

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΠΕΤΗΡΙΣ
ΤΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ,

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ

ΤΟΜΟΣ ΙΕ' - ΙΣΤ'

(ΕΤΗ 1962 - 1963)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1964

ANNUAIRE DES ARCHIVES DE FOLKLORE
(DE L'ACADÉMIE D'ATHÈNES)

DIRECTEUR: GEORGES SPYRIDAKIS

VOL. XV - XVI (1962 - 1963)

ATHÈNES 1964

Adresse:

Archives de Folklore de l'Académie d'Athènes,
rue Eleuth. Benizelos 18, Athènes 143

ΠΕΡΙ ΤΟ ΔΗΜΩΔΕΣ ἌΣΜΑ ΤΩΝ ΕΝΝΕΑ ΑΔΕΛΦΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΣΤΟΙΧΕΙΩΜΕΝΟΝ ΠΗΓΑΔΙ

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ

Εὐρέως διαδεδομένον εἰς τὸν λαὸν εἶναι τὸ δημῶδες ἄσμα τῶν ἐννέα ἀδελφῶν πορευομένων εἰς πόλεμον, τοῦ ὁποίου ἡ ὑπόθεσις ἔχει ὡς ἑξῆς. Ἐννέα ἀδελφοὶ ἐκκινήσαντες διὰ πολεμικὴν ἐπιχείρησιν, κατόπιν προσκλήσεως τοῦ βασιλέως κατὰ τινας παραλλαγάς, ἢ ἐπανερχόμενοι ἐξ ἐκστρατείας, ὑπέφερον καθ' ὁδὸν ἐκ δίψης Αἴφνης συναντοῦν φρέαρ μεγάλου βάθους. Διὰ κληρώσεως ἀποφασίζεται ἡ κἀθοδος ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ μικροτέρου ἐκ τῶν ἀδελφῶν, τοῦ Κωνσταντίνου, πρὸς ἀντλήσιν ὕδατος. Οὗτος, προσδεδεμένος εἰς σχοινίον, κατέρχεται εἰς τὸ βάθος ὅπου ἀντικρύζει ἐμφωλεῦον θηρίον ἢ «νερὸ φαρμακερό». Ἐντρομος ἀπευθύνεται διὰ κραυγῶν πρὸς τοὺς εἰς τὸ χεῖλος τοῦ φρέατος ἰσταμένους ἀδελφούς του, διὰ νὰ τὸν ἀνεγκύσουν, πλὴν ὅμως αἱ προσπάθειαι τῶν ἀποβαίνουν μάταιαι.

Ἀπηλπισμένος τότε περὶ τῆς ζωῆς του τοὺς ἀποχαιρετᾷ, κατ' ἄλλας δὲ παραλλαγὰς τοὺς παρακαλεῖ, νὰ μὴ εἴπουν εἰς τὴν μητέρα των ἢ τὴν καλὴν του περὶ τῆς τύχης του, ἀλλ' ὅτι ἐννυμφεύθη καὶ παρέμεινε, δεσμευμένος μὲ μάγια, εἰς τὴν ξενιτειάν· (βλ. κατωτέρω, σ. 11 - 12, ἄσματα Α' καὶ Β').

Μὲ τὸ περιεχόμενον τοῦτο ἀπαντᾷ τὸ ἄσμα εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς ἐκ Μ. Ἀσίας (Πόντου), εἰς Κύπρον, Δωδεκάνησον, Κρήτην καὶ ἄλλας νήσους, ἐπίσης εἰς τὸν ἠπειρωτικὸν χῶρον ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου πρὸς νότον μέχρι τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Θράκης πρὸς βορρᾶν.

Εἰς τὸν σχετικὸν φάκελον τοῦ τραγουδιοῦ εἰς τὸ Λαογρ. Ἀρχεῖον ἔχουν συγκεντρωθῆ μὲχρι τοῦδε 80 παραλλαγαί.

Κύρια στοιχεῖα τοῦ ἄσματος εἰς τὰς παραλλαγὰς του εἶναι:

- 1) Ὁ ἀριθμὸς ἐννέα τῶν ἀδελφῶν, οἱ ὅποιοι μεταβαίνουν εἰς τὸν πόλεμον κατόπιν διαταγῆς τοῦ βασιλέως, ἢ ἐπιστρέφουν ἐξ ἐκστρατείας.
- 2) Ἡ καθ' ὁδὸν ἔλλειψις εἰς αὐτοὺς τοῦ ὕδατος.
- 3) Ἡ εὐρεσις φρέατος μεγάλου βάθους.

4) Ἡ κατάβασις διὰ κλήρου ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ μικροτέρου ἀδελφοῦ, τοῦ Κωνσταντίνου (Μικροκωνσταντῖνον, Μικροκωνσταντῆ, Μικροκωνσταντάκη κ. ἄ.).

5) Τὸ ἀντίκρουσμα τοῦ εἰς τὸ βάθος τοῦ φρέατος ὕδατος ὡς θολοῦ καὶ φαρμακεροῦ, εἰς ἄλλας δὲ παραλλαγάς, πλέον συγκεκριμένως, τοῦ ἐνεδρεύοντος ἐνταῦθα θηρίου (στοιχειοῦ, θεριοῦ, Λάμιας, ὄφιου) καὶ ἢ κατ' ἀκολουθίαν ἔκκλησις τοῦ Κωνσταντίνου πρὸς τοὺς ἀδελφούς του νὰ τὸν σώσουν διὰ τῆς ταχείας ἀνελεύσεώς του.

6) Ἡ ἀποτυχία τῆς προσπαθείας τῆς ἀνελεύσεως καὶ ὁ κατόπιν τούτου ἀποχαιρετισμὸς τοῦ ἀπηλπισμένου Κωνσταντίνου πρὸς τοὺς ἀδελφούς του, κατ' ἄλλας δὲ παραλλαγάς, ἢ παραγγελία του πρὸς αὐτούς, νὰ μὴ εἴπουν εἰς τὴν μητέρα του ἢ τὴν καλήν του περὶ τοῦ θανάτου του ἀλλὰ περὶ τῆς νυμφεύσεώς του εἰς τὴν ξενιτειάν, μὲ κόρην μαγίσσης, ἢ ὁποία τὸν κατακρατεῖ ἐκεῖ δέσμιόν της ἔ.

Τὸ ἄσμα μὲ τὸ περιεχόμενον τοῦτο θεωρεῖται ἀκριτικόν. Ἐκ τῶν θεματικῶν στοιχείων του, ὡς ἀνωτέρω, ἔχουν ἀναγνωρισθῆ ὡς ἀνήκοντα εἰς τὸν ἀκριτικὸν κύκλον καὶ μάλιστα ὡς ἐμφαίνοντα συνάφειαν τοῦ ἄσματος μὲ τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα τὸ ὄνομα τοῦ ἥρωος Κωνσταντῖνος, σύνηθες εἰς τὰ ἀκριτικά ἄσματα, ἰδίᾳ δὲ ὁ διὰ κληρώσεως ὀρισμὸς τοῦ μικροτέρου ἀδελφοῦ, τοῦ Κωνσταντίνου, νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἐπικίνδυνον κατάβασιν εἰς τὸ βάθος τοῦ πηγαδιοῦ.

Τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἔχει παρατηρήσει ἤδη ὁ S. Baud-Bovy², ὅτι ἀπαντοῦν ὑπὸ ἄλλην μορφήν εἰς τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα (παρὰλλ. Κρυπτοφ. Α', σ. 129-131). Πρόκειται περὶ τοῦ ἐπεισοδίου τοῦ σχετικοῦ μὲ τὴν ἀρπαγὴν τῆς θυγατρὸς τοῦ στρατηγοῦ Ἀνδρονίκου, τῆς μητρὸς ἔπειτα τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, ὑπὸ τοῦ Μουσούρ, ἐμίρου τῆς Συρίας. Οὗτος, ἀπαγαγὼν τὴν χριστιανὴν κόρην ταύτην ἐκ τοῦ πύργου τοῦ πατρὸς της, κατεδιώχθη ὑπὸ τῶν πέντε ἀδελφῶν της. Μετὰ δὲ τὴν σύλληψιν του ἀπεφασίσθη νὰ κριθῆ τὸ ζήτημα τῆς προσβολῆς τῆς οἰκογενείας των ὑπὸ τοῦ ἀπαγωγέως διὰ τῆς μονομαχίας πρὸς αὐτὸν ἑνὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν της. Οὗτος ὠρίσθη τότε μεταξὺ αὐτῶν διὰ κλήρου, ἔλαχε δὲ ὁ κληρὸς εἰς τὸν νεώτερον, τὸν Κωνσταντῖνον.

*Ἄλλ', ἵνα μὴ φιζονεικοῦν ποῖος νὰ πολεμήσῃ,
λαχνούς θεῖναι προέκριναν καὶ ἔλυσαν τὴν ἔριν'*

¹ Τὸ θέμα τοῦτο ἔχει προδήλως εἰσαχθῆ ἐξ ἑτέρου, εὐρύτατα γνωστοῦ, ἄσματος περὶ τοῦ ὑπὸ μαγίσσης κατακρατουμένου εἰς τὴν ξενιτειάν συζύγου, ὅστις οὕτω ἔχει ἐγκαταλείψει τὴν νόμιμον σύζυγόν του.

² La chanson populaire grecque du Dodecanèse. I. Les textes, Paris 1936, σ. 285.

ἔλαχε δὲ τὸν ὕστερον, τὸν μικρὸν Κωνσταντῖνον.

(Παραλλ. Κρυπτοφ. Α', 129-131)¹

Νομίζω, ὅτι τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο θὰ παρελήφθη εἰς τὸ Ἔπος ὑπὸ τοῦ συνθέτου του ἀπὸ σχετικὸν δημῶδες ἄσμα. Ἐκ τοῦ τραγουδιοῦ δὲ τούτου, μὴ περιωθέντος μέχρι σήμερον, θὰ εἰσῆχθη κατόπιν τὸ θεματικὸν τοῦτο στοιχεῖον τῆς κληρώσεως εἰς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος τραγούδι τῶν ἑννεα ἀδελφῶν μὲ τὸν μικρότερον ἐξ αὐτῶν τὸν Κωνσταντῖνον.

Πλὴν ὅμως τοῦ στοιχείου τούτου, τὸ ὁποῖον ἐκ πρώτης ὄψεως συνιστᾷ τὸ ἄσμα ὡς ἀκριτικόν, δύναται ἔτι νὰ σημειωθῇ περὶ τῆς ἀρχαιότητός του ὁ ἀριθμὸς ἑννεα τῶν ἀδελφῶν, ἀπαντῶν καὶ εἰς ἕτερον συγγενὲς ἄσμα, τῆς αὐτῆς σχεδὸν διαφθρώσεως, τὸ ὁποῖον διαφέρει μόνον ὡς πρὸς τὸ ἐπεισόδιον κυρίως τοῦ τρόπου τοῦ θανάτου τοῦ Κωνσταντῖνου. Πρόκειται περὶ τοῦ τραγουδιοῦ τῶν ἑννεα ἀδελφῶν μὲ τὸν μικρότερόν των, τὸν Κωνσταντῖνον, ἐκκινήσαντων ὁμοίως, κατόπιν προσκλήσεως, διὰ πολεμικὴν ἐπιχείρησιν. Οὗτοι ἀπέθανον ἔνεκα δηλητηριάσεώς των ὑπὸ τοῦ Μαυριανοῦ ἢ τοῦ Μαυρήγιαννη². Τὴν σχέσιν ταύτην μεταξὺ τῶν δύο

¹ Βλ. καὶ παρὰ *S. Baud-Bovy*, ἐνθ' ἀν., σ. 285. Ὁ Στίλπ. Κυριακίδης (Λαογρ., τόμ. 12/1938/48/σ. 326) διετύπωσεν ἀμφιβολίας ὡς πρὸς τὴν σύνδεσιν τοῦ ἄσματος πρὸς τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο εἰς τὸ Ἔπος.

² Τὸ ἄσμα τοῦτο ἔχει ὡς ἐξῆς.

Ἐὰν τοῖς μάννα, ἔσαν τοῖς μάννα, ὅταν ἐκεῖνη τοῖς μάννα
ἐπῶχει τοὺς ἐννιά υἱοὺς καὶ τέσ ἐννιά νυφάδες
καὶ σέγονται¹ ἔς τὸ σπῖτσι της ἐννιά ἄγγονῶ νανοῦδια²
καὶ κρέμονται ἔς τοὺς πάλους³ της ἐννιά ἄγγονῶ χιοχάδια⁴.

5 — «Μάννα μου, φῆσε μας φρωμιά, μάννα μου παξιμάδια!
ἐμὲ καὶ τοὺς ὀχτάδεσφους ἔς τὸν πόλεμο καλοῦν μας».

— «Μὲ τοὺς πόνους ἐζύμωσα μὲ τὰ δάκρυα τσοπώνω⁵,
μὲ τὰ βαριά στενάγματα ἔς τὸ φοῦρο τ' ἀπερρίφτω»⁶.

Τὰ ἄχτάδεσφια καλλίκεσαν⁷, Κωνσταντῖνος ἀπόμειν'.

10 — «Κάλδεψε⁸, γιέ μ' Κωνσταντῖνε, τὰ ἄχτάδεσφια σου πάνε».

— «Μάννα, πολλὰ καλλίκερα γιὰ λευθεριά ἐπῆγα
ἂν καὶ καλδέφω καὶ τεριά⁹, ἄλλο πὸν δὲ θωρεῖς με.

Μάννα μ', φέρε' με τοῖς νύφη σου, τοῖς μικρῶ Μαργαρίτα
ἄς φιλήσομε μιὰ καὶ δύο, ἔσ' ἄ τρία χωρισίτα».

15 Πέντε φιλᾷ τὸ μαῦρο του καὶ δέκα τοῖς καλή του

ἄς¹⁰ πον νὰ εἰπῇ «νὰ μ' εὔχεσθε!» ἐννιά βουνιά διέβη.

1) σείονται. 2) αἰῶραι· κούνιες βρεφῶν. 3) πασσάλους. 4) βραχεῖς ἐπενδύται. 5) τυπώνω, πλάσσω. 6) ρίπτω. 7) ἐκαβαλλίκεσαν. 8) ἵππευσε. 9) καὶ τώρα. 10) ἕως.

τούτων ἄσμάτων ἔχει παρατηρήσει πρῶτος ὁ S. Baud-Bovy¹. Δέον νὰ παρατηρηθῆ ἔτι, ὅτι ὁ ἀριθμὸς ἐννέα ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἄλλο ἀκριτικὸν ἄσμα (τῶν ἐννέα υἱῶν τοῦ Ἀνδρονίκου, τοὺς ὁποίους ἐξεληθόντας εἰς κυνήγιον κατέπιεν ὁ Συγρόπουλος)², πρὸς δὲ καὶ εἰς τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, τὸ ὁποῖον ἀσφαλῶς ἔχει παραδοσιν ἀρχαιοτέραν τῶν Ἀκριτικῶν³. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος εὐρίσκεται ἀκόμη καὶ εἰς μεταγενέστερα ἄσματα καὶ ἄλλα μνημεῖα τοῦ λόγου⁴, κυρίως ὡς τυπικὸς ἀριθμὸς.

¹ *Ητιον κ' ἓνα μικρὸ βουνὶ σκέλισμα δὲν τὸ ποῖκε*¹¹.

Ξανθὸ κοράσ' ὀρώτησε ἴσα δάκρυα λουσομένο.

— «*Α μὴ σὲ εἰπῶ τὸ κόρασο, ἐδὰ διαβάται δέβαν ;*»¹²

20 — «*Ὅχιτὸ διαβάται διάβανε ἴσαν ν' εἶχαν κι ἄλλον ἓνα.*

*Ἰσὰ ἴξοπίσω ἐντράνηναν*¹³, *πάλ' εἶχαν ἄλλον ἓνα*».

— «*Νὰ μὴ σε εἰπῶ*¹⁴ *τὸ κόρασο, ποῦ ἴπάγω, πῶς συφθάνω ;*»¹⁵

— «*Ἄν γένη μαῦρός σου πουλί, κ' ἐσὺ ὄριο*¹⁶ *χιλιδόνι,*

παίνεις καὶ συφθάνεις τους ἴς τοῦ Μαυρηγιάννη τ' ἀλώνια.

25 — «*Μαυρήγιαννη, βγάλ' μας κορασι καὶ κέρνα μας νὰ πιοῦμε*».

— «*Ἐγὼ γιὰ τοὺς ὀχτιάδερφους πιθάρι δὲν ἀνοίζω.*

Ἐγὼ γιὰ τὸν Κωσταντῖνο ἐννιά πιθάρια ἀνοίζω».

Ἀνοίζει τό ἴνα δὲν ἔχει, ἀνοίζει τ' ἄλλο γιόμει,

ἀνοίζει καὶ τὸ μεσιαχὸ παλιοῦ φιδιοῦ φαρμάκι.

30 *Κερνᾷ καὶ πίν' Μαυρήγιαννης καὶ εἰς τοὺς ἄλλους δίνει.*

Μαυρήγιαννης ἀπέθανε κ' οἱ ἄλλ' ψυχομαχοῦνε

καὶ τοῦ Κωνσταντῖνου ἡ καλὴ ὄρομα ἴς τὸν ὕπνον εἶδε.

— «*Μάννα μ', ἐπέ ἴδα ἴς τ' ὄρομα μ', μάννα μ', ἴσην ἀμαρτσιά*¹⁷ *μου*

*ἀπέσωνα ἴσα*¹⁸ *σπίτσια μας, ἀπόξου ἴς σὴν*¹⁹ *αὐλή μας,*

35 *ἀπέσω ἴς σὰ κελλάρια μας χρυσὸ δεντροὶ γυρίσθην.*

— «*Ἡ ρίζα του ἦτος' ἐσὺ καὶ κλώνια τὰ παιδιὰ σου,*

τὰ φύλλα του τὰ ἴγγονια σου, τὰ θέλ' νὰ σκορπισθοῦνε».

¹ *Ἀναστ. Σ. Ἀλεκτορίδου, Ἄσματα Καππαδοκικά.*

Δελτ. Ἰστ. Ἐθν. Ἐταιρ., τόμ. Α' (1883/84), σ. 722-723

11) δὲν τὸ διέβη. 12) ἀπὸ ἐδῶ ἐπέρασαν διαβάτα. 13) ἐκοίταξαν πρὸς τὰ ὀπίσω. 14) νὰ σοῦ εἰπῶ. 15) πῶς προφθάνω. 16) εἰς τὸ κείμενον τοῦ ἄσματος ὑπάρχει ἡ λέξις : ὄριο. 17) εἰς τὸ ὄραμα, ὄνειρον. 18) μέσα εἰς τὰ. 19) εἰς τήν.

¹ Ἐνθ' ἀν., σ. 287.

² Βλ. εἰς : Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια (Ἐκλογή), τόμ. Α', Ἀθῆναι 1962, σ. 68-69 (Δημοσ. Λαογρ. Ἀρχείου, ἀρ. 7).

³ Βλ. *Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, Περὶ τὸ ζήτημα τῆς προελεύσεως τοῦ ἄσματος τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, Ἀρχ. τοῦ Θρακ. Γλωσσ. καὶ Λαογρ. Θησ., τόμ. ΙΑ' (1944-45), Ἀθῆναι 1947, σ. 201 κ.έξ.*

⁴ Βλ. *Ν. Γ. Πολίτην, ἐν Δ.Ι.Ε.Ε., τόμ. 2 (1885), σ. 210 κ.έξ. καὶ Γ. Κ. Σπυριδάκην ἐν Μύσωνι, τόμ. Α' (1932), σ. 66-68.*

Χαρακτηριστική προσέτι περὶ τῆς ἀκριτικῆς φύσεως τοῦ ἄσματος εἶναι καὶ ἡ παρατιθεμένη μελωδία του κατὰ παραλλαγὴν ἐξ Ἀστυπαλαίας, ἣτις ἠχογραφήθη τῷ 1957¹.

♩ ~ 69 - 72

1 Τέσ - σε - ρα καὶ πέν - τε, τέσ - σε - - - ρα,

τέσ - σε - ρα καὶ πέν - τε οἱ ἐν - νιά - ἀ - δερ - φοὶ 2 τὸν

πό - λε - μο ν - ἐ κοῦ - σα, τὸν - πό - λε - - μο, τὸν

πό - λε - μο ν - ἐ κοῦ - σα κ' ἐρ - μα - τώ - θη - σα.

Τον.

Ἐὰν οὕτω δεχθῶμεν τὸν ἀκριτικὸν χαρακτήρα τοῦ ἄσματος, μένει τότε πρὸς ἐξέτασιν ἔτι τὸ ζήτημα τοῦ γεωγραφικοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ τόπου, ὅπου ἔκειτο τὸ βαθὺ φρέαρ ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἔλαβε χώραν τὸ ἀναφερόμενον δραματικὸν ἐπεισόδιον, ἐφ' ὅσον βεβαίως θὰ θεωρήσωμεν τοῦτο, ὡς νομίζω, πραγματικὸν γεγονός. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον δύναται νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν τὸ στοιχεῖον τῆς ἐλείψεως ὕδατος εἰς τὴν περιοχὴν τῆς πορείας πρὸς πόλεμον τῶν ἐννέα ἀδελφῶν καὶ τῆς εὐρέσεως τέλος καθ' ὁδὸν φρέατος μεγάλου βάθους².

¹ Βλ. Λαογρ. Ἀρχ., χφον ἀρ. 2⁷48, σ. 358-59. Ἐθν. Μουσ. Συλλ. Α. Α., ἀρ. 2001. Ἡ μουσικὴ καταγραφή ἐγένετο ὑπὸ τοῦ συντ. μουσικοῦ τοῦ Α. Α. Σπυρ. Περισιτέρη.

² Τὸ φρέαρ τοῦτο εἰς τὰς παραλλαγὰς τοῦ ἄσματος καλεῖται: *λάκκος* «καὶ ἠῦρανε τὸν λάκκον τῶν χιλίων ὄργυιῶν (Κερασσοῦς: Ἀρχεῖον Πόντου, τόμ. 15 (1950), σ. 250-51, ἀρ. 12, στ. 6). *Λάκκος* καλεῖται τὸ πηγάδι καὶ εἰς τὴν Κύπρον (Κυπρ. Γράμμ., ἔτ. ζ' (1941-42), σ. 139—*συρτοπήγαδο* «βρίσκουν ἓνα πηγάδι, συρτοπήγαδο | σαράντα ὄργυιές στὸ βάθος κ' ἐξῆντα ἦταν πλατύ» (Καστοριά, Α. Α., ἀρ. 1688, σ. 101-102, στ. 13-14). Χαλκιδική. Α. Α., ἀρ. 1, σ. 76-78, ἀρ. 23, στ. 11. Ἐπίσης εἰς Καρωτὴν περιφ. Διδυμοτείχου, Ἡπειρον (Κόνιτσαν, Πάπιγγον Ζαγορίου κ. ἄ.).—*στοιχειοπήγαδο* (Σουφλί).—*δρακοπήγαδο* (Ἄγραφα).—*ξεροπήγαδο* (Ἡπειρος (Λοῖζέτσι, Νεγάδες, Καλέντζι, Παραμυθία), Δυτ. Μακεδονία (Σαμαρίνα Κοζάνης, Σιάτιστα), Μακεδονία (Βέροια), Θεσσαλία (Καρατσὸλ Τιρνάβου) κ.ἄ.

Εἰς ὅλας τὰς παραλλαγὰς ἐξαίρεται τὸ μέγαλον βάθος τοῦ πηγαδιοῦ: χιλίων ὄργυιῶν, ἑξακοσίων, τριακοσίων, ἑκατόν, σαράντα κ.ἄ.

Τὸ θέμα τοῦτο θὰ ἡδύνατο ἴσως νὰ θεωρηθῆ ὡς κοινὸς τόπος, οὕτω δὲ χωρὶς εἰδικωτέραν σημασίαν· εἰς τὸ ὑπὸ συζήτησιν ὅμως ἄσμα μὲ σαφῆ εἰς αὐτὸ ἀκριτικὰ γνωρίσματα, νομίζω, ὅτι τοῦτο, δηλ. τὸ τῆς λειψυδρίας, εἶναι οὐσιῶδες, ἀναφερόμενον εἰς ὠρισμένον τόπον μὲ τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦτο γνώρισμα. Ἐπὶ τῆς ἐπόψεως δὲ ταύτης ὁ ἐντοπισμὸς τοῦ ἄσματος δύναται νὰ γίνῃ εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς Καππαδοκίας¹, ἣτις, ὡς γνωστὸν, ὑπῆρξε τὸ κύριον ὁρμητήριον τῶν ἀκριτῶν πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν ληστροικῶν ἐπιδρομῶν τῶν Ἀράβων εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος. Εἰς τὸν τόπον τοῦτον, ὡς ἀναφέρεται καὶ εἰς Ἀραβικὰς πηγὰς, ὑπῆρχον πολλὰ φρούρια ἐξ ὧν ἓν εὕρισκετο εἰς Malaqubiya (Μαλακοπήν)². Ἐνδεικτικὸν δὲ τοῦ πόσον γνωστὸν ἦτο τότε τὸ φρούριον τοῦτο μὲ τὴν ὅλην περιοχὴν τοῦ συνοικισμοῦ τῆς Μαλακοπῆς εἶναι, ὅτι ἡ μάχη τῷ 863 καθ' ἣν αἱ βυζαντιναὶ δυνάμεις ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Πετρωνᾶν συνέτριψαν τὰς ἀραβικὰς τοῦ Ὁμάο, καὶ ἡ ὁποία τοποθετεῖται ὑπὸ τῶν χρονογράφων (Γεν., σ. 96 (Βόννης), Συνεχ. τοῦ Θεοφ., σ. 181

Εἰκ. 1. - Φρούριον τῆς Μαλακοπῆς. (Ἡ εἰκὼν παρελήφθη ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ R. M. Dawkins, *Modern Greek in Asia Minor*, Cambridge 1916, σελ. 24-25.)³

(Βόννης)) εἰς τὴν θέσιν Πόσοντα ἢ Πόρσοντα, ἀναφέρεται εἰς τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, ὅτι ἔλαβε χώραν ἐγγὺς τῆς Μαλακοπῆς (τὰ *Μυλοκοπία* (παρ. Ἐσκωρ. 503)

¹ Τὴν προέλευσιν γενικῶς τοῦ τραγουδιοῦ ἐκ Καππαδοκίας ὑπεστήριξε προσέτι καὶ ὁ S. Baud-Bovy, ἔνθ' ἄν., σ. 287.

² Βλ. A. Vasiliv, *Byzance et les Arabes*. Tome III. Die Ostgrenzen des byzantinischen Reiches von 363 bis 1071 nach griechischen, arabischen, syrischen und armenischen Quellen, von E. Honigmann, Bruxelles 1935, σ. 45-47.

³ Βλ. εἰκόνας καὶ εἰς Θαν. Π. Κωσιτάκη, Ἡ Ἀνακού, Ἀθήνα 1963, σ. 16-17 (παρένθ. εἰκ. ἀρ. 7 καὶ 8) (Ἔκδ. τοῦ Κέντρου Μικρασ. Σπουδῶν. Διεύθυνσις Μέλπωσ Μερλιέ, 15, Καππαδοκία 10).

τὰ *Μελλοκοπία* (παρ. Κρυπτ. Γ, 67), *Μυλοκοπόδιον* (παρ. Ἄνδρου - Ἀθηνῶν Α, 956))¹.

Κατὰ τὸν Η. Γρέγοιρε² ὁ συνθέτης τοῦ Ἔπους παρέλαβε τὴν διήγησιν περὶ τῆς μάχης ταύτης ἀπὸ τοὺς χρονογράφους, ἀγνοῶν δ' ὅμως τὴν τοποθεσίαν Πόσοντα ἢ Πόρσοντα παρὰ τὴν ὁποίαν καὶ ὁ ποταμὸς Λαλακάων, ἀντικατέστησε τὸ τοπωνύμιον τοῦτο μὲ τὸ οἰκεῖον εἰς αὐτὸν ὄνομα Μαλακοπή.

Ἡ περιφέρεια αὕτη, δηλ. ἡ περὶ τὴν Μαλακοπήν, ἀποτελοῦσα ἐκτεταμένον ὄροπέδιον, εἶναι ἄνυδρος, ἀπὸ τῆς βορειότερον κειμένης κόμης Ἀνακοῦ μέχρι τοῦ Μιστὶ πρὸς νότον, ἐξαιρέσει τοῦ συνοικισμοῦ Λίμνα³. Ἡ ὕδρευσις δὲ τῶν κατοίκων, παλαιότερον καὶ τῶν Ἑλλήνων πρὸ τῆς καταφυγῆς των εἰς τὴν Ἑλλάδα (1924), ἐγίνετο ἀπὸ φρέατα, βάθους μεγαλυτέρου τῶν 60 - 80 μέτρων⁴.

Κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους εἰς τοὺς ἐπὶ αἰῶνας ἀγῶνας τῶν Βυζαντινῶν πρὸς τοὺς Ἀραβας εἰς τὰς κλεισούρας τοῦ Ταύρου καὶ τοῦ Ἀντιταύρου καὶ πέραν τούτων πρὸς τὸν Εὐφράτην, τὸ ὄροπέδιον τοῦτο (βλ. κατ. χάρτην) ἐχρησίμευε συχνὰ διὰ τὴν διέλευσιν στρατιωτικῶν δυνάμεων πρὸς τὰς θέσεις ταύτας.

Ἐὰν οὕτω λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν λειψυδρίαν, ἣτις χαρακτηρίζει τὸν ἐκτεταμένον χῶρον τοῦτον, τὸν στρατιωτικὸν χαρακτῆρα τοῦ ἐξεταζομένου ἄσματος, πρὸς δὲ καὶ τὸ θέμα εἰς αὐτὸ τοῦ θηρίου (δράκοντος), τὸ ὁποῖον ἐμφωλεύει εἰς τὸ βάθος τοῦ φρέατος, στοιχεῖον ἀπαντῶν ὑπὸ διαφόρους μορφὰς καὶ εἰς ἄλλα ἄσματα, μὲ παραλλαγὰς ἐκ Καππαδοκίας καὶ Πόντου (τῆς δρακοντοκτονίας ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου⁵, τῆς κόρης (ἢ τοῦ γιοῦ) τῆς ἀστραπῆς ἀπειλούσης δράκον⁶, τοῦ Συγρό-

¹ Βλ. καὶ Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας (ἔκδ. ὑπὸ Πέτρο. Καλονάρου), τόμ. Α', Ἀθήναι 1941, σ. 58 σημ.

² Βλ. εἰς Byzantion, V (1929), σ. 339.

³ Βλ. *Θανάση Π. Κωστάκη*, ἔνθ' ἄν., σ. 6-7. Βλ. καὶ σ. 19.

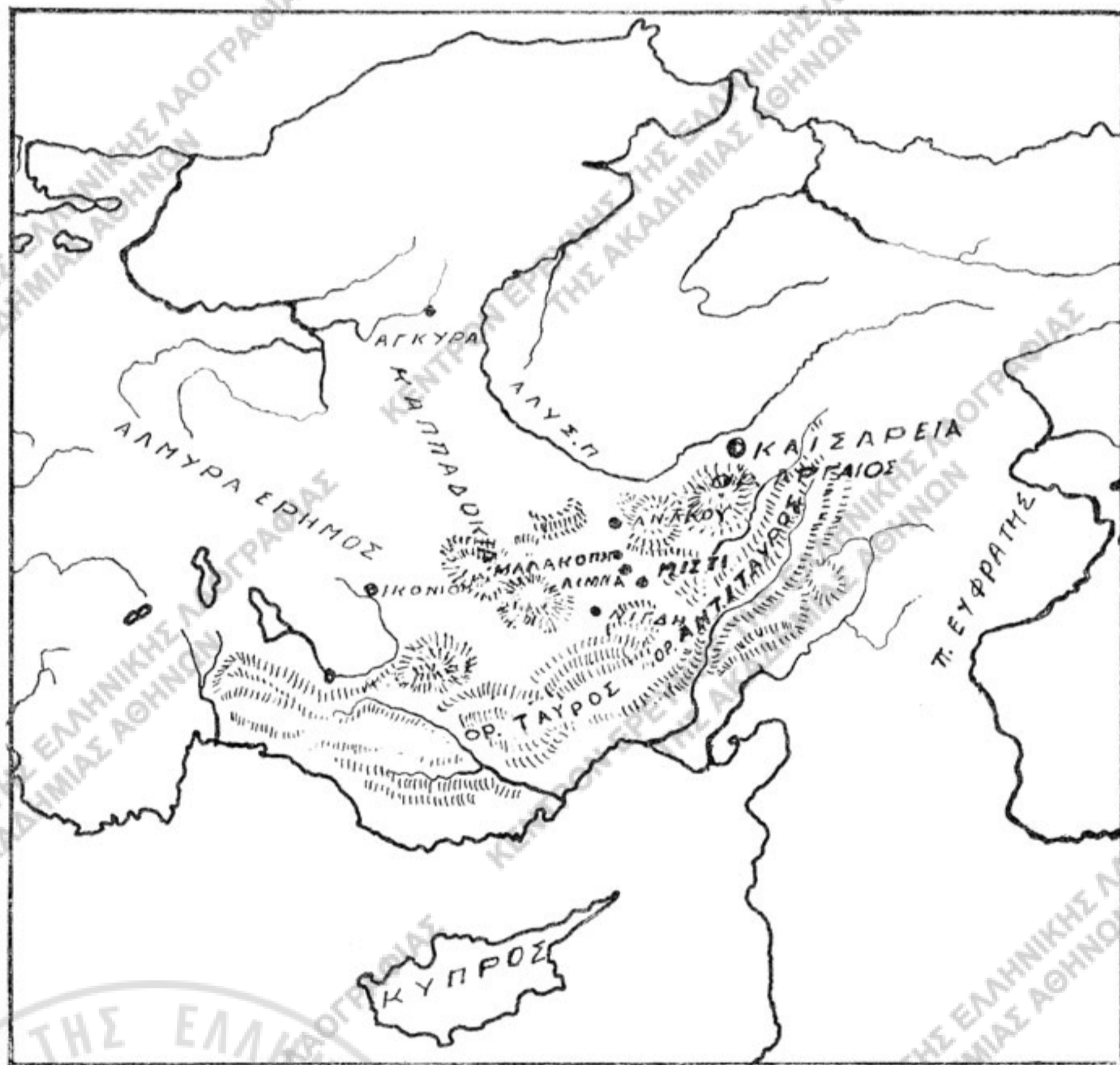
⁴ Βλ. καὶ Ἰωάνν. Ἰωαννίδου, *Καισάρεια Μητροπολιτερὶ Μααλουματῆ μουτενέββια*, Δερὶ Σααδὲτ 1896, σ. 97. *Σωφρόνη Σωφροσιάδη*, Ἡ Συνασὸς τῆς Καππαδοκίας καὶ τὰ δημοτικά της τραγούδια, Ἀθήνα 1958, σ. 51, 102. Βλ. καὶ *Θαν. Κωστάκη*, ἔνθ' ἄν., σ. 6 (ἐν ὑποσημ. 25 παρτίθεται καὶ βιβλιογραφία) καὶ σ. 19.

Ἡ Μαλακοπή (τουρκ. Melegob) χαρακτηρίζεται τόσον ἐκ τῶν ἐκεῖ βαθέων τῶν φρεάτων, ὥστε μετωνομάσθη τελευταίως ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς Berin Kujü (Βαθυπήγαδο) ἐκ φρεάτων τούτων (βλ. *Θαν. Κωστάκη*, ἔνθ' ἄν., σ. 1 σημ. 6 καὶ σ. 19). Τὰ πηγάδια ταῦτα κατὰ πληροφρορίας τοῦ ἐντοπίου Ἰωάννου Παπαποστόλου, χρησιμεύοντα μόνον δι' ὕδρευσιν, ἔχουν ἀνοιγμα ὀρθογώνιον, διαστάσεων συνήθως $2 \times 1 \frac{1}{2}$ μ.

⁵ Ν. Γ. Πολίτου, *Τὰ δημόδια ἑλληνικά ἄσματα περὶ τῆς δρακοντοκτονίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου*, Λαογρ., τόμ. 4 (1912 - 13), σ. 221 - 223.

⁶ Βλ. Ἑλληνικά δημοτικά τραγούδια (Ἐκλογή), τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 104-109 (ἔκδ. τοῦ Λαογρ. Ἀρχείου τῆς Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, ἀρ. 7).

πουλου, ἦτοι τοῦ στοιχειοῦ πού κατατρώγει τοὺς ἑννέα υἱοὺς τοῦ Ἀνδρονίκου¹, τῶν ἑννέα ἀδελφῶν εἰς τὸν πόλεμον, ὧν ὁ μικρότερος ὁ Κωνσταντῖνος² πιστεύω, ὅτι δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἡ ὑπόθεσις τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν τραγουδιοῦ τῶν ἑννέα ἀδελφῶν μὲ τὸν μικρότερον, τὸν Κωνσταντῖνον, ὅστις ἀπωλέσθη ἐντὸς τοῦ φρέατος

Ἡ περιοχή τῆς Καππαδοκίας μὲ τὸ ὑψίπεδον τῆς Μαλακοπῆς.

εὑρίσκεται εἰς ἄμεσον συνάφειαν πρὸς τὴν ἀνυδρον περιοχὴν ταύτην τῆς Μαλακοπῆς. Ἐκ τοῦ τόπου δὲ τούτου πιστεύω, ὅτι προῆλθε τὸ ἀρχέτυπον τοῦ ἄσματος, τὸ ὁποῖον διεπλάσθη κατόπιν διὰ τῆς διαδόσεώς του εἰς τὸν λοιπὸν ἑλληνικὸν χῶρον εἰς διαφόρους παραλλαγάς.

¹ Βλ. Ἑλληνικά δημοτικά τραγούδια, ἐνθ' ἀν., σ. 69-70.

² Ἐνθ' ἀν., σ. 71-72.

II

(Παραλλαγὰ τοῦ ἄσματος)

Α'

Τέσσαρες σὺν τέσσαρες γένηκαν ὀχτὼ
 καὶ ἓνας ὁ μικρότερος γένηκαν ἑννιά
 ἔς τὸν πόλεμον ἐβγήκαν νὰ πολεμήσουνε
 καὶ πόλεμον δὲν ἤϋραν, ἐγυρίζανε.

5 Ἐς τὸν δρόμον π' ἐδιαβαίν'ναν ἐδιωράσανε
 καὶ ἤϋρανε τὸν λάκκον τῶν χίλιων ὄργυιῶν,
 τριγύρω γύρω πέτρες, μαρμαρόχτιστον,
 μὲ σιδερένια πόρτας, Φράγκικα κλειδιά,
 καὶ ἐκάνανε τὸν κλῆρον, ποιὸς θὰ κατηβαίν'.

10 καὶ ἔπεσεν ὁ κλῆρον ἔς τὸν μικρότερον.
 — «Δέσητε μ', ἀδελφάκια μ', καὶ ἐγὼ θὰ κατεβῶ,
 νὰ βρῖσκω τὸ νερόν, νὰ πίν' ἐγὼ καὶ ἔσεις.

— Τραβᾶτε μ', ἀδελφάκια μ', ἤϋρα τὸ νερόν,
 θολὸν καὶ βρουχνιασμένον¹, πικρόν, φαρμακερόν.

15 — «Τραβοῦμεν σ', ἀδελφάκι, καὶ ἐσὺ δὲν ἔρχεσαι».
 — «Δέσητέ με ἔς τὸ μαῦρο μ' καὶ ἐκεῖνος μὲ τραβᾶ».
 — «Ἐδέσαμέ σε ἔς τὸ μαῦρο σ' καὶ ἐκόπεν' ἡ ἄλυσιά».
 — «Ἄμῃτεν², ἀδελφάκια μ', ἀμῃτε ἔς τὸ καλόν,
 τὴ μάμμα μου πεῆτεν³ ὁ νιός σ' παντρεύθηκεν,

20 καὶ ἐπήρενε τὸν λάκκον τῶν χίλιων ὄργυιῶν».
 Πόντος (Κερασσοῦς). - Ἀρχ. Πόντου, τόμ. 15 (1950), σ. 250-51,
 ἀρ.12. (Ε. Κούσης).

Β'

Τέσσερεις τσαὶ τέσσερεις γίνονται ὀχτὼ
 τσαὶ τὸ Μικροκωνσταντάκι γίνονται ἑννιά
 σὶ τὸν πόλεμον ἐπ'γαίναν, νὰ πολεμήσουνε
 τσαὶ πόλεμον δὲν ἤϋραν τσαὶ γυρίσανε,
 5 βρῖσκουν πηγαδάκι ὡς χιλίων ὄργυιῶν
 βρῖσκουν τσαὶ σ(χ)οινάκι ὡς πεντακοσῶν.
 Δείχτουνε σκαρφάκια, ποιὸς νὰ κατεβῆ,
 πέφτει τοῦ μαυρόμοιρου τοῦ Μικροκωνσταντῆ.
 Τσαὶ πάλι ξαναδείχτουν καὶ πάλι πέφτει του.

¹ θολὸν καὶ πλήρες βορβόρου. ² πηγαίνετε. ³ νὰ εἰπῆτε.

- 10 —«Δέστε με, ἀδέρφια, γιὰ νὰ κατεβῶ
 στὸ χρυσὸ πηγαδάκι κρυὸ νερὸ νὰ πιῶ».
 Δένουν τὸν τ' ἀδέρφια τὸ ἑκατήβαινε,
 στὸ μισὸ πηγαδάκι φωνίτσαν ἤσουρε.
 —«Σύριτέ μ', ἀδέρφια, ἐπάνω ν' ἀνεβῶ,
 15 σιὰ χέρια τὸ εἰς τὰ πόδια μ' ἔπιασεν θεριό,
 κότσινον τσαὶ πράσινον τσαὶ φαρματσερόν».
 —«Σύρνομέ σ', ἀδέρφι, μὰ σὺ δὲν ἔρχεσαι».
 —«Μπὰ πῆτε τῆς μαννίτσας τὸ πὼς ἐπνίγηκα
 ἀμέτε νὰ τῆς πῆτε πὼς ἐπαντρεύτηκα
 20 τζ' ἐπῆρα μάγου κόρη, μιᾶς μάγισσας παιδί,
 μὲ δυὸ παιδιὰ στὸ χέρι τσαὶ τ' ἄλλο στὸ βυζί
 ἦταν τσαὶ γκαστρομένη τριῶν μηνῶν παιδί,
 μαγεύγει τὰ καράβια τσαὶ δὲν πορπατοῦν,
 μαγεύγει τὰ πουλάτσα τσαὶ δὲν τοιλαδοῦν,
 25 μαγεύγει [τσαὶ] τοὺς ποταμοὺς τσαὶ δὲν τρέχουνε
 ἐμάγεψε τὸ ἔμένα τσαὶ δὲν ἔρχομαι».

Χίος (Νένητα).—Λ. Α. χιφον, ἀρ. 411, σ. 32 (συλλ. Κ. Κανελλάκη)

R É S U M É

**Sur la chanson des neuf frères qui s'en vont en guerre
 et qui rencontrent un puits hanté**
 par Georges Spyridakis.

La chanson «des neuf frères qui s'en vont en guerre» appartient au cycle des chansons acritiques de l'époque héroïque byzantine, composées entre le 9e et le 11e siècles et qui survivent dans notre peuple jusqu'à nos jours.

L'argument en est le suivant: Sur ordre du roi, neuf frères s'en vont en guerre. Chemin faisant, ils ont soif, et trouvant un puits profond, tirent au sort pour savoir qui devrait descendre puiser de l'eau. Le sort indique le plus jeune des frères, Constantis, qui descend. Mais au fond il rencontre le génie du puits, qui l'empêche de remonter. Plein d'angoisse, il prie ses frères de le remonter le plus tôt possible, mais malgré leurs efforts et même l'aide du cheval de Constantis, on n'arrive pas à tirer la corde. Se sachant perdu, il se soumet à son destin, salue ses frères et fait

ses dernières recommandations pour qu'on les transmette à sa mère¹.

Sam. Baud-Bovy² a déjà reconnu le caractère acritique de cette chanson et même son rapport avec la scène de l'épopée de Digenis Acritas où Konstantinos, le plus jeune des fils du général Andronikos, après avoir tiré au sort avec ses frères, est désigné pour se battre en duel avec le ravisseur de sa soeur, future mère de Digenis Acritas (voir variante Krypt., A' 129-131).

L'auteur, se basant sur la description des lieux arides, ainsi que sur la descente dans le puits du plus jeune frère Constantis, soutient dans son article que cette chanson, dans sa forme primitive, a dû être composée dans la région du plateau de Malakope (Melegob en turc) de Cappadoce (voir carte, p. 10).

Cette région a été depuis le huitième siècle le théâtre des activités des Acrites et même leur centre d'opérations pour repousser les fréquentes attaques des Arabes. En même temps ce lieu était le point de départ de leurs expéditions punitives, contre les Sarassins, vers les défilés du Taurus et de l'Antitaurus, et jusqu'aux rives de l'Euphrate, à l'est.

Le plateau de Malakope était utilisé alors, comme lieu de passage par les forces militaires byzantines.

Cette région, depuis Anakou, au nord, jusqu'au Misti, au sud, était totalement privée d'eau. Ses habitants, aujourd'hui encore, à l'exception de ceux de Linna, puisent l'eau dans des puits très profonds, qui atteignent en certains endroits de 60 à 80 mètres (voir fig. 1, p. 8).

L'auteur exprime l'avis que c'est sur ce plateau acritique aride aux puits profonds, qui a été probablement à l'origine composée, entre le neuvième et le onzième siècles, cette chanson, basée sur un épisode analogue

¹ Voir le texte ci-dessus, pp. 11-12.

² Loc. cit., p. 4.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΧΟΡΩΝ ΚΑΙ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΠΑΡΑ ΤΩ ΠΕΡΙΗΓΗΤΗ P. AUG. DE GUYS

ΥΠΟ

ΣΤΕΦ. Δ. ΗΜΕΛΛΟΥ

Πρὸς συμπλήρωσιν προσηγηθείσης ἡμῶν μελέτης¹, ἐν ἣ ἐξητάσθησαν αἱ ἀπαντῶσαι εἰς τὸ ἔργον τοῦ περιηγητοῦ P. Aug. de Guys (*Voyage littéraire de la Grèce, ou lettres sur les Grecs, anciens et modernes, avec un parallèle de leurs moeurs*, Paris 1783) σχετικαὶ πρὸς τὸν λαϊκὸν βίον τῶν Ἑλλήνων τῆς ἐποχῆς του εἰδήσεις, μελετῶμεν διὰ τῆς παρουσίας καὶ τὰς εἰς τοὺς χοροὺς καὶ τὴν μουσικὴν ἀφορώσας².

Αἱ περὶ χορῶν εἰδήσεις ἀποτελοῦν τὸ ἀντικείμενον δύο κυρίως ἐπιστολῶν τοῦ συγγραφέως. Ἐκ τούτων ἡ μὲν πρώτη (1, 169-186) ἐγράφη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου καὶ ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ πρώτῃ ἤδη ἐκδόσει τοῦ ἔργου αὐτοῦ (1771), ἡ δ' ἑτέρα (1, 187-210) ὑπὸ τῆς γνωστῆς λογίας τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας Chénier³, ἀπεστάλη δὲ ὑπ' αὐτῆς πρὸς αὐτὸν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ κατεχωρίσθη εἰς τὴν δευτέραν (1776) (1, 196-220) καὶ τὴν τρίτην, ὡς ἄνω, ἔκδοσιν. Εἰς τοῦτο παρεκινήθη ἡ Chénier ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῆς ἐν τῇ μνημονευθείσῃ πρώτῃ ἐκδόσει περὶ χορῶν ἐπιστολῆς τοῦ Guys.

¹ Ἴδὲ Στεφ. Δ. Ἡμέλλου, Λαογραφικαὶ εἰδήσεις παρὰ τῷ Γάλλῳ περιηγητῇ P. Aug. de Guys, Ἐπετηρ. Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. 13/14 (1960-61), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 204-252. Εἰσαγωγικῶς γίνεται λόγος περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ περιηγητοῦ.

² Ὁ Guys εἶναι ὁ πρῶτος ἐκ τῶν ξένων περιηγητῶν, ὅστις ἠσχολήθη σπουδαίως περὶ τοὺς Ἑλληνικοὺς χοροὺς. Ἴδὲ καὶ Κωνσταντ. Φωστηροπούλου, Μελέτη χορῶν, ἀρχαίων Ἑλληνικῶν μὲ εἰκόνας, Εὐρωπαϊκῶν σημερινῶν, καὶ Ἑλληνικῶν σημερινῶν καὶ περὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ χοροῦ εἰς τὸ ἦθος τοῦ ἀνθρώπου, ἐν Ἀθήναις 1896, σ. 3 κ.έξ.

³ Ἴδὲ περὶ ταύτης ἐν Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχείου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 207, ἐνθα καὶ βιβλιογραφία, ἣ πρόσθετος: Πέτρον Μαρκάκη, Ἡ κ. Σενιὲ καὶ τὸ λαϊκὸν θέατρο στὸ Βυζάντιο, περ. Νεανικὴ Ζωή, ἀρ. φύλλ. 3 (Ἰανουάρ. 1948), σ. 54-59, ἰδίᾳ δὲ Ἐ. Κριαρᾶ, Τί ἦταν ἡ μητέρα τοῦ André Chénier, Νέα Ἐστία, τόμ. 45 (1949), σ. 717-720, ἐν τῇ ὁποίᾳ μελέτῃ συζητοῦνται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως αἱ κυριώτεραι τῶν γνωμῶν ὡς πρὸς τὴν καταγωγὴν τῆς Chénier. Πολλοὶ τῶν βιογράφων αὐτῆς ἀμφισβητοῦν τὴν Ἑλληνικότητά της, κατὰ τὸν γράφοντα. Πρὸς τὴν γνώμην ταύτην φαίνεται καὶ οὗτος νὰ ἀποκλίνει, δεχόμενος, ὅτι «ἡ κ. Chénier πρέπει νὰ εἶναι κόρη τοῦ Ἀντωνίου Λομаса ἀπὸ τὸν πρῶτον τοῦ γάμο, τὸ γάμο μὲ τὴν καθολικὴν γυναῖκα» (σ. 720).

Ἡ Chénier, δεχομένη γενικῶς τὰς ἀπόψεις τοῦ περιηγητοῦ, σκοπεῖ νὰ συμπληρώσῃ αὐτὰς διὰ τινων παρατηρήσεων ἢ καὶ νὰ ἀνασκευάσῃ ὠρισμένας κατὰ τὴν γνώμην της ἀνακριβείας αὐτοῦ (1,188). Παρὰ τὸν χαρακτῆρα της τοῦτον ἡ ἐπιστολὴ εἶναι ἀξιολογωτάτη διὰ τὸν πλοῦτον τῶν ἐν αὐτῇ εἰδήσεων, αἵτινες ἀφοροῦν εἰς τοὺς συγχρόνους Ἑλληνικοὺς χορούς, πρὸς δὲ καὶ εἰς ἄλλας ἐκδηλώσεις τοῦ βίου τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ¹.

I. ΠΕΡΙ ΧΟΡΩΝ

Περὶ τοῦ κάλλους τῶν Ἑλληνικῶν χορῶν ἐκφράζεται ἐνθουσιωδῶς ὁ Guys ὑποστηρίζων, ὅτι εἶναι οὗτοι τὸ πλεόν εὐάρεστον καὶ τὸ μᾶλλον ἐνδιαφέρον πρᾶγμα ἐξ ὅσων εἶδεν ἐν Ἑλλάδι (1,160). Περαιτέρω παρατηρεῖ, ὅτι ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν χορόν, ὅστις ἀπετέλει ἀρχαιοθὲν εἰκονικὴν μίμησιν τῶν πράξεων καὶ τῶν ἠθῶν (1, 166 καὶ 205), ὑπῆρξεν ἀνεκαθὲν ἐν Ἑλλάδι πάθος κοινὸν εἰς τοὺς νέους ἀμφοτέρων τῶν φύλων (1, 162).

Ἐν Ἑλλάδι ἀπαντοῦν σήμερον χοροὶ ἐθνικοί, οἵτινες δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ νὰ εἶναι ἀρχαιοτάτοι καὶ κληρονομικοί. Πρὸς ἐκμάθησιν τούτων δὲν ἀπαιτοῦνται χοροδιδάσκαλοι· μόνον ἡ μίμησις εἶναι ἀρκετή. Προδιάθεσις, ἴσως φυσικὴ, καθιστᾷ αὐτοὺς ὀλιγώτερον ἀναγκαίους. Ἡ μήτηρ διδάσκει τὰ τέκνα της τοὺς χορούς, τοὺς ὁποίους ἐκ τῆς μητρὸς της καὶ αὐτὴ ἔμαθε. Χορεύει μετὰ τῶν τέκνων της καὶ χορεύουσα ἄδει τὴν ἱστορίαν, τὴν ὁποίαν κατὰ τινα τρόπον ἐκφράζει ὁ χορός. Τοῦτο δὲν συμβαίνει ἐν Εὐρώπῃ (1, 160 καὶ 206).

Οἱ Ἑλληνικοὶ χοροὶ κέκτῃνται τὸ προσὸν νὰ μὴ εἶναι πολυσύνθετοι ἀλλὰ τοῦναντίον ἀπλοῖ καὶ εὐθυμοὶ καὶ ὡς ἐκ τούτου εὐκόλως ἐκμανθάνονται καὶ οὐδέποτε λησμονοῦνται. Οἱ χοροὶ οὗτοι ἐπαναλαμβάνονται συνήθως κατὰ πᾶσαν ἐορτήν. Ἡ νεότης τέρεται νὰ τοὺς ἐκτελῇ, οἱ δὲ γέροντες εὐχαριστοῦνται ἐκ τοῦ θεάματος (1, 161 - 162). Ἐξ ἄλλου, συμπληροῖ ἡ Chénier, οἱ Ἑλληνικοὶ χοροὶ εἶναι ἐκ τῶν ὀλίγων, ἐν οἷς δύνανται νὰ χορεύουν γέροντες, γραῖαι καὶ νέοι ἀναμιξῆ χωρὶς τὸ πρᾶγμα νὰ ἀποβαίνῃ κωμικὸν ἢ νὰ γίνεται πρόξενον παρεξηγήσεως (1, 208). Πάντες οἱ χορευταί, τοὺς ὁποίους βλέπει τις σήμερον ἐν Ἑλλάδι νὰ κρατῶνται ἐκ τῶν χειρῶν καὶ νὰ διατρέχουν χορεύοντες τὰς ὁδοὺς ἢ τὰς ἐξοχάς, ἐξεικονίζουσιν αὐτοὺς τοὺς ἀρχαίους χορούς, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλουν μέρος τῆς δημοσίας λατρείας

¹ Ἴδὲ καὶ *N. Γ. Πολίτην*, ἐν *Λαογρ.*, τόμ. 1 (1909/10), σ. 365, ὡς καὶ *Δημ. Λουκάτον*, ἐν *Νέα Ἑστία*, τόμ. 67 (1960), σ. 50 καὶ 115. Ἀμφότεραι αἱ ἐπιστολαὶ μετεφράσθησαν ἐλληνιστὶ ὑπὸ *K. Φωστηροπούλου*, εἰς *Ἐιρηναίου Κ. Ἀσωπίου*, Ἡμερολόγιον Κυριῶν, ἔτ. 3 (1890), σ. 211-223 (Guys) καὶ ἔτ. 2 (1889), σ. 216-235 (Chénier). Ἡ μετάφρασις τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Guys κατεχωρίσθη αὐτοουσία ἐκ τοῦ Ἡμερολογίου τοῦ Ἀσωπίου εἰς τὸ περιοδ. *Κρητικὸς Ἀσπὴρ*, ἔτ. Γ' (1909), σ. 398, 403-404, 410-411, 437-438 καὶ 445-446.

(1,167). Εἶδον, συνεχίζει ὁ συγγραφεύς, ἐν τῇ νήσῳ τῶν Πριγκίπων, ἔνθα ὑπάρχει φρέαρ κοινὸν ἐκτὸς τοῦ χωρίου, ὅτι συναθροίζονται αἱ νεάνιδες διὰ νὰ ἀντλήσουν ὕδωρ, ἄδουσαι κατὰ τὴν ἑσπέραν καὶ σχηματίζουσαι περίξ τοῦ φρέατος χορούς (1, 173).

Οἱ κυριώτεροι τῶν Ἑλληνικῶν χορῶν λέγει, ὅτι εἶναι ὁ Κρητικός, ὁ Ἑλληνικός, ὁ Ἀλβανικός (Ἀρναούτικος), οἱ ἀγροτικοί, ὁ Βλάχικος καὶ ὁ Πυρρίχιος (1, 173)¹.

Εἰδικώτερον περὶ τῶν καθ' ἕκαστον χορῶν ἀναφέρει τὰ ἑξῆς.

Α'. Κρητικός - Ἑλληνικός.

La danse appelée la *Candiotte*, moins intéressante par elle-même, que par son origine et par les grâces dont vous la peignez, s'est conservée telle qu'elle a dû être dans les siècles fabuleux, et j'y trouve avec vous une partie de l'histoire de Dédale, de Thésée et d'Ariadne...Voici, M. quelle seroit mon opinion sur les variations de cette danse qui, quoique toujours la même quant au fond, ne differe que par les circonstances. Dédale composa sa danse pour conserver la mémoire de son ingénieux édifice, et pour que la belle Ariadne pût en connoître tous les détours; alors la *Candiotte* se danse sans rien tenir à la main, parce qu'il ne s'agit que de désigner les détours du labyrinthe.

Quand on danse la *Candiotte* avec un cordon, je croirois assez que c'est en mémoire du peloton de fil qu'Ariadne avoit donné à Thésée, et par le secours duquel ce héros après avoir vaincu le Minotaure, sortit triomphant du labyrinthe.

Si l'on danse plus souvent encore la *Candiotte* avec un mouchoir à la main (et alors elle exige plus de vivacité), il est vraisemblable que c'est pour rappeler et peindre la douleur d'Ariadne, quand elle fut abandonnée par Thésée dans l'isle de Naxos (Naxie); on croit voir cette princesse désolée, entourée de ses femmes, les cheveux épars, sa robe négligemment traînante, son voile déchiré dont elle tient une partie dans sa main, tantôt pour essuyer ses larmes, tantôt pour faire un signal à Thésée qui est emporté par son vaisseau (1, 189 - 190).

¹ Ἐν τῇ ἐπικεφαλίδι τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Guys μνημονεύονται οἱ χοροί: ὁ Κρητικός, ὁ Ἑλληνικός, ὁ Ἀλβανικός, ὁ Πυρρίχιος, ὁ Βλάχικος, ἰωνικοὶ χοροί, ἀγροτικοί, νυμφικοὶ καὶ βακχικοὶ (1, 160).

...puisqu' Ariadne, s'adressant ensuite au vaisseau même de Thésée, lui dit:

*Καραβὴν ὁ πον ἐμίσεπες, καὶ ἐπίρες τὸν καλόνμου
τὰ ματοκία καὶ το φοσμον,
διὰ στρέπσου φερεμετονα για ἔλα ἔπαρε καὶ ἔμενα.*

Vous vous rappellerez peut-être, M. d'avoir entendu cette chanson (on appelle cette chanson, et l'air même, le *K a r a v i n o*, mot composé des deux premiers mots grecs de la chanson) quand on danse la *C a n d i o t e*, que l'on appelle plus communément aujourd'hui la danse *G r e c q u e*: le chœur répond sur le même air.

*Κάραβο κίρι ἀφεντίμου, καὶ νάφκλερε πσιχιμου,
τὶ τίν θέλω τίν ξοίμου,
διὰ στρέπσου, φερεμέτονα γία ἔλα ἔπαρε καὶ ἔμενα.* (1, 191)

Les deux premières se ressemblent beaucoup, et paroissent copiées l'une sur l'autre; mais les airs en sont différents: c'est toujours une fille qui mene la danse, en tenant un mouchoir à la main, ou un cordon de soie.

Cette danse, la plus ancienne de toutes, n'a pas été oubliée par Homère dans la description du fameux Bouclier d'Achille (I, 174).

Telle est à-peu-près la *C a n d i o t e*, qu'on danse aujourd'hui. L'air en est tendre, et débute lentement; ensuite il devient plus vif et plus animé. Celle qui mene la danse dessine quantité de figures et de contours, dont la variété forme un spectacle aussi agréable qu'intéressant..

De la *C a n d i o t e* est venue la danse *G r e c q u e*, que les Insulaires ont conservée (I, 175).

Dans la danse *G r e c q u e*, les filles et les garçons faisant les mêmes pas et les mêmes figures, dansent séparément, et ensuite les deux troupes se réunissent et se mêlent, pour former un branle général. C'est alors une fille qui mene la danse, en tenant un homme par la main; elle prend un mouchoir ou un ruban, dont ils tiennent chacun un bout; les autres (et la file ordinairement est longue) passent et repassent l'un après l'autre, et comme en fuyant, sous ce ruban. On va d'abord lentement, et en rond; puis la conductrice, après avoir fait plusieurs tours et détours, roule le cercle autour d'elle. L'art de la danseuse consiste à se démêler de la file, et à reparoître tout-à-coup à la tête du branle, qui est fort nombreux, montrant à la main, d'un air triomphant, son ruban de soie, comme quand elle a commencé.

Vous devinez bien le sujet qu'on a voulu représenter par cette danse, image du labyrinthe de Crète?

Thésée, de retour de l'expédition qu'il fit dans cette isle, après avoir délivré les Athéniens du joug que les Crétois leur avoient imposé, vainqueur du Minotaure, et possesseur d'Ariadne, s'arrêta à Délos. Là, après avoir fait un sacrifice ... il dansa avec les jeunes filles Athéniennes une danse qui, du temps de Plutarque, étoit encore en usage chez les Déliens, et dans laquelle on imitoit les tours et détours du labyrinthe. Cette danse, au rapport de Dicéarque, étoit appelée dans le pays la *G r u e* (I, 175 - 176).

Me Dacier croit qu'on l'appelloit la *G r u e* à cause de sa figure, parce que celui qui la menoit étant à la tête, plioit et déplioit le cercle, pour imiter les tours et les détours du labyrinthe. C'est ainsi que, quand les grues volent en troupe, on en voit toujours une à la tête, que les autres suivent enformant un cercle.

On a pu confondre la *G r u e* avec la danse de Thésée. Les grues partent de la Grèce vers le Printems... Les Grecs d'alors, comme ceux d'aujourd'hui, s'empressoient donc d'aller danser dans les prairies, dès qu'elles avoient repris leur verdure. Or, la danse étant toujours chez eux une imitation, ils célébroient le retour du Printems par des danses imitatives de l'objet dont ils étoient frappés, et c'étoit le départ des grues qui leur annonçoit les beaux jours (I, 177).

Quelquefois les garçons et les filles entrelacés se séparent pour former à la fois deux branles (cette maniere de danser se nomme *o x o m e s s a*); je veux dire que, de tems en tems les danseurs haussent les bras sans rompre la chaîne. Les filles alors se tenant toutes par la main, passent par-dessous, dansent devant eux, et rentrent ensuite pour ne faire plus qu'un cordon. Ne voit-on pas ici la troupe de Thésée, qui, en dansant, se divise et se réunit? Voilà donc l'origine de cette danse Grecque. Dédale la composa d'abord pour Ariadne, à l'imitation de son fameux Ouvrage, et Ariadne ensuite la dansa avec Thésée, en mémoire de son heureux retour du labyrinthe de Crète (I, 179).

A la campagne, un Berger se met au milieu des danseurs pour jouer de la flûte ou de la musette, et l'on danse en rond autour de lui. Cette danse est plus vive et plus animée que les autres; c'est pourquoi chez les Spartiates elle terminoit, selon Lucien, tous les exercices (I, 180).

C'est à Naxie que cette danse est parfaitement exécutée. A Misitra (l'ancienne Sparte) les filles par modestie, ne se tiennent pas avec les danseurs par la main, mais par un mouchoir, et souvent elles dansent en chantant, ou au son de la flûte (I, 179, σημ. 2).

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω οἱ χοροὶ Κρητικὸς καὶ Ἑλληνικὸς ὁμοιάζουν πρὸς ἀλλήλους, φαίνεται δὲ ὅτι ὁ δεύτερος προέρχεται ἐκ τοῦ πρώτου.

Τὸν Κρητικὸν χορὸν σύρει κόρη κρατούσα εἰς τὴν χεῖρα της μανδήλιον ἢ σχοινίον ἐκ μετάξης. Ὁ ρυθμὸς του ἐν ἀρχῇ τρυφερὸς καὶ βραδύς, καθίσταται σὺν τῷ χρόνῳ ζωηρότερος. Ἡ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ χοροῦ κόρη διαγράφει πολλὰ καὶ ποικίλα σχήματα. Κατὰ τὴν Chénier, ὁ χορὸς οὗτος, ἐπειδὴ πιστεύεται, ὅτι εἶναι ἀπεικόνις τῆς ἱστορίας τοῦ Δαιδάλου, τοῦ Θησεῦς καὶ τῆς Ἀριάδνης, ὅταν χορεύεται χωρὶς ὁ χορεύων νὰ κρατῇ τι εἰς τὰς χεῖρας, σκοπεῖ νὰ δείξῃ τοὺς διαδρόμους τοῦ Λαβυρίνθου, ὅταν κρατῇ ταινίαν ἢ σχοινίον, τοῦτο ἀποτελεῖ ἀνάμνησιν τοῦ νήματος τῆς Ἀριάδνης, ἐν ᾧ ἡ ἔλλειψις μανδηλίου ἐκ τῶν χειρῶν τῶν χορευτῶν γίνεται πρὸς ἀνάμνησιν τῆς λύπης τῆς ἐν τῇ νήσῳ Νάξῳ ἐγκαταλειφθείσης Ἀριάδνης. Πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἀπόψεών της τούτων παραθέτει καὶ τὰ ἀνωτέρω ᾄσματα¹ ἀδόμενα κατὰ τὸν χορὸν. Σημειοῦμεν ἔτι τὴν πληροφορίαν, ὅτι τὸ ᾄσμα καὶ ὁ ρυθμὸς καλεῖται *καράβινο*, λέξις συντεθεισα ἐκ τῶν δύο πρώτων λέξεων τοῦ ᾄσματος «*καράβιν ὄπου...*». Ὁ χορὸς οὗτος καλεῖται σήμερον κοινῶς Ἑλληνικὸς.

Καὶ ὁ Guys ὑποστηρίζει, ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς χορὸς προέρχεται ἐκ τοῦ Κρητικοῦ, ὡς ἤδη ἐλέχθη. Ἐν αὐτῷ οἱ χορευταὶ κάμνουν τὰ αὐτὰ βήματα πρὸς τὰ βήματα τοῦ χοροῦ, τὸν ὁποῖον ὁ Δαίδαλος ἐφεῦρεν ἐν Κνωσῷ χάριν τῆς Ἀριάδνης. Οἱ νέοι καὶ αἱ νεάνιδες χορεύουν ἐν ἀρχῇ κεχωρισμένως, εἶτα ἐνοῦνται οἱ ὄμιλοι. Τότε ἡ σύρουσα τὸν χορὸν κρατεῖ μετὰ τινος νέου ἐκ τῶν ἄκρων μανδήλιον ὑπὸ τὸ ὁποῖον διέρχεται ὀλόκληρος ἢ σειρὰ τῶν χορευτῶν· εἶτα αὕτη κάμνει ἕλιγμούς διαγράφουσα κύκλους περὶ ἑαυτήν. Πρὸς στιγμὴν ἐκφεύγει ἐκ τοῦ ὑπολοίπου συρμοῦ, διὰ νὰ εὐρεθῇ κατόπιν ἐπὶ κεφαλῆς αὐτοῦ. Διὰ τοῦ χοροῦ ἐπιδιώκεται νὰ παρασταθῇ ἡ εἰκὼν τοῦ Λαβυρίνθου. Τοιοῦτον χορὸν ἀπεικονίζοντα τὰς περιστροφὰς καὶ ἕλιγμούς τοῦ Λαβυρίνθου ἐχόρευσεν ὁ Θησεὺς μετὰ τῶν κορῶν τῆς Ἀττικῆς ἐν Δήλῳ, ἐπιστρέφων ἐκ Κρήτης μετὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ θανάτωσιν τοῦ Μινωτάουρου. Ὁ χορὸς οὗτος ἐσώζετο ἔτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πλουτάρχου ἐν Δήλῳ, ὀνομαζόμενος *γέρανος*. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἐδόθη κατὰ τὴν Madame Dacier ἐξ αἰτίας τοῦ σχήματος τοῦ χοροῦ, κατὰ πολὺ ὁμοιάζοντος πρὸς τὸ τῶν ἵπταμένων γεράνων. Ἐνίοτε οἱ ἀπὸ τῶν χειρῶν κρατούμενοι νέοι καὶ νεάνιδες χωρίζονται καὶ σχηματί-

¹ Ἴδὲ περὶ τούτων καὶ ἐν Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχείου, ἐνθ' ἀν., σ. 222.

ζουν δύο όμλους, όπερ σχήμα καλεῖται Όξωμέσα. Τελικῶς επανέρχεται ὁ Guys, διὰ τὴν ὑπομνήση τὴν καταγωγὴν τοῦ χοροῦ λέγων: «Ὁ Δαίδαλος τὸν συνέθεσε κατ' ἀρχὰς διὰ τὴν Ἀριάδνην εἰς ἀπομίμησιν τοῦ θαυμαστοῦ ἔργου του καὶ ἡ Ἀριάδνη εἶτα τὸν ἐχόρευσε μετὰ τοῦ Θησέως εἰς ἀνάμνησιν τῆς εὐτυχοῦς ἐπανόδου των ἐκ Κρήτης». Ἐν Νάξῳ ὁ χορὸς οὗτος χορεύεται τελειότατα, ἐν ᾧ ἐν Μυστρῶ ἀν νεάνιδες κρατοῦνται μετὰ τῶν χορευτῶν διὰ μανδηλίων καὶ οὐχὶ διὰ τῶν χειρῶν ἐξ αἰδημοσύνης, χορεύουσαι δὲ ἄδουν συχνάκις ὑπὸ τὸν ἦχον αὐλοῦ. Ὅμοίως παρατηρεῖται ἐν ταῖς ἐξοχαῖς.

Ἐπὶ τῶν πληροφοριῶν καὶ ἀπόψεων τούτων τοῦ Guys καὶ τῆς Chénier παρατηροῦμεν τὰ ἐξῆς. Ὁ περὶ οὗ πρόκειται χορὸς ἀνήκει ἀναμφιβόλως εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν κυκλίων συρτῶν χορῶν, οἵτινες ἐχορεύοντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, ὡς μαρτυροῦν ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, συνεχίσθησαν δὲ νὰ χορεύωνται, ὡς φαίνεται, καθ' ὅλους τοὺς βυζαντινοὺς αἰῶνας¹. Ἡ μνημονευομένη Madame Dacier εἶναι ἡ πρώτη κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ἣτις δυσχυρίσθη ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ χοροῦ γέρανος προῆλθεν ἐκ τῆς ὁμοιότητος αὐτοῦ πρὸς τὸ σχήμα τῆς πτήσεως τῶν γεράνων². Περὶ αὐτοῦ ὅμως ἔχομεν ὑπαινιγμὸν ἤδη παρὰ Θεολόγῳ Γρηγορίῳ λέγοντι «κινήματα καὶ σχήματα γεράνων καὶ Κνώσσιον Δαιδάλου χορὸν ἐναρμόνιον»³.

Σήμερον ὁ χορὸς οὗτος χορεύεται πολλαχοῦ, φερόμενος ὑπὸ ὀνόματα ὡς ἀγέρανος ἐν Πάρῳ καὶ Μυκόνῳ, γεράνι πολλαχοῦ, ἀερανὸς ἐν Πόντῳ κ.ά.⁴. Ἐν Νάξῳ ὁ χορὸς οὗτος, «ὃν οἱ κάτοικοι ἀπὸ τοῦ Θησέως μέχρι σήμερον φυλάττουσι»⁵, εἶναι γνωστὸς ὡς σ υ ρ τ ὄ ς, χορευόμενος δὲ προηγεῖται πάντοτε τοῦ καλουμένου μ π ἄ λ λ ο υ. Δέον νὰ σημειωθῆ, ὅτι ἐν τῷ γνωστῷ λεξικῷ τοῦ Ἀνθίμου Γαζῆ λ. γέρανος, ἡ ἀναφέρεται σχετικῶς, ὅτι πρόκειται περὶ εἶδους «χοροῦ κατὰ μίμησιν τῆς τακτικῆς πτήσεως τῶν γεράνων ἔστι δὲ ὁ αὐτός, τὸν ὁποῖον συνεθίζουσι καὶ οἱ σημερινοὶ Γραικοί, Συρτὸν αὐτὸν ὀνομάζοντες».

Ἐπειδὴ ὅμως δι' αὐτοῦ πιστεύεται, ὡς ἐλέχθη, ὅτι παρίστανται αἱ κινήσεις τῶν γεράνων καὶ μάλιστα τὸ κυκλικὸν σχήμα, ὁπερ λαμβάνουν πρὸς ἀσφάλειαν αὐτῶν ἐναντίον ἐπερχομένης θυέλλης ἢ καὶ διὰ τὴν ἀμυνθοῦν κατὰ τῶν ἐπιθέσεων κυνηγετικῶν γεράκων κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους⁶ ἢ ἄλλως, ὅτι δι' αὐτοῦ ἐξει-

¹ Φαίδ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς, τόμ. Ε', 1952, σ. 220 κ.ἐξ.

² Ἰδὲ καὶ παρὰ Φαίδ. Κουκουλέ, ἐνθ' ἄν, σ. 226.

³ Αὐτόθι, σ. 225 - 226.

⁴ Αὐτόθι, σ. 226. Γεωργ. Ἀθ. Κουσιάδου, Ἑλληνικοὶ καὶ Εὐρωπαϊκοὶ χοροί, Ἀθήναι [1959], σ. 12-13.

⁵ Ἰδὲ Ἰωάνν. Λαμπρίδου, Ζαγοριακά, ἐν Ἀθήναις 1870, σ. 146.

⁶ Ἰδὲ σχετικῶς Φαίδ. Κουκουλέν, ἐνθ' ἄν., σ. 226-227.

κονίζονται αἱ περιπέτεια τοῦ ἥρωος τῆς Ἀττικῆς Θησέως ἐν τῷ πολυδαιδάλῳ Λαβυρίνθῳ, πολλοὶ χοροὶ τῆς Ἑλλάδος λαμβάνοντες ἀνάλογα σχήματα θεωροῦνται γέρανοι σήμερον. Οὕτω π.χ. οἱ πλεῖστοι σύγχρονοι χοροὶ τῆς Κρήτης ὑπολαμβάνονται ὡς τοιοῦτοι¹, ἐπίσης ὁ Τσακόνικος χορὸς² κ.ἄ.ῶ.

Β'. Ἀλβανικὸς (χασάπικος).

Les Grecs ont encore une danse qu'ils appellent l'Arnaoute; c'est une ancienne danse Militaire... L'Arnaoute est menée par un homme et par une danseuse. Celui qui mène tient un fouet et un bâton à la main; il s'agite, il anime les autres, il court rapidement de l'un à l'autre bout, frappant du pied et faisant claquer son fouet, tandis que les autres, les mains entrelacées, le suivent d'un pas égal et plus modéré... Quelquefois dans cette danse, un joueur de lyre conduit la troupe, et les danseurs le suivent en réglant leurs pas sur le son de l'instrument (I, 180-181).

Je vais vous parler de l'Arnaoute. C'est avec raison, M. que vous mettez cette danse au nombre des danses militaires: elle en a tous les caractères, et je ne l'ai jamais vu danser, telle que les Grecs la dansent publiquement à leurs fêtes de Pâques³, que je ne me sois représenté la marche et les mouvements de la phalange Macédonienne, ayant à sa tête Alexandre - le - grand.

Cette danse a reçu son nom des Arnaouts, peuples qui habitent l'ancienne Macédoine... (I, 192-193).

L'Arnaoute, que vous auriez décrite bien mieux que moi, M. se danse à Péra, et plus communément encore à la place de l'Hippodrome à Constantinople par deux ou trois-cents *Kassab-oglan*⁴, et quelquefois

¹ Γεωργ. Ἰ. Χατζιδάκι, Κρητικὴ μουσική, Ἀθήνα (1958), σ. 194.

² Γεωργ. Ἀθ. Κουσιάδου, Ἀρχαῖοι καὶ νέοι Ἑλληνικοὶ χοροὶ, Ἀθήναι 1949, σ. 44. Ὁ αὐτὸς ὅμως Γ. Κουσιάδης, Ἑλληνικοὶ καὶ Εὐρωπαϊκοὶ χοροὶ, Ἀθήναι [1959], σ. 26-27, μεταβαλὼν γνώμην ἀπορρίπτει τὴν τοιαύτην τῆς ἐκ τοῦ ἀρχαίου γεράνου καταγωγῆς τοῦ Τσακωνικοῦ χοροῦ ἐκδοχὴν, πρὸς ἣν ἀντιθέτως συντάσσεται ὁ Χ. Σακελλαρίου, Ἑλληνικοὶ χοροὶ, Ἀθήνα 1940, ἀρ. 40, ὁ Βασίλ. Κ. Παπαχρήστου, Ἑλληνικοὶ χοροὶ, Ἀθήναι 1960, σ. 75-76 καὶ εἴ τις ἄλλος.

³ Car, parmi les Grecs, aussi fidèles observateurs du carène qu'avidés de danses, le commun ne croit pas participer au mérite de la resurrection, quand il ne danse point à Pâques.

⁴ On appelle *Kassab-oglan* ou corps des bouchers les Grecs employés aux boucheries. Ils sont Macédoniens, bien faits et hardis; ils jouissent de bien des privilèges que les autres Grecs n'ont pas, comme de porter de grands couteaux et de pouvoir en voyage porter le turban et l'habit vert, comme les Turcs.

davantage; ils sont rangés l'un à côté de l'autre et se tiennent par la ceinture pour être serrés de plus près: ils font le même pas, et semblent ne former qu'un corps. Ils ont à leur tête deux danseurs détachés qui ont un long couteau à la main: l'un des deux est distingué par la richesse de ses (1, 193) habits, et par une houpe sur son bonnet qui représente un panache. Quinze autres danseurs détachés aussi de cette file et figurant avec elle, sont également armés, les uns avec des couteaux, les autres avec des bâtons ou des *camchik*.

Ne reconnoissez-vous pas dans les deux premiers Alexandre avec Ephestion, et ne croyez-vous pas voir dans les autres Parménion, Séleucus, Antigone, Ptolémée, Cassandre, et autres capitaines d'Alexandre? Ces capitaines, dans la mesure et le mouvement de la danse, viennent successivement faire une gémflexion devant leur Général, qui de son arme ou de sa main leur fait un signe pour porter ses ordres dans tous les rangs. Ces capitaines, après ce signal, parcourent cette file en diligence. En se partageant dans le centre et les extrémités, ils frappent vivement du pied et du *Camchik* contre terre, et cette milice dansante fait alors un mouvement en arriere; ensuite on la remet au pas ferme, et, pendant qu'elle semble s'ébranler (1, 194), ou qu'elle danse sans bouger de sa place, le Général et son second, suivis de quinze capitaines, parcourent encore en cadence, et font le tour de la file. Le Général alors a les mains derriere le dos; il regarde fièrement, et avec un air de confiance, chacun des danseurs, qui font des gémflexions, à mesure qu'il passe devant eux. Lorsque le chef revient à son poste, après avoir fait la revue de sa troupe, on voit approcher une autre danse qui représente sans doute l'armée de Darius. Alors le Général avec les quinze capitaines font un instant une danse en rond qui semble figurer un conseil de guerre; après cela, les instruments jouent plus vite; les capitaines partent en diligence pour hâter la marche de l'armée, et la danse, qui en est l'image, s'avance elle-même à grands pas. L'air des instruments change ensuite tout-à-coup¹; les danseurs se divisent en pelotons qui ont chacun à leur tête un Coryphée, et ils s'avancent en sautillant. Je ne sais, M. si l'on ne seroit pas

¹ On appelle ce changement d'air *Kata · Koptos*, tout coupé; ce qui paroît signifier le signal de division.

fondé à croire que cette position représente le passage du Granique¹; les danseurs, qui sont (1, 195) ici les soldats d'Alexandre, vont en sautillant, pour marquer, ou la vivacité d'une action, ou plus vraisemblablement les obstacles que le terrain ou l'impétuosité des eaux opposent à leur passage. Après que la première danse a peint ces dissicultés, le premier air recommence; la danse reprend sa première figure et ne forme qu'une ligne qui se trouve en face de la troupe qui vient lui disputer le terrain. Les deux danses opposées l'une à l'autre, dans une sorte d'agitation, représentent le choc de deux armées; et l'image d'une attaque qui n'est que de pure convention, dégénère ordinairement en un combat réel entre ces jeunes gens, parce qu'échauffés par la danse et par le vin, ils s'emportent insensiblement, et² représentent au (1, 196) naturel l'acharnement d'une mêlée, dont la danse ne devoit être qu'une légère imitation³ (1, 197).

...elle sert à retracer aux yeux observateurs une partie des exploits d'Alexandre. Indépendamment des preuves que la description de la danse peut m'en avoir fournies, il s'en trouve une qui paroît convaincante dans la chanson que les joueurs de lyre chantent pendant l'Arnaouté. Elle commence par ces mots.

πού ἴν' ὁ Αλεξάνδρος ὁ Μακέδονις, που ὀρίσεν τίν' ὀκουμένην ἰλίν, (1, 198).

Ὁ περιγραφόμενος χορός, περὶ οὗ ὀλίγιστα μὲν ἀναφέρει ὁ Guys, πλεῖστα δὲ καὶ σπουδαιότατα ἢ Chénier, καλούμενος Ἄλβανικὸς (χασάπικος ἢ καὶ Μακεδονικὸς) ἔχει στρατιωτικὸν χαρακτῆρα. Τὸν χορὸν εἶδε χορευόμενον ἢ Chénier εἰς τὸ Πέραν ἀλλὰ κυρίως ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ Ἰπποδρόμου τῆς Κωνσταντι-

¹ La danse divisée en pelotons représente autant de détachements, parce qu'il n'étoit pas praticable que la Phalange pût passer le Granique sur la longueur.

² A la suite de la danse, il y a quelques jeunes gens qui, comme les vivandiers, portent des cruches pleines de vin pour donner à leurs camarades; indépendamment de celui que les Dames leur font distribuer, pour retenir long-tems la danse sous leur fenêtres.

³ Dans ces combats qui ressemblent à celui des Lapithes, il est resté quelquefois quinze et vingts homme sur la place. C'est à ces excès qu'il faut attribuer l'interdiction des danses publiques défendues depuis quelque tems à Constantinople. Les Janissaires marquoient aussi quelque jalousie de voir les Infidèles armés, quand eux, vrais croyans, n'ont pas la liberté de l'être.

Les danses publiques, aux fêtes de Pâques, étoient chez les Grecs une marque éclatante de réjouissance;

νουπόλεως. Χορεύεται ὑπὸ 200-300 κρεοπωλῶν (χασάπηδων) ἢ καὶ περισσοτέρων. Οὗτοι ἔχουν ἐπὶ κεφαλῆς δύο χορευτὰς φέροντας μαχαίρας. Δεκαπέντε ἕτεροι, ἀποχωριζόμενοι ἀπὸ τῶν ἄλλων, φέρουν ὡσαύτως μαχαίρας, ρόπαλα ἢ μαστίγια. Οἱ δύο ἐπὶ κεφαλῆς παριστάνουν τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον καὶ τὸν Ἡφαιστίωνα. Οἱ λοιποὶ προσέρχονται πρὸ τοῦ στρατάρχου, κάμνουν γονυκλισίας, δέχονται τὰς διαταγὰς αὐτοῦ, αἵτινες μεταφέρονται καὶ εἰς τοὺς λοιπούς. Οἱ χορευταὶ μετὰ ταῦτα διαιροῦνται εἰς οὐλαμοὺς καὶ προχωροῦν πηδηκτὰ. Παρίσταται οὕτως ἡ διάβασις τοῦ Γρανικοῦ ποταμοῦ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Χοροὶ ἀντιμέτωποι συγκρούονται, μιμούμενοι τὴν σύγκρουσιν τῶν στρατῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Δαρείου. Ὡστε ὁ χορὸς ἐξεικονίζει μέρη τῶν κατορθωμάτων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ἐτέρα περὶ τούτου ἀπόδειξις, λέγει ἡ Chénier, εἶναι τὸ ἀδόμενον κατὰ τὸν χορὸν ᾄσμα, οὗτινος σπάρραγμα παραθέτει¹. Τὸ γεγονός, ὅτι κατὰ τὰς συμπλοκάς, μεταβαλλομένας εἰς πραγματικὰς συγκρούσεις, ἐφονεύοντο 15-20 ἄτομα, συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν τοιούτων δημοσίων χορῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, προσέτι ὅμως καὶ ἡ ἀντιζηλία τῶν Γενιτσάρων, μὴ ἀνεχομένων νὰ βλέπουν τοὺς κατ' αὐτοὺς ἀπίστους τοιαύτης ἐλευθερίας ἀπολαύοντας.

Περὶ τοῦ ἀνωτέρω χοροῦ, ὡς τὸν περιγράφει ἡ Chénier, ἔγραψεν ὁ Πέτρος Μαρκάκης, σχετίσας αὐτὸν πρὸς τὸ λαϊκὸν θέατρον εἰς τὸ Βυζάντιον². Πρόκειται περὶ παντομιμικοῦ χοροῦ, χορευομένου, ὡς ἀναφέρει ἡ Chénier, κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους κατὰ τὴν ἐορτὴν τῆς συντεχνίας τῶν κρεοπωλῶν (χασάπηδων, μακελλάρηδων) καὶ σχέσιν ἔχοντος πρὸς τὴν εἰς Ἀσίαν ἐκστρατείαν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου³. Τὸν χορὸν αὐτὸν ὅπως «διεσώθηκε ὡς τὸν 18^{ον} αἰῶνα στὴν Κωνσταντινούπολι τὸν εἶδε καὶ τὸν περιέγραψε στὸν ἀρβανίτικο χορὸ ἡ κ. Σενιέ»⁴. Ἡ παντομιμικὴ αὕτη παράστασις, τελουμένη ὑπὸ τῆς συντεχνίας τῶν ἀπολαβόντων πολλῶν προνομίων κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους μακελλάρηδων (χασάπηδων), εἶχε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Chénier ἀσφαλῶς ἀπολέσει τὸ πλεῖστον τῆς παλαιᾶς αὐτῆς αἴγλης⁵. Χασάπικοι χοροὶ χορεύονται σήμερον ἐν Θράκη καὶ ἐν ἄλλαις περιοχαῖς τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου. Πάντες ὅμως οἱ χοροὶ οὗτοι δὲν εἶναι τῆς αὐτῆς χορογραφικῆς συνθέσεως⁶.

¹ Ἰδὲ περὶ τούτου ἐν Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. 11-12, ἐνθ' ἀν., σ. 222.

² Ἐνθ' ἀν., σ. 57-59.

³ Ἰδὲ καὶ Γεώργιον Ἀθ. Κουσιάδην, Ἑλληνικοὶ καὶ Εὐρωπαϊκοὶ χοροί, Ἀθήναι [1959], σ. 64.

⁴ Πέτρος Μαρκάκης, ἐνθ' ἀν., σ. 58.

⁵ Αὐτόθι, σ. 57.

⁶ Ἰδὲ σχετικῶς Γεώργ. Κουσιάδην, ἐνθ' ἀν., σ. 63-64.

Γ'. Πυρρίχιος.

La véritable danse Militaire est la Pyrrhique, dont le Roi d'Épire, qui...Pyrrhus, passoit pour l'inventeur...

Ce ne sont plus les véritables Grecs maintenant assujettis et accoutumés au joug, mais les Conquérens de la Grèce, qui ont pris pour eux les danses Militaires. La Pyrrhique est aujourd'hui dansée par les Turcs et par des Thraces qui, armés de boucliers et d'épées fort courtes, sautent légèrement au son des flûtes, et se portent ou parent des coups avec une vitesse et une agileté surprenantes...

On trouve pourtant encore des vestiges des danses Pyrrhiques dans le pays nommé la *Magne* et à *Misitra*, pays que les Spartiates ont autrefois rendu si fameux¹. Ce pays est encore habité par des Grecs barbares, qui sont gouvernés par leurs propres loix, et qui, ne pouvant attaquer un Empire dont la puissance les accableroit, contents de conserver leur indépendance, sont les plus dangereux pirates de l'Archipel.

M. de Peyssonel a trouvé les mêmes danses Pyrrhiques chez les Sfacchiotes, qui sont les anciens Crétois, peuples belliqueux et distingués des autres Grecs de Candie (182-184).

Ὁ Πυρρίχιος ἀποτελεῖ ἀληθῶς στρατιωτικὸν χορὸν. Στεροῦνται ὅμως πολεμικῶν χορῶν οἱ Ἕλληνες, διότι ἀπηγορεύθησαν ὑπὸ τῶν κατακτητῶν Τούρκων. Διὸ σήμερον χορεύονται οὗτοι μόνον ὑπὸ Τούρκων καὶ Θρακῶν, οἵτινες «φέροντες ἀσπίδας καὶ ξίφη μακρὰ πηδοῦν ἐλαφρῶς ὑπὸ τὸν ἦχον αὐλοῦ καὶ προσβάλλουν ἢ ἀπωθοῦν προσβολὰς μετ' ἐξόχου ταχύτητος καὶ εὐκινησίας». Ὁ Πυρρίχιος χορεύεται ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐπίσης ἀπαντᾷ ἐν Μάνη, Μυστρᾷ καὶ Σφακίσις.

Ἑλληνικοὶ χοροὶ θεωρούμενοι ὡς ἔλκοντες τὴν καταγωγὴν αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἀρχαίας πυρρίχης εἶναι κυρίως ὁ Ποντιακὸς «Σέρρα»², ἡ Κρητικὴ σοῦστα³, ὁ

¹ Il ne faut pas confondre la *Magne*, ou plutôt la *Maine* avec *Misitra*. Cette ville, habitée par des Grecs, parmi lesquels il y en a de riches, est très-soumise à la Porte. Les *Mainotes*, au contraire sont féroces, indomptables et voleurs.

² Ἴδὲ περὶ τούτου ἐν Ποντιακῇ Ἑστία, τόμ. 7 (1956), σ. 3649 κ.έξ., 3705-3708, 3747, 3750, 3883 3884, καὶ 3941-3942. Ἴδὲ καὶ ἐνθ' ἀν., τόμ. 11 (1960), σ. 5679-80 ὡς καὶ Βασ. Κ. Παπαχρήστου, ἐνθ' ἀν., σ. 127-132.

³ Ἴδὲ Γεώργ. Ἰ. Χατζηδάκιν, ἐνθ' ἀν., σ. 189-190, 197-216 (ιδίᾳ σ. 200), Βασ. Κ. Παπαχρήστου, ἐνθ' ἀν., σ. 121-126, Χ. Σακελλαρίου, ἐνθ' ἀν., ἀρ. 34 κ.ά.

χορὸς δρεπάνι τῆς Κύπρου, ὁ πολεμικὸς χορὸς τοῦ Πήλλιουρι Χιμάρας, ὁ Δεβολίτικος τῆς Κοριτσᾶς¹ κ.ἄ.

Δ'. Ἴωνικός.

On peut compter parmi ces danses la Danse Ionienne, qu'on dansoit selon Athénée, quand on était échauffé par le vin; cependant elle étoit plus légère et plus réglée que les autres. C'est une espee de Pas-de-deux que l'on voit danser encore aujourd'hui à Smyrne et dans l'Asie Mineure, où le goût des danses lascives subsiste toujours (1, 184-185).

La danse Ionienne et le Pas-de-deux dont vous parler, M. est, sans contredit, une danse nuptiale; j'oserois presque mettre dans le même rang toutes les danses à deux usitées par-tout, qui ont conservé plus ou moins de liberté, suivant le goût, les mœurs ou même les progrès de l'éducation chez les nations qui ont retenu l'usage des danses. L'Ionienne ne seroit-elle pas ce qu'on appelle dans l'Archipel le Balaristo? On le danse beaucoup à Smyrne: mais, tel qu'on l'exécute, il ne fait qu'une partie de la danse nuptiale qu'on danse encore aujourd'hui chez les Grecs. Cette danse, comme toutes les danses Grecques, se forme par un Choro ou une file qui est conduite par le marié. Tous les parents et les convives en sont; ils se tiennent sous le bras, et l'on observe avec soin qu'il y ait alternativement une femme à côté d'un homme. Le marié présente son bras gauche à la mariée qui lui donne son bras droit en tenant un mouchoir à sa main; elle (1, 202) est soutenue du bras gauche par la Paranymphe et de la même main elle s'appuie sur la ceinture; les convives viennent en file dans l'ordre de la parenté. Cette marche nuptiale fait très gravement quelques tours dans la salle, puis elle s'arrête; le marié, et la mariée soutenue de la (1, 203) Paranymphe, continuent la danse à laquelle le marié met beaucoup plus de gaieté; mais la Nymphé (la mariée), les yeux toujours baissés, fait en dansant de très petits pas sans oser regarder le cavalier à qui elle présente le mouchoir à mesure que celui-ci s'empresse de lui prendre la main. Le marié, toujours en cadence, mêle quelques génuflexions à toutes les expressions de son empressement. Enfin la Paranymphe se retire. Alors la danse réduite au pas-de-deux, sous l'expression d'une vivacité réciproque, représente un nouvel intérêt. Il est naturel que cette

¹ Ἴδὲ παρὰ Γεωργ. Ἀθ. Κουσιάδη, ἔνθ' ἀν., σ. 18, 38, 84, κ. ἄ.

danse ait été ou soit encore susceptible de plus ou de moins de liberté, suivant les tems, le goût et toutes les nuances qu'il y a dans les façons de penser (1, 204).

Ὁ Ἴωνικὸς χορὸς εἶναι κατὰ τὴν περιγράφουσαν αὐτὸν Chénier χορὸς νυμφικός. Τοῦτον ὀνομάζουν εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους βαλλαριστόν; ἐρωτᾷ ἢ ἐπιστολογράφος. Οἱ χορευταὶ ἀποτελοῦν σειρὰν, κρατοῦνται καταλλήλως διὰ τῶν χειρῶν ἐναλλάξ ἄνδρες μετὰ γυναικῶν. Κορυφαῖος τοῦ χοροῦ εἶναι ὁ νυμφίος, μετ' αὐτὸν ἀκολουθεῖ ἡ νύμφη, τῶν λοιπῶν λαμβανόντων ἀνάλογον πρὸς τὸν βαθμὸν συγγενείας σειρὰν. Μετ' ὀλίγας στροφὰς ὁ χορὸς σημειοῖ παῦσιν, διὰ νὰ συνεχισθῇ ὑπὸ μόνον τοῦ γαμβροῦ καὶ τῆς νύμφης ὑποβασταζομένης ὑπὸ τῆς παρανύμφης. Ἡ νύμφη χορεύει σεμνοπρεπῶς διὰ μικρῶν βημάτων, ὁ δὲ γαμβρὸς ἐκτελεῖ ἔμπροσθεν αὐτῆς ἐκφραστικὰς γονυκλισίας. Τέλος ἀποσυρομένης καὶ τῆς παρανύμφης συνεχίζεται ὁ χορὸς ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ καὶ τῆς νύμφης παρουσιάζων νέον ἐνδιαφέρον.

Ἡ περιγραφή αὕτη τῆς Chénier εἶναι λίαν ἐνδιαφέρουσα διὰ τὰς λεπτομερείας, τὰς ὁποίας παρέχει, ἔχούσας σχέσιν καὶ πρὸς τὰ ἔθιμα τοῦ γάμου γενικώτερον. Ὁ βαλλαριστὸς χορὸς, πρὸς ὃν φαίνεται νὰ ταυτίζῃ τὸν περιγραφόμενον ὑπ' αὐτῆς Ἴωνικὸν ἢ Chénier, φέρεται μέχρι τοῦ νῦν ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα ἐν διαφόροις νήσοις ὡς ἐν Πάτμῳ, Λέρῳ, Σίφνῳ κ.ά.¹ χορευόμενος ὑπὸ ποικιλίας κατὰ διαφόρους περιστάσεις, οἷον κατὰ τὰς ἀπόκρεως² καὶ κατὰ τὸν γάμον μετὰ τὸ συμπόσιον³.

Πρόκειται περὶ χοροῦ βιαίου καὶ ζωηροῦ πηδηκτοῦ, χορευομένου κυκλικῶς δι' «ἐρρῦθμων καὶ ἀναπηδητικῶν βηματισμῶν», ταυτίζεται δὲ πρὸς τὸν χορὸν, τῶν βυζαντινῶν σκίρτον⁴. Ὁ χορὸς οὗτος δὲν φαίνεται νὰ ἔχη σχέσιν

¹ Κατὰ τὰ σχετικὰ δελτία τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου καὶ τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης.

² Ἐπαμ. Ἀλεξάκη, Αἱ ἀπόκρεω ἀνά τὴν Ἑλλάδα, αἱ ἀπόκρεω καὶ αἱ προσωπιδοφορίαι ἐν Πάτμῳ, περ. Ἐστία (Ἰανουάριος - Ἰούνιος 1890), σ. 109 - 110.

³ Ἰδὲ Γερασ. Σμυρνάκη, Ὁ γάμος εἰς τὴν Πάτμον, Δωδεκ. Ἐπιθεώρ., τόμ. 1 (1947), σ. 312-313 (ἐκ τῶν καταλοίπων τοῦ συγγραφέως), ἔνθα λεπτομερῆς περιγραφή, τοῦ χοροῦ. Ἰδὲ ἔτι περιγραφὴν αὐτοῦ εἰς Διον. Ἰ. Οἰκονομοπούλου, Λεριακά, ἤτοι χωρογραφία τῆς νήσου Λέρου, 1888, σ. 81 - 82.

⁴ Ἰωάννης ὁ Σακκελίω γράφει σχετικῶς : «Οὐ τῶν ἀδοκίμων δοκεῖ ἡ λέξις [σκίρτος] καὶ σημαίνει ἴσως τὸν ἐν τισι τῶν νήσων καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος χυδαιοβαρβάρως καλούμενον Βαλλαριστὸν χορὸν (ἀπεναντίας τοῦ συρτός) σκιρτηδὸν γὰρ χορεύουσιν αὐτόν. (Λέοντος Μαγίστρου, ἀνθυπάτου Πατρικίου, Συμῶν ἄρχοντος Βουλγαρίας καὶ τινων ἄλλων ἐπιστολαί, ἐκδίδοντος Ἰωάνν. Σακκελίω υἱοῦ, Δ.Ι.Ε.Ε., τόμ. 1 (1883-84), σ. 397, σημ. 5).

τοῦλάχιστον ὡς περιγράφεται, πρὸς τὸν Ἰωνικὸν τῆς Chénier, ὅστις φαίνεται κρᾶμα εἴδους συρτοῦ καὶ τοῦ διαδεδομένου ἀνὰ τὰς νήσους μπάλλου.

Ε'. Βλάχικος.

Les Grecs dansent encore aussi la Valaque, danse fort ancienne dans le pays d'où elle prend son nom. Cette danse, dont le pas est toujours le même, et ne ressemble, à aucun de ceux des autres danses Grecques, n'est pas désagréable, quand elle est bien conduite, et avec la justesse qu'elle exige. Elle pourroit bien venir des Daces, qui habitoient anciennement la Valachie (I, 185).

Je crois, M. pouvoir mettre comme vous la danse Valaque au nombre des danses bacchiques: elle est peu intéressante, et son (I, 198) mouvement assez lent exige beaucoup de précision. Dans cette danse, les danseurs ne sont jamais en grand nombre; ils se tiennent par la main, éloignés les uns des autres; enfin tout consiste à battre des pieds en dansant, à tourner bien juste à droite quand on bat du pied gauche, et de même à gauche quand on bat du pied droit. On bat une fois, puis deux; on se quitte, et on bat des mains, le mouvement alors est plus vif: on bat en cadence des mains, et trois fois de chaque pied. Cette danse paroît être la figure des vendangeurs qui foulent le raisin chacun dans son cuvier, comme cela se pratique dans la Grece. Il peut se faire que les Valaques aient reçu cette danse des Daces, comme vous l'observez; mais, par le rapport que je lui trouve avec les vendanges des Grecs, je suis portée à croire qu'elle leur appartient, et qu'on ne l'appelle Valaque que parce que les Grecs, libres dans la Valachie, auront pu y conserver plus facilement qu'ailleurs, une danse purement bacchique. Mahomet et Bacchus ne se concilient guère, et ce n'est que par contraversion qu'on les trouve ensemble.

«La danse, comme vous l'observez vous-même, M.» étoit chez les Grecs une imitation figurée des actions et des moeurs (I, 199).

Par conséquent chaque divinité, chaque saison avoit des danses qui lui étoient consacrées. Outre la danse bacchique que je viens de vous décrire sur ce que j'en ai vu moi-même; c'est encore un usage commun à tous les villages Grecs que les familles entières vont, au mois de Septembre, passer les dimanches et les fêtes dans leurs vignes à boire et à manger, et reviennent le soir chez elles en dansant avec cette même gaieté qui rappelle l'idée des Bacchanales. Car dans ces moments de liberté, ou de to-

lérance, un peuple esclave se livre à la joie, avec moins de réserve qu'une nation indépendante (1, 200).

Ὁ βλάχικος χορός, κατὰ Guys, ἔχει πάντοτε τὸ αὐτὸ βῆμα, ἀπαιτεῖ κανονικότητα εἰς τὰς κινήσεις αὐτοῦ καὶ δὲν ὁμοιάζει πρὸς οὐδένα τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν χορῶν. Πιθανῶς προέρχεται ἐκ τῶν κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους ἐν τῇ Βλαχία ἐγκατεστημένων Δακῶν. Κατὰ τὸν βλάχικον χορὸν, ὅστις εἶναι χορὸς βακχικός, οἱ χορευταὶ εἶναι ὀλίγοι, συμπληροῖ ἢ Chénier. Οὗτοι κρατοῦνται διὰ τῆς χειρός, κτυποῦν τοὺς πόδας στρεφόμενοι πρὸς τὰ δεξιὰ, ὅταν κτυποῦν διὰ τοῦ ἀριστεροῦ ποδὸς καὶ πρὸς τὰ ἀριστερά, ὅταν διὰ τοῦ δεξιοῦ κροτοῦν ἐπίσης ρυθμικῶς τὰς χεῖρας κλπ. Ὁ χορὸς φαίνεται νὰ ἐξεικονίζῃ τοὺς τρυγητὰς πατοῦντας τὰς σταφυλάς. Ἴσως ὁ χορὸς ἐλήφθη ἐκ τῶν Δακῶν ἀλλὰ λόγῳ τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς τὸν τρυγητὸν τῶν Ἑλλήνων ἀποκλίνω (Chénier) πρὸς τὴν γνώμην ὅτι εἶναι Ἑλληνικός, ἔλαβε δὲ τὸ ὄνομα βλάχικος, διότι ἐν Βλαχία ἐλεύθεροι οἱ Ἕλληνες ἠδυνήθησαν νὰ τὸν διατηρήσουν. Περαιτέρω ἢ Chénier κάμνει λόγον περὶ ἀγροτικῶν λαϊκῶν χορῶν πρὸς τιμὴν τῆς Ἀνθοῦς, συνοδευομένων ὑπὸ ἄσμάτων καὶ χορευομένων κατὰ τὰς ἐξόδους τῶν γυναικῶν εἰς τοὺς ἀγρούς, αἵτινες λαμβάνουν χώραν κατὰ τὸν πρότην Μαΐου¹.

Ἐὰν ὁ περιγραφόμενος βλάχικος χορὸς εἶναι Δακικῆς προελεύσεως, ὡς διισχυρίζεται ὁ Guys, ἢ Ἑλληνικῆς, ὡς τείνει νὰ πιστεύσῃ ἢ Chénier, δὲν δύναμαι νὰ βεβαιώσω. Πάντως ὁ προβαλλόμενος ὑπὸ τῆς δευτέρας λόγος ὑπὲρ τῆς ἀπόψεώς της δὲν φαίνεται ἰσχυρός. Ὡς περιγράφεται, ὁ χορὸς χορεύεται μέχρι τοῦ νῦν ἐν Ρουμανία ὑπὸ τῶν ἐντοπίων, καθ' ἃ μὲ διεβεβαίωσεν ὁ ρουμανομαθὴς συνάδελφος κ. Δ. Β. Οἰκονομίδης. Ἐν Ἑλλάδι σχέσιν πρὸς τὸν τρυγητὸν ἔχων ἀπαντᾷ ὁ καλούμενος χορὸς «Μέρμηγκας», περὶ οὗ πιστεύεται, ὅτι ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν ἀρχαῖον ἐπιλήνιον χορὸν. Κυρίως εὐρίσκομεν αὐτὸν ἐν Ἀρκαδία².

II. ΜΟΥΣΙΚΗ

Τὸ κεφάλαιον τῆς μουσικῆς τῶν Ἑλλήνων πραγματεύεται ἐν μιᾷ ἐπιστολῇ ὁ Guys (2, 21-41), ὀλίγιστα τὰ διαφέροντα περὶ αὐτῆς ἀναφέρων. Γενικῶς ἐξαίρει τὸ μουσικὸν οὖς τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς. Βεβαίῳ, ὅτι ἐν τῇ Ἑλληνικῇ καὶ Τουρκικῇ μουσικῇ ἢ διαίρεσις τῶν τόνων, οὕσα πλέον ἐκτεταμένη ἢ ἡ τῆς μου-

¹ Ἰδὲ σχετικῶς περὶ τούτων ἐν Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. 13 - 14, ἐνθ' ἀν., σ. 241 - 242.

² Ἰδὲ περὶ τούτου Γεωργ. Ἀθ. Κουσιάδου, Ἀρχαῖοι καὶ νέοι Ἑλληνικοὶ χοροί, ἐνθ' ἀν., σ. 44. Τοῦ αὐτοῦ, Ἑλληνικοὶ καὶ Εὐρωπαϊκοὶ χοροί, ἐνθ' ἀν., σ. 15 καὶ 26, Β. Παπαχρήστου, ἐνθ' ἀν., σ. 78 - 80, Χ. Σακελλαρίου, ἐνθ' ἀν., ἀρ. 37 κ.ἀ.

σικῆς τῶν Εὐρωπαϊῶν, δίδει εἰς αὐτοὺς ἐκφραστικότητα, ἣτις δὲν ἀπαντᾷ εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν. Ἰδίᾳ εἰς τὰ τρυφερὰ ἄσματα προκαλεῖ αὕτη μεγάλην ἐντύπωσιν. Οὕτως αἱ αἰσθηματικαὶ μελωδία, τὰ μοιρολόγια, συγκινοῦν βαθύτατα τὴν ψυχὴν. Παραθέτει δύο μουσικὰ δείγματα εἰς εὐρωπαϊκὴν παρασημαντικὴν. Πρόκειται περὶ τῆς μουσικῆς τεσσάρων στίχων τῶν ἀρχικῶν δύο τοῦ ἡμιλογίου ἄσματος «Μὲ δυστυχίαις πολεμῶ...»¹ (1, 132 - 133) καὶ τῶν ἀρχικῶν ὡσαύτως δύο στίχων τοῦ ἄσματος «Τὸ δένδρον τῆς ἀγάπης σου...»² (2, 41). Ἐν τῇ μουσικῇ τοῦ πρώτου ἄσματος ὑπάρχουν ὀλίγαι λαϊκαὶ μελωδία. Ὁ ρυθμὸς σπανίως ἀπαντᾷ ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι. Πιθανῶς εἶναι προελεύσεως Ἀνατολικῆς Θράκης. Καὶ τοῦ δευτέρου ἄσματος ἡ μελωδία δὲν ἔχει σχέσιν πρὸς μελωδίαν δημώδους ἄσματος, ὡς λ.χ. ἄσμάτων ἀπαντώντων ἐν Ἡπειρωτικῇ Ἑλλάδι. Πρόκειται περὶ λαϊκῆς μελωδίας ἀνηκούσης εἰς τὸν διατονικὸν τρόπον τοῦ λα, εἰς ὃν ἀνήκουν πολλὰ λαϊκὰ ἄσματα τοῦ αὐτοῦ τύπου, ἅτινα προέρχονται μᾶλλον ἐκ τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι ἀπαντοῦν εἰς τοὺς ἐκεῖθεν ὀρμηθέντας πρόσφυγας, ἴσως ὅμως καὶ εἰς τινὰς τῶν νήσων³.

R É S U M É

**Informations sur les danses et la musique hellénique
chez le voyageur P. Aug. de Guys**

par Stef. Imellos.

De l'oeuvre du voyageur P. Aug. de Guys «Voyage littéraire de la Grèce, ou lettres sur les Grecs, anciens et modernes, avec un parallele de leurs moeurs, à Paris MDCCLXXXIII» l'auteur, dans le present article, étudie les informations relatives aux danses et à la musique. Les informations sur la vie populaire en général des Hellènes de l'époque de Guys ont été examinées déjà dans une étude précédente (voir Annuaire des Archives de Folklore, vol. 13-14, à Athènes 1962, pp. 204-252).

L'auteur étudie plus spécialement les danses suivantes:

a) Crétoise-Hellénique. Il s'agit de danses qui se ressemblent entre elles. L'auteur remarque que celles-ci appartiennent à la catégorie

¹ Ἰδὲ περὶ τοῦ ἄσματος ἐν Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχείου, ἐνθ' ἀν., σ. 223-224.

² Περὶ αὐτοῦ ἰδὲ αὐτόθι, σ. 223.

³ Τὰς μουσικὰς ταύτας παρατηρήσεις ὀφείλω εἰς τὸν μουσικὸν τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου κ. Σπυρ. Περιστέρην.

des danses cycliques «Syrtos», qui étaient dansées pendant l'Antiquité et qui ont survécu jusqu'à nos jours.

b) Albanaise ou Hassapikos. Elle était dansée sur la place de l'Hippodrome de Constantinople par la corporation des bouchers. On croit que cette danse représente les exploits d'Alexandre le Grand.

c) Pyrrhique. Il s'agit d'une danse de caractère militaire. L'auteur mentionne comme semblables les danses «Sera» du Pont, «Sousta» de Crète etc.

d) Ionienne. Est une danse nuptiale. L'hypothèse qui veut qu'elle soit identique au Ballaristos des îles n'est pas correcte selon l'auteur. Il suppose que c'est un mélange d'un certain type de Syrτος et de Ballos.

e) Vlachicos. Il s'agit d'une danse bachique, qui selon le voyageur ne ressemble à aucune autre danse hellénique. Cette danse, aujourd'hui, est dansée en Roumanie, mais on n'est pas sûr que ce pays soit aussi son pays d'origine.

Peu de choses sont mentionnées sur la musique. Deux exemples musicaux sont publiés, mais ils ne sont pas folkloriques. Selon l'auteur, ils proviennent probablement des régions orientales de la Grèce.

ΔΗΜΩΔΕΙΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΕΚ ΣΥΜΗΣ ΚΑΙ ΧΙΟΥ

Υ Π Ο

ΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ

Κατὰ τὴν εἰδικὴν λαογραφικὴν ἔρευναν τὴν ὁποίαν ἐκτελῶ ἐν τῷ Λαογραφικῷ Ἀρχεῖῳ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ὑπὸ τὴν κατεύθυνσιν τοῦ Διευθυντοῦ κ. Γ. Κ. Σπυριδάκη διὰ τῆς οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως τοῦ Βασιλικοῦ Ἰδρύματος Ἐρευνῶν (Β.Ι.Ε.) συνέλεξα πλουσίαν ὕλην κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος (1962) ἀπὸ τὴν νῆσον Σύμην καὶ περιοχὰς τῆς Χίου. Ἡ ὕλη αὕτη, εἰς τρία χειρόγραφα, κατετέθη εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον ὑπὸ τοὺς ἀρ. 2455, 2456, 2457 εἰς τὸ βιβλίον Εἰσαγωγῆς.

Ἐκ τῶν δημοδῶν παραδόσεων τὰς ὁποίας κατέγραψα ἀπὸ τοὺς τόπους τούτους δημοσιεύω ἐνταῦθα τὰς κάτωθι.

Α΄. ΠΑΛΙΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ

1

Μιά φορά τσ' ἔναγ - καιρὸ ὁ βασιλιάς πῆγε στὸ μπαρμπέρη νὰ κουρευτῆ. Ἄξαφνα εἶδε ὁ μπαρμπέρης, ὅτι ἔχει ὁ βασιλιάς αὐτιά γαάρου. Ξαφνιαστικὴ λοιπὸν ὁ μπαρμπέρης τσαὶ ἀποσβουλώθηκε· λίο ἀκόμη τσαὶ θά ἔμπηγε τὶς φωνές. Ὁ βασιλιάς ὁμως τοῦ λέγει: ἔχε τὸ νοῦ σου γιατί, ὅταν μάθω, ὅτι τό ἔπες, θά σοῦ κόψω τὸ κεφάλι. Ἀλλ' αὐτὸς λέει: ἔννοια σου, βασιλιά μου, ἂ κάμω, ὅ,τι λές. Αὐτὸς ὁμως δὲ μπορούσε νὰ τὸ βαστήξῃ τσαὶ συλλοοῦτανε τί ἂ κάμῃ. Σκέφτηκε ν' ἀνοιξῆ ἕνα λάκκο τσαὶ ἔσει μπῆκε μέσα τσαὶ ἀπὸ πάνω ἀφ' τὴν τρυπιὰ ἔβαλε καλάμια τσι' ἄρχισε τσαὶ ἔλεε: τσαὶ ὁ βασιλιάς ἔχει γαάρου αὐτιά. Τὰ καλάμια τ' ἀκούσανε τσαὶ ἄρχισαν νὰ κουνοῦν τὰ φύλλα τους τσαὶ νὰ λένε: ὁ βασιλιάς ἔχει αὐτιά γαάρου.

Λ. Α. ἀρ. 2456, σ. 189 - 190. - Χίος (Ἀρμόλια). Ἰσίδ. Τσιλιακός, ἐτῶν 53, Δ' δημοτ.

2

Ἔχε ἕνα μπαρμπέρη καὶ μπαρμπέριτζε τὸ βασιλιά καὶ ἦταν τὸ ἔφτι του τό ἔνα γαδουρινὸ (τοῦ βασιλιά). Τοῦ ἔπε ὁ βασιλιάς, ἂ μὴν τὸ ἔμολογήσῃ, ὅτι ἔχε ἔφτι γαδουρινό. Ὁ ἄνθρωπος ἔθελε ἂ τὸ πῆ. Ἐπῆγε σ' ἕνα ποτάμι ἂ πιῆ νερό, μέσ' στὸ

νερό πού 'σκυψε 'ά πιή τό 'πε τό μυστικό. «Τό 'να 'φτι τοῦ βασιλιᾶ εἶναι ἀθρο-
πινὸ καὶ τ' ἄλλο γαῖδουρινό». Πέρασε λοιπὸς καιρὸς καὶ νεμῆσαν¹ καλαμιές.
Κόβγει ἓνα καλάμι 'ά κάμη τσαμπούνα· ἔπαιτζε ἢ τσαμπούνα: τό 'να 'φτι τοῦ βα-
σιλιᾶ εἶναι γαῖδουρινὸ καὶ τ' ἄλλο ἀθροπινό. Τότες τ' ἄκουσεν ὁ βασιλιάς καὶ
παράγγειλε τοῦ μπαρμπέρη, γιατί 'ά πῆ τό μυστικό καὶ 'θελε νά τὸν ἀποκεφαλίσῃ.
'Ο ἀθροπος τοῦ ξωμολογήθη, ὅτι γιὰ νά μὴ τὸ πῶ στὸ γ-κόσμο εἶπά το στὸ νερό,
ὅταν πῆγα νά πιῶ κ' ἦταν οἱ καλαμιές κ' οἱ καλαμιές τὰ λέουν. Τοῦ 'δωκε τὴν
τσαμπούνα καὶ λέει του 'ά-τῆμ παίξῃ καὶ τότε ἐχάρισέν του τὴ τζωή. Γι' αὐτὸ λέμε:
καὶ οἱ τοῖχοι ἔχουν αὐτιά.

Σύμη. - Λ. Α. ἀρ. 2455, σ. 378. (*Αννα Συβοῦ, ἐτῶν 82, ἀγράμμ.)

Εἰς τὴν παράδοσιν ταύτην (παραλλ. 1 - 2) διασώζεται ὁ ἀρχαῖος μῦθος
περὶ τοῦ Μίδα. Οὗτος, ἔχων ὄτα ὄνου, ἀπέκρουπε τὸ ἐλάττωμά του· τέλος ὅμως
ἐπροδόθη τὸ μυστικὸν ὑπὸ τοῦ κουρέως του, ὅστις τὸ ἐξεμυστηρεύθη εἰς ὀπὴν
ἐντὸς τῆς γῆς. Μετ' ὀλίγον ἐφύτρωσεν ἐπὶ τῆς ὀπῆς κάλαμος, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ
φύσημα τοῦ ἀνέμου ἔλεγεν, ὅτι ὁ βασιλεὺς Μίδας ἔχει ὄτα ὄνου. Κατ' αὐτὸν
τὸν τρόπον ἐκοινολογήθη τὸ μυστικὸν τοῦ βασιλέως.

Τῆς διηγήσεως ταύτης ἀπαντοῦν παραλλαγαὶ καὶ εἰς ἄλλους τόπους. Εἰς τι-
νας τούτων, ἀντὶ ἀορίστως τοῦ βασιλέως, ὡς εἰς τὰς παρατιθεμένας ἀνωτέρω ἐκ
Χίου καὶ Σύμης, ἀναφέρεται ὁ «βασιλιάς 'Αλέξανδρος», ἀντὶ δὲ ὧτων ὄνου ἀνα-
φέρονται καὶ αὐτιά σκύλου, τράγου ἢ κέρατον εἰς τὴν κεφαλὴν².

'Η παράδοσις αὕτη, ἣτις παρουσιάζει εἰς ἀρκετὰς παραλλαγὰς παραμυθια-
κὴν μορφήν, ἀπαντᾷ ἔτι καὶ εἰς τοὺς γειτονικοὺς σλαβικοὺς λαοὺς, τοὺς Βουλγά-
ρους καὶ τοὺς Γιουγκοσλάβους, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ βασιλεὺς, ὁ ἔχων τὸ ἐλάττωμα
τοῦτο, λέγεται Τραϊανός, Διοκλητιανός, 'Ηρώδης, Νέρων κ.ἄ.³

¹ ἐφύτρωσαν.

² Βλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῶν δημοδῶν παραδόσεων καὶ δοξα-
σιῶν περὶ τοῦ Μεγάλου 'Αλεξάνδρου, Γέρας 'Αντωνίου Κεραμοπούλλου, 'Αθῆναι 1953,
σ. 391-394 ('Ἐταιρ. Μακεδ. Σπουδῶν, 'Ἐπιστ. Πραγμ., ἀρ. 9).

³ Βλ. Georg K. Spyridakis, Zwei neugriechische Volkssagen über Alexander den
Grossen, Zbornik za narodni Zivot i obicaje, Knj 40, σ. 445, Zagreb 1962.

Β΄ Η ΠΟΛΗ Κ΄ Η ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

Ἐκτίτξαν τὴν Ἀὰ Σοφιά κ' ἐσκέπτονταν μὲ τί τρόπο ἐθέλαν ἄ κάμουν τὸν τραπετζοφόρο¹. Ἐκειὰ πῶλουτούργαν ὁ παππὰς κ' ἐπόκαμεν² τὴ λουτουργιάν του, ἔπιαε τὸ δίσκον ἄ μεράση τὸ ἀντίδωρο, ἐμόύνταρε³ μιὰ μέλισσα ἐκειὰ στὸ δίσκο κ' ἔρπαξεν ἓνα ψιχάλι. Εἶδεν τὴν ὁ παππὰς κι ὁ βασιλιάς, ποὺ κάητο μέσ' στὴν ἐκκλησά κ' ἐπαρραξενεύτησαν. Ἐβγαλεν ὁ βασιλιάς διαταγή ν' ἀνοιχτοῦν γοῦλα τὰ κουδάνια⁴ νά θρουν τὸ ψιχάλι ποῦ κάηται. Ἐνοῖξαν γοῦλα τὰ κουδάνια κ' ἔν ἠῦραν τίποτε. Ἐχεν μιὰ γριά κ' ἔχε ἓνα κουδανάκι· ἐπῆαν κ' ἐνοῖζάν το καὶ τῆς γριάς κ' ἠῦραν τὸ ψιχάλι καὶ τὸν τραπετζοφόρο καωμένον ἀποῦ τὴ μέλισσα. Κι ἀποῦ τὴ μέλισσα πῆραν χνάρι⁵ κ' ἔκαμαν τὴν Ἀὰ Σοφιά.

Σύμη. - Λ. Α. ἀρ. 2455, σ. 149-150. (Μιχαήλ Λύρης ἐτῶν 67, ἀγράμμ.)

Τῆς παραδόσεως ταύτης, ἣτις ἀναφέρει περὶ τῆς κτίσεως τῆς Ἀγιάς Σοφιάς καὶ τῆς κατασκευῆς τοῦ τραπετζοφόρου, ἣτοι τοῦ ἐπικαλύμματος, τῆς ἁγίας τραπέζης, εἶναι γνωστὴ εἰς ἕμὲ ἕτερα παραλλαγή ἐκ Βιζύης⁶.

Ἡ ἐκκλησία αὕτη, ὀνομαστὴ εἰς τὸν βυζαντινὸν κόσμον πρὸ τῆς ἀλώσεως (Προκ. π. κτισμ., σ. 174-179, στ. 14 κ.ἑξ. (ἔκδ. Βόνν.), Καντακ. τ. ΙΙΙ, σ. 29, στ. 18 (ἔκδ. Βόνν.) καὶ χαρακτηριζομένη ὑπὸ τοῦ Σφραντζῆ (Снгоп. мај., σ. 289-290 (ἔκδ. Βόνν.) «ὡς οὐρανὸς ἐπίγειος, ὁ θρόνος τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, θέαμα καὶ ἔργον ἄξιον, τὸ πάσης τῆς γῆς ἀγαλλίαμα, τὸ ὠραῖον καὶ ὠραίων ὠραιότερον», ἀπετέλει τὸ παλλάδιον τοῦ μεσαιωνικοῦ καὶ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ. Κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τοῦ Βυζαντίου ἐκυκλεῖτο χρῆσμός, ὅτι ὁ ἐχθρὸς θὰ εἰσῆρχετο εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, θὰ ἐπλησίαζε πρὸς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, εἶτα δὲ θὰ ἀπεκρούετο. Συμφώνως πρὸς τὴν δοξασίαν ταύτην τὴν ἡμέραν τῆς ἀλώσεως πλῆθος κόσμου κατέφυγε, ματαίως ὅμως, εἰς τὸν ἱερὸν τοῦτον χῶρον⁷. Ἀμέσως ἔπειτα μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐπλάσθησαν περὶ τὸν πολυθρύλητον τοῦτον ναὸν ἄσματα, θρηνοὶ καὶ διάφοροι παραδόσεις, μεθ' ὧν καὶ ἡ δημοσιευομένη ἐνταῦθα ἐκ Σύμης, ἔτι δὲ καὶ δοξασίαι⁸, αἱ ὁποῖαι ἐξέφραζον τὰς ἐλπίδας, τοὺς πόθους καὶ τὴν πίστιν εἰς τὴν

¹ τὸ ἐπικάλυμμα τῆς Ἀγίας τραπέζης. ² ἐτελείωσε. ³ ὥρμησε. ⁴ κυψέλαι. ⁵ σχέδιον.

⁶ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, Α', ἐν Ἀθήναις 1904, σ. 20 ἀρ. 30, Β', σ. 655-656.

⁷ Χαλκὸς οὐδύλης (ἔκδ. Eug. Dargó, σ. 161) «Καὶ κατὰ τινα χρῆσμον ἀδόμενον ἐν τῇ πόλει, ὡς τῶν πολεμίων ἄχρι τοῦ Ταύρου χώρου τῆς πόλεως ἐπιγενομένων καὶ ἐπικειμένων, τοὺς ἐν τῇ πόλει συστραφέντας ἀνάγκη ἀμυνομένους ἐκβαλεῖν τοὺς πολεμίους καὶ αὐτοὺς ἴσχειν τὴν πόλιν, ἐν ταύτῃ, οἶμαι, τιθέμενοι τῇ δόξῃ, τὰς κλεῖς ἄνω ἀπὸ τοῦ τείχους ἔξω ἀπέρριψαν. οἱ δὲ ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, πλῆθος πολὺ γενόμενοι ἐνταῦθα ἐπιρροόντων ἀεὶ συχνῶν, ἐτρόποντο ἐπὶ τοῦ μεγίστου νεῶ τῆς πόλεως, τῆς ἁγίας Σοφίας καλουμένης, καὶ ἐνταῦθα συνελέγοντο ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες καὶ παῖδες».

⁸ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ σύμμεικτα, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1920, σ. 15 κ.ἑξ.

πολιτικὴν ἀνάστασιν τοῦ ἔθνους καὶ τὴν ἀνάκτησιν τοῦ περιλαλήτου ναοῦ μετ' ἐπαναφορὰν τοῦ εἰς τὴν χριστιανικὴν λατρείαν.

Γ. Ο ΧΡΙΣΤΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΑΘΗ ΤΟΥ

Τὸ κασίκι, ἅμα τὸ ἔθης στὸν ὕπνο σου, εἶναι ὀξωποδίτης, Βερζεβού, γιὰ τὸ κασίκι βύτζαξε τὸν Γιούδα. Τὸν Γιούδα τὸν πέταξαν ὁ πατέρας του κ' ἡ μάνα του· γιὰ τὸ ἅμα ἡ μάνα του ἦταν γκαστρωμένη τὸ ἔδε ὁ πατέρας τ' ὄνειρο, ὅτι θὰ ἔκαμνε αὐτὰ τὰ κακουργήματα. Ἄμα λοιπὸς γεννήθηκε, τὸ ἔδωκε σ' ἕνα ὑπάλληλο ἄπ' ἄ τὸ σκοτώση κ' ἐκεῖνος ἐλυπήθη τὸ καὶ τὸ ἔβαλε σὲ μιὰ κουφωμάδα¹ μέσα. Πέρασε ἕνας τσοπάνης μετὰ τὰ κασίκια· ἐπῆε καὶ βύτζαξέ το ἡ κασίκα. Ἐκοίταξέ την καὶ εἶδεν την ὁ τσοπάνης, ὅτι ἦταν βυτζασμένη καὶ παραγλέπισέν² την καὶ πῆε στῆς ἐλιάς τῆ ρίτζα καὶ βρῆκε τὸ μωρό. Ἐπῆρέν το στὸ σπίν³ του καὶ τὸ ἔθρεφε. Ὄταν τὸ ἔπηρε κ' ἔθρεφέν το καταστράφη ἡ μάνα. Ἐδιωξέ το ὁ τσοπάνης καὶ κατάληξε πάλι στὸ πατρικὸν τοῦ σπίτι. Ἐστειλέ τον ὁ πατέρας του μετὰ τὸν ἀδερφόν του ματζί, ἀλλὰ ἔν ἐγύρισε· ἔφυε. Ἀὐτὸ κεία ἔδωκε τῶν-ι-ματιῶν του, γιὰ τὸ ἐσκότωση τὸν ἀδερφόν του σὲ καυγά, ποὺ ἔκανε ματζί του. Πέρασε καιρὸς, μεγάλωσε καὶ πέρασε ὄξω ἀπὸ τὸ σπίν του· θωρεῖ τὴν μητέρα του στὸ μπαλκόνι καὶ τὸν πατέρα του εἰς τὸ πηγάδι. Ἀφοῦ ἐπῆε κοντὰ στὸν πατέρα του ἔδωκέ του ὁ πατέρας του ἄ κάμη τσιάρο ἄ φουμάρη. Μόλις τοῦ γίδει ἄ φουμάρη, τοῦ γίδει μιὰ καὶ ρίχτει στὸ πηγάδι τὸν πατέρα. Ἡ μητέρα του ἀπ' τὸ μπαλκόνι βιάτζει φωνές, ποὺ ἔδε τὸν ἄντρα της ἄ τὸν πετᾷ στὸ πηγάδι. Ἐπιάναν τον καὶ καταδικάσθη ἄ πάρη τὴν μητέρα του γυναῖκα. Ἐν ἤξευρε, ὅτι ἦτο μητέρα του. Ἄμα παντρέψαν τους, πέρασε λίγος καιρὸς καὶ ρώτηξε ἡ γυναῖκα τὸν ἄντρα, ἀπὸ ποῖο μέρος ἦτο. Εἶπε ἐκεῖνος ὅλα τὰ καθέκαστα καὶ ἐκατάλαβε ἡ γυναῖκα, ὅτι ἦτο ὁ γιὸς της, ὁ Γιούδας. Αὐτὸς ὕστερα ἔφυε καὶ κατάληξε στὸ Χριστὸ κοντὰ.

Τὸ δέντρο ποὺ κρεμάστηκε ὁ Γιούδας εἶναι ὁ ἀρόϋνας καὶ βρωμεῖ⁴.

*Ἀρόϋνά μου βρωμερὲ καὶ ἀκάτσαρε⁵ τεμπέλη
ἐκατσεσ καὶ ἀναέλασεσ⁶ ἐμένα τὸ κοπέλι.*

Σύμη.- Λ. Α. ἀρ. 2455, σ. 390-392.

(Ἄννα Συβροῆ ἐτῶν 82, ἀγράμμ. καὶ Ἑλένη Τσαβαροῆ, ἐτῶν 76 ἀγράμμ.).

¹ κοίλωμα δένδρου. ² ἐκαιροφυλάκτησε. ³ σπίτι.

⁴ Βλ. περὶ τῆς παραδόσεως τοῦ ἀπαγχονισμοῦ τοῦ Γιούδα ἀπὸ τὸν ἀρόϋνα, ἐπίσης ἐκ Σύμης προερχομένης, ἐν Λ. Α., ἀρ. 146, σ. 53 (συλλ. Δημοσθ. Χαβιαρᾶ, 1910).

⁵ ἀκάτσαρος· εἶδος θάμνου. ⁶ κατηγορησεσ.

Ἡ παράδοσις ἀναφέρει περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰούδα, τῆς δράσεώς του συμφώνως πρὸς προκαθορισμένας ἀποφάσεις τῆς μοίρας καὶ τέλος περὶ τοῦ θανάτου του δι' ἀπαγχονισμοῦ.

Τέσσαρες παραλλαγὰὶ τῆς διηγήσεως ταύτης ἔχουν δημοσιευθῆ ὑπὸ τοῦ Γ. Ἄ. Μέγα¹. Τούτων μία ἔχει δημοσιευθῆ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Κ. Ζησίου, χωρὶς νὰ ἀναφέρεται ὁ τόπος προελεύσεώς της, ἡ δευτέρα προέροχεται ἐκ Κρήτης, ἡ τρίτη ἐκ Κύπρου, ἡ δὲ τετάρτη μὲ παραμυθιακὸν χαρακτῆρα ἐξ Ἠπείρου εἰς κουτσοβλαχικὴν γλῶσσαν². Ἡ ὑπὸ συζήτησιν παράδοσις, ὡς παρατηρεῖ ὁ Γ. Ἄ. Μέγας³, ἔχει τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν πρὸς τὸν ἀρχαῖον μῦθον τοῦ Οἰδίποδος. Ἡ δημοσιευομένη παραλλαγή ἡμῶν ἐκ Σύμης ἔχει ὁμοιότητας κατὰ τὸ στοιχεῖον τοῦ θηλασμοῦ τοῦ Ἰούδα, νηπίου, ὑπὸ τῆς αἰγός, πρὸς τὴν τοῦ Ζησίου⁴, ἔτι δὲ καὶ πρὸς τὴν Κυπριακὴν παραλλαγὴν⁵. Τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς συναφείας τῆς παραλλαγῆς τοῦ Κ. Ζησίου πρὸς τὴν Κυπριακὴν καὶ τὴν Συμαϊκὴν ἄγει εἰς τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι πιθανὸν καὶ ἡ πρώτη, δηλ. ἡ τοῦ Ζησίου, νὰ προέροχεται ἐκ τῶν νήσων τῆς Δωδεκανήσου ἢ ἄλλης τινὸς νήσου τοῦ Αἰγαίου.

Δ'. ΑΓΙΟΙ

1. Ὁ Ἅγιος Νικόλαος καὶ ὁ Σέβαστος

Ἐμάεψεν ὁ Χριστὸς τοὺς ἁγίους καὶ λέει πρῶτα τῷ Ἅγιῳ Νικόλα: τ' ἔχεις; Λέει: Ἐν ἔχω τόπο ἃ βάλλω κερία, λιθάνια καὶ λάδια. Τὰ καΐκια, ποὺ ῥμενιτίζουν φωνάτζουν μου: Ὁξω τὸ κακὸν καὶ μέσα ὁ Ἅγιος Νικόλαος. Λέει ἄεκο⁶ τῷ Ἅγιῳ Λευτέρῃ: ἐσὺ τ' ἔχεις; Λέει: ἔχω τριά κελλιά γιομάτα κ' ἔν με χωροῦν καὶ θέλω ἃ κάμω καὶ τέταρτο, γιατί ἔν ἔχω ποῦ ἃ τὰ βάλλω ἃ γεννήση καμμιά γυναῖκα φωνάτζει καὶ περικαλεῖ: Ἅγιος Λευτέρῃ μου, καὶ λευτέρωσέ με καὶ μου κουβαλοῦν ποσὸ⁷ πράματα. Φωνάτζει ἀδ⁸ πίσω τοῦ Παντελεήμονα κ' ἐρώτη-

¹ Βλ. Ὁ Ἰούδας εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ λαοῦ, Ἐπετηρ. Λαογρ. Ἀρχείου, ἔτ. Γ-Δ (1941-42), ἐν Ἀθήναις 1951, σ. 4-8.

² Βλ. Τοῦ αὐτοῦ, Ὁ περὶ Οἰδίποδος μῦθος, ἐνθ' ἄν., σ. 198-200.

³ Βλ. ἐνθ' ἄν., σ. 9 κ.ἐξ., 202 κ.ἐξ.

⁴ Βλ. εἰς Γ. Ἄ. Μέγα, Ὁ Ἰούδας εἰς τὰς παραδόσεις, ἐνθ' ἄν., σ. 4-5.

⁵ Αὐτόθι, σ. 7-8.

⁶ κ' ἔπειτα, ἀμέσως.

⁷ πλῆθος, ἀμέτρητα

⁸ ἀπό

ξέν το καί 'κεῖνον: γούλοι¹ οἱ ἄνθρωποι στίς ἀρρώστιες τους φωνάτζουν μου ἄ τοὺς γιάνω καὶ φέρουν μου ποσὸ πράματα κ' ἔν ἔχω τόπο ἄ τὰ βάλλω. Κ' οἱ ἅγιοι Ἀνάργυροι πάλε τὰ ἴδια. Ἐκειὰ νεφαίνει² κ' ἕνας παλληκαρᾶς καλόγηρος, μορφοπαλληκαρᾶς. Λέει του ὁ Χριστός: ἐσὺ τ' ἔχεις; Λέει: τίποτε - Μὲ γιατί; - Ἐν ἐφώναξεν καένας. Καὶ λέει ὁ Χριστός: «πῶς σὲ λέουν; Λέει: Σέβαστο. - «Ἄ γιορτάτσης, ὅποτε τραυᾶ ὁ Φλεβάρης εἴκοσι ἐννιά».

Σύμη. - Λ. Α. ἀρ. 2455, σ. 213. (Εὐστρατία Τσαβαρή, ἐτῶν 64, Β' Δημοτ.)

2. "Αἱς Νικόλας

Ἐνας ναύτης ταξίδευε μέσα στὸ καράβι ἤπιασε φουρτούνα. Τὸ ναύτη τὸν ἤρπαξαν τὰ κύματα. Ὑστερὶ οἱ ἄλλοι, πού τὸν ἤχασαν τὸν ἠγυρεῦγαν τσι τοὺν ἠύραν στοὺ σπίκιν τους βρεγμένο. Τὸν εἶδαν οἱ δικαί του, τοὺν ἠρώτηξαν, πῶς ἠύρέθης ἰδῶ ἔτσι βρεγμένους. Εἶπ' αὐτός, ὅτι ἦταν ἡ φουρτούνα πολλή· ἐτσείνη τὴν ὥρα, φώναξε τοῦ "Αἱ Νικολὰ τσ' ἄχωνις³ τὸν εἶδε μπροστά του τσι τὸν ἤρπαξε ἀπ' τὴ θάλασσα τσ' ἠύρέθη στὸ σπίκιν του».

Χίος (Μεστά). - Λ. Α. ἀρ. 2456, σ. 63. (Ἄννα Ἀλμυρούδη, ἐτῶν 50, ἀγράμμα.)

3. "Αἱς Ἀνθιμος

Ὁ "Αἱς Ἀνθιμος εἶναι ἀόμματος καὶ τοῦ ἴδωσε ὁ Θεὸς τὴ χάρι νὰ κάμνη τὰ ἐρπετὰ νὰ μὴ δακοῦν, γιατί αὐτὸς ἔτσι ὅπως ἦταν ἀόμματος τὸν δακοῦσαν τὰ ἐρπετὰ. Γι' αὐτὸ κι ὁ Θεὸς τοῦ ἴδωσε τὸ χάρισμα νὰ κάμνη τὰ ἐρπετὰ νὰ μὴ δακοῦν. Ὅπου ἔχει ἐρπετὰ βάζουμε τὸ κονισματάκι τοῦ "Αἱ Ἀνθιμου καὶ δὲν δακοῦν.

Σύμη. - Λ. Α. ἀρ. 2455, σ. 372. (Ἄννικα Μάγκου, ἐτῶν 60, ἀγράμμα.)

1. Ἡ διήγησις αὕτη εἶναι αἰτιολογικὴ τοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ Ἁγίου Κασσιανοῦ τὴν 29 Φεβρουαρίου, ἧτοι κατὰ τετραετίαν, ἔτος δίσεκτον. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου ἔχει λησμονηθῆ εἰς τὴν παράδοσιν καὶ ἀντικατασταθῆ ὑπὸ τοῦ Σεβάστου. Ἴσως ὑπόκειται τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου Σεβαστιανοῦ.

Εἰς τὰς γνώστας μέχρι τοῦδε παραλλαγὰς ὁ Ἁγιος Κασσιανὸς παρουσιάζεται ὡς παραπονεθεὶς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ διὰ τὸ πλῆθος τῶν προσφορῶν τὰς ὁποίας λαμβάνει ὁ Ἁγιος Νικόλαος ἀπὸ τοὺς πιστοὺς ἐν συγκρίσει πρὸς αὐτόν. Ὁ Θεὸς εἰσακούσας τὴν ἀναφορὰν του ἐκάλεσεν ἐνώπιόν του τὸν Ἁγιον Νικόλαον, ὅστις, ἀναζητηθεὶς, εὗρέθη παλαίων εἰς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ σώσῃ ναυα-

¹ ὄλοι. ² προβάλλει. ³ ἀμέσως.

γούς. Ὁ Θεὸς τότε ὠργίσθη ἐναντίον τοῦ κατηγοροῦ Κασσιανοῦ, ὅστις διέμενεν εἰς τὸν παράδεισον μηδὲν πράττων, καὶ ἐτιμώρησεν αὐτὸν νὰ ἐορτάζεται κάθε τέσσαρα ἔτη.

Ἔτεροι παραλλαγαὶ τῆς διηγήσεως ταύτης ἔχουν δημοσιευθῆ δύο ὑπὸ τοῦ Oskar Loorits (*Der heilige Kassian und die Schaltjahrlgende*, Helsinki 1954, F.F.C. No 149· βλ. εἰς βιβλιοκρισίαν ὑπὸ Γ. Κ. Σπυριδάκη ἐν *Λαογρ.*, τόμ. 16 (1956/57), σ. 318-319), πρὸς δὲ καὶ ἄλλαι ἐκ νεωτέρων συλλογῶν, περὶ τῶν ὁποίων βλ. εἰς *Λαογρ.*, ἐνθ' ἄν., σ. 319, 580 καὶ εἰς *Ἐπετηρ. τοῦ Λαογρ. Ἀρχείου*, τόμ. 13/14, (1960-61), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 263-64 (Κέας) καὶ σ. 321 (Κύπρου).

Ἡ παράδοσις αὕτη, μεταδοθεῖσα κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους εἰς τοὺς Σλάβους, ἀπαντᾷ σήμερον διαδεδομένη μὲ πλῆθος παραλλαγῶν, ἰδιαιτέρως εἰς τοὺς Ρώσους (βλ. εἰς Oskar Loorits, ἐνθ' ἄν.).

2. Πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τῆς εὐρύτατα διαδεδομένης μὲ πλῆθος παραλλαγῶν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον διηγήσεως διὰ τὸν Ἅγιον Νικόλαον, ὁ ὁποῖος πολὺ ἐνωρίς, ἤδη κατὰ τοὺς μέσους βυζαντινοὺς χρόνους, εἶχεν ἀποβῆ ὁ προστάτης Ἅγιος τῶν ναυτικῶν¹.

3. Ὁ ὁσῖος Ἄνθιμος περὶ οὗ λέγει ἡ παράδοσις, ὅτι προστατεύει μὲ τὸ εἰκονισματάκι του ἀπὸ δείγματα ἐρπειῶν, ἔζησε τὸν 18^{ον} αἰ., ἀποβιώσας, συμφώνως πρὸς τὸ συναξάριόν του, κατὰ τὸ ἔτος 1782². Οὗτος ἔδρασεν εἰς Μεγίστην (Καστελλόριζον), ἰδρύσας ἐκεῖ ἀνδρῶν μονὴν τὸ 1761, εἶτα δὲ εἰς Ἀστυπάλαιαν, ὅπου ἔκτισε τὴν ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας Πορταίτισσας ἔξω ἀπὸ τὸ κάστρον³.

Εἰς τὴν νῆσον ταύτην φέρονται σήμερον εἰς τὸν λαὸν παραδόσεις περὶ τοῦ ὁσίου Ἄνθιμου, σχετικαὶ πρὸς τὴν ἴδρυσιν τῆς ὡς ἄνω ἐκκλησίας τῆς Πορταίτισσας καὶ τὰς ἐριδὰς του μὲ τοὺς κατοίκους, ὡς ἐπίσης καὶ πρὸς τὰς κατ' αὐτοῦ ὑπ' αὐτῶν κατηγορίας ἐπὶ ἀνηθικότητι. Οὗτος κατηράσθη τοὺς Ἀστυπάλαιεις, νὰ

¹ Βλ. *Στυλ. Ανκούδη*, Οἱ κατὰ τὴν θρησκευτικὴν πίστιν, τὴν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους, πάτρωνες τῶν ναυτικῶν μας, *Πρακτ. Ἀκαδημ. Ἀθηνῶν*, τόμ. 11 (1936), σ. 418 κ.ἑξ. *Georgia Tarsouli*, Saint Nicolas dans le folklore Grec, *L'Hellénisme Contemp.*, année 1951, σ. 483-489. *G. Anrich*, Hagios Nicolaos, *Der heilige Nikolaos in der griechischen Kirche. Texte und Untersuchungen*, Bd. I-II, Berlin und Leipzig 1913-1917.

² Βλ. *Σωφρ. Εὐστρατιάδου*, Ἀγιολόγιον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι (1960), σ. 42.

³ Βλ. *Γ. Κ. Σπυριδάκη* εἰς *Ἐπετηρ. Λαογρ. Ἀρχείου*, τόμ. 10/11 (1957-58), ἐν Ἀθήναις 1958, σ. 409.

μὴν ὑπάρχουν εἰς τὴν νῆσον των ὄφεις, ὄφεις δὲ νὰ εἶναι οἱ κάτοικοι τῆς νήσου. (Βλ. Λ.Α. χφον ἀρ. 2248, σ. 158, συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, 1957)¹.

Ἀπὸ τὸν Ἰωάννην Ἀγγελίδην ἐξ Ἀστυπαλαίας κατέγραψα ἐν Ἀθήναις καὶ τὰς κάτωθι παραδόσεις.

· Ὁ ἄσπις Ἀνθιμος ἤθελε νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ἀστυπαλιὰν καὶ ἤθελε νὰ πάρῃ καὶ τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας τῆς Πορταροίτισσας ἀλλὰ ἡ εἰκόνα ἦταν ἀσήκωτη καὶ δὲν ἤθελε νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ἀστυπαλιὰν. Ὁ ἄσπις, ὅταν εἶδε τὸ θαῦμα, ἔπεσε κάτω στὴ γῆ μὲ δάκρυα καὶ παρακαλοῦσε τὴν Παναγία καὶ τὸ Θεὸ γιὰ τοὺς κατοίκους τῆς Ἀστυπαλιᾶς. Τότε εἶπε καὶ γιὰ τὰ φίδια καὶ ὁ Θεὸς τοῦ ἔδωσε τὴ χάρι, ἐπειδὴ ἦταν καὶ τυφλὸς καὶ συνεχῶς εἶχε κίνδυνον, νὰ ἔχη τὴ δύναμι νὰ νεκρώῃ καὶ νὰ διώχῃ τὰ ἔρπετά. Κατ' ἄλλην παραλλαγήν τῆς παραδόσεως ταύτης: Ἐνα φίδι δάγκασε τὸν ἄσπις Ἀνθιμο καὶ αὐτὸς τὰ καταράστηκε καὶ ψοφῆσαν ὅλα. Ἐμειναν μόνον στὰ νησιά τῆς Ἀστυπαλιᾶς, γιὰτὶ ὁ ἄσπις καταράστηκε μόνον, ὅσα ἦταν ἐπάνω στὸ νησι τῆς Ἀστυπαλιᾶς· γι' αὐτὸ ὑπάρχουν ἄφθονα ἄλλοῦ, αὐτὰ δὲν μποροῦν νὰ βλάψουν τὸν ἄνθρωπον, ἅμα εἶναι τὸ κόνισμα τοῦ ἄσπις Ἀνθιμου.

Ἡ μὴ ὑπαρξίς ὄφεων εἰς τὴν Ἀστυπαλαίαν εἶχε παρατηρηθῆ ἤδη ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους (Αἰλιανοῦ, Περὶ ζώων ἱστορίαι, 5, 8)². Ἐκ τῆς συνδέσεως ταύτης εἰς Ἀστυπαλαίαν τοῦ Ἀνθίμου ὡς διώκτου τῶν ἔρπειων, πιστεύω, ὅτι προέρχεται, μεταδοθεῖσα εἰς τὴν Σύμην καὶ διαπλασθεῖσα ἐνταῦθα, ἢ ὡς ἄνω δοξασία περὶ αὐτοῦ, καθ' ἣν «ὅπου ἔχει ἔρπετὰ βάζουμε τὸ κόνισματὰκι τοῦ ἄσπις Ἀνθιμου καὶ δὲν δακοῦν». Ἐκεῖ τὸ εἰκονισματάκι τοποθετεῖται εἰς κάθε σπίτι πού φοβοῦνται ἀπὸ τὰ ἔρπετά.

Ε. ΒΑΡΥΧΝΑΣ

Ὁ Βαρυχνᾶς εἶναι ἓνα ζωταρικό μὲ κόκκινον φέσι στὸ κεφάλι τσαὶ πᾶ' τῆ νύχτα τσαὶ πιάνει τὸν ἄνθρωπον ἀφ' τὸ λαιμὸ τσαὶ πολεμᾷ νὰ τὸν πνίξῃ. Ὁ ἄνθρωπος πολεμᾷ νὰ φωνάξῃ, γιὰ νὰ τὸν βοηθήσουν μὰ δὲν μπορεῖ. Γυρεύγει νὰ κινήσῃ τὰ χέρια του, τίποτε. Ὅποιος μπορέσῃ τσαὶ κινήθῃ τσαὶ τοῦ πάρῃ τὸ φέσι τὸ κόκκινον, γίνεται πλούσιος, γιὰτὶ εἶναι γεμᾶτο λίρες.

Χίος (Πυργί). Λ. Α. ἀρ. 2456, σ. 313-314. (Στέφανος Κούνης, ἐτῶν 70, ἀγράμμ.)

Ἡ πίστις αὕτη περὶ τοῦ βαρυχνᾶ, ἀλλαχοῦ σβραχνᾶ, βραχνᾶ, βαρυπνᾶ, βραυφνᾶ κ.λ.π. (Βλ. εἰς Ἱστορ. Λεξικὸν Νέας Ἑλληνικῆς ἐν λ. βραχνᾶς) εἶναι εὐ-

¹ Βλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, ἐνθ' ἄν., σ. 409-410.

² Προβλ. καὶ ἐνθ' ἄν., σ. 410.

ρέως διαδεδομένη, παρ' ἀρχαίους δὲ ἔκαλεῖτο Ἐφιάλης, Ἡπιάλης, Τῖφους κ.ά.¹. Περὶ τῆς διαδόσεως τῆς δοξασίας ταύτης πλατύτερον καὶ εἰς ἄλλους λαοὺς (βλ. *Ranke, Alp: Handwört. d. deutsch. Aberggl.*, τόμ. I, 1927, στ. 281-305).

R É S U M É

Légendes populaires des îles Chios et Symi

par Anne Papamichail.

L'auteur publie avec commentaires variantes de légendes populaires provenant de l'île de Symi du Dodecanèse et de Chio.

La légendes A (a et b) (p. 32-33) se rattache au type du mythe antique de Midas qui cachait ses oreilles d'âne, disgrâce qui fût finalement révélée par son barbier.

La légende B (p. 33-35) se rapporte à la construction de la célèbre Eglise de Sainte Sophie à Constantinople et plus particulièrement à la confection de la nappe de l'autel.

La légende C (p. 35-36) raconte que la naissance et la vie de Judas ainsi que son suicide par pendaison, avaient été réglés d'avance par les puissances qui présidaient à sa destinée (Moirs).

Des légendes se rapportant 1) à St Cassien, 2) à St Nicolas et 3) ainsi qu'au moine Anthème sont publiées au chapitre D (p. 36-39).

La première se rapporte à la protestation de St. Cassien qui se plaint à Dieu de St Nicolas à qui les fidèles apportent continuellement des offrandes (encens, huile pour la veilleuse etc) tandis qu'ils ne lui offrent rien. Dieu le punit de son inaction en ne lui permettant d'avoir sa fête que tous les quatre ans, c.à.d. le 29 février de chaque année bissextile. Cette légende qui se rencontre également chez les Bulgares et surtout chez les Russes (voir Loorits supra, p. 38) est étiologique de la fixation de la fête de St Cassien le 29 février.

La seconde est également une variante parmi les multiples qui circulent sur St Nicolas, protecteur des marins.

¹ Βλ. εἰς Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Α', 1904, σ. 550-551, ἀρ. 898-900. Τοῦ αὐτοῦ, Λαογραφικά Σύμμεικτα, τόμ. Α', 1920, σ. 58-67.

La troisième qui provient de l'île de Symi se rattache au moine Anthème, qui a été fondateur des couvents dans les îles Astypalaia et Castellorizo du Dodécanèse pendant la seconde moitié du 18ème siècle.

Plusieurs récits mythiques, surtout à Astypalaia, circulent sur ce moine, considéré comme Saint par le peuple.

Au chapitre E (p. 39) on trouve une légende provenant de l'île de Chio sur le varypnas (βαρυπνᾶ) qui est l'Efialtis (le cauchemar) des Anciens. Selon les croyances populaires le varypnas apparaît pendant le sommeil sous l'aspect d'un être démoniaque, ayant un fez rouge sur la tête, et essaie d'étrangler les êtres humains.

ΧΡΗΣΙΣ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ “ΑΜΙΛΗΤΟΥ ΝΕΡΟΥ,” ΕΙΣ ΤΟΝ ΒΙΟΝ ΤΟΥ ΛΑΟΥ

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓ. Ν. ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΔΟΥ *

Ἡ βασική σημασία τοῦ ὕδατος εἰς τὸν ἄνθρωπον δι’ αὐτὴν πρῶτον τὴν συντήρησίν του εἰς τὴν ζωὴν καὶ ποικίλας ἄλλας συναφεῖς ἀνάγκας του συνέτεινεν, ὥστε τοῦτο, ὡς ὁ ἄρτος, νὰ καταλάβῃ θέσιν ἐξέχουσαν εἰς τὸν ὅλον βίον του, συγχρόνως δὲ νὰ δημιουργηθοῦν καὶ διαμορφωθοῦν εἰς τὸν λαόν, παραδόσεις (ὡς π.χ. περὶ τοῦ ἀθάνατου νεροῦ κ.ἄ.), ἰδίᾳ δὲ δοξασίαι καὶ εἰδικαὶ χρήσεις αὐτοῦ, δεισιδαίμονος ἢ μαγικοῦ χαρακτῆρος, εἰς διαφόρους τελετουργικὰς πράξεις ὡς καὶ εἰς μαγικὰς, μαντικὰς ἐνεργείας καὶ ἄλλας.

Ἐξ εὐρύτερας μελέτης ἡμῶν περὶ τῆς ἐν γένει σημασίας τοῦ ὕδατος εἰς λατρευτικὰς ἐκδηλώσεις, μαγικὰς ἐνεργείας καὶ διαφόρους ἄλλας χρήσεις, ὡς κατὰ τὴν γέννησιν, τὸν γάμον, τὴν τελευτήν, ἐπίσης πρὸς ἀπαλλαγὴν ἐξ ἀσθενειῶν, εἰς σχετικὸς ἐξορκισμοὺς, ραντισμοὺς κ.ἄ., ἐξετάζομεν ἐνταῦθα εἰδικώτερον τὸ θέμα τοῦ «ἀμίλητου νεροῦ» εἰς τὸν λαόν ἐν σχέσει καὶ πρὸς τὴν δοξασίαν, ὅτι τὸ νερὸ κοιμᾶται εἰς τινὰ χρονικὴν στιγμὴν τοῦ εἰκοσιτετραῶρου.

I

Ἡ πίστις εἰς τὸν λαόν περὶ ὕπνου τοῦ ὕδατος ἀπαντᾷ πολλαχοῦ. Σχετικὰς δοξασίας καὶ παραδόσεις συνεκέντρωσεν ἤδη ἐκ Κρήτης καὶ Λάστας Γορτυνίας καὶ ἐδημοσίευσεν πρῶτος, ὡς κατωτέρω, ὁ Ν. Γ. Πολίτης¹. Κατ’ αὐτὸν πιστεύεται εἰς Λάσταν Πελοποννήσου, ὅτι εἰς κάθε πηγὴν «μένει καὶ Νεράϊδα. Γιὰ τοῦτο ὁ

* Ἡ μελέτη αὕτη ἐγένετο ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς ἐκτελουμένης ὑπ’ ἐμοῦ ἐρευνητικῆς λαογραφικῆς ἐργασίας ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κ. Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, Διευθυντοῦ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, διὰ τῆς οικονομικῆς χορηγίας τοῦ Βασιλικοῦ Ἰδρυμάτος Ἑρευνῶν (ΒΙΕ).

¹ Βλ. Παραδόσεις, τόμ. Α’, ἐν Ἀθήναις 1904, σ. 394 - 395, ἀρ. 662, 663 καὶ εἰς Λαογρ., τόμ. 3 (1911), σ. 502-3.

ἄνθρωπος τὴ νύχτα πού ἤθελε νὰ περάσῃ κοντὰ ἀπὸ τρεχούμενο νερὸ δὲν μίλαγε, γιὰ νὰ μὴν τοῦ πάρῃ ἡ Νεραΐδα τὴ φωνή του. Ἀλλὰ καμπόσες βολές (καὶ τοῦτο ἀκόμα τὸ λένε μερικὲς γυναῖκες, ὅτι τὸ εἶδανε) τὸ νερὸ τὴ νύχτα κοιμᾶται, ὅπου λέμε, μένει χωρὶς νὰ κουνηθῆ ὀλότελα, καὶ τότε πλιά ἡ Νεραΐδα ἔναι ἔκεῖ στὸ νερό. Ἀλλὰ γιὰ νὰ φύγῃ ἡ Νεραΐδα καὶ τρέξῃ πάλι τὸ νερὸ ἔναι ἐτοῦτο: ὁ ἄνθρωπος πετάει μιὰ πέτρα μέσ' στὸ νερό, καὶ τότες ἀμέσως ἡ Νεραΐδα φεύγει καὶ τὸ νερὸ τρέχει»¹. Ἐπίσης εἰς τὸ Καστρίον Κυνουρίας ἀναφέρεται, ὅτι «ὅταν εὐρεθῆ τις πρὸ τοῦ κοιμώμενου νεροῦ, ὀφείλει νὰ μὴ ἐκβάλλῃ φωνήν, ἂν θέλῃ νὰ μὴ πάθῃ μέγα τι κακόν, οὔτε νὰ διαβῆ ἄνωθεν αὐτοῦ, οὐδὲ νὰ πῖῃ ἐκ τοιοῦτου ὕδατος, διότι τὸν ἀναμένει βέβαιος θάνατος. Ἄν μεταξὺ πολλῶν παρευρεθέντων, ἴδῃ εἰς τὸ κοιμώμενον ὕδωρ, ποιεῖ τοῦτο γνωστὸν καὶ τοῖς ἄλλοις διὰ νευμάτων, ἵνα μὴ, πρὶν ἴδωσιν αὐτό, ὁμιλήσωσιν ἢ πῖωσιν»². Ἀπὸ τὸ κοιμώμενον ὕδωρ κατὰ τὴν νύκτα, συμφώνως πρὸς δοξασίαις εἰς Κρήτην, ἐάν τις θέλῃ νὰ πῖῃ «πρέπει νὰ τὸ ταράξῃ μὲ τὸ χέρι, γιὰ νὰ τὸ ξυπνήσῃ γιατί ἀλλιῶς τὸ νερὸ ἀγανακτεῖ καὶ τοῦ παίρνει τὸ νοῦ του»³ ἢ διὰ νὰ τὸ ἀφυπνίσῃ πρέπει νὰ εἴπῃ «ξύπνα, ξύπνα κι ὁ δράκος θὰ σὲ πιῇ» (Δασίθι)⁴.

Εἰς τὴν Νάξον ὑπάρχει ἡ πίστις, ὅτι κατὰ τὴν νύκτα, ὅταν τις μεταβαίνη πρὸς ἀντλήσιν ὕδατος ἐκ πηγῆς ἢ φρέατος «πρέπει νὰ καλησπερίσῃ τὸ νερὸ κ' ὕστερα νὰ βάλῃ τὸ βιτσιβίδι ἢ τὴν λαίνα στὴ γάνουλα νὰ ἔμώσῃ. Τὸ νερὸ, λέσιν, ὅπως κοιμᾶται κ' οἱ Ἀνεραΐδες, πού 'ν' ἐκεῖ κοδά, φεύγουσι μὲ τὴ γαλησπέρα. Ἄμα βάλλῃ σηκωθῆ καένας τὴ νύχτα νὰ πκιῇ νερ' ἀπὸ τὴ νοκά⁵, πρέπει νὰ τὸ daδουλήσῃ⁶, κι ἀπέκειο νὰ πκιῇ. Δὲ γάνει, λέσι, νὰ πκιῇ χωρὶς νὰ τὸ daδουλήσῃ, ἵατι θ' ἀρρωστήσῃ»⁷.

Εἰς τοὺς Ἑλληνας ἐκ Πόντου Μ. Ἀσίας, πιστεύεται ὁμοίως, ὅτι «κάθε βρούση, κάθε ρυάκι, κάθε πηγὴ, κάθε ποτάμι εἶχε τὴ «μάϊσσά» του, τὴν μάγισσά του, τὴ νεραΐδα του» καὶ ὅτι τὸ νερὸ ἐκοιμᾶτο «εἰς ὠρισμένας περιστάσεις». Ἐάν τις ἤθελε διέλθει ἐκεῖθεν τὴν ὥραν αὐτήν, θὰ ἐξεπληροῦτο ὅτι ἤθελε ζητήσῃ.

¹ Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, ἐνθ' ἄν., σ. 394-395, ἀρ. 663.

² Βλ. Θ. Ἀθανασοπούλου, Τὸ νερὸ πού κοιμᾶται. Λαογρ., τόμ. 3 (1911) σ. 501.

³ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἄν., σ. 394, ἀρ. 662.

⁴ Βλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Ζητ. Ἑλλ. Λαογρ., Ἐπ. Λ. Ἀρχ., ἔτ. Ε-ΣΤ (1943-44) σ. 97. (Ἀνάτ., τεύχ. Γ', σ. 17).

⁵ δοχεῖον ἐκ τοῦ ὁποίου πίνει τις νερό.

⁶ νὰ τὸ ἀνακινήσῃ.

⁷ Δ. Β. Οἰκονομίδου, Ναξιακαὶ παραδόσεις. Λαογρ., τόμ. 17 (1957) σ. 48-49, ἀρ. 47.

Ἐπῆρχε δὲ ἔθιμον αἱ γυναῖκες κατὰ τὴν νύκτα τῆς Πρωτοχρονιαῖς νὰ φέρουν προσφοράς, σῦκα, καρύδια, ὀπώρας κ.ἄ. εἰς τὴν πηγὴν τοῦ χωρίου χωρὶς νὰ ὁμιλήσουν¹. Οἱ μεταβαίνοντες εἰς τὴν πηγὴν, μετὰ τὴν ἀπόθεσιν παρ' αὐτὴν τῶν προσφορῶν τούτων, «ἐκαλαντίαζαν» τὸ κοιμισμένο νερό, τὸ ὁποῖον ἐθεωρεῖτο ὡς ἀκίνητον καὶ ἐξυπνοῦσε². Ἐγέμιζαν τότε τὴν λάγηνον καὶ μὲ τὸ νερὸ τοῦτο, τὸ ὁποῖον μετέφερον ἐν σιωπῇ εἰς τὴν οἰκίαν, ἐρράντιζον τὰ δωμάτια τῆς οἰκίας, ἐπιλέγοντες «κάλαντα καὶ καλὸς καιρὸς, πάντα, καὶ τοῦ χρόνου»³.

Εἰς Ἄνδρον τέλος ἀναφέρεται, ὅτι «οἱ θαλασσινὲς Ἄνεράϊδες κατὰ τὸ μεσονύκτιον, ὅταν κοιμοῦνται τὰ νερά, λούονται εἰς τὰ ὕδατα τῶν πηγῶν»⁴.

Ὁ Ν. Γ. Πολίτης⁵, ἐξετάζων τὸ θέμα τοῦτο, δηλ. τὸ περὶ τοῦ ὕπνου τοῦ ὕδατος, παρατηρεῖ, ὅτι ἡ δοξασία αὕτη ὡς καὶ «ἡ περὶ τιμωρίας τῶν ταραττόντων τὴν ἀνάπαυσιν αὐτοῦ, φαίνεται ἐνέχουσα τὸν χαρακτῆρα παλαιότητας πρωτογενοῦς θρησκευτικῆς παραστάσεως. Διότι παρουσιάζεται πάσχον καὶ ἐνεργοῦν αὐτὸ τὸ στοιχεῖον τῆς φύσεως καὶ ὄχι κεχωρισμένως αὐτοῦ ἀνθρωπόμορφος ἢ θηριόμορφος προσωποποιία. Φέρεται δ' ὅμως παρὰ τῷ ἡμετέρῳ λαῷ ἡ αὐτὴ δοξασία καὶ ὑπὸ τύπους χωρισμοῦ τῆς μορφοειδοῦς ψυχῆς τοῦ στοιχείου ἀπὸ τῆς ὕλης αὐτοῦ», οὕτω δὲ «πολλαὶ παραδόσεις φέρονται παρ' ἡμῖν περὶ στοιχείων τῶν πηγῶν ἢ πηγῶν, βλαπτόντων τοὺς πίνοντας νερὸν ἄνευ δεισιδαιμόνων προφυλάξεων ἢ τοὺς ὀπωσδήποτε ἐνοχλοῦντας αὐτά»⁶.

Εἰς τὴν πίστιν ταύτην ἥτις ἐνυπάρχει καὶ εἰς τὰς ἀνωτέρω παραδόσεις καὶ δοξασίας ἐκ Λάστας, Νάξου καὶ Πόντου νομίζομεν, ὅτι πρέπει νὰ ἀποδοθῇ ἔτι καὶ ἡ ἀποφυγὴ ὠρισμένων ἐνεργειῶν, προφανῶς, ἵνα μὴ ταραχθῇ τὸ ἐντὸς τοῦ ὕδατος δαιμονικὸν ὄν. Οὕτω π.χ. εἰς τὸ Μανιάκι Μεσσηνίας «δὲν οὐροῦν, οὔτε πτύουν εἰς ποταμόν, οὔτε κοιμοῦνται κοντὰ σὲ τρεχούμενα νερά «γιατὶ κανιὰ βολὰ σηκώνεται τὸ νερὸ καὶ τὸν πινίγει»⁷.

¹ Βλ. Ἰ. Σαλλαπασίδου, Ἐθιμα καὶ προλήψεις ἐν Πόντῳ, Ποντ. Φύλλα, ἔτ. Β' (1937-38), τευχ. 15, σ. 148-149. Πρβλ. καὶ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 2584, σ. 8. (συλλ. ἐκ προσφύγων τοῦ Πόντου ὑπὸ Κυριακῆς Μορφοπούλου, Ἐπισκοπὴ Ναούσης 1962)

² Βλ. Ἀ. Φωστηροπούλου, Λαογραφικὰ Ἰμέρας, Ἄρχ. Πόντου, τόμ. 19 (1954), σ. 259. Βλ. καὶ Λ. Α., χειρ. 2584, ἐνθ' ἄν., σ. 8.

³ Ἰ. Σαλλαπασίδου, ἐνθ' ἄν.

⁴ Βλ. Ἰ. Κ. Βογιατζίδου εἰς Ἄνδρ. Χρονικά, ἀρ. 5, τόμ. Β' (1956), σ. 234.

⁵ Βλ. εἰς Λαογρ., τόμ. 3 (1911), σ. 503.

⁶ Ἐνθ' ἄν., σ. 503.

⁷ Γ. Ἀ. Μέγα, ἐνθ' ἄν., σ. 97. (Ἀνάτ., τευχ. Γ', σ. 17).

II

Πρὸς τὰς δοξασίας ταύτας, ὡς ἄνωτέρω, περὶ ἐνοικίσεως γενικῶς δαίμονος (Νεράϊδας, στοιχειοῦ κλπ.) εἰς τὸ ὕδωρ, αἵτινες ἀντιλήψεις πιστοῦνται ἔτι καὶ ἐξ ἄλλων λαϊκῶν ἐθιμικῶν ἐνεργειῶν¹, καὶ κατὰ τὰς ὁποίας δέον νὰ νοηθῇ ὕπνος τοῦ ὕδατος καὶ ὑποχρέωσις τῆς ἀφυπνίσεώς του πρὸς ἔγερσιν προφανῶς τοῦ ἐν αὐτῷ οἰκοῦντος πνεύματος, δέον νὰ σχετισθῇ, κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν, καὶ ἡ μεταφορὰ ἐκ πηγῆς ἀμύλητου νεροῦ, δηλ. ἐν σιωπῇ, καὶ χρῆσις αὐτοῦ εἰς ἐθιμικὰς ἐκδηλώσεις εἰς τὸν βίον τοῦ λαοῦ. Οὕτω πιστεύομεν, ὅτι εἰς τὴν χρῆσιν ἀμίλητου νεροῦ, ὑπόκειται ἡ πίστις, ὅτι μὲ τὸ μεταφερόμενον οὕτω, δηλ. ἐν σιωπῇ, ὕδωρ, ἐπιζητεῖται, νὰ μὴ ταραχθῇ τὸ ἐν αὐτῷ ὑπάρχον δαιμονικὸν ὄν καὶ καταστῇ ἔτσι δυσμενῶς διατεθειμένον πρὸς τὸν ἐπιδιωκόμενον μὲ τὴν χρῆσιν τοῦ ὕδατος τούτου σκοπόν, οὕτω δὲ ἀντὶ ὠφελείας ἐπιφέρῃ βλάβην.

Ἡ σιωπὴ εἰς ἐνεργείας λατρευτικοῦ, ἰδίᾳ δὲ μαγικοῦ καὶ μαντικοῦ περιεχομένου, ἔχει τὴν βαθυτέραν ἔννοιαν τῆς παρακωλύσεως τῆς διαταράξεως τοῦ τυπικοῦ τῆς τελετουργικῆς πράξεως, οὕτω δὲ τῆς ματαιώσεως τοῦ ἐπιδιωκόμενου δι' αὐτῆς σκοποῦ. Δύναται τις νὰ εἴπῃ γενικώτερον, ὅτι αὕτη ἐνισχύει τὴν δύναμιν τοῦ τελεουργοῦ (ιερέως, μάγου, θεραπευτοῦ διὰ μαγικῶν ἐνεργειῶν κ.ἄ.) διὰ τὴν πλήρωσιν ἐπιθυμιῶν πέραν τοῦ ἀνθρωπίνως δυνατοῦ κατὰ τὴν μέσῳ τῆς τελετουργικῆς πράξεως ἄμεσον ἐπαφήν του μὲ ὑπερφυσικὰς δυνάμεις (δαιμονικὰ ὄντα) καὶ τὴν ἄσκησιν οὕτω ἐπιρροῆς ἐπ' αὐτῶν, ὥστε ταῦτα νὰ ὑποταχθοῦν καὶ τεθοῦν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του². Ἡ σιωπὴ οὕτω ἀποτελεῖ ἐπιβαλλόμενον ὄρον εἰς λα-

¹ Οὕτω ἐν Μοσχονησίοις οἱ γεωργοὶ ἄγοντες τοὺς βόας διὰ νὰ τοὺς ποτίσουν, θέτουν εἰς τὰ κέρατά των κουλλούρας, ὡς προσφορὰν βεβαίως εἰς τὸ στοιχειὸ τοῦ ὕδατος» (Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Β', σ. 1070). Τὸ πρωτὶ τῆς Πρωτοχρονιάς αἱ γυναῖκες εἰς Σκῦρον «παίρνουν στὴ τσέπη τους σῦκα, σταφίδες, μουστόπηττες, καρύδια καὶ ὅ,τι ἄλλα καλούδια ἔχει ἡ κάθε μιά, γιὰ νὰ γλυκάνουν τὰ νερά» (Ν. Πέρδικα, Σκῦρος, τόμ. 1, Ἀθῆναι 1940, σ. 129). Εἰς τὴν Κορμίσταν Σερρῶν τὴν Τετάρτην, μετὰ τὴν τέλεσιν τοῦ γάμου, «θὰ πάῃ ἡ νύφη πρώτη φορὰ στὴ βρούση. Ρίχνει μέσα στὴ γούρνα χρήματα, κουφέτα, ρύζι» (Λ. Α., χειρ. ἀρ. 2762, σ. 88, συλλ. Γ. Ν. Αἰκατερινίδου, Κορμίστα Σερρῶν 1963). Εἰς δημῶδη παράδοσιν ἐκ Καλύμνου ἀναφέρεται ἡ συνήθεια νὰ ἀνάπτεται κανδήλα εἰς τὸ Στοιχειό, ἢ παράλειψις δ' αὕτη ἐπιστεύετο, ὅτι ἡδύνατο νὰ διαθέσῃ τοῦτο δυσμενῶς, ὥστε νὰ ἐπιφέρῃ βλάβην εἰς τὸν ἐρχόμενον εἰς τὴν πηγὴν διὰ νὰ πῖῃ ὕδωρ. (Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Β', σ. 1071). Βλ. καὶ Ε. Ἀναγνωστοπούλου, Λαογραφικὰ Ροῦμελης, Ἀθῆναι 1955, σ. 60 κλπ.

² Βλ. G. Van der Leeuw, Phänomenologie der Religion, 2te Aufl., Tübingen 1956, σ. 491-493.

τρονικὰς τελετάς, μαγικὰς πράξεις, ἄλλας δεισιδαίμονας ἐνεργείας εἰς διαφόρους περιστάσεις τοῦ βίου, εἰς τὴν λαϊκὴν ἰατρικὴν κ.ἄ. διαφόρων λαῶν¹.

Εἰς τὸν εὐρύτερον κύκλον τελετουργικῶν σήμερον ἐνεργειῶν τοῦ λαοῦ εἰς τὰς ὁποίας τὸ στοιχεῖον τῆς σιωπῆς ἐνέχει εἰδικὴν σημασίαν περιλαμβάνονται καὶ αἱ σχετικαὶ πρὸς τὸ «ἄμιλητο νερό». Τοιαῦται δ' ἀπαντοῦν ἰδίᾳ εἰς ἔθιμα λαϊκῆς λατρείας μὲ μαντικὸν χαρακτῆρα, εἰς μαγικὰς ἐνεργείας, ἔθιμα τοῦ γάμου, τῆς γεωργίας, ξενητείας κλπ. περὶ τῶν ὁποίων καὶ γίνεται ἐνταῦθα λόγος.

Α'.—Εἰς μαντικὰς ἐθιμικὰς πράξεις, ἰδίᾳ κατὰ τὸ ἑσπέρας τῆς παραμονῆς τῆς ἑορτῆς τοῦ γενεσίου τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Προδρομοῦ (24 Ἰουνίου), τῆς κοινῶς εἰς τὸν λαὸν ἡμέρας τ' "Αἰ Γιαννιοῦ τοῦ Κληδόπου, τοῦ Φανιστῆ, τοῦ Λαμπροφόρου, τοῦ Λιοτροπιῦ κ.ἄ., ἐπίσης καὶ κατ' ἄλλας περιστάσεις, ὡς κατὰ τὰς Ἀπόκρεως, τὸ ἑσπέρας τῆς παραμονῆς τῆς ἑορτῆς τῶν Ἁγ. Θεοδώρων (Σάββατον τῆς πρώτης ἐβδομάδος τῶν νηστειῶν) κ.ἄ., ἀπαντᾷ καὶ ἡ σχετικὴ χρῆσις τοῦ ἄμιλητου νεροῦ. Διὰ τῶν μαντικῶν ἐνεργειῶν τούτων, ἀσκουμένων ὑπὸ ἀγάμων ἰδίᾳ νεανίδων, ἐπιζητεῖται, ὅπως ἀποκαλυφθῆ εἰς αὐτὰς τὸ ὄνομα ἢ καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ πρόσωπον, τὸ ὁποῖον θὰ ὑπανδρευθοῦν.

Ἐκ τῶν ὡς ἄνω περιστάσεων σπουδαιότεραν σημασίαν κατέχει ἡ ἑσπέρα τῆς παραμονῆς τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου (24 Ἰουνίου) διὰ τὸ κατ' αὐτὴν πλατέως διαδεδομένον ἔθιμον τῆς τελετουργικῆς τοποθετήσεως ἐντὸς ὑδρίας ἢ ἄλλου δοχείου τῶν λεγομένων σημαδιῶν (μήλων, κοσμημάτων κ.ἄ.) διὰ τῶν ὁποίων μαντεύονται αἱ νεάνιδες, ὡς ἀνωτέρω, περὶ τοῦ νέου τὸν ὁποῖον θὰ ὑπανδρευθοῦν, οἱ δὲ νέοι περὶ τῆς γυναικὸς τὴν ὁποίαν θὰ νυμφευθοῦν. Πρὸ τῆς τοποθετήσεως τῶν ἀντικειμένων τούτων εἰς τὸ δοχεῖον, τίθεται ἐντὸς αὐτοῦ ποσότης ὕδατος, τὸ ὁποῖον ἔχει μεταφερθῆ ἐν σιγῇ ἀπὸ τῆς βρύσιν. Ἐπειτα ἐκ τοῦ δοχείου τούτου μὲ τὸ ἄμιλητο νερό, ἐσφραγισμένου κατὰ τὸ στόμιον μὲ κόκκινον ὕφασμα καὶ ἐκτεθειμένου τὴν νύκτα εἰς τὰ ἄστρα, θὰ γίνῃ τὴν ἐπομένην ἢ ἐξαγωγή τῶν σημαδιῶν (τὸ ἄνοιγμα τοῦ Κληδόπου) μὲ συνοδίαν τραγουδιῶν.

Τὸ μαντικὸν ἔθιμον τοῦτο εἶναι σχεδὸν πανελλήνιον, αἱ δὲ σχετικαὶ μὲ τὸ ἄμιλητο νερό ἐθιμικαὶ ἐνεργεῖαι ἀπαντοῦν ἐπίσης εὐρέως διαδεδομένα. Οὕτως εἰς Σέρρας παλαιότερον «τὴν παραμονὴν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου στὶς γειτονιὰς τὰ κοριτσόπουλα δημιουργοῦσαν συγκέντρωσι καὶ ἀνοίγανε τὸν «κλήδονα μὲ τ' Ἀγιαννιοῦ τὴ χάρη». Στὸν Κλήδονα ἐλάμβανε μέρος κάθε κόρη τῆς γειτονιᾶς δίνοντας ἓνα ὄτιδήποτε μικρὸ σημάδι ὡς ἀντικείμενον ἀναγνωρίσεως. Σὲ μιὰ μακρύτενη χύτρα (βυτίνα) ἐτοποθετοῦσαν ὅλα τὰ ἀντικείμενα μέσα στὸ «ἄμιλητο νερό»· ἐκλείναν

¹ Βλ. *Jungwirth*, Schweigen. Handw. d. deutsch, Aberggl., VII, 1953, στ. 1461 κ.ἑξ.

τόν κλήδονα μὲ κόκκινο μαντήλι καὶ τὸν ἐστόλιζαν μὲ ἄνθη τοῦ κλήδονα¹.

Εἰς πολλοὺς τόπους συνηθίζεται νὰ παραλαμβάνεται τὸ ἀμίλητο νερὸ ἀπὸ τρία μέρη, π.χ. τρεῖς πηγάς, ἐκεῖνος δὲ ὅστις θὰ τὸ μεταφέρει δέον νὰ εἶναι ἀμφιθαλής². Οὕτω εἰς Σμύρνην «ἔπαιρναν ἓνα κουμάρι χωματένιο, ἀμεταχείριστο, καὶ τό 'δινάν σ' ἓνα παιδάκι νὰ τὸ γεμίση νερὸ ἀπὸ τρία σπίτια πού νὰ κατοικοῦσαν μονοστέφανες. Τὸ παιδί θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχη ζωντανοὺς τοὺς γονεῖς του καὶ νὰ πάρη τὸ νερὸ χωρὶς νὰ πῆ λέξι σὲ κανένα»³. Εἰς τὴν Σκῦρον τὸ ἀμίλητο νερὸ μεταφέρουν αἱ νέαι «μ' ἓνα καινούργιο λαήνι» «κάτω ἀπ' τὸ ζουρειὸ⁴ τοῦ μύλου»⁵ ἢ «ἓνα κορίτσι ἢ ἀγόρι πρωτογέννητο πού νὰ 'χη στή ζωὴ τοὺς γονεῖς» (Κρήτη⁶, Κάρπαθος⁷). Αἱ νεάνιδες αἱ ὁποῖαι μεταφέρουν τὸ ἀμίλητο νερὸ διὰ τὸν Κλήδονα πρέπει νὰ εἶναι ἔτι «ἀπάρθενες» καὶ «συνόνομες»⁸.

Τὸ νερὸ τοῦτο θεωρεῖται ἰδιαιτέρως, ὅτι φέρει τύχην, δηλ. πρὸς γάμον· διὰ τοῦτο εἰς Ἄργος Ὁρεστικὸν μαζί μὲ τὰς νεάνιδας καὶ «μεγάλη κοπέλλα πού δὲν παντρεύτηκε στὴν ὥρα της, ρίχνει κι αὐτὴ ἓνα χρυσὸ δαχτυλίδι, γιὰ νὰ τῆς φέρη τύχη»⁹.

Τὸ ἀμίλητο νερὸ τοῦ Κληδόπου πιστεύεται ὡς περιέχον ἐνεργὸν δύναμιν καὶ ἐκτὸς τῆς ὑδρίας εἰς ἣν ἔχουν ἀποτεθῆ τὰ «μαντικά σημάδια», διὸ γίνεται χοῆσις αὐτοῦ ἐν συνεχείᾳ μετὰ τὴν ἐξαγωγήν των καὶ εἰς ἄλλας σχετικὰς ἐνεργείας. Οὕτω εἰς

¹ Ν. Πέτροβιτς, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα Σερρών, Σερρ. Χρον., τόμ. Α' (1953), σ. 142. Πρὸβλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Ἑλληνικαὶ ἑορταὶ καὶ ἔθιμα τῆς λαϊκῆς λατρείας², Ἀθῆναι 1963, σ. 216. Βλ. καὶ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 2477 (συλλ. Δ. Καραγιαννόπουλος, Παλαίφυτον Γιαννιτσῶν 1959), σ. 32 καὶ Π. Α. Μπιμπέλα, Λαογραφικὰ Κυδωνιῶν, (Ἀἶβαλη) Μοσχονησιῶν κλπ., Ἀθήνα 1956, σ. 59.

² Περὶ τῆς σημασίας τῶν ἀμφιθαλῶν παιδῶν εἰς λαϊκὰς ἐκδηλώσεις βλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, Οἱ ἀμφιθαλεῖς εἰς τὸν βίον τοῦ λαοῦ. Ἄρχ. τοῦ Θρακ. Γλωσσ. καὶ Λαογρ. Θεσ., τόμ. ΙΓ' (1946-47), σ. 193-208.

³ Συλβίου, Ὁ Κλήδονας, Μικρασ. Χρον., τόμ. Γ' (1940), σ. 394. Πρὸβλ. καὶ Π. Νικήτα, Τὸ Λεσβιακὸ μηνολόγιον, Μυτιλήνη 1953 (Λεσβιακά. Τόμ. Α', τευχ. Α'), σ. 109 καὶ Ἑλπινίκης Σταμούλη-Σαραντῆ, Λαογραφικὰ σύμμεικτα Μ. Ἀσίας, Μικρασ. Χρον., ἐνθ' ἄν., σ. 333-334.

⁴ τροχὸς ὑδρομύλου.

⁵ Νίκης Πέροδικα, Σκῦρος, τόμ. 1, σ. 138.

⁶ Ν. Στρατάκη, Ὁ Κρητικὸς πύθιος Ἀπόλλωνας καὶ ἡ λατρεία τοῦ Κλήδονα, Κρητ. Πρωτοχρ., ἔτος Α', Ἀθῆναι 1961, σ. 145.

⁷ Εὔης Βαρίκα - Μόσκοβη, Ὁ Κλειδῶνας στὴν Κάρπαθο. Δωδεκ. Ἄρχ., τόμ. Γ' (1958) σ. 237.

⁸ Μαρίας Λιουδάκη, Λατρεία στὴν Ἀνατολικὴ Κρήτη. Ἐπετ. Ἐτ. Κρητ. Σπουδ., τόμ. Α' (1938), σ. 490-491.

⁹ Λ. Α. χειρ., ἀρ. 2512, σ. 12 (συλλ. Χρ. Βλάχου, 1962).

Κρήτην κατὰ τὴν μεσημβρίαν τῆς ἡμέρας τοῦ Κληδόνου λαμβάνεται ὑπὸ νεάνιδος μικρὰ ποσότης ἀπὸ τὸ ἀμίλητο νερὸ τοῦ δοχείου τοῦ Κληδόνου. Τὸ νερὸ τοῦτο φέρεται ὑπ' αὐτῆς καὶ χύνεται ἐντὸς φρέατος, ἐνῶ δὲ αὕτη ἴσταται τὴν στιγμὴν ταύτην ἐπὶ τοῦ χείλους αὐτοῦ φέρει καθρέπτην εἰς χεῖρας, ἐστραμμένον πρὸς τὸν ἥλιον οὕτως, ὥστε αἱ προσπίπτουσαι ἐπ' αὐτοῦ ἀκτῖνες ἀντανακλώμεναι νὰ πίπτουν ἐντὸς τοῦ φρέατος. Τότε προσηλώνουσα τὸ βλέμμα ἐντὸς τοῦ φρέατος, ὑπάρχει ἡ δοξασία, ὅτι δύναται αὕτη νὰ ἴδῃ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος τὸ ἴνδαλμα τοῦ μέλλοντος συζύγου της, νὰ διακρίνῃ ἔτι τὸ ἀνάστημα, τὸ ἔνδυμα καὶ αὐτὸ τὸ ἐπιτήδευσμά του, πρὸς δὲ ἂν θὰ ὑπανδρευθῇ ἢ ἂν θὰ ἀποθάνῃ ἐντὸς τοῦ ἔτους¹.

Σημειώνομεν ἐνταῦθα, ὅτι ὁ τρόπος οὗτος τῆς μαντείας, δηλ. τῆς ἐμφανίσεως μὲ τὴν βοήθειαν καθρέπτου ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος τῆς μορφῆς τοῦ μέλλοντος συζύγου τῆς νέας, ἐνθυμίζει ἀνάλογον περίπου, μέ τινας διαφορὰς, κατοπτρομαντείαν κατὰ τὴν Ἀρχαιότητα πλησίον τῶν Πατρῶν. Ὁ Πausanias εἰς τὰ Ἀχαϊκὰ (Βιβλ. VII, 21, 11-13) λέγει, ὅτι ἐκεῖ, πλησίον ἄλλους, ὑπῆρχεν ἱερὸν τῆς Δήμητρος· «μαντεῖον δὲ ἐνταῦθά ἐστὶν ἀψευδές, οὐ μὲν ἐπὶ παντί γε πράγματι, ἀλλὰ ἐπὶ τῶν καμνόντων. κάτοπτρον καλωδίω τῶν λεπτῶν δήσαντες καθιᾶσι, σταθμώμενοι μὴ πρόσω καθικέσθαι τῆς πηγῆς, ἀλλ' ὅσον ἐπιψαῦσαι τοῦ ὕδατος τῷ κύκλῳ τοῦ κατόπτρου, τὸ δὲ ἐντεῦθεν εὐξάμενοι τῇ θεῷ καὶ θυμιάσαντες ἐς τὸ κάτοπτρον βλέπουσι τὸ δέ σφισι τὸν νοσοῦντα ἢτοι ζῶντα ἢ καὶ τεθνεῶτα ἐπιδείκνυσι τούτῳ μὲν τῷ ὕδατι ἐς τοσοῦτο μέτεστιν ἀληθείας...»²

Εἰς Βρύσες Μεραμβέλλου Κρήτης ὑπάρχει ἡ συνήθεια «οἱ κοπελλιές νὰ πλύνονται μὲ νερὸ τοῦ Κληδόνου καὶ νὰ πορίζουνε³ ὄξω καὶ ὅποιο πρωτοδοῦνε τέτοιο ὄνομα θὰ πάρουνε»⁴. Εἰς τὴν Σῦρον «παίρνουν νερὸ ἀμίλητο τοῦ Κληδόνου καὶ τὸ χύνουν μέσα σὲ μιὰ μπουκάλα· ἔπειτα ρίχτουνε μέσα ἓνα ἀσπράδι ἀπὸ αὐγὸ ἢ μολύβι λειωμένο καὶ δείχνει ὅ,τι δουλειὰ κάνει ὁ ἄντρας ποῦ θὰ πάρουν. Ἄν εἶναι βαποριέρης, θὰ σχηματίσῃ βαπόρι, ἂν εἶναι κτηματίας, θὰ δείξῃ ἀμπέλι, κλῆμα, ἂν εἶναι μάστορης, θὰ δείξῃ τὰ ἐργαλεῖα του»⁵. Εἰς τοὺς Ἑλληνας ἐκ Κυδωνιῶν Μ. Ἀσίας ἀναφέρεται τὸ ἔθιμον νὰ χύνεται «τὸ νερὸ τοῦ Κλήδονα»,

¹ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα, τόμ. Γ', 1931, σ. 133. Πρβλ. *Arm. Delatte, Anecdota Atheniensia*, tom. I, Liège - Paris 1927, σ. 460 «βάλε τὸ κάτοπτρον ἔσω εἰς ὕδριαν καὶ βάλε ὕδωρ βροχῆς ἄλαλον καὶ πλησον αὐτήν».

² Πρβλ. καὶ εἰς *Φαίδ. Κουκουλέ*, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τόμ. Α Π, ἐν Ἀθήναις 1948, σ. 163-164.

³ βγαίνουν, ἐξέρχονται.

⁴ πληροφορία τῆς μητρὸς μου, ἐκεῖθεν καταγομένης.

⁵ Γ. Ἀ. Μέγα, Ἑλληνικαὶ ἑορταί, ἐνθ' ἄν., σ. 218.

«πάνω σὲ λειωμένο μολύβι καὶ κηρὶ καὶ ἀνάλογα μὲ τὸ σχῆμα ποὺ ἔπαιρνε τὸ μολύβι «ἐμαντεύετο» καὶ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γαμπροῦ ποὺ θὰ ἔπαιρνε τὸ κορίτσι»¹.

Κατὰ τὸ ἔσπερας τῆς παραμονῆς τοῦ Κληδόνου ζυμώνεται ἔτι πολλαχοῦ ἀρμυροκουλλούρα, ἣτις ψήνεται καὶ τρώγεται πρὸ τοῦ ὕπνου ὑπὸ ἀγάμων (νεανίδων καὶ νέων) μὲ τὴν πίστιν, ὅτι θὰ ἴδουν εἰς ὄνειρον τὸν νέον, μέλλοντα σύζυγον, ἢ, ἀντιστρόφως, τὴν νέαν νὰ προσφέρῃ νερὸ εἰς τὸ πρόσωπον ποὺ ἔφαγεν ἀπὸ τὴν ἀρμυροκουλλούραν. Εἰς Νάξον (Ἀπειρανθον) τὸ ζύωμα τῆς κουλλούρας ταύτης ἐπιβάλλεται νὰ γίνῃ μὲ νερὸ τὸ ὁποῖον μεταφέρεται ἀμίλητον ἀπὸ τὸ φρέαρ².

Κατὰ παλαιότερον ἔθιμον εἰς τοὺς Ἑλληνας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡ πρωτοκόρη μεταβαίνει τὴν παραμονὴν τοῦ Κληδόνου καὶ «παίρνει ἀμίλητο νερὸ ἀπὸ τρεῖς βρούσες ἢ ἀπὸ τρία πηγάδια. Τὸ βάνει σ' ἓνα μπουκάλι, σπάζει κατόπιν ἓνα αὐγὸ καὶ χύνει τὸ ἀσπράδι μέσα. Κρεμᾷ τὸ μπουκάλι ἔξω στ' ἄστρα. Τὸ πρῶτ' ἄστρ' ἔχει μέσα σχήματα ὅμοια μὲ τὰ ἐργαλεῖα ποὺ θὰ ἔχη στὴ δουλειὰ του ὁ ἄντρας ποὺ θὰ πάρῃ»³. Ὁμοίως καὶ εἰς Σκαλοχώριον Βοΐου «οἱ κοπέλλες φέρουν ἀπὸ τρεῖς βρούσες ἀμίλητο νερὸ, τὸ βάζουν σ' ἓνα μπουκάλι ποὺ κατὰ τὴν κατάκλισίν τους τὸ βράδυ τὸ τοποθετοῦν κάτω ἀπὸ τὸ προσκέφαλό τους γιὰ νὰ ἴδοῦν ἔτσι στὸ ὄνειρό τους τὸν ἐκλεκτὸ τῆς καρδιάς των»⁴. Εἰς τὴν ἐπαρχίαν Σητείας «ἐπάνω εἰς τὸ τραπέζι βάζουν ἓνα κόκκινο παννὶ καὶ ἐπάνω εἰς τὸ παννὶ ἓνα ποτήρι νερὸ, τὸ ὁποῖον ἔχουν φέρει ἀπὸ τὴν βρούσην ἀμίλητον· στέκεται δὲ ἡ νέα ἢ ὁ νέος καὶ κοιτάζει ἀδιακόπως μέσα εἰς τὸ ποτήρι τὸ νερὸ καὶ βλέπει τὸ πρόσωπον τὸ ὁποῖον ἐπιθυμεῖ»⁵. Τὸ ἔθος τοῦτο τῆς μαντείας διὰ ποτηρίου μὲ ἀμίλητον νερὸν ἀναφέρεται καὶ ἐν Ἀθήναις⁶. Εἰς Λέσβον (Πέτρα) κατὰ τὴν 24 Ἰουνίου, «ξημέρωμα τ' ἄη Γιαννιοῦ πάει ἓνα κορίτσι στὴ θάλασσα καὶ παίρνει ἀπὸ σαράντα κύματα νερὸ. Νὰ μὴν τῆ δῆ κανεῖς, νὰ μὴ μιλήσ', ἀμίλητο. Ὅπ' ἀλείψουνε ἔπε κεῖνο τὸ νερὸ, κἀν'νε σαράντα ὁμορφιές»⁷.

¹ Π. Μπιμπέλα, ἔνθ' ἄν., σ. 59.

² Ν. Γ. Πολίτου, ἔνθ' ἄν., σ. 111-112.

³ Γ. Ἀ. Μέγα, Ζητ. Ἑλλ. Λαογρ., Ἐπ. Λ. Ἀρχ., ἔτ. Γ'-Δ' (1941-1942), σ. 131, (ἀνάτ., τεῦχ. Β', σ. 55). Ἡ ὕδρομαντεία ἐν σιωπῇ ἀπαντᾷ γενικώτερον καὶ εἰς ἄλλους λαούς, ὡς τοὺς Γερμανούς. Βλ. *Hünnerkopf*, Wasser, Handw. d. deutsch. Abergl., τόμ. IX, 1938, στ. 120.

⁴ Λ. Α. Χειρ., ἀρ. 2482, σ. 15 (συλλ. Βασιλ. Μαροπούλου, Σκαλοχώριον Βοΐου, 1962).

⁵ Γ. Ἀ. Μέγα, ἔνθ' ἄν., σ. 132 (ἀνάτ., σ. 56).

⁶ Ἐνθ' ἄν., σ. 132-33 (ἀνάτ., σ. 56-57). Ἐκ μαγικοῦ κειμένου παραγγέλλεται κατὰ τὴν ὕδρομαντείαν ἡ χρῆσις ὕδατος, κομιζομένου ὑπὸ παιδὸς ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ λάβῃ τοῦτο ἐκ ποταμοῦ καὶ «μηδὲ ἐν τῇ ὁδῷ δεῖ λαλῆσαί τινι, ἦτοι ἀλαλητὶ τὸ παιδίον ἄγῃ τὸ ὕδωρ (*Arm. Delatte*, ἔνθ' ἄν., σ. 504).

⁷ Γ. Ἀ. Μέγα, Ἑλληνικαὶ ἑορταί, ἔνθ' ἄν., σ. 220.

Τὸ ἐν λόγῳ ἔθιμον τοῦ Κληδόνου εἰς περιοχὰς τῆς Θεσσαλίας ἀπαντᾷ τελούμενον κατὰ τὴν Πρωτομαγιάν¹. Κορίτσια τότε, ἡλικίας κάτω τῶν 15 ἐτῶν, σχηματίζουν μικρὰς ομάδας, εἰς τὰς ὁποίας τὸ μικρότερον ὑποδύεται ρόλον νύμφης. «Τὰ δύο ἀπ' τ' ἄλλα κορίτσια εἶναι αἱ συνοδοί της καὶ τὴν κρατοῦν ἀπὸ τὰ χέρια. Τὰ ὑπόλοιπα κρατοῦν μίαν στάμναν, τὴν ὁποίαν ἔχουν γεμίσει μὲ ἀμίλητο νερὸ καὶ μὲ διάφορα ἀντικείμενα (δακτυλίδια, καρφίτσες ἢ βραχιόλια), ἀνήκοντα εἰς ἄγαμα κορίτσια καὶ ἀγόρια. Τὰ δύο τελευταῖα κορίτσια προπορεύονται καὶ σὲ κάθε πηγὰδι ποῦ θὰ συναντήσουν στέκονται καὶ ἀδειάζουν λίγο ἀπὸ τὸ νερὸ τῆς στάμνας εἰς αὐτό. Τὴν ἐπομένην τῆς Πρωτομαγιάς ἀνοίγουν τὸν κλήδονα καὶ ἐξάγουν τὰ ἐντὸς τῆς στάμνας ἀντικείμενα. Ἀναλόγως δὲ τῶν στιγμάτων, τὰ ὁποῖα φέρουν ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ὕδατος ἐξάγεται ὅτι ὁ κάτοχός του θὰ παντρευθῆ γλήγορα, ποῖα θὰ πάρη, ἐὰν θὰ ἀποθάνη κτλ.»².

Περαιτέρω καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις ἀναφέρεται ἔτι ἐν χρήσει τὸ ἀμίλητο νερὸ εἰς μαντικὰς πράξεις. Οὕτω εἰς Ἀθήνας, κατὰ παλαιότερον ἔθιμον, κατὰ τὸ ἑσπέρας τῆς τελευταίας Κυριακῆς τῶν Ἀπόκρεων παρεσκευάζεται ὑπὸ νεανίδων τὸ ἀρμυροκούλλουρο, τὸ ὁποῖον ἐζυμώνετο μὲ ἀμίλητο νερό. Τοῦτο κατόπιν ἔτρωγε κατὰ τὸ ἥμισυ ἢ παρασκευάσσα, τὸ δὲ ἕτερον τεμάχιον ἔθετεν ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον εὐχομένη εἰς τὰς Μοῖρας, νὰ ἴδῃ εἰς τὸ ὄνειρόν της, ποῖον νέον θὰ ὑπανδρευθῆ³. Ἡ συνήθεια αὕτη μαρτυρεῖται καὶ εἰς Βασιλίτσι Πυλίας⁴.

Κατὰ τὸ ἑσπέρας τῆς παραμονῆς τῆς ἑορτῆς τῶν Ἀγίων Θεοδώρων (Σάββατον τῆς πρώτης ἑβδομάδος τῶν νηστειῶν), εἰς πλείστους τόπους λαμβάνουν χώραν ὡς γνωστόν, διάφοροι μαντικαὶ ἐνέργειαι ὑπὸ τῶν κορασίδων, διὰ νὰ προΐδουν αὐταὶ ποῖον νέον θὰ ὑπανδρευθοῦν. Μεταξὺ τούτων ἀπαντᾷ εἰς τινὰς τόπους καὶ ἡ σχετικὴ μὲ ἀμίλητο νερό. Οὕτω εἰς Ἀράχοβαν Παρνασσίδος τὸ βράδυ τοῦτο «σπίτια ποῦ ἔχουνε Γιάννη ἢ Θόδωρο, κρεμᾶνε στὴν πόρτα τους ἓνα σακκουλάκι μὲ στάρι. Τὰ κορίτσια πᾶνε σὲ δυὸ Θεοδωράδες κ' ἓνα Γιάννη καὶ κλέβουν, δῆθεν, ἀπὸ τὰ τρία αὐτὰ σπίτια λίγο στάρι. Κατόπιν ἔρχονται στὸ σπίτι, σκαλίζουν λίγο τὸ χῶμα καὶ σπέρνουν τὸ στάρι. Παίρνουν ἀμίλητο νερὸ στὸ στόμα καὶ τὸ φέρνουν στὸ δρόμο ἀκοῦν ὀνόματα. Μὲ τὸ νερὸ ποτίζουν τὸ στάρι λέγοντας: Σὲ σπέρνω καὶ σὲ ποτίζω κι ὁποῖος εἶναι γιὰ νὰν τὸν ἐπάρω νὰ ῥθῆ νὰ τὸ θερίσουμε

¹ Τὸ ἔθιμον μαρτυρεῖται ἤδη ἐκ τοῦ 16ου αἰ. (βλ. Φ. Κουκουλέ, ἐνθ' ἄν., σ. 171).

² Γ. Ἀ. Μέγα, Ἑλληνικαὶ ἑορταί, ἐνθ' ἄν., σ. 192-193.

³ Ν. Γ. Πολίτου, Μαγικαὶ τελεταὶ πρὸς πρόκλησιν ὀνειρῶν. Λαογρ., τόμ. Γ' (1911), σ. 7. (=Τοῦ αὐτοῦ, Λαογρ. Σύμμ., τόμ. Γ', 1931, σ. 109-110).

⁴ Γ. Ἀ. Μέγα, Ζητ. Ἑλλ. Λαογρ., Ἐπ. Λ. Ἀρχ., τόμ. Ε' (1945-49), σ. 11. (Ἀνάτ., τευχ. Γ', σ. 75)

μαζί. Προσέχουν καὶ τί ὄνειρατα θὰ ἰδοῦν»¹. Εἰς Ζευγοστάσιον Καστορίας ἐπίσης «βράζουν σιτάρι καὶ καλαμπόκι καὶ τρώγουν. Τὸ βράδυ τὰ κορίτσια παίρνουν ἀπὸ τρία σπίτια σιτάρι καὶ καλαμπόκι βρασμένα, κατὰ προτίμησιν ὅμως ἀπὸ σπίτια ποὺ οἱ νοικοκυράδες δὲν εἶναι δευτεροπαντρεμένες· παίρνουν ἐπίσης καὶ ἓνα μπουκάλι νερὸ ἀπὸ τὴ βρύση, χωρὶς νὰ μιλήσουν μὲ κανένα κατὰ τὴν μετάβασιν των καὶ ἐπιστροφὴν των ἀπὸ τὴ βρύσι. Τὸ βράδυ ποὺ θὰ φᾶνε, βγάζουν τὴ πρώτη μπουκιά ψωμὶ ἀπὸ τὸ στόμα τους ὀλίγο μασημένη δίχως νὰ τοὺς καταλάβουν οἱ ἄλλοι καὶ μαζί μὲ τοὺς βρασμένους σπόρους, τὸ μπουκάλι μὲ τὸ νερὸ καὶ ἓνα δρεπάνι, τὰ τοποθετοῦν κάτω ἀπὸ τὸ προσκέφαλό τους καὶ προτοῦ νὰ κοιμηθοῦν λέγουν: "Ὅποιος εἶναι ὁ καλὸς μου νὰ ῥθῆ νὰ φᾶμε καὶ νὰ θερίσωμε μαζί. Αὐτὸν ποὺ θὰ ἰδοῦν στὸ ὄνειρό τους, αὐτὸν θὰ κάνουν καὶ σύζυγον»². Εἰς Σοποτὸν Καλαβρύτων μεταβαίνουν αἱ μαντευόμεναι νεάνιδες «σὲ ριζιμιὸ λιθάρι καὶ φέρουνε ἀπὸ τὴ βρύση ἓνα ποτήρι νερὸ ἀμίλητο καὶ ρήνει ἢ κάθεμιὰ μέσα ἢ σκουλαρίκι ἢ δαχτυλίδι ἢ ἄλλο ἀσημικό». Ἀκολούθως τοποθετεῖται ἐπὶ τοῦ ριζιμαίου λίθου τὸ ποτήρι μὲ τὰ ἀσημικά, ἐπ' αὐτοῦ δέ, ἐνῶ σπείρουν κόκκους σίτου, κλεμμένους, ἐπιλέγουν: «Σιτάρι σπέρνω, κριθάρι θερίζω, ὅποιος εἶν' τῆς τύχης μου καὶ τοῦ ριζικοῦ μου νὰ ρθῆ νὰ τὸ θερίσωμε». «Τοῦτο τὸ λένε τρεῖς φορές καὶ ῥς τὸν ὕπνο τους θὰ ἰδοῦνε ποιὸν θὰ πάρουνε»³.

Διὰ τὴν ἀνεύρεσιν τέλος ἀντικειμένου ἀπολεσθέντος ὑπάρχει, ὡς γνωστὸν, ἡ συνήθεια νὰ κατασκευάζεται καὶ διανέμεται πίττα διὰ τὸν Ἅγιον Φανούριον καὶ τὴν μάνναν του. Εἰς Κύπρον ἢ καταφεύγουσα εἰς τὸ μέσον τοῦτο τῆς μαντικῆς πρέπει νὰ κατασκευάσῃ τὴν πίτταν ἐπὶ ἑπτὰ κατὰ συνέχειαν ἑβδομάδας ἐκάστην Τρίτην, δέον δὲ «νὰ καθαρεύῃ», τὸ δὲ νερὸν νὰ εἶναι «ἀσύντυχον», δηλ. ἀμίλητον⁴.

Β'.—Κατὰ τὴν Πρωτοχρονιάν, ὡς γνωστὸν, συνηθίζονται διάφοροι μαγικοῦ ἢ μαντικοῦ χαρακτήρος ἐθιμικαὶ πράξεις διὰ τῶν ὁποίων ἐπιδιώκεται, ὅπως τὸ νέον ἔτος εἶναι διὰ τὴν οἰκογένειαν εὐτυχές, ἢ ἐπιζητεῖται πρόγνωσις περὶ διαφόρων γεγονότων κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους. Ἐκ τούτων σημαντικὴν θέσιν ἔχει τὸ μὲ

¹ Βλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Ἑλληνικαὶ ἐορταί, ἐνθ' ἄν., σ. 127.

² Λ. Α., χειρ., ἀρ. 2459, σ. 108-109 (συλλ. Ξενοφ. Μαγκλάρα, Ζευγοστάσιον Καστορίας, 1962). Πρβλ. καὶ Λ. Α., ἀρ. 2512, σ. 9 (συλλ. Χριστ. Βλάχου, Ἄργος Ὀρεστικόν, 1962).

³ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Λαογρ. Σύμμ., ἐνθ' ἄν., σ. 123. Βλ. αὐτόθι, σ. 123-124 σχετικὸν ἔθιμον ἐξ Ἀθηνῶν.

⁴ Γ. Χ. Παπαχαλαράπου, Πρόκλησις μαντικῶν ὄνειρων καὶ λατρεία τοῦ Ἀδώνιδος ἐν Κύπρῳ, Κυπρ. Σπουδαί, τόμ. 10 (1946) σ. 28-29.

πλατεϊαν διάδοσιν ἔθιμον τῆς μεταφορᾶς ἀμίλητου νεροῦ εἰς τὴν οἰκίαν πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου. Οὕτω εἰς Πυργὶ Χίου «τὸ πρωτὶ τῆς Πρωτοχρονιαῖς, μὲ τὴν αὐγὴ τῆς καινούργιας ἡμέρας πού εἶναι ἡ πρώτη ἡμέρα τοῦ νέου χρόνου, θὰ σηκωθῆ ἕνας μέσα ἀπὸ τὸ σπίτι νὰ πάη νὰ φέρη τὸ «ἀμίλητο νερό» καὶ νὰ κάμη τὸ «ποδαρικό»¹.

Εἰς τοὺς Ἑλληνας ἐκ τῆς δυτικῆς Μ. Ἀσίας «τὰ χαράματα, ὁ ἀρχηγὸς ἢ ἄλλο μέλος τοῦ σπιτιοῦ ἔκανε τὸ «πουδαρικό». Ἀπὸ τρεῖς βρούσες ἔπαιρνε ἕνα δοχεῖο τ' ἀμίλ'του νερό κι ἄφηνε σκόπιμα τὴ τρίτη βρούση ἀνοιχτὴ νὰ τρέχη μαζί μὲ γλυκύσματα πού ἐγκατέλειπε ἐκεῖ γιὰ νὰ τρέχουν τὰ «μπιρικέτια» (τὰ ἀγαθὰ)². Τὸ ὕδωρ τοῦτο, μεταφερόμενον εἰς τὴν οἰκίαν, χρησιμεύει ἢ «γιὰ νὰ νιοφτοῦν οἱ σπιτικοὶ τὴν αὐγὴν πού θὰ σηκωθοῦνε»³ ἢ «νὰ τὸ πιοῦν»⁴, ἢ χύνεται εἰς τὰς γωνίας τοῦ σπιτιοῦ ἢ καὶ ραντίζεται τὸ σπίτι μ' αὐτὸ πρὸς εὐετηρίαν. Ἡ ἐνέργεια αὕτη συνοδεύεται συνήθως καὶ ἀπὸ διαφόρους εὐχάς. Εἰς τὸ Σκαλοχώρι Λέσβου ἐχύνοντο «τρεῖς σταλαματιᾶς ἀπ' τ' ἀμίλ'του τοῦ νιορὸ σὶ τρεῖς μπάδεις τ' σπιτιοῦ, τσι λέγαν :

Καλ'μέρα τσι τ' Ἀγιοῦ Βασ'λειοῦ.

Γιρουσύν', καλουσύν',

οὔλου μάλαμα τσ' ἀσῆμ'.

Πουλλὰ δαμαλέλια,

πουλλὰ κατσ'καδέλια»⁵.

Εἰς Τελώνια (Ἄντισσα) Λέσβου ἡ νοικοκυρὰ «θὰ χύν' τοῦ ἀμίλ'του τοῦ νιορὸ τσι θὰ πῆ: Σὰν πού τρέχ' τοῦ νιορὸ νὰ τρέχιν τὰ καλὰ μέσα στοῦ σπὶτ'»⁶ Εἰς τὴν Ἁγίαν Ἄνναν Εὐβοίας ὅποιος θὰ φέρη τὸ ἀμίλητο νερό, «θὰ κόψη κ' ἕνα κλαρὶ ἐλιάς καὶ θὰ ῥοθῆ στὸ σπίτι· χτυπάει ὅλους μὲ τὴν ἐλιά λέγοντας χρόνια

¹ Ἰσ. Πρωῖου, Λαϊκὴ λατρεία. Ἔθιμα τῶν ἑορτῶν τοῦ Πυργίου τῆς Χίου, Λαογρ., τόμ. 16 (1956), σ. 266. Βλ. καὶ ἀλλαχοῦ: Λ.Α., χειρ. ἀρ. 2502, σ. 119 ἀρ. 12 (συλλ. Χρ. Ἀγερίδου, Λ. Εὐγενίδου, Β. Φθενάκη ἐκ Γαλατείας Ἑορδαίας, 1962). Ὁμοίως Λ.Α., χειρ., ἀρ. 2761 σ. 322 (συλλ. Γ. Ν. Αἰκατερινίδου, Ἐμμ. Παπαῖς Σερρῶν, 1963).

² Παν. Α. Μπιμπέλα, Λαογραφικὰ Κυδωνιῶν κλπ. ἔνθ' ἀν., σ. 21. Πρβλ. Ν. Ε. Μηλιώρη. Ἱστορικὰ καὶ Λαογρ. τῶν Βουρλῶν σύμμεικτα, Μικρ. Χρον., τόμ. 6 (1955), σ. 265. ὁμοίως Ε. Ἀγαγνωστοπούλου, ἔνθ' ἀν.

³ Βλ. Κ. Μαρίνη, Δωδεκαημερίτικα πανηγύρια, (Ἀθῆναι 1958), σ. 65.

⁴ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Λαογρ, Σύμμ., ἔνθ' ἀν., σ. 200 καὶ Γ. Ἀ. Μέγα, Ἑλλην. ἑορταί, ἔνθ' ἀν., σ. 70. Περιοδ. «Ἡλιος», τόμ. 20, σ. 723.

⁵ Βλ. Π. Νικήτα, Τὸ Λεσβιακὸ Μηνολόγιο, ἔνθ' ἀν., σ. 253.

⁶ Π. Νικήτα, ἔνθ' ἀν., σ. 260. πρβλ. αὐτόθι, σ. 238.

πολλά»¹. Ὅμοιος «εἰς τὰ χωριά τοῦ Μαραθῶνος καὶ τοῦ Ὠρωποῦ ὁ κομίζων τὸ ἀμίλητο νερὸ εἰς τὴν οἰκίαν φέρει καὶ κλώνους τινὰς ἐλαίας καὶ ἄγριον κρίνον καὶ μὲ αὐτὰ χτυπᾷ, ὅλους τοὺς οἰκείους εἰς τὴν κεφαλὴν, ἐπευχόμενος «καλημέρα καὶ εὐτυχὲς τὸ νέον ἔτος»².

Εἰς τὸ Μικρὸ Σούλι Σερρῶν ὁ μεταφέρων «τὸ βουβὸ νερὸ»³ κρατεῖ εἰς χεῖρας καὶ ἓνα πουρνάρι, λέγει δέ, ἐνῶ χύνει τὸ νερὸ εἰς τὴν ἐξώπορταν καὶ τὴν κτυπᾷ μὲ τὸ πουρνάρι:

«Δόχαρα, δόχαρα καὶ Ἁγίε Βασίλη,
πολὸν μάλαμα καὶ ἀσήμι,
πολὸν στάρ², πολὸν κριθάρ²,
πολὸν μπερ²κέτ²
καὶ στήν (τάδε) ἓνα γαμπρό...

ἦ: καὶ στὸν (τάδε) μιὰ νύφη...

ἦ: καλὰ γεράματα...»⁴.

Ἡ ἐνέργεια ἐνταῦθα τοῦ κτυπήματος μὲ κλάδον ἐλαίας καὶ ἄγριον κρίνον, ὡς παρατηρεῖ ὁ Ν. Γ. Πολίτης, ἀποσκοπεῖ εἰς μετάδοσιν «τῆς γονιμοποιῶς δυνάμεως» ἢ ὁποῖα, κατὰ τὴν λαϊκὴν ἀντίληψιν, ἐνυπάρχει εἰς τοὺς χλωροὺς κλάδους δένδρου ἢ φυτοῦ⁵.

Εἰς Σιτοχώρι Σερρῶν τὴν δευτέραν ἡμέραν τοῦ ἔτους, ἣτις θεωρεῖται ὡς Πρωτοχρονιά, «τὰ ξημερώματα πρωὶ-πρωί, δίχως ὀμιλία, βουβά, φέρνομε νιρὸ ἀπὸ τὸ μισοχώρ². Μαζὶ παίρνομε καὶ μιὰ πέτρα καὶ πααίνομε στὸ σπὶτ' στὴ φωτιά ἐκεῖ πού καίει καὶ κάνομε ποδιακὸ πάλι. Αὐτὸς εἶναι ὁ πραγματικὸς ποδιακός»⁶. Εἰς Νιγρίταν, ὁμοίως τὴν ἐπαύριον τῆς Πρωτοχρονιάς «ὁ νοικοκύρης ἢ ἄλλος μέσα ἀπὸ τὸ σπὶτ' (αὐτὸς πού βρῖσκει τὸ νόμισμα στὴ βασιλόπιττα), πρὶν τὸν ποδιακὸ⁷, πααίνει καὶ παίρνει βουβὸ νιρὸ»⁸.

¹ Γ. Ἀ. Μέγα, Ἑλληνικαὶ ἑορταί, ἐνθ' ἀν., σ. 70.

² Γ. Ἀ. Μέγα, Ζητ. Ἑλλ. Λαογρ., ἐνθ' ἀν., σ. 131, (Ἀνάτ., τευχ. Γ', σ. 51). Πρβλ. καὶ Π. Νικήτα ἐνθ' ἀν., σ. 216.

³ κατὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν τῆς Πρωτοχρονιάς.

⁴ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 2762, σ. 29 (συλλ. Γ. Ν. Αἰκατερινίδου, Μικρὸ Σούλι Σερρῶν 1963).

⁵ Βλ. εἰς Λαογρ., τόμ. 6, σ. 330.

⁶ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 2763, σ. 96-97 (συλλ. Γ. Ν. Αἰκατερινίδου, Σιτοχώρι Σερρῶν 1963).

⁷ Ποδαρικὸ. Τοῦτο γίνεται καὶ ἐνταῦθα τὴν δευτέραν ἡμέραν τοῦ ἔτους. Βλ. καὶ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 2761, ἐνθ' ἀν., σ. 322. (χωρ. Ἐμμ. Παπᾶς Σερρῶν). Ὅμοιος αὐτόθι, σ. 424 (Παλαιοκώμη Σερρῶν).

⁸ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 2763, ἐνθ' ἀν., σ. 24-25 (συλλ. Γ. Ν. Αἰκατερινίδου, Νιγρίτα Σερρῶν)

Πλὴν τῆς Πρωτοχρονιαῖς χοῆσις τοῦ ἀμίλητου νεροῦ γίνεται καὶ κατ' ἄλλας ἑορτάς. Οὕτω εἰς τοὺς Σαρακατσάνους τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων, λίαν πρωί, «τὰ παιδούρια (=ἀγόρια) ἀπὸ δώδεκα χρονοῦ καὶ κάτω, πααίνουν στὰ νερὰ νὰ πιοῦν καθάριο νερὸ καὶ νὰ ἀρτύσουν τὶς βρούσες μὲ τυρὶ καὶ βούτυρο. Εἶναι καλὸ γιὰ τὸ βιός. Παραβγαίνουν ποιὸς θὰ πρωτοπάη γιὰ νὰ πιῇ ἀμίλητο νερὸ καὶ νὰ χύσῃ στὴ βρούση τυρὶ καὶ βούτυρο γιὰ νὰ τρέχουν στὸ σπίτι του μπόλικα σὰν τὸ νερὸ τὰ γάλατα»¹.

Εἰς τοὺς Ἑλληνας ἐκ Φαράσων τῆς Μ. Ἀσίας «τὰ Μεγὰ τὰ Φῶτα» (=Θεοφάνια) «μὲ τὰ χαράματα οἱ γυναῖκες σηκώνονταν καὶ κατέβαιναν στὸ Μέγον τὸ Ποτάμι, τὸ Ζαμάντη. Πήγαιναν καὶ γύριζαν πιρμὴ κατξέψουν (=δίχως νὰ μιλήσουν)· κουφοῦ πααίνκαν κουφοῦ ὑρίσκαν (=στὰ κρυφὰ πήγαιναν στὰ κρυφὰ γύριζαν), κρατῶντας τὸ σταμνί. Ἐπαιρναν νερὸ ἀπὸ τὸ ποτάμι καὶ γύριζαν στὸ σπίτι»². Εἰς τὴν Πλάκαν τῆς Δήμου «τ' Ἀλόφωτα οἱ γυναῖκες παίρνουν τὶς εἰκόνες ἀπὸ τὸ σπίτι καὶ πᾶνε στὴν ἐκκλησιὰ καὶ μετὰ πᾶνε στὴ θάλασσα. Καὶ ὅταν ρίξῃ ὁ παπᾶς τὸ σταυρὸ, κολυμποῦν οἱ ἀθροῦποι νὰ τὸν πιάσουν· καὶ ἀναμεταξὺ οἱ γυναῖκες, ὅσο νὰ πιάσουν τὸ Σταυρὸ ἀπὸ τὴ θάλασσα, παίρνουν μὲ μιὰ κρατούνα (νεροκολόκυθο) νερὸ ἀπὸ 40 κύματα καὶ ἔπειτα βουτοῦν βαμπάκι μέσα στὸ νερὸ καὶ πλένουν τὶς εἰκόνες· δὲ λαλᾶνε (ἀναλο νερό). Ὑστερα τὸ νερὸ ἐκεῖνο τὸ πηγαίνουν στὴν ἐκκλησιὰ καὶ τὸ χύνουν σὲ μέρος ποὺ δὲν πατιέται»³. Παλαιότερον εἰς Ἀθήνας τὴν 1 Μαρτίου, ἥτις πολλαχοῦ θεωρεῖται ὡς πρώτη τοῦ ἔτους, «ἢ κάθε νοικοκυρὰ ἔπαιρνε πρωὶ-πρωὶ ἀμίλητο νερὸ ἀπὸ τὸ πηγάδι, ἔβρεχε ὀλίγο γρασίδι καὶ μὲ αὐτὸ ἐδρόσιζε ὅλους τοὺς ἐνοίκους, ἐνῶ ἀκόμη ἐκοιμῶντο, καὶ κατόπιν ἐρράντιζε τὸ σπίτι» ὑποδεχομένη τὸν Μάρτιον⁴. Συμφώνως πρὸς παλαιότερον, πρὸ τοῦ 1922, ἔθιμον εἰς τοὺς Ἑλληνας τῆς περιοχῆς Ἀδριανουπόλεως, κατὰ τὴν νύκτα τῆς παραμονῆς τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἥτις κατέχει ἰδιαίττουσαν θέσιν εἰς τοὺς ἀγροτικούς καὶ ποιμενικούς πληθυσμούς ἰδίᾳ τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος, θεωρουμένη ὡς ὀρόσημον τοῦ θερινοῦ ἑξαμήνου, πολλαὶ οἰκογένειαι ἤρχοντο εἰς τὸν ποταμὸν Τόνζον «ὀπόθεν τὸ μεσονύκτιον διέρχεται ὁ ἅγιος Γεώργιος ἔφιππος καὶ κατόπιν πίνουν νερὸ ἀπὸ τὸν ποταμὸν ἢ μᾶλλον κρατοῦν αὐτὸ ἐντὸς τοῦ στόματος· ἀπαγορεύεται δὲ νὰ ὀμιλήσουν εἰς τινα μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς

¹ Ἀγγελ. Χατζημιχάλη, Σαρακατσάνοι, τόμ. Α', Μέρος Α', Ἀθήνα 1957, σ. 9νε'.

² Βλ. Δ. Λουκοπούλου - Δ. Πετροπούλου, Ἡ λαϊκὴ λατρεία τῶν Φαράσων, Ἀθήνα 1949, σ. 86.

³ Βλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Ἑλληνικαὶ ἑορταί, ἐνθ' ἀν., σ. 79.

⁴ Γ. Ἀ. Μέγα, Ζητ. Ἑλλ. Λαογρ., ἐνθ' ἀν., σ. 21, (Ἀνάτ., τευχ., Γ', σ. 85).

εἰς τὸν οἶκον»¹. Εἰς τὸ χωρίον Ἁγίος Ἀθανάσιος, νομοῦ Πέλλης, τὴν προῖαν τῆς Πρωτομαγιάς αἱ γυναῖκες αἱ ὁποῖαι ὑποφέρουν ἀπὸ πονοκέφαλον μεταβαίνουν πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου εἰς τὴν βρούσιν τοῦ χωρίου, «χωρὶς νὰ ποῦν σὲ κανένα τίποτε». Ἐκεῖ θὰ κάμουν τὸν σταυρόν των «θὰ πλυθοῦν, θὰ ρίξουν χρήματα μέσα στὸ νερὸ καὶ χωρὶς νὰ μιλήσουν θὰ γυρίσουν στὸ χωριό»².

Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Ἀναλήψεως τὸ παραλαμβανόμενον νερό, ὡς ἀμίλητο, θεωρεῖται ἀκόμη πλέον ἰσχυρόν, ἔχον θεραπευτικὰς ἰδιότητας. Εἰς Πολύχνιτον Λέσβου κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν «παίρνιν μὶ τοῦ κ'μάθ' ἀμ' τοῦ γιαλὸ ἀμίλ' του νεροῦ ἀμ' τὰ σαράδα τύματα. Τσ' ἅμα νεῖσι ἄρρουστους, σὶ περιχοῦν νὰ γιάν'ς. Ὑστιρα πιτοῦσι δου, σποῦσι δου τοῦ κ'μάθ' σὶ μιὰ ριζιμιὰ πέτρα, γιὰ νὰ φύγιν τὰ κακά»³.

Γ'.—Εἰς ἐπωδὴν εἰς Σκῦρον πρὸς θεραπείαν τοῦ ἡλίου, δηλ. τῆς ἡλιάσεως, «πη'αίνανε τσαὶ παίρνανε ἀμίλ'το νερό», ἀφοῦ δὲ ἐτηροῦντο σχετικὰ μαγικὰ παραγγέλματα, «ἡ γιάτρισσα τ'ς ἔρριχνε ἀπ' τὸν κρουλόγο τρεῖς βολές νερὸ» καὶ ἔλεγε τὴν σχετικὴν ἐπωδὴν⁴. Ὁ πάσχων ἐκ χρυσῆς θεραπεύεται, ἐὰν πῖη καὶ ραντισθῇ μὲ νερὸ τὸ ὁποῖον ἔχει μεταφερθῆ ἀπὸ τὴν πηγὴν ἀμίλητο καὶ ἔχει προετοιμασθῆ διὰ τὴν θεραπείαν μὲ εἰδικὴν τελετὴν (Γιαλτσάδες Εὐβοίας)⁵.

Εἰς Θράκην τὸν νεκρὸν «μερικὲς φορὲς τὸν ἔθαφταν μὲ τὸ δακτυλίδι τ' καὶ στὸ ξεχωμάτισμα⁶ τὸ φύλαγαν γιὰ γιαιτρικό, τὸ ἔρριχναν μέσα σ' ἀμίλητο νερὸ κ' ἔνιβαν τὸ ζουριασμένο ἢ ἄρρωστο παιδί ἀνάτρεχα, τὸ ἔδιναν νὰ πῖη καὶ γίνονταν καλά»⁷.

Πρὸς λύσιν ἀνδρογύνου ἐκ μαγικοῦ καταδέσμου παραγγέλλεται εἰς χειρόγραφον ἐκ Κῶ τοῦ ἔτους 1799 «νὰ εὐρῆς τρία δέντρα ἐλιὲς ἄγριες ὅπου νὰ τὶς ἔχουν φυλλιασμένες διὰ ἡμέρες καὶ νὰ μὴν εἶναι πιασμένη ἢ φύλλιασί τους, νὰ εἶναι ὅς τὴν ἀράδα καὶ οἱ τρεῖς καὶ νὰ πάρης τὰ δέματά τους καὶ τὸ χῶμά τους νὰ τὰ

¹ Π. Παπαχριστοδούλου, Σύμμεικτα λαογραφικὰ Ἀδριανουπόλεως, Θερακικά, τόμ. Β', (1929), σ. 431.

² Λ.Α., χειρ., ἀρ. 2394, σ. 179 (συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, Ἁγ. Ἀθανάσιος Πέλλης, 1961).

³ Π. Νικήτα, ἔνθ' ἀν., σ. 249. Κατ' ἔθιμον εἰς Γύθειον «οἱ πάσχοντες ἐκ χρονίας ἀσθενείας πηγαίνουν εἰς τὴν θάλασσαν ἀμίλητοι καὶ κολυμβῶντες θεραπεύονται». (βλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Ἑλλην. ἑορταί, ἔνθ' ἀν., σ. 220).

⁴ βλ. Νίκης Πέριδικα, Σκῦρος, ἔνθ' ἀν., σ. 154-55, ἀρ. 9.

⁵ Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1612, σ. 14 (συλλ. Δημ. Οἰκονομίδου 1949).

⁶ ἀνακομιδή.

⁷ βλ. Ἑλλ. Σαραντῆ-Σταμούλη, Προλήψεις Θράκης, Λαογρ., τόμ. 14 (1952), σ. 198, ἀρ. 466.

πάσης ἀμίλητα, τὸ Σάββατο βράδυ νὰ τὰ φέρης νὰ τὰ βάλῃς ᾽ς ἓνα καζάνι, μέσα νὰ βάλῃς νερόν· νὰ τὰ βράσης μαζί καὶ νὰ λουστῇ ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ μαζί μετ' ἐκεῖνο τὸ νερὸ ἀμίλητα· καὶ νὰ βρεθοῦνε μαζί ἀμίλητα καὶ νὰ εἶναι καὶ τὸ νερὸν ὅπου θὲ νὰ φέρουν ἀπὸ τῆ βρούσι ἀμίλητο· καὶ Θεοῦ θέλοντος λύει ἡ μαγεία»¹. Εἰς ἕτερον παλαιότερον κείμενον λύσεως ἐκ δεσμῶν τῆς μαγείας λέγεται: «καὶ ὕπαγε νερὸν ἄλαλον εἰς μαστραπᾶν εἰς ἀπόχυσιν φεγγαρίου»², πρὸς δὲ «ἐὰν θέλῃς νὰ εὔρης κλέπτην ἢ ἄρρωστον ἢ ἄλλο πρᾶγμα ὅπου θέλεις, ἄς ὑπάγῃ ἓνα παιδὶ παρθένον νὰ γεμίση ἓναν ἱμπρίκιν καινούργιον νερόν, ἀσύντυχον»³, ἀλλαχοῦ δὲ «ἔπαρε καὶ μίαν γαστέρα καὶ γέμισέ την νερὸν ἀπὸ βρούσιν ἀνατολικήν, ἄλαλος»⁴.

Δ'.—Κατὰ τὸν γάμον διὰ τὸ ζύμωμα τοῦ προζυμιοῦ τῶν ψωμιῶν εἰς Μανιάκι τῆς Μεσσηνίας, «τὴν Τετάρτην, πρωτὶ ντένουν κοριτσίστικα ἓνα ἀγόρι 17-18 χρονῶν καὶ τοῦ δίνουν τὸ σταμνί, πού θὰ φέρῃ τὸ νερὸ ἀμίλητο⁵», τὸ ὁποῖον θὰ χρησιμοποιηθῇ διὰ τὸ ζύμωμα. Εἰς τὴν Λευκάδα τὸ νερὸ τοῦτο μεταφέρεται ὑπὸ τριῶν νεανίδων, αἵτινες δὲν πρέπει νὰ ὁμιλήσουν καθ' ὅλην τὴν διαδρομὴν των ἀπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ μέχρι τῆς πηγῆς. Ἐκεῖ, ἀφοῦ ρίψουν νομίσματα ἐντὸς τοῦ ὕδατος μὲ ἐπίκλησιν συγχρόνως πρὸς τὰς Μοῖρας, «πληροῦσι τὰς στάμνας των καὶ ἐπιστρέφουσιν εἰς τὴν οἰκίαν τηροῦσαι τὴν αὐτὴν σιγὴν, διότι κακὸν θεωροῦσιν οἰωνὸν καὶ μίαν μόνον νὰ ἐκστομίσωσι λέξιν»⁶. Πρὸ τῆς ἐκκινήσεως εἶτα τῆς γαμηλίου πομπῆς πρὸς τὴν ἐκκλησίαν διὰ τὴν στέψιν τοῦ ζεύγους ὑπῆρχεν ἐν Ἀθήναις εἰς παλαιότερους χρόνους τὸ ἔθιμον, νὰ ραντίζουν τὸν δρόμον «μὲ ἀμίλητο νερὸ, πού περιεῖχεν ἀλάτι», «γιὰ νὰ λειώσουν οἱ κατάρες»⁷.

Ε'.—Εἰς Σκαλοχώριον Βοΐου «στὸ τέλος τοῦ θερισμοῦ τῶν χωραφιῶν, ἀφίνουν λίγα στάχνα ἀθήριστα, φέρνουν κατόπιν ἀμίλητο νερὸ καὶ τὰ ποτίζουν στὴ ρίζα τους»⁸. Τὰ στάχνα ταῦτα φυλάττονται κατόπιν εἰς τὸ εἰκονοστάσιον ἕως τὴν νέαν σποράν, ἀκολούθως δὲ τὰ τρίβουν «μέσα στὸ πρῶτο σπόρο γιὰ νὰ φυλάγῃ ἔτσι καὶ νὰ προστατεῦῃ τὰ χωράφια»⁹.

¹ Φ. Κουκουλέ, Μεσαιωνικοὶ καὶ Νεοελληνικοὶ κατάδεσμοι, Λαογρ., τόμ. 9 (1926), σ. 87.

² *Arm. Delatte*, ἐνθ' ἀν., σ. 552.

³ Ἐνθ' ἀν., σ. 48-49.

⁴ Αὐτόθι, σ. 51. Πρβλ. καὶ εἰς σ. 91.

⁵ Γ. Α. Μέγα, Ζητήμ. Ἑλλ. Λαογρ., Ἑπ. Λ. Ἀρχ., ἔτ. Β' (1940) σελ. 129. (Ἀνάτ., τευχ. Α', σ. 65).

⁶ Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἀν., σ. 255-256.

⁷ Γ. Α. Μέγα, ἐνθ' ἀν., σ. 148. (Ἀνάτ., τευχ. Α', σ. 84).

⁸ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 2482, σ. 14. (συλλ. Β. Μαροπούλου, Σκαλοχώριον Βοΐου, 1962).

⁹ Αὐτόθι, σ. 15.

ΣΤ'.—Τέλος κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἀποδημίας μέλους τῆς οἰκογενείας, πλὴν ἄλλων ἐθιμικῶν πράξεων μὲ μαγικὸν χαρακτῆρα πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς προφυλάξεως τοῦ ξενητευομένου ἀπὸ κακόν, οὕτω δὲ τῆς εὐτυχίας καὶ προκοπῆς του εἰς τὴν ξενητείαν καὶ τῆς ἐπιστροφῆς του, ἔβαλλον εἰς τὸ κατώφλι «ἓνα μαστραπᾶ γεμᾶτο μὲ ἄκριτο νερὸ πού τὸ ἔφερνε ἀπὸ τῆ βρύση πρωὶ-πρωὶ ἓνα παιδὶ πού ζοῦσαν οἱ γονεῖς του. Δὲν ἔπρεπε νὰ μιλήσῃ στὸ δρόμο σὲ κανένα»¹. Εἰς τὸ ἄκριτον (=ἀμίλητον) νερὸ ἔρριπτον καὶ κέρματα, ὁ ταξιδιώτης δέ, ἀφοῦ θὰ ἔκαμνεν εἰς τὸ εἰκονοστάσι τὸν σταυρόν του καὶ τρεῖς μετάνοιες «κατευθύνετο πρὸς τὸ κατώφλι. Μὲ τὸ δεξιὸ χέρι σκόρπαιε τὰ χρήματα καὶ μὲ τὸ ἀριστερὸ τὸ πόδι τὸ νερό, ἀλλὰ κατὰ τέτοιον τρόπον, ὥστε, τὰ μὲν χρήματα νὰ σκορποῦσαν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ σπιτιοῦ, τὸ δὲ νερὸ πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ σπιτιοῦ»².

Εἰς τὰς ποικίλας χρήσεις ταύτας τοῦ ἀμίλητου νεροῦ, δηλαδὴ τοῦ ἐν ἄκρῳ σιωπῇ κομισθέντος ἐκ τῆς πηγῆς, παρατηρεῖ τις, ὅτι φαίνεται ἐνυπάρχουσα εἰς αὐτό, κατὰ τὴν πίστιν τοῦ λαοῦ, δύναμις τις μαντικὴ ἢ μαγικὴ, συντελεστικὴ πρὸς τὸν ἐπιζητούμενον διὰ τῆς χρήσεώς του σκοπὸν, ἥτις διὰ τοῦ λόγου ὑπάρχει κίνδυνος νὰ ἀπολεσθῇ.

Ἐκ τῶν ἰδιοτήτων τούτων τοῦ ὕδατος παλαιότερα φαίνεται ἡ μαντικὴ. Κατὰ τὴν Ἀρχαιότητα ἤδη ἀπεδίδεται μαντικὴ δύναμις εἰς τὸ ὕδωρ καὶ ὑπὸ τὴν ἀπόσωπον αὐτοῦ μορφήν, τὸ ὁποῖον παρίσταται αἰσθανόμενον³, ἀναφέρονται δ' οὕτω πράξεις ὑδρομαντείας καὶ λεκανομαντείας⁴, κυρίως δ' ὅμως εἰς προσωποποιήσεις αὐτοῦ ὑπὸ μορφήν θεοτήτων, ὡς αἱ ἐνάλιοι, ἦτοι ἡ Θέτις, ἡ Λευκοθέα, ὁ Πρωτεύς, ὁ Νηρεὺς καὶ ἄλλαι, πρὸς δὲ καὶ αἱ νύμφαι τῶν πηγῶν καὶ θεότητες τῶν ποταμῶν. Οἱ δαίμονες οὗτοι ἠδύναντο νὰ ἐμπνεύσουν ἄτομα, ὥστε νὰ προφητεύουν, οἱ δ' οὕτω ὑπὸ τῶν νυμφῶν μαντικῶς ἐμπνεόμενοι ἐκαλοῦντο «νυμφόληπτοι»⁵. Αἱ θεότητες αὗται ἦσαν χθονίας προελεύσεως, πρὸς αὐτὰς δὲ τὸ ἀναβλύζον ἐκ τῆς γῆς ὕδωρ τῶν πηγῶν εὐρίσκετο κατ' ἀκολουθίαν εἰς ἄμεσον σχέσιν, ἀποκτῶν διὰ τούτων μαντικὴν ἢ ἄλλην μυστικὴν δύναμιν. Περὶ τῆς πίστεως ταύτης, πλὴν ἄλλων ἐνδείξεων⁶, χαρακτηριστικὴ εἶναι μεταγενεστέρα μαρτυρία εἰς μα-

¹ Λ.Α., χειρ., ἀρ. 2748, σ. 111 (συλλ. Κωνστ. Ἰωαννίδου, Κωστάνα Ἡπείρου 1963).

² Αὐτόθι, σ. 111-112.

³ Βλ. *A. Bouche-Leclercq*, *Histoire de la divination*, tom. II, Paris 1879, σ. 261.

⁴ Βλ. εἰς *Martin Ninck*, *Die Bedeutung des Wassers im Kult und Leben der Alten*, Darmstadt 1960, σ. 49 κ.έξ.

⁵ Βλ. παρὰ *A. Bouche-Leclercq*, ἐνθ' ἄν., σ. 264.

⁶ Βλ. *M. Ninck*, ἐνθ' ἄν., σ. 1-46.

γικόν πάπυρον. Ὁ μαντευόμενος περί τινος πράξεως παραγγέλλεται ἔνταῦθα νὰ τοποθετήσῃ ὕδωρ ἐντὸς λεκάνης ἢ δοχείου, τὸ ὕδωρ δὲ τοῦτο, δέον νὰ εἶναι ὄμβριον, ἐὰν πρόκειται νὰ καλέσῃ τοὺς ἐπουρανίους θεοὺς, θαλάσσιον, ἐὰν ζητήσῃ τοὺς ἐπιγείους, καὶ πηγαῖον ἐὰν συμβουλευθῇ τοὺς «νέκυας», ἤτοι πνεύματα (δαίμονας) ἀποβιωσάντων¹.

Οἱ χθόνιοι δαίμονες ἀπαντοῦν ἀντιστοίχως καὶ ὡς νύμφαι τῶν πηγῶν², ἡ δοξασία δὲ αὕτη διασφύζεται, ὡς γνωστόν, μέχρι τῆς σήμερον εἰς τὸν λαὸν εἰς παραδόσεις του (βλ. ἄνωτ., σ. 42-43) περὶ Νεραΐδας ἢ στοιχειοῦ τῆς πηγῆς, πρὸς δὲ καὶ εἰς τὰς προσφορὰς εἰς τὰς πηγὰς κατὰ τὴν Πρωτοχρονιὰν ὡς ἄνωτέρω, μετὰ τὸν γάμον ὑπὸ τῆς νεονύμφου κλπ.³.

Ἡ ἐπιβαλλομένη σιγὴ κατὰ τὴν μεταφορὰν καὶ χρῆσιν τοῦ μὲ μαντικὴν ἰδιότητα ὕδατος ἀπαντᾷ εἰς διαφόρους ἐνεργείας, οἷον μαντικὰς, μαγικὰς, λατρευτικὰς κ.ἄ., πλὴν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ εἰς πολλοὺς ἄλλους⁴, μαρτυρεῖται δὲ ἤδη ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Ρωμαϊκῆς Ἀρχαιότητος. Οὕτω ἀπαραίτητος προϋπόθεσις κατὰ τοὺς οἰωνισμοὺς τῶν Ρωμαίων πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ ἐθεωρεῖτο τὸ *Silentium*, δηλαδὴ ἡ ἄκρα, ἀδιατάρακτος, ἡσυχία εἰς τὸν τόπον τῆς ἐνεργουμένης μαντείας (Cicer., *Divin.*, II, 71-72). Εἰς μαγικὰς πράξεις ἔπειτα, ὡς μαρτυρεῖται ἐκ τῶν μαγικῶν παπύρων, ἀπαντᾷ ἐπίσης ἡ σιωπὴ ὡς σπουδαιότατον στοιχεῖον πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ μαγικοῦ σκοποῦ. «Ἐπίθες δεξιὸν δάκτυλον ἐπὶ τὸ στόμα καὶ λέγε: σιγὴ, σιγὴ σύμβολον θεοῦ ζῶντος, ἀφθάρτου»⁵. «δαίμονες ἐν φθιμένοις, σιγὴν τρομέοντες»⁶. «μηδενὶ δοὺς ἀπόκρισιν»⁷, εἶτα εἰς μαντείαν: «λαβὼν ἄγγεῖον χαλκοῦν (καὶ) βαλὼν εἰς αὐτὸ ὕδωρ ὄμβριον ἐπίθου λίβανον ἄρσενικόν· λόγος «ἤρεμείτω γαῖα καὶ ἄηρ ἤρεμείτω, θάλασσα ἤρεμείτω, ἤρεμείωσαν καὶ οἱ ἄνεμοι καὶ μὴ μοῦ ἐμποδίξεσθε εἰς μαντείαν μου ταύτην, μὴ φωνή, μὴ ὄλολυγμός, μὴ συριγμός. Ἐγὼ γάρ εἰμι προφήτης καὶ μέλλοντος φωνεῖν...»⁸. Ἐνταῦθα ἡ χρῆσις τοῦ ὕδατος εἰς τὴν μαντικὴν πράξιν γίνεται ὑπὸ ἀδιατάρακτον σιωπῆν. Καὶ εἰς τοὺς

¹ Βλ. «...λαβὼν ἄγγος χαλκοῦν ἢ λεκάνην...βάλε ὕδωρ· ἐὰν μὲν τοὺς ἐπουρανίους θεοὺς κλήξῃς ζήνιον (=ὄμβριον)... ἐὰν δὲ νέκυας πηγεῖον...» παρὰ *Ninck*, ἔνθ' ἄν., σ. 51.

² Βλ. *M. Ninck*, ἔνθ' ἄν., σ. 13 κ.ἑξ.

³ Βλ. *N. Γ. Πολίτου*, ἔνθ' ἄν., σ. 301-302.

⁴ Βλ. *N. Γ. Πολίτου*, ἔνθ' ἄν., σ. 142-43 καὶ γενικώτερον εἰς τὸ ἄρθρον τοῦ *Jungewirth*, Schweigen, ἐν *Handw. d. deutsch. Abergl.*, τόμ. VII, 1953, στ. 1460.

⁵ *Karl Preisendanz*, *Papyri graecae magicae*, I, Leipz-Berl. 1928. σ. 92 (στ. 555-560).

⁶ Ἐνθ' ἄν., σ. 40 (στ. 204).

⁷ Αὐτόθι, σ. 22, (στ. 25).

⁸ Αὐτόθι, σ. 14, (στ. 321-324)

κατόπιν μεσαιωνικούς χρόνους φαίνεται, ὅτι συνεχίσθη ἡ μὲ σιωπὴν χοῆσις ὕδατος πρὸς τοὺς σκοποὺς τούτους, ὡς ἐξάγεται ἐκ μαρτυριῶν τῶν ἐσχάτων Βυζαντινῶν καὶ τῶν μετ' αὐτοὺς χρόνων. Οὕτως εἰς μαγικὰς πράξεις ὁρίζεται: «ἔπαρον πινάκιν ἀφόριον καὶ ἄσυλον καὶ βάλε μέσα νερὸν ἀπὸ βρούσιν ἀνατολικήν, ἄλαλος καὶ ἀνυπόστρεφος (κώδ. XVI αἰ.)»¹ «ἔπαρον ἓνα πιβατάριον ἀφόρεστον καὶ ἄμε εἰς βρούσιν τρέχουσαν ἀντικρὺ τοῦ Ἡλίου καὶ γέμισον αὐτὸ νερόν, ἄλαλον, ἀσύντυχον καὶ ἀνυπόστροφον» (κώδ. XV αἰ.)². «Βάλε ἔσω ὕδωρ ὄμβριον, ἄλαλον καὶ ἀνυπόστροφον, προαγνίσας ἡμέρας ἡ'...» (κώδ. XV αἰ.)³. «...ἐπικαλοῦ πρώτα τοὺς ἀγγέλους τῆς ἡμέρας νὰ ὑποτάξουν τὰ δαιμόνια εἰς τὴν χρεῖαν σου μετὰ τὰ καπνίσματα λίβανον καὶ ἀπήγανον καὶ τριαντάφυλλα ξηρά· καὶ ἔπαρε καὶ μίαν γαστέραν καὶ γέμισέ την νερὸν ἀπὸ βρούσιν ἀνατολικήν, ἄλαλος...» (κώδ. XVI αἰ.)⁴.

Παρατηροῦμεν οὕτω, ὅτι τὸ ὑπὸ συζήτησιν θέμα τοῦ «ἀμίλητου νεροῦ» εἰς τὸν βίον σήμερον τοῦ λαοῦ ἔχει παράδοσιν συνεχιζομένην ἤδη ἐκ τῆς Ἀρχαιότητος. Εἰς τὰς μυστικὰς δὲ ἐνεργείας (μαντικὰς, μαγικὰς, λατρευτικὰς κλπ.) τοῦ λαοῦ εἰς τὰς ὁποίας ἀπαντᾷ, ἔχει, ὡς εἴπομεν καὶ ἀνωτέρω σ. 45-46, τὴν βαθυτέραν σημασίαν τῆς μὴ διαταραχῆς διὰ τῆς ὁμιλίας τοῦ εἰς τὴν πηγὴν, ἐντὸς τοῦ ὕδατος, ἐδρεύοντος δαίμονος, ὥστε οὗτος νὰ διατεθῆ εὐμενῶς πρὸς τὸν ἀσκοῦντα τὴν μυστικὴν πράξιν, νὰ ὑπακούσῃ οὕτω καὶ τεθῆ εἰς τὴν διάθεσίν του ὡς ὑπουργός, βοηθός, εἰς τὰς θελήσεις του⁵.

Ἡ ἀρχικὴ σημασία ἐνταῦθα τῆς σιγῆς νομίζω, ὅτι θὰ ἦτο ἡ τήρησις αὐτῆς μόνον κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς παραλαβῆς τοῦ ὕδατος ἐκ τῆς πηγῆς, ἔπειτα δὲ ἐπεξετάθη ἐκ τοῦ σημείου τούτου καὶ εἰς ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς μεταφορᾶς αὐτοῦ. Ἡ χρονικὴ δ' αὕτη στιγμὴ τῆς προσεγγίσεως εἰς τὴν πηγὴν καὶ τῆς παραλαβῆς τοῦ ὕδατος φαίνεται, ὅτι ἀποτελεῖ τὸ κρίσιμον χρονικῶς σημεῖον τῆς ὅλης πράξεως, διότι λαμβάνει τότε χώραν ἡ ἐπικοινωνία πρὸς τὴν κατέχουσαν τὴν πηγὴν θεότητα, διὸ ἀπαιτεῖται σιωπὴ καὶ ἡρεμία, ὡς καὶ κατὰ τὴν προσευχὴν, κατὰ τὴν μαγικὴν πράξιν, ὡς ἀνωτέρω σελ. 55, 58, καὶ λατρευτικὰς ἐνεργείας.

¹ *Arm. Delatte, Anecdota Atheniensia, ἐνθ' ἀν., σ. 40, στ. 12-13.*

² *Ἐνθ' ἀν., σ. 430, στ. 6-8.*

³ *Αὐτόθι., σ. 496, στ. 1-2*

⁴ *Αὐτόθι., σ. 51, στ. 8-12. Βλ. ἄλλας μαρτυρίας περὶ τοῦ ἀμίλητου νεροῦ εἰς σ. 504, στ. 5, σ. 460, στ. 18 κ.ά.*

⁵ *Τοῦτο παρατηρεῖται ἰδίᾳ εἰς τὰς μαγικὰς πράξεις δι' ὧν ἐπιζητεῖται δαίμων ἢ περισσότερα πνεύματα νὰ περιέλθουν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ μάγου καὶ βοηθήσουν αὐτὸν πρὸς τὸν σκοπὸν του. Σχετικαὶ μαρτυρίαι ἀπαντοῦν ἤδη εἰς τοὺς μαγικοὺς παπύρους. Χαρακτηριστικῶς σημειώνομεν ἔτι καὶ ἐκ τῆς διηγήσεως τοῦ Ἁγίου Κυπριανοῦ καὶ τῆς Ἁγίας Ἰουστίνης (κει-*

RÉSUMÉ

**Usage et signification de l'eau puisée
en silence (sans parler) dans la vie populaire**

par Georges Aikaterinides

Dans certaines actions traditionnelles de la vie populaire: divination, magie et autres, ainsi que dans certaines manifestations: culte populaire, mariage, naissance, mort, médecine populaire etc. on rencontre divers usages de l'eau, ayant chacun, chaque fois, une signification spéciale.

Dans la présente étude l'auteur examine des croyances relatives aux diverses circonstances ci-haut mentionnées, comme celles se référant au sommeil de l'eau à un temps déterminé de la nuit et tout spécialement à celles qui se rapportent à l'eau puisée en silence (ἀμίλητο νερό).

Dans diverses régions on rencontre la croyance populaire que l'eau dort pendant un certain temps de la nuit, par conséquent, quiconque vient prendre de l'eau à la fontaine doit la réveiller sinon il risque de lui arriver du mal. L'auteur publie certaines légendes populaires s'y référant, parmi lesquelles en certaines occasions l'eau agit sans se personnifier et en d'autres elle se transforme en génie vivant dans l'eau (en nymphe, Fée etc).

Il existe une signification plus profonde dans le fait de réveiller le génie de l'eau avant de la puiser, car s'il ne se réveille pas, il sera transporté endormi dans la cruche à la maison et dans ce cas il serait avalé avec l'eau et ferait du mal à ceux qui l'aurait bu.

L'auteur pense que cette croyance se rattache également à une autre, selon laquelle dans diverses actions magiques ou de divination on emploie

μένου τοῦ 4ου αἰ. μ.Χ. (βλ. *L. Radermacher*, Griechische Quellen zu Faustsage, Wien u. Leipzig 1927, σ. 40) ὅτι ὁ μάγος Κυπριανός, ἵνα ἐλκύσῃ τὸν ἔρωτα τῆς Ἰουστίνης διὰ μαγικῆς πράξεως «ἐν ταῖς μαγείαις αὐτοῦ ἐκάλεσε δαίμονα· ὁ δὲ δαίμων ἐλθὼν λέγει· τί μὲ κέκληκας; ὁ δὲ πρὸς αὐτόν· ἐρῶμαι παρθένου τῶν Γαλιλαίων καὶ εἰ δύνασαι μοι ταύτην παρασχεῖν...» (βλ. *L. Radermacher*, ἔνθ' ἀν., σ. 86, στ. 2-4, βλ. καὶ εἰς σελ. 92, 96, 104). Εἰς μεταγενέστερον ἀκόμη κείμενον (ἐκ κώδ. XVI αἰ.) παραγγέλλεται ὁμοίως εἰς μαγικὴν συνταγὴν «καὶ ἐπικαλοῦ τοὺς ἀγγέλους ἵνα ὑποτάξουν τὰ δαιμόνια εἰς χρεῖαν σου» (βλ. *Arm. Delatte*, Codices Athenienses, Bruxellis 1924, σ. 81, στ. 13-14. (Catal. Cod. Astrol. Graec., tom. X) κλπ.

aussi de l'eau devant d'être transportée de la fontaine en silence absolu c'est-à-dire, sans que la personne, qui la transporte, ne dise un mot.

Les jeunes filles utilisent cette eau pour des actions divinatoires le soir du 23 juin, veille de la fête de St Jean Baptiste, laquelle coïncide avec le solstice d'été. Les jeunes filles et les jeunes gens se servent de cette eau pour deviner celui ou celle qu'ils épouseront. On fait encore ce genre de divination en d'autres occasions comme pendant le Carnaval, la nuit de la veille des Saints Théodores, celle de St Georges, comme aussi le matin du 1er mais, avant le lever du soleil, pendant la fête de l'Ascension, ainsi que le premier jour de l'an. On emploie de même cette eau pour guérir des maladies maléfiques, dans des actes de magie, pendant la préparation du levain pour le pain de la noce, à la fin de la moisson, pendant l'émigration d'un membre de la famille à l'étranger etc.

L'auteur remarque que dans les coutumes déjà mentionnées l'eau puisée en silence (amilito neró) contient une force secrète qui contribue à la réussite du but divinatoire ou magique. Si quelqu'un parle pendant le transport de l'eau cette force secrète risque de disparaître.

Cette force de l'eau est personifiée par le génie qui y demeure que l'on tâche en silence de ne pas déranger afin de bien le disposer envers celui qui exerce l'action mystique. Il obéira ainsi à sa volonté et viendra à son secours pour l'aider à atteindre le but désiré.

Cette coutume de l'eau puisée en silence provient des temps antiques où le silence était déjà en usage sur un plan plus large dans des actes divinatoires des Romains, dans le culte des Hellènes etc.

ΧΡΗΣΙΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΛΛΩΝ
ΕΙΣ ΜΑΓΙΚΑΣ, ΔΕΙΣΙΔΑΙΜΟΝΑΣ ΚΑΙ ΑΛΛΑΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΝ ΒΙΟΝ ΤΟΥ ΛΑΟΥ

ΥΠΟ

ΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ *

Ἡ ἀνακάλυψις τῶν μετάλλων καὶ ἡ χρῆσις αὐτῶν εἰς τὸν καθ' ἡμέραν βίον τοῦ ἀνθρώπου ἀπετέλεσεν, ὡς γνωστόν, σταθμὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ του.

Δι' αὐτῶν ἐπέτυχεν οὗτος τὴν κατασκευὴν, τὸ μὲν ἐργαλείων διὰ τὸ κυνήγιον ὡς καὶ ὄπλων πρὸς ἄμυνάν του κατὰ τοῦ κινδύνου ἐκ θηρίων καὶ ἐχθρικῶν ἐπ' αὐτὸν ἐνεργειῶν ἐκ μέρους μεμονωμένων ἀτόμων ἢ συντεταγμένων ομάδων, τὸ δὲ μέσων διὰ τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς, διαφόρων ἔτι σκευῶν καὶ ἄλλων διὰ τὰς βιοτικάς του ἀνάγκας, τέλος δὲ κοσμημάτων πρὸς καλλωπισμὸν κ.ἄ.

Κατὰ προέκτασιν τῆς πρακτικῆς αὐτῆς χρησιμοποιήσεως τῶν μετάλλων εἰς τὸν καθ' ἡμέραν βίον καὶ τῆς ἀντιλήψεως περὶ τῆς ἀντοχῆς αὐτῶν, ἤρχισε λίαν πρωίμως νὰ γίνεται χρῆσις τούτων καὶ εἰς ἐνεργείας λατρευτικάς, μαγικάς εἰδικώτερον, μαντικάς καὶ ἄλλας δεισιδαίμονας συνηθείας¹, αἱ ὅποια ἀπέβλεπον ἐπίσης εἰς σκοπούς, ὡς πρὸς πλήρωσιν ἐπιθυμίας τινὸς δι' ὠφέλειαν τοῦ ἐνεργοῦντος ἢ ἄλλου, εἶτα δὲ καὶ πρὸς βλάβην τινὸς ἢ καὶ ἀπόκρουσιν ἀντιστοίχως βλαπτικῶν ἐνεργειῶν.

* Ἡ ἐργασία αὕτη ἐγένετο καθ' ὑπόδειξιν τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου κ. Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη ἐντὸς τοῦ ἐκτελουμένου καὶ δι' ἐμοῦ ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν του προγράμματος λαογραφικῆς ἐρεῦνης καὶ περισυλλογῆς σχετικῆς ὕλης διὰ τῆς οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως τοῦ Βασιλικοῦ Ἰδρυμάτος Ἐρευνῶν (ΒΙΕ).

¹ Βλ. καὶ *Leop. Schmidt*, Heiliges Blei in Amuletten, Votiven und anderen Gegenständen des Volksglaubens in Europa und im Orient, Wien 1958, σ. 14 κ.ἑξ.

Ἡ πίστις εἰς τὴν μυστικὴν δύναμιν τῶν μετάλλων, ἰδίᾳ τοῦ σιδήρου, πρὸς προστασίαν ἀπὸ τοῦ κακοῦ, δηλ. πρὸς ἀποδίωξιν τούτου, ὑπάρχει ἐκ παλαιῶν χρόνων ἐρριζωμένη ὡς λαϊκὴ δοξασία. Χαρακτηριστικὴ περὶ τούτου εἶναι ἡ μαρτυρία εἰς τὰ σχόλια τοῦ Ὅμηρου (λ. 48) «κοινή τις παρὰ ἀνθρώποις ἐστὶν ὑπόληψις, ὅτι νεκροὶ καὶ δαίμονες σίδηρον φοβοῦνται». Ὁ Λουκιανὸς πολὺ ἀργότερον (Φιλοψ, τόμ. III, 15 ἔκδ. C. Jacovits) ἀναφέρει περὶ τῶν φασμάτων (φαντασμάτων), ὅτι «ἐκεῖνα μὲν γάρ, ἢν φόφος ἀκούσῃ χαλκοῦ ἢ σιδήρου, πέφευγε». Μεταγενεστέρως εἶτα, τὸν 12^{ον} αἰ. καὶ ὁ Ἰωάν. Τζέτζης (Σχόλια εἰς Λυκόφρ., τόμ. I, 368, 77) λέγει, ὅτι ὁ κύων «βαύξας λύει τὰ φάσματα, ὡς καὶ ὁ χαλκὸς κροτηθεὶς εἴ τι τοιοῦτον».

Πρὸς μαγικὰς καὶ ἄλλας ὡς ἄνω χρήσεις ἀναφέρονται ἐκ τῆς Ἀρχαιότητος ὁ χαλκός, ὁ ὀρείχαλκος, ὁ σίδηρος, ὁ χρυσός, ὁ κασσίτερος, ὁ ἄργυρος, εἴτε ὑπομορφὴν ἀκατέργαστον, ὡς ἀπλᾶ ἐλάσματα, εἴτε ὡς ἐργαλεῖα (ἤλοι, μάχαιραι, δακτύλιοι, σκεύη κ.ἄ.).

Εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην ἐξετάζονται παρ' ἡμῶν αἱ χρήσεις πρὸς τοὺς σκοποὺς τούτους τῶν μετάλλων εἰς τὸν βίον τοῦ λαοῦ κατὰ τὴν νεωτέραν καὶ σύγχρονον περίοδον κατὰ κεφάλαια ἀναλόγως τῆς μορφῆς ὑφ' ἣν ταῦτα χρησιμοποιοῦνται.

ΜΕΡΟΣ Α'

Α) ΧΡΗΣΙΣ ΕΛΑΣΜΑΤΩΝ

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς χρόνους ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος, ἰδίᾳ τοὺς κατόπιν Ἑλληνιστικοὺς καὶ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνας, ὅτε ἀναφέρεται εὐρεῖα ἢ χρήσις τῶν μετάλλων ὑπομορφὴν ἐλασμάτων¹, εἰς τοὺς νεωτέρους μετὰ τὴν Ἀλωσιν καὶ μέχρι τῆς σήμερον μαρτυρεῖται ἡ χρησιμοποίησις των κυρίως ὑπομορφὴν διαφόρων ἐργαλείων ἢ σκευῶν. Εἰς τινὰς μόνον τόπους, ὅσον γνωρίζομεν, διετηρήθη μέχρι σήμερον ἡ συνήθεια τῆς χρήσεως καὶ ἐλασμάτων, ὡς εἰς τοὺς Ἑλληνας ἐκ Πόντου (Ἀμισός), ἔνθα ἀναφέρεται κατάδεσις τοῦ μελλονύμφου «διὰ

¹ «Προγνωστικὴ πρᾶξις πᾶσαν ἐνεργίαν ἔχουσα... ἐγγράφας ἀνά λάμναν χρυσοῦν ἢ ἄργυρον ἢ κασσιτερίνην τοὺς χαρακτηῖρας τούτους...». Βλ. K. Preisendanz, PMG, τόμ. I, σ. 44. «Ἐάν τις ἀποδράσας φορῇ ἐν σιδηρᾷ λάμνῃ, οὐδέποτε εὐρεθήσεται. Ὁμοίως τὴν αὐτὴν λάμναν περιάπτε τῷ μέλλοντι ἀποθνήσκειν καὶ πάντα ἀκούσει, ἃ ἐπερωτᾷς». Ἐνθ' ἀν., σ. 138. «Ἐπίθουε μονόσκορδον καὶ ὄφεως γῆρας, γράφε δὲ ἐπὶ πλακί κασσιτερίνη. Αὐτόθι, σ. 140. «Φίλτρον κάλλιστον ἐπίγραφον ἐπὶ λάμνας κασσιτερίνης». Αὐτ., τόμ. 2, σ. 21. «Λαβὼν λάμναν χρυσοῦν ἢ ἄργυρον χάραξον, ἐπ' αὐτῆς τοὺς χαρακτηῖρας καὶ τὰ ὀνόματα καὶ τελέσας φέρει καθαρῶς», Αὐτ. σ. 53.

μολυβδίνου ἐλάσματος, οὔτινος κάμπτοντες ἐνοῦσι τὰ δύο ἄκρα ἢ διὰ δύο μολυβδίνων πλακῶν, ἃς μασῶντες ἐνοῦσι καὶ εἶτα ρίπτουσι εἰς τὴν θάλασσαν»¹.

Ἡ πληροφορία ὑπὸ Wachsmuth² καθ' ἣν εἰς τὴν λεχὼ πρὸς προστασίαν τῆς ὑγείας τῆς προσετίθετο τεμάχιον σιδήρου εἰς τὸ σχοινίον τὸ ὁποῖον περιέβαλε τὸν κεφαλόδεσμόν της, δὲν καθορίζει τὴν μορφήν τοῦ μετάλλου, δέον ὅμως νὰ ἐννοήσωμεν τοῦτο μᾶλλον ὡς μικρὸν ἔλασμα. Εἰς Ἀκαρνανίαν ἐπίσης ἢ λεχώ, ὅταν «ἐμβαίνη εἰς κανένα σπίτι, προτοῦ σαραντίση, βαστᾶ σίδηρο»³ ἐπίσης ἐν Ἀθήναις παλαιότερον, ἐξερχομένη αὕτη τῆς οἰκίας ἔπρεπε «νὰ πιάση τὸ σίδηρο τῆς πόρτας ἢ νὰ κρατῇ σίδηρο»³.

Ἡ ἰδιότης τοῦ σιδήρου ἀπὸ ἐπόψεως σκληρότητος, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν μετάλλων, δύναται κατὰ τὴν μαγικὴν πίστιν νὰ μεταδοθῇ ἐξ ἐπαφῆς, οὔτω δὲ οὐ μόνον ἢ λεχώ ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν γάμον οἱ νεόνυμφοι, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ καταστοῦν γεροί, δηλ. νὰ μὴ προσβληθοῦν ὑπὸ ἀσθενείας, οὔτω δὲ διαφυλαχθοῦν ἐν ὑγείᾳ, φέρονται εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν πρὸς σιδηροῦν ἀντικείμενον. Εἰς Βουρλά τῆς Μ. Ἀσίας, τὸ Σάββατον τὸ βράδυ, ἦτοι τὴν προηγουμένην τῆς στέψεως, ὠδήγουν τὴν μελλόνυμφον οἱ γονεῖς, τ' ἀδέλφια καὶ οἱ συγγενεῖς τῆς εἰς τοῦ γαμβροῦ τὸ σπίτι· αὕτη δὲ προτοῦ εἰσέλθῃ ἐπάτει ἐπὶ σιδηροῦ ἀντικειμένου, τὸ ὁποῖον εἶχε το-

¹ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., 8, σ. 307 (=ΒΒΠ, 6, σ. 171). Λ.Α., ἀρ. 242, σ. 134, 55 (συλλ. Ἐ Παπανασιάδου 1896).

² Βλ. εἰς Ν. Γ. Πολίτου, ΛΣ., Γ', σ. 211, 4.

³ Βλ. ἐνθ' ἀν., σ. 220.

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΑΙ

A. Delatte, A A=A r m. D e l a t t e, Anecdota Atheniensia, τόμ. 1, Liège-Paris 1927.

E. Λ. Α. = Ἐπετηρὶς Λαογρ. Ἀρχείου.

Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ, τόμ. 8, 9=Φαίδων Κουκουλέ, Μεσαιωνικοὶ καὶ Νεοελληνικοὶ Κατάδεσμοι, Λαογρ., τόμ. 8 (1921-25), Λαογρ., τόμ. 9 (1929).

Φ. Κουκουλέ, ΒΒΠ, 6 = Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς, τόμ. 6, ἐν Ἀθήναις 1955.

Λ. Α. χειρ., = Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον, χειρόγραφον.

Μ. Μιχαηλίδου Νουάρου, ΛΣΚ, Α' = Μ. Μιχαηλίδου Νουάρου, Λαογραφικὰ σύμμεικτα Καρπάθου, τόμ. Α', Ἀθήναι 1932.

Ν. Γ. Πολίτου, ΛΣ, Β, Γ' = Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ σύμμεικτα, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1921, τόμ. Γ', ἐν Ἀθήναις 1931.

Κ. Preisendanz, ΡΜΓ = Karl Preisendanz, Papyri graecae magicae, Bd I-II Leipzig u. Berlin 1928-1931

[?] Ἑλλ. Σταμούλη Σαραντῆ, Ἀνατ. Θράκ., Α' = Ἑλπινίκης Σταμούλη Σαραντῆ, Ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη, τόμ. Α', Ἀθήναι 1956.

ποθετηθῆ εἰς τὸ κατώφλιον ¹. Κατὰ τὸν στολισμὸν εἶτα τῆς νύμφης, ὅτε ἀδελφὸς ἢ ἐξάδελφος τοῦ γαμβροῦ θὰ τῆς φορέσῃ τὰ ὑποδήματα, θέτει ἐντὸς τοῦ δεξιοῦ αὐτῆς ὑποδήματος ἀσήμι ².

Εἰς Σαμοθράκην καὶ Ἁγίαν Ἄνναν Εὐβοίας, ὅταν ὁ γαμβρὸς μετὰ τῆς ἀκολουθίας του φθάσῃ εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης, ἵνα τὴν παραλάβῃ διὰ τὴν στέψιν, ἡ μήτηρ της τοῦ θέτει σίδηρον νὰ πατήσῃ «για νὰ ᾖναι σιδερένιος» ³. Εἶτα πρὸ τῆς ἐκκινήσεως ἀπὸ τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης ἡ μήτηρ της χύνει εἰς τὸ κατώφλιον τῆς θύρας κρασί καὶ νερό, ρίπτει ἀσημικὰ καὶ ρύζι, ἔπειτα δὲ θὰ διέλθουν δι' αὐτοῦ οἱ μελλόνυμφοι (Σκαλοχώριον Βοΐου) ⁴. Οὗτοι μετὰ τὴν στεφάνωσιν, ὀδηγούμενοι ἐν πομπῇ ἐκ τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὴν νέαν αὐτῶν κατοικίαν, εἰσέρχονται εἰς αὐτὴν πατοῦντες ἐπὶ σιδήρου, τοποθετημένου συνήθως ὑπὸ τῆς πενθερᾶς τῆς νύμφης εἰς τὸν οὐδὸν τῆς θύρας, διὰ νὰ εἶναι ὑγιεῖς εἰς ὅλην των τὴν ζωὴν (Παλαιόκαστρον Βοΐου, Δελέρια Τιρνάβου) ⁵, ἢ πατεῖ μόνον ἡ νύμφη, «για νὰ ζήσῃ στὸ σπίτι αὐτὸ σιδερένια καὶ ἀτσαλένια» (Ρούμελη) ⁶. Εἰς τινὰς τόπους πατεῖ ἐπὶ τοῦ σιδήρου καὶ ἡ συμπεθέρα, δηλ. ἡ μητέρα τοῦ γαμβροῦ ⁷.

Κατ' ἐπέκτασιν γίνεται χρῆσις τοῦ σιδήρου πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις. Οὕτω εἰς νεωστὶ ἀγορασθέντα ζῶα πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς αὐτῶν εἰς τὸν στάβλον τοποθετοῦν ἐπὶ τῆς εἰσόδου του σιδήρον, διὰ νὰ πατήσῃ ἐπ' αὐτοῦ τὸ ζῶον καὶ καταστῆ στερεόν, ὡς ὁ σίδηρος (Γύθειον, Ἑορδαία) ⁸. Οἱ ράπται ἔτι παλαιότερον, ὅτε ἔρραπτον ἔνδυμά τι, ἔδιδον κατὰ τὴν δοκιμὴν εἰς ἐκεῖνον, εἰς τὸν ὁποῖον ἔρράπτετο, νὰ κρατῆ τεμάχιον σιδήρου εἰς τὸ στόμα του, διὰ νὰ γίνῃ ἰσχυ-

¹ Βλ. Ν. Ε. Μηλιώρη, Λαογραφικὰ Βουρλών, Μικρασ. Χρον., τόμ. 3 (1940), σ. 361. Τὸ ἔθιμον τοῦτο εἶναι γνωστὸν καὶ ἀλλαχοῦ, ὡς εἰς Μηλιὰν Κοζάνης (Λ. Α., χειρ., ἀρ. 2461, σ. 70 συλλ. Γ. Γιαννάκη 1962), εἰς Ἁγίαν Ἄνναν Εὐβοίας (Λ. Α., χειρ., ἀρ. 1475, σ. 20-21, συλλ. Μαρ. Ἰωαννίδου 1941) καὶ Κωστάναν Ἡπείρου (Λ. Α., χειρ., ἀρ. 2748, σ. 270 συλλ. Κωντσ. Ἰωαννίδου 1963).

² Βλ. εἰς περ. Μαλεβός, ἔτ. ΣΤ' (1925-26), ἀρ. 57, σ. 483.

³ Βλ. Σοφ. Παραγιωτοπούλου, Ὁ γάμος στὴ Σαμοθράκη, Ἀνασυγκρότησις, ἔτ. Α' (1954-55), ἀρ. 7, σ. 134. Λ. Α., χειρ., ἀρ. 1475, σ. 49 (συλλ. Μ. Ἰωαννίδου, Ἁγία Ἄννα Εὐβοίας 1941).

⁴ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 2490, σ. 10 (συλλ. Βασ. Μαροπούλου 1962).

⁵ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 2490, σ. 7 (συλλ. Κ. Ζιωντανάκη 1962). Λ. Α., χειρ., ἀρ. 2746, σ. 123 (συλλ. Ἀ. Παπαμιχαήλ 1963).

⁶ Βλ. Θεοδ. Θωμοπούλου, Ρουμελιώτικος γάμος, Φθιωτῆς, ἔτ. Α', ἀρ. 4 (1955), σ. 59-60.

⁷ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 1475, σ. 7 (συλλ. Μ. Ἰωαννίδου, Ἁγία Ἄννα Εὐβοίας 1941).

⁸ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 332, σ. 272, (συλλ. Κ. Νεστορίδου 1895), Λ. Α., χειρ., ἀρ. 2502, σ. 121. ἀρ. 35 (συλλ. Χρ. Ἀγερίδου, Λαζ. Εὐγενίδου, Βασ. Φθενάκη 1962). Τὸ ἔθιμον ἀπαντᾷ καὶ ἐν Γερμανίᾳ. Βλ. *Hünnerkopf*, Eisen, Handw. d. deutsch. Aberggl., II, 1929/1930, σ. 720-21.

ρός, ὡς ὁ σίδηρος (Ἰαδριανούπολις)¹. Τὴν παραμονὴν τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου (24 Ἰουν.), ὅτε κατὰ τὸ ἔθιμον ὑπερπηδοῦν πυρὰς «βαστοῦσαν σίδηρο πάνω στὴ μέση γιὰ νὰ εἶναι σιδερένια καὶ δὲν πονεῖ» (Τσοροῦ Ἀνατ. Θράκης)². Εἰς Κάρπαθον τέλος τὴν πρώτην Αὐγούστου, οἱ καθαρίζοντες τὰ δώματα τῶν οἰκιῶν, διὰ νὰ μὴ διέρχεται κατὰ τὸν χειμῶνα δι' αὐτῶν καὶ πίπτῃ ἐντὸς τῆς οἰκίας τὸ ὕδωρ τῆς βροχῆς, ρίπτουν μετὰ τὸν καθαρισμὸν «ἄλας διὰ νὰ σφίξῃ τὸ χῶμα», τοποθετοῦν δὲ εἰς αὐτὸ «καὶ ἓνα σίδηρο γιὰ νὰ σιδερώσῃ»³.

Ἐκ τῆς ἀντιλήψεως τῆς ἀντοχῆς, στερεότητος, τοῦ μετάλλου προῆλθεν ἡ ἰδέα περὶ τῆς προστατευτικῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἀπὸ κακοῦ καὶ ἀποτροπῆς αὐτοῦ. Οὕτω γίνεται χρῆσις μετάλλου (ἀργύρου) εἰς τὴν παρασκευὴν φυλακτῶν (φυλακτηρίων) εἰς Πελοπόννησον (Λάσταν)⁴ καὶ εἰς τοὺς Ἑλληνας ἐκ τῆς περιφερείας τῆς Ἰαδριανούπολεως⁵ καὶ τοῦ Πόντου. Εἰς τοὺς τελευταίους ὑπάρχει ἡ συνήθεια νὰ συγκεντρῶνται «ἀσημικὰ γιὰ νὰ κάμουν φυλακτὸν παιδίον ἀπὸ ἑπτὰ μονοστέφανα» (ἀνδρόγυνα)⁶. Εἰς πάσχοντας ἐξ ἐπιληψίας γίνεται χρῆσις σιδηροῦ ἀντικειμένου, τὸ ὁποῖον ἔχει εὐρεθῆ κατὰ τὴν ἑκταφὴν νεκροῦ· «ὅτι σιδερικὸ ξεχώσουν, τό ἔχουν φυλακτὸ γιὰ ἐκείνους ποὺ φεγγαριάζονται, τοὺς πιάνει τὸ γλυκύ τους»⁷. Τεμάχιον σιδήρου ἐπιδένεται ἔτι ἐπὶ τῶν κεράτων βοῶν ὡς φυλακτήριον ἀπὸ ἀσθενείας⁸.

Εἰς ἐπωδὰς γίνεται χρῆσις ἐπίσης καὶ μεταλλικῶν ἀντικειμένων, ὡς εἰς τὴν πρὸς Ἰασίν τοῦ ῥίματος (=ἐπιπεφυκίτις ἢ φλυκταινώδης). Ὁ λέγων τὴν ἐπωδὴν δέον νὰ «πιάσῃ γῆ ἀσήμι γῆ χρυσάφι»⁹.

¹ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 34, σ. 134 (συλλ. Κ. Κουρτίδου καὶ Γ. Κωνσταντινίδου 1891). Ἄλλαχοῦ τὴν καινουργῆ ὑδρίαν μεταφέρουν εἰς τὴν βρύσιν, τὴν γεμίζουν τρεῖς φορές, λέγοντες νὰ γίνῃ σιδερένια. (Ἁγία Ἄννα Εὐβοίας). Λ. Α., χειρ., ἀρ. 1479Α, σ. 7 (συλλ. Μαρία Ἰωαννίδου 1942).

² Βλ. Ἑλλ. Σταμούλη-Σαραντιῆ, Ἀνατ. Θράκ., Α', σ. 144

³ Βλ. Μ. Μιχαηλίδου Νουάρου. ΛΣΚ, Α', σ. 180.

⁴ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 676, σ. 116 (συλλ. Ν. Λάσκαρη 1924).

⁵ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 180, σ. 110 (συλλ. Ἀστ. Ζήκου 1892).

⁶ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 2593, σ. 23 (συλλ. Ἀναστ. Σιδηροπούλου 1962).

⁷ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 1378Β, σ. 189 (συλλ. Γ. Ταρσούλη, Πυλία 1939).

⁸ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 1534, σ. 34 (συλλ. Ξεν. Φαρμακίδου, Κύπρος 1923). Σημασίαν προφυλάξεως ἀπὸ τοῦ κακοῦ ἐνέχει καὶ ἡ συνήθεια εἰς τὴν Αἰτωλίαν, ὅταν ζῶνον τοῦ γεωργοῦ δὲν ἔχῃ τὸ βράδυ γυρίσει εἰς τὸν στάβλον, νὰ θέτουν εἰς τὴν φωτιὰν σίδηρο «γιὰ νὰ μὴν τὸ φάῃ κά'να ζ'λάπ'». Βλ. Δ. Λουκόπουλον, ἐν Λαογρ., τόμ. 12 (1938-48), σ. 26.

⁹ Βλ. Εἰρ. Παπαδάκη Κασσιέρη, Λόγια τοῦ Στειακοῦ λαοῦ, Ἀθήναι 1938, σ. 125,2 καὶ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 128, σ. 6 (συλλ. Ἀν. Ζερβάκη, Ἐμπαρος Ἀνατ. Κρήτης 1919). Λ. Α., χειρ., ἀρ. 1162Β, σ. 151 (συλλ. Μαρίας Λιουδάκη, Κρήτη 1938).

Εἰς γητειάν πρὸς θεραπείαν ἀσθενείας τοῦ στήθους χρησιμοποιεῖται πυρακτωμένον σίδηρο ¹· εἰς δὲ «τὸ ξόρκι τοῦ ἡλίου» (=ἡλιάσεως) τεμάχιον ἀσημένιον ². Ἐν Κρήτῃ εἰς τὴν γητειάν τοῦ εὐλοητοῦ (=σπυρὶ ἐντὸς τῆς ρινὸς ἢ πόνος τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῶν ὀδόντων) σταυρώνεται ὁ πάσχων μὲ σιδηροῦν ἀντικείμενον ³ ἢ εἶναι ἀνάγκη ὁ ἐπάδων νὰ «πιάση γῆ ἀργύρι γῆ ἀσήμι γῆ μαυρομάνικο μαχαίρι» ⁴. Περαιτέρω ἀναφέρεται χρῆσις τοῦ μετάλλου, εἰδικῶς τοῦ σιδήρου, εἰς μαγικὰς ἐνεργείας πρὸς ἀπόκρουσιν ἐκ τῶν ζῶων ἐπιδημικῶν νόσων ἢ θεραπείαν τούτων ⁵.

Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας ὁ σίδηρος, χρησιμοποιούμενος μὲ σημασίαν ἀελαστικὴν τοῦ κακοῦ, ἀναφέρεται οὐχὶ ὑπὸ συγκεκριμένην μορφήν ἀντικειμένου βιοτικῆς χρήσεως, ἀλλ' ἀπλῶς ὡς μέταλλον μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς σκληρότητός του ὡς ὕλης, ἵνα, κατ' ἀναλογίαν, καὶ τὸ πρόσωπον τὸ ὁποῖον θὰ ἔλθῃ εἰς ἄμεσον ἐπαφήν πρὸς αὐτόν, καταστῇ ὅμοιον εἰς ἀντοχὴν σωματικῆν, ἐπομένως ἀπρόσβλητον ὑπὸ κακοῦ ⁶.

Ἡ χρῆσις αὕτη τῶν μετάλλων ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ὑπὸ μορφήν ἐργαλείων καὶ σκευῶν παρατηρεῖται εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους περιορισμένη. Τὸ φαινόμενον τοῦτο τοῦ περιορισμοῦ τῆς χρησιμοποίησεως αὐτῶν ὡς ἀπλῶν ἐλασμάτων ⁷ ἤδη ἀπὸ τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων, πιστεύω, ὅτι ὀφείλεται κατὰ κύριον λόγον εἰς τὴν ἐπιβολὴν εἰς μαγικὰς ἐνεργείας τῆς καταπερονήσεως ἢ καταπασσαλεύσεως ⁸, ἥτοι τῆς χρήσεως αἰχμηρῶν γενικῶς ὀργάνων, ἔπειτα δὲ καὶ τῆς καταδέσεως ⁹. Οὕτω

¹ Βλ. Ἀ. Διαμαντάρα, Συναγωγὴ ἐπιδῶν καὶ καταδέσεων, Λαογρ., τόμ. 4 (1913), σ. 504.

² Βλ. Θ. Φιλιππάτου, Συλλογὴ ἐπιδῶν καὶ καταδέσεων, Λαογρ., τόμ. 4 (1913), σ. 538.

³ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 1380Α, σ. 66-67 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, Λασιθί Κρήτης 1939).

⁴ Βλ. Μαρίας Συμνελάκη, Ἐλευθ. Λιναρδάκη, Κρητικά Λαογραφικά, τόμ. 1, Ἡράκλειον Κρήτης 1947, σ. 11.

⁵ Βλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν, Λαογρ., τόμ. 7 (1923), σ. 504-505. Τὸ ὕ αὐ τ ο ὕ, Μαγικαὶ καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι πρὸς ἀποτροπὴν ἐπιδημικῶν νόσων, Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., ἔτ. Ε'-ΣΤ' (1943-1944), ἐν Ἀθήναις 1944, σ. 7, 19-21, 30, ὡς καὶ σ. 15, 13).

⁶ Πρβλ. καὶ τὴν εὐχὴν «σίδηρο στή μέση σου». Βλ. Δ. Β. Οἰκονομίδου, Ἐπιδῶν καὶ καταδέσμοι ἐκ Νάξου, περ. Κυκλαδικά, τευχ. 6, Σῦρος 1956, σ. 301. Λ. Α., χειρ., ἀρ. 1585, σ. 3 (συλλ. Δ. Οἰκονομίδου, Ἀπείρανθος 1934). Εὐαγγ. Φραγκάκι, Συμβολὴ στὰ λαογραφικά τῆς Κρήτης, Ἀθήνα 1949, σ. 58.

⁷ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., 8, σ. 305.

⁸ Ἡ καταπερόνησις εἰς μαγικὰς πράξεις φαίνεται, ὅτι δὲν ἦτο ἄγνωστος εἰς τὴν Ἀρχαιότητα. Ἐν Σαλαμῖνι ἀνευρέθη πλάξ ἐκ μολύβδου ἐφ' ἧς εἶχε καρφωθῆ ἦλος, ὑπῆρχε δὲ χαραγμένος ὁ κατάδεσμος «Ξενοφίλον καταγράφω... καταδήννυμι...» Βλ. Ἀ. Κεραμοπούλλου, Ὁ Ἀποτυμπανισμός, ἐν Ἀθήναις 1923, σ. 112. Βλ. γενικώτερον Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., 8, σ. 310 κ.έξ., 9, σ. 73.

⁹ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., 9, σ. 75 κ.έξ., 450 κ.έξ.

περιορίσθη βαθμηδόν ἢ συνήθεια τῆς χαράξεως ἐπὶ μεταλλικῶν πλακῶν κειμένων καταδέσμων, φυλακτηρίων, φίλτρων κ.ἄ., ὁ ὁποῖος μαγικός τρόπος ὑπῆρχεν εἰς εὐρεΐαν χρῆσιν κατὰ τοὺς ὑστέρους χρόνους τῆς Ἀρχαιότητος¹ καὶ τοὺς πρώτους χριστιανικούς, ὡς παρατηρεῖ τις εἰς τοὺς μαγικούς παπύρους². Εἰς τοὺς κατόπιν βυζαντινοὺς χρόνους ἡ μαγικὴ χρῆσις ἐλασμάτων ἀπαντᾷ εἰς περιορισμένην πλέον κλίμακα, μάλιστα δὲ εἰς μεταγενέστερα μεσαιωνικὰ κείμενα³ καὶ δὴ τῶν τελευταίων βυζαντινῶν χρόνων καὶ κατόπιν⁴. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐπέδωκεν, ὡς ἐλέχθη, ἡ καταπασσάλευσις δι' ἧλου τοῦ ὁμοιώματος τοῦ καθ' οὗ ὁ κατάδεσμος ἢ ἡ καταγραφὴ τῆς μαγικῆς συνταγῆς ἐπὶ χάρτου ἢ καὶ τῆς καταδέσεως τοῦ ὁμοιώματος μὲ νῆμα.

Ἡ καταπασσάλευσις αὕτη, γνωστὴ, ὡς ἐλέχθη, κατὰ τὴν Ἀρχαιότητα, ἐτύγχανεν εὐρείας χρήσεως κατὰ τὴν Βυζαντινὴν περίοδον⁵ καὶ τοὺς μετ' αὐτὴν χρόνους⁶, ὡς ἐπίσης ἡ καταγραφὴ τῆς μαγικῆς ἀρᾶς καὶ ἡ κατάδεσις, ὡς ἀνωτέρω, τοῦ ἀντιπάλου διὰ νήματος, λωρίδος ὑφάσματος ἢ λεπτοῦ σχοινίου, σύρματος, τριχὸς κ.ἄ.⁷

Ἐκ τῶν λόγων τούτων ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ὅτι τὰ μέταλλα ὡς ἐργαλεῖα καὶ σκεύη εὐρίσκονται πάντοτε πρόχειρα πρὸς χρῆσιν εὔρε διάδοσιν εἰς μαγικὰς ἐνεργείας κατὰ τοὺς νεωτέρους μέχρι σήμερον χρόνους ἢ χρῆσις τούτων, ὡς ἐκτίθεται κατωτέρω εἰς τὰ καθ' ἕκαστον κεφάλαια, ἦτοι: νομίσματα, δακτύλιος, πέταλον, κλεῖ-

¹ Ἦδη ἐκ τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. ἀπαντᾷ ἐν Ἀθήναις ἀναγραφὴ ἀρᾶς κατ' ἀντιπάλου. Κατάδεσμοι πρὸς θανάτωσιν τινος, ἀναγραφόμενοι ἐπὶ μεταλλίνων πλακῶν, ἦσαν ἐν χρήσει καὶ εἰς τοὺς Ρωμαίους (Τάκιτος, *Annał.* II, LXIX). Βλ. καὶ παρὰ *L. Schmidt*, *Heiliges Blei*, Wien 1958, σ. 56.

² «Λαβὼν λάμναν μολιβῆν γράφον χαλκῶ γραφίω τὰ ὑποκείμενα ὀνόματα...» *K. Preisendanz*, *PGM.*, II, σ. 170. «λαβὼν λάμναν ἀργυρᾶν γράφε χαλκῶ γραφίω τὴν ὑποκείμενην σφραγιδα», *Αὐτόθι*, σ. 164. «Λαβὼν χρυσοῦν λεπίδα ἢ ἀργυρῆν χάρασσε ἀδαμαντίνω λίθω τοὺς ὑποκειμένους χαρακτῆρας», *Αὐτ.*, σ. 129. «Λαβὼν λάμναν μολυβῆν ψυχρήλατον, γράφε χαλκῶ γραφίω...», *Αὐτ.*, σ. 163. Βλ. ἄλλας μαρτυρίας ἐν σ. 18, 21, 35, 40, 164, 170, 186.

³ Βλ. *Φ. Κουκουλέ*, *MNK.*, 9, σ. 59 κ.έξ.

⁴ Βλ. *A. Delatte*, *AA.*, σ. 553 «γράφον εἰς μολίβδιν εἰ ἔχουν ψόφον τὰ πρόβατα» (ἐκ κώδ. 13 αἰ.). Εἰς ἄλλας μαγικὰς πράξεις λέγεται: «γράφον εἰς κασσίτερον», *Αὐτ.*, σ. 79. «γράφον εἰς μολύβιν», *Αὐτ.*, σ. 76, 78. Βλ. καὶ *Φ. Κουκουλέ*, *MNK.*, 9, σ. 79· εἰς ἀποδιώξιν λύκου «γράφε ταῦτα τὰ γράμματα εἰς μολυβδον καὶ θές αὐτὰ σκεπάσας μέσα τῆς μάνδρας» (κώδ. 16 αἰ.). Βλ. καὶ παρὰ *Φ. Κουκουλέ*, *ἐνθ' ἀν.*, σ. 105.

⁵ Βλ. *Φ. Κουκουλέ*, *MNK.*, 8, σ. 310 κ.έξ. (=BBII, σ. 174 κ.έξ.).

⁶ Βλ. *αὐτόθι*, σ. 319 κ.έξ. (=BBII, σ. 182 κ.έξ.).

⁷ Βλ. *Φ. Κουκουλέ*, *MNK.*, 9, σ. 451 κ.έξ. καὶ 466.

θρον και κλειδί, ψαλίς, ἦλος, μάχαιρα, ἐργαλεῖα και σκευή γεωργικά και οικιακά (ὑνί, σιδεροστιά, πυράγρα), μολυβδομαντεία κλπ.

Β'. ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

Μετάλλινα κέρματα ἀπαντοῦν κυρίως με τὴν σημασίαν προστασίας ἀπὸ κακῆς ἐπιηρείας ἢ ἀποτροπῆς αὐτῆς εἰς ἐθιμικὰς πράξεις ἰδία κατὰ τὴν γέννησιν, τὴν βάπτισιν, εἶτα δὲ τὸν γάμον και τὴν τελευτήν.

«Ἐμα γεννιέται τοῦ πιδὶ τοῦ πλιένουν μέσ' στὴ λεκάν' κ' οἱ συγγενεῖς θὰ ρίξ'νι λεφτὰ κὶ τὰ λεφτὰ τὰ ρίχνουμι γιὰ νὰ γίνῃ τοῦ πιδὶ πλούσιο και γιρὸ» (Δελέρια ἐπαρχ. Τιρνάβου)¹, ἔτι δὲ «γιὰ νὰ στερεώσῃ» (Σάμος², Πυργὶ και Λιθὶ Χίου³ κ.ά.). Εἶτα, εὐθὺς μετὰ τὸν τοκετόν, ἡ μαῖα κρεμᾶ χρυσοῦν νόμισμα εἰς τὰ μαλλιά τῆς λεχοῦς, τὸ ὁποῖον φέρει ἕως τὴν τεσσαρακοστὴν ἡμέραν ὅμοιον νόμισμα ἀναρτᾶται και εἰς τὸ νήπιον ὡς ἀντιβασκάνιον (Μελένικος, Φανάρι και Καστανιές Σηλυβρίας Ἐνατ. Θράκης)⁴. Εἰς Δυτ. Μακεδονίαν (Ἀμπελόκηποι Καστορίας) εἰς τὴν λεχὼ και εἰς τὸ νεογέννητον ἀνήρτων μέχρι πρό τινοσ φυλακτόν κ' ἕνα «πεντόλιρο»⁵ εἰς Σάμον δὲ λέγουσ «θὰ σ' τοῦ βασκάννι τοῦ πιδὶ σ' κὶ νὰ τ' βάλῃς ἔς τὴ σκούφια τ' ἕνα φλουρί»⁶.

Σημασίαν προστασίας ἀπὸ κακοῦ ἔχει προφανῶσ και τὸ ἔθιμον κατὰ τὴν βάπτισιν, ἔαν ὁ ἀνάδοχος εἶναι γυναῖκα ἔγκυοσ, νὰ τοποθετῆ αὐτὴ ἐντὸσ τοῦ ὑποδήματος «φλουρὶ χρυσὸ γιὰ νὰ βγῆ σὲ καλὸ» (Κάρπαθος)⁷. Τὴν τρίτην ἡμέραν ἀπὸ τῆς γεννήσεωσ τίθενται πλησίον τῆς κούνιασ τοῦ βρέφουσ χρυσαφικά και χρῆματα,

¹ Λ.Α., χειρ., ἀρ. 2746, σ. 128 (συλλ. Ἐν. Παπαμιχαήλ 1963).

² Βλ. Π. Ζαφειρίου, Ἐθιμὰ τῆς Σάμου, Ἀρχεῖον Σάμου, τόμ. 4 (1955), σ. 182.

³ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 2457, σ. 332 και 298 (συλλ. Ἐν. Παπαμιχαήλ 1962). Οἱ Ἀρμένιοι κρατοῦν νόμισμα κατὰ τὴν τομὴν διὰ μαχαίρας τοῦ ὀμφαλίου λώρου. Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ΛΣ., Γ' σ. 222.

⁴ Βλ. Στ. Κυριακίδην, εἰς Λαογρ., τόμ. 8 (1921-25), σ. 470, 4. Πέτρο. Σ. Σπανδωνίδην, Μελένικος ὁ νεκρὸσ Μακεδονικὸσ Ἀκρίτης, Θεσσαλονίκη 1930, σ. 113. Ἐλ. Σταμούλη-Σαραντῆ, Ἐνατ. Θράκ., Α', 60 - 61 και 108 - 109. Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Βουλγαρίαν ἡ μαῖα, κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν ἀπὸ τῆς γεννήσεωσ τοῦ νηπίου, ἔθετε ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον τοῦ βρέφουσ ἀργυροῦν νόμισμα, διὰ νὰ μὴν τὸ βλάψουσ οἱ «Ermenki». (Βλ. Στ. Κυριακίδην, ἔνθ' ἀν., σ. 468).

⁵ Λ.Α., χειρ., ἀρ. 2514, σ. 14 (συλλ. Ὀλυμπίου Χάσου 1962).

⁶ Λ.Α., χειρ., ἀρ. 126, σ. 55,45 (συλλ. Ἐ. Μυρογιάννη, Μαραθόκαμπος 1919).

⁷ Βλ. Μ. Μιχαηλίδου Νουάρου, ΛΣΚ., Α', σ. 197.

διὰ νὰ τὸ εὗρουν οὕτω οἱ Μοῖρες καὶ νὰ τὸ μοιράνουν, νὰ ἔχη ὑγείαν καὶ πλοῦτον (Καρυοχώριον καὶ Βλάστη Ἐορδαίας) ¹.

Τὸ νόμισμα πιστεύεται ἀφ' ἑτέρου καὶ ὡς συντελεστικὸν πρὸς ἀρρενογονίαν (Γιάλτρα Εὐβοίας) ², ἔτι δὲ πρὸς μαντείαν ὑπὸ τῶν ἐγκύων περὶ τοῦ φύλου τοῦ παιδίου, τοποθετουμένου κέρματος δεκάρας ἐπὶ ὀρθίου ὑνίου. Ἐὰν τὸ κέρμα παραμείνη ὀρθιον, εἶναι σημεῖον ὅτι τὸ μέλλον νὰ γεννηθῆ παιδίον θὰ εἶναι ἄρρεν ³.

Ἰδιάζουσα εἶναι ἡ χρῆσις τοῦ νομίσματος εἰς τὸν γάμον. Οὕτω «στ' ἀρραβωνιάσματα, στέκ' νταν μιὰ γεναῖκα μονοστέφανη στῆ μεσακιὰ τὴν πόρτα (τῆς οἰκίας) μὲ τὸ μέλι καὶ ἀμύγδαλα ξιφλουδιστὰ κ' ἓνα φλουρί» ⁴. Κατὰ τὴν ἐβδομάδα εἶτα τῆς προετοιμασίας τῶν τοῦ γάμου, εἰδικῶς δὲ τὴν Πέμπτην, μετὰ τὴν λοῦσιν τῆς νύμφης καὶ καθ' ἣν στιγμὴν φορεῖ τὸ «σαλμὰ» (= κεφαλόδεσμον δικτυωτόν), κατ' ἔθιμον εἰς τοὺς πρόσφυγας ἐκ Βουρλῶν Μ. Ἀσίας, αἱ περὶ αὐτὴν γυναῖκες τὴν ἔρραϊνον «μὲ ρύζι, σιτάρι καὶ παραδες» (= παλιὰ τούρκικα νομίσματα) ⁵. Εἰς «τὸ πιάσιμο ἔπειτα τῆς ζύμης» ρίπτουν νομίσματα ἀσημένια καὶ ἀσημώνουν τὴν σκάφην ⁶, συγχρόνως δὲ εὐχονται «στεριωμένοι καὶ νὰ ζήσουν» ⁷. Ὁμοίως καὶ κατὰ τὸ ζύμμα τῶν τσουρεκιῶν εἰς τοὺς Ἑλληνας ἐκ Μεσημβρίας Ἀνατολ. Ρουμελίας ⁸. Εἰς Ἀγίαν Ἄνναν (Εὐβοίας), ὅταν γίνῃ ἡ πλύσις τοῦ ρουχισμοῦ τῆς νύμφης «βάζουν

¹ Λ.Α., χειρ., ἀρ. 2502, σ. 21 καὶ 109 (συλλ. Χρ. Ἀγερίδου, Λαζ. Εὐγενίδου, Βασ. Φθενάκη 1962)

² Λ.Α., χειρ., ἀρ. 2744, σ. 89 (συλλ. Ἄ. Παπαμιχαήλ 1963) «Ἄμα φτειάνουν τὰ τσόνια (ψωμιὰ τοῦ γάμου) ρίχνανε τ' ἀλεύρι στῆ σκάφη καὶ ρίχνανε καὶ ἓνα ἀσημένιο κ' ἔπεφτε ἓνα πρῶτο παιδί (πρωτότοκο) κ' ἔπαιρνε τὸ ἀσημένιο μὲ τὸ στόμα, γιὰ νὰ κἀν' τ' ἀντρόνο ἀγόρ'».

³ Βλ. Κ. Ἀ. Ρωμαίων, Τὸ ὑνὶ κατὰ τὸν γάμον, Λαογρ., τόμ. 7 (1932), σ. 350.

⁴ Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1160 Δ, σ. 4 (συλλ. Γ. Ἄ. Μέγα 1938). Εἰς Σκῦρον ὁ γαμβρὸς καὶ οἱ συγγενεῖς τοῦ ραίνουσι τὴν μελλόνυμφον μὲ νομίσματα καὶ ρύζι, ὅταν, μετὰ τὴν συμφωνίαν περὶ τοῦ γάμου, ἔρχεται πρώτην φορὰν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ μνηστῆρος τῆς. Πρὸ τῆς εἰσόδου θὰ τοποθετηθῆ εἰς τὸ κατώφλιον σίδερο, διὰ νὰ πατήσῃ αὕτη εἰσερχομένη ἐντὸς τῆς οἰκίας. Βλ. Ν. Πέριδικα, Σκῦρος, τόμ. 1, Ἀθῆναι 1940, σ. 109).

⁵ Βλ. Ν. Ε. Μηλιώρη, Λαογραφικὰ Βουρλῶν, Μικρασ. Χρον., τόμ. 3 (1940), σ. 359.

⁶ Τὸ Μέτσοβον. Ἡθῆ καὶ ἔθιμα, ὁ γάμος, Δωδώνη ἔτ. Β' (1899), σ. 110-111. Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1159 Α, σ. 64 (συλλ. Γ. Ταρσοῦλη, Σαρατζᾶς Πυλίας 1938). Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1560, σ. 51 (συλλ. Μ. Κοντοστάνου, Αἰδηψὸς 1930). Ἰ. Ζήρα, τὰ ἔθιμα τοῦ γάμου στὸ Μπλάτσι, Μακεδ. Ἡμερ., ἔτ. 1939, σ. 171. Κ. Οἰκονόμου, Γαμήλια ἔθιμα ἐν Σιατίστῃ, Μακεδονικά, τόμ. Α' (1940), σ. 267. Ἀ. Λέτσα, Ὁ γάμος ἐν Βογατσικῶ, Μακεδονικά, τόμ. Α' (1940/41), σ. 154. Ξ. Ἀναγνωστοπούλου, Λαογραφικὰ Ρουμελίας, Ἀθῆναι 1955, σ. 41.

⁷ Λ.Α., χειρ., ἀρ. 2459, σ. 101 (συλλ. Ξεν. Μαγκλάρα, Ζευγοστάσιον Καστορίας 1962).

⁸ Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1104 Α, σ. 57 (συλλ. Γ. Ἄ. Μέγα 1937).

τά νομίσματα μέσ' στα ρουῖχα»¹, ἐν Κύπρῳ εἰς τὸ νυμφικὸν στρώμα², ἐν Κρήτῃ δὲ ἐντὸς ὑποδήματος τῆς νύμφης, «γὰ νὰ πάρη ὅλες τὶς εὐχὲς καὶ νὰ γίνῃ πλουσία»³ ἢ ἐντὸς ὑποδήματος τοῦ γαμβροῦ, διὰ «νὰ πατάῃ πάντα στ' ἄσήμι» (Ἵδρα)⁴. Τὸ ξύρισμα τοῦ γαμβροῦ γίνεται καθημένου αὐτοῦ ἐντὸς σινίου (ταψιοῦ) ὅπου ὑπάρχουν καὶ νομίσματα, διὰ «νὰ σιδερώσ'» (Δαμάσιον)⁵. Ἀκολουθῶς, κατ' ἔθιμον εἰς Βογατσικὸν Δυτ. Μακεδονίας, κατὰ τὴν ἐκκίνησιν τοῦ γαμβροῦ διὰ τὴν στέψιν ἢ μήτηρ του προέπεμπε παλαιότερον αὐτόν, ἐνῶ ἔχυνεν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κάτω κρασί καὶ ἔρριπτε νόμισμα. Ὁ γαμβρὸς ἔκυπτεν, ἐλάμβανε τὸ νόμισμα καὶ τὸ ἔφερεν «ὡς ἀτίμητο φυλακτό»⁶. Εἶτα ὅτε ἡ γαμήλιος πομπὴ ἔφθανε πρὸ τῆς οἰκίας τῆς νύμφης πρὸς παραλαβὴν τῆς διὰ τὴν στεφάνωσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, αὕτη ἐπλησίαζεν εἰς τὸ κατώφλιον καὶ ἐνῶ ὑπεκλίνετο καὶ προσεκύνει τοὺς συγγενεῖς τοῦ γαμβροῦ, οὗτος ἔρριπτε νομίσματα πρὸς τὸ ὑπέρυθρον⁷, ἔπειτα δὲ ὁ νουνὸς μὲ τὸν γαμβρὸν ἔρριπτον τὴν μελλόννυμφον διὰ νομισμάτων⁸.

Εἰς Μεγαλόπολιν κατὰ τὴν στιγμὴν αὐτὴν τῆς παρουσιάσεως τῆς νύμφης εἰς τὸν γαμβρόν, οὗτος παλαιότερον ἔρριπτε χάλκινα κέρματα κατὰ πρόσωπον τῆς νύμφης διὰ νὰ εἶναι αὕτη πάντοτε, ὡς ἐπιστεύετο, μὲ χρήματα «εἰς τὴν τσέπην τῆς καὶ διὰ τὸ καλό»⁹. Εἰς Λάσταν δὲ Γορτυνίας δίδεται νόμισμα εἰς τὸν πλησιέστερον συγγενῆ αὐτῆς, τὸ ὁποῖον οὗτος φυλάττει¹⁰. Ὁ πατὴρ τοῦ γαμβροῦ κατόπιν ἐγχειρίζει εἰς τὴν μέλλουσαν νύμφην τοῦ νόμισμα ἄσημένιο ἢ μαλαματένιο μὲ τὸ ὁποῖον μετὰ τὴν στέψιν, προτοῦ εἰσέλθῃ εἰς τὴν νέαν κατοικίαν τῆς, σταυρώνει τοὺς τὴν ἔξω θύραν, εἶτα δὲ τὸ παραδίδει εἰς τὴν πενθεράν, ἀσπαζομένη τὴν χεῖρα τῆς¹¹.

Πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς τελετῆς τοῦ στεφανώματος, κατ' ἔθιμον ἐν Λευκάδι, ὁ γαμπρὸς σταυρώνει μὲ χρυσοῦν ἢ ἀργυροῦν νόμισμα τὴν νύμφην εἰς τὴν κεφαλὴν

¹ Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1475, σ. 19 (συλλ. Μαρ. Ἰωαννίδου 1941).

² Βλ. *Κυρ. Καραμάνου*, Κύπρος, Ἀθῆναι 1954, σ. 184.

³ *Μαρίας Λιουδάκη*, Ὁ γάμος στὴ Κρήτῃ τώρα καὶ παλιά, Ἐπετ. Ἐτ. Κρητ. Σπουδῶν, Γ' (1940), σ. 372.

⁴ *Ν. Χαλιορῆ*, Ἵδρεῖκα Λαογραφικά, Πειραιεὺς 1931, σ. 45.

⁵ Λ.Α., χειρ., ἀρ. 2746, σ. 313-314 (συλλ. Ἀ. Παπαμιχαήλ 1963).

⁶ Βλ. Ἀ. Λέτσα, Ὁ γάμος ἐν Βογατσικῶ, Μακεδονικά, τόμ. Α' (1940-41), σ. 163.

⁷ Λ.Α. χειρ., ἀρ. 2502, σ. 45 (συλλ. Χρ. Ἀγερίδου, Λαζ. Εὐγενίδου, Βασ. Φθενάκη, Βλάστη Ἑορδαίας 1962).

⁸ Ἀ. Λέτσα, ἐνθ' ἄν., σ. 170.

⁹ Βλ. *Ν. Γ. Πολίτου*, ΛΣ, Γ', σ. 280, σημ. 3.

¹⁰ Βλ. ἐνθ' ἄν., σ. 280, σημ. 3.

¹¹ Βλ. *Ν. Χαλιορῆ*, ἐνθ' ἄν., σ. 54.

καὶ τὸ στήθος, εἶτα δὲ θέτει τὸ νόμισμα εἰς τὸ στόμα της, ἀπὸ ὅπου αὕτη τὸ λαμβάνει καὶ τὸ φυλάττει¹. Εἰς τὴν στέψιν κατὰ τὴν κυκλικῶς περιφορὰν τῶν νεονύμφων, ἐνῶ ψάλλεται τὸ τροπάριον «Ἡσαΐα χόρευε κλπ.», μεταξὺ τῶν καταχυσμάτων ἐπ' αὐτοὺς ἐκ σίτου, ὀρύζης, ἀνθέων καὶ ἄλλων, περιλαμβάνονται καὶ μεταλλικὰ κέρματα. Ταῦτα ρίπτονται κατόπιν εἰς τοὺς νεονύμφους καὶ καθ' ὁδὸν κατὰ τὴν ἐπιστροφήν των ἐν πομπῇ ἐκ τῆς ἐκκλησίας².

Μεταξὺ τῶν ἐθιμικῶν πράξεων κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς εἰσόδου τῶν νεονύμφων, ἰδίᾳ τῆς νύμφης, εἰς τὴν νέαν κατοικίαν των σημαντικὴν θέσιν κατέχουν καὶ αἱ σχετικαὶ μὲ τὴν χρῆσιν μεταλλικῶν νομισμάτων³. Οὕτω εἰς Μακεδονίαν (Ἀρχάγγελος Ἡμαθίας) ἡ νεόνυμφος κατὰ τὴν εἴσοδόν της εἰς τὸν νέον οἶκον της κόπτει δι' ἀξίνης ἀργυροῦν νόμισμα, τὸ ὁποῖον ἔχει τοποθετηθῆ εἰς τὸ κατώφλιον⁴. Ἀλλαχοῦ (Λῆμος, Πυλία) οἱ νεόνυμφοι πατοῦν ἐνταῦθα ἐπὶ νομισμάτων⁵. Εἰς Βέντζιαν ἢ πενθερά, ἰσταμένη εἰς τὴν θύραν, ὑποδέχεται τὴν νύμφην, κρατοῦσα ἀργυροῦν νόμισμα, τὸ ὁποῖον ἡ νύμφη προσκυνοῦσα, παραλαμβάνει ἐκ τῶν χειρῶν της διὰ τῶν χειλέων⁶. Οἱ προσκεκλημένοι ἔτι ἐνεπήγνυον κέρματα, ὡς δῶρα, ἐπὶ ἄρτου, ὅστις προσεφέρετο εἰς τὴν νύμφην ἐντὸς δίσκου μετὰ τὴν εἴσοδόν της εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ⁷. Ἐπὶ Τουρκοκρατίας ὑπῆρχεν εἰς Ἀθήνας ἡ συνήθεια, ὅταν δύο γαμήλιοι πομπαὶ συνηντῶντο καθ' ὁδόν, αἱ νύμφαι νὰ ἀνταλλάσσουν ἀργυροῦν νόμισμα, τὸ ὁποῖον ἔφερεν ἐκάστη ἐντὸς τοῦ στόματος⁸.

Τὴν πρώτην νύκτα τοῦ γάμου ὁ γαμβρὸς θέτει ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιόν του

¹ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ΛΣ, Γ' σ. 276. Εἰς Μακεδονίαν ἡ νύμφη κατὰ τὴν ἐπομένην τοῦ γάμου λαμβάνει διὰ τῶν ὁδόντων της νόμισμα ἐκ τοῦ στόματος τοῦ συζύγου της. Ἐν Λάστα Γορτυνίας ἀργυροῦν νόμισμα παραλαμβάνει ἡ νύμφη ἐκ τοῦ στόματος τοῦ πενθεροῦ, (αὐτόθι, σ. 276, σημ. 2).

² Βλ. Ν. Ε. Μηλιώρη, Λαογραφικὰ Βουρλών, Μικρασ. Χρον., τόμ. 3 (1940), σ. 363. Θ. Σπαθοπούλου, Ἐθιμα γάμου σιτὸν Πόντο, Ποντ. Ἐστία, τόμ. 9 (1958), σ. 4719, Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ἔνθ' ἄν., σ. 272-73 καὶ Ν. Χαλιορῆ, Ὑδρέϊκα Λαογραφικά, Πειραιεὺς 1931, σ. 48-49.

³ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ΛΣ, Γ', σ. 272-73. Ν. Χαλιορῆ, ἔνθ' ἄν., σ. 48-49.

⁴ Λ.Α., χειρ., ἀρ. 2579, σ. 13-14 (συλλ. Ἐ. Κόλλια, Ἀρχάγγελος Ἡμαθίας 1962).

⁵ Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1159Α, σ. 70 (συλλ. Γ. Ταρσούλη, Σαρατζᾶς Πυλίας 1938).

⁶ Γ. Μέγα, Ζητήμ. Ἑλλ. Λαογρ., Ε.Λ.Α., τόμ., Β', ἐν Ἀθήναις 1940, σ. 153, (Ἀνάτ. τεύχ. Α', σ. 89).

⁷ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ΛΣ, Γ', σ. 243, 1.

⁸ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ἔνθ' ἄν., σ. 276, 2. Νεόπανδροι γυναῖκες, ὅταν συναντηθοῦν πρὶν σαραντίσουν, ἀνταλλάσσουν νομίσματα. Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1473, σ. 130 (συλλ. Ἄννης Χαριτωρίδου, Κόρινθος 1940).

νόμισμα, τὸ ὁποῖον τοῦ ἔχει δώσει ἢ γυναῖκα, ἢ ὁποία ἔχει στρώσει τὴν νυμφικὴν κλίνην¹.

Ἡ νύμφη τὸ Σάββατον πρὸ τοῦ γάμου² ἢ ἔπειτα κατὰ τὴν γαμήλιον πομπὴν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν διὰ τὴν στέψιν, εἰς συνήντα πηγὴν (Μεθώνη Πυλίας)³, ἀκολούθως δὲ τὴν Τρίτην μετὰ τὸν γάμον, ὅτε ἐπισκέπτεται τὴν βρούσιν, ρίπτει νομίσματα ἐντὸς τοῦ ὕδατος⁴. Εἰς τὴν Ἀρκαδίαν τὸ νόμισμα ρίπτεται εἰς τὴν πηγὴν ὑπὸ συγγενοῦς τοῦ γαμπροῦ⁵.

Εἰς τὰ νόμιμα κατὰ τὴν τελευταίαν ὑπάρχει ἐπίσης τὸ νόμισμα κατ' ἀρχαίαν παράδοσιν. Τοῦτο συνηθίζεται πολλαχοῦ⁶ νὰ τοποθετῆται εἰς τὴν χεῖρα⁷, τὰ θυλά-

¹ Βλ. *W. Rouse*, *Folklore Firstfruits from Lesbos*, *Folklore*, vol VII (1896), σ. 145. Εἰς Λάσταν «τὴ Δευτέρα στὸ ξημέρωμα ἐρραίνανε ἀσημένια στὸ στρωσίδι» (*N. Λάσκαρη*, Ἡ Λάστα καὶ τὰ μνημεῖα της, ἐν Πύργῳ 1902, σ. 112). Οἱ νεόνυμφοι «ἐν τῇ στρωμνῇ τὴν πρωΐαν ἐγειρόμενοι ρίπτουν διάφορα νομίσματα», *M. Λουλουδοπούλου*, Ἀνέκδ. συλλογὴ ἠθῶν, ἐθίμων κτλ. τῶν Καρυῶν (ἐπαρχ. Καβακλῆ), ἐν Βάρνῃ 1903, σ. 186).

² Βλ. Ἀ. Λέτσα, Ὁ γάμος ἐν Βογατσικῶ, Μακεδονικά, τόμ. Α' (1940-41), σ. 159.

³ Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1378 Β, σ. 136 (συλλ. Γ. Ταρσοῦλη 1939).

⁴ Βλ. *N. Γ. Πολίτου*, ΛΣ, Γ', σ. 301, 3. Λ.Α., χειρ., ἀρ. 2502, σ. 52 (συλλ. Χρ. Ἀγερίδου, Λαζ. Εὐγενίδου, Βασ. Φθενάκη, Πτελεῶν Ἑορδαίας 1962). *Δ. Πετροπούλου*, Λαογραφικὰ Κωστῆ Ἀνατολ. Θράκης, Ἀρχ. Θρακ.Θησ., τόμ. ΣΤ' (1939-1940), σ. 234, Λ.Α., χειρ., ἀρ. 2461, σ. 73 (συλλ. Γ. Γιαννάκη, Μηλιά Κοζάνης 1962). Λ.Α., χειρ., ἀρ. 2459, σ. 81 (συλλ. Παρ. Κωνσταντινίδου, Μεσοποταμία Καστορίας 1962). Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1475, σ. 76 (συλλ. Μ. Ἰωαννίδου, Ἀγία Ἄννα 1941). Λ.Α., ἀρ. 1485, σ. 40 (συλλ. Στ. Τζουμελέα, Μάνη 1943). Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1159Α, σ. 75 (συλλ. Γ. Ταρσοῦλη, Σαρατζᾶς Πυλίας 1938). Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1129, σ. 9 (συλλ. Θ. Βράκα, Βογατσικὸν Δ. Μακεδονίας 1937). *Ἰω. Λαμπροῖδη*, Ζαγοριακά, Ἀθῆναι, 1870, σ. 184. *N. Χαλιορῆ*, Ὑδροεῖκα Λαογραφικά, Πειραιεὺς 1931, σ. 51-52. Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1432, σ. 73-76 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, Ἡπειρος 1940). Λ.Α., χειρ., ἀρ. 916, σ. 344 (συλλ. Δ. Λουκοπούλου, Αἰτωλία 1928). Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1479, σ. 171 (συλλ. Μ. Ἰωαννίδου, Μαντούδι 1942). *N. Λάσκαρη*, Ἡ Λάστα καὶ τὰ μνημεῖα της, ἐν Πύργῳ 1902, σ. 112. Τὴν Δευτέραν μετὰ τὸν γάμον εἰς Νεστόριον, ὅταν ἡ νύμφη ρίψῃ τὸ νόμισμα, τὰ κορίτσια φροντίζουν νὰ τὸ πάρουν πιστεύουν πὸς αὐτὴ πὺ θὰ τὸ πάρῃ, θὰ παντρευτῆ γρήγορα. Λ.Α., χειρ., ἀρ. 2459, σ. 18 (συλλ. Χαρ. Χατζῆ 1962). Λ.Α., χειρ., ἀρ. 2505, σ. 11 (συλλ. Γ. Λιάπα 1962). Τὴν Κυριακὴν τοῦ γάμου πηγαίνει ἡ νύμφη καὶ ρίπτει τὸ νόμισμα εἰς τὴν βρούσιν διὰ τοῦ στόματος. (Στέλ. Σπανοῦ - Ἀναγνωστοπούλου, Ὁ γάμος ἐν Ἄργεϊ Ὀρεστικῶ, Μακεδ., τόμ. 3 (1953-55), σ. 328).

⁵ Βλ. *N. Γ. Πολίτου*, ΛΣ, Γ', σ. 256,2.

⁶ Βλ. Ἐνθ' ἀν., σ. 330-331.

⁷ Λ.Α., χειρ., ἀρ. 2745, σ. 192 (συλλ. Ἄν. Παπαμιχαήλ, Αἰδηψὸς Εὐβοίας 1963).

κία¹ ἢ εἰς τὸ στόμα τοῦ νεκροῦ². Περὶ τοῦ κέρματος τούτου συνεχίζεται, ὡς γνωστόν, ἐκ τῆς Ἀρχαιότητος³ ἢ πίστις, ὅτι εἶναι «ἓνα μεταλλικόν» γιὰ νὰ μπορῇ νὰ περάσῃ στὸν ἄλλο Κόσμο⁴, δηλαδὴ πρὸς καταβολὴν τοῦ τιμήματος διὰ τὴν διάβασίν του ἐκ τῆς γῆς εἰς τὸν κόσμον τῶν ψυχῶν. Ἐκ τῆς ἀντιλήψεως ταύτης καλεῖται τοῦτο *περατίκιον*⁵ κ.ἄ. Τὸ νεκρικὸν ἔθιμον τοῦτο ἀπαντᾷ σήμερον πλὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ εἰς ἄλλους λαούς, ὡς εἰς τοὺς Γερμανούς, Βουλγάρους, Ἀλβανούς, Γιουγκοσλάβους, Ἀρμενίους, Γάλλους κ.ἄ.⁶

Ὡς ἄλλα μεταλλικὰ ἀντικείμενα ἢ καὶ ἀπλῶς ἐλάσματα, οὕτω καὶ τὸ νόμισμα, ὡς κέρμα, κατέχει ἰδιαίτουσαν θέσιν εἰς μαγικὰς συνηθείας. Τὸ χρυσοῦν νόμισμα, βασταζόμενον ὑπὸ τῶν μελλονύμφων, πιστεύεται, ὅτι παρακωλύει τὴν ἐνέργειαν βλαπτικοῦ καταδέσμου ἐπ' αὐτούς⁷, ὅτι εἶναι τοῦτο κατάλληλον καὶ εἰς

¹ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ΛΣ, Γ', σ. 330 σημ. 5. Λ.Α., χειρ., ἀρ. 2394, σ. 100 (συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, Ἀρνισσα Πέλλης 1961).

² Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ἔνθ' ἀν., σ. 330. Δ. Πετροπούλου, Λαογραφ. Ἀνατολ. Θράκης, Ἀρχ. Θρακ. Θησ., ΣΤ (1939-1940), 235 καὶ Λ.Α., χειρ., ἀρ. 2459, σ. 47 (συλλ. Χ. Χατζῆ, Νεστόριον 1962). Λ.Α., χειρ., ἀρ. 2505, σ. 12 (συλλ. Γ. Διάππα, Νεστόριον 1962). Λ.Α., χειρ. ἀρ. 2502, σ. 123 ἀρ. 62 (συλλ. Χρ. Ἀγερίδου, Λαζ. Εὐγενίδου, Βασ. Φθενάκη, ἐπαρχ. Ἑορδαίας 1962). «Ὅταν γίνεται ἡ συγκέντρωσις τῶν ὀστέων τοῦ νεκροῦ καὶ δὲν βρεθῇ τὸ νόμισμα, λέγουν, πὼς ὁ Χάρος βρέθηκε πτωχὸς ἐκείνην τὴν ἡμέρα (πὺρ ἔφθασε ὁ νεκρὸς) καὶ δὲν χάρισε τὸ ναῦλο ἢ ὅτι ὁ νεκρὸς ἦταν κακὸς ἄνθρωπος». Βλ. Λ.Α., ἀρ. 2491, σ. 4 συλλ. Ἄν. Μπέλλου, Κρουονέριον 1962. Ξ. Ἀναγνωστοπούλου, Λαογραφικὰ Ρούμελης, Ἀθήναι 1955, σ. 53-54. Εἰς Σκῦρον θέτουν τὸ νόμισμα εἰς τὸ μέτωπον τοῦ νεκροῦ, διὰ νὰ μὴ κιτρινίσῃ (*Νίκης Πέρδικα*, ἔνθ' ἀν., σ. 118). Εἰς τὴν Κύπρον τίθεται νόμισμα εἰς τὸ στόμα τοῦ νεκροῦ, ἵνα μὴ, ἐὰν οὗτος «τριμηνίσῃ», ἀποθάνουν ἄλλοι ἐκ τῆς οἰκογενείας. Βλ. Ν. Κυριαζῆν, εἰς, Κυπρ., Χρον., τόμ. Δ' (1926) σ. 63.

³ Βλ. εἰς Ν. Γ. Πολίτου, ΛΣ, Γ', σ. 330-332. Βλ. Λουκ. Περὶ πένθους, 10, «*Ταῦτα οὐτως ἰσχυρῶς περιελήλυθε τοὺς πολλούς, ὥστε ἐπειδὴν τις ἀποθάνῃ τῶν οἰκειῶν, πρῶτα μὲν φέροντες ὄβολόν εἰς τὸ στόμα κατέθησαν αὐτῷ, μισθὸν τῷ πορθμεῖ τῆς ναυτιλίας γενησόμενον, οὐ πρότερον ἐξετάσαντες ὅποιον τὸ νόμισμα νομίζεται καὶ διαχωρεῖ παρὰ τοῖς κάτω...». Λουκ. Κατάπλ. 18 «ἄλλως τε οὐδὲ τὸν ὄβολόν ἔχω τὰ πορθμεῖα καταβαλεῖν...». Λουκ. Νεκρικοὶ διάλογοι 22 (Χάρωνος καὶ Μενίππου): 22,1 «ἔστι δέ τις ὄβολόν μὴ ἔχων;», 22,2 «οὐδὲν ταῦτα πρὸς τὰ πορθμεῖα τὸν ὄβολόν ἀποδοῦναι σε δεῖ οὐ θέμις ἄλλως γενέσθαι» Ἀριστοφ., Βάτραχ., στ. 140 «...ναύτης διάξει δὺ' ὄβολῶν μισθὸν λαβῶν».*

⁴ Λ.Α., χειρ., ἀρ. 2745, σ. 192 (συλλ. Ἄ. Παπαμιχαήλ, Αἰδηψὸς 1963).

⁵ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ΛΣ, Γ', σ. 331.

⁶ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ΛΣ, Γ', σ. 332 Βλ. καὶ ἐν. σ. 331 σημ. 4, ἐνθα παρατίθεται βιβλιογραφία.

⁷ Λ.Α., χειρ., ἀρ. 332, σ. 280 (συλλ. Κ. Νεστορίδου, Γύθειον 1895).

παρασκευὴν φίλτρων κλπ. Οὕτω γίνεται χρῆσις πρὸς τοῦτο κοκκάλου νυκτερίδος, ἣτις ἔχει φονευθῆ, κτυπηθεῖσα εἰς τὴν κεφαλὴν, διὰ χρυσοῦ νομίσματος¹ ἢ ἔχει σφαγῆ μὲ βενέτικο φλουρί².

Μαγικὴν ἐπίσης σημασίαν ἔχουν καὶ αἱ συνήθειαι ὡς τῆς καταθέσεως νομίσματος, συνήθως χρυσοῦ, εἰς τὰ θεμέλια ἀνεγειρομένου οἰκοδομήματος ἢ μύλου³ ἐπίσης τῆς τοποθετήσεως ὑπὸ τοῦ γεωργοῦ εἰς τὸν σάκκον τοῦ σπόρου «σταυροῦ, μὲ βασιλικὸ καὶ ἑνὸς νομίσματος ἀσημένιου»⁴.

Κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς ἐμμέσου μαγείας πιστεύεται ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ὅτι κατὰ τὴν πρώτην θέαν ὑπό τινος τῆς νέας σελήνης, εἰς οὗτος ἐγγίση εἰς χρυσᾶ ἢ ἀργυρᾶ νομίσματα, θὰ ἔχη «χρήματα σ' ὄλο τὸ φεγγάρι»⁵. Ὁμοίαν σημασίαν ἔχει καὶ τὸ τιθέμενον ἐντὸς τῆς βασιλόπιττας νόμισμα, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν λαϊκὴν πίστιν συντελεῖ εἰς ἐκεῖνον εἰς ὃν θὰ τύχη ἢ μερὶς μὲ τὸ νόμισμα διὰ τὴν ὑγείαν καὶ τὴν ὑλικὴν εὐημερίαν του⁶. Σημειωτέα ἔτι καὶ ἄλλα ἔθιμα μὲ χρῆσιν νομίσματος κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πρωτοχρονιάς, ὡς εἰς Ρούμελην τὸ λεγόμενον «τάϊσμα τῆς βρύσης» πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ νοικοκυρά, προσερχομένη εἰς τὴν βρύσιν, «ἀφοῦ κάμη τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ρίχνει εἰς τὴν κούπαν τῆς βρύσης ἕνα

¹ Βλ. εἰς ἐφημ. «Ἐστία», ἡμερ. 8 Μαρτ. 1928.

² Βλ. Ἄ. Οἰκονομίδου, Λαογραφικὰ Καλλιπόλεως, Ἄρχ. Θρακ. Λαογρ. Θεσ., τόμ. Γ' (1936-37), σ. 87, Λ.Α., χειρ., ἀρ. 143, σ. 57 (συλλ. Ἄ. Οἰκονομίδου, Θράκη 1892). Ἐλ. Σταμούλη-Σαραντιῆ, Ἄνατ. Θράκ., Α', σ. 166. Εἰς τινὰς τόπους, ὡς εἰς Αἰτωλίαν, θεωρεῖται ὡς συντελεστικὸν πρὸς μαγικοὺς σκοποὺς νόμισμα «ἀπὸ πεθαμένο». Λ.Α., χειρ., ἀρ. 867, σ. 231 (συλλ. Δ. Λουκοπούλου 1927).

³ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 1378Γ, σ. 192 (συλλ. Γ. Ταρσούλη, Σῦρος 1939). Ν. Πέριδικα, Σκῦρος τόμ. 1, Ἀθῆναι 1940, σ. 161.

⁴ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 2494, σ. 34 (συλλ. Θ. Χασιώτης, Ὁμαλὴ Βοῖου Κοζάνης 1962).

⁵ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 3, σ. 60 (συλλ. Χ. Κορύλλου 1918), Λ.Α., χειρ., ἀρ. 767, σ. 412 (συλλ. Δ. Τσίριμπα, Ἀρκαδία 1926). Τ. Ζευγώλη, Λαογραφικὰ σημειώματα, τόμ. 2, Ἀθῆναι 1951, σ. 68.

⁶ Βλ. Δημ. Σ. Λουκάτου, Τὸ ἔθιμον τῆς βασιλόπιττας, Μικρασ. χρον., 10 (1962), σ. 104 κ.ἐξ. ἰδίᾳ ἐν σ. 114. Λ.Α., χειρ., ἀρ. 2459, σ. 106 (συλλ. Ξ. Μαγκλάρα, Ζευγοστάσιον Καστορίας 1962). Κυρ. Καραμάνου, Κύπρος, Ἀθῆναι 1954, σ. 198. Ἐλπ. Σταμούλη-Σαραντιῆ, Ἄνατ. Θράκ., Α', σ. 134. Ν. Γ. Πολίτου, ΛΣ, Γ', σ. 201. Εἰς Σκῦρον τίθεται τὸ νόμισμα εἰς τὴν βασιλόπιτταν γιὰ τὸ καλὸ τοῦ χρόνου. Βλ. Ν. Πέριδικα, ἐνθ' ἄν., σ. 128. Εἰς Μακεδονίαν (Θεσσαλονίκη) ἀναφέρεται ἐκ παλαιότερων χρόνων ἡ συνήθεια, καθ' ἣν αἱ νεάνιδες τὸ ἑσπέρας τῆς παραμονῆς τῆς Πρωτοχρονιάς θέτουν ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιόν των τεμάχιον ἐκ βασιλόπιττας «τὴν πρώτην μπουκιὰν μαζὶ μὲ ἀσημικό», διὰ νὰ ἴδουν ἐν ὄνειρῳ τὸν νέον τὸν ὁποῖον θὰ ὑπανδρευθοῦν. (Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ΛΣ, Γ', σ. 115-16).

νόμισμα ἀσημένιο»¹. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀνατολ. Θράκης (περιοχὴ Φαναρίου) ἀναφέρεται ἡ ἀκόλουθος συνήθεια κατὰ τὴν πρωΐαν τῆς πρώτης τοῦ ἔτους· «ἡ πιὸ ἡλικιωμένη τοῦ σπιτιοῦ ἔβαζε σὲ μπακιράκι ὅσα φλουριά εἶχε, λίγο στάρι, κριθάρι καὶ πήγαινε στὴ βρούση γυρισμένη κατὰ ἡλιοῦ· τὸ γέμιζε μὲ ἀμίλητο νερὸ καὶ γύριζε· τὰ φλουριά ἔτσι βρεγμένα, τὰ κρεμοῦσε στὸ λαιμὸ τῶν κοριτσιῶν γιὰ νὰ ποδαρίσ'νε»². Εἰς τὸ χωρίον δὲ Σαράϊ περιήροχετο τὰς γειτονικὰς οἰκίας παιδί, τὸ ὁποῖον ἐκράτει «κλαδὶ ἀκρανιάς πού εἶχε στὴν κορφὴ δεμένο ἓνα φλωρὶ μὲ κόκκινη κλωστή». Ἐκτύπα ἐλαφρῶς μὲ τὴν ἀκρανιὰν τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας εἰς τὴν κεφαλὴν, τὴν ράχιν καὶ τὴν σπονδυλικὴν στήλην, ἐνῶ ἔλεγε τὴν εὐχὴν· «Γερὸ κεφάλι, γερὸ κορμὶ καὶ τοῦ χρόνου ὄλ' γεροί»³. Εἰς τὴν Σκῦρον ὁ ἰδιοκτῆτης μύλου ἢ ἡ σύζυγός του θὰ μεταβοῦν τὴν πρώτην τοῦ ἔτους εἰς τὸν μύλον «νὰ κάθουν τὸ ποδαρικό, χύνουν τὸ νερὸ, σπάζουν ρόδι, ρίχνουν λεπτὰ»⁴.

Εἰς τὴν λαϊκὴν ἰατρικὴν μεταξὺ διαφόρων μαγικῶν καὶ ἄλλων δεισιδαιμόνων μέσων πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀσθενοῦς ἀπὸ τινος παθήσεως γίνεται χρῆσις καὶ νομίματος, ὡς εἰς τὰς παθήσεις, τὸ «ρίμα»⁵ καὶ τοὺς «μαλαθράκους»⁶. Ὁ πάσχων ἀπὸ «τὰ μυξίτια» θεραπεύεται, ἐὰν πρῶτον ἀλειφθῇ νόμισμα μὲ πύον τὸ ὁποῖον ἐκρέει ἐκ τῆς φλεγμονῆς, εἶτα δὲ ριφθῇ τοῦτο εἰς τρίστρατον⁷. Μὲ νόμισμα ἐπίσης «ξεματιάζεται», ἤτοι ἀπαλλάσσεται τις ἀπὸ τὴν βασκανίαν⁸ ἢ ἐξορκίζεται τὸ «καλὸ σπυρὶ» ἢ θεραπεύεται, καθ' ὃν χρόνον μεταφέρεται τὸ νόμισμα ἀπὸ τοῦ προσώπου εἰς τὴν χεῖρα⁹. Εἰς τὴν παρασκευὴν ὕδατος μὲ μαγικὴν τελετὴν ὡς θε-

¹ Βλ. *Ε. Αναγνωστοπούλου*, Λαογραφικὰ Ρούμελης, Ἀθήναι 1955, σ. 60.

² Βλ. *Ἑλπ. Σταμούλη-Σαραντιῆ*, Ἀνατ. Θράκ., Α', σ. 131.

³ Ἐνθ' ἀν., σ. 132.

⁴ Βλ. *Νίκης Πέριδικα*, ἐνθ' ἀν., σ. 161.

⁵ Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1380 Α, σ. 38, 39 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, Λασιθί Κρήτης 1939).

⁶ Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1381 Α, σ. 108 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, Λασιθί Κρήτης 1939).

⁷ Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1542, σ. 372 (συλλ. Δ. Λουκοπούλου, Αἰτωλία 1926). Σημειοῦμεν ἔτι, ὅτι ἡ συνήθεια αὕτη ὑπάρχει καὶ εἰς Βαυαρίαν, ἐνθα ὁ ἔχων σπυριά εἰς τὸ σῶμα ἀλείφει τρεῖς εἰς τὸ πύον τῶν χαλκοῦν νόμισμα, τὸ ὁποῖον κατόπιν ρίπτει πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου εἰς τὸν δρόμον. Πιστεύεται δὲ ὅτι ὅποιος πλησιάσει τὸ νόμισμα τοῦτο παίρνει τὸ σπυρὶ (Βλ. *Hoffmann-Krayer*, Kupfer, ἐν Handw. d. deutsch. Abergl., V, 1932, στ. 837).

⁸ Βλ. *Ἑλπ. Σταμούλη-Σαραντιῆ*, Σύμμεικτα Λαογραφικά, Θρακικά, τόμ. Α' (1928), σ. 410. *Μαο. Συμμελάκη*, Ἐλευθ. Λιναρδάκη, Κρητικὰ Λαογραφικά, τόμ. Α', Ἡράκλειον 1947, σ. 9,2. Εἰς τινὰς τόπους, ὡς εἰς Αἰτωλίαν, χρησιμοποιεῖται πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτο νόμισμα ἐκ τινος ἀποβιώσαντος.

⁹ Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1435, σ.25 (συλλ. Ἰ. Ράγκου, Βράχα Εὐρυτανίας 1939).

ραπευτικοῦ μέσου τοῦ ἱκτέρου γίνεται χρῆσις βενέικου φλωρίου (Εὐβοία, Κύπρος)¹. Εἰς τὸν «διάλλαμαν» (ἀσθένεια νηπίου, δρασκελισμα) ρίπτεται ἐντὸς τοῦ ὕδατος ἀσημένιο νόμισμα² ἢ «βουτοῦν εἰς αὐτὸ τεσσαράκοντα φλωριά³. Καὶ εἰς δῆγμα σκύλου «ὄδες ἀλὰ (θὰ) δαγάσ' κανεῖναν λυσσιασμένο σκυλι ἔβανάμε πά' στήν πληγὴ ἀσημένιο μεταλλικό, ἔδηνάμεν το καὶ γιάνισκε ἢ πληγὴ» (Κωστῆ Ἀνατολ. Θράκης)⁴.

Ἰδιαιτέραν σημασίαν ὡς φυλακτῆρια ἔχουν εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ τὰ λεγόμενα Κωσταντινᾶτα. Πρόκειται περὶ νομισμάτων βυζαντινῶν, Κυπριακῶν, δηλ. τῶν χρόνων τῆς Φραγκοκρατίας εἰς τὴν νῆσον, καὶ ἐνετικῶν⁵ μὲ ἀπεικονίσεις προσώπων, ἐχόντων ὁμοιότητος πρὸς τὴν εἰκονογραφικὴν παράστασιν τῶν Ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης. Τὰ νομίσματα ταῦτα πιστεύει ὁ λαός, ὅτι προέρχονται ἐκ τῶν χρόνων τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου καὶ ὅτι ἔχουν ιδιότητος ἀποδιώξεως ἐπηρείας ἐκ πονηροῦ πνεύματος, ἰδίᾳ ἀποτροπῆς βασκανίας, διὸ καὶ φέρονται ταῦτα ὡς φυλακτῆ κλπ⁶.

Ὡς ἄλλων νομισμάτων, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, οὕτω καὶ τῶν Κωσταντινάτων ἀπαντᾷ χρῆσις εἰς μαγικὰς πράξεις πρὸς ἀποτροπὴν ἐνεργείας καταδέσμου⁷, εἰς ἴασιν ἐκ νοσημάτων, ὡς ὁ ἱκτερος, ἢ ἐπιληψία, τὸ γύρισμα τοῦ ὀμφαλοῦ⁸ ἐπίσης ὡς περιάπτων πρὸς προστασίαν τῶν φερόντων ἀπὸ βλήματα πυροβόλου ὄπλου, ταχεῖαν ζύμωσιν τοῦ φυράματος, τῶν ἀλεύρων⁹ καὶ τῆς γιαούρτης, φύλαξιν ἀπὸ

¹ Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1612, σ. 14 (συλλ. Δ. Οἰκονομίδου, Γαλτσάδες Εὐβοίας 1949). Βλ. καὶ Ν. Κυριαζῆ, Δεισιδαιμονία καὶ προλήψεις, Κυπρ. Χρον., τόμ. Δ' (1926), σ. 86.

² Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1480, σ. 188-190 (συλλ. Μ. Ἰωαννίδου, ἐκ προσφύγων Λιβησίου Μάκρης 1943). Εἰς τὴν Αἰτωλίαν παρατηρεῖται κατὰ τὴν βύθισιν τοῦ νομίσματος μὲ ποίαν πλευρὰν ἔχει τοῦτο βυθισθῆ, ἐκ τούτου δὲ γίνεται πρόγνωσις, ἐὰν ὁ ἄρρωστος θὰ θεραπευθῆ ταχέως ἢ ὄχι (βλ. Λ.Α., χειρ., ἀρ. 916, σ. 213 (συλλ. Δ. Λουκοπούλου 1928).

³ Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1480, σ. 191 (συλλ. Μ. Ἰωαννίδου, ἐκ προσφύγων Λιβησίου Μάκρης 1943).

⁴ Βλ. Δ. Πετροπούλου, Λαογραφικὰ Κωστῆ Ἀνατολ. Θράκης, Ἀρχ. Θρακ. Θεσ., τόμ. ΣΤ' (1939-40), σ. 243.

⁵ Βλ. Ν. Γ. Πολίτην εἰς Λαογρ., τόμ. 5 (1915-16), σ. 662.

⁶ Ἐνθ' ἄν., σ. 662-664 καὶ Φ. Κουκουλέ, ΒΒΠ, 6, σ. 262-63. Λ.Α., χειρ., ἀρ. 682, σ. 203 (συλλ. Μ. Δένδια, Παξοὶ 1915). Εὐαγγ. Κ. Φραγκάκι, Συμβολὴ στὰ Λαογραφικὰ τῆς Κρήτης, Ἀθήνα 1949, σ. 80.

⁷ Λ.Α., χειρ., 332, σ. 232 (συλλ. Κ. Νεστορίδου, Γύθειον 1895).

⁸ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΒΒΠ, τόμ. 6, σ. 262. Ν. Γ. Πολίτην, ἔνθ' ἄν., σ. 663. ἐφημ. «Ἑλληνικὸν Μέλλον», φύλλ. τῆς 28 Μαΐου 1937. περ. «Μπουκέτο», ἀρ. 310, 1930, σ. 249.

⁹ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ἔνθ' ἄν., σ. 263. Εὐαγγ. Φραγκάκι, ἔνθ' ἄν., σ. 80. Λ.Α., χειρ., ἀρ. 230, σ. 144 (συλλ. Σ. Μανασσείδου, Αἶνος 1884). Λ.Α., χειρ., ἀρ. 348, σ. 30 (συλλ. Φ. Φιλιππίδου, Πάνορμος-Κύζικος Μ. Ἀσία 1917). Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1446 Γ', σ. 75 (συλλ. Δ. Λουκάτου, Ἀγιάσσοι Λέσβου 1940).

βασκανίαν (μάτι) ἰδίᾳ τῆς ἐγκύου καὶ διὰ τὴν γεννήσῃ εὐκόλως¹ καὶ ἄλλα².

Ὁ Φαίδων Κουκουλές, εἰδικώτερον ἀσχοληθεὶς εἰς τὴν προέλευσιν καὶ τὴν σημασίαν τῶν Κωσταντινάτων, παρατηρεῖ, ὅτι καίτοι αἱ δοξασίαι γενικῶς τοῦ λαοῦ περὶ τούτων μαρτυροῦνται εἰς κείμενα ἐκ τοῦ ΙΖ' αἰ., ἐν τούτοις ἡ χρῆσις των ὡς φυλακτηρίων εἶναι πολὺ παλαιότερα, ἢτοι ἐκ τῶν μέσων Βυζαντινῶν χρόνων καὶ κατόπιν³. Παλαιότερον, ἢτοι κατὰ τὴν πρώτην Βυζαντινὴν περίοδον, ἐφέροντο ὡς περιάπτα πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν νομίσματα μὲ παράστασιν ἐπ' αὐτῶν τῆς κεφαλῆς τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου⁴. Περὶ τοῦ ἔθους τούτου μαρτυρεῖ ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος «τί ἄν τις εἴποι περὶ τῶν ἐπωδαῖς καὶ περιάπτοις κεχρημένων, καὶ νομίσματα χαλκᾶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνοσ ταῖς κεφαλαῖς καὶ τοῖς ποσὶ περιδεσμούντων;»⁵.

Ἡ χρῆσις αὕτη παλαιῶν νομισμάτων, ὡς τῶν Κωσταντινάτων καὶ τῶν τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου, πρὸς δὲ καὶ νεωτέρων τῆς συγχρόνου ἐποχῆς, ὡς περιάπτων μὲ σημασίαν αὐτῶν ὡς μέσων ἀλεξικάκων, ὡς καὶ μὲ δύναμιν ἐπιτευξέως τινος κ.ἄ. παρατήρησεν ἤδη ὁ Ν. Γ. Πολίτης⁶, ὅτι ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἄλλους λαοὺς, ὡς ἡ περὶ τῶν Κωσταντινάτων εἰς τοὺς Βουλγάρους.

Γ'. ΔΑΚΤΥΛΙΟΣ

Ὁ δακτύλιος, ὡς γνωστόν, ἀποτελεῖ οὐσιῶδες συστατικὸν στοιχεῖον τοῦ θεσμοῦ τοῦ ἀρραβῶνος καὶ τοῦ γάμου, ἐφ' ὅσον πρὸς πίστωσιν διὰ τοῦ ἀρραβῶνος τῆς συμφωνίας διὰ τὴν ἔνωσιν τοῦ ζεύγους γίνεται ἀνταλλαγὴ πρῶτον ἀρραβωνικῶν δακτυλίων⁷, εἶτα δὲ χρῆσις τούτων καὶ κατὰ τὴν τελετὴν τῆς ἱερολογίας τοῦ γάμου, ἀποτελοῦντος ἔκτοτε τοῦ δακτυλίου, φερομένου ἐπὶ δακτύλου τῆς χειρός, διακριτικοῦ γνωρίσματος τοῦ ἐγγάμου.

Ἐκ τῆς εἰδικῆς σημασίας ταύτης τοῦ δακτυλίου εἰς τὸν γάμον ἦτο εὐχερῆς ἡ ἐπέκτασις τῆς χρήσεώς του καὶ εἰς ἐθιμικὰς κατὰ τὸν ὅλον ἑορτασμόν του ἔνεο-

¹ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἄν., σ. 662

² Ἐνθ' ἄν., σ. 662-64.

³ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ἐνθ' ἄν., σ. 263 κ.έξ.

⁴ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΒΒΠ, τόμ. Γ', σ. 68.

⁵ Βλ. Migne, P. G., 49, 240. Βλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικαὶ ἐνδείξεις ἐν τῷ [Α'] καὶ Β' κατηγορητικῷ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Λαογρ., τόμ. 8 (1921-25), σ. 11-12. Πρὸβλ. ἔτι Γ. Κ. Σπυριδάκη, Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῶν δημοδῶν παραδόσεων καὶ δοξασιῶν περὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, Γέρας Ἀ. Κεραμοπούλλου 1953, σ. 415. Φ. Κουκουλέ, ΒΒΠ, Α' σ. 257.

⁶ Βλ. εἰς Λαογρ., τόμ. 5, σ. 664.

⁷ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ΛΣ, Β', σ. 224 κ.έξ.

γείας. Οὕτω εἷς τινὰς τόπους, ὅταν ἐτοιμάζεται ἡ ζύμη πρὸς παρασκευὴν τῶν ἄρτων τοῦ γάμου, τίθεται ἐντὸς αὐτῆς δακτύλιος, διὰ νὰ ἀσημωθῇ ἡ ζύμη¹, ἀκολούθως δὲ ἡ νύμφη προσπαθεῖ νὰ ἴδῃ διὰ μέσου τοῦ κρίκου τοῦ δακτυλίου τὸν γαμβρὸν καθ' ἣν στιγμὴν ἡ γαμήλιος πομπὴ προσέροχεται διὰ τὴν παραλαβὴν τῆς πρὸς στέψιν². Ἀκολούθως, καθ' ἔθιμον εἰς Μεσοποταμίαν Καστορίας, ὅταν ἡ νύμφη μετὰ τὴν στεφάνωσιν ἔρχεται τὸ πρῶτον εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ, ἡ πενθερὰ τὴν ὑποδέχεται πρὸ τῆς εἰσόδου καὶ τῆς ρίπτει ἀπὸ τὸ ἄνοιγμα τοῦ στήθους δακτύλιον, ὃ ὁποῖος πρέπει νὰ διαπεράσῃ κάτω καὶ πέσῃ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Τοῦτο ἐπαναλαμβάνει τρίς, εἶτα δὲ τῆς φορεῖ τὸν δακτύλιον εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα³.

Τοῦ δακτυλίου ἀπαντιᾶ κατόπιν χρῆσις εἰς μαγικὰς καὶ δεισιδαίμονας συνηθείας, μαντικὰς καὶ ἄλλας. Οὕτω πρὸς ἀποτροπὴν κακοῦ, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ συμβῇ εἰς λεχωίδας, εἰς τυχὸν αὐταὶ συναντηθοῦν καθ' ὁδὸν ἢ ἀλλαχοῦ, ἀνταλλάσσουν τοὺς δακτυλίους τῶν μέχρι τοῦ καθαρμοῦ αὐτῶν, δηλ. τῆς τεσσαρακοστῆς ἡμέρας ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ (Ἀμπελόκηποι Καστορίας)⁴.

Δακτύλιον ἐπίσης δέον νὰ φέρῃ ἡ μήτηρ εἰς περιστάσιν καθ' ἣν ἤθελεν ἐκφέρει κατὰ τινος κατάραν, ἵνα μὴ προκληθῇ τι κακὸν εἰς τὸ καταρώμενον πρόσωπον (Γύθειον, Ἀγία Ἄννα Εὐβοίας)⁵.

Μὲ τὴν ἔννοιαν ταύτην, δηλ. τῆς προφυλάξεως ἀπὸ κακῆς ἐπηρείας, γίνεται εἶτα χρῆσις τοῦ δακτυλίου ὡς φυλακτοῦ. Ἡ μαῖα κρεμᾶ εἰς τὸ βρέφος, ἅμα τῇ γεννήσει του, «χρυσὸ δακτυλίδι» πρὸς προφύλαξιν τοῦ ἀπὸ βασκανίαν⁶, εἰς δὲ τὴν λεχὼ ἀναρτιᾶ τοῦτο εἰς τὰ μαλλιά της πρὸς φύλαξιν αὐτῆς μέχρι τοῦ καθαρμοῦ της ἀπὸ ἐπηρείας δαιμονικῶν ὄντων (πρόσφυγες ἐκ Στενημάχου Ἀνατολ. Ρουμελίας,

¹ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 1100Ζ, σ. 83 (συλλ. Μ. Ἰωαννίδου, Κωσταράζι 1937). Ἰ. Ζήρα, Τὰ ἔθιμα τοῦ γάμου στὸ Μπλάτσι, Μακεδ. Ἡμερ., ἔτ. 1939, σ. 171. Ἐλπινίκης Σαραντιῆ-Σταμούλη, Προλήψεις Θράκης, Λαογρ., τόμ. 14 (1952), σ. 191, ἀρ. 417.

² Βλ. Στ. Σπανοῦ-Ἀναγνωστοπούλου, Ὁ γάμος ἐν Ἀργεῖ Ὀρειτικῶ, Μακεδονικά, τόμ. 3 (1953-55), σ. 331.

³ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 2459, σ. 80 (συλλ. Παρθ. Κωνσταντινίδου 1962).

⁴ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 2514, σ. 16 (συλλ. Ὀλυμπίου Χάσου 1962).

⁵ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 332, σ. 290, 270 (συλλ. Κ. Νεστορίδου 1921). Λ. Α., χειρ., ἀρ. 1479Γ, σ. 59 (συλλ. Μαρίας Ἰωαννίδου 1942).

⁶ Τοῦ δακτυλίου ὡς ἀντιβασκανίου γίνεται ἔτι χρῆσις καὶ διὰ τὰ ζῶα, εἰς τὰ ὁποῖα, ἀναρτᾶται ἐκ τοῦ λαιμοῦ μετ' ἄλλων ἀντικειμένων ὡς φυλακτῶν, (Βλ. εἰς Θρακ., τόμ. Α (1928), σ. 453). Σιδηροῦς κρίκος τιθέμενος πέριξ τοῦ λαιμοῦ τοῦ χοίρου, ἔχει τὴν ἔννοιαν τῆς προφυλάξεως τοῦ ζῴου ἐκ τῆς λοιμώδους νόσου τοῦ χοιρολαίμου. (Λ. Α., χειρ., ἀρ. 126 54, 37. συλλ. Ἐ. Μυρογιάννη 1919).

ἐξ Ἐνατολ. Θρακίας (Ἰλδιριμ Ἀδριανουπόλεως), ἀπὸ Φανάρι καὶ Καστανιές Σηλυβρίας, πρὸς δὲ ἐκ τῆς περιοχῆς Καστορίας (Ἀμπελόπηποι) ¹.

Παραλλήλως πρὸς τὴν σημασίαν ταύτην τοῦ δακτυλίου ὡς μέσου ἀποτρεπτικοῦ κακῆς ἐπιηρείας ἐπὶ τὸν φέροντα, ἀπαντᾷ χοῆσις αὐτοῦ καὶ πρὸς ἀπαλλαγὴν ἐξ ἀσθενειῶν ². Οὕτως εἰς ἐπωδὰς πρὸς θεραπείαν διαφόρων νοσημάτων, ὡς τὸ ρίμα (= ἐπιπεφυκίτις φλυκταινώδης) (Ἱεράπετρα Κρήτης) ³ καὶ ἡ βασκανία (Περβόλια Ἰνναχωρίου Κισάμου Κρήτης) ⁴, ἡ ἐξορκίζουσα, μεταξὺ ἄλλων ἐνεργειῶν, φέρει καὶ δακτύλιον μὲ τὸν ὁποῖον σταυρῶνει τὸν πάσχοντα ἢ θέτει τὸν δακτύλιον ἐντὸς ποτηρίου, τὸ ὁποῖον περιέχει ἀμεταχείριστον νερό, ἀκολούθως δέ, ἐνῶ λέγει τὴν ἐπωδὴν, σταυρῶνει μὲ τὸ δακτυλίδι τὸν ἀσθενῆ (Αἰτωλία) ⁵. Χρυσοῦς δακτύλιος ἀναφέρεται ὁμοίως εἰς παθήσεις, ὡς ὁ ἴκτερος (Ἁγιορσανὶ Νάξου) ⁶, ὁ «πάπος» (Κύπρος) ⁷, τὸ δῆγμα σκορπίου (Μανιάκι) ⁸ κ.ἄ.

Τέλος δακτύλιος ἢ κρίκος (χαλκᾶς) σιδηροῦς, ἀργυροῦς ἢ χαλκοῦς, φερόμενος εἰς τὸν τράχηλον ἢ τὸν καρπὸν τῆς χειρός, ἀποτελεῖ σύμβολον σκλαβώματος, ἥτοι ἀφιερώσεώς τινος ὡς δούλου εἰς ἅγιον, πρὸς τὸν ὁποῖον ἔχει γίνεαι ἐπίκλησις διὰ τὴν θεραπείαν ἀσθενοῦς ⁹. Περαιτέρω ἀπαντᾷ ὁ δακτύλιος εἰς μαντικὰς ἐνεργείας, ὡς

¹ Βλ. Στ. Κυριακίδην εἰς Λαογρ., τόμ. 8 (1921-25), σ. 470,4. Πέτρ. Σ. Σπανδωνίδη, Μελένικος, ὁ νεκρὸς Μακεδονικὸς Ἀκρίτης, Θεσσαλονίκη 1930, σ. 113. Ἀστ. Ζήκον, Δεισιδαιμονίες Ἰλδιριμ Ἀδριανουπόλεως, Θρακικά, τόμ. Α' (1928), σ. 453. Ἐλ. Σταμούλη-Σαραντῆ, Ἐνατ. Θρακ., Α', σ. 61 Λ.Α., χειρ., ἀρ. 2514, σ. 14 (συλλ. Ὀλυμπίου Χάσου, Ἀμπελόκηποι Καστορίας 1962). Ὁ δακτύλιος πρὸς φύλαξιν ἀπὸ τῆς βασκανίας δύναται νὰ προέρχεται καὶ ἐξ ἀποβιώσαντος, ὡς συνηθίζεται εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς Ντερβιντσάνης Ἀργυροκάστρου (βλ. Λ. Α., χειρ., ἀρ. 1665B, σ. 19 (συλλ. Δ. Οἰκονομίδου 1951). Εἰς Μανιάκι πιστεύεται ὅτι «ἅμα βάλῃς ἐνοῦ πεθαμένου καὶ τοῦ φορέσης δακτυλίδι καὶ τὸ βγάλης στερνὰ καὶ τὸ σούρνης ἐπάνω σου, δὲ γλέπεις ποτὲ κακό». (Λ. Α., χειρ., ἀρ. 1474, σ. 345, συλλ. Μ. Τσάκωνα, Μανιάκι 1938).

² Περὶ τῆς χρήσεως ταύτης τοῦ δακτυλίου καὶ εἰς ἄλλους λαοὺς βλ. Olbrich, Metalle, Erze. Handw. d. deutsch. Aberggl., VI, 1934/1935, στ. 208 καὶ Hunnerkopf, Eisen, αὐτόθι, II, 1929/1930, στ. 723.

³ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 1381B, σ. 168 (συλλ. Μαρίας Λιουδάκη 1939).

⁴ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 1161Δ, σ. 111 (συλλ. Μαρίας Λιουδάκη 1935).

⁵ Βλ. Δ. Λουκοπούλου, Συναγωγὴ ἐπωδῶν καὶ καταδέσμων, Λαογρ. τόμ. 4 (1913), σ. 37.

⁶ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 2303, σ. 351-52 (συλλ. Στεφ. Ἡμέλλου, 1959). Τοῦ αὐτοῦ, Ναξιακαὶ ἐπωδαί, Λαογρ., τόμ. 20 (1962), σ. 182.

⁷ Βλ. Γρηγ. Μαχαιριώτη, Κυπριακαὶ ἐπωδαί, Λαογρ., τόμ. 8 (1921-25), σ. 206-207.

⁸ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 1474, σ. 37 (συλλ. Μ. Τσάκωνα 1938).

⁹ Βλ. Στίλπ. Κυριακίδου, Λατρεία. Τὸ σκλάβωμα, Λαογρ., τόμ. 13 (1951), σ. 352-353, 354 καὶ 359-360 (ἐνταῦθα καὶ βιβλιογραφία).

κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Ἀναστάσεως. Αἱ νεάνιδες τότε ἐκθέτουν πρῶτον εἰς τὴν σελήνην χρυσοῦν δακτύλιον, εἶτα δὲ τὸν τοποθετοῦν ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον, πιστεύουσαι, ὅτι δύνανται νὰ ἴδουν ἐν ὄνειρῳ τὸν μέλλοντα σύζυγον· «ὅποιον δοῦν στὸν ὕπνον των, αὐτὸν θὰ ὑπαντρευτοῦν» (Προυσσὸς Εὐρυτανίας)¹.

Ἡ σημασία αὕτη τοῦ δακτυλίου εἰς μαγικὰς καὶ ἄλλας δεισιδαίμονας συνηθείας πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ κακοῦ ἢ καὶ ἀπαλλαγὴν ἐκ τούτου μαρτυρεῖται ὑπάρχουσα ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων. Παλαιότερα, ὅσον γνωρίζω, μαρτυρία εἶναι ἡ παρ' Ἀριστοφάνει (Πλοῦτος, 883-84). «Οὐδὲν προτιμῶ σου. φορῶ γὰρ πριάμενος τὸν δακτύλιον τονδὶ παρ' Εὐδάμου δραχμῆς»², εἶτα δὲ ἡ τοῦ Λουκιανοῦ (Φιλοψ, 17) «καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐταρατιόμην πρὸς αὐτά, νῦν δὲ ὑπὸ τοῦ ἔθους οὐδέν τι παράλογον ὄραν μοι δοκῶ, καὶ νῦν μάλιστα ἐξ οὗ μοι τὸν δακτύλιον ὁ Ἄραψ ἔδωκε σιδήρου τοῦ ἐκ τῶν σιαυρῶν πεποιημένον».

Εἰς τοὺς μαγικοὺς κατόπιν παπύρους ἀναφέρεται ἡ χρῆσις τοῦ δακτυλίου (χρυσοῦ, ἀργυροῦ, σιδηροῦ)³, ὡς φυλακτηρίου⁴, εἰς ἐνεργείας διὰ τὴν θεραπείαν δαιμονοπλήκτων⁵, εἰς πλήρωσιν πάσης ἐπιθυμίας⁶, εἰς μαγικὴν ἔτι ἐνέργειαν, ἵνα τὸ πρόσωπον περὶ τοῦ ὁποίου τις ἐνδιαφέρεται παραμείνη ἄγρυπνον κατὰ τὴν νύκτα ἔχον τὴν σκέψιν πρὸς αὐτὸν⁷ κ.ἄ. Εἰς μαγικὰ ἔπειτα κείμενα μεταγενεστέρων χρόνων λέγεται, ὅτι τὸ στοιχείο, ὡς φύλαξ θησαυροῦ, καθίσταται ἀκίνδυνον, εἴαν τις φέρῃ μολύβδινον δακτύλιον⁸. Περαιτέρω ἀναφέρεται, ὅτι μὲ χρυσοῦν δακτύλιον ἐπιτυγχάνεται φιλτροκατάδεσμος⁹, μὲ ἀργυροῦν δέ, ἐπίσης μὲ χρῆσιν βελόνης καὶ μαυρομάνικου μαχαιριοῦ, λύσις καταδέσμου¹. Ὁ ἀργυροῦς τέ-

¹ Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1473, σ. 157 (συλλ. Μπιμπίκου 1940).

² Τὸν Εὐδάμον τοῦτον ἀναφέρει καὶ ὁ Θεόφραστος, Περὶ φυτῶν ἱστορ. 9, 18.

³ Ἡ τοιαύτη χρῆσις δακτυλίων, κατεσκευασμένων ἐκ τῶν μετάλλων τούτων, προέρχεται προφανῶς ἐκ τοῦ ὅτι ὑπῆρχον τότε ἐν χρήσει δακτύλιοι μὲ τὰ μέταλλα ταῦτα. Βλ. Ν.Γ. Πολίτου, Περὶ τοῦ δακτυλίου καὶ τῆς σημασίας του, Λαογραφ. Σύμμεικτα, τόμ., Β', 1921, σ. 228, Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1908Α, σ. 15 (συλλ. Δ. Οἰκονομίδου, Κόνιτσα 1953).

⁴ Βλ. Κ. Preisendanz, PGM, I, σ. 158.

⁵ Αὐτόθι, II, σ. 76-77.

⁶ Αὐτόθι, II, σ. 71-72 «Δακτυλίδιον πρὸς πᾶσαν πρᾶξιν καὶ ἐπιτυχίαν... φέρει ὅπου ἢ σοι χρεία, ἀγνὸς ὢν καὶ ἐπιτεύξη πάντων». Βλ. καὶ εἰς σελ. 29.

⁷ Βλ. ἐνθ' ἄν, I, σ. 166.

⁸ Βλ. Α. Delatte, ΛΑ., σ. 40.

⁹ Βλ. Α. Delatte, ἐνθ' ἄν., σ. 466 «...ποιήσης δακτύλιον χρυσοῦν... καὶ φέρει καὶ ἔστι χρήσιμος πρὸς ἀγωγήν γυναικῶν».

Περὶ τῆς χρήσεως τῶν δακτυλίων γενικῶς πρὸς προσέλκυσιν ἔρωτος καὶ δὴ τῶν κατεσκευασμένων ἐκ μολύβδου καὶ τῶν ρωμαϊκῶν διπλῶν δακτυλίων βλ. εἰς τὸ βιβλίον τοῦ L. Schmdit, Heiliges Blei, Wien 1958, σ. 55.

λος δακτύλιος συνιστάται προσέτι νὰ φέρεται ὑπὸ προσερχομένου εἰς δικαστήριον² κ. ἄ.

Δ'. ΠΕΤΑΛΟΝ

Τοῦ πετάλου ἀπαντᾷ εὐρεῖα χρῆσις ὡς προφυλακτικοῦ μέσου ἀπὸ τῆς βασκανίας (κακοῦ ματιοῦ, ἐφταρμοῦ κ. ἄ.)³. Πρὸς τοῦτο εἰς οἰκίας τὸ πρῶτον κατοικουμένας κρεμάται τοῦτο «γιατὸ γοῦρι» (Πόντος)⁴ ἢ καρφώνεται ἐπὶ τῆς θύρας, ὑπεράνω ἢ ὀπισθεν αὐτῆς, ἐπίσης εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ στάβλου⁵. Μὲ τὴν σημασίαν ταύτην ὡς ἀντιβασκανίου τίθεται ἔτι τοῦτο ὑπὸ τῆς μαίας καὶ ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον βρέφους⁶ καὶ εἰς τὴν ὄσφυν τῆς λεχοῦς⁶. Ἀκόμη δὲ καὶ ἐπὶ ζώων «γιατὸ νὰ μὴν τὰ ματιάξουν τσαὶ γιατὸ νὰ ἴναι γερά»⁷· εἶτα ὡς φυλακτήριον ἀπὸ συκοφαντικᾶς ἐνεργείας⁸ ἢ ἀπὸ ἐπηρείας δαιμονικῶν ὄντων, τιθέμενον οὕτω ἐπὶ τῆς θύρας πρὸς προστασίαν τοῦ οἴκου⁹. Τέλος δὲ καὶ πρὸς διάσωσιν τῆς παραγωγῆς ἀγροῦ, ἥτις φέρεται πρὸς πλήρη καταστροφὴν, εἴαν τις, ἐσπαρμένου αὐτοῦ διὰ δημητριακῶν, ἔλθῃ γυμνὸς καὶ ἀποκόψῃ στάχυσ. Τὸ κακὸν τοῦτο ἀπομακρύνεται, εἴαν κατὰ τὴν

¹ Βλ. *A. Delatte*, ἔνθ' ἄν., σ. 552.

² Βλ. *A. Delatte*, *Codices Athenienses*, X, Bruxelis 1924, σ. 111, «Εἰς δὲ τὴν κρίσιν δεξιὰ στάσου. δακτυλίδι ἀργυροῦν ἄς φορῆ γίνεται ἀνὴρ γοργός, καθάριος, εὐτυχος, ταχύς, εἰς τὸ πωλῆσαι καὶ ἀγοράσαι, ἐρωτικός, ἐπίορκος».

³ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 2457, σ. 211 καὶ 298 (συλλ. Ἰ. Α. Παπαμιχαήλ, Πυργὶ Χίου 1962). Λ. Α., χειρ., ἀρ. 2457, σ. 127 (συλλ. Ἰ. Α. Παπαμιχαήλ, Καλαμωτὴ Χίου 1962). *N. Κυριαζῆ*, *Δεισιδαιμονία καὶ προλήψεις*, Κυπρ. Χρον., τόμ. 4 (1926), σ. 53.

⁴ Βλ. *Ε. Ἀκογλου*, *Λαογραφικὰ Κοτυώρων*, Ἀθήνα 1939, σ. 314.

⁵ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 2457, σ. 118 (συλλ. Ἰ. Α. Παπαμιχαήλ, Πυργὶ Χίου 1962).

⁶ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 2745, σ. 194 (συλλ. Ἰ. Α. Παπαμιχαήλ, Αἰδηψὸς 1963).

⁷ Βλ. Ἰ. Α. Παπαμιχαήλ, *Σταμούλη-Σαραντῆ*, Ἀνατ. Θράκ., Α', σ. 60 «μισὸ πέταλο βοδιοῦ μὲ κλωστή τοῦ μιταριοῦ ἢ κατσιβέλικο καρφί».

Βλ. Ἰ. Α. Παπαμιχαήλ, *Σταμούλη-Σαραντῆ*, ἔνθ' ἄν' σ. 195. Λ. Α., χειρ., ἀρ. 2457, σ. 332 καὶ 302 (συλλ. Ἰ. Α. Παπαμιχαήλ, Πυργὶ Χίου 1962). Λ. Α., χειρ., ἀρ. 2745, σ. 194 (συλλ. Ἰ. Α. Παπαμιχαήλ, Αἰδηψὸς 1963). Λ. Α., χειρ., ἀρ. 1568, σ. 243 (συλλ. Χ. Παπαχριστοδούλου, Ρόδος 1932).

⁸ Βλ. *N. Χαλιορῆ*, *Ὑδρέϊκα λαογραφικά*, Πειραιεὺς 1931, σ. 172

⁹ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 2437, σ. 127 (συλλ. Ἰ. Α. Παπαμιχαήλ, Καλαμωτὴ Χίου 1962). Ἐν Σιλεσίᾳ ἀπαντᾷ ἐπίσης ἡ πίστις, ὅτι προφυλάσσεται τις ἀπὸ τὸ κακὸν πνεῦμα (φαντάσματα) (*Druckgeist*), εἴαν καρφώσῃ εἰς τὴν θύραν ἓν πέταλον (βλ. *Hünnerkopf*, *Eisen*, *Handw. d. deutsch. Abergl.*, II, 1929/1930, σ. 719. Γενικώτερον πιστεύεται ὅτι ὁ σίδηρος καὶ ὁ χάλυψ ἔχουν ἰδιαιτέρως μαγικὴν δύναμιν ὑπὸ τὴν μορφήν πετάλων, δακτυλίων καὶ κλειδῶν (βλ. ἔνθ' ἄν., σ. 722).

έορτήν τοῦ Γενεσίου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρομοῦ (24 Ἰουνίου) ἐγκατα-
σπείρη τις ἐντὸς τοῦ ἀγροῦ πέταλα ¹.

Εἰς τὴν λαϊκὴν ἰατρικὴν, ὡς εἰς τὴν γητειὰν διὰ τὴν θεραπείαν παθήσεως
τοῦ σπληνός, χρησιμοποιεῖται ἔτι πέταλον πεπυρωμένον ².

Ἀντιστοίχως πρὸς τὴν χρῆσιν τοῦ πετάλου, ὡς ἀπελαστικοῦ κακοῦ, ἀπαντᾷ
τοῦτο καὶ μὲ τὴν σημασίαν τοῦ φορέως εὐτυχίας (Κύπρος) ³, ἰδίᾳ, ἐὰν εὗρεθῇ
τοῦτο καθ' ὁδὸν τυχαίως, ὅτε φέρεται καὶ κρεμᾶται «στὴν κάμαρα γιὰ ὄγού-
ρι» (Θράκη) ⁴. Ὑπὸ δὲ τῶν ἀπερχομένων εἰς ξένον τόπον ἐτίθειτο εἰς τὸ θυλάκιον
τῶν χρημάτων ὡς τυχερὸ (χαϊρολίτικο) (Ἡπειρος) ⁵.

Ἡ παράδοσις αὕτη περὶ τοῦ πετάλου εἰς τὸν βίον τοῦ λαοῦ προέρχεται πι-
θανῶς ἐκ τῶν χρόνων τῆς ὑστερας ἀρχαιότητος. Εἰς τοὺς μαγικοὺς παπύρους ἀπαν-
τοῦν μαρτυρίαι περὶ χρήσεως πετάλου (χρυσοῦ, ἀργυροῦ, μολυβδίνου, σιδηροῦ, κασ-
σιτερίνου) εἰς φυλακτῆρια ἀπὸ δαίμονας καὶ φαντάσματα ⁶ καὶ εἰς μαγικὰς πράξεις
ἀποδιώξεως αὐτῶν ⁷, εἰς φιλτροκαταδέσμους ⁸, εἰς πλήρωσιν ἔτι ἄλλων ἐπιθυ-

¹ Βλ. Δ. Πετροπούλου, Λαογραφικὰ Κωστῆ Ἀνατολ. Θράκης, Ἀρχ. Θρ. Θησ., τόμ. 6 (1939-40), σ. 239. Γενικώτερον ἡ χρῆσις τοῦ πετάλου ὡς φυλακτηρίου σπιτιῶν, καταστημάτων αὐτοκινήτων καὶ ἄλλων ἀπὸ κακῆς ἐπηρείας ἢ ἄλλου κακοῦ ἀπαντᾷ διαδεδομένη καὶ εἰς ἄλλους λαούς. (Βλ. Ger. Carnat, Das Hufeisen in seiner Bedeutung für Kultur und Zivili- sation (1953), σ. 23).

² Λ. Α., χειρ., ἀρ. 2295, σ. 157 (Ἐμμ. Σαρέλλη, Πλαγιά Λέσβου 1959). Ἐν Γερμανίᾳ πρὸς θεραπείαν πόνων τοῦ στομάχου χύνουν μύτρα ὁμοίως ἐπὶ πυρακτωμένου πετάλου καὶ εἶτα πίνουν αὐτὴν (βλ. Ger. Garnat, ἔνθ' ἀν., σ. 24. Εἰς τὰ Ἱππιατρικὰ ἀναφέρεται ἤδη τὸ πέταλον εἰς θεραπευτικὰς ἐνεργείας, ὡς διὰ τὴν ποδάγραν. (Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΒΒΠ., 6, σ. 170).

³ Βλ. Ν. Κυριαζῆ, Δεισιδαιμονίαι καὶ προλήψεις, Κυπρ. Χρον., τόμ. 4 (1926), σ. 53.

⁴ Βλ. Ἑλλ. Σταμούλη-Σαραντῆ, Προλήψεις Θράκης, Λαογρ., τόμ. 14 (1952), σ. 178 ἀρ. 335. Ἡ δοξασία ἀπαντᾷ ὁμοίως καὶ παρὰ Γερμανοῖς (βλ. Ger. Carnat, ἔνθ' ἀν., σ. 24).

⁵ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 51, σ. 91 ἀρ. 23. Ἀθ. Μπούτουρα, Προλήψεις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἐρμηνεῖα αὐτῶν, ἐν Ἀθήναις 1931, σ. 28.

⁶ Βλ. Κ. Preisendanz, PGM II, σ. 26 «φυλακτῆριον σωματοφύλαξ πρὸς δαίμονας, πρὸς φαντάσματα, πρὸς πᾶσαν νόσον καὶ πάθος ἐπιγραφόμενον ἐπὶ χρυσοῦ πετάλου, ἢ ἀργυ- ρέου ἢ κασσιτερίνου...».

⁷ Βλ. Κ. Preisendanz, ἔνθ' ἀν., I σ. 190-192 εἰς «μολυβοῦν πέταλον καὶ σιδηροῦν κρίκον... καταδεθῆτω αὐτοῦ ἡ φρόνησις ἐπὶ τῷ μὴ ποιῆσαι τὸ δεῖνα πρᾶγμα.

⁸ Βλ. Κ. Preisendanz, ἔνθ' ἀν., I, σ. 128 «ἐπίστρεψον τὴν ψυχὴν τῆς δεῖνα εἰς ἐμὲ τὸν δεῖνα... εἰς δὲ πέταλον χρυσοῦν τὸ ξίφος τοῦτο γράφε· εἰς Θουριήλ ...καὶ δὸς τὸ πέταλον καταπιεῖν πέρδικι». Βλ. αὐτόθι, II, σ. 22 «Ἐρωσ... φυλακτῆριον τούτου· γράψον τὰ ὀνό- ματα ταῦτα εἰς πέταλον κασσιτερινόν... καὶ φόρει περὶ τὸν τράχηλον...».

μιῶν¹ καὶ εἰς μαντικὰς ἐνεργείας². Εἰς τοὺς κατόπιν βυζαντινοὺς χρόνους ἡ χρῆσις τοῦ πετάλου συνεχίσθη, ὡς ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου³, πρὸς δὲ εἰς τὸν βίον τοῦ ἁγίου Ἰλαρίωνος⁴, εἰς τὴν παρασκευὴν φιλτροκαταδέσμων, πρὸς δὲ καὶ καταδέσμων ἐπὶ βλάβη τινός⁵, εἶτα δὲ κατὰ τοὺς μετὰ τὴν Ἄλωσιν χρόνους⁶ μέχρι τῆς σήμερον, ὡς ἐκτίθεται ἀνωτέρω.

Ε΄ ΚΛΕΙΘΡΟΝ - ΚΛΕΙΔΙ

Τοῦ κλειθροῦ γίνεται χρῆσις κατὰ τὸν γάμον πρὸς προστασίαν τοῦ ζεύγους ἐκ μαγικῶν κατ' αὐτοῦ ἐνεργειῶν. Οὕτω κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ γαμηλίου ἐορτασμοῦ μεταξὺ ἄλλων, ἡ μὲν νύμφη φέρει ἐπ' αὐτῆς «τσαὶ ἓνα κλειδάι μὲ κλειδαριά», (Πυργὶ Χίου, Πολύλοφος Εὐβοίας)⁷, ὁ δὲ γαμβρὸς «κλειδωνιὰ κλειδωμένη» (Ἠπειρος, Ζάκυνθος, Λῆμνος, Λέσβος)⁸, τὴν ὁποίαν ἀνοίγει (ξεκλειδώνει), ὅταν τὸ πρῶτον κατακλιθῆ μετὰ τῆς νύμφης. (Πόντος)⁹. Προηγουμένως κατὰ τὴν ὥραν τῆς στέψεως εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καθ' ὃν χρόνον ὁ ἱερεὺς λέγει «στέφεται ὁ δοῦλος

¹ Βλ. *K. Preisendanz*, PGM., II, σ. 126 «Τέλεσόν μοι τὸ δεῖνα πρᾶγμα ταχύ... γράφεται δὲ ἐν τῷ χρυσοῦ πετάλω» βλ. καὶ σ. 10 (πρὸς φιλίαν) καὶ σελ. 19, 53.

² Βλ. *K. Preisendanz*, ἐνθ' ἀν., II, σ. 33.

³ Βλ. Ἰωάν. Χρυσοστόμου, Περὶ γυναικῶν καὶ κάλλους λόγος 14. *Migne*, P.G., 63, στ. 657. Βλ. καὶ παρὰ *Φ. Κουκουλέ*, MNK., 8, σ. 304 (=BBΠ, 6, σ. 168).

⁴ Βλ. Ἱερωνύμου καὶ Σωφρονίου, Βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰλαρίωνος, (*A. Παπαδοπούλου - Κεραμέως*, Ἀνάλ. Ἱεροσ. Σταχυολ., ἐν Πετρούπολει 1899, σ. 98-99, κεφ. 21), Βλ. καὶ *Φ. Κουκουλέ*, MNK, 9, σ. 503.

⁵ Βλ. *Θεοφ. Ἰωάννου*, Μνημεῖα ἀγιολογικά, Βενετία 1884, σ. 277 καὶ *Φ. Κουκουλέ*, BBΠ., 6, σ. 170. Βλ. Συμμεῶν Λογοθέτου τοῦ Μεταφραστοῦ, τοῦ Ὀσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Εὐθυμίου, ἡγουμένου ἐν ἐορῆμῳ τῆς Ἁγίας πόλεως, βίος καὶ πολιτεία, *Migne*, P.G., 114, στ. 724-25 καὶ *Φ. Κουκουλέ*, MNK, 8, σ. 305 (=BBΠ, 6, σ. 170).

⁶ Εἰς κείμενον ἐκ τῶν μεταβυζαντινῶν χρόνων ἀναφέρεται τὸ πέταλον εἰς παρασκευὴν ἀντισυλληπτικοῦ γυναικὸς (βλ. *A. Delatte*, AA, I, σ. 447 «.....γράφεται δὲ ἐν ἀργυροῦ ἢ χρυσοῦ πετάλω καὶ δίδοται γυναικὶ φορεῖν καὶ οὐ συλλαμβάνει».

⁷ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 2457, σ. 119 (συλλ. Ἀ. Παπαμιχαήλ 1962). Λ. Α., χειρ., ἀρ. 2745, σ. 221 (συλλ. Ἀ. Παπαμιχαήλ 1963).

⁸ Βλ. *Φ. Κουκουλέ*, MNK., 9, σ. 464. Λ. Α., χειρ., ἀρ. 36, σ. 309, 3 (συλλ. Δ. Σάρρου 1893). Λ. Α., χειρ., ἀρ. 1160B, σ. 90 καὶ 91 (συλλ. Γ. Μέγα 1938). Λ. Α., χειρ., ἀρ. 1446Γ, σ. 76, 135 (συλλ. Δ. Λουκάτου 1940). Λ. Α., χειρ., ἀρ. 1432, σ. 80 (συλλ. Μ. Λιουδάκη 1940). Λ. Α., χειρ., ἀρ. 1446B, σ. 221 (συλλ. Δ. Λουκάτου, Λέσβος, Πρόσφυγες ἐξ Ἀδραμυτίου 1940).

⁹ Βλ. Ἀριστ. Γ. Νεοφύτου, Περὶ τῶν ἐν Κερασσοῦντι δεισιδαιμονιῶν καὶ προλήψεων, Φ.Σ.Κ.Π., τόμ. 22, σ. 151. Βλ. καὶ παρὰ *Φ. Κουκουλέ*, MNK, 9, σ. 465.

τοῦ Θεοῦ», ξεκλειδώνεται τὸ κιβώτιον τὸ περιέχον τὴν προῖκα τῆς νύμφης (Ἕπειρος)¹. Ἀλλαχοῦ κατὰ τὴν στιγμήν τῆς ἐνάρξεως τῆς ἱερολογίας ἢ τὴν παραμονὴν τῆς ἡμέρας ταύτης κλείουν αἱ πενθεραὶ ἢ αἱ μελλόνυμφοι διὰ κλειδίου τὸ σφράγιον ἢ πᾶν ἀντικείμενον τὸ ὁποῖον κλειδώνεται καὶ ἀνοίγουν τοῦτο μετὰ τὴν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου (Ζάκυνθος)². Εἰς τινὰς τόπους, ὡς εἰς Κύθνον, ἀναβιβάζονται οἱ μελλόνυμφοι ὑπὸ τῆς μητρὸς τῆς νύμφης ἐπάνω εἰς κασέλλαν. Αὕτη κλείεται κατόπιν μὲ κλεῖθρον καὶ ἀνοίγεται μετὰ τὴν στέψιν³. Εἰς τὴν Σπάρτην πρόσωπον συγγενικὸν ἢ φιλικὸν πρὸς τοὺς νυμφευομένους, διαρκούσης τῆς στέψεως, ἀνοίγει καὶ κλείει τὸ κλεῖθρον τῆς θύρας⁴.

Ὁ προτιθέμενος νὰ προξενήσῃ κακὸν εἰς τὸ νέον ζεῦγος φέρει εἰς χεῖρας κλεῖθρον κατὰ τὴν στεφάνωσιν, τὸ ὁποῖον κλείει ἐπιλέγων «δένω καὶ κομποδένω» (Ἕπειρος)⁵ ἢ «κλειδώνω τὸν δεῖνα καὶ τὴ δεῖνα»⁶, ἢ «δένω τὴ νύφη καὶ τὸ γαμβρὸν» (Κεφαλληνία)⁷. Ἀλλαχοῦ, ὡς ἐν Σκύρω, καθ' ἣν στιγμήν ὁ ἱερεὺς ἀναφωνεῖ: «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς» κλείεται τὸ κλεῖθρον, τὸ ὁποῖον κατόπιν θάπτεται ἢ ρίπτεται εἰς τὴν θάλασσαν⁸. Πρὸς πρόκλησιν ὁμοίως κακοῦ τίθεται ὑπὸ τῶν ἐκ Πόντου Ἑλλήνων τὸ κλεῖθρον καὶ τὸ κλειδί εἰς τὰς δύο παραστάδας τῆς θύρας τοῦ ναοῦ, εἶτα δὲ μετὰ τὴν εἴσοδον τῶν μελλονύμφων κλειδώνεται τὸ κλεῖθρον καὶ ρίπτεται τὸ κλειδί εἰς τὴν θάλασσαν⁹. Εἰς περιπτώσεις συχνῶν θανάτων εἰς τινὰ τόπον, πρὸς ἀναστολὴν τοῦ κακοῦ κατατίθεται εἰς τὸν τάφον τοῦ τελευταίου ἀποθανόντος κλεῖθρον κεκλεισμένον «διὰ νὰ κλειδώσῃ ὁ Ἄδης» (Κάρπα-

¹ Βλ. Γ. Π. Ἀναγνωστοπούλου, *Λαογραφικά ἐξ Ἑπείρου*, Λαογρ., τόμ. 5 (1915), σ. 43. Τοῦ αὐτοῦ, *Προλήψεις καὶ Δεισιδαίμονες συνήθειαι ἐν Παπίγκῳ τοῦ Ζαγορίου*, Λαογρ., τόμ. 8 (1921-25), σ. 218· βλ. καὶ παρὰ Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ, 9, σ. 465.

² Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ, 9, σ. 464.

³ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ἐνθ' ἀν., σ. 464. Ἐν Ἀθήναις παλαιότερον φίλη τῆς νύμφης, διαρκούσης τῆς στέψεως, ἐκίνει διαρκῶς τὸν κρίκον τῆς θύρας. (Βλ. αὐτ., σ. 463).

⁴ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 1372, σ. 50 (συλλ. Μ. Λιουδάκη 1939).

⁵ Βλ. Κ. Βαρζώκαν εἰς Ζωγρ. Ἀγῶνα, τόμ. 1, 1891, σ. 15 καὶ παρὰ Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ, 9, σ. 454.

⁶ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ, 9, σ. 454.

⁷ Λ. Α., χειρ., ἀρ. 52, σ. 71 (συλλ. Ἀνδ. Μαρούλη 1919). Δι' ὁμοίας ἐνεργείας εἰς ἄλλους τόπους βλ. *Εὐαγγ. Φραγκάκι*, Συμβολὴ στὰ Λαογραφικά τῆς Κρήτης, Ἀθήνα 1949, σ. 63. Λ. Α., χειρ., ἀρ. 1446B, σ. 196 (συλλ. Δ. Λουκάτου, Λέσβος, Πρόσφυγες ἐξ Ἀδραμυττίου, 1910). *Φωτιάκου*, Ἀπομνημονεύματα, 1858, σ. 79 (ἐκ Μάνης) κ. ἄ.

⁸ Βλ. Ν. Πέρδικα, Σκῦρος, τόμ. 1, Ἀθήναι 1940, σ. 113.

⁹ Βλ. Ἀριστ. Γ. Νεοφύτου, Περὶ τῶν ἐν Κερασσοῦντι δεισιδαιμονιῶν καὶ προλήψεων. Φ.Σ.Κ.Π., τόμ. 22 (1889-90 καὶ 1890-91), σ. 150B.

θος, Βουρδούριον Πισιδίας Μ. Ἀσίας)¹. Ἡ πράξις αὕτη ἀποτελεῖ οὕτως εἶπειν κατάδεσμον τοῦ Χάρου. Εἰς Πόντον (Ἀμισός) αἱ ἔγκυοι γυναῖκες φέρουν μεθ' ἑαυτῶν «κλειδωτῆρα» (κλειδίον τι), διὰ νὰ μὴ ἀποβάλουν τὸ ἔμβρυον². Εἰς τοὺς ἐκ τοῦ Σταυρίν (ἐπαρ. Χαλδίας Πόντου) Ἑλληνας ὑπάρχει ἡ συνήθεια, ὅταν ἕνα ζῶον δὲν ἐπιστρέψῃ τὸ ἔσπερας εἰς τὸν στάβλον νὰ δένουν διὰ κλείθρου τὸν λύκον καὶ τὰ ἄλλα ἀγρίμια, διὰ νὰ μὴ τὸ βλάβουν³. ὅτε δὲ τὸ ἀνεύρισκον ἢ ἐπέστρεφε τοῦτο τότε νὰ ἀνοίγεται τὸ κλείθρον.

Τοῦ κλείθρου γίνεται χρῆσις προσέτι καὶ εἰς ἄλλας βλαπτικὰς μαγικὰς πράξεις⁴. Κατὰ μαρτυρίαν εἰς κώδικα τοῦ 17 αἰ. ὁ καταδένων πρὸς σκοπὸν ἐπιφορᾶς κακοῦ εἰς τὸν ἀντίπαλον δέον νὰ τοποθετήσῃ τὰ μαγικὰ μέσα μαζί καὶ μίαν κλειδαριὰν ἐντὸς τάφου ἑβραϊκοῦ καὶ νὰ λέγῃ: «Ἐδῶ ἐκλειδώσαμεν μὲ τὸ χέριν τοῦ Σολομῶν ἐτοῦτα τάδε σημεῖα εἰς ἑβραϊκὸν μνημοῦριον»⁵. Ἡ χρῆσις αὕτη μαρτυρεῖται πολὺ παλαιότερον, γνωστὴ ἤδη καὶ εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς. Ἀναφέρεται κατάδεσμος διὰ κλείθρου ἐχθρῶν κινουμένων κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως⁶ πρὸς ἀποκρουσιν αὐτῶν. Σήμερον γίνεται χρῆσις κλειδίων καὶ μικρῶν ἀλύσεων πρὸς λύσιν τοῦ ἀποδέματος (Μύτικας Αἰτωλίας)⁷.

Εἰς φιλτροκατάδεσμον ἢ θέλουσα νὰ ἐπιτύχῃ σταθερὸν ἔρωτά τινος λαμβάνει κλείθρον κλειστὸν καὶ τὸ θέτει ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον αὐτῆς, πιστεύουσα, ὅτι ὅσον

¹ Βλ. Μ. Μιχαηλίδου Νουάρον, ΛΣΚ. Α', 1932, σ. 170 «Ὅταν ποθαίνουν πολλοὶ ἄνθρωποι κοντὰ κοντὰ, στοῦ τελευταίου τὸ μνήμα ρίχνουν μιὰ κατήνα (κλειδαριά) κλειδωμένη γιὰ νὰ κλειδώσῃ ὁ Ἄδης καὶ νὰ μὴν παίρῃ πιά ἄλλους». καὶ Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ, 9, σ. 479.

² Λ. Α., χειρ., ἀρ. 242, σ. 75 (συλλ. Ἑ. Παπανασιάδη 1896).

³ Βλ. Δ. Κ. Παπαδοπούλου, Μαγικαὶ συνήθειαι τοῦ Χωρίου Σταυρίν, Ἄρχ. Πόντου, τόμ. 18 (1953), σ. 211-212.

⁴ Βλ. Πέτρ. Σ. Σπανδωνίδη, Μελένικος ὁ νεκρὸς Μακεδονικὸς Ἀκρίτης, Θεσσαλονίκη 1930, σ. 127.

⁵ Βλ. Α. Delatte, ΑΑ, σ. 59. Βλ. καὶ παρὰ Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ, 9, σ. 93 (=ΒΒΠ, 6, σ. 247).

⁶ Βλ. Γ. Κωδινού, Περὶ ἀγαλμάτων στηλῶν καὶ θεαμάτων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, σ. 35 (Βοηπ). «μέσον δὲ τοῦ σταυροῦ ἢ τύχη τῆς πόλεως κατήνιον κλειδωμένον καὶ ἐστοιχειωμένον τοῦ παντὸς εἶδους ἀνελλιπῆ εἶναι καὶ νίκην πᾶσαν τῶν ἐθνῶν ἐπιφέρειν τοῦ μηκέτι ἰσχύειν προσεγγίσει ἢ προσπαῦσαι, ἀλλὰ πόρρω ἀπέχεσθαι καὶ ὑπονοστεῖν ὡς ἠττωμένους. Ἡ δὲ κλεῖς τοῦ κατηνίου κατεχώσθη εἰς τὰς βάσεις τῶν κιόνων».

⁷ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ, 9, σ. 154, 7. Πρὸς λύσιν καταδέσμου ὑπὸ εὐρυτέραν ἔννοιαν ἀποβλέπει τὸ ἀνοιγμα κλείθρων ἐπὶ δυστοκούσης γυναικός, ἵνα αὕτη διευκολυνθῇ εἰς τὸν τοκετὸν (βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Ὠκυτόκια, Λαογρ., τόμ. 6 (1917), σ. 322-23).

χρόνον μένει κλειστὸν ἐπὶ τόσον θὰ παραμένη πιστὸς εἰς αὐτὴν ὁ ἐραστής¹. Σχετική μαρτυρία εἶναι γνωστὴ εἰς ἐμὲ ἐκ κώδικος τοῦ τέλους τοῦ 16^{ου} καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 17^{ου} αἰ. Ἐνταῦθα δίδονται ὁδηγίαι διὰ τὴν παρασκευὴν φιλτροκαταδέσμου. «Πιάσον κλειδὸν σαρακηνικὸν καὶ εἴπης ᾧ τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κλειδῶνω τὴν δούλην τοῦ Θεοῦ ὁδεῖνα ὡς ἐκλείδωσεν ὁ Μωϋσῆς τὴν Ἀμμάν θύραν (γρ. Ἀμανθίραν), οὕτως νὰ κλειδωθῆ καὶ ἡ μήτρα τῆς ὁδεῖνα νὰ μηδὲν ἀνοίξῃ ἢ καρδία τῆς ὁδεῖνα παρὰ νὰ ᾔστε κλειδωμένη ὑπὸ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος»². Κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς ἀποδιώξεως τοῦ κακοῦ ἐκ τινος διὰ τοῦ κλειδώματος τοῦ κλειθροῦ, δύναται διὰ τοῦ ξεκλειδώματος αὐτοῦ νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ σώματος τὸ κακοποιὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον τυχὸν ἔχει ἐγκλεισθῆ ἐντὸς αὐτοῦ. Οὕτω εἰς τὴν δυστοκοῦσαν, εἰς τὴν ὁποίαν κατὰ τὴν λαϊκὴν πίστιν ἢ δυστοκία δύναται νὰ ὀφείλεται καὶ εἰς ἐπενέργειαν κακοποιοῦ πνεύματος, πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ τοκετοῦ, κατὰ συνήθειαν παλαιότερον, «ξεκλείδωναν τὸ λουκέτο τοῦ σεντουκιοῦ τῆς, ἔρριχναν νιρὸ μέσα σ' αὐτὸ καὶ ἔδιναν στὴ δυστοκοῦσα νὰ πιῇ ἀπ' αὐτὸ» (Ἀμπελόκηποι Καστορίας)³ ἢ «ἄνοιγαν μέσ' στὸ σπίτι ὅλες τὶς πόρτες καὶ ξεκλείδωναν ὅλες τὶς κλειδαριές». (Σκῦρος)⁴.

Περαιτέρω τὸ κλειθρον, μὲ σημασίαν προστατευτικὴν δύναται νὰ χρησιμοποιηθῆ πρὸς προφύλαξιν τινος ἐξ ἀσθενείας ἢ νὰ συντελέσῃ εἰς ἴασιν ἐξ αὐτῆς, ὡς τῆς ἐπιληψίας⁵. Τὸν πάσχοντα ἐξ ἐπιληψίας θὰ ὁδηγήσῃ τις εἰς βρούσιν, θὰ τὸν περιλούσῃ μὲ ὕδωρ καὶ θὰ τοῦ δώσῃ ν' ἀνοίξῃ κλειθρον. Οὕτω πιστεύεται, ὅτι ἐκβάλλεται ὁ κεκλεισμένος ἐντὸς τοῦ σώματος δαίμων. Πρὸς θεραπείαν «τῆς ἀπορροφῆς» (ἀποστήματος τῶν ἀδένων) ἢ ξορκίστρα σταυρώνει μὲ ἓνα κλειδὶ τὸ πάσχον μέρος τοῦ σώματος (Καστρισιάνικα Κυθήρων)⁶. ἢ δὲ θέρμη καταδεσμεῖται διὰ καινουροῦς κλειθροῦ, τοῦ ὁποίου κατόπιν ἢ κλεῖς ρίπτεται εἰς τὴν θάλασσαν ἢ εἰς φρέατ⁷. Τέλος ἐπὶ ρινορραγίας δένεται ἐπὶ τοῦ μετώπου κλειδὶ ὡς αἰμοστατικὸν μέσον (Κυδωνία)⁸ ἢ ἐγγίζουσιν τοῦτο ἐπὶ τοῦ ρώθωνος⁹.

¹ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., 9, σ. 469.

² Βλ. Α. Delatte, ΑΑ, σ. 82 - 83, Πβλ. καὶ Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., 9, σ. 93 (=ΒΒΠ, σ. 247).

³ Α.Α., χειρ., ἀρ. 2514, σ. 13 (συλλ. Ὀλυμπίου Χάσου 1962).

⁴ Βλ. Ν. Πέροδικα, Σκῦρος, τόμ. 1, Ἀθήναι 1940, σ. 84.

⁵ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., 9, σ. 63,2 (=ΒΒΠ, 6, σ. 219, 4). Ἡ πίστις καὶ παρὰ τοῖς Γερμανοῖς (Hünnerkopf, Eisen, Handw. d. deutsch. Aberggl., II, 1929/1930, στ. 722).

⁶ Βλ. Ἰωάν. Φωτίου, Συναγωγὴ ἐπιφοδῶν καὶ καταδέσμων, Λαογρ., τόμ. 4 (1913), σ. 54.

⁷ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., 9, σ. 478.

⁸ Α.Α., χειρ., ἀρ. 1358, σ. 360 (συλλ. Μαρίας Λιουδάκη 1939).

⁹ Α.Α., χειρ., ἀρ. 1378 Γ, σ. 94 (Γ. Ταρσούλη, Κορώνη Πυλίας 1939).

Πρὸς ἀποτροπὴν λοιμώδους νόσου, τῆς πανώλους, περιβάλλεται εἰς Κουρουντζὶ Θράκης τὸ χωρίον διὰ νήματος, τοῦ ὁποῖου κλειδώνονται τὰ δύο ἄκρα. Πιστεύεται, ὅτι διὰ τῆς μαγικῆς ἐνεργείας ταύτης ἐπιτυγχάνεται ἡ κατοχύρωσις τοῦ τόπου ἀπὸ προσβολῆς τῆς νόσου¹. Κατὰ τὴν λαϊκὴν πίστιν περὶ τῆς δυνατότητος τῆς διὰ μαγικῶν μέσων μεταδόσεώς τινος ἐξ ἐπαφῆς δύναται νὰ μεταβιβασθῆ οὕτως ἡ ἰδιότης τῆς στερεότητος τοῦ σιδήρου εἰς τὸν ἄνθρωπον. Κατὰ τὴν ἀντίληψιν ταύτην ἐν Καρπάθῳ τὴν ἡμέραν «τῆς Γονατιστῆς» παίρνουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν «τὸ κλειδὶ τοῦ σπιτιοῦ...καὶ τὴν ὥρα ποὺ διαβάζει ὁ παπὰς τὶς εὐχὰς τὸ βάζουν στὸ κεφάλι τους γιὰ νὰ μὴν πονῆ ἢ δαγκάνουν τὸ κλειδὶ μὲ τὰ δόντια των, νὰ μὴν πονοῦν καὶ νὰ σιδερώσουν»². Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν καὶ εἰς τὴν λεχώ, ὅταν πρόκειται μετὰ τὸν τοκετὸν νὰ ἐγερωθῆ τὸ πρῶτον ἐκ τῆς κλίνης, τοποθετεῖται κλειδὶ διὰ νὰ πατήσῃ ἐπ' αὐτοῦ (Σκῦρος, Σύμη, Λιθὶ καὶ Καλαμωτὴ Χίου κ.ἄ.)³. Ὁμοίως καὶ ὅταν τὸ πρῶτον ἐπισκέπτεται αὕτη οἰκίαν τινὰ τοποθετεῖται κλειδὶ εἰς τὸ κατώφλι τῆς οἰκίας, ὥστε πατοῦσα ἐπ' αὐτοῦ «νὰ ᾖ σιδερένια» (Σκῦρος)⁴. Καὶ εἰς ἀσθενῆ ἔτι μετὰ τὴν ἀνάρρωσίν του, ὅταν πρόκειται νὰ σηκωθῆ ἀπὸ τὸ κρεβάτι, τοποθετεῖται τὸ κλειδί, ἵνα πατήσῃ ἐπ' αὐτοῦ⁵.

Εἰς μαντικὰ τέλος ἔθιμα, ὡς τὰ κατὰ τὴν παραμονὴν τῶν Ἁγίων Θεοδώρων⁶ καὶ τοῦ Κληδόνου (24 Ἰουνίου), ἐνέχει ἐπίσης τὸ κλειθρον σημαντικὴν σημασίαν. Δι' αὐτοῦ κλείεται μὲ μαγικὴν ἔννοιαν τὸ δοχεῖον εἰς τὸ ὁποῖον ἔχουν τοποθετηθῆ τὰ ἀντικείμενα τοῦ Κληδόνου⁷ (Λῆμιος, Λέσβος, Σῦρος, Ἀβδέλλα, Κο-

¹ Βλ. Γ. Ἄ. Μέγα, Παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν, Λαογρ., τόμ. 7 (1923), σ. 472.

² Βλ. Μ. Μιχαηλίδου Νουάρου, ΛΣΚ., Α', 1932, σ. 181.

³ Βλ. Ν. Πέριδικα, Σκῦρος, τόμ. Ι, Ἀθῆναι 1940, σ. 86. Λ.Α., χειρ., ἀρ. 2455, σ. 291 (συλλ. Ἄ. Παπαμιχαήλ 1962). Λ.Α., χειρ., ἀρ. 2457, σ. 297 καὶ 127 (συλλ. Ἄν. Παπαμιχαήλ, Χίος 1962). Ἀνάλογον σημασίαν νομίζω ὅτι εἶχε καὶ τὸ ἀρχαῖον Ἰνδικὸν ἔθιμον καθ' ὃ αἱ ἀποβάλλουσαι γυναῖκες πλύνονται τοποθετούμεναι ἐπὶ μολύβδου (Βλ. Leop. Schmidt, Heiliges Blei, Wien 1958, σ. 52-53).

⁴ Βλ. Ν. Πέριδικα, ἐνθ' ἄν., σ. 87.

⁵ Βλ. Ν. Πέριδικα, ἐνθ' ἄν., σ. 150.

⁶ Βλ. Φ. Κουκουλέ, ΜΝΚ., 9, σ. 481.

⁷ Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1160, σ. 116 (συλλ. Γ. Μέγα 1938). Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1446B, σ. 167 (συλλ. Δ. Λουκάτου 1940). Λ.Α., χειρ., ἀρ. 59A, σ. 39 (συλλ. Δ. Λουκοπούλου 1914). Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1378 Γ, σ. 117 (συλλ. Γ. Ταρσούλη 1939). Λ.Α., χειρ., ἀρ. 207, σ. 40 (συλλ. Γ. Παπαδοπούλου 1891). Λ.Α., χειρ., ἀρ. 2477, σ. 32 (συλλ. Δ. Καραγιαννοπούλου, Παλαιόφυτον 1959). Ἐλ. Σταμούλη Σαραντῆ, Ἀνατ. Θράκ. Α', σ. 145 (Χωρ. Φανάριον). Ν. Ε. Μηλιώρη, Λαογραφικὰ Βουρλών, Μικρασ. Χρον., τόμ. 3, Ἀθῆναι 1940, σ. 367. Μαρ. Λιουδάκη, Λατρεία στὴν Ἀνατολικὴ Κρήτη, Ἐλετ. Ἐταιρ. Κρητ. Σπουδ., τόμ. Α' (1938), σ. 492. Εὐαγγ. Φραγκάκι, Συμβολὴ στὰ Λαογραφικὰ τῆς Κρήτης, Ἀθήνα 1949, σ. 16-17.

ρώνη, Νίσυρος, Κρήτη). Τέλος και εις μαγικάς ενεργείας πρὸς ἀνακάλυψιν κλέπτου γίνεται χρῆσις τῆς κλειδός¹.

ΣΤ΄. ΨΑΛΙΣ

Τὸ ψαλίδι ἐκ τῆς χρήσεώς του εἰς τὸν καθ' ἡμέραν βίον, ὡς ἐργαλείου κοπτικοῦ, εἰσήχθη κατ' ἀναλογίαν εἰς δεισιδαίμονας καὶ μαγικάς συνηθείας τοῦ λαοῦ. Ἐκ τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας ἀναφέρεται ἐν Ἀθήναις τοποθέτησις αὐτοῦ ἀνοικτοῦ ἐπὶ τῆς νυμφικῆς κλίνης πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ ἀποδέματος². Ὁ γαμβρὸς πρὸς προστασίαν του ἀπὸ βλαπτικὸν κατάδεσμον κατὰ τὸν γάμον (Κάρπαθος καὶ Μεγίστη (Καστελλόριζον)) φέρει πλὴν ἄλλων καὶ ψαλίδι, δεμένον εἰς τὴν κνήμην του³ ἢ τοποθετημένον εἰς τὴν ὀσφύν του (Ναζλὶ Μ. Ἀσίας)⁴ ἢ τοποθετεῖται εἰς τὰ θυλάκια τῶν νυμφευομένων⁵. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τίθεται τὸ ψαλίδι καὶ ἐντὸς τοῦ ὑποδήματος τῆς νύμφης ἢ τοῦ γαμβροῦ (Ἐρμούπολις, Μῆλος, Χίος, Εὐβοία, Γιάλτρα, Αἰδηψός, Πολύλοφος, Κρήτη, Λέσβος)⁶ ἢ καὶ εἰς ἄλλο μέρος τοῦ σώματός των⁷.

¹ Βλ. *W. Rouse*, Folklore firstfruits from Lesbos, Folklore, vol. VII, (1896), σ. 145.

² Βλ. *Δ. Καμπούρογλου*, Γάμοι ἐπὶ τουρκοκρατίας, ἐν Ἐστία, τόμ. 14, σ. 582. βλ. καὶ *Φ. Κουκουλέ*, ΜΝΚ., 9, σ. 460, 2.

³ Βλ. *Ε. Μανωλακάκη*, Καρπαθιακά, ἐν Ἀθήναις 1896, σ. 132. Βλ. καὶ *Φ. Κουκουλέ*, ΜΝΚ., 9, σ. 460.

⁴ Βλ. *Φ. Κουκουλέ*, ΜΝΚ., 9, σ. 462.

⁵ Βλ. *Μ. Μιχαηλίδου Νουάρου*, ΛΣΚ., Α', 1932, σ. 166. Λ.Α., χειρ., ἀρ. 2746, σ. 122 (συλλ. Ἄ. Παπαμιχαήλ, Δελέρια Τιρνάβου 1963). Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1473, σ. 76 (συλλ. Εἰρ. Καρπαθίου, Νίσυρος 1940). Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1480, σ. 142, 99 (συλλ. Μαρ. Ἰωαννίδου, Λαογρ. Προσφύγων Λιβησίου Μάκρης 1943). Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1475, σ. 26 (συλλ. Μαρ. Ἰωαννίδου, Ἁγία Ἄννα Εὐβοίας 1941).

⁶ Βλ. *Φ. Κουκουλέ*, ΜΝΚ., 9, σ. 462. Ἄ. Ταταράκη, Ὁ γάμος, Νεοελλ. Ἀνάλεκτα 1, 354. Λ.Α., χειρ., ἀρ. 2456, σ. 163 (συλλ. Ἄ. Παπαμιχαήλ, Ἀρμόλια Χίου 1962). Λ.Α., χειρ., ἀρ. 2745, σ. 193 (συλλ. Ἄ. Παπαμιχαήλ, Αἰδηψός 1963). Λ.Α., χειρ., ἀρ. 2744, σ. 90 (συλλ. Ἄ. Παπαμιχαήλ, Γιάλτρα Εὐβοίας 1963). Λ.Α., χειρ., ἀρ. 2745, σ. 221 (συλλ. Ἄ. Παπαμιχαήλ, Πολύλοφος Εὐβοίας 1963). *Ν. Ε. Μηλιώρη*, Λαογραφικὰ Βουρλών, Μικρασ. Χρον., τόμ. 3, 1940, σ. 365. *Μ. Λιουδάκη*, Ὁ γάμος στὴ Κρήτη τώρα καὶ παλιά, Ἐπετ. Ἐταιρ. Κρητ. Σπουδ. τόμ. Γ' (1940), σ. 372. Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1446 Β, σ. 263 (συλλ. Δ. Λουκάτου, Λέσβος, Πρόσφυγες ἐξ Ἀδραμυττίου, 1940). Ἡ χρῆσις τῆς ψαλίδος συνεδέθη μὲ τὸν γάμον καὶ ἐν Γερμανίᾳ (*Mengis*, *Nadel*, *Handw. d. deutsch. Albergl.*, VI, 1934/1935, στ. 932).

⁷ Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1908 Β, σ. 64 (συλλ. Δ. Οἰκονομίδου, Κόνιτσα-Στράτσανη 1953). Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1438, σ. 67-68 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, Ἀμοργός 1940). Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1568, σ. 434 (συλλ. Χ. Παπαχριστοδούλου, Ρόδος-Σάλακος 1932). *Εὐαγγ. Κ. Φραγκάκι*, Συμβολὴ στὰ Λαογραφικὰ τῆς Κρήτης, Ἀθῆναι 1949, σ. 62. *Ν. Πέρδικα*, Σκῦρος, τόμ. 1, Ἀθῆναι 1940, σ. 113. *Ξ. Ἀναγνωστοπούλου*, Λαογραφικὰ Ρούμελης, Ἀθῆναι 1955, σ. 44.

Πρὸς φύλαξιν τῆς λεχοῦς, ἵνα μὴ «δαιμονιστῆ», τίθενται ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιόν της ψωμί καὶ ψαλίδι, ὡς καὶ εἰς τὸ τοῦ βρέφους, διὰ νὰ μὴ πάθῃ βλάβην τινὰ (Ἀμπελόκηποι Καστορίας)¹.

Ἐκ τῆς χρήσεως, ὡς ἐλέχθη ἤδη, τῆς ψαλίδος ὡς κοπτικοῦ ἐργαλείου, πρὸς δὲ καὶ τοῦ σχήματος, τὸ ὁποῖον λαμβάνει κατὰ τὴν χρῆσιν, νὰ ἀνοίγῃ καὶ νὰ κλείῃ, εἰσήχθη αὕτη καὶ εἰς ἐπωδάς, καθ' ὧς ὁ ἐκτελῶν τὴν ἐπωδὴν (γητειάν, ξόρκι) χρησιμοποιοεῖ καὶ τὸ ψαλίδι, ὡς εἰς τὴν ἐπωδὴν κατὰ τῆς βασκανίας, καθ' ἣν «μὲ ἓνα ψαλίδι σταυρώνουνε τὸν ἄρρωστο»². Κατὰ τὴν ἐπωδὴν πρὸς θεραπείαν τοῦ ἰκτέρου θέτουν τὸ ψαλίδι ἐπὶ ποτηρίου πλήρους οἴνου, τὸ ὁποῖον προηγουμένως ἔχουν ἐκθέσει ἐπὶ τριήμερον ἔξω τῆς οἰκίας κατὰ τὴν νύκτα. (Γαλανάδες καὶ Ἀγιορσανὶ Νάξου)³.

Πρὸς θεραπείαν τοῦ «ἀνεμ'κοῦ» (ἀνεμοπύρωμα) κάμνουν ἐν Σκύρω τὰ ἑξῆς: «χωρίζ'νε ἑπτὰ κομματάτσα μπαμπάτσι τσ'ἑφτὰ σκ'λιὰ λ'νάρι ἀπὸ σατσὶ ἢ ὄ,τι ἄλλο. Στσεπάζ'νε τ' ἄρρωστο μέρος μὲ παννὶ κότσ'νο, πιάν'νε μαζὶ ἓνα κομμάτ' μπαμπάτσι τσ' ἓνα σκ'λι μὲ τὸ ψαλίδι τ' ἀνάβ'νε στὸ τσερὶ τσαὶ σταυρών'νε τρεῖς βολές. Ὑστερα οὔλα μαζὶ τ' ἀπόκαυτρα τὰ παίρν'νε μὲ τὸ ψαλίδι τσαὶ σταυρών'νε ἄλλοι τρεῖς βολές...»⁴. «Ὅταν πονέσῃ τὸ δόντι, τὸ μάτι, τὸ αὐτὶ» τὸ γητεύουν μὲ ψαλίδι (Καρωτὴ Διδυμοτείχου)⁵. Ἐπίσης «γιὰ τὰ μαμούνια τοῦ κοπελιοῦ» ἢ ξορκίστρα «βάνει ξίδι ἔς τὸ πιάτο μὲ τὸ ψαλίδι τὸ κόβγει... (ἢ κοπὴ συμβολικὴ) (Ἀνατ. Κρήτη, Ἐμπαρος)⁶. Διὰ τὴν θεραπείαν τοῦ φόβου, πλὴν ἄλλων, χρησιμοποιοῦν καὶ τὸ ψαλίδι (Πόντος)⁷.

Εἰς ἀπόδεσμον ὄφρεως: «παίρνεις ἓνα ψαλίδι, πὰς κάτου ἀπὸ δύο δέντρα τ' ἀνοι'οστομαῖς τρεῖς βολές κάτου ἀπὸ κάθε δεντρὸ τσαὶ λές: Κόβου τὴ γλῶσσα τοῦ φιδιοῦ νὰ μὴ μπορ' νὰ δακώσῃ. Ἀπὲ πετῆς τὸ ψαλίδι στ' θάλασσα ἢ τὸ

¹ Λ.Α., χειρ., ἀρ. 2514, σ. 6, 16 (συλλ. Ὀλυμπίου Χάσου 1962).

² Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1105, σ. 254 (συλλ. Μ. Λιουδάκη, Ἱεράπετρα Κρήτης 1937) καὶ *Ελ. Σαραντῆ-Σταμούλη*, Σύμμεικτα Λαογραφικά, Θρακικά, Α' (1928), σ. 411.

³ Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1466, σ. 317 (συλλ. Δ. Κορακίτου 1920), Λ.Α., χειρ., ἀρ. 2303, σ. 351-352 (συλλ. Στ. Ἡμέλλου, Ἀγιορσανὶ Νάξου 1959) καὶ Στ. Ἡμέλλου, Ναξιακαὶ ἐπωδαί, Λαογρ., τόμ. 20 (1962), σ. 182.

⁴ Βλ. Ν. Πέροδικα, ἔνθ' ἀν., σ. 153-154.

⁵ Λ.Α., χειρ., ἀρ. 1500, σ. 15-16 (συλλ. Ἰ. Ξανθάκη 1922).

⁶ Λ.Α., χειρ., ἀρ. 128, σ. 13-14 (συλλ. Ἀ. Ζερβάκη 1919) καὶ Ἀ. Ζερβάκη, Συναγωγὴ ἐπωδῶν καὶ καταδέσμων, Λαογρ., τόμ. 4 (1913), σ. 517.

⁷ Βλ. Λ.Α., χειρ., ἀρ. 242, σ. 166, 134 καὶ 164 (συλλ. Ἐ. Παπανασιάδου 1896).

χούν'ς νὰ μὴ τὸ βρῆ κανεῖς» (Σκῦρος)¹. Πρὸς ἀποτροπὴν φθορᾶς τῶν ποιμνίων ὑπὸ ἀγρίων ζῴων λαμβάνουν οἱ ποιμένες ἐν Αἰτωλίᾳ κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ «μιὰ γούϊα μάλλινη καὶ τὴν κρατοῦν στὸ χέρι. Μὲ τ' ἄλλο κρατοῦν ψαλίδι, κάνουν τάχα πὼς κόβουν καὶ λένε: Κόβω-κόβω. Τί κόβεις;—Τοῦ λύκου τὸ στόμα». Τοῦτο λέγουν τρεῖς καὶ ποιοῦν ἐπὶ τῆς λωρίδος τρεῖς ψαλιδιές².

Εἰς μαντικὰς τέλους ἐνεργείας τῶν νεανίδων κατὰ τὴν νύκτα τῆς παραμονῆς τῆς ἑορτῆς τῶν Ἁγίων Θεοδώρων, διὰ νὰ ἴδουν ἐν ὄνειρῳ τὸν μέλλοντα σύζυγόν των γίνεται χοῆσις καὶ ψαλίδος³. Κατὰ δεισιδαίμονας λαϊκὰς δοξασίας, ἐὰν ἔγκυος καθίση ἐπὶ ψαλίδος, θὰ γεννήσῃ θῆλυ (Κάρπαθος)⁴, ἐὰν δὲ εὑρίσκεται τὸ ψαλίδι ἀνοικτὸν ἐπὶ τῆς τραπέζης⁵ ἢ ἐπὶ τοῦ τοίχου⁶ καὶ γενικώτερον εἰς οἶονδήποτε μέρος⁷, ἀνοίγουν τὰ στόματα τῶν ἐχθρῶν τοῦ σπιτιοῦ. Κατὰ τὴν ὥραν τοῦ φαγητοῦ, ἐὰν εἶναι ἀνοικτὸν κόπτεται ἢ ὄρεξις τῶν παρακαθημένων εἰς τὴν τράπεζαν⁸. Εἰς τὸ Μανιάκι δὲν ἀνοίγουν ψαλίδι τὴν πρώτην Φεβρουαρίου, διὰ νὰ μὴ ἀνοιῆξῃ τὸ στόμα τοῦ λύκου⁹. *

R É S U M É

Emploi des métaux dans diverses superstitions, aussi que dans d'autres actions magiques se rapportant à la vie sociale du peuple

par Anne Papamichael.

Le résumé de la première partie de l'étude ci-dessus (p.p. 62-91) sera publié à la fin de la deuxième partie; voir prochain volume, N° 17 (1964).

¹ Βλ. *N. Πέρδικα*, ἔνθ' ἄν., σ. 156.

² *Λ. Α.*, χειρ., ἀρ. 867, σ. 556 (συλλ. Δ. Λουκοπούλου 1927).

³ Βλ. *N. Γ. Πολίτου*, *ΛΣ, Γ'*, σ. 121 καὶ 126.

⁴ Βλ. *M. Μιχαηλίδου Νουάρου*, *ΛΣΚ.*, Α', σ. 177 «Τῆς ἀγγαστρομένης τῆς κρύβουν ἀκόμη κάπου ἓνα ψαλίδι» «ἂν καθίση εἰς τὸ ψαλίδι θὰ κάμη θηλυκό».

⁵ Βλ. Δρόσου-Φάνη Κραβαρτογιάννη, Ἀμφισσαϊκὲς προλήψεις καὶ παροιμίαι. Πειραιϊκὴ-Πατραϊκὴ, ἔτ. 9 (1963), ἀρ. 97 σ. 16.

⁶ *Λ. Α.*, χειρ., ἀρ. 176, σ. 26 (συλλ. Σ. Δημοσθενοπούλου, Σηλυμβρία 1889).

⁷ *Λ. Α.*, χειρ., ἀρ. 1473, σ. 387 (συλλ. Μ. Πίσσα, Ἑλληνες Αἰγύπτου 1940). *N. Χαλιορῆ*, Ὑδροεῖκα λαογραφικά, Πειραιεὺς 1931, σ. 169. *Θ. Βαφειάδης*, Δημῶδεις δοξασίαι καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι, *Θρακικά*, Α' (1928), σ. 197.

⁸ Βλ. εἰς περ. Πειραιϊκὴ - Πατραϊκὴ, ἔνθ' ἄν., σ. 16.

⁹ *Λ. Α.*, χειρ., ἀρ. 1508, σ. 35 (συλλ. Μ. Τσάκωνα 1944). Εἰς Καταφύγιον Γρεβενῶν τοῦτο τελεῖται τὴν ἑνδεκάτην Νοεμβρίου, ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ (*Λ. Α.*, χειρ., ἀρ. 2645, σ. 10, συλλ. Κων. Στραγάλη 1962).

* Τὸ δεύτερον μέρος τῆς μελέτης θὰ δημοσιευθῆ εἰς τὸν προσεχῆ τόμον, *ΙΖ'* (1964).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1960-1962

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ ΚΑΙ ΔΗΜ. Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ

Συμφώνως πρὸς τὴν δήλωσιν ἡμῶν εἰς τὸν τόμ. 11/12 (1958-59) σ. 182 τῆς Ἐπετηρίδος ταύτης τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον συνεχίζει τὴν σύνταξιν καὶ δημοσίευσιν τῆς βιβλιογραφίας τῆς Ἑλληνικῆς λαογραφίας. Κατωτέρω παρατίθεται ἡ βιβλιογραφία τῶν ἐτῶν 1960-1962, συνταχθεῖσα ὑπὸ τοῦ γράφοντος καὶ τοῦ συντάκτου Δημ. Β. Οἰκονομίδου.

Ὁ πρῶτος συνέταξε τὰ βιβλιογραφικὰ ἄρθρα τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν λαογραφίαν τῆς Κρήτης, ὡς καὶ τὰ ἐκ τῶν περιοδικῶν: Ἀρχεῖον Πόντου, Ἀρχιτεκτονική, Ἐπιθεώρηση Τέχνης, Ἑπτανησιακὸν Ἡμερολόγιον, Ζυγός, Ἡπειρωτικὴ Ἑστία, Ἡχὸ τοῦ Ἰονίου, Ἰόνιος Ἡχὸς, Ἡὼς, Θρακικά, Κυπριακὰ Χρονικά, Λεύκωμα Φιλοπροόδου Ἐνώσεως Ξάνθης, Μαθητικὸς Πυρσός, Μικρασιατικὰ Χρονικά, Νέα Ἑστία, Πλάτων, Ρουμελιώτικον Ἡμερολόγιον, Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά, Φιλολογικὴ Κύπρος, Χρονικά Εὐρυτανικά, Χρονικά Πρεβέζης, Χρονικά τοῦ Βυζικίου καὶ Χρονικά τῆς Χαλκιδικῆς. Ὁ δὲ δεύτερος, ἦτοι ὁ Δημήτρ. Β. Οἰκονομίδης, τὰ ἄρθρα ἐκ τῶν ὑπολοίπων δημοσιευμάτων.

Εἰς τὴν σύνταξιν καὶ τῆς βιβλιογραφίας ταύτης ἐφηροσόθησαν τὸ σύστημα καὶ τὰ σημεῖα ὡς ταῦτα ἐκτίθενται εἰς τὸν τόμ. 9/10 (1955-57), ἐν Ἀθήναις 1958 σ. 135 τῆς Ἐπετηρίδος.

Γ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΕΡΕΥΝΗΘΕΝΤΑ ΔΙΑ ΤΗΝ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΝ ΚΑΙ ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΑΙ ΑΥΤΩΝ

- Ἀθηνᾶ* Σύγγραμμα περιοδικὸν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας, ἐν Ἀθήναις, τόμ. 64-66 (1960-1962).
- Αἰτωλὸν Γράμμ* Αἰτωλικὰ Γράμματα. Πανρουμελιώτικη πνευματικὴ ἔκδοσις. Ἀργίτιο. Χρόνος Α' - Β' (1960-1961), τεύχη 1-8.
- Ἄνδρ Σελ* Ἀνδριακὲς Σελίδες. Τριμηνιαία ἔκδοσις Ἐνώσεως Ἀνδρίων. Ἀθήναι. Ἔτος Β' (1960), ἀρ. 1. 2. Ἔτ. Γ' (1962), ἀρ. 1. 2.

- Ἀρχ Εὐβ Μελ** Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν (Ἐταιρεία Εὐβοϊκῶν Μελετῶν), Ἀθήναι, τόμ. 7-9 (1960-1962).
- Ἀρχ Θε Θησ** Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ θησαυροῦ. Διευθυντής: Πολ. Παπαχριστοδούλου. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. 25-27 (1960-1962).
- Ἀρχιτεκτονική** Ἀρχιτεκτονική. Τεχνικὸν περιοδικὸν ἐκδιδόμενον ἀνὰ δίμηνον. Ἰδιοκτήτης-Διευθυντής: ἀρχιτέκτων Ἀντώνης Κ. Κιτοΐκης. Ἀθήναι. Ἔτ. Α'-ΣΤ' (1957-1962).
- Ἀρχ Πόντ** Ἀρχεῖον Πόντου. Σύγγραμμα περιοδικὸν ἐκδιδόμενον ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς Ποντιακῶν Μελετῶν. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. 23 (1959), τόμ. 24 (1961).
- Ἀφιέρωμα Τριανταφυλλίδη** Ἀφιέρωμα στὴ μνήμη Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Ἀθήνα 1960.
- BNJb** Byzantinisch-Neugriechische. Jahrbücher. Internationales Wissenschaftliches Organ, hrsg. von Prof. Dr. Nikos Bees (Βέης), τόμ. 18 (1945/49). Athen, 1960.
- Δελτ Ἀγροτ Τραπ** Δελτίον Ἀγροτικῆς Τραπέζης, Ἀθήναι, ἔτ. 1960-1962, ἀρ. 112-129.
- Εἰς μνήμην Ἀμάντου** Εἰς μνήμην Κ. Ἀμάντου (1874-1960). Ἀθήναι 1960.
- Ἑλληνικά** Ἑλληνικά. Φιλολογικόν, ἱστορικὸν καὶ λαογραφικὸν περιοδικὸν σύγγραμμα. (Δημοσιεύματα τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν). Διευθυνταὶ τῆς συντάξεως: Στίλπων Π. Κυριακίδης-Λίνος Πολίτης, καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, τόμ. 17 (1962).
- Ἐπ Βυζ Σπ** Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν. Ἀθήναι, τόμ. 30-31 (1960 - 1962).
- Ἐπετ Ἐταιρ Κυκλ Μελ** Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν. Διευθυντής: Στυλιανὸς Γ. Κορρές. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. Α'-Β' (1961-1962).
- Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ** Ἐπετηρὶς τοῦ Λαογραφικοῦ, Ἀρχεῖου ἐκδιδομένη ἐπιμελεία τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Ἀρχεῖου, τόμ. 11-12 (1958-1959), ἐν Ἀθήναις 1960, τόμ. 13-14 (1960-1961), ἐν Ἀθήναις 1962.
- Ἐπιθ Τέχνης** Ἐπιθεώρηση Τέχνης. Μηνιαῖο περιοδικὸν γραμμάτων καὶ τεχνῶν. Ἀθήναι, τόμ. ΙΑ'-ΙΣΤ' (1960-1962).
- Ἐπταν Ἡμερ** Ἐπτανησιακὸ Ἡμερολόγιο. Ἐτησία λογοτεχνική, καλλιτεχνική, ἱστορική, λαογραφική καὶ ἐπιστημονική ἔκδοσις. Ἀθήναι. Ἐκδόσεις «Ἐπτάνησος». Χρόνος Α'-Β' (1961-1962).
- Ἐπτ Πρωτ** Ἐπτανησιακὴ Πρωτοχρονιά. Ἐτησία λογοτεχνική - καλλιτεχνική - ἱστορική - λαογραφική καὶ τουριστικὴ ἔκδοσις. Ἰδιοκτησία-Διεύθυνσις: Ἐκδόσεις «Πυρφόρος» ο. ε. Ὑπεύθυνος γιὰ τὴ σύνταξιν: Βαγγέλης Σακκάτος. Ἐπιμέλεια ὕλης: Χρηστός Θεοχαράτος. Ἀθήνα. Χρόνος πρῶτος (1960).
- Εὐρυτανικά Χρονικά** Εὐρυτανικά Χρονικά. Περιοδικὴ ἔκδοσις «Πανευρυτανικῆς Ἐταιρείας». Ἀθήναι, τεύχη 1-2 (1960)
- Ζυγὸς** Ζυγὸς. Μηνιαῖο περιοδικὸν καλῶν τεχνῶν. Ἀθήνα 1960-1962, ἀρ. 50-83.
- Ἡλειακά** Ἡλειακά. Τριμηνιαῖο περιοδικὸν λαογραφικῆς-ἱστορικῆς καὶ γλωσσικῆς σπουδῆς τῆς Ἡλείας. Λεχαινά. Διευθυντής: Ντ. Δ. Ψυχογιός, τεύχη ΙΘ'-ΚΑ' (1960-62).
- Ἡπειρ Ἐστ** Ἡπειρωτικὴ Ἐστία. Μηνιαία Ἐπιθεώρησις. Ἐν Ἰωαννίνοις. Ἰδιοκτῆται-Διευθυνταί: Χαρ. Μάνος, Δημοσθ. Κόκκινος. Ἔτ. Θ'-ΙΑ' (1960-1962).
- Ἡχὼ Ἴον** Ἡχὼ τοῦ Ἴονίου. Μηνιαῖον Περιοδικόν. Ἀθήναι, περίοδ. Γ', ἔτ. 15 (29)

- (1959/60), τεύχη 156-169, έτ. 16 (30) (1960/61), τεύχη 170-182.
- Ίόν Ήχώ** Ίόνιος Ήχώ. Μηνιαῖον περιοδικόν. Ὀργανον μελέτης καὶ προβολῆς τῶν Ἑπτανησιακῶν ζητημάτων. Ἀθήναι, περίοδ. Γ', έτ. 17 (31) (1961-62), τεύχη 183-185, τεύχη 186-192 (1962).
- Ἡὼς** Ἡὼς. Μηνιαία εἰκονογραφημένη ἐπιθεώρησις, ἐκδιδομένη ἐν Ἀθήναις. Περίοδ. Γ', έτ. 4 (1961) ἀρ. 42 (1) - 52 - 53 (11-12). Ἔτ. 5 (1962) ἀρ. 54-65.
- Θεολογία** Θεολογία. Ἐπιστημονικόν περιοδικόν, ἐκδιδόμενον κατὰ τριμηνίαν. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. 31 (1960), 32 (1961).
- Θρακικά** Θρακικά. Σύγγραμμα περιοδικόν, ἐκδιδόμενον ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις «Θρακικοῦ Κέντρου», Ἀθήναι, τόμ. 28-35 (1957-1962).
- Θρακ Χρον** Θρακικά Χρονικά. Τρίμηνο περιοδικό. Ἐρευνα - Ἐπιστήμη - Τέχνη. Ἐκδίδεται στὴν Ξάνθη. Διευθυντής: Στέφανος Ἰωαννίδης, τόμ. Α' (1960-61), τόμ. Β' (1962).
- Ίκαριακά** Ίκαριακά. Μηνιαία ἔκδοσις τῆς Πανικαριακῆς Ἀδελφότητος Ἀθηνῶν, τεύχη 15-21 (1960-1961), 22-28 (1962).
- Κρητ Χρον** Κρητικά Χρονικά. Τετραμηνιαία ἐπιστημονικὴ ἔκδοσις. Ἡράκλειον Κρήτης, τόμ. 14 (1960), τόμ. 15-16 (1961-62) τεύχη Α', Β', Γ'.
- Κρητ Ἔστ** Κρητικὴ Ἔστία. Διευθυντής: Ἰδ. Παπαγρηγοράκης. Χανιά. Χρόν. ΙΑ' (1959-60), τεύχη 84-95, χρόν. ΙΒ' (1960-61), τεύχη 96-107, χρόν. ΙΓ' (1961-62), τεύχη 108-116, χρόν. ΙΔ' (1962-63), τεύχη 117 - 129.
- Κρητ Πρωτ** Κρητικὴ Πρωτοχρονιά (ἐκδότης Γ. Βαγιάκης), Ἀθήναι, έτ. Α' (1961), έτ Β' (1962).
- Κρίκος** Ὁ Κρίκος. Μηνιαία ἔκδοσις τοῦ ἀποδήμου Ἑλληνισμοῦ, έτ. 11-13 (1960-1962).
- Κυπρ Σπ** Κυπριακαὶ Σπουδαί. Δελτίον τῆς Ἑταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν. Ἐν Λευκωσία - Κύπρου, τόμ. ΚΔ' (1960), ΚΕ' (1961), ΚΣΤ' (1962).
- Κυπρ Χρον** Κυπριακά Χρονικά. Μηνιαῖο πνευματικὸ περιοδικό. Λευκωσία Κύπρου. Χρόν. Α' (1960-61), χρόν. Β' (1961-62).
- Λαογρ** Λαογραφία. Δελτίον τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας καθ' ἑξαμηνίαν ἐκδιδόμενον, τόμ. 18 (Πεντηκονταέτηρος), ἐν Ἀθήναις 1959, τόμ. 19 (1960-61), τόμ. 20 (1962).
- Λευκ ΦΕ Ξάνθης 1958** Λεύκωμα Ἀναμνηστικὸ γιὰ τὰ πεντάχρονα τῆς Φιλοπροόδου Ἐνώσεως Ξάνθης. Ξάνθη 1958.
- Μαθ Ἔστ** Μαθητικὴ Ἔστία. Περιοδικόν τῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν τοῦ «Παγκυπρίου Γυμνασίου». Λευκωσία - Κύπρου. Ἔτ. Ι' (1960) ἀρ. 25-27, έτ. ΙΑ' (1961) ἀρ. 28-30, έτ. ΙΒ' (1962) ἀρ. 31-32, έτ. ΙΓ' (1962-63) ἀρ. 33.
- Μαθητ Πυρσός** Μαθητικὸς Πυρσός. Περιοδικόν τῶν μαθητῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Γυμνασίου Κυρηνείας, έτ. Α' (1961-62) ἀρ. 1.
- Μαθ Σάλπ** Μαθητικὸν Σάλπισμα. Περιοδικόν ἐκδιδόμενον ὑπὸ τῶν μαθητῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Γυμνασίου Μόρφου. Ἔτ. Α' (1959-60) ἀρ. 1.
- Μακεδονικά** Μακεδονικά. Σύγγραμμα περιοδικόν τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, ἐπιμελεία Στίλπ. Π. Κυριακίδου, τόμ. Δ' (1955-1960). Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1960.
- Μικρ Χρον** Μικρασιατικὰ Χρονικά. Σύγγραμμα περιοδικόν ἐκδιδόμενον ὑπὸ τοῦ τμήματος

- Μικρασιατικῶν Μελετῶν τῆς Ἑνώσεως Σμυρναίων*. Τόμος ἕνατος. Ἀθῆναι 1961.
- Ν Ἀθῆν* Νέον Ἀθῆναιον. Περιοδικὸν σύγγραμμα ἑλληνικῶν σπουδῶν, τόμ. Γ' (1958-1960), Ἀθῆναι 1961.
- Ν Ἑστ* Νέα Ἑστία. Ἐκδίδεται τὴν 1ην καὶ 15ην ἐκάστου μηνός. Διευθυντής : Πέτρος Χάρης. Ἀθῆναι, τόμ. 67-68 (1960). 69-70 (1961). 71-72 (1962).
- Πὰν* Ὁ Πάν. Μηνιαῖο φυσιολατρικὸ περιοδικό, Ἀθῆναι, ἔτ. 30-31 (1960), τεύχη 303-314, ἔτ. 32-33 (1961), τεύχη 315-326, ἔτ. 35 (1962), τεύχη 327-338.
- Ὁ Προβολεὺς* Ὁ Προβολεὺς. Μηνιαία εἰκονογραφημένη ἔκδοσις. Ἀθῆναι, ἔτ. Α'-Β' (1960-61).
- Παρνασσός* Παρνασσός. Περιοδικὸν σύγγραμμα κατὰ τριμηνίαν ἐκδιδόμενον. Ἀθῆναι, Περίοδος Δευτέρα, τόμ. Β'-Δ' (1960-1962).
- Πειραιϊκῆ-Πατραϊκῆ* Ἡ «Πειραιϊκῆ-Πατραϊκῆ», Ἀθῆναι, ἔτ. 6 (1960), 7 (1961), 8 (1962).
- Πελοπ* Πελοποννησιακά. Δημοσιεύονται ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἑταιρείας Πελοποννησιακῶν Σπουδῶν. Ἀθῆναι, τόμ. Γ'-Δ' (1958-1959) 1960, τόμ. Ε' 1962.
- Πελοπ Πρωτ* Πελοποννησιακὴ Πρωτοχρονιά. Ἱστορία-Λαογραφία-Τέχνη-Ἐπιστήμη. Ἑτησίαι ἔκδοσις. Διευθυντής : Μίμης Παπαχριστοφίλου, Ἀθήνα, τόμ. Δ' - ΣΤ' (1960-1962).
- Περιηγητικῆ* Περιηγητικῆ. Μηνιαῖο περιοδικὸ τουρισμοῦ, τέχνης καὶ διαφωτίσεως. Ὁργανο τῆς Ἑλληνικῆς Περιηγητικῆς Λέσχης. Διευθύνεται ἀπὸ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ. Ἀθῆναι, 1959, ἀρ. 1-12, 1960, ἀρ. 13-24, 1961, ἀρ. 25-36, 1962, ἀρ. 37-48.
- Πλάτων* Πλάτων. Δελτίον τῆς Ἑταιρείας Ἑλλήνων Φιλολόγων. Ἀθῆναι, ἔτ. ΙΒ' (1960). ΙΓ' (1961). ΙΔ' (1962).
- Ποντ Ἑστ* Ποντιακὴ Ἑστία. Μηνιαῖον Λαογραφικὸν Περιοδικόν. Διευθυντής : Φίλων Κτενίδης. Θεσσαλονίκη. ἔτ. 11-13 (1960-1962).
- Ρουμελ Ἡμερολ* Ρουμελιώτικο Ἡμερολόγιο. Ἑτησίαι ἔκδοσις. Ἀθῆναι. Διευθυντής : Δ. Χ. Σταμέλος, χρόν. Γ'-Ε' (1959-1961).
- Σκουφᾶς* Σκουφᾶς. Περιοδικὴ Ἐπιθεώρησις. Ἐκδότης : Μουσικοφιλολογικὸς Σύλλογος Ἄρτης ὁ «Σκουφᾶς». Διευθύνεται ὑπὸ Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς. Ἐπεύθυνος Συντάξεως : Τάκης Βαφιᾶς. Ἄρτα, ἔτ. Α' (1955)-Ζ' (1962).
- Στερ Ἑστ* Στερεοελλαδικὴ Ἑστία. Διμηνιαία Ἐπιθεώρησις τῆς Ρούμελης, ἔτ. Α' (1960) ἀρ. 1-6, ἔτ. Β' (1961) ἀρ. 7-12, ἔτ. Γ' (1962) ἀρ. 13-18.
- Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας* Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας. Μηνιαῖον περιοδικὸν τῶν καλῶν Ὑδραίων καὶ τῶν Φιλυδραίων. Ἰδιοκτῆτης-Διευθυντής : Ἀντ. Ν. Μανίκης. Πειραιεύς, ἔτ. 20-22 (1960-1962).
- Φιλιατρὰ* Φιλιατρὰ. Περιοδικὴ ἔκδοσις τῆς ἀδελφότητος τῶν ἐν Ἀθήναις Φιλιατρικῶν ἢ «Ἐράνη», ἔτος 4ον (1960), τεύχη 14-16. ἔτ. 5ον (1960-61), τεύχη 17-20. ἔτ. 6ον (1961-62), τεύχη 21-24.
- Φιλολογ Κύπρος 1961*. Φιλολογικὴ Κύπρος 1961. [Ἐκδοσις] τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου. Λευκωσία.
- Φιλ Πρωτομ* Φιλολογικὴ Πρωτομαγιά 1960-1961, ἀριθ. 2-3. Ἐκδοσις Πρωτότυπης Φιλολογικῆς Ἐπιθεωρήσεως, Ἀθῆναι.
- Φιλ Πρωτοχρ* Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά. Ἑτησίαι λογοτεχνικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἔκδοσις. Διευθυντής : Ἀριστ. Ν. Μαυρίδης. Ἀθῆναι, χρόν. 17-19 (1960-1962).

- Χρον Ἀρκάδ* Χρονικά τῶν Ἀρκάδων. Τόμ. Β', Φθινόπωρον 1960. Περιοδική ἔκδοσις λόγου καὶ τέχνης. Ἀθῆναι. (Ἔκδ. Παναρκαδικῆς Ὀμοσπονδίας τῆς Ἑλλάδος. Ἐπιμελητῆς ἐκδόσεως : Θάνος Κ. Βαγενᾶς).
- Χρον Βυζικίου* Χρονικά τοῦ Βυζικίου, τεύχη. 1-2 (1958). Ἐκδόσεις Ἐνώσεως Βυζικιωτῶν «Ὁ Ἅγιος Νικόλαος», Ἀθῆναι 1959.
- Χρον Πρεβ* Χρονικά τῆς Πρέβεζας. Τριμηνιαῖο λαογραφικὸ περιοδικό. Ἐκδίδεται ἀπὸ τὸν Σύλλογον «Νικόπολις», Ἀθῆναι, ἔτ. Α (1959) τεύχ. 1.
- Χρον Τσακ* Χρονικά τῶν Τσακῶνων. Σύγγραμμα περιοδικόν. Τόμος δεύτερος, Ἀθῆναι 1961.
- Χρον Χαλκ* Χρονικά τῆς Χαλκιδικῆς. Περιοδική ἔκδοσις Ἱστορικῆς-Λαογραφικῆς Ἐταιρείας Χαλκιδικῆς. Διευθύνεται ὑπὸ Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς [Κυρίως: Β. Ἀ. Καλογεράς]. Θεσσαλονίκη 1961, τεύχη 1-2.

I. ΓΕΝΙΚΑ

1. **Cocchiara G.** Presenza dell' etnologia e del folklore nella cultura moderna, *Λαογρ* 18 (1959) 388 - 99.
2. **Μαζαράκης Ε(ύστ.) Δ.** Συμβολή στη μελέτη τῆς λαογραφίας. Ἡ σημερινή τοποθέτηση. Ἀθήναι 1959, 8ον, σελ. η' + 211.
Κρίσεις : *Λαογρ* 18 (1959) 613-15 (Γ. Ἀ. Μέγας). Ἀρχ Θε Θεσ 25 (1960) 317 - 19 (Δ. Β. Οἰκονομίδης). Ἡλειακά, τευχ. Κ' (1960) 621 - 22 (: Τ. Δόξας = Νικ. Δρακουλίδης). Θεολογία, τ. 31 (1960) 462 - 63 (Π. Ἰ. Μπρασιώτης).
3. **Πετρώνδας Κωνστ.** Ἡ λαογραφία ὡς ἐπιστήμη. Μαθ Ἐστ ἔτ. ΙΑ' (1960) ἀρ. 27, σ. 25 - 26.

II. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Α'. Βιβλιογραφία.

4. Νέα βιβλία. *Λαογρ* 18 (1959) 645 - 655. 19 (1960/61) 645 - 651. 20 (1962) 656 - 665.
5. **Βαγιακάκος Δικ. Β.** Γλωσσική βιβλιογραφία τῶν ἐτῶν 1957 - 1959. Ἀθηνᾶ 64 (1960) σ. 283 - 332.
Ἐνδιαφέρει καὶ εἰς τὴν λαογραφικὴν ἔρευναν.
6. **Βέη - Χατζηδάκη Εὐγενία** Δημοσιεύματα Νίκου Ἀ. Βέη (Bees). Πελοπ τόμ. Γ' - Δ' (1958/59), Ἀθήναι 1960, σ. 437 - 478.
Ἐνδιαφέρει καὶ εἰς τὴν λαογραφικὴν ἔρευναν.
7. **Εὔρετήριον τόμων Α' - Κ' [1927 - 1936] Νέας Ἐστίας.** [Ἀθήναι 1960], 8ον, σελ. 321.
Ἐνδιαφέρει καὶ εἰς τὴν λαογραφικὴν ἔρευναν.
8. Περιοδικὰ ληφθέντα κατὰ τὰ ἔτη 1960 - 1961 ἐξ ἀνταλλαγῆς πρὸς τὴν Ἐπετηρίδα (τοῦ *Λαογρ. Ἀρχείου*), ἐκ δωρεᾶς καὶ ἀγορᾶς. Ἐπετ *Λαογρ Ἀρχ* τόμ. 13-14 (1960 - 61), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 446 - 448.
9. **Μπουμπουλίδης Φαίδ.** Ἀναγραφή δημοσιευμάτων Κωνσταντίνου Ἰ. Ἀμάντου. Εἰς μνήμην Ἀμάντου, Ἀθήναι 1960, σ. ιζ' - μ'.
Ἐνδιαφέρει καὶ εἰς τὴν λαογραφικὴν ἔρευναν.
10. **Οἰκονομίδης Δημ. Β.** Βιβλιογραφία τῆς ἐλληνικῆς λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1954-1958. Ἐπετ *Λαογρ Ἀρχ* τόμ. 11-12 (1958/59), ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 50-181.
- Συγκεντρωτικὸς πίναξ τῆς ἐλληνικῆς λαογραφικῆς βιβλιογραφίας τῶν ἐτῶν 1907 - 1958. Αὐτόθι, σ. 182 - 199. - Βιβλιογραφία τῆς ἐλληνικῆς λαογραφίας τοῦ ἔτους 1959. Αὐτόθι, σ. 347 - 396.
Κρίσις : *Revista de Folclor, București*, ἔτ. VII (1962), σ. 180 - 181. (*Adrian Fochi*).
11. **Πολίτη Ἐλενα Ἡ.** Κατάλογος τῶν ἔργων τοῦ Μανόλη Τριανταφυλλίδη. Ἀφιέρωμα Τριανταφυλλίδη, Ἀθήνα 1960, σελ. 25 - 39.

Ἐνδιαφέρει καὶ εἰς τὴν λαογραφικὴν ἔρευναν.

12. **Βαγιακάκος Δ.Β.** Ἄνθιμος Παπαδόπουλος (1878 - 1962). Ἰατρικὰ 65 (1961) 262-271.- Γεράσιμος Καψάλης. Αὐτόθι, σ. 272-281.

Βιογραφία μετὰ βιβλιογραφικῆς ἀναγραφῆς τῶν δημοσιευμάτων Ἄνθιμου Παπαδοπούλου καὶ Γερασίμου Καψάλη, ἐνδιαφέρουσαι καὶ εἰς τὴν λαογραφικὴν ἔρευναν.

13. **Ζώρας Γ.Θ.-Μπουμπουλίδης Φ.Κ.** Βιβλιογραφικὸν Δελτίον Νεοελληνικῆς Φιλολογίας Β' 1960, Ἀθῆναι 1961, 8ον, σελ. 27, Γ' 1961, Ἀθῆναι 1962, 8ον, σελ. 67. (Σπουδαστήριον Βυζαντινῆς καὶ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν).

Εἰς ἴδια κεφάλαια βιβλιογραφία δημοδῶν ᾠσμάτων καὶ ἄλλων μνημείων τοῦ προφορικοῦ λόγου.

14. **Οἰκονομίδης Δημ. Β.** Ἰωάννης Κ. Βογιατζίδης (1877 - 1961). Ἰατρικὰ 65 (1961) 254-261.

Ἐνδιαφέρει καὶ εἰς τὴν λαογραφικὴν ἔρευναν.

15. **Φουσάρας Γ.Ἰ.** Βιβλιογραφία τῶν Ἑλληνικῶν βιβλιογραφιῶν 1791 - 1947. Ἰατρικὰ 1961, 8ον, σελ. κ'+284 (+4).

Ἐνδιαφέρει καὶ εἰς τὴν λαογραφικὴν ἔρευναν.

Κρίσις : Ἰατρικὰ 65 (1961) 283-87 (Δ. Βαγιακάκος).

16. **Βαγιακάκος Δ.Β.** Σταῦρος Χ. Σκοπετέας (1908 - 1958). [Νεκρολογία μετὰ καταλόγου τῶν ἔργων του]. Πελοπ τόμ. Ε' (1962) 370-378.

Ἐνδιαφέρει καὶ εἰς τὴν λαογραφικὴν ἔρευναν.

17. **Ζώρας Γ.Θ.-Μπουμπουλίδης Φ.Κ.** Βιβλιογραφικὸν Δελτίον Νεοελληνικῆς Φιλολογίας. Παρνασσός, τόμ. Δ' (1962) 547-595.

Ἐνδιαφέρει καὶ λαογραφικῶς.

18. **Χρυσάνθης Κ.** Κυπριακαὶ Σπουδαί, τόμ. Α'-ΚΕ' 1937-1961. (Ἀναλυτικὴ Βιβλιογραφία). Κυπρ Σπ 26 (1962) σ. κζ'-μα'.

Ἐνδιαφέρει καὶ εἰς τὴν λαογραφικὴν ἔρευναν.

Β'. Γενικὰ καὶ Σύμμεικτα.

α) Γενικά.

19. **Κοντοχρῆστος Χ.** Ἀπὸ τὰ ἱστορικὰ καὶ λαογραφικά. Σκουφᾶς, ἔτ. Α' (1955), τεῦχ. 2, σ. 12.

20. **Κυριακίδης Στίλπ.** R. M. Dawkins (νεκρολογία). Ἑλληνικά 14 (1955/56) 291 - 92.

21. Γιατί ἡ «Φιλοπρόοδος Ἐνωσις Ἑάνθης» ἰδρύει Ἱστορικὸ καὶ Λαογραφικὸ Ἀρχεῖο. Λεύκ ΦΕ Ἑάνθης 1958, σ. 41-44. — Ἱστορικὸ καὶ Λαογραφικὸ Ἀρχεῖο τῆς Φ.Ε.Ξ., Αὐτόθι, σ. 44.

22. **Ἀβραὰμ Κ.** Ὁ Ρουμελιώτικος χαρακτήρας. Ρουμελ Ἡμερολ χρ. Γ' (1959) 49-53.
23. **Ἡμελλος Στ. Δ.** Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Νάξον (21 Ἰουλ.-6 Σεπτ. 1959). Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. 11-12 (1958/59), ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 328-333.
24. **Δουκᾶτος Δ. Σ.** Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Μεγανήσι Λευκάδος (1-15 Ἰουλ. 1958). Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. 11-12 (1958/59), ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 258-269.
25. ——— Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὰ Θεσσαλικά Ἄγραφα (7-27 Ἰουλ. 1959). Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. 11-12 (1958/59), ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 295-312.
26. **Οἰκονομίδης Δημ. Β.** Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὰ Σουλιωτοχώρια (12 Ἰουλ. - 10 Αὐγ. 1958). Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. 11-12 (1958/59), ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 270-277.
27. ——— Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς χωρία τῆς πρώην ἐπαρχίας Μαλακασίου Ἡπείρου (14 Ἰουλ.-12 Αὐγ. 1959). Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. 11-12 (1958/59), ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 313-320.
28. ——— Λαογραφικαὶ συλλογαὶ ἀποσταλεῖσαι εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον κατὰ τὰ ἔτη 1958-1959. Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. 11-12 (1958/59), ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 342-346. — Λαογραφικαὶ Συλλογαὶ κατατεθεῖσαι εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον κατὰ τὰ ἔτη 1960-1961. Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. 13-14 (1960-61), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 431-437.
29. **Σπυριδάκης Γ. Κ.** Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Λέρον (25 Ἰουλ.-8 Αὐγ. 1958). Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. 11-12 (1958/59), ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 249-258.
30. ——— Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Μῆλον (31 Αὐγ.-14 Σεπτ. 1959). Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. 11-12 (1958/59), ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 287-294.
31. ——— Ἐκθέσεις τῶν πεπραγμένων τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου κατὰ τὰ ἔτη 1958-1959. Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. 11-12 (1958/59), ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 397-404.
32. **Κοντοχρῖστος Χ.** Ἀπ' τὰ λαογραφικὰ τῆς περιοχῆς μας. Σκουφᾶς, ἔτ. Ε' (1959), τεύχ. 14, σ. 150-159.
33. **Δουκᾶτος Δ. Σ.** Ἐντυπώσεις ἀπὸ τῆ σημερινῆ Σκῦρο. Περιηγητικὴ 1959, ἀρ. 9, σ. 47-48.
34. **Μέγας Γ. Ἀ.** Ἡ πεντηκονταετηρὶς τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἐταιρείας. Λαογρ 18 (1959) 617-36.
35. ——— Ἑλληνικὴ Λαογραφικὴ Ἐταιρεία. Πεπραγμένα τοῦ 1959. Λαογρ 18 (1959) 552-56.
36. ——— Hugo Herding (νεκρολογία). Λαογρ 18 (1959) 556-58.
37. ——— Ἀντώνιος Δ. Κεραμόπουλλος (νεκρολογία). Λαογρ 18 (1959) 558-560.

38. ——— Κωνσταντῖνος Ἀμαντός (νεκρολογία). *Λαογρ* 18 (1959) 560.
39. *Δελαγραμμάτικας Δ. Ἡ.* Ἡ ἀξιοποίησις τοῦ ἱστορικοῦ, πνευματικοῦ, καλλιτεχνικοῦ καὶ λαογραφικοῦ πλοῦτου τῆς Ἀνδρου. Ἄνδρο Σελ ἔτ. Β' (1960) ἀρ. 2, σ. 26-29.
40. *Θωμόπουλος Θεόδ.* Ἡ λαογραφία στὴ χώρα μας. Αἰτωλ Γράμμ χρ. Α' (1960/61), τεῦχ. 1, σ. 14-15
41. *Δουκᾶτος Δ.* Ὁθωνοί. Ἐρείκουσα. Μαθράκι. Περιηγητικὴ 1960, ἀρ. 22, σ. 27-30.
42. ——— Ἡ παραδοσιακὴ μνήμη. Ὁ Προβολεύς, ἀρ. 5 (1960) σ. 8-9.
43. ——— Οἱ παλιοὶ μας ἀθόρυβοι λαογράφοι. Ὁ Λασταῖος Λάσκαρης καὶ τὸ ἔργο του. Πελοπ Πρωτ ἔτ. Δ' (1960) σ. 111-116.
Ἀναδημοσιεύονται καὶ 65 παροιμίαι καὶ 10 παροιμιακαὶ διηγήσεις.
44. *Σταφυλᾶς Μιχ.* Λαογραφικά. Στερ Ἐστ ἔτ. Α' (1960) ἀρ. 2/3, σ. 146-47.
Γενικά τινα ἀφορῶντα εἰς τὸ λαογραφικὸν ὕλικὸν ἐκ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος.
45. *Ἡμελλος Στ. Δ.* Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὴν νῆσον Νάξον (26 Ἰουλ.- 25 Αὐγ. 1960). Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. 13-14 (1960-61), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 290-300.
46. ——— Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὴν περιοχὴν Ξάνθης Δυτ. Θράκης ἀπὸ 22 Ἰουλίου - 21 Αὐγούστου 1961. Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. 13 - 14 (1960 - 61), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 401 - 413.
47. *Δίτινας Σπῦρ. Τ.* Τὸ ἔργον τοῦ Παύλου Βλαστοῦ. Κρητ Ἐστ χρόν. 1Β' (1960 - 61), σ. 214 - 216, 251 - 254.
48. *Δουκᾶτος Δ. Σ.* Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὰς νήσους Ὁθωνούς, Ἐρείκουσαν καὶ Μαθράκι τοῦ νομοῦ Κερκύρας (6-28 Ἰουλίου 1960). Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. 13-14 (1960 - 61), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 268-289.
49. *(Μέγας Γ. Ἀ.)* Ἑλληνικὴ Λαογραφικὴ Ἑταιρεία. Ἐκθεσις πεπραγμένων τοῦ ἔτους 1960. *Λαογρ* 19 (1960 - 61) 575 - 579.
50. ——— Ἀνακοινώσεις: International Society for Folk Narrative Research. Διεθνὴς Ἑταιρεία διὰ τὴν ἔρευναν τῶν λαϊκῶν διηγήσεων. *Λαογρ* 19 (1960/61) 579-580.
51. ——— Ἐδβίγη Λιούντεκε (νεκρολογία). *Λαογρ* 19 (1960/61) 581-583.
52. ——— Σπῦρος Θεοδωρόπουλος (Ἅγις Θέρος) (νεκρολογία). *Λαογρ* 19 (1960/61) 580.
53. *Οἰκονομίδης Δημ. Β.* Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὰ Κατσανοχώρια Ἠπείρου (13 Ἰουλ. - 12 Αὐγ. 1961). Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. 13 - 14 (1960 - 61), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 389-400.

54. **Πετρόπουλος Δημ. - Καρακάσης Σταῦρ.** Λαογραφική ἀποστολή εἰς τὴν περιφέρειαν Ἐβρου (16 Αὐγούστου - 16 Σεπτεμβρίου 1960). Ἐπετ Λαογρ Ἄρχ τόμ. 13-14 (1960-61), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 351-361.
Ἐν σελ. 351-353 : Ἐκθεσις περὶ τῆς λαογραφικῆς συλλογῆς ὑπὸ Δ. Ἀ. Πετροπούλου. Ἐν σ. 354-360 : Ἐκθεσις περὶ τῆς ἠχογραφεύσεως δημόδους μουσικῆς ὑπὸ Σταύρου Καρακάση.
55. **Πρινωτάκης Παντ.** Ἡ ἴδρυσις Λαογραφικῶν Μουσείων. Κρητ Ἐστ χρόν. ΙΓ' (1960-61), τεῦχ. 106, σ. 436.
56. **Σπυριδάκης Γ.Κ.** Ὁδηγία πρὸς συλλογὴν λαογραφικῆς ὕλης. Ἐπετ Λαογρ Ἄρχ τόμ. 13-14 (1960-61), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 73-147.
Ἀνετυπώθη καὶ εἰς ἰδιαίτερον τεῦχος.
57. ——— Λαογραφική ἀποστολή εἰς Κέα (15-29 Αὐγούστου 1960). Ἐπετ Λαογρ Ἄρχ τόμ. 13-14 (1960-61), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 253-268.
58. ——— Ἐκθεσις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εἰς περιοχὰς τοῦ νομοῦ Πέλλης (Μακεδονίας) (29 Ἰουν.-18 Ἰουλ. 1961). Ἐπετ Λαογρ Ἄρχ τόμ. 13-14 (1960-61), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 374-388.
59. ——— Ἐκθέσεις τῶν πεπραγμένων τοῦ Λαογραφικοῦ Ἄρχείου κατὰ τὰ ἔτη 1960-1961. Ἐπετ Λαογρ Ἄρχ τόμ. 13-14 (1960-1961), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 438-445.
60. **Σπυριδάκης Γ.Κ.-Καρακάσης Στ.** Λαογραφική ἀποστολή εἰς Κύπρον. Ἐπετ Λαογρ Ἄρχ τόμ. 13-14 (1960-61), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 301-361.
Ἐν σελ. 301-336 : Ἐκθεσις περὶ τῆς λαογραφ. συλλογῆς ὑπὸ Γ.Κ. Σπυριδάκη, καὶ ἐν σελ. 337-360 : Ἐκθεσις περὶ τῆς συλλογῆς μουσικῆς ὕλης ὑπὸ Στ. Καρακάση.
61. **Τσάκωνας Πολύβ. Β.** Εὐάγγελος Φωτάκης «Τὸ Ἀνεζηνιό». Κρητ Ἐστ χρόν. ΙΒ' (1960-61), σ. 379-380.
62. **Ἀδὰμ Πέτρο.** Ἡ ἐθνικὴ μας φυσιογνωμία. Ἡπειρ Ἐστ ἔτ. Ι' (1961) σ. 1132-33.
Ἐκτίθενται ἀπόψεις περὶ τῆς ἀνάγκης καὶ χρησιμότητος τῆς περισυλλογῆς τῆς λαογραφικῆς ἐν γένει ὕλης.
63. **Ζερζελίδης Γ.** Λαογραφικὰ προβλήματα. Λαογραφικὲς ἐκδηλώσεις. (Εἰσηγήσεις εἰς τὸ Παμποντιακὸν Συνέδριον Θεσσαλονίκης τῆς 28-29 Μαΐου 1961). Ποντ Ἐστ ἔτ. 12 (1961) σ. 6433-448.
64. **Δαογνωστικὸς** Λαογνωστικὰ (Laognossie). Ἡπειρ Ἐστ ἔτ. Ι' (1961) 22-38.
65. **Λουκάτος Δ.Σ.** Οἱ παλιοὶ μας ἐπαρχιακοὶ λαογράφοι. Ὁ Παπαζαφειρόπουλος καὶ ἡ «Περισυναγωγή» του. Πελοπ Πρωτ ἔτ. Ε' (1961) σ. 203-10.
Δημοσιεύονται καὶ 2 παραμῦθια ἐκ τῆς «Περισυναγωγῆς», μεταγεγραμμένα εἰς τὴν κοινὴν Νεοελληνικὴν.

66. ——— Ἡ Καρδίτσα καὶ τὰ χωριά της. Τουριστικὸς καὶ λαογραφικὸς περίπατος. Πειραϊκὴ - Πατραϊκὴ, ἔτ. 7 (1961) ἀρ. 71, σ. 12-13.
67. ——— Τὰ λαογραφικὰ τοῦ [Ἄνδρ.] Λασκαράτου. Ν Ἔστ 70 (Χριστούγεννα 1961), σ. 14-19.
68. Προκήρυξις διαγωνισμοῦ. Ἄρχ Πόντ 24 (1961) σ. 433.
Πρὸς συλλογὴν λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ ὕλικου ἐκ Ποντίων.
69. *Μερακλῆς Μιχ.* Ποίησις καὶ λαογραφία. Καινούργια Ἐποχὴ (Ἐνοιξη 1961), σ. 128-130.
70. *Πλάτανος Β.* Τὸ Μουσεῖο Λαϊκῆς Τέχνης Λέσβου Περιηγητικὴ 1961, ἀρ. 33, σ. 41-43.
71. *Σαλτσῆς Ἰ.* Ξονοφῶν Κοσμᾶ Ἄκογλους. Ποντ Ἔστ ἔτ. 12 (1961) σ. 6482-88.
72. *Τσαμπάκης Δ.* Οἱ Γκαραγκούνηδες τῆς Ἀκαρνανίας. Αἰτωλ Γράμμ χο. Α' (1961), ἀρ. τεύχ. 6, σ. 249-55.
73. *Τζεβελέκης Ἀντ. Ε.* Ἀφιέρωμα στὴ λαογραφία. Ἰόν Ἠχώ, περ. Γ', ἔτ. 17 (31) (1961-62), τεύχ. 192, σ. 12-14.
Ἐορτασμὸς μὲ λαογραφικὸν πρόγραμμα, ἦτοι μὲ ὀμιλίαι, χοροὺς κ.ἄ.
74. (*Ἰωαννίδου - Μπαρμπάργου Μαρία*). Ἑλληνικὴ Λαογραφικὴ Ἐταιρεία. Ἐκθεσις πεπραγμένων τοῦ ἔτους 1961. Λαογρ 20 (1962) 582-86.-Τοῦ ἔτους 1962, Αὐτόθι, σ. 587-591.
75. Λαογραφικὸ Μουσεῖο Βορείου Ἑλλάδος. Ἠώς, ἔτ. 5 (1962), ἀρ. 63-65, σ. 152-53.
76. *Καρακάλου - Καρανικόλα Δίλα* Νίκη Πέρδικα (νεκρολογία). Ἄρχ Εὐβ Μελ τόμ. 9 (1962), σ. 207-211.
77. (*Μέγας Γ. Α.*) Ἀνακοινώσεις: Εἰδικὴ Ἐπιτροπὴ πρὸς ἔκδοσιν τοῦ 3ου τόμου τῆς Εὐρωπαϊκῆς Λαογραφικῆς Συλλογῆς τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης. Λαογρ 20 (1962) 591-93.- Διὰ τὴν ἵδρυσιν Λαογραφικοῦ Μουσείου, Αὐτόθι, 593.
78. *Μπασουκέας Ἐπαμ. Ν.* Γεράσιμος Δ. Καψάλης (1873 - 1962). Πελοπ τόμ. Ε' (1962) 379-386.
79. *Οἰκονομίδης Δ. Β.* Νίκη Πέρδικα (νεκρολογία). Λαογρ 20 (1962) 596-598.
80. *Παπαθανασόπουλος Θαν.* Δημ. Λουκόπουλος (Ἐἴκοσι χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατό του). Ν Ἔστ τόμ. 72 (1962), σ. 1638-1641.

Β) Σύμμεικτα.

81. *Μακρῆς Λεων. Κ.* Ἠθη - ἔθιμα καὶ παραδόσεις τῆς Ἀθαμανίας 1900-1925, Τρίκαλα 1956, 8ον, σελ. 104.

Περιεχόμενα: ἄσματα 105 καὶ εἰδήσεις περὶ κοινων. ὀργαννώσ., βίων τοῦ λαοῦ (γεωργ. καὶ ποιμεν.), γεννήσ., βαπτίς., γάμου, τελευτῆς, δημόδ. ἰατρικ., εὐχαὶ καὶ ἀραί.

82. * **Μαλούτας Μηνᾶς Ἐμμ.** Τὰ Σέρβια. Ἱστορική καὶ λαογραφική ἐπισκόπησις. Θεσσαλονίκη 1956, 8ον, σελ. 187.

Κρίσις: Μακεδονικά, Δ' (1955-1960), σ. 575 (Β. Λαούρδας).

83. **Mélanges offerts à Octave et Melpo Merlier.** Athènes 1956 - 1957. Τόμ. Α' (1956), 8ον, σελ. 419, πίν. XVI. Τόμ. Β' (1956), 8ον, σελ. 498 (μετὰ πολλῶν πινακῶν καὶ εἰκόνων). Τόμ. Γ' (1957), 8ον, σελ. 486 (μετὰ πολλῶν πινακῶν καὶ εἰκόνων). Βλ. περὶ τούτου Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. 11 καὶ 12 (1958-59), ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 63-64.

Κρίσις: Ἑλληνικά 17 (1962) 434 - 35 (Στίλπ. Π. Κυριακίδης).

84. **Τσέκος Χαρ. Γ.** Ἱστορία τοῦ Ἀσδέστοχωρίου, Θεσσαλονίκη 1957, 8ον μικρ., σ. 207.

Περιέχονται καὶ εἰδήσ. περὶ ἐνδυμ., γάμου, λατρ. καὶ τινὰ ἄσματα.

Κρίσις: Μακεδονικά, Δ' (1955 - 1960), σ. 615 - 17 (Στίλπ. Π. Κυριακίδης).

85. **Βεῖκου - Σερραμέτη Κατίνα** Λαογραφικά καὶ γλωσσικά στοιχεῖα τῆς Παληᾶς Ξάνθης. Λεύκ ΦΕ Ξάνθης, 1958, σ. 47-68.

Περιέχονται: ἔθιμα λαϊκῆς λατρείας, δίστ. 36, ἄσματα 3, ἔθιμα γεννήσεως, γάμου, θανάτου, λαϊκὴ ἰατρικὴ, μετεωρολογία, παροιμ. 18, αἰνίγμ. 1, παραδ. 2, παρωνύμια, ἀνέκδ. 2, πληροφορίες περὶ τοῦ ἐνδύματος, κατάλογος ναῶν, γλωσσικὸν ὑπόδειγμα.

86. ———— Ἐν ἀπόγευμα μὲ τὶς Ἀβδηρίτισσες. Λεύκ ΦΕ Ξάνθης 1958, σ. 72-76.

Περιέχονται: ἄσμ. 8, δίστ. 23 καὶ ὕλη περὶ λαϊκῆς λατρείας, γάμου καὶ τελευτῆς.

87. **Βλάχου Ἀλεξάνδρα** Μεγαρικά ἦθη καὶ ἔθιμα. Λαογρ 18 (1959) 543-550.

ἔθιμα λατρείας, γάμου, παραμύθ. 1, ἐπφδαὶ 3.

88. * **Ἐραμιστῆς Μιὰ** πλευρὰ τοῦ Πρεβεζιάνικου χαρακτῆρα. Χρον Πρεβ ἔτ. Α' (1959), σ. 13-14.

ἄσμ. 1, αἰνίγμ. 2, δίστ. 3, λατρ. ἔθιμα κατὰ τὰς Ἀπόκρεως.

89. **Λαογραφία**, τόμ. 18 (1959), 8ον, σελ. 660.

Κρίσις: Revista de Folclor, București, ἔτ. VII (1962), Nr. 1 - 2, σ. 171 - 173 (Adrian Fochi).

90. **Μανάκας Δ.** Λαογραφικά. Θρακικά, τόμ. 31 (1959) 255-282.

ἄσμ. 30, ἔθιμα λατρ., ὕφαντ., παροιμ., ἀραί, δημόδ. ἰατρικὴ.

91. **Πετρόπουλος Δ. Ἀ.** Θεοκρίτου Εἰδύλλια ὑπὸ λαογραφικὴν ἔποψιν ἐρμηνευόμενα. Λαογρ 18 (1959) 5-93. [Μελέτη].

Ἀγροτικά ἔθιμα, γαμήλια, λαϊκὴ λατρεία καὶ πίστις, δίστιχά τινὰ, δεισιδαιμονίαι, μαγεία, μαντικὴ, παροιμίαι, ποιητικοὶ διάλογοι, ἀγερμοί.

92. **Ρωμαῖος Κ.** Κοντὰ στὶς ρίζες. Ἔρευνα στὸν ψυχικὸ κόσμον τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, Ἀθήνα 1959, 8ον, σελ. 486.

Κρίσεις : Περιηγητική 1959, ἀρ. 7, σ. 48 - 49 (: *M. Ραχοβίτης* = (Μ. Μ. Παπαϊωάννου). Κυπρ Σπ τόμ. ΚΔ' (1960), σ. 208 (*Κ. Π. Κύρρης*).

93. **Σαλαμάγκας Δημ.** Γιαννιώτικα σύμμεικτα. (Ίστοριοδιφικά, λαογραφικά, γλωσσολογικά, τοπωνυμικά, σπηλαιολογικά). Γιάννινα 1959, 8ον, σελ. 108. Τοπων. (σ. 5-6 και 85-104), ειδήσ. περι λαϊκ. λατρ. (σ. 24-32), μαγεία (σ. 33-36), παραδόσ. μετά λατρ. ἐθίμων (σ. 36-44), μαγικαὶ καὶ λατρ. συνήθ. (σ. 45-53), τ' ἄργανα καὶ τὰ τούμπανα (σ. 54-61), ἐπαγγέλματα (σ. 61-76), ἀγορές, ἐμπορεύματα, ὑφάσματα (σ. 76-84). *Κρίσεις* : Ἕπειρ Ἔστ. Ἔτ. Θ' (1960) 91-92 (*Εὐριπ. Σούβλας*). Αὐτόθι, σ. 267 (*Δ. Κόκκινος*).
94. **Στεφάνου Ἀντ. Π.** Συμβολὴ εἰς τὸ Χιακὸν γλωσσάριον. Χιακὰ Μελετήματα, τεύχ. 2ον, Χίος 1959, 8ον, σελ. 124, πίν. 16.

Περιλαμβάνονται εἰς τὰ λήμματα καὶ ποικίλαι λαογραφικαὶ εἰδήσεις, ἀναφερόμεναι ἰδίᾳ εἰς τὴν λαϊκ. οἰκίαν, τοὺς βίους καὶ τὴν λαϊκὴν λατρείαν.

95. *Testi Neogreci di Calabria. Parte I. Introduzione, prolegomeni e testi di Roccaforte, a cura di Giuseppe Rossi Taibbi. Parte II. Testi di Rochudi, di Condofuri, di Bova e indici, a cura di Girolamo Caracausi, Palermo 1959, 8ον, σελ. LXXXVII-493, μεθ' ἑνὸς χάρτου καὶ 4 εἰκ. ἐκτὸς κειμ. (Istituto Siciliano di Studi Bizantini e Neogreci. «Testi e Monumenti»). Collezione diretta da Bruno Lavagnini e pubblicata sotto gli auspici dello assessorato alla Istruzione della Regione Siciliana. Testi 3). (Βλ. καὶ Ἔπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. 11-12 (1958/59), σ. 356).*

Μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν, τὸ φωνητικὸν ἀλφάβητον, τὰ προλεγόμενα περὶ τοῦ ἑλλήν. πληθυσμοῦ τῆς Καλαβρίας καὶ τὰς γλωσσικὰς παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς διαλέκτου αὐτοῦ, ἀκολουθοῦν τὰ νεοελληνικὰ κείμενα μετὰ ἀλλήλων μετὰφρασιν εἰς τὴν ἰταλικήν. Οὕτως ἐκ τοῦ χωρίου Roccaforte ἔχομεν ἄσμ. 15, παροιμ. 4, διηγήσεις (nouvelle) 43· ἐκ τοῦ χωρίου Condofuri ἄσμ. 16, παροιμ. 12, μύθ. 1· ἐκ τοῦ χωρίου Rochudi ἄσμ. 30, παροιμ. 67· ἐκ τοῦ χωρίου Bova ἄσματα 146, παροιμ. 233, διηγήσ. 9· ἐκ δὲ τοῦ χωρίου Cardeto 1 ἄσμα καὶ 2 παροιμίας.

Κρίσεις : Λαογρ 19 (1960/61) 632-638 (*Γ. Ἀ. Μέγας*). Byzant. Zeitschr. τ. 53 (1960) 362-364 (*G. Rohlf*s). Revue des Études Byzantines, τ. XVIII (1960) 240 (*R. Janin*).

96. **Βεῖκου-Σεραμέτη Κατίνα** Λαογραφικὰ καὶ γλωσσικὰ στοιχεῖα τῆς παληᾶς Ξάνθης. Μέρος δεύτερο. Θρακ Χρον ἔτ. Α' (1960), ἀρ. 1, σ. 42-45, ἔτ. Β' (1961), ἀρ. 2, σ. 97-100, ἀρ. 3, σ. 156-57, ἀρ. 4, σ. 205-207, ἔτ. Γ' (1962), ἀρ. 5, σ. 40-41.

Τὸ α' μέρος ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ «Λεύκωμα τῆς Φιλοπροόδου Ἐνώσεως Ξάνθης», Ξάνθη, 1958, σελ. 47-68. Ἐκτὸς τῆς γλωσσικῆς ὕλης, δημοσ. καὶ παροιμιώδεις τινὲς φράσεις καὶ ποικίλαι εἰδήσεις ἀναφερόμεναι εἰς τοὺς βίους καὶ τὰ ἐπαγγέλματα τοῦ λαοῦ, τὴν κοινων. ὀργάνωσιν καὶ ἄλλα ἔθιμα.

97. **Γιαννακόπουλος Ἀναστ.** Ἱστορία Αὐδημίου. Θρακικά, τόμ. 33 (1960) σ. 149-178.

Νερόμυλοι (σελ. 159-162), σχολική μαθητεία (σ. 163-165), παιδιαί 2, παροιμ. 6, γαμήλ. ἔθιμα μετ' ἄσμάτων (σ. 176-78).

98. *Δ(ουλγεράκης) Μ.* Παραδόσεις καὶ τραγούδια ἀπὸ τὴν Μακεδονία. Πειραιϊκὴ - Πατραϊκὴ, ἔτ. 6 (1960) ἀρ. 60, σ. 32-33.— Οἱ πειρατὲς τοῦ Αἰγαίου· στίς παραδόσεις τῆς Σύρου. Αὐτόθι, ἀρ. 61, σ. 16-17.— Ἡ ζωὴ στὴν Αἰτωλοακαρνανία. Αὐτόθι, ἀρ. 63, σ. 32-34.— Σελίδες ἀπὸ τὴ Χιώτικη λαογραφία. Αὐτόθι, ἀρ. 64, σ. 14-15 καὶ 42.— Ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Λεσβιακοῦ λαοῦ. Αὐτόθι, ἀρ. 65, σ. σ. 12-13.— Γνωριμία μὲ τὸ λαὸ τοῦ νομοῦ Χανίων. Αὐτόθι, ἔτ. 7 (1961), ἀρ. 68, σ. 14-15 καὶ 30.— Γνωριμία μὲ τοὺς Λασηθιωτὲς. Αὐτόθι, ἀρ. 69, σ. 20-21 καὶ 26.— Σελίδες τῆς Θεσσαλικῆς λαογραφίας. Αὐτόθι, ἀρ. 70, σ. 16-17.

* Ἄσματα 15, δίστ. 2, παραδόσ. 9, παροιμ. 4, μῦθοι 4, ἀνέκδ. 5, εὐτράπ. διηγήσ. 1, εἰδήσεις περὶ λαϊκ. λατρείας, δεισιδαιμ. συνηθειῶν καὶ λαϊκ. τέχνης.

99. *Ἐμμανουὴλ Ἐμμ. Ἰ.* Λουλούδια καὶ δένδρα. Μυθολογία, Ἱστορία, Λαογραφία, Ἀθήναι 1960, 8ον, σελ. 78.

Δημοσ. καὶ τινες παροιμίαι, δίστιχα, δεισιδαιμονίαι, λατρευτ. ἔθιμα κ.ἄ.

100. *Ἐφραιμίδης Σάββ. Σ.* Ἱστορία - λαογραφία τοῦ Κοτωαίου (Κιουταχείας) πόλεως τῆς κεντρικῆς Μ. Ἀσίας, Θεσσαλονίκη 1960, 8ον, σελ. 335 + 1 χάρτ. Ἐν σελ. 66-90 περιλαμβάνονται εἰδήσ. περὶ ἀλιέων, βαφέων, ξυλουργῶν, ἀρχιτεκτόνων, κτιστῶν, ραπτῶν, χαλκουργῶν, χυτῶν, φανοποιῶν, ὑφαντουργῶν, ἀγγειοπλαστῶν, γουναράδων, ἀρτοποιῶν· ἐν σελ. 103-135 εἰδήσ. περὶ γάμου καὶ κοινων. ὄργαν.· ἐν σελ. 135-42 εἰδήσ. περὶ λαϊκ. λατρ.· ἐν σελ. 143-173 ἄσμ. 11 εἰς τουρκ. γλῶσσαν μὲ ἐλληνικὴν μετάφρ.· ἐν σελ. 175-190 εἰδήσεις περὶ κοινων. ὀργανώσεως τῆς κοινότητος καὶ ἐν σελ. 307-309 παροιμίαι 18.

101. *Κανδηλάπτης Γ.Θ. (Κάνις).* Ἀνάμικτα. Ποντ Ἔστ ἔτ. 11 (1960) σ. 5855-56.

Εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς λατρείας καὶ δημῶδους ἰατρικῆς.

102. *Κιακίδης Θεόδ. Π.* Ἱστορία Σαμοκοβίου καὶ περιχώρων. Θρακικά, 33 (1960) σ. 3-146.

Βίοι, ὑφαντικὴ, κοινων. ὄργάν., λαϊκὴ λατρεία, χοροί, λαϊκὰ ὄργανα, δίστιχα, ἄσμ. 37, παραμύθ. 20, ἀνέκδ. 5.

103. *Κονόμος Ντ.* Ζακυθινὸ λεξιλόγιο. Ἀθήνα 1960, 8ον, σελ 59. (Ζακυθινὴ Βιβλιοθήκη 1).

Πλὴν τῆς γλωσσ. ὕλης, δημοσ. καὶ ποικίλαι λαογραφ. εἰδήσεις ἀναφερόμεναι ἰδίᾳ εἰς τοὺς βίους τοῦ λαοῦ, τὰς δεισιδαίμονας δοξασίας καὶ τὴν λαϊκὴν λατρείαν.

104. *Κυριακίδης Στίλπ. Π.* Μακεδονικὰ ἄσματα, ἔθιμα καὶ δοξασίαι. Μακεδονικά, τ. Δ' (1955-1960), σ. 501-531. [Μελέτη].

* Ἄσματα 15, ἔθιμα λαϊκῆς λατρείας, τελευτῆς καὶ μοιρολόγια 2.

105. **Κώνστας Κ.Σ.** Λαογραφικά τοῦ Ρουμελιώτικου Εἰκοσιένα. Παροιμίες-Παρωνύμια-Προλήψεις. Στερ 'Εστ ἔτ. Α' (1960) ἀρ. 1, σ. 8-11.
106. **Μάνεσης Σταῦρ.** Ἡ ἐλιά καὶ τὸ λάδι. Ἀθήνα 1960, 8ον, σελ. 30. (Ἀνατύπ. ἐκ τοῦ περιοδ. «Βιομηχανικὴ Ἐπιθεώρησις»)
Ἐλαιοκομία, λατρεία, παροιμιαί.
107. **Μιχαλόπουλος Φ.** Τὰ Χριστούγεννα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Τραγούδια, παραδόσεις καὶ ἔθιμα. Κρίκος, ἔτ. 11 (1960), ἀρ. 119-120, σ. 14-15.
108. **Οἰκονομίδης Δημ. Β.** Γλωσσικαὶ καὶ λαογραφικαὶ εἰδήσεις ἐν τῷ «Ἡμερολόγιῳ τοῦ Κωνσταντίνου Διοικητοῦ». Εἰς μνήμην Ἀμάντου, Ἀθήναι 1960, σ. 147-166. [Μελέτη].
Τοπωνύμια, λέξεις, τουρκ. ἔθιμον, τὸ κάλυμμα τῶν Μανιατῶν, ἀξιόκουστον συμβάν, παροιμία τουρκικὴ, παραδόσεις 8 μεθ' ἐρμηνευτικῶν σημειώσεων.
Κρίσεις: Ἐπ Βυζ Σπ 30 (1960/61) σ. 647 (Π. Γ. Νικολόπουλος). Ἀθηνᾶ 65 (1961) 360 (Δ. Βαγιακάκος).
109. **Πανάρετος Ἀ.** Κυπριακὴ γεωργικὴ λαογραφία. Ἀγροτικὰ ἔθιμα, προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες. Λευκωσία-Κύπρος 1960, 4ον, σελ. 34 (πολυγραφ.)
Ἐθιμα λαϊκ. λατρ., ἀγροτ. βίου καὶ δεισιδ. δοξασίαι.
110. **Παπασταματίου-Μπαμπαλίτης Χρ.** Λαογραφικὰ Σουφλίου. Θρακικά, τόμ. 33 (1960) σ. 191-291.
Γλωσσάριον καὶ γραμματικὴ τοῦ ἰδιώματος (σελ. 206-32), ἀνέκδ. Σουφλίου 6, δεισιδαίμ. δοξ., παραμύθ. 5, αἰνίγμ. 51, ἐνδυμασ. (σ. 256-59), ἄσμ. 31, πληροφορίες διὰ σκεύη, ἐπιπλα, ἐργαλεῖα, ὕφαντ., χειροτεχν., ἀγγειοπλαστικὴν· παιδιαὶ 22, παιδ. ἄσματα 15.
111. **Παπαχριστοδούλου Χ.** Παρατηρήσεις στὸ «Θανατικὸ τῆς Ρόδου» τοῦ Ἐμμανουήλ Γεωργιλλᾶ ἢ Λιμενίτη. Εἰς μνήμην Ἀμάντου, Ἀθήναι 1960, σ. 76-88.
Ἐν σελ. 85-88 σταχυολογοῦνται καὶ ἐξετάζονται εἰδήσεις περὶ ἐνδυμασιῶν, κοινωνικῆς ὀργανώσεως καὶ τινες παροιμιαὶ καὶ παροιμιώδεις ἐκφράσεις.
112. **Σαλαμάγκας Δημ.** Ὁ Ἀη-Γιάννης τῆς Μπουνίλας. (Ἱστοριοδιφικὰ-λαογραφικά). Γιάννινα 1960, 8ον, σελ. 32. (Ἀνατύπ. ἀπὸ τὴν «Ἡπειρωτικὴ Ἐστία» τοῦ ἔτους 1959 καὶ 1960).
Τοπωνύμια, παράδοσις καὶ περιγραφὴ πανηγύρεως.
Κρίσις: Ἡπειρ 'Εστ ἔτ. Θ' (1960) σ. 357-58 (Εὐριπ. Σούρλας).
113. **Μαυροχαλυβίδης Γ. καὶ Κεσίσογλου Ἰ. Ἰ.** Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς Ἀξοῦ. Πρόλογος Ν. Π. Ἀνδριώτη, Ἀθήνα 1960, 8ον, σελ. XIX+328+2 χάρτ..
Σελ. 153-164: στερεότυποι ἐκφράσεις, σελ. 167-185: παροιμιαὶ 138, σελ. 186-221: παραμύθια 5.
114. **Πετρόπουλος Δ. Ἀ.** Χειρόγραφο τοῦ 18ου αἰ. Πελοπ τόμ. Γ'- Δ' (1958/59), Ἀθήναι 1960, σ. 411-413.
Δημοσ. καὶ εἰδήσεις περὶ τοπωνυμίων, βιοτεχνίας καὶ γεωργικοῦ βίου.

115. **Πετρόχειλος Μιχ. Κ.** Ἡ Ἀγόριανη τῆς Παρνασσίδος. Στερ Ἑστ ἔτ. Α' (1960) ἀρ. 4, σ. 248-51.
Ἔθιμον κοινων. ὀργανώσ., παραδόσ. 2, ἄσμ. 1, μῦθ. 1.
116. **Σέπτας Δημ. Χρ.** Γλῶσσα καὶ λαογραφία τῆς Εὐβοίας. Ἄρχ Εὐβ Μελ τόμ. 7 (1960) σ. 40-126. [Καὶ ἀνατύπ., Ἀθήνα (1960), 8ον, σελ. 103].
Περιγραφή ὑδρομύλου καὶ ἐργαλείων τοῦ μυλωνᾶ μὲ 16 σχήματα σ. 40-55· προλήψεις σ. 56-57· παροιμῖαι καὶ παροιμ. φράσεις 26 σ. 57-59, αἰνίγμ. 7 σ. 59-60, παράδοσις σ. 60-61, ποιμεν. βίος σ. 65-91, κτηνιατρ. σ. 91-96, τυροκομία καὶ βουτυροκομία σ. 96-100, τὰ χοντρά ζῶα σ. 100-103, κτηνιατρικὴ σ. 103-105, μετεωρολ. σ. 105-106, παροιμῖαι καὶ παροιμῶδ. φράσ. 17 σ. 106-108, παράδοσις σ. 108-109, παροιμ. καὶ παροιμ. φράσ. 13 σ. 109-112, παράδοσ. σ. 112, πρόληψις σ. 112, ξόρκι σ. 112-13, λεξιλόγιον σ. 115-17, γραμματικὴ σ. 118-125, βιβλιογραφία σ. 126.
Κρίσις: Αἰτωλ Γράμμ χρ. Α' (1960/61) τεῦχ. 3, σ. 140 (Γ. Βαλέτας).
117. **Τσιτσᾶς Σερ. Κ.** Τὸ Ἑλληνικὸ χωριό. Ἀθήναι (1960), 8ον, σελ. 111.
Τοπωνύμια, στίχοι δημοδ. ἄσματ., παροιμῖαι, εἰδήσεις περὶ λαϊκ. λατρείας, μετεωρολογ., παραδόσ., καὶ περὶ γεωργικοῦ καὶ ποιμενικοῦ βίου.
118. ——— Στὴ χώρα τῶν Ἀπεραντίων. Στερ Ἑστ ἔτ. Α' (1960) ἀρ. 2/3, σ. 130-33.
Ἄσμα, δίστιχον, παράδοσις.
119. **Φωστήρης Δ. καὶ Κεσίσογλου Ἰ'Ι.** Λεξιλόγιο τοῦ Ἀραβανί. Πρόλογος Ν. Π. Ἀνδριώτη, Ἀθήνα 1960, 8ον, σελ. ιθ' + 214 + 2 χάρτ. (Collection de l'Institut Français d'Athènes, 89. Κέντρο Μικρασ. Σπουδ. Δ/ση Μέλπωσ Μερλιέ. Καππαδοκία 7).
Πρόλογος (σελ. ζ' - ιθ'), σύντομος ἐπισκόπησις τοῦ ιδιώματος (σελ. 1-16), λεξιλόγιον (σελ. 17-68), παροιμ. 206 (σελ. 71-97), παραμῦθ. 1 (σελ. 98-127), πίνακες πραγμάτων, λέξεων (σ. 129-205), βιβλιογραφία (σ. 207-208).
120. **Ψ(υχογιός) Κ. Δ.** Καλαντάρι Ἀλωνάρη - Σεπτέμβρη. Ἡλειακά, τεῦχ. ΙΘ' (1960), σ. 575-79.
Παραδόσ. 5, ἔθιμα λατρείας.
121. **Ἡμελλος Στ. Δ.** Λαογραφικαὶ εἰδήσεις παρὰ τῷ Γάλλῳ περιηγητῇ P. Aug. de Guys. Ἐπετ Λαογρ Ἄρχ τόμ. 13-14 (1960-61), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 204-252.
Δημοσ. εἰσαγωγή περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ P. Aug. de Guys καὶ εἰδήσεις ὑπ' αὐτοῦ περὶ λαϊκῆς κατοικίας, ἐνδυμασίας, τροφῶν, γεωργ., ναυτικοῦ καὶ ἀλιευτικοῦ βίου, βιοτεχνίας, κεντητικῆς, ὑφαντικῆς, μαγείας, μαντικῆς, ἀστρολογίας, δημ. ἰατρικ., ἄσματα 2, εἰδήσ. περὶ παραμυθ., παροιμῖαι 2, παραδόσ. 2, ὄρκοι τινὲς καὶ ἀραὶ, γλωσσικά τινὰ στοιχεῖα καὶ εἰδήσεις περὶ γεννήσ., γάμου, τελευτ., λαϊκῆς λατρ., κοινων. ὀργαν., λαϊκοῦ δικ., καίτινα παίγνια.
122. **Ἀνδριώτης Ν. Π.** Τὸ ἰδίωμα τοῦ Λιβισίου τῆς Λυκίας, Ἀθήνα 1961, 8ον,

σελ. 125. (Ἐκδόσεις τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν. Διεύθυνση Μέλ-
πως Μερλιέ, Λυκία 1α).

Πλὴν τῆς γλωσσ. ὕλης, περιλαμβάνονται καὶ εἰδήσεις, ἀναφερόμεναι εἰς τὴν οἰκίαν,
τοὺς βίους τοῦ λαοῦ καὶ τὰ ἐπαγγέλματα.

Κρίσις: Revue des Études Byzantines, τόμ. XXI (1963) 306 (*R. Janin*).

123. **Ἀποστολίδης Φώτ. Γ.** Ἱστορία Τσεντῶς Ἀνατ. Θράκης. Θρακικά, τόμ. 34
(1961) 5-87.

Δημοσιεύονται καὶ εἰδήσεις περὶ δημόδ. ἱατρ., παιδίου, γεωργ. βίου, οἰκίας, ἐπίπλων καὶ
σκευῶν, ἐνδυμασ., ἐπαγγελμ., κοιν. ὄργαν., λαϊκ. λατρ., δεισιδ. δοξασ., γάμου, πα-
ροιμίαι καὶ παροιμ. φράσεις.

124. **Ἀποστολίδης Ἰ. Α.** Αἱ «δαφνηφορίαὶ τῆς Ἱερισσοῦ». Ἔθιμα ποὺ ἐνθυ-
μίζουν τὴν ἀρχαιότητα. Χρον Χαλκ 1961, τευχ. 1, σ. 104-108.

Ἔθιμα λαϊκῆς λατρείας καὶ γάμου.

125. **Βεῖκου-Σεραμέτη Κατίνα** Ἐπιβάτες. Ἱστορία, ἦθη καὶ ἔθιμα, γλωσσάριο.
Ἄρχ Θρ Θησ τόμ. 26 (1961) 181-329.

Ἔθιμα λαϊκῆς λατρείας, ἄσματα 19, ἔθιμα γάμου, γαμήλια ἄσματα καὶ δίστ. 10, δει-
σιδ. δοξασ., μαντική, ξόρκια 4, εὐχαὶ 7, ἀραι 10, ἀνέκδ. 5, παροιμ. 108, νανουρίσμ. 10,
αἰνίγμ. 9, γλωσσοδ. 6, παίγν. 9, παραμύθ. 8, γλωσσάριον, τοπωνύμια.

126. **Βλάχος Παναγ. Κωνστ.** Ὁ Στέφανος Γρανίτσας καὶ ἡ λαογραφία τῆς Εὐ-
ρυτανίας. Ἀθήναι 1961, 8ον, σελ. 92.

Λαογραφικὴ σταχυλογία ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Στεφ. Γρανίτσα. Ἄσματα τινα, εὐτράπ. διη-
γήσεις καὶ ἄλλα.

Κρίσις: Στερ Ἔστ Β' (1961) ἀρ. 11-12, σ. 295-296 (*Κ. Κοτσοκάλης*).

127. **Βογιατζίδης Ἰω. Κ.** Γλῶσσα καὶ λαογραφία τῆς νήσου Ἄνδρου (ἐπὶ τῇ θά-
σει ἐπιτοπίου μελέτης). Τόμ. Α', Β', Γ', Δ' (ἐν Ἀθήναις) 1949 (1951), 1956,
1956, 1957, 8ον, σελ. 256+256+320+164. (Ἀνδριακὰ Χρονικὰ 4, 5, 6, 8).

Πλὴν τῆς ἄλλης ὕλης, παρατίθενται σποράδην καὶ ποικίλαι εἰδήσεις ἀναφερόμεναι
ἰδίᾳ εἰς τὴν λαϊκὴν λατρείαν, τὰς παραδόσεις, τὴν κοινων. ὁργάνωσιν κτλ.

Κρίσις: Ἐπετ Ἐταιρ Κυκλ Μελ τόμ. Α' (1961), σ. 609-610 (*Δ. Β. Οἰκονομίδης*).

128. **Ζευγώλης Τ. Μ.** Λαογραφικὰ Σημειώματα, Ἀθήναι, τόμ. Α' (1950), 8ον,
σελ. 93, τόμ. Β' (1954) 8ον, σελ. 89, τόμ. Γ' (1956), 8ον, σελ. 96.

Παροιμ. καὶ παροιμ. φράσ. γνωμικά, εὐχαί, ὄρκοι, ἀπειλαί, ὕβρεις, βλασφημίαι, κατά-
ραι, παραδόσεις καὶ θροῦλοι, δεισιδ. συνήθ. μετεωρ., ὀνόματα δένδρων κ.ἄ.

Κρίσις: Ἐπετ Ἐταιρ Κυκλ Μελ τόμ. Α' (1961) σ. 613-614 (*Δ. Β. Οἰκονομίδης*).

129. **Γιαννοπούλου Μαριέττα.** Ζακυνθινὰ λαογραφικὰ γιὰ τὴ σταφίδα. Φιλ Πρω-
τοχρ ἔτ. 18 (1961) σ. 269-272.

Εἰδήσεις περὶ γεωργ. βίου μετὰ διστίχων τινῶν, παροιμίαι 11 καὶ 1 ἄσμα.

130. **Θεοδωρίδης Θ.** Φαρασιώτικες παραδόσεις, μῦθοι καὶ παραμύθια. Λαογρ
19 (1960/61) 222-259.

Παραδόσ. 2, μῦθοι ζώων 9, παραμύθ. 1.

131. *Ἰωάννου Δημ. Ἰω.* Λαογραφικά Ἀγίας Ἀννης. Ἀρχ Εὐβ Μελ τόμ. 8 (1961), σ. 253-272.
Παροιμῖαι 183, ᾄσματα 10, παραμύθια 3.
132. *Κιακίδης Θεόδ. Π.* Λαογραφικά Σαμμοκοβίου. Θρακικά, τόμ. 34 (1961) 196-233.
Δεισιδ. δοξασ., δημ. ἰατρ., εὐχαί, ἀραί, παραδόσεις, εἰδήσεις περὶ τελευτῆς.
133. *Κρητικός Παν. Γ.* Πατμιακὰ τοπωνύμια. (Γεωγραφία, ἱστορία, ἐτυμολογία, παραδόσεις). Ἀθῆναι 1961, 8ον μέγα, σελ. 180+1 χάρτ. (Ἀνατύπ. ἐκ τοῦ Δωδεκ. Ἀρχείου, τόμ. Α', Β' καὶ Δ').
Τοπωνύμια καὶ παραδόσεις.
134. *Κωνσταντινίδης Ἀριστ.* Ἐνα ἔθιμο τολμηρὸ καὶ μιὰ γραφικὴ συνήθεια σ' ἓνα χωριὸ τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. Ἀρχ Θρ Θησ τόμ. 26 (1961) 129-141.
Περὶ κοπῆς τοπικοῦ κέρματος ἀξίας πέντε παραδων τουρκικῶν ὑπὸ τῆς Ἐφοροεπιτροπῆς τῆς ἐκκλησίας τοῦ χωρίου Ἅγιος Εὐθύμιος καὶ εἰδήσεις περὶ εἰδικῆς ἑορτῆς (πανηγύρεως) διὰ τοὺς μνηστευμένους μετὰ τινων διστίχων.
135. *Κώνστας Κ. Σ.* Λαογραφικά τοῦ ξεσηκωμοῦ. Αἰτωλ Γράμμ χο. Α' (1961) ἀρ. τεύχ. 4-5, σ. 209-213.
Παροιμῖαι 26, παρωνύμ. 10, προλήψεις, παραδ. 1, μῦθ. 1.
136. *Δάππας Τάκης* Ὁ «κουβαῶς» τοῦ Χρηστοβασίλη. Ν Ἐστ 70 (1961) 1440-1445.
Ὄνόματα, τοπωνύμια, λατρεία, ἐνδυμασία, παιδιὰ.
137. *Δουκᾶτος Δ.* Τὰ λαογραφικά τοῦ Λασκαράτου. Ν Ἐστ 70 (1961) 14-19.
Λατρεία, ἐνδυμ., τοπων., παροιμ., ἐπαγγέλμ., ὄνομ., ναυτ. βίος, οἰκία, ὕβρεις, τροφαὶ καὶ ποτὰ κτλ.
138. *Μαμμόπουλος Ἀλέξ. Χ.* Ἡπειρος. Λαογραφικά-Ἡθογραφικά-Ἐθνογραφικά. Πρόλογος: Παν. Ἡλ. Πουλίτσα. Τόμ. Α'. Ἀθῆναι 1961, 8ον, σελ. 6 ἄ.ἄ.+207+20 εἰκ. ἐκτὸς κειμ.
Ἐν σελ. 91, 113-132, 140-1, 143, 147, 150, 151, 157, 181, 184, 187, 191 ᾄσματα 45' σελ. 161: παροιμ. 11, σ. 72-77: ἀνέκδ. 11 καὶ ποικίλαι εἰδήσεις ἀναφερόμεναι: εἰς τὴν κοινωνικὴν ὀργάνωσιν (σ. 55, 66-68, 79, 84-85, 99, 102), τὸ λαϊκὸν δίκαιον (σ. 86-90, 94-97, 100-101, 162-163), τοὺς βίους (σ. 47-62, 165-169), τὴν οἰκίαν (σ. 63-65), τὴν ἐνδυμασίαν (σ. 169-195), τὴν δημ. ἰατρ. (σ. 70, 103-112), τὰς δεισιδ. συνηθ. (σ. 160-161), τὸν γάμον (σ. 144-157), τὴν τελευτὴν (σ. 157-160), τὴν λαϊκὴν λατρείαν (σ. 13-32, 133-144), σποράδην δὲ πλῆθος ὀνομάτων καὶ τοπωνυμίων ἰδίᾳ ἐκ Βορ. Ἡπείρου καὶ 20 εἰκόνες ἐνδυμασιῶν:
Κρίσεις: Λαογρ 19 (1960/61) 619-621 (Δ. Β. Οἰκονομίδης). Ἡπειρ Ἐστ ἔτ. Ι' (1961) σ. 189-190 (Δ. Σαλαμάγκας),

139. **Ντοῦζος Δημ.** Λαογραφικά Ναυπακτίας. Ἀθήναι 1961, 8ον, σελ. 167.
Σελ. 3: Εἰσαγωγή (γενικά περὶ Λαογραφίας, Λαογραφικῆς Ἑταιρείας καὶ Λαογρ. Ἀρχείου), σ. 35-39: περὶ γλώσσης, σελ. 40: ἔνδυμασία, σ. 41-84: ἄσματα 153, σ. 84-93: εἰδήσεις ἀναφερόμεναι εἰς τὸ παιδίον καὶ τὸν γάμον μετὰ γαμηλ. ἄσματ. 24, σελ. 93: περὶ οἰκίας, σελ. 93-99: εἰδήσεις περὶ λαϊκ. λατρ. μετὰ 16 λατρ. ἄσμ., σελ. 100-106: παροιμ. 251, σελ. 107-108: προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι.
140. **Πάγκαλος Γ.** Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς Κρήτης, τόμ. Γ' (Γλωσσάριον Λ-Σ), ἐν Ἀθήναις 1961, 8ον, σελ. 528.
Ἐκτὸς τῆς γλωσσικῆς ὕλης, δημοσιεύονται καὶ ποικίλαι λαογραφικαὶ εἰδήσεις ἀναφερόμεναι εἰς τὰ ἔπιπλα καὶ σκεύη, τοὺς βίους τοῦ λαοῦ καὶ τὰ ἔθιμα.
141. **Παπαθανασόπουλος Θαν.** Λαογραφικά τῶν Κραβάρων. Αἰτωλ Γράμμ χρ. Β' (1961) ἀρ. τεύχ. 7-8, σ. 26-32.
Παραδ. 8, εἰδήσ. περὶ λαϊκῆς τέχνης, ἔνδυμασ., κοινων. ὁργανώσεως.
142. **Παπαχριστόπουλος Παν. Χρ.** Ὁ μήνας Μάης στὰ Φιλιατρά. Φιλιατρά, ἔτ. Ε' (1961) τεύχ. 19, σ. 13-18.
Εἰδήσ. περὶ μαγικῶν καὶ δεισιδ. συνηθειῶν καὶ λαϊκῆς λατρείας.
143. ——— Ὁ Αὔγουστος μήνας στὰ Φιλιατρά. Φιλιατρά, ἔτ. Ε' (1961) τεύχ. 20, σ. 19-24.
Εἰδήσ. περὶ δεισιδ. συνηθειῶν, μετεωρολογ. καὶ λαϊκῆς λατρείας.
144. **Ρωμαῖος Κ.** Πρωτοτυπία λαϊκοῦ πολιτισμοῦ στὸ νησί τῆς Λέσβου. Περιηγητικὴ 1961, ἀρ. 34, σ. 44-45.
Παραδόσεις τινὲς καὶ εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς λατρείας.
145. **Συμεοῦ Δημ.** Ἔθιμα καὶ παραδόσεις. Μαθ Ἔστ. ΙΑ' (1961) ἀρ. 30 σ. 40-42.
Ἔθιμα τελευτῆς, λαϊκ. λατρ., τοπωνύμια.
146. **Φωστέρης Δημ. Π.** Τὸ μεταλλεῖον τοῦ Ταύρου. Μικρ Χρον 9 (1961) 259.
Οἰκία (σ. 259), ἔνδυμα (σ. 260), κοινοτικὴ ὁργάνωσις (σ. 261-265), παιδιὰ (σ. 267), γάμος (σ. 280-81).
147. **Χαλιορῆς Ν. Γ.** Λέξεις ποὺ λέγονται στὴν Ὑδρα καὶ δείχνουν τὴν σχέσιν τῆς μὲ τὰ Ἰόνια νησιὰ καὶ ἄλλα μέρη. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 21 (1961) ἀρ. 5 (243) σ. 114-117, ἀρ. 6 (244) σ. 139-140, ἀρ. 7 (245) σ. 162-164, ἀρ. 8-9 (246-247) σ. 187-189, ἀρ. 10 (248) σ. 210-212, ἀρ. 11 (249) σ. 224-25.
Δημοσιεύονται καὶ εἰδήσεις, ἀναφερόμεναι εἰς παροιμ. φράσ., τὴν κοινων. ὁργάνωσ., τοὺς βίους κτλ.
148. ——— Βυζαντινὲς λέξεις ποὺ λέγονται ἔως τώρα στὴν Ὑδρα. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 21 (1961) ἀρ. 1 (239) σ. 17-20, ἀρ. 2 (240) σ. 41-44, ἀρ. 3 (241) σ. 65-67, ἀρ. 4 (242) σ. 79-81, 92-93.
Δημοσ. καὶ ποικίλαι λαογραφ. εἰδήσεις ἀναφερόμεναι εἰς τὰ ἄσματα, τὰς παροιμ., τὰς παραδόσ., τὴν κοινων. ὁργάνωσ., τὰς τροφάς, τὴν οἰκίαν, τοὺς βίους κ.ἄ.

149. **Χατζηγιάκης Ἀλέξ. Κ.** Τ' Ἀσπροπόταμο Πίνδου. Ἱστορικά. Μὲ πρόλογο τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ καὶ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Ν. Βέη (Bees). Ἀθήναι 1961, 8ον, σελ. 368 μὲ 64 εἰκ. καὶ 2 χάρτ. ἐντὸς κειμ.
Ἐκτὸς τῆς ἱστορ. ὕλης, δημοσ. εἰκόνες ἀρχοντικῶν οἰκιῶν μετὰ περιγραφῶν, τοπωνύμια, εἰδήσεις περὶ Σαρακατσαναίων καὶ Βλάχων, 20 προφητεῖαι Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ, δημῶδη τινὰ ἄσματα καὶ παραδόσεις.
Κρίσις: Λαογρ 19 (1960/61) 623-625 (Α. Β. Οἰκονομίδης).
150. ——— Λαογραφικὰ Ἀσπροποτάμου (Πίνδου Τρικκάλων). Φιλ Πρωτοχρ ἔτ. 18 (1961) σ. 247-252.
Χοροί, ἐνδυμασία, μαγεία, ὕφαντική, ποιμενικ., κυνηγ. καὶ ἀλιευτικ. βίος, χειροτεχνία.
151. **Ἀθανασοπούλου Βακὼ** Φιλιατρινοὶ ἰδιωματισμοί. Φιλιατρά, ἔτ. 6 (1961/62) τεῦχ. 23-24, σ. 15.
Ὑβρεις 2, παροιμ. 4 καὶ εἰδήσεις περὶ παιδίου καὶ κοινωνικ. ὀργανώσεως.
152. **Παπαχριστόπουλος Π. Χ.** Γλωσσάριον. Φιλιατρά, ἔτ. 6 (1961/62) τεῦχ. 21-22, σ. 11-12.
Δημοσιεύονται καὶ παροιμ. 2 καὶ εἰδήσεις περὶ τροφῶν, ἐνδυμασ., κοινωνικῆς ὀργαν., μαγείας καὶ παιδίου.
153. **Ἀποστολίδης Κοσμᾶς Μυρτίλος.** Ὁ Στενίμαχος, ἦτοι συνοπτικὴ τῆς πόλεως Στενιμάχου ἱστορία ἀπὸ τῶν παλαιῶν μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Δευτέρα ἔκδοσις ἐπηυξημένη καὶ βελτιωμένη, ἐν Ἀθήναις 1962, 8ον, σελ. ις' + 206 μετὰ 24 πιν.
Ἐκτὸς τῆς ἱστορικῆς ὕλης, δημοσιεύονται: μία παιδιὰ καὶ ἔθιμα σχετικὰ μὲ τὴν μαντικήν, 4 παραδόσεις περὶ τοῦ φρουρίου Στενιμάχου, παροιμ. τινὲς καὶ λογοπαίγνια τῶν Στενιμαχιτῶν, 12 ἄσμ. μετὰ μουσικῆς καταγραφῆς 4 ἐξ αὐτῶν, 2 ἐξορκισμοί, προλήψεις τινὲς καὶ παραδόσεις.
Κρίσις: Λαογρ 20 (1962) 646-647 (Α. Β. Οἰκονομίδης).
154. **Ἀσβέστη Μαρία Β.** Μαγικὰ καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι. Λαογρ 20 (1962) 204-212.
Δημοσ. προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι, εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς ἱατρικῆς, ἐξορκισμοὶ 9.
155. **Ἀφέντρας Γεώργ. Κ.** Λαογραφικὰ τῆς βορείου Εὐβοίας. Ἀρχ Εὐβ Μελ τόμ. 9 (1962) 212-243.
Δημοσ. γενικὰ περὶ τῶν κατοίκων, δεισιδαίμονες δοξασίαι καὶ εἰδήσεις περὶ οἰκίας, ἐπιπλῶν καὶ σκευῶν, ἐργαλείων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἐνδυμασιῶν καὶ κοινων. ὀργανώσεως.
156. **Διαμαντόπουλος Κωνστ. Γ.** Τινὰ περὶ τοῦ συντελεστοῦ τῆς παραγωγῆς «ἔδαφος» μετὰ σχετικῶν λαογραφικῶν παρατηρήσεων, [Ἀθήναι] 1962, 8ον, σελ. 36.
Πλὴν τῆς ἄλλης ὕλης, παρεμβάλλονται εἰς τὸ κείμενον ἀρκεταὶ παροιμίαι ἐκδεδομέναι καὶ ἀνέκδοτοι ὡς καὶ τινες δεισιδαίμονες δοξασίαι.

157. **Δ. Μ.** Σελίδες τῆς Ἀρκαδικῆς λαογραφίας. Πειραιϊκή-Πατραϊκή, ἔτ. 8, ἀρ. 83 (1962) σ. 24-25.
Παραδόσεις 2, λατρευτ. ἔθιμα, ἄσματα 2.
158. ——— Ματιές στὴ Μεσσηνιακὴ λαογραφία. Πειραιϊκή-Πατραϊκή, ἔτ. 8, ἀρ. 85 (1962) σ. 27 καὶ 34.
ἄσματα 4, παραδόσ. 2.
159. ——— Τραγούδια θρούλοι, παραδόσεις Ἀχαΐας. Πειραιϊκή - Πατραϊκή, ἔτ. 8, ἀρ. 88 (1962) σ. 12-13.
ἄσματα 4, ἔθιμα λατρ., παραδόσ. 2.
160. **Ζερζελίδης Γ. Ἰ.** Ἐγκλικά - Ἠγγροικας καὶ Φαρναβαζοῦ. Ποντ Ἔστ 13 (1962) σ. 6524-26.
Περὶ τῆς παιδιᾶς Ἐγκλικά καὶ τοῦ τοπων. Φαρναβαζοῦ.
161. **Ζωγράφος Ἰ.** Λαογραφικὰ τῆς Ἄνδρου. Ἄνδρ Σελ ἔτ. Γ' (1962) ἀρ. 1, σ. 13-16.
Εἰδήσεις περὶ λαϊκοῦ δικαίου, λατρείας, παροιμ. φράσ. 5, βλασφημ. 1, ἄσματα 5.
162. **Καρανικόλας Σωτ. Ἀλ.** Τὰ σεβάσματα τῆς λατρείας τῶν Συμαίων. Τόμ. Α' (Ἀθῆναι) 1962, σχ. 8ον, σελ. 128. (Συμαϊκὴ Βιβλιοθήκη 1. Ἐκδοσις Συλλόγου Συμαίων Πειραιῶς «Ὁ Πανορμίτης».)
Ἐκτὸς τῆς ἱστορικῆς ὕλης, δημοσιεύονται σποράδην καὶ τινὰ ἔθιμα λαϊκῆς λατρείας, δίστιχα καὶ παραδόσεις.
163. ——— Γλωσσάριον τοῦ ἰδιώματος τῆς Σύμης (μετὰ ἱστορικῶν καὶ λαογραφικῶν στοιχείων). Δωδ Ἄρχ τόμ. Δ' (1963) σ. 142 - 213. [Καὶ ἀνατύπωσις ὑπὸ τὸν τίτλον: Γλωσσάριον τοῦ ἰδιώματος τῆς Σύμης, τεῦχος Α', Α-Γ, ἐπιμελεία Ἀναστ. Καραναστιάση-Ἀλεξ. Καρανικόλα, Ἀθῆναι 1962, 8ον, σελ. 76].
Ἐκτὸς τῆς γλωσσ. ὕλης, δημοσ. καὶ εἰδήσεις περὶ γεννήσεως, γάμου, τελευτῆς, λαϊκῆς οἰκίας, σκευῶν καὶ ἐπίπλων, γεωργικοῦ καὶ ποιμενικοῦ βίου, λαϊκῆς λατρείας, δεισιδ. δοξασ., δίστιχα τινὰ κ.ἄ.
164. **Καραρᾶς Νικ.** Ὁ Μπουτζᾶς, τὸ λουλουδένιο χωριὸ τῆς Σμύρνης. Ἡ ἱστορία του - ἡ ζωὴ του, Ἀθῆνα 1962, 8ον, σελ. 169. (Ἐκδόσεις «Ἐνώσεως Σμυρναίων».)
Ἐκτὸς τῆς ἄλλης ὕλης περιλαμβάνονται καὶ τοπωνύμια, ἐπώνυμα καὶ ἔθιμα σχετικὰ μὲ τὴν κοινωνικὴν ὀργάνωσιν.
Κρίσις: Μικρ Χρον τόμ. 10 (1963) 481-490 (Δ. Β. Βαγιακάκος).
165. **Καρούδη Ἐλένη** Ἀρκαδικὰ Σύμμεικτα. Λαογρ 20 (1962) 579-80.
Παραδόσεις 3, μαντικαὶ καὶ δεισιδαίμ. συνήθειαι, γαμήλια ἔθιμα.
166. **Κολότσιος - Δημόφιλος Χρ. Ἀθ.** Λαογραφία Καραγκούνηδων Δ. Θεσσαλίας, Τρίκαλα 1962, 8ον, σελ. 108.
Γενικὰ περὶ τῶν Καραγκούνηδων, ἔνδυμα, παραδ. καὶ δεισιδαιμ. 11, μαγεία, μαντεία,

έπωδαι 12, λαϊκή ιατρική, τοπωνύμια, λαϊκή λατρεία, τραγούδια 74, γάμος, γεωργία, κοινωνική οργάνωσις.

167. **Κουτσομούτης 'Απ.** Λαογραφικά Νέας Κεσσάνης. Θρακ Χρον ἔτ. Γ' (1962) ἀρ. 8, σ. 221-224.
Γαμήλια καὶ λατρευτικά ἔθιμα μετὰ τινῶν ἀσμάτων.
168. **Κώνστας Κ. Σ.** «Λαογραφικά τοῦ Εἰκοσιένα». (Παροιμίες - Παρωνύμια). Ἐφημ. «Ἡ Βραδυνή», 26 Μαρτίου 1962.
Γίνεται λόγος περὶ παροιμιῶν καὶ παρωνυμίων.
169. **Κωστάκης Θαν. Π.** Ἐκφραστικά μέσα γιὰ τὸν προσδιορισμὸ τοῦ χρόνου στὰ Τσακόνικα. Λαογρ 20 (1962) 27-65.
Δημοσιεύονται ζητήματα σχετικὰ μὲ τὴν ἀστρολογία, τὸν γεωργικὸν βίον, τὴν κοινωνικὴν οργάνωσιν καὶ γλωσσάριον.
170. **Μάνεσης Σταῦρος** Ἁγ. Γιώργης ὁ Σκορποφαμελίτης. Ἡώς, ἔτ. 5 (1962) ἀρ. 57, σ. 19 - 21.
Εἰδήσεις περὶ ἐπιτηδευμάτων καὶ λαϊκῆς λατρείας.
171. **Μελανοφρύδης Π. Ἡ.** Ἰδιωματισμοὶ τῆς Ποντιακῆς διαλέκτου. Ποντ Ἐστ ἔτ. 13 (1962), σ. 6598 - 99, 6705 - 6706, 6767 - 68, 6904 - 6907.
Δημοσ. καὶ εἰδήσεις περὶ τροφῶν, σκευῶν, ὑφαντικῆς, 5 παροιμ., περὶ γεωργ. βίου, 3 ὕβρεις, ὄνομ. πτηνῶν, περὶ γάμου, βαπτίσεως κτλ.
172. **Μοσχίδης Θεόδ.** Λούπιδα Γανοχώρων. Ἄρχ Θρ Θησ 27 (1962) 151 - 158.
Εἰδήσεις περὶ χορῶν, ἔνδυμ., γεννήσ., δεισ. δοξ., λαϊκ. λατρείας καὶ ἄσμ. 3.
173. **Μουσελίμης Σπῦρ. Γ.** Ἰδιωματισμοὶ καὶ ξενικαὶ λέξεις τῶν Σουλιορειτῶν (ἐπαρχίας Σουλίου - Θεσπρωτίας). (Ἀνέκδοτα). Ἡπειρ Ἐστ ἔτ. ΙΑ' (1962) σ. 40 - 47, 134 - 142, 238 - 243, 320 - 324, 418 - 423, 553 - 558, 720 - 725, 834 - 840, 927 - 934.
Παρατίθεται εἰς πολλὰς λέξεις καὶ λαογρ. ὕλη, ἤτοι παροιμιαί, εἰδήσεις περὶ παιγνίων καὶ ἄλλη ποικίλη ὕλη.
174. **Οἰκονομίδης Ἀπόστ.** Γλωσσάριον Μαδύτου Ἀνατολικῆς Θράκης. Ἄρχ Θρ Θησ 27 (1962) 321 - 349.
Εἰς τὰ λήμματα τῆς γλωσσικῆς ὕλης παρεμβάλλονται καὶ παραδόσεις τινές, ὕβρεις καὶ εἰδήσεις περὶ κοινων. οργανώσεως, τελευτῆς, μαγικῶν καὶ δεισιδαιμόνων δοξασιῶν καὶ λαϊκῆς λατρείας.
175. **Οἰκονομίδης Δημ. Β.** Ὄνομα καὶ ὀνοματοθεσία εἰς τὰς δοξασίας καὶ συνηθειάς τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Λαογρ 20 (1962) 446 - 542.
Μελέτη ἀναφερομένη εἰς τὴν μαγικὴν ἔννοιαν τοῦ ὀνόματος, τὰς μαγ. συνηθείας περὶ τὴν ἐκλογήν αὐτοῦ, τὴν ἔννοιαν τοῦ βαπτίσματος καὶ τὰς περὶ τῶν ἀβαπτίστων ἀντιλήψεις, τὰ ὀνόματα ἐκ προγόνων ἐκ παραδόσεως καὶ ἐκ διαφόρων περιστάσεων, τὰ εὐόιωνα ἢ εὐχετικά, τὸν χρόνον καὶ τόπον βαπτίσεως καὶ ὀνοματοθεσίας, τὸν ἀνάδοχον, τὴν ἀναγγελίαν τοῦ ὀνόματος, τὴν ἀπόκρισιν ἢ ἀποσιώπησιν αὐτοῦ, τὰ διπλᾶ ὀνόματα, τὴν ἀλλα-

γὴν αὐτοῦ· εἶτα εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ ὀνόματος εἰς τὴν μαγειάν, τὴν μαντικὴν, τὰ παραμύθια, τὰς παροιμίας, τὸν ἑορτασμὸν αὐτοῦ. Τέλος ἐξετάζονται ὀνόματα ζώων, τόπων καὶ φυτῶν.

176. **Παπαθανασόπουλος Θαν. Ν.** Ἱστορικὰ καὶ λαογραφικὰ τῆς Περίστας. Προλογίζει ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Β. Γ. Βαλαώρας. Ἐκδόσεις «Ἀσκραῖος», Ἀθήνα (1962), 8ον, σελ. 48.
Δημοσ. καὶ ἄσματα τινὰ, παραδόσεις καὶ λατρ. ἔθιμα.
177. **Παπαγεωργίου Χαρ.** Στὶς πλαγιὰς τοῦ Τυμφρηστοῦ, [Ἀθήναι 1962], 8ον, σελ. 175.
Περιλαμβ. ἄσματα 2, γαμήλια ἔθιμα μετ' ἄσμ. (σ. 129 - 135), εἰδήσεις περὶ ποιμεν. βίου (σ. 137 - 38), γεωργ. βίου (σ. 141-146), παιγνιδιῶν (σ. 147 - 48), παροιμ. 22, περὶ οἰκίας, κοιν. ὄργαν., ὕφαντ., δεισιδ. δοξ., λαϊκ. λατρ. καὶ λεξιλόγιον.
Κρίσις : Στερ Ἔστ Γ' (1962) ἀρ. 13/14, σ. 57 (Τ. Λαϊνᾶς).
178. **Παπανικολάου Φ. Δ.** Λαογραφικὰ Δυτικῆς Μακεδονίας, τόμ. Α'. Θεσσαλονίκη 1962, 8ον, σελ. 272.
Δημοσ. εἰδήσ. περὶ λαϊκῆς οἰκίας, ζώων, φυτῶν, λαϊκῆς λατρ., γεωργ. καὶ ἐπαγγελμ. βίου, μηνῶν, παροιμιαὶ τινὲς καὶ ἄσματα 200.
179. **Παπαχαραλάμπους Γ.** Ἑρμηνευτικά. Κυπρ Σπ 26 (1962) 35 - 39.
Ἑρμηνευτικά εἰς λέξεις ἀπαντώσας εἰς τὰ Προδρομικὰ ποιήματα, εἰς γνωμ. φράσιν τῶν Κυπρίων καὶ εἰς ἄσματα.
180. **Παπαχριστοδοῦλου Χ. Ἰ.** Λαογραφικὰ σύμμεικτα Ρόδου. Λαογρ 20 (1962) 66 - 175.
ἄσματα (προσευχαί) 4, γητειὲς καὶ ξόρκια 56, αἰνίγματα 60, χαιρετισμοί, εὐχαί, βλασφημιαὶ ἢ κατάραι καὶ λέξεις ὑβριστικαί, ἀντιλαβαί, ὑβριστικὰ σχήματα, ὄρκοι (σ. 99 - 121), παροιμιαὶ 606.
181. **Πλάτανος Βασ.** Ὁ χορὸς τῶν ἀλόγων. Ἡώς, ἔτ. 5 (1962) ἀρ. 57, σ. 37 - 47.
Διήγημα μὲ εἰδήσεις περὶ δημοδῶν ἁσμάτων καὶ λαϊκῆς λατρείας.
182. **Σκαφιδᾶς Βασ. Κ.** Ἱστορία τοῦ Μετσόβου. Ἡπειρ Ἔστ ἔτ. ΙΑ' (1962) σ. 16 - 21, 106 - 112, 289 - 295, 384 - 392, 528 - 537, 610 - 615.
Ἐν σ. 21 ὑπάρχουν εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς βιοτεχνίας, ξυλοτεχνίας, ὕφαντικῆς, ἐμπορίου, δημ. τραγούδια.
183. **Σολομωνίδης Χρ. Σ.** Σμυρναϊκὸ γλωσσάριο, Ἀθήνα 1962, 8ον, σελ. 148.
Πλὴν τῆς γλωσσ. ὕλης περιλαμβάνονται καὶ τινὰ δίστιχα, εὐχαί, παροιμ. ἐκφράσεις, εἰδήσεις περὶ γάμου, λαϊκ. λατρείας κ. ἄ.
184. **Σπανὸς Δημ. Γρ.** Ψαριανὴ λαογραφία, Ἀθήναι 1962, 8ον, σελ. 152.
Πρόλογος, ἄσμ. 8, δίστ. μοιρολ. 21, δίστ. «τῶν καραβιῶν καὶ τῆς θάλασσας» 26, ναυουρίσμ. 30, δίστ. τῆς ἀγάπης 85, ἀποκριάτικα δίστιχα 21, ἀποκριάτικα ἄσματα 17, δίστιχα «νοσταλγίας» 7, γαμήλ. ἔθιμα, δίστ. γάμ. 83, εἰδήσεις περὶ οἰκιακ. σκευῶν, τελευτῆς, κοινων. ὄργαν., ἐνδυμασ., λαϊκ. λατρ., ἄσματα λατρ. (κάλαντα) 11.

185. **Σπεράντσας Θεοδόσ. Κ.** Ἀπὸ τὴν Κυκλαδικὴν λαογραφίαν. Παιδικὰ παιγνίδια καὶ λαϊκὰ ἀνιστορήματα (παραμύθια) τῆς Σίφνου. Ἐπετ Ἐταιρ Κυκλ Μελ τόμ. Β' (1962) σ. 257 - 318.
Παιδιαὶ 14, παραμύθια 6.
186. **Τσικνόπουλος Ἰω. Π.** Γεωγραφικὰ καὶ λαογραφικὰ τοῦ Ἁγίου Νεοφύτου. Κυπρ Σπ 26 (1962) 51 - 128.
Δημοσιεύονται ἀγιολογικαὶ παραδόσεις (σ. 79 - 98, 101 - 105, 106 - 109, 122 - 124), εἰδήσεις περὶ γάμου (σ. 98 - 100), βαπτίσματος (σ. 100), λαϊκ. λατρ. (σ. 105 - 106, 121 - 122), ἐπαγγελμάτων (σ. 111 - 112), τελευτῆς (σ. 112 - 114) καὶ δημ. ἰατρ. (σ. 114 - 115) κ.ἄ.
187. **Φούρλας Δημ. Β.** Ὁ «Λάζαρος» στὸ Νεοχώρι Ναυπακτίας. Λαογρ 20 (1962) 11 - 26.
Εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς λατρείας καὶ «Λαζαρικά» ἄσματα.
188. **Ψυχουντιάκης Γεώργ. Ν.** Ἀητοφωληές στὴν Κρήτη, Χανιά 1962, 8ον, σελ. 158.
Περιέχονται εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς οἰκίας, γεωργ. καὶ ποιμεν. βίου, γάμου μετὰ γαμηλίων ἄσμάτων, κοινων. ὄργαν., τελευτῆς, λαϊκ. λατρ., ἐπιδ. 6, περὶ μαντικ., δημ. ἰατρ. καὶ μετεωρολ., παραδόσεις τινὲς καὶ λεξιλόγιον.
189. **Κυριακάκης Ν. Γ.** Πτηνολογικὴ λαογραφία: [α') ὁ κόκορας β') ἡ κόττα]. Κρητ Ἐστ χρόν. ΙΔ' (1962/63) τεῦχ. 129, σ. 359 - 361.
Συλλογὴ παραδόσεων, προλήψεων, δεισιδ. δοξασιῶν καὶ παροιμιῶν.
190. **Χριστοδούλου Βενιζ.** Περίεργες Κυπριακὲς συνήθειες. Μαθ Ἐστ ἔτ. ΙΓ' (1962/63) ἀρ. 33, σ. 41.
Ἔθιμα τελευτῆς καὶ λαϊκῆς λατρείας.

Γ'. Ὑλικὸς βίος καὶ τέχνη τοῦ λαοῦ.

1. Συνοικισμός, οἰκία καὶ αὐλή. Ἐπιπλα καὶ σκεύη.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 94. 110. 121. 122. 123. 137. 138. 139. 140. 146. 148. 149. 155. 163. 171. 177. 178. 184. 188].

191. **Δοξιάδης Κ.** Μία μέθοδος γιὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τῆς λαϊκῆς κατοικίας. Ἀρχιτεκτονική, ἔτ. Α' (1957) ἀρ. φ. 2, σ. 39 - 45.
192. **Κυδωνιάτης Σ.** Ἀγροτικὸ σπίτι Κάμπου Θεσσαλίας. Ἀρχιτεκτονική, ἔτ. Α' (1957) ἀρ. φ. 2, σ. 38.
193. **Baud-Bovy Man.** Οἱ περισσότερεῶνες τῆς Τήνου. Ἀρχιτεκτονική, ἔτ. Γ' (1959) ἀρ. φ. 17, σ. 60 - 65.
194. **Θωμόπουλος Θεόδ.** Ρουμελιώτικη λαϊκὴ ἀρχιτεκτονική. Τὰ Βλαχοκόνακα. Ρουμελ Ἡμερολ χρόν. Γ' (1959) 29 - 32.

195. **Διανόπουλος Μ. - Πηλείδης Έ.** Τα ρόπτρα. Ἀρχιτεκτονική, ἔτ. Γ' (1959) τεύχ. 15 - 16, σ. 80-81.
196. **Βεντούρας Σπ.** Ἀνέκδοτο σχέδιο σπιτιοῦ, ἰδιοκτησίας Μήτσου Βλάχου, στή συνοικία Ἀγίων Ἀναργύρων Λευκάδας. Ἀνέκδοτο σχέδιο καταστημάτων, ἰδιοκτησίας Φιλίππου Καλκάνη, στή συνοικία Ἀγίου Χαραλάμπους Λευκάδας. [Σχέδια 3]. Ἐπτ Πρωτ Α' (1960) μεταξύ τῶν σελ. 208 - 209.
197. **Δώριζας Γ.** Οἱ περιστρεφῶνες τῆς Τήνου. Περιηγητικὴ 1960, ἀρ. 23, σ. 36 - 37.
198. **Μουτσόπουλος Ν.** Τὸ ἀρχοντικὸ τοῦ σιῶρ Μανωλάκη στή Βέροια. Ζυγός, ἀρ. 56 - 57 (1960), σ. 21 - 26 + 8 εἰκ. ἐντὸς κειμ. + 13 εἰκ. ἐκτὸς κειμ. [Καὶ ἀνατύπ., Ἀθῆναι 1960, 4ον, σελ. κειμ. ᾧ. ᾧ. 6 + πίν. καὶ σχέδ. 40 + εἰκ. 11].
199. **Κωστάκης Θαν.** Τσακωνικὴ λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ. Λαογρ 19 (1960/61) 264 - 324.
200. **Ζώρα Πόπη** Οἱ βοτσαλωτὲς αὐλὲς τῶν Σπεισῶν. Ζυγός 1961, ἀρ. 70, σ. 23 - 30 + 23 εἰκ. ἐντὸς κειμ. [Καὶ ἀνατύπωσης εἰς ἰδιαίτερον τεύχος].
201. **Δουκᾶτος Δημ. Σ.** Τὰ μαντηλώματα ἢ ὁ σταυρὸς τῆς στέγης. Ἡώς, ἔτ. 4 (1961) ἀρ. 44 (3), σ. 35 - 37.
202. **Μελανοφρύδης Π. Ἡ.** Παρακαμίν' - κατωθύρ'. Τὰ δύο ἱερὰ μέρη τῆς οἰκίας. Ποντ Ἐστ ἔτ. 12 (1961) σ. 6457 - 58.
203. **Σαραλῆς Γιάννης** Λαογραφικὰ Ἀρίστης Ζαγορίου. Ἡπειρ Ἐστ ἔτ. Γ' (1961) 223 - 226, 331 - 334, 642 - 644.
Εἰδήσεις περὶ τῆς οἰκίας κλπ.
204. **Τζάρτζανος Ζήσιμος Ἀ.** Περὶ τῶν λαϊκῶν τεχνικῶν ὄρων τῆς οἰκοδομικῆς (τῶν μεγάλων ἀστικῶν κέντρων) μετὰ λεξικοῦ αὐτῶν. Διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ, Ἀθῆναι 1961, 8ον, σελ. 256 + 603 σχήμ.
Κρίσις : Ν Ἐστ 69 (1961) 832-833 (Θ. Εὐδης).
205. Ἀρχοντικὸ στή Σαντορίνη [μετὰ σχεδιαγράμματος]. Ζυγός, ἀρ. 78 - 79 (1962) σ. 55.
206. **Γιαννουλίδου Καλλιόπη** Διπλῆ συμβολὴ εἰς τὸν νιπτῆρα νησιωτικῆς οἰκίας ἐκ Γαυρίου. Ἄνδρ Σελ ἔτ. Γ' (1962), ἀρ. 2, σ. 37 - 41.
- 206α. **Kerényi Karl und Sichtermann Hellmut** Zeitlose Schieferbauten der Insel Andros. Paideuma, Mitteilungen zur Kulturkunde, Band VIII (1962) Heft 1, σ. 25-36.
207. **Κωνσταντινίδης Ν. Ἀ.** Ρόπτρα καὶ κρικέλλες τῆς Δράμας. Ἡώς, ἔτ. 5 (1962) ἀρ. 63 - 65, σ. 171 - 173.
208. **Μέγας Γ. Ἀ.** Σποποὶ καὶ μέθοδοι διὰ τὴν ἔρευναν τῆς λαϊκῆς οἰκοδομίας. Λαογρ 20 (1962) 293 - 302.

- Ἀναδημοσίευσις ἐκ τοῦ περιοδ. «Χωροταξία - Πολεοδομία - Ἀρχιτεκτονική», ἔτ. 1942, ἀρ. 8, σ. 41 - 44.
209. **Μουτσόπουλος Ν. Κ.** Ἡ λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Φλώρινας. Ἡώς, ἔτ. 5 (1962) ἀρ. 63 - 65, σ. 83 - 98.
210. **Ὀλύμπιος Πέτρος** Τὸ σπίτι στὰ Ὀμηρικὰ χρόνια. Ἡώς, ἔτ. 5 (1962) ἀρ. 55, σ. 29 - 32.
Ἐπὶ τῆς ἐπιπέδου πληροφορία περὶ τῶν συγχρόνων οἰκιῶν.
211. **Σπυριδάκης Γ. Κ.** Ἡ ἀγροτικὴ κατοικία (ὁ στάβλος) εἰς τὴν Κέα. Ἐπετ Ἐταιρ Κυκλ Μελ Β' (1962) 755 - 760.
212. : **Ὁ ἐτυμολόγος** Ἡ ἐτυμολογία τῆς «πολυθρόνας». Κρητ Ἐστ χρόν. ΙΔ' (1962/63) τεῦχ. 128, σ. 317.

2. Ἐνδύματα.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 84. 85. 108. 110. 111. 121. 123. 136. 137. 138. 139. 141. 146. 150. 152. 155. 166. 172. 184].

213. Κοστούμια ἑλληνικῆς λαϊκῆς τέχνης στὴν Ἀμερική. Ἀρχιτεκτονική, ἔτ. Γ' (1959) ἀρ. φ. 17, σ. 50 - 53.
214. **Ἱερείδης Σάββ.** «Ἡ μαύρη βράκα». Μαθ Σάλπ Α' (1959/60) ἀρ. 1, σ. 30.
215. **Κοσμᾶς Ν.** Ἡ φορεσιὰ τῆς Μπαλάφτσας. Μακεδονικά, Δ' (1955 - 1960), σ. 433 - 440.
- 216 **Φραγκάκι Εὐαγγελία** Ἡ λαϊκὴ τέχνη τῆς Κρήτης. Α'. Φορεσιά:
— Ἡ ἀνδρική φορεσιά. (Ἀπὸ σήμερον μέχρι Νικηφόρου Φωκᾶ), Ἀθήνα 1960, 8ον μέγ., σελ. 154 + εἰκ. 119 ἐκτὸς κειμένου.
— Ἡ γυναικεία φορεσιά (ἀπὸ Νικηφόρου Φωκᾶ μέχρι σήμερον), Ἀθήνα 1960, 8ον μέγ., σελ. 114 + εἰκ. 123 ἐκτὸς κειμένου.
Κρίσις : Λαογρ 18 (1959) 600 - 603 (Γ. Κ. Σπυριδάκης).
217. **Χατζημιχάλη Ἀγγελικὴ** Ἡ λαϊκὴ τέχνη τῆς Εὐβοίας. Ἀρχ Εὐβ Μελ τόμ. 7 (1960) 5 - 20.
218. **Παπαρηγοράκις Ἰδομ.** Ἡ σκιάρα καὶ τὸ παραδοσάκκουλο. Κρητ Ἐστ χρόν. ΙΓ' (1960 - 61) τεῦχ. 107, σ. 472.
Γίνεται λόγος περὶ τῆς κατασκευῆς τῆς καπνοθήκης καὶ τοῦ βαλαντίου.
219. Αὐθεντικαὶ Ποντιακαὶ ἀμφιέσεις. Ἡ ἰκοδέσπαινα τοῦ 1900 (εἰκόν). Ποντ Ἐστ ἔτ. 12 (1961) σ. 6155.
220. **Κονόμος Ντίν.** Παλιὲς Ζακυνθινὲς φορεσιὲς ὅπως τὶς περιγράφουν τὰ «Χρονικὰ Ζακύνθου» τοῦ Διονυσίου Βαρβιάνη. Ἡώς, ἔτ. 4 (1961) ἀρ. 44, σ. 49-53.

221. *Νυμφόπουλος Μιλτ. Κ.* Ἐνδυμασίαι Σανταίων. Ποντ Ἔστ ἔτ. 11 (1960) 5627 - 32.
222. *Φραγκεδάκις Ἐμμ. Ἰωσ.* Τὸ ράσο. Κρητ Ἔστ χρόν. ΙΒ' (1960 - 61) σ. 74, 80.
223. Πῶς φορᾶμε τὰ ζίπκας καὶ τὰ ζουπούνας. Ποντ Ἔστ ἔτ. 12 (1961) σ. 6059 - 6061.
224. *Φραγκάκι Εὐαγγελία Κ.* Ἡ φορεσιὰ τῆς Κρήτης. Κρητ Πρωτ ἔτ. Α' (1961) σ. 53 - 62.
225. *Γρηγόρης Γεω.* Λευκαδίτικες φορεσιές. Ἐπταν Ἡμερ χρόν. Β' (1962) σ. 22-26.
226. 2 φωτογραφίαι [ἐνδυμασιῶν Ἰκαρίας]. Ἰκαριακά, τευχ. 23 - 24 (1962), σ. 46.
227. *Καρρᾶς Ἰω. Δ.* Ἐνδυμασίαι Καθενῶν τῆς Εὐβοίας. Λαογρ 20 (1962) 281 - 292.
Περιγραφὴ ἐνδυμασιῶν μετὰ 16 πινάκων ἐκτὸς κειμένου.
228. *Χατζημιχάλη Ἀγγελικὴ* Ἡ τσακόνικη φορεσιὰ τοῦ Πραστοῦ. Πελοπ Πρωτ τόμ. ΣΤ' (1962) σ. 123 - 129.

3. Τροφαὶ καὶ ποτά.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 121. 137. 148. 152. 171].

229. *Μανίκης Ἀντ.* Τὰ γλυκὰ τοῦ νησιοῦ καὶ οἱ ὕδραϊσες. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 20 (1960) ἀρ. 11 (237), σ. 205 - 208.

4. Βίοι.

(Γεωργικός, ποιμενικός, μελισσοκομικός, ναυτικός, ἀλιευτικός, κλπ).

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 81. 91. 94. 96. 100. 102. 103. 106. 109. 114. 116. 117. 121. 122. 129. 137. 138. 140. 147. 148. 150. 163. 166. 169. 171. 177. 178. 188].

230. *Γοργορίνης Γεώργ.* Τὰ σύνεργα καὶ ἡ τέχνη τῶν ψαράδων στὴ λιμνοθάλασσα τοῦ Μεσολογγίου. Ρουμελ Ἡμερολ χρόν. Γ' (1959) 45 - 48.
231. *Ἡμελλος Στ. Δ.* Γεωργικὰ ἔθιμα τῆς Νάξου. Λαογρ 18 (1959) 490-496.
232. *Μπακογιῶργος Στράτος* Ἡ ἀγριόπαπια. Ρουμελ Ἡμερολ χρόν. Γ' (1959) 85 - 87.
Εἰδήσεις περὶ κυνηγετικοῦ βίου.
233. *Οἰκονομίδης Ν. Γ.* Κυνηγετικά. Περιγητικὴ 1959, ἀρ. 1, σ. 32 - 33.
Ἀναδημοσίευσις ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ συγγρ. «Κυνηγετικά».
234. *Ρωμαῖος Κ.* Ἡ στάνη καὶ ὁ κόσμος τῆς. Περιγητικὴ 1959, ἀρ. 7, σ. 40-41.
235. *Γρύσπος Παναγ.* Πραγματιστικὲς παρατηρήσεις στὸν Πουλολόγο. ΒΝJb 18 (1945/49), Athen 1960, σ. 16 - 17.
Εἰδήσεις περὶ σιδηρουργῶν, κοινῶς χαλκιάδων.

236. *Μάνεσης Σταῦρος* Ἡ ἐλιά καὶ τὸ λάδι, Ἀθήναι 1960, 8ον, σελ. 30. (Ἀνάτυπον ἀπὸ τὸ περιοδ.: Βιομηχανικὴ Ἐπιθεώρησις).
237. *Μουσελίμης Σπῦρος* Ποιμενικὸ λεξιλόγιον Σουλίου - Θεσπρωτίας. Ἡπειρ Ἔστ. ἔτ. Θ' (1960) σ. 820-827, 946-951, ἔτ. Ι' (1961) σ. 39-47.
Περιλαμβάνεται καὶ γλωσσάριον φορεμάτων καὶ κοσμημάτων γυναικῶν (σ. 947-949), φορεμάτων ποιμένων (σ. 947), ταλασιουργίας καὶ ὑφαντικῆς (σ. 949-950).
238. *Χαλιορῆς Ν. Γ.* Ἡ Ὑδρέικια βάρκα. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 20 (1960) ἀρ. 3 (229) σ. 57-60, ἀρ. 4 (230) σ. 89-92, ἀρ. 5 (231) σ. 113-116, ἀρ. 6-7 (232-233) σ. 141-144, ἀρ. 10 (236) σ. 189-192.
239. : *Ἀπόστρατος* Οἱ Καραγκούνιδες στραγαλάδες τῆς ἐποχῆς 1880-1905. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 21 (1961) ἀρ. 12 (250) σ. 257-258.
240. *Βασιλᾶς Ἡλ.* Συμπληρώσεις καὶ ἔτυμολογικὰ στὸ ποιμενικὸ λεξιλόγιον τοῦ κ. Σ. Μουσελίμη. Ἡπειρ Ἔστ. Ι' (1961) σ. 233-234.
241. *Δουλγεράκης Μαν.* Μορφὲς τοῦ σημερινοῦ λιανικοῦ ἐμπορίου. Πειραικῆ-Πατραϊκῆ, ἔτ. 7 (1961) ἀρ. 77, σ. 10-11.
242. *Γεωργακόπουλος Ν.* (= : Δωράνθης Ν.) Ὁ τρύγος στὴν Ἑλλάδα. Δελτ. Ἀγροτ. Τροπ. τευχ. 122 (1961) σ. 40 (784)-41 (785).
243. *Κοντοσόπουλος Νικ. Γ.* Ποιμενικὰ ἐξ Ἀλικαρνασσοῦ. Μικρ. Χρον. 9 (1961) σ. 196-210.
244. *Μαρτίνης Γ.* Τὰ σφουγγαράδικα ξεκινοῦν. Περιγητικῆ 1961, ἀρ. 31, σ. 34-35.
245. *Παπαχαρίσης Ἀθαν. Χ.* Προσθῆκαι εἰς τινὰ τοῦ ποιμενικοῦ λεξιλογίου τοῦ Σπυρ. Μουσελίμη. Ἡπειρ Ἔστ. Ι' (1961) σ. 426-431.
246. *Πλάτανος Β.* Στρατιωτικὴ λαογραφία. Περιγητικῆ 1961, ἀρ. 29, σ. 40-41.
247. *Κοντομίχης Πανταζῆς* Λαογραφικὰ τῆς Λευκάδος. Ἀγροτικὲς ἐργασίαι. Ἑπταν. Ἡμερ. χρόν. Β' (1962) σ. 171-175.
Τὸ ἀμπελοφύτι (φύτεμα ἀμπελιοῦ) σ. 171-172, τὸ ἀσβεστοκάμινο σ. 172-175.
248. *Μελανοφρύδης Π. Ἡ.* Σύντομη σκιαγραφία τοῦ ψωμοῦ στὸν Πόντον ἀπὸ τὸ χωράφι στὸν φοῦρνον. Ποντ. Ἔστ. 13 (1962) σ. 6667-6672.
Εἰδήσεις περὶ γεωργικοῦ βίου.
249. ———— Ἡ κτηνοτροφία στὸν Πόντον. Ποντ. Ἔστ. 13 (1962) σ. 6769-6774.
250. *Πουλάκης Θεόδ.* Στὰ σφουγγαράδικα. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 22 (1962) ἀρ. 7-8 (257-8), σ. 167-168. — Ζυγώνει ὁ μισεμός. Αὐτόθι, ἀρ. 9 (259), σ. 187-188. — Βαρκάρης στὸ μηχανοκάϊκο. Αὐτόθι, ἀρ. 10 (260), σ. 209-211. — Ὁ σεφτεὺς καὶ τὸ ψάρεμα τοῦ σφουγγαριοῦ. Αὐτόθι, ἀρ. 11 (261), σ. 245-247. — Τὸ ψάρεμα τοῦ σφουγγαριοῦ. Αὐτόθι, ἀρ. 12 (262), σ. 271-273.
Ποικίλαι εἰδήσεις περὶ σφουγγαριῶν καὶ τῆς ἀλιείας αὐτῶν.

251. *Παυλίδης Βασ.* Μέτρα και σταθμά στην περιοχή Παραμυθίας. (Κατά την εκατονταετία 1830-1930). Ἡπειρ Ἑστ ἔτ. ΙΑ' (1962) σ. 635-642.
252. *Sanders Irvin*, Rainbow in the Rock. The People of Rural Greece. Harvard University Press. Cambridge 1962, 8ον, σελ. 363.
Κρίσις : Λαογρ 20 (1962) 599-603 (Γ. Ἀ. Μέγας).

5. Βιοτεχνία και λαϊκή τέχνη.

(Ἄρχιτεκτονική, χειροτεχνία, ὑφαντική, κεντητική, ξυλογλυπτική, ἀγγειοπλαστική, μεταλλουργική, λαϊκὰ ἐπιτηδεύματα).

[Βλ. και ἀνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθ. 83. 90. 93. 96. 98. 100. 102. 110. 114. 121. 122. 123. 137. 141. 149. 150. 170. 171. 177. 178. 182. 186].

253. *Μακρῆς Κίτσος* Ἡ Πηλιορείτικη λαϊκή τέχνη. (Πηγές και ἐπιδράσεις). Ἐλεύθερα Γράμματα, ἐν Ἀθήναις, περ. Β', ἔτ. 1947, σ. 252-253.
- 253α. *Κουμανούδης Ἰ. Ν.* Ἡ λαϊκή ἀρχιτεκτονική τῶν ἐκκλησιῶν τῆς νήσου Θήρας. Ἀρχιτεκτονική, ἔτ. Β' (1958) ἀρ. φ. 7, σ. 12-15.
254. *Ἰωάννου Π. Π.* Ἡ ξυλογλυπτική τοῦ Πηλίου. Περιηγητική 1959, ἀρ. 2, σ. 44-45.
255. *Μπατῆς Εὐστ.* Χειροτεχνία, οἰκοτεχνία και τὰ ὑφαντὰ λαϊκῆς τέχνης. Περιηγητική 1959, ἀριθ. 7, σ. 14-29.
256. *Φιλίππου Μ.* Κέντρα λαϊκοῦ πολιτισμοῦ (ἔρευνα). Περιηγητική 1959, ἀρ. 8, σ. 12-17.
Πληροφορίες περὶ λαϊκῆς τέχνης εἰς διάφορα κέντρα τῆς Ἑλλάδος.
257. *Δόξας Ἄγγελος* (= Δρακουλίδης Νικ.) Τελευταῖο συναπάντημα μετὸν λαϊκὸ ζωγράφο Θεόφιλο. Περιηγητική 1960, ἀρ. 13, σ. 16-23.
258. Ἐθνικὸς Ὄργανισμὸς Ἑλληνικῆς Χειροτεχνίας. Ὁ Προβολεὺς, ἀρ. 2 (1960) σ. 17-19, 31. — Ἑλληνικὸς Ταπητουργικὸς Ὄργανισμὸς. Αὐτόθι, ἀρ. 3-4, σ. 22-23, 40.
259. Ε. Μ. Πολυτεχνεῖον. Ἐδρα Ἀρχιτεκτονικῆς Μορφολογίας και Ρυθμολογίας. Τακτ. Καθηγ. Π. Α. Μιχαλῆς. Φροντιστηριακαὶ ἐργασίαι. Α'. Τὸ ἑλληνικὸ λαϊκὸ σπιτί. Ἐκδόσεις Ε. Μ. Πολυτεχνείου. Ἀθήναι, 1960, 8ον μέγα, σ. 350, εἰκ. 470. (Σελ. 321-350: περίληψις εἰς τὴν γαλλικὴν).
Κρίσις : Λαογρ 19 (1960/61) 591-598 (Γ. Ἀ. Μέγας). Ἀρχιτεκτονική, ἔτ. Ε' (1961) ἀρ. 28, σ. 26-28 (Δ. Βασιλειάδης).
260. *Ζώρα Πόπη.* Ἡ Γοργόνα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν λαϊκὴν τέχνην. Παρνασσὸς Β' (1960) σ. 331-65. [Και ἀνατύπωσις, Ἀθήναι 1960, 8ον, σελ. 39].

261. **Κοντοδήμας Κ.** Περί τῆς Ἡπειρωτικῆς λαϊκῆς τέχνης. Δελτ Ἀγροτ Τροπ τεύχ. 112 (1960) σ. 24 (304)-28 (308).
262. **Κουμανούδης Ἰω. Ν.** Ἡ λαϊκὴ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς νήσου Θήρας, Ἀθῆναι 1960, 4ον, σελ. 125, εἰκ. 343.
Κρίσις: Ἐπετ Ἐταίρ Κυκλ Μελ Β' (1962) σ. 850-858 (Δ. Βασιλειάδης).
263. **Πιερίδου Ἀγγελικὴ Γ.** Κυπριακὴ λαϊκὴ ἀγγειοπλαστικὴ. Κυπρ Σπ 24 (1960) 153-165.
264. **Χατζημιχάλη Ἀγγελικὴ** Ραπτιάδες - χρυσορράπτες καὶ καποτάδες. Ἀφιέρωμα Τριανταφυλλίδη, Ἀθήνα 1960, σελ. 445-474.
Κρίσις: Ἡπειρ Ἐστ ἔτ. Ι' (1961) 283-284 (Δ. Σαλαμάγκας).
265. **Βαλσαμάκης Π.** Ἑλληνικὴ Κεραμικὴ. Περιογητικὴ 1961, ἀρ. 27, σ. 21.
266. **Διαμαντῆς Ἀδ.** Τὸ Μουσεῖο λαϊκῆς τέχνης τῶν «Κυπριακῶν Σπουδῶν». Φιλολογ Κύπρος 1961, σ. 160-163.
267. Ἐκθεση λαϊκῆς Ἡπειρωτικῆς τέχνης. Ἡπειρ Ἐστ ἔτ. Ι' (1961) σ. 729.
268. **Johnstone Pauline** Island embroidery. London, Alec Tiranti, 1961, 8ον μικρ., σελ. VIII + 58 + πιν. 88. (Chapters in Art, vol. 34).
Κρίσις: Λαογρ 19 (1960/61) 599-605 (Ἀγγελ. Χατζημιχάλη).
269. **Ἀνώνυμος** Ἡ λαϊκὴ ξυλογλυπτικὴ. Ρουμελ Ἡμερολ χρόν. Ε' (1961), σ. 56. Ξυλογλυπτικὴ τοῦ Ξηρομέρου.
270. **Βασιλειάδης Δ.** Μιὰ παλιὰ θαλασσινὴ πολιτεία: ἡ «Χώρα» τῆς Ἄνδρου. Ἀρχιτεκτονικὴ, ἔτ. Ε' (1961) ἀρ. φ. 30, σ. 21-30.
271. **Μακρῆς Κ. Ἀ.** Ἡ λαϊκὴ τέχνη τοῦ Πηλίου. Πειραϊκὴ - Πατραϊκὴ, ἔτ. 7 (1961) ἀρ. 73, σ. 15.
272. **Μουτσόπουλος Νικ. Κ.** Καστοριά. Ἀρχιτεκτονικὴ, ἔτ. Ε' (1961) ἀρ. 25, σ. 37-52, ἀρ. 26, σ. 61-76, ἀρ. 27, σ. 53-60, ἀρ. 28, σ. 39-46, ἀρ. 29, σ. 39-46, ἀρ. 30, σ. 31-38, ἔτ. ΣΤ' (1962) ἀρ. 31, σ. 69-76, ἀρ. 32, σ. 27-34, ἀρ. 33, σ. 35-42. (=Καστοριά. Τὰ ἀρχοντικά. Ἀθῆναι 1962, σχ. 4ον. Ἐκδοσις Ἀρχιτεκτονικῆς).
Μελέτη τῶν ἀρχοντικῶν τῆς Καστοριάς.
273. ——— Σιδερένια Μακεδονικὰ ρόπτρα, Θεσσαλονίκη 1961. Ἀνάτ. ἀπὸ τὴν «Τέχνη στὴ Θεσσαλονίκη», τόμ. Β', 1. 1961, σ. 25-34 μετὰ πινάκων καὶ εἰκόνων ἐν τῷ κειμένῳ.
274. **Πιερίδου Ἀγγελικὴ Γ.** Πασματζῆδες καὶ μαντηλάρηδες στὴν Κύπρο. Κυπρ Σπ 25 (1961) σ. 175-183.
275. ——— Φυτικὲς βαφικὲς οὐσίαι στὴν Κυπριακὴ λαϊκὴ τέχνη. Φιλολογ Κύπρος 1961, σ. 177-179.

276. *Πλάτανος Βασ.* Ἡ Μετσοβίτικη λαϊκὴ ξυλογλυπτικὴ τέχνη. Ἡώς, ἔτ. 4 (1961), ἀρ. 51 (10), σ. 52-55.
277. ——— Ἡ Λεσβιακὴ λαϊκὴ τέχνη τῆς ξυλόγλυπτης κασέλας. Ἡώς, ἔτ. 4 (1961), ἀριθ. 47 (6), σ. 39-45.
278. *Σῶχος Ἀντ.* Ἡ λαϊκὴ τέχνη στὴν Τῆνο, Ἀθήνα 1961, 8ον, σελ. 71.
Δευτέρα καλλιτεχνικὴ ἔκδοσις τοῦ ἔργου τοῦ συγγρ. ἐκδοθέντος ἐν Ἀθήναις τὸ πρῶτον κατὰ τὸ ἔτος 1930. Βλ. Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ. τόμ. 9-10 (1955/57) σ. 187.
279. Ὑφαντὰ Θεσσαλίας, Ἀθήναι 1961, 4ον, σελ. ἄν. ἀρ. 11 + 20 φ. ἐγχρώμων εἰκόνων. (Ἐθνικὸς Ὄργανισμὸς Ἑλληνικῆς Χειροτεχνίας).
Πρόλογος. Εἰσαγωγή ὑπὸ *Κίτσου Ἀ. Μακρῆ*.
280. *Hampe Roland-Winter Adam* Bei Töpfern und Töpferinnen in Kreta, Messenien und Zypern. Mainz 1962, 8ον μέγα, σελ. XI + 128 μετὰ 60 εἰκ. ἐν τῷ κειμένῳ καὶ 50 πινάκων. (Verlag des Rönisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz. In Kommission bei Rudolf Haberet Verlag, Bonn).
Κρίσις: Λαογρ 20 (1962) 621-625 (*Γ. Ἀ. Μέγας*).
281. Ἑλληνικὰ λαϊκὰ καὶ μεταβυζαντινὰ ξυλόγλυπτα, Ἀθήναι 1962, 4ον. (Ἐθνικὸς Ὄργανισμὸς Ἑλληνικῆς Χειροτεχνίας, ἀρ. 5).
Εἰσαγωγή ὑπὸ *Κίτσου Ἀ. Μακρῆ*, σ. 1-5 + πίνακες 32.
282. Ἑλληνικὰ διακοσμητικὰ θέματα. Ἐθνικὸς Ὄργανισμὸς Ἑλληνικῆς Χειροτεχνίας, Ἀθήναι 1961, 8ον μέγα, σελ. Α' 1-7. Β' 1-19. Γ' 1-23. Δ' 1-7. Ε' 1-10. ΣΤ' 1-23.
283. *Κωστάκης Θαν. Π.* Ὑφαντικὲς ὕλες καὶ ἐπεξεργασία τους στὴν Τσακωνιά. Πελοπ τόμ. Ε' (1962) 224-283.
284. *Μαρίνης Κώστας* Ὑφαντικὰ νυχτέρια. Ἡώς, ἔτ. 5 (1962) ἀρ. 56, σ. 33-36.
285. *Πλάτανος Βασ.* Κεντήματα καὶ ὕφαντὰ τῆς Χιός. Ἡώς, ἔτ. 5 (1962) ἀρ. 55, σ. 46-49.
286. ——— Ἡ Σαμιώτικη λαϊκὴ κεραμικὴ τέχνη. Ἡώς, ἔτ. 5 (1962) ἀρ. 56, σ. 46-48.
287. *Τζελέπης Πάνος Ν.* Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς προσεισμικῆς Κεφαλονιάς. Τὸ λαϊκὸ σπίτι στὰ χωριά καὶ στὶς πόλεις. Ἡώς, ἔτ. 5 (1962) ἀρ. 58-60, σ. 102-105.

Δ'. Πνευματικὸς βίος.

1. Λαϊκὴ Πίστις.

α') Θρησκευτικαὶ καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι τοῦ λαοῦ.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 91. 98. 99. 103. 105. 109. 110. 116. 123. 125.

128. 132. 135. 138. 139. 142. 143. 153. 154. 155. 156. 163. 165. 166. 172. 174. 177. 189].

288. *Πετρόπουλος Δημ. Ἀ.* Ἡσιόδαιοι προλήψεις καὶ δεισιδαιμονία. [Μελέτη].

Ἐπετ Λαογρ Ἄρχ τόμ. 11-12 (1958/59), ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 3-26.

Μαγ. καὶ δεισιδ. συνήθ. καὶ λαϊκὴ λατρεία.

289. **Βαβουλῆς Π.** Κρητικὰ παρατηρήματα. Διάφορα. Κρητ Ἐστ χρόν. ΙΑ' (1959-60), σ. 122. Γιά τὶς γιορτὲς τῶν Χριστουγέννων καὶ τοῦ Νέου Ἔτους. Αὐτόθι, σ. 334.
Δεισιδαίμονες δοξασίαι.
290. ——— Παρατηρήματα: Συστάσεις καὶ ἀπαγορεύσεις. Κρητ Ἐστ χρόν. ΙΔ' (1962/63) τεῦχ. 122, σ. 112.
291. **Κανδηλάπτης Γ. Θ. (Κάνις)** Ἐπὶ ἀνομβρίας. Ποντ Ἐστ ἔτ. 11 (1960) σ. 5795-97.—Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες. Αὐτόθι, σελ. 5954.
292. **Σαλτσῆς Ἰ.** Δεισιδαιμονίες καὶ προλήψεις στὰ Κοτύωρα. Ποντ Ἐστ ἔτ. 11 (1960) σ. 5565-66, 5662, 5734-35, 5853-54, ἔτ. 12 (1961) σ. 6091-92, 6159-60.
293. **Κανακάρης Ἀντ. Σ.** Καρυστινὴ λαογραφία. Ἄρχ Εὐβ Μελ τόμ. 8 (1961), σ. 152-156 [77 προλήψεις].
294. **Κανδηλάπτης Γ. Θ. (Κάνις)** Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι. Ποντ Ἐστ ἔτ. 12 (1961) σ. 6132-33.
295. **Σταφυλᾶς Μιχ.** Συνήθειες καὶ προλήψεις τοῦ λαοῦ. Στερ Ἐστ ἔτ. Β' (1961) ἀρ. 9-10, σ. 180-181.
32 προλήψεις.
296. **Δημητριάδης Γ.** Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες τοῦ χωρίου Κακοπέτρου. Κρητ Ἐστ χρόν. ΙΓ' (1961-62) τεῦχος 115, σ. 254-55.

β'. Μαγεία. Ἐπωδαί.

1. Μαγεία.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 91. 93. 121. 150. 152. 166. 174. 175].

297. **Ἀβραμάντης Ἰ.** Οἱ Μάϊσσοι. Ποντ Ἐστ ἔτ. 11 (1960) σ. 5800-5802.
298. **Διέτης Ἀνδρ.** Πρὸς ἀποτροπὴν ἐπιδημιῶν. Μαθ Ἐστ ἔτ. Ι (1960) ἀρ. 26, σ. 219.
Μαγικαὶ ἐνέργειαι.
299. **Eckert G.** Schädelamulette in Griechisch-Mazedonien von-. Mit 12 Abbildungen. Σπάραγμα, 8ον, σελ. 23 28, ἀνεῦ δηλώσεως ἐκ τίνος περιοδικοῦ.
300. **Σταυρουλάκης Ἀνδρ.** Ἡ βασκανία ἢ θιαρμός ἢ μάτιασμα. Κρητ Ἐστ χρόν. ΙΒ' (1960-61) σ. 223-227.
301. **Ἡμελλος Στέφ. Δ.** Περὶ τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Νάξῳ ἐθίμου «τοῦ τρυποπεράσματος». Ἐπετ Ἐταιρ Κυκλ Μελ Α' (1961) σ. 515 528.

302. *Κανδηλάπτης Γ. Θ. (Κάνις)*. Τὰ γητέματα. Ποντ Ἔστ ἔτ. 12 (1961) σ. 6222-23.

2. Ἐπωδαί.

[Βλ. καὶ ἀνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 87. 116. 125. 153. 154. 166. 180. 188].

303. *Βασιλείου Μαρία* [Ἐπωδαί:] Γιὰ τὴν «τζίεφαλαρκάν». Γιὰ τοὺς «σταφυλίτες». Μαθ Ἔστ ἔτ. Ι' (1960) ἀρ. 26, σ. 220.
304. *Ἰορδανίδης Κ. Σ.* Τῆς Παναγίας τὸ χαρτίν. Ποντ Ἔστ ἔτ. 11 (1960) σ. 5626. [Ἐπωδή].
305. *Κανακάρης Ἀντ. Σ.* Καρυστινὴ λαογραφία. (Ξόρκια-Γητέματα) [20]. Ἄρχ Εὐβ Μελ τόμ. 7 (1960) σ. 136-39.
Ἡ μελέτη ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς ἐν τῷ 5' τόμῳ τοῦ ἰδίου περιοδ. δημοσιευθείσης ὑπὸ τοῦ συγγραφέως.
306. *Κλάκου Μαρία* Γητιές [2]. Μαθ Ἔστ ἔτ. Ι' (1960) ἀρ. 26 σ. 220.
307. *Κουμένη Μαργαρίτα* Γιὰ τὸ μάτιασμα. Γιὰ τὴν «τζίεφαλαρκάν». Μαθ Ἔστ ἔτ. Ι' (1960) ἀρ. 26, σ. 220. [2].
308. *Μυλωνᾶς Χαράλ.* Γητιὰ τοῦ ἀλουποῦ. Μαθ Ἔστ ἔτ. ΙΑ' (1960) ἀρ. 27, σ. 44.
309. *Παναγῆ Ἀνδρέας* Γητιές [9]. Μαθ Ἔστ ἔτ. Ι' (1960) ἀρ. 25, σ. 133-34, ἀρ. 26, σ. 220, ἀρ. 27, σ. 45.
310. *Σταυράκη Μαρία* Γιὰ τὸν φτόνον. Μαθ Ἔστ ἔτ. ΙΑ' (1960) ἀρ. 27, σ. 44. [Ἐπωδή].
311. *Σοφούλη Ἀγγελικὴ* Ἡ γηθειὰ τοῦ Νότου. Κρητ Ἔστ χρόν. ΙΒ' (1960/61) τεῦχ. 98, σ. 113.
312. *Ἀβραμίδου Ἀνθῆ* Γητιὰ τοῦ κεφαλόπονου. Μαθ Ἔστ ἔτ. ΙΑ' (1961) ἀρ. 28, σ. 138-39.
313. *Δημητρίου Δαμιαν.* Ὁ ἀλουπὸς τζ' ὁ κάουρας. Μαθ Ἔστ ἔτ. ΙΑ' (1961) ἀρ. 30, σ. 44. [Ἐπωδή].
314. *Δοϊζίδης Λουκᾶς ΙΙ.* Γητιὰ γιὰ τὸν παμπακάν. Μαθ Ἔστ ἔτ. ΙΑ' (1961) ἀρ. 29, σ. 234.
315. *Μουσελίμης Σπῦρ.* Ἐνθυμήσεις καὶ ἐξορκισμοί. Ἡπειρ Ἔστ ἔτ. Ι' (1961) σ. 230-232.
Ἐν σ. 231-232 γίνεται λόγος περὶ ἑνὸς ἐξορκισμοῦ.
316. *Μυλωνᾶς Χαράλ.* Γητιές [2]. Μαθ Ἔστ ἔτ. ΙΑ' (1961) ἀρ. 28, σ. 138.
317. *Νικολαΐδης Ἀνδρ.* Γητιὰ τοῦ πόνου τῶν βουθκιῶν. Μαθ Ἔστ ἔτ. ΙΑ' (1961) ἀρ. 30, σ. 43.

318. *Παναγή Ἄνδρ.* Γητιές [3]. Μαθ 'Εστ ἔτ. ΙΑ' (1961) ἀρ. 29, σ. 234, ἀρ. 30, σ. 44.
319. *Παντζάρας Γεώργ. Κ.* Γητιά τῆς στέρας. Μαθ 'Εστ ἔτ. ΙΑ' (1961) ἀρ. 30, σ. 44.
320. : *Δουλούδα* (=Μαθιουδάκης Ἴω.) 'Ο Κλήδωνας [1]. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΓ' (1961-62) τεῦχ. 108. σ. 25-26.
321. *Παπαδάκη Ἀλκυόνη* Λαογραφικά Ἀποκορώνου. Τὸ γήτεμα. [4]. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΓ' (1961-62) τεῦχ. 108, σ. 26-27.
322. *Ἡμελλος Στέφ. Δ.* Ναξιακαὶ ἐπωδαί. Λαογρ 20 (1962) 176-195. [Ἐπωδαὶ 38, κατάδεσμοι 6].
323. *Κουτουλάκη Εὐαγγελία* «Γηθειές» ἐκ Κριτσᾶς Κρήτης. Λαογρ 20 (1962) 196-203 [15].
324. *Παναγή Ἄνδρ.* Γητεῖα τοῦ σφαλαγγοῦ. Μαθ 'Εστ ἔτ. ΙΒ' (1962) ἀρ. 32, σ. 254.
325. *Παντζάρας Γεώργ. Κ.* Γητεῖα τοῦ βοῦ. Μαθ 'Εστ ἔτ. ΙΒ' (1962) ἀρ. 31, σ. 133.
326. *Παπατρύφωνος Ἄντ.* Γητειές [2]. Μαθ 'Εστ ἔτ. ΙΒ' (1962) ἀρ. 31, σ. 133.
327. *Χ'χανᾶς Βραχίμης Ἐ.* Γητεῖα τοῦ βοῦ. Μαθ 'Εστ ἔτ. ΙΒ' (1962) ἀρ. 32, σ. 254-255.
328. *Βαρνάβας Μιχ.* Ἡ γητεῖα τοῦ φθόνου τοῦ Ἀποστόλου Λουκᾶ. Μαθ 'Εστ ἔτ. ΙΓ' (1962/63) ἀρ. 33, σ. 39.
329. *Νικολαΐδης Ἄνδ.* Γητεῖα τῆς βασκανίας. Μαθ 'Εστ ἔτ. ΙΓ' (1962/63) ἀρ. 33, σ. 39.
330. *Ρουσομουστακάκης Ν.* Λαογραφικά-Σητείας. Βασκανίες καὶ γητειές [6]. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΔ' (1962/63) τεῦχ. 128, σ. 321-323.
331. — Βασκανίες καὶ γητειές [ἐκ τῆς ἐπαρχίας Σητείας] [7]. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΔ' (1962-63) τεῦχ. 129, σ. 364-365.

γ'. Μαντική.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 91. 121. 125. 153. 165. 166. 175. 188].

332. *Κουκουράκης Μιχ.* Ἡ Πετραδίχτρα. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΑ' (1959-60) σ. 124. Μαντικὸς τρόπος διὰ ρίψεως λίθων εἰς τὴν ὡς ἄνω θέσιν.
333. *Καραβάνης Ἄνδρ.* Ἀνακάλυψις κλέπτου. Μαθ 'Εστ ἔτ. ΙΑ' (1961) ἀρ. 29, σ. 234. [Κοσκινομαντεία].
334. *Καραμάνος Γ. Ἰ.* Κλήδωνας. Περιηγητικὴ 1959, ἀρ. 6, σ. 44-45.

2. Λαϊκή κοσμοθεωρία και έπιστήμη.

α'. Κοσμογονικοί και άστρολογικοί μύθοι. - Μετεωρολογία.

[Βλ. και άνωτ. τά άρθρα ύπ' άριθμ. 85. 116. 117. 121. 128. 143. 169. 188].

335. *Ψυχογιός Ντ.* Μετεωρολογικά 'Ηλειώτικα. 'Ηλειακά, τεύχ. ΙΘ' (1960), σ. 572-74, τεύχ. Κ' (1960), σ. 599-602, τεύχ. ΚΑ' (1960/62) σ. 628-635.
336. *Μαρίνης Κώστας* Παραδόσεις και δοξασίες για τὸ φεγγάρι. 'Ηώς, έτ. 5 (1962) άρ. 54, σ. 41-44.

β'. Μύθοι περι ζώων και φυτῶν.

γ'. Δημόδης ιατρική.

[Βλ. και άνωτ. τά άρθρα ύπ' άριθμ. 81. 85. 90. 101. 116. 121. 123. 132. 138. 154. 166. 186. 188].

337. *Βαφιᾶς Τ.* 'Ιατροσόφιον. Σκουφᾶς, έτ. Α' (1955) τεύχ. 3, σ. 26.
338. *'Ανάσης Έμμ. Σ.* Τά φαρμακευτικά βότανα τῆς 'Ελλάδος, 'Αθήναι 1959, 8ον, σελ. 299.
Περιέχει και ειδήσεις περι δημόδους ιατρικῆς.
339. *Κρητικός Π. Γ.* 'Η προϊστορία τῶν αντιβιοτικῶν. 'Η χρῆσις των εις τὴν έλληνικὴν λαϊκὴν θεραπευτικὴν. Λαογρ 18 (1959) 400-422.
340. *'Αθανασοπούλου Βακῶ 'Ι.* Φιλιατρινοὶ ιδιωματισμοί. Φιλιατρά, έτ. Ε' (1960) τεύχ. 17, σ. 8-9, τεύχ. 18, σ. 17-18.
Ειδήσεις περι δημ. ιατρικῆς και παροιμιώδεις τινές φράσεις.
341. *Georgacas D. I.* A historico-linguistic and synonymic inquiry into some medical and cognate terms: Greek and other terms for «Tapeworm» and «Ravenous Hunger». 'Αφιέρωμα Τριανταφυλλίδη, 'Αθήνα, 1960, σελ. 475-551.
'Ενδιαφέρει και εις τὴν δημόδη ιατρικὴν.
342. *Κρητικός Π. Γ.* Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ θρόνου τοῦ Μίνωος και ἐπὶ πλειόνων εισέτι τοιχογραφιῶν ἀπεικονιζομένου φυτοῦ (Διὸς ἄνθος). 'Αρχαιολογ. 'Εφημερίς, τόμ. Γ' (1953/54). Εἰς μνήμην Γ. Π. Οικονόμου, ἐν 'Αθήναις 1960, σ. 254-266.
'Η μελέτη περιέχει και ειδήσεις ἐκ τῆς Νεοελληνικῆς δημόδους ιατρικῆς.
343. *:'Ο Συλλέκτης (=Ψυχογιός Ντ.)* Γιατροσόφια τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. 'Ηλειακά, τεύχ. Κ' (1960) σ. 607-609.
344. *Ταβλᾶς Έμμ. Μιχ.* 'Ενθυμίσεις - 'Εγγραφα. [Ἐκ Κριτσᾶς Λασιθίου Κρήτης], 'Αγιος Νικόλαος [Κρήτης, 1960] 8ον, σ. 20.
'Εν σ. 6 ἄσμα 1 και ἐν σελ. 13-14: ειδήσεις περι λαϊκῆς ιατρικῆς.

345. *Βαβουλές Π.* Ἀπὸ τὸ συνταγολόγιο τοῦ ἄλλοτε πρακτικοῦ ἱατροῦ Νικ. Μα-
ραγκάκη. Κρητ Ἑστ χρόν. IB' (1960/61) τεῦχ. 100, σ. 194-95, τεῦχ. 101, σ.
236, τεῦχ. 102, σ. 275, τεῦχ. 103, σ. 310-311, τεῦχ. 104, σ. 350-51, τεῦχ. 105,
σ. 391-392' χρόν. IG' (1960/61), τεῦχ. 106, σ. 431, τεῦχ. 107, σ. 473' χρόν.
IG' (1961/62), τεῦχ. 108, σ. 28-29, τεῦχ. 109, σ. 61-62, τεῦχ. 110-111, σ. 128,
τεῦχ. 112, σ. 161, τεῦχ. 113-114, σ. 212-213, τεῦχ. 115, σ. 256, τεῦχ. 116,
σ. 297' χρόν. ID' (1962/63), τεῦχ. 117-118, σ. 367, τεῦχ. 119, σ. 408, τεῦχ.
120, σ. 36, τεῦχ. 121, σ. 76, τεῦχ. 122, σ. 115-116, τεῦχ. 123, σ. 157, τεῦχ.
125, σ. 192, τεῦχ. 125-126, σ. 254-255, τεῦχ. 127, σ. 287, τεῦχ. 128, σ. 328,
τεῦχ. 129, σ. 366.
346. *Δανδαλίδης Δημ.* Γιατροσόφια στὰ Ἄβδηρα. Θρακ Χρον Α' (1960-61)
σ. 101-102.
347. *Κρητικὸς Παν. Γ.* Ὁ μανδραγόρας. Λαογρ 19 (1960/61) 399-452.
348. *Σοφούλη Ἀγγελικὴ* Λαογραφικὰ Ἀποκορώνου. 1. Γιὰ τὸ κέντρομα τῆς
ἀρογαλοῦς. Κρητ Ἑστ χρόν. IB' (1960-61) σ. 73.
349. *Ἀναγνωστόπουλος Ξεν. Γ.* Τὰ βότανα. Λαϊκὴ φαρμακολογία καὶ θεραπευ-
τικὴ. (Λαογραφία), Ἀθῆναι 1961, 8ον, σελ. 160.
350. *Δανδαλίδης Δ.* Γιατροσόφια στὰ Ἄβδηρα. Θρακ Χρον ἔτ. Β' (1961) ἀρ. 2,
σ. 101-102.
351. *Μουσελίμης Σπῦρ. Γ.* Λαϊκὸ γιατροσόφι (συνταγολόγιο). Ἡπειρ Ἑστ ἔτ. Γ'
(1961) σ. 1002-1008, 1080-1087.
Δημοσ. 48 συνταγαί.
352. *Κρητικὸς Παν. Γ. - Παπαδάκη Στέλλα Ν.* Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν
ἐλλεβόρων, Ἀθῆναι 1962, 8ον, σελ. 120.
Κρίσις : Λαογρ 20 (1962) 645-646 (Δ. Β. Οἰκονομίδης).
353. *Καριανάκης Ἄνδρ.* Λαογραφικά. 1) Ἡ μποντικιά. Κρητ Ἑστ χρόν. ID'
(1962-63) τεῦχ. 123, σ. 156.

3. Δημώδης φιλολογία καὶ γλῶσσα.

α'. Ἄσματα.

1. Συλλογαί.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 81. 84. 85. 86. 88. 90. 95. 98. 100. 102. 104. 110. 115.
117. 118. 121. 125. 129. 131. 138. 139. 148. 149. 153. 157. 158. 159. 161. 166. 172. 176.
177. 178. 180. 181. 182. 184. 187. 188].

354. *Καλλιγερόπουλος Δημ.* Τὰ κάλανδα ὅλης τῆς Ἑλλάδος ἤτοι δημώδη ἑορ-
ταστικὰ ἄσματα ἀδόμενα κατὰ τὰς ἑορτὰς τῆς Γεννήσεως, Περιτομῆς καὶ

Βαπτίσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ διάφορα ἄλλα πανηγυρικά καὶ ἐθιμοτυπικά ἄδόμενα εἰς ὄρισμένας πανηγύρεις καὶ ἐποχάς, ἐρανισθέντα ἐκ διαφόρων λαογραφικῶν ἔργων. Ἐν Ἀθήναις 1923, 8ον, σελ. 88.

355. [Δημοτικά τραγούδια 6]. Σκουφᾶς, ἔτ. Α' (1955), τεῦχος 2, σ. 4, 5, τεῦχ. 3, σ. 24, 47, 48.
356. *Κοντοχρῖστος Χ.* Σουλιώτικο. Σκουφᾶς, ἔτ. Β' (1956), τεῦχ. 4, σ. 181. Δημοτικά τραγούδια [2], σ. 185. Ν. Τζουβάρας (δημοτικό), τεῦχ. 5, σ. 237.
357. *Οἰκονόμου-Ἀλεξίου Μ.* Τραγούδι κλέφτικο. Σκουφᾶς, ἔτ. Β' (1956), τεῦχ. 6, σ. 275. Μοιρολόγι τοῦ Κάτω Κόσμου, σ. 283.
358. *Καραπάνος Ἀπ.* Λεβεντιές. Σκουφᾶς, ἔτ. Γ' (1957), τεῦχ. 8, σ. 374.
359. Μικρὸ γραμματικόπουλο. Σκουφᾶς, ἔτ. Γ' (1957), τεῦχ. 8, σ. 379.
360. *Μυλωνᾶς Χαράλ.* Τῆς Τρίχας τὸ γιοφύριν. Ἀγωγή. Ἐκπαιδ. Ὁργ. τοῦ Ἑλλ. Γυμν. Ἀμμοχώστου, σχολ. ἔτη 1957/59, τεῦχ. 11, σ. 45.
361. Νανούρισμα. Σκουφᾶς, ἔτ. Γ' (1957), τεῦχ. 8, σ. 384.
362. Τῆς Λένως Μπότσαρη (δημοτικό). Σκουφᾶς, ἔτ. Γ' (1957), τεῦχ. 7, σ. 321.
363. Ἡπειρωτικά τραγούδια [2]. Σκουφᾶς, ἔτ. Δ' (1958), τεῦχ. 13, σ. 93.
364. *Καρακάντζα Μαρία καὶ Τσουμπλεκτοῦ Λάζ.* Τραγούδια. [4]. Λεύκωμα ΦΕ Ξάνθης 1958, σ. 70-71.
365. *Καράμπελας Νῖκος.* Μοραΐτικη ποιητικὴ ἀνθολογία. 1708-1958. Καλαμάτα, (1958), 8ον, σ. 428.
Ἐκ τούτων 22 ἀνέκδοτα ἐν σ. 379-80, 383-84, 396-97, 398-400, 402, 405, 407-8, 410-11, 416, 425, 426, 427, 428.
366. *Κοντοχρῖστος Χ.* [Δημοτικά 2]. Σκουφᾶς, ἔτ. Δ' (1958), τεῦχ. 9 καὶ 10, σ. 427.
367. Ὅλη μερούλα πόλεμο. Σκουφᾶς, ἔτ. Δ' (1958), τεῦχ. 9 καὶ 10, σ. 430.
368. Ποῦ τοῦ χαλάει Ἀληπασᾶς (δημοτικό). Σκουφᾶς, ἔτ. Δ' (1958), τεῦχ. 9 καὶ 10, σ. 401.
369. Τοῦ Κατσαντώνη. Σκουφᾶς, ἔτ. Δ' (1958), τεῦχος. 11, σ. 16. — Ἡλιε μου, τεῦχ. 12, σ. 53. — Μοιρολόγι, σ. 68. — Ἡ Δέσπω τοῦ Λιακατᾶ, σ. 73. — Δημοτικό, σ. 77.
370. Φίλοι καλῶς ὠρίσατε (κλέφτικο). Σκουφᾶς, ἔτ. Δ' (1958), τεῦχ. 9 καὶ 10, σ. 423.
371. *Χ. Γερ.* Τέσσερα δημοτικά τραγούδια. Κερκυραϊκὰ Χρονικά, τόμ. 6, Κέρκυρα, 1958, σ. 89-92.
372. *Ἀναστασάκης Παντ.* [Κρητικὴ παραλλαγή τοῦ ἔσματος τοῦ γεφυριοῦ τῆς Ἄρτας]. Λαογρ 18 (1959) 524-25.

373. *Βλάχου Ἀλεξάνδρα* Τῆς Ἄρτας τὸ γεφύρι [ἐκ Μεγάρων]. Λαογρ 18 (1959) 522-23.
374. *Δανάλη Εὐανθία* Τῆς Ἄρτας τὸ γεφύρι [ἐκ Κεφαλληνίας]. Λαογρ 18 (1959) 523.
375. (*Δερμεντζόπουλος Ἀλέξ.*) Τοῦ γεφυριοῦ τῆς Ἄρτας. Λαογρ 18 (1959) 521-22. [2 παραλλαγὰὶ ἐκ Μακεδον. καὶ Θράκης].
376. Δημοτικό. Σκουφᾶς, ἔτ. Β' (1956), τεῦχ. 3, σ. 48.
377. *Ἡμελλος Στέφ. Δ.* [Ναξιακὴ παραλλαγή] «τοῦ γεφυριοῦ τῆς Ἄρτας». Λαογρ 18 (1959) 523-24.
378. *Θεοδωρίδου Πολύμνια* Τὸ γιοφύρι [1]. Λαογρ 18 (1959) 525.
379. *Θεοφάνους Γαλάτεια* Τὸ γιοφύρι τῆς τρίχας. Λαογρ 18 (1959) 526-527.
380. *Κουρούσης Σταῦρ.* Τραπεζουντιακὴ [παραλλαγή τοῦ ἔσματος τοῦ γεφυριοῦ τῆς Ἄρτας]. Λαογρ 18 (1959) 525-26.
381. *Δουκᾶτος Δ. Σ.* Ἐπτανησιακὴ [παραλλαγή τοῦ ἔσματος τοῦ γεφυριοῦ τῆς Ἄρτας]. Λαογρ 18 (1959) 529-30.
382. *Νικολάου Σταυρούλα* Τῆς Ἄρτας τὸ γεφύρι. Λαογρ 18 (1959) 527-529.
383. *Πανέρης Ἴω.* Τραγούδια Σωζοπόλεως [7 ἐξ ὧν τὸ 1 μετ' εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς καταγραφῆς]. Λαογρ 18 (1959) 532-35.
384. *Παπαχριστοδούλου Χ. Ἰ.* Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Ρόδου. [153]. Λαογρ 18 (1959) 257-352. 19 (1960|61) 96-158.
385. *Περιστέρης Σπ. Δ.* Τοῦ γιοφυριοῦ τῆς Ἄρτας. [Παραλλαγή ἐκ Μικροῦ Χωριοῦ τῆς Εὐρυτανίας μετ' εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς καταγραφῆς]. Λαογρ 18 (1959) 531.
386. *Πολίτης Ν. Γ.* Τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου. Περιηγητικὴ 1959, ἀρ. 1, σ. 38. - Τοῦ κῆρ Βοριᾶ. Αὐτόθι, ἀριθ. 2, σ. 37.
Ἐναδημοσίευσίς ἐκ τῶν «Ἐκλογῶν» τοῦ συγγραφέως.
387. Τῆς νύχτας οἱ ἀρματωλοί. Σκουφᾶς, ἔτ. Ε' (1959) τεῦχος 14, σ. 163.
388. *Βασιλᾶς Ἡλίας* Ἱστορικὰ παιδικὰ τραγούδια [3]. Ἡχὼ Ἴον τεῦχ. 166-67 (1959-60) σ. 7-8.
389. *Γεωργιακάκις Εὐάγγ. Ἰ.* Οἱ Τοῦρκοι καὶ τὰ Μαυριανὰ [1]. Κρητ Ἐστ χρόν. ΙΑ' (1959-60) σ. 50. - Ὁ Δασκαλογιάννης, Αὐτόθι, σ. 274.
390. *Γεωργίου Ἐλένη* Ἡ μάνα ἢ χιλιοκάταρη. Μαθ Σάλπ ἔτ. Α' (1959/60) ἀρ. 1, σ. 27.
391. *Γιάνναρης Ἀντ.* Χατζῆ Μιχάλης Γιάνναρης ὁ Λακιώτης. [1]. Κρητ Ἐστ χρόν. ΙΑ' (1959-60) σ. 312-313.
392. *Κελαϊδῆς Σταῦρ.* Ριζίτικα ἀθησαύριστα. 2) Ἀμηχανία. Κρητ Ἐστ χρόν. ΙΑ' (1959-60) σ. 274.
393. Μαντινάδες ἀλληγορικῆς [8]. Κρητ Ἐστ χρόν. ΙΑ' (1959-60) σ. 289.

394. *Χαραλάμπους Μαρούλα* [Δημώδη ἄσματα 4]. Μαθ Σάλπ Α' (1959/60) ἀρ. 1, σ. 27-28.
395. *Χατζηπροκόπη Δένια* Ἐρκόντισσα. Μαθ Σάλπ ἔτ. Α' (1959-60) ἀρ. 1, σ. 27.
396. *Τσιάππαρης Ἀ.* Τὰ δεντροῖα. Μαθ Σάλπ ἔτ. Α' (1959-60) ἀρ. 1, σ. 27.
397. *Αὔξεντίου Ἀντωνοῦ Π.* Ποιήματα. Πυρσός. Μηνιαῖον περιοδ. Ἑλλην. Γυμν. Ἀμμοχώστου, ἔτ. 1 (1960), τεῦχ. 5, σ. 29-30.
Πρόκειται περὶ διστίχων μοιρολογίων, συνταχθέντων ὑπὸ τῆς μητρὸς τοῦ ἥρωος τῆς Κυπριακῆς ἀνεξαρτησίας Γρηγορίου Αὔξεντίου.
398. *Βανέζης Χαράλ. Γ.* Ὁ Παφουτής. Μαθ Ἐστ ἔτ. ΙΑ' (1960) ἀρ. 27, σ. 41-2.
399. *Βασιλείου Μαρία* Ὁ Φκιερής [ἄσμα]. Μαθ Ἐστ ἔτ. Ι' (1960) ἀρ. 25, σ. 31-32.
400. Δημοτικὸ τραγούδι. Ἡ Ἀρετή. Κρίκος, ἔτ. 11 (1960) ἀρ. 110, σ. 18.
401. *(Καζαντζῆς Γ.)* Μοιρολόγι. Ποντ Ἐστ ἔτ. 11 (1960) σ. 5746.
402. *Καραπάνος Ἀπ.* Ἀπάντησις. Σκουφᾶς, ἔτ. Ε' (1960) τεῦχ. 16, σ. 225. [1].
403. *Κελαϊδῆς Σταῦρ.* Τὸ τραγούδι τοῦ Μαυρογένη. Κρητ Ἐστ χρόν. ΙΒ' (1960) τεῦχ. 96, σ. 28-29.
404. *Κληρίδης Νέαρχ.* Στὸν Γρηγόρη τοῦ Αὔξεντη. Πυρσός. Μηνιαῖον περιοδ. Ἑλλην. Γυμν. Ἀμμοχώστου, ἔτ. 1 (1960) τεῦχ. 5, σ. 24.
405. ——— Ὁ πραγματευτής. Φιλολογ Κύπρος, 1960, σ. 93-94.
406. *Κυριακίδου Θεοδώρα* Νανουρίσματα [4]. Μαθ Ἐστ ἔτ. Ι' (1960) ἀρ. 26, σ. 217.
407. *Δαμψίδης Πάνος* Δημοτικὰ τραγούδια τοῦ Πόντου. Α' - Τὰ κείμενα. Ἀνθολόγησις - Νεοελληνικὴ ἀπόδοσις. Ἀθῆναι 1960, 8ον, σελ. 205. (Ἐπιτροπὴ Ποντιακῶν Μελετῶν περιοδ. «Ἀρχεῖον Πόντου». Παράρτημα 4).
Πρόλογος καὶ 106 ἄσματα μετ' ἀντιστοίχου ἐμμέτρου μεταφράσεως εἰς τὴν κοινὴν δημοτικὴν. Βιβλιογραφία πηγῶν.
Κρίσις : Ἀθηνᾶ, τόμ. 64 (1960) 376-382 (Δ. Βαγιακάκος) Βλ. καὶ Ἀθηνᾶ, τόμ. 65 (1961) 352 (Δ. Βαγιακάκος).
408. *Μουσελίμης Σπῦρ.* [«Λάμπρω Λαμπρούσιω μ' καὶ μαργιόλα»]. Ἡπειρ Ἐστ ἔτ. Θ' (1960) 182-183.
409. *Μπέττης Στέφ.* Τραγούδια τῆς Ἀποκρηᾶς [6]. Ἡπειρ Ἐστ ἔτ. Θ' (1960) σ. 213-215.
410. ——— Ἡπειρωτικὰ τραγούδια. Ἡπειρ Ἐστ ἔτ. Θ' (1960) σ. 301-316.
Δημοσιεύονται 20 ἄσματα μετ' εἰσαγωγικῶν σημειωμάτων.
411. ——— Ἡπειρωτικὰ μοιρολόγια [20]. Ἡπειρ Ἐστ ἔτ. Θ' (1960) σ. 929-939.
412. *Παπαγεωργίου Γ. Κ.* Ζαχαριᾶς ὁ πρωτοκλέφτης. Πελοπ Πρωτ ἔτ. Δ' (1960) σ. 334-38.

Πλήν τῆς ἱστορικῆς ὕλης, δημοσιεύονται καὶ στίχοι δημοδῶν ᾄσμ. καὶ 2 ᾄσματα.

413. *Παπαδοπούλου Περσεφόνη* Τὸ «Θύμισμαν» στὴν Κερασοῦντα τὴν νύκτα τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων. Ποντ 'Εστ ἔτ. 11 (1960) σ. 5646.
414. *Πόντου Ἀθανασία* Ἡ Μαρικοῦ [ᾄσμα]. Μαθ 'Εστ ἔτ. Ι' (1960) ἀρ. 26, σ. 212-15.
415. *Σκιαδαρέσης Σπ.* Τρινὲς στὸ μοναστήρι. 'Επτ Πρωτ ἔτ. Α' (1960) σ. 165-70. Δημοσιεύονται στίχοι σατιρικοῦ ἀποκριάτικου ᾄσματος.
416. Τὸν Ἄγγελο φιλεύομε. Σκουφᾶς, ἔτ. Ε' (1960) τεῦχ. 16, σ. 206.
417. Τοῦ Χρήστου [ᾄσμα]. Ἡλειακά, τεῦχ. ΙΘ' (1960) σ. 583.
418. *Τροῦλλος Ἀντ. Γ.* Τὰ λαϊκὰ χορευτικὰ τραγούδια τῆς Σίφνου. (Σίφνος) Ἰούλιος 1960, 8ον, σελ. 24.
Ἄσματα τινὰ καὶ δίστιχα χορευτικὰ τῆς Σίφνου.
419. *Φίκας* Γύρω ἀπὸ τοὺς Κρυπτοχριστιανούς. Ἀπὸ ἓνα χειρόγραφο τοῦ 1886. Ποντ 'Εστ ἔτ. 11 (1960) σ. 5647-48. [1].
420. *Χατζινικόλα Ἄννα* Ἡ Μαρικοῦ [ᾄσμα]. Μαθ 'Εστ ἔτ. Ι' (1960) ἀρ. 26, σ. 215-16.
421. *Βενέρης Ἐμμ. Στ.* Κρητες λαϊκοὶ ριμαδόροι. Μερικὰ ἀκόμη τοῦ Λουλάκη. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΒ' (1960-61) σ. 154-155.
422. *Καμπόλης Σταμάτ.* Τὰ κάλαντα τοῦ τσοπάνου. Τὰ κάλαντα τῶν Θεοφανείων. Λαογρ 19 (1960/61) 565-566.
423. *Καπετανάκου Ἀγλαΐα Π.* Μανιάτικα μοιρολόγια ἐκ Μαυροβουνίου Γυθείου. Λαογρ 19 (1960/61) 379-386. [7].
424. *Κελαϊδῆς Σταῦρ.* Θάνατος Μακεδονομάχου. [1]. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΒ' (1960-61) σ. 282, 355.
425. *Κοντοσόπουλος Ν.* Κρητικὰ ᾄσματα [33]. Λαογρ 19 (1960/61) 453-549.
426. *Κοσμᾶς Ν. Β.* Τὰ μοιρολόγια τῶν Πραμάντων [38]. Λαογρ 19 (1960/61) 366-378. (= Ἑλληνικά, 17 (1962), σ. 262-273).
427. *Κούβαρη Παναγιώτα* Μανιάτικα μοιρολόγια ἐκ Κοκκάλας Γυθείου. Λαογρ 19 (1960/61) 386-383 [6].
428. *Κουκουλομάτης Δημ. Ἰ.* Μανιάτικα μοιρολόγια ἐκ Πανίτσης Γυθείου. Λαογρ 19 (1960/61) 394-298.
429. *Κουνελάκι-Γουλιέλμου Ἑλένη* Κρητες λαϊκοὶ ριμαδόροι. Καὶ ἄλλα ἀνέκδοτα τοῦ Διαλυνομιχάλη. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΒ' (1960-61) σ. 304-305.
430. *Μυλωνᾶς Χ.* Ἡ Μαρουδικιά [1]. Κυπρ Χρον χρόν. Α' (1960-61) σ. 162-163.
431. [*Παπαγρηγοράκης Ἰδομ.*] Ριζίτικα ἀθησαύριστα. Ὁ Ξερές. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΒ' (1960-61) σ. 184. - Ὁ Τσιόλης, Αὐτόθι, σ. 270.

432. [*Παπαρηγοράκης 'Ιδομ.*] Παλιὰ πρωτοχρονιάτικα κάλαντα Ροδοβανίου. Κρητ 'Εστ χρόν IB' (1960-61) σ. 297-299.
433. *Σταυρακάκης Γιάννης* 'Ο Κρητικός σάν ποιητής. Κρητ 'Εστ χρόν. IB' (1960-61) σ. 309.
434. *Σταφυλαράκης 'Ιω.* Ριζίτικο άθησαύριστο. Κρητ 'Εστ χρόν. IB' (1960-61) σ. 267.
435. *Φραγκεδάκης 'Εμμ. 'Ιωσ.* 'Ο φαμέγιος. Κρητ 'Εστ χρόν. IB' (1960-61) σ. 348-349.
436. *Άγγελάκης 'Εμμ.* Τραγούδια τοῦ γάμου τῆς Κασσάνδρας (Βάλτας.) Χρον Χαλκ 1961, τεῦχ. 2, σ. 243-245 [6].
437. *'Αναστασάκης Παντ.* Σεριμπαχλής. Παρνασσός, τόμ. 3 (1961) 412-414.
438. *'Αντωνιάδου Χριστίνα* 'Η Παναγία μου ἢ Δέσποινα. Μαθ 'Εστ ἔτ. IA' (1961) ἀρ. 29, σ. 233-34.
439. *'Αποστολίδης 'Ιωάνν.* 'Α Τρία τραγούδια τῆς 'Ιερισσοῦ. Χρον Χαλκ 1961 τεῦχ. 1, σ. 108-111.
440. 'Απὸ τὰ Κρητικὰ δημοτικὰ τραγούδια [6]. Κρητ Πρωτ ἔτ. Α' (1961) σ. 96, 146, 182, 230, 232.
441. *'Αργυροῦ Νεόφ.* 'Ο πραγματευτής. Μαθ 'Εστ ἔτ. IA' (1961) ἀρ. 29, σ. 231. - Τὸ τραγούδι τῆς βούφας, Αὐτόθι, σ. 234.
442. *Βαγιακάκος Δικ. Β.* Μανιάτικα. Α'. 'Ο 'Ιμβραῆμ ἐναντίον τῆς Μάνης. 'Αθηναί 1961, 8ον, σελ. 222.
'Εν σελ. 153-182 δημοσ. ἄσμ. 21, σποράδην δὲ 10 εἰκόνες πύργων τῆς Μάνης καὶ 5 εἰκόν. τοπικ. ἐνδυμασίας. 'Εν σελ. 217-222 ἀναγραφή δημοσιευμάτων τοῦ συγγραφέως. *Κρίσις*: Πελοπ τόμ. Ε' (1962) 364-369 (Σ. Β. Κουγέας).
443. *Βαμβακούδης 'Αχ.* Τραγούδια τοῦ γάμου ἀπὸ τὰ Βασιλικὰ Χαλκιδικῆς. Χρον Χαλκ 1961, τεῦχ. 2, σ. 246-253 [5].
444. *Βασδραβέλλης 'Ι. Κ.* 'Ιστορικὲς πληροφορίες. Κουρσάρικα, κλέφτικα δημοτικὰ τραγούδια τῆς Χαλκιδικῆς. Χρον Χαλκ 1961, τεῦχ. 2, σ. 139-143. [4 ἄσμ.].
445. *Γεωργίου Μαργαρίτα* Πεζούνια μου, πεζούνια μου. Μαθ 'Εστ ἔτ. IA' (1961) ἀρ. 29, σ. 231-32.
446. *Γιαγκούλλης Κων.* Τὸ Ζουρόπουλλον. Μαθ 'Εστ ἔτ. IA' (1961) ἀρ. 29, σ. 229-31.
447. *Δανιηλίδης Δ.* Τέσσαρα τραγούδια ἀπὸ τὶς Σάππες. 'Αρχ Θρ Θησ τόμ. 26 (1961) 375-378.
448. Δημ. Μακρῆς (1822). Σκουφᾶς, ἔτ. ΣΤ' (1961) τεῦχ. 17-18, σ. 257. - Γιάν-

- νης Μπουκουβάλας, σ. 268. - 'Η κλεφτοπούλα, σ. 286.
449. : **Θέρος Άγ.** (Θεοδωρόπουλος Σπ.) 'Ο Κωσταντής κι ὁ κάβουρας [ᾠσμα]. Κρίκος, ἔτ. 12 (1961) ἀρ. 125, σ. 27. [Ἀναδημοσίευσις].
450. **Κιαρχίδης Χ. Π.** Παῖξον Πηλίκ'!... Ποντ 'Εστ ἔτ. 12 (1961) σ. 6075-6076 [1].
451. **Κυθρεώτης 'Ιάκ.** Τοῦ Διγενῆ καὶ τοῦ Χάροντα [1]. Φιλολογ Κύπρ 1961, σ. 41-44.
452. **Κωνσταντινίδης Βάσος** 'Ο Κωσταντάς. Ἀργώ, περιοδ. τῶν μαθητῶν τοῦ 'Ελλην. Γυμνασ. Λεμεσοῦ, ἔτ Α' (1961) ἀρ. 1, σ. 29-30.
453. **Δαζαρίδης Κώστας Π.** «Μιὰ σκύλα πεθερά...» Ἡπειρ 'Εστ ἔτ. Ι' (1961) σ. 227-29.
454. **Δαμπαδαρίδης Νικ.** 'Ο Ἅγιος Γεώργιος καὶ ὁ θροῦλος τῆς δρακοντοκτονίας. Ἀρχ Θρ Θησ τόμ. 26 (1961) 366-369.
455. **Μακρῆς Λέων** Στὰ χωριά τοῦ Ἀσπροποτάμου. Πειραϊκῆ - Πατραϊκῆ, ἔτ. 7 (1961) ἀρ. 70, σ. 18-19. [ᾠσμ. 6].
456. **Μέγας Γ. Ἀ.** Χριστουγεννιάτικο τραγούδι τῆς νήσου Δήμνου. Κρίκος, ἔτ 12 (1961) ἀρ. 131-132, σ. 12.
457. **Μεταλλινοῦ Ἀγγελικῆ** Σαρανταπέντε λεμονιές. Δημοτικὸ τραγούδι τοῦ χωρίου Νικήτης Χαλκιδικῆς. Χρον Χαλκ 1961, τεῦχ. 1, σ. 112.
458. **Μισίδης 'Ιωάνν.** Ἡ Ροδαγνού. Μαθ 'Εστ ἔτ. ΙΑ' (1961) ἀρ. 28, σ. 135-37.
459. **Παναγῆ Ἀνδρ.** Νανούρισμα. Μαθ 'Εστ ἔτ. ΙΑ' (1961) ἀρ. 28, σ. 138.
460. **Παντζιάρας Γεώρ. Κ.** 'Ο Κάουρας. Μαθ 'Εστ ἔτ. ΙΑ' (1961) ἀρ. 30, σ. 37-39.
461. **Παπαγεωργίου Γ.** Μωραίτικα δημοτικὰ τραγούδια. Πελοπ Πρωτ ἔτ. Ε' (1961) σ. 315-19. [ᾠσμ. 11, δίστ. 19].
462. **Παπαθανασίου Μανρ.** 'Ο καπετὰν Δημήτρακας. Χρον Χαλκ 1961, τεῦχ. 2, σ. 253 [1].
463. **Παπασταύρου Σταῦρος** 'Η πίττα τ' Ἀγαπ'τοῦ [2]. Χρον Χαλκ 1961, τεῦχ. 2, σ. 229-231.
464. **Πλάτανος Β.** Τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ [ᾠσμα]. Περιηγητικῆ 1961, ἀρ. 28, σ. 24.
465. **Πολυκάρπου 'Ιωάνν.** Ἡ πονηρά. Ἀργώ, περιοδ. τῶν μαθητῶν τοῦ Γυμνασίου Λεμεσοῦ, ἔτ. Α' (1961) ἀρ. 1, σ. 32.
466. **Στυλιανίδης Στυλιαν.** 'Ο Κωσταντής. Ἀργώ, περιοδ. τῶν μαθητῶν τοῦ Γυμνασίου Λεμεσοῦ, ἔτ. Α' (1961) ἀρ. 1, σ. 31.

467. *Σταυρακάκης Γιάννης* Κρητες λαϊκοὶ ριμαδόροι. Κρητ 'Εστ χρόν. IB' (1960-61) σ. 114-115.
468. Τὸ μόνασμαν τῆς κόρης... Ποντ 'Εστ ἔτ. 12 (1961) σ. 6349.
469. *Τσακίρης Π. 'Ι.* Ταχταρίσματα ἀπὸ τὴν 'Αγία Παρασκευὴ (Λέσβου). 'Η Φωνὴ τοῦ Β' Γυμνασίου ἀρρένων, Μυτιλήνη, ἔτ. Α' (1961) τεῦχ. 3, σ. 29. [Ταχταρίσματα 6, νανουρίσματα 8].
470. *Χριστοφόρου Σόλ.* 'Ο Κωσταντάς. Μαθ 'Εστ ἔτ. IA' (1961) ἀρ. 30, σ. 39-40.
471. *'Ατσιπουλιανάκης 'Ιω.* 'Ο ἐπαναστάτης. Κρητ 'Εστ χρόν. II' (1961-62) τεῦχ. 108, σ. 15.
472. 'Η σύλληψη τοῦ Κατσαντιώνη. Σκουφᾶς, ἔτ. ΣΤ' (1961-62) τεῦχ. 19-20, σ. 313.
473. *Κλαβαριώτης Κωνστ.* Δημοτικὰ τραγούδια. [Τὸ τραούδι τῆς 'Αρετούσας]. Μαθητ Πυρσός, ἔτ. IA' (1961-62) ἀρ. 1, σ. 25-27.
474. *Κοτζιαμάνης Λάμπρος* 'Ο κολιὸς (τραγούδι). Μαθητ Πυρσός, ἔτ. Α' (1961-62) ἀρ. 1, σ. 28.
475. *Μιτίδης (Γεώργ.)* Τὸ τραγούδι τῆς Ρήγαινας. Μαθητ Πυρσός, ἔτ. Α' (1961-62) ἀρ. 1, σ. 31.
476. *Οἰκονόμου 'Ανδρ.* 'Η πέρικα [τραγ.]. Μαθητ Πυρσός, ἔτ. Α' (1961-62) ἀρ. 1, σ. 27.
477. *Σταυροπούλου Στέλλα* Εἰς Πέτρον Συγκλητικόν. Μαθητ Πυρσός, ἔτ. Α' (1961-62) ἀρ. 1, σ. 28.
478. Τῆς λαφίνας τὸ μοιρολόϊ. 'Ηλειακά, τεῦχ. KA' (1961-62), σ. 655.
479. *Χαραλαμπίδης Κώστας* Τρεῖς Καλοήροι. Μαθητ Πυρσός, ἔτ. Α' (1961-62) ἀρ. 1, σ. 27-28.
480. *'Αλευράς Νάσης* 'Ο φανὸς στὴν Κοζάνη, Κοζάνη 1962, 8ον, σελ. 40. Εἰσαγωγή, ἄσματα 38.
481. *'Αντωνίου 'Ιωσ.* Τοῦ Κωσταντιᾶ καὶ τοῦ Χάροντα. Μαθ 'Εστ. ἔτ. IB' (1962) ἀρ. 32, σ. 252-253.
482. *Γεωργιάδης 'Ανδρ. 'Ε.* Τοῦ Διγενῆ καὶ τοῦ Χάροντα. Μαθ 'Εστ ἔτ. IB' (1962) ἀρ. 32, σ. 252.
483. *Γκίκας Γιάνν. Π.* 'Αρβανίτικα τραγούδια τοῦ Κάβο Ντ' 'Ορο. 'Αρχ Εὐβ Μελ 9 (1962) 177-195 [31].
484. 'Η λυγερὴ στὴ βρούση, δημοτικὸ Οἰνόης. Ποντ 'Εστ ἔτ. 13 (1962) σ. 6718.
485. *Κακούρης Κυρ. Χρ.* 'Ο Χαρζαννής. Μαθ 'Εστ ἔτ. IB' (1962) ἀρ. 32, σ. 249.

486. **Κανικλίδης Κων.** «Πέντε γέροι που τὸ Γέριν. Βοὲ Βοῖξο, βοῖξε βρέ». Μαθ' Ἐστ ἔτ. IB' (1962) ἀρ. 32, σ. 254. [2].
487. **Κουλεντιανὸς Δ.** Δημοτικὸ Τσιριγώτικο. Ἑπτan Ἡμερ χρόν. Β' (1962) σ. 176.
488. **Κυπριανίδης Ἄνδρ.** Ὁ Διγενής. Μαθ' Ἐστ ἔτ. IB' (1962) ἀρ. 31, σ. 132.
489. **Κώνστας Κ. Σ.** Τοῦ Μάρκου Μπότσαρη 139^η ἐπέτειος τοῦ θανάτου του. Στερ Ἐστ Γ' (1962) ἀρ. 16, σ. 117-130.
Ἐν σελ. 120-23 δημοσ. ᾠσματα 8, ἐν σελ. 125-126 ἡ μουσικὴ των.
490. **Μπίστης Λεων.** Αἱ ἐκλογαὶ ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι σήμερον καὶ οἱ κατὰ ταύτας ἀντιπρόσωποι τῆς Ἄνδρου καὶ τῶν λοιπῶν Κυκλάδων. Ἐπετ Ἐταιρ Κυκλ Μελ Β' (1962) σ. 769-817.
Δημοσ. καὶ 21 ἡμιλόγια καὶ δημώδη ᾠσματα ἐκλογικά.
491. **Νικολαΐδης Ἄνδρ.** Τὸ τραγούδι τῆς βούφας. Μαθ' Ἐστ ἔτ. IB' (1962) ἀρ. 31, σ. 132.
492. Ὁ γυρισμὸς τοῦ ξενητεμένου [1]. ΚρητΠρωτ ἔτ. Β' (1962) σ. 78.
493. **Παναγῆ Ἄνδρ.** Νανούρισμα. Μαθ' Ἐστ ἔτ. IB' (1962) ἀρ. 31, σ. 132.
494. **Παπαγεωργίου Χ.** Ὁ Τυμφορηστὸς καὶ τὰ τραγούδια του. Στερ Ἐστ Γ' (1962), ἀρ. 15, σ. 93-96.
Περιλαμβάνονται καὶ τινὰ δημώδη ᾠσματα διὰ τὸν Τυμφορηστὸν.
495. **Παπαθανασόπουλος Θανάσ.** Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Ρούμελης. Λαογρ 20 (1962) 213-280.
ᾠσματα 246, δίστιχα 30.
496. **Σκλάβος Γ. Ἰ.** Ἐνας λαϊκὸς ποιητής. [1]. Ἰκαριακά, τεῦχ. 23-24 (1962) σ. 28.
497. **Σπίγγος Δ.** Κορφιάτικα τραγούδια [1]. Ἑπτan Ἡμερ χρόν. Β' (1962) σ. 110.
498. **Ταμβακίδης Ἄδ.** Δύο τραγούδια τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. Θρακ Χρον τόμ. Β' [1962] ἀρ. 8, σ. 197-198.
499. Τοῦ Γεωργάκη. Σκουφᾶς, ἔτ. Ζ' (1962) τεῦχ. 21-22, σ. 36.
500. **Τρύφωνος Ἄνδρ.** Ἡ Ἀρετὴ. Μαθ' Ἐστ ἔτ. IB' (1962) ἀρ. 32, σ. 250-51.
501. **Χατζόπουλος Γ. Κ.** Δημώδη ᾠσματα Πόντου [12]. Λαογρ 20 (1962) 558-564.
502. **Χριστοφόρου Σόλ.** Ὁ πραγματευτής. Μαθ' Ἐστ ἔτ. IB' (1962) ἀρ. 32, σ. 250.
503. **Χ' ἄχαννᾶς Ἄντ. Ἐ.** Ὁ Κάουρας. Μαθ' Ἐστ ἔτ. IB' (1962) ἀρ. 31, σ. 130-31.
504. **Κακούρης Κυρ.** Ὁ Γιαννάτζης. Μαθ' Ἐστ ἔτ. ΙΓ' (1962/63) ἀρ. 33, σ. 36.
505. **Κελαϊδῆς Σταῦρ.** Ἐνα λαϊκὸ ἀθησαύριστο. Κρητ Ἐστ χρόν. ΙΔ' (1962/63) τεῦχ. 122, σ. 107-108 [1].
506. **Κολιανδρῆς Σωτ.** Ὁ φουκκαράς. Μαθ' Ἐστ ἔτ. ΙΓ' (1962/63) ἀρ. 33, σ. 37.

507. *Κυπριωτάκης Αντ. Β.* Τὸ στοιχειό. [Τραγ. τοῦ Γεφυριοῦ τῆς Ἄρτας]. Κρητ Ἔστ χρόν. ΙΔ' (1962/63) τεῦχ. 128, σ. 324-25 [1].
508. *Νικολαΐδης Ἄνδρ.* Ὁ τζῦρ-παπᾶς. Μαθ Ἔστ ἔτ. ΙΓ' (1962/63) ἀρ. 33, σ. 35.
509. *Παπαρηγοράκης Ἰδ.* Ὁ Σήφακας. Ἡ χαρὰ τῶν Τούρκων διὰ τὸν θάνατον τοῦ Σήφακα. [2]. Κρητ Ἔστ χρόν. ΙΔ' (1962/63) τεῦχ. 128, σ. 314.
510. *Τζανιδάκη-Ἀσπραδάκη Καλλιόπη* Κάλαντα Πρωτοχρονιάς Χριστοῦ Ἱεραπέτρας [1]. Κρητ Ἔστ χρόν. ΙΔ' (1962-63) τεῦχ. 127, σ. 261-63.
511. *Χαλουμιᾶς Σάββας* Ὁ Διγενής. Μαθ Ἔστ ἔτ. ΙΓ' (1962/63), ἀρ. 33, σ. 33-34.
512. *Χατζηαλεξάνδρου Ἄνδρ.* Τὸ τραοῦν τοῦ Ἀἰ Γιώρκη. Μαθ Ἔστ ἔτ. ΙΓ' (1962/63) ἀρ. 33, σ. 34-35.

2. Μελέται.

513. *Πολίτης Ν. Γ.* Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, ἔκδοσις τετάρτη, Ἀθήναι (1958), 8ον, σελ. 326.
514. *Δαμπρινὸς Γιώργης* Τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Ἐλεύθερα Γράμματα, ἐν Ἀθήναις, περ. Β', ἔτ. 1947, σ. 115.
515. *Σιγάλας Ἀντών.* Τὸ δημοτικὸ μας τραγούδι καὶ ἡ ἀποκατάστασή του. Ἐλεύθερα Γράμματα, ἐν Ἀθήναις, περ. Β', ἔτ. 1947, σ. 139-145.
516. *Φύλλας Νικ.* Ἐνα δημοτικὸ τραγούδι. Ἐλεύθερα Γράμματα, ἐν Ἀθήναις, περ. Β', ἔτ. 1945, ἀρ. 19, σ. 6, 14.
Γίνεται λόγος διὰ τὸ τραγούδι: «*Βασίλη, κάτσε φρόνιμα νὰ γίνης νοικοκύρης | γιὰ ν' ἀποχτήσης πρόβατα.*»
517. *Kyriakides St.* Forschungsbericht zum Akritas-Epos. Berichte zum XI. Internationalen Byzantinisten-Kongress, München 1958. München 1958, σελ. 32.
Ἐν σ. 8-9 γίνεται λόγος περὶ τῶν ἀκριτικῶν ᾄσμάτων.
518. *Παντουλάς Σ.* Τῆς Ἄρτας τὸ γεφύρι. Σκουφᾶς, ἔτ. Δ' (1958), τεῦχ. 9 καὶ 10, σ. 414-16.
519. *Ἡμελλος Στέφ. Δ.* Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ δημῶδους ᾄσματος «ὁ Ἀνδρόνικος καὶ ἡ Ρήγισσα». Ἐπετ Λαογρ Ἄρχ τόμ. 11-12 (1958/59), ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 43-49.
520. *Spyridakes G. K.* Ἡ ἄλωσις τοῦ Ἀμορίου τῷ 838 καὶ τὸ δημῶδες ᾄσμα «Τοῦ Κάστρου τῆς Ὀρειᾶς». Akten des XI. Internationalen Byzantinisten

Kongresses, München 1958, herausgegeben von Franz Dölger und Hans-Georg Beck, München 1960, σ. 581-585.

Κρίσις : Byzantin. Zeitschr. τόμ. 53 (1960), σ. 434 (*H. G. Beck*).

521. **Σπυριδάκης Γ. Κ.** Τὸ δημῶδες ᾄσμα «Τοῦ Κάστρου τῆς Ὠριᾶς». Σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὴν ἄλωσιν τοῦ Ἀμορίου τὸ 838 ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. 13-14 (1960/61), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 3-34.

Κρίσις : Byzant. Zeitschr. τόμ. 54 (1961) 423-24 (*F. D(ölger)*).

522. ——— [Περὶ τοῦ ᾄσματος «τοῦ ὕπνου τοῦ ἀγούρου καὶ τῆς λυγεροῦς»]. Forschungsbericht zum Akritas-Epos. Diskussionsbeiträge zum XI. Internationalen Byzantinisten Kongress, München 1958, herausgegeben von Franz Dölger und Hans-Georg Beck, München 1961, σ. 29-30.

523. ——— Τὸ δημῶδες ᾄσμα: «Ὁ ὕπνος τοῦ ἀγούρου καὶ ἡ λυγεροῦς». Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. 11-12 (1958/59), ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 229-248.

Κρίσις: Byzant. Zeitschr. τόμ. 54 (1961) 172 (*F. D(ölger)*).

524. * **Ἀνώνυμος** Τὰ δημοτικὰ τραγούδια. Περιηγητικὴ 1959, ἀρ. 2, σ. 45.

525. **Cocchiara Giuseppe** Il ponte di Arta e i sacrifici di costruzione. Annali del Museo Pitrè I (1950) 38-81. (Μετάφρ. *Χρ. Παρηγορίτσα*, Σκουφᾶς, ἔτ. ΣΤ' (1961/62) τεῦχ. 19-20, σ. 299-308, ἔτ. Ζ' (1962), τεῦχ. 21-22, σ. 17-24).

Κρίσις: Λαογρ 18 (1959) 561-63 (*Γ. Ἀ. Μέγας*).

526. **Γκίκας Γιάνν.** Ὁ Ρουμελιώτης Ζαχαριάς. Ἡ θουλική του ζωὴ καὶ δυὸ ἄγνωστα δημοτικὰ τραγούδια. Ρουμελ'Ἡμερολ χρ. Γ' (1959) 113-118.

527. **Ἐλευθερίου Ἀ.** Τὸ ἀληθινὸ πρόσωπο τῆς Κρήτης. Περιηγητικὴ 1959, ἀρ. 10, σ. 22-25.

528. **Καμαριανοῦ Ἀριάδνη** Λαϊκὰ τραγούδια καὶ Φαναριωτικὰ στιχοθετήματα Ἑλλήνων καὶ Ρουμάνων τοῦ 18^{ου} καὶ 19^{ου} αἰῶνος. Λαογρ 18 (1959) 94-112.

529. **Καραμάνος Γ. Ἰ.** Τὸ μοιρολόι τῆς Μπίλιως. Περιηγητικὴ 1959, ἀρ. 9, σ. 49-50.

530. **Κατσουρός Ἀντ. Φλ.** Ἡ ρίμα τοῦ καπετὰν Μανέττα. Λαογρ 18 (1959), 432-468.

531. **Δάππας Τάκ.** Τὸ παρεξηγημένον τραγούδι. Ρουμελ'Ἡμερολ χρ. Γ' (1959) 17-20.

532. **Notopoulos James A.** Originality in Homerik and Akritan formulae. Λαογρ 18 (1959) 423-431.

533. **Πετρόπουλος Δ. Ἀ.** Αἱ παρομοιώσεις εἰς τὰ δημοτικὰ ᾄσματα καὶ παρ' Ὀμήρῳ. Λαογρ 18 (1959) 353-387.

534. : *Ραχοβίτης Μ.* (Παπαϊωάννου Μ. Μ.) Δημοτικό τραγούδι, ποίηση και κρασί. Περιηγητική 1959, ἀρ. 8, σ. 42-44.
535. *Ρωμαῖος Κ.* Χελιδονίσματα. Περιηγητική 1959, ἀρ. 3, σ. 24-25.- Δυὸ τραγούδια τοῦ χοροῦ ἀπὸ τὸ Ἄσκληπιεῖο τῆς Ἐπιδαύρου. Αὐτόθι, ἀρ. 6, σ. 36-37. - Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ τοῦ Ἄγγ. Σικελιανοῦ. Αὐτόθι, ἀρ. 9, σ. 25-27. - Τὸ χρέος τοῦ αἵματος (Ἀνάλυσ. Μανιάτικου μοιρολ.). Αὐτόθι, 1960, ἀρ. 16, σ. 22-24. - Τὰ κάλαντα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Αὐτόθι, ἀρ. 24, σ. 51-53. - Τὸ τραγούδι τῆς νύφης πὺ κακοτύχησε. Αὐτόθι, 1961, ἀρ. 35, σ. 22-23.
536. *Vargyas Lajos* Forschungen zur Geschichte der Volksballade in Mittelalter. III. Die Herkunft der ungarischen Ballade von der eingemauerten Frau. Acta Ethnographica Academiae Scientiarum Hungaricae. Tomus IX, fasciculi 1-2, Budapest 1960. Separatum, 8ον, σ. 1-88, μεθ' ἑνὸς χάρτου καὶ 11 προσηροσμένων πινάκων.
Κρίσις : Λαογρ 18 (1959) 563-77 (Γ. Ἀ. Μέγας). Ἀνάλ. Byzantinoslavica, τ. XXII (1961), σ. 119 (G. M(ora)ncsik).
537. Ἄλεξάκης Ἰ. Ὁ Μιχάλης Βλάχος. Κρητ Ἔστ χρόν. ΙΑ' (1959-60), σ. 13-18, 83-93.
538. Δ(ουλυεράκης) Μ. Δυὸ ἠρωίδες τοῦ Σουλίου: Δέσπω Μπότση καὶ Λένω Μπότσαρη. Πειραιϊκῆ-Πατραϊκῆ, ἔτ. 5 (1959) ἀρ. 56, σ. 26-27. - Οἱ Πετιμεζαῖοι τῆς Πελοποννήσου, Αὐτόθι, ἔτ. 6 (1960) ἀρ. 57, σ. 26-27. - Γιάννης Φαρμάκης ὁ Μακεδόνας Φιλικός, Αὐτόθι, ἀρ. 60, σ. 10-11.
539. *Νάθαινας Ἄνδρ. Ἐ.* Ὁ ἥρωας Μιχάλης Βλάχος ὁ Γωνιανός. Κρητ Ἔστ χρόν. ΙΑ' (1959-60) σ. 239-243, 305-312.
540. *Χαρίλαος Ἄνδρ.* Ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν διάλεξη γιὰ τὰ δημοτικὰ Κυπριακὰ τραγούδια. Μαιθ Σάλπ Α' (1959-60) ἀρ. 1, σ. 25-26.
541. Ἄκογλους Ἐ. Κ. «Φύλακες γρηγορεῖτε!». Κινδυνεύει ἡ γνησιότητα τοῦ Ποντιακοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Ποντ Ἔστ ἔτ. 11 (1960) σ. 5937-5945.
542. *Βαγιακάκος Δικ.* Μεσαιωνικὰ καὶ Νέα Ἑλληνικά. Ἀφιέρωμα Τριανταφυλλίδη, Ἀθήνα 1960, σ. 69-77.
Ἐν σελ. 73-77 : Μελέτη παροιμιώδους φράσεως καὶ στίχου δημώδους ἔσματος.
543. *Bouvier Bertrand* Δημοτικὰ τραγούδια ἀπὸ χειρόγραφο τῆς Μονῆς Ἰδίων. Ouvrage publié avec le concours de madame E. G. Cartalis. Donation Georges Cartalis, Ἀθήνα 1960, 8ον, σ. 78+πίν. 8 ἐκτὸς κειμένου. (Collection de l'Institut Français d'Athènes. Μουσικὸ Λαογραφικὸ Ἀρχεῖο. Διεύθυνση Μέλπωσ Μερλιέ).

- Κρίσεις* : Λαογρ 18 (1959) 582-85 (Δ. Α. Πετρόπουλος). Ἐφημερ. «Τὸ Βῆμα» 16-9-1960 (Κ. Θ. Δημαρᾶς). Byzant. Zeitschrift, τόμ. 53 (1960) 435 (F. Dölger). Ἑλληνικά 17 (1962) 419-428 (Στίλπ. Κυριακίδης). Πνευματικὴ Κύπρος, Β' (1962) 292-294 (Ν. Κληρίδης). Revue des Études Byzantines, τόμ. XX (1962) σ. 241-242 (J. Darrouzès). Καινούργια Ἐποχὴ 1960, τεύχ. Γ' (Φθινόπωρο) σ. 252-270 (Γερ. Σπαταλᾶς).
544. ——— Volklied aus einer Athos-Handschrift des 17 Jahrhunderts. «Probleme der Neugriechischen Literatur». Bd. III. Berlin 1960, σ. 21-26. Ἀνακοίνωσις ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ κώδικος 1203 τῆς Μονῆς τῶν Ἰβήρων τοῦ Ἁθῶνος, περιέχοντος δημῶδη ᾄσματα τοῦ 17ου αἰῶνος.
545. **Γκιόλιας Μάρκος** Τὸ δημοτικὸ τραγούδι στὸ ἔργο τοῦ Στεφάνου Γραβίτσα. Εὐρυτανικὰ Χρονικά, τεύχ. 2 (1960) σ. 82-85.
546. **Ἰωαννίδου-Μπαρμπαρίγου Μαρία** Παρατηρήσεις στὴ γλῶσσα τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Ἀφιέρωμα Τριανταφυλλίδη, Ἀθήνα 1960, σ. 125-133.
547. **Κριαρᾶς Ἐμμ.** Ὁ Τομπάσεο, τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια καὶ τὰ νέα μας γράμματα. Ἀφιέρωμα Τριανταφυλλίδη, Ἀθήνα 1960, σ. 205-24.
548. **Kyriakides St.** Zur neugriechischen Ballade. Südostforschungen. München. Bd. XIX (1960) 326-343.
549. **Κώνστας Κ. Σ.** Ἡ «Πόλη» στὸ στόμα τοῦ λαοῦ. Στερ Ἐστ ἔτ. Α' (1960) ἀρ. 2/3, σ. 136-39.
550. **Δάππας Τάκ.** Κλέφτικο τρίπτυχο. Φιλ Πρωτοχρ ἔτ. 17 (1960), σ. 225-234. Μελετῶνται ἔθιμα ἀναφερόμενα εἰς τὰ ὄνειρα, τὸν ἀποκεφαλισμὸν καὶ τὰς τελευταίας θελήσεις τῶν κλεφτῶν, ὡς παρουσιάζονται ταῦτα εἰς τὰ δημῶδη ᾄσματα.
551. **Μάτσας Νέστωρ** Τὸ λαϊκὸ ἑλληνικὸ τραγούδι. Κρίκος, ἔτ. 11 (1960), ἀρ. 113, 24-25.
552. **Μελανοφρύδης Π.** Γύρω ἀπὸ τὰ δημοτικὰ τραγούδια : 1ον) Τὸ Κυπαρές. 2ον) Ἡ ταμπούρα. Ποντ Ἐστ ἔτ. 11 (1960) σ. 5650-53.
553. **Morgan Gareth** Cretan Poetry : Sources and Inspiration. Κρητ Χρον τόμ. 14 (1960) σ. 7-68, 203-270, 379-434. Ἐν σ. 7-68, γίνεται λόγος περὶ δημοδῶν ᾄσμάτων τῆς Κρήτης, ἐν σ. 420-25 περὶ τοῦ παραμυθιοῦ τοῦ Φιορεντίνου.
554. **Νικολαΐδης Μελῆς** Τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα στὸ δημοτικὸ μας τραγούδι. Ἀκτῖνες, ἔτ. ΚΓ' (1960), σ. 281-291.
555. **Οἰκονομίδης Δημ. Β.** Νεοελληνικὰ σημειώματα. Ἀθηνᾶ 62 (1958) σ. 17-32. Πλὴν τῶν ἄλλων γίνεται λόγος καὶ περὶ τῆς ρίμας τοῦ Σταυράκογλου. *Κρίσεις* : Κυπρ Σπ τόμ. ΚΔ' (1960) σ. 207 (Κ. Π. Κύρρης).
556. **Παπακώστας Ν.** Τὸ γεφύρι τῆς Πλάκας. Σκουφᾶς, ἔτ. Ε' (1960) τεύχ. 16, σ. 218-222.

557. *Πιερίδης Θεοδόσης* Ὁ Ἀκριτικὸς κύκλος τῆς Κύπρου. «Probleme der Neugriechischen Literatur». Bd. III, Berlin 1960, σ. 35-61.
558. *Πετρόπουλος Δ. Ἀ.* «Γλῶτται» δημοτικῶν τραγουδιῶν. Ἀφιέρωμα Τριανταφυλλίδη, Ἀθήνα 1960, σ. 337-355.
559. — Παλαιὸ στιχούργημα τῶν Πατρῶν καὶ οἱ Ρωμανέλληδες. Πελοπ τόμ. Γ'-Δ' (1958/59), Ἀθήναι 1960, σ. 317-325.
560. — Πελοποννησιακὰ δημοτικὰ τραγούδια. (Σειρὰ 2η). Πελοπ Πρωτ ἔτ. Δ' (1960) σ. 85-96 [μετὰ 5 μουσ. καταγραφῶν].
561. *Πρωτοπαπᾶ Γλυκερία* Ποίημα ἀπαρνημένης. Στιχούργημα κατὰ μίμησιν τῆς «Θυσίας τοῦ Ἀβραάμ» ἐκ Ναξιακοῦ χειρογράφου τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Παρνασσὸς Β' (1960) 213-219.
562. *Σκιαδαρέσης Σπ.* Ἡ καντάδα στὸ Κεφαλονίτικο λαϊκὸ τραγούδι. Ἐπτ Πρωτ Α' (1960) σ. 231-2.
563. *Σκουβαρᾶς Βαγγ.* Τὸ παλιότερο ἀρματολίκι τοῦ Πηλίου καὶ οἱ Ἀρβανῖτες στὴ Θεσσαλομαγνησία (1750-1790), Βόλος 1960, 8ον, σελ. 136.
Τὸ βιβλίον εἶναι χρήσιμον διὰ τὴν μελέτην τοῦ κλέφτικου τραγουδιοῦ.
Κρίσις: Ἐπιθ Τέχνης χρ. ΣΤ' (1960) τεῦχ. 63-64, σ. 247-249 (Σπ. Ἰ. Ἀσδραχᾶς).
564. *Κοντοσόπουλος Νικ. Γ.* Κρητικὴ ρίμα διὰ τὸν Γαλλο-πρωσσικὸν πόλεμον (1870-71). Κρητ Ἐστ χρόν. ΙΒ' (1960|61) σ. 365-368.
565. *Μουστάκας Βελισσάρ.* Ὁ Κρητικὸς Μῆης. Πῶς τραγούδησε ἡ Κρητικὴ μοῦσα τὴ Γερμανικὴ εἰσβολή. Φιλ Πρωτομ ἀρ. 2-3, Ἀθήναι 1960-1961, σ. 82-84.
566. *Οἰκονομίδης Δημήτρ. Β.* Τὸ δημῶδες ᾄσμα «Ὀνειρο τῆς Παναγίας». Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. 13-14 (1960-61), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 35-51.
567. *Πετρόπουλος Δημ. Ἀ.* Ἐνα περίεργο ποιητικὸ κείμενο. Λαογρ 19 (1960/61) 360-365.
568. *Σπαταλᾶς Γεράσ.* Ἡ στιχουργία τῶν ἐλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, Ἀθήνα 1960, 8ον, σελ. 40. [Ἀνατύπ. ἀπὸ τὴν «Καινουργία Ἐποχῆ», Ἀνοιξη 1960].
569. *Ἀγγελάκης Ἐμμαν.* Τραγούδια τοῦ γάμου τῆς Κασσάνδρας (Βάλτας) Χρον Χαλκ 1961, τεῦχ. 2 σ. 243-245.
570. *Ἀκογλου Ε. Κ.* Τὰ Ποντιακὰ δημοτικὰ τραγούδια. Ἡ γνησιότητα τοῦ ἀποθησαυρισμοῦ καὶ τῆς διδασκαλίας των. Ποντ Ἐστ ἔτ. 12 (1961) σ. 6123-6125.
- Λαογραφία καὶ ἔντεχνη δημιουργία, Αὐτόθι, σ. 6164.
571. *Βασδραβέλλης Ἰ. Κ.* Ἱστορικὲς πληροφορίες. Κουρσάρικα, κλέφτικα καὶ δημοτικὰ τραγούδια τῆς Χαλκιδικῆς. Χρον Χαλκ 1961, τεῦχ. 2 σ. 139-143.

588. *Ρωμαῖος Κ.* Ἡ ποιητικὴ παράδοσις στὴν Πελοπόννησο. Πελοπ Πρωτ ἔτ. Ε' (1961) σ. 111-116.
Ἐπισημαίνεται τὸ κείμενον ἄσματος ἀφιερωμένου εἰς τὸν Παῦλον Μελάν.
589. ——— Ἐνα δημοτικὸ τραγούδι γιὰ τὴ Μονὴ Βαρολαὰμ στὰ Μετέωρα. Πάν, ἔτ. 32 (1961) ἀρ. τεύχ. 318-320, σ. 36-40.
590. *Σκιαδᾶς Ν. Ε.* Τὸ περιεχόμενον τοῦ λαϊκοῦ τραγουδιοῦ. Αἰτωλ Γράμμ χρ. Β' (1961) ἀρ. τεύχ. 7-8, σ. 11-16.
591. *Σπανίδης Ν.* Γύρω ἀπὸ τὴ γνησιότητα τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν. Ἐγκλημα καὶ... ἀναγνώρισις καὶ «τὴ τζόπαν τὸ δαβρίν...». Ποντ Ἐστ ἔτ. 12 (1961) σ. 6144.
592. *Σπαταλᾶς Γεω.* Εἰσαγωγή στὴ μελέτη τῶν ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν. Καινούργια Ἐποχὴ, 6 (Καλοκαίρι 1961). [Καὶ ἀνατύπωσις, Ἀθήνα 1961, 8ον, σελ. 34].
593. *Τάντος Ἡρ.* Γιὰ τὰ τραγούδια καὶ τοὺς χορούς μας. Ἐνα γράμμα πρὸς τὸν κ. Ξ. Ἀκογλου. Ποντ Ἐστ ἔτ 12 (1961) σ. 6258.
594. *Τριαντάφυλλος Κ. Ν.* Πατρινὰ δημοτικὰ τραγούδια. Ἱστορικά, κλέφτικα Πελοπ Πρωτ ἔτ. Ε' (1961) σ. 180-86.
595. *Φλιάσιος Γιάνν.* Ἐπεισόδια τῆς κλεφτουριᾶς-Κολοκοτρονέϊκα. Πελοπ Πρωτ ἔτ. Ε' (1961) σ. 313-14.
Ἐνδιαφέρει καὶ εἰς τὴν μελέτην τῆς δημώδους ποιήσεως.
596. *Κατσουρὸς Ἀντ.* Τὸ δημοτικὸ τραγούδι στὴ Νάξο. Ἐκδοσις Μορφωτικοῦ Συλλόγου Νάξου, Νάξος 1961, 16ον, σελ. 18.
597. *Baud-Bovy Samuel* La place des Ριζίτικα τραγούδια dans la chanson populaire de la Grèce moderne. Κρητ Χρον τόμ. ΙΕ'-ΙΣΤ' (1961-62) τεύχ. Γ', σ. 97-105.
598. *Δουλιγερᾶκης Μανόλης* Ἡ χρονολόγησις τοῦ Κρητικοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Κρητ Χρον τόμ. ΙΕ'-ΙΣΤ' (1961-62) τεύχ. Γ', σ. 66-77.
599. *Notopoulos James A.* Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Κλέφτικου τραγουδιοῦ εἰς τὰ τραγούδια τῆς Κρήτης. Κρητ Χρον τόμ. ΙΕ'-ΙΣΤ' (1961-62) τεύχ. Γ', σ. 78-92.
600. *Βαγενᾶς Θάνος* Ὁ χαλασμός τῆς Μοραίτικης κλεφτουριᾶς (1806) καὶ ἡ ἀπήχησις του στὰ δημοτικὰ μας τραγούδια. Πελοπ Πρωτ τόμ ΣΤ' (1962) σ. 208-214.
601. *Διαμάντης Κ.* Γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Ἀποστόλη Καραπάνου καὶ τὴ λαϊκὴ ποίησις. Σκουφᾶς, ἔτ. Ζ' (1962) τεύχ. 21-22, σ. 39-40.
602. *Γκριτσόπουλος Τ.* Ἀθ. Τὸ κρυφὸ σχολειό. Παρνασσός, τόμ. Δ' (1962) 66-90.

- Ἐν σ. 77-80 ἐξετάζονται 2 δημῶδη ἄσματα, τὸ «Φεγγαράκι μου λαμπρὸ» καὶ τὸ «Χελιδόνι μου γοργό».
603. **Δέλιος Γιῶργος** Ἡ Ἑλληνίδα στὸ δημοτικὸ τραγούδι. (Σύντομη ἀναδρομή). Ἡὼς, ἔτ. 5 (1962) ἀρ. 61-62, σ. 25-31.
604. Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια. Ἐκλογή. Ἀθῆναι 1962, 8ον, σελ. λα' + 517 + 2 χάρτ. (Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον, ἀριθ. 7).
Κρίσεις: Ἐλευθερία, 28 Ἀπριλίου 1963, σ. 1 (Σπ. Μελάς). Τὸ Βῆμα, 28 Ἰουνίου 1963, σ. 1-2 (Κ. Θ. Δημαρᾶς). Αὐτόθι, 17 Δεκεμβρίου 1963, σ. 1-2 (Ἡλίας Βενέζης). Ἔθνος, 6 Ἰουλίου 1963, σ. 6 (Νικ. Γ. Σταθάτος). Καθημερινή, 26 Μαΐου 1963, σ. 6 (Ἡλίας Χ. Χουρζαμάννης). Αὐτόθι, 10 Σεπτεμβρίου 1963, σ. 1-2 καὶ 11 Σεπτεμβρίου 1963, σ. 1-2. (Τ. Ἀ. Γριτσόπουλος).
605. **Μαστροκώστας Βλ.** Ἀπὸ τὴν Ρουμελιώτικη μοῦσα. Στεφ Ἔστ ἔτ. Γ' (1962) ἀρ. 15, σ. 100-103.
606. **Μελανοφρύδης Π.** Λυκάρθωπος. Ποντ Ἔστ ἔτ. 13 (1962) σ. 6908.
607. **Οἰκονομίδης Δημ. Β.** Τὰ ἀκριτικὰ ἄσματα ἐν Νάξῳ. Ἐπετ Ἐταιρ Κυκλ Μελ Β' (1962) 659-689.
608. **Ρωμαῖος Κ.** Ἐπιστροφή στὸ μεγάλο Κεφαλάρι. Περιηγητική, ἀρ. 38, Ἀθῆναι 1962, σ. 14-15.
609. ——— Τὰ καινούργια τραγούδια. Περιηγητική, ἀρ. 43, Ἀθῆναι 1962, σ. 23-24.
610. ——— Ἡ δίκη τοῦ Κολοκοτρώνη. Περιηγητική, ἀρ. 45, Ἀθῆναι 1962, σ. 18-19.
611. ——— Τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ. Περιηγητική, ἀρ. 46, Ἀθῆναι 1962, σ. 20-21.
612. **Φραγκάκι Εὐαγγελία Κ.** Τὸ δημοτικὸ τραγούδι τῆς Κρήτης. Κρητ Πρωτ ἔτ. Β' (1962) σ. 63-77.

β'. Δίστιχα.

1. Συλλογαί.

[Βλ. καὶ ἀνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθ. 85. 86. 88. 98. 99. 102. 118. 125. 129. 134. 183. 184. 418. 495. 587].

613. **Κυπριωτάκης Γ.** Ἀπὸ τὰ «Κρητικὰ δίστιχα». Ν Ἔστ τόμ 68 (1960) σ. 853 [2].
614. **Χαραλαμπίδης Ἄνδρ.** Κυπριακὰ λαϊκὰ δίστιχα [52]. Λαογρ 19 (1960/61) 536-540.
615. Κρητικὲς μαντινάδες [38]. Κρητ Πρωτ ἔτ. Α' (1961) σ. 264-266.
616. Κυθηραϊκὲς μαντινάδες [16]. Ἐπτan Ἡμερ Α' (1961) σ. 221.

617. *Παναγή Ἄνδρ.* Τραγούδια. Μαθ 'Εστ ἔτ. ΙΑ' (1961) ἀρ. 28, σ. 139. [9 γαμήλια δίστιχα].
618. *Παπαδόπουλος Μιχ. Σ.* Τραγούδια τοῦ γάμου. [Δίστ. 7]. Μαθ 'Εστ ἔτ. ΙΑ' (1961) ἀρ. 30, σ. 43.
619. *Πετρόπουλος Ἄλ.* Τὸ Λουτράκι καὶ ἡ περιοχή του. Περιηγητικὴ 1961, ἀρ. 29, σ. 45-49.
Ἐν σελ. 47 δημοσεύονται 8 δημώδη δίστιχα.
620. *Τολμᾶ Ἀργυρῶ* Δίστιχα [2]. Μαθ 'Εστ ἔτ. ΙΑ' (1961) ἀρ. 29, σ. 235.
621. *Ἀγγελίδης Κων. Γ.* Κυπριακὰ δίστιχα [3]. Μαθ 'Εστ ἔτ. ΙΒ' (1962) ἀρ. 31, σ. 132.
622. *Γεωργαντιῆ Μαριάννα* Στὴ Νάξο μὲ τὰ εὐρήματα τοῦ Κυκλαδικοῦ πλούτου καὶ τὶς παραδόσεις της. Περιηγητικὴ, ἀρ. 41, Ἀθῆναι 1962, σ. 29-32.
Δημοσιεύονται ὀλίγοι στίχοι ἀπὸ 2 «ρίμες» καὶ 3 δίστιχα.
623. *Ζευγώλης Τ. Μ.* Ἀντίλαλοι ἀπὸ τὰ τραγούδια τῆς Νάξου, Ἀθῆναι 1962, 8ον, σελ. 80.
Δημοσεύονται 12 ᾄσματα καὶ ἀρκετὰ δίστιχα (σ. 25-79).
Κρίσις : Ἐπετ Ἐταιρ Κυκλ Μελ Β' (1962) σ. 860-61 (Δ. Β. Οἰκονομίδης).
624. *Νικολαΐδης Ἄνδρ.* Τραγούδια τοῦ γάμου. [δίστ. 3]. Μαθ 'Εστ ἔτ. ΙΒ' (1962) ἀρ. 32, σ. 254. - Κυπριακὰ δίστιχα [4]. Αὐτόθι, σ. 254.
625. *Παναγή Ἄνδρ.* Τραγούδια τῆς «Σήκωσης» [5]. Μαθ 'Εστ ἔτ. ΙΒ' (1962) ἀρ. 32, σ. 254.
626. *Παυλίδης Δημ.* Κυπριακὰ δίστιχα [3]. Μαθ 'Εστ ἔτ. ΙΒ' (1962) ἀρ. 32, σ. 254.
627. *Ἀγγελίδης Κων.* Κυπριακὰ δίστιχα [6]. Μαθ 'Εστ ἔτ. Γ' (1962/63) ἀρ. 33, σ. 37.
628. *Κουνενάκη-Γουλιέλμου Ἑλένη*, Τὰ Σχινοκάψαλα (Σητείας). Κρητ 'Εστ χρόν ΙΔ' (1962-63), τεῦχ. 125-126, σ. 237-38. [Δίστιχα 8].
629. *Λεοντίου Παῦλ.* Τραγούδια τοῦ γάμου. Μαθ 'Εστ ἔτ. ΙΓ' (1962/63) ἀρ. 33, σ. 37-39. [30].
630. Μαντινάδες [5]. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΔ' (1962-63) τεῦχ. 124, σ. 190.

2. Μελέται.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὸ ἄρθρ. ὑπ' ἀριθ. 91].

631. *Γιουμπάκис Μάρκος* Κρητικὲς μαντινάδες. Περιηγητικὴ 1959, ἀρ. 9, σ. 22-24.

γ'. Ἐπωδαί· (βλ. Μαγεία).

δ'. Μῦθοι ζώων.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 95. 98. 115. 135. 675].

632. *Χατζόπουλος Γ.* Μῦθοι καὶ παραμύθια Ποντιακά. *Λαογρ* 18 (1959) 539-42. [μῦθοι 1, παραμ. 1].
633. *Megas G. A.* Some oral greek parallels to Aesop's fables, ἐν *Humaniora. Essays in literature. Folklore Bibliography. Honoring Archer Taylor.* Locust Valley. New York 1960, σ. 195-207. [Μελέτη].
634. *Μέγας Γ. Ἀ.* Οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι καὶ ἡ προφορική παράδοσις. *Λαογρ* 18 (1959) 469-489. [Μελέτη].
635. ——— Σημειώσεις εἰς τοὺς Φαρασιώτικους μύθους καὶ τὸ παραμύθι. *Λαογρ* 19 (1960/61) 260-263.
636. *Μουσελίμης Σπῦρ.* Γάιδαρος, πλάτανος καὶ κοτρώνι. *Φιλ Πρωτομ* ἀρ. 2-3, Ἀθήναι 1960-1961, σ. 181-182.
Διασκευὴ λαϊκοῦ μύθου.
637. *Δαλμάτη Μαργαρίτα* Νεοελληνικά κείμενα τῆς Καλαβρίας. *Κρίκος* ἔτ. 12 (1961) ἀρ. 124, σ. 20-21.
Γίνεται λόγος περὶ τῶν μύθων εἰς τὸ ἔργον: *Testi di Calabria* τοῦ *Rossi-Taibbi*.

ε'. Παραμύθια.

1. Συλλογαί.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 87. 95. 102. 110. 113. 119. 125. 130. 131. 185. 632. 750. 834].

638. *Ἀκογλους Ξεν.* Παραμύθι Σερίφου: Τὸ αἶνιγμα· (ἀφήγηση Ποθητῆς Χ. Λευϊτικοῦ). Ὁ Προβολεύς, ἀρ. 5 (1960) σ. 23.
639. *Ζερζελίδης Γ.* Παραμύθια τῆς Ἄνω Ματσούκας: Ὁ Δράκον. Ποντ Ἐστ ἔτ. 11 (1960) σ. 5597. - Ὁ βασιλέας κὶ ὁ τσοπάνον. - Ὁ Κελεζεβίρ'ς κὶ ὁ Εὐρεμίτ'ς. Αὐτόθι, σ. 5654-56. - Ἀρκούτσικον, Αὐτόθι, σ. 5950-52. [4].
640. *Μηλιόπουλος Παρασκ. Ἰ.* Ὁ Χριστὸς καὶ τὰ τρία ἀδέρφια. Ἡπειρ Ἐστ ἔτ. Θ' (1960) 940-941.
641. ——— Λαογραφία Δυτικῆς Μακεδονίας [2 παραμ.]. Ἡπειρ Ἐστ ἔτ. Θ' (1960) σ. 726-730.
642. *Πάντσαρη Βασιλική* Ὁ βασιλιάς καὶ τὰ δυὸ ἀδέρφια. *Λαογρ* 19 (1960/61) 550-551.

643. *Παριλαμᾶ Στυλιανῆ* Ὁ νυχτοπάρωρος. Λαογρ 19 (1960/61) 556-557.
644. *Ρεγγούζα Ἀσημίνα* Παραμύθια [3]. Λαογρ 19 (1960/61) 551-555.
645. *Ἀθανασιάδης Εὐστ.* Λαογραφικά κείμενα Σάντας [2]. Ἄρχ Πόντ 24 (1961) σ. 76-85.
646. *Ἀλευρᾶς Νάσης* Μιὰν ἀλυσίδα ἀπὸ ἄμμο. Ἄπ' τὰ παραμύθια τῆς Κοζάνης. Περιηγητικὴ 1961, ἀρ. 27, σ. 53.
647. *Δρακάκης Θεόδ.* Ἀ. Ἐλεημοσύνη. Φιλ Πρωτοχρ ἔτ. 18 (1961) σ. 257-260. Ἀναδημοσίευσις παραμυθίου, τὸ ὁποῖον ἐβραβεύθη εἰς τὸν διαγωνισμὸν τῆς «Εἰκονογραφημένης» τοῦ 1893, μετὰ προλόγου τοῦ *Κ. Παλαμᾶ*.
648. *Ζερζελίδης Γ.* Παραμύθια τῆς Ἄνω Ματσούκας. Ποντ Ἐστ ἔτ. 12 (1961) σ. 6062-6064, 6317-20 [2].
649. *Ζιτσαῖα Χρυσάνθη* Ἐνα ἠπειρωτικὸ παραμύθι σὲ σύγκριση μ' ἓνα Τσεχοσλοβάκιον. Ἠπειρ Ἐστ ἔτ. Ι' (1961) σ. 1033-1036.
650. *Κληρίδης Νέαρχος* Κυπριακὰ παραμύθια. Μέρος Β'. Διάφορες διηγήσεις. Κυπρ Σπ τόμ. ΚΕ' (1961). Λαογραφικὸν Παράρτημα VII, σ. 1-110. [Διηγήσ. 36].
651. ——— Κυπριακὰ παραμύθια. Μέρος Γ'. Διηγήσεις μὲ Δράκους. Κυπρ Σπ τόμ. ΚΣΤ' (1962). Λαογραφικὸν Παράρτημα VIII, σ. 1-118. [Παραμύθ. 24, σ. 3-105, λεξιλόγιον, σ. 109-118].
652. *Μηλιόπουλος Παρασκ.* Ἰ. Ὁ Χριστὸς, ἡ γυναῖκα κι ὁ ἔρωτας. Μακεδονικὴ παράδοσις γιὰ τὸ Χριστὸ τῆς ἐπαρχίας Βοΐου-Κοζάνης. Ἠπειρ Ἐστ ἔτ. Ι' (1961) σ. 650-651. [Παραμυθ. διήγησις].
653. ——— Στοίχημα μὲ τὰ ψέμματα. Ἠπειρ Ἐστ ἔτ. Ι' (1961) σ. 645-647.
654. *Πλάτανος Β.* Ὁ Τυρῖμος. (Κυπριώτικο παραμύθι). Περιηγητικὴ 1961, ἀρ. 26, σ. 55-56.
655. *Κωνσταντινίδου Μαρία* Τὰ δυὸ ἀδέρφια. Μαθ Ἐστ ἔτ. ΙΑ' (1961) ἀρ. 28, σ. 137.
656. *Μέγας Γ.* Ἀ. Ἀρκαδικὰ παραμύθια. Πελοπ Πρωτ ἔτ. Ε' (1961) σ. 17-19. Παραμύθι καὶ εὐτράπ. διήγησις.
657. *Παπαχριστοδούλου Πολ.* Ἡ βασιλοπούλα ποὺ κοιμότανε ἑκατὸ χρόνια. (Παραμύθι ἐκ Θράκης). Φιλ Πρωτοχρ ἔτ. 18 (1961) σ. 261-263.
658. *Φανίτσος Βασ.* Ἡ Λιουτηρού. Φιλ Πρωτοχρ ἔτ. 18 (1961) σ. 263-266.
659. *Χατζόπουλος Γ. Κ.* Παραμύθια Ἀντρεάντων Ἄνω Ἀμισοῦ [3]. Ἄρχ Πόντ 24 (1961) σ. 86-96.
660. *Δασκαλάκη Ἐλένη* Ἡ ὄρφανή. (Παραμύθι ἐκ Μάνης). Λαογρ 20 (1962) 565-566.

661. *Ζαχαροπούλου Τρισεύγενη* [Ἡ ὄρφανή. Παραμύθι ἔμμετρον ἐξ Ἡλείας]. Λαογρ 20 (1962) 566-67.
662. *Κονομῆς Νικ.* Κυπριακὰ παραμύθια. Λαογρ 20 (1962) 303-408. Εἰσαγωγή, κείμενα 11 παραμυθιῶν καὶ γλωσσάριον. [Βλ. καὶ κατωτ. ἀρ. 674].
663. *Μέγας Γ. Ἀ.* Ἑλληνικὰ παραμύθια. Ἐκλογή. Εἰκόνες Φ. Κόντογλου καὶ Ρ. Κοψίδη. (Σειρὰ πρώτη). Ἔκδοσις τρίτη ἐπηυξημένη. Ἀθήναι 1962, 8ον, σελ. 244. — Ἑλληνικὰ παραμύθια. Εἰκόνες Ράλλη Κοψίδη. Σειρὰ δευτέρα, Ἀθήναι 1963, 8ον, σελ. 230, μετὰ συγκριτικῶν σημειώσεων.

2. Μελέται.

[Βλ. καὶ ἀνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 121. 175. 635].

664. *Δουκᾶτος Δ. Σ.* Πατὴρ τίγκτων. Σχετικαὶ περιπτώσεις εἰς δύο τύπους παραμυθίων. Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. 11-12 (1958/59), ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 27-42. Μελέτη ἀναφερομένη εἰς τὰ παραμύθια τύπ. ΑαTh 705.
665. *Μέγας Γ. Ἀ.* Κατάταξις τῶν ἐν τῇ «Λαογραφία», τόμ. Α'-ΙΘ' (1909-1960), περιεχομένων μύθων, παραμυθίων καὶ εὐτραπέλων διηγήσεων κατὰ τὸ σύστημα Aarne-Thompson (FFC. 74). Λαογρ 19 (1960/61) 569-575.
666. *Megas Georg A.* Der griechische Märchenraum und der Katalog der griechischen Märchenvarianten. Internationaler Kongress der Volks-erzählforscher in Kiel und Kopenhagen (19.8. - 29.8.1959), Berlin 1961, σ. 199-205.
667. *Παπαχριστοδούλου Πολ.* Τὸ Θρακικὸ παραμύθι, Ἀθήναι 1960, 8ον, σελ. 12. (Ἑταιρεία Θρακικῶν Μελετῶν, ἀριθ. 88).
668. *Ἀκογλους Ξ.* Γύρω στὰ Ποντιακὰ παραμύθια. Ποντ Ἔστ ἔτ. 12 (1961) σ. 6453-6456.
669. *Διανίδης Σῆμος* Τὰ παραμύθια τοῦ Ποντιακοῦ λαοῦ. Κείμενα—Νεοελληνικὴ μετάφραση—Κατάταξις, Ἀθήναι 1962, 8ον, σελ. 457. (Ἐπιτροπὴ Ποντιακῶν Μελετῶν περιοδικοῦ «Ἀρχεῖον Πόντου». Παράρτημα 5).
Κρίσις : Ἀθηνᾶ 66 (1962), σ. 451-54 (Δ. Βαγιακάκος). Ποντ Ἔστ ἔτ. 13 (1962) σ. 6776 (Ἰ. Σαλτοῆς).
670. — Τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Κύκλωπα - Ὀδυσσέα στὰ Ποντιακὰ παραμύθια. Ἀρχ Πόντ 24 (1961) σ. 42-52.
671. *Κακριδῆς Ἰ. Θ.* Σημωνίδου, ἴαμβος κατὰ γυναικῶν. Κρητ Χρον τόμ. ΙΕ'-ΙΣΤ' (1961-62) τεῦχ. Α', σ. 294-302.
Παρατίθενται 2 παραμύθια συγκρινόμενα μὲ τὸν ἴαμβον τοῦ Σημωνίδου (ἀπ. 7 D).
672. *Ζιτσαῖα Χρυσάνθη* Ἡ Δάφνη τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς μυθολογίας κι' ἡ Δα-

- φνούλα τοῦ Ἡπειρωτ. παραμυθιοῦ. Ἡπειρ 'Εστ ἔτ. ΙΑ' (1962) σ. 50-53.
673. *Megas G. A.* Märchensammlung und Märchenforschung in Griechenland seit dem Jahre 1864. Sonderdruck aus Deutsches Jahrbuch für Volkskunde. Band 8. Jahrgang 1962, Teil I, Berlin, 8ον, σελ. 153-159.
674. *Μέγας Γ. 'Α.* Σημειώσεις εἰς τὰ Κυπριακὰ παραμύθια τῆς συλλογῆς Ν. Κονομη. Λαογρ 20 (1962) 409-445. [Βλ. ἄνωτ. ἀρ. 662].

3. Συλλογαὶ μύθων καὶ παραμυθίων ἑλληνικῶν καὶ ξένων διὰ παιδιὰ.

675. *Κοντοσάκος Κωνστ. 'Ε.* Συλλογὴ ἐξήκοντα παραμυθιῶν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ διὰ μικροῦς καὶ μεγάλους. Ἰωάννινα 1960, 8ον, σελ. 95.
Διασκευὴ μύθων περὶ ζώων καὶ εὐτραπέλων διηγήσεων.

ς'. Εὐτράπελοι διηγήσεις. Ἀνέκδοτα. Περιπαίγματα.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 95. 98. 102. 125. 126. 656. 675. 804].

676. *Βαβουλῆς Παντ. Π.* Φαιδρολογήματα - Πειράγματα. Τί λέγεται γιὰ τοὺς Σελινιώτες. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΑ' (1959/60) 60, 123-124, 187-188, 231, 290.
677. *'Αθανασιάδης Θ.* Τὰ κοκκία... Ποντ 'Εστ ἔτ. 11 (1960) σ. 5682.
678. *'Αρχιτεκτονίδης Ν. 'Ι. Κ'* ἐσὺ τίνος εἶσαι; Τὰ νυφάδια. Ποντ 'Εστ ἔτ. 11 (1960) σ. 5858. [2 ἀνέκδ.].
679. *Γαλανὸς Χ.* Ὁ χοβαρτᾶς. Ποντ 'Εστ ἔτ. 11 (1960) σ. 5598.
680. *'Ιορδανίδης Κ. Σ.* Ὁ θεῖο μ' ἄετς εἶπεν. Ποντ 'Εστ ἔτ. 11 (1960) σ. 5818.
- Πάτερ ἔξαψα. - Νιαφιλέ μὴ δεβάζης με... Αὐτόθι, σ. 5858.
681. *Καζαντζῆς Δεων.* Νὰ μὴ σταυρών; Ποντ 'Εστ ἔτ. 11 (1960) σ. 5768. - Σὸ Βατοῦμ σὸν καιρὸ τσῆ Τουρκίας. Αὐτόθι, σ. 5858. - Ὅταν μοιρολογοῦσαν οἱ Ρωμηῆς τοὺς Τούρκους. Αὐτόθι, σ. 6021.
682. *Κανδηλάπτης Γ. (Κάνις)* Ἡ πεθερά'τ. Ποντ 'Εστ ἔτ. 11 (1960) σ. 6021.
683. *Λουκᾶτος Δημ. Σ.* Γλωσσικὲς εὐτράπελες διηγήσεις. Ἀφιέρωμα Τριανταφυλλίδη, Ἀθήνα 1960, σελ. 233-255. [Μελέτη].
'Ανάλ: Ἀθηνᾶ 65 (1961) 353 (Δ. Βαγιακάκος).
684. *Μανίκης 'Αντ.* Βρισίδι, μιὰ φορά... τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 20 (1960) ἀρ. 2 (228) σ. 39-40.
685. *Μαυροματίδης 'Ιάκ.* Κανὰν 'κὶ λέγ' ἄτο. Ποντ 'Εστ ἔτ. 11 (1960) σ. 5599.
686. *Μελανοφρύδης Π.* Τὰ κοσάρας. Ποντ 'Εστ ἔτ. 11 (1960) σ. 5682.

687. *Μηλιόπουλος Παρασκ. Ί.* Λαογραφικά Δυτικής Μακεδονίας. [2 ανέκδ].
 Ἡπειρ Ἑστ ἔτ. Θ' (1960) σ. 730-31.
688. *Μ. Π. Κ.* Ὁ τεμπέλτς ὁ Γιάννης. Ποντ Ἑστ ἔτ. 11 (1960) σ. 6021.
689. *Νικολαΐδης Ἀναν.* Παῖξον καὶ μάθ' ἄτο. Ποντ Ἑστ ἔτ. 11 (1960) σ. 5598-9.
 - Ἀσοῦ ἄκ ἔγκες ντ' ἐπαῖρες... Αὐτόθι, σ. 5682. - Ἑσὺ πα τρὼς λαβάδια...
 Αὐτόθι, σ. 5767. - Ἐναν πα ἐγὼ ἄς ἐφτάγω... Αὐτόθι, σ. 5768.
690. : *Ξενίτας Ξ.* (=Ἀκογλους Ξ.) Ἡ ζάχαρη καὶ τὰ μυρομήκας. Θὰ ἐποίναμε καὶ
 τδορτάνᾶ. Ποντ Ἑστ ἔτ. 11 (1960) σ. 5596. [2].
691. *Παπαδόπουλος Ί.* Τὸ πούλεμαν. Ποντ Ἑστ ἔτ. 11 (1960) σ. 5682.
692. *Πρανᾶ Καλλιόπη* Ἀστρομερίτης καὶ Ἀστραῖοι. Μαθ Ἑστ ἔτ. Γ' (1960)
 ἀρ. 26, σ. 218.
693. *Ρωμαῖος Κ.* Μικρὲς εὐθυμες ἱστορίες τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Περιηγητικὴ 1960,
 ἀρ. 19, σ. 18-19.
694. *Σταυριανίδης Π.* Τὸ χαρτὶν ἐγὼ ἔχω. Ποντ Ἑστ ἔτ. 11 (1960) σ. 5767.
695. *Τοπαλίδης Νικ.* Τὸ χαρτὶν τῆ δέσκαλονος. Ποντ Ἑστ ἔτ. 11 (1960) σ.
 5597.
696. *Τσέρτικ Χρ.* Ἄς ἀλλάζωμε... - Μὲ τὸ χωράφ'. Ποντ Ἑστ ἔτ. 11 (1960) σ.
 5767. [2].
697. *Τσιφλίδης Χρ.* Τίνος ἔταν τὰ παιδιά. Ποντ Ἑστ ἔτ. 11 (1960) σ. 6021.
698. *Χ.* Ὁ Πολυχρόν'τ'ς ὁ μιζεβίρ'τ'ς. Ποντ Ἑστ ἔτ. 11 (1960) σ. 5596.
699. *Χρυσοχοΐδης Λάζ.* Ποῖσον πὼς ἄκ ἐλέπ'ς. Ποντ Ἑστ ἔτ. 11 (1960) σ.
 5818.
700. *Ἀθανασιάδης Θ.* Φάτο ἐσύ!.. (ἀνέκδ. ἐκ τοῦ χωρίου Σταυρίν). Ποντ Ἑστ
 ἔτ. 12 (1961) σ. 6170.
701. *Ἀθανασιάδης Στ.* Ἀκόμαν βρέχ' ἄς σὴ Σαντά; Ποντ Ἑστ ἔτ. 12 (1961)
 σ. 6105. - Ἐλα μέτρα τὰ χρόνια μ'. - Νὰ ἔξαιρα τὸ πάτερ ἡμῶν ἐγίνουμ' ποπάς.
 - Ἀφκὰ ποῖος ἔπεσεν; Ὀγώ. Αὐτόθι, σ. 6262-63. - Γουρπὰν ἐφτάγ' ἄτεν'ς σὴν
 τδόχα σ'. - Ἀρ ὀγὼ ἀχπαράζω κ' ἐσὺ χαρτοδέβασον. Αὐτόθι, σ. 6353.
702. ἄ *Ακογλους Ξ.* Ἐκὶ γίνεται... Ποντ Ἑστ ἔτ. 12 (1961) σ. 6353-4 [Νεοποντια-
 κὸν ἀνέκδοτον].
703. *Ἀκριτίδης Στάθ.* Νεοποντιακὸ (ἀνέκδοτο). Ποντ Ἑστ ἔτ. 12 (1961) σ. 6170.
704. *Ἀναγνωσταρᾶς Τριαντάφ.* Εὐτράπελοι διηγῆσεις [10]. Χρον Χαλκ 1961,
 τεῦχ. 2, σ. 240-242.
705. *Καιροφύλας Κώστ.* Ἀνέκδοτα ναυάρχου Μιαούλη. Ἑπταν Ἡμερ ἔτ. Α'
 (1961) σ. 67-69.

706. *Κανδηλάπτης Γ.* Ὁ Ὀφίτες ὁ Χότζᾶς (ἀνέκδ. Ὀφείως). Ποντ Ἑστ ἔτ. 12 (1961) σ. 6495.
707. *Καπουργᾶς Ἀβρ.* Ἄν ἔσυρεν, τὴν βούκαν ἀτ' ἐξέγκεν. Ποντ Ἑστ ἔτ. 12 (1961) σ. 6170.—Παχτῶν πὲ κ' ἔστά. Αὐτόθι, σ. 6496. [Ἀνέκδ. ἐκ Τσιμερᾶς].
708. *Κριάρης Ἀριστ. Ἰ.* Κρητικὰ ἀνέκδοτα [7]. Κρητ Πρωτ ἔτ. Α' (1961) σ. 147-49.
709. *Λαζαρίδου Παρθ.* Ὁ Καπράντζι. - Ἡ καργιόλα. (Ἀνέκδοτα 2 ἐκ Κρώμνης καὶ Τραπεζοῦντος). Ποντ Ἑστ ἔτ. 12 (1961) σ. 6105.
710. *Μελανοφρύδης Π.* Λαφρὸν φαγὶν (νεοποντιακὸν ἀνέκδοτον). Ποντ Ἑστ ἔτ. 12 (1961) σ. 6105.
711. *Μηλιόπουλος Παρασκ. Ἰ.* Λαογνωστικὲς σελίδες. Παπαδικὰ καὶ Θεοτικά. [4]. Ἡπειρ Ἑστ. ἔτ. Γ' (1961) σ. 922-924.
712. *Νικολαΐδης Ἀναν.* Μὲ μαῦρα τὰ κεφάλια δουλείαν κ' ἔχς (ἀνέκδοτον ἐκ Χαλδίας). Ποντ Ἑστ ἔτ. 12 (1961) σ. 6170.
713. *Παπαδόπουλος Δ.* Θὰ μαθίεις μ' ἀτὰ ἐσύ... (ἀνέκδοτον ἐκ Χαλδίας). Ποντ Ἑστ ἔτ. 12 (1961) σ. 6105.
714. *Παπαδόπουλος Σάββ.* Ὁ Χάμπον κι ὁ Χάμπον. Ποντ Ἑστ ἔτ. 12 (1961) σ. 6353. (Ἀνέκδ. Νεοποντιακόν).—Ἄμον ντ' ἐξέβες κατέβα κέλα! (Ἀνέκδοτον ἐκ τοῦ Κάρς). Αὐτόθι, σ. 6496.
715. *Παπασταύρου Σταῦρ.* Ἡ πίττα τ' Ἀγαπ' τοῦ. Χρον Χαλκ 1961, τεῦχ. 2, σ. 229-231.
716. *Σαλτσῆς Ἰ.* Ἄν ἐφέρ' νες ἄ θὰ εὐρίουντουν... Ποντ Ἑστ ἔτ. 12 (1961) σ. 6169. —Ἐμπα'ς σὴ θάλασσα ἀφρά... Αὐτόθι, σ. 6169-70. - Τῆ Λάγκατζη τὸ σαχτάρ'. Αὐτόθι, σ. 6262. [Ἀνέκδ. ἐκ Κοτυώρων].—Ἐγὼ εἶμαι ὁ βασιλέας τῶν Ἑλλήνων (ἀνέκδ. ἐκ Χαλδίας). Αὐτόθι, σ. 6495.
717. *Στυλίδης Γ.* Ἡ κοσάρα ἐψόφεσεν (ἀνέκδ. ἐκ Σάντας). Ποντ Ἑστ ἔτ. 12 (1961) σ. 6263.
718. *Τσέρτικ Χρ.* Τὸ μοίριαγμαν... Ποντ Ἑστ ἔτ. 12 (1961) σ. 6263.
719. *Τσηρίδης Γιάνν.* Τὸ κόπρον ντὸ ἔφαεν ὁ Κούντουρον (ἀνέκδ. Σάντας). Ποντ Ἑστ ἔτ. 12 (1961) σ. 6495.
720. *Φίκας Τζιπ* καλὰ εἶμαι... (ἀνέκδ. ἐκ Πόντου). Ποντ Ἑστ ἔτ. 12 (1961) σ. 6263.—Ὁ πόλεμον (Νεοποντιακὸν ἀνέκδοτον). Αὐτόθι, σ. 6354. —Ἄ σὴν γειτονίαν (ἀνέκδ. ἐκ Κρώμνης). Αὐτόθι, σ. 6496.
721. *Φερτινίδης Γ.* Τὰ κλειδιά πα ἐκεῖνος εἶχεν. [Ἀνέκδ. ἐκ Κρώμνης]. Ποντ Ἑστ ἔτ. 12 (1961) σ. 6263.
722. *Φυλλίτζης Δ.* Ἄτώρα 'ς ἐμέτερα... Ποντ Ἑστ ἔτ. 12 (1961) σ. 6354.
723. *Χειμωνίδου Ἐρυνφίλη* Τὸ βραδὶν θὰ γίνεται ὁ καλὸν ὁ χορόν. Ποντ Ἑστ ἔτ. 12 (1961) σ. 6496.

724. *Ἀθανασιάδης Στάθ.* Ἀτώρα βάλεν ἄτα ᾿ς σὴ φῶς ισ'! Ποντ Ἑστ ἔτ. 13 (1962) σ. 6780. — ᾿Σ ἄιν-οῖν γαιδίρα μ' ἄφήντς ἄτα καὶ πατίουνταν. Αὐτόθι, σ. 6914.
725. *Ἀκογλους Ε.* Ἐβραῖοι ᾿ς σὴν Τραπεζούνταν. Ποντ Ἑστ ἔτ. 13 (1962) σ. 6571.
726. *Γαλανὸς Χαρ.* Ἄς πιάνω ἄμον λάμπαν. Ποντ Ἑστ ἔτ. 13 (1962) σ. 6913-14.
727. *Ἐξαδάκτυλος Π.* Τὸ σημερ'νὸν κανέναν ᾿κι ὁμοιάζ'. Ποντ Ἑστ ἔτ. 13 (1962) σ. 6780.
728. *Θεοδωρίδης Θ.* Ὁ Γιώργης τ' ᾿Αντρεάντων καὶ ὁ ἦχος ὁ «κόκκινος». Ποντ Ἑστ ἔτ. 13 (1962) σ. 6571.
729. *Ἰωαννίδης Ἰ.* [᾿Ανέκδοτα 3]. Ποντ Ἑστ ἔτ. 13 (1962) σ. 6723, 6780.
730. *Κωνσταντινίδης Κ.* Τὴν κεντὴ σ' ᾿κι ἔλογαρίασες. Ποντ Ἑστ ἔτ. 13 (1962) σ. 6913.
731. *Μελανοφρύδης Π.* [᾿Ανέκδοτα 3]. Ποντ Ἑστ ἔτ. 13 (1962) σ. 6779-80.
732. *Νικολαΐδης ᾿Αναν.* [᾿Ανέκδοτα 5]. Ποντ Ἑστ ἔτ. 13 (1962) σ. 6638-40.
733. *Παπαδόπουλος Ἰ.* Ἄμα ἄτὸ τ' ἀνάθεμαν πῶς θὰ γίν'ται! Ποντ Ἑστ ἔτ. 13 (1962) σ. 6572.
734. *Σαλτσῆς Ἰ.* Θηάττορον τι εἶμαιν ἐγώ; Ποντ Ἑστ ἔτ. 13 (1962) σ. 6572, 6912 [3].
735. *Τουντουλίδης Ν.* Ἐκεῖ τ'σέτέδες εὐρίουνταν. Ποντ Ἑστ ἔτ. 13 (1962) σ. 6571-72.
736. *Τῶιορτανᾶς ᾿Α.* [᾿Ανέκδοτα 2]. Ποντ Ἑστ ἔτ. 13 (1962) σ. 6638.
737. *Φίκας* Σὲν κλομουροῦ κατ᾿ὰ βερτοῦν. Ποντ Ἑστ ἔτ. 13 (1962) σ. 6723.
738. *Χ.* Ὁ μιζᾶβιρτς ὁ Πολυχρόντς. Ποντ Ἑστ ἔτ. 13 (1962) σ. 6722-23.

ζ'. Παροιμῖαι καὶ γνῶμαι. Παροιμιώδες ἐκφράσεις.

1. Συλλογαί.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 85. 91. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 108. 111. 113. 116. 117. 119. 121. 123. 125. 128. 129. 131. 135. 138. 139. 147. 148. 151. 152. 153. 156. 161. 168. 171. 173. 177. 178. 180. 183].

739. *Παπανικολάου Ν.* Παροιμῖες τοῦ τόπου μας [10]. Σκουφᾶς, ἔτ. Γ' (1957) τεῦχ. 7, σ. 332.
740. *Μανιᾶς Θεόφ.* Τὰ ζῶα μας στὶς παροιμῖες τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἑλληνικὴ Κτηνιατρικὴ, ἔτ. 2, τεῦχ. 6, Θεσσαλονίκη 1959, σ. 289-296.
Παροιμῖαι 265 ἀναφερόμεναι εἰς τὰ ζῶα μετὰ τινων ἐρμηνειῶν εἰς αὐτάς.
741. *Ἀθανασοπούλου Βακῶ Ἰ.* Παροιμιώδεις ἐκφράσεις. Φιλιατρά, ἔτ. Δ' (1960) τεῦχ. 14, σ. 31-32.

742. *Βασιλείου Μαρία* Παροιμίες [7]. Μαθ 'Εστ έτ. Ι' (1960) άρ. 26, σ. 221.
743. *Κ(ανδηλάπτης) Γ. Θ. (Κάνις)* 'Ανάμικτα: 'Ο Μάρτης. Γιατί Λιαρομύχος; Ποντ 'Εστ έτ. 11 (1960) σ. 5723-24. [Παροιμ. 15, παραδ. 1].
744. : *Λαογραφολάτρης* (=Ψυχογιός Ντ.) Λαογραφία και λαογραφοῦντες. 'Ηλει- ακά, τεῦχ. ΙΘ' (1960), σ. 579-82. [Περί τινων παροιμιῶν].
745. *Παναγή 'Ανδρ.* Παροιμίες [12]. Μαθ 'Εστ έτ. ΙΑ' (1960) άρ. 27, σ. 45.
746. *Ρωμαῖος Κ.* Μάιος. Κρίκος, έτ. 11 (1960) άρ. 113, σ. 17 - 'Ιούνιος. Αὐ- τόθι, άρ. 114, σ. 16. - Αὔγουστος. Αὐτόθι, άρ. 115-16, σ. 19. - Δεκέμβριος. Αὐτόθι, άρ. 119-120, σ. 17.
'Αρά, παροιμ. 92, γεωργ. έθιμα, δίστιχα 5.
747. *Σταυρακάκης 'Ιω.* Μεταφορικές έκφράσεις Μυλοποτάμου. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΒ' (1960) άρ. 96, σ. 26-27.
748. *Σταφυλᾶς Μιχ.* 'Εκκλησιαστικές φράσεις στό στόμα τοῦ λαοῦ. Στερ 'Εστ έτ. Α' (1960) άρ. 4, σ. 260-62 [46].
749. — Παροιμίες κι' αἰνίγματα. Στερ 'Εστ έτ. Α' (1960) άρ. 5-6, σ. 323-24. [Παροιμ. 25, αἰνίγμ. 20].
750. *Φωστήρης Δ. και Κεσίσογλου 'Ι. 'Ι.* Λεξιλόγιο τοῦ 'Αραβανί. 'Αθήνα 1960, 8ον, σελ. ιθ' + 208 + 2 χάρτ. (Collection de l' Institut Français d' Athè- nes. Κέντρο Μικρασιατ. Σπουδῶν. Διεύθ. Μ. Μερλιέ. Καππαδοκία 7).
Πλήν τοῦ λεξιλογίου δημοσ. παροιμίες 206 και 1 παραμῦθι.
751. *Χαραλαμπίδης 'Ανδρ.* Παροιμίες [13]. Λαογρ 19 (1960-61) 540-541.
752. *'Αθανασιάδης Στ.* Τὸ χέρι στήν Ποντιακή διάλεκτο. Ποντ 'Εστ έτ. 12 (1961) σ. 6207-6208.
Παροιμ. 12 και τινες προλήψεις.
753. *Δημητρίου Δαμιαν.* Παροιμίες [11]. Μαθ 'Εστ έτ. ΙΑ' (1961) άρ. 28, σ. 139, άρ. 30, σ. 43.
754. *Δ(ουλγεράκης) Μ.* 'Εμποροι και προματευτάδες στα νεώτερα χρόνια. Πει- ραική-Πατραϊκή, έτ. 7 (1961) άρ. 74, σ. 24-25. [Μελ. ᾄσματος και παροιμ. 8].
755. Κρητικές παροιμίες [30]. Κρητ Πρωτ έτ. Α' (1961) σ. 260.
756. *Κυπριανοῦ Κυπρ.* Παροιμίες [3]. Μαθ 'Εστ έτ. ΙΑ' (1961) άρ. 30, σ. 43.
757. *Κωστή Χαράλ.* Παροιμίες [19]. Μαθ 'Εστ έτ. ΙΑ' (1961) άρ. 30, σ. 42.
758. *Νικολαΐδης 'Ανδρ.* Παροιμίες [20]. Μαθ 'Εστ έτ. ΙΑ' (1961) άρ. 30, σ. 42.
759. *Παναγή 'Ανδρ.* Παροιμίες [7]. Μαθ 'Εστ έτ. ΙΑ' (1961) άρ. 29, σ. 235.
760. *Παπαθανασίου Μαυρ.* Τοῦ κιφάλ'. Χρον Χαλκ 1961, τεῦχ. 1, σ. 135-136.
Παροιμίες τινές και παροιμιώδεις έκφράσεις.
761. *Τσαρνᾶς 'Ιω. Δ.* Ποιές οἱ ἀντιλήψεις τοῦ λαοῦ για τὸ παιδί και τὴν ἀγωγή

- του ἀπὸ τὶς παροιμίες του. Ἰκαριακά, τεύχ. 21 (1961) σ. 4-8.
762. **Χατζόπουλος Γ. Κ.** Παροιμιαὶ καὶ παροιμιώδεις ἐκφράσεις Ἀντρεάντων Ἄνω Ἀμισοῦ [865]. Ἄρχ Πόντ 24 (1961) σ. 161-244.
763. **Κουρρῆς Σωτήρ.** Παροιμιαὶ [121]. Μαθητ Πυρσός, ἔτ. Α' (1961-62) ἀρ. 1, σ. 23-25.
764. **Ἀγγελίδης Κων. Γ.** Κυπριακαὶ παροιμιαὶ [14]. Μαθ Ἔστ ἔτ. IB' (1962) ἀρ. 31, σ. 133.
765. **Βρόντης Κων.** Παροιμίες [5]. Μαθ Ἔστ ἔτ. IB' (1962) ἀρ. 32, σ. 253.
766. **Νικολαΐδης Ἄνδρ.** Γεωργικὲς παροιμίες [16]. Μαθ Ἔστ ἔτ. IB' (1962) ἀρ. 32, σ. 253.
767. **Νικολαΐδης Βασ. Δ.** Παροιμιαὶ [9]. Μαθ Ἔστ ἔτ. IB' (1962) ἀρ. 31, σ. 134.
768. **Παναγῆ Ἄνδρ.** Κυπριακαὶ παροιμιαὶ [5]. Μαθ Ἔστ ἔτ. IB' (1962) ἀρ. 32, σ. 255.
769. **Σαλτσῆς Ἰ.** Καθεὶς κατὰ τὴν καρδίαν αὐτ'. Ποντ Ἔστ ἔτ. 13 (1962) σ. 6914.
770. **Βρόντης Κων.** Τί λέγουν στὸ χωριό μου γιὰ τὶς ἐποχὲς τοῦ ἔτους. Μαθ Ἔστ ἔτ. IG' (1962-63) ἀρ. 33, σ. 40. [Παροιμ. περὶ μηνῶν 14]. - Παροιμιαὶ [7]. Αὐτόθι, σ. 41.

2. Μελέται.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 175. 179].

771. **Δουκᾶτος Δημ. Σ.** Ἡ παροιμία γιὰ τὴν κενόδοξη σύζυγο («Ἄς μὲ λένε ὑπουργίνα... κτλ.»). Λαογρ 18 (1959) 497-520.
772. — Παροιμιῶν πλατυσμοί. Ἐπετ Λαογρ Ἄρχ τόμ. 13-14 (1960-61), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 148-203.
773. **Μάνεσης Στ.** Ἡ ἔννοια «Τοῦρκος» στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ἄνατ. ἀπὸ τὸ περιοδ. «Βιομηχανικὴ Ἐπιθεώρησης», Ἰούλιος 1961, 8ον μικρ., σελ. 8.
774. **Παπαχαρίσης Ἀθ. Χ.** Ἀντίστοιχοι πρὸς ἀρχαίας νεοελληνικαὶ ἐκφράσεις. Πλάτων, ἔτ. IB' (1960), σ. 206-224, ἔτ. IG' (1961) σ. 299-308.
Παροιμιώδεις τινὲς ἐκφράσεις καὶ στίχοι ἁσμάτων ἐν συγκρίσει πρὸς ἀντιστοίχους ἐκ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης.
775. **Μουσαίου-Μπουγιούκου Καλλιόπη** Παροιμίες τοῦ Λιβισίου καὶ τῆς Μάκρης. Εἰσαγωγὴ Δημ. Ἀ. Πετροπούλου, Ἀθήναις 1961, 8ον, σελ. λα' + 1 χάρτ. + 476. (Ἐκδόσεις τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν. Διεύθ. Μέλπωσ Μερλιέ, 14. Λυκία 16).
Δημοσιεύονται 1510 παροιμιαὶ συγκρινόμεναι μὲ ἀρχ., βυζαντ.-μεταβυζ. καὶ συγχρόνους,

- βιβλιογραφία και κατάλογος προσώπ. χρησιμοποιηθέντων ὡς πληροφορητῶν.
Κρίσεις : Λαογρ 20 (1962) 628-634 (*Δημ. Σ. Λουκᾶτος*). *Revue des Études Byzantines*, XXI (1963) 306 (*R. Janin*). *Byzant. Zeitschrift* 56 (1953) 344-347 (*A. I. Thabores*).
776. **Strömberg Reinhold** Griechische Sprichwörter. Eine neue Sammlung. Akademiförlaget-Gronperts, Göteborg 1961, 8ον μικρ., σελ. 48 (Scandinavian University Books).
Κρίσεις : Λαογρ 19 (1960-61) 584-86 (*Γ. Ἀ. Μέγας*).
777. **Χαλιορῆς Ν. Γ.** Παρομοιώσεις. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδροας, ἔτ. 21 (1961) ἀρ. 12 (250) σ. 258-260, ἔτ. 22 (1962) ἀρ. 1 (251) σ. 23-24, ἀρ. 2 (252) σ. 45-46.
778. **Τσαρνᾶς Ἰ.** Λαὸς καὶ παιδαγωγική. Ἰκαριακά, τευχ. 23-24 (1962) σ. 13-18.
 Ἐξετάζονται 109 παροιμιαὶ ἀπὸ παιδαγωγικῆς ἀπόψεως.

η'. Παραδόσεις.

1. Συλλογαί.

- [Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 85. 93. 98. 112. 116. 117. 118. 120. 121. 127. 128. 130. 133. 135. 141. 144. 148. 149. 153. 157. 158. 159. 162. 165. 166. 174. 176. 186. 188. 189. 743].
779. [**Κώνστας Κ.**] Οἱ Ἅγιοι Ταξιάρχαι, μεταβυζαντινὸν κτίσμα τοῦ 15' αἰῶνος ἐν Γουριᾷ-Μεσολογγίου. [Ἀπαρατήρητον], ἀρνζ', 8ον, μικρ., σελ. 40.
 Ἐν σελ. 31-34 δημοσιεύονται 2 παραδόσεις.
780. **Παπακώστας Νικ.** Ὁ Ἅγιος Μάρκος. Σκουφᾶς, ἔτ. Δ' (1958) τευχ. 9 καὶ 10, σ. 406-412. [Παραδ. περὶ τοῦ Ἁγίου].
781. **Σχωρτσανίτης Θωμᾶς καὶ Χαρίτος Δάμπρος** Παραδόσεις Ἀθαμανίου Ἄρτης [4]. Λαογρ 18 (1959) 535-538.
782. **Χαρίτος Δάμπρος καὶ Σχωρτσανίτης Θωμᾶς** Παραδόσεις Ἀθαμανίου Ἄρτης [4]. Λαογρ 18 (1959) 535-538.
783. **Διορίτου Ἐλένη** Πῶς ἐπῆρε τὸ ὄνομά της ἡ Ἀκανθοῦ. Μαθ Σάλπ Α' (1959-60) ἀρ. 1, σ. 29.
784. **Κουταλιανὸς Χρ.** Νικητάρι. Μαθ Σάλπ Α' (1959-60) ἀρ. 1, σ. 29.
785. **Δουγγρίδης Χαρ.** Τὸ χωριό μου Κυρά. Μαθ Σάλπ Α' (1959-60) ἀρ. 1, σ. 29.
786. **Νικοδήμου Στυλ.** Διατί οἱ κάτοικοι τοῦ Ἀστρομερίτη ὠνομάσθησαν «Ἀστραῖοι». Μαθ Σάλπ Α' (1959-60) ἀρ. 1, σ. 30.
787. **Παναγιωτάκης Ἰωάνν.** Λαβέντζια [1]. Κρητ Ἔστ χρόν ΙΑ' (1959-60) 398.
788. **Α. Ρ.** Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός. Πειραϊκῆ-Πατραϊκῆ, ἔτ. 6 (1960) ἀρ. 63, σ. 22-26 καὶ 38.
 Παραδόσεις τινὲς διὰ τὸν Ἅγιον Κοσμᾶν.
789. **Ἀσπιώτη Μαρία** Ἡ ἄγνωστη Κέρκυρα. Περιηγητικῆ 1960, ἀρ. 22, σ. 21-24. [5].

790. **Θέρος Ἀγ.** (= Θεοδωρόπουλος Σπ.) Ἡ σπαθοκομμένη πέτρα. Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη σειρά: «Οἱ θρυλοὶ τοῦ Μυστρός». Πελοπ Πρωτ ἔτ. Δ' (1960), σ. 260.
791. **Θωμόπουλος Θ. Ἐ.** Παραδόσεις καὶ θρυλοὶ τῆς Ἑρμιονίδας. Περιηγητικὴ 1960, ἀρ. 19, σ. 39.
Μνεῖαι παραδόσεων εἰς λογοτεχνικὴν ἀφήγησιν.
792. **Ἰακωβίδης Νικ. Μ.** Ἐνα ἱστορικὸ νερό. Μαθ Ἐστ ἔτ. Ι' (1960) ἀρ. 26, σ. 218.
793. **Ἰωακείμ Χρῖστ.** Ἡ «παδικιὰ» τοῦ Ἀγ. Σπυρίδωνος. Μαθ Ἐστ ἔτ. Ι' (1960) ἀρ. 26, σ. 217.
794. **Καλογεροπούλου Ἀθηνᾶ Γ.** Οἱ Καλικάντζαροι στὸ Δωδεκαήμερο. Κρίκος ἔτ. 11 (1960) ἀρ. 109, σ. 22.
795. **Δοϊζίδης Ἀνδρ.** Πῶς πῆρε τὸ ὄνομά του ὁ Ἀστρομερίτης. Μαθ Ἐστ ἔτ. Ι' (1960) ἀρ. 26, σ. 218.
796. **Μπέττης Στ.** Τὰ Διαβολίτια [1]. Ἡπειρ Ἐστ ἔτ. Θ' (1960) 177-78.
797. **Νικηφόρου Βενιζέλος** Τοπωνυμῖαι καὶ παραδόσεις Ἀστρομερίτου. Μαθ Ἐστ ἔτ. ΙΑ' (1960) ἀρ. 27, σ. 43.
798. **Παπαγεωργίου Κωστ.** Καὶ ζωντανὸς στὴ δούλεψή σου... καὶ πεθαμένος στὴ δούλεψή σου. Πελοπ Πρωτ ἔτ. Δ' (1960) σ. 151-152 [1].
799. **Πολίτης Νικ.** Παραδόσεις τοῦ Μοριᾶ [47]. Πελοπ Πρωτ ἔτ. Δ' (1960), σ. 153-162.
Ἀναδημοσίευσίς ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ συγγραφέως. «Παραδόσεις», τ. Α' (1904).
800. **Πολυδώρου Εὐάγγ.** Γιατί τὸ Φλαμούδι ἐκτίσθη πίσω ἀπὸ ἓνα ψηλὸ λόφο. Μαθητικὸς Κόσμος. Ἐκδ. μαθητῶν Ἑλλ. ἔμπορ. Γυμν. Τρικώμου, Μάϊος 1960, σ. 4.
801. **Πουργουρίδης Χριστόφ.** Πῶς εὐρέθη ἡ εἰκόνα τοῦ Ἀγίου Αὐξεντίου. Μαθ Ἐστ ἔτ. Ι' (1960) ἀρ. 26, σ. 217-18.
802. **Πράνα Καλλιόπη** Γιατί οἱ Κατοκοπίτες ὀνομάζονται «Ἀλουποί». Μαθ Ἐστ ἔτ. ΙΑ' (1960) ἀρ. 27, σ. 43-44.
803. **Πύρρων ὁ Ἐφεκτικὸς** (= Ψυχογιὸς Ντ.) Τὸ Ζούδιο τῆς Παληόπολης. Ἡλειακά, τευχ. ΙΘ' (1960), σ. 559-562.
804. **Ρωμαῖος Κ.** Οἱ Καρυάτιδες τοῦ Ἑρεχθείου θρηνοῦν. Περιηγητικὴ 1960, ἀρ. 23, σ. 29-30. - Τὸ 1821 ζωσμένο ἀπὸ τοὺς θρούλους. Αὐτόθι 1961, ἀρ. 27, σ. 24-25.
Διηγήσεις καὶ ἀνέκδοτον.
805. **Χατζηγιάκης Ἀλέξ.** Λαογραφικὰ Ἀσπροποτάμου (Πίνδου Τρικκάλων). Φιλ Πρωτοχρ ἔτ. 17 (1960) σ. 147-48 [Παραδ. 3].

806. *Μανίτσας Σωτ.* Τὸ στοιχειωμένο γεφύρι κ' ἢ Καληνίτσα. Παράδοσις (Στενιμάχου). Λαογρ 19 (1960/61) 549-550.
807. *Ρουσομουστακάκης Νικ.* Στὴ ραβδιά τοῦ Σαραντάπηχου Διγενῆ. Κρητ Ἔστ χρόν. ΙΓ' (1960/61) τεῦχ. 106, σ. 418-420.
808. *Κατζηθεοδούλου Ἰάκωβ.* Παράδοσις [ἐκ Κύπρου, 2]. Λαογρ 19 (1960-61) 535-536.
809. *Ἀθανασιάδης Εὐστ.* Λαογραφικὰ κείμενα Σάντας [2]. Ἄρχ Πόντ 24 (1961) σ. 82-85.
810. *Γιαννακόπουλος Τάκ.* Μαρούσα ἢ Στροπωσιάτισσα [1]. Περιηγητικὴ 1961, ἀρ. 28, σ. 53-54.
811. *Εὐθυμίου Ἀναστ.* Θρύλοι καὶ παραδόσις γιὰ τὸ Κοσάρτσικο Κονίτσης (πρόην Ντοβρά). [1]. Ἦπειρ Ἔστ ἔτ. Ι' (1961) 521-523.
812. *Θέρος Ἄγ.* (= Θεοδωρόπουλος Σπ.) Ἡ Μανέταινα. (Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη σειρὰ: «Οἱ θρύλοι τοῦ Μυστρός»). Πελοπ Πρωτ ἔτ. Ε' (1961) σ. 320.
813. *Ἰακωβίδης Νικ. Μ.* Μία παράδοσις. Μαθ Ἔστ ἔτ. ΙΑ' (1961) ἀρ. 29, σ. 233.
814. *Ἰωαννίδου Χρυστάλλα* Διατί ὁ Ἅγιος Νικόλαος ὀνομάζεται θαλασσινός. Μαθ Ἔστ ἔτ. ΙΑ' (1961) ἀρ. 29, σ. 233.
815. *Μακριδάκης Ἀνέστ.* Οἱ Δροσουλιτες τῶν Σφακιῶν. Περιηγητικὴ 1961, ἀρ. 29, σ. 42-43.
816. *Μεσαρίτου Μαρία* Ἡ ἐκκλησία τῆς Παναγίας τοῦ Ἀθηαίνου. Μαθ Ἔστ ἔτ. ΙΑ' (1961) ἀρ. 29, σ. 232.
817. *Μεταλλينوῦ Ἀγγελικὴ* Θρύλος περὶ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς τῶν Βασιλικῶν τῆς Χαλκιδικῆς. Χρον Χαλκ 1961, τεῦχ. 2, σ. 228-29.
818. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες σὰν ὑπερφυσικοὶ ἥρωες. Κρίκος, ἔτ. 12 (1961) ἀρ. 125, σ. 15. [4].
819. *Παναγῆ Ἄνδρ.* Τὸ χωρίον μου (Παλαιομέτοχον). Μαθ Ἔστ ἔτ. ΙΑ' (1961) ἀρ. 28, σ. 137-38.
820. *Παπασταύρου Σταῦρ.* Δηγήσεις [2]. Χρον Χαλκ 1961, τεῦχ. 1, σ. 100-104.
821. *Πολίτης Ν. Γ.* Παράδοσις τοῦ Μοριᾶ. Πελοπ Πρωτ ἔτ. Ε' (1961) σ. 153-60.
- Ἀναδημοσ. 36 παραδ. ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ συγγρ. «Παράδοσις» τ. Α' (1904).*
822. *Στεφάνου Ἀναστ.* Ὁ πλάτανος, τὸ ἐθνικὸ μας δέντρο. Ἀθῆναι 1961, 8ον, σελ. 32. (Ἀνάτυπ. ἐκ τῶν «Δασικῶν Χρονικῶν», τεῦχ. 27-28, Ἰαν.-Φεβρ.).
823. *Ἀροτῆς Σπύρος* Πέτρα τοῦ Ἀρχαγγέλου. Μαθητ Πυρσός, ἔτ. Α' (1961-62) ἀρ. 1, σ. 29.

824. *Ἰωαννίδης Χρῆστος, Σάρπας Κωνστ.* Παναγία ἡ Γλυκιώτισσα. Μαθητ Πυρσός, ἔτ. ΙΑ' (1961-62) ἀρ. 1, σ. 29.
825. *Κυριακίδης Συμεών* Τὰ σπίτια τῆς Ρήγαινας. Μαθητ Πυρσός, ἔτ. Α' (1961-62) ἀρ. 1, σ. 31.
826. *Μακρινδάκης Ἀνέστης Χ.* Λαϊκαὶ παραδόσεις [2]. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΓ' (1961-62) τεῦχ. 110-111, σ. 127-128.
827. *Μιτίδης Γεώργ.* Τὸ φρούριον τοῦ Ἀγίου Ἰλαρίωνα. [5]. Μαθητ Πυρσός, ἔτ. Α' (1961-62), ἀρ. 1, σ. 30-31.
828. *Παϊκούσης Μιχ.* Τοποθεσία «Δράκοι». Μαθητ Πυρσός, ἔτ. Α' (1961-62) ἀρ. 1, σ. 31.
829. *Σιδεραῖς Κλεάνθης* Ἡ Παναγία ἡ «Ποταμίτισσα». Μαθητ Πυρσός, ἔτ. Α' (1961-62) ἀρ. 1, σ. 32.
830. *Χατζηθεμιστοῦ Στυλ., Κυριακίδης Παντ., Μαυρίδης Πέτρο.* Φρούριο τοῦ Βουφαβέτνο. Μαθητ Πυρσός, ἔτ. Α' (1961-62) ἀρ. 1, σ. 31.
831. *Χρηστάκης Ἰ.* Ὁ Σαραντάπηχος. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΓ' (1961-62) τεῦχ. 109, σ. 55.
832. *:Θέρος Ἄγις* (= Θεοδωρόπουλος Σπ.) Ἡ ἀπάροθεν Ρηγοπούλα. Πελοπ Πρωτ τόμ. ΣΤ' (1962) σ. 59.
833. *Καρράς Στ. Δ.* Τὸ Νεραϊδοβούνι καὶ οἱ Νεραϊδές του. Στερ 'Εστ ἔτ. Γ' (1962) ἀρ. 13-14, σ. 53-54.
834. *Klaar Marianne* Christos und das verschenkte Brot. Neugriechische Volkslegenden und Legendenmärchen ins Deutsche übertragen, zu einem Teil gesammelt und herausgegeben von-. Im Erich Röth-Verlag. Kassel (1963), 8ον μικρ., σελ. 240. («Das Gesicht der Völker» hrsg. von Dr. Diether Röth).
- Συλλογὴ ἑλληνικῶν θρησκευτικῶν παραδόσεων καὶ παραμυθιακῶν διηγήσεων παρατιθεμένων ἐν μεταφράσει εἰς τὴν γερμανικὴν.
Κρίσις: Λαογρ 20 (1962) 618-621 (Γ. Ἀ. Μέγας).
835. *Κλαίρης Χρ. Ἡ.* Ἡ «ζουλόπετρα» τῆς Πόλης. Λαογρ 20 (1962) 578.
836. *Λάσκαρις Ν. (Δασταῖος)* Τὸ ὁμόλογο τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς Εὔας. Λαογρ 20 (1962) 569-70.
Ἀναδημοσίευσις ἐκ τῆς ἐφημερ. «Μορέας τῆς Τριπόλεως» τῆς 6ης Ἰανουαρίου 1929.
837. *Διουδάκη Μαρία* Περὶ τοῦ ἀρνησαμένου τὸν Χριστὸν ἐγγράφως. Λαογρ 20 (1962) 570-572.
838. *Μιχαλακέας Ἀντών.* Ἀδὰμ καὶ Χριστός. Λαογρ 20 (1962) 569.
839. *Μπούρα Ασημίνα* Περὶ τῆς ἐξορίας τοῦ Ἀδάμ καὶ τοῦ «ξύλου τῆς γνώσεως». Λαογρ 20 (1962) 567-568.

840. *Παπανικολάου Ν.* Ὁ διάβολος καὶ οἱ τέχνες του. Πειραιϊκή-Πατραϊκή, ἔτ. 8, ἀρ. 89 (1962) σ. 12. [2].
841. *Σαλτσῆς Ἰ.* Ἡ νυφόπετρα Κοτυώρων. Ποντ' Ἔστ ἔτ. 13 (1962) σ. 6707-6708.
842. *Σχολικοῦ Συνεταιρισμοῦ Ἀρκεσίνης-Ἀμοργοῦ.* Ἱστορίες - θρύλοι - παραδόσεις τῆς Ἀμοργοῦ. [8]. Ἐκδίδεται διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ἱεροῦ ναοῦ Ἁγ. Ὀνουφρίου, 1962, 8ον μικρ., σελ. 24.
843. *Βαβουλῆς Π.* Λαογραφικά: Τὸ εὐλογημένο δενδρόλιβανο καὶ ἡ καταραμένη δάφνη. Κρητικὰ ἐπίκαιρα παρατηρήματα. Κρητ' Ἔστ χρόν. ΙΔ' (1962-63) τεῦχ. 117-118, σ. 366.
844. *Κανακάκης Μιχ.* Ὡς πού νάχη τὸ καντήλι λάδι ἄφτει. Κρητ' Ἔστ χρόν. ΙΔ' (1962-63) τεῦχ. 122, σ. 101-104.
Λογοτεχνικὴ διασκευὴ παραδόσεως.
845. *Καστανιάς Ν.* Ὁ Καλλιτσάντερος στὸ χοιροσφαῖ. Ἰκαριακά, τεῦχ. 27-28 (1962/63) σ. 28.
Διασκευὴ παραδόσεως περὶ Καλικαντζάρων.
846. *Κουνενάκη-Γουλιέλμου Ἑλένη* Τὰ Σχινοκάψαλα (Σητείας). [3]. Κρητ' Ἔστ χρόν. ΙΔ' (1962-63) τεῦχ. 121, σ. 59-60, τεῦχ. 122, σ. 110, τεῦχ. 123, σ. 130.
847. *Κουρτικάκης Κωνστ.* Ἡ Μαναριά. Κρητ' Ἔστ χρόν. ΙΔ' (1962-63) τεῦχ. 127, σ. 285-286.

2. Μελέται.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὸ ἄρθρον ὑπ' ἀριθμ. 108].

848. *Ἡμελλος Στέφ.* Δημῶδεις παραδόσεις ἐκ Νάξου. Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. 11-12 (1958-59), ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 200-228.
849. *Ξηροτύρης Ζάχος* Τὸ Στοιχειὸ τῆς Καστανιάς Ὑπάτης. Ρουμελ' Ἡμερολ χρόν. Γ' (1959) 109-111.
850. *Ρωμαῖος Κ.* Ἐνας θρύλος τοῦ Μυστραῖ. Περιηγητικὴ 1959, ἀρ. 1, σ. 7, 9. — Ὁ «ἀχυροκλόπος» τοῦ οὐρανοῦ. Αὐτόθι, ἀρ. 2, σ. 23. — Τὸ κρασί στὴ Νεοελληνικὴ παράδοση. Αὐτόθι, ἀρ. 8, σ. 45-46. — Παραδόσεις τῆς Κρήτης. Αὐτόθι, ἀρ. 10, σ. 26-29. — Νεράϊδες στοὺς θρούλους. Αὐτόθι, ἀρ. 11, σ. 31-32. — Τρεῖς ἐπίκαιροι λατρευτικοὶ θρύλοι. Αὐτόθι, ἀρ. 12, 30-31. — Ὁ Μάρτης μὲ τις δυὸ γυναῖκες καὶ τὰ δυὸ πρόσωπα. Αὐτόθι, 1960, ἀρ. 15, σ. 28-30. — Βαράσοβα καὶ Βελούχι μέσα στοὺς θρούλους. Αὐτόθι, ἀρ. 18, σ. 38-39. — Καραβόπετρα-πετροκάραβο. Αὐτόθι, ἀρ. 19, σ. 16-17. — Ὁ γέρο-Μῆτρος πάνω στὴ Φλέβα τοῦ Σαρωνικοῦ. Αὐτόθι, 1961, ἀρ. 29, σ. 30-31. — Τὸ μαντήλι, ἓνα σπουδαῖο «σύμβολο» στὴ ζωὴ μας. Αὐτόθι, ἀρ. 30, σ. 34-35. — Τὸ «ἀνα-

ποδοκάραβο» τοῦ οὐρανοῦ. Αὐτόθι, ἀρ. 31, σ. 22-23. — Ὁ γκιώνης. Αὐτόθι, ἀρ. 32, σ. 24-25. — Κρουμμένοι θησαυροί. Αὐτόθι, ἀρ. 36, σ. 20-21.

851. **Δ(ουλυεράκης) Μ.** Παραδόσεις καὶ θρύλοι ἀπὸ τὴν Κορινθία. Πειραιϊκή-Πατραϊκή, ἔτ. 6 (1960), ἀρ. 57, σ. 29. — Ὁ θρύλος τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου καὶ τὰ Στοιχεῖα τῶν χωριῶν τῆς Ἀχαΐας. Αὐτόθι, ἀρ. 58, σ. 16-17.
852. **Κέντης Κ.** Τοπωνύμια καὶ παραδόσεις τοῦ χωρίου Ἁγίου Θεοδώρου Καρπασίας. Κυπρ Σπ τόμ. ΚΔ' (1960) 169-187. [Μελέτη παραδ. καὶ τοπωνυμίων].
853. **Κοντὸς Κώστας Μ.** Ὁ Ὀμηρικὸς μῦθος τῶν Κυκλώπων στὴν Ἀκαρνανία. Ρουμελ Ἡμερολ χρόν. Δ' (1960) σ. 73-80.
854. **Μαρκάκης Πέτρο.** Ἡ μάχη τοῦ Μαραθῶνα στὶς λαϊκὲς μας παραδόσεις. Φιλ Πρωτοχρ ἔτ. 17 (1960) σ. 182-184.
855. **Ρωμαῖος Κ.** Οἱ Καλικάντζαροι. BNJb 18 (1945-49) Athen 1960, σ. 49-78. (= Μικρὰ Μελετήματα, Θεσσαλονίκη 1955, σ. 264-296).
856. **Ρωμαῖος Κ. Ἀ.** Μία παράδοση γιὰ τὸ χτίσιμο τοῦ Κάστρου στὸν Ἀκροκόρινθο. Πελοπ Πρωτ ἔτ. Δ' (1960), σ. 170-173.
857. **Σπυριδάκης Γ. Κ.** Δημόδης παράδοσις περὶ τῆς τομῆς τοῦ πορθμοῦ τοῦ Βοσπόρου ὑπὸ τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου. Εἰς μνήμην Ἀμάντου, Ἀθῆναι 1960, σ. 375-380.
Ἀνάλ.: Byzant. Zeitschr., τόμ. 54 (1961) 172 (F. D(ölger)).
858. **Ἀποστολίδης Ἰωάνν. Ἀ.** Οἱ «Παυλοκαταραμένοι» τῆς Ἱερισσοῦ. Χρον Χαλκ 1961, τεῦχ. 2 σ. 232-240.
Ἐξετάζεται τοπικὴ παράδοσις περὶ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.
859. **Δευτεραῖος Ἄγγελος Ν.** Ἡλιος ὁ πικρόπτης. Μελέτη λαογραφική, Ἀθῆναι 1962, 8ον, σελ. 32.
860. **Μιτάκης Διον.** Τὸ Στοιχειὸ τῆς Πάτρας καὶ τὸ στοιχειωμένο της θέατρο. Πειραιϊκή-Πατραϊκή, ἔτ. 8, ἀρ. 87 (1962), σ. 14-15.
861. **Οἰκονομίδης Δημ. Β.** «Χρονογράφου» τοῦ Δωροθέου τὰ λαογραφικά. Λαογρ 18 (1959) 113-243. 19 (1960-61) 3-95.
Κρίσεις: Revue des Études Grecques, τόμ. LXXIV, No 349-50, Paris 1961, σ. 350-51 (A. Mirambel). Byzant. Zeitschrift τ. 54 (1961) σ. 424 (F. D(ölger)). Revsta de Folclor, ἔτ. VII, Nr 1-2, București 1962, σ. 171-172 (Adr. Fochi). Κνωσός, ἔτ. 8 (1961) ἀρ. 35, σ. 40 (Εὐαγγελία Φραγκάκι). Revue des Études Byzantines, t. XX (1962) 247 (J. Darrouzès). Ἑλληνικά, τ. 17 (1962) 435-446 (Ἐ. Ἀ. Ζαχαριάδου). (Ἀπάντησις εἰς τὴν κριτικὴν τῆς Ἐ. Ἀ. Ζαχαριάδου ὑπὸ Δ. Β. Οἰκονομίδου, Λαογρ 20 (1962) 648-651).
862. **Κεφαλληνιάδης Νικ.** Τὰ σπήλαια τῆς Νάξου καὶ οἱ θρύλοι τῶν, Ἀθήνα 1961, 8ον, σελ. 32.
863. **Σπυριδάκης Γεώργ. Κ.** Ὁ μῦθος τοῦ Πολυφήμου εἰς δημόδεις παραδό-

- σεις περὶ τῶν Τριαμάτηδων. Κρητ Χρον τόμ. ΙΕ' - ΙΣΤ' (1961-62) τεύχ. Γ', σ. 106-116.
864. *Ρωμαῖος Κ.* Τὸ γιοφύρι τοῦ διαβόλου στὴν Τροιζῆνα. Περιηγητική, ἀρ. 44, Ἀθῆναι 1962, σ. 14-15.
865. ——— Ὁ στῦλος ποὺ κρατάει τὴ γῆ. Περιηγητική, ἀρ. 48, Ἀθῆναι 1962, σ. 18-19.
866. *Σπυριδάκης Γεώργ. Κ.* Δημῶδεις βιβλικαὶ παραδόσεις ἐκ Κρήτης. Κρητ Πρωτ ἔτ. Β' (1962) σ. 7-11.
867. *Spyridakis Georg* Zwei neugriechische Volkssagen über Alexander den Grossen. Zbornik za Narodni Život i Običaje, knj 40, Zagreb 1962, σ. 443-450.

θ'. Αἰνίγματα - Λογοπαίγνια.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 85. 88. 110. 116. 125. 186. 749].

868. *Παναγῆ Ἀνδρέας* Αἰνίγματα [6]. Μαθ Ἐστ ἔτ. Γ' (1960) ἀρ. 26, σ. 219.
869. *Δαμιανίδης Μιχ.* Αἰνίγματα Νάτας Πάφου [4]. Λαογρ 19 (1960/61) 542.
870. *Καρρᾶς Ἰω. Σπ.* Αἰνίγματα τῶν Καθενῶν Εὐβοίας [78]. Λαογρ 19 (1960/61) 543-549.
871. *Σπύρου Στυλιανῆ* Λαϊκὰ αἰνίγματα Κυρηναίας. Λαογρ 19 (1960/61) 541-542. [15].
872. *Ἀβραμίδου Ἀνθῆ* Αἰνίγματα [2]. Μαθ Ἐστ ἔτ. ΙΑ' (1961) ἀρ. 28, σ. 138.
873. *Δημητρίου Δαμιαν.* Καθαρογλωσσισὲς [4]. Μαθ Ἐστ ἔτ. ΙΑ' (1961) ἀρ. 28, σ. 138.
874. *Παναγῆ Ἀνδρ.* Αἰνίγματα [5]. Μαθ Ἐστ ἔτ. ΙΑ' (1961) ἀρ. 29, σ. 235.
875. *Κανακάρης Ἀντ. Σ.* Καρυστινὴ λαογραφία. Αἰνίγματα [76]. Ἀρχ Εὐβ Μελ 9 (1962) 125-129.

ι'. Εὐχαὶ - χαιρετισμοὶ - κατάραι - ὄρκοι - βλασφημίαι.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 81. 90. 121. 125. 128. 132. 137. 151. 161. 171. 174. 180. 183. 746.]

876. *Μπίρης Κ. Ἡ.* Ἱστορικοὶ τύποι στὴν κοινωνικὴ ὄρολογία τῆς Ἀθήνας. Ν Ἐστ τ. 67 (1960) σ. 407-409.
Περὶ τοῦ παρων. *Γκάγκαρης*, τῆς λ. *μάγκας*, τῶν λ. *κοπρίτες* καὶ *κοπρόσκυλα*, *γκιολέκας* καὶ *τραμποῦκος*.
877. *Πέρος Παντ. Π.* Κατάραι [9]. Μαθ Ἐστ ἔτ. Γ' (1960) ἀρ. 26, σ. 221.

878. *Ψυχολιδος Κ. Δ.* Ἀντιλαβές. Ἡλειακά, τεύχ. ΙΘ' (1960), σ. 571, τεύχ. Κ' (1960), σ. 598.
879. *Παναγῆ Ἀνδρ.* Κατάροι [8]. Μαθ 'Εστ ἔτ. ΙΑ' (1961) ἀρ. 28, σ. 138.
880. *Σταυρακάκης Γιάννης* Συνηθέστερες εὐχές Μυλοποτάμου. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΓ' (1961/62) τεύχ. 112, σ. 160.
881. ——— Συνηθισμένοι ὄρκοι Μυλοποτάμου. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΓ' (1961/62) τεύχ. 113-114, σ. 211.

ια'. Γλῶσσα.

1. Συνηθηματικαὶ γλῶσσαι. Ὄνόματα: κύρια, ἐπώνυμα, παρωνύμια κλπ. [βλ. καὶ ἀνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 85. 105. 128. 135. 136. 137. 138. 164. 168. 171. 175. 178].
882. *Βαβουλῆς Παντ. Π.* Φαιδρολογήματα - Πειράγματα. Τί λένε γιὰ τοὺς Σελινιῶτες. Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΑ' (1959/60) σ. 60, 123-124, 187-188, 231, 290, 414.
883. *Βενέρης Ἐμμ. Σ.* Μία ἄλλη ἐκδοχὴ γιὰ τοὺς «Μονοστίβανους». Κρητ 'Εστ χρόν. ΙΑ' (1959/60) 290, 294.
884. *Βαγιακάκος Δ. Β.* Βυζαντινὰ ὀνόματα καὶ ἐπώνυμα ἐκ Μάνης. Πελοπ τόμ. Γ'-Δ' (1958/59), Ἀθῆναι 1960, σ. 185-221.
885. *Ἡλιόπουλος Ἀγγ. Γ.* Ἀναφορὰ τῶν κατοίκων τῆς ἐπαρχίας Λεονταρίου τὸν Αὐγούστον τοῦ 1824. Χρον Ἀρχαῖδ Β' (1960) 22-24.
Ὄνόματα χωρίων καὶ ὀνόματα ἐπωνύμων τῶν κατοίκων αὐτῶν εἰς τοπικὴν διάλεκτον.
886. *Θωμόπουλος Ἰ. Ἀ.* Τὰ Νεοελληνικὰ ἐπώνυμα σὲ - ἄνος. Ν 'Εστ τόμ. 68 (1960) σ. 1553-1557.
887. *Κανακάρης Ἀντ.* Ὄνομασία ζώων ποιμνίου. Εὐβοϊκὸς Λόγος. Χρόν. Γ' (1960) τεύχ. 29-30, σ. 39.
888. *Κωστάκης Θαν. Π.* Τσακωνικὰ κύρια ὀνόματα. Πελοπ τόμ. Γ'-Δ' (1958/59), Ἀθῆναι 1960, σ. 230-240.
Οἰκογενειακά, βαπτιστικά καὶ παρωνύμια.
889. *Λουκάτος Δημ. Σ.* Βαπτιστικά ὀνόματα καὶ τοπωνύμια ἀπὸ ἀρχαιολογικὴ ἐπίδραση στὶς Μυκῆνες. Πελοπ τόμ. Γ'-Δ' (1958/59), Ἀθῆναι 1960, σ. 310-316.
890. *Μαστροκώστας Βλάσ.* Τὰ «Μπουλιάρικα»: Συνηθηματικὴ γλῶσσα κατοίκων τῶν ΒΔ Κραβάρων. Στερ 'Εστ ἔτ. Α' (1960), ἀρ. 4, σ. 240-47.
891. *Οἰκονομίδης Δημ. Β.* Τὰ «Κουδαρίτικα» τοῦ Πετροβουνίου. Ἀθηνᾶ 64 (1960) 169-180.
892. *Παπαχριστοδούλου Χ.* Τοπωνυμικά καὶ ὀνοματικά Χάλκης Δωδεκανήσου. Πλάτων, ἔτ. ΙΒ' (1960), σ. 30-48.

- (Γεωργ. και ποιμεν. τοπων., λαογρ. τοπων., ὄνόμ. ζώων, ὄνόμ. φυτῶν, προσώπωνύμια, ὀνοματολογικά).
893. — Οἰκογενειακὰ ἐπώνυμα Δωδεκανήσου. Ἀφιέρωμα Τριανταφυλλίδη, Ἀθήνα 1960, σελ. 317-336.
894. *Παπαχριστόπουλος Παν.* Φιλιαρινὰ παρωνύμια. Φιλιατρά, ἔτ. Ε' (1960), τεύχ. 17, σ. 9-10.
895. *Φλούδας Νικ. Γ.* Βυζικιώτικα, ἦτοι: γεωγραφία - τοπογραφία - χωρογραφία - λαογραφία - ἀρχαιολογία - ἱστορία Βυζικίου Γορτυνίας. Τόμ. Α' Μέρος Α'. Γεωγραφία - Τοπογραφία - Χωρογραφία, Ἀθήναι 1960, 8ον, σελ. 144.
Τοπων., ὄνόμ. φυτῶν, ζώων, ὄνόμ. βαπτ., ἐπών. καὶ εἰδήσεις ἀναφερόμεναι εἰς τὴν βιοτεχνίαν.
Κρίσεις: Ἀθηνᾶ, τ. 64 (1960) σ. 382-388 (Δ. Β. Βαγιακάκος). Αὐτόθι, 65 (1961) 372 (Δ. Β. Βαγιακάκος).
896. *Rohlf's Gerardo* All' origine dei cognominei mezzogiorno d' Italia. Estratto dall' Almanacco Calabrese, Roma 1960, σ. 63-71.
897. *Χαλιορῆς Ν. Γ.* Παρατσούκλια - ἐπίθετα. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 20 (1960), ἀρ. 2 (228), σ. 41-44, 48.
898. *Ψυχολιδῆς Κ. Δ.* Φυτωνυμικά. Ἡλειακά, τεύχ. ΙΘ' (1960), σ. 574.
899. *Καβουλάκης Μιχ. Π.* Μιὰ ἀκόμη γνώμη γιὰ τοὺς «Μονοστίβανους». Κρητ Ἔστ χρόν. ΙΒ' (1960/61) 307-308.
900. *Καρατζᾶς Στ. Κ.* Ἡ ἔρευνα τῶν διαλέκτων, τῆς τοπωνυμίας καὶ ἀνθρωπωνυμίας τῆς Εὐβοίας καὶ τῶν βορείων Σποράδων. Ἀρχ Εὐβ Μελ τ. 8 (1961), σ. 5-38. — Δημοσάρι: Εὐβοϊκὸ τοπωνύμιο βυζαντινῆς καταγωγῆς. Αὐτόθι, σ. 113-121.
901. *Κοντοσόπουλος Ν. Γ.* Δύο συνθηματικὰ γλωσσάρια ἀπὸ τὸ χωρίον Διακόπι Δωρίδος. Ἀθηνᾶ 65 (1961) 210-229.
902. *Παπαδόπουλος Δημ. Κ. (Σταυριώτης)* Γενεαλογικὸς κώδικας τῆς Κοινότητος «Σταυρί». Θεσσαλονίκη 1961, 8ον, σελ. 132 μετὰ 2 χαρτῶν καὶ 15 εἰκόνων.
Κρίσις: Ἀθηνᾶ 65 (1961) 300-309 (Δ. Βαγιακάκος).
903. *Παπαχριστόπουλος Π. Χ.* Φιλιαρινὰ παρωνύμια. Φιλιατρά, ἔτ. Ε' (1961) τεύχ. 20, σ. 15-16.
904. *Φωτεινὸς Ν. Γ.* Κουκλουτζᾶς: Ἐνα Ἰσθμιοῦ προάστιο τῆς Σμύρνης. Ἐπταν Ἡμερ Α' (1961), σ. 125-32.
Ἐν σελ. 131-2 ὀνόματα καὶ ἐπώνυμα.
905. *Vayacacos D.* Noms de famille neogrecs derivant de mots signifiant des grades, titres et offices ecclesiastiques. VIe Congrès International

de Sciences Onomastiques. Actes et Mémoires, τόμ. III, München 1961, σελ. 753-761.

906. **Παπαχριστόπουλος Π. Χ.** Φιλιαρινὰ παρωνύμια. Φιλιατρά, ἔτ. 6 (1961/62), τεύχ. 21-22, σ. 9-10.
907. ——— Οἱ θησαυροὶ τῆς Βαγγελίστρας καὶ τὸ ἐπώνυμον Καραβάκης. Φιλιατρά, ἔτ. 6 (1961/62), τεύχ. 23-24, σ. 23-25.

2. Τοπωνύμια.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 93. 108. 112. 114. 117. 125. 133. 137. 138. 145. 149. 164. 166. 175. 885. 889. 892. 895. 900].

908. **Κρεκούκας Δ. Ἀ.** Φυτώνυμα τοπωνύμια Τριφυλίας. Πλάτων 11 (1959), σ. 425-445.
909. : **Ραχοβίτης Μ.** (= Παπαϊωάννου Μ. Μ.) Κίτρος - Πατραλέξη. Περιηγητικὴ 1959, ἀρ. 1, σ. 22-23, 27. - Φουσκίνα. Αὐτόθι, ἀρ. 2, σ. 28-29.
910. **Παπαγρηγοράκης Ἰδομ.** Τοπωνυμικὰ Ἀνάλεκτα. Κρητ' Ἔστ χρόν. ΙΑ' (1959/60) 275-277, 327-329.
Τοπων.: 1) Ἡ Βλαχερωνίτισσα. 2) Ὁ Πύργος ψηλόνερος 3) Ἡ Σκλόπα καὶ τὸ Ριζόσκλοπο.
911. **Παπαχριστόπουλος Π. Χ.** Τοπωνύμια Φιλιατρῶν Μεσσηνίας. Ἱστορία, Λαογραφία τοῦ Λαγγούβαρδου Φιλιατρῶν. Ἀθῆναι, Ἰούλιος 1959, 8ον, σελ. 18. [Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περιοδ. «Φιλιατρά», τεύχ. 12].
Κρίσις : Φιλιατρά, ἔτ. Δ' (1960) τεύχ. 14, σ. 32-33 (Μπάμπης Νίντας).
912. **Χατζηψάλτης Κ.** Δύο Κυπριακὰ τοπωνύμια. Byzantion, τόμ. 28 (1958), Bruxelles 1959, σ. 455-464.
913. **Ἀλεξάκης Μιχ. Ἐ.** Τὸ Ἀστρίτσι (Πεδιάδος). Κρητ' Ἔστ χρόν. ΙΒ' (1960/61), σ. 13-14.
914. **Βαγιακάκος Δικ.** Τὸ Ταίναρον καὶ τὰ τούτου ὀνόματα. Εἰς μνήμην Ἀμάντου, Ἀθῆναι 1960, σ. 337-352.
915. ——— Ταίναρον. Μῦθος καὶ ἱστορία. Πελοπ Πρωτ' ἔτ. Δ' (1960), σ. 97-110. Ἐνδιαφέρει εἰς τὴν τοπωνυμολογικὴν ἔρευναν, ἐν δὲ τῇ σ. 110 δημοσιεύονται στίχοι ἐνὸς μοιρολογίου.
916. ——— Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τοῦ τοπωνυμικοῦ καὶ ὀνοματολογίου τῆς νήσου Ἰθάκης. Ἀθηνᾶ, τ. 64 (1960), σ. 139-164.
917. **Γεωργακάς Δημ. Ἰ.** Ἀρχαῖα ὀνόματα τῆς Πελοποννήσου. Πελοπ Πρωτ' ἔτ. Δ' (1960), σ. 119-121.
918. **Γρίσπος Πάνος** Ἡ τοπωνυμία «Σταγοὶ» Μαργαριτίου. Ἡπειρ' Ἔστ ἔτ. Θ' (1960), σ. 732-733.

919. *Ἡλιόπουλος Χαρ.* Ἡ Δόριζα τῆς Μαντινείας. Χρον Ἀρχαῖδ ἔτ. Β' (1960), σ. 175-184.
920. *Καρβελᾶς Γ. Δ.* Δημοβαλτετσιώτικα τοπωνύμια. Χρον Ἀρχαῖδ ἔτ. Β' (1960), σ. 17-21.
921. *Κώνστας Κ. Σ.* Γλωσσικά μνημεῖα τῆς Ρούμελης. Τοπωνυμικὸ τῆς λιμνοθάλασσας τοῦ Μεσολογγίου. Στεφ Ἐστ ἔτ. Α' (1960), ἀρ. 4, σ. 234-39.
922. Λεξικὸν τῶν δῆμων, κοινοτήτων καὶ συνοικισμῶν τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀπογραφῆς τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ ἔτους 1951 καὶ τῶν ἐπελθουσῶν μέχρι τέλους Ἰουνίου 1955 διοικητικῶν μεταβολῶν καὶ ἐγκριθεισῶν μετονομασιῶν, Ἀθῆναι 1960. Ἐθνικὸν Τυπογραφεῖον, 4ον, σελ. ιστ' + 245.
923. *Μαυροειδῆς Θ.* Δυρράχιον (Ἀρκαδίας). Χρον Ἀρχαῖδ ἔτ. Β' (1960), σ. 47-50.
924. *Μπέττης Στέφ.* Τοπωνυμικὸ τοῦ χωριοῦ Βελτσίστα Ἰωαννίνων. Ἡπειρ Ἐστ ἔτ. Θ' (1960) 34-45.
925. *Νικολόπουλος Γ. Ἰ.* Τοπωνυμικὰ - Τεγεατικά. Χρον Ἀρχαῖδ ἔτ. Β' (1960), σ. 162-169.
926. *Ποῦλος Ἰω. Χρ.* Συμβολὴ εἰς τὸ τοπωνυμικὸν τῆς Κορινθίας. Πελοπ τόμ. Γ'-Δ' (1958/59), Ἀθῆναι 1960, σ. 343-347.
Ἀνάλυσις: Ἀθηνᾶ 65 (1961) 365-66 (Δ. Βαγιακάκος).
927. *Τσοπανάκης Ἀγαπ.* Βέρβενα. Πελοπ τόμ. Γ'-Δ' (1958/59), Ἀθῆναι 1960, σ. 396-400.
928. — Πολύγυρος. Μακεδονικά, τόμ. 4 (1955-1960) 374-382.
929. *Χαροκόπος Ἀντ.* Ἐρῖθαι - Ἐριθιανή. Εἰς μνήμην Ἀμάντου, Ἀθῆναι 1960, σ. 132 - 139.
930. *Χατζινικόλα Ἄννα* Τοποθεσίαι Ἀγ. Ἀμβροσίου. Μαθ Ἐστ ἔτ. Γ' (1960) ἀρ. 25, σ. 133.
931. *Καμπίτης Ἀντ.* Ὁ Σκινές. Κρητ Ἐστ χρόν. ΙΒ' (1960/61), σ. 299.
932. *Κελαϊδῆς Στ.* Ἀγιά. Κρητ Ἐστ χρόν. ΙΒ' (1960/61), σ. 289-290.
933. *Παπαγρηγοράκης Ἰδομ.* Καὶ πάλιν τὸ Ροδοβάνι. Κρητ Ἐστ χρόν. ΙΒ' (1960/61), σ. 217. - Τοπωνυμικὰ ἀνάλεκτα: Ὁ Σκινές, ὁ Σχοινιάς καὶ τὰ Σκινοκάψαλα. Αὐτόθι, σ. 257-259.
934. *Γεωργακᾶς Δ. Ἰ.* Τὰ ὀνόματα Πέλου, Πελοπόννησος κτλ. Πελοπ Πρωτ ἔτ. Ε' (1961), σ. 79-82.
935. *Ζερζελίδης Γ.* Ἐρμηνευτικὰ τοῦ τοπωνυμικοῦ τῆς Ἄνω Ματσούκας. Ἀρχ Πόντ 24 (1961), σ. 245-290.
936. *Θωμόπουλος Ἰ. Ἀ.* Ὁ ὀνοματολόγος Κ. Ἄμαντος. Ν Ἐστ 70 (1961) 1493-94.

937. *Λάππας Τάκ.* Ἐτυμολογικά γιὰ τὸ Καρπενήσι. Στερ Ἐστ ἔτ. Β' (1961) ἀρ. 7, σ. 39.
938. *Μπέττης Στέφ.* Τοπωνυμικὸ τῆς ποτε ἐπαρχίας Κουρέντων. Ἡπειρ Ἐστ ἔτ. Γ' (1961) 144-150, 419-426.
939. *Πετρόπουλος Δ. Ἀ.* Χωριὰ καὶ κωμοπόλεις τοῦ ἄλλοτε νομοῦ Μεθώνης. Πελοπ Πρωτ ἔτ. Ε' (1961), σ. 53-64.
940. *Πετροχείλου Ἄννα* Τουριστικὰ σπήλαια Ἑπτανήσου. Ἑπταν Ἡμερ Α' (1961), σ. 114-124.
941. *Τζαννετάτος Θ. Σ.* Ἡ τοπογραφία τῆς Κεφαλληνίας κατὰ τὸ πρακτικὸν τοῦ 1264 καὶ τὴν ἐπιτομὴν αὐτοῦ. Ἀθηνᾶ 65 (1961) 177-190.
942. *Φραγκίσκος Ζαφ.* Περὶ τῶν ὀνομάτων τῆς Νάξου. Ἐπετ Ἐταιρ Κυκλ Μελ τ. Α' (1961), σ. 479-483.
Ἐκτός τῶν τοπωνυμίων δημοσ. καὶ 3 χωρικὰ περιπαίγματα.
943. *Ἀποστολάκης Σταμ. Ἀ.* Τοπωνύμια Καμpanοῦ. Κρητ Ἐστ χρόν. ΓΓ' (1961/62) τεῦχ. 110-111, σ. 87-88.
944. *Καριανάκης Ἄνδρ.* Τὸ Ἀρολίθι καὶ ἡ ἱστορία του. Κρητ Ἐστ χρόν. ΓΓ' (1961/62) τεῦχ. 115, σ. 247-248.
945. *Λυκούρεσις Νικ.* Τοπωνύμια καὶ ἔτυμολογικόν. Διατὶ ἡ πόλις μας ὀνομάσθη Φιλιατρά. Φιλιατρά, ἔτ. 6 (1961/62) τεῦχ. 23-24, σ. 10.
946. *Βαγιακάκος Δ. Β.* Ἀρχαῖα καὶ μεσαιωνικὰ τοπωνύμια ἐκ Μάνης. (Συμβολὴ τρίτη). Πελοπ τόμ. Ε' (1962) 161-179.
947. — Σχεδιάσμα περὶ τῶν τοπωνυμικῶν καὶ ἀνθρωπωνυμικῶν σπουδῶν ἐν Ἑλλάδι. Ἀθηνᾶ 66 (1962), σ. 301-424.
948. *Βασιλείου Πάνος Ἰ.* Τοπωνυμικὰ Εὐρυτανίας. Φιλ Πρωτοχρ χρόν. 19 (1962), σ. 136-140. [Καὶ «ἀνάτυπο συμπληρωμένο», Ἀθῆναι 1962, 8ον, σελ. 6].
Κατάλογος τοπωνυμίων.
949. *Γεωργακάς Δημ. Ἰ.* Μορέας, Μοριάς. Τὸ μεσαιωνικὸ καὶ νεώτερο ὄνομα τῆς Πελοποννήσου. Πελοπ Πρωτ τόμ. ΣΤ' (1962), σ. 99-102.
950. *Δελαγραμμάτικας Δημοσθ. Ἡ.* Τὸ παρελθὸν τῆς Ἄνδρου μέσ' ἀπ' τὴν ἱστορία τριῶν λέξεων. Ἄνδρ Σελ ἔτ. Γ' (1962) ἀρ. 1, σ. 27-31.
Τοπωνύμια μετὰ τοπωνυμικοῦ χάρτου τῆς Ἄνδρου ἐν σ. 29.
951. *Δελόπουλος Γ.* Γραδίτσα-Γαρδίτσα-Καρδίτσα. Στερ Ἐστ ἔτ. Γ' (1962), ἀρ. 17/18, σ. 222-225.
952. *Κέντης Κων. Ἀ.* Ἱστορία καὶ τοπωνύμια Λατσιῶν. Κυπρ Σπ 26 (1962) 147-163.
953. *Κομπορόζος Φώτης Ἀθ.* Τοπωνυμικὰ τῆς Ὀλυμπίας. Πελοπ Πρωτ τόμ. ΣΤ' (1962), σ. 341-346.

954. *Κρητικός Παν. Γ.* Ἐκ φυτῶν τοπωνυμικαὶ ἔτυμολογίαι. Λαογρ 20 (1962) 543-551.
955. *Μπέττης Στέφ.* Τοπωνυμικὸ τῆς ποτε ἐπαρχίας Κουρέντων. 5. Τὰ χωρία Ζέλοβα καὶ Ζαντήλα. Ἡπειρ Ἔστ. ἔτ. ΙΑ' (1962), σ. 426-434.
956. *Ρωμαῖος Κ. Ἀ.* Τόποι καὶ τοπωνύμια. Πελοπ τόμ. Ε' (1962) 21-45.
957. *Τζουγανᾶτος Νικ. Ἀ.* Τὸ Ἀργοστόλι. Μελέτη γιὰ τὸ χρονικὸ καὶ τὴν τοπωνυμία. Ἡώς, ἔτ. 5 (1962), ἀρ. 58-60, σ. 122-27.
958. *Ἀλεξάκης Μιχ.* Τὰ τοπωνύμια τοῦ χωρίου Ἀστριτοῖου (Πεδιάδος). Κρητ Ἔστ. χρόν. ΙΔ' (1962/63) τεῦχ. 122, σ. 95-96.
959. *Γαλανάκης Μαρίνος Σπ.* Ἡ Σαρακίνα Πηγῆς τοῦ Ρεθύμνου. Κρητ Ἔστ. χρόν. ΙΔ' (1962/63) τεῦχ. 120, σ. 19, 24.
960. *Παπαγρηγοράκης Ἰδ.* Ἀποπηγάδι. Κρητ Ἔστ. χρόν. ΙΔ' (1962/63) τεῦχ. 122, σ. 109.
961. *Σκουλᾶς Ἰ. Μ.* Ἡ Λότζια τῶν Χανίων καὶ τὸ Γκαλαγκάδω. Κρητ Ἔστ. χρόν. ΙΔ' (1962/63) τεῦχ. 122, σ. 113-114.
962. *Σταυρακάκης Γιάνν.* Ὁ Κουλούκωνας. Κρητ Ἔστ. χρόν. ΙΔ' (1962/63) τεῦχ. 122, σ. 109.

ιβ'. Λαϊκὸν Θέατρον.

963. *Κακούρη Κατερίνα* Προαισθητικὲς μορφὲς θεάτρου, (Ἀθήναι) 1946, 8ον, σελ. ιβ' + 192.
Κρίσις: Ἐλεύθερα Γράμματα, ἐν Ἀθήναις, περ. Β', ἔτ. 1947, σ. 359 (*Μάρκος Ἀγγέλης*).
964. Ἀπομνημονεύματα Σ. Σπαθάρη καὶ ἡ τέχνη τοῦ Καραγκιόζη. (Ἀθήναι), 1960, 8ον, σελ. 227 + 7 εἰκ. ἐκτὸς κειμ.
Κρίσις: Ἑλληνικά 17 (1962) 428-431 (*Στίλπ. Π. Κυριακίδης*).
965. *Μέγας Γ. Ἀ.* Παραλλαγὴ τῆς λαϊκῆς διασκευῆς τῆς Ἐρωφίλης. Εἰς μνήμην Ἀμάντου, Ἀθήναι 1960, σ. 370-374.
966. *Γιαννοπούλου Μαριέττα* Παλιὸ Ζακυνθινὸ Καρναβάλι [ἄρθρον]. Ἐφημ. «Ζάκυνθος» τῆς 15ης Φεβρουαρίου καὶ τῆς 1ης Μαρτίου 1962.
967. *Κονόμος Ντ.* Καρναβάλι καὶ λαϊκὸ θέατρο στὴ Ζάκυνθο. (Ἀνέκδοτα καὶ ἄγνωστα κείμενα). Ἐφημ. «Ζάκυνθος» τῆς 15ης Φεβρουαρίου 1962 [= Φυλλάδιον ὑπὸ τὸν αὐτὸν τίτλον, Ἀθήναι 1962, 16ον, σελ. 32].

ιγ'. Δημώδη βιβλία.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὸ ἄρθρον ὑπ' ἀριθμ. 561].

968. *Ταβλᾶς Ἐμμ. Μιχ.* Κρητικὰ νάκλια (Νικολάκι), τόμ. Α'. Ἅγιος Νικόλαος Κρήτης 1959, 16ον, σελ. 127.

30 ήθογραφαί εἰς τὴν διάλεκτον τῆς Ἀνατολ. Κρήτης.

969. **Κριαρᾶς Ἐμμ.** Χρονολογικά, μεθοδολογικά καὶ ἄλλα ζητήματα «Θυσίας» καὶ «Ἐρωτοκρίτου». Εἰς μνήμην Ἀμάντου, Ἀθήναι 1960, σ. 350-369.
970. **Πολίτης Δίνος** Ὁ «Ἐρωτόκριτος» καὶ ἡ «Θυσία» τοῦ Βιτζέντζου Κορνάρου. Ἀφιέρωμα Τριανταφυλλίδη, Ἀθήνα 1960, σελ. 357-371.
971. Ἱστορία Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνο. Βίος, πόλεμοι καὶ θάνατος αὐτοῦ ἢ ἡ Φυλλάδα τοῦ Μεγαλέξαντρου. Προλεγόμενα καὶ ἱστορικὴ εἰσαγωγή Ἀ. Ἀ. Πάλλη, (Ἀθήναι 1961), 8ον μικρ., σελ. 213+8 εἰκ. ἐκτὸς κειμένου. (Ἐκδόσεις Γαλαξία, ἀρ. 15).
Κρίσις: Ἐφημερ. «Τὸ Βῆμα», 14 καὶ 21 Ἰουλίου 1961 (Κ. Θ. Δημαρᾶς).
972. **Κεφαλληνιάδης Ν.** Ἀγνωστος Ναξιακὴ παραλλαγή τῆς «Ὁμορφῆς Βοσκοπούλας» [ἐκ τοῦ χωρίου *Τσικαλιό*]. Παρνασσός, τ. 3 (1961), σ. 288-290.
973. **Σικελιανὸς Ἄγγ.** Ἡ θυσία τοῦ Ἀβραάμ. (Σημείωμα ἐπ' εὐκαιρίᾳ διδασκαλίας τοῦ ἔργου). Ν Ἐστ 70 (1961) 1032.
Ἀναδημοσίευσις ἐκ τοῦ περιοδ. «Θέατρον», Μάρτιος 1938, σ. 3.
974. **Σπανάκης Στέργ. Γ.** Ποιὸς εἶναι ὁ ποιητὴς τοῦ Ἐρωτοκρίτου; Κρητ Πρωτ ἔτ. Α' (1961), σ. 75-77.

4. Μουσικὴ καὶ χοροί.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 54. 60. 73. 93. 102. 150. 153. 172].

975. **Chianis Sam** Some observations on the Mixed - Dance in the Peloponnesus. Λαογρ 18 (1959) 244-256.
976. Ἑλληνικοὶ χοροὶ τῆς Λώρας Στράτου. Περιηγητικὴ 1959, ἀρ. 9, σ. 45-46.
977. **Καρακάσης Σταῦρ.** Μουσικὴ ἀποστολὴ εἰς Χαλκιδικὴν (6 Αὐγ. - 9 Σεπτ. 1959). Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. 11-12 (1958/59), ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 333-341.
978. **Μαζαράκη Δέσποινα** Τὸ λαϊκὸ κλαρίνο στὴν Ἑλλάδα, μὲ εἰκοσι μουσικὰ παραδείγματα. Πρόλογος τοῦ κ. Samuel Baud-Bovy. Ἀθήνα 1959, 4ον, σελ. 152. (Ἐκδόσεις τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου Ἀθηνῶν, 114. Μουσικὸ Λαογραφικὸ Ἀρχεῖο. Δ/ση Μέλπως Μερλιέ 22).
Κρίσις: Λαογρ 18 (1959) 595-99 (Φοῖβος Ἀνωγειανάκης).
979. **Περιστερῆς Σπ.** Μουσικὴ ἀποστολὴ εἰς Εὐρουτανίαν (7 Ἰουλ. - 6 Αὐγ. 1959). Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. 11-12 (1958/59), ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 321-327.
980. ——— Μουσικὴ ἀποστολὴ εἰς Ρόδον καὶ Κῶ (7 Αὐγ. - 7 Σεπτ. 1958). Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. 11-12 (1958/59), ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 278-286.
981. ——— Δημοτικὰ τραγούδια Δροπόλεως Βορείου Ἠλείου. Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. 9-10 (1955-57), ἐν Ἀθήναις 1958, σ. 105-133.

Κρίσεις : Λαογρ 18 (1959) 591-95 (*Φοῖβος Ἀνωγειανάκης*). *Revista de Folclor*, București, ἔτ. V (1960), Nr. 1-2, σ. 165-66 (*G. Marcu*).

982. *Κελαϊδῆς Σταῦρ*. Γιὰ τοὺς σκοποὺς τῶ Ριζίτικω. *Κρητ Ἑστ χρόν*. ΙΑ' (1959/60), 104-105.

Πρότασις περὶ ἐκδόσεως εἰς δίσκους τῆς μουσικῆς τῶν Ριζίτικῶν τραγουδιῶν.

983. *Ἀβραμάντης Ἰ*. Ἡ διαμάχη διὰ τὸν χορὸ «Σέρρα». *Ποντ Ἑστ* ἔτ. 11 (1960), σ. 5679-80.

984. *Βεργωτῆς Ν. Π.* Γεώργιος Λαμπελέτ. Ἑπτ Πρωτ Α' (1960), σ. 220-27.
Εἰδήσεις περὶ δημῶδους μουσικῆς.

985. : *Γκρέκας* (= Παπαδόπουλος Ἰωσ.) Γύρω ἀπὸ τοὺς ἔθνικούς μας χορούς. Οἱ χοροὶ τῆς Ζακύνθου. Ἀθήναι 1960, 8ον μικρ., σελ. 8.

986. Ἑλληνικὰ τραγούδια. Griechische Lieder. Melodies grecques. Τραγούδι καὶ πιάνο. Gesang und klavier. Chant et Piano. Ue 12759. Universal Edition. Printed in Austria, 1960, 4ον, σελ. 122. (Ἑνωσις Ἑλλήνων Μουσουργῶν).

987. *Ἡλίας Ἰάκ*. Φιλιατρινούλα : Καλαματιανός. Φιλιατρά, ἔτ. Δ' (1960) τεῦχ. 16, σ. 42.

988. *Λουκάτος Δ. Σ.* Ὁ χορὸς στὴ λαογραφία μας. Ν Ἑστ τ. 67 (1960) σ. 45-50, 111-117.

989. *Μανιάτης Β.* Τὰ «λαϊκὰ μπαλλέτα». Ἐπιθ Τέχνης χρ. ΣΤ' (1960) τεῦχ. 65-66, σ. 259-260.

990. *Μπίκος Ἀθ.* Ἑλληνικοὶ χοροί. Ἀνάλυσις κινήσεων - Χορογράφημα - Μουσική. Τρίπολις 1960, 8ον, σελ. 136.

991. *Παπαχρηῆστος Βασ. Κ.* Ἑλληνικοὶ χοροί. Ἀθήναι 1960, 4ον, σελ. 202.

992. *Καρακάσης Στ.* [Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Κύπρον]. Ἐκθεσις περὶ τῆς συλλογῆς μουσικῆς ὕλης. Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ 13-14 (1960-61), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 337-360.

993. — [Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὴν περιφέρειαν Ἑβρου]. Ἐκθεσις περὶ τῆς ἠχογραφεύσεως δημῶδους μουσικῆς. Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. 13-14 (1960-61), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 354-361.

994. — Μουσικὴ ἀποστολὴ εἰς Χαλκιδικὴν (5 Ἰουλ. - 4 Αὐγ. 1960). Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. 13-14 (1960-61), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 362-373.

995. — Μουσικὴ ἀποστολὴ εἰς τὴν περιφέρειαν Παγγαίου Μακεδονίας (4 Αὐγούστου - 2 Σεπτεμβρ. 1961). Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. 13-14 (1960-61), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 421-430.

996. *Κώνστας Κ. Σ.* Ἡ ζυγιά στὴ δυτικὴ Ρούμελη. Βιογραφία μιᾶς λαϊκῆς ὀρχήστρας. Λαογρ 19 (1960/61) 325-359.

- Ἀνάλυσις* : Στερ Ἔστ Β' (1961), ἀρ. 11-12, σελ. 294 (*Τ. Φ. Χριστόπουλος*).
997. ——— Ἡ «ζυγιά» στὴν Ἑλλάδα. Ἀπὸ τὴν μουσικὴν ὀργανολογία τοῦ λαοῦ μας. Ἡὼς, ἔτ. 4 (1961) ἀρ. 45 (4), σ. 57-60.
998. **Περιστέρης Σπ. Δ.** Ὁ ἄσκαυλος (τσαμπούνα) εἰς τὴν νησιωτικὴν Ἑλλάδα. Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. 13-14 (1960-61), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 52-72.
999. ——— Μουσικὴ ἀποστολὴ εἰς Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν (3 Ἰουλίου - 2 Αὐγούστου 1961). Ἐπετ Λαογρ Ἀρχ τόμ. 13-14 (1960-61), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 413-420.
1000. **Θεοδωράκης Μίκης** Γιὰ τὴν ἑλληνικὴ μουσικὴ, Ἀθήνα 1961, 8ον, σελ. 285. (Ἔκδ. «Ἐπιθεώρηση Τέχνης»).
- Ἐν σελ. 256-64 : «Ἀπ' τὸ λαϊκὸ τραγούδι στὴ λαϊκὴ ὄπερα», σ. 265-67 : «Ἡ θέσις τῆς λαϊκῆς μουσικῆς καὶ οἱ εὐθύνες γιὰ τὸν ἐκπολιτισμό».
1001. **Κουσιάδης Γ. Ἀ.** Οἱ χοροὶ τῆς γιορτῆς τοῦ κρασιοῦ. Περιηγητικὴ 1961, ἀρ. 33, σ. 32-33.
1002. **Κώνστας Κ. Σ.** Γιὰ τοὺς Ρουμελιώτικους δημοτικοὺς σκοποὺς. Αἰτωλ Γράμμ χρ. Α' (1961) ἀρ. τεύχ. 6, σ. 241-45.
1003. ——— Οἱ Ἑλληνικοὶ δημοτικοὶ σκοποὶ. Αἰτωλ Γράμμ χρ. Β' (1961) ἀρ. τεύχ. 7-8, σ. 3-7.
1004. ——— Ὁ «ταμπουρᾶς» : ἀπὸ τὴν μουσικὴν ὀργανολογία τοῦ λαοῦ μας. Ἡὼς, ἔτ. 4 (1961), ἀρ. 50 (9), σ. 33-35.
1005. ——— * Ἡ φλογέρα. (Ἀπὸ τὴ δημοτικὴ μουσικὴ ὀργανολογία τῆς Ρούμελης). Ρουμελιώτικη Τέχνη, Α' (1961), φ. 5-6.
1006. **Levi Leo** Tradizioni liturgiche musicali e dialettali a Corfu. La Rassegna mensile di Israeli, vol. XXVII, No 1 (Teza serie), pp. 20-31. Teveth 5721. (Γενναῖο 1961).
- Κρίσις* : Λαογρ 20 (1962) 634-637 (*Στ. Καρακάσης*).
1007. **Νίκολς Κώστας** Πῶς πρέπει νὰ ἐμφανίζονται οἱ ἑλληνικοὶ χοροὶ. Ἡὼς, ἔτ. 4 (1961) ἀρ. 52-53 (11/12), σ. 113-115.
1008. **Petrides Th. and Elfleida** Folk dances of the Greeks. Origins and instructions. New York. Exposition Press (1961), 8ον, σελ. 78.
1009. **Πλάτανος Βασ.** Τὰ Μέγαρα καὶ ὁ χορὸς τῆς τράτας. Περιηγητικὴ 1961, ἀρ. 30, σ. 40-41.
1010. **Χατζηδάκης Γ.** Κρητικὴ μουσικὴ. Κρητ Πρωτ ἔτ. Α' (1961), σ. 133-134.
1011. [**Παπαγρηγοράκης Ἰδομ.**] Ἡ συναυλία τοῦ Κρητικοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ στὸ Ἡράκλειο. Κρητ Ἔστ χρόν. ΙΓ' (1961/62) τεύχ. 113-114, σ. 185-187.

1012. *Ἀσσιώτης Γρηγόρης* Κυπριακοὶ χοροὶ ἀνδρικοὶ καὶ γυναικεῖοι. Λευκωσία - Κύπρος, Μάϊος 1962, 4ον, σελ. 59 + 2 πίν. ἐκτὸς κειμένου. [Πολυγραφημένον ἀντίτυπον].
1013. *Ἀντωνιάδης Χρ. Ἰ.* Τὸ «Καλὴν Ἑσπέραν» στὴν Σαμψοῦντα. Ποντ Ἑστ ἔτ. 13 (1962), σ. 6526-28.
1014. *Κώνστας Κ. Σ.* «Γλέντια τοῦ ξεσηκωμοῦ». Ἑφημ. «Ἡ Καθημερινή», 25 Μαρτίου 1962.
Γενικά περὶ ἁσμάτων καὶ χορῶν.
1015. — Οἱ χοροὶ στὸν ξεσηκωμό. Στρ Ἑστ Γ' 1962) ἀρ. 13-14, σ. 10-13.
1016. *Δουκᾶτος Δημ. Σ.* Ὁ Κεφαλονίτικος μπάλλος καὶ τὰ τραγούδια του. Ἑπταν Ἡμερ χρόν. Β' (1962), σ. 129-143.
Περιλαμβ. καὶ «δίστιχα συνοδευτικὰ χοροῦ καὶ μουσικὴ καταγραφή».
1017. — Ὁ Κεφαλονίτικος μπάλλος. Ἡώς, ἔτ. 5 (1962) ἀρ. 58-60, σ. 116-120.
Δημοσ. ἢ μουσικὴ, δίστιχα καὶ γυρίσματα.
1018. «Γ' ἀηδόνια τῆς Ἀνατολῆς»: τραγούδι Ἀδριανουπολίτικο. Ἀρχ Θε Θεσ 27 (1962) 162. [Μουσικὴ καταγραφή].
1019. *Φιρτινίδης Γ.* Ὁ πυροχίος χορὸς (Σέρρα). Ποντ Ἑστ ἔτ. 13 (1962), σ. 6673-77.
1020. *Κουνενάκη-Γουλιέλμου Ἑλένη* Τὰ Σχινοκάψαλα (Σητείας). Κρητ Ἑστ χρόν. ΙΔ' (1962/63) τεῦχ. 124, σ. 191.

Ε'. Κοινωνικὸς βίος.

1. Οἱ κύριοι σταθμοὶ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς.

Γέννησις, γάμος, τελευτή.

[Βλ. καὶ ἀνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 81. 84. 85. 86. 87. 91 97. 100. 104. 121. 123. 124. 125. 132. 138. 139. 142. 143. 145. 146. 163. 165. 167. 171. 172. 174. 175. 177. 183. 184. 186. 188. 190].

1021. *Ἀλεξανδρόπουλος Κ. Ἀ.* Ὁ θηλασμός ἐν τῇ ἐλληνικῇ καὶ ξένη λαογραφίᾳ. Ἀθήναι 1960, 8ον, σελ. 84. [Μελέτη].
1022. *Ἰωακείμ Χρ.* Προξένεια καὶ ἀρραβῶνες. Μαθ Ἑστ ἔτ. Ι' (1960) ἀρ. 25, σ. 132.
1023. *Καραπατάκης Κώστ.* Γάμος τοῦ παλιοῦ καιροῦ. (Λαογραφικὸ τῆς περιοχῆς Γρεβενῶν). Ἀθήνα 1960, 8ον, σελ. 176.
Κρίσις: Ἡπειρ Ἑστ ἔτ. Ι' (1961) 281-82 (Δ. Σαλαμάγκας).

1024. **Μαρτινέγκος Ἐλισαβέτιος** «Ὁ Ἀλαμάνος»· ἓν ἀνέκδοτο ἱστορικὸ ποίημα. Ἀνακοίνωση: Ντίνου Κονόμου. Ἑπτ Πρωτ Α' (1960), σ. 177-202.
Περιέχονται εἰδήσεις γαμηλίων καὶ λατρευτικῶν ἐθίμων τῆς Ζακύνθου τοῦ 1660.
1025. **Πετρόπουλος Δ.** Ἀ. Λαϊκὲς δοξασίαι γιὰ τὸ βάπτισμα. Εἰς μνήμην Ἀμάντου, Ἀθῆναι 1960, σ. 516-521.
Ἀνάλυσις: Ἑπετ Ἑτ Βυζ Σπ τ. 30 (1960/61), σ. 647 (Π. Γ. Νικολόπουλος).
1026. **Στεργιογιάννης** (=Καραταράκης Γιάνν.) Ἡ θανὴ στὴν Κρήτη. Συνήθειες καὶ παρατηρήματα. Ἡράκλειο 1960, 8ον, σελ. 95.
1027. **Ταρσούλη Γεωργία** Ὁ γάμος στὰ χωριὰ τῆς Πυλίας. Πελοπ Πρωτ ἔτ. Δ' (1960), σ. 261-68.
1028. **Κουτσιλιέρης Ἀνάργ. Γ.** Γαμήλια ἔθιμα τῆς Μάνης. Λαογρ 19 (1960/61) 159-182. [Μετὰ γαμηλ. ἄσματ.].
1029. **Παπανικολάου Φ.** Ὁ γάμος στὴ Δυτικὴ Μακεδονία. Λαογρ 19 (1960/61) 183-221. [Μετὰ πολλῶν γαμηλίων ἄσματ.].
1030. **Πετράκη Στέλλα** Ὁ γάμος τοῦ καπετάνιου. Φιλ Πρωτομ ἄρ. 2-3, Ἀθῆναι 1960-1961, σ. 114-16.
1031. **Παρολαμᾶ Στυλιανή** Γαμήλια ἔθιμα [μετὰ γαμηλίων ἄσματων]. Λαογρ 19 (1960/61), 557-561.
1032. **Ἀθανασιάδης Στ.** Ἡ κηδεία στὴ Σαντά. Ποντ Ἑστ ἔτ. 12 (1961), σ. 6459-62.
1033. **Ἀποστολίδης Ἰ. Ἀ.** Αἱ «Δαφνηφορίαι» τῆς Ἱερισσοῦ. Ἔθιμα ποὺ ἐνθυμίζουσι τὴν ἀρχαιότητα. Χρον Χαλκ 1961, τεῦχ 1, σ. 104-107.
Γίνεται λόγος περὶ τῆς χρήσεως τῆς δάφνης εἰς τὸν γάμον.
1034. **Δανδαλίδης Δημ.** Ἀρραβῶνες στὰ Ἀβδηρα. Θρακ Χρον τόμ. Α' (1960-61), σ. 158-159.
1035. **Κατσιπης Φίλ.** Ἀπ' τὰ λαογραφικὰ τῆς Σαντορίνης. Ἡ ταφὴ τῶν νεκρῶν. Ἡώς, ἔτ. 4 (1961) ἄρ. 43 (2), σ. 64-65.
1036. **Κουτσομύτης Ἀπόστ.** Λαογραφικὰ Νέας Κεσσάνης. Θρακ Χρον Β' (1962), σ. 221-223.
1037. **Μαρίνης Κ.** Σκοντάματα τοῦ γάμου καὶ τῆς ἀγάπης. Ἀπὸ τὰ λαϊκὰ θησαυροφυλάκια τοῦ Μοριᾶ. Πελοπ Πρωτ ἔτ. Ε' (1961), σ. 289-301.
Εἰδήσεις περὶ γάμου μετὰ 17 ἄσματων.
1038. **Ξανθινάκης Ἀντώνης** Ὁ γάμος στὴν Κρήτη. Κρητ Πρωτ ἔτ. Α' (1961), σ. 20-38.
1039. **Παπαγεράκης Ἰ. Π.** Ἔθιμα καὶ τραγούδια τοῦ γάμου «Βάβδου». Χρον Χαλκ 1961, τεῦχ. 1, σ. 76-97.

- Γαμήλια ἔθιμα καὶ ἄσματα 21.
1040. **Παπαδάτος Σταῦρ.** Ἰωσ. Ἡ ἔπαρσις τῆς σημαίας ἐν πομπῇ γάμου ὡς ἰσχυρὸν ἔθιμον ἐν Ἠπειρῷ ἰδίᾳ. Ἠπειρ Ἔστ ἔτ. Γ' (1961) 917-921.
1041. **Παπαθανασίου Μανρ.** Ἡ Τρόκνια. Χρον Χαλκ 1961, τεῦχ. 2, σ. 254-255. Εἰδήσεις ἀναφερόμεναι εἰς τὸ παιδίον καὶ 4 νανουρίσματα.
1042. **Ρωμαῖος Κ.** Ἡ κληματόβεργα στὰ στέφανα τοῦ γάμου. Περιηγητικὴ 1961, ἀρ. 33, σ. 24-25.
1043. **Σαραλῆς Γιάννης** Τὸ Ζαγορίσιο σπίτι. Ε' Οἱ ἀραβῶνες κι' ὁ γάμος. Ἠπειρ Ἔστ ἔτ. Γ' (1961) 912-916, 1095-1100, ἔτ. ΙΑ' (1962) 145-47.
1044. **Ταρσούλη Ἀθηνᾶ** Ἡ γέννησις τοῦ παιδιοῦ. (Ἀπὸ τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ). Φιλ Πρωτοχρ ἔτ. 18 (1961), σ. 219-220.
1045. * **Φραγκεδάκης Ἐμμ. Ἰ.** Ἡ παντρεῖα στὴν Κρήτη, 1961.
Κρίσις : Κρητ Ἔστ χρόν. ΙΓ' (1961/62) τεῦχ. 109, σ. 64-65 (Παντ. Π. Βαβουλές).
1046. **Παπαδάκις Μιχ.** Ἐνας τουρκοκρητικὸς γάμος. Κρητ Ἔστ χρόν. ΙΓ' (1961/62) τεῦχ. 110-111, σελ. 89-91.
1047. **Παπαδιαμαντόπουλος Γ. Ἀ.** Λευκαδίτικοι γάμοι. Ἰόν Ἠχώ, περ. Γ', ἔτ. 17 (31) (1961/62), τεῦχ. 185, σ. 10-11.
1048. **Ἀθανασιάδης Στάθ.** Ἡ κηδεῖα στὴ Σάντα. Ποντ Ἔστ ἔτ. 13 (1962), σ. 6603-6605.
1049. **Δανδαλίδης Δημ.** Χαρά στὰ Ἀβδηρα. Θρακ Χρον ἔτ. Γ' (1962) ἀρ. 5, σ. 42-46, ἀρ. 6, σ. 110-112.
1050. **Λουκᾶτος Δημ.** Ὁ γάμος τοῦ σιδερ-Μέμου. Ἠώς, ἔτ. 5 (1962) ἀρ. 58-60 σ. 95-99.
1051. **Ξανθινάκης Ἀντώνης** Νεκρικὰ ἔθιμα καὶ δοξασίαι στὴν Κρήτη. Κρητ Πρωτ ἔτ. Β' (1962), σ. 282-293.
1052. * **Ὁ Ἀπόστρατος** Τὸ παραστάσιμον. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 22 (1962), ἀρ. 5 (255), σ. 118-19.
Ἔθιμα τελευτῆς πνιγέντων.
1053. **Οἰκονομίδης Δημ. Β.** Ὄνομα καὶ ὀνοματοθεσία εἰς τὰς δοξασίας καὶ συνηθείας τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Λαογρ 20 (1962) 446-542.
1054. **Παπαδάκη Εἰρήνη** Οἱ ἀπαγωγές στὴ Λαογραφία. Κρητ Πρωτ ἔτ. Β' (1962), σ. 151-154.
1055. **Παπαχριστοδοῦλου Πολύδ.** Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα στὸν ΙΗ' καὶ ΙΘ' αἰῶνα στὴ Θράκη. Θρακ Χρον ἔτ. Γ' (1962) ἀρ. 5, σ. 10-15, ἀρ. 6, σ. 66-69. Πλὴν τῆς ἱστορικῆς ὕλης δημοσιεύονται καὶ «τὰ σχολικὰ ἔθιμα» ἐν Θράκη.
1056. **Περράκης Δημ. Κ.** Ὁ γάμος στὸν Καλφᾶ τῆς Θράκης. Ἀρχ Θρ Θησ 27 (1962) 158-161.

1057. *Σωτηριάδης Σωτ.* Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν ἔθιμα ἐν Κύπρῳ. *Λαογρ* 20 (1962) 581-82.
1058. *Χατζηγιάκης Ἀλέξ.* Λαογραφικὰ Ἀσπροποτάμου Πίνδου. *Φιλ Πρωτοχρ* χρόν. 19 (1962), σ. 176-184.

2. Θρησκευτικὴ ζωὴ. Λαϊκὴ λατρεία.

α'. Συλλογαί.

[Βλ. καὶ ἀνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 84. 85. 86. 87. 88. 90. 91. 93. 94. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 106. 107. 109. 112. 117. 120. 121. 123. 124. 125. 127. 134. 136. 137. 138. 139. 142. 143. 144. 145. 157. 159. 161. 162. 163. 166. 167. 170. 172. 174. 176. 177. 178. 181. 183. 184. 186. 187. 188. 190. 1025].

1059. Ἄνωνυμος Λαογραφικά. Χρον Βυζικίου, τευχ. 2 (1958), σ. 34-36.
1060. *Καλεύρα Ἀλεξάνδρα* Ἡθῆ καὶ ἔθιμα τοῦ χωρίου Κιμμέριον. *Λεύκ ΦΕ* Ξάνθης 1958, σ. 70.
1061. *Καραμάνος Γ. Ἰ.* Ἀποκορῆς στὸ χωριό. *Περιηγητικὴ* 1959, ἀρ. 3, σ. 34-35. — Σαρακοστή. *Αὐτόθι*, ἀρ. 4, σ. 44-45. — Μεγάλῃ Λαμπρῇ. *Αὐτόθι*, ἀρ. 5, σ. 34-35. — Χριστούγεννα στὸ Πουρναροχώρι. *Αὐτόθι*, ἀρ. 12, σ. 44-45.
1062. *Παπακώστας Ν.* Τὰ καρναβάλια εἰς τὸ Σούλι κατὰ τοὺς πρὸ τοῦ 1803 χρόνους (ἐκ παραδόσεως - ὡς ἐκ τοῦ πραγματικοῦ). *Σκουφᾶς*, ἔτ. Ε' (1959) τευχ. 14, σ. 144-147.
1063. *Ἀθανασιάδης Στάθ.* Τὸ Δωδεκαήμερον στὴ Σάντα. *Ποντ Ἑστ* ἔτ. 11 (1960), σ. 5561-64.
1064. *Μέγας Γ. Ἀ.* Ἀναστενάρια καὶ ἔθιμα τῆς Τυρινῆς Δευτέρας εἰς τὸ Κωστή καὶ τὰ περίξ αὐτοῦ χωρία τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. *Λαογρ* 19 (1960/61) 472-534. [Συλλογὴ σελ. 472-513, Σημειώσεις σελ. 513-534].
1065. *Βουτσόπουλος* Ἡ Μασκαροδευτέρα ἢ Πιτεροδευτέρα στὸ Σαμμακόβι Θράκης καὶ οἱ Πιτεράδες (τοῦ Κουτρούλη ὁ γάμος). *Ἄρχ Θρ Θησ* 25 (1960) 312-13.
1066. *Γ. Γ. Γ.* Οἱ Πόντιοι τοῦ Καυκάσου. *Ποντ Ἑστ* ἔτ. 11 (1960), σ. 5725-28. [Λατρευτ. ἔθιμα].
1067. Ἡ Καλαμάτα τὸ Πάσχα. *Περιηγητικὴ* 1960, ἀρ. 16, σ. 30-31.
1068. *Ἰωακείμ Χρῖστ.* Ἐθιμα τοῦ χωρίου Ἀσσια. *Μαθ Ἑστ* ἔτ. Ι' (1960) ἀρ. 26, σ. 219.
1069. *Κανδηλάπτης Γ. Θ.* Αἱ θυσίαι παρὰ τοῖς Ποντίοις. *Ποντ Ἑστ* ἔτ. 11 (1960), σ. 5623.

1070. *Κουκουλές Φ.* Ἦθη καὶ ἔθιμα τοῦ Πάσχα. Κρίκος, ἔτ. 11 (1960) ἀρ. 112, σ. 16-17.
Σταχυολογοῦνται καὶ ἀναδημοσιεύονται εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς λατρείας ἐκ παλαιότερων δημοσιευμάτων τοῦ συγγραφέως.
1071. *Δαϊνᾶς Δημ. Ν.* Δεκαπενταύγουστος (ἡ λατρεία τῆς Θεοτόκου). Κρίκος, ἔτ. 11 (1960) ἀρ. 115-116, σ. 18-19.
1072. *Μανάκας Δημ.* Ἀνέκδοτα τεμάχια περὶ Θράκης. Θρακικά, τόμ. 33 (1960), σ. 292-295.
Δημοσ. 1 διαθήκη καὶ εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς λατρείας.
1073. *Μαυρομάτης Θ. Μ.* Τὸ μοναστήρι τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας Φαρμακολογίας τὸ εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον. Ἄρχ Θρ Θησ 25 (1960) 201-16.
Ἐν σελ. 209-10 περιέχονται εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς λατρείας.
1074. *Μισσηλίδης Δ.* Μία προσκύνησις στὸν Ἅγιον Γεώργιον τὸν «Ζαντόν». Ποντ Ἔστ ἔτ. 11 (1960), σ. 5637-39.
1075. *Μουρτίδης Χρ.* Καρναβάλι στὴν Πάτρα. Περιηγητικὴ 1960, ἀρ. 14, σ. 26-29.
1076. *Μπέττης Στέφ.* Τραγούδια καὶ συνήθειες παλιῆς τοῦ Μάη. Ἠπειρ Ἔστ ἔτ. Θ' (1960), σ. 392-394. [Λατρευτ. ἔθιμα].
1077. *Μπόγκας Εὐάγγ.* Ἡ λαογραφία μας: Τὸ Δωδεκαήμερο. Περιοδ. «Ἐκδρομικὸς Ὀμιλος Φυσιολατρῶν Κυψέλης», ἔτ. Α', τευχ. 4ον, [Ἀθῆναι] 1960, σ. 12-16.
1078. Ὁ ἑορτασμὸς τῆς Καθαρᾶς Δευτέρας στὴ Μεσσήνη. Περιηγητικὴ 1960, ἀρ. 14, σ. 38.
1079. : Ὁ Παλαιὸς Ἡ Λαμπρὴ στὸν Πόντο. Ποντ Ἔστ ἔτ. 11 (1960), σ. 5621-22.
1080. *Π(απαδόπουλος) Στ.* Αἱ τρεῖς πανηγύρεις (Κωνσταντινουπόλεως). Ἄρχ Θρ Θησ 25 (1960) 290-92.
1081. *Παπακώστας Νικ. Χρ.* Ἑορτασμοὶ - Πανηγυρισμοί. Ἠπειρ Ἔστ ἔτ. Θ' (1960) 216-217.
1082. ——— Τοῦ Σωτῆρος. Θρησκευτικὴ ἑορτή. Ἀθλητικὰ παιγνίδια καὶ ἀγωνίσματα. Ἠπειρ Ἔστ ἔτ. Θ' (1960) 389-391.
1083. *Παπαχαράλαμπος Γ. Χ.* Ἡ πρωτοχρονιά στὴν Κύπρο. Κρίκος, ἔτ. 11 (1960) ἀρ. 109, σ. 21.
1084. *Παπαχριστόπουλος Παν.* Ὁ Ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Μπουριάνων. Ἱστορία - λαογραφία - ἐπιγραφαὶ - χαράγματα - τοιχογραφίαι. Φιλιατρά, ἔτ. Δ' (1960) τευχ. 14, σ. 17-25.
Περιλαμβάνονται καὶ εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς λατρείας.

1085. ——— Πινελιές ἀπ' τὰ Χριστούγεννα ἐκείνου τοῦ καιροῦ. Φιλιατρά, ἔτ. Δ' (1960) τεῦχ. 14, σ. 26-28.
1086. *Πλάτανος Β.* Ἀγιασώτικο καρναβάλι. Περιηγητικὴ 1960, ἀρ. 15, σ. 35-37. — Τὰ πανηγύρια τοῦ Ταύρου. Αὐτόθι, ἀρ. 16, σ. 40-42. — Ἀναστενάρηδες. Αὐτόθι, ἀρ. 17, σ. 26-29.
1087. *Σ. Β.* Πρωτομαγιά στὴν Ἑλλάδα. Κρίκος, ἔτ. 11 (1960) ἀρ. 113, σ. 16.
1088. *Σιπαρᾶς Χ. Π.* Οἱ φωτιές τοῦ Ἀη-Γιαννιοῦ. Ἄρχ Θε Θεσ 25 (1960) 310-12
1089. *Σιφναίου Ἑλένη* Πανηγύρια στὰ χωριὰ τῆς Λέσβου. Περιηγητικὴ 1960, ἀρ. 19, σ. 19.
1090. *Στούπη - Κυριάκη Χαρά* Πασχαλινὰ ἔθιμα σὲ Κερκυραϊκὸ χωριό. Περιηγητικὴ 1960, ἀρ. 22, σ. 20.
1091. *Ψυχογιός Κ. Δ.* Ἡλειώτικη λατρεία. Καλαντάρι Ὀχτώβρη-Δεκέμβρη, Ἡλειακά, τεῦχ. Κ' (1960), σ. 612-614.
1092. *Ἀντωνιάδης Λέανδρ.* Ἔθιμα τῆς Λαμπρῆς. Λαογρ 19 (1960/61) 542-543.
1093. *Γκιόλιας Μάρκ.* Χριστούγεννα στὴν Τουρκοκρατία. Αἰτωλ Γράμμ χρ. Α' (1960/61) τεῦχ. 3, σ. 129-130.
Ἔθιμα λατρείας καὶ ἀγεργικά τινὰ ἄσματα.
1094. *Κουκουράκης Μ. Ν.* Τὰ κόκκινα Πασχαλινὰ αὐγά. Κρητ Ἔστ χρόν. ΙΓ' (1960/61) τεῦχ. 106, σ. 429-430.
1095. *Κώτση Ἑλένη* Ρουμπάνα. Λαογρ 19 (1960/61) 566-568.
1096. *Πετσιᾶς Βασ.* Ρουγκάτσια ἢ ρουγκατσιάρια. Λαογρ 19 (1960/61) 561-565.
1097. *Ἀθανασοπούλου Βακὼ* Ὁ Κλήδονας. Φιλιατρά, ἔτ. Ε' (1961) τεῦχ. 19, σ. 19-21.
1098. *Ἀναγνωστόπουλος Ξ. Γ.* Τὸ ὑψωμένο δέντρο. Ὁ Λόγος τοῦ Σταυροῦ, ἔτ. Α', ἐν Ἀθήναις 1961, σ. 199-201.
1099. ——— Τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα τῶν ποιμένων τῆς Ρούμελης. Ὁ Λόγος τοῦ Σταυροῦ, ἔτ. Α', ἐν Ἀθήναις 1961, σ. 262-264.
1100. *Ἀνδρεόπουλος Ν.* Ἡ ἀληθινὴ μορφή τῶν Πατριῶν Καρναβαλιῶν. Περιηγητικὴ 1961, ἀρ. 26, σ. 32-33.
1101. *Ἀμαριώτου Μαρία* Κρητικὴ Πρωτοχρονιά. Κρητ Πρωτ ἔτ. Α' (1961), σ. 15-19.
1102. *Δωράνθης Ν.* (=Γεωργακόπουλος Ν.) Μερικὰ ἔθιμα τῆς Πρωτοχρονιάς. Δελτ Ἀγροτ Τραπ τεῦχ. 118 (1961), σ. 38 (606) - 39 (607).
Ἐράνισμα ἐκ διαφόρων συλλογῶν.
1103. *Κανδηλάπτης Γ. Θ. (Κάνις)* Τὸ κρέμασμα τοῦ δισακκιοῦ κατὰ τὰ κά-

- λαντα (ἐν Χαλδία Πόντου). Ποντ Ἔστ ἔτ. 12 (1961), σ. 6089-90.
1104. : «*Κεῖος, Ὁ*» Χριστούγεννα, Πρωτοχρονιά, Φῶτα στὴ Τζιά. Τὸ Νησάκι μας ἢ Κέα, ἔτ. 10 (1961) ἀρ. 115-116, σ. 5-6.
1105. *Δουκᾶτος Δημ. Σ.* Λαογραφικὴ πρωτομαγιά, μὲ περιγραφὲς ἀπὸ τὸ γιορτασμό τῆς στὴν Κεφαλονιά. Ἡώς, ἔτ. 4 (1961) ἀρ. 46 (5), σ. 14-19.
1106. ——— Τὸ Δωδεκαήμερο καὶ οἱ τρεῖς γιορτές του στὴν Κεφαλονιά. Ἑπταν Ἡμερ Α' (1961), σ. 133-45.
1107. *Μαρίνης Κώστας* Ἑλληνικοὶ ἀντίλαλοι: Ἀποκριάτικες νοσταλγίες. Ἡώς, ἔτ. 4 (1961) ἀρ. 43 (2), σ. 37-39.
1108. ——— Ὁ Χρυσομάης τῶν λουλουδιῶν. Ἡώς, ἔτ. 4 (1961) ἀρ. 46 (5), σ. 35-37.
1109. *Μελανοφρύδης Παντ.* Ὀλίγη φιλολογία γύρω στὰ μανουσιάκια. Ποντ Ἔστ ἔτ. 12 (1961), σ. 6077-6080.
Εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς λατρείας.
1110. ——— Ἀέν-Παῦλον. Ποντ Ἔστ ἔτ. 12 (1961), σ. 6143.
Εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς λατρείας.
1111. *Μουσελίμης Σπῦρ.* Τὸ μοναστήρι τῆς Μπούντας καὶ τὸ πανηγύρι τῆς Ἀγία-Παρασκευῆς. Ἡπειρ Ἔστ ἔτ. Γ' (1961) 638-641.
1112. *Νυμφόπουλος Μιλτ.* Ἐνα Πάσχα στὴ Σάντα. (Ἀπὸ τὸ ἀνέκδοτο λαογραφικὸ ἔργο: «Ἱστορία Σάντας τοῦ Πόντου»). Ποντ Ἔστ ἔτ. 12 (1961), σ. 6129-6131.
1113. *Παπαθανασίου Μανρ.* Οἱ φουταροί: Ἡθῆ καὶ ἔθιμα τῆς Ἀρναίας. Χρον Χαλκ 1961, τεῦχ. 1, σ. 98-99.
Ἡθιμα λαϊκῆς λατρείας μετὰ 7 ἀσμάτων.
1114. *Παπαμανώλης Κωνστ.* Πασχαλινὰ ἔθιμα τῆς Καρπάθου. Περιηγητικὴ 1961, ἀρ. 28, σ. 26-27.
1115. *Πλάτανος Βασ.* Τὰ κάλαντα τῶν Φώτων στὴν Ἀγία Παρασκευὴ τῆς Λέσβου. Περιηγητικὴ 1961, ἀρ. 25, σ. 48-49.
1116. *Σαραλῆς Γιάννης* Τὸ Ζαγορίσιο σπίτι. Δον. Ἡθιμα γύρω ἀπὸ τὶς θρησκευτικὰς γιορτές. Ἡπειρ Ἔστ ἔτ. Γ' (1961) 817-824.
1117. *Στρατάκης Νίκ.* Ὁ Κρητικὸς Πύθιος Ἀπόλλωνας καὶ ἡ λατρεία τοῦ Κλήδωνα. Κρητ Πρωτ ἔτ. Α' (1961), σ. 133-146.
1118. : *Ἀγιαντρεώτης* Τὰ Φῶτα πρὸ πεντηκονταετίας στὰ Φιλιατρά. Φιλιατρά, ἔτ. 6 (1961/62) τεῦχ. 21-22, σ. 20.
1119. : *Δουλούδα* (=Μαθιουδάκης Ἰω.) Ὁ Κλήδωνας. Κρητ Ἔστ χρόν. ΙΓ' (1961/62), τεῦχ. 108, σ. 25-26.
1120. *Παπαχριστόπουλος Π. Χ.* Ἡ Τυρινὴ ἀποκριὰ καὶ ἡ Σαρακοστὴ στὰ Φι-

- λιατρά. Ἡ μακαρονού - ἡ καθαροδευτέρα - ὁ τζῶχος - ἡ πρωτομαρτιά - δοξασία τοῦ λαοῦ μας. Φιλιατρά, ἔτ. 6 (1961/62) τεῦχ. 21-22, σ. 12-14.
1121. **Ψ(υχογιός) Κ. Δ.** Ἡλειώτικη λατρεία. Τὰ Δωδεκαήμερα. Ἡλειακά, τεῦχ. ΚΑ' (1961/62), σ. 635-641.
1122. **Ἀναγνωστόπουλος Ξενοφ. Γ.** Ἡ ἑορτὴ τῶν Θεοφανείων. Ὁ Λόγος τοῦ Σταυροῦ, ἔτ. Β', ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 45-48.
1123. **Βαρίκα - Μοσκόβη Εὐρη** Δωδεκαήμερα στὴν Κάρπαθο. Ἡώς, ἔτ. 5 (1962) ἀρ. 54, σ. 24-26.
1124. ——— Λαμπρὴ στὴν Κάρπαθο. Ἡώς, ἔτ. 5 (1962), ἀρ. 57, σ. 16-18.
1125. **Καραμάνος Γ.** Τοῦ Λαζάρου. Κρίκος, ἔτ. 13 (1962) ἀρ. 136, σ. 25-26, 50.
1126. ——— Πρωτομαγιάτικα Χουνέρια. Κρίκος, ἔτ. 13 (1962) ἀρ. 137, σ. 30-31.
1127. **Καροῦτσος Ἀνδρ.** Ἀπὸ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τοῦ νησιοῦ μας. Τιμωρίες λεπτές καὶ καυστικές. Ἰκαριακά, τεῦχ. 23-24 (1962), σ. 30-35.
1128. **Κουκουλομάτης Δημ. Ἰ.** Ἔθιμα τῆς Πάνιτσας. Λαογρ 20 (1962) 572-76. Δημοσ. 1. Τὰ «μόσκαρα» καὶ 2. Ἡ Δευτέρα τοῦ Πάσχα στὴν Πάνιτσα.
1129. **Κοτσομύτης Ἀπόστ.** Λαογραφικὰ Νέας Κεσσάνης. Θρακ Χρον ἔτ. Β' (1962), σ. 165-170, 223-224.
(Γενικά, μαντεία, Ἀπόκρεφ, ἑορτὴ Μπάμπως (μαμμῆς) (8 Ἰαν.), Εὐαγγελισμοῦ, Λαζάρου).
1130. **Κωνσταντάρης Βύρ.** Ἑλληνικὲς ἀποκριές. Κρίκος, ἔτ. 13 (1962) ἀρ. 135, σ. 25.
1131. **Μανίκης Ἀντ. Ν.** Ὑδραῖκα ἀποκριάτικα. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 22 (1962) ἀρ. 3 (253), σ. 66-68.
1132. **Μαυροειδῆς Θ.** Ὁ γυναικεῖος Λάζαρος τοῦ Δυρραχίου. Λαογρ 20 (1962) 576-78.
Περιγραφή τοῦ ἐθίμου μετὰ 8 ἀσμάτων.
1133. **Παπαδόπουλος Δ. Κ.** (Σταυριώτης) Ἡ γιορτὴ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου στὸ Σταυρίν. Ποντ Ἔστ ἔτ. 13 (1962), σ. 6890-93.
1134. **Παφίλης Κ. Δ.** Ἀνάληψη. Στερ Ἔστ ἔτ. Γ' (1962) ἀρ. 15, σ. 98.
1135. **Ρ. Κ.** Λαογραφικὰ τοῦ μηνός. Ἰανουάριος. Κρίκος, ἔτ. 13 (1962) ἀρ. 133, σ. 13.
Εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς λατρείας.
1136. **Σαλαμάγκας Δ.** Ἡ Περπερούνα κι ἄλλα παλιὰ συνήθεια. Ἡώς, ἔτ. 5 (1962) ἀρ. 61-62, σ. 14.
1137. **Φιρτινίδης Γ. Π.** Τὸ πανηγύρι τοῦ «Ἁ-Λιαῖ» τῆς Μόχωρας. Ποντ Ἔστ ἔτ. 13 (1962), σ. 6761-64.
1138. **Βαβουλῆς Π. Π.** Λαογραφικά: Τὸ εὐλογημένο δενδρολίβανο καὶ ἡ καταραμένη δάφνη. Κρητικὰ ἐπίκαιρα παρατηρήματα. Κρητ Ἔστ χρόν. ΙΔ' (1962/63), τεῦχ. 117-118, σ. 366-367.

β'. Μελέται.

[Βλ. και άνωτ. τὰ άρθρα ύπ' αριθμ. 1064. 1070].

1139. *Δουκᾶτος Δημ.* Τὸ Ἑλληνικὸ Πάσχα. Ἐλεύθερα Γράμματα, ἐν Ἀθήναις, περ. Β', ἔτ. 1947, σ. 104.
1140. *Ρωμαῖος Κ.* Ὁ ἀφέντης ὁ Ἄι-Γιώργης. Περιηγητικὴ 1959, ἀρ. 4, σ. 19. — Ἐπιτάφιος. Αὐτόθι, ἀρ. 5, σ. 22-23. — Τὸ «καλημέρισμα» τῆς Πρωτοχρονιάς στὴν Ἠπειρο καὶ Ρούμελη. Αὐτόθι, 1960, ἀρ. 13, σ. 24-25. — Ἀποκριά. Ἀρχαϊκὴ γιορτὴ «τῶν ἀπὸ τῆς γῆς ἀποζώντων». Αὐτόθι, ἀρ. 14, σ. 24-25. — Πρωτοχρονιά. Ἡ σύγκρουση καὶ ἡ συναδέλφωση μιᾶς διπλῆς λατρείας. Αὐτόθι, 1961, ἀρ. 25, σ. 29-30. — Ἡ λατρευτικὴ ψυχολογία τῆς Μεγάλης Πέμπτης. Αὐτόθι, ἀρ. 28, σ. 22-23.
1141. *Κόντογλους Φ.* Ὁ Ἅγιος Νικόλαος, προστάτης τῶν θαλασσινῶν. Κρίκος, ἔτ. 11 (1960) ἀρ. 119-120, σ. 16-17.
1142. *Γ. Κωνστ.* Πῶς ἐωρτάζετο τὸ Πάσχα... πρὸ Χριστοῦ. Κρίκος, ἔτ. 11 (1960), ἀρ. 112, σ. 18.
1143. *Δουκᾶτος Δ. Σ.* Οἱ λαϊκὲς ἀποκριὲς στὴν Κεφαλονιά. Μάσκερες - παραστάσεις - χοροί. Ἐπτ Πρωτ Α' (1960), σ. 147-154.
1144. *Πετρόπουλος Δ. Ἀ.* Μαμούρι - Φαρμακός. Ἀριστοτέλειον Πανεπιστ. Θεσσαλον. Ἐπιστ. Ἐπετ. Φιλοσοφ. Σχολ. τόμ. Η' (Μνημόσυνον Μανόλη Τριανταφυλλίδη), Θεσσαλονίκη 1960, σ. 241-246.
1145. *Βογιατζίδης Ἰ. Κ.* Ἐπιβίωσις ἀρχαίων ἀγροτικῶν ἐορτῶν εἰς τὰς Κυκλάδας. Ἐπετ Ἐταιρ Κυκλαδ Μελ τ. Α' (1961), σ. 573-592.
1146. *Δ(ουλγεράκης) Μ.* Καρναβάλι. Χοροὶ - τραγούδια - παραστάσεις - μυστηριακὲς καὶ σατιρικὲς τελετὲς σ' ὅλη τὴ χώρα. Πειραϊκὴ - Πατραϊκὴ, ἔτ. 6 (1960) ἀρ. 58, σ. 8-9 καὶ 22.
1147. — Πάσχα στὴν Ἑλλάδα. Πειραϊκὴ-Πατραϊκὴ, ἔτ. 6 (1960), ἀρ. 59, σ. 8-9. — Χριστούγεννα καὶ Πρωτοχρονιά. Ποιὰ εἶναι ἡ ἱστορία τους. Αὐτόθι, ἔτ. 7 (1961) ἀρ. 78, σ. 8-9.
1148. *Θρακιώτης Κώστας* Ὁ μῦθος τῶν καλογέρων καὶ τοῦ Κιοπέκ-μπεη στοὺς Ἰχθυεὺς τοῦ Σοφοκλῆ καὶ γενικότερα σὲ σχέση μετὰ τὴ γένεση τῆς τραγωδίας. Θρακ Χρον ἔτ. Α' (1960/61), σ. 35-41.
1149. *Ἀδὰμ Πέτρο. Β.* Καλικάντζαροι. Ἠπειρ Ἐστ ἔτ. Ι' (1961) σ. 1090-1094. Ὁ συγγρ συζητεῖ περὶ τῆς ἐτυμολογίας τῆς λέξεως Καλικάντζαρος.
1150. *Μέγας Γ. Ἀ.* Χριστούγεννα στὴ Δυτικὴ Μακεδονία. Ἀνατύπ. ἐκ τοῦ «Ἡμερολογίου Δυτικῆς Μακεδονίας», 1961, 8ον μικρ., σελ. 6.

1151. *Μέγας Γ. Α.* Χριστουγεννιάτικα ἔθιμα, Κρίκος, ἔτ. 12 (1961) ἀρ. 131-132, σ. 12-13.
1152. *Παπαδόπουλος Σ.* Ἡ γιορτὴ τῆς Μπάμπως. Ἐνα παράξενο Θρακικὸ ἔθιμο ποὺ ξεκινάει ἀπὸ τὴ Διονυσιακὴ λατρεία. Ἄρχ. Θρ. Θησ τόμ. 26 (1961) 347-352.
1153. *Sophocles S. M.* The Religion of Modern Greece, Thessaloniki 1961, 8ον, σελ. 74. (Ἐταιρ. Μακεδ. Σπουδ. Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσον. τοῦ Αἴμου 48).
1154. *Στρατάκης Νίκος* Ὁ Κρητικὸς Πύθιος Ἀπόλλωνας καὶ ἡ λατρεία τοῦ Κλήδονα. Κρητ Πρωτ ἔτ. Α' (1961), σ. 143-146.
1155. *Thomson George* Ἡ Ἀρκουδιώτισσα. Ἐπιθ Τέχνης, τόμ. 14 (1961), σ. 605-607.
Γίνεται λόγος περὶ λατρείας τῆς Ἀρτέμιδος σήμερον εἰς σπήλαιον εἰς Ἀκρωτήρι Κυδωνίας Κρήτης καὶ πανηγύρεως τῆς Παναγίας Ἀρκουδιώτισσας τὴν 2 Φεβρουαρίου.
1156. ——— Ἡ Ἀρκουδιώτισσα. Κρητ Χρον τόμ. ΙΕ'-ΙΣΤ' (1961-62), τεῦχ. Γ', σ. 93-96.
Ἐπιβίωσις τῆς λατρείας Ἀρτέμιδος εἰς σπήλαιον τοῦ Ἀκρωτηριοῦ Κρήτης.
1157. *Χουρμουζιάδης Ἀναστ.* Περὶ τῶν ἀναστεναρίων καὶ ἄλλων τινῶν παραδόσεων, ἔθιμων καὶ προλήψεων ὑπό—. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1873. Ἄρχ. Θρακ. Θησ τόμ. 26 (1961) 143-167.
Ἀναδημοσίευσις.
1158. *Γεωργακόπουλος - Δωράνθης Νίκ.* Πασχαλιάτικα ἀγροτικὰ ἔθιμα. Δελτ Ἀγροτ Τραπ τεῦχ. 125 (1962), σ. 41 (911) - 42 (912).
1159. *Δασκαλόπουλος Θ.* Ἐνα παράξενο ἔθιμο τῆς Θράκης μεταφυτεμένο εἰς τὴ Μακεδονία. Ἄρχ. Θρ. Θησ τόμ. 27 (1962) 353-357.
Πρόκειται περὶ τῆς ἑορτῆς τῆς 8ης Ἰανουαρίου (ἡμέρας τῆς μαμμῆς).
1160. *Δ. Μ.* Πασχαλιὰ στὸ Μωρηᾶ. Πειραϊκὴ - Πατραϊκὴ, ἔτ. 8, ἀρ. 82 (1962), σ. 34 - 35.
1161. *Κ. Γ.* Σέρραι: ἡ πολύπαθη Μακεδονικὴ πολιτεία. Πειραϊκὴ - Πατραϊκὴ, ἔτ. 8, ἀρ. 80 (1962), σ. 23-25.
(Ἀποκριές. Ἀναστενάρια. Τὰ βρεξούδια. Τὸ χορτάρι τοῦ Χριστοῦ. Τὸ πανηγύρι τῆς Διόκαλης).
1162. *Kriss Rudolf und Kriss-Heinrich Hubert* Beiträge zum religiösen Volksleben auf Volksleben auf der Insel Cypern mit besonderer Berücksichtigung des Wallfahrtswesens. Rheinisches Jahrbuch für Volkskunde. Bd. 12 (1962;), σ. 135-210 + 74 εἰκ. ἔκτος κειμένου.
1163. *Μέγας Γ. Α.* Τὰ Ἅγια Θεοφάνεια. Κρίκος, ἔτ. 13 (1962), ἀρ. 133, σ. 12-13.

1164. *Μέγας Γ. Α.* Τὰ Ἀναστενάρια τοῦ 1962 εἰς τὴν Ἀγίαν Ἑλένην τῶν Σερροῶν. Λαογρ 20 (1962) 552-557.
Ἐκτὸς κειμένου δημοσ. ἔτι 5 πίνακες δημόδους μουσικῆς ἐκ καταγραφῆς Σπ. Περιστέρη, καὶ 16 εἰκόνες.
1165. : *Ὁ Ἀπόστρατος* Ταμπούρια καὶ μασκαράδες. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 22 (1962), ἀρ. 2 (252), σ. 36-37.
1166. *Παπαδιαμαντιόπουλος Γ. Α.* Ἀνθεστήρια, Διονύσια, Ἀνθεςφόρια. Περιηγητικὴ, ἀρ. 42, Ἀθῆναι 1962, σ. 46-47.
1167. *Παπακωνσταντίνου Θ.* Μιὰ παράξενη γιορτὴ στὴ Μονοκκλησιά. Ἄρχ Θεσ τόμ. 27 (1962) 350-353.
1168. *Ρωμαῖος Κ.* Τὴ νύχτα τῆς Πρωτοχρονιάς στὴν πατρίδα τοῦ Ἀγίου Βασιλείου. Περιηγητικὴ, ἀρ. 37, Ἀθῆναι 1962, σ. 14-15. — Ἅγιε μου Γιώργη, Σκυριανέ. Αὐτόθι, ἀρ. 40, σ. 14-15. — Ἀναστενάρια. Αὐτόθι, ἀρ. 41, σ. 12-13. — Οἱ φωτιές τοῦ Ἁϊ-Γιάννη. Αὐτόθι, ἀρ. 42, σ. 18-19. — Νοέμβριος. Αὐτόθι, ἀρ. 47, σ. 14-15.
1169. : *Στυκ.* Τὰ βρεξούδια. Ἄρχ Θεσ τόμ. 27 (1962) 357-358.
1170. *Χατζηϊωάννου Κυρ. Π.* Αἱ ἑορταὶ τοῦ Κατακλυσμοῦ ἐν Κύπρῳ καὶ ἡ καταγωγὴ των. Λαογρ 20 (1962) 3-10.
Ἀνακοίνωσις τοῦ συγγορ. εἰς τὸ VIe Congrès International des Sciences Anthropologiques et Ethnologiques (συνελθὸν ἐν Παρισίοις ἀπὸ 30.7.-6. 8. 1960) καὶ δημοσιευθεῖσα ἀγγλιστὶ εἰς τὰ Πρακτικὰ τοῦ Συνεδρίου, ἀπ' ὅπου μεταφράζεται τῇ προσθήκῃ παραπομπῶν τινῶν.

3. Κοινωνικὴ ζωὴ.

α'. Κοινωνικὴ ὀργάνωσις.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 93. 94. 95. 100. 105. 109. 112. 122. 127. 128. 137. 143. 147. 151. 156. 163. 165. 166. 168. 182. 186. 193. 195].

1171. *Γιαννακάκης Γ.* Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Θράκης κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς τουρκοκρατίας. Θρακικά, τόμ. 29 (1958) 5-288.
Ἐν σ. 88-90 εἰδήσεις περὶ δημογεροντίας.
1172. *Ἐλευθερίου Α.* Τὰ Ἀμπελάκια τῆς Θεσσαλίας. Περιηγητικὴ 1959, ἀρ. 4, σ. 34-35.
1173. *Ἀντωνιάδου Σοφία Α.* Νέα στοιχεῖα ἀπὸ τὰ κατάστιχα τῆς ἑλληνικῆς ἀδελφότητος Βενετίας (16 αἰ.). Ἀφιέρωμα Τριανταφυλλίδη, Ἀθήνα 1960, σελ. 63-67.
1174. *Θωμόπουλος Θεόδ.* Οἱ Ἑβραῖοι στὴ Ρουμελιώτικη λαογραφία. Ρουμελ. Ἡμερολ χρόν. Δ' (1960) 49-55.

1175. *Ἰωακειμίδης Σ. Π.* Habesche. Ἱστορικὴ καὶ λαογραφικὴ μελέτη τῆς περιφερείας Χαπέδ, ἐκκλ. ἐπαρχίας Κολωνίας - Νικοπόλεως. Ποντ Ἑστ ἔτ. 11 (1960), σ. 5657-61, 5715-16, 5838-40.
Εἰδήσεις περὶ κοινωνικῆς ὀργανώσεως.
1176. *Καλινδέρης Μιχ.* Αἱ συντεχνίαι τῆς Κοζάνης ἐπὶ τουρκοκρατίας, Θεσσαλονίκη, 1958, 8ον, σελ. ε' + 98. (Δημοσιεύματα Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης, ἀρ. 4).
Κρίσις: Μακεδονικά, τ. Δ' (1955-1960), σ. 593-94 (Β. Λαούρδας).
1177. *Μάνεσης Σταῦρ.* Τὰ μέτρα καὶ τὰ σταθμὰ στὴ γλῶσσα μας, Ἀθήναι, Αὐγούστος 1960, 8ον μικρ., σελ. 13. (Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ περιοδικὸ Βιομηχανικὴ Ἐπιθεώρησις).
1178. *Μαρίνης Κ.* Πατρογονικὰ προστάγματα. Ἀπὸ τὰ πνευματικὰ θησαυροφυλάκια τοῦ Μοριᾶ. Πελοπ Πρωτ ἔτ. Δ' (1960), σ. 323-29.
Ἔθιμα συνεργασίας καὶ ἀλληλοβοηθείας.
1179. *Ξηροτύρης Ζάχ.* Ἀδελφοποιήσις καὶ ἐπιστηθία φιλία. Στερ Ἑστ ἔτ. Α' (1960) ἀρ. 4, σ. 257-59.
1180. *Χαροκόπος Ἄντ.* Ὁ θεσμὸς τῆς δημογεροντίας ἐν Χίῳ ἐπὶ τουρκοκρατίας. Ἐν Χίῳ 1960, 8ον, σελ. 160.
Κρίσις: Λαογρ 19 (1960/61) 621-622 (Δ. Β. Οἰκονομίδης).
1181. *Δ(ουλγεράκης) Μ.* Οἱ ἔμποροι - οἱ πρᾶματευτάδες καὶ οἱ συντεχνίες τῆς τουρκοκρατίας. Πειραικὴ - Πατραϊκὴ, ἔτ. 7 (1961) ἀρ. 75, σ. 28-29. — Ἡ ἀλληλοβοήθεια καὶ ὁ συνεταιρισμὸς τῶν προγόνων μας. Αὐτόθι, ἀρ. 76, σ. 21 καὶ 34.
1182. *Ἰωαννίδης Κώστ.* Στὰ καλωσορίσματα. Ποντ Ἑστ ἔτ. 12 (1961), σ. 6072.
1183. *Δαμπράκη Μαρίνα* Ἡ γυναῖκα τῆς Κρήτης. Πειραικὴ - Πατραϊκὴ, ἔτ. 7 (1961) ἀρ. 68, σ. 24-25.
1184. *Σαραλῆς Γιάννης* Τὸ Ζαγορίσιο σπίτι. (Ἡ ξενητεία). Ἡπειρ Ἑστ ἔτ. Ι' (1961) 823-24.
1185. *Συμεωνίδης Σῦμ. Μ.* Ἀνέκδοτα ἔγγραφα τῆς δημογεροντίας Σίφνου. Ἐπετ Ἑταιρ Κυκλαδ Μελ τ. Α' (1961), σ. 529-532.
1186. *Ἀντωνάκου Ντιάνα* Ἡ Κεφαλονίτισσα. Ἡώς, ἔτ. 5 (1962) ἀρ. 58-60, σ. 134-144.
Δημ. καὶ εἰδήσεις περὶ τῆς οἰκίας.

β'. Λαϊκὸν δίκαιον.

[Βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 121. 138. 161].

1187. *Παπαρηγοράκης Ἰδομ.* Κρητικὰ συμβόλαια ἐπὶ τουρκοκρατίας. Κρητ. Ἔστ. χρόν. ΙΑ' (1959/60) 35-39. [2 προικοσύμφωνα].
1188. *Βασδραβέλλης Ἰ.* Τὸ ἀρχεῖον τῶν ἀδελφῶν Γραμματικοῦ. Μακεδονικά, τ. Δ' (1955-1960), σ. 163-231.
Περιλαμβάνονται καὶ τινὰ νοταριακὰ ἔγγραφα.
1189. *Γέροντας Δημ. Ἀ.* Ἡ προῖξ καὶ ἡ πρόγαμος δωρεὰ κατὰ τὸ ἐθιμικὸν δίκαιον εἰς τὰς Ἀθήνας ἐπὶ τουρκοκρατίας. Ἀθηναϊκά 17 (1960), σ. 49-60.
1190. *Γρύσπος Παναγ.* Ἡ διαχείριση τῶν δασῶν καστανιαῶς στὸ Ἅγ. Ὄρος. ΒΝJb 18 (1945/49), Athen 1960, σ. 9-15.
Εἰδήσεις περὶ λαϊκοῦ δικαίου σχετικῶς πρὸς τὴν διαχειριστικὴν μορφήν τῶν καστανοδασῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους.
1191. *Δελιαλῆς Ν.* Ἡ διαθήκη τοῦ Ὀσίου Νικάνορος τοῦ Θεσσαλονικέως. Μακεδονικά, τ. Δ' (1955-1960), σ. 416-425.
1192. *Δημόπουλος Ἀ.* Περισυλλογὴ μεταβυζαντινῶν νομικῶν ἔγγράφων. Ν Ἀθῆν. τόμ. Γ' (1958/1960), σ. 24-45.
1193. *Δροσόπουλος Ἰωάνν.* Ἀποφάσεις δικαστηρίων ἀναφερομένων (sic) εἰς ἀναγνώρισιν ἐθίμων ἐν Εὐβοίᾳ. Ἀρχ. Εὐβ. Μελ. τ. 7 (1960), σ. 21-24.
1194. *Κατηφόρης Ν. Κ.* Λευκάδα καὶ δίκαιο. Ἐπτ. Πρωτ. Α' (1960), σ. 216-19.
Εἰδήσεις περὶ λαϊκοῦ δικαίου.
1195. : Ὁ *Συλλέκτης* (=Ψυχογιὸς Ντ.) Ἡλειακὸν Ἀρχεῖον. Ἡλειακά, τεῦχ. Κ' (1960), σ. 609-611. [Προικοσύμφωνον].
1196. *Παπαδόπουλος Νικόλ. Παν.* Ἀγοραπωλησία ἐθνικῶν κτημάτων. Ἡλειακά, τεῦχ. Κ' (1960), σ. 594-98.
1197. *Παπαχριστόπουλος Παν.* Δέκα ἱστορικὰ γεγονότα εἰς ἑκάστην μας ἔκδοσιν. Φιλιατρά, ἔτ. Δ' (1960) τεῦχ. 15, σ. 6-9, τεῦχ. 16, σ. 15-17.
Ἐν σ. 7 τοῦ τεύχ. 15 γίνεται λόγος διὰ τὸ προικοσύμφωνον τῆς Σμαράγδως (1825).
Ἐν σελ. 15 τοῦ τεύχ. 16 περὶ μιᾶς ἀπαγωγῆς τοῦ 1830.
1198. *Πετρόπουλος Γ. Ἀ.* Νοταριακαὶ πράξεις Μυκόνου τῶν ἐτῶν 1663-1779 ἐκδιδόμεναι ὑπό-, Ἀθῆναι 1960, 8ον, σελ. 1094. (Παράρτημα τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Μνημεῖα τοῦ Μεταβυζαντινοῦ δικαίου 3).
Δημοσ. 1802 ἔγγραφα μεθ' εὐρετηρίου κυρίων ὀνομάτων καὶ τοπωνυμίων συνταχθέντος ὑπὸ τοῦ Ἀντ. Κατσουροῦ.
1199. [*Ψυχογιὸς Ντ.*] Ἡλειακὸν Ἀρχεῖον. Ἡλειακά, τεῦχ. ΙΘ' (1960), σ. 569-71. [1 ἀγοραπωλησία].

1200. **Βισβίξης Ἰάν. Τ.** Δικαστικαὶ ἀποφάσεις τοῦ 17^{ου} αἰῶνος ἐκ τῆς νήσου Μυκόνου. Ἐπετ. Ἀρχ. Ἱστορ. Ἑλλην. Δικαίου, τεῦχ. 7 (1957), σ. 20-154 + VIII φωτ. πίν. πανομ. ἔγγρ.
Κρίσις: Ἐπετ Ἐταιρ Κυκλαδ Μελ τ. Α' (1961), σ. 611-612 (Δ. Β. Οἰκονομίδης).
1201. ——— Ναξιακὰ νοταριακὰ ἔγγραφα τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ Δουκάτου τοῦ Αἰγαίου (1538-1577). Ἐπετ. Ἀρχ. Ἱστορ. Ἑλλην. Δικαίου, τεῦχ. 4, ἐν Ἀθήναις 1951, 8ον, σ. 1-166.
Κρίσις: Ἐπετ Ἐταιρ Κυκλαδ Μελ τ. Α' (1961), σ. 610-611 (Δ. Β. Οἰκονομίδης).
1202. **Γκιώνης Μιχ.** Ἅγιος Νικόλαος Βοροῦ. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 21 (1961) ἀρ. 3 (241), σ. 67-69.
Δημοσ. μία διαθήκη.
1203. **Κατηφόρης Νικ. Κ.** Συμβολὴ στὴ μελέτη τοῦ Λευκαδίτικου δικαίου. Ἑπτὰ ἡμέρ. χρόν. Β' (1962), σ. 196-200.
1204. **Κώνστας Κ. Σ.** Παλαιογραφικὰ τῆς Ρούμελης. Δώδεκα ἔγγραφα τῆς τουρκοκρατίας (1778-1820). Ρουμ Ἡμερολ. χρόν. Ε' (1961), σ. 65-78.
Πωλητ. ἔγγραφα II καὶ δικαστ. ἀποφ. 1.
1205. **Πλάτανος Β.** Παλιὰ προικοσύμφωνα καὶ συμφωνητικὰ [2]. Περιογητικὴ 1961, ἀρ. 28, σ. 48-49.
1206. **Σαχίνης Γ. Ἰ.** Τὸ ἀστικὸν δίκαιον τῆς Ὑδρας. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 21 (1961) ἀρ. 8-9 (246-247), σ. 179-180.
1207. **Συμεωνίδης Σίμος Μ.** Διαθήκη ἐκ Σίφνου. Ἡώς, ἔτ. 4 (1961) ἀρ. 47 (6) σ. 68-71.
1208. **Ζέπος Π. Ἰ.** «Παλληκαριάτικον» ἢ «ἀγριλίκιον». Πελοπ τόμ. Ε' (1962) 322-347.
1209. **Σερρεμέτης Δημ. Γ.** Δικαιοπρακτικὰ καὶ ἄλλα ἔγγραφα ἐκ τῶν Ἀρχείων τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βενετίας περὶ Κυθήρων. Δικαιοπραξίαι τοῦ Φιλαδελφείας Ἀθανασίου Βαλεριανοῦ. Θησαυρίσματα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βυζαντινῶν καὶ Μεταβυζαντινῶν Σπουδῶν, Βενετία, τόμ. 1 (1962) ἀρ. 1, σ. 119-141.

4. Παιδικὴ ζωὴ.

Παιδιαί.

[βλ. καὶ ἄνωτ. τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 97. 110. 121. 125. 136. 146. 153. 160. 173. 177. 185].

1210. **Κυριακίδου Θεοδώρα** Κυπριώτικα παιγνίδια. Μαθ Ἑστ ἔτ. Ι' (1960) ἀρ. 26, σ. 218-19.

1211. *Παπακώστας Νικ. Χρ.* Τοῦ Σωτήρος. Θρησκευτική ἑορτή. Ἀθλητικά παιγνίδια καὶ ἀγωνίσματα. Ἡπειρ Ἔστ ἔτ. Θ' (1960) 389-391.
1212. *Παπαχριστοδούλου Πολύδ.* Τὰ ἑλληνικά γράμματα τὸν ΙΗ' καὶ ΙΘ' αἰῶνα στὴ Θράκη. Ἀρχ. Θρ Θησ τόμ. 25 (1960) 227-260.
Ἐν σ 253-58 εἰδήσεις περὶ σχολικῶν ἐθίμων ἐν Θράκη.
1213. Πετροπόλεμος. Φιλιατρά, ἔτ. Δ' (1960) τεῦχ. 16, σ. 25-27.
1214. *Δουκᾶτος Δημ.* Ἡ λαογραφία τῆς τράπουλας. Ἡώς, ἔτ. 4 (1961) ἀρ. 42 (1), σ. 49-52.
1215. *Ἀθανασιάδης Στάθ.* Παιγνίδια τῆς Σάντας [16]. Ποντ Ἔστ ἔτ. 13 (1962), σ. 6765-66, 6902-6903.
1216. *Κώνστας Κ. Σ.* «Παιχνίδια τοῦ εἰκοσιένα». Ν Ἔστ τόμ. 71 (1962), σ. 426-429.
1217. *Δουκᾶτος Δημ.* Ὁ χαρταετός. Παιδικὴ διασκέδασις ποὺ ἔγινε ἐθιμική. Ἡώς, ἔτ. 5 (1962) ἀρ. 55, σ. 16-21.
1218. *Σεϊτανίδης Δημ.* Τί παιγνίδια παίζαν τὰ Σουλιωτόπουλα στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας. Ἀρχ Θρ Θησ τόμ. 27 (1962) 293-314 [19 παιδιαί].

III. ΞΕΝΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Α'. Λαογραφία τῶν Βαλκανικῶν λαῶν.

1. Σερβικὴ Λαογραφία.

1219. *Matičetov Milco* Sežgani in prerojeni človek. Der verbrannte und wiedergeborene Mensch. Ljubliana 1961, 8ον, σελ. 279. (Slovenska Akademija Znanosti in Umetnosti razred za filološke in literarne vede. Dela 15. Institut za slovensko narodopisje 4).

Κρίσις : Λαογρ 20 (1962) 603-608 (Γ. Ἀ. Μέγας).

2. Ρουμανικὴ λαογραφία.

1220. *Alexandru Tiberiu* Instrumentele muzicale ale poporului Romîn. Lucrare aparută sub îngrijirea Institutului de Folclor. Editura de Stat pentru literatura, și arta. București 1956, 8ον, σελ. 388.

Κρίσις : Λαογρ 18 (1959) 586-91 (Δ. Β. Οἰκονομίδης).

1221. Studii și cercetări de istorie literară și folclor, anul VII (1958), τεύχη 1-4, București, 8ον, σελ. 532. (Editura Academiei Republicii Populare Romîne).

Κρίσις : Ἀρχ Θρ Θησ τόμ. 25 (1960) 314-16 (Δ. Β. Οἰκονομίδης).

1222. Studii și cercetări de istorie literară și folclor, anul VIII (1959) 1-4, București, 8ον, σελ. 742. (Editura Academiei Republicii Populare Romine).
Κρίσις : 'Αρχ. Θρ. Θησ. τόμ. 25 (1960) 319-20, και τόμ. 27 (1962) 395-396 (Δ. Β. Οικονομίδης).
1223. Studii și cercetări de istorie literară și folclor, anul IX (1960) 1-4, București, 8ον, σελ. 802.
Κρίσις : 'Αρχ. Θρ. Θησ. τόμ. 27 (1962) 396-397 (Δ. Β. Οικονομίδης).
1224. Studii și cercetări de istorie literară și folclor, anul X (1961) τεύχ. 1-2, București, 8ον, σελ. 394.
Κρίσις : 'Αρχ. Θρ. Θησ. τόμ. 27 (1962) 398 (Δ. Β. Οικονομίδης).
1225. **Οικονομίδης Δημ. Β.** 'Ο Ρουμάνος λαογράφος Ovid Densusianu (1873-1938) και ἡ Σχολή του. 'Αρχ. Θρ. Θησ. τόμ. 27 (1962) 387-394.
1226. **Revista de Folclor** publicata de Institutul de Folclor. Redactor Sef: Mihai Pop, București, ἔτ. I (1956), Nr. 1-2, σχ. 8ον, σελ. 383. "Ετ. II (1957), Nr. 1-2, 8ον, σελ. 208, Nr. 3, σελ. 147, Nr. 4, σελ. 167. "Ετ. III (1958), Nr. 1, σελ. 151, Nr. 2, σελ. 152, Nr. 3, σελ. 147, Nr. 4, σελ. 211. "Ετ. IV (1959), Nr. 1-2, σελ. 278, Nr. 3-4, σελ. 229. "Ετ. V (1960), Nr. 1-2, σ. 184, Nr. 3-4, σελ. 183. "Ετ. VI (1961), Nr. 1-2, σελ. 163, Nr. 3-4, σελ. 240.
Κρίσις : Λαογρ. 20 (1962) 637-644 (Δ. Β. Οικονομίδης).

3. Τουρκική λαογραφία.

1227. **Eberhard Wolfram** Minstrel Tales from Southeastern Turkey. Berkeley and Los Angeles, 1955, 8ον, σελ. 92. (University of California Press. Folklore Studies 5).
Κρίσις : 'Ελληνικά 17 (1962) 446-454 ('Αλίκη Κυριακίδου-Νέστορος).

Β' Λαογραφία ἄλλων εὐρωπαϊκῶν λαῶν.

1. Γενικά.

1228. **Röhrich Lutz** Erzählungen des späten Mittelalters und ihr Weiterleben in Literatur und Volksdichtung bis zur Gegenwart. Sagen, Märchen, Exempel und Schwänke mit einem Kommentar, herausgegeben von —. Band I. Francke Verlag. Bern und München, 1962, 8ον, σελ. 312.
Κρίσις : Λαογρ. 20 (1962) 625-627 (Γ. 'Α. Μέγας).
1229. Internationales Kongress der Volkserzählforscher in Kiel und

Kopenhagen (19.8.1959). Vorträge und Referate, Berlin 1961, 8ον, σελ. VIII + 474. (Supplement-Serie zu Fabula, hrsg. von Kurt Ranke. Reihe B. Untersuchungen Nr. 2).

Κρίσις : Λαογρ 19 (1960/61) 589-91 (Γ. 'Α. Μέγας).

2. Γερμανική λαογραφία.

1230. Deutsche Volkslieder mit ihren Melodien, hrsg. von Deutschen Volksliedarchiv, 4ter Band: Unter Mithilfe von *Hinrich Siuts* hrsg von *Erich Seemann* und *Walter Wiora*. Berlin. Walter de Gruyter u. Co. 1959, 4ον, σελ. 361.

Κρίσις : Λαογρ 18 (1959) 604-13 (Γ. 'Α. Μέγας).

1231. **Cammann Alfred** Westpreussische Märchen, herausgegeben von-, Berlin 1961, 8ον, σελ. 357. (Supplement-Serie zu Fabula hrsg. von Kurt Ranke. Reihe A: Texte. Bd. 3).

Κρίσις : Λαογρ 19 (1960/61) 586-589 (Γ. 'Α. Μέγας).

1232. Deutsches Jahrbuch für Volkskunde hrsg. vom Institut für Deutsche Volkskunde an der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin durch Wilhelm Fraenger. Siebenter Band. Jahrgang 1961. Akademie-Verlag. Berlin, 8ον, σελ. 386.

Κρίσις : Λαογρ 19 (1960/61) 625-26 (Γ. 'Α. Μέγας).

1233. Herr und Knecht. Antifeudale Sagen aus Mecklenburg. Aus der Sammlung *Richard Wossidlos* hrsg. von *Gisela Schneidewind*. Akademie-Verlag. Berlin 1960, 8ον, σελ. XXV + 210. (Deutsche Akademie d. Wiss. zu Berlin. Veröffentl. d. Inst. f. Deutsche Volkskunde. Bd. 22. Deutsche Sagen demokratischen Charakters. Bd. 1).

Κρίσις : Λαογρ 19 (1960/61) 627-629 (Γ. 'Α. Μέγας).

1234. Mecklenburger Erzählen. Märchen, Schwänke und Schnurren aus der Sammlung *Richard Wossidlos* hrsg. und durch eigene Aufzeichnungen vermehrt von *Gottfried Henssen*. Akademie-Verlag. Berlin 1957, 8ον, σελ. 232 μεθ' ἐνός χάρτου.- 2α ἔκδ. 1958. (Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Veröffentlichungen des Instituts für Deutsche Volkskunde, Bd. 15).

Κρίσις : Λαογρ 19 (1960/61) 626-27 (Γ. 'Α. Μέγας).

1235. Deutsche Volkslieder mit ihren Melodien. Herausgegeben vom Deutschen Volksliedarchiv. Erster Band, hrsg. v. *John Meier*. Walter de Gruyter & Co., Berlin und Leipzig 1935, 8ον, σελ. 321. II Band,

1939, 8ον, σελ. 303. III Band, 1954, 8ον, σελ. 283. IV Band, I Häl-
fte, hrsg von. *E. Seemann*, 1957, 8ον, σελ. 188.

Κρίσις : Ἑλληνικά 17 (1962) 412-419 (Στίλπ. Κυριακίδης).

1236. **Liungman Waldemar** Die schwedischen Volksmärchen. Herkunft und Geschichte, Berlin 1961, 8ον, σελ. 382. (Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Veröffentlichungen des Instituts für Deutsche Volkskunde. Band 20. Akademie Verlag).

Κρίσις : Λαογρ 20 (1962) 608-616 (Γ. Ἀ. Μέγας).

1237. **Μέγας Γ. Ἀ.** Hugo Herding (νεκρολογία). Λαογρ 18 (1959) 558-560. Walter Anderson (νεκρολογία). Αὐτόθι, 20 (1962) 594-596.

1238. **Ranke Kurt** Schleswig-Holsteinische Volksmärchen (ATh 670-960) aus den Sammlungen der Kieler Universitätsbibliothek, der Schleswig-Holsteinischen Landesbibliothek und des Germanistischen Seminars der Universität Kiel herausgegeben und mit Anmerkungen versehen von-. Ferdinand Hirt in Kiel, τόμ. 3ος, 1962, 8ον, σελ. 400.

Κρίσις : Λαογρ 20 (1962) 616-617 (Γ. Ἀ. Μέγας).

3. Πολωνική.

1239. **Οἰκονομίδης Δημ. Β.** Ὁ Πολωνὸς λαογράφος Oskar Kolberg (1814 - 1890). Ἄρχ Θε Θησ τόμ. 25 (1960) 321-26.

Γ'. Λαογραφία λαῶν τῆς Ἀσίας.

1. Σουμερίων λαογραφία.

1240. **Gordon Edmund I.** Sumerian Proverbs. Glimpses of Everyday Life in Ancient Mesopotamia. Published by the University Museum, University of Pennsylvania (Museum Monographs). Philadelphia, 1959, 4ον, σελ. 536 + XXVI, πίν. 79.

Κρίσις : Λαογρ 19 (1960/61) 605-610 (Δ. Λουκάτος).

2. Ἑβραϊκὴ λαογραφία.

1241. Beispiele der alten Weisen des *Johann von Capua*. Übersetzung des hebräischen Bearbeitung des indischen Pancatandra ins lateinische, herausgegeben und übersetzt von *Friedmar Geissler*. Akademie-Verlag, Berlin 1960, 8ον, σελ. XVI + 412. (Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Institut für Orientforschung. Veröffentlichung Nr. 52).

Κρίσις : Λαογρ 19 (1960/61) 629-632 (Γ. Ἀ. Μέγας).

Δ'. Ἀμερικανική λαογραφία..

1242. *Brunvand Jan Harold* A Dictionary of Proverbs and Proverbial Phrases from Books published by Indiana Authors before 1890, compiled by...-. Indiana University Press, Bloomington 1961, 8ον, σελ. XXXIV + 168.

Κρίσις : Λαογρ 19 (1960/61) 610-615 (Δ. Λουκᾶτος).

Ε'. Λαογραφία ἄλλων διαφόρων λαῶν.

1243. *Guinzbourg V. S. M. de* Wiat and Wisdom of the United Nations. Proverbs and Apothegms on Diplomacy. -United Nations N.Y. 1961, 4ον, σελ. CLXVI + 357.

Κρίσις : Λαογρ 19 (1960/61) 615-618 (Δ. Λουκᾶτος).

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΒΙΟΥ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ

1244. *Γρύσπος Παναγ.* Πραγματιστικὲς παρατηρήσεις στὸν Πουλολόγο. BNJb 18 (1945/49), Athen 1960, σ. 16-17.

Εἰδήσεις περὶ τῶν σιδηρουργῶν.

1245. *Μανιᾶς Θ.* Βυζαντινὰ ἀποσπάσματα κτηνιατρικῶν κειμένων. Δελτ Ἀγροτ Τραπ τευχ. 117 (1960), σ. 22 (542)-24 (544).

1246. *Πάλλας Δ. Ἰ.* Βυζαντινὸν ὑπέρθυρον τοῦ Μουσείου Κορίνθου ἀπλῶς αἰσώπειος μῦθος ἢ τὸ Συναξάριον τοῦ τιμημένου γαδάρου; Ἐπ Βυζ Σπ τ. 30 (1960/61) 413-451.

Πλὴν τῶν ἄλλων γίνεται λόγος καὶ περὶ αἰσωπειῶν μύθων, τοῦ συναξαρίου τοῦ τιμημένου γαδάρου, μαγικῶν τινῶν συμβόλων, λαϊκῶν παραδόσεων καὶ δεισιδ. δοξασιῶν.

1247. *Pfister Fr.* Alexander der Grosse in der Byzantinischen Literatur und in Neugriechischen Volksbüchern. «Probleme der Neugriechische Literatur» III. Berlin 1960, σ. 112-130.

Ἐξετάζεται ἡ ἐπίδρασις τῆς μορφῆς τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν παγκόσμιον λογοτεχνίαν, μάλιστα δ' εἰς τὴν βυζαντινὴν λογίαν καὶ δημώδη παράδοσιν.

1248. *Kyriakides St.* Forschungsbericht zum Akritas-Epos, S. 1-33. (Berichte zum XI. Internationalen Byzantinisten-Kongress, München 1958). Diskussions-Beiträge zum XI. Internationalen Byzantinisten-Kongress, München 1958, herausgegeben von Franz Dölger und Hans Georg Beck, München 1961, σελ. 27-36.

Α΄ ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ
ΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΩΝ

- Ἀβραάμ Κ. 22
 Ἀβραμάντης Ἰ. 297, 983
 Ἀβραμίδου Ἀνθῆ 312, 872
 Ἀγγελάκης Ἐμμ. 436, 569
 Ἀγγελίδης Κων. Γ. 621, 627, 764
 : Ἀγιαντρεώτης 1118
 Ἀδάμ Π. 62, 1149
 Ἀθανασιάδης Θ. 677, 700
 Ἀθανασιάδης Στάθ. 645, 809, 701, 724,
 752, 1032, 1048, 1063, 1215
 Ἀθανασοπούλου Βακὼ 151, 340, 741,
 1097
 Ἀκογλους Ξ. 541, 570, 638, 668, 690,
 702, 725
 Ἀκριτίδης Στάθ. 703
 Ἀλεξάκης Ἰ. 537
 Ἀλεξάκης Μιχ. Ἐ. 913, 958
 Ἀλεξανδρόπουλος Κ. Ἀ. 1021
 Alexandru Tiberiu 1220
 Ἀλευρᾶς Νάσης 480, 646
 Ἀμαριώτου Μαρία 1101
 Ἀναγνωσταρᾶς Τριαντάφ. 704
 Ἀναγνωστόπουλος Ξεν. Γ. 349, 1098,
 1099, 1122
 Ἀνάσης Ἐμμ. Σ. 338
 Ἀναστασάκης Παντ. 372, 437
 Ἀνδρεόπουλος Ν. 1100
 Ἀνδριώτης Ν. Π. 113, 119, 122
 Ἀντονακάτου Ντιάνα 1186
 Ἀντωνιάδης Λέανδρ. 1092
 Ἀντωνιάδης Χρ. Ἰ. 1013
 Ἀντωνιάδου Σοφ. Ἀ. 1173
 Ἀντωνιάδου Χριστίνα 438
 Ἀντωνίου Ἰωσ. 481
 Ἀνωγειανάκης Φοῖβος 978, 981
 Ἀποστολάκης Σταμ. 943
 Ἀποστολίδης Ἰ. Ἀ. 124, 439, 858, 1033
 Ἀποστολίδης Κοσμᾶς Μυρτίλος 153
 Ἀποστολίδης Φ. Γ. 123
 : Ἀπόστρατος 239, 1052, 1165
 Α. Ρ. 788
 Ἀργυροῦ Νεόφ. 441
 Ἀροτῆς Σπύρος 823
 Ἀρχιτεκτονίδης Ν. Ἰ. 678
 Ἀσβέστη Μαρία 154
 Ἀσδραχᾶς Σπ. Ἰ. 563
 Ἀσπιώτη Μαρία 789
 Ἀσπιώτης Γρηγ. 1012
 Ἀτσιπουλιανάκης Ἰω. 471
 Αὐγέρης Μάρκος 963
 Ἀὔξεντίου Ἀντωνοῦ Π. 397
 Αφέντρας Γεώρ. 155
 Βαβουλῆς Π. 289, 290, 345, 676, 843,
 882, 1138
 Βαγενᾶς Θάνος 600
 Βαγιακάκος Δ. Β. 5, 12, 15, 16, 108, 164,
 442, 542, 669, 683, 884, 895, 902, 905,
 914, 915, 916, 926, 946, 947
 Βαλαώρας Β. Γ. 176
 Βαλέτας Γ. 116
 Βαλσαμάκης Π. 265
 Βαμβακούδης Ἀχ. 443
 Βανέζης Χαράλ. Γ. 398
 Vargyas L. 536
 Βαρίκα-Μοσκόβη Εὔρη 1123, 1124
 Βαρνάβας Μιχ. 328
 Βασδραβέλλης Ἰ. Κ. 444, 571, 1188
 Βασιλᾶς Ἡλ. 240, 388
 Βασιλειάδης Δ. 259, 262, 270
 Βασιλείου Μαρία 303, 399, 742
 Βασιλείου Πάνος Ἰ. 948
 Baud-Bovy M. 193
 Baud-Bovy S. 597, 978
 Βαφιᾶς Τ. 337
 Vayacacos D. Βλ. Βαγιακάκος Δ. Β.
 Beck H. G. 520
 Βέης Ν. 572
 Βέη - Χατζηδάκη Εὐγενία 6
 Βεΐκου - Σεραμέτη Κατίνα 85, 86, 96, 125
 Βενέζης Ἡλ. 604
 Βενέρης Ἐμμ. 421, 883
 Βεντούρας Σπ. 196
 Βεργωτῆς Ν. Π. 984
 Winter Adam 280
 Wiora Walter 1230
 Βισβίζης Ἰάκ. 1200, 1201
 Βλάχος Παν. Κ. 126

Βλάχου Ἀλεξάνδρα 87, 373
 Βογιατζίδης Ἰ. Κ. 127, 1145
 Wossidlos Richard 1233, 1231
 Βουρνᾶς Τάσ. 573
 Βουτσόπουλος 1065
 Bouvier B. 543, 544
 Βρόντης Κων. 765, 770
 Brunvand Jan Harold 1242

Cammann Alfred 1231
 Carua Johann von 1241
 Caracausi G. 95
 Chianis Sam 975
 Cocchiara G. 1, 525
 Γαλανάκης Μαρίνος Σπ. 959
 Γαλανός Χ. 679, 726
 Γ. Γ. Γ. 1066
 Geissler Friedmar 1241
 Γέροντας Δημ. Ἀ. 1189
 Γεωργακάς Δ. Ἰ. 341, 917, 934, 949
 Georgacas D. I. Βλ. Γεωργακάς Δ. Ἰ.
 Γεωργακόπουλος Ν. 242, 1102, 1158
 Γεωργαντῆ Μαριάννα 622
 Γεωργιάδης Ἀνδρ. 482
 Γεωργιακάκις Εὐάγγ. 389
 Γεωργίου Ἑλένη 390
 Γεωργίου Μαργαρίτα 445
 Γιαγκούλης Κων. 446
 Γιαννακάκης Γ. 1171
 Γιαννακόπουλος Ἀναστ. 97
 Γιαννακόπουλος Τάκ. 810
 Γιάνναρης Ἀντ. 391
 Γιαννοπούλου Μαριέττα 129, 966
 Γιαννουλίδου Καλλιόπη 206
 Γιουμπάκις Μάρκος 631
 Γκίκας Γιάνν. 483, 526
 Γκιόλιας Μάρκ. 545, 1093
 Γκιώνης Μιχ. 1202
 : Γκρέκας (= Παπαδόπουλος Ἰωσ.) 985
 Γ. Κωνστ. 1142
 Gordon Edmund I. 1240
 Γοργορίνης Γεώρ. 230
 Γρηγόρης Γεορ. 225
 Γριτσόπουλος Τ. Ἀθ. 602, 604
 Γρούσπος Παναγ. 235, 918, 1190, 1244
 Guinzbourg V. S. M. de 1243

Δαλμάτη Μαργαρίτα 637
 Δαμιανίδης Μιχ. 869
 Δανάλη Εὐανθία 374

Δανδαλίδης Δημ. 346, 350, 1034, 1049
 Δανηλίδης Δ. 447
 Δασκαλάκη Ἑλένη 660
 Δασκαλόπουλος Θ. 1159
 Dargrouzès J. 543, 861
 Δελαγραμμάτικας Δ. Ἰ. 39, 950
 Δελιαλῆς Ν. 1191
 Δέλιος Γιώργ. 603
 Δελόπουλος Γ. 951
 Δερμεντζόπουλος Ἀλέξ. 375
 Δευτεραῖος Ἀγγ. 859
 Deutsches Jahrbuch für Volkskunde
 1232
 Δημαρᾶς Κ. Θ. 543, 604, 971
 Δημητριάδης Γ. 296
 Δημητρίου Δαμιαν. 313, 753, 873
 Δημόπουλος Ἀ. 1192
 Διαμαντῆς Ἀδ. 266
 Διαμάντης Κ. 601
 Διαμαντόπουλος Κ. Γ. 156
 Διέτης Ἀνδρ. 298
 Διορίτου Ἑλένη 783
 Δ. Μ. 157, 158, 159, 1160
 Dölger F. 521, 523, 543, 857, 861
 : Δόξας Ἀγγελος (= Δρακουλίδης Νικ.)
 257
 : Δόξας Τ. 2
 Δοξιάδης Κ. 191
 Δουλγεράκης Μαν. 98, 241, 538, 598, 754,
 851, 1146, 1147, 1181
 Δρακάκης Θεόδ. Ἀ. 647
 Δροσόπουλος Ἰω. 1193
 : Δωράνθης Ν. Βλ. Γεωργακόπουλος Ν.
 Δώριζας Γ. 197

Eberhard Wolfram 1227
 Eckert G. 299
 Εἰρηναῖος (ἐπίσκοπος Κισαμίου καὶ Σε-
 λίνου) 574
 Ἐλευθερίου Ἀ. 527, 1172
 Elfleida 1008
 Ἐμμανουήλ Ἐμμ. Ἰ. 99
 Ἐνωσις Ἑλλήνων Μουσουργῶν 986
 Ἐξαδάκτυλος Π. 727
 : Ἐραμιστής 88
 Εὐθυμίου Ἀναστ. 811
 Ἐφραιμίδης Σάββ. Σ. 100
 Fochi Adrian 11, 89, 861

Ζαχαριάδου Ἐ. 861

- Ζαχαροπούλου Τρισεύγενη 661
 Ζέπος Π. 1208
 Ζερζελίδης Γ. 63, 160, 575, 639, 648, 935
 Ζευγώλης Τ. Μ. 128, 623
 Ζιτσαία Χρυσάνθη 649, 672
 Ζωγράφος Ί. 161
 Ζώρα Πόπη 200, 260
 Ζώρας Γ. Θ. 13, 17
- Hampe Roland 280
 Henssen G. 1234
 Ήλιος Ήκ. 987
 Ήλιόπουλος Άγγ. 885
 Ήλιόπουλος Χαρ. 919
 Ήμελλος Στ. Δ. 23, 45, 46, 121, 231, 301, 322, 377, 519, 848
- Θεοδωράκης Μίκης 1000
 Θεοδωρίδης Θ. 130, 728
 Θεοδωρίδου Πολύμνια 378
 Θεοφάνους Γαλάτεια 379
 : Θέρως Άγις (=Θεοδωρόπουλος Σπ.) 449, 790, 812, 832
 Θρακιώτης Κώστ. 1148
 Θωμόπουλος Θ. 40, 194, 576, 791, 1174
 Θωμόπουλος Ί. Ά. 886, 936
- Ήακωβίδης Νικ. Μ. 792, 813
 Ήερείδης Σάββ. 214
 Internationales Kongress der Volks-
 erzählungsforscher in Kiel 1229
 Ήορδανίδης Κ. Σ. 304, 680
 Ήωακείμ Χρῆστ. 793, 1022, 1068
 Ήωαννίδης Ή. 729
 Ήωαννίδης Κώστ. 1182
 Ήωαννίδης Χρ. 824
 Ήωαννίδου-Μπαρμπάργου Μαρία 74, 546
 Ήωαννίδου Χρυστάλλα 814
 Ήωάννου Δημ. Ήω. 131
 Ήωάννου Π. Π. 254
 Ήωακειμίδης Σ. Π. 1175
 Janin R. 95, 122, 775
 Johnstone Pauline 268
- Καβουλάκης Μιχ. Π. 899
 Καζαντζής Γ. 401
 Καζαντζής Λεων. 681
 Καιροφύλας Κώστ. 705
- κακούρη Κατερίνα 963
 Κακούρης Κυρ. 485, 504
 Κακριδής Ή. Θ. 671
 Καλεύρα Άλεξάνδρα 1060
 Καλινδέρης Μιχ. 1176
 Καλλιγερόπουλος Δημ. 354
 Καλογεροπούλου Άθηνά Γ. 794
 Καμαριανού Άριάδνη 528
 Καμπίτης Άντ. 931
 Καμπόλης Σταμ. 422
 Κανακάκης Μιχ. 844
 Κανακάρης Άντ. 293, 305, 875, 887
 Κανδηλάπτης Γ. Θ. (Κάνις) 101, 291, 294, 302, 682, 706, 743, 1069, 1103
 Κανικλίδης Κων. 486
 Καπετανάκου Άγλαΐα 423
 Καπουργῆς Ά. 707
 Καραβάνης Άνδρ. 333
 Καρακάλου-Καρανικόλα Λίλα 76
 Καρακάντζα Μαρία 364
 Καρακάσης Στ. 54, 60, 977, 992, 993, 994, 995, 1006
 Καραμάνος Γ. Ή. 334, 529, 1061, 1125, 1126
 Καράμπελας Νικ. 365
 Καραναστάσης Άν. 163
 Καρανικόλας Άλ. 163
 Καρανικόλας Σωτ. Άλ. 162, 163
 Καραπάνος Άπ. 358, 402
 Καραπατάκης Κώστ. 1023
 Καραρῆς Νικ. 164
 Καραταράκης Γιάνν. Βλ. : Στεργιογιάν-
 νης
 Καρατζῆς Στ. Κ. 900
 Καρβελῆς Γ. Δ. 920
 Καριανάκης Άνδρ. 353, 944
 Καροῦτσος Άνδρ. 1127
 Καρρῆς Ήω. Δ. 227, 870
 Καρρῆς Στ. Δ. 833
 Καρούδη Ήλένη 165
 Καστανιάς Ν. 845
 Κατηφόρης Ν. Κ. 1194, 1203
 Κατσιπης Φίλ. 1035
 Κατσουρός Άντ. 530, 596
 Κ. Γ. 1261.
 Κελαϊδής Σταῦρ. 392, 403, 424, 505, 932, 982
 Κέντης Κ. 852, 952
 Kerényi Karl 206α
 Κεσίσογλου Ή. Ή. 113, 119, 750

- Κεφαλληνιάδης Νικ. 862, 972
 Κιαγίδης Χ. Π. 450
 Κιακίδης Θεόδ. Π. 102, 132
 Klaar Marianne 834
 Κλαβαριώτης Κωνστ. 473
 Κλαίρης Χρ. Ή. 835
 Κλάκου Μαρία 306
 Κληρίδης Νέασχ. 404, 405, 543, 650, 651
 Κόκκινος Δ. 93
 Κολιανδρής Σωτ. 506
 Κολότσιος - Δημόφιλος Χρ. Ήθ. 166
 Κομποροζος Φώτ. 953
 Κονομής Νικ. 662
 Κονόμος Ντ. 103, 220, 967, 1024
 Κόντογλους Φ. 1141
 Κοντοδήμας Κ. 261
 Κοντομίχης Πανταζής 247
 Κοντοσάκος Κων. Ή. 675
 Κοντοσόπουλος Ν. Γ. 243, 425, 564, 901
 Κοντός Κώστ. Μ. 853
 Κοντοχρῖστος Χ. 19, 32, 356, 366
 Κοσμᾶς Ν. 215, 426
 Κοτζιαμάνης Λάμπρ. 474
 Κούβαρη Παναγιώτα 427
 Κουγέας Σωζρ. Β. 442
 Κουκουλές Φ. 1070
 Κουκουλομάτης Δημ. 428, 1128
 Κουκουράκης Μιχ. 332, 1094
 Κουλεντιανός Δ. 487
 Κουμανούδης Ή. Ν. 253α, 262
 Κουμένη Μαργαρίτα 307
 Κουνενάκι-Γουλιέλμου Ήλένη 429, 628, 846, 1020
 Κουρούσης Σταῦρ. 380
 Κουρρής Σωτήρ. 763
 Κουρτικάκης Κων. 847
 Κουσιάδης Γ. Ή. 1001
 Κουταλιανός Χρ. 784
 Κουτουλάκη Εὐαγγελία 323
 Κουτσιλιέρης Ἀνάργ. Γ. 1028
 Κουστομύτης Ἀπ. 167, 1036, 1129
 Κρεκούκας Δ. Ή. 908
 Κρητικός Π. Γ. 133, 339, 342, 347, 352, 954
 Κριαρᾶς Ήμμ. 547, 969
 Κριάρης Ἀρ. 708
 Kriss-Heinrich ubert 1162
 Kriss Rudolf 1162
 Κυδωνιάτης Σ. 192
 Κυθρεώτης Ήάκ. 451
 Κυπριανίδης Ἀνδρ. 488
 Κυπριανοῦ Κυπρ. 756
 Κυπριωτάκης Ἀντ. Β. 507, 613
 Κυριακάκης Ν. Γ. 189
 Κυριακίδης Παντ. 830
 Kyriakides St. Βλ. Κυριακίδης Στίλπ.
 Κυριακίδης Στίλπ. 20, 83, 84, 104, 517, 543, 548, 964, 1235, 1248
 Κυριακίδης Συμεών 825
 Κυριακίδου Θεοδώρα 406, 1210
 Κυριακίδου-Νέστορος Ἀλίκη 1227
 Κύρρης Κ. Π. 92, 555, 577
 Κωνσταντάρης Βύρ. 1130
 Κωνσταντινίδης Ἀριστ. 134
 Κωνσταντινίδης Β. 452
 Κωνσταντινίδης Κ. 730
 Κωνσταντινίδης Ν. Ή. 207
 Κωνσταντινίδου Μαρία 655
 Κώνστας Κ. Σ. 105, 135, 168, 489, 549, 779, 921, 996, 997, 1002, 1003, 1004, 1005, 1014, 1015, 1204, 1216
 Κωστάκης Θαν. Π. 169, 199, 283, 888
 Κωστή Χαράλ. 757
 Κώτση Ήλένη 1095
 Κωτσοκάλης Κ. 126
 Λαζαρίδης Κ. Π. 453
 Λαζαρίδου Παρθ. 709
 Λαῖνᾶς Δημ. Ν. 1071
 Λαῖνανᾶς Τ. 177
 Λαμπαδαρίδης Νικ. 454
 Λαμπράκη Μαρίνα 1183
 Λαμπρινός Γ. 514
 Λαμπίδης Πάνος 407
 : Λαογνωστικός 64
 Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον Ἀκαδημίας Ἀθη-
 νῶν 604
 Λαογραφία 89
 : Λαογραφολάτρης βλ. Ψυχογιός Κ. Δ.
 Λαούρδας Β. 82, 1176
 Λάππας Τάκης 136, 531, 550, 578, 579, 937
 Λάσκαρης Ν. (Λασταῖος) 836
 Λεξικὸν δήμων καὶ κοινοτήτων 922
 Λεοντίου Παῦλ. 629
 Levi Leo 1006
 Λιανίδης Σῆμος 669, 670
 Λιανόπουλος Μ. 195
 Λιουδάκη Μαρία 837
 Λίτινας Σπ. 47

- Ljungman Waldemar 1236
 Λοϊζίδης Άνδρ. 795
 Λοϊζίδης Λουκάς 314
 Λουγγρίδης Χαρ. 785
 Λουκάτος Δ. Σ. 24, 25, 33, 41, 42, 43, 48, 65, 66, 67, 137, 201, 381, 664, 683, 771, 772, 775, 889, 988, 1016, 1017, 1050, 1105, 1106, 1139, 1143, 1214, 1217, 1240, 1242, 1243
 : Λουλούδα (=Μαθιουδάκης Ίω.) 320, 1119
 Λυκούρεσις Νικ. 945
- Μαζαράκη Δέσποινα 978
 Μαζαράκης Ε. Δ. 2
 Μακρής Κίτσος 253, 271, 281
 Μακρής Λεων. Κ. 81, 455
 Μακριδάκης Άνέστ. 815, 826
 Μαλούτας Μηνᾶς 82
 Μαιμόπουλος Άλ. Χ. 138
 Μανάκας Δ. 90, 1072
 Μάνεσης Σταῦρ. 106, 170, 236, 773, 1177
 Μανιάς Θεόφ. 740, 1245
 Μανιάτης Β. 989
 Μανίκης Άντ. 229, 684, 1131
 Μανίτσας Σωτ. 806
 Μανολικάκης Λεων. 580
 Marcu G. 981
 Μαρίνης Κώστ. 284, 336, 1037, 1107, 1108, 1178
 Μαρκάκης Πέτρ. 854
 Μαρτινέγκος Έλισαβέτιος 1024
 Μαρτίνης Γ. 244
 Μαστροκόστας Βλ. 605, 890
 Matičetov Milco 1219
 Μάτσας Νέστωρ 551
 Μαυρίδης Πέτρ. 830
 Μαυροειδής Θ. 923, 1132
 Μαυροματίδης Ίάκ. 685
 Μαυρομαμάτης Θ. Μ. 1073
 Μαυροχαλυβίδης Γ. 113
 Μέγας Γ. Ά. 2, 34, 35, 36, 37, 38, 49, 50, 51, 52, 77, 95, 208, 252, 259, 280, 456, 525, 536, 581, 633, 634, 635, 656, 663, 665, 666, 673, 674, 776, 834, 965, 1064, 1150, 1151, 1163, 1164, 1219, 1228, 1229, 1230, 1231, 1232, 1233, 1234, 1236, 1237, 1238, 1241
 Megas G. A. Βλ. Μέγας Γ. Ά.
 Meier John 1235
- Mélanges offerts à Octave et Melpo Merlier 83
 Μελανοφρύδης Π. Ά. 171, 202, 248, 249, 552, 606, 686, 710, 731, 1109, 1110
 Μελάς Σπ. 604
 Μερακλής Μιχ. 69
 Μεσαρίτου Μαρία 816
 Μεταλλινού Άγγελική 457, 817
 Μηλιόπουλος Παρασκ. Ί. 640, 641, 652, 653, 687, 711
 Mirambel A. 861
 Μισαηλίδης Δ. 1074
 Μιτάκης Διον. 860
 Μιτίδης Γ. 475, 827
 Μισίδης Ίω. 458
 Μιχαλακέας Άντών. 838
 Μιχαλόπουλος Φ. 107
 Moravcsik G. 536
 Morgan G. 553
 Μοσχίδης Θεόδ. 172
 Μουρτίδης Χρ. 1075
 Μουσαίου - Μπουγιούκου Καλλιόπη 775
 Μουσελίμης Σπῦρ. 173, 237, 315, 351, 408, 636, 1111
 Μουστάκας Βελισσάριος 565
 Μουτσόπουλος Ν. 198, 209, 272, 273
 Μπακογιώργος Στράτος 232
 Μπασουκέας Έπ. 78
 Μπατῆς Εὔστ. 255
 Μπέτης Στέφ. 409, 410, 411, 796, 924, 938, 955, 1076
 Μπίκος Άθ. 990
 Μπίρης Κ. Ά. 876
 Μπίστης Λεων. 490
 Μ. Π. Κ. 688
 Μπόγκας Εὐάγγ. 1077
 Μπουμπουλίδης Φαίδ. 9, 13, 17
 Μπούρα Άσημίνα 839
 Μπρατσιώτης Π. Ί. 2
 Μυλωνᾶς Χαράλ. 308, 316, 360, 430
- Νάθαινας Άνδρ. 539
 Νικηφόρου Βενιζέλος 797
 Νικοδήμου Στυλ 786
 Νικολαΐδης Άναν. 689, 712, 732
 Νικολαΐδης Άνδ. 317, 329, 491, 508, 624, 758, 766
 Νικολαΐδης Βασ. 767
 Νικολαΐδης Μ. 554

Νικολαΐδης Σταῦρ. 582
 Νικολάου Σταυρούλα 382
 Νικολόπουλος Γ. Ί. 925
 Νικολόπουλος Ν. Γ. 1025
 Νικολόπουλος Π. Γ. 108
 Νίκολς Κώστ. 1007
 Νίντας Μπάμπης 911
 Notopoulos James 532, 599
 Ντουῆζος Δημ. 139
 Νυμφόπουλος Μιλτ. Κ. 221, 1112

Ξανθινάκης Ἄντ. 1038, 1051
 : Ξενίτας Ξ. Βλ. Ἄκογλους Ξ.
 Ξηροτύρης Ζάχος 849, 1179
 Ξύδης Θ. 204

: Ὁ Ἀπόστρατος. Βλ. : Ἀπόστρατος

: Ὁ ἔτυμολόγος 212

Οἰκονομίδης Ἀποστ. 174

Οἰκονομίδης Δημ. Β. 2, 10, 14, 26, 27,
 28, 53, 79, 108, 127, 128, 138, 149,
 153, 175, 352, 555, 566, 607, 623,
 861, 891, 1053, 1180, 1200, 1201,
 1220, 1221, 1222, 1223, 1224, 1225,
 1226, 1239

Οἰκονομίδης Ν. Γ. 233

Οἰκονόμου-Ἀλεξίου Μ. 357

Οἰκονόμου Ἀνδ. 476

: Ὁ Κεῖος 1104

Ὀλύμπιος Πέτρ. 210

: Ὁ Παλαιός 1079

: Ὁ Συλλέκτης βλ. Ψυχογιός Κ. Δ.

Πάγκαλος Γ. 140

Παϊκούσης Μιχ. 828

Παλαμᾶς Κ. 647

Πάλλας Δ. Ί. 1246

Πάλλης Ἀ. Ἀ. 971

Παναγῆ Ἀνδρ. 309, 318, 324, 459, 493,
 617, 625, 745, 759, 768, 819, 868, 874,
 879

Παναγιωτάκης Ἰωάνν. 787

Πανάρετος Ἀ. 109

Πανέρης Ἰω. 383

Παντζάρας Γεώργ. 319, 325, 460

Παντουλᾶς Σ. 518

Πάντσαρη Βασιλική 642

Παπαγεράκης Ί. Π. 1039

Παπαγεωργίου Γ. Κ. 412, 461, 583

Παπαγεωργίου Κωνστ. 798

Παπαγεωργίου Χ. 177, 494

Παπαγεωργιάκης Ἰδ. 218, 431, 432, 509,
 910, 933, 960, 1011, 1187

Παπαδάκη Ἀλκυόνη 321

Παπαδάκη Εἰρήνη 1054

Παπαδάκη Στέλλα 352

Παπαδάκης Μιχ. 1046

Παπαδάτος Σταῦρ. 1040

Παπαδιαμαντόπουλος Γ. Ἀ. 1047, 1166

Παπαδόπουλος Δ. 713

Παπαδόπουλος Δημ. Κ. (Σταυριώτης)
 902, 1133

Παπαδόπουλος Ί. 691, 733

Παπαδόπουλος Μιχ. Σ. 618

Παπαδόπουλος Νικ. Παν. 1196

Παπαδόπουλος Σ. 1080, 1152

Παπαδόπουλος Σάββ. 714

Παπαδοπούλου Περσεφώνη 413

Παπαθανασίου Μαυρ. 462, 760, 1041,
 1113

Παπαθανασόπουλος Θαν. 80, 141, 176,
 495

Παπακωνσταντίνου Θ. 1167

Παπακώστας Ν. 556, 780, 1062, 1081,
 1082, 1211

Παπαμανώλης Κωνστ. 1114

Παπανικολάου Ν. 739, 840

Παπανικολάου Φ. Δ. 178, 1029

Παπασταματίου-Μπαμπαλίτης Χρ. 110

Παπασταύρου Σταῦρ. 463, 715, 820

Παπατρύφωνος Ἄντ. 326

Παπαχαραλάμπους Γ. 179, 1083

Παπαχαρίσης Ἀθαν. Χ. 245, 774

Παπαχρήστος Βασ. Κ. 991

Παπαχριστοδούλου Πολ. 657, 667, 1055,
 1212

Παπαχριστοδούλου Χ. 111, 180, 384,
 892, 893

Παπαχριστόπουλος Παν. Χρ. 142, 143,
 152, 894, 903, 906, 907, 911, 1084,
 1085, 1120, 1197

Παρηγορίτσας Χρ. 525

Παρλαμᾶ Στυλιανή 643, 1031

Πάρπας Κωνστ. 824

Παυλίδης Βασ. 251

Παυλίδης Δημ. 626

Παφίλης Κ. Δ. 1134

Περιστέρης Σπ. Δ. 385, 979, 980, 981,
 998, 999, 1164

Πέρος Παντ. Π. 877

- Περράκης Δημ. Κ. 1056
 Πετράκη Στέλλα 1030
 Petrides Th. 1008
 Πετρόπουλος Άλ. 619
 Πετρόπουλος Γ. Α. 1198
 Πετρόπουλος Δ. Α. 54, 91, 114, 288, 533, 543, 558, 559, 560, 567, 584, 585, 775, 939, 1025, 1144
 Petropoulos D. A. Βλ. Πετρόπουλος Δ. Α.
 Πετρόχειλος Μιχ. Κ. 115
 Πετροχείλου Άννα 940
 Πετρώνας Κωνστ. 3
 Πετσιάς Βασ. 1096
 Pfister Fr. 1247
 Πηλείδης Έ. 195
 Πιερίδης Θεοδόσ. 557
 Πιερίδου Άγγελική Γ. 263, 274, 275
 Πλάτανος Β. 70, 181, 246, 276, 277, 285, 286, 464, 654, 1009, 1086, 1115, 1205
 Πλατής Ε. Ν. 586
 Πολίτη Έλενα Έ. Η. 11
 Πολίτης Λίνος 970
 Πολίτης Ν. Γ. 386, 513, 799, 821
 Πολυδώρου Εύάγγ. 800
 Πολυκάρπου Έω. 465
 Πολυτεχνείον: Φροντιστηριακαί έργα. σία: Το έλληνικό λαϊκό σπίτι 259
 Θόντου Άθανασία 414
 Ποταμιάνου Τίνα 587
 Πουλάκης Θεόδ. 250
 Πούλος Έω. Χρ. 926
 Πουργαρίδης Χριστόφ. 801
 Πράνα Καλλιόπη 692, 802
 Πρινιωτάκις Ποντ. 55
 Πρωτοπαπᾶ Γλυκερία 561
 : Πύρρων ό Έφεκτικός. Βλ. Ψυχογιός Κ. Δ.
 Ranke Kurt 1238
 : Ραχοβίτης Μ (=Παπαϊώννου Μ. Μ.) 92, 534, 909
 Ρεγγούζα Άσημίνα 644
 Ρ. Κ. 1135
 Revista de Folclor 1226
 Rohlf G. 95, 896
 Röhrich Lutz 1228
 Rossi Taibbi G. 95
 Ρουσομουστακάκης Ν. 330, 331, 807
 Ρωμαῖος Κ. Ά. 855, 956
 Ρωμαῖος Κ. 92, 144, 234, 535, 588, 589, 608, 609, 610, 611, 693, 746, 804, 850, 856, 864, 865, 1042, 1140, 1168
 Σαλαμάγκας Δ. 93 112, 138, 264, 1023, 1136
 Σαλτσῆς Έ. 71, 292, 669, 716, 734, 769. 841
 Sanders Irvin 252
 Σαραλῆς Γιάννης 203, 1043, 1116, 1184
 Σαχίνης Γ. Έ. 1206
 Σ. Β. 1087
 Schneidewind Grisela 1233
 Seemann Erich 1230, 1235
 Σεϊτανίδης Δημ. 1218
 Σερεμέτης Δημ. Γ. 1209
 Σέττας Δημ. Χ. 116
 Sichtermann Hellmyt 206α
 Σιγάλας Άντ. 515
 Σιδεράς Κλεάνθης 829
 Σικελιανός Άγγελ. 973
 Σιταράς Χ. Π. 1088
 Σιφναίου Έλένη 1089
 Siuts Hinrich 1230
 Σκαφιδᾶς Β. Κ. 182
 Σκιαδαρέσης Σπ. 415, 562
 Σκιαδάς Ν. Έ. 590
 Σκλάβος Γ. Έ. 496
 Σκουβαράς Βαγγ. 563
 Σκουλάς Έ. Μ. 961
 Σολομωνίδης Χρ. 183
 Sophocles S. M. 1153
 Σούρας Εύρ. 93, 112
 Σοφούλη Άγγελική 311, 348
 Σπαθάρης Σ. 964
 Σπανάκης Στέργ. Γ. 974
 Σπανίδης Ν. 591
 Σπανός Δημ. 184
 Σπαταλάς Γεράσ. 543, 568, 592
 Σπεράντσας Θεοδόσ. Κ. 185
 Σπίγγος Δ. 497
 Σπυριδάκης Γ. Κ. 29, 30, 31, 56, 57. 58, 59, 60, 211, 216, 520, 521, 522, 523, 857, 863, 866, 867
 Spyridakis G. Βλ. Σπυριδάκης Γ. Κ.
 Σπύρου Στυλιανή 871
 Σταθάτος Νικ. 604
 Σταυρακάκης Γιάννης 433, 468, 747, 880, 881, 962

Σταυράκη Μαρία 310
 Σταυριανίδης Π. 694
 Σταυροπούλου Στέλλα 477
 Σταυρουλάκης Άνδρ. 300
 Σταφυλαράκις Ίω. 434
 Σταφυλάς Μιχ. 44, 295, 748, 749
 : Στεργιογιάννης (=Καραταράκης Γιάν-
 νης) 1026
 Στεφάνου Άναστ. 822
 Στεφάνου Άντ. Π. 94
 Στούπη - Κυριάκη Χαρά 1090
 Στρατάκης Νίκ. 1117, 1154
 Strömberg Reinhold 776
 Studii și cercetări... 1221, 1222, 1223,
 1224
 : Στυκ. 1169
 Στυλιανίδης Στυλ. 466
 Στυλίδης Γ. 717
 Συμεοῦ Δημ. 145
 Συμεωνίδης Σῆμ. 1185, 1207
 Σχολικός Συνεταιρισμός Άρκεσίνης Ά-
 μοργοῦ 842
 Σχωρτσανίτης Θωμάς, 781, 782
 Σωτηριάδης Σωτ. 1057
 Σῶχος Άντ. 278

Ταβλάς Έμμ. Μιχ. 344, 968
 Ταμβακίδης Άδ. 498
 Τάντος Έρ. 593
 Ταρσούλη Άθηνᾶ 1044
 Ταρσούλη Γεωργία 1027
 Τζανιδάκη - Άσπραδάκη Καλλιόπη 510
 Τζαννετάτος Θ. 941
 Τζάρτζανος Ζήσιμος 204
 Τζεβελέκης Άντ. 73
 Τζελέπης Πάν. Ν. 287
 Τζουγανᾶτος Νικ. Ά. 957
 Thabores A. I. 775
 Thomson George 1155, 1156
 Τολμᾶ Άργυρῶ 620
 Τοπαλίδης Νικ. 695
 Τουντουλίδης Ν. 735
 Τριαντάφυλλος Κ. Ν. 594
 Τροῦλλος Άντ. 418
 Τρύφωνος Άνδρ. 500
 Τσακίρης Π. Ί. 469
 Τσάκωνας Πολύβ. 61
 Τσαμπάζης Δ. 72
 Τσαρνᾶς Ίω. Δ. 761, 778
 Τσέκος Χαρ. Γ. 84

Τσέρτικ Χρ. 696, 718
 Τσηρίδης Γιάνν. 719
 Τσιάππαρης Ά. 396
 Τσικνόπουλος Ίω. Π. 186
 Τῶιορτανᾶς Ά. 736
 Τσιτσᾶς Σερ. Κ. 117, 118
 Τσιφλίδης Χρ. 697
 Τσοπανάκης Άγαπ. 927, 928
 Τσουμπλεκτοῦς Λάζ. 364

Φανίτσος Βασ. 658
 Φιρτινίδης Γ. 721, 1019, 1137
 : Φίκας 419 720, 737
 Φιλίππου Μ. 256
 : Φλιάσιος Γιάνν. 595
 Φλούδας Νικ. Ί. 895
 Φούρλας Δημ. Β. 187
 Φουσάρας Γ. Ί. 15
 Φραγκάκι Εὐαγγελία 216, 224, 612, 861
 Φραγκεδάκις Έμμ. Ίωσ. 222, 435, 1045
 Φραγκίσκος Ζαφ. 942
 Φύλλας Νικ. 516
 Φυλλίτζης Δ. 722
 Φωστέρης Δ. 119, 146, 750
 Φωτεινός Ν. Γ. 904

Χ. 698, 738
 Χαλιορῆς Ν. Γ. 147, 148, 238, 777, 897
 Χαλουμιᾶς Σάββ. 511
 Χαραλαμπίδης Άνδρ. 614, 751
 Χαραλαμπίδης Κώστ. 479
 Χαραλάμπους Μαρούλα 394
 Χαρίλαος Άνδρ. 540
 Χαρίτος Λάμπρος 781, 782
 Χαροκόπος Άντ. 929, 1180
 Χατζηαλεξάνδρου Άνδρ. 512
 Χατζηγάκης Άλ. Κ. 149, 150, 805, 1058
 Χατζηδάκης Γ. 1010
 Χατζηθεμιστοῦ Στυλ. 830
 Χατζηθεοδούλου Ίάκωβ. 808
 Χατζηἰωάννου Κυρ. Π. 1170
 Χατζημιχάλη Άγγελική 217, 228, 264,
 268
 Χατζινικόλα Άννα 420, 930
 Χατζηπροκόπη Λένια 395
 Χατζηψάλτης Κ. 912
 Χατζόπουλος Γ. Κ. 501, 632, 659, 762
 Χ. Γερ. 371
 Χειμωνίδου Έριφύλη 723
 Χειροτεχνίας Έλληνικῆς Έθνικὸς Όρ-

γανισμός 258, 279, 281, 282
 Χουρζαμάνης Ήλ. 604
 Χουρμουζιάδης Άναστ. 1157
 Χρηστάκης Ή. 831
 Χριστοδούλου Βενιζ. 190
 Χριστόπουλος Τ. Φ. 996
 Χριστοφόρου Σόλ. 470, 502
 Χρυσάνθης Κ. 18
 Χρυσοχοΐδης Λάζ. 699
 Χ΄χαννᾶς Άντ. Έ. 503
 Χ΄χανᾶς Βραχίμης Έ. 327

Ψυχογιός Κ. Δ. 120, 188, 335, 343, 744,
 803, 878, 898, 1091, 1121, 1195, 1199

Άνώνυμος 4, 7, 8, 21, 68, 75, 205, 213,
 219, 223, 226, 267, 269, 355, 359, 361,
 362, 363, 367, 368, 369, 370, 376,
 387, 393, 400, 416, 417, 440, 448, 468,
 472, 478, 484, 492, 499, 524, 615, 616,
 630, 755, 818, 922, 971, 976, 1018,
 1059, 1067, 1078, 1213

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

I. ΓΕΝΙΚΑ	Σελ.	97
II. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ	»	97
Α'. <i>Βιβλιογραφία</i>	»	97
Β'. <i>Γενικά και Σύμμεικτα</i>	»	98
α) Γενικά	»	98
β) Σύμμεικτα	»	102
Γ'. <i>Ύλικος βίος και τέχνη τοῦ λαοῦ</i>	»	115
1. <i>Συνοικισμός, οἰκία και αὐλή. Ἐπιπλα και σκεύη</i>	»	115
2. <i>Ἐνδύματα</i>	»	117
3. <i>Τροφαὶ και ποτὰ</i>	»	118
4. <i>Βίοι</i> (γεωργικός, ποιμενικός, μελισσοκομικός, ναυτι-
κός, ἀλιευτικὸς κλπ.)	»	118
5. <i>Βιοτεχνία και λαϊκὴ τέχνη.</i> (Ἀρχιτεκτονική, χειροτε-
χνία, ὑφαντική, κεντητική, ξυλογλυπτική, ἀγγειοπλα-
στική, μεταλλουργική, λαϊκὰ ἐπιδεύματα).. .. .	»	120
Δ'. <i>Πνευματικὸς βίος</i>	»	122
1. <i>Λαϊκὴ πίστις</i>	»	122
α) <i>Θρησκευτικαὶ και δεισιδαίμονες δοξασίαι τοῦ λαοῦ</i>	»	122
β) <i>Μαγεία. Ἐπῳδαὶ</i>	»	123
1. <i>Μαγεία</i>	»	123
2. <i>Ἐπῳδαὶ</i>	»	124
γ) <i>Μαντικὴ</i>	»	125
2. <i>Λαϊκὴ κοσμοθεωρία και ἐπιστήμη</i>	»	126
α) <i>Κοσμογονικοὶ και ἀστρολογικοὶ μῦθοι. —Μετεω-
ρολογία</i>	»	126
β) <i>Μῦθοι περὶ ζώων και φυτῶν</i>	»	126
3. <i>Δημώδης φιλολογία και γλῶσσα</i>	»	127
α) Ἕσματα	»	127
1. <i>Συλλογαὶ</i>	»	127
2. <i>Μελέται</i>	»	136
β) <i>Δίστιχα</i>	»	143
1. <i>Συλλογαὶ</i>	»	143
2. <i>Μελέται</i>	»	144

γ) Ἐπῶδαι (βλ. Μαγεία)	Σελ.	145
δ) Μῦθοι ζώων	»	145
ε) Παραμύθια	»	145
1. Συλλογαὶ	»	145
2. Μελέται	»	147
3. Συλλογαὶ μύθων καὶ παραμυθιῶν ἑλληνικῶν καὶ ξένων διὰ παιδιὰ	»	148
ς) Εὐτράπελοι διηγήσεις. Ἀνέκδοτα. Περιπαίγματα ..	»	148
ζ) Παροιμίαι καὶ γνῶμαι. Παροιμιώδεις ἐκφράσεις ..	»	151
1. Συλλογαὶ	»	151
2. Μελέται	»	153
η) Παραδόσεις	»	154
1. Συλλογαὶ	»	154
2. Μελέται	»	158
θ) Αἰνίγματα - Λογοπαίγνια	»	160
ι) Εὐχαὶ - χαιρετισμοὶ - κατάραι - ὄρκοι - βλασφημίαι ..	»	160
ια) Γλῶσσα	»	161
1. Συνθηματικαὶ γλῶσσαι. Ὄνόματα: κύρια, ἐπώνυμα, παρωνύμια κτλ.	»	161
2. Τοπωνύμια	»	163
ιβ) Λαϊκὸν θέατρον	»	166
ιγ) Δημῶδη βιβλία	»	166
4. Μουσικὴ καὶ χοροὶ	»	167
Ε'. Κοινωνικὸς βίος	»	170
1. Οἱ κύριοι σταθμοὶ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς	»	170
Γέννησις, γάμος, τελευτὴ	»	170
2. Θρησκευτικὴ ζωὴ. Λαϊκὴ λατρεία	»	173
α) Συλλογαὶ	»	173
β) Μελέται	»	178
3. Κοινωνικὴ ζωὴ	»	180
α) Κοινωνικὴ ὀργάνωσις	»	180
β) Λαϊκὸν δίκαιον	»	182
4. Παιδικὴ ζωὴ	»	183
α) Παιδιαὶ	»	183
ΙΙΙ. ΞΕΝΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ	»	184
Α'. Λαογραφία τῶν Βαλκανικῶν λαῶν	»	184

1. Σερβική λαογραφία	Σελ.	184
2. Ρουμανική λαογραφία	»	184
3. Τουρκική λαογραφία	»	185
Β'. Λαογραφία άλλων Εὐρωπαϊκῶν λαῶν	»	185
1. Γενικά	»	185
2. Γερμανική λαογραφία	»	186
3. Πολωνική λαογραφία	»	187
Γ'. Λαογραφία λαῶν τῆς Ἀσίας	»	187
1. Σουμερίων λαογραφία	»	187
2. Ἑβραϊκή λαογραφία	»	187
Δ'. Ἀμερικανική λαογραφία	»	188
Ε'. Λαογραφία άλλων διαφόρων λαῶν	»	188

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΒΙΟΥ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ	»	188
Α'. Πίναξ τῶν ὀνομάτων τῶν συγγραφέων καὶ μεταφραστῶν	»	189

Ο ΕΞΑΣΗΜΟΣ ΡΥΘΜΟΣ ΕΙΣ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΥΠΟ ΣΠΥΡ. ΠΕΡΙΣΤΕΡΗ

Ἐκ τῶν ποικίλων καὶ ἰδιοτύπων ρυθμῶν οἵτινες ἀπαντοῦν εἰς τὰ Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια ὁ ἐξάσημος κυριαρχεῖ εἰς σημαντικὸν ποσοστὸν αὐτῶν διαφόρων κατηγοριῶν. Τὰ πλεῖστα τῶν ᾠσμάτων τούτων ἐκτελοῦνται μουσικῶς πρὸς διαφόρους χορούς¹, ἰδίᾳ δὲ πρὸς τὸν πανελληνίως γνωστὸν χορὸν, τὸν κλέφτικον ἢ τσάμικον. Τὸ ὄνομα ἐξάσημος τοῦ ρυθμοῦ τούτου προῆλθεν ἐκ τῆς λέξεως σημείον. Σημεῖον ἢ πρῶτον χρόνον ὠνόμαζον, ὡς γνωστόν, οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες μουσικοὶ καὶ ρυθμικοὶ τὴν ἐλαχίστην ἀπὸ ἀπόψεως χρονικῆς διαρκείας μονάδα², ἢ ὅποια ἐχρησίμευε διὰ τὴν δημιουργίαν τῶν συνθέτων χρόνων, συστημάτων ὀνομαζομένων, πολλαπλασίων ταύτης. Οὕτω τὸν σύνθετον χρόνον, ἀποτελούμενον ἐκ δύο ἢ τριῶν ἢ τεσσάρων κ.λπ. πρώτων χρόνων ἢ σημείων, ὠνόμαζον δίσημον, τρίσημον, τετράσημον κλπ.

Ἀφότου εἰς τὴν Ἑλλάδα ἤρχισεν ἡ ἐργασία τῆς περισυλλογῆς καὶ καταγραφῆς τῶν μελωδιῶν τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν οἱ πλεῖστοι τῶν ἀσχολουμένων εἰς τοῦτο μουσικῶν, γινώσκται τοῦ συστήματος τῆς Βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς μουσικῆς, ἐχρησιμοποίησαν ὅρους ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς μουσικῆς παραδόσεως, ὡς καὶ ὀνόματα ἐκ τῶν συστημάτων αὐτῆς, διότι ἐπίστευον ὅτι εἰς τὰ δημοτικὰ τραγούδια διασώζονται ρυθμοὶ καὶ μουσικὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχαίας μουσικῆς καὶ τῆς διαδόχου αὐτῆς Βυζαντινῆς.

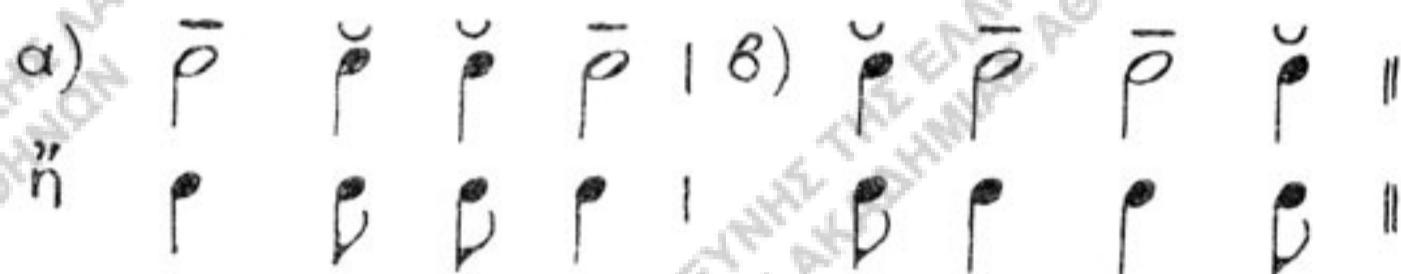
Οὕτω ἐκτὸς τῶν ὄρων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰς διαφόρους ρυθμικὰς μορφάς, εἰς τῶν ὁποίων εἶναι καὶ ὁ χρησιμοποιηθεὶς ἐν τῷ τίτλῳ τῆς παρούσης

¹ Εἰς περιοχὰς τῆς Εὐρυτανίας χορεύεται πρὸς τὸν ρυθμὸν τοῦτον ὁ κλειστός χορὸς ὁ κοινῶς ὄτο. Εἰς τὴν περιφέρειαν Σαμαρίνας ὁ χορὸς Τσάτσος· εἰς Ἡπειρον (ἐπαρχίας Ἰωαννίνων, Λοζέτσι, Πετροβουνίου) ὁ Καγκελάρης ἢ Κύκλες.

² Βλ. Ἀριστ. Κοϊντιλ. βιβλ. Α'. XIV. Πρῶτος μὲν οὖν ἐστὶ χρόνος ἄτομος καὶ ἐλάχιστος, ὅς καὶ σημεῖον καλεῖται· ἐλάχιστον δὲ καλῶ τὸν ὡς πρὸς ἡμᾶς, ὅς ἐστὶ πρῶτος καταληπτός· αἰσθήσει σημεῖον δὲ καλεῖται διὰ τὸ ἀμερῆς εἶναι, καθ' ὃ καὶ οἱ γεωμέτραι τὸ παρὰ σφίσι ἀμερῆς σημεῖον προσηγόρευσαν. Οὗτος δὲ ὁ ἀμερῆς μονάδος οἶονεὶ χώραν ἔχει· θεωρεῖται γὰρ ἐν μὲν λέξει περὶ συλλαβὴν, ἐν δὲ μέλει περὶ φθόγγον, ἐν δὲ κινήσει σώματος περὶ ἐν σχῆμα· λέγεται δὲ οὗτος πρῶτος ὡς πρὸς τὴν τῶν λοιπῶν φθόγγων σύγκρισιν.

μελέτης, διετήρησαν καὶ ὄρους ἀναφερομένους εἰς τὰ μουσικὰ συστήματα (κλίμακας), ὡς 8/χορδον, 5/χορδον, 4/χορδον, καὶ ὀνομασίας ἀρχαίων μουσικῶν τρόπων, ὡς Δώριος, Φρύγιος, Λύδιος, Μιξολίδιος, Ὑποδώριος κ.λ.π. καὶ ὀνόματα ἐκ τῶν ἤχων τῆς Βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ὡς Πρῶτος, Δεύτερος, Τρίτος κ.λ.π.

Ὁ ἐξάσημος ρυθμὸς εἰς τὰ ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια ἀπαντᾷ ὑπὸ τὰς κάτωθι δύο βασικὰς μορφάς.

Πρόκειται περὶ μετρικῶν ρυθμικῶν μορφῶν συνθέτων, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦνται ἀπὸ δύο ἀπλᾶς τριαδικάς, ἀντιθέτους ὡς πρὸς τὴν σύνθεσιν τῶν χρόνων. Ἡ πρώτη δηλαδὴ ἔχει συνεπτυγμένους τοὺς δύο πρώτους χρόνους καὶ τοὺς δύο τελευταίους. Ἡ δευτέρα τοὺς δεύτερον καὶ τρίτον, τέταρτον καὶ πέμπτον. Τὰς βασικὰς ρυθμικὰς μορφὰς ταύτας δυνάμεθα νὰ παραστήσωμεν διὰ τῶν ἀριθμητικῶν κλασματικῶν μορφῶν.

$$\alpha) \frac{6}{4} = \frac{3+3}{4} = \frac{2+1+1+2}{4} \quad \eta \quad \frac{6}{8} = \frac{3+3}{8} = \frac{2+1+1+2}{8}$$

$$\beta) \frac{6}{4} = \frac{3+3}{4} = \frac{1+2+2+1}{4} \quad \eta \quad \frac{6}{4} = \frac{3+3}{8} = \frac{1+2+2+1}{8}$$

Ἐξ δηλαδὴ χρόνοι δι' ἕκαστον μέτρον τοῦ ρυθμοῦ, ἕκαστος τῶν ὁποίων παρασημαίνεται ἄλλοτε διὰ φθογοσῆμου τετάρτου καὶ ἄλλοτε δι' ὀγδούου.

Ἡ χρῆσις τῶν δύο τούτων εἰδῶν φθογοσῆμων, τετάρτων καὶ ὀγδούων, διὰ τὴν παράστασιν τῶν χρόνων τῶν ρυθμικῶν τούτων μορφῶν ὡς καὶ διὰ τὴν καταγραφὴν τῶν μελωδιῶν τῶν εἰς τὸν ρυθμὸν τοῦτον ὑπαγομένων ἄσμάτων ἔχει σχετικὴν μόνον σημασίαν.

Τὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα εἶναι δυνατόν νὰ μᾶς ὑποβοηθήσουν διὰ τὸ εἶδος τῶν φθογοσῆμων πού θὰ χρησιμοποιήσωμεν διὰ τὴν μουσικὴν καταγραφὴν εἶναι μᾶλλον τὰ ἐσωτερικὰ ἐκάστου ἄσματος, ἦτοι ὁ χαρακτήρ, τὸ ἦθος καὶ ἡ συνεπακόλουθος τούτων ρυθμικὴ ἀγωγή τοῦ ἄσματος.

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὰ τραγούδια τῶν νήσων ἅτινα ὑπάγονται εἰς τὸν ρυθμὸν τοῦτον, λόγῳ τῆς ἐλαφρότητος τῆς ἐκτελέσεως τῶν μελωδιῶν, τῆς ἀπαλῆς καὶ λεπτῆς ἐκφράσεώς των, τῆς ρυθμικῆς ἀγωγῆς των, ἢ ὁποῖα εἶναι μᾶλλον ταχεῖα, στοιχείων ἰδιαζόντως χαρακτηριστικῶν τῆς νησιωτικῆς

μουσικῆς, ἡμπορεῖ νὰ ἀποδίδονται καλύτερον ὀπτικῶς καὶ αἰσθητικῶς διὰ χρήσεως ὀγδῶν φθογοσῆμων. Ἀντιθέτως τὰ ἄσματα πλείστων περιοχῶν τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως τὰ πρὸς τὸν πηδηκτὸν χορὸν ἢ τὸν λεγόμενον τσάμικον ἄδόμενα, ἔνεκα τοῦ ἀρρενωποῦ καὶ μεγαλοπρεποῦς τρόπου ἐκτελέσεως εἰς ρυθμικὴν ἀγωγὴν μᾶλλον βραδεῖαν, ἀνταποκρινομένην εἰς τὸν ἀργὸν καὶ βαρὺν ρυθμὸν τῶν κινήσεων καὶ τῶν βημάτων τοῦ χοροῦ τούτου, ἀρμόζει νὰ καταγράφονται διὰ φθογοσῆμων ἀξίας τετάρτων, ἥτοι εἰς $\frac{1}{4}$, ἢ δὲ μέτρησις τῶν χρόνων τοῦ ρυθμοῦ τούτου διὰ κινήσεων τῆς χειρὸς δύναται νὰ γίνῃ διὰ τρισήμου θέσεως (τρεῖς κτύποι εἰς τὴν θέσιν) καὶ διὰ τρισήμου ἄρσεως (τρεῖς κινήσεις εἰς τὴν ἄρσιν).

Ἡ ἐσωτερικὴ διάρθρωσις καὶ σύνθεσις τῶν χρόνων τῶν ρυθμικῶν μετρικῶν μορφῶν ἔχει ὡς ἑξῆς: ἐκ τῶν ἕξ χρόνων ἕξ ὧν ἀποτελεῖται ἕκαστη ἀπαντοῦν συνεπτυγμένοι, εἰς μὲν τὴν πρώτην, ὁ πρῶτος καὶ ὁ δεύτερος, ὁ πέμπτος καὶ ὁ ἕκτος, εἰς δὲ τὴν δευτέραν ὁ δεύτερος καὶ ὁ τρίτος, ὁ τέταρτος καὶ ὁ πέμπτος. (Βλ. παρ. σελ. 202).

Εἰς τὰ ὑπ' ὄψιν ἡμῶν μέχρι τοῦδε ἄσματα τοῦ τύπου τούτου αἱ βασικαὶ

1) A' $\overset{1)}{\underset{\cdot}{\beta}} | \overset{1)}{\bar{\rho}} \quad \underset{\cdot}{\beta} \underset{\cdot}{\beta} | \bar{\rho} | \bar{\rho} \quad \underset{\cdot}{\beta} \underset{\cdot}{\beta} | \bar{\rho} | \bar{\rho} \quad \underset{\cdot}{\beta} \underset{\cdot}{\beta} | \bar{\rho} | \bar{\rho} \cdot \bar{\rho}$
 Κα - λό - τυ - χη, κα - λόι - μοι - ρη τοῦ Κω - σταντί - νου ἡ μάν - να

B' $\underset{\cdot}{\beta} | \bar{\rho} \quad \underset{\cdot}{\beta} \underset{\cdot}{\beta} | \bar{\rho} | \bar{\rho} \quad \underset{\cdot}{\beta} \underset{\cdot}{\beta} | \bar{\rho} | \bar{\rho} \quad \underset{\cdot}{\beta} \underset{\cdot}{\beta} | \bar{\rho} | \bar{\rho} \cdot \bar{\rho}$
 τοῦ πό - χει τοὺς ἐν - νιά ὑ - γιούς καὶ τῆ Βδο - κί - τσα δέ - κα.

2) A' $\overset{1)}{\underset{\cdot}{\beta}} | \overset{1)}{\bar{\rho}} \quad \underset{\cdot}{\beta} \underset{\cdot}{\beta} | \bar{\rho} | \bar{\rho} \quad \underset{\cdot}{\beta} \underset{\cdot}{\beta} | \bar{\rho} | \bar{\rho} \quad \underset{\cdot}{\beta} \underset{\cdot}{\beta} | \bar{\rho} | \bar{\rho} \quad \overset{4)}{\underset{\cdot}{\beta}} \bar{\rho}$
 Κυ - ρά μου Πορ - τα - ί - τισ - σα, ἔ - βγ' ἄ - πο τὸ δρο - νί - σου

B' $\underset{\cdot}{\beta} | \bar{\rho} \quad \underset{\cdot}{\beta} \underset{\cdot}{\beta} | \bar{\rho} | \bar{\rho} \quad \underset{\cdot}{\beta} \underset{\cdot}{\beta} | \bar{\rho} | \bar{\rho} \quad \underset{\cdot}{\beta} \underset{\cdot}{\beta} | \bar{\rho} | \bar{\rho} \cdot \bar{\rho}$
 σ' ἄν - τρό - γυ - νο ποὺ γί - νη - κε νὰ δώ - σης τὴν εὐ - χή - σου.

(Λαογρ. Ἀρχ., Ε.Μ.Σ., ἀριθ. 1988 Ἀστυπάλαια. Ἀριθ. 3097, Εὐρουτανία).

αὐταὶ ρυθμικαὶ μορφαὶ ἀπαντοῦν ἀμετάβλητοι εἰς μικρὸν μόνον ποσοστὸν. Τὰ ἄσματα ταῦτα θεωροῦμεν ὡς τὰ παλαιότερα τοῦ ἐξεταζομένου ρυθμοῦ, τὰ ὁποῖα διεσώθησαν μέχρι σήμερον εἰς τὴν δημώδη μουσικὴν παράδοσιν μὲ ἀκεραίαν τὴν ἀρχικὴν τῶν ρυθμικῶν ὑπόστασιν. Παραθέτομεν δύο παραδείγματα ἕξ ἑκάστης μορφῆς. Βλ. ἀνωτέρω, καὶ εἰς σελ. 204.

¹ Τὰ σημεῖα υ— τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς μετρικῆς εἰς ἕκαστον τῶν ὁποίων, ὡς γνωστόν, ἀντεστοίχει μία συλλαβὴ τῶν ἀρχαίων ποιητικῶν κειμένων ἀπαγγελλομένων κατὰ προ-

1) A' $\overset{1}{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\overset{2}{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\overset{3}{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\overset{4}{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ ρ |
 Πυ.κνο.σί. τι ναεῖν τ' ἄ.λεού.ρια κιού.λά.φρα.ταεῖν τὰ προ ζύ. μια

B' $\overset{1}{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\overset{2}{\rho}$ | $\overset{3}{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\overset{4}{\rho}$ | $\overset{5}{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\overset{6}{\rho}$ | $\overset{7}{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\overset{8}{\rho}$ |
 κιῶ.γο. ρος πού τ' ἄ. να. πιά. νει νά'χη μάν. να καὶ πα. τέ. ρα.

2) A' $\overset{1}{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\overset{2}{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\overset{3}{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\overset{4}{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ ρ |
 "Ε. λα Πα. δρ' ἄ. μάν, ἄ. μάν — ἔ. λα, Πα. να. γιά καὶ σῶ. σε,

B' $\overset{1}{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\overset{2}{\rho}$ | $\overset{3}{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\overset{4}{\rho}$ | $\overset{5}{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\overset{6}{\rho}$ | $\overset{7}{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\overset{8}{\rho}$ ||
 ἔ. λα, Πα. να. γιά καὶ σῶ. σε, νοῦν καὶ λο. γι. σμόν με δῶ. σε.

(Λαογρ. Ἄρχ. Ε.Μ.Σ., ἀριθ. 3196 Ρόδος καὶ ἀρ. 2224 Εὐρυτανία).

Τὰς βασικὰς ταύτας μορφὰς παρατηροῦμεν εἰς ἀρκετὸν ἀριθμὸν ᾄσμάτων, ἐναλλασσομέναι εἰς τὸ ἴδιον ᾄσμα, ἥτοι τὸ Α', δηλαδὴ μέρος τῆς μελωδίας, νὰ εἶναι προσηροσμένον εἰς τὴν πρώτην μορφήν, τὸ δὲ Β' εἰς τὴν δευτέραν μορφήν ἢ καὶ τὸ ἀντίθετον, ὡς εἰς τὰ δύο κατωτέρω παραδείγματα.

A' $\overset{1}{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\overset{2}{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\overset{3}{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\overset{4}{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ ρ |
 Οἱ κλέ. φτες ἔ. συ. νά. ζον. ταν καὶ ντό. κα. ναν κου. βέν. τα.

B' $\overset{1}{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\overset{2}{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\overset{3}{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\overset{4}{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ ρ ||
 Ποιὸς ἔ. χει. ἄ. ρά. γεί. ἄ. σας παι. δία, ποιὸς ἔ. χει. ἄ. ρά. δα σή. με. ρα.

(Λαογρ. Ἄρχ. Ε.Μ.Σ. ἀριθ. 927. Σιάτιστα Μακεδονίας).

σφδιακὸν τρόπον, εἰς μὲν τὸ πρῶτον βραχεῖα, μὲ διάρκειαν ἑνὸς πρώτου χρόνου, εἰς δὲ τὸ δεύτερον μακρὰ μὲ διάρκειαν διπλασίαν, ἐτοποθετήθησαν ἀνωθεν τῶν φθογοσῆμων οὐχὶ διὰ τὴν σχέσιν των πρὸς τὰς συλλαβὰς—οὐδεμία ἄλλωστε σχέσις ὑπάρχει πρὸς αὐτὰς μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλην. μετρικῆς—ἀλλὰ μόνον διὰ τὴν σχέσιν των τὴν χρονικὴν πρὸς τὰ φθογγόσημα εἰς τὰ ὅποια ἔχουν προσαρμοσθῆ αἱ συλλαβαὶ τῶν νεοελληνικῶν κειμένων.

¹ Εἰς τὸ παράδειγμα τοῦτο ἀμφότερα τὰ μέρη τῆς μελωδίας καλύπτονται ὑπὸ ἑνὸς στίχου, διότι ἔχομεν ἐνταῦθα παρεμβολὰς καὶ ἐπαναλήψεις, περὶ τῶν ὁποίων γίνεται λόγος κατωτέρω.

A' $\overset{1}{\bar{\rho}}$ $\overset{1}{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\overset{2}{\rho}$ $\overset{2}{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\overset{3}{\rho}$ $\overset{3}{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\overset{3}{\rho}$ $\overset{3}{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\overset{3}{\rho}$ $\overset{3}{\rho}$ |

Παι_ διά μ', για_ τ'εί_ , μω_ ρέ παι_ διά, παι_ διά μ', για_ τ'εί_ στ'ά_

$\overset{4}{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\overset{4}{\rho}$ $\overset{4}{\rho}$ $\overset{5}{\rho}$ $\overset{5}{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\overset{1}{\rho}$ |

νάλ_ λα_ γα, μωρ'ά_ νάλ_ λα_ γα_

B' $\overset{1}{\rho}$ $\overset{1}{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\overset{1}{\rho}$ $\overset{1}{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\overset{1}{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\overset{1}{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ ||

μω_ ρέ παι_ διά κη_ μέ_ να, για_ τ'εί_ στε λε_ ρω_ μέ_ να_

Εἰς τὰ περισσότερα ἄσματα, ὡς παρατηρήσαμεν, αἱ βασικαὶ αὐταὶ ρυθμικαὶ μορφαὶ ἔχουν μεταβληθῆ ὡς πρὸς τὴν σύνθεσιν τῶν χρόνων. Τοῦτο δὲ ἔχει ἐπιτευχθῆ διὰ τῆς ἀναλύσεως τῶν συνεπτυγμένων καὶ τῆς συμπύξεως τῶν ἀπλῶν χρόνων καὶ διὰ λόγους περὶ τῶν ὁποίων θὰ εἴπωμεν κατωτέρω. Οὕτω προκύπτουν πολλαὶ ποικιλίαι ρυθμικῶν μετρικῶν μορφῶν, αἵτινες ἐναλλάσσονται μὲ τὰς βασικὰς εἰς τὸ ἴδιον ἄσμα.

Διὰ τῆς ἀναλύσεως τῶν δύο πρώτων καὶ τῶν δύο τελευταίων συνεπτυγμένων χρόνων τῆς πρώτης μορφῆς προέκυψεν ἡ ἐξῆς ἀναλελυμένη εἰς ἕξ ἀπλοῦς χρόνους μετρικὴ μορφή εἰς τὸ πρῶτον μέτρον τοῦ κατωτέρω ἄσματος. Εἰς τὸ δεύτερον μέτρον διετηρήθη τὸ πρῶτον μέρος αὐτῆς αὐτοτελές, συνεπτύχθησαν δὲ οἱ τρεῖς τελευταῖοι.

a) $\overset{1}{\rho}$ $\overset{1}{\rho}$ $\overset{1}{\rho}$ $\overset{1}{\rho}$ $\overset{1}{\rho}$ $\overset{1}{\rho}$ | $\bar{\rho}$ $\overset{1}{\rho}$ $\bar{\rho}$ · · · ·

Ποιὸς πλάτα_ νος, μω_ ρέ θύ_ μιο μου, · · ·

(Λαογρ. Ἄρχ., Ε.Μ.Σ., ἀρ. 921 Σιάτιστα Μακεδονίας).

Κατόπιν ἀναλύσεως μόνον τῶν δύο πρώτων συνεπτυγμένων χρόνων τῆς πρώτης μορφῆς ἐδημιουργήθη ἡ ἐξῆς μορφή.

β) $\overset{1}{\rho}$ $\overset{1}{\rho}$ $\overset{1}{\rho}$ $\overset{1}{\rho}$ $\bar{\rho}$ | $\overset{1}{\rho}$ $\overset{1}{\rho}$ $\overset{1}{\rho}$ $\overset{1}{\rho}$ $\bar{\rho}$ | $\bar{\rho}$ $\overset{1}{\rho}$ · · ·

Ὡ_ ρέ, ν_ ὄ_ λα τ'ά_ μπέ_ λια, ν_ ὄ_ λα τ'ά_ μπέ_ λια_

(Λαογρ. Ἄρχ. Ε.Μ.Σ., ἀριθ. 6771, Εὐρυτανία).

Ἐκ δὲ τῆς συμπύξεως τῶν τριῶν πρώτων χρόνων ἡ ἀκόλουθος.

γ) $\bar{\rho}$ $\overset{1}{\rho}$ $\bar{\rho}$ | $\bar{\rho}$ $\overset{1}{\rho}$ $\overset{1}{\rho}$ $\bar{\rho}$ | · · ·

Ξύ_ πνα περ_ - δι_ κο_ μά_ τα_ · · · ·

(Λαογρ. Ἄρχ., Ε.Μ.Σ., ἀριθ. 773 Κόνιτσα Ἠπείρου).

¹ Τὸ ἄσμα ἀνήκει εἰς τὰ ἔχοντα ἕν ἐπὶ πλέον μέτρον εἰς τὴν ὅλην κανονικὴν ρυθμικὴν περίοδον. (Βλ. 50 Δημῶδη ἄσματα Πελοποννήσου καὶ Κρήτης, Συλλογὴ Ὁδείου Ἀθηνηῶν, σ. 16).

Ἄλλα καὶ εἰς τὴν μορφήν ταύτην αἱ ἐναλλαγαὶ μὲ τὰς βασικὰς καὶ ἄλλας μορφὰς δὲν λείπουν.

Α' ᾠδὴ ἑξῆς: Ἐ - μεῖς ἔ - δῶ δὲν ἦρ. δα. με, ροῖ - δού - λα, ροῖ - δού - λα,
 Β' ᾠδὴ ἑξῆς: νὰ φᾶ - με καὶ νὰ πιοῦ - με, ροῖ - δού - λα μου, γραμ. μέ - νη.

(Βλ. Λαογρ. Ἀρχ., Ε.Μ.Σ., ἀρ. 770. Ἡπειρος (Κόνιτσα).

Αἱ ἐναλλαγαὶ αὗται καὶ ἡ παρατηρούμενη τοσαύτη ποικιλία τῶν ὡς ἄνω ρυθμικῶν μετρικῶν μορφῶν δημιουργοῦνται κυρίως ἐκ τῶν παρεμβαλλομένων κατὰ τὴν μουσικὴν ἐκτέλεσιν τῶν ᾠσμάτων εὐφωνικῶν συλλαβῶν, ἐπιφωνημάτων, διαφόρων ὀνομάτων, ἐπαναλήψεων λέξεων, πολλάκις δὲ καὶ ὀλοκλήρων φράσεων, αἱ ὁποῖαι ἄλλοτε ἔχουν σχέσιν ἐννοιολογικὴν πρὸς τὸ κείμενον τοῦ ᾠσματος, ἄλλοτε ὅμως εἶναι ὅλως ἄσχετοι πρὸς αὐτό.

Ἡ μετρικὴ μορφή τῶν παρεμβαλλομένων φράσεων, ὅτε μὲν εἶναι ἴση μὲ τὸ πρῶτον ἡμίστιχον, ὅταν παρεμβάλλεται μετὰ τοῦτο, ὅτε δὲ μὲ τὸ δεύτερον. Παρατηρήσαμεν ὅμως καὶ περιπτώσεις καθ' ἃς ἡ ἔκτασις τῶν εἶναι μεγαλυτέρα ἢ καὶ μικροτέρα κατὰ μίαν ἢ δύο συλλαβὰς, χωρὶς μὲ τοῦτο νὰ ἀλλοιοῦται παντελῶς ὅλη ἡ ρυθμικὴ ὑπόστασις τοῦ ᾠσματος, ὡς ἐκτίθεται κατωτέρω. Αἱ παρεμβολαὶ αὗται εἶναι γνωστὰ μὲ τὸ ὄνομα τσακίσματα¹.

Τὰ τσακίσματα ἀπὸ ἀπόψεως ποσότητος συλλαβῶν εἶναι μονοσύλλαβα, δι-

¹ Ὁ ὄρος τσακίσμα χρησιμοποιεῖται ὡς ἰσοδύναμος εἰς ἔννοιαν πρὸς τὸ γύρισμα. Τοῦτο ὅμως νομίζομεν ὅτι δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν ὀρθὴν ἔννοιαν τοῦ ὄρου τούτου. Τσακίσμα ἢ τσακίσματα εἶναι στοιχεῖα γλωσσικὰ (συλλαβαί, λέξεις) τὰ ὁποῖα τσακίζουν, διακόπτουν, τὴν συνέχειαν τοῦ κειμένου εἰς τὸν στίχον κατὰ τὴν μουσικὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ, δημιουργηθέντα καὶ παρεμβληθέντα διὰ τὴν πλήρωσιν κάποιας ἀνάγκης περὶ ἧς κατωτέρω. Ἐνῶ γύρισμα ἔχει τὴν ἔννοιαν τὴν ὁποίαν καὶ ὁ ὄρος ἐπὶ φῶς. Εἶναι δὲ ἐπὶ φῶς αὐτοτελὴς μελωδία, πάντοτε ἔρρυθμος μὲ χαρακτηριστὴν εὐθυμον, εἰς τὴν ὁποίαν προσαρμόζονται δίστιχα διαφόρου περιεχομένου καὶ διαφόρων στιχογραφικῶν μορφῶν. Ἄδεται δὲ εἰς τὰ ἐνδιάμεσα τῶν μουσικῶν στροφῶν τῶν ᾠσμάτων, κυρίως τῶν ἐπιτραπεζίων ἐλευθέρου ρυθμοῦ, διακόπτουσα κατὰ ἓνα τρόπον τὸν βαρὺν καὶ μελαγχολικὸν τόνον τῶν ᾠσμάτων τούτων. Βλ. BERTR. ΒΟΥΝΙΕΡ, Δημοτικά τραγούδια ἀπὸ χειρόγραφο τῆς Μονῆς τῶν Ἰβήρων, Ἀθήνα, 1960, σελ. 73 (ἐνταῦθα καὶ βιβλιογραφία). Βλ. ἔτι καὶ Ἄγ. Θέρου, Τὰ τραγούδια τῶν Ἑλλήνων, τόμ. Α', Ἀθήνα (1951), σ. 47-48, τόμ. Β', 1952, σ. 273-78.

σύλλαβα, τρισύλλαβα, τετρασύλλαβα, πεντασύλλαβα, εξασύλλαβα και ὀκτασύλλαβα. Τὰ μονοσύλλαβα εἶναι ἀπλαῖ συλλαβαὶ χάριν εὐφωνίας καὶ συμπληρώσεως χρόνου, τοποθετούμεναι εἰς τὰ ἐνδιάμεσα μονοσυλλάβων, δισυλλάβων ἢ καὶ τρισυλλάβων λέξεων τοῦ ποιητικοῦ κειμένου. Π.χ. Μιά-να-φουρά... Ποιὸς εἶδε ψά-να-ρι στὴ στεριά... Βρὲ-γέ-νε-ρου Ἐλυμπε... Στὴ βρούση στὰ Τσερί-νι-να κλπ. Τρία πουλά-να-κία... Τὰ διάφορα ἐπιφωνήματα πρὸς ἐντονωτέραν ἐκδήλωσιν τοῦ πάθους τοῦ τραγουδιστοῦ, ὡς ἄχ! ὦχ! ἔο, ὦο, μῶο, ἄι, χάι, μωρέ, γιέ μ' βάλι, μπω-μπώ, ἄμάν, λελέ, λέει, ἄιντε, ὦιμέ¹.

Τὰ πολυσύλλαβα τσακίσματα περιλαμβάνουν κυρίως ὀνόματα ἀνδρικὰ ἢ καὶ γυναικεῖα, ἢ ἐπαναλήψεις ἐκ τοῦ ἰδίου στίχου προερχομένας· πολλάκις δὲ λέξεις καὶ φράσεις ἀσχέτους πρὸς τὸ ποιητικὸν περιεχόμενον, ὡς ἀνωτέρω ἀνέφερον, αἵτινες παρεμβάλλονται πάντοτε μετὰ τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον ἡμιστίχον.

Ἰδιαιτέραν σημασίαν ἔχει ἡ ἐξακρίβωσις τῆς θέσεως τοῦ στίχου εἰς τὴν ὁποίαν παρεμβάλλονται τὰ τσακίσματα. Ἐπὶ τούτου παρατηροῦμεν ὅτι ταῦτα δὲν ἔχουν ἀπολύτως ὠρισμένην θέσιν. Αὕτη ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς μελωδίας εἰς τὴν ὁποίαν προσαρμόζονται, ἀκόμη δὲ καὶ ἐκ τῆς στιχουργικῆς μορφῆς τοῦ ποιητικοῦ κειμένου. Συνήθως ἡ παρεμβολὴ τούτων συμβαίνει μετὰ τὴν τετάρτην συλλαβὴν τοῦ πρώτου ἡμιστίχου, τὸ ὁποῖον εἶναι προσημοσμένον εἰς τὸ Α' μέρος τῆς μελωδίας.

Ταῦτα ὅμως ἀνευρίσκονται καὶ εἰς ἄλλας θέσεις, ὡς εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ στίχου, καὶ μετὰ τὴν τρίτην συλλαβὴν. Τὰ πολυσύλλαβα, ἀποτελούμενα ἀπὸ φράσεις ἀσχέτους πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ κειμένου, εὐρίσκονται πάντοτε εἰς τὸ τέλος ἐκάστου ἡμιστίχου. Ὑπάρχουν ὅμως ἄσματα εἰς τοὺς στίχους τῶν ὁποίων παρεμβάλλονται καὶ τὰ τρία εἶδη τῶν τσακισμάτων. Τὰ κατωτέρω παραδείγματα ἀναφέρονται εἰς τὰς ὡς ἄνω περιπτώσεις τῶν τσακισμάτων καὶ ἔχουν παραληφθῆ μόνον ἀπὸ ἄσματα, ὑπαγόμενα εἰς τὴν ρυθμικὴν ταύτην μορφήν καὶ ποιητικὰ κείμενα διαφόρων στιχουργικῶν μορφῶν.

1) Α' ῥ̣ | ῥ̣ ῥ̣ ῥ̣ ῥ̣ ῥ̣ ῥ̣ | ῥ̣ ῥ̣ ῥ̣ ῥ̣ ῥ̣ | ῥ̣̇ · ῥ̣ ῥ̣ | ῥ̣̇ · ῥ̣
 Οἱ κλέ-νε-φτες ἄ-πό τ' ἄ-να-γραφα ν' ἄν-τῶ-νη ν' ἄν-τῶ-νη
 ῥ̣ | ῥ̣ | ῥ̣ ῥ̣ ῥ̣ | ῥ̣̇ · ῥ̣ ῥ̣ | ῥ̣ ῥ̣ | ῥ̣̇ · ῥ̣
 κι ἄ-πό τὸ καρ. πε-νή-σι, Τσόγ-κα καὶ Λε-πε-νιῶ-τη.

(Βλ. Μουσ. Παράρτ. Φόρμιγγος, περ. Β', ἔτος Γ' τευχ. Ε', σελ. 78).

Εἰς τὸ ἀνωτέρω παράδειγμα—μορφὴ ἰαμβικοῦ 15/συλλάβου στίχου—ὑπάρ-

¹ Περὶ τῶν τσακισμάτων εἰς τὰ κλέφτικα τραγούδια βλ. S. Baud-Bovy, Etudes sur la chanson cleftique, Athènes 1958, σ. 37-42.

15/σύλλαβον ἰαμβικὸν στίχον, ὅστις καὶ κυριαρχεῖ ἀπὸ ἀπόψεως ποσοστοῦ εἰς τὰ ἄσματα τοῦ ρυθμοῦ τούτου.

Ἐτέρας μορφῆς στίχοι ἐκτὸς τοῦ 15/συλλάβου, οἵτινες ἀπαντῶνται προσημοσμένοι εἰς τὸν ρυθμὸν τοῦτον, εἶναι κατὰ σειρὰν ποσοστοῦ ἄσμάτων, ὡς παρατηρήσαμεν εἰς τὸ μέχρι σήμερον ἐπεξεργασμένον εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἄρχεϊον μουσικὸν ὑλικόν, ὁ τροχαϊκὸς ἢ ἰαμβικὸς 8/σύλλαβος, ὁ τροχαϊκός, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, 7/σύλλαβος, ὁ ἰαμβικὸς 12/σύλλαβος καὶ σπανιώτερον ὁ 12/σύλλαβος, 13/σύλλαβος καὶ 10/σύλλαβος.

Τὰ ἐπόμενα παραδείγματα δεικνύουν τὸν τρόπον τῆς προσαρμογῆς τοῦ 8/συλλάβου τροχαϊκοῦ καὶ ἰαμβικοῦ στίχου εἰς ἄσματα ἀνήκοντα εἰς τὸν ρυθμὸν τοῦτον, ἄλλοτε αὐτοτελοῦς καὶ ἄλλοτε μετὰ διαφορῶν τσακισμάτων.

$$8) \text{A}' \begin{array}{cccc|cccc} \bar{\rho} & \check{\rho} & \check{\rho} & \bar{\rho} & \bar{\rho} & \check{\rho} & \check{\rho} & \bar{\rho} \\ \text{Πέ.ζα} & \text{μῆ.λο,} & & \text{πέ.ζα} & \text{ρόι.δο,} & & & \end{array} = 12 \text{ χρόνοι} \\ = 8/\text{σύλλαβος τροχαϊκός στίχος}$$

$$\text{B}' \begin{array}{cccc|cccc} \bar{\rho} & \check{\rho} & \check{\rho} & \bar{\rho} & \bar{\rho} & \check{\rho} & \check{\rho} & \bar{\rho} \\ \text{πέ.ζα} & \text{κόκ.κι.} & & \text{νο στα.φύ.λι} & & & & \end{array} = 12 \text{ χρόνοι} \\ = 8/\text{σύλλαβος τροχαϊκός στίχος}$$

(Βλ. Λαογρ. Ἄρχ., Ε.Μ.Σ., ἀριθ. 6815, Φουρνὰ Εὐρυτανίας).

Ἡ μουσικὴ στροφή ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο μέρη, A+B. Ἐκαστον περιλαμβάνει ἓνα 8/σύλλαβον στίχον αὐτοτελῆ ἄνευ τσακισμάτων καὶ καλύπτει δύο ἐξάμετρα. Ἀμφότεροι δὲ οἱ στίχοι οὗτοι καλύπτουν ὅλην τὴν ρυθμικὴν περίοδον ἐκ τεσσάρων ἐξασήμων μέτρων, μὲ σύνολον 24 χρόνων. Αὕτη δὲ βασίζεται δὲ ἀπολύτως εἰς τὴν πρώτην μορφήν τοῦ ἐξασήμου ρυθμοῦ.

$$\text{A}' \begin{array}{cccc|cccc} \check{\rho} & \bar{\rho} & \bar{\rho} & \check{\rho} & \check{\rho} & \bar{\rho} & \bar{\rho} & \check{\rho} \\ \text{Πυ.κνο.σί.τι.} & & & \text{ναεῖν'τ'ἀ.λεύ.ρια} & & & & \end{array} = 12 \text{ χρόνοι} \\ = 8/\text{σύλλ. τροχαϊκός στ.}$$

$$\text{B}' \begin{array}{cccc|cccc} \check{\rho} & \bar{\rho} & \bar{\rho} & \check{\rho} & \check{\rho} & \bar{\rho} & \bar{\rho} & \check{\rho} \\ \text{κιού.λ'ἀ.φρᾶ.ταεῖν'τὰ} & & & \text{προ.ζύ.μια} & & & & \end{array} = 12 \text{ χρόνοι} \\ = 8/\text{σύλλ. τροχαϊκός στ.}$$

(Βλ. Λαογρ. Ἄρχ., Ε.Μ.Σ., ἀριθ. 3196, Σελλά Εὐρυτανίας).

Εἰς τὸ παράδειγμα τοῦτο παρατηροῦνται τὰ αὐτὰ στοιχεῖα ὡς εἰς τὸ προ-

ηγούμενον, με μόνην διαφορὰν ὅτι τοῦτο βασίζεται εἰς τὴν δευτέραν βασικὴν ρυθμικὴν μορφήν.

9) Α' $\bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho}$ ' = 12 χρόνοι
 = 7 συλλαβαί
 Ἔ - λα Πα - βρά - μάν, ἀ - μάν

Β' $\bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho}$ ' = 12 χρόνοι
 = 8 συλλαβαί
 ἔ - λα Πα - να - για καὶ σῶ - σε,

Γ' $\bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho}$ ' = 12 χρόνοι
 = 8 συλλαβαί
 ἔ - λα Πα - να - για καὶ σῶ - σε,

Δ' $\bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho}$ " = 12 χρόνοι
 = 8 συλλαβαί
 νοῦν καὶ λο - γι - σμόν με δῶ - σε.

(Βλ. Λαογρ. Ἄρχ., Ε.Μ.Σ., ἀριθ. 2224, Ρόδος).

Ἡ μουσικὴ στροφὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσαρα μέρη Α + Β + Γ + Δ εἰς τὰ ὁποῖα προσαρμόζονται δύο 8/σύλλαβοι τροχαϊκοὶ στίχοι ὡς ἑξῆς: Ἐκαστον τούτων

Α' $\bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho}$ ' = 12 χρόνοι
 = 9 συλλαβαί
 Βα - σι - λι - κός, τὴν κα - νέ - λα μου

Β' $\bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho}$ ' = 12 χρόνοι
 = 8 συλλαβαί (τσακίσμα)
κα - νέ - λα ἦ κα - νε - λί - τσα μου

Γ' $\bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho}$ ' = 12 χρόνοι
 = 8/σύλλαβος ἰαμβ. στίχος
 βα - σι - λι - κός μου - ρί - ζειέ - δῶ

Δ' $\bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho}$ " = 12 χρόνοι
 = 8/σύλλ. ἰαμβ. στίχος.
 κά - ποῖα τὸν ἔ - χει στὸ λαι - μό.

(Βλ. Μουσ. παραρτ. Φόρμιγγος, περ. Β' ἔτ. Α', 1905, τευχ. Α' σ. 5).

περιλαμβάνει δύο ἐξάσημα μέτρα τῆς Β' βασικῆς ρυθμικῆς μορφῆς. Εἰς τὸ Α' προσαρμόζονται ἑπτὰ συλλαβαί, τρεῖς τῆς ἀρχῆς τοῦ 8/συλλάβου στίχου καὶ τέσσαρες τοῦ τσακίσματος τὸ ὁποῖον παρεμβάλλεται. (Τσακίσμα εἰς τρίτην συλλαβὴν).

Εἰς τὸ Β' μέρος προσαρμόζεται ὁλόκληρος ὁ στίχος ἄνευ τσακίσματος. Εἰς τὸ Γ' ἐπαναλαμβάνεται ὁ πρῶτος στίχος, καὶ εἰς τὸ Δ' προσαρμόζεται ὁ δεύτερος στίχος αὐτοτελής.

Εἰς τὸ ἀνωτέρω παράδειγμα ὑπάρχουν δύο τσακίσματα. Τὸ πρῶτον 5/σύλλαβον, παρεμβαλλόμενον μετὰ τὴν 4ην συλλαβὴν, ὡς συνήθως, καλύπτει μετὰ τῶν τεσσάρων ἀρχικῶν συλλαβῶν τοῦ πρώτου στίχου τὸ Α' μέρος τῆς μελωδίας, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἐκ δύο ἑξαμέτρων, ἤτοι δώδεκα χρόνων. Τὸ δεύτερον τσακίσμα ἀποτελούμενον ἐξ ὀκτῶ συλλαβῶν προσαρμόζεται εἰς τὰ ὑπόλοιπα δύο ἑξάμετρα τῆς ρυθμικῆς περιόδου¹, τιθέμενον ἐν συνεχείᾳ τοῦ πρώτου.

Εἰς τὸ Γ' μέρος τῆς μουσικῆς στροφῆς προσαρμόζεται ἐπαναλαμβανόμενος ὁ πρῶτος στίχος αὐτοτελής εἰς τὴν ρυθμικὴν τοῦ γ' παραδείγματος. Εἰς τὸ Δ' μέ-

10) Α' $\begin{array}{ccccccccccc} \cup & \cup & \cup & \cup & \cup & \cup & \cup & \bar{\cup} & \dot{\cup} & \cup & \cup \\ \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & | & \rho & \bar{\rho} & \dot{\rho} & \cdot | \\ \text{"Ο} & \text{-} & \text{λες} & \text{οί} & \text{βέρ} & \text{-} & \text{γες,} & \text{Βι} & \text{-} & \text{τώ} & \text{-} & \text{ρια} & \text{μου,} \end{array} = 12 \text{ χρόνοι}$
 $= 9 \text{ συλλαβαί}$

Β' $\begin{array}{ccccccccccc} \cup & \cup & \cup & \cup & \cup & \cup & \cup & \bar{\cup} & \dot{\cup} & \cup & \cup \\ \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & | & \rho & \bar{\rho} & \dot{\rho} & \cdot | \\ \text{στρῶ} & \text{σε} & \text{μα} & \text{-} & \text{ζί,} & \text{στρῶ} & \text{-} & \text{σε} & \text{χώ} & \text{-} & \text{ρια} & \text{μου,} \end{array} = 12 \text{ χρόνοι}$
 $= 9 \text{ συλλαβαί}$

Γ' $\begin{array}{ccccccccccc} \cup & \cup & \cup & \cup & \bar{\cup} & \cup & \cup & \bar{\cup} & \dot{\cup} & \cup & \cup \\ \rho & \rho & \rho & \rho & \bar{\rho} & | & \rho & \bar{\rho} & \dot{\rho} & \cdot | \\ \text{ὄ} & \text{-} & \text{λες} & \text{οί} & \text{βέρ} & \text{-} & \text{γες} & \text{εἶν'}
 $= 8/\text{σύλλ.} \text{ ἰαμβ. στίχος}$$

Δ' $\begin{array}{ccccccccccc} \cup & \cup & \cup & \cup & \bar{\cup} & \cup & \cup & \bar{\cup} & \dot{\cup} & \cup & \cup \\ \rho & \rho & \rho & \rho & \bar{\rho} & | & \rho & \bar{\rho} & \dot{\rho} & \cdot | \\ \text{κι} & \text{ὄ} & \text{-} & \text{λες} & \text{χο} & \text{-} & \text{ρεύ} & \text{-} & \text{ουν} & \text{στό} & \text{χο} & \text{-} & \text{ρό} \end{array} = 12 \text{ χρόνοι}$
 $= 8/\text{σύλλ.} \text{ ἰαμβ. στίχος}$

(Βλ. Λαογρ. Ἀρχ., Ε.Μ.Σ., ἀριθ. 1637. Πελοπόννησος (Κυνουρία).

ρος, ὁ δεύτερος 8/σύλλαβος ἰαμβικὸς στίχος μετὰ τὴν ρυθμικὴν παραλλαγὴν. Παρομοίᾳ μορφῇ εἶναι καὶ ἡ ἀνωτέρω ἀριθ. 10 μετὰ τὰς ἐξῆς ὅμως διαφορὰς. Τὸ πρῶτον 4/σύλλαβον τσακίσμα παρεντίθεται μετὰ τὴν πέμτην συλλαβὴν τοῦ πρώτου 8/συλλάβου ἰαμβικοῦ στίχου, ἐν συνεχείᾳ δὲ τὸ 9/σύλλαβον, κατὰ μίαν δηλαδὴ συλλαβὴν μεγαλύτερον τοῦ 8/συλλάβου στίχου, χωρὶς παρὰ ταῦτα νὰ παραβλάπτεται ὁ ρυθμὸς. Τοῦναντίον διατηρεῖ οὗτος μίαν ἀπόλυτον συμμετρικὴν μορφήν.

¹ Καὶ εἰς ἄλλα ἄσματα εἰς τὴν θέσιν τοῦ τσακίσματος τούτου τίθεται ὁ πρῶτος στίχος αὐτοτελής. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἤμποροῦσε νὰ τεθῆ ὁ πρῶτος στίχος μετὰ τὴν ρυθμικὴν μορφήν τοῦ Γ' μέρους τῆς μελωδίας.

Τὸ τσάκισμα παρεμβάλλεται ἔνταῦθα μετὰ τὴν πέμπτην συλλαβὴν καὶ εἶναι πεντασύλλαβον. Προσαρμόζεται δὲ εἰς τὸ δεύτερον μέτρον τοῦ Α' μέρους τῆς μελωδίας. Εἰς τὸ Β' μέρος τῆς μελωδίας προσαρμόζεται ὁ πρῶτος στίχος, αὐτοτελής.

11) Α' $\begin{array}{cccccc} \cup & \cup & \cup & \cup & \bar{\cup} & \cup & \cup & \cup & \cup & \bar{\cup} \\ \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho \end{array} \quad | \quad \begin{array}{cccccc} \cup & \cup & \cup & \cup & \bar{\cup} & \cup & \cup & \cup & \cup & \bar{\cup} \\ \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho \end{array} \quad | = 12 \text{ χρόνοι } (6+6)$
 κό·θω μιὰ κλά· ρα, νά ζῆς καὶ νάεῖ·σαι, = 10 συλλαβαί (5+5)

Β' $\begin{array}{cccccc} \cup & \cup & \cup & \dot{\cup} & \cup & \cup & \cup & \dot{\cup} & \cup & \dot{\cup} \\ \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho \end{array} \quad | \quad \begin{array}{cccccc} \cup & \cup & \cup & \cup & \bar{\cup} & \cup & \cup & \cup & \cup & \bar{\cup} \\ \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho \end{array} \quad | = 12 \text{ χρόνοι } (6+6)$
 κό·θω μιὰ κλά· - - ρα λεῖ·μο·νιά, = 8 συλλαβαί (4+4) ἰαμβ. στ.

Γ' $\begin{array}{cccccc} \cup & \cup & \cup & \dot{\cup} & \cup & \cup & \cup & \dot{\cup} & \cup & \dot{\cup} \\ \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho \end{array} \quad | \quad \begin{array}{cccccc} \cup & \cup & \cup & \cup & \bar{\cup} & \cup & \cup & \cup & \cup & \bar{\cup} \\ \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho \end{array} \quad | = 12 \text{ χρόνοι}$
 κό·θω μιὰ κλά· - - ρα λεῖ·μο·νιά, = 8/σύλλ. ἰαμβ. στίχος

Δ' $\begin{array}{cccccc} \cup & \cup & \cup & \dot{\cup} & \cup & \cup & \cup & \dot{\cup} & \cup & \dot{\cup} \\ \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho \end{array} \quad | \quad \begin{array}{cccccc} \cup & \cup & \cup & \cup & \bar{\cup} & \cup & \cup & \cup & \cup & \bar{\cup} \\ \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho \end{array} \quad | = 12 \text{ χρόνοι}$
 μέ δυὸ λεῖ·μό· - - νια δί·φο·ρα = 8/σύλλ. ἰαμβ. στίχος

(Ἐκ τῆς ἀνεκδότου συλλογῆς Δημ. Περιστερή, Πελοπόννησος (Αἰγιάλεια).

Εἰς τὸ τρίτον ἐπαναλαμβάνεται ὁ στίχος καὶ εἰς τὸ Δ' μέρος προσαρμόζεται ὁ δεύτερος 8/σύλλαβος στίχος.

12) Α' $\begin{array}{cccccc} \cup & \bar{\cup} & \dot{\cup} & \cup & \cup & \bar{\cup} & \bar{\cup} & \cup & \cup & \bar{\cup} \\ \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho \end{array} \quad | \quad \begin{array}{cccccc} \cup & \bar{\cup} & \bar{\cup} & \cup & \cup & \bar{\cup} & \bar{\cup} & \cup & \cup & \bar{\cup} \\ \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho \end{array} \quad | = 12 \text{ χρόνοι } (6+6)$
 εἰ·χε μιὰ, εἰ·χε μιὰ = 6 συλλαβαί (3+3)

Β' $\begin{array}{cccccc} \cup & \bar{\cup} & \bar{\cup} & \cup & \cup & \bar{\cup} & \bar{\cup} & \cup & \cup & \bar{\cup} \\ \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho \end{array} \quad | \quad \begin{array}{cccccc} \cup & \bar{\cup} & \bar{\cup} & \cup & \cup & \bar{\cup} & \bar{\cup} & \cup & \cup & \bar{\cup} \\ \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho \end{array} \quad | = 12 \text{ χρόνοι}$
 εἰ·χε μιὰ κα· λή γυ·ναῖ·κα = 8/σύλλαβος τροχ. στίχ

Γ' $\begin{array}{cccccc} \cup & \bar{\cup} & \bar{\cup} & \cup & \cup & \bar{\cup} & \bar{\cup} & \cup & \cup & \bar{\cup} \\ \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho \end{array} \quad | \quad \begin{array}{cccccc} \cup & \bar{\cup} & \bar{\cup} & \cup & \cup & \bar{\cup} & \bar{\cup} & \cup & \cup & \bar{\cup} \\ \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho \end{array} \quad | = 12 \text{ χρόνοι}$
 εἰ·χε μιὰ κα· λή γυ·ναῖ·κα = 8/σύλλ. τροχ. στίχος

Δ' $\begin{array}{cccccc} \cup & \dot{\cup} & \bar{\cup} & \cup & \cup & \bar{\cup} & \bar{\cup} & \cup & \cup & \bar{\cup} \\ \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho \end{array} \quad | \quad \begin{array}{cccccc} \cup & \bar{\cup} & \bar{\cup} & \cup & \cup & \bar{\cup} & \bar{\cup} & \cup & \cup & \bar{\cup} \\ \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho & \rho \end{array} \quad | = 12 \text{ χρόνοι}$
 κέ· τρω·γε γιά πέν·τε, δέ·κα = 8/σύλλ. τροχ. στίχος

(βλ. S. BAUD-BOUY, Τραγούδια τῶν Δωδεκανήσων, τόμ. Α', σελ. 251 ¹).

Τὸ τσάκισμα παρεμβάλλεται μετὰ τὴν τρίτην συλλαβὴν, ἀποτελεῖται δὲ ἀπὸ

¹. Τὸ ᾄσμα εἶναι κατατεταγμένον μὲ τρίσημον ᾄρσιν. Διὰ τὴν ἀριθμητικὴν συμμετρίαν κατεγράψαμεν τοῦτο ἄνευ τῆς ᾄρσεως.

τὴν ἐπανάληψιν τριῶν ἀρχικῶν συλλαβῶν τοῦ στίχου. Ἡ προσαρμογὴ τῶν συλλαβῶν εἰς τὰ ὑπόλοιπα τρία μέρη τῆς μελωδίας γίνεται ὡς εἰς τὰ πασηγούμενα παραδείγματα. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι ὁ δεύτερος 8/σύλλαβος στίχος προσαρμόζεται πάντοτε εἰς τὸ Δ' μέρος τῆς μελωδίας.

Εἰς τὸ ἐπόμενον παράδειγμα τὸ τσάκισμα ἀπαντᾷ μετὰ τὴν τρίτην συλλαβήν.

13) Α' $\begin{array}{c} \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad \dot{\rho} \cdot \\ \text{Σή} \cdot \text{με} \cdot \text{ρα}, \end{array} \quad \begin{array}{c} | \quad \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad | \\ \text{χει} \cdot \text{ιά} \cdot \text{σ} \cdot \text{κυ} \cdot \text{ρά} \quad \text{νύ} \cdot \text{φη}, \end{array} \quad \begin{array}{l} = 12 \text{ χρόνοι } (6+6) \\ = 8 \text{ συλλαβαί } (3+5) \end{array}$

Β' $\begin{array}{c} \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad \dot{\rho} \cdot \\ \text{σή} \cdot \text{με} \cdot \text{ρα} \end{array} \quad \begin{array}{c} | \quad \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad | \\ \text{Χρι} \cdot \text{στός} \quad \text{ἀ} \cdot \text{νέ} \cdot \text{στη}, \end{array} \quad \begin{array}{l} = 12 \text{ χρόνοι} \\ = 8/\text{σύλλ. τροχ. στίχ.} \end{array}$

Γ' $\begin{array}{c} \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad \dot{\rho} \cdot \\ \text{σή} \cdot \text{με} \cdot \text{ρα} \end{array} \quad \begin{array}{c} | \quad \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad | \\ \text{Χρι} \cdot \text{στός} \quad \text{ἀ} \cdot \text{νέ} \cdot \text{στη} \end{array} \quad \begin{array}{l} = 12 \text{ χρόνοι } (6+6) \\ = 8/\text{σύλλ. τροχ. στίχ. } (3+5) \end{array}$

Δ' $\begin{array}{c} \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad \dot{\rho} \cdot \\ \text{κι} \cdot \text{αῦ} \cdot \text{ρουν} \quad \text{ἀ} \cdot \end{array} \quad \begin{array}{c} | \quad \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad | \\ \text{λη} \cdot \text{θῶς} \quad \text{ἀ} \cdot \text{νέ} \cdot \text{στη.} \end{array} \quad \begin{array}{l} = 12 \text{ χρόνοι} \\ = 8/\text{σύλλ. τροχ. στίχ. } (3+5) \end{array}$

(Βλ. Λαογρ. Ἀρχ., Ε.Μ.Σ., ἀριθ. 329, Μακεδονία (Σιάτιστα).

Κατωτέρω ἐμφαίνεται ὁ τρόπος προσαρμογῆς τῶν 7/συλάβων τροχαϊκῶν ἢ ἰαμβικῶν στίχων εἰς τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος ρυθμὸν.

14) Α' $\begin{array}{c} \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad | \quad \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad \dot{\rho} \cdot \\ \text{Ἔρ} \cdot \text{χον} \cdot \text{ται} \cdot \text{οἶ} \cdot \text{σ} \cdot \text{μ} \cdot \text{πέ} \cdot \text{δε} \cdot \text{ροι}, \end{array} \quad \begin{array}{l} = 12 \text{ χρόνοι } (3+3+3+3) \\ = 7/\text{σύλλ. τροχ. στίχ.} \end{array}$

Β' $\begin{array}{c} \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad | \quad \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad \dot{\rho} \cdot \\ \text{πέ} \cdot \text{ρ} \cdot \text{δι} \cdot \text{κα}, \text{ μωρ}' \text{πέ} \cdot \text{ρ} \cdot \text{δι} \cdot \text{κα}, \end{array} \quad \begin{array}{l} = 12 \text{ χρόνοι } (3+3+3+3) \\ = 7/\text{σύλλ. τσάκισμα} \end{array}$

Γ' $\begin{array}{c} \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad | \quad \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad | \\ \text{ἔρ} \cdot \text{χον} \cdot \text{ται} \quad \text{νὰ} \text{σέ} \text{πά} \cdot \text{ρουν} \end{array} \quad \begin{array}{l} = 12 \text{ χρόνοι } (3+3+3+3) \\ = 7/\text{σύλλ. τροχ. στίχ.} \end{array}$

Δ' $\begin{array}{c} \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad | \quad \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad \bar{\rho} \quad || \\ \text{σάν} \cdot \text{πέ} \cdot \text{ρ} \cdot \text{δι} \cdot \text{κα} \text{ γραμ} \cdot \text{μέ} \cdot \text{νη.} \end{array} \quad \begin{array}{l} = 12 \text{ χρόνοι } (3+3+3+3) \\ = 7/\text{σύλλ. ἰαμβ. στίχ.} \end{array}$

(Βλ. Λαογρ. Ἀρχ., Ε.Μ.Σ., ἀριθ. 1859, Ἡπειρος (Πόποβον Παραμυθίας).

Τὸ πολυσύλλαβον τσάκισμα παρεμβάλλεται ἔνταῦθα μετὰ τὸν 7/σύλλαβον τροχαϊκὸν ἀκατάληκτον στίχον καὶ εἶναι ἰσοδύναμον ὡς πρὸς τὰς συλλαβὰς μὲ αἰτόν. Ἀμφότερα, στίχος καὶ τσάκισμα, προσαρμόζονται εἰς τοὺς χρόνους τῶν τεσσάρων ἑξασήμων μέτρων, τὰ ὅποια ἀπαρτίζουν τὸ Α' καὶ Β' μέρος τῆς μελωδίας τοῦ ἔσματος (βλ. παράδειγμα). Εἰς τὸ Γ' μέρος τῆς μελωδίας προσαρμόζεται ὁ δεύτερος 7/σύλλαβος στίχος, ὅστις ἀλλάσσει ἐν μέρει ρυθμιμὴν μορφήν, χωρὶς ἀλλοίωσιν τῶν χρόνων τῶν δύο ἑξασήμων μέτρων. Εἰς τὸ Δ' μέρος προσαρμόζεται τὸ δεύτερον πολυσύλλαβον τσάκισμα, ἰσοδύναμον καὶ τοῦτο ὡς πρὸς τὰς συλλαβὰς μὲ τὸν δεύτερον 7/σύλλαβον στίχον καὶ μὲ τὴν αὐτὴν ρυθμικὴν μορφήν. Τὸ τσάκισμα δύναται νὰ γίνεταί μετὰ τὴν τρίτην συλλαβὴν τοῦ πρώτου 7/συλλάβου τροχαϊκοῦ στίχου, ὡς κατωτέρω, καὶ εἶναι ἐπανάληψις τῶν πρώτων συλλαβῶν αὐτοῦ.

15) Α' $\begin{array}{cccc|cccc} \cup & \bar{\quad} & \bar{\quad} & \cup & \cup & \bar{\quad} & \bar{\quad} & \cup \\ \downarrow & \downarrow & \downarrow & \downarrow & \downarrow & \downarrow & \downarrow & \downarrow \\ \tau\acute{\epsilon} & \tau\omicron\iota\alpha & \acute{\omega} & \text{---} & \tau\acute{\epsilon} & \tau\omicron\iota\alpha & \acute{\omega} & \text{---} \end{array}$ = 12 χρόνοι (6+6)
 = 6 συλλαβαί

Β' $\begin{array}{cccc|ccc} \cup & \bar{\quad} & \bar{\quad} & \cup & \cup & \bar{\quad} & \dot{\quad} \\ \downarrow & \downarrow & \downarrow & \downarrow & \downarrow & \downarrow & \downarrow \\ \tau\acute{\epsilon} & \tau\omicron\iota\alpha & \acute{\omega} & \rho\alpha\grave{\eta} & \tau\alpha\nu & \acute{\epsilon} & \psi\acute{\epsilon}\varsigma \end{array}$ = 12 χρόνοι (6+6)
 = 7/σύλλ. τροχ. στίχ.

Γ' $\begin{array}{cccc|ccc} \cup & \bar{\quad} & \bar{\quad} & \cup & \cup & \bar{\quad} & \dot{\quad} \\ \downarrow & \downarrow & \downarrow & \downarrow & \downarrow & \downarrow & \downarrow \\ \tau\acute{\epsilon} & \tau\omicron\iota\alpha & \acute{\omega} & \rho\alpha\grave{\eta} & \tau\alpha\nu & \acute{\epsilon} & \psi\acute{\epsilon}\varsigma \end{array}$ = 12 χρόνοι (6+6)
 = 7/σύλλ. τροχ. στίχ.

Δ' $\begin{array}{cccc|ccc} \cup & \bar{\quad} & \bar{\quad} & \cup & \cup & \bar{\quad} & \dot{\quad} \\ \downarrow & \downarrow & \downarrow & \downarrow & \downarrow & \downarrow & \downarrow \\ \tau\acute{\epsilon} & \tau\omicron\iota\alpha & \kappa\alpha\acute{\iota} & \rho\alpha & \rho\alpha & \pi\rho\omicron & \psi\acute{\epsilon}\varsigma \end{array}$ = 12 χρόνοι
 = 7/σύλλ. τροχ. στίχ.

(Βλ. Λαογρ. Ἀρχ., Ε.Μ.Σ. ἀριθ. 6295, Ἑλληνικὸ (Λοζέτσι) Ἰωανίνων).

Τὸ τσάκισμα προσαρμόζεται εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Α' μέρους τῆς μελωδίας. Εἰς τὸ Β' μέρος τίθεται ὁλόκληρος ὁ στίχος ἄνευ τσακίσματος. Εἰς τὸ Γ' μέρος ἐπαναλαμβάνεται ὁ στίχος καὶ εἰς τὸ Δ' μέρος ὁ δεύτερος 7/σύλλαβος τροχαϊκὸς στίχος, ὡς συνήθως, διὰ νὰ ὁλοκληρωθῇ ἡ μουσικὴ στροφή τοῦ ἔσματος, ἀποτελουμένη ἀπὸ τέσσαρα μέτρα, ἧτοι ὀκτὼ ἑξάσημα μέτρα

$$2 \times \frac{6}{8} + 2 \times \frac{6}{8} + 2 \times \frac{6}{8} + 2 \times \frac{6}{8} = 8 \times \frac{6}{8} = 48 \text{ ἐν ὄλῳ χρόνοι.}$$

Κατωτέρω τὸ τσάκισμα γίνεται μετὰ τὴν τετάρτην συλλαβὴν τοῦ πρώτου 7/συλλάβου ἰαμβικοῦ στίχου καὶ εἶναι 5/σύλλαβον.

16) Α' $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ | $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ | = 12 χρόνοι (6+6)
 v-^ο - λες οί δά -, τσατσούλα Βγέ.νω = 9 συλλαβαί (4+5)

Β' $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ | $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ | = 12 χρόνοι (6+6)
 v. ^ο - λες οί δά - - φνες — δά. φνες = 1^{ος} 7/σύλλ. ίαμβ. στίχ.

Γ' $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ | $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ | = 12 χρόνοι
 v-^ο - λες οί δά - - φνες — δά. φνες = 7/σύλλ. ίαμβ. στίχ.

Δ' $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ | $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ | = 12 χρόνοι
 κι^ο. λες οί μαυ - ρο - - μά. τες = 2^{ος} 7/σύλλ. ίαμβ. στίχ.

(Ανέκδοτος μουσική συλλογή Δημ. Περιστέρη, αριθ. 20, Πελοπόννησος 1908).

Αί τέσσαρες συλλαβαί προσαρμόζονται εις τούς ἕξ χρόνους τοῦ πρώτου μέτρου, αἱ δὲ πέντε τοῦ τσακίσματος εις ἕξ χρόνους τοῦ δευτέρου μέτρου. Εἰς τὰ μέρη Β', Γ' καὶ Δ' ἡ προσαρμογὴ γίνεται ὡς καὶ εἰς τὰ δύο προηγούμενα παραδείγματα τοῦ 7/συλλάβου στίχου.

Εἰς τὰ ἐπόμενα τρία παραδείγματα δεικνύεται ὁ τρόπος προσαρμογῆς τοῦ 12/συλλάβου στίχου εἰς τὸν ἑξάσημον ρυθμὸν.

17) Α' $\bar{\rho}$ | $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ | $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ | = 12 χρόνοι
 Μα. ρά. δη. καν τὰ δέν . . τρα, μα. = 7/σύλλ. ίαμβ. ἡμίστιχ.

Β' $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ | $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ | = 12 χρόνοι
 ρά. δη. καν τὰ δέν . . τρα = 7/σύλλ. ίαμβ. ἡμίστιχ.

Γ' $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ | $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ | = 12 χρόνοι
 κι^ο. λα τὰ κλα. ριά, μω. ρέ Δῆ. μομ' = 5/σύλλ. ίαμβ. ἡμίσι + 4/σύλλ. [τσακίσμα]

Δ' $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ | $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ $\bar{\rho}$ | = 12 χρόνοι
 κι^ο. λα τὰ κλα. ριά — . = 5/σύλλ. ίαμβ. ἡμίστιχ.

(Βλ. ΑΝΔΡ. ΤΣΙΚΝΟΠΟΥΛΟΥ, Δημώδη ἄσματα, Ἀθήναι 1906, τευχ. Γ', σ. 10).

Εἰς τὸ παράδειγμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὴν Α' βασικὴν μορφήν τοῦ ἑξάσημου με ἐλαχίστας παραλλαγάς, παρατηροῦμεν ὅτι εἰς τὴν ὅλην μουσικὴν στροφὴν προσαρμόζεται ἓνας μόνον στίχος 12/σύλλαβος με ἰαμβικὸν τὸ Α' 7/σύλλαβον ἡμίστιχον καὶ τροχαϊκὸν τὸ Β' 5/σύλλαβον ἡμίστιχον κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον. Εἰς τὸ

¹ Τσατσούλα ἢ Τσατσώ = Θεία. Βγένω = κ. ὄνομα Εὐγενία.

νά παρατηρηθοῦν καὶ ἄλλα. Τῶν στιχουργικῶν μορφῶν παραθέτομεν κατωτέρω ἓν εἰς 10/σύλλαβον καὶ ἓν εἰς 13/σύλλαβον.

21) Α' $\bar{\rho} \check{\rho} \check{\rho} \bar{\rho} | \dot{\rho} \cdot \bar{\rho} \check{\rho} | \check{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \check{\rho} | \check{\rho} \bar{\rho} \dot{\rho} \cdot |$ = 24 χρόνοι
 "0. λα τὰ που. λά. κια ζυ. γά, ζυ. γά, ζυ. γά, ζυ. γά, = 10+4(14) συλλ.

Β' $\bar{\rho} \check{\rho} \check{\rho} \bar{\rho} | \dot{\rho} \cdot \bar{\rho} \check{\rho} | \check{\rho} \bar{\rho} \bar{\rho} \check{\rho} | \check{\rho} \bar{\rho} \dot{\rho} \cdot |$ = 24 χρόνοι
 Τὰ χε. λι. δο. νά. κια ζευ. γα. ρω. τὰ, ζευ. γα. ρω. τὰ. = 10+4(14) συλλ.

(Βλ. Λαογρ. Ἄρχ., Ε.Μ.Σ. ἀριθ. 3232, Λάσπη Εὐρυτανίας).

Ἐνταῦθα παρατηροῦμεν ὅτι εἰς τὴν Α' ρυθμικὴν περίοδον, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι προσηροσμένη καὶ ἡ μελωδία τοῦ ἄσματος, προσαρμόζεται εἰς στίχος 10/σύλλαβος τροχαϊκὸς κατὰ τὸ ἓν ἡμιστίχον ἀπὸ ἕξ συλλαβὰς ἀποτελούμενον καὶ ἱαμβικὸς κατὰ τὸ δεύτερον ἡμιστίχον ἀπὸ τέσσαρας συλλαβὰς χωρὶς παρεμβολὰς τσακισμάτων. Ἐπειδὴ δὲ ὁ στίχος δὲν ἐπαρκεῖ διὰ νὰ καλυφθοῦν ὅλοι οἱ χρόνοι τῆς ρυθμικῆς περιόδου, ἐπαναλαμβάνονται αἱ τέσσαρες τελευταῖοι συλλαβαὶ τοῦ στίχου, ἥτοι τὸ δεύτερον ἡμιστίχον. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον προσαρμόζεται καὶ ὁ δεύτερος 10/σύλλαβος στίχος εἰς τὴν Β' ρυθμικὴν περίοδον, ἥτοι εἰς τὸ Β' μέρος τῆς μελωδίας.

22) Α' $\check{\rho} | \bar{\rho} \check{\rho} \check{\rho} \bar{\rho} | \dot{\rho} \cdot \check{\rho} \bar{\rho} | \bar{\rho} \check{\rho} \check{\rho} | \dot{\rho} \cdot \bar{\rho} |$ = 24 χρόνοι
 Λάμ. πει ν. ὁ ἥ. λιος λάμ. πει, λάμ. πει ν. ὁ ἥ. λιος λάμ. πει, = 14 συλλαβαί

Β' $\check{\rho} | \bar{\rho} \check{\rho} \check{\rho} \bar{\rho} | \dot{\rho} \cdot \check{\rho} \bar{\rho} | \bar{\rho} \check{\rho} \check{\rho} | \dot{\rho} \cdot \bar{\rho} \bar{\rho} |$ = 24 χρόνοι
 λαμ. πει ν. ὁ ἥ. λιος λάμ. πει, στὰ πα. ρα. δύ. ρια σου —. = 13/σύλλ. στίχ.

(Βλ. Λαογρ. Ἄρχ., Ε.Μ.Σ. ἀριθ. 167, Λεσνίτσα Δελβίνου Βορ. Ἡπείρου).

Εἰς τὸ ἀνωτέρω παράδειγμα προσαρμογῆς 13/συλλάβου ἱαμβικοῦ στίχου μετὰ τὴν τομὴν εἰς τὴν ἑβδόμην συλλαβὴν παρατηροῦμεν ὅτι καὶ εἰς τὰς δύο ρυθμικὰς περιόδους προσαρμόζεται μόνον εἰς στίχος αὐτοτελὴς ἄνευ τσακισμάτων. Τοῦτο δὲ κατορθοῦται διὰ τῆς τριπλῆς ἐπαναλήψεως τοῦ πρώτου 7/συλλάβου ἡμιστίχου ἀντιστοιχούσης ἐκάστης ἐπαναλήψεως εἰς τὰ Α', Β', Γ', μέρη τῆς μελωδίας. Εἰς δὲ τὸ Δ' μέρος τῆς μελωδίας προσαρμόζεται τὸ δεύτερον 6/σύλλαβον ἡμιστίχον.

Ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ παρεμβολὴ τῶν τσακισμάτων ὅχι μόνον εἰς τὰ ἄσματα τὰ εἰς τὸν ρυθμὸν τοῦτον ὑπαγόμενα ἀλλὰ καὶ εἰς πλῆθος ἄλλο τραγουδιῶν ὑπαγομένων εἰς διαφόρους ἄλλους ρυθμούς. Ἡ ἐξακρίβωσις τῶν αἰτίων τῆς δημιουργίας τῶν τσακισμάτων εἶναι θέμα μελλοντικῆς φιλολογικῆς καὶ μουσικολογικῆς ἐξετάσεως. Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε παρατηρήσεών μου ἐπὶ τῶν τσακισμάτων εἰς πλεῖστα ἄσματα καὶ ἰδίᾳ τοῦ ἐξασήμου ρυθμοῦ ἔχω τὴν γνώμην, ὅτι

ἔδημιουργήθησαν ταῦτα διὰ νὰ θεραπεύσουν κατὰ πρῶτον καὶ κύριον λόγον ἀνάγκας ρυθμικάς, καὶ κατὰ δεύτερον μελωδικὰς καὶ ἐκφραστικάς.

Ἡ παρεμβολή των εἰς τὰ διάφορα σημεῖα τῶν στίχων διηυκόλυνε τοὺς συνθέτας τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν νὰ καλύψουν τοὺς χρόνους τοὺς καθωρισμένους ὑπὸ τοῦ ρυθμοῦ ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐβασίζετο ἕκαστον ᾄσμα. Ἀναλόγως δὲ τῆς παρουσιαζομένης ἀνάγκης συνέπτυσσον ἢ ἀνέπτυσσον τοὺς χρόνους πάντοτε ἐντὸς τῶν πλαισίων τῶν χρόνων τῆς καθωρισμένης ρυθμικῆς περιόδου. Ἀκόμη δὲ καὶ διὰ νὰ πλαισιωθοῦν καὶ οἱ φθόγγοι τῆς μελωδίας μὲ τὰς ἐπὶ πλέον ἀπαιτούμενας συλλαβὰς διὰ τὴν καλυτέραν διάρθρωσιν καὶ ἐκτέλεσιν ταύτης.

Προκειμένου περὶ τῶν ρυθμῶν, τῶν στιχουργικῶν μορφῶν, καὶ τῶν μελωδικῶν στοιχείων ἐπὶ τῶν ὁποίων βασίζονται τὰ ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια λέγομεν, ὅτι ταῦτα δὲν εἶναι δημιουργήματα ἐντελῶς νεώτερα ἀλλ' ὅτι προέρχονται ἐκ παλαιότερων ρυθμικῶν στιχουργικῶν καὶ μελωδικῶν μορφῶν τῆς Βυζαντινῆς περιόδου, ἐξικνουμένων τούτων μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος¹.

Αἱ μορφαὶ αὗται διετηρήθησαν ἄλλοτε εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν μορφήν ἀναλλοίωτοι, εἰς ἄλλας δὲ περιπτώσεις διεμορφώθησαν προσαρμοσθεῖσαι εἰς νεωτέρας ἐξελίξεις καὶ ἀνάγκας τῆς καλλιτεχνικῆς ταύτης λαϊκῆς δημιουργίας. Διὰ τῶν παρατεθέντων παραδειγμάτων δεικνύεται ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ὁ τρόπος τῆς προσαρμογῆς τῶν διαφόρων ποιητικῶν κειμένων εἰς τὰ Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια, ἅτινα ὑπάγονται εἰς τὸν ἐξάσημον ρυθμόν. Τὴν σχέσιν τούτου πρὸς τὸν ρυθμόν τῶν χορῶν καὶ πρὸς ἀρχαίας Ἑλληνικὰς ρυθμικάς μορφὰς θὰ ἐξετάσωμεν εἰς προσεχῆ μελέτην.

Παραθέτομεν κατωτέρω ᾄσματά τινα ἀνήκοντα εἰς τὸν ἐξετασθέντα ἐνταῦθα ἐξάσημον ρυθμόν.

¹ Περὶ τῆς σχέσεως δημῶδους Ἑλληνικῆς μουσικῆς πρὸς τὴν Βυζαντινὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ τὴν ἀρχαίαν βλ. Κ. ΨΑΧΟΥ, Οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνικοὶ ρυθμοὶ καὶ τὰ δημῶδη ᾄσματα. Φόρμιγξ, μέρ. Β', ἔτ. Δ' ἀριθ. 4-6, Μάϊος-Ἰούνιος 1908. Α. ΡΕΜΑΝΤΑ καὶ Δ. ΖΑΧΑΡΙΑ, Ἀρίων ἐν εἰσαγωγῇ: Ἡ μουσικὴ τῶν Ἑλλήνων ὡς διεσώθη ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον, Ἀθῆναι 1917. ΣΤΙΑΠ. ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ, Τὰ παιδιὰ τοῦ δεκαπεντασυλλάβου. Ἡμερολ. τῆς Μεγ. Ἑλλ., 1923, σελ. 417-433. ΚΩΝΣΤ. ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗ, Ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ μουσικὴ καὶ ἡ σχέση τῆς μὲ τὴ Βυζαντινὴ καὶ τὴ δημοτικὴ. Περιοδ. «Φιλικὴ Ἐταιρία», ἔτ. 1925, σελ. 193-199. Τοῦ αὐτοῦ, Ζωντανοὶ Ἑλληνικοὶ ρυθμοί, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 50-59. S. BAUD-BOUY, Τραγούδια τῶν Δωδεκανήσων. Ἀθῆναι 1931. (ἐν εἰσαγωγῇ, σελ. κε' - κζ'). ΜΕΛΠΩΣ ΜΕΡΛΙΕ, Τραγούδια τῆς Ρούμελης, Ἀθῆναι 1931, ἐν εἰσαγωγῇ. ΘΡΑΣΥΒ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ, Der griechische Rhythmus, Hamburg 1949. ΣΠ. Δ. ΠΕΡΙΣΤΕΡΗ, Δημοτικὰ τραγούδια Ἡπείρου καὶ Μωριά, Ἀθῆναι 1950, ἐν εἰσαγωγῇ. Τοῦ αὐτοῦ, Ἀκρίτας ὄντας ἔλαμνεν, Ἐπετ. τοῦ Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. Ζ', 1952, σελ. 148-158. ΓΕΩΡΓ. Π. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Ὁ ρυθμὸς ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ μουσικῇ. Ἀθῆναι 1903.

Α΄.

Κα - λό - τυ - χη, κα - λόι - μοι ρη του Κω - σταντί - νου η
 μάν - να του — πό - χει - τούς έν - νία — ύ - γιούς και
 τή Βδο - κί - τσα δέ - κα. Προ - ξε - νη - τά - δες
 έρ - χουνταν ά - πό του Σα - λο - νί - κη - ού -
 λοι έ - λι - γαν κι — ξέ - λι - γαν κίου Κώ - στας δεν ξι - λέ - ει.

τον.

Β΄.

Δώ - σε μου τ'άρ - γυ - - - ρά κλει - διά μέ -
 τὸ - μαρ - γα - ρι - - - τά - ρι - - - ν'ά -
 νοί - - - ζω τὸν - ά - κλή - δο - να στ'Α - - -
 - - - Γιαν - νιού - τή - χά - ρη. 'Ο - ρί - στε

τ'άρ - γυ - - - ρά κλειδιά και τὸ - μαρ. γα - ρι - -

τά - - - ρι κί - α - νοι - - - ζε τὸν - ἄ -

κλή - δο - να στ' Ἀ - - ι - - Γιαν. νιοῦ τή - χά - ρη

Τον.

Γ'.

♩ ∞ 164
Εἰσαγωγή

ΒΙΟΛΙ

ΕΝΑΣ Α

1 "Ε - λα Πα - δρ' ἄ - μάν, ἄ - μάν —, ἔ - λα — Πα - να -

για και — σω - σε —, ἔ - λα Πα - δρ' ἄ - μάν ἄ - μάν —,

ΕΝΑΣ Β

ἔ - λα — Πα - να - για και — σω - σε, ἔ - λα - Πα - να -

για - και - σω - σε - νουν και — λο - γι - σμόν μέ — δω - σε

ΟΜΑΣ
"Ε - λα - Πα - να - γιά και σω - σε, νοῦν και - λο - γι -

σμόν με — δώ - σε, νοῦν και λο - , βρ'ά - μάν - ά - μάν —

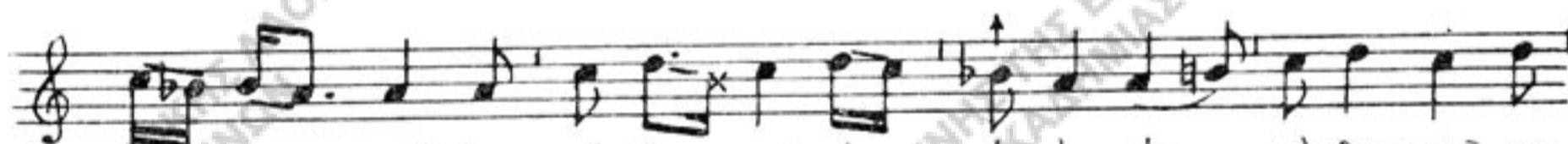
νοῦν και — λο - γι - σμό και — γνῶ - σιν νοῦν και λο - γι -

σμό και γνῶ - σιν και γλυ - κειά φω - νή και — πό - ση. "Α! —

— να δυ - μου να - μάν - , ά - μάν, να δυ - μου - με

τά - τρα - γού - δια, να δυ - μου να - μάν, ά - μάν - , να δυ - μου - με

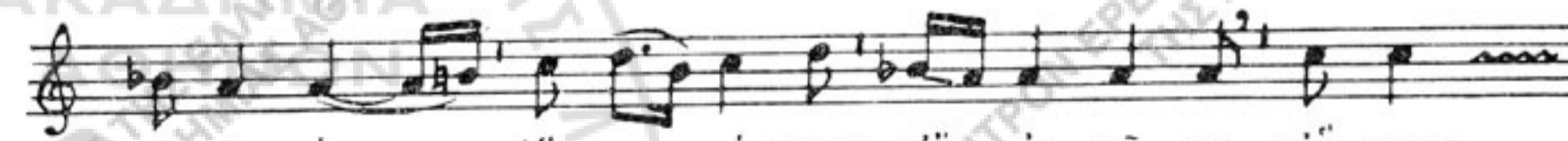
τά τρα - γού - δια, να δυ - μου - με τά τρα - γού - δια τά πα - λιά και

τά και - - νούρ - για. Σ'ό - σους γά - να - μάν ά - μάν,

σ'ό - σους γά - μους κι'άν έ - πῆ - γα , σ'ό - σους γά - βρ'ά.

μάν, ά - μάν — , σ'ό - σους γά - μους κι'άν έ - πῆ - γα, σ'ό - σους

ΒΙΟΛΙ

ΑΣΜΑ - ΜΕΡΟΣ Α' ΚΑΙ Β'

ΑΣΜΑ - ΜΕΡΟΣ Γ'

Δ΄

3 118 - 112 - 116

v-Οί κλέ - φτες έ - συ - νά - - ζον
 - ταν και - αι - ντό - - - - - κα - ναν κου - βέ - εν -
 τα - - και - αι - ν - τό - - - - - κα - ναν - - - - - κου -
 βέν - τα ποιός έ - χει ά - - - - - ρά - λεί - γειά -
 σας παι - - - - - διά , ποιός έ - χει ά - - - - -
 ρά - - - - - δα - - - - - σή - με - - - - - ρα.

A Τον. B Τον. b (•)

Ε΄

Όμάς γυναικῶν

69

1 Πυ - κνο - σί - - - - - τι - - - - - να είν' τ'ά - - - - -
 λεί - - - - - ρια κιού - λ'ά - - - - - φρά - - - - - τα είν' -
 Όμάς ανδρῶν
 τα - - - - - προ - ζύ - - - - - μα πυ - - - - - κνο - - - - - σί - - - - -

τι νά εἶν τ' ἄ - - - λεύ - - - ρια κι οὐ - - -
 λᾶ - - - φρά - - - τα εἶν - τα προ - ζύ - - - μια.
 κι ἄ - γο - - - ρὰς πού τ' ἄ - να - - -
 πιά - - - ζει ν' ἄ - χη - - - μάν - - - να - και - πα - τέ - ερ(α)
 ν' ἔ - λα - - - πα - - - τέ - - - ρα μ' - φχή - - - οἱ
 με - τώ - ρα - ὅτα - - - κο - - - ὅκι - νί - ὅμα - τα - - - τα

Τον

R É S U M É

La mesure de Six temps (Exassimos) dans les chansons folkloriques grecques.

par Spyr. Peristeris

Parmi les divers rythmes particuliers que l'on rencontre dans les chansons folkloriques néohelléniques l'auteur examine dans la présente étude le rythme de six temps. Ce rythme domine la plupart des chansons chantées ou dansées avec accompagnement d'instruments populaires et tout particulièrement la danse dénommée kleptique ou «Tsamikos»

Le terme «Exassimos» que nous employons ici provient du mot «ex» qui signifie «six» ainsi que du mot «simeion» qui signifie «unité musicale ou signe.»

Dans la Grèce Antique les musiciens dénommaient «simeion» la plus petite unité musicale relative au temps, qu'elle servait à créer des temps composés d'une valeur multiple, dénommés «systèmes».

Ainsi les temps composés, formés de deux, trois ou quatre unités ou «simeia» on les appelaient dissimon, trissimon, têttrássimon etc., qui correspondent aux mesures de deux, trois ou quatre temps de la musique moderne.

Dans les chansons folkloriques grecques le rythme de six temps se rencontre sous deux formes principales (voir p. 202).

Il s'agit des formes métriques composées, qui sont constituées par deux parties égales, à trois temps chacune, dont la deuxième partie se présente sous forme inverse de la première, soit: la première partie à les deux premiers et les deux derniers temps de la mesure condensés (ρ) et la deuxième forme à le 2ème et le 3ème, le 4ème et le 5ème temps également condensés (ρ) (voir p. 202).

Ces formes fondamentales se présentent sous les valeurs de $6/4$, ou de $6/8$. Ces deux formes dépendent du caractère et du temps, plus ou moins lent de la chanson ou de la danse (voir pp. 203-204, deux exemples de chaque forme). Ces formes fondamentales se rencontrent dans des nombreuses chansons sous diverses formes rythmiques: ainsi la première partie (A) de la chanson s'adapte à première forme, tandis que la deuxième (B) s'adapte à la deuxième et vice-versa comme dans le dernier exemple de la page 204 et dans le premier de la page 205.

Ensuite l'auteur présente les exemples a, b, c, d, e, f et g (pp. 205-206) dans lesquels les formes fondamentales comme plus haut précitées se présentent altérées. Ces changements s'obtiennent soit en concentrant les temps simples précédents soit en analysant ceux-ci.

L'exemple η' (8ème) (page 206) représente une autre forme rythmique constituée de deux formes identiques du type à trois temps de forme métrique iambique.

L'auteur attribue les variations, les changements, ainsi que les diversités des formes rythmiques à l'intercalation d'un certain nombre de syllabes ou d'exclamations comme aussi de répétitions de mots du texte

ou même parfois de phrases qui souvent n'ont aucun rapport avec le texte de la chanson elle-même.

La forme des vers des ces diverses phrases intercalées est parfois égale aux syllabes de la première partie du vers et d'autres fois égale à la deuxième partie. Il existe des cas où ces phrases contiennent une syllabe de plus ou de moins que la moitié du vers après laquelle on l'ajoute.

Ces mots ou phrases intercalés s'appellent «tsakismata». (Le terme se trouve analysé dans la note de la page 207).

Les textes poétiques qui s'adaptent à ce genre de rythme appartiennent à diverses formes de versification. Ces formes sont présentées dans les exemples des pages 208-220 où on trouve des vers de 15, 8 et 7 syllabes et en moindre pourcentage des vers de 13, 12 et même de 10 syllabes.

Les exemples 1-7 (pp. 208-211) appartiennent à la catégorie des vers de 15 syllabes. Ceux des exemples 8-13 sont des vers de 8 syllabes (voir pp. 212-216). Les exemples 14-16 sont des vers de 7 syllabes. Ceux de 17-20 sont des vers de 12 syllabes (v. pp. 218-220). L'exemple 21 est des vers de 10 syllabes (v.p. 220) et celui du no 21 est des vers 13 syllabes (v. p. 220).

Par ces exemples on peut constater la méthode d'adaptation, tant des syllabes provenant des textes, que des intercalations ou «tsakismata» au temps du rythme que l'on examine et dont toute la durée consiste en quatre mesures de six temps soit en tout 24 temps, mais par l'intercalation des «tsakismata». La durée rythmique, dans la plupart des ces chansons, est doublée et ainsi la musique des strophes de ces chansons comprend huit mesures soit 48 temps (v. p. 217).

L'intercalation des «tsakismata» présente un intérêt tout particulier, non seulement pour les chansons spécialement examinées ici, relativement aux mesures à six temps, mais aussi dans une multitude d'autres chansons qui appartiennent à divers autres rythmes et catégories.

Quant aux raisons qui ont créés ces divers «tsakismata» je crois qu'elles se sont formées en premier lieu pour subvenir aux exigences rythmiques et en deuxième lieu aux exigences de la mélodie et de l'expression.

L'intercalation des «tsakismata» dans différentes parties d'une chanson facilita les compositeurs des chansons folkloriques à couvrir les temps déterminés par le rythme sur laquelle se base chaque chanson. Selon la nécessité qui se présentait, les compositeurs abrégeaient ou développaient les mesures toujours dans la limite rythmique fixée pour chaque période, et

aussi afin de pouvoir adapter les sons de la mélodie aux syllabes nécessaires en plus pour obtenir une meilleure diction, ainsi qu' une meilleure exécution de la chanson.

En ce qui concerne les rythmes, aux diverses formes de la versification et des éléments mélodiques sur lesquelles se basent les chansons folkloriques, nous ajoutons que ces chansons ne sont pas des créations récentes, mais qu' au contraire elles proviennent d' anciens formes rythmiques et mélodiques de l' époque Byzantine, dont l' origine remonte parfois jusqu' à l' époque Antique.

Ces formes rythmiques se sont conservées tantôt sous leur forme primitive, inalterable, tantôt ils se sont conformées aux nouvelles évolutions ainsi qu' aux exigences de ces créations artistiques populaires. Par les exemples précités l' auteur démontre en général la manière d' adaptation des divers textes poétiques aux chansons folkloriques grecques qui appartiennent au rythme de six temps. Dans une étude prochaine il examinera le rapport qui existe entre les rythmes des danses folkloriques, aux diverses formes rythmiques de la Grèce Antique.

On publie ci-dessous (pp. 222-226) cinq chansons appartenant au rythme de six temps, qu' on vient d' examiner.

ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ*

ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1962-1963

1) ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1962

Α΄.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΠΕΡΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΕΙΣ ΔΥΤΙΚΗΝ ΙΚΑΡΙΑΝ
ΑΠΟ ΤΗΣ 13-31 ΙΟΥΛΙΟΥ 1962
ΥΠΟ ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ

Ἀπὸ τῆς 13 μέχρι τῆς 31 Ἰουλίου 1962 ἐπεχείρησα κατ' ἐντολὴν τῆς Ἀκαδημίας (ἀριθ. ἐγγρ. 44448/16-6-62) λαογραφικὴν ἔρευναν εἰς περιοχὰς τῆς Δυτ. Ἰκαρίας, εἰδικῶς εἰς συνοικισμοὺς καὶ ἀγροικίας τῆς περιφερείας Ραχῶν¹ (Χριστός, Ἁγ. Δημήτριος, Καρδιές, Τραγοστάσι (παλαιότερον Βρουλλᾶς), Βρακάδες καὶ Ἀρμενιστής), εἰς τὴν Κοινότητα Φραντάτου (Φραντᾶτον καὶ Μάραθος) καὶ τὸ χωρίον Γιαλισκάρι².

Τὸ ἔδαφος γενικῶς τῶν περιοχῶν τούτων εἰς τὴν διαμόρφωσίν του εἶναι ὄρεινόν, κατὰ τὸ πλεῖστον δὲ εἰς τὴν περιφέρειαν Ράχες δασῶδες.

Ἡ κοινότης Χριστοῦ Ραχῶν μὲ ἔδραν τὸ συνοικισμὸν Χριστὸς κατέχει περὶ τὰ 40 χιλ. στρέμματα, ἐκ τῶν ὁποίων, κατὰ πληροφoρίας ληφθείσας ἐκ τῆς κοινότητος, 22829 χρησιμεύουν ὡς βοσκότοποι. Ἐκ τούτων ἕκτασις 10400 στρεμμάτων ἀνήκει κατὰ τίτλον κυριότητος εἰς φυσικὰ πρόσωπα, ἡ δὲ ὑπόλοιπος εἶναι κοινοτική. Περὶ τὰ 17.000 στρέμματα ἔτι καλύπτονται ὑπὸ δασῶν.

Ἡ ὅλη περιοχή ἔνεκα τοῦ ἀγόνου αὐτῆς δὲν προσφέρεται εἰς εὐρεΐαν καλ-

* Περὶ τῆς καθιερώσεως τῆς δημοσιεύσεως τούτων βλ. εἰς Ἐπετηρ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. Θ'-Ι' (1955-57), σ. 403.

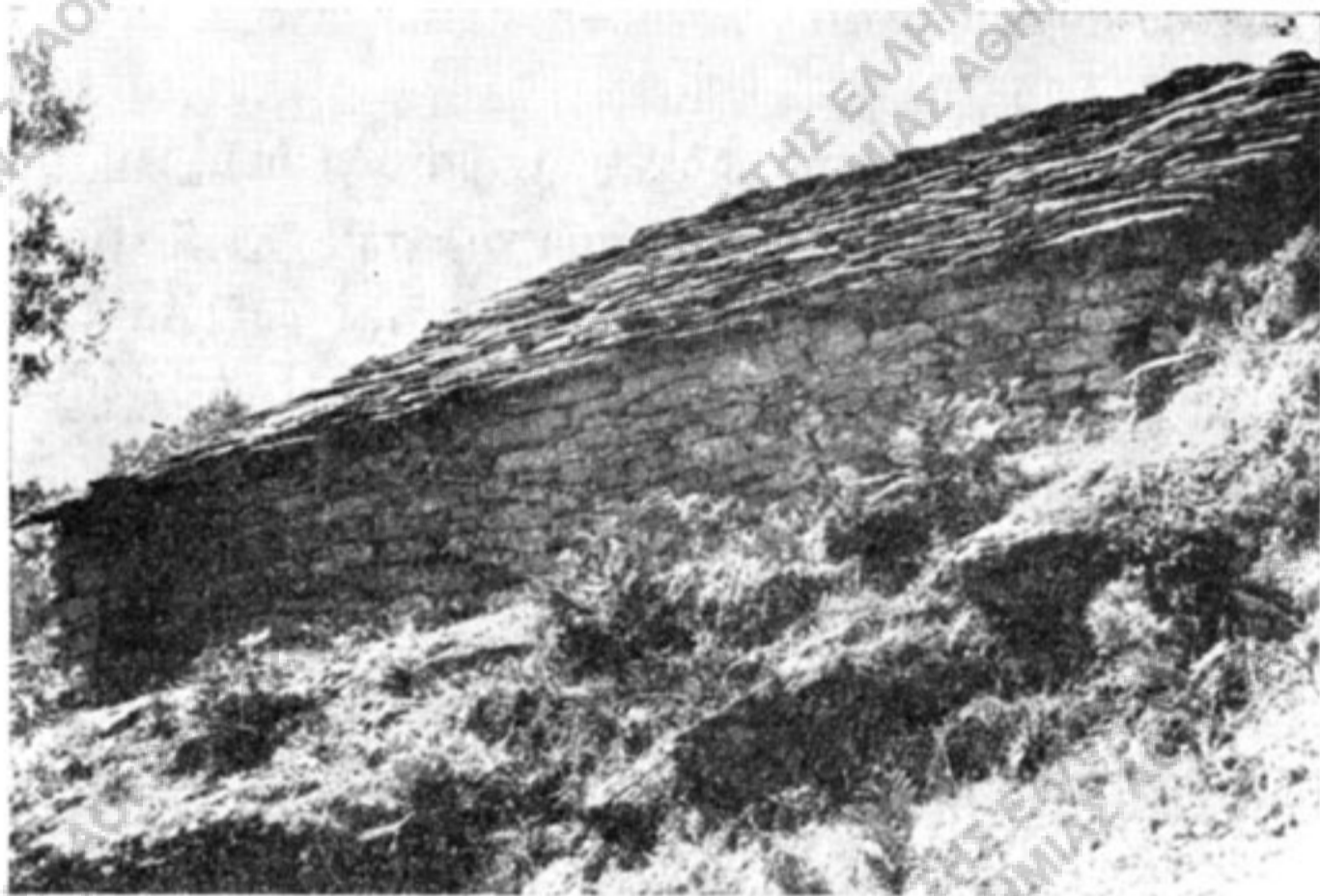
¹ Τὸ ὄνομα Ράχες ἀπαντᾷ ἤδη εἰς προικοσύμφωνον τοῦ ἔτους 1640. Βλ. εἰς Ἐπ. Σταματιάδου, Ἰκαριακά, ἥτοι ἱστορία καὶ περιγραφή τῆς νήσου Ἰκαρίας, ἐν Σάμῳ 1893, σ. 155.

² Τὸ ὄνομα ἀπὸ τὸ *Αἰγιαλισκάριον*. Βλ. Γ. Ν. Χατζιδάκι, ΜΝΕ, Β', σ. 405. Ὁ Κ. Ἀ. Ἀμαντος παράγει τὴν λέξιν ἐκ τῆς *αἰγιαλίσκος*. Τὸ τοπωνύμιον καὶ εἰς Χίον καὶ Λέρον' εἰς Σίκινον Διαλισκάρι. Βλ. Κ. Α. Ἀμαντον ἐν Ἀθηνᾶ, τόμ. 17 (1915), Λεξ. Ἀρχ., σελ. 25 (=Τ ο ὕ α ὕ τ ο ὕ, Γλωσσικά Μελετήματα, ἐν Ἀθήναις 1964, σ. 153).

λιέργειαν δημητριακῶν, διὸ χρησιμοποιοῦνται πρὸς τοῦτο μόνον 3309 στρέμματα.

Σπουδαῖον παράγοντα διὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ τόπου ἀπετέλει παλαιότερον καὶ ἡ παρασκευὴ ξυλανθράκων¹, πρὸς δὲ καὶ ἡ ναυτιλία εἰς τὴν ὁποίαν καὶ σήμερον καταφεύγει ἄρκετὸν ποσοστὸν τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ τῆς περιοχῆς ταύτης.

Χαρακτηριστικὸν στοιχεῖον τῆς ὑποτυπώδους μορφῆς τῆς οἰκονομίας τοῦ τόπου κατὰ τὸ παρελθόν, ἰδίᾳ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως,

Εἰκ. 1. Τύπος παλαιᾶς οἰκίας «μονόσπιτου» εἰς τὴν συνοικίαν τῶν Κουβδάτων τῆς κοινότητος Χριστοῦ Ραχῶν.

ὡς βεβαίως καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας νήσους τοῦ Αἰγαίου, ἀποτελεῖ ἡ μορφή τῆς κατοικίας ὑπὸ τὸν τύπον τοῦ μονόσπιτου, ἥτοι τοῦ ἑνὸς δωματίου² (εἰκ. 1).

Ὁ πληθυσμὸς συμφώνως πρὸς τὴν τελευταίαν ἀπογραφὴν (1961) ἀνέρχεται εἰς τὴν κοινότητα Ραχῶν εἰς 1034 ψυχὰς καὶ εἰς 724 εἰς τὴν κοινότητα Φραντιάτου. Τόσον εἰς τὰς περιφερείας ταύτας, ὡς καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Ἰκαρίαν, εἶναι οὗτος ἐγκατεστημένος γενικῶς εἰς μικροὺς συνοικισμοὺς, πολλαχοῦ δὲ ἐκάστη οἰκογένεια κατοικεῖ μεμονωμένως εἰς τὸ ἴδιον αὐτῆς κτῆμα, παρουσιαζομένου οὕτω ἐνταῦθα πλήθους ἀγροικιῶν.

Ὁ τρόπος οὗτος τῆς διασπορᾶς τῶν οἰκήσεων εἰς πολὺ μικροὺς συνοικισμοὺς, καλουμένους *γειτονιές*, ἢ εἰς μεμονωμένας ἀγροικίας ἐντὸς τῶν ἰδιοκτῆτων κτημά-

¹ Βλ. Ἐπ. Σταματιάδου, ἔνθ. ἀν., σ. 104. Ἰωάνν. Μελά, Ἱστορία τῆς νήσου Ἰκαρίας, τόμ. ΙΙ, Ἀθήναι 1958, σ. 195.

² Βλ. εἰς τὴν μελέτην τῆς Ἀγγελ. Χατζημηγάλη, L' art populaire Grec de île d' Icarie. Byzant. Neugr. Jahrb. 6 (1927/28) σ. 211 κέ. (=Τῆς αὐτῆς, Ἑλληνικὴ λαϊκὴ τέχνη, Ἀθήναι 1931 σ. 182 κ.έξ.

των, συνεχιζόμενος ἐν μέρει καὶ σήμερον, συνετέλεσεν ἀπὸ τοῦ παρελθόντος, ὥστε πολλοὶ κλάδοι τοῦ κατὰ παράδοσιν λαϊκοῦ ἐνταῦθα πολιτισμοῦ, κοινωνικοῦ καὶ πνευματικοῦ (ἔθιμα κατὰ τὴν γέννησιν, τὸν γάμον, τὴν τελευτήν, λαϊκὴ λατρεία, κ.ἄ. δημώδη ἄσματα, παραμῦθια, παραδόσεις, δεισιδαίμονες δοξασίαι καὶ ἐνέργειαι, μαγεία, μαντεία, προλήψεις κ. ἄ.) νὰ εἶναι ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένοι ἀπὸ ἀπόψεως ἐκδηλώσεων εἰς ἔθιμα καὶ πολιτιστικὰ γενικῶς στοιχεῖα ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς ἐκδηλώσεις ταύτας εἰς ἄλλους τόπους, ὅπου ἀπαντοῦν συγκεκροτημένοι συνοικισμοὶ ἐκ πολλῶν οἰκογενειῶν.

Ἔνεκα τῆς θέσεως ταύτης τῶν οἰκήσεων, μακρὰν ἀλλήλων, διὰ τὰς μετακινήσεις μου κατὰ τὴν λαογραφικὴν ἔρευναν ταύτην ἔδαπανᾶτο ἀρκετὸς χρόνος, οὕτω δὲ ἡ ἐργασία ἔβαινε ἐκτελουμένη μὲ βραδὺν σχετικῶς ρυθμὸν. Παρὰ ὅμως τὴν δυσχέρειαν ταύτην ἐπέτυχον δι' ἐντόνου ἐργασίας τὴν περισυλλογὴν ἐνδιαφερούσης σχετικῆς ὕλης, ἡ ὁποία κατεγράφη εἰς χειρόγραφον ἐκ σελ. 522 σχ. 8^{ου} μεγ., καὶ κατετέθη εἰς τὸ Λαογρ. Ἀρχεῖον μὲ ἀριθμ. εἰσαγωγῆς 2449. Ἡ περιεχομένη εἰς τοῦτο πλουσία ὕλη ἀναφέρεται εἰς πλῆθος ἐκδηλώσεων τοῦ φυσικοῦ (ὕλικου), κοινωνικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου τοῦ λαοῦ¹. Ἡ ἠχογραφεθεῖσα μουσικὴ ἐπὶ ταινιῶν μαγνητοφώνου περιλαμβάνει 80 ἠχογραφήσεις, τῶν ὁποίων τὰ στοιχεῖα ἔχουν καταγραφῆ εἰς τὸ βιβλίον εἰσαγωγῆς μουσικῆς ὕλης ἀπὸ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 6503-6555².

Ἐκ τῆς συλλεχθείσης ὕλης σημειώνομεν τὰ ἑξῆς. Περὶ τῆς λαϊκῆς οἰκίας παρατηροῦμεν ὅτι αὕτη εἰς τὴν παλαιότεραν ἐκ παραδόσεως μορφήν της ἀπετελεῖτο ἐκ μιᾶς αἰθούσης, ὀρθογωνίου σχήματος, μονόσπιτου (εἰκ. 1), μὲ χαμηλὴν στέγην καὶ μικρὰς ἐσωτερικῶς διαστάσεις³. Εἰς τὴν ἀπλὴν αὐτὴν μορφήν της ἐξυπηρέτει τὰς

¹ Τρία παραμῦθια εἰς τὰς σελ. 153-154 καὶ 182-190 προέρχονται ἐκ τῆς Εὐδοκίας Καρούτσου, καλουμένης Πατινιαῆς, ἣτις γνωρίζει αὐτὰ ἐκ τοῦ τόπου τῆς καταγωγῆς της, τῆς Πάτμου. Ἐκ τῆς ἰδίας ἠχογραφήθησαν καὶ 7 ἄσματα (βλ. χφ., σ. 145-151), τὰ ὁποῖα ἐπίσης γνωρίζει αὕτη ἐκ Πάτμου.

² Εἰς τὴν ἐπιτυχῆ ἐκτέλεσιν τῆς ὅλης ἐργασίας μου ταύτης πολυτιμοτάτη ὑπῆρξεν ἡ συνδρομὴ τοῦ ἐντοπίου ἱατροῦ κ. Γεωργ. Τσαντίρη πρὸς ἀναζήτησιν τῶν πληροφορητῶν μου καὶ ἐπικοινωνίαν μετ' αὐτῶν. Ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης ἐκφράζω εἰς αὐτὸν τὴν βαθεῖαν εὐγνωμοσύνην μου· ἐπίσης τὰς εὐχαριστίας μου πρὸς ὅλους τοὺς πληροφορητὰς μου μεταξὺ τῶν ὁποίων εἰς τοὺς κ. Στυλ. Κοτσορνίθην, ἱερέα εἰς Βρακάδες, Σωκρ. Φάκαρην εἰς Χριστὸν κ. ἄ.

³ Βλ. λεπτομερέστερον περὶ τῆς οἰκοδομίας ἐν τῷ χφφ μου (Λ. Α., ἀριθ. 2449, σ. 49-54), πρὸς δὲ εἰς τὴν μελέτην τῆς Ἀγγελικῆς Χατζημιχάλη, ἐνθ' ἄν., σελ. 211 καὶ 182 καὶ Ἰωάνν. Μελά, ἐνθ' ἄν., σ. 192. Σχετικὴν μαρτυρίαν ἐκ τοῦ 17 αἰ. ὑπὸ Ἰωσ. Γεωργειρήνη, βλ. εἰς Ἐπ. Σταματιάδου, ἐνθ' ἄν., σ. 99.

στοιχειώδεις τότε ανάγκας τῆς οἰκογενείας, ἥτις συνετηρεῖτο ἐντὸς τῆς κλειστῆς, συγχρόνως δὲ καὶ τῆς πολὺ χαμηλῆς εἰς στάθμην οἰκονομίας τοῦ τόπου¹ διὰ τῆς ἐπιτοπίου παραγωγῆς ἀγαθῶν, ἡ ὁποία εἰς δημητριακὰ ἦτο πολὺ περιορισμένη. Ἐνεκα τούτου ὁ κάθε γεωργός, ἀμέσως μετὰ τὸν ἄλωνισμόν, ὡς καὶ μέχρι σήμερον, ἐχώριζε τὸν σπόρον, τὸ δὲ ὑπόλοιπον τῆς παραγωγῆς τὸ διέθετε διὰ τὴν «φασουριάν», δηλ. τὴν διατροφήν τῆς οἰκογενείας του (χφ. σ. 308). Πρὸς τοῦτο τὸ διεμοίραζεν εἰς παλαιότερους χρόνος εἰς 365 μερίδια, ὅσαι αἱ ἡμέραι τοῦ χρόνου, κάθε δὲ ἡμέραν ἠλέθετο εἰς τὸν χειρόμυλον ἓνα μερίδιον καὶ παρεσκευάζετο ὁ ἄρτος τῆς ἡμέρας ὁ ὁποῖος εἰς χρόνους πρὸ 100 ἐτῶν ἐψήνετο εἰς τὰ κάρβουνα τῆς ἐστίας (χφ.σ. 51-52)².

Ἐκ τῆς ἀνεπαρκείας ταύτης τῶν παραγομένων σιτηρῶν διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ πληθυσμοῦ ὁ ἄρτος ὠπτάτο καὶ ἐτροφέτο νωπός, «τὸ εἶχα σὲ κακὸ» νὰ τὸν ξηράνουν εἰς φρυγανιάν. Σχετικὴ περὶ τούτου εἶναι ἡ παράδοσις εἰς Ράχες ὅτι «ἡ μητέρα τοῦ σιταριοῦ τοῦ εἶπε: «παιδί μου, θὰ σὲ ἀλέσουνε, θὰ σὲ ζυμώσουνε, θὰ σὲ ψήσουνε· ὕστερα θὰ σὲ φᾶνε· νὰ μὴ στενοχωρηθῆς». Ρωτᾷ τὸ παιδί.— «Ἄν μὲ ξανακάψουνε στὰ κάρβουνα;» — Λέει του ἡ μητέρα «Τότε κάψε τους κ' ἐσύ». «Δηλαδή ἄφησέ τους νὰ πεινάσουν, διότι, ὅταν σὲ ξανακάψουν καὶ σὲ κάμουν φρυγανιά, τότε θὰ χρειάζωνται περισσότερο ψωμί» (χφ., σ. 60).

Τὸ ἀλώνι, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου, θεωρεῖται τόπος ἱερός. «Ὅταν εἶσαι μέσα στὴν ἄλωνα καὶ μετροῦς τὸ σιτάρι, δὲν πρέπει νὰ μιλήσης. Ἄν θέλῃς νὰ φωνάξῃς, πρέπει νὰ βγῆς ἀπόξω, γιὰτὶ ὁ Χριστὸς καὶ ἡ Παναγία εἶναι μέσα στὸ ἀλώνι. Πρέπει ἀκόμη νὰ μὴ στέκωμε ὄρθιοι τότε μέσα στὸ ἀλώνι» (χφ., σ. 308).

Ὁ θεσμὸς τῆς συνεργασίας μεταξὺ τῶν γεωργῶν λέγεται *συμπκαριά*. Πρόκειται περὶ συνεταιρισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀπαντᾷ ὑπὸ τὰς ἀκολουθούσους δύο μορφάς: 1) «νὰ σπείρωμε μαζί, νὰ θερίσωμε μαζί, ν' ἀλωνέψωμε καὶ νὰ χλιομοδίσωμε» (= νὰ ἔχωμεν μεγάλην ἐσοδείαν καὶ νὰ μοιράσωμε τὸν καρπὸν). 2) «συμπκαριά μόνον εἰς στὰ ζῶα γιὰ τὴ σπορά» (χφ. σ. 306).

Κατὰ τὴν πώλησιν ἀκινήτου προειμᾶτο παλαιότερον, κατ' ἔθιμον, ὡς ἀγοραστῆς ὁ *συμπλιαστής* (= ὁ γείτων) ἢ συγγενῆς τοῦ ἰδιοκτῆτου (χφ., σ. 70). Οἱ καρποὶ δὲ κλώνων δένδρου, οἱ ὁποῖοι ἐξετείνοντο εἰς γειτονικὸν κτῆμα (τὸ *μαξούλι* τοῦ *σκιοδεντριοῦ*) ἀνήκον εἰς τὸν ἰδιοκτῆτην τοῦ ἀκινήτου (χφ. σ. 72).

Τὸ ἔθος ἐνταῦθα τῆς προτιμήσεως τοῦ γείτονος ὡς ἀγοραστοῦ τοῦ πωλουμένου ἀκινήτου προέρχεται ἐκ τῆς μεταγενεστερᾶς ἀρχαιότητος (τῶν παπύρων), συνε-

¹ Βλ. σχετικῶς Ἐπ. Σταματιάδου, ἐνθ' ἀν., σ. 98-100. Ἰω. Μελά, ἐνθ' ἀν., σ. 125.

² Ἡ συνήθεια αὕτη μαρτυρεῖται ἤδη ἀπὸ τοῦ 17 αἰ. καὶ κατόπιν ὑπὸ τῶν περιηγητῶν, τοῦ Γεωργιερῆνη καὶ τοῦ Tournefort. Βλ. εἰς Ἐπ. Σταματιάδου, ἐνθ' ἀν., σελ. 96, 98, 100.

χίσθη δὲ κατόπιν εἰς τὸ Βυζάντιον¹ ἀπαντῶν καὶ εἰς σχετικὴν διάταξιν τοῦ δικαίου (βλ. εἰς Βασιλ. βιβλ. LV, 5, ἔκδ. Ἰω. Ζέπου, 5, σ. 181) διὰ τὴν προστασίαν τῶν μικρῶν γεωργικῶν κτημάτων ἀπὸ τῆς ἀπορροφήσεώς των ὑπὸ τῶν μεγάλων γαιοκτημόνων, οἵτινες ἐν τούτοις ἐπετύγχανον ἐνίοτε τὴν κατάργησιν τῆς προτιμήσεως, ὡς ἐπὶ Λέοντος τοῦ ΣΤ'.: «ἔξεσι τῶ κατέχοντι ἀκίνητον διαπιπράσκειν πρὸς ὃ ἄρα βούλεται πρόσωπον ἀνεπικωλύτως καὶ ἀνεπιφωνήτως»². Τὸ ἔθιμον τοῦτο τῆς προτιμήσεως ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἄλλους ἑλληνικοὺς τόπους³.

Εἰς τὸ δίκαιον τῆς κληρονομίας ὑπῆρχεν «ἔθιμο νὰ κρατῇ ὁ πατέρας τὸ πιὸ μικρὸ τοῦ παιδὶ καὶ σ' αὐτὸ νὰ ἀφήνῃ τὸ σπίτι μὲ τὸ νοικοκυριὸ καὶ τὰ γύρω στὸ σπίτι ἀμπέλια, κήπους» (χφ., σ. 69). Ἐπὶ θανάτου τοῦ ἐνὸς τῶν συζύγων, ἀτέκνων, ὁ ἐπιζῶν «δὲν κληρονομεῖ τὸν ἄλλον» (δηλ. τὸν ἀποβιώσαντα)· ἡ περιουσία γυρίζει στοὺς συγγενεῖς τοῦ πεθαμένου» (χφ., σ. 73).

Τὴν πατρικὴν οἰκίαν τὴν κληρονομεῖ ὁ υἱός. Ἐὰν δὲν ὑπάρχη ἄρρεν τέκνον εἰς τὴν οἰκογένειαν «τότε παίρνουν τὸν γαμπρὸν στὸ σπίτι σὺν γαμπρῷ». Ἡ εἰσδοχὴ τοῦ γαμπροῦ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ πενθεροῦ του ὡς «σὺν γαμπρῷ» ἐθεωρεῖτο ὑποτιμητικὴ δι' αὐτὸν (χφ., σ. 13). Οὗτος «ἦταν σὲ κατώτερη θέσι, σὰν σκλάβος στὸ σπίτι τοῦ πεθεροῦ. Ἐκτελοῦσε διαταγὰς» (χφ., σ. 62). Ἡ λέξις σὺν γαμπρῷ εἶναι νεωτέρα, ἀντικαταστήσασα τὴν παλαιότεραν ἐν χρήσει κληρικός, ἡ ὁποία ἐσήμαινεν, ὅτι οὗτος θὰ ἐκληρονόμει «ὅλην τὴν περιουσίαν τοῦ πεθεροῦ του». «Γιὰ τὸν κληρικὸ αὐτὸ ἔλεγαν οἱ ἄλλοι τοῦ χωριοῦ, πὼς ὅταν μπαίνη καὶ βγαίνη στὸ σπίτι τοῦ πεθεροῦ του τοῦ χτυπᾷ στὸ κεφάλι τὸ κοράκι τῆς πόρτας», δηλ. ὅτι εὐρίσκεται ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ πεθεροῦ. «Ὅταν ἦταν ἀπὸ ξένο μέρος ὁ γαμπρός, τοῦ ἔδιδε ὁ πατέρας τῆς κόρης περιουσία. Ἐλεγαν πὼς τὸν βάζουν ἀδερφᾶτο (δηλ. τὸν λογαριάζουν ὡς ἀδερφός)» (χφ., σ. 62).

Εἰς περίπτωσιν διαλύσεως τοῦ γάμου ἔνεκα ἀσυμφωνίας χαρακτήρων μεταξὺ ἀνδρογύνου «ὁ ἄνδρας (τὴν γυναῖκα του) δὲν τὴν διώχνει ἀπὸ τὸ σπίτι του, θὰ τὴν ἀφίση στὸ σπίτι καὶ τὰ χτήματά του καὶ θὰ φύγῃ αὐτός. Ποτὲ δὲν τὴν διώχνει τὴν γυναῖκα του, νὰ τὴν βγάλῃ στὸ δρόμο» (Ράχες) (χφ., σ. 17).

Τὸ ἔθιμον τῆς φιλοξενίας τηρεῖται πολὺ ἔντονον. «Ὅταν κάθεται στὸ τραπέζι ὁ μουσαφίρης, δὲν σηκώνομε τὸ τραπέζι μὲ τὰ πιάτα καὶ τὰ ἄλλα σερβίτσια,

¹ Βλ. Γεωργ. Α. Πετροπούλου, Νομικὰ ἔγγραφα Σίφνου τῆς συλλογῆς Γ. Μαριδάκη, (1684-1835), τευχ. Γ', ἐν Ἀθήναις 1956, σ. 232.

² Jus Graecorom. (ἔκδ. Ζέπου 1, σ. 186).

³ Βλ. Γεωργ. Α. Πετροπούλου, ἐνθ' ἄν., σ. 232-33, 404-405. (Ἐνταῦθα καὶ βιβλιογραφία).

μέχρι νὰ φύγη ἢ νὰ κοιμηθῆ, ἂν εἶναι βράδυ. "Ἄν τὸ σηκώσωμε, θεωρεῖται προσβολὴ στὸν ξένο· εἶναι σὰν νὰ τοῦ λέμε νὰ φύγη» (χφ., 69)¹.

Εἰς τὴν δημώδη ποίησιν ἢ ὁποία εὐρίσκεται εἰς πλήρη ὑποχώρησιν ὡς πρὸς τὰ πολύστιχα τραγούδια κυριαρχοῦν καλλιεργούμενα τὰ δίστιχα. Παλαιότερον ἤδοντο εὐρέως καὶ παραλογές (κατεγράφησαν εἰς μέγαν ἀριθμὸν εἰς Μάραθον τῆς κοινότητος Φραντάτου), ἐπίσης λυρικά (τῆς ἀγάπης) καὶ σατιρικά. Ἐκ τῶν ἀκριτικῶν κατεγράφη μόνον ἓν (χφ., σ. 226).

Ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος εἶναι τὸ κατωτέρω ἄσμα μὲ θέμα τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν μετατροπὴν τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας εἰς μουσουλμανικὸν τέμενος.

*Μέρα ἴναι καὶ ξυπνήσετε, πρωὶ καὶ σηκωθῆτε
κι ἂν δὲν πιστεύετε, ἄρχοντες, μπροβάλετε νὰ ἴδῃτε.
Πᾶν τὰ πουλιὰ στὸ βοσκητὸ κ' οἱ ἔμορφες στὴ βρούση
κ' ἔσεῖς, χελιδονάκια μου, στὴν ἔρημο νὰ πᾶτε.*

5 *Δῶστε χαμπάρι στὴ Φραγγιά καὶ στὴ Χριστιανοσύνη
πὼς πῆραν τὴν Ἁγίαν Σοφιὰν οἱ Τοῦρκοι καλογέροι.
ἽΧαλάσαν τη κ' ἐκτίσαν τη, μέγα τζαυὶ τὴν ἴκάμα
κι ἀπὸς (=ἀφότου) ἐπῆραν τὸ σιαυρὸ κ' ἐβάλαν τὴν παντιέρα
ἄ! τί καημὸς ποὺ ἦτανε ἐκείνη τὴν ἡμέρα (χφ., σ. 385-86).*

Ἐκ τῶν ἠχογραφηθεισῶν μελωδιῶν ἁσμάτων παραθέτομεν τὴν μουσικὴν τραγουδιοῦ, τὸ ὁποῖον ἤδeto παλαιότερον κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐκκινήσεως τῆς γαμηλίου πομπῆς ἐκ τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τὴν στέψιν πρὸς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ.

¹ Περὶ τῆς φιλοξενίας τῶν Ἰκαρίων ἀναφέρει καὶ ὁ Ἐπ. Σταματιάδης, ἐνθ' ἀν., σ. 101.

φου . . . ντω . τή και
κρυ - σταλ - λέ - νια βρύ - ση.
ΕΠΩΔΟΣ ~ 132
Δια - μον . τέ - νιο μου ρο - - λό - ι :
πού 'μπες μέσ' στ'άρ - χον - - το - - λό - ι :
Τον.

(χφ., σ. 521. Ἐθν. Μουσ. Συλλ., ἀρ. εἰς. 6553)¹.

Αἱ καταγραφεῖσαι ἱστορικαὶ παραδόσεις ἀναφέρονται κυρίως εἰς τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἡ περιοχὴ τῶν Ραχῶν, ὡς καὶ ἡ λοιπὴ νῆσος, ἔμαστιζετο ὑπὸ τῶν πειρατῶν. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους «κατοικοῦσαν οἱ Καριῶτες», γιὰ νὰ μὴν τοὺς βρῖσκουν οἱ Ἀλγερίνοι» (χφ., σ. 31)², εἰς τὴν Λαγκάδα, τοποθεσίαν δυτικῶς τῶν Ραχῶν, μὴ φαινομένην ἀπὸ θαλάσσης.

Ἡ καὶ ἐξ ἄλλων ἐλληνικῶν τόπων γνωστὴ παράδοσις περὶ τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου, ἔχοντος ὦτα ὄνου ἢ τράγου κ. ἄ., κατεγράφη εἰς Γιαλισκάρι (χφ., σ. 274) ὑπὸ τὸν τύπον:

«Τ' Ἀλεξάντρου ἡ κεφαλὴ
ἔχει τράϊνο αὐτὶ
καὶ κασίδα στὴν κορφή.»³

Παραπλεύρως τῆς δημοσίας ὁδοῦ πρὸς τὸν Ἀρμενιστὴν, μετὰ τὸν συνοικισμόν Ἁγίου Δημήτριος Ραχῶν, εὐρίσκεται ἐκκλησιδίων καλούμενον «ἡ Παναγίσα» (εἰκ. 2). Ἐκ διαφορῶν περὶ αὐτῆς παραδόσεων (χφ., σ. 243-244) παρατίθεται ἡ περὶ τῆς ἰδρύσεως τοῦ ναυδύριου τούτου. «Λένε πὼς ἐκεῖ τὸ μέρος τὸ εἶχε κάποιος γιὰ σπιτότοπο καὶ ἔσκαφτε νὰ χτίσῃ σπίτι. Ἐκεῖ πού 'σκαφτε εὗρηκε κόκκαλα ἀθρώπου

¹ Ἡ μουσικὴ καταγραφή τῆς μελωδίας ἐκ τῆς ταινίας μαγνητοφώνου ἐγένετο ὑπὸ τοῦ συντ. - μουσ. Σπυρ. Περιστερή.

² Βλ. σχετικῶς περὶ πειρατῶν καὶ Ἰωάνν. Μελά, ἔνθ' ἀν., σ. 137-139.

³ Βλ. καὶ Γ. Κ. Σπυριδάκη, Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῶν δημοδῶν παραδόσεων καὶ δοξασιῶν περὶ τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου, «Γέρας Ἀντωνίου Κεραμοπούλλου, Ἀθῆναι 1953, σ. 391 κ. ἐξ.

πού πολὺ μυρίζανε. Τὰ ἔβαλε στὸ φυλάκι (=σακκὶ ἀπὸ δέρμα κατσικιού) νὰ τὰ πάη στὴν ἐκκλησία. Στὸ δρόμο τοῦ ἴππησε κάποιος ἄλλος ἄνθρωπος καὶ τοῦ λέει: «Τί εἶναι πού τὰ σηκώνεις στὸ φυλάκι καὶ μυρίζουν τόσο ὠραῖα;» «Κάτι κόκκαλα, λέει, ηῦρα ἔκει πού ἴσκαβα». Τὸ βράδυ βλέπει στὸν ὕπνο του· εἶδε τὴν Παναγία καὶ τοῦ εἶπε, νὰ πάη νὰ χτίσῃ ἐκκλησία στὸ μέρος πού ἴβρε τὰ κόκκαλα. Καὶ τὴν ἄλλη μέρα ἔβαλε ἐργάτες καὶ ἔχτισε τὴν Ἐκκλησία» (χφ., σ. 99-100).

Εὐρέως διαδεδομέναί ἀπαντοῦν τοπικαὶ παραδόσεις περὶ τῆς Ἁγίας Λεσβίας

Εἰκ. 2. Ἡ ἐκκλησία τῆς Παναγίτσας.

(χφ., σ. 32-33 καὶ 100-102). Λέγεται ὅτι τὸ λείψανον τῆς Ἁγίας μετεφέρετο ἐκ Πάρου ὑπὸ Ἀλγερινῶν πειρατῶν ἢ ναυτικῶν ἐκ Μυτιλήνης, οἵτινες προσωρμίσθησαν εἰς Ἰκαρίαν ἔνεκα τρικυμίας. Οἱ Καριῶτες ἔκλεψαν ἀπὸ αὐτοὺς τὸ σκῆνωμα τῆς Ἁγίας καὶ τὸ μετέφεραν εἰς τὴν τοποθεσίαν Στάβλος ἢ Μάραθος εἰς τὴν Πέρα Μεριά τῆς Ἰκαρίας καὶ τὸ ἔκρουσαν ἐντὸς σπηλαίου. Μετὰ πάροδον πολλοῦ χρόνου, ἓνας χωρικός, κατόπιν ὄνειρου, ἀνεκάλυψε τὸ λείψανον καὶ ἔχτισαν εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν τὴν Ἐκκλησίαν (χφ., σ. 32-33).

Περὶ τῆς παραδόσεως ταύτης τῆς ὁσίας Θεοκτίστης τῆς Λεσβίας κάμνει εὐρὸν λόγον ὁ Ἐπαμ. Σταματιάδης (Ἰκαριακά, 1893, σ. 68-74). Οὗτος παραθέτει ἔτι (βλ. σ.

69-74) καὶ τὸ σχετικὸν συναξάριον περὶ αὐτῆς ἐκ τοῦ Συμεῶνος τοῦ Μεταφράστου.

Ἄλλαι καταγραφεῖσαι ἐνταῦθα παραδόσεις περὶ Ἁγίων παρατηροῦμεν, ὅτι ἔχουν κοινὰ στοιχεῖα καὶ γνωρίσματα πρὸς τὰς καὶ εἰς ἄλλους ἑλληνικοὺς τόπους. Οὕτω ὁ Ἅγιος Χαράλαμπος, τοῦ ὁποίου ἐκκλησία ὑπάρχει εἰς τὸν Κάμπον Μεσαριᾶς, τιμᾶται ὡς προστάτης τῶν ζώων (βοδιῶν) ἀπὸ ἀσθενείας (Ράχες) (χφ., σ. 100). Ἡ Ἁγία Βαρβάρα πιστεύεται ὅτι θεραπεύει τοὺς πάσχοντας ἐκ γρίπης, ἰλαρᾶς, κυρίως δὲ ἀπὸ «τὴν εὐλογημένη» (=εὐλογίαν). Ἡ λαϊκὴ παράδοσις λέγει, ὅτι ἡ Ἁγία Βαρβάρα «ἦτο μία ὠραία κόρη. Οἱ γονεῖς ἦτανε εἰδωλολάτρεις. Τὴν κατατρέχανε οἱ νέοι νὰ τὴν παντρευτοῦν· αὐτὴ δὲν ἤθελε καὶ παρακάλεσε τὸ Θεὸ νὰ τῆς χαλάσῃ τὸ πρόσωπο μὲ σπυριὰ γιὰ νὰ μὴν τὴν κατατρέχουν οἱ νέοι. Τὴν κατὰτρεχε καὶ ὁ πατέρας τῆς. Αὐτὴ γιὰ νὰ σωθῆ ἔφευγε καὶ ὅπως τὴν κυνηγοῦσαν ἐσκίστηκε ἡ γῆ καὶ τὴν κατάπιε· ἔμεινε μόνο τὸ κεφάλι τῆς ὄξου καὶ ἔβαλε ὁ πατέρας τῆς καὶ τῆς τὸ κόψανε» (Μάραθος) (χφ., σ. 316).

Ἡ παράδοσις αὕτη, ὑπὸ διαφόρους παραλλαγὰς ἀπαντῶσα καὶ ἀλλαχοῦ¹, ἔχει διαμορφωθῆ προφανῶς ἐκ τοῦ συναξαρίου τῆς².

Τὸ Ἅγιον Γεωργίου τοῦ Φανιστοῦ (24 Ἰουνίου) κοιτάζει κατὰ τὴν πρωΐαν ὁ καθέννας τὴν σκιὰν τοῦ σώματός του· «ἂν εἶναι χωρὶς κεφάλι, εἶναι βέβαιο πὸς θὰ πεθάνῃ αὐτὸς πὸν τὴν κοιτάζει» (Μάραθος) (χφ., σ. 320).

Ἐκ τῶν λατρευτικῶν ἐθίμων ἀναφέρομεν τὰ κατὰ τὴν πανήγυριν τῆς 20 Ἰουλίου εἰς τὴν ἐξοχικὴν ἐκκλησίαν τοῦ Προφήτου Ἡλίας, κειμένην εἰς ὑψηλὴν κορυφὴν, πλησίον τῆς «γειτονιάς», ἥτοι μικροῦ συνοικισμοῦ ἐκ τινῶν οἰκογενειῶν, Καρυδιῆς τῆς κοινότητος Χριστοῦ Ραχῶν.

Μετὰ τὴν λειτουργίαν οἱ πανηγυρισταὶ παρακάθηνται εἰς κοινὴν τράπεζαν, εἰς τὴν ὁποίαν προσφέρεται κρέας τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς λειτουργίας ἔχει ἐψηθῆ ὑπὸ τῆς Διοικ. ἐπιτροπῆς τῆς Ἐκκλησίας (εἰκ. 3). Τὸ κρέας τοῦτο προέροχεται ἀπὸ σφάγια, ἀφιερώματα εἰς τὴν ἐκεῖ ἐκκλησίαν τοῦ Προφήτου Ἡλίας.

Αἰτιολογικὴ τῆς ἰδρύσεως τῶν ἐκκλησιῶν πρὸς τιμὴν τοῦ προφήτου Ἡλίας εἰς τὰς κορυφὰς τῶν βουνῶν εἶναι ἡ ἀκόλουθος παράδοσις.

«Ὁ προφήτης Ἡλίας ἦταν μέσ' στὴ θάλασσα καὶ ἐβαρέθηκε τὴ θάλασσα καὶ ἐπῆρε ἓνα κουπί καὶ ἐβγῆκε ὄξω.

Ἄμα ἀπάντεχε κανένα χωρικὸ τοῦ ἔδειχνε τὸ κουπί καὶ τὸν ἀρωτοῦσε: «τί εἶναι».

¹ Βλ. Στεφ. Δ. Ἡμέλλον, Δημῶδεις παραδόσεις ἐκ Νάξου, Ἐπετηρ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. ΙΑ'-ΙΒ' (1958/59), Ἀθῆναι 1960, σ. 216.

² Γ. Κ. Σπυριδάκη, Βυζαντιναὶ παραδόσεις. Ἐπιστ. Ἐπετηρ. Φιλοσ. Σχολῆς Παν. Ἀθηνῶν, Περ. Β', τόμ. Δ' (1953-54), σ. 365 κ.έξ.

—² *Ἐὰν ἔλεγε κουπί, δὲν ἔσταματοῦσε. Ἐπήγαινε πὺρ πέρα· ἔφτασε ψηλὰ στὸ βουνὸ κι ἀρώτησε ἓνα χωρικό, «τί εἶναι» καὶ τοῦ εἶπε, ὅτι εἶναι φτυάρι πὺρ φτυαρίζουν τὸ χῶμα. Τότε λέει ὁ προφήτης Ἰλίας — «ἔδω θὰ μείνω». Ἀπὸ τότε χτίζουν τὶς ἐκκλησίες τοῦ προφήτη Ἰλία στὰ βουνά» (Ράχες). (χφ., σ. 246-247). Ἡ παράδοσις αὕτη ἀπαντᾷ εὐρύτερον γνωστὴ καὶ εἰς ἄλλους τόπους¹.*

Περὶ τοῦ Ἁγίου Φιλίππου παραδίδεται καὶ ἐνταῦθα, ὅτι ἦτο πτωχὸς γεωργὸς ὅστις τὴν 14 Νοεμβρίου, ἡμέραν τῶν ἀπόκρεων, μὴ ἔχων κρέας διὰ τὴν «ἀποκρέψη», ἔσφαξε κατὰ τὸ ἑσπέρας τὸ βόδι του, διανείμας κρέας καὶ εἰς τοὺς πτω-

Εἰκ. 3. Ἡ ἔψησις τοῦ κρέατος.

χοὺς. «Τὸ πρωὶ πὺρ σηκώθηκε εἶδε στὸ στάβλο τὸ βούδι πὺρ εἶχε σφάξει». (Μάραθος) (χφ., σ. 335) Ἡ παράδοσις εἶναι κοινὴ καὶ εἰς ἄλλους ἑλληνικοὺς τόπους, ὡς εἰς Κάρπαθον (Μ. Γ. Μιχαηλίδου Νουάρου, Λαογρ. Σύμμ. Καρπάθου, Α', 1932, σ. 232. Ν. Γ. Πολίτου, Παραομιαί τόμ. Α', 250· εἰς Αἰτωλίαν (Κεφαλόβρυσον) (βλ.

¹ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1904, σ. 116, ἀρ. 207-208. τόμ. Β', 1904, σ. 801-803 καὶ Γ. Κ. Σπυριδάκη, ἐν Ἐπετηρ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. ΙΓ'-ΙΔ' (1960-61), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 334.

Λαογρ. Α', 1909, σ. 696)· εἰς Νάξον (βλ. Λαογρ. 17 (1957/58) σ. 38). εἰς Ρούμελην (βλ. Δ. Λουκοπούλου, Γεωργικά τῆς Ρούμελης, σ. 171) κ.ά.

Ἡ παράδοσις περὶ τοῦ Ἁγ. Κασσιανοῦ καὶ τοῦ Ἁγ. Νικολάου¹ κατεγράφη εἰς Ἀρμενιστὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγ. Ἀντωνίου καὶ τοῦ Ἁγ. Νικολάου καὶ ὑπὸ τὸν τύπον τοῦ ὑποκινήσαντος τὸν Ἁγ. Κασσιανὸν (ἐνταῦθα τὸν Ἁγ. Ἀντώνιον), δικηγόρου νὰ ὑποβάλῃ κατηγορητήριον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ κατὰ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ὅτι οὗτος ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ἁγιὸν Ἀντώνιον ἐλάμβανε πολλὰς προσφορὰς ἐκ μέρους τῶν Χριστιανῶν· (χφ., σ. 241-243).

Οἱ δαίμονες τοῦ Δωδεκαημέρου, οἱ κοινῶς Καλικάντζαροι, καλούμενοι ἐνταῦθα *Καλιταντέροι*², ἐπιστεύετο ὑπὸ τῶν παλαιότερων «πὼς ἐρχόντανε ἀπὸ τῆ Μύκονο τὸ Σαραντάμερο μὲ τὰ καρυδόσσοφλα. Ἦσαν σὰν ἄνθρωποι ἐγυρίζανε τὰ Χριστουγεννόσκολα τῆ νύχτα κ' ἐμπαίνανε μέσα στὰ σπίτια» (Ράχες, χφ., σ. 43-44 καὶ 106-107. Ἀρμενιστής, χφ., σ. 241).

Ἡ παράδοσις περὶ τῆς ἐλεύσεως τῶν Καλικαντσάρων διὰ θαλάσσης, ἐνταῦθα ἐκ Μυκόνου, φαίνεται εὐρύτερον νησιωτικὴ. Εἰς τὴν Ἄνδρον πιστεύεται ὁμοίως ὅτι οἱ δαίμονες οὗτοι, καλούμενοι Καλιβρούσηδες, ἐτοιμάζονται ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Σαρανταμέρου καὶ εἰσβάλλουν εἰς τὴν νῆσον μὲ πλωτὰ μέσα τὰ ὅποια ἐτοιμάζουν οἱ ἴδιοι³.

Ἐνδιαφέρουσαι εἶναι ἔτι αἱ ἐπιχωριάζουσαι καὶ ἐνταῦθα, δηλ. εἰς Ἰκαρίαν, παραδόσεις διὰ τὸ κλῆμα, αἱ ὅποια φαίνεται ὅτι ἔχουν εἰσαχθῆ εἰς τὴν νῆσον ὑπὸ οἰκιστῶν ἐξ ἄλλων τόπων. Οὕτω λέγεται εἰς Μάραθον τῆς κοινότητος Φραντάτου, ὅτι «τὸ κλῆμα τὸ φύτεψε ὁ Νῶε. Ὅταν ἔχωμε νὰ ποῦμε πὼς εἶναι πολὺ παλαιό, λέμε ὅτι εἶναι ἀπὸ τοῦ Νῶε τὸν καιρό» (χφ., σ. 310).

Εἰς τὴν συνοικίαν (γειτονιάν) Καρυδιῆς τῆς κοινότητος Χριστοῦ Ραχῶν ἡ διήγησις αὕτη ἀπαντᾷ ὡς αἰτιολογικὴ τοῦ κλαδέματος τοῦ κλήματος. Οὕτω λέγεται ὅτι «ὁ γάδαρος σὲ κάποιον μέρος εὗρηκε ἓνα κλῆμα. Θά ἔτανε χειμῶνας καὶ τὸ ἔφαγε. Ἔρχεται ἡ ἀνοιξι. Εἶδαν οἱ ἄνθρωποι ὅτι τὸ κλῆμα πού ἔφαι ὁ γάδαρος εἶχε κάμει καλύτερα σταφύλια ἀπὸ τὰ ἄλλα κλήματα. Ἀπὸ τότε ὁ ἄνθρωπος ἔμαθε νὰ κλαδεύῃ τὸ κλῆμα» (χφ., σ. 177)⁴. Ἄλλη σχετικὴ παράδοσις ἐκ τοῦ χωρίου Φραντάτου ἀναφέρει πὼς ἓνας ὁδοιπόρος ἤυρε ἓνα μικρὸν φυτὸν καθ' ὁδὸν ἐκριζωμένον καὶ τὸ

¹ Βλ. περὶ τῆς παραδόσεως εἰς Ἐπετηρ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. ΙΓ'-ΙΔ' (1960-61), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 321.

² Οὕτω καὶ εἰς Χίον.

³ Βλ. Δ. Π. Πασχάλη, Ἄνδρου λαογραφικά Καλιβρούσηδες. Λαογρ., τόμ. 11 (1934/37), σ. 603.

⁴ Ἡ παράδοσις καὶ ἀλλαχοῦ, ὡς ἐν Νάξῳ. Βλ. Στέφ. Ἡμελλον, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 223.

ἔτοποθέτησεν εἰς μικρὸν κόκκαλον πετεινοῦ, διὰ νὰ μὴν ξηρανθῆ ἕως ὅτου φθάσῃ εἰς τὸν προορισμὸν του. Τοῦτο ἠῦξανε καθ' ὁδόν, ὥστε οὗτος ἠναγκάσθη νὰ τὸ μεταφυτεύσῃ ἀλληλοδιαδόχως εἰς κόκκαλον χοίρου, ἔπειτα λέοντος καὶ τελευταῖον εἰς τὸ χωράφι του.

Ὁ καρπὸς τοῦ φυτοῦ τούτου, ποὺ ἦτο τὸ κλῆμα, προσέλαβεν ἰδιότητας ἀπὸ τὰ ζῶα, ὡς ἄνω, εἰς τῶν ὁποίων τὰ ὀστᾶ ἐφυτεύθη (ἀλέκτορος, χοίρου καὶ λέοντος), οὕτω δὲ ὁ νοικοκύρης, ὅταν ἔπινε κρασὶ εἰς μικρὰν ποσότητα «ἐπετοῦσε λόγια καὶ ἤλεε σὰν τὸν πετεινό», ὅταν ἔπινε περισσότερον ἐφαίνετο εἰς αὐτόν, ὅτι «ἐθέριε μεσα του», ὅπως ὁ λέων, καὶ ὅταν ἔπινε ἀκόμη περισσότερον ἐγίνετο «σὰν τὸ γουρούνι» (χφ., σ. 387-88) ¹.

Περὶ τῆς φώκιας (φώκης) καὶ τοῦ καματεροῦ (= ἀράχνης) παραδίδεται, ὅτι ἦσαν γυναῖκες, αἱ ὁποῖαι μετεμορφώθησαν οὕτω ἔνεκα κατάρας τῆς μητρὸς των (Ράχες) (χφ., σ. 201-202).

Γνωσταὶ εἶναι ἔτι ἐνταῦθα καὶ αἱ εἰς ἄλλους τόπους ἀπαντῶσαι διηγήσεις περὶ τῆς γεροντοκτονίας καὶ τῆς καταργήσεως τοῦ θεσμοῦ τούτου ἀφ' ἧς ἐδείχθη εἰς τὸν βασιλέα ἢ σοφία τῶν γερόντων (χφ., σ. 245, 259-60).

Αἱ δοξασίαι περὶ τῶν *Μοιρῶν*, ὡς ἐρχομένων τὴν τρίτην νύκτα ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ νεογνοῦ, διὰ νὰ τὸ μοιράσουν, «δηλ. νὰ ὀρίσουν εἰς αὐτὸ τὴν τύχην», ἀπαντοῦν ὁμοίως καὶ εἰς τὴν Ἰκαρίαν.

«Στὶς τρεῖς μέρες ποὺ θὰ γεννηθῆ τὸ παιδί ἐρχεται ἡ *Μοῖρα* καὶ τὸ μοιράζει. Τὸ μωρὸ θὰ τὸ κάμωμε μπάνιο, θὰ ρίξωμε ἅλατι στὸ νερὸ γιὰ νὰ τὸ ἀλατίσωμε τὸ μωρὸ, θὰ τοῦ βάλωμε καλὰ ροῦχα, νὰ τὸ στολίσωμε, γιὰ νὰ τὸ ἴβρω ἢ *Μοῖρα* στολισμένο νὰ τὸ μοιράσῃ» (Γιαλισκάρι) (χφ., σ. 253).

Κάθε ἄνθρωπος πιστεύεται, ὅτι ἔχει «τ' ἀέριν του» ἢ τὸν ἀναφакάν του», δηλ. τὸν ἄγγελόν του. «Πολλὲς φορές, ὅταν κοιμούμαστε σὲ μέρος ποὺ δὲν πρέπει νὰ κοιμηθοῦμε, ἔχομε ἀκούσει στὸν ὕπνο φωνὴ νὰ μᾶς λέῃ τ' ὄνομά μας. Μᾶς φωνάζει τὸ ὄνομά μας. Ὅταν ἀκούσωμε τ' ὄνομά μας πρέπει νὰ σηκωθοῦμε καὶ νὰ φύγωμε ἀπ' ἐκεῖ» (Γιαλισκάρι) (χφ., σ. 276). Ἐπίσης «πρὶν πεθάνῃ ἓνας μπορεῖ νὰ ἴδῃ τὸν ἀναφакάν του σὰν σὲ ὀπτασία» (Ράχες) (χφ., σ. 166).

Ἡ κοινὴ δοξασία περὶ τῆς ἐξόδου τῶν ψυχῶν ἀπὸ τὸν Ἄδην κατὰ τὸ Πάσχα (ὁμοίως καὶ εἰς Γιαλισκάρι χφ., σ. 277) συνδέεται πολλαχοῦ μὲ ἐνεργείας ὑπὲρ τούτων, ἰδίᾳ μνημοσύνων καὶ ἄλλων. Εἰς Ράχες Ἰκαρίας, κατ' ἔθιμον, τὴν πρωΐαν τοῦ Μεγ. Σαββάτου εἰς τὴν λειτουργίαν «ὅσοι ἔχουν πεθαμένους καὶ θέλουν, φέρ-

¹ Παραλλαγὰς τῆς παραδόσεως ταύτης ἐκ Νάξου βλ. ἐν Λαογρ., 17 (1957), σ. 52-53, σ. 70.

νον κόλλυβα στην ἐκκλησία τὰ ὅποια μοιράζονται στους ἐκκλησιαζομένους. Τὸ λέμε *μνημόσυνο*. Αὐτοὶ ποὺ πᾶνε στην ἐκκλησία τὸ μνημόσυνο εἶναι σημεῖο, ὅτι τὸ ἀπόγευμα θὰ φέρουν στην Ἐκκλησία καὶ κρέας.

Αὐτοὶ ποὺ ἔχουν τοὺς πεθαμένους, φέρνει ὁ καθένας ἓνα κατσίκι ἢ μισὸ ἀνάλογα μὲ τὴν δύναμί του φέρνει καὶ ψωμιὰ καὶ κρασί. Αὐτὰ (δηλ. τὸ κρέας, τὰ ψωμιὰ καὶ τὸ κρασί) τὰ συγκεντρώνει σ' ἓνα κελλὶ τῆς Ἐκκλησίας μιὰ ἐπιτροπή. Τὸ πρωτὶ τῆς Λαμπρῆς, πρωτὶ πρωί, θὰ βάλουν τὸ κρέας στὰ καζάνια ποὺ τὰ ἔχουν στήσει ἔξω ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία καὶ θὰ τὸ ψήσουν βραστό. Μετὰ θὰ τὸ ζυγίσουν καὶ θὰ λογαριάσουν πόσο ἀναλογεῖ στὸ κάθε ἄτομο ποὺ θὰ βρεθῆ στὸ χωριό, ντόπιους καὶ ξένους. Κανένας δὲ θὰ ἐξαιρεθῆ. Θὰ τὸ βάλουν στὶς σκάφες, θὰ ἔλθῃ ὁ παπὰς νὰ διαβάσῃ τὴν εὐχή, νὰ μνημονεύσῃ καὶ ὅλος ὁ κόσμος ποὺ θὰ εἶναι ἐκεῖ θὰ συγχωρέσῃ τὶς ψυχὰς τῶν πεθαμένων. Μετὰ θὰ τὸ κόψουν τὸ κρέας αὐτὸ σὲ ἴσες μερίδες, ζυγισμένες, καὶ θὰ τὸ μοιράσουν, ὥστε νὰ πάρουν καὶ νὰ φᾶνε ὅλοι». Αὐτὸ λέγεται *μνημόσυνο*. (Ράχες)· (χφ., 66-67).

Τὸ ἔθος τοῦ μνημοσύνου τούτου ὑπῆρχε παλαιότερον καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων. Ὅποιος ἤθελε ἐκόμιζεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν κρέας, ψωμί καὶ κρασί. Τὸ κρέας ἐψήνετο «σὲ καζάνια, ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, στὸ κελλί» καὶ ἐμοιράζετο μετὰ τὴν λειτουργίαν εἰς τοὺς παρευρισκομένους. Ἐλέγετο «μνημόσυνο» καὶ «τὸ κάναμε γιὰ τὶς ψυχὰς, νὰ συχωρεθοῦνε. Ὅποιοι τρώγανε ἔπρεπε νὰ σηκωθοῦν ὄρθιοι καὶ νὰ ποῦν: Ὁ Θεὸς συγχωρέσοι τους» (χφ., σ. 336).

Αἱ ψυχὰι πιστεύει ὁ λαός, ὅτι παραμένουν ἐλεύθεραι ἀπὸ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα, διατρίβουσαι εἰς τὸν Ἐπάνω κόσμον, μέχρι τοῦ Σαββάτου τῆς Πεντηκοστῆς τὸ ὅποιον λέγεται «τοῦ Σουρουλοῦ» (Γιαλισκάρη· χφ., σ. 277) ἢ τοῦ «Σουρουλῆ» (Ράχες· χφ., σ. 402).

«Ὅλα τὰ Ψυχοσάββατα, νὰ πᾶν' καὶ νὰ γυρίσουν·

τοῦ Σουρουλῆ τὸ Σάββατο νὰ πᾶ', νὰ μὴ γυρίσῃ».

Ἔχουν νὰ ποῦν ὅτι ἴσαμε τότε οἱ ψυχὰς εἶναι ὄξω καὶ ἀπὸ τὸ Σάββατο αὐτὸ ξαναφυλακώνονται (Χριστὸς Ραχῶν· χφ., σ. 402).

Τὸ ὄνομα τοῦ Σουρουλοῦ καὶ τοῦ Σουρουλῆ φαίνεται παραφθορὰ ἐκ τοῦ «Ρουσαλιοῦ», ὡς εἰς ἄλλους τόπους¹.

«Ὅσες γυναῖκες ματιάζον· (=βασκαίνουν) τίς λέμε Γοργόνες» (Φραντᾶτον, χφ., σ. 349).

¹ Βλ. προχείρως ἐν Λαογρ., τόμ. 4 (1912/13), σ. 324-327. Περί τοῦ ὀνόματος βλ. εἰς Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1948, σ. 29-31. (ἐνταῦθα καὶ βιβλιογραφία).

Αἱ Νεραΐδες λέγονται εἰς τὴν Ἰκαρίαν *Καλομοῖρες*¹, αἱ περὶ αὐτῶν δὲ παραδόσεις ἀπαντοῦν καὶ ἐνταῦθα εὐρέως διαδεδομέναι. Πιστεύεται «πὺς κάθε βρῦση ἔχει τὸ Στοιχεῖόν της, τὸ λέγαμε Στοιχεῖο τοῦ νεροῦ».

«Τὰ Στοιχεῖα αὐτὰ κυκλοφοροῦσανε στὶς 12 ἢ ὥρα τὸ μεσημέρι καὶ τὴ νύχτα, κυρίως τὰ μεσάνυχτα. Τὸ Στοιχεῖο αὐτὸ τοῦ νεροῦ παρουσιαζότανε σὰ γυναῖκα. Τὰ στοιχεῖα τὰ λέγαμε καὶ *Καλομοῖρες*». (Τραγοστάσι τῆς κοινότητος Χριστοῦ, χφ., σ. 23)

Οἱ Καλομοῖρες ἀναφέρονται ἔτι «πὺς εἶναι γυναῖκες ὄμορφες· τὰ πόδια των εἶναι πίσω γυρισμένα παρουσιάζονται σὲ ἀπόκεντρα ρέματα» (Μάραθος χφ., σ. 317) κυρίως κατὰ τὰ μεσάνυχτα ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν μεσημβρίαν, μὲ λευκὰ φορέματα. Εἰς τόπους ὅπου ὑπάρχει νερὸ πλύνουν καὶ χορεύουν. Ὁ διερχόμενος ἐκεῖθεν σύρεται ὑπ' αὐτῶν καὶ ἀναγκάζεται νὰ χορεύῃ μέχρι τὰ ἐξημερώματα. Ἐάν τις κατορθώσῃ νὰ ἀρπάσῃ τὸν πέπλον ποὺ κάθε μία ἐξ αὐτῶν φέρει εἰς τὴν κεφαλὴν της, οὗτος καθίσταται κύριος τῆς φερούσης. Αὕτη γίνεται σύζυγός του καὶ τεκνοποιεῖ μαζί του, μόλις ὅμως ἐπιτύχῃ νὰ ἀνακτήσῃ τὸν πέπλον της ἐπανέρχεται ἀμέσως εἰς τὴν δαιμονικὴν της μορφήν καὶ ἐξαφανίζεται. (Βλ. παραδόσεις: ἀπὸ Τραγοστάσι κοιν. Χριστοῦ, χφ., σ. 40-41. Γιαλισκάρι, χφ., σ. 260 καὶ 271 καὶ Βρακάδες, χφ., σ. 413 καὶ 414).

R É S U M É

**Rapport sur une mission folklorique à l' île
d' Icarie (13-31 juillet 1962)**

par Georges Spyridakis

L' auteur expose (voir, pp. 230-243) les résultats ainsi que ses remarques concernant les recherches folkloriques qu' il a effectuées à l' île d' Icarie (région de Raches, dans la communauté de Frandaton et dans les villages d' Armenistis et de Yaliscari) du 13 au 31 juillet 1962.

Il remarque en premier lieu la situation primitive de l' économie de cette région au passé, c. - à - d. pendant l' époque de la domination Ottomane. Cette situation économique a naturellement influencé la vie matérielle du peuple. et surtout dans la manière avec laquelle il construisait ses demeures qui ne possédaient qu' une seule pièce pour toute la famille (v. pp. 231, 232) comme aussi par la façon dont il préparait quotidiennement le pain, dont la cuisson se faisait dans les cendres. (v p. 233). Les institutions de la vie agricole sont également primitives. L' aire est

¹ Βλ. καὶ Ἐπαμ. Σταματιάδου, ἔνθ' ἀν., σ. 130.

considérée comme étant un lieu sacré où il n'est permis ni de parler ni de s'asseoir. (v. p. 233).

Lorsqu' il s'agit de la vente d'une maison on donne toujours la préférence à un acheteur parent ou voisin du vendeur. Cette coutume, répandue aussi à d'autres régions de la Grèce, provient des premiers siècles de notre air et continue à l'époque byzantine où elle est mentionnée dans la législation officielle du IXème siècle. (v. pp. 233-34).

Lorsque l'un des époux meurt sans laisser d'enfants la fortune revient à sa propre famille. Le jeune époux qui cohabite avec ses beaux-parents est considéré comme se trouvant dans une position sociale inférieure, parce que, selon les coutumes du pays, le mari doit posséder une habitation personnelle, indépendante. En cas de divorce il ne chasse point son épouse de la maison mais il la lui abandonne (v. p. 234).

Dans la poésie traditionnelle, les longues poèmes du genre ballades présentent un déclin progressif tandis que les distiques (à deux vers) sont encore en plein essor. Des chansons historiques a été publiée (v. p. 235) une variante de la chanson sur la prise de Constantinople par les Turcs en 1453 et de la transformation de l' Eglise des Ste-Sophie en mosquée.

Du matériel musical qui a été enregistré pendant cette mission, on publie la musique d'une chanson de mariage (v.p. 235-36). Celle-ci était chantée selon la tradition, jusqu'en 1930-1940, au moment où le couple de nouveaux mariés se mettait en route de l'église à la maison de l'époux, après la bénédiction nuptiale.

Du trésor des légendes populaires on fait mention de celles qui se rapportent à Alexandre le Grand, à la fondation de diverses Eglises comme celle de la Ste Vierge qui se trouve située près du village de St. Démètre dans la région de Raches (v. pp. 236-237), celle de la Ste Lesbienne, c'est à dire de la Ste Theoctiste (v. p. 237), comme aussi des légendes sur les Saints guérisseurs, comme St. Charalambos (guérisseur de bêtes), Ste Barbara pour la petite vérole (v. p. 238) et le prophète Elie dont les églises érigées en son honneur couronnent les sommets des montagnes (v. p. 238-39). On y mentionne également les festins populaires donnés en son honneur après la cérémonie de sa fête (20 juillet) (v. p. 238). On rapporte également la fête de St. Philippe qu'on vénère comme agriculteur et finalement la légende de St. Cassien et de St. Nicolas, connue aussi en Bulgarie et en Russie; des légendes étiologiques se rapportant à la manière dont l'homme

a appris à élaguer la vigne (v. pp. 240-241). On en trouve également d'autres sur les Moires, lesquelles, suivant une croyance populaire provenant des temps antiques, viennent auprès du berceau du nouveau-né fixer sa destinée (v. p. 241). On y fait aussi des remarques sur la croyance de l'Ange gardien (v. p. 241), sur les âmes des morts qui sortent de l'Enfer et viennent sur terre durant les fêtes de Pâques jusqu'à la Pentecôte, puis s'en retournent en Enfer. Cette croyance très ancienne se rattache aux fêtes d'Athènes «Anthesteria» et plus particulièrement au troisième jour dénommé Chóes (Χόες) (v. p. 242).

En Icarie les Néreïdes (Fées), les nymphes des sources et des forêts, s'appellent «Kalomoires». Ces Fées possèdent des vertus identiques à celles Fées de connues dans d'autres régions grecques (v. p. 243).

Β΄.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗΝ ΤΟΥ ΔΥΤ. ΖΑΓΟΡΙΟΥ ΗΠΕΙΡΟΥ

(7 ΙΟΥΛ. - 5 ΑΥΓ. 1962)

ΥΠΟ ΔΗΜΗΤΡ. Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ

Ζαγόρι ἢ Ζαγοροχώρια ὀνομάζεται ἡ ἐπαρχία τῆς Ἡπείρου, ἡ ὁποία κεῖται ΒΑ τῶν Ἰωαννίνων ὅπισθεν τοῦ ὄρους Μιτσικέλι καὶ περιλαμβάνει 46 ἐν ὄλῳ χωρία, ὑποδιαιρεῖται δὲ συνήθως ὑπὸ τῶν ἐντοπίων εἰς ἀνατολικόν, κεντρικόν καὶ δυτικόν. Αἱ εἰς τὸ ἀνατολικόν ὑπαγόμεναι κοινότητες καλοῦνται «Βλαχοζάγορα», αἱ δὲ τοῦ δυτικοῦ «Κατούμενα».

Ἡ μετάβασις εἰς τὸ δυτικόν Ζαγόρι γίνεται διὰ τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ Ἰωαννίνων-Κονίτσης, εἰς τὸ ἀνατολικόν διὰ τοῦ Δρίσκου καὶ εἰς τὸ κεντρικόν διὰ τῆς ὁδοῦ Ἰωαννίνων-Δοβροῦς (Ἀσπραγγέλων)¹.

Ἐκ τῶν ἀποκορήμων ὄρέων τοῦ Ζαγορίου πηγάζει ὁ Ἄψος, ὁ παραπόταμος αὐτοῦ Βοῖδομάτης καὶ ὁ παραπόταμος τοῦ Ἀράχθου Ζαγορίτικος. Εἰς ὕψος 500 μ. καὶ εἰς μῆκος 20 χμτ. ἐκτείνεται ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ ἡ ἠφαιστειογενῆς καὶ ἀλότομος χαράδρα τοῦ Βίκου², σχηματιζομένη ὑπὸ παραφυάδων τῆς Πίνδου.

¹ Λογοτεχνικὴν περιγραφὴν τῶν Ζαγοροχωρίων βλ. εἰς τὸ βιβλίον τοῦ γυμνασιάρχου Ἰωάννου Σαραλῆ, Ζαγόρι, Ἀθῆναι, 1960.

² Αὕτη παλαιότερον ἦτο πολυσύχναστος διὰ τὰς ἐν αὐτῇ φουμένας ἱαματικὰς βοτάναις ὑπὸ τῶν κομπογιαννιτῶν ἱατρῶν τοῦ Ζαγορίου, ὀνομαζομένων «βικοῖατρῶν». Βλ. Ἰω. Λαμπροῖδου, Ἡπειρωτικὰ μελετήματα, τεῦχ. Η΄. Ζαγοριακά, ἐν Ἀθήναις, 1870, σελ. 78. Τοὺς πρακτι-

Εἰς γραφικωτάτας τοποθεσίας εἶναι ἐκτισμένοι αἱ ἱστορικαὶ μοναὶ τῆς Σηλαιωτίσης παρὰ τὴν Ἀρίστην (πρόην Ἀρτσιίσταν), τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ παρὰ τὴν Βίτσαν, τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς παρὰ τὸ Μονοδένδρι, τοῦ Ρογκοβοῦ παρὰ τὸ Τσεπέλοβον καὶ τῆς Βοτσᾶς παρὰ τὸ Γρεβενίτι.

Ἡ ἱστορία τοῦ Ζαγορίου ἄρχεται κυρίως μετὰ τὴν τουρκικὴν κατάκτησιν. Τὸ ἔτος 1430 δέκα καὶ τέσσαρα χωρία, ΒΑ τῶν Ἰωαννίνων κείμενα, ἀκολουθοῦντα τὴν τύχην τῆς πόλεως, ὑπετάχθησαν ἐκουσίως εἰς τοὺς Τούρκους. Οἱ κάτοικοι τοῦ δυτικοῦ Ζαγορίου ἀπελάμβανον μέχρι τοῦ 17^{ου} αἰ. εὐρυτάτων προνομίων καὶ ἀπετέλουν αὐτόνομον ἐπαρχίαν μὲ ἔδραν τὸ Πάπιγγον.

Λόγω τῶν προνομίων τούτων τὸ Ζαγόρι προήχθη πολὺ ἐνωρίτερον τῶν λοιπῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἠπείρου. Εἰς τὴν πρόοδον καὶ εὐημερίαν του¹ συνετέλεσε καὶ ἡ εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ἀποδημία, ἣτις ἤρξατο ἀπὸ τοῦ 17^{ου} αἰ. Μετὰ τὰ Ἰωάννινα, πρῶτον τὸ Ζαγόρι συνέστησε διὰ διαφόρων δωρεῶν σχολεῖα. Οἱ Ζαγορίσιοι διέπρεψαν οὐ μόνον εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ἀγαθοεργίαν ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ γράμματα. Ἐντεῦθεν κατήγοντο ὁ Ἀνθρακίτης, ὁ Δούκας, ὁ Γεννάδιος, ὁ Σακελλάριος, ὁ Κλωνάρης, ὁ Σεμιτέλος, ὁ Χασιώτης, ὁ Παρανίκας, ὁ Λαμπρίδης κ. ἄ.²

Εἰς τὸ δυτικὸν Ζαγόρι περιλαμβάνονται τὰ χωρία Πάπιγγον³, Ἀρίστη, Ἅγιος Μηνᾶς καὶ Βίκος (πρόην Βεισικόν), ἀριθμοῦντα συνολικῶς περὶ τοὺς 800 κατοίκους συμφώνως πρὸς τὴν τελευταίαν ἀπογραφὴν τοῦ πληθυσμοῦ.

Εἰς τὰς μικρὰς κατὰ τὸ πλεῖστον κοιλάδας τῆς περιοχῆς, σχηματιζομένας μεταξὺ τῶν βουνῶν, καὶ εἰς τὰς κλιτῦς τῶν ὄρεων καλλιεργοῦνται ὀλίγα δημητριακὰ καὶ κηπευτικὰ εἶδη, τὰ ὁποῖα δὲν ἐπαρκοῦν οὔτε διὰ τὴν ἐντοπίαν κατανάλωσιν. Εἰς τὰ βουνὰ τοῦ Παπίγγου καὶ τῆς Ἀρίστης ἀνέρχονται ἀπὸ τὰ χειμαδιὰ κατὰ τὸ θέρος ἀρκεταὶ οἰκογένειαι Σαρακατσάνων ποιμένων μετὰ τῶν ποιμνίων των καὶ

κοὺς τούτους ἰατροὺς ὠνόμαζον καὶ «καταφρανοὺς». Ἡ λέξις αὕτη, κατὰ τὸν Δημ. Σάρρον, «προέκυψεν ἐκ τοῦ καταφρ(γ)ιανός, ὃ ἐκ τοῦ καταφύγι(ον)». Βλ. Δημ. Σάρρον, ἐν Λαογρ., τόμ. Ζ' (1923), σ. 525. Βλ. περὶ τῶν ἰατρῶν τούτων καὶ Rouqueville, Voyage de la Grèce, τόμ. I, σελ. 204-206. Γενικῶς δὲ περὶ τῶν θρύλων τοῦ Βίκου βλ. τὸ ἄρθρον τοῦ Γ. Γ., Τὸ Ζαγόρι καὶ ὁ θρύλος τοῦ Βίκου, Ἡ Δωδώνη, Α' (1931/32), σ. 193-196.

¹ Ἡ εὐημερία αὕτη κατέστησε τὰ χωρία ταῦτα κατὰ τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας στόχον ληστρικῶν ἐπιδρομῶν.

² Βλ. Ἰω. Λαμπρίδην, ἐνθ' ἄνωτ. Ν. Τοιγαρά, Ἠπειρωτικά, Ἀθήναι, 1885. Γ. Δημητρακοπούλου, Τὸ Ζαγόριον, 1909.

³ Ἐκ Παπίγγου κατήγετο καὶ ὁ ἀείμνηστος ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ διδάσκαλός μου Γεώργιος Ἀναγνωστοπούλος, ἕγγονος τοῦ γνωστοῦ Μιχαὴλ Ἀναγνωστοπούλου ἢ Ἀνάγνου, ὡς οὗτος ἐκαλεῖτο ἐπὶ τὸ συντομώτερον ὑπὸ τῶν Ἀμερικανῶν, καὶ ὅστις ὑπῆρξε διάδοχος καὶ συνεχιστὴς τοῦ ἔργου τοῦ SAMUEL HOWE εἰς τὸ ἐν Βοστώνῃ Ἰνστιτούτον τῶν τυφλῶν «Perkins». Εἰς τὴν γενέτειράν του, τὸ Πάπιγγον, ὁ Ἀνάγνος ἐδώρησε διὰ διαθήκης τὴν πλουσίαν ἀτομικὴν του βιβλιοθήκην, ἣτις νῦν στεγάζεται εἰς ἐν δωμάτιον τοῦ αὐτόθι δημοτικοῦ σχολείου.

τοιουτοτρόπως ἐνισχύεται κάπως ἡ οἰκονομία τοῦ τόπου. Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τούτων διακρίνονται διὰ τὸν ὑπερήφανον καὶ φιλόξενον χαρακτῆρα των, τὸ ἀνήσυχον καὶ ἀποταμιευτικὸν τῶν πνεῦμα¹. Πλησιέστερα οἰκονομικὰ κέντρα μεθ' ὧν εὐρίσκονται εἰς καθημερινὴν ἐπικοινωνίαν εἶναι ἡ Κόνιτσα καὶ τὰ Ἰωάννινα.

Ἡ μέχρι τοῦδε γνωστὴ ἐκ δυτικοῦ Ζαγορίου ἀπὸ δημοσιεύματα ἢ χειρόγραφα λαογραφικὴ ὕλη συνίσταται: α') εἰς μελέτας, τῶν ὁποίων τὴν κυριωτέραν βιβλιογραφίαν παραθέτω ἔνταῦθα καὶ β') εἰς χειρογράφους τινὰς συλλογὰς, κατατεθειμένας εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν².

¹ «Οἱ λοιποὶ Ἠπειρώται σκωπτικῶς ἀποκαλοῦν τοὺς Ζαγορησίους *Καταφρανοὺς* σατιρίζοντες οὕτω τὸ ἀποταμιευτικὸν των καὶ ἀνήσυχον πνεῦμα», γράφει ὁ Χ. Ἰ. Σούλης εἰς τὸ ἄρθρον του *Ζαγόρι* εἰς τὴν Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλ. Ἀλλὰ τὸ ἐπίθετον *Καταφρανοὺς*, ἀφορᾷ μόνον εἰς τοὺς κομπογιανίτας ἰατροὺς τοῦ Ζαγορίου, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω. (Βλ. ἀνωτέρω σελ. 245, σημ. 2).

² Α') Δημοσιεύματα: 1α) *Γεώργ. Ἀναγνωσιόπουλος*, Συλλογὴ παροιμιῶν τοῦ Ζαγορίου, Λαογραφ., τόμ. 2(1910/11), σελ. 307-329. β) *Κατάραι* ἐκ τοῦ Ζαγορίου τῆς Ἠπείρου, αὐτόθι, τόμ. 3 (1911/12), σελ. 270-272. γ) Λαογραφικὰ ἐξ Ἠπείρου, αὐτόθι, τόμ. 5 (1915/16), σελ. 3-51. δ) Προλήψεις καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι ἐν Παπίγκῳ τοῦ Ζαγορίου, αὐτόθι, τόμ. 8 (1921/25), σελ. 217-219. ε) Περὶ τῶν Νεοελληνικῶν ἀνδρονυμικῶν, αὐτόθι, τόμ. 7 (1923), σελ. 121-126. στ) Μικρὰ συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῶν ἠπειρωτικῶν τοπωνυμιῶν, Ἠπειρ. Χρον., ἔτ. 1 (1926), σελ. 81-101.

2) *Περ. Βιζουκίδης*, Ἠπειρωτικῶν θεσμίῶν ἔρευνα, Ἠπειρ. Χρον., ἔτ. 2 (1927), σελ. 5-53.

3) *Ἰω. Κ. Βογιατζίδης*, Περὶ τῆς συνθηματικῆς γλώσσης τῶν ἀρτοποιῶν τοῦ Ζαγορίου, Λαογραφ., τόμ. 8 (1921/25), σελ. 153-158.

4) *Ἰ. Κ. Βουλοδήμος*, Τραγούδι τοῦ Ζαγορίου, Λαογραφ., τόμ. 5 (1915/16), σελ. 367.

5) *Πέτρ. Γιαννακός*, Οἱ βλάχοι στὰ βουνὰ τὰ Ζαγορίσια, Ἠπειρ. Ἐστία, ἔτ. 3 (1954), σελ. 693-697.

6) *C. Höeg*, *Les Saracatsans*, τόμ. I-II, Paris-Copenhagen, 1925-1926, ἔνθα καὶ παλαιότερα βιβλιογραφία.

7α) *Κ. Π. Λαζαρίδης*, Οἱ προικοδοσίαι στὸ Ζαγόρι στὰ παλιὰ τὰ χρόνια, Ἠπειρ. Ἐστία ἔτ. 1 (1952), σελ. 689-697. β) Οἱ Ζαγορίσιοι καὶ τ' ἄρματα, αὐτόθι, ἔτ. 3 (1954), σελ. 799. γ) Ἡ οἰκοτεχνία στὸ Ζαγόρι, αὐτόθι, ἔτ. 3 (1954), σελ. 1069-1070. δ) Στοιχεῖα γιὰ τὰ παλαιὰ Ζαγορίσια φορέματα, αὐτόθι, ἔτ. 3 (1954), σελ. 965-969. ε) Συμπληρωματικὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν αὐστηρότητα τῶν ἠθῶν στὸ Ζαγόρι, αὐτόθι, ἔτ. 4 (1955), σελ. 361-363. στ) Γύρω ἀπὸ ἓνα ἔγγραφο τῶν «Σουμπασάδων» Ζαγορίου, αὐτόθι, ἔτ. 7 (1958), σελ. 639-640. ζ) «Μιὰ σκύλα πεθερά», αὐτόθι, ἔτ. 10 (1961), σελ. 227-229.

8) *Ἰ. Ν. Νικολαΐδης*, Παλαιογραφικὰ Ζαγορίου. Ἠπειρ. Ἐστία, ἔτ. 5 (1956), σελ. 873-880, 993-1000 [4 προικοσύμφωνα], ἔτ. 6 (1957), σελ. 9-17 [1 προικοσύμφωνον].

9) *Ἀγγ. Παπακόστας*, Οἱ φωτιές τοῦ ἁϊ-Βασίλη (πανάρχαιο πρωτοχρονιάτικο ἔθιμο στὸ δυτικὸ Ζαγόρι), αὐτόθι, ἔτ. 3 (1954), σελ. 42-44. *Τοῦ αὐτοῦ*, Ἠπειρωτικὰ τραγούδια Λαζάρου, αὐτόθι, ἔτ. 8 (1959), σελ. 303-307.

10) *Ν. Β. Πατσέλης*, Οἱ κομπογιαννῖτες ἰατροὶ τοῦ Ζαγορίου, αὐτόθι, ἔτ. 1 (1952), σελ. 49-53, 161-167.

11α) *Γιάννης Σαραλῆς*, Τὰ τραγούδια τοῦ Λαζάρου, Νέα Ἐστία, τόμ. 17 (1935), σελ. 432-433. β) Λαογραφικὰ Ἀρίστης Ζαγορίου. Ἠπειρ. Ἐστία, ἔτ. 10(1961), σελ. 223-226, 331-334, 642-644. γ) Τὸ Ζαγορίσιο σπίτι. Οἱ ἀρραβῶνες καὶ ὁ γάμος, αὐτόθι, ἔτ. 10 (1961), σελ. 912-

Παρά τὸν σχετικὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἀξίαν τῆς ἐν λόγῳ ὕλης ἐκρίθη σκόπιμος ἢ ὀλοκλήρωσις τῆς εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην λαογραφικῆς ἐρεύνης. Πρὸς τοῦτο ἐνηργήθη ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου κατ' ἐντολὴν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (ἀριθμ. ἀποφ. 44448/16.6.62) μηνιαία ἀποστολή, ἣτις καὶ ἐπραγματοποιήθη δι' ἐμοῦ ἀπὸ τῆς 7ης Ἰουλ.- 5 Αὐγούστου. Κέντρα τῆς λαογραφικῆς ἐργασίας ταύτης ὑπῆρξαν τὰ χωρία *Παπίγγον*, *Ἀρίστη*, *Βίκος* καὶ *Ἅγιος Μηνᾶς*.

916, 1095-1100, ἔτ. 11 (1962), σελ. 145-147. δ) Ἔθιμα γύρω ἀπὸ τις θρησκευτικὲς γιορτές, αὐτόθι, ἔτ. 10 (1961), σελ. 817-823. ε) Ἡ ξενιτεία, αὐτόθι, σελ. 823-824.

12α) Δ. Μ. Σάρορος, Παρατηρήσεις εἰς τὰς παροιμίας τοῦ Ζαγορίου, Λαογραφ., τόμ. 2 (1910/11), σελ. 706-707. β) Ἀπαντήσεις εἰς τὰ περὶ Ρουσαλίων ἐρωτήματα, αὐτόθι, τόμ. 4 (1913/14), σελ. 748-749. γ) Περὶ τῶν ἐν Ἠπείρῳ, Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ συνθηματικῶν γλωσσῶν, αὐτόθι, τόμ. 7 (1923), σελ. 521-542. δ) Ζαγοριακῶν θεσμίων ἐρευνα. Ἠπειρ. Χρον., ἔτ. 2 (1927), σελ. 286-309. ε) Τοπωνυμικὸν Βίτσης καὶ Μονοδενδρίου τοῦ Ζαγορίου, αὐτόθι, ἔτ. 12 (1937), σελ. 190-204.

13) Β.Κ. Σκαφιδᾶς, Οἱ Σαρακατσαναῖοι. Ἠπειρ. Ἑστία, ἔτ. 4 (1955), σελ. 782-792, 892-900, 1004-1010, 1101-1107, ἔτ. 5 (1956), σελ. 56-62, 151-157, 276-279, 356-362, 458-465, 564-570.

14) Χ. Ἰ. Σούλης, Ἠπειρωτικὰ αἰνίγματα. Ἠπειρ. Χρον., ἔτ. 1 (1926), σελ. 158-189, 313-329.

15) Εὐρ. Σούλας, Δύο ἠπειρωτικὰ θρυλικά βουνά (ὁ Σμόλικας καὶ ὁ Γράμμος). Ἠπειρ. Ἑστία, ἔτ. 6 (1957), σελ. 661-662.

16α) Κ. Δ. Στεργιόπουλος, Ἠπειρωτικαὶ μαντεῖαι. Ἠπειρ. Χρον., ἔτ. 7 (1932), σελ. 173-212. [Μαντικαὶ εἰδήσεις καὶ ἐκ Παπίγγου]. β) Συμβολὴ εἰς τὴν ἐρευναν τῶν ἠπειρωτικῶν τοπωνυμιῶν, αὐτόθι, ἔτ. 8 (1933), σελ. 99-140. γ) Τοπωνυμικὸν τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης, αὐτόθι, ἔτ. 9 (1934), σελ. 204-244, ἔτ. 12 (1937), σελ. 205-251, ἔτ. 13 (1938), σελ. 151-190.

17α) Φίλιππος Τριανταφυλλίδης, Τὰ ἔθιμα τοῦ ξενιτέματος εἰς τὸ Ζαγόρι τῆς Ἠπείρου. Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον, ἔτ. 15 (1939), σελ. 211-215. β) Πῶς γιορτάζεται ὁ Λάζαρος στὴν περιφέρεια Ζαγορίου. Φάρος τῆς Βορ. Ἑλλάδος, ἔτ. Β' (1940), σελ. 125-129.

18) Ἀγγελικὴ Χατζημηχάλη, Σαρακατσάνοι, τόμ. Α' καὶ Β', Ἀθήναι 1957.

Β') Χ ε ι ρ ό γ ρ α φ α: α) Λ.Α. (=Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον) ἀρ. 797. (Εἰρήνης Τενοπούλου; Ἔθιμα γάμου (εἰς τὴν περιφέρειαν Ζαγορίου), σχ. 8ον, ἄ.ἔ., σελ. α'+16). [Δὲν ἀναφέρεται συγκεκριμένον χωρίον προελεύσεως τῆς ὕλης].

β) Λ.Α. ἀρ. 863. (Χαριλ. Μαστορίδου, Ὀλίγαι τινὲς ἐκ τῶν ἐν Ζαγορίῳ τῆς Ἠπείρου καθωμιλημένων λέξεων καὶ φράσεων, ἐν Ἀθήναις τῇ 10 Νοεμβρίου 1914, σχ. 8ον, σελ. 26).

γ) Λ.Α. ἀρ. 1370. (Συλλ. Πύρρου Στάρα ἐκ Παπίγγου Ζαγορίου τῆς Ἠπείρου, 1939, σχ. 4ον, σελ. 648). [Ἔσματα 556, δίστιχα 92, παροιμίαι 530, αἰνίγματα 54, παραμύθια 61, εὐτράπελοι διηγήσεις 2. Σημειωτέον ὅτι τὰ παραμύθια δὲν λαμβάνονται ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ λαοῦ, ἀλλ' εἶναι περιλήψεις τοῦ συλλογέως, πολλὰ δὲ τῶν ἄσμάτων εἶναι ἄλλοθεν ἀντιγεγραμμένα].

δ) Λ.Α. ἀρ. 1572. (Α. Ν. Παπακώστα, Ζαγοριστικαὶ παροιμίαι, δημοτικὰ τραγούδια Ζαγορίου, 1948, σχ. 4ον, σελ. 228). [Παροιμίαι 437, ἔσματα 332].

ε) Λ.Α. ἀρ. 1924. (Συλλ. Κ. Φώτου ἐξ Ἀρίστης Ζαγορίου, 1952, σχ. 4ον, σελ. 73). [Τὸ ἐξ Ἀρίστης (Ἀρτσιστάς) καὶ Βίκου (Βετσικοῦ) ὕλικόν ἀναφέρεται εἰς τὴν κοινωνικὴν ὀργάνωσιν, τὸ λαϊκὸν δίκαιον, τὸ παιδίον, τὸν γάμον, τὴν τελευτήν, τὴν μαγείαν, τὴν μαντικὴν, τὴν ἀστρολογίαν, τὴν μετεωρολογίαν, τὴν δημόδη ἰατρικὴν καὶ τὴν λαϊκὴν λατρείαν].

στ) Λ.Α. ἀρ. 1910. (Συλλ. Ἀγνησίλ. Ξυνοῦ ἐκ Παπίγγου, 1953, σχ. 4ον, σελ. 75). [Ζητήματα κοινωνικῆς ὀργανώσεως, λαϊκοῦ δικαίου, παιδίου, γάμου καὶ τελευτῆς].

Συνελέχθη ποικίλη λαογραφική ὕλη, ἣτις κατεγράφη εἰς 592 σελίδας, σχήματος 8ου μεγάλου, καὶ κατετέθη ἐν χειρογράφῳ εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον ὑπ' αὐξοῦντα ἀριθμὸν 2453.

Ἡ ὕλη αὕτη περιλαμβάνει : ἄσματα 112, δίστιχα 2, παραδόσεις 46, παραμύθια, εὐτραπέλους διηγήσεις καὶ ἀνέκδοτα 32, αἰνίγματα 65, παροιμίας 49, ἀράς 11, παιδιὰς 12, ὀνόματα, παρωνύμια, τοπωνύμια καὶ εἰδήσεις σχετικὰς μὲ τὴν λαϊκὴν κατοικίαν, τὰς τροφάς, τοὺς βίους (γεωργικόν, ποιμενικόν, κυνηγετικόν, ἀλιευτικόν), τὴν κοινωνικὴν ὀργάνωσιν, τὸ λαϊκὸν δίκαιον, τὸ παιδίον, τὴν τελευτήν, τὰς μαγικὰς καὶ δεισιδαίμονας συνηθείας, τὴν μαντικὴν, τὴν ἀστρολογίαν, τὴν μετεωρολογίαν, τὴν δημόδη ἰατρικὴν καὶ τὴν λαϊκὴν λατρείαν. Πρὸς τούτοις ἐγένετο ἠχογράφησις διὰ μαγνητοφώνου τύπου Butoba τῆς μουσικῆς 51 ἄσμάτων ἐπὶ 6 ταινιῶν.

Ἐκ τῆς γενικῆς ἐπισκοπῆσεως τῆς συλλεχθείσης ὕλης ταύτης εἰς τὸν κατὰ παράδοσιν ἐνταῦθα λαϊκὸν πολιτισμὸν, παρὰ τὰ κοινὰ στοιχεῖα τοῦ μὲ τὸν λαϊκὸν βίον τῶν λοιπῶν ἠπειρωτικῶν περιοχῶν, παρατηρεῖ τις ἔτι καὶ μορφὰς αὐτοῦ τοπικὰς, συνδεομένας μὲ τὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου καὶ τὰς εἰδικὰς συνθήκας τοῦ βίου.

Ἐκ τοῦ ὕλικου βίου τοῦ λαοῦ τοπικῆς ἰδιομορφίας εἶναι ἡ λαϊκὴ κατοικία, τὴν ὁποίαν δύναται νὰ μελετήσῃ ὁ ἐρευνητὴς καλύτερον ἐν Παπίγγῳ ἢ εἰς τὰ ἄλλα χωρία τοῦ δυτικοῦ Ζαγορίου, διότι ἐνταῦθα διατηρεῖται αὕτη ἔτι ἀνέπαφος ἀπὸ καταστροφάς, αἱ ὁποῖαι ἐπροξενήθησαν εἰς τὰς οἰκίας τῶν ἄλλων Ζαγοροχωρίων κατὰ τὰς τελευταίας πολεμικὰς περιπετείας τῆς χώρας.

Αἱ περισσότεραι οἰκίαι ἐν τῷ ἐν λόγω χωρίῳ εἶναι διώροφοι, πλατυμέτωποι μὲ στέγην ἐπικλινῆ, σκεπασμένην μὲ πλάκας ἐκ σχιστολίθου¹. Εἰς ὀλίγας ἐκ τῶν παλαιότερων οἰκιῶν ὑπάρχει προστώον, ὡς ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Χριστοφόρου Τζιόμου, τὸ ὁποῖον καλεῖται *κρεββάτα*.

Ἡ οἰκία ἐν Παπίγγῳ περιβάλλεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ αὐλῆς πλακοστροφῶτος, ἐν ἣ ὑπάρχει συνήθως φρέαρ ἢ στέρνα, ἀποθήκη καυσοξύλων, λεγομένη *χαγιάτ*², καὶ μαγειρεῖον. Παραπλεύρως αὐτῆς ὑπάρχει κάποτε λαχανόκηπος ἢ ἀνθόκηπος μετὰ *περγουλιᾶς* (κληματαριᾶς), στηριζομένης εἰς *φοῦρκες* μετὰ σύρματος πλεκτοῦ ἢ σιδηρῶν πασσάλων². Εἰς τὴν αὐλὴν εἰσέρχεται τις διὰ τῆς *ὀξώπορας*, δεξιᾶ καὶ ἀριστερᾶ τῆς ὁποίας κατασκευάζονται τὰ *πεζούλια* καὶ οἱ *σφάδες*, ὅπου κάθηνται κατὰ τὸ καλοκαίρι οἱ χωρικοὶ συνήθως μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου. Ὁ

¹ Βλ. περὶ τῶν διωρόφων οἰκιῶν τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος εἰς Γ. Ἀ. Μέγα, Ἡ ἑλληνικὴ οἰκία, Ἀθῆναι 1949, σελ. 19 κ.ἐξ.

² Ἡ *περγουλιὰ* εἰς πολλὰς οἰκίας εὐρίσκεται καὶ εἰς τὴν αὐλὴν.

στάβλος καὶ ἡ ἀχυρῶνα εἶναι εἰς τὰ ἀχούρια, δηλαδή εἰς εἰδικούς χώρους μακρὰν τῆς οἰκίας, παραπλεύρως πρὸς τὴν αὐλήν, ὅπου στεγάζονται τὰ ζῶα καὶ αἱ ζωοτροφαί.

Τὸ πρῶτον δωμάτιον τοῦ ἰσογείου τῆς οἰκίας εἶναι πλακόστρωτον, καλούμενον *σάλα*, δεξιᾶ καὶ ἀριστερᾶ τοῦ ὁποίου ὑπάρχουν βοηθητικοὶ χώροι, καλούμενοι *μπίμ'τσες* (ὑπόγεια). Ἐκ τῆς *σάλας* εἰσέρχεται τις εἰς τὸ *μαντζᾶτο*, δωμάτιον χειμερινῆς διαμονῆς, ἔνθα ὑπάρχει *μασίνα* (σιδηρᾶ θερμάστρα)¹, *τζάκι* ἢ *γωνιὰ* καὶ *μπάσα*, ἥτοι στενόμακρα κρεββάτια. Εἰς τὸ *μαντζᾶτο* ὑπάρχουν οἱ *μεσάντρες*, εἶδος χωνευτῶν ἐπὶ τῶν τοίχων ντουλαπιῶν, ὅπου τοποθετοῦν κλινοσκεπάσματα καὶ μαξιλάρια, καὶ τὰ *ράφια*², ὅπου φυλάσσονται ὑαλικά καὶ ἄλλα σκεύη. Ἐκ τῆς *σάλας*, διὰ ξυλίνης ἢ λιθίνης κλίμακος, ἀνέρχεται τις εἰς τὴν *κρεββάταν*, ἔνθα ὑπάρχει μέγα

Εἰκ. 1. Οἰκία με προστώφον (ἰδιοκτ. Χριστ. Τζιόμου).

μπάσι, *καταπέδες*, *τραπέζια* καὶ *καρέκλες*. Ἡ ὀροφή τῆς κρεββάτας ἔχει κάποτε καλλιτεχνικὰς διακοσμήσεις, εἰς δὲ τοὺς τοίχους αὐτῆς εἶναι ἀνηρτημένοι μεγάλοι ἢ μικροὶ *καθρέφτες* καὶ *κάδρα*. Ἐκατέρωθεν τῆς κρεββάτας εὐρίσκονται δύο, τρία ἢ καὶ τέσσαρα ἐνίοτε ὑπνοδωμάτια με ὅλα τὰ χρειώδη³.

Τὴν ἐσωτερικὴν διαίρεσιν καὶ τὴν διακόσμησιν τῶν οἰκιῶν τούτων διακρίνει ἁρμονία, ἡ ὁποία ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ξυλογλύπτου ὀροφῆς, τῆς ξυλίνης ἐπενδύσεως τοῦ κάτω τμήματος τῶν τοίχων, τῆς διατάξεως καὶ τοποθετήσεως τῶν ἄρμα-

¹ Ἡ λέξις *μασίνα* εἶναι ρουμανική. Οἱ ἐν Ρουμανίᾳ ἐγκατεστημένοι Ζαγορίσιοι ἔστειλον θερμάστρας καὶ ἄλλα σκεύη ἢ ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν ἐπανακάμπτοντες εἰς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα.

² Καὶ τὰ λεγόμενα *ράφια* εἶναι εἶδος ντουλαπιῶν.

³ Βλ. περισσοτέρας λεπτομερείας ἐν Λ.Α. χειρ., ἀριθ. 2453, σελ. 325-335.

ρίων, τοῦ πλουσίου χρωματισμοῦ τῶν στρωμνῶν καὶ τοῦ δαπέδου, κεκαλυμμένου συνήθως διὰ πολυτελῶν ἐγχωρίων καὶ ἀνατολικῶν ταπήτων.

Ἐκ τῶν συνηθεστέρων τῶν Ζαγορισίων τροφῶν ἄξιαί μνεΐας εἶναι αἱ ποικίλαι ἐκ φύλλων ζύμης καὶ διαφόρων λαχάνων, γάλακτος, τυροῦ ἢ καὶ κρέατος παρασκευαζόμεναι πίτται, οἷον γκλιάστρα ἢ γκλιαστρόπ'τια, ἀραδόπ'τια, ἀλευρόπ'τια, κρεασόπ'τια, τζαθ'χόπ'τια, λαχανόπ'τια, τυρόπ'τια, γκιζόπ'τια, κουλουκ'θόπ'τια, τὸ στρούλ' ἢ κόθρα, ρυζόπ'τια, τραχανόπ'τια, κοιτόπ'τια, περδικόπ'τια, κ.ἄ.¹

Ἀπὸ τὰς εἰδήσεις περὶ τοῦ γεωργικοῦ, τοῦ ποιμενικοῦ, τοῦ κυνηγετικοῦ βίου καὶ τῆς ποταμίου ἀλιείας θὰ περιορισθῶ μόνον ν' ἀναφέρω ὀλίγας ἐκ τῆς τελευταίας.

Οἱ ὄρεινοὶ πληθυσμοὶ τῶν χωρίων τούτων καταγίνονται καὶ μὲ τὴν ἀλιείαν τῆς πέστροφας καὶ τῶν ἄλλων ἰχθύων τοῦ Βοϊδομάτη. «Στὰ δικά μας τὰ μέρη, διηγούνται, ψαρεύουμι πουλλῶν εἰδῶν ψάρια στὸν ποτιάμ'. Τὰ καλύτερα κὶ νουσι' μώτιρα εἶνι οἱ πέστρουφισ, ὕστιρα τὰ σιρτάρια κ' οἱ γουλιανοί. Ψαρεύουντι μὲ πιζόβουλου (=δίχτ'), πὸν πιτάζιμι μὲ τὸν χέρ' τ' ψαρεῶ κ' ἔχ' δυὸ οὐκάδισ μουλύβ' γύρα-γύρα, γιὰ νὰ βουλιάζ' γλήγορα»². Εἰς παλαιότερας ἐποχὰς «ψάρευαν κὶ μὲ ψαροβότανο», τὸ ὁποῖον εἶναι «κάτι μικροὶ κόκκοι μαῦθ' μεγέθους μπιζέλ', πὸν τὸ κουπάνζ' αν πουλὸν λιανὸ κὶ τὸ ῥιχναν οἱ σκ'λήκια, τὸ ῥαζαν οἱ μαστακέους μέσα (ἀκρίδισ) ἢ τὸ ῥκειταναν χάπια κὶ τὸ πέταζαν μέσ' στὸ ποτιάμ', τὸ ῥρωγαν τὰ ψάρια κ' ἔβγαιναν ὄξω ζαλισμένα κὶ τὰ ῥπιαναν μὲ τς ῥόχες (μικρὰ δίχτυα). Ψάρευαν κὶ μὲ γαλατσίδα κὶ σπλόνο»³.

Ἐκ τῶν συλλεχθέντων ἄσμάτων ἀξιολόγου ἐνδιαφέροντος εἶναι τὰ γαμήλια μὲ τὴν ποικιλίαν τῶν μέτρων καὶ τῆς μουσικῆς των, τὰ λαζαρικά⁴ καὶ τὰ κλέφτικα. Τὰ τελευταῖα διατηροῦνται περισσότερον εἰς τὴν μνήμην τῶν Σαρακαταναίων ποιμένων, οἱ ὁποῖοι βόσκουν κατὰ τὸ θέρος τὰ ποιμνιά των εἰς τὰ βουνὰ τοῦ Ζαγορίου καὶ ἔχουν μονίμους κατοικίας εἰς Πάπιγγον καὶ ἄλλα χωρία τῆς περιοχῆς. Τινὲς ἐκ τῶν ἠλικιωμένων γυναικῶν ἐνθυμοῦνται εἰσέτι ἀκριτικὰ τινα καὶ παραλογάς. Πάντα τὰ ἄσματα ταῦτα ἄδουν εἰς τοὺς γάμους καὶ εἰς τὰς πανηγύρεις.

Ἐν Παπίγγῳ διασκέδασις δὲν γίνεται ἄνευ μουσικῶν ὀργάνων (βιολιοῦ, λαούτου καὶ κλαρίνου), ἐνῶ ἐν Ἀρίστη εἶναι δυνατὸν μόνον μὲ τραγούδια «νὰ βγῆ

¹ Βλ. περιγραφὴν τούτων, ἐν Λ. Α. χειρ. ἀρ. 2453, σελ. 39-44.

² Βλ. ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 202.

³ Βλ. πλείονα ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 202-204.

⁴ Βλ. περὶ τούτων Γιάννη Σαραλῆ, Τὰ τραγούδια τοῦ Λαζάρου, Νέα Ἑστία, τόμ. 17 (1935), σελ. 432-433. Ἄγγ. Παπακώστα, Ἡπειρωτικὰ τραγούδια Λαζάρου, Ἡπειρ. Ἑστία, ἔτ. 8 (1959), σελ. 303-307.

πέρα ὁ γάμος». Παρατίθενται ἐνταῦθα δύο ἐκ Παπίγγου ᾠσματα, ἐν γαμήλιον, ὡς κατωτέρω¹, καὶ ἐν νανούρισμα², (βλ. σ. 253), χαρακτηριστικὰ διὰ τὴν μελωδίαν καὶ τὸν ρυθμὸν των κατὰ καταγραφὴν τοῦ συναδ. μουσικοῦ κ. Σπ. Περιστέρη :

♩ ~ 78

Ὠχ, κι' ὅς πᾶν' νὰ - αἰ - δοῦ, κι' ὅς - πᾶν' νὰ - αἰ -
 δοῦ (1) —, κι' ὅς πᾶν' νὰ — ἰδοῦν — τὰ — μά - τια —
 μου — ὦχ, κι' ὅς πᾶν' νὰ ἰ - δοῦν τὰ — μά - τια —
 μου — πῶς τὰ περ. νά. αἰ ἡ - - - γά - πη — μου.

♩ 8^ο Τον.

— Ἄς πὰ' νὰ ἰδοῦν τὰ μάτια μου
 πῶς τὰ περνᾷ ἡ ἀγάπη μου.
 Μὴν ἤρῃ ἄλλοῦ κι ἀγάπησε
 κ' ἐμένα μ' ἀπαράτησε.

— Ποιὸς σ' τοῦ εἶπε, δεντρολάκι μου,
 δέ σ' ἀγαπῶ, πουλάκι μου.
 Κι ἂν σ' τοῦ εἶπι ὁ ἥλιος νὰ χαθῆ,
 τ' ἄστρι νὰ μὴ φανερωθῆ.
 Κι ἂν σ' τοῦ εἶπι τ' ἀρχοντόπουλο
 κι αὐτὸ τὸ κιαρατόπουλο.

Ὠ κι ἂς πὰ' νὰ ἰδοῦν (δὶς) τὰ μάτια μου³

♩ ~ 216

Νά - νι νά - νι — τοῦ πι - δί ὅ - σου ν' ἀ - πο -
 κοι - μη - δῆ, νά - νι . νά - νι νά - νι — του —

¹ Λ.Α. χειρ. ἀριθ. 2453, σ. 542-43. Ε.Μ.Σ. Ταιν. 417 Α5.

² Ἐνθ' ἀν., σ. 533. Ε.Μ.Σ. Ταιν. 416 Α10.

³ Ἄδεται «ὅταν ξεκινᾷ ὁ γαμπρὸς νὰ πάη νὰ πάρη τὴ νύφη».

θα του καν' η μαννα του. Νανι κι να -
 νακια του - υπνος στα ματακια του - -
 Τον.

Νανι νανι του πιδι
 ὅσου ν' ἀποκοιμηθῆ.
 Νανι νανι νανι του
 θα του καν' η μαννα του.
 Νανι κι νανάκια του,
 ὕπνος στα ματάκια του.
 Νανι νανι νούσα του
 κι χλουρά μανούσα του.
 Τοῦ πιδί μου τὸ καλὸ
 τό'χ η μαννα τ' μοναχό.
 Τοῦ πιδιοῦ μ' ἐγὼ τὸν γάμο
 τὸ χειμῶνα δὲν τὸν κάνω ¹.

¹ Ἀξιόλογα εἶναι τὰ ὄργανικά, δηλαδή τὰ τραγούδια ἐκεῖνα, τὰ ὅποια χωρὶς λόγια (κείμενον) ἐκτελοῦνται διὰ φλοέρας ἢ τζαμάρας.

Τὰ μοιρολόγια εἶναι περιστατικά καὶ αὐτοσχέδια. Ἐν αὐτοῖς συνήθως ἐξυμνοῦνται αἱ ἀρεταὶ τοῦ θανόντος καὶ στέλλονται χαιρετίσματα εἰς νεκροὺς συγγενεῖς ἢ φίλους ὑπὸ τῆς μοιρολογίστρας. Οἱ στίχοι των εἶναι ἀνομοιοκατάληκτοι καὶ δὲν παρουσιάζουν κανονικὴν ποσότητα συλλαβῶν. Ἡ μελωδία των ἀναπληροῖ πως τὸ «κεχηνὸς τοῦ ρυθμοῦ». Ἐνίοτε δ' εἰς ταῦτα παρεμβάλλονται καὶ στίχοι ἐκ γνωστῶν ᾠσμάτων περὶ τοῦ Κάτω Κόσμου καὶ τοῦ Χάρου, ὡς π.χ.

Ρίξε τὴν πέτρα στὸ πλευρό,
 τὸ μαῦρο χῶμα οἱ μυριά
 κι ἄντι νὰ πᾶμι σπίτι σου. (Χφ., σ 491).

¹ Λ.Α., χειρ. ἀρ. 2453, σ. 533.

Ἐκ τῶν λαϊκῶν διηγήσεων ἰδιαιτέραν διάδοσιν παρατηρεῖ τις εἰς τὰς παραδόσεις τὰς σχετικὰς μὲ τὴν δρακόλιμνην τοῦ Παπίγγου καὶ τὴν δρακόλιμνην τοῦ Σμόλικα.

«Μέσα στὴν δρακόλιμνην, λέγουν, ἦταν ἓνα στοιχειό, δράκος, ὁ μισὸς ἦταν ἄνθρωπος κι ὁ ἄλλος μισὸς ἦταν ψάρ', καὶ κάποτε μεταμορφώνονταν καὶ γίνονταν σὰν κριάρ'. Ἄχ πέρα (ἀπέναντι) στὴν ἄλλη δρακόλιμνην στὸ Σμόλ'κα ἦταν κ'ἐκεῖ ἄλλο ἓνα στοιχειὸ τέτοιο, ἄλλος δράκος, καὶ κάποτε τσακώθ'καν οἱ δύο τς, τὰ δυὸ στοιχειά, ποιὸς ὁ λόγος, ποιὸς τὸ ξέρ'! Καὶ ὁ ἓνας ἀπὸ κεῖ, τοῦ Σμόλ'κα δηλαδή, πετοῦσε κούτσουρα ἀπὸ δέντρα γιὰ νὰ χτυπήσ' τὸν ἐδῶ δράκο, δὲν εἶχε πέτρις. Κι ὁ ἀπὸ δῶ τὸ ῥοιχνι μεγάλες ἄσπρις πέτρις, μεγάλα λ'θάρια, καὶ βρίσκουντι γύρω στὴ λίμνη τ' Σμόλ'κα μόνο ἄσπρις πέτρις. Ἰδῶ φαινόταν τὰ κούτσουρα μέσα κ' ἔξω ἀπὸ τὴ λίμν'. Ἔτσι λέγαν οἱ παλιοί. Ἀκόμα φαίνονται κούτσουρα σάπια μέσα στὴ λίμν'»¹. (Χφον, σελ. 9-10).

Καὶ ἄλλην παράδοσιν «ὁ δράκος (τῆς λίμνης Παπίγγου)² ἐβγήκε ὄξω μεταμορφωμένος σὰν λάιο (μαῦρο) κριάρ', τὴν ἐποχὴ πὺν μαρκαλιῶντι τὰ πρόατα. Καὶ μαρκάλ'σι σαράντα πρόατα. Καὶ αὐτὰ τὰ σαράντα πρόατα ἐγέν'σαν σαράντα ἀρνάδισ λάιις. Τὴν ἄλλη χρονιὰ βῆκι ὁ Βλάχος πού'χι τὰ πρόατα σι' δρακόλιμν' τὸ μῆνα πὺν μαρκαλιῶντι τὰ πρόατα (Αὔγουστο μῆνα) καὶ βέλαξι μιὰ βολὰ ὁ δράκος κι ἀπήδ'σαν οὔλες οἱ λάιις ἀρνάδισ μέσα στὸ νερὸ τῆς δρακόλιμνης μαζί μὲ τὸ κριάρ' κι δὲν μεταφάν'καν πιά»³. (Χφ., σελ. 10-11). Εἰς ἄλλην παραλλαγὴν τῆς παραδόσεως ταύτης (Χφ., σ. 78) λέγεται, ὅτι «στοίχειωσε κι ὁ τζομπάνος», ὅταν ἔφαγε κάτι πὺν τοῦ ἔδωσε τὸ στοιχειὸ καὶ «σὰν ἔκατσε ν' ἀρμέξ' τὰ πρόατα ἐξεκώλωνε τὸ μαστάρ'».

Ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι παραδόσεις σχετικαὶ μὲ ἄλλον βοσκόν, «πὺν λάλαε τ τζαμάρα» παρὰ τὴν δρακόλιμνην καὶ μὲ τὸ «ἀγριόγιδο, πού'χε τὸ 'να μάτ' γκαβὸ καὶ τὸ ποδάρ' κομμένο»⁴. (Χφ., σελ. 79-80).

Ἐνδιαφέρουσαι εἶναι καὶ αἱ παραδόσεις διὰ τὸν Ἥλιον καὶ τὴν Σελήνην (Χφ., σ. 14-15), τὸν Γαλαξίαν (Χφ., σ. 14), τὴν μεγάλην Ἄρκτον (Χφ. σ. 14), τὸν γκιώνην (Χφ., σ. 116-17), τὸν Χριστὸν (Χφ., σ. 195-97) καὶ τὸν Χάρον (Χφ., σ. 237).

Εἰς παράδοσιν ἐκ τοῦ χωρίου «Ἅγιος Μηνᾶς» ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως τῆς Ἡλείου Πύρου. «Ἐδῶ στὸν Ἅγιο Μηνᾶ λέν' ὅτ' ἦταν τὸ παλάτ' τ'

¹ Πρὸβλ. καὶ C. Höeg, Les Saracatsans, τόμ. II, σελ. 64-65. Βλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Α' (1904), σελ. 272, ἀριθ. 492, τόμ. Β' (1904), σελ. 1117. Βλ. καὶ Ἰ. Λαμπρίδου, Ζαγοριακά, Ἀθῆναι 1870, σελ. 13-14, καὶ Κ. Κρυστάλλη, ἐν Παρνασσῶ, τόμ. ΙΓ' (1890), σελ. 347-353.

² Πρὸβλ. C. Höeg, ἔνθ' ἄν., σελ. 66.

³ Βλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. Β' (1904), σελ. 1213, 1215, 1216, 1224.

⁴ Πρὸβλ. καὶ C. Höeg, ἔνθ' ἄν., σελ. 66.

Πύρρον κὶ κατίβαιναν κ' ἔπαιρναν νερὸ ἀπὸ τὸ ποντάμ', δηλαδή τὸ Βοῖδομάτ'. Ἐπάνω ἀπὸ τὸ χωριὸ πρὸς τὸ βόρειο μέρος εἶναι τὸ Καστράκι (ἀρχαῖον φρούριον)». (Χφ., σελ. 402). Ἀξιόλογος ἔτι εἶναι ἡ παράδοσις περὶ βράχου ὁμοιάζοντος πρὸς τὴν εἰκόνα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου (βλ. εἰκ. 2): «Στὸ β'νὸ τοῦ Παπίγγου εἶν' ἓνα κουμμάτ' βράχος πὸν φαίνιτι ἀπὸ πουλὺ μακριὰ κὶ τὸ λέν' τὸ Κόκκ'νο λιθάρ' ἢ Βαγγελίστρια. Ὅπως δείχν', εἶνι σὰν τ'ν Παναγία ὀρθή μὲ τὰ μακριὰ φουρέματα. Φαίνιτι τὸ φωτοστέφανον, ὄλα. Δίπλα τς εἶν' ὁ Ἀρχάγγελος πὸν τς προσφέρν' τὸν κρίνο νὰ μυρίσ'. Ὁ κρίνος, γιὰ τήρα¹, εἶν' ἄσπρος. Ὅλ' αὐτὰ εἶν' ἀπὸ φυσ'κὴ πέτρα κόκκιν', πὸν εἶνι σκληρὴ σὰν στερνάο²». (Χφ., σ. 422-423).

Εἰκ. 2. Ἡ τοποθεσία τοῦ «Κόκκινου λιθαριοῦ», ὅπου ἡ παράδοσις διὰ τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς Θεοτόκου.

Ἐκ τῶν παραμυθίων καὶ εὐτραπέλων διηγήσεων αἱ τελευταῖαι ἀπαντοῦν μὲ μεγαλυτέραν διάδοσιν, ὡς π.χ. ὁ «Χαρτοπαίχτης»², «Ὁρολόϊ καπαμὰ» (Χφ., σ. 209-234) κ. ἄ..

Εἰς τὸ κεφάλαιον τῶν ὀνομάτων παρατηρητέον ὅτι οἱ κάτοικοι προτιμοῦν διὰ τὰ θήλεα ἀρχαῖα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὀνόματα, ὡς εἶναι τὰ *Εὐρύκλεια*, *Χαρίκλεια*, *Κλεονίκη*, *Ἀνδρονίκη*, *Κλεοπάτρα*, *Ἀνδρομάχη*, *Ἀλεξάνδρα*, *Ἐρμιόνη*, *Ἐλένη*, *Λευκοθέα*, *Καλλιόπη*, *Πηνελόπη*, *Ἄρτεμις*, *Καλυψώ*, *Ἑλλη*, *Ἀσπασία*, *Ὀλυμπιάς*, *Ἀντιγόνη*, *Θάλεια*, *Εὐνομία*, *Ἀθηνᾶ*, *Ἀρσινόη*, *Νανσικᾶ*, *Ἀρτεμισία*. Τὸ αὐτὸ πα-

¹ γιὰ κοίτα.

² Πρὸβλ. διασκευὴν παραλλαγῆς τῆς αὐτῆς διηγήσεως ἐκ Κεφαλληνίας ὑπὸ Σπ. Σκιαδαρέση, Ἡ βλοημένη τράπουλα, *Mélanges offerts à Octave et Melpo Merlier*, τόμ. II, Athènes 1956, σελ. 379-395.

ρατηρεῖται, ἀλλ' εἰς μικροτέραν ἔκτασιν, καὶ εἰς τὰ βαπτιστικά τῶν ἀρρένων¹. Πολλὰ ἔτι εἶναι τὰ θωπευτικά καὶ τὰ συγκοπτόμενα².

Παλαιότερον εἰς τὰ χωρία ταῦτα ἦσαν εὐχρηστα καὶ τὰ ἀνδρωνυμικά τῶν γυναικῶν. Σήμερον ταῦτα τείνουν σχεδὸν εἰς ἑξαφάνισιν, ὅπερ ὀφείλεται εἰς τὴν ὁσημέραι μεταβολὴν τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων³.

Ἐν Παπίγγῳ κατέγραψα καὶ 11 ἀράς, αἱ ὁποῖαι ἐν μέρει συμπληρῶνουν τὰς ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου διδασκάλου μου Γεωργίου Ἀναγνωστοπούλου ἐκ τοῦ αὐτοῦ χωρίου δημοσιευθείσας⁴.

Ἐμμονὴν εἰς τὰς πατροπαραδότους συνηθείας, προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίας παρετήρησα εἰς ὅλα τὰ χωρία τοῦ δυτικοῦ Ζαγορίου, παρὰ τὴν συχνὴν αὐτῶν ἐπικοινωνίαν μὲ τὰ Ἰωάννινα, τὰς Ἀθήνας καὶ τὸ ἐξωτερικόν. Φορεῖς τῆς παραδόσεως εἶναι κυρίως αἱ γυναῖκες, αἱ ὁποῖαι σπανίως ξενιτεύονται, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς φιλαποδήμους ἄνδρας. Οὕτω π.χ. πρὸς θεραπείαν διαφόρων νόσων χρησιμοποιοῦν πλῆθος βοτάνων, τὰ ὁποῖα συλλέγουν καθ' ὠρισμένας ἡμέρας εἰς τὴν φάραγγα τοῦ Βίκου, συνεχίζουσαι οὕτω τὴν παράδοσιν τῶν «βικοῖατρῶν». Τοιαῦτα βότανα π.χ. εἶναι ἡ *τσουκνίδα*, ἡ *σκρουπόφυτη*, τὸ *βυζγάν'* κ.ἄ. (Χφ., σ. 143, 145).

Ἐκ τῶν δεισιδαιμόνων συνηθειῶν ἀξιοσημεῖωτοι εἶναι αἱ ἑξῆς: α) «Ὅταν κἀν' χαλάζ', νὰ βγῆ ὄξω ἕνας ποὺ εἶν' πρῶτος γεννημένος κ' ἔχει μάννα καὶ πατέρα νὰ φάῃ τρία τέσσερα σπυριά γιὰ νὰ σταματήσ'» (Χφ., σ. 93). β) «Γιὰ νὰ βρέξ' ρίχνομι χελῶνις στοὺς π'χοὺς (ἀνοικτὰς δεξαμενὰς) ἢ σὲ μικρὰ πηγάδια» (Χφ., σ. 94). γ) Σύνηδες πρὸς πρόκλησιν βροχῆς εἶναι καὶ τὸ ἔθιμον τῆς «παπαρούνας» ἢ «πιπρούνας» (Χφ., σ. 94-95, 436-37). δ) *Λὲν κἀν' τ' νύχτα νὰ σφυρίζ'ς. Τό'χουμι γιὰ κακό, κι ὅταν σ' φωνάζ' τ' ὄνομα νὰ μὴν κρέν'ς*» (Χφ., σ. 303).

Ἐκ τῶν ἐθίμων τῶν σχετικῶν μὲ τὸ παιδίον ἀξιοσημεῖωτα εἶναι τὰ ἀκόλουθα: α) «Ὅταν σφάζουν καμμιὰ γίδα τριῶν, τεσσάρων ἢ πέντε χρονῶν *μαρμάρα*, ποὺ δὲν γένν'σι ποτέ, καὶ βρίσκουν σιτὴ μῆτρα ἕνα σὰν πετραδάκι, ἕνα σκληρὸ προῶγμα, τὸ δίνουσι σὲ μιὰ ποὺ ἔχει πουλλὰ πιδιά, γιὰ νὰ μὴ κάμη ἄλλα τὸ μυρίζι. Αὐτὸ τὸ λέμι *στεροβότανο*» (Χφ., σ. 151). β) «Γιὰ νὰ πές' τὸ κατάποδο (τὸ ὕστερο) παίρν'ν σκόρδο κ' ἔχουν τὸ λοῦρο ὑπὸ τ' γυναῖκα κι ἀρμέγουν ἀπ' αὐτὸν λίγο αἷμα γιὰ νὰ πές' τὸ κατάποδο. Μετά, ἅμα πές', τὸ παίρν'ν κι τὸ θάφτ'ν στὸ ὑπόγειο κι ρίχνουν κι λίγο βραστὸ νερὸ ἀπάνω ἰκεῖ ποὺ τὸ θάφτ'ν» (Χφ. σ. 157). γ) «Σὲ τρεῖς μέρες

¹ Πρβλ. Δημ. Β. Οἰκονομίδου, «Ὄνομα καὶ ὀνοματοθεσία εἰς τὰς δοξασίας καὶ συνηθείας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, Λαογρ., τόμ. 20 (1962), σελ. 477.

² Λ. Α. χφ., ἀρ. 2453, σελ. 322-323.

³ Πρβλ. Γ. Ἀναγνωστοπούλου, Περὶ τῶν Νεοελληνικῶν ἀνδρωνυμικῶν, Λαογρ., τόμ. 7 (1923), σελ. 126.

⁴ Ἐν Λαογραφ., τόμ. 2 (1911/12), σελ. 270-272.

τοῦ βάζ'ν πουκαμισάκι (τοῦ παιδιοῦ), γιὰ νὰ μὴ τὸ βροῖ ἢ Μοῖρα χωρὶς π'κάμσο κὶ τὸ κάψη». (Χφ., σ. 157).

Ἐκ τῶν λατρευτικῶν ἐθίμων ἀναφέρω τὰ ἀκόλουθα : α) «Τὴν παραμονὴν τ' "Αἰ Βασιλειοῦ οἱ γυναῖκες πᾶν' γιὰ π'ρνάρια. Μόλις ξυπνήσουμε τοὺ πρωὶ φέρνου καὶ καθούμεστε ἀπάνου στὸ πουρνάρ', γιὰ νά'μεστε γεροὶ σὰν τὸ πουρνάρ' ὅλο τὸ χρόνο.... Τὸ π'ρνάρ' αὐτὸ μετὰ πὺν καθήσαμε ἀπάνου τὸ βάζ'ν στὸ γάστρο καὶ ψένουν μ' αὐτὸ τὴ βασ'λόπ'τια μὲ τὸν παρᾶ μέσα» (Χφ., σ. 123). β) «Τ' "Αἰ Βασιλειοῦ φκειάχν'ν κ'λλοῦρις μὲ μιὰ τρυπα σιτὴ μέσ'. Παίρνουν τὴ μιὰ τὴν κ'λλούρα κὶ πηγαίν'ν στὸ ὑπόγειο πὺν εἶνι τὰ βόδια κὶ κρεμοῦν τὴν κ'λλούρα στὸ κέρατο τοῦ βοδιοῦ. Ἐὰν τιναχτῆ κὶ πέσ' ἢ κ'λλούρα ἀπὸν τὸ κέρατο, λέγουν οὐ θὰ γένη ἔσο-δεῖα, ἔὰν δὲν πέση, λέγουν οὐ δὲν θὰ γέν'»¹. (Χφ., σ. 124). γ) «Τὸ πρωὶ πρωὶ τὴν πρωτοχροσιὰ πηγαίνουμ' ὄξω ἰδῶ στὸν "Αἰ Βασίλη (ἐν Ἀρίστη), πὺν'ν' δυὸ εἰκο-νίσματα, ἓνα γιὰ τὰ κορίτσα κ' ἓνα γιὰ τ' ἀγόρια. Ἰκεῖ ἀνάβουμι φωτιά μὲ κέδρα κὶ πουρνάρια, πὺν κόβουμι ἀπὸ τ'ν προηγούμενη μέρα κὶ γύρου σιτὴ φωτιά τρα-γουδοῦμ' :

"Αἰ Βασίλη, κὺρ Βασίλη,
 ἄι, νὰ φᾶμι κὶ νὰ πιοῦμι.
 Τρία κλήματ' σ' χαρίζω
 κὶ τ' ἀμπέλ' μὴ μ' τὸ ἄγγίζης,
 κάθε κλήμα κὶ καλάθ',
 κάθ' ἀστάχυ κὶ ταγάρ'» (Χφ., σ. 446)².

δ) «Τὰ ζῶα πὺν προσφέρ'ν σι'ν ἐκκλησιὰ τὰ σφάζ'ν κὶ σι' γιορτὴ τοῦ Ἁγίου τρωῶν τὸ κρέας κὶ δίν'ν τὸ τομάρ' σι'ν ἐκκλησιὰ. Ἄλλοι τὸ δίν'ν ὁλόκληρο τὸ ζῶο, οἱ ἐπί-τροποι τὸ ἐκποιοῦν κ' ἢ ἐκκλησιὰ κερδίζ'. Τὰ ζῶα πὺν πηγαίν'ν σι'ν ἐκκλησιὰ συν-ἠθως τὰ ψέν'ν, δὲν τὰ βράζ'ν» (Χφ., σ. 435). Ἐπίσης κατὰ τὴν πανήγυριν τοῦ προ-φήτου Ἡλία «σφάζ'ν μικρὰ ζῶα κὶ τὰ μοιράζ'ν ψημένα στοὺς πανηγυριῶτις. Ἀκο-λουθεῖ γλέντ' κὶ χορός. Τὸ χορὸ ἀνοίγ' ὁ παπᾶς» (Χφ., σ. 476). Ὁμοίως προάπτουν καὶ τὴν 8ην Σεπτεμβρίου κατὰ τὴν πανήγυριν τῆς Παλιουρῆς (Χφ. σ. 477). ε) «Τὸ βράδ' τς Τυρ'νῆς γένιτι ὁ ἀφανός, δηλαδὴ μεγάλ' φωτιά μὲ τὰ κλαδιὰ π' μα-ζεύ'ν τὰ πιδια ἀπὸ τὰ σπίτια. Κόβουν κὶ κέδρα ἀπὸ τὰ λόγγα. Γύρω ἀπὸ τὸν ἀφανὸ γένιτι χορὸς ἀπ' ὅλο τὸν κόσμον κὶ ἀπὸ τς προσωπίδης» (Χφ., σ. 449).

³ Ενδιαφέρον παρουσιάζουν καὶ αἱ μαντικαὶ δοξασίαι καὶ ἐνέργειαι, ὡς καὶ

¹ Βλ. καὶ Γ. Ἀ. Μέγα, Ἑλληνικαὶ ἑορταὶ καὶ ἔθιμα τῆς λαϊκῆς λατρείας, Ἀθῆναι 1956/57, σελ. 66-67.

² Βλ. παραλλαγὴν ἐν Γ. Ἀ. Μέγα, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 59. Βλ. καὶ Ἀγγ. Παπακώστα, Οἱ φω-τιές τοῦ "Αἰ-Βασίλη, Ἡπειρ. Ἑστία, ἔτ. 3 (1954), σελ. 42-44.

τὰ ἔθιμα τῆς σποράς, τοῦ θερισμοῦ καὶ ἄλωνισμοῦ τῶν δημητριακῶν διὰ τὴν ἀρχαιότητά των, τὰ ἔθιμα τῆς κοινωνικῆς ὀργανώσεως, τοῦ γάμου, τῆς τελευτῆς καὶ τοῦ λαϊκοῦ δικαίου. Γενικῶς ὁ βίος διατηρεῖ ἀκόμη ἐνταῦθα ἀρκετὰ στοιχεῖα ἐκ τῆς παραδόσεως. Ἄλλ' ἡ ἀλλαγὴ τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν καὶ αἱ ποικίλαι ἐπιδράσεις τοῦ ἔξω κόσμου ἐπιφέρουν σὺν τῷ χρόνῳ τὴν ἀναπόφευκτον μετατροπὴν τῶν λαογραφικῶν φαινομένων. Οὕτω παρὰ τὰ παλαιὰ δημῶδη ἄσματα ἄδονται ὑπὸ νέων καὶ νεανίδων καὶ νεώτερα, τὰ ὅποια εἰσάγονται διὰ τοῦ ραδιοφώνου ἐκ τῶν ἀστικῶν κέντρων. Ὡς πρὸς τὴν λαϊκὴν ἐνδυμασίαν παρατήρησα ὅτι οἱ νεώτεροι ἀποφεύγουν «*τις παλιὲς φορεσιές*». Ἐξαιρέσειν ἀποτελοῦν μόνον οἱ Σαρακατσάνοι, οἱ ὅποιοι ἐμμένουν εἰς τὰ παραδεδομένα, καίτοι ἀρκετοὶ ἐξ αὐτῶν ἀπέκτησαν μονίμους κατοικίας εἰς τὰ χωρία.

Ἐν γένει ἡ ζωὴ τῶν κατοίκων προσαρμόζεται ὁσημέραι πρὸς τὰς νέας μορφὰς τοῦ ἔξωθεν εἰσαγομένου πολιτισμοῦ, ἀλλὰ μὲ κάποιαν βραδύτητα καὶ συντηρητικότητα, ἐν συγκρίσει ἰδίᾳ πρὸς ἄλλας περιοχὰς τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ δὴ τὰς νήσους.

R É S U M É

Mission folklorique aux villages situés au Zagorion occidental (Épire), du 7 juillet au 5 août 1962,

par Dém. B. Economides

Dans ce rapport l'auteur expose les résultats qu'il a obtenus de sa mission folklorique dans la région occidentale de Zagorion en Épire et plus particulièrement dans les villages de Papington, Aristi, St. Mina et Vico.

Après une brève introduction sur la situation géographique, économique et démographique des lieux visités, il examine divers aspects de l'habitation populaire, laquelle appartient à la catégorie des maisons à deux étages, à large façade sans «prostôn». Ce «prostôn», sous le nom de «Krevata», se trouve seulement dans quelques maisons anciennes. Parmi les aliments les plus usuels sont les divers genres de pâtés, qui se préparent avec de la farine et des légumes. En ce qui concerne les diverses occupations de ces populations montagnaises, l'auteur décrit particulièrement la pêche de la truite et d'autres poissons de rivière.

L'auteur s'occupe ensuite des chansons folkloriques, chantées dans cette région, et constate que ce sont les chansons de mariage, qui présentent le plus vif intérêt en raison de la diversité de leurs rythmes et mélo-

dies, les chansons de quête (κάλαντα) de St. Lazare, ainsi que les chansons cleptiques.

L'auteur cite ensuite certaines légendes populaires relatives aux Στοιχειά (dragons) des lacs dénommés «Lacs de dragon» (Δρακόλιμνες), qui se trouvent au mont Papingon et au mont Smolikas. Il mentionne également des légendes, qui se rapportent au Soleil, à la Lune, à la Voie Lactée, à la Grande Ourse, à Jésus Christ et à Charon. Une autre légende du village St. Mina présente un intérêt particulier. On y trouve le nom de Pyrrhus, l'ancien roi d'Épire.

Parmi les contes populaires, les contes à rire sont les plus connus. Sont mentionnés ensuite certains exemples de noms propres; des médicaments empiriques que le peuple emploie jusqu'à ce jour contre les maladies, ainsi que certaines superstitions et croyances relatives aux phénomènes météorologiques.

Enfin l'auteur examine les mœurs relatives à la naissance des nouveaux-nés, et aux croyances du culte populaire, parmi lesquelles celle du prophète Elie, dont la fête est célébrée de 20 juillet. Durant cette fête on distribue de la viande cuite à tous les pèlerins présents.

Γ.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ ΕΙΣ ΚΟΝΤΟΒΑΖΑΙΝΑΝ ΚΑΙ ΜΟΝΑΣΤΗΡΑΚΙ
ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΑΡΚΑΔΙΑΣ (3-23 ΣΕΠΤΕΜΒΡ. 1962)

ΥΠΟ ΚΩΝΣΤ. ΡΩΜΑΙΟΥ

Κατὰ τὸ εἰκοσαήμερον τοῦτο διάστημα τῆς ἐρευνητικῆς λαογραφικῆς ἀποστολῆς μου, ἤτοι ἀπὸ τῆς 6-23 Σεπτ. 1962, εἰργάσθην κυρίως εἰς δύο χωρία τοῦ τέως δήμου Ἐλευσῖνος τῆς ἐπαρχίας Γορτυνίας, κείμενα εἰς τὸ ἔσχατον βορειοδυτικὸν ἄκρον τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας. Ταῦτα εἶναι πρῶτον ἡ Κοντοβάζαινα (κάτοικοι 976, κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1961), κειμένη ἐντὸς μικρᾶς χαράδρας καὶ περιβαλλομένη ὑπὸ ἀποκρήμνων ὄρεων καὶ βαράθρων. Καὶ δεύτερον τὸ Μοναστηράκι (κάτοικοι 655, ἀπογρ. τοῦ 1961), γραφικὸν χωρίον, κείμενον ἐπὶ μικροῦ λόφου, μὲ θέαν νοτίως μὲν πρὸς τὸν γειτονικὸν ποταμὸν Λάδωνα, δυτικῶς πρὸς τὴν κατάφυτον χαμηλὴν ὄροσειρὰν τῆς Φολόης καὶ βορειοδυτικῶς πρὸς τὴν ἐπιβλητικὴν βραχῶδη κορυφὴν τοῦ Ἐρυμάνθου.

Κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς περιοχῆς εἶναι ὅτι πρόκειται περὶ ἑνὸς ὄρειου θυλάκου, σχεδὸν ἀπομεμονωμένου συγκοινωνιακῶς ἐκ τοῦ ὑπολοίπου κόσμου. Μία στενὴ ἐπαρχιακὴ ὁδός, εὗρισκομένη εἰς πρωτόγονον κατάστασιν καὶ σχεδὸν μὴ ἐπιτρέπουσα τὴν διασταύρωσιν δύο αὐτοκινήτων, ἄρχεται ἀπὸ τὴν κομόπολιν Τρόπαια, παρὰ τὴν ὁδὸν Τριπόλεως πρὸς Ὀλυμπίαν, καὶ ἔπειτα ἀπὸ 35 περίπου χιλόμετρα καὶ ἀπαραίτητον χρόνον δύο καὶ πλέον ὥρων διὰ τὸ λεωφορεῖον, καταλήγει τέλος εἰς τὴν Κοντοβάζαιναν, ἀφοῦ προηγουμένως διέλθει διὰ μέσου συνεχῶν καὶ ἐπικινδύνων στροφῶν παρὰ τὴν ὄφρυν βαθέων καὶ ἀποτόμων βαράθρων. Ὁ ἐπισκέπτης εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, καὶ προτοῦ κἂν φθάσει εἰς Κοντοβάζαιναν, ἀντιλαμβάνεται διὰ ποίους λόγους ἢ βραχῶδης Γορτυνία ὑπῆρξε κατὰ καιροὺς τὸ ἀπαράμιλλον φυτώριον καὶ καταφύγιον Κλεφτῶν εἰς τὴν πρὸ τοῦ 1821 ἐποχὴν. Οὕτω, καὶ μόνον μὲ μίαν ἀπλὴν μετάβασιν, ἄνευ ἄλλης τινὸς συλλογῆς λαογραφικῆς ὕλης, ὁ ἐπιστῆμων λαογράφος ὠφελεῖται κατὰ τρόπον ἄμεσον. Σπουδάζων δηλ. ἐξ αὐτοψίας τὴν φυσιογνωμίαν τοῦ τόπου, ἐνισχύεται οὕτω διὰ τὴν πληρεστέραν κατανόησιν τῆς ἤδη συλλεχθείσης ὑπ' ἄλλων λαογραφικῆς ὕλης τῆς περιοχῆς (τραγούδια κλέφτικα καὶ λοιπὴ ὕλη). Ἐπίσης ὁ λαογράφος ἐπισκέπτης δικαίως ἐλπίζει εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὅτι, πορευόμενος πρὸς μίαν τοιαύτην δυσπέλαστον ἐσχατιὰν ὄρειου ὄγκου, δὲν κινδυνεύει νὰ ἀποτύχη εἰς τὴν ἀποστολήν του. Πρῶτον ἢ ἀπομόνωσις τοῦ πληθυσμοῦ, δεύτερον ἢ βραχῶδης ἄγονος μορφῆ τοῦ γύρω τόπου, καὶ τρίτον ἢ ἐπίμονος πατροπαράδοτος ἀσχολία τῶν κατοίκων ὡς ποιμένων, συγκροτοῦν σύμπλεγμα στοιχείων, ἐγγυώμενον τὴν ἐπιβίωσιν παλαιῶν δοξασιῶν καὶ ἔθιμων, ὡς ἐπίσης καὶ ἄσμάτων, ποικίλων μὲν, κατὰ προτίμησιν ὅμως ἠρωϊκῶν. Εἶναι ἄλλωστε γνωστὸν ὅτι περισσότερον ὄλων τῶν ἄλλων λαϊκῶν τάξεων ἐκεῖνοι ποὺ ἀπασχολοῦνται ἐντατικώτερον μὲ τὸ τραγούδι καὶ μὲ τὸν χορὸν,—πράττουν δὲ τοῦτο οὐχὶ διὰ λόγους ἐπαγγελματικoὺς ἀλλὰ πρὸς ἰδίαν μόνον τέρψιν,—εἶναι πρὸ πάντων οἱ ποιμενικοὶ πληθυσμοί. Οὗτοι κατὰ τὰς πολυώρους βοσκὰς ἀσχολοῦνται σχεδὸν ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν μὲ τὸ τραγούδι καὶ μὲ τὴν μουσικὴν (ἰδίως μὲ τὴν φλογέραν) ἢ ἀκόμη καὶ μὲ τὸν χορὸν. Ἀντιθέτως οἱ γεωργικοὶ πληθυσμοὶ πράττουν τὸ αὐτὸ οὐχὶ ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν, ὡς οἱ ποιμενικοί, ἀλλὰ κυρίως κατ' εὐκαιρίαν, π.χ. κατὰ τὰς θρησκευτικὰς ἑορτὰς τοῦ χωρίου των ἢ κατὰ τὰς ἰδιωτικὰς τοιαύτας τῶν οἰκογενειῶν των καὶ τῶν φίλων των (γάμον, βάπτισιν κλπ.).

Εἰς τὴν καταγραφεῖσαν ὑπ' ἐμοῦ λαογραφικὴν ὕλην, ἢ ὁποία καταλαμβάνει 339 σελίδας χειρογράφου, σχ. 8ου, κατατεθειμένου μὲ ἀριθμ. 2.450 εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον, περιλαμβάνονται: κυρίως 82 δημοτικὰ τραγούδια, τῶν ὁποίων αἱ μελωδίαὶ ἔχουν ἠχογραφηθῆ ἐπὶ 13 ταινιῶν, ἐπίσης ἀρκετὰ ἄλλα κείμενα δημοτικῶν τραγουδιῶν, πολλαὶ δημῶδεις παραδόσεις, δοξασίαι, ἐπίσης ἔθιμα κατὰ τὸν γάμον,

ἔθιμα λαϊκῆς λατρείας, ὀλίγα παραμύθια καὶ διάφοροι ἄλλαι εἰδήσεις, ἀναφερόμεναι εἰς τὸν ποιμενικὸν ἰδίως βίον.

Ἐκ τῆς γενικῆς ἐπισκοπήσεως τῆς ὕλης ταύτης καθίσταται φανερόν ὅτι εἰς τὴν ἀπομακρυσμένην ταύτην γωνίαν τῆς βραχόδους Γορτυνίας σώζονται, ἐν σχετικῇ ἀκμῇ εἰσέτι, ὠρισμένα εἶδη τοῦ τοπικοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ἐπιφυλασσόμενος νὰ κάμω εἰς ἄλλην μελέτην εἰδικὸν λόγον περὶ τῶν κυριωτέρων ἐξ αὐτῶν, ἀρκοῦμαι νὰ σημειώσω ἔνταῦθα μερικὰ ἐκ τῶν πλέον χαρακτηριστικῶν.

Ἐκ τῶν ἠχογραφηθέντων 82 δημοτικῶν τραγουδιῶν, τὰ 22 προέρχονται ἀπὸ τὴν Κοντοβάζαιναν, τὰ δὲ ὑπόλοιπα 60 ἀπὸ τὸ χωρίον Μοναστηράκι. Οἱ χωρικοί, ἰδιαίτερα οἱ ποιμένες, ἀντὶ νὰ μεταβάλλωνται εἰς ἀκροατὰς τῶν μεταδιδομένων ἀπὸ τοῦ ραδιοφώνου ᾄσμάτων, προτιμοῦν εἰσέτι νὰ τραγουδοῦν οἱ ἴδιοι ἀνὰ πᾶσαν εὐκαιρίαν τὰ ἰδικά των τραγούδια. Συνεχίζουν οὕτω νὰ διασκεδάζουσι κατὰ τὸν πατροπαράδοτον ἑλληνικὸν τρόπον, ἤτοι διὰ τῆς προσωπικῆς συμμετοχῆς των εἰς τὸ ᾄδόμενον ᾄσμα καὶ ὄχι διὰ τῆς μετατροπῆς των εἰς ἀφώνους ἀκροατὰς.

Ἄλλη σπουδαία αἰτία, πιθανῶς ἡ σπουδαιότερα ἐξ ὄλων, διὰ τὴν σχετικὴν ἀκμὴν τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην, προέρχεται ἐκ γαμηλίου ἐθίμου τῆς Γορτυνίας. Κατὰ τὸ δεῖπνον τοῦ γάμου, ὅποτε οἱ νεόνυμφοι μετὰ τοῦ κουμπάρου τοποθετοῦνται ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ συμποσίου, ἅπαντες οἱ συμποσιασταὶ εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ παραμείνουν εἰς τὰς θέσεις τῆς τραπέζης των μέχρι πρωΐας, ἄδοντες ὅμως συνεχῶς μέγα πλῆθος δημοτικῶν τραγουδιῶν. Τὰ «τραγούδια τῆς τάβλας» γνωρίζουν οὕτως ἰδιαιτέραν ἕξαρσιν. Κατὰ τὰς μακρὰς ἐκεῖνας ὥρας τῆς νυκτός, καὶ κατὰ τάξιν αὐστηρῶς τηρουμένην, τὴν ὁποίαν ρυθμίζει μετ' εὐλαβείας ὁ ἔχων τὴν γενικὴν εὐθύνην τοῦ συμποσίου, ἕκαστος τῶν συνδαιτυμόνων εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἀποδεχθῆ οἴανδήποτε προτεινομένην παρ' ἄλλου πρόποσιν, νὰ ἐκκενώσῃ ὀλόκληρον τὸ προσφερόμενον πρὸς αὐτὸν πλῆρες οἴνου ποτήριον καὶ ἐν συνεχείᾳ νὰ τραγουδήσῃ κάποιο ᾄσμα τῆς προσωπικῆς του ἀρεσκείας. Ἡ πασίγνωστος παροιμία «θὰ τὸ πιῆς καὶ θὰ εἰπῆς κ' ἓνα τραγούδι», ἀπευθυνομένη συνήθως πρὸς δυστροποῦντας, ἀσφαλῶς ἀπέρρευσε ἐκ τοῦ γαμηλίου τούτου ἐθίμου, γνωστοῦ νῦν ἢ παλαιότερον καὶ εἰς πλείστας ἄλλας ἑλληνικὰς περιοχάς. Συμβαίνει ὅμως εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς τῶν γαμηλίων συμποσίων, ὁ μὲν ἐκάστοτε τραγουδιστὴς νὰ τελειώνῃ μίαν στροφὴν τοῦ τραγουδιοῦ του, οἱ δ' ἄλλοι συμποσιασταὶ νὰ ἐπαναλαμβάνουν ἀμέσως ὅλοι ὁμοῦ τὴν αὐτὴν στροφὴν. Ὁ τραγουδιστὴς θὰ συνεχίσῃ ἔπειτα τὴν ἐκτέλεσιν τῆς δευτέρας στροφῆς, οἱ συνευωχούμενοι θὰ ἐπαναλάβουν καὶ αὐτήν, καὶ τὸ τραγούδι θὰ συνεχισθῆ οὕτω μὲ ὑπομονήν. Παλαιότερον φαίνεται ὅτι ἐπέμενον νὰ ἀκουσθῆ ὀλόκληρον τὸ τραγούδι. Τὸ ἔθιμον τῆς ὀλονυκτίου διασκεδάσεως συνεχίζεται μέχρι πρωΐας, ὅποτε ἐγείρονται ἅπαντες

καὶ προπορευομένων τῶν νεονύμφων μεταβαίνουν, ἐν σώματι καὶ ἄδοντες, πρὸς τελεστικὴν ἐπίσκεψιν τῆς γειτονικῆς κρήνης τοῦ χωρίου των, ἀπ' ὅπου εἰς τὸ μέλλον θὰ προσκομίζῃ ἢ νύμφη τὸ ἀπαραίτητον διὰ τὴν νέαν οἰκίαν τῆς ὕδωρ.

Χορὸς κατὰ κανόνα γίνεται μόνον τὰς πρώτας βραδυνὰς ὥρας. Μετὰ τὸ στρώσιμον ὅμως τῶν τραπεζῶν ἀκολουθεῖ τὸ φαγοπότι καὶ κυριαρχοῦν μόνον τὰ τραγούδια τῆς τάβλας. Καθίσταται οὕτω φανερόν ὅτι ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἕκαστος συμποσιαστῆς πρέπει νὰ ἀναλάβῃ εἰς κάποιαν δεδομένην στιγμήν τὴν εὐθύνην καὶ τὴν τόλμην νὰ τραγουδήσῃ μόνος ὀλόκληρον ᾄσμα. Τὸ γεγονός τοῦτο, ὡς ἐπίσης τὸ παράλληλον τῆς ἐπαναλήψεως ἑκάστης ἀκουομένης στροφῆς ὑφ' ὅλων ὁμοῦ τῶν παρόντων, ἀποδεικνύουν ὅτι τὸ παλαιὸν τοῦτο γαμήλιον ἔθιμον τῆς Γορτυνίας κατ' οὐσίαν δὲν εἶναι εἰμὴ λαμπρόν, πολύωρον καὶ ὀλονύκτιον «σχολεῖον», ἔνθα διδάσκονται εὐσυνειδήτως καὶ ἀόκνως ἡ μελωδία καὶ τὸ κείμενον τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν τῆς περιοχῆς. Παρηκολούθησα ἓνα τοιοῦτον γάμον μεταξὺ ποιμενικῶν οἰκογενειῶν. Καὶ διεπίστωσα αὐτοπροσώπως ὅσα ἀναφέρω.

Ἄλλά, παραλλήλως παρηκολούθησα καὶ ἓνα δεύτερον γάμον, πλουσιωτέρων καὶ μὴ ποιμενικῶν οἰκογενειῶν, τελεσθέντα κατὰ σύμπτωσιν εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον. Οἱ οἰκεῖοι τοῦ γαμβροῦ εἶχαν μετακαλέσει ἐξ ἄλλου τόπου μουσικούς, ἐκεῖνοι δὲ ἐγκατέστησαν πολυθρόνον μεγάφωνον, προωρισμένον ν' ἀναστατώσῃ καθ' ὅλην τὴν νύκτα τὴν μικρὰν ἡρεμον κωμόπολιν. Οἱ μουσικοί, ἀφοῦ ἔπαιξαν ὠρισμένα τραγούδια τοῦ χοροῦ, δὲν παρέλειψαν—πρὸς τέρψιν τῶν συμποσιαζόντων—νὰ ἐκτελέσουν καὶ πολλὰ «ἐλαφρὰ τραγούδια» ἀθηναίων συνθειῶν, ἀκόμη καὶ ἄλλα πού ὑπάγονται εἰς τὸν βασανιστικὸν κύκλον τῶν μουζουκιῶν. Συμπτώματα ἄμεσα ἦσαν τὰ ἐξῆς: Οἱ συμποσιασταὶ τοῦ γάμου δὲν ἐτραγούδησαν σχεδὸν καθόλου καὶ δὲν ἐχόρευσαν αὐθορμήτως, «δὲν ἐγλέντησαν», δηλ. οὔτε ἔζησαν ἐν εὐθυμίᾳ. Οὐσιαστικῶς εἶχαν μετατραπῆ εἰς ἀκροατάς, βραδύτερον δὲ εἰς χασμωμένους ἀκροατάς. Ὡς πρὸς τοὺς χορούς, ὠρισμένοι συμποσιασταὶ εἶναι ἀληθὲς ὅτι εἶχαν τὴν εὐκαιρίαν νὰ χορεύσουν περισσότερον, ἰδίως μετὰ τὸ φαγητόν. Ἄλλ' οὕτω ἡ πατροπαράδοτος διάρθρωσις τοῦ γαμηλίου συμποσίου, μὲ τὰ πολλὰ τραγούδια τοῦ τραπεζιοῦ, ἰδίως τὰ κλέφτικα, εἶχεν ὀριστικῶς ἐξαρθρωθῆ. Ἐὰν μία τοιαύτη κατάστασις συνεχισθῆ, ἀσφαλῶς ἢ μετάκλησις τοιούτων εἰδικῶν ὀργανοπαικτῶν,—πού ἐγκαταλείπουν εὐκόλως τὸ κλαρίνο ἢ τὸ βιολί καὶ προτιμοῦν τὸ πολυφωνικὸν ἀκκορντεόν,—θὰ συντελέσῃ εἰς τὴν βεβαίαν καὶ τὴν ταχεῖαν μετατροπὴν τῶν συμποσιαστῶν εἰς βωβούς ἀκροατάς. Κατ' ἀκολουθίαν θὰ συντελέσῃ εἰς τὴν σύντομον κατάρρευσιν τῆς θαυμαστῆς ἀκμῆς τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Γορτυνίας.

Ὡς πρὸς τοὺς χορευομένους εἰς τὴν Κοντοβάζαιναν καὶ τὰ πέριξ χωρία ἐλ-

ληνικούς χορούς, ὁ ἐπισκέπτης διαπιστώνει ὅτι συμβαίνει καὶ ἐκεῖ ὅ,τι εἰς ὀλόκληρον τὴν ὄρεινὴν Ἀρκαδίαν, ὅπου—ὡς ἔχω προσέξει—χορεύονται κατὰ πρῶτον λόγον ὁ τσάμικος καὶ κατὰ δεύτερον οἱ συρτοὶ χοροί. Οὐδὲν ἄλλο εἶδος χοροῦ, πλὴν τῶν δύο τούτων καὶ τῶν παραλλαγῶν των, ἐπιχωριάζει. Ὡς πρὸς τὸν τσάμικον ὁμῶς χορὸν θέλω νὰ προσθέσω ὅτι οὗτος εἰς τὴν Ἀρκαδίαν δὲν χορεύεται μὲ τὰς σπασμωδικὰς ἐκείνας κινήσεις, μὲ τὰς ὁποίας οἱ καθηγηταὶ καὶ αἱ καθηγήτριαι τῆς Γυμναστικῆς ἐπιμένουν «νὰ διδάσκουν» τὸν τσάμικον εἰς τοὺς μαθητὰς τῶν Γυμνασίων μας. Ἐπίσης εἰς τὸν χορὸν τοῦτον ἐν Ἀρκαδίᾳ δὲν χρησιμοποιοῦνται εἰς συχνὸν βαθμὸν τὰ μεγάλα ἐκεῖνα ἄλλατα τοῦ πρώτου χορευτοῦ, οὔτε ἐπιχειρεῖται κατὰ τρόπον συχνόν, καὶ συνεπῶς ἀποκρουστικόν, ἢ ἐξαναγκαστικὴ ἀκίνησις τῶν ὑπολοίπων χορευτῶν, οἵτινες οὕτω καθηλώνονται εἰς ὀρθίους θεατὰς, διὰ νὰ δοθῇ ἢ εὐκαιρία εἰς τὸν κορυφαῖον νὰ ἐπιδοθῇ ἐπὶ τόπου εἰς φιγούρας ἀτομικῆς δεξιοτεχνίας. Βεβαίως δὲν λείπουν, εἰς δεδομένην στιγμὴν καὶ ἐν μέτρῳ, συνήθως δὲ μὲ τὴν συνοδείαν ἰδιαιτέρου πῶς μουσικοῦ μέλους ἐνδεικτικοῦ τῆς μεταβολῆς τοῦ χοροῦ, καὶ τὰ ἄλλατα καὶ ἰδίως ἢ ἐπὶ τόπου ὄρχησις, μὲ εἰδικὴν διάκρισιν τοῦ πρωτοχορευτοῦ εἰς τὴν ἐπίδειξιν δεξιοτεχνίας. Ἄλλ' ἐκεῖνο ποὺ ἰδιαιτέρως θέλω νὰ τονίσω εἶναι ὅτι, ὅταν εἰς τὴν ὄρεινὴν Ἀρκαδίαν ὁ τσάμικος χορεύεται ἀπὸ ἄνδρας καὶ γυναῖκας ὁμοῦ, τότε δίδεται εἰς τοὺς χορευτὰς ἢ εὐκαιρία νὰ ἐκτελέσουν κατὰ τρόπον ἄνετον, ἀπηλλαγμένον παντὸς συναισθήματος βιασύνης ἢ ἄγχους ἢ ἀνάγκης σπασμωδικῶν κινήσεων, ἓνα χορὸν ὅπου πάντες οἱ χορευταὶ κινοῦνται ὁμοιομόρφως, μὲ ἀργὰς ἐπιβλητικὰς καὶ συμμέτρους κινήσεις, ἐνῶ ὁ τοιοῦτος ρυθμὸς ἐπιτρέπει εἰς τὰ σώματα ἓνα σύμμετρον πρὸς τὸ μέλος «λικνισμόν». Τὸ τελευταῖον τοῦτο προσδίδει εἰς τοὺς χορευτὰς—ἀντιθέτως πρὸς τὸ ἄγχος—ἄνεσιν, καὶ δύναται οὗτοι καλύτερον, ἢ εἰς τοὺς συρτούς, νὰ χαροῦν οἱ ἴδιοι τὸν χορὸν των καὶ χορεύοντες νὰ καμαρώνουν. Ἐξ ἄλλου, ὡς πρὸς τὴν ποσοτικὴν ἀναλογίαν τῶν χορευομένων δύο εἰδῶν χοροῦ, τοῦ τσάμικου καὶ τοῦ συρτοῦ, παρατίθεται ὡς κατ' ἐξοχὴν χαρακτηριστικὴ ἢ ἐξῆς, ἴσως ὑπερβολικὴ, μαρτυρία ποιμένων ἀπὸ τὴν Κοντοβάζαιναν (σελ. 51 τοῦ χειρογρ.): «*Ἐδῶ στήν Ἀρκαδίαν, σὲ γάμο, τὰ δεκάξη τραγούδια ποὺ χορεύουμε εἶναι τσάμικα καὶ τὰ τέσσερα συρτά.*» *Ἄν δὲν ξέρης τσάμικο, εἶσαι ἄχρηστος, δὲ φελᾶς γιὰ τίποτα, μόνο ποὺ πιάνεις τὸν τόπο!*»

Ἐκ τῶν παραδόσεων, τῶν σχετιζομένων πρὸς τὴν θρησκευτικὴν ζωὴν, δημοσιεύονται κατωτέρω δύο. Ἡ πρώτη ἀναφέρεται εἰς μίαν θαυματουργὸν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου, ἢ ὁποία κατὰ τὸν τοπικὸν θρύλλον εἶναι μία ἐκ τῶν 72 τὰς ὁποίας ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς εἶχεν ἰδιοχείρως κατασκευάσει¹. Αὕτη ἀπόκειται ἐντὸς τῆς ὀνο-

¹ Περὶ τῶν εἰκόνων τῶν ἀποδιδωμένων εἰς τὸν εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν ἔχει πραγματευθῆ

μαστῆς μονῆς τῆς Παναγίας τῆς Κλειβωκᾶς, εὐρισκομένης παρὰ τὴν Κοντοβάζαιναν, ἐπὶ τῆς ἀποτόμου πλευρᾶς ἑνὸς ὑψηλοῦ βράχου, εἰς τὸ χεῖλος τρομακτικῆς χαράδρας. Τὰ θρυλούμενα θαύματα, ἀπὸ τῆς πρώτης εὐρέσεως τῆς εἰκόνας ἐντὸς τοῦ σπηλαίου τῆς μονῆς μέχρι τοῦ ἄλβανικοῦ πολέμου ἢ καὶ μέχρι ἐσχάτων, ἀποτελοῦν εἰδικὸν κύκλον λατρευτικῶν παραδόσεων, ἄξιον ἰδιαιτέρας μελέτης. Μία ἐκ τῶν παραδόσεων ἐκείνων ἔχει ὡς ἑξῆς (Χφ., σ 84). «*Ἐνας πῆγε νὰ σκεπάσῃ τὸ πρόσωπο τῆς εἰκόνας μὲ χρυσάφι, καὶ τοῦ ξεράθηκε τὸ χέρι. Νόμιζε πὼς μὲ τὰ πλούτη θὰ κρύψῃ τὴν εἰκόνα.*» *Ἐγινε ἀργότερα καλὰ καὶ ἔδωσε τάματα.*

Ἡ δευτέρα παράδοσις, ἄσχετος πρὸς τὴν μονὴν Κλειβωκᾶς, ἔχει οὕτω (Χφ., σελ. 160): «*Ἦτανε ἓνας παπὰς μιὰ φορά, ὁ παπα-Μακρῆς ἀπὸ τὸ χωριὸ Μποβίσιο, ἅγιος ἄνθρωπος ἀληθινά, ἀφωσιωμένος σὶ τὸ Θεό. Αὐτὸς εἶχε ἀποχτήσῃ δεκαοχτὼ παιδιά. Μιὰ φορά πέρασε ἀπὸ τὸ χωριὸ του ὁ δεσπότης, καὶ μόλις εἶδε τὸ βράδυ μιὰ θράκα παιδιά σὶ τὸ σπίτι, τόνε ρώτησε, τίνος εἶναι τὰ παιδιά. Ὁ παπὰς εἶπε ὅτι ὁ Θεὸς τοῦ τὰ ἔδωσε. Τότε ὁ δεσπότης μάλωσε τὸν παπὰ καὶ δίχως νὰ σκεφτῆ, τὸν καταράστηκε: «*Ἄλλη δουλειὰ δὲν ἔκανες, ὀλοένα σὶ τὴν παπαδιὰ πῆγαινες, καταραμένε;*» Ὁ καημένος ὁ παπὰς τότε στεναχωρέθηκε πάρα πολὺ καὶ δὲν ἔκλεισε μάτι οὔλη τὴ νύχτα. Τὸ πρωὶ πῆγανε παπὰς καὶ δεσπότης νὰ λειτουργήσουνε σ' ἓνα ἐξοχικὸ μοναστήρι. Ὁ παπὰς τότε παρακάλεσε τὸν δεσπότη νὰ τὸν ξεμολογήσῃ, γιατί, ὅπως εἶπε, αἰσθανότανε βάρος γιὰ ὅσα τοῦ εἶπε ὁ δεσπότης του. Τὴν ὥρα ἐκείνη ὁμως δὲν τοὺς ἄφηναν ἤσυχους κάτι σφαρδάκλια πὸν ἦσαντε σὶ τὸ γειτονικὸ ρέμμα καὶ σκούζανε πολὺ δυνατά. — «*Δὲ μᾶς ἀφήνουνε νὰ κάμουμε τὴ δουλειὰ μας*», εἶπε ὁ δεσπότης. — «*Διάβασέ τους, δεσπότη μου, μιὰν εὐκὴ γιὰ νὰ πάψουν τὰ καημένα τὰ ζωντύφια τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ μὴ σκούζουνε*», εἶπε ὁ παπὰς. — «*Καὶ τί μ' ἔκανες ἐμένα, Θεό;*» *Ἄν μπορῆς τοῦ λόγου σου, κάμε το*», ἀποκρίθηκε ὁ δεσπότης. Τότες ὁ παπὰς τοῦ ζήτησε τὴν ἄδεια, ἔπειτα γονάτισε, διάβασε μιὰν εὐκὴ καὶ παρακάλεσε τὸ Θεό. Καὶ τότε μονομιᾶς τὰ σφαρδάκλια ἐπάψανε νὰ σκούζουνε. Ὁ δεσπότης ἀπόμεινε σαστισμένος: «*Εὐλογημένε μου, εἶπε σὶ τὸν παπὰ, ἐγὼ πρέπει νὰ ξεμολογηθῶ σὲ σένα καὶ νὰ σοῦ ζητήσω νὰ μὲ συχωρέσῃς, κι ὄχι ἐσὺ νὰ ζητᾶς συχώρεση ἀπὸ μένα!*»*

Παρέθεσα ἐπίτηδες τὰ ἀνωτέρω δύο κείμενα, διὰ νὰ καταδειχθῇ ὅτι παραδόσεις χρονικῶς νεώτεραι, ἀνήκουσαι εἰς τὸν κύκλον τῆς λαϊκῆς λατρείας, δύνανται νὰ σχηματίζονται διὰ τῆς ἀνασυνθέσεως παλαιότερων στοιχείων, ἀνηκόντων εἰς τὸν αὐτὸν κύκλον τῆς λαϊκῆς λατρείας.

Οὕτως, ἡ πρώτη ἐκ τῶν ἀνωτέρω δύο παραδόσεων εἶναι προφανὲς ὅτι προῆλθε διὰ τῆς μεταπλάσεως παλαιοῦ καὶ πανελληνίως γνωστοῦ θαύματος ἐπισυμ-

ὁ Δημ. Πασχάλης, ἐν Ἡμερ. Μεγ. Ἑλλάδος, ἔτ. 1933, σελ. 251-264. Ἐπίσης βλέπε Στέφ. Δ. Ἡμελλον, εἰς Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. 11-12 (1958/59) σελ. 220-223.

βάντος κατὰ τὴν «κοίμησιν» τῆς Θεοτόκου. Τότε κάποιος ἀσεβῆς πλησιάσας ἐπεχείρησε νὰ ἐγγίση τὸ σῶμα τῆς Παναγίας, ἀμέσως δὲ διὰ ρομφαίας ἐπιφανέντος ἀγγέλου αἱ δύο βέβηλοι χεῖρες ἀπεκόπησαν. Τὸ περιστατικὸν ἔχει καταστῆ γνωστὸν εἰς πάντα, ἐπειδὴ ἔχει μεταδοθῆ εὐρύτατα διὰ τῆς εἰκονογραφικῆς παραδόσεως¹. Γίνεται ἤδη φανερόν ὅτι τὰ βασικά στοιχεῖα τοῦ παλαιοῦ τούτου θαύματος, συμβάντος ἐν Γεθσημανῇ κατὰ τὴν κοίμησιν τῆς Θεοτόκου, προσηρομόσθησαν πρὸς τὴν ἐν Κλειβωκᾶ εἰκόνα τῆς Θεοτόκου. Κατὰ τὴν προσαρμογὴν, παλαιὰ βασικά στοιχεῖα ἀνασυντεθέντα εἶναι πρῶτον τὸ ἀνόσιον ἐγγείρημα θνητοῦ τινος ἐπιχειρήσαντος νὰ ἐγγίση τὸ σῶμα τῆς Δεσποίνης, καὶ δεύτερον ἡ συνεπεία τούτου ἄμεσος τιμωρία του διὰ τῆς ἀχρηστεύσεως τῶν βεβήλων χειρῶν. Νεώτερα, ἐνσωματωθέντα καταλλήλως, στοιχεῖα, εἶναι: Πρῶτον, ὅτι δὲν ἐπρόκειτο περὶ τοῦ παναγίου σώματος τῆς Θεοτόκου οὔτε τὸ πρᾶγμα συνέβη κατὰ τὸ ἀπομεμακρυσμένον τοπικῶς καὶ χρονικῶς γεγονὸς τῆς Κοιμήσεως, ἀλλ' ὅτι πρόκειται περὶ τῆς θαυματουργοῦ εἰκόνης τοῦ ἀποστόλου Λουκᾶ, εὐρισκομένης εἰς τὴν μονὴν τῆς Κλειβωκᾶς. Δεύτερον, ὅτι ἡ ἀσέβεια συνίστατο εἰς τὴν προσπάθειαν τοῦ πλουσίου νὰ κατακαλύψῃ διὰ χρυσοῦ καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ ἱερὸν πρόσωπον τῆς Παναγίας. Καὶ τρίτον, ὅτι ἡ τιμωρία δὲν ἐπεξετάθη εἰς τὴν ἀποκοπὴν τῆς ἀνοσίου χειρὸς ἀλλ' εἰς τὴν προσωρινὴν ἀχρηστευσιν αὐτῆς. Τὸ τελευταῖον τοῦτο στοιχεῖον τῆς διασκευῆς ἐπεβάλλετο, ἐπειδὴ τὴν ἑλατήριον τῆς ἀσεβοῦς πράξεως ὑπῆρξεν ἡ ἀνάροστος μὲν, εὐλαβῆς ὅμως κατὰ βάσιν, προσφορὰ πλουσίου ἀναθήματος. Ἄλλωστε καὶ τὰ ἐπακολουθήσαντα «τάματα» τοῦ παθόντος συνετέλεσαν εἰς τὴν μείωσιν τοῦ σκληροῦ ἀρχικῶς εἶδους τῆς ποιῆς.

Λίαν παράδοξος ὅμως παρουσιάζεται ἡ δευτέρα ἐκ τῶν ἀνωτέρω δύο παραδόσεων. Οὔτε ἔχω ὑπ' ὄψιν μου παρομοίαν παράδοσιν, προερχομένην ἐξ ἄλλης περιοχῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ παράδοσις αὕτη θὰ παρέμενεν ὡς πρὸς τὴν γένεσιν καὶ τὴν προέλευσίν της τελικῶς ἀνεξήγητος δι' ἐμέ, ἐὰν δὲν συνέβαινε κατὰ τύχην νὰ ἀναγνώσω εἰς τὸ «Μηναῖον» (ἡμερομηνία 17 Μαΐου) τὰ περὶ τὸν βίον, τὰ θαύματα καὶ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Ἀθανασίου, ἐπισκόπου Χριστιανουπόλεως². Ὁ Ἀθανάσιος, ὡς πληροφορούμεθα ἀπὸ τὸν «βίον» του, ἐγεννήθη τὸ 1665 εἰς Κέρκυραν καὶ διετέλεσεν ἐπίσκοπος Χριστιανουπόλεως, («οὕτως ἐκαλεῖτο ἡ νῦν ἐπαρχία Τριφυλίας»), τὸ δὲ ὄλόσωμον λείψανόν του εὐρίσκεται εἰς τὴν μονὴν Προδρόμου, ἡ ὁποία ἀπέχει μίαν ὥραν ἀπὸ τὴν Στεμνίτσαν τῆς Γορτυνίας, εἶναι δὲ

¹ Βλ. καὶ Διονυσίου τοῦ ἐκ Φουρνᾶ, Ἑρμηνεία τῆς ζωγραφικῆς τέχνης. (ἔκδ. Α. Παδοπούλου-Κεραμέως, Πετρούπολις 1909, σελ. 144).

² «Μηναῖον» Μαΐου (ἐπιμελεία Βαρθολομαίου Κουτλουμουσιανοῦ καὶ Ἰωάννου Μαρτίνου) σελ. 85-91.

ὀνομαστή «διὰ τὸ ὄχυρόν καὶ ἀπόρθητον». Πρόκειται συνεπῶς περὶ τοπικοῦ Ἁγίου τῆς Γορτυνίας, τοῦ ὁποίου τὰ θαύματα καὶ οἱ περὶ αὐτὸν λατρευτικοὶ θρυλοὶ δὲν εἶναι παράδοξον ἂν χρησιμεύσουν ὡς ὑποδείγματα καὶ δι' ἄλλας ἀναλόγους περιπτώσεις ἐν Γορτυνίᾳ. Τοῦτ' αὐτὸ συνέβη καὶ μὲ τὸ θαῦμα τῆς ἀφωνίας τῶν βατράχων, τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὸν βίον τοῦ Ὁσίου Ἀθανασίου τῆς μονῆς Προδρόμου, βραδύτερον δὲ προσηρομόσθη, ὡς καταδεικνύεται ἐκ τῆς προηγουμένης περιπτώσεως, καὶ εἰς τινὰ εὐλαβῆ ἱερέα μικροῦ γορτυνιακοῦ χωρίου.

Ἐκ τοῦ βίου τοῦ Ὁσίου Ἀθανασίου πληροφοροῦμεθα ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀπηνούσ διωγμοῦ τοῦ ὑπὸ τῶν Τούρκων ὁ Ἀθανάσιος ἐπέβαλεν ἀφωνίαν εἰς ἐνοχλητικῶς κοάζοντας βατράχους. Ἐκτοτε οἱ βάτραχοι τῆς περιοχῆς ἐκείνης παρέμειναν ἐπὶ ἔτη ἀφωνοί. Διελθὼν κατὰ τύχην μετὰ τινὰ ἔτη ἐκ τοῦ αὐτοῦ τόπου ὁ Ὁσιος καὶ παρατηρήσας τὴν ἀφωνίαν, ἐνθυμηθεὶς δὲ τὴν αἰτίαν, ἔλυσε τοὺς βατράχους ἐκ τῆς ἐπιβληθείσης ποινῆς, καὶ ἀμέσως ἐκεῖνοι ἐπανέκτησαν τὴν ἀπολεσθεῖσαν φωνὴν των. Τοῦ θαύματος τούτου γίνεται κατ' ἐπανάληψιν μνεῖα καὶ εἰς τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ Ὁσίου. Ἀρκοῦν ὡς δείγματα τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικά: α) Ἐκ τοῦ μεγάλου ἔσπερινοῦ: «Ὅθεν τοῖς θαύμασιν ἐδοξάσθη, μέλλοντα προειπὼν, καὶ τοὺς τῆς λίμνης βατράχους ἀφώνους ἀπειργάσατο· αὐθις δὲ τούτοις τὸ κοάζειν μετὰ καιρὸν ἔχαρίσατο». β) Ἐκ τῶν εἰς τὸν Ὁρθρον: «Παντοίοις δεδόξασαι καὶ ἐν τῷ βίῳ, πάτερ Ἀθανάσιε, θαυμαστοῖς τέρασιν. Ἀρᾶ γὰρ σῆ ὑποβαλὼν βατράχους κοάζοντας ἀφώνους κατέστησας». Ἐξ ἄλλου διὰ τὴν ἐκ Κερκύρας καταγωγὴν του, τὴν θητείαν ἐν Χριστιανουπόλει καὶ τὴν θαυματουργὸν παρουσίαν τοῦ σκηνώματος του ἐν Γορτυνίᾳ, χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ ἐπόμενα ἀποσπάσματα: «Ἄλλ' ὃ Κερκύρας βλάστημα, καὶ Γορτυνίας καύχημα, τῆς Χριστιανουπόλεως ἱερουργὲ καὶ ποιμάντωρ... πάτερ Ἀθανάσιε...». β) «Ἰάσεων πλημμύρα ἢ σὴ λάρναξ, σοφέ, καὶ νοσημάτων πέλει ταχὺς φυγαδευτής. Διὸ ἀκέστορα ἔχει σε ἢ Προδρόμου μονὴ καὶ Γορτυνία καύχημα καὶ προστάτην».

Ἀξίζει νὰ προσθέσω ὅτι μετὰ τῶν ἀποδιδομένων εἰς τὸ λείψανον τοῦ Ὁσίου Ἀθανασίου θαυμάτων ὑπάρχει καὶ τὸ ἑξῆς, μαρτυρούμενον κατὰ τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ Ὁρθρου: «... καὶ κατεξήρανας τὸν δάκτυλον τοῦ τολμήσαντός σου τῆ κάρᾳ προσεγγίσει».

Ἐχω τὴν γνώμην ὅτι καὶ τὸ θαῦμα τοῦτο προῆλθε κατὰ μίμησιν ἐκ τοῦ περὶ τὴν κοίμησιν τῆς Θεοτόκου προτύπου. Ἴσως δὲ τὸ θρυλούμενον περὶ τὴν κάραν τοῦ Ἀθανασίου ἐν τῇ μονῇ Προδρόμου τῆς Γορτυνίας νὰ ἐχρησίμευσεν ὡς ἐνδιάμεσον πρότυπον διὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς προηγουμένης παραδόσεως περὶ ὁμοίας ἀποξηράνσεως χειρὸς ἐνώπιον τῆς εἰκόνος τῆς μονῆς Κλειβωκᾶς (καταξήρασις τοῦ προσεγγίσαντος δακτύλου, εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς κάρας τοῦ Ἀθανασίου,

καὶ ἀντιστοίχως «*πῆγε νὰ σκεπάση τὸ πρόσωπο τῆς εἰκόνας... καὶ τοῦ ξεράθηκε τὸ χέρι*», εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς εἰκόνας τῆς Κλειβωκάς).

Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου, ὅπου εὐρίσκεται τὸ σημερινὸν χωρίον Μοναστηράκι, καὶ ἀκριβῶς παραπλεύρως τῶν τελευταίων οἰκιῶν τοῦ χωρίου, ὁ ἐπισκέπτης ἀντικρῦζει τὰ ἑρείπια παλαιοῦ ὄχυροῦ πύργου καὶ περίξ αὐτοῦ σωροὺς πετρῶν ἐκ κατεδαφίσεως. Ὅλοι οἱ ἐντόπιοι γνωρίζουν καλῶς ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ ὀνομαστοῦ πύργου τοῦ Ἑλῆ Φαρμάκη. Μέσα εἰς τὸν πύργον αὐτὸν ἐκλείσθησαν ὁ γενναῖος τουρκαλβανὸς τοῦ γειτονικοῦ Λάλα Ἑλῆ Φαρμάκης, μὲ 100 περίπου ἀφωσιωμένους ὀπαδοὺς του, καὶ ὁ στενὸς φίλος του Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ἐλθὼν ἐπίτηδες πρὸς τοῦτο μετ' ἄλλων 17 συντρόφων του ἐκ Ζακύνθου. Οἱ ἀνωτέρω ἀντέταξαν ἐπὶ δίμηνον, κατὰ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1811, κρατερὰν ἄμυναν ἐναντίον πολυαρίθμου τουρκικοῦ στρατοῦ, σταλέντος ὑπὸ τὸν Πασόμπεην ἐκ μέρους τοῦ Βελῆ πασᾶ τῆς Τριπολιτσᾶς.

Εἰκ. 1. Ἑρείπια τοῦ πύργου τοῦ Ἑλῆ Φαρμάκη.

Αἱ ἱστορικαὶ πηγαὶ (χειρόγραφα Παπατσώνη καὶ Πετμεζᾶ, παρουσιασθέντα τὸ πρῶτον ὑπὸ Γιάννη Βλαχογιάννη, ὡς καὶ ἄλλαι πηγαί, ἰδίᾳ ἡ Αὐτοβιογραφία τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη), ἐπιμένουν εἰς τὰ ἑξῆς: 1) Ὅτι μάχαι συνήφθησαν περὶ τὸ Μοναστηράκι καὶ ὅτι ἔγινεν ὄντως δίμηνος πολιορκία τοῦ Ἑλῆ Φαρμάκη ἀπὸ στρατὸν τουρκικὸν πολυαρίθμον, σταλέντα ἐκ μέρους τοῦ Βελῆ. 2) Ὅτι οἱ πολιορκηταὶ κατέφυγαν εἰς τὴν κατασκευὴν μακροῦς ὑπονόμου («λαγουμιοῦ» συνηθιζομένου τότε εἰς πολιορκίας), διὰ ν' ἀνατινάξουν τὸν πύργον, καὶ ὅτι τὸ ἐγχείρημα τῆς ἀνατινάξεως ἐπραγματοποιήθη ἀλλ' ἀπέτυχε, διότι ἡ ἔκρηξις ἐγένετο πολλὰ μέ-

τρα μακρότερον. Ἡ ἀποτυχία προεκλήθη κατόπιν ἐπιτυχοῦς ἀντενεργείας τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, ὅστις ἀνέσκαπεν ἔσωθεν τοῦ πύργου ἄλλην ὑπόνομον πρὸς τὴν ἰδίαν διεύθυνσιν μὲ σκοπὸν ἢ νὰ συλλάβῃ τοὺς σκάπτοντας ἀντιπάλους ἢ, τουλάχιστον, νὰ προκαλέσῃ κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν τὸ «ξεθύμασμα τοῦ λαγουμοῦ» πρὸς ἄλλην κατεύθυνσιν. 3) Ὅτι οἱ Τοῦρκοι κατόπιν ὅλων αὐτῶν μετέφεραν καὶ τηλεβόλα καὶ ἤρχισαν βομβαρδίζοντες τὸν πύργον. Καὶ 4) ὅτι τέλος ἐπετεύχθη συμβιβαστικὴ λύσις, καθ' ἣν ὁ μὲν Κολοκοτρώνης θὰ ἀφήνετο ἐλεύθερος νὰ φύγῃ εἰς Ζάκυνθον, ὁ Ἄλῃ Φαρμάκης ὅμως θὰ ἐδήλου ὑποταγὴν εἰς τὸν Βεζίρη τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ ὁ ὀχυρὸς πύργος του θὰ κατεδαφίζετο.

Εἰκ. 2. Τμῆμα ἐκ τοῦ σωζομένου περιβόλου τοῦ πύργου.

Πιθανώτατα ἡ τελικὴ συμβιβαστικὴ λύσις ἐπεβλήθη μὲ τὴν, ἀργοπορημένην πάντως, μεσολάβησιν ἰσχυρῶν τουρκαλβανῶν, προυχόντων τοῦ γειτονικοῦ πρὸς τὸ Μοναστηράκι καὶ λίαν ὀνομαστοῦ Λάλα, συγγενῶν δὲ τοῦ Ἄλῃ Φαρμάκη. Τὰς σχετικὰς πληροφορίας ἐκ χειρογράφων πηγῶν καὶ ἄλλων ἐντύπων παραθέτει ὁ Γιάννης Βλαχογιάννης εἰς τὸ βιβλίον του «*Κλέφτες τοῦ Μοριά*», 1935, σελ. 187-195, ἰδίως σελ. 191, καὶ σελ. 281-286. Ὅμοίως βλέπε: *Τοῦ αὐτοῦ*, «*Ἱστορικὰ Ραπίσματα*», 1937, σελ. 70-71 καὶ 84-85.

Ἄλλ' ὁ Γιάννης Βλαχογιάννης, παρ' ὅλον ὅτι παραθέτει λεπτομερῶς τὰς πηγὰς, καταλήγει εἰς τὸ περίεργον συμπέρασμα ὅτι δὲν συνέβη περὶ τὸν πύργον ἐκεῖνον οὐδὲν τὸ ἄξιον λόγου, ὅτι συνεπῶς ἡ πολιορκία ἦτο φαινομενικὴ καὶ ὅτι τὸ πᾶν ὠφείλετο εἰς συμπαιγνίαν. Ἄρα, ψευδῆς καὶ—κατὰ τὸν Βλαχογιάννην—μηδέποτε ὑπάρξας εἶναι καὶ ὁ θρυλούμενος ἡρωϊσμός τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, ἐγ-

καταλείψαντος τὴν εἰρηνικὴν Ζάκυνθον καὶ ἐλθόντος ἐπίτηδες εἰς τὸν πολυτάραχον Μοριὰν διὰ τὴν πολεμῆσιν τὸν πασᾶν τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ τὴν ὑπερασπισθῆναι κινδυνεύοντα φίλον, μετὰ τοῦ ὁποίου συνεδέετο διὰ πατρογονικοῦ δεσμοῦ ἀδελφοποιίας. Συνάγει τὸ ἀκόλουθον πόρισμα ὁ Γιάννης Βλαχογιάννης (σελ. 187-188): «Καὶ ἡ πολιορκία τοῦ Λαλιώτη Ἰωάννη Φαρμάκη στὸν πύργο του, ἀφοῦ ἄρχισε μὲ μεγάλη σαλαγή, τελείωσε μὲ συμβιβασμὸν καὶ μὲ συμφωνίαν τὴν πᾶν ὁ Λαλιώτης, τέλος, τὴν Τριπολιτσά καὶ τὴν ὑποβάλλει τὴν ὑποταγήν του. Αὐτὸ καὶ ἐγένετο. Ἔτσι ὁ πόλεμος, ὁ φοβερός καὶ τρομερός, Βελλήπασα καὶ Ἰωάννη Φαρμάκη, δὲν ἦταν παρὰ σκηνοθετημένη μπλόφα». Εἰς ἄλλα σημεῖα τοῦ βιβλίου του ὁ Βλαχογιάννης μυκτηρίζει τὴν πληροφορίαν τῶν πηγῶν ὅτι ἀκόμη καὶ τηλεβόλα, τέσσαρα τὸν ἀριθμὸν, μετεφέρθησαν διὰ τὴν κτυπηθῆναι ὁ πύργος τοῦ Ἰωάννη Φαρμάκη¹.

Ἐπισημαίνει εὐτυχῆς σύμπτωσις τὸ γεγονὸς ὅτι, ἀσχοληθεὶς πρὸ ἐτῶν περὶ τὴν γνησιότητα τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν τῶν Κολοκοιτρωναίων, ἡμῖν ἐνήμερος τῶν λεπτομερειῶν περὶ τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἰωάννη Φαρμάκη καὶ τὴν βασικὴν διαφορὰν μεταξὺ τῶν ἱστορικῶν πηγῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν πορισμάτων τοῦ Γιάννη Βλαχογιάννη ἀφ' ἑτέρου. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὅχι μόνον ἐπέμεινα ὅπως ἰδιαιτέρως εἰς τὴν συγκέντρωσιν πάσης λαογραφικῆς πληροφορίας ἐκ μέρους τῶν ἐντοπίων γεροντῶν, ἀλλὰ καὶ προσέβην εἰς μίαν πολὺπλευρον διασταύρωσιν τῶν πληροφοριῶν αὐτῶν καὶ εἰς προσεκτικὸν ἔλεγχόν των. Αἱ συγκεντρωθεῖσαι ὑπ' ἐμοῦ παραδόσεις τῶν ἐντοπίων² καὶ ἡ ἄμεσος συσχέτισις των πρὸς τὰ κατονομαζόμενα τοπωνύμια τοῦ χωρίου (βλέπε σχετικῶς τὰς σελίδας 93-109 τοῦ χειρογράφου) ἀποδεικνύουν

¹ Ἰδίως βλέπε τὰς σελ. 188 καὶ 190.

² Ἀντιγράφω ὡς δείγμα δύο ἐκ τῶν συλλεχθεισῶν παραδόσεων (Χφ., σελ. 99-101). Ἡ πρώτη: «Δὲν μπορούσανε νὰ πάρουν τὸν πύργο, γιατί ἦτανε ἀμπαρωμένος γιὰ καλὰ. Μέσα ἦτανε καὶ ὁ Κολοκοιτρώνης μὲ τοὺς δικούς του. Ἦτανε φερμένος ἀπὸ τὴ Ζάκυνθο, τοῦ εἶχε στείλει μῆνυμα ὁ ἀδερφοποιτὸς ὁ Ἰωάννης Φαρμάκης πὼς βρισκόταν σὲ κίνδυνο καὶ νὰ ῥθῆ νὰ τὸν βοηθήσῃ. Οἱ Τοῦρκοι, μόλις εἶδαν ἔτσι, ἄρχισαν νὰ σκάβουν λαγούμια, νὰ τινάζουν τὸν πύργο. Ἄνοιγαν δύο, ἀπὸ δύο διαφορετικὲς μεριές. Ὁ Κολοκοιτρώνης ἔσκαβε κρυφὰ ἀπὸ μέσα, μὲ σκοπὸ νὰ πιάσῃ τοὺς λαγουμιτζήδες. Ἄμα εἶδαν καὶ ἀπόειδαν ὅτι οὔτε μὲ τὰ λαγούμια κάνουνε προκοπή, στείλανε καὶ ἠφέρανε κανόνια. Ἀπὸ τὴν Τρίπολη ἦταν ἀδύνατο νὰ ῥθοῦνε, πάνου ἀπὸ τὰ βουνὰ καὶ τὶς γιδοστρατες. Τὰ κανόνια δὲ λυνόντουσαν κομμάτια τότε, ὅπως γίνεται σήμερον. Στείλανε καὶ τὰ ἠφέρανε ἀπὸ τὰ κάστρα τῆς Μεσσηνίας. Τὰ ἀνεβάσανε τὴν ποταμιὰ, ἀπὸ τὸ Ρουφιὰ καὶ δῶθε».

Ἡ δεύτερη παράδοσις: «Τὸ ἓνα λαγούμι ἦταν ἀπὸ πάνου. Τὸ ἄλλο ἦταν ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸ χωριό, στὰ Καραντζέικα σπίτια. Ἐφτιαχθῆναι τὸ λαγούμι καὶ εἶπαν: «Παραδῶστε μας τὸν Κολοκοιτρώνη καὶ σᾶς τὰ χαρίζουμε οὐλά. Θ' ἀφήσουμε τὸν πύργο καὶ θὰ φύγουμε. Ἄλλιῶς, ἔχομε τὸν ποντικὸ καὶ δουλεύει». Ἐνοοῦσαν τοὺς λαγουμιτζήδες πὸν τοίμαζαν τὸ λαγούμι γιὰ νὰ τοῦ βάλουνε φωτιά. Ὁ Κολοκοιτρώνης ἀπάντησε: «Κὶ ἐγὼ ἔχω τὸ γάτο ἀπὸ μέσα ἑτοιμόνε!». Εἶχε ἀρχίσει νὰ σκάβῃ ἀπὸ μέρες πρὸς τὴν ἴδια μεριά, μὲ σκοπὸ νὰ πιάσῃ ζωντανὸς τοὺς λαγουμιτζήδες. Μόλις ἐκεῖνοι τελείωσαν τὸ λαγούμι καὶ νόμισαν ὅτι εἶχανε φτάσει ἀκριβῶς κάτω ἀπὸ τὸν πύργο, τὸ γιόμισαν μαρούτι καλὰ-καλὰ, καὶ ἔβαλαν φωτιά. Ὁ Κολοκοιτρώνης εἶχε σκάψει ἀπὸ μέσα, ἔτσι τὸ μα-

τὰ ἐξῆς σημαντικά: 1) Ὅτι σχεδὸν ὅλα ὅσα αἱ ἱστορικαὶ πηγαὶ ἀναφέρουν εἶναι ἀληθῆ, ἦτοι καὶ ἡ πολιορκία καὶ αἱ μάχαι, καὶ ἡ ἀνασκαφὴ ὑπονόμου καὶ ἡ ἀπόπειρα ἀνατινάξεως ὀλοκλήρου τοῦ κτιριακοῦ συγκροτήματος τοῦ πύργου, καὶ ἡ μεταφορὰ τῶν τηλεβόλων, ἅτινα ὅμως—κατὰ τὴν προφορικὴν παράδοσιν τῶν χωρικῶν—μετεφέρθησαν ὄχι ἐκ Τροιόλεως ἀλλ' ἐκ τῶν μεγάλων παραλίων κάστρων τῆς Μεσσηνίας διὰ τῆς ὄχθης τοῦ Ἀλφειοῦ καὶ τοῦ Λάδωνος. 2) Ὅτι μαρτυροῦνται καὶ δεικνύονται περὶ τὸν πύργον, ἄλλα πλησιέστερον καὶ ἄλλα μακρότερον, διάφορα τοπωνύμια, τῶν ὁποίων ἡ ὀνομασία ἔχει προέλθει ἐκ τῶν γενομένων ἐκεῖ μαχῶν (χωρὶὸ τὸ Βελημάχι κλπ.) ἢ τῆς ταφῆς τῶν φονευθέντων Τούρκων (στὰ Τουρκομνήματα) ἢ τῆς θέσεως τῶν τηλεβόλων, ἢ δι' ἄλλην παρομοίαν αἰτίαν. 3) Ἐπίσης οἱ χωρικοί, βοηθοῦντος τοῦ ἐντοπίου καθηγητοῦ κ. Πάνου Ροδοπούλου, μετ' ὠδήγησαν εἰς τὰ ἀκριβῆ σημεῖα ὅπου εὐρίσκονται πρῶτον ὁ τεράστιος κρατῆρ ἐκ τῆς πρώτης ἀνεπιτυχοῦς ἀνατινάξεως, δεύτερον ἡ εἴσοδος τῆς ἀρξαμένης ἐξ ἄλλου σημείου δευτέρας ὑπονόμου, καὶ τρίτον εἰς τὰ δύο «καταροάχια» ὅπου εἶχαν στηθῆ ἀνὰ δύο τηλεβόλα.

Ἄξια ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι ἐπίσης τὰ ἐξῆς δύο σημεῖα τῆς ἐπιμόνου προφορικῆς παραδόσεως τῶν ἐντοπίων: Πρῶτον, ὅτι πέριξ τοῦ πύργου καὶ μέσα εἰς τὰ χαλάσματά του ἀνευρίσκοντο ἐπὶ δεκαετηρίδας καὶ ἀνευρίσκονται εἰσέτι μεγάλα τεμάχια ὀβίδων, διὰ τῶν ὁποίων ἐβλήθη ὁ πύργος. Ἐν τοιοῦτον μέγα θραῦσμα, ἀνῆκον ἀσφαλῶς εἰς βλήμα μεγάλου διαμετρήματος, ἀνεύρομεν μετὰ τῶν ἐντοπίων κατὰ τὴν ἐπιτόπιον ἐπίσκεψιν. Τοῦτο, μετὰ μιᾶς ἄλλης ὀβίδος, ἀκεραίας ἀλλὰ μικροτέρας, ἐναποκειμένης ἐντὸς τοῦ πύργου, συναπεκόμισα εἰς Ἀθήνας καὶ φυλάττω ὡς σχετικὰ τεκμήρια. Δεύτερον στοιχεῖον ἀποτελεῖ ἡ διαβεβαίωσις ἀπάντων τῶν χωρικῶν ὅτι ἐπὶ δεκαετηρίδας καὶ μέχρις ἐσχάτων ὅλαι αἱ οἰκογένειαι τοῦ χωρίου τῶν εἶχαν ἐφοδιασθῆ μετ' ἐγκαταλειφθείσας ἐπὶ τόπου, ἢ χρησιμοποιηθείσας ἀλλὰ μὴ ἐκραγείσας, ὀβίδας τῶν τουρκικῶν τηλεβόλων, τὰς ὁποίας ἐπὶ μακρὸν οἱ χωρικοὶ ἐχρησιμοποιοῦν «γιατὰ νὰ τρίβουν τὸ χοντρὸ ἀλάτι».

Ἐπιφυλασσόμενος εἰς εἰδικὴν μελέτην νὰ συγκρίνω μεταξύ των, ἀφ' ἑνὸς τὰ δημῶδη ἄσματα περὶ τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη καὶ ἀπάσας τὰς παραδόσεις τῶν ἐντοπίων, πού συνέλεξα, καὶ ἀφ' ἑτέρου ὅσα αἱ ἱστορικαὶ πηγαὶ ἀναφέρουν καὶ ὁ Γιάννης Βλαχογιάννης ἀμφισβητεῖ, δύναμαι ἀπὸ τοῦδε νὰ παραθέσω τὸ συμπέρασμα εἰς τὸ ὁποῖον καταλήγω καὶ τὸ ὁποῖον ἔχει ὡς ἀκολούθως: Ἡ ἐπιτόπιος προφορικὴ πα-

ροῦτι βρῆκε κούφωμα μπροστὰ καὶ ξεθύμανε. Δὲν ἔκανε ζημιὰ στὸν πύργο. Οἱ ἀπομέσα τότε μετ' τὸν Κολοκοτρώνη ρίξανε μιὰ μπαταριά, ἀπὸ χαρὰ πὺν δὲν κατάφεραν οἱ ἄλλοι τίποτα. Ἀναγκάστηκαν ἔπειτα οἱ ἀπέξω νὰ δεχτοῦνε συμφωνία, καὶ συμφώνησαν νὰ φύγη λεύτερος ὁ Κολοκοτρώνης. Πῆραν οἱ μέσα εἰκοσιπέντε ἀξιωματικούς γιὰ ἐνέχυρο». (Πληροφορία Γεωργ. Παπαϊωάννου, ἐτῶν 92).

ράδοσις ἀφ' ἑνός, καὶ ἄλλα ἀψευδῆ ἀφ' ἑτέρου στοιχεῖα (τοπωνύμια καὶ ἀντικείμενα), ἀποδεικνύουν ὡς ἀνακριβῆ τὰ ὅσα ὁ Γιάννης Βλαχογιάννης ὑπεστήριξε τὸ 1935 καὶ οὐδεὶς ἔκτοτε ἀνεσκέυασεν. Οὕτω, καὶ ἡ πολιορκία μετὰ μαχῶν συνέβη, καὶ ἡ προσπάθεια τῆς ἀνατινάξεως τοῦ πύργου ἔγινε, καὶ ἡ σαρκασθεῖσα μεταφορὰ τῶν τηλεβόλων ἐπραγματοποιήθη. Συνεπῶς καὶ ὁ θρυλούμενος ἡρωϊσμός τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, —διότι τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀπετέλει τὸν κύριον καὶ τελικὸν στόχον τοῦ Βλαχογιάννη, — ὑπῆρξεν ὄντως¹, ἐπραγματοποιήθη δὲ ἐντὸς τοῦ πύργου ἐκείνου, ὅστις σήμερον ἀπόκειται εἰς σωροὺς ἔρειπίων.

Ἐπέμεινα ἰδιαιτέρως εἰς τὰ περὶ τὸν πύργον τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη, διότι τὸ πρᾶγμα δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὰ πλαίσια μιᾶς τοπικῆς, ὅσονδήποτε σημαντικῆς, ἱστορίας. Καταδεικνύει πρὸς τούτοις κατὰ τρόπον σαφῆ ὅτι, ὡσάκις αἱ ἱστορικαὶ καὶ πηγαὶ καὶ αἱ γνῶμαι τῶν ἐρευνητῶν τῆς ἱστορίας διίστανται, ἡ ἐπιτόπιος λαογραφικὴ ἔρευνα ἐνδέχεται νὰ φωτίσῃ τὸ σχετικὸν πρόβλημα, καὶ δὴ νὰ τὸ φωτίσῃ κατὰ τρόπον ἀποφασιστικόν.

¹ Ὁ ἡρωϊσμός, ἡ ψυχραιμία καὶ ἡ πολεμικὴ τέχνη τοῦ Κολοκοτρώνη κατὰ τὸ διάστημα τῆς διμήνου πολιορκίας φαίνεται ὅτι εἶχαν προξενήσει ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς συμπολιορκουμένους του Τουρκαλβανούς. Ὁ Γεώργιος Τερτσέτης ἀναφέρει ἐν σχετικὸν ἀνέκδοτον (βλέπε *Βιβλιοθήκην τῆς Ἑστίας* «Ὁ Γέρον Κολοκοτρώνης, Β' σελ. 94). Ἀλλ' οἱ ἐντόπιοι γέροντες εἰς τὸ Μοναστηράκι διασφύζουν παραλλαγὴν τοῦ αὐτοῦ ἐπεισοδίου ἔτι παραστατικωτέραν. Εἰς ταύτην κάποιος ἐκ τῶν ἐντοπίων τοῦ προτείνει, ἀφοῦ εἶναι τόσο γυνναῖος, ν' ἀσπασθῆ τὸν μουσουλμανισμόν, ὁ δὲ Κολοκοτρώνης ἀποποιεῖται τὴν πρότασιν, ἐπινοῶν ἀντὶ μιᾶς στείρας ἀρνήσεως ἐν ἀλησμόνητον διὰ τὴν λαϊκὴν ψυχολογίαν ἀνέκδοτον. Ἡ παραλλαγή, τὴν ὁποίαν κατέγραψα εἰς τὸ Μοναστηράκι, ἔχει ὡς ἐξῆς (Χφ., σελ. 98-99): «*Στὴν πολιορκία τοῦ πύργου τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη, ὁ Κολοκοτρώνης ποὺ ἦταν ἀδερφοποιτός του καὶ ἦταν κλεισμένος μέσα μαζί μὲ δικούς του, ἔδειξε γυνναϊότητα ποὺ τὴ θαύμαζαν οἱ ἄνθρωποι τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη. Ἐνας τότε τοῦ εἶπε: «Κοῦμα καὶ νὰ μὴν εἶσαι δικός μας, τέτοιο παλληκάρι ποὺ ἔσαι. Δὲν ἔρχεσαι στὴν πίστη μας; — Ἀμα μὲ βαφτίσανε, ἀποκρίθηκε ὁ Κολοκοτρώνης, μοῦ κόψανε λίγα μαλλιά, ἀπόδειξε ὅτι ἔγινε Χριστιανός. Ἀμα θὰ δεχτῶ τὴν πίστη σας, πρέπει νὰ μοῦ κάμετε περιτομή. Ἐ, δυστυχία μου στὴν ἄλλη ζωὴ! Θὰ βάλω δυὸ μεγάλους Προφήτες σὲ ξεσυνέριση, ποιὸς νὰ μὲ πάρῃ γιὰ δικό του. Ὁ δικός μου θὰ μὲ τραβάῃ ἀπ' τὰ μαλλιά, κι ὁ δικός σας ἀπ' τὴν τσουτσούνα». Γελάσανε καὶ τὸ ῥίξανε στ' ἀστεῖο μὲ τὸ χωρατὸ τοῦ Κολοκοτρώνη. Ἐγινε τοῦτο ἐκεῖ μέσα ποὺ βλέπετε, σὲ τοῦτον τὸν πύργο!».*

Mission folklorique aux villages de Contovazaina et de Monastiraki d'Arcadie (Péloponnèse) du 3 au 23 septembre 1962

par Const. Romaios

L'auteur expose les résultats de ses recherches folkloriques aux villages Contovazaina et Monastiraki du département d'Arcadie, au Péloponnèse, qui durèrent du 3 au 23 septembre 1962.

Au début, l'auteur expose en général ses remarques topographiques sur cette région montagneuse aux rochers abruptes, dénués jusqu'à ce jour de routes et des communications par automobile.

Cette conformation du terrain a favorisé l'accroissement des Clephtes, comme on appelaient ceux qui combattaient l'occupant pendant la domination du pays par les Turques. Au cours de sa mission, l'auteur a collectionné un matériel folklorique varié, dont le texte a été noté en 339 pages et il a obtenu également 82 enregistrements des chansons et des danses populaires, sur bandes de magnetophone.

Les chansons populaires se maintiennent relativement en vigueur par le peuple pastoral de cette région et surtout les chansons clephtiques. La danse la plus populaire est celle dite «tsámicos» (danse du saut).

L'auteur examine ensuite la coutume matrimoniale selon laquelle tous les invités doivent danser longtemps pendant la soirée du mariage et puis se mettre à table. Le festin dure jusqu'au matin et se termine par la visite de tous à la source voisine.

Pendant toute la nuit les invités sont obligés de chanter, chacun à son tour différentes chansons et surtout celles dites de la «table» (chansons de festin chantées à table par les convives), chansons non dansées. Cette coutume matrimoniale a beaucoup contribué à la diffusion, la transmission et l'enseignement des chansons populaires. Parmi les légendes populaires, l'auteur en examine deux : l'une est relative à un miracle de l'icône de la Sainte Vierge qui se trouve au couvent de Clivocas (près du village Contovazaina) et qu'on dit être l'oeuvre de l'Apôtre Luc, l'autre au miracle des grenouilles aphones.

A propos de ces miracles et de ces légendes, l'auteur remarque, que les modèles proviennent de légendes locales du culte, que les habitants ont adaptées aux lieux et aux personnes de leur circonscription. Ainsi, le mi-

raclé de l'icône du couvent Clivokas provient d'un miracle similaire qu'on mentionne comme s'étant produit pendant la mise au tombeau de la Vierge.

La légende des grenouilles aphones provient de l'office de Saint Athanase, qui naquit en 1665. Saint Athanase était Archevêque de Triphylie dans le Péloponnèse. L'Eglise l'honore le 17 mai, et sa relique se trouve au couvent de Προόδουμος (St. Jean Baptiste), situé dans le village Stemnitsa, (Ghortynie).

On relate ensuite la visite aux ruines d'une tour fortifiée dans le village de Monastiraki, qui appartenait à Aly Pharmaki jusqu'en 1811, époque où elle fut démolie. Selon certains témoignages, au printemps de l'année 1811, Aly Pharmakis et Théodoros Kolokotronis s'enfermèrent dans cette tour et pendant deux mois la défendirent héroïquement contre une nombreuse armée turque qui employa même des canons pour arriver à la conquérir.

En 1935, on a émis certaines contestations quant à la justesse de ces informations historiques. Pourtant par les diverses légendes locales qui ont été recueillies par l'auteur de la bouche même des vieillards, se confirme l'exactitude des écrits des sources historiques, qui se rapportent bien à des faits réels.

Δ'

ΜΟΥΣΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΕΙΣ ΧΙΟΝ ΑΠΟ ΤΗΣ 28 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ 9 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1962
ΥΠΟ ΣΤΑΥΡΟΥ ΚΑΡΑΚΑΣΗ

Κατὰ τὴν ἀπὸ 28 Αὐγούστου ἕως τὴν 9 Σεπτεμβρίου 1962 λαογραφικὴν ἀποστολὴν μου εἰς Χίον, πρὸς περισυλλογὴν μουσικῆς ὕλης δι' ἠχογραφήσεως, εἰργάσθην εἰς τὰ χωρία τοῦ νοτίου τμήματος τῆς νήσου, γνωστὰ ὡς Μαστιχοχώρια, πρὸς δὲ καὶ εἰς δύο τοῦ βορείου τμήματος, τοὺς Βροντάδες καὶ τὴν Βολισσόν.

Ἐπραγματοποίησα ἠχογραφήσεις ὡς κάτωθι: εἰς Μεστὰ 28, εἰς Πυργὶ 21, εἰς Ἀρμόλια 4, εἰς Καλαμωτὴν 22, εἰς Νένητα 21, εἰς Καλιμασιὰν 24, εἰς Βροντάδες 7, εἰς Βολισσόν 26 καὶ εἰς τὴν πρωτεύουσαν Χίον 5, ἤτοι 158 ἠχογραφήσεις τραγουδιῶν καὶ χορῶν ἀπὸ 58 τραγουδιστὰς καὶ τραγουδιστρίας καὶ 12 μουσικούς.

Πρὸς τούτοις ἠσχολήθην καὶ εἰς τὴν περισυλλογὴν ἄλλης λαογραφικῆς ὕλης δι' ἠχογραφήσεως ἢ καταγραφῆς, ἤτοι ἐθίμων τοῦ γάμου, παροιμιῶν, παραδόσεων, παραμυθιῶν, πολυστίχων λατρευτικῶν ᾠμάτων κ. ἄ. Ἡ ὕλη αὕτη κατεχωρίσθη κατὰ τίτλους εἰς τὸ βιβλίον εἰσαγωγῆς ἠχογραφημένης λαογραφικῆς ὕλης (Η.Λ.Υ.) ὑπ' αὐξ. ἀριθμ. 149-161^α.

Τὰ κείμενα κατεγράφησαν εἰς σελ. 180 (χειρ. Λ.Α., ἀρ. 2452). Ἐγένετο ἔτι ἡ συλλογὴ λαογραφικῶν ἀντικειμένων, ἥτοι μιᾶς παλαιᾶς γυναικείας φορεσιᾶς ἀπὸ τὸ Πυργί (6 τεμάχια), δειγμάτων τῆς ἀγγειοπλαστικῆς βιοτεχνίας (ταραμποῦκες κ.ἄ.).

Ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου, μὲ τὸ ὄνομα ἐπίσης Χίος, κοινῶς Χώρα, εἶναι ἐξειλιγμένη ἀστικῶς, οὕτω δὲ δὲν προσφέρεται πρὸς μελέτην τῆς ἐντοπίου δημοτικῆς μουσικῆς. Ὁ Δῆμος συντηρεῖ Φιλαρμονικὴν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἀπὸ τριάκοντα περίπου ἐκτελεστὰς καὶ συντελεῖ εἰς τὴν διάδοσιν τῆς ἐντέχνου μουσικῆς. Εἰς τὴν πόλιν ταύτην ἠχογράφησα μόνον πέντε χοροὺς καὶ τραγούδια ἀπὸ τὸν Θωμᾶν Κουτατὴν, ἐργάτην, ἐτῶν 30, ἡμιεπαγγελματίαν σαντουριέρην, καταγόμενον ὁμως ἀπὸ τὸ Πυργί· συνεπῶς δ' ἡ ὕλη αὕτη προέρχεται ἐκ τοῦ χωρίου τούτου.

Εἰς τὴν συλλογὴν καὶ καταγραφὴν τῆς δημώδους μουσικῆς τῆς Χίου ἠσχολήθη πρῶτος, ὅσον γνωρίζω, ὁ *H. Pernot*, ὅστις, ἀποσταλεὶς ἐπισήμως ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως πρὸς μελέτην τῆς Ἑλληνικῆς μουσικῆς εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα, περιῆλθε τὴν Χίον κατὰ τὰ ἔτη 1898-1899. Κατὰ τὴν ἐκεῖ παραμονὴν του ἀπετύπωσεν εἰς κυλίνδρους γραμμοφώνου διάφορα δημοτικὰ ἄσματα, τὰ ὁποῖα μετέγραψε κατόπιν εἰς Παρισίους εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν γραφὴν ὁ μουσικὸς *Paul le Flem*. Ἡ συλλογὴ αὕτη ἐξεδόθη ὑπὸ τὸν τίτλον: *Rapport sur une mission scientifique en Turquie, par H. Pernot, Paris MDCCCIII*, σ. 129.

Παλαιότερον τοῦ *Pernot*, κατ' ἐντολὴν ἐπίσης τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας τῆς Γαλλίας, εἶχεν ἔλθει εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁ γνωστὸς μουσικολόγος *L. A. Bourgault-Ducoudray*. Οὗτος ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, Μέγαρα, Σμύρνην καὶ Κωνσταντινούπολιν, ὅπου κατέγραψε διαφόρους λαϊκοὺς χοροὺς καὶ δημοτικὰ τραγούδια ἐμελέτησε δὲ καὶ τὴν Βυζαντινὴν Ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν.

Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του εἰς Παρισίους παρουσίασεν εἰς συναυλίαν μέρος τῆς μουσικῆς ταύτης, προκαλέσας βαθεῖαν ἐντύπωσιν διὰ τὴν πρωτοτυπίαν καὶ τὸν μελωδικὸν πλοῦτον τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησ. μουσικῆς, καθὼς καὶ τῆς δημοτικῆς.

Τὰ πορίσματα τῆς ἐργασίας του ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὰς μελέτας του: α) *Études sur la musique ecclésiastique grecque*, Hachette-Paris 1877 β) *Conférence sur la modalité dans la musique grecque* γ) *Trente Mélodies populaires de Grèce et d'Orient*. *H. Lemoine et Cie*, Editeurs-Paris.

Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι αἱ περιληφθεῖσαι μελωδία εἰς τὴν ὡς ἄνω συλλογὴν ὄχι μόνον δὲν εἶναι ἀπὸ τὰς καλυτέρας καὶ ἀντιπροσωπευτικωτέρας τῆς Ἑλληνικῆς δημοτικῆς μουσικῆς, ἀλλὰ καὶ μερικαὶ ἀπὸ αὐτὰς ὡς κείμενα καὶ μουσικὴ εἶναι συνθέσεις λογίων. Ἐπίσης δὲν ἀντιπροσωπεύονται τὰ πλέον χαρακτηριστικὰ τραγούδια, τὰ λεγόμενα τῆς «τάβλας» (ἐλευθέρου ρυθμοῦ), πρὸς δὲ καὶ οἱ Ἑλληνικοὶ χοροὶ μὲ τοὺς πανελληνίους ρυθμοὺς τῶν 7/8, τῶν 5/4, τῶν 6/4 ἢ τῶν 9/8.

Εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ *H. Pernot*, ὡς ἀνωτέρω, ἡ μουσικὴ ἔχει καταγραφῆ ὑπὸ τοῦ ἀρίστου μουσικοῦ *Paul le Flem*. Οὗτος ὅμως, ξένος πρὸς τοὺς τρόπους, τὰς κλίμακας καὶ τοὺς ρυθμοὺς τῆς Ἑλληνικῆς μουσικῆς, ἐφήρμοσεν εἰς τὰς καταγραφάς του τὴν τεχνικὴν τῆς Εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς. Οὕτω τὸν ρυθμὸν τῶν 5/4 κατέγραψεν εἰς τὰ μέτρα 2/4 καὶ 3/4 ἢ εἰς C καὶ 3/2¹. Τὸν ζεῖμπέκικον χορὸν (ἀριθ. 6) τῶν 9/8 εἰς τρία μέτρα τῶν 2/4, καὶ ἓνα τῶν 3/4 κ. ἄ. Οἱ ὅμοιοι ρυθμοὶ τῶν συρτῶν καὶ μπάλων 2/4 ἢ C κατεγράφησαν γενικῶς καλῶς.

Ἡ καταγραφὴ ὑπὸ τοῦ *Flem* τοῦ γνωστοῦ ἄσματος «Κάτω στὸ γιαλὸ» (ἀριθ. 44, σ. 60) εἶναι λανθασμένη, συγκρινομένη μὲ τὴν καταγραφὴν τοῦ 1880 ὑπὸ τοῦ Ἰ. Α. Σιγάλα² εἰς τὴν Βυζαντινὴν παρασημαντικὴν καὶ τὴν ἡμετέραν, ἣν καὶ παραθέτομεν.

Κά - τω στὸ για - λό, κά - τω στὸ πε - ρι - γιά - λι,
 κά - τω στὸ για - λό κον - τή, νε - ραν - τζού - λα φουν - τω - τή,
 κά - τω στὸ για - λό κον - τή, νε - ραν - τζού - λα φουν - τω - τή.

Τον

- Κάτω στὸ γιαλό, κάτω στὸ περιγιάλι
 κάτω στὸ γιαλό κοντή,
 νεραντζούλα φουντωτή. (δὶς)
- Πλένουν Χιώτισσες, πλένουν παπαδοπούλες,
 πλένουν Χιώτισσες κοντές,
 νεραντζούλες φουντωτές.

(Βλ. συνέχειαν τοῦ ἄσμ. εἰς χφον Α.Α. ἀρ. 2452, σ. 97-98, ἡ μουσικὴ: Ε.Μ.Σ. ἀρ. 7167).

Ἡ καταγραφὴ τοῦ ἄσματος ὑπὸ τοῦ *Flem* εἰς πεντάτονον ἀνημιτονικὴν κλίμακα εἰς οὐδεμίαν κλίμακα προσαρμόζεται ἀπὸ τὰς γνωστὰς Ἑλληνικὰς ἢ Ἐκκλησιαστικὰς.

Τον

¹ Βλ. τραγούδια ὑπ' ἀριθ. 14, 25, 40, 90, 101 κ. ἄ.

² Συλλογὴ ἐθνικῶν ἄσμάτων περιέχουσα 400 ἄσματα τονισθέντα ὑπὸ τοῦ Ἰ. Α. Σιγάλα, ἐν Ἀθήναις 1880, σ. 434.

Εἶναι περίεργον, ὅτι ἡ ἴδια μελωδία δι' ὄργανικὴν μουσικὴν ἔχει καταγραφῆ ἀπὸ τὸν ἴδιον καλῶς εἰς τὸν Δωριον τρόπον τοῦ πι καὶ κατὰ μετάθεσιν εἰς τὸ γέ (βλ. σ. 29, ἀρ. 62).

Ἡ ἠχογραφηθεῖσα ὑπ' ἐμοῦ μουσικὴ ὕλη περιλαμβάνει ἄσματα ἀπαντῶντα καὶ εἰς ἄλλους Ἑλληνικοὺς τόπους, ἤτοι ἀκριτικά, παραλογάς, λατρευτικά, τοῦ γάμου (νυφικᾶτα), εὐτράπελα, τῆς ἀγάπης κ.ἄ. καὶ λαϊκοὺς χορούς, ἐκτὸς τῶν πανελληνίως γνωστῶν, ὡς ὁ συρτός, ὁ μπάλος, ὁ καλαματιανός, κ.τ.λ., καρσιλαμάδες, τσιφτετέλι, ὁ ἄζιζιέ, τὸ μπογδάτι κ.ἄ.

Ὡς τοπικὸς χορὸς ἐπικρατεῖ ὁ νησιώτικος συρτός πού τελειώνει συνήθως μὲ μπάλον. Ἀπαντοῦν προσέτι εἰς ὠρισμένα χωρία καὶ εἰδικοί τοπικοὶ χοροὶ εἰς τὸν ρυθμὸν τοῦ συρτοῦ, μὲ ἰδιαιτέρας μελωδίας καὶ βήματα, ὅπως εἶναι ὁ Πυργούσι-κος, ὁ Βολισσιώτικος, ὁ δετὸς χορὸς τῶν Νενήτων, ὁ συρτὸς Μαστίχα, ὁ Κωλοσυρ-τός, ὁ Τρίπατος καὶ πιθανῶς καὶ ἄλλοι εἰς κέντρα τῆς νήσου τὰ ὅποια δὲν ἠρευνή-σαμεν ἐλλείψει χρόνου.

Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι ἔτι ὅτι ὑπάρχουν εἰδικὰ τραγούδια καὶ σκο-ποὶ (μελωδία), πού τραγουδοῦνται εἰς ὠρισμένους μῆνας ἀναλόγως τῆς ἐποχῆς, ὡς τὰ ἀποκριάτικα τραγούδια, τὰ λαμπριάτικα (λέγονται ἀπὸ ἄνδρες μόνον ἀνήμερα τῆς Λαμπρῆς), τὰ μαγιάτικα κ.ἄ. Μερικὰ ἀπὸ τὰ ἐποχιακὰ αὐτὰ ἄσματα τραγουδιοῦν-ται εἰς εἰδικοὺς σκοποὺς κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν ὠρισμένων ἐργασιῶν, ὅπως ὁ Θεριστι-κάτος, πού τὸν λένε ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ὅταν θερίζουν, ὁ Σχινιατικός, ὅταν κεν-τοῦν, δηλ. κάνουν τομάς εἰς τὸν κορμὸν τοῦ δένδρου διὰ τὴν ἐξαγωγήν τῆς μαστί-χης κατὰ τὸν μῆνα Ὀκτώβριον, ὁ Δεκαφίτικος, ὅταν σκαλίζουν τὴν φυτεῖαν τοῦ βαμβακιοῦ κ.ἄ.

Οἱ περισσότεροι χοροὶ εἰς τὴν Χίον ἐκτελοῦνται κατὰ τὰς ἀπόκρεως, ὅτε δὲν τραγουδοῦν μόνον εὐθύμα καὶ εὐτράπελα τραγούδια, ἀλλὰ καὶ πολὺστιχα, δηλ. πα-ραλογάς, ἀκριτικά, τῆς δουλειᾶς κ.ἄ.

Εἰς Μεστά¹ ἡ Καλλιόπη Λυμπουσάκη, ἐτῶν 58, ἐτραγούδησεν ὡς ἀποκριά-τικο τραγούδι τὴν κατωτέρω παραλογίην.

¹ Ἀπὸ τὴν θέσιν αὐτὴν θεωρῶ καθήκόν μου, ὅπως εὐχαριστήσω τὸν Παπα-Κωνσταν-τῖνον Λυμπουσάκη καὶ τὴν οἰκογένειάν του διὰ τὴν συμπαράστασιν καὶ τὴν βοήθειάν των εἰς τὴν ἐπιτυχῆ ἠχογράφησιν χορῶν καὶ τραγουδιῶν εἰς Μεστά. Ἐπίσης τοὺς Νικ. Ριάλλην, πρόεδρον τῆς Κοινότητος καὶ Νικ. Ντούλην, διδάσκαλον, διὰ τὴν ἐργασίαν μου εἰς Πυργί, καθὼς καὶ τοὺς προέδρους τῶν διαφόρων κοινοτήτων, ὅπου εἰργάσθην, καὶ πάντας τοὺς καθ' οἷονδήποτε τρόπον συντελέσαντας εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἀποστολῆς μου ταύτης.

—«Ο Γιάννης ὁ πραγματευτῆς πῶχ' ὄμορφη γυναῖκα κτλ.
καθὼς καὶ τὸ ἀκριτικόν:

—«Πάλ' ἄρχισε ὁ Γιαννακῆς νὰ κάμη τὸ ζευγάρι,
σπέρνει σιτάρι γιὰ ζωή, κριθάρι γιὰ τοὺς μαύρους» κτλ.

Τὰ δύο ἄσματα ταῦτα ἄδονται εἰς τὸν αὐτὸν σκοπὸν, ὅπως καὶ τὰ περισσότερα διηγηματικὰ πολύστιχα τραγούδια· χορεύονται δὲ εἰς τὸν ρυθμὸν τοῦ δετοῦ χοροῦ, ὅστις εἶναι διαδεδομένος εἰς ὅλην τὴν νῆσον. Τὸ τραγούδι τοῦ «Κάστρου τῆς Ῥοιάς» χορεύεται ἐπίσης εἰς συρτόν. Τὸ «Μηλίτσα πού 'σαι στὸν γκρεμὸ» εἰς Καλαματιανόν, τὸ τραγούδι τῆς «Σούσας» εἰς βαρὺν δετὸν ἢ συρτόν ἀργόν, ἢ «Ἐβραιοπούλα» (ἓνα Σαββάτο βράδυ· μιὰ Κυριακὴ πρωτὶ) εἰς συρτόν καὶ μπάλον, τὸ «Μιὰ πέρδικα παινεύτηκε» εἰς συρτόν δετὸν κ.ἄ.

Ἀπὸ τὸ μουσικὸν συγκρότημα τῶν Μεστῶν τοῦ Δημ. Λυμπουσάκη (βιολί, σαντούρι, τραγούδι) ἠχογράφησα διαφόρους τοπικοὺς χοροὺς καὶ τραγούδια.

Ἀπὸ τὰ Μεστὰ δημοσιεύομεν τὸ ἀποκριάτικο εὐτράπελο τραγούδι «Κάτω στὸ Μαρουλόκαμπο» εἰς ρυθμὸν γοργὸν συρτοῦ-δετοῦ. Ὁ τόνος τοῦ si^b μετετέθη εἰς τὸ do² καὶ ἡ μελωδία ἀνήκει εἰς τὸν τρόπον τοῦ fa, ἀντίστοιχον τοῦ τρίτου ἤχου τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς (fa·do).

Κάτω, μωρέ, κάτω στὸ — Μαρουλόκαμ —
πο, κάτω στὸ Μαρουλόκαμπο δὺο — γριάδες —
ἔμα λώ ναν — ἡ μιὰ, μωρέ, ἡ
μιὰ 'λε γε τῆς ἀλλο — νῆς, ἡ μιὰ 'λε γε τῆς
ἀλλο — νῆς, ἐσὺ τὸν ἄντρα μου 'χεις —

Τον.

Κάτω, μωρέ, κάτω στο Μαρουλόκαμπο,
 κάτω στο Μαρουλόκαμπο, δυὸ γριάδες ἐμαλώναν
 ἢ μιά, μωρέ, ἢ μιά ἔλεγε τῆς ἄλλονῆς,
 ἢ μιά ἔλεγε τῆς ἄλλονῆς, ἐσὺ τὸν ἄντρα μου ἔχεις.
 — Ἄν ἔχω¹ ἔγω τὸν ἄντρα σου, νὰ πάθω καὶ νὰ ράνω,
 νὰ γκρεμιστῶ¹ ἀπ' τὰ λάχανα, νὰ πέσω στὰ μαρούλια
 ὅ κι ἀπ' τὰ¹ μαρούλια στὸ τυρί, κι ἀπ' τὸ τυρὶ στὴν πίττα
 νὰ μὲ¹ πειροβολήσουνε μ' αὐγὰ ξεφλουδισμένα
 καὶ νὰ μὲ κουκουλώσουνε μ' ἓνα σωρὸ καρύδια,
 ν' ἀράξουν καὶ τὰ δόντια μου σὲ μιά χλωρὴ μυζήθρα,
 καὶ νὰ ἔχω καὶ στὸ πλάϊ μου μίαν ἄμολα² μασίχα.
 (Λ.Α. ἀρ. χφου 2452, σ. 8, ἢ μουσικὴ εἰς Ε.Μ.Σ., ἀρ. 7074).

Ἐκ τοῦ ἠχογραφηθέντος εἰς Πυργὶ ἀξιολόγου μουσικοῦ ὕλικου ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον ἔχει ὁ τοπικὸς χορὸς ὁ καλούμενος *Πυργούσικος*. Χορεύεται ἀπὸ δύο ἄνδρας καὶ μίαν γυναῖκα, ἡ ὁποία χορεύει καὶ ἐλίσσεται μεταξύ των (βλ. εἰκ. 1). Εἰς τὴν

Εἰκ. 1. Πυργούσικος χορὸς.

ἀρχὴν ὁ χορὸς ἐκτελεῖται μᾶλλον εἰς μέτριον ρυθμὸν καὶ τελειώνει μετὰ τὴν ἐπανάληψιν μὲ τὸ «γεμᾶτο», πού παίζεται εἰς ρυθμὸν ταχὺν καὶ ζωηρόν. Χορεύεται δὲ τρία βήματα ἔμπρός, ξεκινῶντας μὲ τὸ ἄριστερόν καὶ δύο πίσω. Ὁ Πυργούσικος χορὸς ἀνήκει εἰς τὸν τρόπον τοῦ πιί, ὅστις ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸν μέσον τοῦ τετάρτου ἤχου τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, τὸν ὀνομαζόμενον καὶ Λέγετον. Ἐν σχέσει δὲ μὲ τοὺς ἀρχαίους τρόπους ὑπάγεται εἰς τὸν Δώριον.

¹ μωρέ. ² ἄμολα=γαλόνι, μικρὴ ντραμουτσάνα.

ΜΟΥΣΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΕΙΣ ΧΙΟΝ

♩ 132 - 136 - 144

ΤΣΑΜΠΟΥΝΑ

1) ΤΟΥΜΠΙ

Ἰδιότυπος εἶναι ἐπίσης καὶ ὁ Πυργούσιος τραγουδιστὸς σκοπὸς καὶ γενικώτερον τὰ πυργούσικα τραγούδια ἐλευθέρου ρυθμοῦ, τὰ λεγόμενα τοῦ τραπεζιοῦ. Εἰς αὐτὰ ἀρχίζει ἓνας τραγουδιστὴς τὸν σκοπὸν καὶ πρὶν ὀλοκληρωθῆ ὑπ' αὐτοῦ ὁ στίχος, ὅστις καλύπτεται συνήθως ἀπὸ τὸ πρῶτον μέρος τῆς μελωδίας, οἱ ἄλλοι τραγουδισταὶ ἐπαναλαμβάνουν ἐν χορῶ τὸν ἴδιον σκοπὸν ἀρχίζοντες ὅμως ἀπὸ τὴν τελευταίαν λέξιν τοῦ στίχου. Ὁ κύριος τραγουδιστὴς συνεχίζει τὸ τραγούδι, ἀρχίζοντας

Εἰκ. 2. Τσαμπούνα: Γεώργιος Μιχαλιός, ἐτῶν 63.
Τουμπὶ: Νικόλαος Ξηντάρης, ἐτῶν 39.

καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν τελευταίαν πάντοτε λέξιν τοῦ στίχου. Ἀπὸ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτὴν δημιουργεῖται μία ρευστότης εἰς τὸν ρυθμὸν, καθὼς καὶ ἐν εἶδος ὑποτυπώδους πρωτογόνου ἁρμονίας μὲ διάτονα διαστήματα ὄργανα ἐν χρήσει εἶναι ἡ τσαμπούνα καὶ τὸ τουμπὶ (εἰκ 2). Ὁ τρόπος αὐτὸς ποὺ τραγουδοῦν οἱ Πυργούσιοι ἔχει μεγάλην ὁμοιότητα μὲ τὸν Πλωμαρίτικον σκοπὸν τῆς Μυτιλήνης.

Εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν πολυστίχων τραγουδιῶν (ἀκριτικῶν, παραλογῶν κ.ἄ.) συνηθίζουσι εἰς τὴν Χίον νὰ παρεμβάλλουσι εἰς κάθε ἓνα ἢ δύο στίχους «γυρίσματα» εἰς ὀκτασυλλάβους στίχους, πού τὰ τραγουδοῦν εἰς ρυθμὸν ταχύτερον τῆς κυρίας μελωδίας. Οὕτω διασπᾶται ἡ μονοτονία πού θὰ προέκυπτε διὰ τῆς συνεχοῦς ἐπαναλήψεως τοῦ σκοποῦ τοῦ δεκαπεντασυλλάβου.

Παραθέτομεν ὡς παράδειγμα τὸ τραγούδι (παραλογή) τῆς Σούσας μετὰ τὰ γυρίσματα, ὅπως τὸ ἐτραγούδησεν ἡ Καλλιόπη Δημητράκη, ἑτῶν 57, ἀπὸ τὴν Καλαμωτὴν. Ἡ μελωδία ἀνήκει εἰς τὸν τρόπον τοῦ μι⁻¹ καὶ ὁ τόνος τοῦ sol⁻¹ μετετέθη εἰς τὸ do. Τὸ γύρισμα εἶναι εἰς ρυθμὸν 4/8 (♩ ~ 120) εἰς δύο κινήσεις καὶ ἡ κυρίως μελωδία εἰς 6/8 (♩. ~ 60), ἐπίσης εἰς δύο κινήσεις.

♩ ~ 120

ΓΥΡΙΣΜΑ

Ἔ. λα νά.σαι, νά.σαι—, νά. .σαι, ἔ ρω. τα, π'ὰ νά. δε -

♩. ~ 60

ΑΣΜΑ

μά. σε. Ma. ί. ου δε - κα. τέ. σε. ρις —

π'α. νοί. γει τὸ — λου. λού - δι ἀ. κού. σα. τέ μου

νά — σὰς πῶ — τῆς Σού. σας τὸ — τρα - γού - - δι.

ΓΥΡΙΣΜΑ

ἴω! π'ὰ νά. δε. μά. σε —, μοῖ - ρα, 'κεῖ πού 'γά. πουν δέν — ε -

♩. ~ 60

ΑΣΜΑ

πῆ - ρα Ἡ Σού. σα ἦ - ταν ἔ μορ. φη

σὰν κα. να. ριᾶς — κα - νά - - ρι, στοῦ γε. λε. κιοῦ σου —

τ'άρ. με - νο νά 'μουν που. λίν — πε - τά. με - νο

πού 'γά-παν τὸ Ζε-ρί-μπα-λην τὸ κάλ-λιον παλ-λη-

κά-ρι, τὰ μα-τά-κια σου-τὰ- μαῦ- - ρα

δά- μὲ κά-νου-νε — κομ- - μά- - τια.

Τον

Ἔλα νά'σαι, νά'σαι, νά'σαι,
ἔρωτα π' ἀνάθεμά σε.

Μαῖον δεκατέσσερεις, π' ἀνοίγει τὸ λουλούδι,
ἀκούσατέ μου νὰ σᾶς 'πῶ τῆς Σούσας τὸ τραγούδι.

ὦ! π' ἀνάθεμά σε, μοῖρα,

'κεῖ πὸν 'γάπουν δὲν ἐπῆρα.

Ἡ Σοῦσα ἦταν ἔμορφη, σὰν καναριᾶς κανάρι.

στοῦ γελεκιοῦ σου τ' ἄρμενο

νά' μουν πουλὶ πετάμενο,

πὸν 'γάπαν τὸ Ζερίμπαλην τὸ κάλλιον παλληκάρι,

τὰ ματάκια σου τὰ μαῦρα

θὰ μὲ κάνουνε κομμάτια.

'Ηγάπαν τον κ' ἠγάπαν την χρόνους δεκατεσσάρους,

Καλαματιανέ μ' ἄερα,

πὸν φουσᾶς νύχτα καὶ μέρα.

Μ' ἀλήθεια τ' ἀδερφάκιν της ἔλειπε στοὺς οὐρσάρους,

σὰ σὲ δῶ, σὰ σ' ἀπαντήσω,

ντρέπομαι νὰ σοῦ μιλήσω.

(Βλ. συνέχειαν τοῦ ᾄσματος: Λ.Α. χφον ἀρ. 2452, σ. 50-53. Ἡ μουσικὴ εἰς Ε.Μ.Σ. ἀρ. 7129).

Εἰς τὰ Νένητα ἠχογράφησα ἐκτὸς τοῦ τοπικοῦ συρτοῦ «χορὸς Τρίπατος» καὶ τὸ τραγούδι «Δώδεκα χρονῶ κορίτσι χήρα πᾶ' στὴ μάννα της» καὶ διάφορα ἄλλα, ἔρωτικά, νανουρίσματα, μοιρολόγια, ἀμανέδες, καθὼς καὶ ὄργανικὴν μουσικὴν (βιολὶ καὶ σαντούρι). Μεταξὺ ἄλλων ᾄσμάτων ἔπαιξαν εἰς μουσικὴν συρτοῦ

χοροῦ τὸ τραγούδι «Τοῦ Κίτσου ἡ μάνα κάθονταν», τὸ ὁποῖον ἐτελείωσαν μ' ἓνα μπάλον εἰς στίχους λαϊκοὺς ἐρωτικούς.

Εἰκ. 3. Καλημασιώτικος χορός.
(Μὲ τοπικὴν ἐνδυμασίαν Καλημασιᾶς)

Εἰς Βολισσὸν τοπικὸς χορὸς θεωρεῖται ὁ Βολισσιανὸς συρτὸς «Στὴν Ἁγιά Μαρκέλλα, μέσ' στὸν ποταμό», τὴν μουσικὴν τοῦ ὁποῖου δημοσιεύομεν κατωτέρω.

♩ ~ 88. 92

Στὴν Ἁγιά Μαρκέλλα μέσ' στὸν ποταμό
 μό στὴν Ἁγιά Μαρκέλλα μέσ' στὸν ποταμό
 μό ἐκεῖ τὴν πρωτοβρῆ κατὴν
 κόρη π' ἀγαπῶ ἐκεῖ τὴν πρωτο
 βρῆ κατὴν κόρη π' ἀγαπῶ.
 Τον

Στὴν Ἁγιά Μαρκέλλα μέσ' στὸν ποταμὸ (δὶς)
 ἐκεῖ τὴν πρωτοβρῆκα τὴν κόρη π' ἀγαπῶ. (δὶς)
 Ἔχασα μαντήλι μ' ἑκατὸ φλουριά,
 κ' ἔμαθα πὼς τό' βρε μιὰ κόρη στὸ Βαθειά.
 5 Δῶσ' μου τὸ μαντήλι καὶ κράτα τὰ φλουριά,
 γιατί μοῦ τὸ κεντοῦσε μιὰ κόρη τοῦ παπᾶ.

(Λ.Α. ἀρ. χφου 2452, σ. 148. Μουσικὴ εἰς Ε.Μ.Σ., ἀρ. 7205).

Ἐπίσης ἐνδιαφέρον παρουσιάζει καὶ τὸ τραγούδι «Ὅσο κανκιόμουν κ' ἦλεγα μαῦρος μὴ μὲ φιλήση», τοῦ ὁποίου παραθέτομεν δύο παραλλαγὰς. Τὴν πρώτην ἔτραγούδησεν ὁ Μηνᾶς Μελάς, ἐτῶν 30, καὶ τὴν δευτέραν ὁ Μιχ. Κουγιούλης, ἐτῶν 64, πρόεδρος τῆς κοινότητος Βολισσοῦ.

112 - 116

A] 1

Ὅ - σο - καυ - κιό - - - - - καυ - κιό - μουν κ' ἦ - λε - γα μαῦ -

ρος - μὴ - - - - - μὲ φι - λή - ση τό - - - - - σοῆ (αὐ -

γή, τό - σοῆ αὐ - γή - - - - - μὲ - πλά - νε - σε

A] Τον. B] Τον.

100 - 104

A] 1

Ὅ - σο - καυ - χιό - - - - - καυ - χιό - μουν κ' ἦ - λε - γα μαῦ -

ρος - μὴ - - - - - μὲ φι - λή - ση, μὰ - - - - - για - - - - - τοῦ

μὰ - - - - - μὰ για τοῦ μαύ - ρου τὸ - - - - - φι - λί - - - - -

A] Τον. B] Τον.

“*Όσο κανχιό-, κανχιόμουν κ’ ἤλεγα, μαῦρος μὴ μὲ φιλήση
μάγια τοῦ μα-, μάγια τοῦ μαύρον τὸ φιλί, πέραμα θὰ περάσω
νὰ πά, νὰ βρω τὴ μάνα του, νὰ τὴν καλαρωτήσω,
τί ἔτρωγε στὸ γκάστρι της καὶ μύριζεν ὁ γιός της.*”

5 *Ρόδά ἔτρωγε τὸ ταχινό, μῆλα τὸ μεσημέρι
κ’ ὕστερ’ ἀπομεσήμερα τὸν κρίνο τὸν ἀφραῖτο
κ’ ἔκανε τὸν χρυσὸν ὑγιό, τὸν μοσχομυρωδάτο,
ρόδό ἔτρωγε τὸ ταχινό;*

(Λ.Α. ἀρ. χφου 2452, σ. 162. Ἡ μουσικὴ Ε.Μ.Σ. ἀρ. 7220).

Ἡ μελωδία τῆς ἀνωτέρω 1ης παραλλαγῆς περιέχει δύο μουσικὰ θέματα εἰς τοὺς τρόπους τοῦ μι καὶ γέ (τον. sol⁻² = fa⁻² = mi⁻² = ré⁻²). Ἡ δευτέρα παραλλαγή, τῆς ὁποίας τὸ κείμενον εἶναι πληρέστερον, εἶναι χαρακτηριστικὴ, διότι ἡ τελικὴ κατάληξις μὲ τὴν ὑποτονικὴν ἐνθυμίζει τὴν τεχνικὴν τῶν μελωδιῶν τοῦ 1ου ἤχου τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς.

Ἐκ τῆς λαογραφικῆς ὕλης ποὺ κατέγραψα ἀναφέρω τὸ ἔθιμον τοῦ Λαζάρου εἰς τὸ χωρίον Βροντάδες. «Κάθε χρόνο τὴν Κυριακὴν τῶν Βαγιῶν τὰ μικρὰ κορίτσια γυρίζουν στὰ σπίτια καὶ τραγουδοῦν τὸν Λάζαρο, κρατῶντας μιὰ κούκλα, τὴν ὁποίαν κάμνουν μὲ μιὰ μεγάλη ξύλινη κουτάλα, τρουπητή, τὴν ὁποίαν ντύνουν μὲ ροῦχα μωροῦ. Κρεμοῦν δὲ πολύχρωμες μακριῆς κορδέλλες. Τὴν ὥρα ποὺ λένε τὸν Λάζαρο χορεύουν ρυθμικῶς τὴν κούκλα. Τὸ ἄλλο κοριτσάκι κρατεῖ τὸ καλάθι ὅπου βάζουν τ’ αὐτὰ ἢ τὰ χρήματα ποὺ τοὺς δίνουν γιὰ οἰγάλο. Συγχρόνως ἄδεται τὸ γνωστὸν ᾄσμα.

«*Σήμερα ἔρχεται ὁ Χριστός*» κτλ. Εἰς τὸ τέλος λέγουν ὡς γύρισμα:
— «*Δεντρολίβανο καὶ κυπαρίσσι
καὶ στὴν πόρτα σας μιὰ κρούα βρούση*».

Εἰς τὴν Χίον τὰ ἐν χρήσει μουσικὰ ὄργανα σήμερον εἶναι: τσαμπούνα - τουμπι (Μεστὰ - Πυργί), σαντούρι (Μεστὰ - Χώρα (Χίος) - Νένητα), βιολι (Μεστὰ - Νένητα - Βολισσός), κλαρίνο (Βροντάδες). Τὰ ὄργανα ταῦτα ὑπάρχουν κατὰ πληροφρορίας μας καὶ εἰς ἄλλα χωρία τῆς νήσου, τὰ ὁποῖα δὲν ἐπεσκεψθήμεν.

Τὰ κάλαντα λέγονται μὲ *ταραμποῦκες* (πύλινες), ἐγχωρίας κατασκευῆς, διακοσμημένας μὲ λευκὰ στολίδια. Ὑπάρχουν εἰς τὸ ἐμπόριον 3 μεγέθη.

Mission musicale folklorique à l'île de Chios

par St. Caracassis

Pendant sa mission à Chios, du 24 août au 13 septembre 1963, l'auteur a travaillé dans la capitale de l'île et notamment dans la région sud de l'île. Il a effectué des recherches dans les villages suivants: *Mesta*, *Pyrghi*, *Armolia*, *Kalamoti*, *Nenita*, *Kalimassia* et dans deux villages de la région nord: *Vrondades* et *Volissos*.

Il a obtenu 158 enregistrements sur bandes de magnétophone, de chansons et de danses populaires, et a collectionné également diverses moeurs, coutumes, légendes et contes.

L'auteur, examinant la musique populaire de cette île, mentionne deux collectionneurs Français: Bourgault-Ducoudray et Hubert Pernot, qui les premiers avaient transcrit en notation européenne des chansons et des danses populaires grecques, et il émet quelques objections quant à la justesse rythmique et modale de certaines transcriptions publiées dans leurs collections (voir p. 275-276 les exemples 1-2 et 3).

Les chansons et danses enregistrées à Chios appartiennent à des catégories communes à toute la Grèce, soit: chansons cultuelles, d'amour, de mariage et aussi chansons satiriques, chansons de la balançoire etc.

Il est à noter qu'à Chios on chante différentes chansons saisonnières, durant les travaux agricoles, récolte du mastic ou du coton, et surtout pendant le carnaval où l'on chante non seulement des chansons gaies et satiriques mais aussi des ballades que l'on danse sur un rythme de syrtos (χορός δειτός). A la page 278 est publiée la musique d'une chanson gaie de Carnaval du village de Mesta. Le mode de *Fa* correspond au 3ème mode de la musique ecclésiastique byzantine.

La danse «syrtos», répandue dans les îles, se termine par un «balos». Certains villages possèdent des danses locales à rythme de syrtos, mais avec une mélodie, des paroles et des pas différents, qui sont désignées du nom de leur localité d'origine. Les plus connues sont: «le Pyrghoussicos», le «Volissioticos», la danse de «Nenita» (tripatos) etc. On y danse également toutes les autres danses connues en Grèce, sauf le tsamicos.

Le «syrtos» et le «balos» du village de Pyrghi, sont dansés par une

dame et deux cavaliers (voir photo p. 278), accompagnés par les instruments nommés «tsambouna» (ἄσκαυλος c.à.d. cornemuse) et toubi (petit tambour) dont on joue avec deux baguettes (voir photo p. 280 et musique p. 279). La musique de cette danse appartient au mode «messos» ou «λέγετος» du 4ème mode ecclésiastique byzantin et correspond au mode Dorien (de Mi) des anciens Grecs.

Les chansons non dansées, dites de la table, du village de Pyrgi, présentent également un intérêt particulier pour la façon dont elles sont chantées. Le chanteur chante en mouvement libre (ad libitum) la mélodie, qui est reprise par le groupe des chanteurs avant que celui-ci ne termine sa phrase créant ainsi un genre d'harmonie primitive, dissonante.

A Chios on exécute les chansons polystiques acritiques et les ballades, qui sont en vers de 15 syllabes, en intercalant entre un ou deux vers un «tsakisma» (ritournelle) de huit syllabes qui est chanté sur un rythme plus vif que la mélodie principale. Ainsi la mélodie qui risquerait d'être monotone prend une allure plus variée. A la page 281 est publiée la musique de la Ballade de «Soussa». La mélodie appartient au mode de *mi* qui correspond au 4ème mode de la musique ecclésiastique Byzantine «Messos» (ou λέγετος).

Le rythme est de 6/8 et le rythme du «tsakisma» de 4/8 en deux mouvements.

L'auteur publie également, à la page 284, la danse dite syrto de Volissos, ainsi qu'une chanson en deux variations. La première présente deux motifs musicaux dans les modes de *mi* et de *ré*; la seconde variation finit sur une cadence, qui rappelle la technique de la mélodie du 1er mode de la musique ecclésiastique byzantine.

Les instruments de musique qui sont employés par les ensembles populaires à Chios sont aujourd'hui la «tsambouna» (cornemuse) le «tubi», le santouri (cymbalum) le violon et la clarinette.

Les kalanda (ou chansons de quête) sont dites avec accompagnement de «taraboukas» (en terre cuite) décorées, de fabrication locale, qui sont vendues dans le commerce en trois modèles différents.

Ε΄.

ΜΟΥΣΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΕΙΣ ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΝ (4 ΙΟΥΛΙΟΥ - 3 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1962)

ΥΠΟ ΣΠΥΡ. ΠΕΡΙΣΤΕΡΗ

Ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς Εὐρυτανίας ἐγένετο ἠχογράφησις μουσικῆς ὕλης τὸ πρῶτον κατὰ τὴν ἐκεῖ ἀποστολὴν μου τὸν Αὐγούστον τοῦ ἔτους 1959¹. Πρὸς συνέχισιν καὶ συμπλήρωσιν τῆς ἐργασίας ταύτης ὠργανώθη ὑπὸ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου δι' ἐμοῦ δευτέρα ἀποστολὴ ἀπὸ τῆς 4ης Ἰουλίου μέχρι τῆς 3ης Αὐγούστου τοῦ ἔτους 1962 εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην. Ἔργασθεις εἰς τὰ χωρία : Δομιανοί, Ροσκά, Μυρική, Ψανά, Δομνίστα, Φουρνά, Φιδάκια καὶ Συγκρέλλον συνέλεξα δι' ἠχογραφήσεως ἐπὶ ταινιῶν μαγνητοφώνου 228 ἄσματα διαφόρων κατηγοριῶν, τῶν ὁποίων τὰ πλεῖστα ἄδονται πρὸς διαφόρους χορούς, ἐνῶ ἄλλα εἶναι ὄργανικά.

Τὸ μουσικὸν ὕλικόν τοῦτο κατεγράφη ἀρχειακῶς εἰς τὸ βιβλίον εἰσαγωγῆς μουσικῆς ὕλης τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου ὑπ' ἀριθ. 6642 - 6929 πρὸς περαιτέρω μουσικολογικὴν ἐπεξεργασίαν. Συμπληρωματικῶς πρὸς τὴν ἐργασίαν ταύτην ἠχογραφήθη ἔτι καὶ κατεγράφη ἄλλη ποικίλη λαογραφικὴ ὕλη, ἣ ὁποία ἀναφέρεται εἰς ἐκδηλώσεις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ὡς καὶ εἰς λατρευτικὰ ἔθιμα τοῦ γάμου κ.λ.π. Τὰ κείμενα τῶν ἄσμάτων, μετὰ σχετικῶν πρὸς τὴν ἀποστολὴν ταύτην φωτογραφιῶν, κατετέθησαν εἰς τὸ Λ.Α. εἰς χειρόγραφον ὑπ' ἀριθ. 2451 ἐκ σελ. 346.

Ὡς γνωστὸν εἰς ἐκάστην περιοχὴν εἴτε τῆς ἠπειρωτικῆς εἴτε τῆς νησιωτικῆς Ἑλλάδος ἀπαντοῦν ἄσματα, τὰ ὁποῖα ἄδονται ἐπίσης καὶ εἰς ἄλλας ἑλληνικὰς περιοχάς, πανελληνίως οὕτω διαδεδομένα. Ἐπίσης ἄσματα τῶν ὁποίων τὰ χαρακτηριστικά, μουσικὰ καὶ ποιητικὰ στοιχεῖα, προέρχονται ἐξ ἄλλων γειτονικῶν περιοχῶν ἢ καὶ ἐκ μεμακρυσμένων, τὰ ὁποῖα ἔχουν προσαρμοσθῆ πρὸς τὸ τοπικὸν μουσικὸν ἰδίωμα. Ἀντιστοίχως ὅμως ὑπάρχουν καὶ ἄσματα ἐπιχωριάζοντα, τὰ ὁποῖα, ὡς δημιουργία, προέρχονται ἐκ τοπικῶν ἱστορικῶν καὶ κοινωνικῶν συνθηκῶν μὲ ἰδιότυπα χαρακτηριστικά, διαφέροντα οὕτω ἀπὸ ἄλλας περιοχάς.

Ἄσματα τοῦ εἴδους τούτου, ἥτοι μὲ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά, ἀνεύρομεν εἰς τὴν περιφέρειαν ταύτην, τὰ γαμήλια, καθὼς καὶ τὰ ἄδόμενα πρὸς ἓνα χορὸν τοπικόν, ὃ ὁποῖος κοινῶς ὀνομάζεται «Στό»². Γαμήλια ἄσματα ἐπέτυχον νὰ ἠχογραφήσω καὶ κατὰ τὰς δύο ταύτας ἀποστολάς εἰς δύο γάμους, τοὺς ὁποίους εἶχον τὴν εὐκαι-

¹ Βλ. ἐκθεσιν εἰς Ἐπετ. τοῦ Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. 11/12 (1958-59), ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 320-327.

² Βλ. περὶ τοῦ χοροῦ τούτου εἰς προηγουμένην ἐκθεσιν ἀποστολῆς μου εἰς Εὐρυτανίαν· ἐνθ' ἄνωτ., σ. 324.

φκή - ησ' τα, μαν - νού - λα - - - αμ',
 τὰ - - - προι - - - κιά - - -, φκή - ησ' τα, μαν -
 νού - - - λα - αμ', - - - τὰ - - - προι - - -
 κιά - - - νὰ - - - ζή - σω -
 νὰ - - - τὰ - - - χαι - ρω - ραι - - .

Λειῶσαν τὰ χιόνια στά-ι-βουνά
 φκήσ' τα, μαννούλα μ', τὰ προικιά,
 νὰ ζήσω νὰ τὰ χαίρωμαι
 κ' ἰγὼ κὶ τ' αἰταίρι μου.

5 — «Μὲ τὴν εὐχὴ μ', κορίτσι μου,
 νὰ ζήσης, νὰ τὰ χაίρεσι (δὶς)
 κ' ἔσὸν καὶ τ' αἰταίρι σου».

— «Φκήσ τ', ἀδερφάκια μ', τὰ προικιά κλπ.

Τὴν πρωΐαν τῆς Κυριακῆς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμπροῦ γίνονται αἱ σχετικαὶ

Εἰκ. 1. Τὸ ξύρισμα τοῦ γαμπροῦ.

ἔκκινεῖ ὁ γαμπρὸς ἐν πομπῇ πρὸς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης διὰ τὰ στεφανώματα καὶ ᾄδεται τὸ κατωτέρω τραγούδι.

1 Ἄι ντε, Συ - μπε. - - , γιέ μου, συ - μπε - - δερ -
 κό - - - σου - - - τά - - - ζε - - - ται ἔ - - - συ -
 μπε - - - δερ. κό - - - σου - - - τά - - - ζε - - - ται - - - νά
 πά - - - η γιά - - - τή νύ - - - φη.
 2 Ἄι ντε, Μὲ - - - τή - - - μω - - - ρέ μὲ - - -
 τή - - - νν εὐ - - - χή - - - ησ' μαν - - - νού - - - λα μου...

Τον

Συμπεθερὸ συντάζεται νὰ πάη γιὰ τὴ νύφη.

— «Μὲ τὴν εὐχή σ', μαννούλα μου, νὰ πάγω γιὰ τὴ νύφη».

— «Μὲ τὴν εὐχή μ', παιδάκι μου, νὰ πάης γιὰ τὴ νύφη».

Καλὰ πῆγαν, καλὰ ἔσωσαν, καλὰ πῆσαν τὴ νύφη

5 καὶ στὸ γοργό της γύρισμα ἤρχανε στὸ ποτάμι.

Στοιχειὸ βῆκε, καρτέρησε στὴν ἄκρη στὸ ποτάμι

πιάνει τῆς νύφης τ' ἄλογο καὶ τὸ γαμπρὸ ἀπ' τὸ χέρι.

— «Γαμπρέ μου, τὰ περατικά γιὰ νὰ περάσ' ἡ νύφη».

— «Ὅχιτὼ χιλιάδες τὰ φλωριά κ' ἐννιὰ χιλιάδες νύφη».

Κατὰ τὴν πομπὴν ταύτην προηγεῖται εἰς ἕκ τῶν συγγενῶν τοῦ γαμπροῦ κρατῶν τὸ φλάμπουρο (σημαίαν). Μόλις δὲ φθάσουν εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύφης ᾄδουν οἱ συμπεθεροὶ τῆς νύφης τὸ κατωτέρω τραγούδι.

Τί νος εἶν' τὰ φλάμπουρα τ' ἄσπρα καὶ τὰ κόκκινα;
 Τ' κὺρ γαμπροῦ εἶν' τὰ φλάμπουρα τ' ἄσπρα καὶ τὰ κόκκινα.

Τίνος εἶν' τὰ φλάμπουρα
 τ' ἄσπρα καὶ τὰ κόκκινα;
 Τ' κὺρ γαμπροῦ εἶν' τὰ φλάμπουρα
 τ' ἄσπρα καὶ τὰ κόκκινα.

Ἡ νύφη μετὰ τὴν ἄφιξιν τῶν συμπεθερῶν, δηλ. τῆς ἀκολουθίας τοῦ γαμπροῦ, ἀποσύρεται εἰς ἓνα δωμάτιον τῆς οἰκίας της, διὰ νὰ στολισθῆ. Οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ φίλοι τῆς τραγουδοῦν κατὰ τὴν ὥραν τοῦ στολίσματος διάφορα σχετικά τραγούδια μεθ' ὧν καὶ τὸ κατωτέρω.

Ἄ νοι ξα χρυσὴ βαλίτσα
 κι' ἔβα λᾶσιν μένιο χτένι.

Ἄνοιξα χρυσῆ βαλίτσα (ἢ κασέλλα)
 κ' ἔβγαλ' ἀσημένιο χτένι,
 νὰ χτινίσωμι τὴ νύφη·
 ὁ γαμπρὸς τὴν περιμένει.

Ἡ νύφη ἀποτεينوμένη πρὸς τὴν μητέρα της τραγουδεῖ.

Πότε μαλώσαμ' ἀντάμα
 καὶ μὴ στέλνεις τόσ' ἀλάργα.

Ἔτρωγα, δὲν ἔτρωγα
 μῶλεγες πὼς ἔτρωγα.

Ἰδιαιτέρως συγκινητικὴ καὶ ἐπιβλητικὴ εἶναι ἡ στιγμή καθ' ἣν ἡ γαμήλιος πομπὴ μετὰ τὴν στέψιν ἔχει φθάσει πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ γαμπροῦ.

Εἰκ. 2. Ἡ νεόνυμφος πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ γαμπροῦ.

Πρὸ τῆς εἰσόδου ἴστανται ὁ πεθερὸς καὶ ἡ πεθερὰ περιμένοντες νὰ ὑποδεχθοῦν τὴν νύφη. Πρὶν αὕτη κατέλθῃ ἀπὸ τὸ λευκὸν ἄλογο, τῆς προσφέρουν μέλι διὰ νὰ εἶναι, ὡς πιστεύουν, ἡ ζωὴ τῶν νεονύμφων γλυκειὰ ὅπως τὸ μέλι. Τὴν στιγμήν ἐκείνην ἄδεται τὸ ᾄσμα.

Ἐὼς τοῦ κῦρ γαμπροῦ τὴν πόρτα
 σὰν δασὰ εἶν' τὰ κυπαρίσσια.
 Γιὰ ἀλαργέψτε τα καμπόσο
 νὰ διαβῆ ὁ γαμπρὸς κ' ἡ νύφη.

5 Σὰν γλυκὸ γλυκὸ εἶν' τὸ μέλι,
 σὰν γλυκὸ καὶ τὸ καρύδι,
 σὰν γλυκότερη εἶν' ἡ νύφη
 ἀπ' τὸ μέλι κι ἀπ' τὸ καρύδι¹.

Ἀκολουθεῖ κατόπιν τὸ τραγούδι :

A $\sim 112-120$

1 Πέ - ζα — μῆ - λο — πέ - - - ζα —

2 ρό - οῖ - δο — πέ - ζα κόκ - κι - - - νο — στα - φύλ - λι.

A

3 καρ - - - τε - - - ρῶ — τό - - - ον πι - δι -

B

4 ρό - μου νὰ μου τά - ξη — νὰ — πε - ζέ - ψω.

A Τον. B Τον.

Πέζα μῆλο, πέζα ρόϊδο
 πέζα κόκκινο σταφύλι.
 Δὲν πιζεύω, καμαρώνω,
 καρτιρῶ τὸν πιθιρό μου,
 5 νὰ μοῦ τάξη, νὰ πιζέψω.

Καθ' ἣν ὥραν ἄδεται τὸ ᾄσμα τοῦτο ἡ νύφη ρίπτει τὸ μῆλον, τὸ ὁποῖον κρατεῖ εἰς τὰς χεῖρας της, συνήθως πρὸς τὴν κουνιάδα της (βλ. εἰκ. 3).

¹ Ἡ μελωδία εἶναι ὁμοία μετὰ τὴν τοῦ ᾄσματος «Πυκνοσίτινα εἶν' τ' ἀλεύρια» (βλ. ἐν σ. 225 τοῦ παρόντος τόμου.)

Ἀκολουθῶς, ἐνῶ ἀκόμη ἡ νύφη κάθεται ἐπὶ τοῦ ἵππου καὶ ἄδονται τὰ ἄσματα ταῦτα, τῆς δίδουν ἓνα μικρὸ ἀγόρι, τοῦ ὁποίου πρέπει νὰ ζοῦν οἱ γονεῖς.

Εἰκ. 3. Ἡ νύφη ρίπτει μῆλον εἰς τὴν κουνιάδα της.

Τὸ παίρνει εἰς τὴν ἀγκάλην της καὶ τὸ καταβιβάζει ἀπὸ τὴν ἑτέραν πλευρὰν τοῦ ἀλόγου. Τοῦτο ἐπαναλαμβάνεται τρίς (βλ. εἰκ. 4).

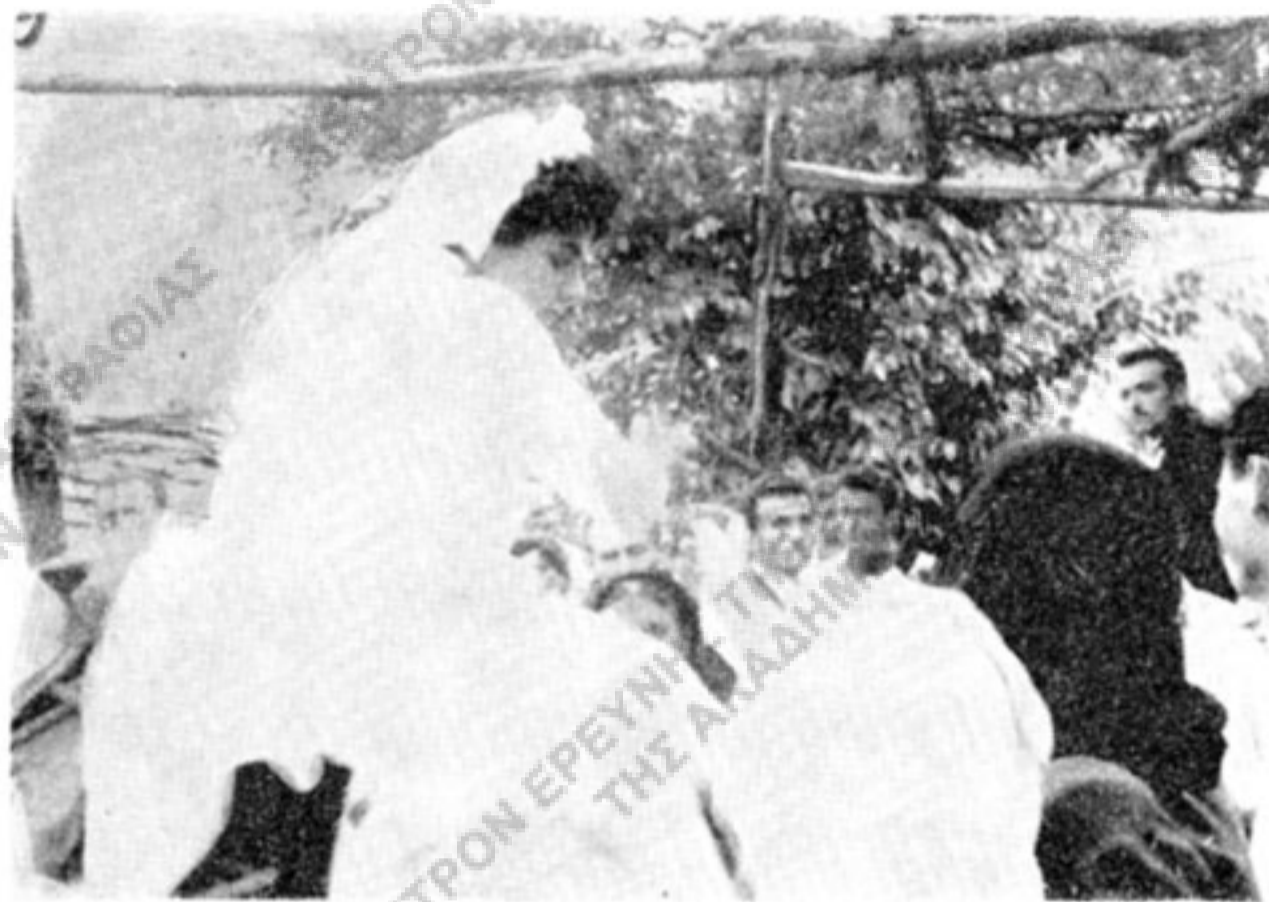

Εἰκ. 4. Ἡ παραλαβὴ τοῦ ἀρσενικοῦ παιδιοῦ.

Εἰς τὴν νύμφην, μετὰ τὴν προσφορὰν τοῦ μέλιτος ὑπὸ τῆς πενθερᾶς της, προσφέρεται ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς τοῦ γαμπροῦ ποτήριον πλήρες οἴνου ἀπὸ τὸ ὁποῖον χύνει εἰς τέσσερα σημεῖα σταυροειδῶς (βλ. κατωτ. εἰκ. 5).

Ἐν συνεχείᾳ ἡ πενθερά της τῆς δίδει τὸν ἐπὶ τούτῳ παρεσκευασμένον ἄρτον, τὸν ὁποῖον θραύει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς της (βλ. εἰκ. 6,7,8). Τὰ δὲ τεμάχια διανέμει εἰς

τούς παρισταμένους συμπεθέρους (συγγενείς τοῦ γαμβροῦ).

Εἰκ. 5. Ἡ νύφη χύνει σταυροειδῶς οἶνον ἀπὸ τὸ ποτήρι.

Εἰκ. 6. Ἡ προσφορά τῆς κουλούρας εἰς τὴν νεόνυμφον.

Τὴν νύφην ἔπειτα, προτοῦ ἀφιππεύσει, θὰ τὴν πλησιάσῃ ὁ πεθερός της, ὁ ὁποῖος εἶναι ὑποχρεωμένος κατ' ἔθιμον νὰ τῆς ὑποσχεθῇ ὡς δῶρον ἀκίνητον κτῆμα του, π.χ. περιβόλι, ἓνα χωράφι, ἡ ἀμπέλι ἢ λιβάδι, συγχρόνως δὲ ἄδειαι τὸ ἄσμα «πέζα μῆλο πέζα ρόιδο» (βλ. ἄνωτ. σ. 295).

Μετὰ τὸ γαμήλιον συμπόσιον καὶ ὀλονύκτιον διασκέδασιν, τὴν πρωΐαν τῆς Δευτέρας παίρνουν οἱ συμπεθέροι τὴν νύφην, ἣτις κρατεῖ ἓνα δοχεῖον, ἓνα προσόπιον καὶ σάπωνα καὶ τὴν ὀδηγοῦν εἰς τὴ βρύση τοῦ χωριοῦ, διὰ νὰ πάσῃ νερό. Ἡ νύφη ἀλείφει πρῶτον σταυροειδῶς τὴν βρύση μὲ βούτυρο. Κατόπιν γεμίζει τὸ δοχεῖον μὲ νερό καὶ φέρει εἰς ἓνα ἕκαστον τῶν παρόντων συμπεθέρων καὶ νίπτον-

ται. Ἀκολουθῶς γεμίζει ἐκ νέου τὸ δοχεῖον καὶ τὸ μεταφέρουν εἰς τὸ σπίτι. Προ-

Εἰκ. 7. Τὸ σπάσιμον τῆς κουλούρας.

Εἰκ. 8. Ρίψις τεμαχίου ἄρτου ἀπὸ τὴν κουλούραν πρὸς τοὺς συμπεθέρους.

τοῦ νὰ ἐκκινήσῃ ἡ πομπὴ διὰ τὴ βρύση ἄδουν τὸ κατωτέρω ᾠσμα διὰ τὴν περιστάσιν ταύτην.

♩ ~ 98-100

Στεῖ - λι μι, μάν - - να - - α μ',
 γιὰ - - νε - - ρό - - γιὰ νὰ στὸ

Στείλι μι, μάννα μ', για νερό
για να στο φέρω δροσερό,
για να ρεντίσω τὸ γαμπρό
καὶ ὄλο τὸ συμπεθερό.

5 Στείλι μι, μάννα μ', στείλι μι
κι σὰν ἀργήσω δείρι μι.
Ποῦ νὰ σὶ στείλω μαναχὴ
ποὺ σ' ἔχου μίνια κι ἀκριβή.

Ἐπὶ τῶν ρυθμικῶν, μελωδικῶν καὶ ποιητικῶν στοιχείων τῶν ᾠμάτων τούτων παρατηροῦμεν, ὅτι εἰς τὰ περισσότερα τούτων κυριαρχεῖ ὁ ἐξάσημος ρυθμὸς μετὰς δύο βασικὰς μορφὰς α) $\text{♩} \text{♩} \text{♩} \text{♩}$ καὶ β) $\text{♩} \text{♩} \text{♩}$, ἢ δὲ ὅλη ρυθμικὴ περίοδος ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσαρα ἐξάσημα μέτρα, ἤτοι εἰκοσιτέσσαρας χρόνους ἐπὶ τῶν ὁποίων εἶναι προσηροσμέναι αἱ διάφοροι μελωδίαὶ καὶ αἱ συλλαβαὶ τῶν ποιητικῶν κειμένων. Δέον νὰ σημειωθῇ ἔτι ὅτι αἱ βασικαὶ μορφαὶ αὗται διατηροῦνται ἀναλλοίωτοι καθ' ὅλην τὴν μουσικὴν στροφὴν ἐκάστου ᾠματος, ἐνῶ μεταβάλλονται εἰς ὅλων σχεδὸν τῶν κατηγοριῶν τοῦ αὐτοῦ ρυθμοῦ ᾠματα. Ἐλάχισται ἐξαιρέσεις παρατηροῦνται ὡς εἰς τὸ εἰς σελ. 292 ᾠμα. Παρατηροῦμεν ἔτι, ὅτι εἰς τὰ κείμενα τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ᾠμάτων, ἅτινα εἶναι προσηροσμένα εἰς τὸν ρυθμὸν τοῦτον καὶ τὰς διαφόρους μελωδίας, δὲν παρεμβάλλονται τσακίσματα¹, ὡς συμβαίνει τοῦτο εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἐνισχύει κατὰ ἓνα τρόπον τὴν γνώμην μου, ὅτι τὰ ᾠματα ταῦτα εἶναι τὰ παλαιότερα τῆς νεοελληνικῆς λαϊκῆς δημιουργίας, βασιζόμενα εἰς ρυθμικὰς μορφὰς παλαιάς, ἐξικνουμένας ἴσως καὶ μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, εἰς ταῦτα δὲ προσηροσθησαν κατόπιν δημιουργηθεῖσαι νεώτεροι μελωδίαὶ καὶ ποιητικὰ κείμενα.

Ἐκτὸς τοῦ ρυθμοῦ τούτου ἀπαντᾷ καὶ ὁ τετράσημος ρυθμὸς εἰς ὀλιγώτερον ποσοστὸν ᾠμάτων μετὰ τὴν βασικὴν μορφήν $\text{♩} \text{♩} \text{♩}$, ἣτις πολλάκις μεταβάλλε-

¹ Περὶ τούτων βλ. Σπ. Περιστέρη, Ὁ ἐξάσημος ρυθμὸς εἰς τὰ Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια εἰς τὸν παρόντα τόμον, σ. 201-225.

λίας των καὶ τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα, ἅτινα διατηροῦνται ἀκόμη ἔντονα εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην, ἀποτελοῦν τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς διαφορᾶς αὐτῶν ἐν σχέσει πρὸς τὰς δημῳδεις μελωδίας ἄλλων περιοχῶν.

Ὡς πρὸς τὰ ποιητικὰ κείμενα τῶν γαμηλίων ἁσμάτων τῆς ἐξεταζομένης περιοχῆς παρατηροῦμεν, ὅτι γίνεται χρῆσις εἰς αὐτὰ κατὰ προτίμησιν τοῦ 8/συλλάβου τροχαϊκοῦ ἢ ἰαμβικοῦ στίχου καὶ κατὰ δεύτερον λόγον τοῦ 15συλλάβου, ὅστις, ὡς γνωστόν, κυριαρχεῖ εἰς τὰ ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια (βλ. κείμενα τῶν παρατιθεμένων ἁσμάτων).

Αἱ μελωδίαί τῶν ἁσμάτων τῶν πρὸς τὸν τοπικὸν χορὸν Στὸ χορευομένων παρουσιάζουν μεγαλυτέραν ποικιλίαν καὶ βασιζονται εἰς τὰς αὐτὰς ρυθμικὰς βασικὰς μορφάς, μὲ διαφοροὺς ὅμως παραλλαγὰς λόγῳ τῶν τσακισμάτων, τὰ ὅποια παρεμβάλλονται εἰς τὰ περισσότερα τούτων (βλ. παραδ. εἰς σ. 203, 209, 210 καὶ 222 τοῦ παρόντος τόμου).

R É S U M É

Mission musicale en Eurytanie du 4 juillet au 3 août 1962

par Spyr. Péristeris

La présente mission musicale en Eurytanie continue et complète celle que l'auteur avait déjà accomplie en 1959 dans cette région (voir Annuaire des Archives de Folklore, tome 11/12 (1958-1959), pp. 320-327).

Pendant cette deuxième mission musicale, qui dura du 4 juillet au 3 août 1962, l'auteur a fait 228 enregistrements sur bandes de magnétophone, de chansons et de danses populaires. Il a noté également diverses coutumes de la vie sociale du peuple et surtout celles qui se réfèrent à la cérémonie du mariage. En ce qui concerne le matériel musical enregistré, l'auteur considère comme plus caractéristiques les chansons relatives au mariage, et en publie huit :

La 1ère chanson (p. 225) est chantée au moment où on tamise la farine pour pétrir le pain du mariage; la 2ème (p. 289), pendant que les parents et les amis reçoivent la dot de la future mariée et la transportent dans la demeure du mari.

La 3ème chanson (p. 291) est chantée le dimanche matin pendant que le futur marié se fait raser. Elle est suivie de la 4ème chanson (p. 292) chantée pendant que le cortège des parents et amis du marié se rend à la mai-

son paternelle de la jeune mariée pour l'accompagner à l'église, où aura lieu la célébration du mariage. Durant cette marche, on chante la 5ème chanson (p. 293), qui célèbre la bannière qui précède le cortège.

La 6ème chanson (p. 293-94) est chantée pendant que la mariée s'habille et se pare dans sa maison; la 7ème (p. 295), lorsque le cortège, après la célébration du mariage à l'église, arrive à la maison de l'époux, où devant la porte les beaux-parents reçoivent la nouvelle mariée. Enfin la 8ème (p. 298) chanson est chantée le lundi matin, après le festin de noces, qui a duré toute la nuit, lorsque la nouvelle mariée est conduite en pompe par les parents et amis des deux familles à la fontaine du village pour y puiser de l'eau.

A propos de la musique de ces chansons l'auteur remarque que le rythme de 6/4 prédomine, sous les formes métriques suivantes:

a) $\frac{6}{4} = \left(\frac{2+1+1+2}{4}\right)$ b) $\frac{6}{4} = \left(\frac{1+2+2+1}{4}\right)$, et que la période métrique est constituée par 4 mesures de six temps.

Un fait remarquable est que ces formes fondamentales se maintiennent inaltérables pendant toute la durée de la chanson. Comme on sait, ces formes, dans la plupart des chansons des autres catégories, se transforment par suite de l'intercalation dans le texte poétique de diverses syllabes, interjections, mots et phrases qui sont sans aucun lien avec le texte de la chanson proprement dite¹.

Cette constatation renforce une opinion déjà exprimée par l'auteur: ces chansons sont parmi les plus anciennes de la musique traditionnelle néohellénique et ces formes rythmiques remontent peut-être à l'antiquité grecque.

Dans les chansons de mariage on rencontre aussi dans un pourcentage moindre le rythme de $\frac{4}{4}$ sous la forme suivante: $\frac{2+1+1}{4}$. Cette dernière forme change souvent (voir chanson p. 229), de même que le rythme de $\frac{5}{4} \left(\frac{1+1+2+1}{4}\right)$ (voir les chansons no 2 et 5).

Les rythmes de $\frac{8}{4}$ et de $\frac{9}{4}$ ne se rencontrent pas dans cette région.

La plupart des mélodies de ces chansons sont basées sur des gammes diatoniques d'une étendue habituelle d'une quinte ou d'une sixte, comme par exemple les chansons no 6 et 7, lesquelles ont le quatrième degré diésé,

¹ Voir du même auteur, dans ce volume, p. 201-266 son étude «La mesure de Six-temps (Exassimos) dans les chansons folkloriques Grecques».

ce qui donne l'impression d'une gamme chromatique. L'auteur considère ce dièse comme une des *χοόας* du mode majeur diatonique de ré sur lequel sont basées des chansons d'autres catégories.

En ce qui concerne l'usage des intervalles et des notes principales, ces mélodies présentent une technique spéciale.

L'idiome linguistique et le style de chant local sont les éléments qui distinguent le mieux ces chansons de celles des autres régions.

Les textes poétiques sont en général en vers trochaïques ou iambiques de 8 syllabes, ou plus rarement en vers de 15 syllabes, qui comme on sait prédominent dans la poésie des chansons populaires helléniques.

Les mélodies des chansons, qui sont exécutées pendant la danse locale appelée «*Sto*» sont basées sur les mêmes formes rythmiques de base 6/4, mais avec diverses variations qui proviennent des «*tsakismata*» qui sont, comme on l'a déjà mentionné, des intercalations dans le texte poétique. (Voir pages 203, 209, paragraphe 3, page 210, paragr. 5, 6, et p. 222 du présent volume).

II. ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1963

Α'

ΕΚΘΕΣΙΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΕΙΣ ΚΙΜΩΛΟΝ
ΑΠΟ ΤΗΣ 14 ΜΕΧΡΙ 29 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1963

ΥΠΟ ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ

Εἰς τὴν νῆσον Κίμωλον, ἀνήκουσαν εἰς τὸ σύμπλεγμα τῶν Κυκλάδων, κειμένην δὲ μεταξὺ τῆς Σίφνου καὶ τῆς Μήλου, ἐγγύτερον πρὸς τὴν δευτέραν, εἰργάσθησαν πρὸς μελέτην τοῦ κατὰ παράδοσιν λαϊκοῦ πολιτισμοῦ της ἐπὶ 15 ἡμέρας, ἥτοι ἀπὸ τῆς 14 μέχρι τῆς 29 Αὐγούστου 1963, κατόπιν σχετικῆς ἐντολῆς τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

Ἐρευνήθησαν μορφαὶ τοῦ ὕλικου, τοῦ κοινωνικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου, συλλεχθείσης ἔτι καὶ ἀξιολόγου σχετικῆς ὕλης διὰ καταγραφῆς, ἠχογραφήσεως, κινηματογραφίσεως καὶ φωτογραφίσεως.

Ἡ καταγραφεῖσα ὕλη κατετέθη εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον εἰς χειρόγραφον ἐκ σελ. 452, σχ. 8ου μεγ. (ἀρ. εἰσαγ. 2758), ὡς ἐπίσης καὶ ἡ ἐπὶ ταινιῶν μαγνητοφώνου ἐξ 75 ἠχογραφήσεων δημοδῶν ἀσμάτων καὶ λαϊκῶν χορῶν (ἀρ. εἰσαγ. 7299-7373)¹. Ἡ μουσικὴ ὕλη αὕτη ἀποτελεῖται α) ἐκ μελωδιῶν ἀσμάτων β) ἐκ μουσικῆς λαϊκῶν χορῶν (*συρτὸς ποταμός, μανόλαρος καὶ μπάλος, σούστα*) καὶ γ) ἐξ ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἐγκώμια ἐπιταφίου εἰς τὴν κοίμησιν τῆς Θεοτόκου κατὰ τὸ

ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ἰ. Κ. Βογιατζίδης, Κίμωλος, Ἱστορικαὶ ἔρευναι περὶ τῆς νήσου. Ἀθηνᾶ, τόμ. ΔΕ' (1923/24), σ. 67-124. — Περὶ τῆς γλώσσης τῶν Κιμωλίων. Ἀθηνᾶ, τόμ. ΛΖ' (1925/26) σ. 108-160.
- Ἀντών. Μηλιαράκης, Ὑπομνήματα περιγραφικὰ τῶν Κυκλάδων νήσων κατὰ μέρος. Κίμωλος. Ἀθῆναι 1901, 8ον, σελ. 48, 2 εἰκ. καὶ 1 χάρτ.
- Ἰωάνν. Σπ. Ράμφος, Κιμωλιακά. Ἀθῆναι ,α' β' γ', 8ον, σελ. 55. (Ἐν σ. 53-55 βιβλιογραφία περὶ τῆς Κιμώλου).
- Ἰωάνν. Σπ. Ράμφος-Κ. Ι. Παπαδόπουλος, Λαογραφικὰ τῆς Κιμώλου, ἐν Πειραιεῖ 1953, 8ον σελ. 52-κζ'.
- C. S. Sonnini, Voyage en Grèce et en Turquie, tom. second, A Paris, 1801 (λαογραφικὰ καὶ εἰδήσεις εἰς σ. 4-74).

¹ Ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης εὐχαριστῶ θερμῶς τὸν πρωτοπρεσβύτερον κ. Ἰωάνν. Σπ. Ράμφον, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν λαμπρὰν συμπαράστασιν ὀφείλεται ἡ ἐπιτυχὴς ἐκτέλεσις τῆς ὅλης ἐργασίας ταύτης.

ἑσπέρας τῆς παραμονῆς τῆς ἑορτῆς (15 Αὐγ.), τὰ ὅποια ἐψάλησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Εὐαγγελιστρίας.

Εἰς τὰς κινηματογραφεύσας ἐκδηλώσεις τοῦ λαϊκοῦ βίου περιλαμβάνονται: α) γαμήλια ἔθιμα (παρασκευὴ γλυκῶν, στρώσιμο τοῦ νυφικοῦ κρεββατιοῦ, ὁ στολισμὸς τοῦ μελλονύμφου καὶ ἀποχαιρετισμὸς ἐκ τῆς πατρικῆς οἰκίας. Ἡ ἐκκίνησις εἶτα τῆς γαμηλίου πομπῆς ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ γαμβροῦ πρὸς μετάβασιν εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύφης διὰ τὴν παραλαβὴν τῆς πρὸς στέψιν. Ἡ στέψις εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ὁ γαμήλιος χορὸς· β) ταλασιουργία καὶ ὑφαντικὴ· γ) λαϊκὴ πανήγυρις τὴν 15 Αὐγ. (Ἄποψις τῆς Κιμώλου. Μεταφορὰ τῆς εἰκόνης τῆς Παναγίας ἐν πομπῇ εἰς τὸν ναὸν τῆς Παναγίας τῆς Ὁδηγητρίας).

Α'. Ἡ νῆσος Κίμωλος, ὄρεινὴ καὶ ἄνυδρος, ἐκτάσεως 38 τετρ. χιλιομετρ., ἔχει ἐκ παλαιότερων χρόνων ἓνα μόνον κύριον συνοικισμόν, ὁ ὅποιος καλεῖται ὁμοίως Κίμωλος, κεῖται δὲ πρὸς τὸ νότιον μέρος καὶ εἰς ἀπόστασιν 15' ἀπὸ τοῦ ἐπινεῖου Ψάθῃ.

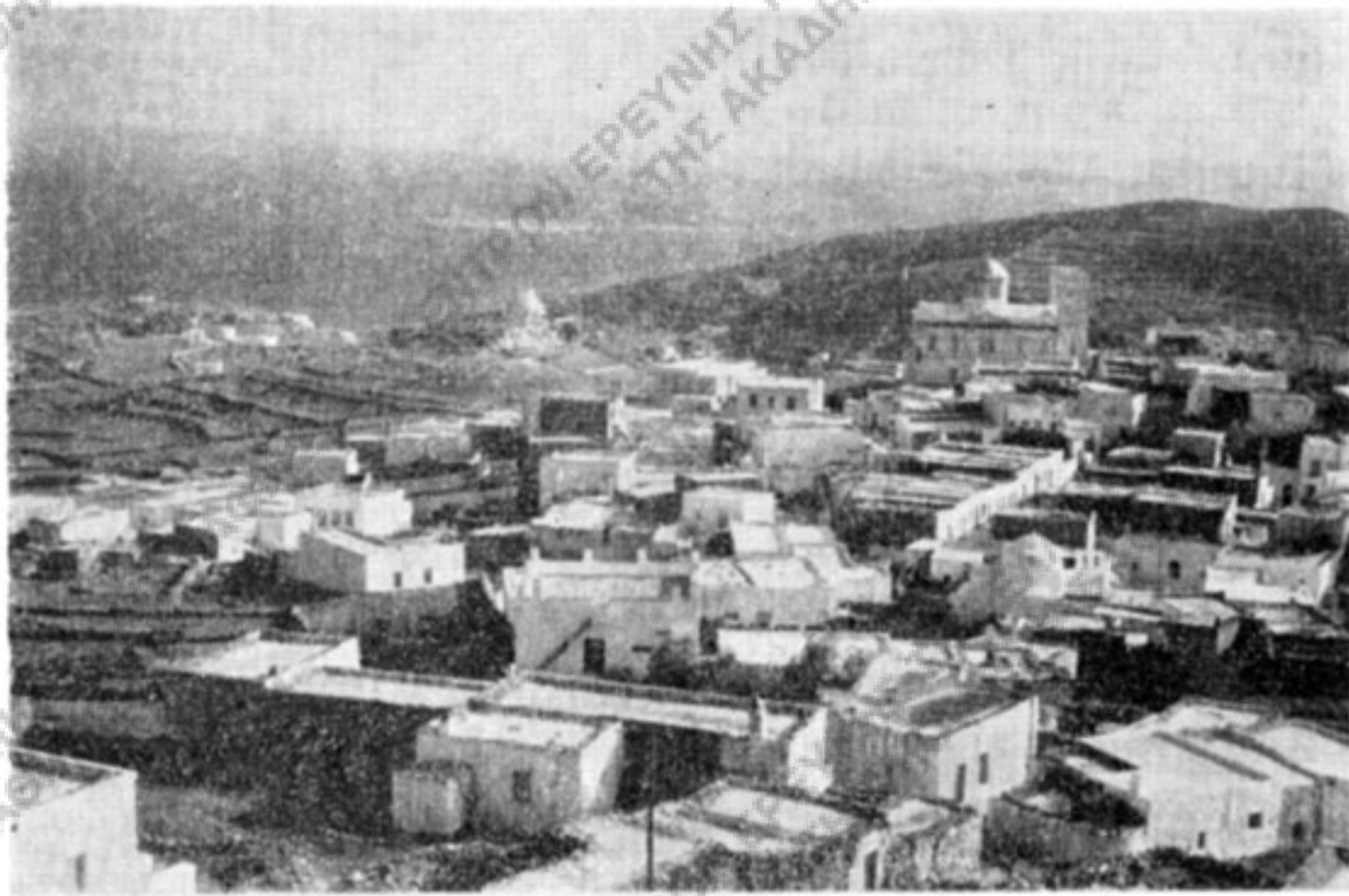
Ἡ οἰκονομία τοῦ τόπου στηρίζεται εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν, ἐν μέρει δὲ μόνον εἰς τὴν ἀλιείαν. Μέρος σημαντικὸν τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ τῆς ἀσχολεῖται ἐκ παραδόσεως καὶ εἰς τὴν ναυτιλίαν. Ἐνεκα τοῦ μικροῦ θαλασσίου διαύλου, πλάτους 960 μ., διὰ τοῦ ὁποίου χωρίζεται ἡ νῆσος ἀπὸ τὴν Μῆλον, εὐρίσκειτο πρὸς αὐτὴν κατὰ τὸ παρελθὸν καὶ σήμερον ἔτι εἰς στενὰς οἰκονομικὰς καὶ πολιτιστικὰς σχέσεις, ἐκ τούτου δὲ ὁ μελετητὴς τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ τῶν Κιμωλίων δέον νὰ ἔχη ὑπ' ὄψει του καὶ τὴν λαϊκὴν παράδοσιν τῆς Μήλου, ἐπίσης δὲ καὶ τὴν τῆς Σίφνου. Ἐκ τῶν νήσων τούτων, κατὰ τοπικὰς δημῶδεις παραδόσεις, ἦλθον ἔτι καὶ ἄποικοι εἰς τὴν νῆσον. Σχετικὴ εἶναι ἡ ἀκόλουθος παράδοσις: «*Στὰ χρόνια τοῦ προσπάππου μου, ὅπως μοῦ ἔλεγε ὁ παπποῦς μου, ἦπεσε χολέρα στὸ νησί κ' ἤξεκλήρισε τὸ νησί. Ἐμείνανε μόνον τριάντα χωρικοὶ καὶ ἕξε ναυτικοί. Στὸ Ἅγιο Πνέμα (τοποθεσία) κοντὰ ἦτονε ἓνα ἐκκλησιδάκι ὁ Ταξιάρχης. Ἐκεῖ ἓνα βράδυ ἐμπήκανε νὰ κοιμηθοῦνε 13 ἄθροιστοι κ' ἐξυπνήσανε ἕξε. Ἦσαν σημαδεμένοι ἀπὸ τὴν ἀρρώστια.*

Ἔτσι ἐκαταστράφηκε ὁ κόσμος ἐδῶ. Ἦρθανε μετὰ ἐδῶ διάφοροι κ' ἐκατοίκησαν, Κρητικοί, Σίφνοι καὶ ἄλλοι (χφ., σ. 87).

Ἡ παράδοσις αὕτη ἀναφέρει περὶ ἐρημώσεως τῆς Κιμώλου ἔνεκα χολέρας. Συνήθεις λοιμώδεις νόσοι ἐκ τῶν ὁποίων ἐπήρχοντο τρομακτικαὶ καταστροφαὶ τοῦ πληθυσμοῦ ἦσαν ἔτι ἡ εὐλογιά¹, κυρίως δὲ ἡ πανώλης. Μεταξὺ τῶν ἐγκαταστα-

¹ Τελευταία φθορὰ τοῦ πληθυσμοῦ ἐκ τῆς εὐλογιάς συνέβη τὸ 1915, ἐξ ἧς ἀπεβίωσαν τότε 26 πρόσωπα. Ἡ κατάπαισις τοῦ κακοῦ ἀπεδόθη ὑπὸ τῶν κατοίκων εἰς τὴν Παναγίαν τὴν Ὁδηγήτριαν, πολιοῦχον τοῦ τόπου, διὰ πρεσβειῶν τῆς Ἁγίας μεγαλομάρτυρος Βαρβάρας, τῆς ὁποίας ἔκτοτε πανηγυρίζεται μεγαλοπρεπῶς ἡ ἑορτὴ τὴν 4ην Δεκεμβρίου. Βλ. Ἰωάν. Σπ. Ράμφου, Τὰ «σωτήρια» τῆς Κιμώλου εἰς τὴν Ἁγίαν Βαρβάραν, ἐν Ἀθήναις 1954, σ. 5-6.

θέντων νέων κατοίκων αναφέρει ἡ παράδοσις καὶ Κρητικούς. Οὗτοι θὰ ἦλθον ἐνταῦθα, προερχόμενοι ἐκ Μήλου ἢ καὶ κατ' εὐθείαν ἐκ Κρήτης, πιθανῶς ἀμέσως μετὰ τὴν τουρκικὴν κατάκτησιν τῆς νήσου ἀπὸ τοῦ 1645-1669 ἢ πολὺ ἀργότερον, ἦτοι κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἕνεκα τῶν ἐπαναστάσεων τῆς Κρήτης, ὅτε ἐδημιουργεῖτο κῦμα προσφύγων ἐξ αὐτῆς πρὸς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Ἡ ἐγκατάστασις αὕτη θὰ ὑπῆρξε σημαντικὴ, ἐὰν κρίνωμεν ἐκ τῶν οἰκογενειακῶν ἐπιθέτων εἰς Κίμωλον τῷ 1901, ἐκ τῶν ὁποίων μεταξὺ 82 (βλ. εἰς *Ἀντ. Μηλιαράκη*, Κίμωλος, σ. 45-46) 13 φαίνονται Κρητικῆς προελεύσεως.

Εἰκ. 1. Τμῆμα τοῦ συνοικισμοῦ σήμερον τῆς Κιμώλου.

Πρὸς ἐποικισμὸν ἔτι ἐνταῦθα καὶ Σιφνίων περὶ τοῦ ὁποίου λέγει ἡ παράδοσις, ὡς ἀνωτέρω, συμφωνεῖ καὶ ἄλλη, σχετιζομένη ὑπὸ τοῦ λαοῦ πρὸς τὸ εἰς τὸ ἀνατολικὸν τῆς κωμοπόλεως ἄκρον ὑψούμενον βουνὸν Ξαπλοβούνι, ὕψους 100 μ¹, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα παρεφθάθη εἰς *Κλαφοβούνι*, διότι, ὡς παραδίδεται, ἀναβαίνοντες εἰς τοῦτο οἱ παραμείναντες καὶ οἰκοδομήσαντες τὸ Κάστρον τῆς Κιμώλου πρὸς ἐγκατάστασιν εἰς αὐτὸ ἐποικοὶ Σίφνιοι, ἔκλαιον ἀτενίζοντες μακρὰν τὴν γενέτειραν νῆσον τῶν².

Ἡ παράδοσις αὕτη εἶναι παλαιά, δεδομένου ὅτι ὑπῆρχεν ἤδη κατὰ τὸν 18

¹ Βλ. παρὰ *Ἀντ. Μηλιαράκη*, Κίμωλος, σ. 4.

² Βλ. *Ἀντ. Μηλιαράκη*, ἐνθ' ἀν., σ. 11 σημ. 2. Ἐτέρα παράδοσις ἀναφέρει ὅτι περὶ τὸ ἔτος 1600 ἐγκατεστάθησαν εἰς Κίμωλον 12 οἰκογένειαι ἐκ Σίφνου, αἱ ὁποῖαι ἔφεραν μαζί των τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας τῆς Ὁδηγητρίας καὶ ἔκτισαν τὴν πρώτην φερώνυμον αὐτῆς ἐκκλησίαν. Βλ. εἰς *Ἰω. Σπ. Ράμφου - Κ. Ἰ. Παπαδοπούλου*, Λαογραφικὰ τῆς Κιμώλου, ἐν Πειραιεῖ 1953, σ. 38.

αἰῶνα¹. Ὁ ἐπισκεφθεὶς τῷ 1778 τὴν νῆσον περιηγητὴς *C. S. Sonnini* (*Voyage en Grèce et en Turquie*, II, Paris 1801, σ. 25) ἀναφέρει σχετικῶς ὅτι «Le burg de l'Argentière est fort moderne; sa construction ne date que de 1646. Une tradition conservée parmi les habitants actuels, apprend qu'il a été commencé par des Grecs fugitifs de l'île de Siphanto, qui se tinrent cachés, pendant quelque temps, dans un bois qui en couvroit alors l'emplacement». Ἡ παράδοσις αὕτη ἀποδίδει εἰς τοὺς Σιφνίους ἐποίκους καὶ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ Κάστρου τῆς Κιμώλου.

Ὁ Ἄντ. Μηλιαράκης², ἔχων ὑπ' ὄψει τὰ ξενικὰ ἐπώνυμα καὶ βαπτιστικὰ ὀνόματα εἰς Κίμωλον, πιστεύει ὅτι ἐγένοντο ἐγκαταστάσεις καὶ ἐποίκων Ἐνετῶν εἰς περίοδον ἐρημώσεως τῆς νήσου, ἐκ τῶν ὁποίων καὶ ἐρμηνεύεται ἡ διαφορὰ εἰς τὰ ἔθιμα καὶ τὴν γλῶσσαν.

Ἡ παρατήρησις αὕτη τοῦ Μηλιαράκη περὶ ἐγκαταστάσεως ἐνταῦθα ξένων φαίνεται ὀρθή, ὡς ὅμως προκύπτει, τόσον ἐκ τῆς γλώσσης τοῦ τόπου, ὅσον καὶ τοῦ κατὰ παράδοσιν βίου, οὗτοι οὐδεμίαν ἐπίδρασιν ἀξίαν λόγου ἤσκησαν εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ κοινωνικὴν ζωὴν τῆς νήσου, ὅπερ σημαίνει ὅτι ἀφωμοιώθησαν πρὸς τὸ γηγενὲς στοιχεῖον.

Β'. Ἐκ τῶν κυκλουμένων εἰς τὸν λαὸν παραδόσεων σημειώνομεν τὴν περὶ τοῦ «Θεριοῦ τῆς Λίμνης», τοποθεσίας εἰς τὴν ἀκτὴν παρὰ τὰ Ἑλληνικὰ (βλ. εἰκ 2), πρὸς δυσμὰς τοῦ συνοικισμοῦ τῆς Κιμώλου. «*Λίγο πιὸ πάνω ἀπὸ τὴν Λίμνη εἶναι ἓνα πηγάδι μέσ' στὸν ποταμό. Τὸ πηγάδι εἶναι σὲ σταυροδρόμι. Αὐτοῦ πού ἦτανε τὸ πηγάδι οἱ παλαιοὶ δὲν ἠπαίρνανε ποτὲ νερό, γιατί ἐφοβοῦνταν τὸ Θεριὸ τῆς λίμνης, πὸν βαστοῦσε ὅλο τὸ μέρος.*

Μιὰ φορὰ ἦκαμε πολὺ κακὸ νερὸ (=μεγάλην βροχὴν) τὸ χειμῶνα. Τὸ νερὸ τῆ βροχῆς μὲ τὴ σαβούρα (=χώματα) τὸ σαβούρωσε (=τὸ ἐσκέπασε) τὸ Θεριὸ κ' ἦμεινε ἢ ραχοκοκκαλιά του σὰν ἓνα καῖκι μεγάλο. Ὅσοι ἤρχούντανε στὸ μέρος αὐτὸ κ' ἤμπροβαίρνανε στὸ Αὐγερινὸ (=τοποθεσία) κ' ἤβλέπανε τὸ Θεριὸ ἀλλάζανε δρόμο.

Σήμερο γιὰ κεῖνο πὸν φωνάζει πολὺ ὠργισμένος λένε: «γιάντα κάνεις σὰν τὸ Θεριὸ τῆς λίμνης;».

Τὸ Θεριὸ αὐτὸ κανένα δὲν ἠπείραζε». (χφ., σ. 198-199).

Εἰς τὴν διήγησιν ταύτην διασώζεται παλαιὰ δοξασία προφανῶς περὶ ἐναλίου δαίμονος. Σημειωτέον ὅτι εἰς τὴν ἐγγὺς θέσιν Ἑλληνικὰ ὑπῆρχεν ἀρχαῖος οἰκισμός.

¹ Βλ. Ἰω. Ράμφου - Κ. Ἰ. Παπαδοπούλου, ἔνθ' ἀν. καὶ Ἰω. Ράμφου, Κιμωλιακά, σ. 10,

² Κίμωλος, σ. 25.

Ἐνδιαφέρουσα ἐπίσης εἶναι ἡ κατωτέρω παράδοσις περὶ τοῦ Τραβουδιστοῦ εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Κιμώλου νησιδα Ἡπόληβον, ἐπισήμως Πολύαιγον. «Πέρα στήν Ἡπόληβο ὑπάρχει ἡ τοποθεσία Τραβουδιστής¹. Εἶναι στὸ δυτικὸ μέρος τοῦ νησιοῦ κοντὰ στὴ θάλασσα.

Εἰκ. 2. Ἡ θέσις Ἑλληνικά.

Στὸ μέρος ἐκεῖνο ἀκοῦνε τὴ νύχτα, τὰ μεσάνυχτα, σφύριγμα. Ὅταν ἀρχίσῃ νὰ σφυράῃ, οἱ ψαράδες πρέπει νὰ φύουνε. Ὅταν τραβουδῇ, δὲν ὑπάρχει φόβος νὰ μείνουν.

Ἡμένανε ἐκεῖ οἱ ψαράδες κ' ἠψαρεύανε.

Ὅταν ἐσφυροῦσε ἠβγάνανε μισὸ ψωμί, τὸ πετούσανε στὸ μέρος πὸν τῶν ἐσφύριζε κ' ἠφεύγανε κ' ἠρχόντανε στὴν Ψάθη² κι ἀράζανε.

Στὸ νησι αὐτὸ ἠζοῦσε χρόνια πολλὰ ἓνας βοσκὸς, ὁ Δημήτρης Ἀφεντάκης. Τὸ μαντρί (=κοπάδι) του τό ᾤφνε μολητὸ ἀπάνω στὸ βουνό. Ἀλλὰ τό ᾤβοσκε ὁ Τραβουδιστής. Λοιπὸ ὁ βοσκὸς ἠσηκώθηκε μιὰ νύχτα νὰ δῆ, νὰ μὴν ἔρθῃ τὸ μαντρί (=τὸ κοπάδι) καὶ πέσῃ μέσ' στ' ἀμπέλι καὶ τὸ βλέπει σωριασμένο (=συνηγμένον) κ' ἠστεκε κ' ἓνας κοντὰ στὸ μαντρί.

Ὁ βοσκὸς ἐνόμιζε πὼς ἦτανε κανένα καῖκι κ' ἠπήαινε γιὰ νὰ τοῦ πάρῃ τὸ μαντρί. Ἐτσι γυρίζει καὶ μπαίνει στὸ σπίτι καὶ παίρνει τὸ περιστρόφο κ' ἐχτύπησε τὸν Τραβουδιστή. Ὁ Τραβουδιστής τοῦ ᾤπε. «Θὰ σοῦ βγάξουνε κόκκαλα ἀπὸ τὸ ποδάρι σου». Τὴν ἄλλη μέρα, ἀφοῦ ξημέρωσε, ὁ βοσκὸς ἠπῆε στὸ μέρος πὸν χτύπησε τὸν ἄνθρωπο (δηλ. τὸν Τραβουδιστή) κ' εἶδε αἵματα. Τὰ αἵματα συνεχίζονταν στὴ Διαμαντοσπηλιά.

¹ Βλ. περὶ τοῦ τοπωνυμίου εἰς τὴν ἐφημ. «Φωνὴ τῆς Κιμώλου», ἐν Ἀθήναις, ἔτ. 18 (1963), ἀρ. φύλλ. 172/73, σ. 3. Καταγραφὴν ἔτι τῶν τοπωνυμίων τῆς Κιμώλου βλ. ἐνθ' ἄν., ἀρ. φύλλ. 168/69, σ. 3.

² Ψάθη, ὁ λιμὴν τῆς Κιμώλου.

Αὐτὸς ἐφοβήθηκε καὶ δὲν μπῆκε στὴν Διαμαντοσπηλιά. Μετὰ τὸν ἔπιασε καὶ τὸν πονοῦσε τὸ ποδάρι. Ὑστερις ἤνοιξε πληγὴ καὶ ἤβγαιναν κοκκαλάκια ἀπὸ τὴν πληγὴ. Ὁ κόσμος τότε τοῦ ἔλεγε: « Ἄν ἤχανούντανε ὁ Τραβουδιστής, θὰ ἤχανούντανε καὶ ὁ βοσκὸς » (χφ., σ. 196-197).

Ὁ Τραβουδιστής τῆς παραδόσεως ταύτης πρέπει νὰ θεωρηθῆ, ὅτι ἦτο ὁ προστάτης δαίμων τῆς νησίδος, τὸ στοιχείο, τὸ ὁποῖον κατόκει εἰς τὴν Διαμαντοσπηλιάν.

Εἰς τοὺς χρόνους τῆς πειρατείας ἡ ὁποία ἐμάστιζε τὴν Κίμωλον¹, ὡς καὶ τὰς λοιπὰς νήσους τοῦ συμπλέγματος τῶν Κυκλάδων, ἀναφέρεται παράδοσις περὶ ἀνεπιτυχοῦς ἀποβάσεως « κλεφτῶν ἀπὸ καΐκι » εἰς τὴν θέσιν Μοναστήρια, εἰς τὴν βορείαν ἀκτὴν τῆς νήσου (χφ., σ. 33).

Τὸν Ἅγιον Νικόλαον, προστάτην, ὡς γνωστόν, τῶν ναυτικῶν, παρὰ τὴν ιδιότητά του ταύτην, τὸν ἔχουν εἰς Κίμωλον καὶ ὡς προστάτην « καὶ οἱ κόρες οἱ ἀνύπαντρες ποὺ ἔχει περάσει ἡ ἡλικία των καὶ δὲν ἔχουν παντρευτῆ. Τὸν παρακαλοῦνε γιὰ νὰ παντρευτοῦν. Λένε παρακαλῶντας: « ἔλα, Ἅγιε μου Νικόλα μου, κυβερνήτη, κυβέρνη με, φανέρωσέ μου τὴν τύχη μου » (χφ., σ. 81-82).

Ἡ πίστις αὕτη περὶ τοῦ Ἁγίου Νικολάου προέρχεται ἀσφαλῶς ἀπὸ σχετικὴν θαυματικὴν διήγησιν εἰς τὸ συναξάριόν του, κατὰ τὴν ὁποίαν εἰς πτωχὸν οἰκογενειάρχην, τοῦ ὁποίου αἱ τρεῖς θυγατέρες παρέμενον ἄγαμοι, ὡς μὴ ἔχουσαι προῖκα, ὁ Ἅγιος Νικόλαος ἔπεμψε χρήματα, οὕτω δὲ ἐπέτυχεν ὁ πατήρ των νὰ τὰς ὑπανδρεύσῃ².

Εἰς τὴν παράδοσιν περὶ τοῦ Ἁγίου Νικολάου καὶ τοῦ Ἁγίου Κασσιανοῦ, αἰτιολογικὴν τοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ δευτέρου τὴν 29ην Φεβρ., ἦτοι κάθε δίσεκτον ἔτος, διαδεδομένην εἰς τὸν νησιωτικὸν χώρον³, ἔχει εἰσαχθῆ ἀντὶ τοῦ ὀνόματος Ἅγιος Κασσιανὸς τὸ τοῦ Ἁγίου Ὀνούφριου. « Ὁ Ἅϊ Ὀνούφριος ἔκανε παράπονο στὸ Χριστό, γιὰ τὸ τοῦ Πάτερ Νικόλα τοῦ πηγαίνουν τόσα δῶρα καὶ ἔχει μεγάλη τιμὴ. Τοῦ λέει ὁ Χριστός: « Πήγαινε νὰ μοῦ τόνε φέρῃς ἐδῶ. Ἡπήγαινε καὶ δὲν τὸν εὔρηκε. Ξαναπήγαινε καὶ τὸν εὔρηκε καὶ ἐρχόντουνε βρεμένος, ἐλεεινός.

Ὅταν ἦλθε, τοῦ λέει ὁ Χριστός: - « Ποῦ ἦσουνε, πάτερ Νικόλα »; « Ἐκιντύνευγε ἓνα καράβι καὶ ἐπῆγα νὰ σώσω τοὺς ἀνθρώπους ». Βλέπεις, τοῦ λέει ὁ Χριστός, γι' αὐτὸ ἔχει τόσα δῶρα ὁ Πάτερ Νικόλας. Τὸν κατεδίκασε τότες νὰ γιορτάζῃ κάθε τέσσερα χρόνια » (χφ., σ. 233).

¹ Βλ. Ἄντ. Μηλιαράκη, ἐνθ' ἀν., σ. 23 καὶ Ἄπ. Ἐ. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ. Β1. Τουρκοκρατία 1453-1669, Θεσσαλονίκη 1964, σ. 118.

² Βλ. *Gustav Anrich*, *Hagios Nikolaos*, Band II, Leipzig-Berlin 1917, σ. 118-123 βλ. καὶ εἰς σελ. 157-158, 221-223, 239-242, 395-96.

³ Βλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, ἐν Λαογρ., τόμ. 16 (1956-57), σ. 317-323, 580 καὶ Ε.Λ.Α., τόμ. ΙΓ'-ΙΔ' (1960-61), σ. 321.

Αἱ Μοῖραι εἰς τὰς δοξασίας καὶ τὰς παραδόσεις τοῦ λαοῦ ἀπαντοῦν ὁμοίως ὡς καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἑλληνικοὺς τόπους. Οὕτω λέγεται εἰς Κίμωλον ὅτι «ἅμα γεννήσῃ ἢ γυναιῖκα βάζουνε στὸ τραπέζι ἓνα ποτήρι νερὸ καὶ γλυκὸ γιατί θὰ ἔρθουν οἱ Μοῖρες νὰ τὸ μοιράσουν τὸ παιδί, ἢ καλὰ θὰ πάῃ ἢ κακά. Οἱ Μοῖρες τὸ μοιροῦνε τὸ παιδί» (χφ., σ. 70). Ἀπαντοῦν ἔτι καὶ παραδόσεις γνωσταὶ καὶ ἀλλαχοῦ, περὶ δυσμενῶν ἀποφάσεων τῶν Μοιρῶν εἰς βρέφος, αἱ ὁποῖαι ἐγένοντο γνωσταὶ ὑπὸ παραφυλαττόντων τὴν ἔλευσιν τῶν Μοιρῶν καὶ ὅτι παρὰ τὰς γενομένας προφυλάξεις δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐκφύγῃ τὸ ἄτομον τὸ καθορισθὲν ὑπ' αὐτῶν πεπωμένον του (χφ., σ. 70-71, 120-125, 127-131).

Αἱ Νεραΐδες καλοῦνται Ἀνεραΐδες ἢ Καλὲς Κεράδες (χφ., σ. 69-70, 208). «Οἱ παλαιὲς (δηλ. γυναῖκες) ἐλέγανε πὸς ὑπῆρχαν Ἀνεραΐδες» (χφ., σ. 69). Ἡ φράσις αὕτη εἶναι δηλωτικὴ ὅτι ὁ λαὸς ἀπὸ πολλοῦ ἔχει παύσει πλέον νὰ πιστεύῃ εἰς τὴν ὑπαρξίν των¹.

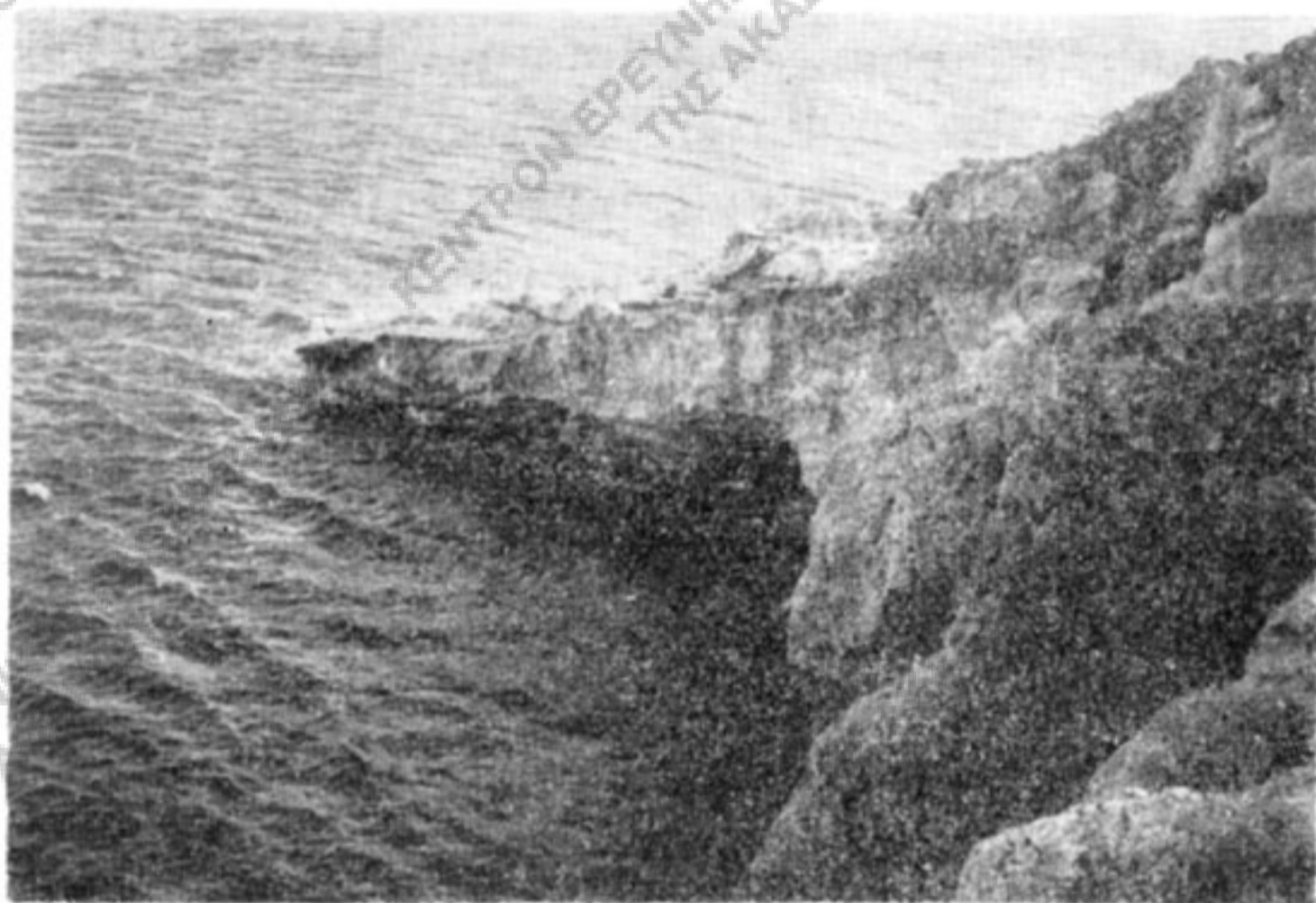

Εἰκ. 3. Ἡ τοποθεσία τῆς Ἁγίας Καλῆς κάτωθι τοῦ φαινομένου ναυδρίου πρὸς τὴν θάλασσαν.

Αἱ παραδόσεις περὶ θανατώσεως κάποτε τῶν γερόντων εἶναι καὶ ἐνταῦθα εὐρέως γνωσταὶ (χφ., σ. 33, 133-134). Οὕτω λέγεται ὅτι «μιά φορὰ τσοὶ γέροι τσοὶ πνίανε στοῦ γέρο Νικόλα τὰ ψηλά (= παραλιακὴ τοποθεσία· χφ., σ. 133). «Τὰ παλαιὰ χρόνια τοὺς γέρους τοὺς πηγαίνανε καὶ τοὺς γκρεμίζανε στὴ θάλασσα ἀπὸ τὴν Ἁγία Καλὴ (= τοποθεσία παρὰ τὸν κολπίσκον τοῦ ἐπινείου Ψάθη· χφ., σ. 33). (Βλ. εἰκ. 3, 4). Ὅτε δὲ ὁ υἱὸς ὅστις μετέφερε τὸν πατέρα του, διὰ νὰ τὸν πνίξῃ, ἐπληροφο-

¹ Βλ. καὶ Ἰ. Βογιατζίδην εἰς περ. Ἀθηνᾶ, τόμ. 35 (1923/24), σ. 111-12.

ρήθη ὑπὸ τοῦ πατρός του ὅτι καὶ αὐτός, ὅταν θὰ γηράσῃ, θὰ ριφθῆ εἰς τὴν θάλασσαν ἀπὸ τὴν ἰδίαν θέσιν, οὗτος μετενόησε καὶ ἔκρουσε τὸν πατέρα του ἐντὸς σπηλαίου, ὅπου τὸν ἔτρεφε κρυφίως, ἵνα μὴ πληροφορηθῆ ὁ βασιλεὺς τὴν παράβασιν. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἔθεσεν ὁ βασιλεὺς στοίχημα, ποῖος θὰ ἴδῃ πρῶτος τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου. Ὁ νέος μὲ τὴν συμβουλὴν τοῦ πατρός του ἐκέρδισε τὸ στοίχημα. Ὁ βασιλεὺς, ὅτε ἔμαθε περὶ τῆς σοφίας τοῦ γέροντος, «εἶπε νὰ μὴν τοὺς σκοτώνουν τοὺς γέρους πλιά' καὶ ἔχομε καὶ τὴν παροιμία: «Σὰν δὲν ἔχῃς γέρο, δῶσε κι ἀγόρασε» (χφ., σ. 133-134). Τῆς διηγήσεως ταύτης περὶ τοῦ σοφοῦ γέροντος, γνωστῆς καὶ διὰ τῆς λογίας παραδόσεως, κατέγραψα παραλλαγὴν ἐκ Μήλου¹.

Εἰκ. 4. Ἡ τοποθεσία «Ἁγία Καλή» πρὸς τὴν θάλασσαν.

Εἰς τὴν ἑτέραν, ὡς ἄνω, παραλλαγὴν τῆς παραδόσεως ταύτης λέγεται περὶ τῆς κατακοιμνίσεως εἰς τὴν θάλασσαν τῶν γερόντων ἐκ τῆς παρὰ τὴν Ψάθην τοποθεσίας τῆς Ἁγίας Καλῆς (χφ., σ. 33· βλ. εἰκ. 3, 4).

Περὶ τοῦ τοπωνυμίου τούτου, ἀπαντῶντος καὶ εἰς μικρὰν νησίδα παρὰ τὴν Πάρον (Ἰ. Ἀθηνᾶ, τόμ. 35, σ. 113), διέλαβεν ἤδη ὁ Ἰω. Βογιατζίδης εἰς ἐκτενῆ πραγματείαν του περὶ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς γλώσσης τῆς Κιμώλου², συνδέσας τὸ ὄνομα πρὸς τὴν Ἁγίαν Καλήν, τὴν ἀναφερομένην εἰς τὸ μοιρολόγι τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς. Εἰς τοῦτο, κατὰ παραλλαγὰς ἐκ τῶν νήσων Ἄνδρου, Πάρου, Νάξου (Λαογρ. τόμ. 17, σ. 36-37), Κιμώλου (χφ., σ. 12-17), Σερίφου (Λ. Α., ἀρ. χφ. 1148, σ. 93-96), ἀπὸ πρόσφυγας ἐκ Μ. Ἀσίας (Λ. Α., ἀρ. χφ. 1132, σ. 82-85. Λ. Α., ἀρ. χφ. 1665 Γ',

1. Βλ. εἰς Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. 11/12 (1958-59), Ἀθῆναι 1960, σ. 292 (ἐνταῦθα καὶ βιβλιογραφία).

² Βλ. Ἰ. Ἀθηνᾶ, τόμ. 35 (1923/24), σ. 112-114.

σ. 76-81) καὶ Μικρασ. Χρονικά, τόμ. 4 (1948), σ. 217), ἀναφέρεται ἡ Ἁγία Καλὴ νὰ ὄνειδίζη, ὡς κατωτέρω, τὴν Παναγίαν, διότι αὕτη μετὰ τὴν σταύρωσιν τοῦ Χριστοῦ παρεκάθισεν εἰς πένθιμον γεῦμα (τὴν μακαρίαν).

— *Κ' ἡ Ἁγία Καλὴ ἐπέρασε μὲ κι ἄλλοι Ἰουδαῖοι.*

— «*Ποῖος εἶδε γιὸ στὸ σταύρωμα καὶ μάννα στὸ τραπέζι;*»

— *Ἁγία Καλή, μὲ ψύχρανες καὶ νὰ σὲ βροῖ τὸ κῶμα.*

Ἄμε ποὺ νὰ σὲ χίσουνε ἀνάμεσα πελάγου

νὰ σὲ δέρνη ἢ θάλασσα, νὰ σὲ βαροῖ τὸ κῶμα

οὔτε λιβάνι οὔτε κερὶ νὰ σὲ δοξολογοῦνε,

μόνο μὲ τὰ διαφόκερα νὰ σὲ καπνολογοῦνε (χφ., σ. 16).

Ὁ Ἰ. Βογιατζίδης (ἐνθ' ἀν., σ. 114), ὑποστηρίζει, ὅτι εἰς τὴν ἀνύπαρκτον εἰς τὸ ἔκκλησιαστικὸν ἑορτολόγιον Ἁγίαν Καλὴν σώζεται «ἀπήχησις τῆς ἀνὰ τὰ παράλια καὶ τὰς ἑλληνικὰς νήσους ἀρχαίας λατρείας τῆς Πελαγίας Ἀφροδίτης καὶ τῆς Ἰσιδος». Εἰς νεωτέραν μελέτην του κατόπιν: *Γλῶσσα καὶ λαογραφία τῆς νήσου Ἄνδρου (ἐπὶ τῇ βάσει ἐπιτοπίου μελέτης)*, τόμ. Α', 1949, σ. 208-209, (Ἄνδριακὰ Χρονικά, τόμ. 4 (1949-1955)), διατυπώνει τὴν γνώμην ὅτι εἰς τὴν παράδοσιν περὶ τῆς Ἁγίας Καλῆς ὑπάρχει ἐπιβίωσις τῆς ἀρχαίας λατρείας τῆς Ἰσιδος-Φουρτούνας, δηλ. τῆς ἀντικαταστάσεως κατὰ τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους τῆς Καλῆς Φουρτούνας διὰ τῆς Ἁγίας Καλῆς.

Ὁ Κ. Ρωμαῖος, ἀκολουθῶν τὸν καθηγ. Κ. Α. Ρωμαῖον (Προσφορὰ εἰς Στίλπ. Κυριακίδην, 1953, σ. 573-74) ἔχει τὴν γνώμην ὅτι εἰς τὴν Ἁγίαν Καλὴν ὑπόκειται ἐπιβίωσις τοῦ ἀρχαίου μύθου τῆς Ἰνοῦς, ἣτις ριφθεῖσα εἰς τὴν θάλασσαν παρέμεινεν εἰς αὐτὴν ὡς δαίμων ὑπὸ τὸ ὄνομα Λευκοθέα, ἀναφερομένη καὶ ὡς Καλή¹.

Γ'. Ἐκ τοῦ θησαυροῦ τῆς δημώδους ποιήσεως ἄδονται «τὰ τραβούδια», ἧτοι τὰ δίστιχα, τὰ ἐκ παραδόσεως, κυρίως ὅμως καὶ νέα, τὰ ὅποια συνθέτονται ὑπὸ τῶν τραβουδιστῶν (=τραγουδιστῶν), αὐτοσχεδιαζόντων, ἐκ τῶν πολυστίχων δὲ τὰ λυρικά, μὲ ἐρωτικὸν περιεχόμενον.

Ὑπὸ τὸν ὄρον «τραβούδια» νοοῦνται ὅσα «τραβουδοῦνται» (=ἄδονται). Μεταξὺ τούτων περιλαμβάνονται κυρίως τὰ δίστιχα (βλ. χφ., σελ. 259, 260). Τὸ μὴ ἄδόμενον τραγούδι ἢ δίστιχον, ἀπλῶς δὲ ἀπαγγελλόμενον, ὡς ἐπίσης καὶ τὸ αὐτοσχέδιον, λέγεται περαστὸ (χφ., σελ. 77, 259).

Εἰς πλήρη ὑποχώρησιν εὐρίσκονται τὰ πολυστίχα τραγούδια, τὰ ὅποια κα-

¹ Βλ. Κωνστ. Ρωμαῖου, *Τὸ Μοιρολόγι τῆς Παναγίας*, Ἀρχεῖον Πόντου, τόμ. 19 (1954), σ. 209-211.

λοῦνται *ρίμες* (χφ., σελ. 259). Ἀκριτικὰ ἄσματα κατεγράφησαν μόνον 3 (ἦτοι τῆς Ἀνδρειωμένης κόρης ποῦ καταδιώκεται ὑπὸ Σαρακηνοῦ (χφ., σ. 312-313) τοῦ ὕπνου τοῦ ἀγούρου καὶ τῆς λυγερῆς (χφ., σ. 313-314) καὶ τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Προσφύρη (χφ., σ. 228-29). Τῶν δύο τελευταίων ἠχογραφήθη καὶ ἡ μελωδία (βλ. ἀρ. εἰσαγ.μουσικῆς 7313 καὶ 7342).

Κατεγράφησαν ἐν συνόλῳ 130 πολύστιχα τραγούδια (*ρίμες*), ἐκ τῶν ὁποίων τὰ πλεῖστα καθ' ὑπαγόρευσιν τῆς Δέσποινας Ἰ. Λογοθέτη, ἡλικίας 78 ἐτῶν, ἀγραμμ. καὶ τῆς Μαρίας Λεων. Κάτση, ἐτῶν 65, ἀγραμμ. Σχετικῶς μὲ τὴν μουσικὴν ἐκτέλεσιν παλαιότερον τῶν τραγουδιῶν ἀναφέρει ἡ πρώτη πληροφορήτρια τὰ ἑξῆς. «Στὸ χορὸ τὸν παλιὸ καιρὸ ἐπιάνανε καὶ τὰ κορίτσια. Ἐχορεύγαμε μὲ τὰ τραγούδια, γιὰτὶ τότε δὲν ὑπῆρχανε ὄργανα. Σὲ γάμους καὶ σὲ πανηγύρια ἐχορεύγαμε μὲ τὰ τραγούδια. Ἡ μιὰ κοπέλλα ἔλεγε τὸ τραγούδι καὶ σὲ κάθε στίχο τὸ ἐπανελάμβαναν οἱ ἄλλες κοπέλλες» (χφ., σ. 51).

Σημειωτέον προσέτι ὅτι οἱ χοροὶ εἰς παλαιότερους χρόνους ἐγίνοντο συνήθως εἰς τὰ ἀλώνια (χφ., σ. 153).

Ἡ συνήθεια αὕτη τῆς μουσικῆς ἐκτελέσεως τραγουδιῶν πρὸς συνοδείαν τοῦ χοροῦ, ἐλλεῖπει ὀργανικῆς μουσικῆς, ἐνέχει ἰδιαιτέραν σημασίαν, διότι ἐκ τῆς χρήσεως ταύτης τῶν τραγουδιῶν δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ ἡ πιστὴ συντήρησις των εἰς τὴν μνήμην τοῦ λαοῦ διὰ τοῦ χρόνου.

Ἐκ τῶν καταγραφέντων ἄσμάτων τὸ κατωτέρω ἔχει περιεχόμενον τὰς ἡλικίας τοῦ ἀνθρώπου (χφ., σ. 147).

*Στσοὶ εἴκοσι εἶναι γλεντιστῆς
καὶ καλὸς τραγουδιστῆς.*

*Στσοὶ τριάντα εἶναι ἀντρειωμένος
καὶ στὸν κόσμον ξακουσμένος.*

5 *Στσοὶ σαράντα νοικοκύρης
καὶ καλὸς караβοκύρης.*

*Στσοὶ πενήντα γιὰ ἄδηγῆ (ὄδηγῆ)
ἂν ἔχη κεφαλὴ καλή.*

Τὸ ἑξήντα γέρονται,

10 *ἀρνιθοτυφλεύεται.*

*Τὸ ἑβδομήντα καμπουγένει
καὶ τσοὶ μάτσες (μαγκοῦρες, βακτηρίας) του μαζεύει.*

Τσοὶ ὀγδόντα εἶν' ἡ κακὴ του.

Τὸ ἑνενήντα τότε βαργιοῦνται κ' οἱ δικοί του.

15 *Νὰ μὴν τζοὶ φτιάσῃ τὸ ἕκατὸ
μόνο νὰ φύγῃ ἀπὸ ἴδῶ.
Γοργὰ καὶ ξέβγαλέ τονε
καὶ ἀπὸ ἴδῶ πᾶρέ τονε.*

(Ἵπηγ. : Μαρία Λεωνίδου Κάτση, ἐτῶν 65, ἀγράμμ.)

Τὸ δημῶδες ποίημα τοῦτο ἔχει μακρὰν παράδοσιν, συνεχιζομένην ἐκ τῆς Ἀρχαιότητος¹.

Τὰ παραμῦθια λέγονται *παραβολές* (χφ., σ. 241, 242, 244).

Δ'. Ἐκ τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ παραθέτομεν τὴν κάτωθι παράδοσιν. «Ὅταν ἐγεννήθηκεν ὁ Χριστός, τὸ πρόβατο τὸν ἔγλειψε μέσα στὴ ματζιαούρα (φάτνη), τὸ ἴδιο καὶ τὸ βούδι, ὁ γάδαρος τὸν τσινοῦσε καὶ τὸ κασίκι τὸν κουτούλανε. Ὁ Ἰωσήφ ἐπῆε νὰ πάρῃ λίγα κάρβουνα, γιὰ νὰ ζεστάνῃ τὸ μωρὸ. Ἐπῆε νὰ τὰ πάρῃ ἀπὸ τὸν βοσκό, ἀλλὰ αὐτὸς δὲν εἶχε κάμει ἐλεημοσύνη ποτέσ του κι ἅμα τὸν εἶδανε τὸν Ἰωσήφ τὰ σκυλιά, ἐγαυγίσανε καὶ δὲν τὸν ἐπειράξανε. Τὰ πρόβατα τὰ ποδοσκάλισε καὶ δὲν ἐσαλέψανε καθόλου ἀπὸ τὴν θέσι των.

Ὅταν ἐπῆε κοντὰ ὁ Ἰωσήφ, ὁ βοσκὸς τοῦ πέταξε τὴν μάτσα του (=ἀγκλίτσα) καὶ δὲν τοῦ κτύπησε. Ἐτέντωσε τὸ ράσο του κ' ἤβαλε τὰ κάρβουνα ἀναμμένα καὶ δὲν ἐκαιότανε. Ἐνῶ εἶδε ὁ βοσκὸς αὐτὰ τὰ θαύματα, λέει: —«τί νύκτα εἶναι τούτη ἀπόψε; Τὰ σκυλιά μου δὲν ἐδακώσανε, τὰ πρόβατά μου δὲν ἐκουνηθήκανε ἀπὸ τὴν θέσι τωνε. Τὸ ραβδί μου δὲν τὸν χτύπησε. Γότες σηκώθηκε κ' ἐκεῖνος καὶ τὸν κλούθηξε. Ὁ βοσκὸς εἶχε στὴν πλάτη του μιὰ προβιά ὀλόχουση. Ὅταν ἔφταξε στὴν σπηλιὰ εἶδε τσοὶ ἀγγέλοι πού ἔψαλλαν τὸ Χερουβικό. Εἶδε τὸ μωρὸ πού ἦτανε στὴν ματζιαούρα καὶ ἤβγαλε τὴ χρυσὴ προβιά ἀπὸ τὸ ταγάρι του καὶ τὴν ἤδωκε νὰ τήνε στρώσουν στὸ βρέφος» (χφ., σ. 135-136).

Πιστεύεται ἔτι ὅτι τὰ βόδια ὀμιλοῦν κατὰ τὴν νύκτα τῆς παραμονῆς τῆς πρώτης τοῦ ἔτους. Οὕτω «τὸ βράδυ τῆς παραμονῆς τῆς Πρωτοχρονιάς², ὅταν βάλωμε τὶς μπουκιές τὸ Χριστόψωμο μέσα στὶς ματζιαούρες (=πάχνες) τῷ βοδιῷ θὰ γκόψωμε (=θὰ φύγωμε), γιὰ νὰ μὴν ἀκούσωμε πού θὰ κουβεντιάσουν τὰ ζῶα. Θὰ ποῦν τὰ παράπονά των. Ἐμένα ἔβαλε πολὺ, σ' ἐσένα ὀλίγο» (χφ., σ. 89).

Τὸ μαντικὸν ἔθιμον κατὰ τὸ ἑσπέρας τῆς παραμονῆς τῆς 24 Ἰουνίου καλεῖται ἐνταῦθα Ἀκλήδονας (χφ., σ. 253-55). Κατὰ τὴν ἐξαγωγήν ἐκ τῆς ὑδρίας τῶν

¹ Βλ. Β. Λαούδα, Αἱ ἡλικίαι τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου κατὰ Σόλωνα καὶ κατὰ τὴν δημώδη νεοελληνικὴν παράδοσιν, Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, τόμ. 21 (1946), σ. 257-263.

² Ἡ πληροφοριοδότις ἐσφαλμένως εἶπεν ἐνταῦθα περὶ τῆς παραμονῆς τῆς Πρωτοχρονιάς, διότι τὸ ἔθιμον γίνεται τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων. Βλ. Ἰω. Σπ. Ράμφου - Κ. Ι. Παπαδοπούλου, ἐνθ' ἄν., σ. 49.

μαντικῶν σημαδιῶν τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς ἐνώπιον συγκεντρώσεως ἄδεται κατὰ τὴν ἐξαγωγήν ἐκάστου σημαδιοῦ (τοῦ ἀκλήδονα) ἀνά ἓν δίστιχον μὲ τὴν παρατιθεμένην μελωδίαν¹.

(♩ ♪ ♪ ♪) ♩ ~ 145

1 Δώ - σε μου τ'ἀρ - γυ - - - ρα κλειδιά με -

τὸ - μαρ. γα - ρι - - τὰ - ρι - - , ν'ἀ -

νοι - - ξω τὸν - ἀ - - κλή - δο - να στ' Ἄ -

- ι - - Γιαν. νιοῦ - τῆ - χά - ρη. 2 Ὁ - ρί - στε

τ'ἀρ - γυ - - - ρὰ κλειδιά καὶ τὸ - μαρ. γα - ρι - -

τὰ - - ρι κί' ἄ - νοι - - ξε τὸν - ἀ -

κλή. δο. να στ' Ἄ - - ι - - Γιαν. νιοῦ τῆ - χά - ρη

Τὴν πρώτην Σεπτεμβρίου, ἣ ὁποία ἐθεωρεῖτο παλαιότερον ὡς Πρωτοχρονιά², ἐτελεῖτο ἅγιασμός εἰς κάθε σπίτι καὶ εἰς τὰ ποιμνιοστάσια (μάντρες) (χφ., σ. 8), τὴν δὲ παραμονὴν τοῦ Σταυροῦ (14 Σεπτεμβρ.) οἱ κάτοικοι μαζεύουν ξηρὰ κλαδιά εἰς τοὺς δρόμους καὶ τὰ καίουν. Ἡ φωτιὰ αὕτη εἰς τὴν ὁποίαν καίεται καὶ ὁ στέφανος τῆς

¹ Μουσικὴ καταγραφή ὑπὸ τοῦ συντ. μουσ. Σπυρ. Περισιτέρη.

² Τὸ ἔθιμον ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἄλλους ἑλληνικοὺς τόπους καὶ ἰδίᾳ εἰς τὰς νήσους. (Βλ. εἰς Λαογρ., τόμ. 14 (1952), σ. 271-272, Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. 5 (1945/49), σ. 85-86, τόμ. 11/12 (1958-59), σ. 256, 293, τόμ. 13/14 (1960-61), σ. 379. Τῆς συνηθείας ταύτης σώζεται μαρτυρία ἐκ τοῦ 12 αἰῶνος. Βλ. Φ. Κουκουλέ, Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου, Τὰ λαογραφικά, Β', 1950, σελ. 8 σημ. 4.

Πρωτομαγιάς, λέγεται *κάψαλος*. Τὸν κάψαλον τὸν ὑπερπηδοῦν τρεῖς φορές τὰ παιδιά, παλαιότερον δὲ καὶ οἱ ἡλικιωμένοι (χφ., σ. 303-304, 311). Τὸ ἔθιμον τοῦτο ἀναφέρει καὶ ὁ C. S. Sonnini (ἐνθ' ἀν., σ. 20), προσθέτων, ὅτι οἱ ὑπερπηδῶντες τρεῖς τὴν πυρὰν ἀπήγγελλον εὐχὰς διὰ τῶν ὁποίων ἐπεκαλοῦντο «l'assistance divine, la conservation de leur santé pendant l'année suivante, aussi-bien que des vendanges abondantes». Ὡς προστάτις τῆς νήσου λατρεύεται ἡ Παναγία ἢ Ἐδηγήτρια (Ἐδηγήτρια) τελουμένης μεγάλης πανηγύρεως τὴν 21 Νοεμβρ.¹

Κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς ἑορτῆς τῆς 15 Αὐγ., τὸ ἑσπέρας, ψάλλεται ἐκ παραδόσεως εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας τῆς Εὐαγγελιστρίας ἐπιτάφιος θρῆνος εἰς τὴν κοίμησιν τῆς Θεοτόκου, περιφερομένου κατόπιν τοῦ ἐπιταφίου διὰ τῶν ὁδῶν τῆς κωμοπόλεως. Σημειωτέον ὅτι τὸ ἔθος τοῦτο τοῦ ἐπιταφίου εἰς τὴν Παναγίαν ἀπαντᾷ ἔτι καὶ εἰς τὴν Ἰκαρίαν (βλ. ἐν Λαογρ., τόμ. 12, σ. 288) καὶ ἄλλας νήσους (Τῆνον, καὶ Σάμον).

Ἐνδιαφέρον εἶναι τὸ κάτωθι ἔθιμον ὄνειρομαντείας. «Τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης τὴν παραμονὴ τὸ βράδυ πᾶνε στὴν Ἐκκλησία οἱ οἰκογένειες ἄρτους μὲ σφραγίδες. Μετὰ τὸν ἑσπερινὸν ὁ παπὰς θὰ δώσῃ στὴν κάθε κοπέλλα ἢ καὶ σὲ νέο μιὰ σφραγίδα ἀπὸ τὸν ἄρτο. Αὐτὸ τὸ κομμάτι ἢ κοπέλλα θὰ τὸ βάλῃ κάτω ἀπὸ τὸ μαξιλάρι πρὶν κοιμηθῆ καὶ θὰ πῆ:

*Ἁγία μου Κατερίνα μου,
δειόρου θυγατέρα,
ποὺν πέρασες τὴν ἔρημο,
τὴν Αἴγυπτο, τὴν κολυμπήθρα τοῦ γιалоῦ,
5 τὴ μαρμαροχρυσόπηγῆ,
νὰ μὴ φάς,
νὰ μὴν πιῆς,
ἂ δὲν ἔρθῃς νὰ μοῦ πῆς
ἢ καλὸ ἢ κακὸ
10 γιὰ τὸ νέο π' ἀγαπῶ.*

Αὐτὸ θὰ τὸ πῆ τρεῖς βραδυές. Κ' ἐκείνη θὰ πάῃ νὰ τῆς τὸ πῆ στὸ ὄνειρό της ποιὸν θὰ πάρῃ»².

¹ Βλ. Ἰωάν. Σπ. Ράφου-Κ. Ἰ. Παπαδοπούλου, ἐνθ' ἀν., ἐν σ. 40.

² Τὸ ἔθιμον τοῦτο ἀναφέρεται ἤδη ὑπὸ τοῦ J. Th. Bent, *The Cyclades or Life among the Insular Greeks*, London 1885, σ. 49 Βλ. καὶ εἰς μετάφρασιν ὑπὸ Στέλλας Ἰ. Ράφου, εἰς τὴν ἔφημ. «Μῆλος», ἐν Ἀθήναις, ἔτ. 10, 1933, σελ. 49 ἀρ. φύλλ. 207, σ. 2. Ἡ μαντικὴ συνήθεια αὕτη μὲ διαφορὰς τινας ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὴν Μῆλον βλ. Ἀρ. Μ. Ταταράκη, *Οἱ Κληδονισμοί, Νεοελλ.* Ἀνάλ., τόμ. Α' (1870-72), σ. 335. Πρβλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου, *Λαογραφικὰ Σύμμεικτα*, τόμ. Γ', 1931, σ. 112.

Εἰς τὴν μορφήν ταύτην τῆς ὄνειρομαντείας ἔχουν ἀντικατασταθῆ οἱ Μοῖρες, τῶν ὁποίων γίνεται συνήθως ἐπίκλησις¹, διὰ τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης.

Πιστεύεται ὅτι «κάθε ἄνθρωπος ἔχει τὸν ἄγγελόν του πὺ τὸν ἀκλουθᾷ κάθε μέρα ἀπὸ ἐφτὰ χρονῶ μέχρι νὰ ποθάνῃ². Ὁ ἄγγελος εἶναι ξανθός, τὸν κλουθᾷ τὸν ἄθρῳπο. Ὁ πονηρὸς εἶναι ὁ μαῦρος» (χφ., σ. 224).

Ε'. Κατὰ τὴν σύναψιν τοῦ γάμου ἐδίδοντο κατ' ἔθος εἰς τοὺς νεονύμφους ὑπὸ τῶν γονέων των τὰ ἐξῆς: «Στὸ κορίτσι ἔδιδε ὁ πατέρας τὸ κρεββάτι, καναπέ, κασσέλα, τὰ ροῦχα ἀπὸ τὴν ἀκίνητη περιουσία παίρνει τὸ ἀνάλογό της. Στὸν ἄντρα δίνουν τὸ τιλάρο (=στρῶμα), τὴν κασσέλα του, τὰ κιλίμια του (=κουβέρτες), καὶ ἀπαραιτήτως τὸ ῥόνισμα. Ἡ πρώτη δουλειὰ εἶναι ἡ εἰκόνα πὺ θὰ πάρη ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ πατέρα του (χφ., σ. 309).

Εἰς περίπτωσιν διαλύσεως τοῦ γάμου, ἔνεκα τοῦ θανάτου ἑνὸς τῶν συζύγων ἄνευ τέκνων, ἡ προῖξ ἐπέστρεφεν εἰς τὸν προικοδότην. «Ὅταν τὸ ἀντρόγυνο δὲν ἔκανε παιδιὰ καὶ πέθαινε ἕνας, ὁ χῆρος ἢ ἡ χήρα δὲν ἐκληρονομοῦσε. Ἡ προῖκα ἐγύριζε στὸν πατέρα» (χφ., σ. 309). Τὸ ἔθιμον τοῦτο, ὡς γνωστόν, ἦτο κατὰ τὸ παρελθὸν εἰς χρῆσιν καὶ εἰς ἄλλας νήσους.

Τὸ δικαίωμα τῆς διαβάσεως διὰ μέσου ξένου ἀκινήτου, ἦτοι «τὸ δικαίωμα νὰ περάσωμε ἀπὸ ἕνα ἄλλο ξένο χωράφι νὰ πᾶμε στὸ δικό μας τὸ λέμε ἀμπατή» (χφ., σ. 308).

ΣΤ'.— Ἐκ τῶν πρώτων ἐνεργειῶν τοῦ γεωργοῦ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς σπορᾶς εἶναι τὸ φκολόημα (εὐχολόγημα) τοῦ σπόρου³. «Ὅταν πρωτοβρέξῃ, θὰ διαλαλήσῃ ὁ παπάς (δηλ. θὰ στείλῃ ντελάλη νὰ εἰδοποιήσῃ τὸν κόσμον) ποῖα μέρα θὰ φκολοήσῃ τὸ σπόρο.

Κάθε γεωργὸς θὰ βάλῃ σ' ἕνα ντρουβαδάκι λίγο γέννημα, δυὸ τρεῖς ὀκάδες στάρι καὶ κριθάρι μαζί, μέσα στὸ ντρουβαδάκι θὰ βάλῃ λίγα κουκκιά, ἕνα κεφάλι σκόρδο, κρεμμύδι καὶ ρούδι.

Θὰ τὰ πάη στὴν ἐκκλησία νὰ τ' ἀγιάσῃ ὁ παπάς, δηλαδή θὰ τὰ ραντίσῃ μὲ

¹ Βλ. εἰς Λαογρ., τόμ. 8 (1921/25), σ. 559 καὶ Κρητικά, τόμ. Α' (1930-33), σ. 47, (Κασιδώνι Κρήτης).

² Περὶ τῆς πίστεως ταύτης, ἤδη ἐκ τῆς Ἀρχαιότητος, βλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, Τὰ κατὰ τὴν τελευταίαν ἔθιμα τῶν Βυζαντινῶν ἐκ τῶν Ἀγιολογικῶν πηγῶν. Ἐπετ. Ἐτ. Βυζαντ. Σπουδῶν, τόμ. 20 (1950), σ. 100.

³ Βλ. περὶ τοῦ ἐθίμου καὶ Ἰ. Κ. Βογιατζίδην, εἰς περ. Ἀθηνᾶ, τόμ. 35, σ. 120 καὶ περιγραφὴν τοῦ φκολοήματος εἰς τὴν ἐφημ. «Φωνὴ τῆς Κιμῶλου», ἔτ. 14 (1959), ἐν Ἀθήναις, ἀρ. φύλλ. 130/31, σ. 3.

ἀγίασμό πρῶτα καὶ μετὰ μὲ κρασί λέμε πὼς τὰ μεθᾶ ὁ παπάς. Τὸ σπόρο θὰ τὸν φέρωμε μετὰ στὸ σπίτι. Τὴν ἡμέρα πού γίνεται τὸ φκολόημα οἱ γεωργοὶ πᾶνε στὸ σπίτι τοῦ παπαῖ καὶ τοὺς κάνει τραπέζι ἐκεῖ τρώγουν καὶ πίνουν μὲ ἔξοδα τοῦ παπαῖ». (χφ., σ. 25-26).

Ἐκ τῶν λοιπῶν ἐθίμων κατὰ τὴν σποράν, εἶτα δὲ τὸν θερισμὸν καὶ τὸν ἄλωνισμόν (χφ., σ. 26-27, 28, 29, 31-32) σημειώνομεν τὸ κατώτερον σχετικὸν πρὸς τὴν μετὰ τὸ ἄλώνισμα καὶ τὸ λίχνισμα παραλαβὴν τοῦ γεννήματος (σιτηρῶν) ἀπὸ τὸ ἄλώνι. «Τὸ καθαρισμένο γέννημα τὸ κάνομε σωρὸ μέσα στ' ἄλώνι. Τὸ σωρὸ αὐτὸ θὰ τὸν σταυρώσωμε. Θὰ κάμωμε ἓνα σταυρὸ μὲ ἀμπελόβεργα ἢ ἀκάρωνα (=σφεδηλιά). Θὰ τὸν προσκυνήσῃ ὁ λιχνιστὴς καὶ μετὰ θὰ τὸν καρφώσῃ στὴν κορυφὴ τοῦ σωροῦ τοῦ γεννηματιοῦ, νὰ πάῃ μέσα βαθιὰ στὸ σωρὸ. Μετὰ μὲ τὸ φτυάρι, θὰ κάμῃ τρεῖς βολὲς τρεῖς κύκλους γύρω στὸ σωρὸ ἀρχίζοντας ἀπὸ κάτω, ἀνεβαίνοντας εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ σωροῦ. Μετὰ θὰ κάμῃ σταυρὸ μὲ τὸ φτυάρι στὴν κορυφὴ. Στὴν κορυφὴ μετὰ τοῦ σωροῦ πού εἶναι σταυρωμένος θὰ κάμῃ μὲ τὸ φτυάρι ἓνα μικρὸ σταυρὸ πάνω στὸ γέννημα. Μετὰ θὰ βάλῃ ὁ λιχνιστὴς πάνω στὸ φτυάρι λίγο καρπὸ, νὰ τὸν προσκυνήσῃ, ἀφοῦ πρῶτα βγάλῃ τὸ καπέλλο του καὶ κάμῃ καὶ τὸ σταυρὸ του.

Ἄμα προσκυνήσῃ τὸν καρπὸ πού ἔχει πάνω στὸ φτυάρι, θὰ καρφώσῃ (πλαγίως) τὸ φτυάρι μὲ τὸν καρπὸ μέσα στὸ σωρὸ. Θὰ πάρῃ ἀκόμη καὶ τρία ἄλλα διχάλια καὶ θὰ τὰ καρφώσῃ νὰ σχηματισθῇ μὲ τὸ φτυάρι μαζὶ σταυρός.

Ὅσοι βρεθοῦν μέσα στὸ ἄλώνι τὴν ὥρα τοῦ σταυρώματος θὰ κάτσουνε ὅλοι γύρω στρογγυλοὶ ἀντραλικοὶ τοῦ ἄλωνιου «γιὰ νὰ κάτση ὁ σωρός». Μετὰ θ' ἀρχίσῃ τὸ μέτρομα τοῦ σωροῦ σὲ κοιλὰ. Τὴν ὥρα πού μετροῦ τὸ γέννημα, ὅταν γεμίσῃ τὸ πρῶτο κοιλὸ νὰ τὸ ρίξῃ στὸ σάκκο θὰ πῇ: «Ἐνας ὁ Θεός»· στὸ δεύτερο κοιλὸ: «Δυὸ ἢ Κερά ἢ Παναγιά»· «τρία: ἢ Ἀγία Τριάδα», Τέσσερα: σταυρός· νὰ ψοφήσῃ ὁ Ποπῶς (=ὁ Ποπῶφ ἦταν Τοῦρκος φορατζῆς), πέντε: Κύριέ μου, πέμπε.

Μετὰ ἀρχίζομε νὰ γεμίζωμε ἄλλο σάκκο καὶ λέμε τὰ ἴδια. Τὴν ὥρα πού γίνεται τὸ μέτρομα τοῦ σωροῦ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ περάσῃ κανένας ἄλλος μπροστὰ ἀπὸ τὸ σωρὸ. Ὅταν μετρηθῇ τὸ γέννημα θὰ ποῦμε «Καλὸ φάγωμα». (Τὸ κοιλὸ πάει 10-12 ὀκάδες). (χφ., σ. 31-32).

Ἡ σύντομος ἐπισκόπησις αὕτη τῆς συλλεχθείσης λαογραφικῆς ὕλης δεικνύει μετὰ τῆς γλώσσης, τῆς ὁποίας τὴν διαλεκτικὴν ὁμοιότητα πρὸς τὴν τῶν Σιφνίων διεπίστωσεν ὁ Ἰ.Κ. Βογιατζίδης (βλ. ἐν Ἀθηνᾶ, τόμ. 35, σ. 75-79), ὅτι ὁ λαϊκὸς ἐκ παραδόσεως πολιτισμὸς τῆς Κιμῶλου ἀνήκει εἰς τὸν νησιωτικόν, εἰδικώτερον εἰς τὸν Κυκλαδικόν, μὲ ἐπιδράσεις, ὡς ἐλέχθη ἤδη, ἐξ ἐποικισμῶν καὶ ἐπικοινωνίας πρὸς τὰς γειτονικὰς νήσους Σίφνον καὶ Μῆλον, ἰδίᾳ τὴν πρώτην, πρὸς δὲ καὶ τὴν Κρήτην.

R É S U M É

Mission folklorique à Kimolos du 14 au 29 août 1963

par Georges K. Spyridakis

L'île de Kimolos se trouve près de l'île de Milos; elle appartient au groupe des Cyclades, îles de la mer Egée.

Nous possédons sur la tradition de la civilisation populaire de Kimolos des informations provenant des voyageurs, qui l'ont visitée pendant les siècles passés, surtout C. S. Sonnini (Voyage en Grèce et en Turquie, tome second. Paris 1801, pp. 4-74), et plus anciennement P. de Tournefort (Relation d'un voyage du Levant, Paris, tome I, 1717, pp. 57-599) J. Th. Bent (1885) et autres.

Nous possédons également des études plus récentes sur l'histoire générale de l'île par divers auteurs (voir plus haut bibliographie, p. 304).

Pendant ses deux semaines de recherches folkloriques (14-29 août 1963), l'auteur a noté un riche matériel, en 452 pages, qui se rapporte aux diverses manifestations de la vie matérielle, sociale et spirituelle du peuple. Il a enregistré également sur bandes de magnétophone 75 chansons folkloriques et danses populaires. Il a tourné aussi sur films cinématographiques de 16 m/m: a) la cérémonie d'un mariage (mœurs matrimoniales); b) scènes de tissage populaire; c) une fête populaire patronale du 15 août, célébrée en l'honneur de la Vierge (fête de l'Assomption) etc.

L'auteur fait dans son étude des remarques générales sur le riche et important matériel collectionné. Ainsi, sur l'origine de l'installation des habitants actuels de Kimolos, il a noté des légendes selon lesquelles la population de l'île aurait été exterminée jadis par une épidémie de choléra. L'île, déserte, a été ensuite de nouveau peuplée par des habitants venus des îles de Sifnos et de Crète. Les habitants actuels de Kimolos seraient les descendants de ceux ci. En effet, ces légendes, font écho à des faits réels. Nous croyons qu'après le 17ème siècle (voir pp. 305-306) des Crétois se sont installés dans cette île. La légende de l'établissement des habitants de Sifnos à Kimolos, a été déjà mentionné au 18ème siècle par Sonnini (voir p. 307). Au lieu nommé «Hellenika», sur le rivage ouest de l'île où se trouvait dans l'antiquité un petit village, est localisée une légende selon laquelle près de la mer vivait un monstre. L'auteur remarque que cette lé-

gende provient d'une croyance antique et du culte d'un démon de la mer. (voir p. 307).

Près de Kimolos, il y a une île déserte nommée «Ipolivos». Son nom officiel est «Polyaighos». On raconte que dans le passé on entendait sur cette île, pendant la nuit, une voix qui chantait. Lorsque le chanteur chantait il n'existait aucun péril pour l'auditeur, mais lorsqu'il sifflait, celui qui l'entendait était en danger et devait s'éloigner.

L'auteur remarque qu'il s'agit ici d'un démon, protecteur de l'île, c.à.d. de ce qu'on nomme communément «stichiò» (Esprit). (voir pp. 308-309).

Saint Nicolas, connu comme protecteur des marins, est honoré aussi par les jeunes filles qui veulent se marier. L'auteur suppose que ce culte (voir p. 309) provient d'un récit hagiologique du Saint, selon lequel celui-ci par un miracle a permis la réalisation du mariage des filles d'un pauvre.

A été notée également la légende de saint Cassien et de saint Nicolas laquelle, comme on sait, est connue aussi en Russie et en Bulgarie. (voir *Osk. Looritz*, *Der heilige Kassian und die Schaltjahrlegende*, Helsinki 1954 (F.F. Comm. No 149). A Kimolos Saint Cassien, dont la fête est célébrée tous les quatre ans, le 29 Février, est remplacé par Saint Onoufrios. (voir p. 309). Les légendes sur les Moires, lesquelles déterminent le destin de chaque personne à sa naissance, sont largement propagées dans l'île, ainsi que les légendes concernant les Néréides (Fées), qui ont les caractéristiques des nymphes de l'antiquité. (voir p. 310).

Ensuite, l'auteur mentionne la légende «du vieillard savant et de la gérontoctonie» (voir pp. 310-311) et fait des commentaires sur Sainte Kali, lieu dit situé près du rivage du port de Psathi. (voir fig. 3 et 4).

Ste Kali, qui n'est pas comprise officiellement parmi les Saints de l'Eglise, est connue du peuple par un chant sur la crucifixion de Jésus-Christ, qui est chanté le Vendredi Saint.

On a émis l'opinion que Ste Kali constitue la survivance de la légende antique de Ino, laquelle se jeta à la mer et y demeura sous le nom de Leukothea, ou encore de Kali, ou du culte antique d'Isis-Fortuna.

Des 130 chansons populaires notées par l'auteur on publie le texte (voir p. 313-14) d'un chant relatif aux différents âges de la vie humaine. Celui-ci a une origine ancienne, que nous trouvons déjà chez Solon (voir *Comptes - Rendus de l'Académie d'Athènes*, tom. 21, pp. 257—263).

A la page 315 est publiée la musique des chansons (distiques), chantées

pendant le jeu de la divination (τοῦ «Κλήδονα»), pratiqué lors de la fête du Saint Jean qui a lieu le 24 juin, et qui coïncide avec le solstice d'été. (voir p.315).

Le peuple connaît divers récits sur le comportement des animaux (moutons, chèvres, boeufs) pendant la naissance de Jésus. On en publie un, originaire de Kimolos. (voir p. 314). La veille du jour de Noël, le peuple croit, qu'à un certain moment, les animaux s'entretiennent entre eux (voir p. 314). Par suite d'influences ecclésiastiques, les cultivateurs considèrent le 1er septembre comme premier jour de l'année; c'est pourquoi sont attachés à ce jour diverses coutumes agraires.

Le soir de la fête de la Sainte-Croix (14 septembre), après le coucher du soleil, on allume des feux dans les rues et les petits enfants sautent par dessus. Jadis les adultes prenaient aussi part à ce jeu. Dans ces feux on brûle également les couronnes du 1er mai (voir pp. 315-16).

L'auteur relate aussi diverses us et coutumes populaires telles que la coutume de divination qui se fait le soir de la veille de la fête de Sainte Catherine (25 november; voir pp. 316-17), la croyance populaire selon laquelle chaque personne a son ange gardien qui l'accompagne journellement pendant toute sa vie (voir p. 317), des coutumes matrimoniales, des usages du droit coutumier, la coutume de la bénédiction des grains par le prêtre avant l'ensemencement, et enfin parmi bien d'autres les coutumes en usage pendant la moisson et le battage du blé. (voir pp. 317-318).

Β'

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΕΙΣ ΤΑ ΧΩΡΙΑ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΖΑΓΟΡΙΟΥ ΗΠΕΙΡΟΥ
(8 ΙΟΥΛ.-7 ΑΥΓ. 1963)

ΥΠΟ ΔΗΜΗΤΡ. Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ

Τὸ θέρος τοῦ 1962 ἐπραγματοποίησα κατ' ἐντολὴν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν μηνιαίαν λαογραφικὴν ἀποστολὴν εἰς τὰ Ζαγοροχώρια τῆς Ἠπείρου, ἡ ὁποία περιορίσθη κατ' ἀνάγκην μόνον εἰς ὀλίγα χωρία τοῦ Δυτικοῦ Ζαγορίου, ἐξ ὧν συνεκέντρωσα ποικίλον ὕλικόν καὶ ἠχογράφησα ἀρκετὰς μελωδίας δημοδῶν ᾠσμάτων¹.

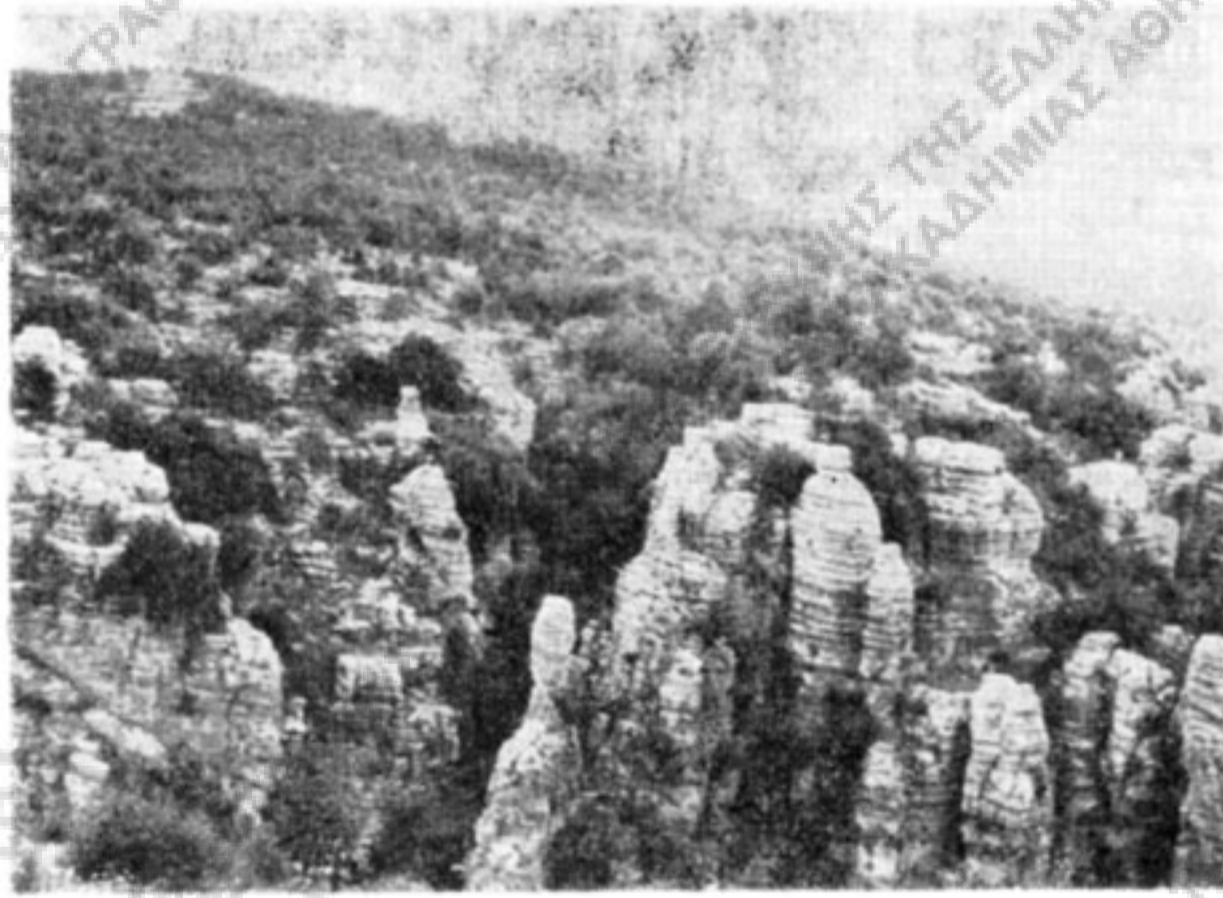
Ὡς ἦτο φυσικόν, τὸ ὕλικόν τοῦτο δὲν ἦτο ἐπαρκὲς διὰ νὰ μᾶς δώσῃ πλήρη εἰκόνα μιᾶς τόσοσ ἐκτεταμένης περιοχῆς, ὡς εἶναι τὰ Ζαγοροχώρια. Διὸ ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, ὑποδείξει τοῦ κ. Διευθυντοῦ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, ἀπεφάσισε νὰ ἀναθέσῃ εἰς ἐμὲ τὴν διενέργειαν καὶ δευτέρας ἐνταῦθα λαογραφικῆς ἀποστολῆς,

¹ Βλ. ἀνωτ. σ. 245 κ.ἐξ. τοῦ παρόντος τόμου.

τὴν ὁποίαν ἐπραγματοποίησα ἀπὸ τῆς 8ης Ἰουλίου μέχρι τῆς 7ης Αὐγούστου ἐ.ἔ. (ἀριθ. ἀποφ. 46826/1.7.1963) με ἐπίκεντρον ἐρεύνης τὰ χωρία τοῦ Κεντρικοῦ Ζαγορίου: Βραδέτον, Κουκούλι, Καπέσοβον, Τσεπέλοβον καὶ Σκαμνέλι.

Τὸ Βραδέτον, δυτικῶς τοῦ Τσεπελόβου, κείμενον ἐπὶ περιόπτου καὶ ὑψηλῆς θέσεως, ἣτις δεσπόζει τῆς περιοχῆς, ὀνομάζεται ὑπὸ τῶν Ἑπειρωτῶν «μπαλκόνι τοῦ Ζαγοριοῦ». Ἐπὶ Ἀλῆ Πασᾶ τοῦτο ἤκμασεν, ἔχον προστάτην τὸν Νοῦτσον, σύμβουλον τοῦ σατράπου. Κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1928 ἠρίθμει 115 ψυχάς, κατὰ δὲ τὴν τελευταίαν τοῦ 1961 εἶχε μόνον 32 μονίμους κατοίκους. Οὗτοι καλλιεργοῦν ὀλίγα σιτηρά, σίκαλιν (βρίζαν) καὶ ἀραβόσιτον εἰς τὰ μικρὰ χωραφάκια τῶν βουνῶν. Κήπους δὲν ἔχουν διὰ τὴν σπάνιν τῶν ὑδάτων, τὰ δὲ κυριώτερα εἰσοδήματά των προέρχονται ἀπὸ τὴν ὀλίγην οἰκόσιτον κτηνοτροφίαν καὶ τὰ ἐκ τοῦ ἔξωτερικοῦ καὶ ἐσωτερικοῦ χρηματικὰ ἐμβάσματα.

Τὸ γραφικώτατον Κουκούλι, ἔχον 52 μονίμους κατοίκους, εὑρίσκεται εἰς 20' ἀπόστασιν ἀπὸ τὸν ποταμὸν Βίκου καὶ τὴν ὁμώνυμον πρὸς αὐτὸν χαράδραν. Ἐντεῦθεν κατήγοντο οἱ «Βικοῖατροί», οἱ ὁποῖοι ἦσαν περιώνυμοι κατὰ τὸ παρελθὸν διὰ

Εἰκ. 1. Ἀποψὶς τῆς χαράδρας τοῦ Βίκου.

τὰς πρακτικὰς γνώσεις των εἰς τὴν δημόδη ἰατρικὴν. Οἱ σημερινοὶ κάτοικοι τοῦ Κουκουλίου δὲν γνωρίζουν πλέον τὰ βότανα, «τὰ ὁποῖα ἐγνώριζαν ἐκεῖνοι, πὸν τὰ ἐμάθαιναν ἀπὸ πατέρα σὲ παιδί. Τὰ ἔχαν μυστικά, ἰδίως τὴν παρασκευὴ τῶν φαρμάκων ἀπὸ τὰ βότανα. Σ' ἓνα σπῆτι, τῆς Χριστοφόραινας Κοκκόρου, πὸν ὁ πεθερός της ἦταν βικοῖατρός, ἔχουν ἀκόμα ἓνα ντουλάπ' πὸν τὸ λέν σπατσαρία. Οἱ Βικοῖατροὶ λέγονταν καὶ κομπογιανῖτες, καταφρανοί¹, ματσουκάδες (εἶχαν μπαστούνι γιὰ τὰ σκν-

¹ Βλ. περὶ τῆς λέξεως προηγουμένην μου Ἐκθεσιν ἐν σελ. 245 τοῦ παρόντος τόμου.

λιά) καὶ σακκουλάδες, γιὰ τὰ σακκούλια, πὸν εἶχαν τὰ φάρμακα». Ἡ κοινότης Κουκουλίου εἶναι πτωχή. Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται ὀλίγον μὲ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν οἰκόσιτον κτηνοτροφίαν.

Εἰς δίωρον ἀπὸ τοῦ Τσεπελόβου ἀπόστασιν πρὸς δυσμὰς κεῖται τὸ χωρίον *Καπέσοβον* ἢ *Κεπέσοβον*, οὔτινος αἱ περισσότεραι τῶν παλαιοτέρων οἰκιῶν εἶναι ἐγκαταλελειμμένα. Ἐκ τῶν μονίμων κατοίκων του, ἀνερχομένων κατὰ τὴν τελευταίαν ἀπογραφὴν εἰς 92, ἀρκετοὶ εἶναι συνταξιούχοι, ὀλίγοι δ' ἀσχολοῦνται μὲ τὴν οἰκόσιτον κτηνοτροφίαν καὶ τὴν καλλιέργειαν μικρῶν ἀγρῶν καὶ ἀμπελώνων.

Τὸ *Τσεπέλοβον* εἶναι ἐκ τῶν σημαντικωτέρων χωρίων τῆς περιοχῆς διατηροῦν εἰσέτι τὴν φήμην τῆς παλαιότερας του αἵγλης. Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἤδρευον ἐνταῦθα αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ τοῦ Ζαγορίου, ἡ δὲ κοινότης διὰ τῶν πλουσίων ἐν τῇ ξένη τέκνων τῆς ἠκμαζεν οικονομικῶς. Καὶ σήμερον ἔτι εἶναι ἀρκετὰ πλουσία λόγω τῶν ἀφθόνων δασικῶν τῆς προϊόντων¹. Οἱ μόνιμοι κάτοικοι τοῦ Τσεπελόβου εἶναι 125. Τὸ θέρος ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν, ὡς καὶ ὁ τῶν ἄλλων χωρίων, αὐξάνεται κατὰ πολὺ μὲ τὴν ἀνοδὸν τῶν Σαρακατσαναίων ἀπὸ τὰ χειμαδιὰ τῆς Θεσπρωτίας, τῆς Πρεβέζης κ.ἄ. τόπων εἰς τὰ θερινὰ των βοσκοτόπια, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Ζαγοροχωρίων. Ἄς σημειωθῇ ἐπίσης ὅτι ἐντὸς τοῦ χωρίου τούτου ὑπάρχει ὁ τάφος τοῦ ποιητοῦ *Ἰωάννου Βηλαρά*, εἰς μικρὰν δ' ἀπ' αὐτοῦ ἀπόστασιν νοτιοδυτικῶς ἢ βυζαντινὴ μονὴ τοῦ *Ρογκοβοῦ*.

Τὸ *Σκαμνέλι* συμπληθὲν παλαιότερον ἐκ πλησιοχώρων συνοικισμῶν, καταστραφέντων ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐδηλώθη κατὰ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους καὶ ὑπέστη μεγάλας καταστροφὰς κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον. Οἱ κάτοικοί του, συμποσούμενοι εἰς 144, ἀποζοῦν ἐκ τῆς καλλιέργειας σιτηρῶν καὶ τῆς παραγωγῆς ἀφθόνων δασικῶν προϊόντων. Ἡ κοινότης Σκαμνελίου εὐρίσκεται εἰς ἀνθηροτέραν οικονομικὴν κατάστασιν ἐν σχέσει πρὸς τὴν τῶν ἄλλων χωρίων.

Εἰς τὴν περιοχὴν τὴν εὐρισκομένην μεταξὺ τῶν χωρίων *Βίτσας* καὶ *Μονοδενδρίου* οἱ Σαρακατσάνοι ποιμένες κατοικοῦν εἰς καλύβας, εἰς δὲ τὰ μνημονευθέντα χωρία οὔτοι ἔχουν μονίμους διὰ τὸ θέρος κατοικίας.

Καθημερινῶς τὰ χωρία ταῦτα, ὡς καὶ τὰ ἄλλα τοῦ Κεντρικοῦ Ζαγορίου, ἐπικοινωνοῦν δι' αὐτοκινήτου μὲ τὰ Ἰωάννινα καὶ τὴν Κόνιτσαν, σπανίως δὲ κατὰ τὸν χειμῶνα διακόπτεται ἐπὶ τινὰς ἡμέρας ἡ συγκοινωνία, λόγω τῶν χιονοπτώσεων.

Γενικῶς ἀξιοσημεῖωτα εἶναι ἐνταῦθα τὰ ἐξαιρετικῶς φιλόξενα αἰσθήματα τῶν κατοίκων, ἅτινα ἐμποιοῦν ζωηρὰν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς τὸ πρῶτον ἐπισκεπτομένους ταῦτα.

¹ Τὸ κοινοτικὸν δάσος «Κοζακός» ἔχει ἕκτασιν 15.000 στρεμμάτων.

Ἐκ τῶν Ζαγοροχωρίων ἔχομεν μερικὰς συλλογὰς γλωσσικῆς καὶ λαογραφικῆς ὕλης, αἵτινες ἀπεστάλησαν παλαιότερον εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον καὶ τὸ Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐπίσης εἶναι γνωστὰ εἰς ἡμᾶς καὶ τινὰ σχετικὰ δημοσιεύματα, ἀνήκοντα κυρίως εἰς Ἡπειρώτας λογίους. Τῶν συλλογῶν καὶ δημοσιευμάτων τούτων βιβλιογραφίαν παρέθηκα ἐν τῇ Ἐκθέσει τῆς εἰς τὰ χωρία τοῦ Δυτικοῦ Ζαγορίου ἀποστολῆς μου, τὴν ὁποίαν, ὡς πρὸς τὰ χειρόγραφα, ἐπιθυμῶ ἐνταῦθα νὰ συμπληρώσω, κατὰ τὸ δυνατόν*.

* 1) Λ.Α. (=Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον) ἀρ. 36. (*Λημ. Σάρορον*, Ἡπειροῦ δημοτικὰ ποικίλα, 1893, 4ον, σελ. 382). [Τὸ ὑλικὸν προέρχεται κυρίως ἀπὸ τὴν Βίτσαν καὶ περιέχει ᾄσματα 117, ἀποσπάσματα ᾄσμάτων 13, δίστιχα 8, παιδικὰ ᾄσματα 9, παραδόσεις 9, παραμῦθι 1, περιπαίγματα χωρίων, παροιμίας 129, εὐχὰς τινὰς, ἀράς, λογοπαίγνια, καθαρογλωσσήματα, αἰνίγματα 26, ὀνόματα φυτῶν, ζώων, βαπτιστικά, ἐπώνυμα, τοπωνύμια καὶ εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς λατρείας, μαγικῶν καὶ δεισιδαιμόνων συνηθειῶν, μαντικῆς, δημόδους ἰατρικῆς, γάμου, μουσικῶν ὀργάνων, οἰκίας, ἐνδυμασίας, τροφῶν, παιδίου κ.ἄ.].

2) Λ.Α. ἀρ. 45 (*Ἀλκ. Κοντοπάνου*, Συλλογὴ παροιμιῶν ἐκ Δολιανῶν, 1915, 8ον, σελ. 187). [Περιέχει 1109 παροιμίας].

3) Λ.Α. ἀρ. 110. (*Θεοφ. Τσολάκη*, Τὰ κατὰ τὴν μετάβασιν εἰς ταξείδιον καὶ ἐπάνοδον ἐξ αὐτοῦ καὶ κηδείαν ἦθη καὶ ἔθιμα Ἄνω Ραβενίων χωρίου τοῦ τμήματος Ζαγορίου τῆς Ἡπειροῦ, 1919, 8ον, σελ. 28).

4) Λ.Α. ἀρ. 114. (*Θ. Κ. Τσολάκη*, Δημόδη ᾄσματα ἐξ Ἄνω Ραβενίων Ζαγορίου, 1918 4ον, σελ. 17). [20].

5) Λ.Α. ἀρ. 1570. (*Μ. Οἰκονόμου*, Γλωσσικὴ καὶ λαογραφικὴ συλλογὴ ἐκ Νεγάδων Ζαγορίου, 1939, 4ον, σελ. 578). [Περιέχει ὀνόματα βαπτιστικά 132, τοπωνύμια 76, παροιμίας 1220, ἀράς 200, ὄρκους 14, εὐχὰς 94, αἰνίγματα 43, παιδιὰς 23, ᾄσματα 108, παραμῦθια 4 καὶ ἔθιμα σχετικὰ μὲ τὴν λαϊκὴν λατρείαν, τὸν γάμον κτλ.].

6) Λ.Α. ἀρ. 1673. (*Ἀχιλλ. Βάντζιου*, Ἔθιμα Πρωτοχροनिᾶς καὶ γάμου ἐκ Τσεπελόβου, 1951, 4ον, σελ. 8).

7) Λ.Α. ἀρ. 1911. (*Νικ. Παπανικολάου*, Λαογραφικὰ σημειώματα ἐξ Ἐλαφοτόπου Ζαγορίου, 1953, 8ον, σελ. 100). [Περιέχει ζητήματα περὶ κοινωνικῆς ὁργανώσεως, λαϊκοῦ δικαίου, παιδίου, γάμου, τελευτῆς, μαγικῶν καὶ δεισιδαιμόνων συνηθειῶν, μαντικῆς, ἀστρολογίας, μετεωρολογίας, δημόδους ἰατρικῆς, λαϊκῆς λατρείας κ.ἄ.].

8) Λ.Α. ἀρ. 1919. (*Σπ. Φαρμάκη*, Λαογραφικὰ Δολιανῶν, 1953, 8ον, σελ. 61). [Περιέχει ἔθιμα περὶ κοινωνικῆς ὁργανώσεως, παιδίου, γάμου, τελευτῆς καὶ λαϊκῆς λατρείας].

9) Λ.Α. ἀρ. 1921. (*Γ. Οἰκονόμου*, Λαογραφικὰ στοιχεῖα Βουσοχωρίου, 1953, 8ον, σελ. 5). [Περιέχει εἰδήσεις τινὰς περὶ λαϊκῆς λατρείας, παιδίου καὶ γάμου].

10) Λ.Α. ἀρ. 1935. (*Ἀνωσύμου*, Ἡθη καὶ ἔθιμα Ἡλιοχωρίου Ζαγορίου, 1953, 8ον, σελ. 6). [Γαμήλια καὶ λατρευτικὰ τινὰ ἔθιμα].

11) Λ.Α. ἀρ. 2036. (*Ἰω. Τσαλίκη*, Ἡθη καὶ ἔθιμα τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Τριστένου, 1954, 8ον, σελ. 41). [Ἔθιμα περὶ κοινων. ὁργανώσεως, λαϊκοῦ δικαίου καὶ παιδίου].

12) Λ.Α. ἀρ. 2233. (*Κ. Π. Λαζαρίδου*, Τὸ χωριό μου «Κουκούλι» Ζαγορίου ἀπ' τὴ γλωσσικὴ τοῦ πλευρά, Γιάννενα, 1949, 4ον, σελ. 121). [Πλὴν τῆς γλωσσικῆς ὕλης, περιέχει καὶ ᾄσματα 23, νανουρίσματα 9, παροιμίας 302, εὐχὰς 23, ἀράς 26, παραμῦθια 5 καὶ εἰδήσεις σχετικὰς μὲ τὴν κοινων. ὁργάνωσιν, τὸ λαϊκὸν δίκαιον, τὴν κατοικίαν καὶ τὴν ἐνδυμασίαν].

Παρά τὸν σχετικὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἀξίαν τῶν ἐν λόγῳ χειρογράφων συλλογῶν καὶ δημοσιευμάτων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ σχηματίσῃ τις πλήρη γνῶσιν τῆς δημώδους παραδόσεως τῆς περιοχῆς. Ἄς σημειωθῇ π.χ., ὅτι μέχρι τοῦδε οὐδεμίαν εἶχομεν ἐκ τῶν ὡς ἄνω χωρίων ἠχογράφησιν μουσικῆς δημώδους ᾄσματος ἢ ἄλλου τινὸς μνημείου τοῦ λόγου τοῦ λαοῦ. Ὅθεν πρὸς πληρῶσιν τοῦ ὑπάρχοντος κενοῦ ἐπεδίωξα νὰ συλλέξω ἐνταῦθα καὶ ἐξετάσω ποικίλον ὑλικόν, τὸ ὁποῖον κατέγραψα εἰς 606 σελίδας, σχήματος 8ου μεγάλου, καὶ κατέθηκα ἐν χειρογράφῳ εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον ὑπ' αὐξ. ἀριθ. 2753¹. Ἡ ὕλη αὕτη περιλαμβάνει ᾄσματα 156, δίστιχα 2, παραδόσεις 27, παροιμίας 9, παραμύθια 15, εὐτραπέλους διηγήσεις καὶ ἀνέκδοτα 11, αἰνίγματα 40, ἀράς 30, ὕβρεις 8, εὐχὰς 15, βλασφημίας 4, ὄρκους 8, ἀπειλὰς 4, παιδιὰς 2, ὀνόματα βαπτιστικά, ἐπώνυμα, παρωνύμια, τοπωνύμια, καὶ εἰδήσεις περὶ τοπικῶν χορῶν, λαϊκῆς οἰκίας, σκευῶν καὶ ἐπίπλων, τροφῶν, ἐνδυμασιῶν, ὑφαντικῆς, φυτικοῦ κόσμου, ποιμενικοῦ, κυνηγετικοῦ καὶ μελισσοκομικοῦ βίου, κοινωνικῆς ὀργανώσεως, λαϊκοῦ δικαίου, παιδίου, γάμου, δεισιδαιμόνων δοξασιῶν, μαντικῆς, ἀστρολογίας, μετεωρολογίας, δημώδους ἰατρικῆς καὶ λαϊκῆς λατρείας.

Πρὸς τούτοις ἠχογράφησα τὴν μουσικὴν 90 ᾄσμάτων ἐπὶ 10 ταινιῶν μαγνητοφώνου, τύπου Butoba, καὶ ἔλαβον περὶ τὰς 60 φωτογραφίας πληροφορητῶν μου ὡς καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ τῆς λαϊκῆς κατοικίας καὶ τινων ἀντικειμένων λαϊκῆς τέχνης.

Ἐκ τῆς γενικῆς ἐπισκοπῆσεως τῶν συλλεχθέντων στοιχείων τοῦ κατὰ παράδοσιν ἐνταῦθα λαϊκοῦ πολιτισμοῦ παρατηρεῖ τις καὶ τοπικὰς τινὰς ἰδιομορφίας αὐτοῦ παρὰ τὰ κοινὰ χαρακτηριστικά του πρὸς τὸν λαϊκὸν βίον τῶν λοιπῶν περιοχῶν τῆς Ἡπείρου.

Οὕτως ἐκ τοῦ ὑλικοῦ βίου τοῦ λαοῦ τοπικῆς ἰδιομορφίας εἶναι καὶ ἐνταῦθα ἡ λαϊκὴ κατοικία.

13) Λ.Α. ἀρ. 2266. (Σάββα Θεοδώρου, Παραδόσεις Χριστουγεννιάτικες ἐκ Μονοδενδρίου Ζαγορίου, 1951, 8ον, σελ. 19). [Περιέχει 8 παραδόσεις περὶ Καλικαντζάρων, ἔθιμά τινα καὶ δοξασίας].

14) Λ.Α. ἀρ. 2296. (Ἀνδρέου Θεμελῆ, Λαογραφικὸν ὑλικὸν ἐκ τῆς Κοινότητος Μονοδενδρίου Ζαγορίου καὶ γενικῶς ἐκ τοῦ Ζαγορίου τῆς Ἡπείρου, 1959, 4ον, σελ. 75). [Περιέχει ᾄσματα 3, παροιμίας 308, παραμύθια 2, εὐτραπέλους τινὰς διηγήσεις, παιδιὰς 22, παρωνύμια, τοπωνύμια, εὐχὰς, ἀράς καὶ εἰδήσεις σχετικὰς μὲ τὸν γάμον, τὴν λαϊκὴν λατρείαν μετὰ τινων ᾄσμάτων, τὰς δεισιδαίμονας δοξασίας, ἐκτενὲς λεξιλόγιον καὶ ἔγγραφα τοῦ 19ου αἰ.].

¹ Ἐπιθυμῶ καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης, ὅπως ἐκφράσω τὰς θερμὰς μου εὐχαριστίας πρὸς τοὺς κ. Κων. Καλογερόπουλον, Νομάρχην Ἰωαννίνων, Β. Τσουμάνην, πρόεδρον Κοινότητος Τσεπελόβου, Ἀναστάσιον Δούβλαρη, δημοδιδάσκαλον, Ἰωάννην Γιαννακόν, φοιτητὴν, Ἀλέκον Γιαννακόν, φοιτητὴν, καὶ Κ. Λαζαρίδην, δημοδιδάσκαλον, οἵτινες ἰκανῶς συνέβαλον εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἀποστολῆς μου.

Ἐν Τσεπελόβω καὶ εἰς τὰ ἄλλα χωρία τῆς ἐρευνηθείσης περιοχῆς αἱ οἰκίαι, συνήθως σχήματος τετραγώνου ἢ ὀρθογωνίου, εἶναι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, διώροφοι καὶ τινες ἀναλόγως τῆς κλίσεως τοῦ ἐδάφους τριώροφοι¹. Ἐντύπωσιν προξενεῖ ἢ εἷς τινὰς ἐξ αὐτῶν ὑπαρξίς μπαλκονιοῦ μετ' αἰτώματος ξυλογλύπτου ἢ ἀπλῶς χρωματιστοῦ μετὰ σταυροῦ.

Ἡ ἐπικλινῆς στέγη των εἶναι ξυλίνη μὲ στρογγυλὰς δοκοὺς (*γρεντές*) καὶ «πλακιασμένη» διὰ σχιστολίθων. Τὰ νερὰ τῆς βροχῆς ρέουν ἀπὸ τὰς τέσσαρας ἄκρας τῆς, αἱ ὁποῖαι καλοῦνται «ἀστρέχιες». Στηρίζεται εἰς τοὺς τέσσαρας τοίχους τῆς οἰκίας καὶ εἰς τὸν μεσότοιχον. Ἐνίοτε ἀντὶ μεσοτοίχου χρησιμοποιοῦν καὶ «ξύλινες κολῶνες»². Ἐλάχισται τῶν οἰκιῶν ἔχουν ἔμπροσθεν τῆς κεντρικῆς εἰσόδου «καμάραν», εἶδος προστόφου.

Ἡ ὀξώπορτα τῆς αὐλῆς, τοποθετουμένη συνήθως πρὸς δυσμὰς ἢ νοτιοδυτικῶς, καὶ λεγομένη «ὄβοροδ» παλαιότερον, κατεσκευάζετο «τοξωτή», μὲ «μεγάλα καρφιά καὶ κρικέλες»³. Οἱ δὲ κλειδαριές ἦσαν «γύφτικες» μὲ ὀγκώδη καὶ βαριὰ κλειδιά. Ὄταν ἡ οἰκογένεια συνεκεντροῦτο κατὰ τὴν νύκτα εἰς τὴν οἰκίαν, ἐκλείετο ἡ «ὀξώπορτα» καὶ ἡ «μέσα πόρτα» μὲ τὸν «ἀπεράτη»⁴.

Εἰσερχόμενοι διὰ τῆς αὐλῆς ἀπὸ τὴν μεσόπορταν εἰς τὸ «χαϊάτ»⁵, δεξιᾷ ἢ ἀριστερᾷ εἰς τὸ βάθος διακρίνομεν τὸ *μαντζᾶτο* (δωμάτιον «καθιστικό»). Εἰς ἓνα ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν αὐτοῦ τοίχων τοποθετεῖται τὸ *μπουχαρὶ* ἢ *τζάκι*, ἑκατέρωθεν δὲ τούτου τὰ *μπάσα*, ξύλινα ντιβάνια, «στρωμένα μὲ στρωμα, φκειασμένο μὲ καναβάτσα καὶ ἄχυρο ἀπὸ βρίζα καὶ στρωμένο ἀπὸ πάνω μὲ βελέντζες. Γύρα-γύρα τὰ *μπάσα* ἔχουν *μαξιλάρια*». Παρὰ τὸ *μπουχαρὶ* ἐτοποθέτουν «ἓνα *φεγγίτ*»,⁶ πὺν ἀπάνω *καίγανε δαδί, γιὰ νὰ φωτίζ*, τότες πὺν δὲν εἶχαν *πειτρέλαιο καὶ λάμπες*». Ἐδῶ ἢ εἰς ἄλλο δωμάτιον ἔχουν καὶ «*τις μεσάντρες, δηλ. ἐντοιχισμένες ντουλάπες, ὅπου βάζουν βελέντζες, παπλώματα, σιλτέδες (στρώματα) κ.ἄ.*». Κάποτε παραπλεύρως πρὸς τὸ *χαϊάτ* εὐρίσκεται τὸ *μαγειρειὸ* καὶ τὸ *κιλλάρ*, ὅπου τοποθετοῦνται ξύλα, τρόφιμα κ.ἄ.⁷. Τώρα τοῦτο λέγεται καὶ *κατώϊ* ἢ *ἀποθήκη*.

¹ Σημειωτέον ὅτι ἡ ἐν Τσεπελόβω οἰκία Ρέσσου ἦτο τετραώροφος.

² «Τὰ ξύλα τοῦ σπιτιοῦ τὰ ἔκοβαν παλαιότερα σὲ χάσ' φιγγαριοῦ, ἀλλὰ τὸ χινόπωρο, γιὰ μὴν ἔχουν χυμοὺς κί νὰ μὴ σαπίζουν. Σαρακῶνον ἀλλιῶς. Δὲν τὰ κόβουν κί σ' ἐποχὴ πὺν εἶναι *δριμές*».

³ «Τὰ χερούλια πὺν πιάναν γιὰ ν' ἀνοίξουν ἢ νὰ κλείσουν».

⁴ «Ὁ ἀπεράτης ἦταν ξύλο χοντρό καὶ γερό, πὺν ἔμπαινε στὸν τοῖχο ἀπὸ τὸ ἓνα ἕως τὸ ἄλλο μέρος τῆς πόρτας. Ἀπεράτης ἦταν καὶ σιτὴ μεσόπορτα καὶ σιτὴς θύρες τῶν δωματίων γι' ἀσφάλεια».

⁵ «Σὲ κάθε *χαϊάτ* ὑπάρχουν στενὲς σχισμὲς πρὸς τὰ ἔξω, πλατειὲς πρὸς τὰ μέσα, καὶ λέγονται *βίγλες*». Αὐταὶ ἐχρησίμευον ὡς παρατηρητήρια καὶ ὡς πολεμίστρες δι' ἄμυναν ἐν καιρῷ ἐπιδρομῆς ληστῶν.

⁶ Εἶδος σιδηροῦ καντηλεριοῦ.

⁷ Ἐδῶ τοποθετεῖται καὶ ἡ *φ' τοέλα*, δηλ. ἡ βαρέλα μὲ τὸ νερό.

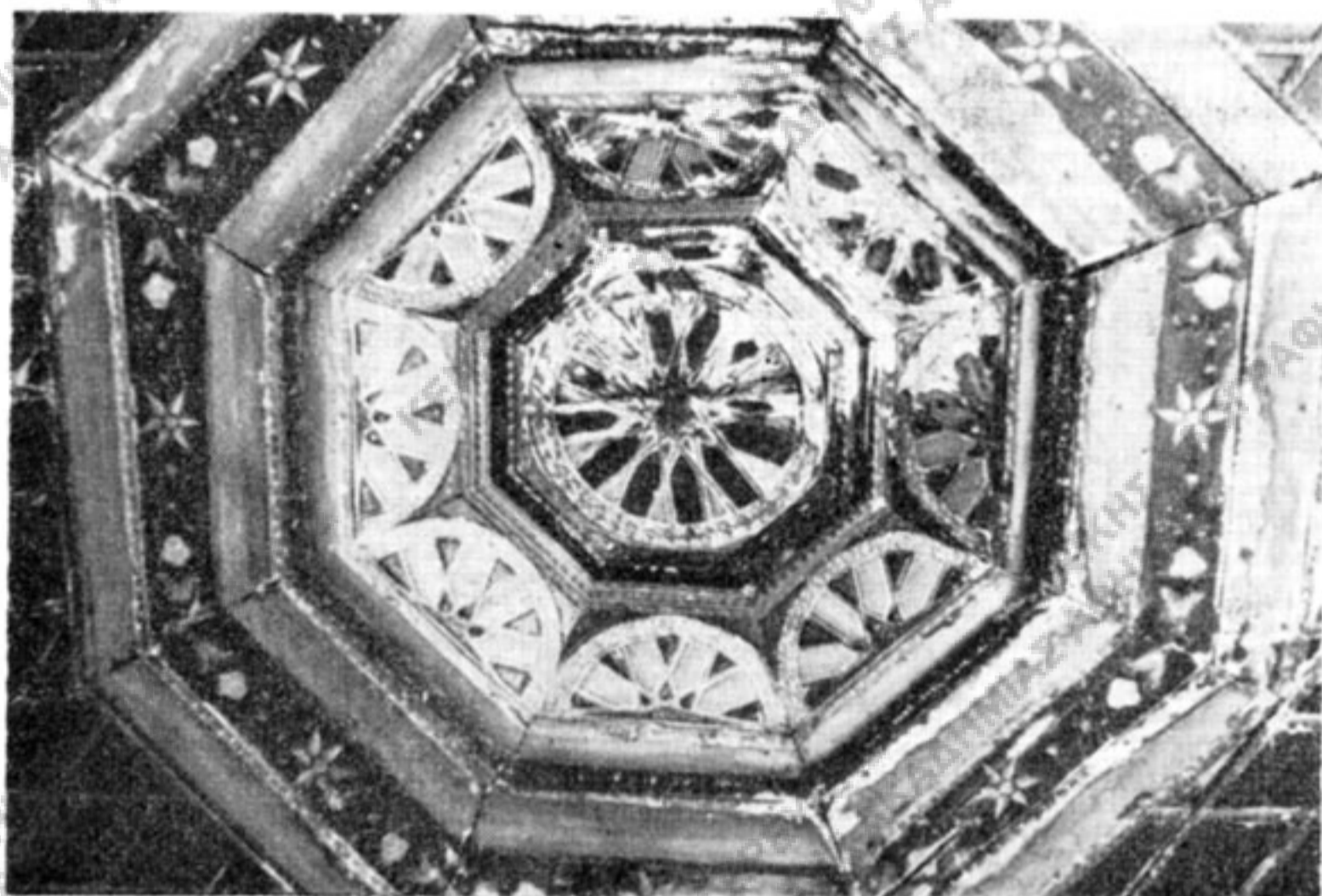
Κάτωθεν τῆς ξυλίνης ἢ λιθίνης κλίμακος, τῆς ἀγούσης εἰς τὸν δεύτερον ὄροφον τῆς οἰκίας, ὑπάρχει τὸ *κιλλαρίτσο* (μικρὸ *κιλλάρ'*), εἰς μίαν δὲ γωνίαν τοῦ *καθιστικοῦ* ἢ *μανιζάτου* τὸ *τρυνιλίτσο*, εἶδος ξυλίνου γωνιακοῦ ἀρμαρίου μετὰ τριῶν σκαλιστῶν θέσεων, εἰς τὰς ὁποίας τοποθετοῦν τὸ *λαέν'* (πήλινον δοχεῖον οἴνου), τὸν *μαστραπᾶ*, περιέχοντα ὕδωρ, καὶ ἄλλα σκεύη.

Διὰ τῆς ἐσωτερικῆς κλίμακος ἀνερχόμεθα εἰς τὴν *κρεββάτα*, ὅπου παρατίθεται ἡ τράπεζα διὰ τοὺς φιλοξενουμένους καὶ ὅπου διασκεδάζουν κατὰ τοὺς γάμους καὶ τὰς ὀνομαστικὰς ἐορτάς. «*Ἀπάνω ἀπὸ τὰ κάγκελλα τῆς σκάλας, μοῦ ἔλεγαν, συνηθίζομε νὰ φκειάνωμε ἓνα εἶδος τραπεζιοῦ, ποὺ τὸ λέμε σκαμναριά*». Ἡ *κρεββάτα* «*ἔχει ἓνα μπάσι στενὸ γύρα-γύρα σιὸς τοίχους, ποὺ χρησιμεύει γιὰ κάθισμα*». Παραπλεύρως κτίζεται ὁ *μουσαφιρ νοτιᾶς* (1 ἢ 2 δωμάτια διὰ τοὺς ξένους) καὶ ἄλλα δωμάτια. Εἰς τὰ παράθυρα τῆς *κρεββάτας* καὶ τῶν δωματίων, τὰ ὁποῖα ἔξωθεν ἦσαν σιδηρόφρακτα διὰ λόγους ἀσφαλείας, «*κρεμοῦν μπερντέδες ἄσπρους ἀπὸ χασὲ κολλητὰ στὸ τζάμι. Πιὸ μέσα ἀπὸ τὸ παράθυρο καὶ στὸ ἐπάνω μέρος βάζουν μιὰ ξύλινη κορνίζα καὶ κρεμοῦν ἓνα μπιρντιὲ ἀπὸ σιόφα ὡς τὰ μισὰ τοῦ παραθύρου ἢ ὡς τὸ κάτω μέρος, ἂν εἴν' δυὸ φύλλα*».

Ὅταν ἡ οἰκία εἶναι χαμηλὴ καὶ ἔχη ὀλίγον φωτισμόν, λόγῳ τῶν μικρῶν παραθύρων, τότε εἰς τὸ μέσον τῆς στέγης κατασκευάζουν εἶδος φωταγωγοῦ, καλουμένου *μπατζά*. Οἱ Ζαγορίσιοι παλαιόθεν ἀποδημοῦντες εἰς τὴν ξένην πρὸς εὐρεσιν ἐργασίας καὶ χάριν πλουτισμοῦ ἀπεσκόπουν ἅμα τῇ ἐπιστροφῇ των εἰς τὴν πατρίδα τὴν οἰκοδόμησιν ὅσον τὸ δυνατὸν καλυτέρων οἰκιῶν. Οὗτοι συνηγωνίζοντο τρόπον τινὰ μεταξύ των εἰς τοῦτο. Δὲν περιορίζοντο δὲ μόνον εἰς τὸ «*καλὸ χτίσιμο*» μὲ τὴν ἐξεύρεσιν τῶν καλυτέρων μαστόρων, ἀλλὰ προσέβαινον καὶ εἰς τὴν πλουσίαν διακόσμησιν τῶν ἐσωτερικῶν τοίχων καὶ τῆς ὀροφῆς μὲ καλλιτεχνικὰ σχέδια λαϊκῶν ζωγράφων. Τοῦτο διαπιστώνει εὐθὺς ἀμέσως ὁ εἰσερχόμενος εἰς τὰς παλαιότερας οἰκίας τῶν μνημονευθέντων χωρίων. Ἐν Τσεπελόβῳ π.χ. σφύζονται ἀκόμη ἱκαναὶ ἐκ τῶν ἀρχοντικῶν οἰκιῶν ὑπὸ τὰ ὀνόματα τῶν διατελεσάντων ἢ διατελούντων ἰδιοκτητῶν αὐτῶν: Μπαρμπάμπέλη (1771), Κέντρον (παλαιότερα τοῦ 1781), Κοντοφώτη (1845), Δώρη (1852), Καρανάσου (1855), Λευκοθέας (Τζάνογλου) (1891), Γώγολου, Σκόδρα, Νταλέση, Ρέσσου, Βολιώτη (Φερεντίνου) κ.ἄ. Αἱ περισσότεραι τούτων κεῖνται εἰς ἐρείπια, μεταβεβλημέναι εἰς ἀχυρῶνας, ὀλίγαι δ' εἶναι ἡμιερειπωμέναι καὶ κατοικοῦνται εἰσέτι.

Ἐντύπωσιν προκαλεῖ ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ποικιλία τῶν χρωμάτων τῶν τοιχογραφιῶν καὶ τῆς σκαλιστῆς ὀροφῆς. Συνήθως ἐπὶ κυανοῦ καὶ κιτρίνου βάθους (φόντου) ὑπερισχύει «*ἡ γαλάζια ζωγραφικὴ*», ἢ ἀποχρώσεις αὐτῆς, καὶ ἀντιστρόφως. Τὰ σχέδια τῶν τοίχων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, παριστάνουν δοχεῖα μὲ ἄνθη, ἀν-

θοδέσμας ἐκ λευκῶν κρίνων μετὰ περιστερῶν, κάστρα καὶ πόλεις, ἐκκλησίας μὲ κυπαρίσσους, λίμνας ἢ θάλασσαν, ζῶα καὶ δὴ λέοντας, καὶ διάφορα τοπία συνήθως μὲ κυπαρίσια καὶ ἄλλα δένδρα μὲ πουλιά. Ὁ ἀπλοϊκὸς λαϊκὸς ζωγράφος δι' ὅλ' αὐτὰ χρησιμοποιεῖ χρώματα πράσινα, κίτρινα, ἐρυθρὰ κ.ἄ. Εἰς τὰ ἀομάρια καὶ εἰς τὰ φύλλα τῶν παραθύρων συνήθη διακοσμητικὰ θέματα εἶναι ῥόμβοι χρώματος βυσινὶ ἀνοικτοῦ εἰς βάθος πράσινον καὶ γαλάζιοι καὶ βυσινοὶ κύκλοι εἰς λευκὸν βάθος¹. Ἐπίσης ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν καὶ τὰ σχέδια πετεινῶν μετὰ δικεφάλου ἀετοῦ ἢ μό-

Εἰκ. 2. Ὀροφή παλαιοῦ ἀρχοντικοῦ.

νου τούτου ἐπὶ μουσαμᾶ ζωγραφισμένου πολυχρώμως καὶ φέροντος εἰς τὴν κεφαλὴν μητροπολιτικὴν μετὰ σταυροῦ μίτραν, παραλλήλως δὲ πρὸς τὰς δύο ἀνοικτίας του πτέρυγας δύο ὄφεις, ἀπειλοῦντας αὐτόν, καὶ ἐπάνω ἀπὸ τὴν μίτραν ἡμισέληνον μετ' ἀστέρων (οἰκία Δώρη).

Ἡ ὀροφή ἐξωγραφίζετο, ἄλλοτε μὲν μὲ πράσινα τετράγωνα, εἰς τὸ κέντρον τῶν ὁποίων ἐτοποθετεῖτο τετράχρωμος μαργαρίτα (λευκὴ-γαλάζια-ἐρυθρὰ-πρασίνη) ἄλλοτε δὲ τὸ πράσινον ἐπίπεδον περιεβάλλετο διὰ ξυλίνων ρομβοειδῶν ἐρυθρῶν πλαισίων καὶ ἄλλοτε πάλιν ἡ διακόσμησις ἦτο πλουσιωτέρα μὲ τὴν ἐπάλληλον χρῆσιν ἐρυθροῦ, μέλανος, πρασίνου, κίτρινου καὶ ἐρυθροῦ παραλληλογράμμου. Πολύχρωμον συνήθως εἶναι καὶ τὸ σκαλιστὸν κέντρον τῆς ὀροφῆς. Ἐνίοτε οἱ τοῖχοι ἔφερον καὶ ἔγχρωμα χάρτινα ἐπικολλήματα μὲ παλαιὰ διακοσμητικὰ σχέδια.

¹ Εἰς τὴν οἰκίαν Ρέσσου διατηροῦνται εἰσέτι γύψινα παράθυρα μὲ ἐγχρώμους ὑελοπίνακας.

Ἐνδιαφέρουσα ἱστορικῶς καὶ καλλιτεχνικῶς εἶναι ἡ ἐν Τσεπελόβω οἰκία τοῦ Θ. Κέντρου, εἰς τὸν ξενῶνα τῆς ὁποίας ἠρίθμησα 52 παράθυρα. Ἐπὶ τῆς κυρίας εἰσόδου ἐκατέρωθεν τῶν παραστάδων εἶναι ἐντοιχισμένοι δύο φαιαὶ πλάκες ἐπὶ τῶν ὁποίων εἶναι σκαλισμένοι δύο δικέφαλοι ἄετοί, ἐπὶ δὲ τοῦ τοίχου τῆς αὐλῆς, δεξιᾷ τῷ εἰσερχομένῳ εἰς αὐτήν, ὑπάρχει ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή: «1781 Μαΐου 20. Ἀνακαινισθεῖσα παρὰ Γεωργίου πρωτομάστορος». Συμφώνως πρὸς ταύτην ἡ ἐν λόγῳ οἰκία δὲν ἐκτίσθη τὸ ἔτος 1781, ὡς ἔγραψεν ἐσχάτως ὁ κ. Κίτσος Μακρῆς¹, ἀλλ' «ἀνεκαινίσθη», ὅθεν εἶναι παλαιότερα.

Ὅπως συμβαίνει εἰς τὰς μὲ τοιχογραφίας οἰκίας τῆς Β. Ἑλλάδος, ἡ κυρία ζωγραφικὴ διακόσμησις καλύπτει καὶ ἐδῶ τοὺς τοίχους ἀμέσως κάτω ἀπὸ τὴν ὀροφήν. Εἰς τὴν αἴθουσαν ὑποδοχῆς ὑπάρχουν ἐντὸς κύκλων σκηναὶ ἐκ τῶν Ναπολεοντείων πολέμων. Μεταξὺ δὲ τῶν κύκλων διακοσμητικὰ σχέδια μπαρόκ μὲ ἄνθη καὶ πουλιά. Εἰς τὸ κέντρον τοῦ δυτικοῦ τοίχου ἐντὸς ἡμικυκλίου εἰκονίζονται οἱ γάμοι τοῦ Ναπολέοντος καὶ τῆς Ἰωσηφίνας. Αἱ φυσιογνωμίαι των εἶναι ἐπιτυχεῖς, ἀνακρίβειαν ὅμως παραιθεῖ τις εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῆς ἐνδυμασίας τῆς Ἰωσηφίνας. Ἐπάνω ἀπὸ τὰς κεφαλὰς τῶν νεονύμφων δικέφαλος ἄετός κρατεῖ τοὺς στεφάνους τοῦ γάμου. Τὸ ἡμικύκλιον περιβάλλεται ἀπὸ ζώνην, παριστάνουσαν πτυχωτὸν παραπέτασμα, ἄνωθεν δ' αὐτῆς ὑπάρχει ταινία μὲ τὴν μισοσβησμένην ἡμιλογίαν ἐπιγραφὴν: «Τὴν δαίδαλον ταύτην οἰκοδομήν | καλὴ τέχνη ἐμιμήθη φύσεως τὴν καλλονὴν | εὐχεσθε φίλοι δόξαν, πάντων ἀγαθῶν ροήν». Εἰς ἄλλην τοιχογραφίαν διακρίνομεν πόλιν μὲ λίμνην ἢ ποταμόν, περιβαλλομένην μὲ ἀνοικτοπράσινα τεῖχη. Αἱ οἰκίαι εἶναι ὠχροκίτρινοι μὲ ἐρυθρὰς στέγας. Εἰς τὸ κάτω μέρος ἀριστερᾷ ἐντὸς ὠχρᾶς πεδιάδος ὁ Ναπολέων ἔφιππος μετὰ τῶν γρεναδιέρων του δεικνύει τὴν πόλιν. Φαίνεται ὅτι πρότυπα ὄλων τῶν ἔργων τούτων, κατὰ τὸν κ. Κίτσον Μακρῆν, «εἶναι παλιᾶς γαλλικῆς χαλκογραφίης», ἡ δὲ καλλιτεχνικὴ ποιότης αὐτῶν «δὲν βρίσκεται στὸ ἐπίπεδο ἄλλων προγενεστέρων παρόμοιων ἔργων. Οἱ τοιχογραφίαι τῶν σπιτιῶν τῆς Καστοριάς καὶ τῶν Ἀμπελακίων, καὶ αὐτὲς ἀπὸ ἀνάλογα πρότυπα, ἔχουν ὑψηλότερη ποιότητα. Καλλιγραφικὴ διάθεση καὶ κάποια γλυκερότητα στὸ χρῶμα μειώνουν τὰ ἔργα, πού ἔχουν πολλὰς ἀρετὰς, ὅπως τὸ συνοπτικὸν σχέδιον, ἡ ἐνότης τοῦ τόπου καί, ὅπως πάντα στὴ λαϊκὴ ζωγραφικὴ, ἡ δροσιὰ καὶ ἡ ἀφέλεια»².

Ἐρχόμεθα εἰς τὰ ἄσματα τῆς συλλογῆς μας. Ταῦτα εἶναι ποικίλου περιεχομένου, ἀνήκοντα εἰς διαφόρους κατηγορίας. Οἱ Ζαγορίσιοι τὰ ἐτραγουδοῦσαν παλαιότερον ὡς χορευτικὰ, ἐπιτραπέζια καὶ εἰς διαφόρους περιστάσεις, ἤτοι κατὰ τοὺς

¹ Βλ. ἐφημ. «Βῆμα» τῆς 14ης Ἰουλίου, 1963, σελ. 8.

² Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 8.

γάμους, τὰς Ἀπόκριας καὶ τὸ Πάσχα, ἂν καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν δὲν εἶχε σχέ-
σιν πρὸς αὐτάς. Ἡ νεωτέρα γενεά, ἀποφεύγουσα τὰ παλαιότερα ἄσματα, εὐχαρι-
στεῖται περισσότερο μὲ τὰ ἐκ τοῦ ραδιοφώνου καὶ τοῦ γραμμοφώνου διαδιδόμενα
ἐκ τῶν ἀστικῶν κέντρων νεώτερα λαϊκὰ τραγούδια. Ὀλίγοι ἐκ τῶν προχωρημένων
εἰς ἡλικίαν κατοίκων τῆς περιοχῆς ἄδουν σήμερον παραλογάς τινας, ὡς ἡ «τοῦ νε-
κροῦ ἀδελφοῦ», «τοῦ γεφυριοῦ τῆς Ἄρτας» καὶ «τ' ἀγαπημένα ἀδέλφια καὶ ἡ κακὴ
γυναῖκα». Ἀκριτικά, ὅσον ἠδυνήθηεν νὰ ἐξακριβώσω, δὲν ἄδονται πλέον. Προσ-
φιλῆ εἶναι ἀκόμη παρὰ τῷ λαῷ τὰ κλέφτικα, τῆς ξενιτειᾶς καὶ τὰ ἐρωτικά¹. Ἐπι-
ζοῦν εἰσέτι καὶ τινὰ παλαιὰ σατιρικά καὶ ἄρκετὰ τραγούδια τοῦ Χάρου. Ἐκ τῶν
τελευταίων λίαν διαδεδομένον εἶναι ἡ «Μαριώλα», ἄδόμενον οὐ μόνον ὡς «μοιρ-
γιολοί» κατὰ τὰς κηδεῖας, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας διαφόρους περιστάσεις. Ἀξιολόγου
ἐνδιαφέροντος εἶναι καὶ τὰ γαμήλια, ἐξ ὧν δημοσιεύω ἐνταῦθα τὸ κατωτέρω ἄδόμε-
νον ἐν Τσεπελόβω, ὅταν «ἀναπιάνουν τὰ προζύμια», κατὰ καταγραφὴν τοῦ κ. Σπ.
Περιστέρη. (Ε.Μ.Σ. ταινία 588, ἀρ. 4). Ἐπίσης παραθέτω τὸ κατωτέρω «μοιργιο-
λοί» διὰ τὴν τεχνικὴν τῆς μελωδίας του, ὁμοίως κατὰ καταγραφὴν τοῦ κ. Σπ. Περι-
στέρη, (Ε.Μ.Σ. ταιν. 585 Α 7), χφ. ἀρ. 2753, σ. 548-49, 523).

♩ ~ 92

Κρύ - - - α - - - βρυ - σου - - - λα
κί - - νη - - - σε, μω - ρέ, στοῦ - νιό - γαμ - - -
πρου τὸ σπί - τι - - - κρύ - α - - - βρυ -
σου - - - λα κί - νη - - - σε, μω ρέ, στοῦ
νιό - γαμ - - - πρου - - - τὸ σπί - τι - .

Τον. (1)

¹ Γενικῶς διὰ τὰ ἄσματα ἐσημείωσα καὶ τὴν ἐξῆς ἐνδιαφέρουσαν πληροφορίαν : «Πα-
λιότερα κάθε οἰκογένεια εἶχε νὰ κλάψη πατέρα ἢ παιδί ξενιτεμένο καὶ γι' αὐτὸ στ' ἀμπέ-
λια καὶ στὰ χωράφια ἀντὶ τραγούδια εἶχαν τὸ μοιργιολοί. Καὶ τὰ ἐρωτικά ἀκόμη εἶχαν
τὸν ἀχὸ τοῦ μοιργιολοιοῦ». Λ.Α., χειρ. ἀρ. 2753, σ. 207.

Κρούα βρυσούλα κίνησε στοῦ νιόγαμπρου τὸ σπίτι,
 νὰ λούζεται, νὰ πλένεται, νὰ πιάνη τὸ προζύμι.

—Εὐχῆσε με, πατέρα μου, σὰ πρῶτα μου προζύμια.

—Μὲ τὴν εὐχή μου, γιόκα μου, Θεὸς νὰ σὲ προκόψη.

5 —Εὐχῆσε με, μαννούλα μου, σιὸ πρῶτο μου προζύμι.

—Μὲ τὴν εὐχή μου, γιόκα μου, Θεὸς νὰ σὲ προκόψη.

Σιὸ καὶ παιδιὰ νὰ κάνης,
 κορίτσα νὰ παντρέψης,
 σκλάβες νὰ ξεσκλαβώσης.

10 —Εὐχῆστε μ', ἀδερφάκια μου, σιὸ πρῶτο μου προζύμι.

—Μὲ τὴν εὐχή μου, ἀδερφέ, Θεὸς νὰ σὲ προκόψη.

—Εὐχῆστε μ', ἀδερφάδες μου, σὰ πρῶτα μου προζύμια.

—Μὲ τὴν εὐχή μου, ἀδερφέ, Θεὸς νὰ σὲ προκόψη.

Σιὸ καὶ παιδιὰ νὰ κάνης,
 κορίτσα νὰ παντρέψης¹,
 σκλάβες νὰ ξεσκλαβώσης.

♩ ~ 63-65

Σή - - κω Μα - - αρ - γιό - - λα ἄ -
 πό - - ν - ἄ - πό - - τή -
 γῆ - - κιά - - - - πό - - τό -
 μαῦ - - ρο ο χῶ - - - - μα , Μα - - αρ -
 γιό - - Μαργιό - - λα μου - - ,
 κιά - - - - πό - - τό - - μαῦ - - - -

¹ Λ. Α. Χφον, ἀρ. 2753, σ. 548-49.

ρο ο χῶ - - μα ψυ - - υ - *morendo*

χή καρ-δού - - λα μου

Ton

- Σήκω, Μαριώλ², ἀπὸ τῆ γῆ κι ἀπὸ τὸ μαῦρο χῶμα.
- Μὲ τί ποδάρια, ἢ μαύρη, νὰ σ'κωθῶ, χεράκια ν' ἀκουμπήσω;
- Φτειάσε τὰ νύχια σου τσαπιά, τὶς παλάμες φτυάρια¹.

Ἐκ τῶν χορῶν ἐπιχωριάζει ἐνταῦθα κυρίως ὁ βαρὺς τσάμικος. «Τὰ ἑλαφρὰ τὰ τσάμικα, μοῦ ἔλεγαν, εἶναι Ξερομερίτικα. Ἴμεῖς χορεύουμε τὰ βαρῖὰ τὰ τσάμικα, ποὺ εἶναι Ζαγορίσια»². Ἐκτὸς τούτων προσφιλῆς εἶναι καὶ ὁ συρτός, ὃν χορεύουν ἄνδρες καὶ γυναῖκες, μόνον δ' ὁ προεξάρχων τοῦ χοροῦ «κρατάει μαντήλι, γιατί δὲν μπουρεῖ χουρὶς μαντήλ' νὰ φέρ' στρουφές» (χφ. 2753, σ. 61). Εἶδη συρτῶν, συνηθιζομένων ἐνταῦθα, εἶναι καὶ τὰ «Παγωνίσα», τὰ ὅποια χορεύονται «στὰ δνὸ, σὰν Καλαματιανὰ» (χφ. 2753 σ. 61).

Ἐνδιαφέρον μέρος τῆς συλλογῆς μου ἀποτελοῦν καὶ αἱ ἐν αὐτῇ παραδόσεις σχετικαί, τὸ μὲν εἰς γενικώτερα καὶ εὐρύτερον γνωστὰ θέματα, τὸ δὲ εἰς τὴν τοπικὴν ἱστορίαν, ὡς αἱ περὶ τὸν Ἅγιον Κοσμᾶν τὸν Αἰτωλόν. Παραθέτω κατωτέρω ἐνίας ἕξ αὐτῶν μετὰ τινων σημειώσεων καὶ σχολίων.

Α'. «Τὰ πρόβατα ἔχουν ἄλλη εὐχή κι ἄλλη τὰ γίδια. Τὰ πρόβατα εἶναι εὐλογημένα, ἐνῶ τὰ γίδια εἶναι καταραμένα. Τὰ γίδια ἀνεβαίνουν στὰ τσουγγάνια, δηλ. στὰ βράχια, γιατί εἶναι μαζί μὲ τὸ Σαῖτάν³.

Λέν πὼς τὰ γίδια τὰ ἔφκειαξε ὁ Σαῖτάνης, ἐνῶ ὁ Χριστὸς ἔφκειαξε τὰ πρό'τα (πρόβατα). Τὰ πρό'τα στεκότανε, τὰ γίδια δὲν μπορούσαν νὰ σταθοῦν. Ὁ διάβολος πῆγε μιὰ μέρα στὸ Χριστὸ γιὰ ν' ἀρμέξουν τὰ γίδια. Χωρὶς ὁ διάβολος νὰ πάρ' εἶδης⁴, τὰ γίδια βρισκόταν σφραγισμένα στὰ γόνατα. Τὰ σφράγιζ' ὁ Χριστὸς κι τὰ γίδια δὲν ἔφευγαν πιά κι στεκόταν μπροστὰ ἀπὸ τὴ στρούγγα. Μόλις εἶδι ὁ διάβολος

¹ Λ.Α. χφ. ἀρ. 2753., σ. 523.

² Ταῦτα εἶναι «ὄργανικά», δηλαδή χορεύονται μόνον τῇ συνοδείᾳ μουσικῶν ὀργάνων «χωρὶς λόγια», ὅπως εἶναι π.χ. «τὸ ἀρβανίτικο ὄλο κλαρίνο», ἢ μόνον ἄδονται ἄνευ ὀργάνων.

πὸν στεκότανε, λέει, κάτι συνέβη κὶ βγάξ' τ' ἄλλα, πὸν δὲν πρόλαβ' ὁ Χριστὸς νὰ σφραγίσ', κ' ἔμειναν ἀσφράγιστα. Εἶνι τ' ἀγριόγίδα πὸν δὲν ἔχουν τέτοια σφραγιδα στὰ γόνατα»· (χφ., σ. 277-78).

Ἡ παράδοσις αὕτη ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν διηγήσεων, καθ' ἃς ὁ διάβολος, ἀμιλλώμενος πρὸς τὸν Θεὸν ἐπὶ τὸ ἔργον τῆς δημιουργίας, ἔπλασεν ὁμοίως ζῶα, ὡς ἡ γίδα. Ἀλλὰ τοῦ διαβόλου τὸ ἔργον ἦτο ἀτελὲς καὶ ὁ Θεὸς ἢ ὁ Χριστὸς συνεπλήρωσεν αὐτό. Παρόμοιαι παραδόσεις, δυϊστικαὶ ἢ βογομιλικαὶ ἀποκαλούμεναι, ἀπαντῶσι καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς¹, ταύτας δὲ συνεκέντρωσεν ὁ Ο. Dähnhardt εἰς τὸν Α' τόμον τοῦ ἔργου του «*Natursagen*». Τὴν ἀρχὴν των αἱ παραδόσεις αὗται ἔλαβον πιθανώτατα ἐκ τῶν θρησκευτικῶν βιβλίων τῶν αίρετικῶν Βογομιλίων, εἰς τὰ ὁποῖα ὑπείσῃλθον παλαιότεραι θρησκευτικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ θεωρίαι².

Β'. «Οἱ παλιοὶ λέγαν πὸς ἡ Τύχη φύλαε τὰ πρότα κὶ τὰ γίδια ἀπὸ ἀρρώστεια, ζημιὰ κὶ τέτοια.

Μιὰ φουρὰ κάποιανου Τσουμάνη ἀπὸ τὸ Βραδέτο τὰ πρότα βρισκόταν σ' ἓνα μέρος ἀγνάντιο, πὸν τὸ βάραγε ὁ ἀέρας. Ἐπιασι μιὰ τρανὴ ἀντάρρα κὶ ὁ ἀέρας ἔπιανε τὰ πρότα, τὰ σήκωνε τὸ ἀνεμοσοῦρ' κὶ βρέθ' καν μετὰ σὲ μιὰ γούρα, ὅπου δὲν τ'ν ἔπιανε τὸ ἀνεμοσοῦρ'. Κὶ ὠμολόγησε ὁ τζομπάνος ὅτι τὰ πάησι ἰκεῖ ἡ Τύχ', τυχιρό»· (χφ., σελ. 278-79).

Ἡ δημώδης αὕτη παράδοσις ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀφηρημένην ἔννοιαν τῆς Τύχης. Κατ' ἄλλην ἐξ Ἀραχόβης Λεβαδείας «κάθε ἄνθρωπος ἔχει καὶ τὴν Τύχην του, καὶ τὸν ἀκολουθαίει σ' ὅλη του τὴ ζωή. Γι' αὐτὸ ἄλλοι ἔχουν καλὴ Τύχη κὶ ἄλλοι κακὴ»³. Ἐνταῦθα ἡ ἔννοια τῆς Τύχης εἶναι συγκεκριμένη καὶ ταυτίζεται μὲ τὴν τῆς Μοίρας. Αἱ γενικῶς περὶ τῆς Τύχης δοξασίαι τῶν Ἑλλήνων ἀπαντῶσιν ὑπὸ διαφόρους μορφὰς κυρίως εἰς τὴν γραπτὴν φιλολογίαν ἀπὸ τῆς Ἀρχαιότητος μέχρι σήμερον⁴.

Γ'. «Στὸ νάρθηκα τῆς Παναγίας⁵ ὑπῆρχε στὸ πλακόστρωτο μιὰ ἄσπρη πλάκα

¹ Τὰς βουλγαρικὰς π.χ. ἐμελέτησεν ὁ *Jord. Ivanov*, Βογομιλικά βιβλία καὶ παραδόσεις (βουλγαριστί), Σόφια 1925, τὰς δὲ ρουμανικὰς ὁ *I. A. Candrea*, *Iarba fiarelor*, București 1928.

² Βλ. *N. Γ. Πολίτου*, Λαογραφ. Σύμμεικτα, τόμ. Β' (1921), σ. 108 κ. ἐξ. Τοῦ αὐτοῦ, Παραδόσεις, τόμ. Α' (1904), σ. 515, ἀρ. 842. *Γ. Ἀ. Μέγα*, Ἀδὰμ καὶ Χριστὸς εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ λαοῦ, Ἡμερ. τῆς Μεγ. Ἑλλάδ., ἐν Ἀθήναις 1929, σ. 385 κ. ἐξ.

³ *N. Γ. Πολίτου*, Παραδόσεις, τόμ. Α' (1904), σ. 563, ἀρ. 921.

⁴ Βλ. *H. Herter*, περὶ Τύχης ἐν Ἐπετ. Φιλοσ. Σχολ. Πανεπ. Ἀθηνῶν, τόμ. ΙΓ', ἐν Ἀθήναις 1962—63, σ. 530—547.

⁵ Ἡ ἐν Κουκουλίῳ ἐκκλησία τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου.

μὲ ἓνα μακρουλὸ βαθούλωμα κοντὰ σὲ μιὰ ἄλλη πλάκα ἓνα ἄλλο βαθούλωμα. Τὸ μακρουλὸ ἔλεγαν ὅτι ἔγινε ἀπὸ τὴν πατημασὰ τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ καὶ τὸ ἄλλο ἀπὸ τὸ γόνα τ'. Ἰμεῖς τ'ἄκ'σαμαν ἀπ' τς γερόντ'»· (χφ., σ. 474).

Ὅπως εἶναι γνωστόν, ἡ ἐπίδρασις ἡρώων ἢ Ἁγίων εἶναι τόσον ἰσχυρὰ κατὰ τὴν λαϊκὴν πίστιν, ὥστε ἴχνη τοῦ σώματός των ἀποτυποῦνται ἐπὶ πετρῶν. Ταῦτα τὰ σέβονται οἱ ἄνθρωποι καὶ ἰδιαζόντως τὰ τιμοῦν¹.

Δ'. «Τὰ Καψούρια² εἶναι δαιμόνια, πὸν κατιβαίν'ν ἀπ' τς μπατζάδεις (φιγγίτις) κὶ τὰ μπουχαριά (τζάκια). Χτυποῦσαν κὶ φοβῶνταν ὁ κόσμος. Γιὰ νὰ φύγ'ν, ἀνάβανι φουτιές νὰ βγῆ καπνός. Ἐβαζαν κὶ θυμιάμα. Θυμιάτ'ζαν. Οἱ γριές, γιὰ νὰ φοβερίζ'ν, γιὰ νὰ σκιάξ'ν τὰ π'διά νὰ καθίσ'ν φρόνιμα, τς ἔλιγαν : Παράωρα, παράωρα, | παραωρῆτις εἴμεστε, | παράωρα μὴ κάθεστε, | γιὰτ' εἴμεστε παραωρῆτις | κὶ κριμούμιστι ἀπ' τ'ς φιγγίτις. Τὰ Καψούρια κράταγαν κ'δούνια κ'ἔκαναν κλὶν κλὶν κλὶν : «Φορτῶσι, νὰ φορτώσουμι, | γιὰτὶ μᾶς πῆρ' ἡ μέρα | κὶ θὰ λαλήσ' ὁ πετεινός νὰ βγοῦνι τὰ θεόνια»³. (χφ., σελ. 403).

Ἐκ τῶν καταγραφέντων λατρευτικῶν ἐθίμων θ' ἀναφέρω ἐνταῦθα τὰ ἑξῆς:

Α'. «Στὸ Σκαμνέλι τὴν Κυριακὴ τῆς Κρεατινῆς καὶ τῆς Τυρινῆς ἐβδομάδας ἀνάβουν ψηλές φωτιές μὲ ξύλα (κέδρων κ. ἄ.) καὶ χορεύουν γύρα-γύρα στὴ φωτιά. Ἡ φωτιὰ ἀνάβεται πάντοτε στὴν πλατεῖα τοῦ χωριοῦ, στὸ μεσοχώρ', τὸ βράδ' μόλις ἔρθουν τὰ γίδια ἀπὸ τὴ βοσκή. Αὐτοὶ πὸν χορεύουν εἶναι ἄντρες καὶ γυναῖκες μασκαρεμένοι, πὸν λέγονται προσωπίδες ἢ μασκαράδες. Οἱ προσωπίδες χορεύουν καὶ τραγουδοῦν: «πῶς σιουμπίζουν τὸ πιπέρ'» καὶ ἄλλα σατιρικὰ κυρίως. Εἶναι ντυμένοι ἄλλος τράγος μὲ δέρματα, μὲ κουδούνια, ἄλλος εἶναι ντυμένος μὲ ἀχυρένια στρώματα, ἄλλος κάνει τὸ γιατρό, ἄλλος τὴ μαμμή. Παρουσιάζουν τοκετὸ καὶ λὲν βωμολοχίες μεταξὺ τους καὶ κάνουν ἄσχημες κινήσεις. Συνήθως κρατᾶν καὶ ρόπαλα στὰ χέρια. Τὰ ρόπαλα εἶναι ξύλινα. Πολλές φορές τὰ χρησιμοποιοῦν γιὰ ἄμυνα, γιὰτὶ πολλοὶ πηγαίνουν καὶ τοὺς πειράζουν. Ἐνας πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εἶχε μεταμφιεσθῆ σὲ διάβολο μὲ κέρατα, μὲ νεκροκεφαλές στὸν πλάτη ζωγραφισμένες καὶ μὲ κέρατα στὸ κεφάλ'. Οἱ προσωπίδες παριστάνουν καὶ τοὺς γέρους, γι' αὐτὸ βάζουν γένεια πὸν φκειάνουν ἀπὸ μαλλιὰ προβάτων, παριστάνουν τοὺς παπάδες καὶ λειτουργοῦν, παριστάνουν καὶ τοὺς τσελιγκάδες καὶ ὅτι ἄλλο σκεφθοῦν»· (χφ., σ. 240).

Ὅπως εἶναι γνωστόν, ἡ συνήθεια τοῦ λαοῦ ν' ἀνάπτῃ πυρὰς κατὰ τὴν πε-

¹ Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἄνωγ', τόμ. Β' (1904), σ. 733—35. Βλ. καὶ Κ. Ρωμαῖον, ἐν Ἄρχ. Θεολ. Λογογρ. καὶ Γλωσσ. Θεολ., τ. 13 (1946/47), σ. 209 κ. ἐξ.

² Καψούρια=οἱ Καλικάντζαροι.

³ Θεόνια=θεοπούλια, «πουλιὰ πὸν λαλοῦν τὰ χαράματα, σπουργίτια».

ρίοδον τῶν ἀπόκρεων ὀφείλεται εἰς τὴν πίστιν αὐτοῦ εἰς τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἱερότητα τῆς φωτιᾶς ὡς μέσου καθαρτηρίου κατὰ τὴν ἀρχὴν μιᾶς νέας χρονικῆς περιόδου¹. Ἐνδιαφέρουσιν εἰκόνα παρουσιάζουν καὶ αἱ μεταμφιέσεις τῶν «προσωπιδων», πού διασφύζουν λείψανα παναρχαίων εὐετηρικῶν «δρωμένων»².

Β'. «Τὸν παλιὸ καιρὸ στὸ Σκαμνέλι τοῦ Ἁγίου Τρύφωνος κάνανε κουλλοῦρες σιταρένιες μὲ βούτυρο, μὲ ζάχαρη καὶ λάδι, ὅ,τι εἶχανε, καὶ τὶς κυλούσανε ἀπὸ τὴν κορυφὴ τοῦ ἀμπελιοῦ πρὸς τὰ κάτω, μία κουλλούρα κάθε νοικοκυρὰ στὸ ἀμπέλι της, καὶ λέγανε: Τρύφωνα, πολὺκαρπε, | ἔλα ἴδω σὶ ἀμπέλι μας, | νὰ φᾶμε καὶ νὰ πιῶμε. Τότε μερικοὶ ἐπιτήδευοι (ἦταν ἕνας Σοφὸς κ' ἕνας ἄλλος δραγάτης) καθόντανε στὸν πάτ' ἀπὸ τ' ἀμπέλια καὶ ἀρπάζαν τὶς κουλλοῦρες καὶ φεύγανε. Πολλὲς φορὲς λέγανε σὶς γυναῖκες ἀπὸ μακριά: «Στάκα κ' ἔρχομαι». Ἡ φράσις αὐτὴ μὲ τὸν καιρὸ ἔγινε παροιμιώδης. Οἱ γυναῖκες ἔτσι νόμιζαν ὅτι τὶς κουλλοῦρες τὶς πῆρε ὁ Ἅγιος Τρύφωνας» (χφ. σ. 238-39).

Ὁ Ἅγιος Τρύφων εἶναι κατὰ τὴν λαϊκὴν πίστιν φύλαξ τῶν ἀμπελῶν, προστάτης τῶν ἀγρῶν καὶ διώκτης τῶν ποντικῶν καὶ τῶν ἐπιβλαβῶν ζωῶν. Εἰς τὴν εἰκονογραφίαν συνήθως παριστάνεται κρατῶν «κλαδευτήρι». Ἐν Ἀγχιάλῳ εἶναι «στὸ κόλλυβο πάν' ζωγραφισμένος μὲ τὸ σταφύλ'»³.

Γ'. «Τ' Ἀντριῶς (τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου) βράζανε ἀπ' ὅλα τὰ εἶδη σπόρων πού εἶχανε ἀπὸ καλλιέργεια σπίτι τους καὶ τὸ ἄκαναν σὰ γλύκισμα, σὰ φαγητό. Κοπανίζαν καὶ καρύδια καὶ βάζανε μέσα καὶ τὸ λέγανε στὸ Σκαμνέλι ἀντρελούσα, εἰς τὸ Τσεπέλοβον μπόλια. Τὰ δοχεῖα πού βάζαν αὐτὸ τὸ φαγητὸ ἦταν συνήθως οἱ λίμπις, πού ἦταν πῆλινα βαθουλὰ πιάτα μὲ λουλούδια γαρνιρισμένα» (χφ. σ. 239).

Τὸ πανάρχαιον τοῦτο ἑλληνικὸν ἔθιμον τῶν «πολυσπορίων» ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἀφθονίας τῶν καρπῶν τῆς γῆς. Ἄλλοῦ τὸ ἔθιμον γίνεται τὴν 21ην Νοεμβρίου, ἑορτὴν τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου, τὴν 1ην τοῦ ἔτους καὶ τὴν παραμονὴν τῶν Φώτων⁴.

Ἐκ τῶν ἐθίμων τῆς ξενιτιᾶς σημειῶ ἔνταῦθα τὰ ἑξῆς:

1. «Μέσα στὰ χωριά (παλαιότερον) ὑπῆρχε μεγάλη διάκρισις μεταξὺ τῶν ἀρχόντων (πλουσίων) καὶ τῶν φτωχῶν. Οἱ φτωχοὶ δὲν εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ κάθων-

¹ Βλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Ἑλληνικαὶ ἑορταὶ καὶ ἔθιμα τῆς λαϊκῆς λατρείας, Ἀθῆναι 1956/57, σ. 111.

² Γ. Ἀ. Μέγα, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 25, 43, 68, 78, 85, 93, 109, 119, 189, 210, 248. Κατερίνας Κακούρη, Διονυσιακά, Ἀθῆναι 1963, σ. 31 κ. ἑξ.

³ Γ. Ἀ. Μέγα, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 86-87.

⁴ Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 30, 32, 66, 67.

ται κοντά στους πλούσιους. Στην πλατεία δὲν περνοῦσαν οἱ φτωχοὶ οὔτε παρέμεναν. Στην ἐκκλησία δὲν ἐπειρέπετο νὰ καθίσουν στὰ σιασίδα, γιατί αὐτὰ ἀνῆκαν σὲ ὠρισμένους πλούσιους. Ἐπειδὴ δὲ τότε ἡ ἐκκλησία ἦταν τόπος ἐπιδείξεως τῆς ἐνδυμασίας, οἱ φτωχοὶ ἢ δὲν ἐπλησίαζαν ἢ κάθονταν στὸ βάθος τῆς ἐκκλησίας» (χφ., σ. 206).

2. «Ὅταν πρωτοταξίδευε τὸ παιδί, ἡ μάνα του καὶ οἱ συγγενεῖς του στὸ σημεῖον τοῦ ἀποχωρισμοῦ κ' ἔπειτ' ἀπ' τοὺς πολλοὺς ἐναγκαλισμοὺς καὶ τὰ φιλήματα, ἔβγαζαν ἀπὸ τὴν τσέπη ἓνα μῆλο ἢ κνδώνι ποὺ εἶχαν τσιτώσει (μπήξει) χρήματα μεταλλικὰ (τότε παράδες, κάρτα, μετζήτια). Τὸ βάζαν κάτω στὴ γῆς καὶ ἔσκυβε ὁ μικρὸς καὶ τὸ παίρνει» (χφ., σ. 209).

3. «Ὅταν ἤρχονταν οἱ ξενιτεμένοι νέοι ἢ ἡλικιωμένοι πάντοτε μαστιουνοφόροι ἐπεριδιάβαζαν στὸ πλακόστρωτο μεσοχώρι, ὅπου ὑπῆρχαν γκαγκαράτζες¹ γιδιῶν· τὶς σημάδευαν μὲ τὸ μαστιούνη καὶ τὶς ἀπόρριχναν μακριά. Ὅταν ὁμως ἔρχονταν ὁ καιρὸς νὰ φύβγουν πάλι γιὰ τὴν ξενιτεία, τότε δὲν τὶς σκορποῦσαν, ἀλλὰ τὶς πίεζαν μὲ τὸ μαστιούνη, τὶς κάναν πλακέ, σὰν δεκάρες, τὶς πατοῦσαν δηλαδή, κι αὐτό, γιὰ νὰ σταματήσῃ καὶ νὰ μὴ κοντοζυγώσῃ ὁ καιρὸς νὰ φύβγουν» (χφ., σ. 215).

4. «Ὅταν πέθαινε κανένας στὴν ξενιτεία, ἐρχόντανε οἱ συγγενεῖς νὰ φέρουν τὴ θλιβερὴ εἶδηση στὸ σπίτι του κι ἀρχίζανε τὶς φωνές καὶ τὰ σκουξίματα ἔξ' ἀπὸ τὸ σπίτι. Χτυποῦσανε μὲ τὰ χέρια τους τὴ γυναῖκα τοῦ πεθαμένου στὸ κεφάλι γιὰ τὸ κακὸ ποὺ ἔπαθε. Ἐπειτα τὸ στρώνανε στὸ μοιρογιολοῖ» (χφ., σ. 215).

Ἐνδιαφέροντα εἶναι καὶ τὰ ἄλλα ποικίλα ἔθιμα τοῦ λαοῦ τῆς περιοχῆς ταύτης διὰ τὴν πρωτοτυπίαν καὶ ἀρχαικότητά των, ὡς εἶναι τὰ σχετικὰ μὲ τοὺς κυρίους σταθμοὺς τῆς ζωῆς, τὴν γέννησιν, τὸν γάμον καὶ τὴν τελευτήν.

Γενικῶς ὁ βίος διατηρεῖ εἰσέτι ἐνταῦθα ἀρκετὰ κατὰ παράδοσιν στοιχεῖα παρὰ τὴν παρατηρουμένην μεταβολὴν ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῶν νέων κοινωνικῶν συνθηκῶν διαβιώσεως.

R É S U M É

Mission folklorique dans la région centrale de Zagorion (Épire) du 8 juillet au 7 août 1963

par Dém. B. Economidès

Dans ce rapport l'auteur expose les résultats qu'il a obtenu au cours de sa mission folklorique dans la région centrale de Zagorion en Épire et plus particulièrement dans les villages Vradeto, Koukouli, Kapesovo, Tsepelovo et Skamnelli.

¹ κόπρος αἰγῶν.

Après une brève introduction sur la situation géographique, économique et démographique de ces villages, il donne la bibliographie folklorique relative à cette région. (voir pp. 322-323).

Dans la partie principale de son rapport il décrit l'habitation populaire, telle qu'on la rencontre aujourd'hui encore à Tsepélovo et dans les autres villages, et en souligne l'aspect noble et la décoration artistique. (voir pp. 326-329).

Les chants folkloriques sont chantés d'habitude dans les bals, les mariages, à la table des noces et des festins, et dans certaines fêtes religieuses, comme par exemple à Pâques, etc. Le peuple ne chante plus les chansons acritiques, mais continue à chanter les chansons polystiques narratives (ballades), comme par exemple la chanson du «Frère mort», du «Pont d'Arta» et des «Frères et la méchante épouse» etc. Sont également très appréciées les chansons cleptiques, les chansons des expatriés et les chansons d'amour. On y trouve en outre un assez grand nombre d'anciennes chansons de la Mort. (voir pp. 330-331).

Les danses populaires en usage sont surtout le tsamikos lent (βαγύς), le syrto et celles de la région épirote de Pogoni. (voir p. 332).

L'auteur cite et commente les légendes suivantes :

a) Création de la chèvre par le Diable, b) La Fortune, c) des Empreintes du corps humain gravées sur des pierres, d) Les démons de Noël dits Kalikantzari ou Kapsouria. Diverses coutumes du culte populaire, comme celles du carnaval et surtout des feux et des travestissements, qui, selon l'auteur, sont des survivances de l'antiquité grecque. (voir pp. 333-335).

Enfin l'auteur cite quatre coutumes caractéristiques de la vie sociale du peuple, qui se rapportent à l'expatriation (voir pp. 335-336) et termine par cette remarque: «En général la vie conserve encore, dans cette région, assez d'éléments traditionnels, malgré les changements manifestes, qui s'opèrent sous l'influence des nouvelles conditions sociales». (voir p. 336).

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΕΙΣ ΑΜΟΡΓΟΝ ΑΠΟ 9 ΙΟΥΛ. - 8 ΑΥΓ. 1963

ΥΠΟ ΣΤΕΦ. Δ. ΗΜΕΛΛΟΥ

Ἡ νῆσος Ἀμοργός, κειμένη Ν.Α. τῆς Νάξου, εἶναι ἐκτάσεως 120 τετρ. χιλιομ. καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἀνατολικωτέραν τοῦ συγκροτήματος τῶν Κυκλάδων νήσον. Εἶναι τὸ σχῆμα ἐπιμήκης καὶ λίαν στενῆ, πρόσκεινται δ' αὐτῇ μικρότερά τινες νῆσοι, ὧν τινες ἀκατοίκητοι.

Τὸ ἔδαφος τῆς νήσου λίαν ὀρεινὸν καὶ ἐν πολλοῖς ἄγονον καθίσταται κατὰ μέγα μέρος ἀκατάλληλον πρὸς καλλιέργειαν, χρησιμοποιεῖται ὅμως πρὸς νομὴν αἰγοπροβάτων, διὸ καὶ ὁ κτηνοτροφικὸς χαρακτήρ τῆς νήσου εἶναι, τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, ἀρκούντως ἔντονος. Παρὰ ταῦτα μεταξὺ τῶν ὀρέων σχηματίζονται καὶ εὐφοροὶ κοιλάδες, ἐν αἷς καλλιεργοῦνται δημητριακά, ἐσπεριδοειδῆ, εὐδοκιμεῖ ἡ ἔλαια, ἡ ἄμπελος κ.ἄ., ἅτινα ἀποδίδουν μικρὰς μὲν ἀλλὰ λίαν ἱκανοποιητικῆς ποιότητος ποσότητας καρπῶν. Ἀξία πῶς λόγου κοιλὰς εἶναι ἡ τοῦ δυτικοῦ ἄκρου τῆς νήσου, ἔνθα τὸ χωρίον *Κολοφάνα*. Δυστυχῶς ὅμως ἡ περιοχὴ αὕτη τῆς Ἀμοργοῦ εἶναι παντάπασιν ἄνυδρος. Οἱ κάτοικοι ἐνταῦθα ἔχουν κατασκευάσει ὀμβροδέκτας, τὰ ὕδατα τῶν ὁποίων χρησιμοποιοῦνται δι' ὅλου τοῦ ἔτους διὰ τὴν ὕδρευσιν καὶ τὴν παντὸς εἴδους χρῆσιν τῶν κατοίκων ὡς καὶ τὸ πότισμα τῶν ζώων. Ἡ κατασκευὴ τοιούτων ὀμβροδεξαμενῶν ἔχει ἐσχάτως τῇ μερίμνῃ τοῦ κράτους συστηματοποιηθῆ, ὥστε νὰ καθίσταται δυνατὴ ἡ ἀντιμετώπισις τῆς λειψυδρίας.

Ὁ ἐκ 2800 κατοίκων πληθυσμὸς τῆς νήσου (ἀπογρ. 1951) κατανέμεται εἰς τὰς κοινότητας α') *Αἰγιάλης* καὶ *Θολαρίων*, αἵτινες ἀποτελοῦν τὴν κοινῶς καλουμένην *Γιάλην*, β') *Ἀρκεσίνης* καὶ *Βρούτση*, ἡ περιοχὴ τῶν ὁποίων χαρακτηρίζεται κοινῶς διὰ τοῦ περιληπτικοῦ γεωγραφικοῦ ὀνόματος *Κάτω Μεριά*, καὶ *Ἀμοργοῦ* (*Χώρας*), πρωτεύουσις τῆς νήσου, καὶ *Καταπόλων*, καταλαμβάνουσῶν σχεδὸν τὸ κέντρον τῆς νήσου, ὅπερ δὲν χαρακτηρίζεται λαϊκῶς ὑπὸ ἰδίου τινὸς ὀνόματος. Πλὴν τῆς γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας περὶ ἣν κυρίως ἀσχολοῦνται οἱ κάτοικοι, οὗτοι ἀναγκάζονται νὰ ἀσκοῦν καὶ ἄλλα ἐπαγγέλματα πρὸς ἐξοικονόμησιν τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων τῶν πολυμελῶν οἰκογενειῶν των. Οὕτω πολλοὶ τῶν Ἀμοργίνων εἶναι ἐπὶ παραδείγματος ταυτοχρόνως γεωργοί, ποιμένες, ξυλουργοί, κτίσται κ.λ.π. Τινὲς τῶν νέων ἐργάζονται σήμερον ὡς πληρώματα ποντοπόρων

πλοίων, διὰ τῆς σκληρᾶς δὲ ταύτης ἐργασίας των βοηθοῦν οἰκονομικῶς καὶ τὰς ἀπόρους οἰκογενείας αὐτῶν. Πρὸ πολλῶν ἐτῶν πολλοὶ τῶν κατοίκων ἀπεδήμουν εἰς τὴν Αἴγυπτον κυρίως καὶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν δευτερευόντως πρὸς ἐξεύρεσιν ἐργασίας, τὴν ὁποίαν δὲν ἠδύνατο νὰ παράσχη εἰς αὐτοὺς ἡ ἄγονος γῆ τῆς νήσου. Σήμερον παρασυρόμενοι ὑπὸ τοῦ παρατηρουμένου γενικοῦ ρεύματος φυγῆς τῶν κατοίκων τῆς ἐπαρχίας πρὸς τὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα καταφεύγουν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς πρωτεύουσας, διακρινόμενοι εἰς πολλοὺς τομεῖς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Ἡ συντήρησις ἐνταῦθα στοιχείων λαϊκοῦ βίου λόγῳ σχετικῆς ἀπομονώσεως τῆς νήσου ἐξ ἐλλείψεως ἐπαρκῶν συγκοινωνιακῶν μέσων εἶναι καὶ σήμερον εἰσέτι ζωηρὰ τῆς ὑποχωρήσεως αὐτῶν συντελουμένης ὅμως βαθμιαίως. Τὰ χωρία, κυρίως μὲν τῆς Κολοφάνας καὶ κατὰ δεύτερον λόγον τῆς Ἀρκεσίνης, παρουσιάζουν ὄψιν συνοικισμῶν, ἐνθα φαίνεται ὅτι ᾠκοδομήθησαν αἱ οἰκίαι μὲ κριτήριον τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν κατοίκων ὡς γεωργῶν καὶ ποιμένων. Διὸ αἱ οἰκίαι εὐρίσκονται πρὸς τοῖς ἄλλοις εἰς ἰκανὴν ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν. Προφανῶς αἱ οἰκίαι αὗται ἀπετέλουν παλαιότερον ἀγροικίας, ἢ σὺν τῷ χρόνῳ πύκνωσις δ' αὐτῶν συνετέλεσεν εἰς τὴν δημιουργίαν τῶν χωρίων. Ὅψιν ἐξειλιγμένης μικρᾶς κωμοπόλεως παρουσιάζουν τὰ Κατάπολα, ἅτινα ἀποτελοῦν εὐρύχωρον καὶ ἀσφαλῆ λιμένα, τὸν καὶ μοναδικὸν ἄξιον λόγου τῆς νήσου. Ἐσχάτως παρουσιάζει κατὰ τὸ θέρος ἐνθαρρυντικὴν τουριστικὴν κίνησιν ἡ περιοχὴ τῆς Αἰγιάλης, συντελούντων πρὸς αὐτὴν τῆς φυσικῆς καλλονῆς καὶ τοῦ ἀμμόδους αἰγιαλοῦ τῆς περιοχῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀξίας παντὸς ἐπαίνου ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας, ἥτις ἀνήγειρεν ἐνταῦθα χάριν τῶν ἐπισκεπτομένων τὴν νῆσον κυρίως ξένων ἀξιολογώτατον ξενοδοχεῖον.

Πρὸ τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου οἱ Ἀμοργῖνοι ἠσχολοῦντο ἐπιτυχῶς περὶ τὴν ναυτιλίαν ἐκτελοῦντες διακομιστικὸν ἐμπόριον περιορισμένης βεβαίως ἐκτάσεως καὶ παντὸς εἴδους πλοῦς διὰ τῶν πολυαρίθμων μικρῶν ἰστιοφόρων πλοίων (καϊκιῶν), ἅτινα ἀνήκον εἰς αὐτούς. Σήμερον ὁ τομεὺς οὗτος εὐρίσκεται ἐν πλήρει μαρασμῷ. Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ τὴν ἀλιείαν, ἥτις εἶναι ὑποτυπώδης καὶ ἄνευ ἀξιώσεων, περιορισθεῖσα, ὅπως προμηθεύῃ δι' ἰχθύων μόνον τὴν γλίσχραν ἐσωτερικὴν ἀγοράν. Ἐν τούτοις ἡ περὶ τὴν νῆσον θάλασσα προσφέρεται δι' ἀλιείαν. Τὴν ἐκμετάλλευσιν ὅμως αὐτῆς ἐπιχειροῦν ἀλιεῖς ἐξ ἄλλων περιοχῶν διὰ συγχρόνων ἀλιευτικῶν μέσων.

Ἐνδιαφέρον γενικῶς παρουσιάζει ὁ θρησκευτικὸς βίος τοῦ λαοῦ, λόγῳ τῶν συντηρουμένων εἰσέτι πολλῶν ἐκ παραδόσεως στοιχείων. Οὕτως ἄγονται ἔτι καὶ σήμερον ἑορταὶ μὲ δημοτελεῖς θυσίας καὶ ἄλλα ποικιλώτατα ἔθιμα. Ἡ περίφημος μόνῃ, ἢ τῆς Χοζοβιωτίσεως ἐπιλεγομένη, ὑπεράνω τῆς θαλάσσης ἐπὶ ὄρθιου καὶ

ἐν μέρει ἀρνητικῆς γωνίας ἀπορροῶς βράχου οἰονεὶ ἐπικεκολλημένη, ἰδρυθεῖσα κατὰ τὴν παράδοσιν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ τῷ 1088, ἀποτελεῖ τὸ καύχημα τῆς νήσου καὶ τὸν πόλον ἑλξεως πολλῶν ἐπισκεπτῶν, καταφθανόντων ἐδῶ, διὰ νὰ ἀποθαυμάσουν τὸ μεγαλεῖον τῆς ἢ ἐξ ἐπιστημονικῶν λόγων κινουμένων ἐνίοτε. Ἀφ' ἑτέρου τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Βαλσαμίτου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ἀγίασμα, ὅπερ εἶναι τὸ περίφημον ὑδρομαντεῖον, τὸ σημειῶσαν μεγίστην ἀκμὴν κατὰ τὰς παρελθούσας ἑκατονταετηρίδας, ὡς πολλοὶ τῶν ἐπισκεψαμένων τὴν νῆσον περιηγητῶν μαρτυροῦν, ἐπισκέπτονται πολλοὶ προσκυνηταὶ ἐξ ἄλλων νήσων, διὰ νὰ τὸ συμβουλευθοῦν¹. Ἀπό τινων ἐτῶν ἀπηγορεύθη ἡ χρῆσις τοῦ ὑδρομαντείου ὑπὸ τοῦ νῦν σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Θήρας.

Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ πανελληνίως παρατηρουμένου φαινομένου τῆς ὑποχωρήσεως τῶν στοιχείων τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, οὗτος συντηρεῖται εἰσέτι ἐν μέρει παρὰ τοῖς πρεσβυτέροις τῶν κατοίκων, οἵτινες ἐξακολουθοῦντες νὰ ἀποδίδουν σημασίαν εἰς τὸν κατὰ παράδοσιν βίον λέγουν, ὅτι «ὄλα τὰ παλαιὰ εἶναι ἀρρεβῶνες», δηλ. ἀληθῆ καὶ ἀδιαμφισβήτητα. Πρὸς συγκέντρωσιν στοιχείων τοῦ κατὰ παράδοσιν τούτου λαϊκοῦ πολιτισμοῦ τῆς νήσου ἀπεστάλην ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κατόπιν σχετικῆς ἐντολῆς τῆς Συγκλήτου αὐτῆς ἐπὶ ἓνα μῆνα εἰς αὐτὴν (9 Ἰουλ.- 8 Αὐγούστου). Κατὰ τὴν μηνιαίαν ταύτην παραμονὴν μου εἰς τὴν νῆσον συνεκέντρωσα λαογραφικὴν ὕλην ἐξ ὅλων τῶν χωρίων καὶ συνοικισμῶν αὐτῆς, ἥτοι ἐκ τοῦ Ὄρμου, Λαγκάδας, Ποταμοῦ, Θολαρίων, Κολοφάνας, Ἀρκεσίνης, Βρούτση, Καταπόλων καὶ Χώρας. Ἡ συλλεχθεῖσα λαογραφικὴ ὕλη, καταγραφεῖσα εἰς 460 σελίδας τετραδ. σχήμ. 8^{ου} μεγ., περιλαμβάνει. Ἐκ τοῦ ὕλικοῦ βίου. Ποικίλα ἔθιμα καὶ εἰδήσεις τοῦ γεωργικοῦ βίου, εἰδήσεις ἀφορώσας εἰς τὴν ἐλαιοκομίαν καὶ ἀμπελουργίαν, ὡς καὶ εἰς τὰς τροφάς, τὸ ἔνδυμα, τὸν ἀλιευτικὸν βίον κ.ἄ. Ἐκ τοῦ πνευματικοῦ βίου. Πολύστιχα ᾄσματα 136, παρα-

¹ Βιβλιογραφίαν τῶν πάσης φύσεως περὶ Ἀμοργοῦ μελετῶν εὐρίσκει τις ἐν Μεγάλ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπ. ἐν λ. Ἀμοργός. Ἐκ τῶν αὐτόθι σημειουμένων μελετῶν μνημονευτέαι ἰδιαιτέρως διὰ τὴν σπουδαιότητα αὐτῶν αἱ ἐξῆς δύο: Ἀντωνίου Μηλιαράκη, Ὑπομνήματα περιγραφικὰ περὶ τῶν Κυκλάδων νήσων κατὰ μέρος, Ἀμοργός, ἐν Δ.Ι.Ε.Ε., τόμ. Α' (1883-84), σ. 569 - 656, ἀνάτ., σ. 1 - 92 (ἐν παραρτήματι χάρτης Ἀμοργοῦ) καὶ Ἰ. Κ. Βογιατζίδου, Ἀμοργός, ἱστορικαὶ ἔρευναι περὶ τῆς νήσου, ἐν Ἀθήναις 1918, σ. 152. (Περὶ τοῦ μνημονευθέντος ὑδρομαντείου ἰδὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις Ἀ. Ἰ. Ναυπλιώτου, Τὸ ἐν Ἀμοργῷ ἀγίασμα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Βαλσαμίτου καὶ ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὴν ἀρχαίαν ὑδρομαντεῖαν, περ. Κυκλαδικά, τόμ. 1 (1956), σ. 309 - 313). Ἐν ταῖς μελέταις ταύταις εὑρηνται καὶ πολλὰ στοιχεῖα τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἥτοι δημῶδη ᾄσματα τῆς νήσου, παραδόσεις, παροιμίαι, τοπωνυμίαι, εἰδήσεις ἀφορῶσαι εἰς τὴν λατρείαν, τὰς ἀγομένας ἑορτάς, τὸν ἀγροτικὸν βίον, τὴν λαϊκὴν κατοικίαν κ.ἄ. ὡς καὶ χρήσιμοι πληροφοροὶ παλαιότερων εὐρωπαϊῶν περιηγητῶν ἢ παραπομπαὶ εἰς τὰ ἔργα αὐτῶν.

δόσεις 61, ἐπωδὰς 61, παραμυθιακὰς διηγήσεις 3, παροιμίας 65, αἰνίγματα 31, δίστιχα 212, εὐχὰς 10, εὐτραπέλους κ.ἄ. διηγήσεις 8, ρίμας 4, ἄρας 8, μετεωρολογικὰς καὶ ἀστρολογικὰς παρατηρήσεις, δημώδη ἰατρικὴν, μαγικὰς καὶ δεισιδαίμονας συνηθείας, μαντικὴν, κ.ἄ. Ἐκ τοῦ κοινωνικοῦ βίου. Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, τὸν γάμον καὶ τὴν τελευτὴν ἔθιμα, λαϊκὴν λατρείαν, λαϊκὸν δίκαιον, παιδιὰς 2, κ.ἄ. ποικιλωτάτας εἰδήσεις καὶ πληροφορίας. Ἐπὶ πλέον ἠχογράφησα ἐπὶ ταινιῶν μαγνητοφώνου τύπου Butoba λειτουργοῦντος διὰ ξηρῶν στοιχείων 65 μελωδίας ᾠσμάτων καὶ λαϊκῶν χορῶν¹. Τὸ σχηματισθὲν χειρόγραφον κατετέθη εἰς τὸ Λαογρ. Ἀρχεῖον ὑπ' αὐξ. ἀρ. 2764.

Ἡ συγκέντρωσις τῆς λαογραφικῆς ταύτης ὕλης ἀποτελεῖ συμπλήρωσιν ἐκείνης παλαιότερων χειρογράφων συλλογῶν, αἵτινες εὑρηνται ἤδη κατατεθειμέναι ἐν τῷ Λαογραφικῷ Ἀρχεῖῳ², καὶ οἶονεὶ ἐπαλήθευσιν ἐν μέρει τοῦ ἐν αὐταῖς περιε-

¹ Πλείστας χάριτας ὁμολογῶ καὶ ἐντεῦθεν εἰς τοὺς κ.κ. Γεώργιον Πρέζαν, δημοδιδάσκαλον Λαγκάδας καὶ τὸν υἱὸν του Ἰωάννην, φοιτητὴν τῆς Παντείου Σχολῆς, Λουκᾶν Σίμον, δημοδ. ἐξ Ἀρκεσίνης, αἰδεσιμώτατον Ἡλίαν Κωβαῖον ἐκ Βρούτση, καθηγητὴν Μιχαὴλ Μωραϊτάκη, καθηγητὴν Νικ. Πράσινον, φοιτητὴν Μιχαὴλ Στρατουδάκη, καὶ γενικῶς εἰς πάντας τοὺς εὐγενεῖς πληροφορητάς μου καὶ τοὺς ἄλλους, οἵτινες συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἀποστολῆς μου.

² Αἱ συλλογαὶ αὗται εἶναι αἱ ἑξῆς :

α') Λ.Α. ἀρ. 421, σχ. 4ον, σ. 165. Περιέχει εἰδήσεις ἐξ ἄλλων νήσων καὶ ἐξ Ἀμοργοῦ. Ἀπόκειται ἐν τῷ Ἱστορικῷ Λεξικῷ τῆς Ἀκαδημίας ὑπ' ἀρ. εἰσ. 24. Κατετέθη τῷ 1922.

β') Λ.Α. ἀρ. 725. Ἡ ὑδρομαντεία ἐν Ἀμοργῷ, σχ. 8ον, σ. 6, συλλ. Ἰωάννης Χιωτίνης, 1925.

γ') Λ.Α. ἀρ. 1146, σχ. 4ον, σ. 239. Περιέχει εἰδήσεις καὶ ἐξ Ἀμοργοῦ. Ἀπόκειται ἐν τῷ Ἱστ. Λεξ. ὑπ' ἀρ. 428.

δ') Λ.Α. ἀρ. 1357. Ἀμοργοῦ παροιμίαι δημῶδεις (καταλόγια), γνωμικά, ἀποφθέγματα καὶ παροιμιώδεις ἐκφράσεις, ὑπὸ Ἐμμανουὴλ Ἰωαννίδου Ἀμοργίνου, ἐν Ἀμοργῷ, σχ. 4ον, σ. 943.

ε') Λ.Α. ἀρ. 1438, σχ. 8ον, σ. 74. Ποικίλη ὕλη. Συλλ. Μαρία Λιουδάκη, 1940.

ς') Λ.Α. ἀρ. 1684 Α'-Β'. Ἐμμανουὴλ Ἰωαννίδου Ἀμοργίνου κατάλοιπα. Λαογραφικὰ Α', σχ. 4ον, σ. 654, ἔτ. 1857. Περιεχόμενα. ᾠσματα 180, δίστιχα 6673. Β', ἔτ. 1858, σχ. 4ον, σ. 569: Παραμύθια 29, μῦθοι-παραδόσεις 8, εὐτραπέλοι διηγήσεις 65, αἰνίγματα 215, ἐπωδαὶ 17.

ζ') Λ.Α. ἀρ. 1685 Α'-Γ'. Μιχαὴλ Οἰκονομίδου, Λαογραφικὰ σημειώματα, τὸ πλεῖστον ἐξ ἀντιγραφῆς τῶν Λαογραφικῶν Ἐμμ. Ἰωαννίδου, φάκελοι τρεῖς. Α'. Σημειώματα σχετικὰ πρὸς ἐκδοσιν τραγουδιῶν συλλ. Ἐμμαν. Ἰωαννίδου. Λαογραφικὸν ὕλικὸν ἀντιγεγραμμένον ἐκ συλλ. Ἰωαννίδου, ἤτοι ἔθιμα λατρευτικά, προλήψεις, δεισιδαιμονίαι, παραδόσεις, ἀνέκδοτα, παροιμίαι κλπ. Β'. Διαφορα σημειώματα περὶ ἐθίμων λατρευτικῶν ἐκκλησιῶν Ἀμοργοῦ, ἐπωδῶν κλπ. Συλλογὴ 407 παροιμιῶν. Σημειώσεις ἰατρικοῦ περιεχομένου. Γ'. Σημειώσεις ἱστορικαὶ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως εἰς τὴν Ἀμοργὸν κ.ἄ.

η') Λ.Α. ἀρ. 1953 Α'-Γ', σχ. 8ον, σ. 284. Συλλ. Λουκᾶς Σίμος, 1953.

θ') Λ.Α. ἀρ. 1954 Α'-Γ'. Συλλ. Μιχαὴλ Σίμος. Τὸ χειρόγραφον τοῦτο ἀποτελεῖ πιστὸν ἀντίγραφον τοῦ προηγουμένου.

ι') Λ.Α. ἀρ. 1962, σχ. 8ον, σ. 16. - εἰκ. Συλλ. Ἀντών. Πετσειάκης, 1953. Περιέχει ᾠσματα 4, παραδόσεις 3, ἐπωδὰς 1.

Προσέτι ἐκ γλωσσικῆς ἀποστολῆς εἰς Ἀμοργὸν πραγματοποιηθείσης κατὰ τὸ θέρος

χομένου ύλικου, μετὰ παρέλευσιν μάλιστα πολλῶν ἐτῶν διά τινος ἐξ αὐτῶν.

Ἐκ τῶν συλλογῶν τούτων πλείστου λόγου ἄξια διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἐν μέρει τοῦλάχιστον πληρότητα αὐτῶν τυγχάνουν αἱ καταρτισθεῖσαι πρὸ 100 περίπου ἐτῶν ὑπὸ τοῦ μνημονευομένου Ἐμμανουὴλ Ἰωαννίδου τοῦ Ἀμοργίνου, ἀνδρὸς λογιωτάτου, τὰ μέγιστα περὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα εὐδοκίμησαντος¹. Ἀναχωρῶν ἐκ τῆς ἀπεράντου ἀγάπης αὐτοῦ πρὸς τὴν πατριὸν γῆν ὁ ὀτρηνὸς οὗτος ἀνὴρ ἐθεώρησεν ἐπιτακτικὸν καθῆκον αὐτοῦ νὰ περισώσῃ ἐκ τῆς καταστρεπτικῆς μανίας τοῦ χρόνου πᾶν ὅ,τι εὔρισκεν, ἤκουεν ἢ παρετήρει ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ. Φαίνεται ὅτι καὶ οὗτος διεκαίετο ὑπὸ τοῦ θερμουργοῦ ζήλου καὶ ἐνδιαφέροντος τῶν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 Ἑλλήνων λογίων, ἀγωνιζομένων νὰ ἀποδείξουν διὰ τῆς συγκεντρώσεως πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ λαογραφικοῦ ὕλικου τὴν ἀδιάσπαστον ἐνότητα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ἣτις ἠμφεσβητήθη διὰ ποικίλων θεωριῶν ξένων ἐπιστημόνων, ἀποκορύφωμα τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν ἡ γνωστὴ θεωρία τοῦ Fallmerayer².

Γενικῶς ἐπισκοποῦντες τὴν συλλεχθεῖσαν ὑφ' ἡμῶν λαογραφικὴν ὕλην ἐν συσχετισμῷ ἐνίοτε καὶ πρὸς τὴν μέχρι τοῦδε ὑπὸ τῶν ἄλλων συνειλεγμένην παρατηροῦμεν, ὅτι ὁ λαϊκὸς πολιτισμὸς τῆς Ἀμοργοῦ ἀνήκει εἰς τὸν νησιωτικόν. Τὸ παλαιότερον γλωσσικὸν ἰδίωμα τῆς νήσου, ὡς συνάγεται καὶ ἐκ τῆς γλωσσικῆς μορφῆς τῶν καταγραφέντων κειμένων, εὔρισκεται ἐν ὑποχωρήσει, εἰσχωρησάσης εἰς ἰκανὸν βαθμὸν τῆς νεοελληνικῆς κοινῆς εἰς τὸν καθ' ἡμέραν βίον τῶν χωρικῶν καὶ ἀπωθησάσης τὰ ἀρχαιότερα στοιχεῖα τῆς γλώσσης, φθογγολογικὰ κ.ἄ. Δείγματος χάριν προβαίνομεν κατωτέρω εἰς εἰδικὰς τινὰς παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ συλλεχθέντος τούτου ὑφ' ἡμῶν ὕλικου.

Ἡ πίστις τοῦ λαοῦ εἰς τὴν ὑπαρξιν τῶν *Νεράϊδων* εἶναι καὶ ἐνταῦθα ἰδιαζόντως ἔκδηλος, ὡς διεπίστωσα ἰδίᾳ ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Αἰγιάλης. Αὗται ὀνομαζόμεναι *Καλὲς κυράδες* θεωροῦνται ἢ μᾶλλον ἐθεωροῦντο παλαιότερον πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ εὐεργετικὰ πνεύματα συναγελαζόμενα μεθ' ὠρισμένων ἀνθρώπων

τοῦ 1962 ὑπὸ τοῦ συναδέλφου τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κ. Σταύρου Μάνεση ἀπετελέσθη χειρόγραφον συγκείμενον ἐκ 200 σελ. ἐν ᾧ πλὴν τῆς γλωσσικῆς περιέχεται καὶ ἀξιόλογος λαογραφικὴ ὕλη. Τοῦτο εὔρισκει τις ἐν τῷ βιβλίῳ εἰσαγ. χειρογράφων τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ ὑπ' ἀρ. 813.

¹ Περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως τοῦ ἀνδρὸς ἰδὲ Ἀντωνίου Γ. Πετσιάκη, Ἐμμανουὴλ Ἰωαννίδου (1823-1906), Ἐπετ. Ἐταιρ. Κυκλαδικῶν Μελετῶν, τόμ. Β' (1962), σ. 693-711, ἔνθα ὅμως ἐξ ἀγνοίας πιθανῶς τοῦ συγγραφέως παραθεωρεῖται ἡ λαογραφικὴ συμβολή του.

² Ἰδὲ καὶ Ἀντώνιον Πετσιάκην, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 696 κ. ἐξ. Περὶ τῆς κινήσεως πρὸς συλλογὴν λαογραφικῆς ὕλης κατὰ τοὺς αὐτοὺς περίπου χρόνους ἰδὲ ἐν Μ.Ε.Ε. τόμ. 15, 1931, σ. 784 καὶ Λαογρ. Ζ' (1923), σ. ι' - ια'.

καὶ βοηθοῦντα αὐτοὺς καὶ εἰς χειρωνακτικὰς ἔτι ἐργασίας. Οὕτω πληροφορήτρια ἐκ Θολαρίων μὲ διεβεβαίωσεν ὅτι ἡ «γιαγιά» τῆς «τὶς Καλὲς κυράδες τὶς εἶχε φιλιανάδες καὶ τῆς κάνανε δουλειές. Πηγαίνανε καὶ τῆς θερίζανε. Ἦθελε νὰ τὶς πάη ἡ γιαγιά μου ἕνα ψωμάκι, μὰ πετσέτα μὲ σταφίδες καὶ ἕνα κανάτι μὲ νερό, πὺν νὰ μὴν ἔχη πιεῖ κανεὶς μέσα. Ἀμα ἴθε κάτσει νὰ φάη τὰ ἄνοιε ἐκεῖνα κ' ἐπηγαίνανε ἐκεῖνες κ' ἐτρώανε. Ἐκείνη τὶς ἤβλεπε ἀλλὰ οἱ ἄλλοι δὲν τὶς βλέπανε (χφ., σ. 146-147).

Παραλλήλως πιστεύεται ὅτι παλαιότερον, διότι «τὴν ὥρα δὲν φαίνονται», «βλάφτανε τοὺς ἀθρώπους» (χφ., σ. 200). Ἡ πίστις περὶ τοῦ χοροῦ τὸν ὁποῖον αὐταὶ συγκροτοῦν κατὰ τὴν νύκτα καὶ τῆς ἐξαφανίσεως αὐτῶν εὐθύς ὡς λαλήση ὁ ἀλέκτωρ ἀπαντᾷ ἐπίσης ἐνταῦθα (χφ., σ. 155-156).

Διάχυτος εἶναι μεταξὺ τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Λαγκάδας ἡ γενικωτέρα δοξασία, ὅτι τὰ παλαιὰ δένδρα εἶναι στοιχειωμένα. Τὸ εἰς τὰ δένδρα ταῦτα ἐνοικοῦν στοιχειὸ τιμωρεῖ τρόπον τινὰ τοὺς ἐπιχειροῦντας τὴν ἐκρίζωσιν αὐτῶν ἢ τὴν ὀπωσδήποτε καταστροφὴν των. Οὕτω διηγοῦνται περὶ παλαιοῦ πρίνου ὅτι «ἦτανε παλαιὸ δέδρο, πολλοὺς αἰῶνες. Κάποιος τόκοψε. Τὸ πούλησε ὁ ἰδιοκτήτης ὁ Δάβης. Αὐτὸς πὺν τὸ εἶχε, ἔπαθε, γαὶ τὸ δέδρο ἦτανε στοιχειωμένο (χφ., σ. 79).

Μεταξὺ τῶν χωρίων Λαγκάδας καὶ Ὀρμου ὑπάρχει σιταγρὸς ἀνήκων εἰς τὸν ἐφημέριον Λαγκάδας. Εἰς τὸ μέσον τοῦ κτήματος εὐρίσκεται μοναδικὸν παλαιὸν δένδρον, τοῦ ὁποῖου διατηρεῖται μέχρι σήμερον μόνον ὁ κορμὸς καὶ τινες ἀπεξηραμμένοι κλάδοι. Ὡς μὲ ἐπληροφόρησαν, ὁ ἱερεὺς φοβεῖται νὰ τὸ ἐκρίζωσῃ, διότι ὑπ' αὐτοῦ καὶ πολλῶν τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου θεωρεῖται ὡς στοιχειωμένον (χφ., σ. 79. Ἴδὲ καὶ τὴν παρατιθεμένην ἀρ. 1 εἰκόνα).

Ἡ περὶ στοιχειωμένων δένδρων πρόληψις φαίνεται, ὅτι ἀντικατέστησε τοὺς περὶ τῶν Ἀμαδρυάδων καὶ Δρυάδων νυμφῶν μύθους τῶν ἀρχαίων¹. Ἡ ζωὴ τῶν στοιχειῶν συνδέεται στενῶς πρὸς τὴν ὑπαρξιν τοῦ δένδρου². Διὸ καὶ οἱ ὑλοτόμοι ἐκρίζουντες παλαιὰ καὶ κατ' αὐ-

Εἰκ. 1. Στοιχειωμένον δένδρον.

¹ Ἴδὲ Ν. Γ. Πολίτου, Νεοελληνικὴ μυθολογία, τόμ. Α', Μέρος Α', 1871, σ. 129-130

² Ἐνθ' ἀνωτ., σ. 130.

τούς στοιχειωμένα δένδρα ἐλάμβανον ποικίλα προστατευτικὰ μαγικά μέτρα κατὰ τῆς βλαπτικῆς ἐπηρείας τοῦ πιστευομένου ὡς ἐνοικοῦντος ἐν τῷ κορμῷ τοῦ δένδρου στοιχειοῦ ¹. Ἡ ἀντίληψις αὕτη εἶναι γνωστὴ καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς ².

Ἐνδιαφέρον μέρος τῆς συλλογῆς ἀποτελοῦν αἱ παραδόσεις αἱ σχέσιν πρὸς τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις τοῦ λαοῦ ἔχουσαι. Αὗται ἀναφέρονται κυρίως εἰς ἀνευρέσεις ἱερῶν εἰκόνων κατὰ τρόπον θαυμαστόν, εἰς ἀνεγέρσεις ἐκκλησιῶν εἰς τόπους ὑποδεικνυομένους ὑπὸ τῶν τιμωμένων ἀγίων κατὰ ποικίλους θαυμαστοὺς τρόπους κ.ἄ. Οὕτω περὶ τῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας τῆς Ἀπανωχωριανῆς διηγοῦνται εἰς τὸ χωρίον Λαγκάδα ὅτι «*ἕνας βοσκὸς ἤβροσκε τὰ κασιόκια. Κάθε μέρα ἤχανε μιὰ κασιόκα. Λοιπὸν τὴν ἠπαρακολούθησεν... πάει καὶ βρίσκει ἕνα ἐκκλησάκι μικρό. Ὅταν ἐξύγωσε, εἶδε φῶς κ' ἐκεῖ ἤμπαινε ἡ κασιόκα. Καὶ ἔτσι βρῆκε τὴ Μεγαλόχαρι κ' ἐκόψανε τὸ δάσος ὅλο κ' ἐχτίστηκε*» (χφ., σ. 44). Προσέτι διηγοῦνται περὶ ἐκκλησιδίου τοῦ Σταυροῦ, εὕρισκομένου εἰς τὸ βουνὸν Κρίκελον, ὅτι «*ἐβλέπανε οἱ βοσκοὶ τὸ φῶς κάθε βράδυ κ' ἐπήγανε κ' εὗρήκανε σὲ μιὰ θερίδα μέσ' σιτὸν ἐγκρεμὸ ἕνα σταυρουδάκι μικρό. Τὸ παίρνοννε καὶ τὸ πηγαίνανε σὶ τὸ Μοναστήρι ἔξω στὴ Χώρα. Ἀλλὰ ἐκεῖνο ἐρχόντανε σὶ τὸ μέρος ὅπου τὸ βρῆκανε κὶ ἀναγκαστήκανε κ' ἐκάμανε τὴν ἐκκλησίαν μέσα*» (χφ., σ. 45). Κατ' ἄλλην ἐκδοχὴν ὁ σταυρὸς «*ἔσταμπαρίστηκε στὴν πλάτη τοῦ βοσκοῦ. Ὅπου ἀφοῦ ἦλθε σὶ τὸ χωριό, τοῦ λένε, ποῦ ἀκούμπησες; Πᾶνε καὶ τὸν βρίσκουν τὸ σταυρό. Τὸν ἐφέρανε στὴν ἐκκλησία ἐδῶ, ἀλλὰ ἤφευγε κ' ἐπήγαινε πάλι ἐκεῖ...*» (χφ., σ. 56). Ὅμοια παράδοσις φέρεται περὶ τῆς ἐν τῷ νοτίῳ τμήματι τῆς νήσου Ἀγίας Παρασκευῆς, ἔνθα λαμβάνει χώραν κατ' ἔτος μεγαλοπρεπῆς πανήγυρις. Καὶ ἡ ἐκκλησία αὕτη ἀνεκαλύφθη ὑπὸ ποιμένος ἐντὸς δάσους, ὅστις παρηκολούθησεν ἐκ περιεργείας ἔξαφανιζομένην κατὰ τὴν μεσημβριάν αἶγα του, ὡς ἀναφέρεται καὶ περὶ τῆς Παναγίας τῆς Ἀπανωχωριανῆς (χφ., σ. 367). Αἱ παραδόσεις αὗται καὶ αἱ τοιαῦται ἀπαντοῦν εὐρύτερον εἰς τὸν Ἑλληνικὸν χῶρον.

Ἀμείλικτος εἶναι ἡ τιμωρία τῶν ἐπιχειρούντων νὰ ἀφαιρέσουν ἀντικείμενα ἐκ τῶν κατὰ τόπους ναῶν. Ἐν Θολαρίοις διηγοῦνται ὅτι ἐπιχειρήσας τις νὰ κλέψῃ ἀντικείμενόν τι ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς μνημονευθείσης Ἀπανωχωριανῆς καὶ τυφλωθεὶς διὰ τὴν ἀσέβειάν του ἠδυνάτει νὰ ἐξέλθῃ τοῦ ναοῦ, ὅποτε ἔξαναγκασθεὶς νὰ ἐπαναποθετῆσθαι τὸ κλαπὲν εἰς τὴν προτέραν του θέσιν ἀνέβλεψε (χφ., σ. 143). Κατ' ἄλλην ἐκδοχὴν μετὰ τὴν διάπραξιν τῆς κλοπῆς ἤρχισαν νὰ κρούωνται ὡς ἀπὸ θαύματος αἱ καμπάναι, προσδραμόντες δ' οἱ κάτοικοι συνέλαβον τὸν κλέ-

¹ Ἰδὲ Χαρισίου Δημ. Μεγδάνου, Ἑλληνικὸν πάνθεον, ἐν Πέστη 1812, σ. 502 καὶ Ν. Γ. Πολίτην, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 129-130. Τοῦ αὐτοῦ, Παραδόσεις, τόμ. Β', 1904, σ. 917-918.

² Ἰδὲ Ν. Γ. Πολίτην, ἔνθ' ἄνωτ., ἔνθα παρατίθεται καὶ βιβλιογραφία σχετικὴ.

πτην ἐν τῷ ναῷ, ἐκ τοῦ ὁποίου δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξέλθῃ λόγῳ τῆς ἐπισυμβάσης τυφλώσεώς του. Τελικῶς οὗτος μετανοήσας ἐπανέβλεψε (χφ., σ. 143). Σκληρὰ τιμωρὸς ἀποδεικνύεται καὶ ἡ Ἁγία Παρασκευή¹, ἣτις τυφλώνει τὸν μὴ ἐκπληρώσαντα τὴν πρὸς αὐτὴν ὑπόσχεσίν του. Κατὰ λαϊκὴν διήγησιν «στὴν Ἁγία Παρασκευὴ εἶχε ἕνας ἀπὸ τὴν Λαγκάδα ἕνα βιδέλο ταμένο, νὰ τὸ πάῃ ζωντανό. Τοῦ λένε οἱ διάφοροι, δὲν τὸ σφάζεις νὰ τὸ βάλῃς στὸ μουλάρι σου καὶ νὰ τὸ πᾶς φορτωμένο, μόνον θὰ τὸ βαρῆς τόσο δρόμο; Ὁ ἄθροπος τὸ ᾠσαξε καὶ ἤφαε τὸ συκωτάκι του καὶ ἠβάστηξε καὶ τὸ δέρμα τοῦ δαμαλιοῦ. Ὅταν ἠπρόβαλε καὶ εἶδε τὴν Ἁγία Παρασκευή, τυφλώθη. Κατέβηκεν ἀπὸ τὸ ζῶο καὶ τὸν ἠπιάσανε καὶ τὸν ἐπήγανε εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Τοῦ λέει ὁ ἐπίτροπος, μήπως εἶχες τάξει τίποτα καὶ τὸ παράλειψες καὶ τυφλώθηκες μόλις εἶδες τὴν Ἁγία Παρασκευή; Κάτι τέτοιο συβαίνει. Ὁ ἐφημέριος τοῦ ᾠκαμε παράκλησι. ᾠηταξε: Ἁγία Παρασκευή, νὰ δῶ τὸ φῶς μου καὶ κάθε χρόνο νὰ σοῦ φέρνω ἕνα τράο ζωντανό. Καὶ εἶδεν τὸ φῶς του καὶ κάθε χρόνο πηγαίνει τὸν τράο. Τώρα τὸν πᾶνε τὰ παιδιὰ του (χφ., σ. 143-144, Θολάρια).

Ἡ τιμωρία τῆς τυφλώσεως προέρχεται ἐκ τῆς περὶ αὐτῆς πίστεως ὡς Ἁγίας ἱατροῦ τῶν παθήσεων τῶν ὀφθαλμῶν².

Ἐκ τῶν ἄλλων θρησκευτικῶν παραδόσεων ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ κατωτέρω, ἣτις ἀναφέρεται εἰς τὸν Χριστὸν καὶ τὰ πάθη του. Κατ' αὐτὴν «ὁ Χριστὸς ἐκρύφθη σὲ κάτι κλαδιὰ ἀζωῦριές. Ἐρωτῆξαν τὰ κλαδιὰ οἱ Ἑβραῖοι, λέει, ἐφάνην ὁ Χριστός; Λέει, ἐδῶ μέσα εἶναι κρυμμένος. Ἀφοῦ τὸν ἠῤῥανε, ἤφνε καὶ ἐκαταράστη τοῦ δέντρον αὐτοῦ καὶ μέχρι σήμερα βρωμεῖ» (χφ., σ. 305, Χώρα).

Πολλοὶ θάμνοι δυσάρεστον ἀναδίδοντες ὀσμὴν ὑπελήφθησαν εἰς τὰς λαϊκὰς παραδόσεις ὡς κατηραμένοι σχετισθέντες πρὸς τὸν ἀπαγχονισμὸν τοῦ Ἰούδα³. Μεταξὺ αὐτῶν συγκαταλέγεται καὶ ὁ ἀζώγυρος⁴ (ἢ ἀζουριά) εἰς τὰς ἐκ Σύμης καὶ Κρήτης παραδόσεις⁵. Παράδοσιν ὁμοίαν τῇ προηγουμένῃ, καθ' ἣν ἡ δυσ-

¹ Ἰδὲ γενικῶς περὶ αὐτῆς Δ. Β. Οἰκονομίδου, Ἡ Ἁγία Παρασκευὴ εἰς τὸν βίον τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ Ρουμανικοῦ λαοῦ, Ε.Λ.Α., τόμ. 9 - 10 (1955 - 57), ἐν Ἀθήναις 1958, σ. 65 - 104. Ἐν σελ. 77 - 79 τὰ περὶ τῆς Ἁγίας ὡς τιμωροῦ τῶν ἐργαζομένων κατὰ τὴν Παρασκευὴν γυναικῶν. Ἰδὲ ἔτι Στεφ. Δ. Ἡμέλλον, Δημῶδεις παραδόσεις ἐκ Νάξου, Ε.Λ.Α., τόμ. 11 - 12 (1958 - 59), ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 225 - 227. Εἰδικῶς ἡ Ἁγία Παρασκευὴ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος παραδόσεως, τῆς ὁποίας ὁ ναὸς κεῖται ἐν τῷ δυτικῷ τμήματι τῆς Ἀμοργοῦ ἀπέβη προστάτις καὶ τῶν ναυτικῶν (ιδὲ σχετικῶς Ἰωάννην Κ. Βογιατζίδην, ἐνθ' ἄν., σ. 93. Πρβλ. καὶ Δ. Β. Οἰκονομίδην, ἐνθ' ἄν., σ. 76).

² Ἰδὲ Δ. Β. Οἰκονομίδην, ἐνθ' ἄν., σ. 73 - 76.

³ Ἰδὲ Γ. Ἀ. Μέγα, Ὁ Ἰούδας εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ λαοῦ, Ε.Λ.Α. ἔτ. Γ'-Δ' (1941), σ. 22 - 23.

⁴ Τὸ μσνκ. ἀζώγυρος, ὅπερ συμφυρμὸς ἐκ τοῦ ὄζω καὶ τοῦ οὐσιαστικοῦ ἀνάγυρος (Γ. Ν. Χατζιδάκι, Μ.Ν.Ε., τόμ. Β', 1907, σ. 214 - 215 καὶ 502. Πρβλ. Ἱστορ. Λεξ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν ἐν λ.).

⁵ Ἰδὲ Γ. Ἀ. Μέγα, ἐνθ' ἄν.

οσμία τοῦ θάμνου ὀφείλεται εἰς ἄραν τοῦ καταφυγόντος εἰς αὐτὸν Χριστοῦ, διὰ νὰ σωθῆ ἔκ τῆς καταδιώξεως τῶν Ἑβραίων λόγῳ τῆς προδοσίας τοῦ θάμνου, δὲν γνωρίζω ἄλλοθεν. Ὁ διωκόμενος Χριστὸς καταφεύγει ὑπὸ τοὺς κλώνους βάτου, τὸν ὁποῖον εὐλογεῖ, διότι «ἄπλωσε τοὺς κλώνους του καὶ τὸν ἐσκέπασε»¹ ἢ κατ' εὐρείαν τὴν διάδοσιν ἐχούσας παραδόσεις ὑπὸ τὴν οὐρὰν τῶν προβάτων καὶ τῶν αἰγῶν. Τὰ μὲν πρόβατα τὸν προφυλάσσουν, ἐνῶ αἱ αἰγες κάμνουν τὸ ἀντίθετον. Εἰς τὸ γεγονός τοῦτο ὀφείλεται κατὰ τὰς παραδόσεις ταύτας ἡ κατασκευὴ καὶ ἡ διεύθυνσις τῆς οὐρᾶς αὐτῶν². Κατ' ἄλλας παραδόσεις καταφεύγει ὁ Χριστὸς εἰς τὸ μαλλὶ τῶν μνημονευθέντων ζώων. Καὶ εἰς μὲν τῶν προβάτων εὐρίσκει φιλοξενίαν εἰς δὲ τῶν αἰγῶν ὄχι. Ἐκτοτε τὰ μὲν πρόβατα εἶναι εὐλογημένα, αἱ δὲ αἰγες κατηραμένα³. Ὁμοίως αἰτιολογεῖται καὶ ἡ γνωστὴ ιδιότης τῶν προβάτων νὰ εἶναι ἡμερα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς αἰγας, τῆς δοξασίας ταύτης ἀπαντώσης καὶ ἐν σχετικῇ ἐν Ἄμοργῷ παραδόσει (χφ., σ. 326),

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν παραδόσεων τούτων θὰ ἐπλάσθῃ καὶ ἡ ἀνωτέρω, καθ' ἣν ἡ δυσοσμία τοῦ ἄζωγύρου ἀπεδόθη εἰς κατ' αὐτοῦ ἄραν τοῦ Χριστοῦ διὰ τὴν προδοσίαν του καὶ ὄχι εἰς τὸν ἔκ τοῦ φυτοῦ ἀπαγχονισμόν τοῦ Ἰούδα, ὡς εἰς τὰς εὐρύτερον διαδεδομένας σχετικὰς παραδόσεις.

Ἡ πίστις τῶν Ἀρχαίων ὅτι καὶ ὠρισμένας ἡμέρας τοῦ ἔτους, συμπιπτούσας ἰδίᾳ πρὸς τὴν ἀγομένην τριήμερον ἑορτὴν τῶν λεμουρίων (9, 11, 13 Μαΐου)⁴, αἱ ψυχὰι τῶν νεκρῶν ἀνήρχοντο εἰς τὴν γῆν, διὰ νὰ ἐγκλεισθοῦν πάλιν εἰς τὸν Ἄδην, διατηρηθεῖσα μέχρι τοῦ νῦν ὑπὸ χριστιανικὸν βεβαίως ἔνδυμα, ἀπαντᾷ καὶ ἐνταῦθα. Οὕτω πιστεύεται ὅτι «τὴν ἡμέραν τῆς Λαμπρῆς βγαίνουν κ' οἱ ἀπεθαμένοι ἀπὸ τὴν Κόλασι, γυρίζουν καὶ λένε :

Τοῦ Μουσερῶ τὸ Σάββατο κάλλια ἴτο νὰ μὴν ἔρη.

Τοῦ Μουσερῶ τὸ Σάββατο εἶναι τῆς Ἁγιᾶς Τριάδας ἡ παραμονή. Τὸ λένε αὐτό, γιατί τότε τίς μαντρίζουνε. Θὰ περάσουνε νὰ πάρουν ἕνα σπυράκι κόλλυβο ὁ καθένας καὶ θὰ πάη γιὰ τὸν παντοτινὸ τοῦ δρόμο» (χφ., σ. 207, Θεολάρια).

¹ Λ. Α. ἀρ. 2340, σ. 67 (Κέα).

² Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, τόμ. 1, 1904, σ. 107, τόμ. 2, σ. 794, Ἀλεξ. Κ. Χατζηγάκη, Παραδόσεις τ' Ἀσπροποτάμου, Τρίκαλα 1938, σ. 53, ἀρ. 104, Λ. Α. ἀρ. 1358, σ. 270 (Κυδωνία Κρήτης), Λ. Α. ἀρ. 2340, σ. 364 - 365 (Κέα), Λ. Α. ἀρ. 2397, σ. 40 (Ποινὲ Μυλοποτάμου Κρήτης. Ἐνταῦθα ἀναφέρεται ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ ἡ Παναγία). Πρβλ. καὶ Λ. Α. ἀρ. 2303, σ. 367 (Δανακὸς Νάξου).

³ Ἴδὲ Δ. Β. Οἰκονομίδου, Ναξιακαὶ παραδόσεις, Λαογρ., τόμ. ΙΖ' (1957 - 58), σ. 43 καὶ 62 - 63.

⁴ Ἴδὲ προχείρως Γ. Ἀ. Μέγα, Ἑλληνικαὶ ἑορταὶ καὶ ἔθιμα λαϊκῆς λατρείας, Ἀθήναι 1963, σ. 208 - 209.

Τοῦ «Μουσερλα τὸ Σάββατο» εἶναι προφανῶς τὸ Σάββατον τῆς Πεντηκοστῆς ἢ ἄλλως Σάββατον τοῦ Ρουσαλιοῦ¹ καλούμενον, κατὰ παραφθορὰν τῆς λέξεως τοῦ Ρουσαλιοῦ εἰς Μουσερλα. Αἱ ψυχαὶ ὑποχρεωμέναι, ὅπως κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην κατέλθουν πάλιν εἰς τὸν Ἄδην καὶ κατὰ τὴν Ἀμοργίνην παραλλαγὴν τῆς παραδόσεως εἰς τὴν Κόλασιν, ἀπεχθάνονται αὐτό, ὡς δείκνυται καὶ ἐκ σχετικῶν ἀπευχῶν παρὰ τῷ λαῷ².

Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ συλλογὴ ἐπωδῶν καὶ καταδέσμων εἶναι ἀρκούντως δυσχερῆς διὰ τὴν κρατοῦσαν παρὰ τῷ λαῷ ἀντίληψιν ὅτι ἡ ἀνακοίνωσις αὐτῶν συντελεῖ εἰς τὴν ἀποβολὴν τῆς μαγικῆς καὶ θεραπευτικῆς αὐτῶν δυνάμεως, διὰ τὸν φόβον τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ ὅτι ὁ ἐνδιαφερόμενος δι' αὐτὰς συλλογεὺς θὰ τὰς χρησιμοποιήσῃ ἐν καιρῷ καὶ δι' ἄλλας αἰτίας³, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς λίαν ἐπαρκὲς τὸ σχετικὸν ὑλικὸν τῆς ἐξ Ἀμοργοῦ λαογραφικῆς ἡμῶν συλλογῆς. Εἰς τὴν ἄρσιν τοῦ δισταγμοῦ τῆς ἀνακοινώσεως τοῦ ὑλικοῦ συνετέλεσεν, ὡς παρατήρησα εἰς τινὰς περιπτώσεις, καὶ ἡ πίστις τῶν πληροφορητῶν, ὅτι δὲν διαπράττουν ἁμάρτημα ἐκ τῆς ἀνακοινώσεως οὐδ' ἐξ αὐτῆς τῆς χρησιμοποίησεως αὐτῶν παρὰ τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς Ἐκκλησίας, διότι ἐν αὐταῖς οὐδαμῶς ἀναφέρεται ὁ διάβολος, ἐν ᾧ πολλάκις γίνεται ἐπίκλησις τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἁγίων, ἵνα καταστοῦν ἀντιλήπτορες εἰς δυσκόλους διὰ τοὺς ἀσθενεῖς περιστάσεις. Τὸ γεγονὸς ἐξ ἄλλου τοῦτο ἐνδυναμώνει τὴν πίστιν τῶν πρεσβυτέρων ἐπὶ τὴν θαυματουργικὴν δύναμιν αὐτῶν, ἐχόντων πάντοτε πρόχειρα εἰς τὴν μνήμην των περιστατικὰ θεραπείας δι' αὐτῶν ἀσθενῶν, οἵτινες δὲν κατώρθωσαν νὰ τύχουν αὐτῆς διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμης. Πράγματι πολλαὶ τῶν ἐπωδῶν τούτων ἔχουν ἐντόνως θρησκευτικὴν βᾶσιν⁴, ὡς ἡ κατωτέρω, ἣτις χρησιμοποιεῖται ἐπὶ ἠλιάσεως ἐπισυμβαινούσης, «ἅμα πίνῃ κανεῖς νερὸ ἀπέναντι τοῦ ἡλίου⁵.

¹ Περὶ τῶν Ρουσαλίων κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους καὶ τῆς συνδέσεως αὐτῶν πρὸς τὴν Πεντηκοστὴν ἰδὲ *Φαίδ. Κουκουλέ*, Β.Β.Π., τόμ. Β'Ι, ἐν Ἀθήναις 1948, σ. 29 - 31.

² Ἰδὲ τοιαύτας παρὰ *Γ. Ἀ. Μέγα*, ἐνθ' ἄνωτ., *Φαίδ. Κουκουλέ*, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 31, καὶ ἐν *Λαογραφίᾳ*, τόμ. Δ', σ. 324.

³ Ἰδὲ καὶ *Στεφ. Δ. Ἡμέλλου*, *Ναξιακαὶ ἐπωδαί*, *Λαογρ.*, τόμ. 20 (1962), σ. 176.

⁴ Ἀληθῶς εἰπεῖν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ θρησκευτικοῦ περιβλήματος, διότι παρὰ τὴν ἀντικατάστασιν τῶν μαγικῶν ὀνομάτων διὰ χριστιανικῶν ἢ οὐσία τῆς πράξεως παραμένει βασικῶς ἡ αὐτή, ἥτοι ἡ μαγική. Τοῦτο ἀναγνωρίζει ἤδη ὁ ἱερός Χρυσόστομος ἐπιτιθέμενος κατὰ τῶν χρησιμοποιουσῶν τὰς ἐπωδὰς γραιῶν (Ἰδὲ *Ν. Γ. Πολίτου*, *Λαογραφικαὶ ἐνδείξεις ἐν τῷ [Α'] καὶ Β' Κατηχητικῷ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου*, *Λαογρ.*, τόμ. 8 (1921 - 25), σ. 6 - 7).

⁵ Ἡ πρόληψις αὕτη ἀπαντᾷ ἐν Κρήτῃ (*Εὐαγγελίας Κ. Φραγκάκι*, Συμβολὴ στὰ λαογραφικὰ τῆς Κρήτης, Ἀθήνα 1949, σ. 7), ἐν Κορώνη Πυλίας (*Λ. Α. ἀρ. 1159 Α'*, σ. 10, συλλ. *Γ. Ταρσοῦλη*, 1938) κ. ἄ.

Χίλιοι μύριοι κάθονται
 κ' ἐγελοῦσαν κ' ἐξερνοῦσαν
 τὸ Χριστὸ ἀλησμονοῦσαν.
 Τί ἔχουν τοῦτοι καὶ γελοῦνε
 καὶ ξερνοῦνε
 τὸ Χριστὸ ἀλησμονοῦνε;
 ὦ! ἀφέντη μου Χριστέ,
 τὰ κρυφὰ γινώσκεις
 καὶ τὰ φανερὰ δὲν βλέπεις;
 Ἦλιος τὴν ἐπέρασε,
 τὸ κρανίον τῆς ἐτρούπησε.

Κύριε ἐλέησο, κ' ἐχάθην ἄθροπος, εἰκοσίνυχος καὶ πενταδάχτυλος νὰ κόψη
 τρεῖς κορφές ἀλυγαριὰ κ' ἐννιά κουκκιά κριθάρι καὶ νερό στὴν ἀλιστέρα (σιὰ ἄστρα)
 νὰ πλυθῆ νὰ τοῦ περάσῃ» (χφ., σ. 391 - 392, Χώρα).

Ἄλλαι ἐπῶδαὶ συνδέονται πρὸς ἐνεργείας τελουμένας ἐντὸς ναῶν καὶ οὕτω
 δίδεται εἰς αὐτὰς ἐντονώτερος θρησκευτικὸς χαρακτήρ. Ἡ κατωτέρω τιθεμένη
 συνδέεται πρὸς τὴν ἀπαντῶσαν καὶ ἐνταῦθα δεισιδαίμονα ἐνέργειαν τοῦ «τροπο-
 περάσματος»¹, τελουμένην δι' ὁπῶν εὐρισκομένων εἰς ἐκκλησίας. Κατὰ τὴν ἐν-
 ταῦθα κρατοῦσαν συνήθειαν «στὸν Ἅγιο Παντελεήμονα τὰ τάζομε τὰ παιδιά. Τὰ
 ἄρρωστα παιδιά τὰ τάζουν οἱ μαννάδες καὶ τὰ ντύνουν μέσα σιὰ μαῦρα. Καὶ τὰ
 γδύνουν ἐκεῖ καὶ ἀφίνουν τὰ μαῦρα καὶ τοὺς βάνουνε ἀνοιχτὰ φορέματα καὶ τὰ
 φέρονν.

Ἐχει ἓνα παράθυρο ἡ ἐκκλησία κι ὅταν τελειώσῃ ἡ ἐκκλησία, τὸ βγάζουν τρεῖς
 φορὲς ἀπὸ τὸ παράθυρο αὐτὸ καὶ λένε :

Ἅγιε Παντελεήμονά μου,
 πᾶρε τὴν ἄρρώστια του
 καὶ δῶσ' του τὴν ὑγεία του» (χφ., σ. 204 - 205, Θολάρια).

Ἐκ τῶν λατρευτικῶν ἐθίμων ἄξια λόγου εἶναι τὰ τελούμενα κατὰ διαφό-
 ρους μεγάλας ἑορτὰς Ἁγίων, ὡς τῆς Παναγίας, τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς κ. ἄ.,
 ἅτινα συντηροῦνται ζωηρῶς μέχρι καὶ τοῦ νῦν. Αἱ κατὰ τὰς ἑορτὰς ταύτας λαμ-
 βάνουσαι χώραν δημοτελεῖς θυσίαι καὶ ἡ δωρεὰν συνεστίασις ἀπάντων τῶν προσ-

¹ Περὶ αὐτῆς καὶ τῶν συναφῶν πρὸς αὐτὴν ἐνεργειῶν, τῆς ἀποβολῆς ἐνδυμάτων κλπ. ἰδὲ Στεφ. Δ. Ἡμέλλου, Περὶ τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Νάξῳ ἐθίμου «τοῦ τροποπεράσματος», Ἐπετ. Ἐταιρ. Κυκλ. Μελετῶν, τόμ. Α' (ἐν Ἀθήναις 1961), σ. 515—528, ἐνθα καὶ γενικωτέρα βιβλιογραφία.

κυνητῶν διὰ προσφερομένων πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὑπὸ τῶν ἐντοπίων σφραγίων εἶναι ἐκ τῶν κυριωτέρων χαρακτηριστικῶν αὐτῶν (χφ., σ. 94 κ. ἐξ. 323 κ. ἐξ.)

Περὶ τῶν συγκεντρωθέντων ᾄσμάτων παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς. Τὰ ᾄσματα ταῦτα εἶναι ποικίλων κατηγοριῶν, ἤτοι ἀκριτικά, παραλογαί, ἐπύλλια, ἐρωτικά, λατρευτικά κ. ἄ., ἅτινα βεβαίως εὐρίσκει τις καὶ εἰς ἄλλας νήσους τοῦ Αἰγαίου, χορευόμενα παλαιότερον κατὰ διαφόρους χοροὺς ἢ ᾄδόμενα ὡς ἐπιτραπέζια, κατὰ τὸν θερισμὸν καὶ ἄλλας ἐκδηλώσεις τοῦ βίου τοῦ λαοῦ. Δέον νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα ὅτι ἡ συγκέντρωσις τῶν ᾄσμάτων τούτων παρὰ τὴν καταβληθεῖσαν ὑπ' ἐμοῦ ἐπίμονον προσπάθειαν ἐπραγματοποιήθη μετὰ πολλῆς δυσκολίας. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ταῦτα ἔχουν λησμονηθῆ καὶ ὑπ' αὐτῶν ἔτι τῶν πρεσβυτέρων. Μᾶλλον σπανίως οἱ πληροφορηταί μου ἐγνώριζον τὰ τοιαῦτα παλαιὰ πολύστιχα ᾄσματα. Πολλάκις ἐνεθυμοῦντο αὐτὰ ἀτελῶς.

Σημαντικὴν ἐξαίρεσιν ἀπετέλεσε πληροφορήτρια ἐκ τοῦ χωρίου Ποταμοῦ σχετικῶς νεωτέρας ἡλικίας, ἥτις μοῦ ὑπηγόρευσε πληθὺν ἐξ αὐτῶν, ὡς τὰ εἶχεν ἐκ τῆς μητρὸς της ἀκούσει. Καὶ ὅμως τὰ τοιαῦτα ᾄσματα ἦσαν πρὸ ἑκατὸν μόλις ἐτῶν λίαν διαδεδομένα καὶ ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ, ὡς μαρτυρεῖ ἡ μνημονευθεῖσα πλουσία συλλογὴ τοῦ Ἑμμ. Ἰωαννίδου - Ἀμοργίνου. Μετὰ τῶν κειμένων ἔχει λησμονηθῆ ἐνωρὶς καὶ ἡ μουσικὴ αὐτῶν. Οἱ γέροντες πληροφορηταί μου δὲν εἶχον κατὰ κανόνα τὰ ᾄσματα ταῦτα τραγουδήσει κατὰ τοὺς χρόνους τῆς νεότητός των, ἢ δ' ἐκ τοῦ Ποταμοῦ πληροφορήτρια ἱκανοῦ μὲν ἀριθμοῦ ᾄσμάτων τὴν μελωδίαν ἐγνώριζε, τὴν ὁποίαν καὶ ἠχογράφησα, ἀλλ' ὡς ἡ ἰδία μὲ ἐπληροφόρησε, τὰ ἠκουσεν ᾄδόμενα ὑπὸ τῆς μητρὸς της. Ἀντιθέτως εἰς τὴν γειτονικὴν Νάξον, ἦν πρό τινων ἐτῶν ἠρεύνησα λαογραφικῶς, καὶ πολλὰ ᾄσματα μετὰ σχετικῆς εὐκολίας εἶχον εὔρει καὶ συγκεντρώσει καὶ τὴν μουσικὴν αὐτῶν δὲν εἶχον λησμονήσει οὐχὶ σπανίως οἱ πρεσβύτεροι, διότι καὶ αὐτοὶ εἶχον ἄλλοτε ὑπὸ τὴν συνοδείαν αὐτῆς χορεύσει ἢ εἶχον τραγουδήσει τὰ ᾄσματα μετὰ τῆς μουσικῆς τῶν κατὰ τὸν θερισμὸν, τὰ συμπόσια καὶ τὰς ἄλλας περιστάσεις.

Γενικῶς δύναται νὰ παρατηρήσῃ τις, ὅτι τὰ μνημεῖα ταῦτα τοῦ λόγου ἔχουν ἀρχίσει νὰ λησμονῶνται ἐνταῦθα σχετικῶς ἐνωρὶς ἐν ἀντιθέσει πρὸς ὅ,τι συμβαίνει μὲ τὰ λατρευτικά ἔθιμα, τὰς δεισιδαίμονας ἐνεργείας καὶ δοξασίας, τὰς προλήψεις, τὴν μαγείαν κλπ., ἔνθα παρατηρεῖται ἀξιοσημεῖωτος συντηρητικότης.

R É S U M É

Mission folklorique dans l'île d'Amorgos 1963

par Stef. Imellos

L'auteur expose dans ce travail les résultats de sa mission folklorique dans l'île d'Amorgos (9 juillet - 8 août 1963).

Il présente tout d'abord un tableau synoptique de la situation économique, sociale et folklorique de l'île. Il y mentionne: 1) la croyance du peuple relative à l'existence des Fées qu'on nomme ici «kalès kyrades» (Bonnes dames). En outre, les Fées généralement considérées comme des démons nuisibles sont présentées ici comme aidant parfois les êtres humains dans l'accomplissement d'un certain nombre de travaux et comme entretenant de bons rapports avec eux.

2) Le peuple croit aussi à l'existence d'arbres hantés. Il considère que l'esprit de l'arbre peut nuire à ceux qui entreprendraient de le déraciner.

3) Le peuple croit aux légendes religieuses et tout particulièrement à celles qui se rapportent à la découverte de saintes icônes et à la punition infligée par les saints aux impies qui ne les respectent pas.

Les habitants racontent qu'une chèvre conduisit un berger à la découverte d'une icône miraculeuse. Une autre fois ce fut une lumière qui en émettant une lueur brillante et surnaturelle le guida. On dit aussi que Ste Paraskévi, qui passe pour guérir les maladies des yeux, aveugle le paysan qui lui manque de respect.

4) L'auteur décrit également la superstition des habitants d'Amorgos selon laquelle, à certains jours de l'année, les âmes des morts sortent de l'enfer pour y retourner quelques jours plus tard.

5) Enfin l'auteur fait quelques remarques relatives aux exorcismes qui revêtent un caractère religieux, et mentionne les longues chansons polystiques (ballades, acritiques etc.), qui sont aujourd'hui presque oubliées par les habitants.

Δ'

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΕΙΣ ΛΕΣΒΟΝ
(ΑΠΟ 11 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ - 10 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1963)

ΥΠΟ ΣΤΑΥΡΟΥ ΚΑΡΑΚΑΣΗ

Κατὰ τὴν ἀποστολὴν μου ταύτην εἰς Λέσβον εἰργάσθη ἐν ταῖς χωρίαις: Ἁγιάσος, Πλωμάρι, Πλαγιά, Μεγάλο χωριό, Συκαμινέα καὶ Σκάλα Συκαμινέας, Στύψη, Πέτρα, Μόλυβος, Καλλονή, Ἀρίσβη καὶ Ἁγία Παρασκευή. Ἐγένοντο ἐν συνόλῳ 317 ἠχογραφήσεις, ἐκ τῶν ὁποίων αἰ 292 περιλαμβάνουν χορούς καὶ τραγούδια, κατεχωρίσθησαν δὲ εἰς τὸ βιβλίον μουσικῆς ὕλης ἀπὸ ἀριθμ. 7910-8192 (α'-ι').

Τὰ ἠχογραφηθέντα ἄσματα ἀνήκουν εἰς τὰς κάτωθι κατηγορίας: τραγούδια γαμήλια, ἐρωτικά, ἀποκριάτικα, λατρευτικά, κάλαντα, τῆς κούνιας, τοῦ κλήδονα, νανουρίσματα καὶ ταχταρίσματα, μοιρολόγια, δίστιχα, σατυρικά καὶ ἄσεμνα. Περιλαμβάνονται ἔτι καὶ παραλογές τινες καὶ ὀλίγα κλέφτικα τραγούδια ἐκ τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος.

Ἐκτὸς τῶν προαναφερθεισῶν ἠχογραφήσεων, ἕτεροι 6 κατεχωρίσθησαν εἰς τὸ βιβλίον ξένης ἠχογραφημένης μουσικῆς ὕλης (ἀρ. 144 - 149) καὶ 9 εἰς τὸ βιβλίον ἠχογραφημένης Λαογραφικῆς Ὑλης, ὑπ' ἀρ. 245-264. Τὰ κείμενα ὅλων τῶν ὡς ἄνω ἠχογραφήσεων κατεγράφησαν εἰς σελ. 288 (σχ. 8ον μέγα), χειρ. Λ.Α. 2765.

Πλὴν τῆς ἠχογραφήσεως τῆς μουσικῆς ὕλης ταύτης περισυνέλεξα ἐπιπροσθέτως καὶ ἄλλην λαογραφικὴν ὕλην, ἣτις κατεγράφη εἰς σελ. 154, σχετικὴν μὲ διάφορα ἔθιμα καὶ περιστάσεις τοῦ βίου τοῦ λαοῦ, καθ' ἃς ἄδονται ἄσματα καὶ ἐκτελοῦνται λαϊκοὶ χοροί, ὡς κατὰ τὸν γάμον καὶ ἄλλας λαϊκὰς ἐκδηλώσεις. Κατέγραψα ἔτι δημῶδεις παραδόσεις καὶ ἔθιμα τοῦ κλήδονα, τὰ κάλαντα Πρωτοχρονιάς, τῶν Φώτων καὶ τοῦ Λαζάρου, ἔθιμα τῆς Πρωτομαγιάς, τῆς Πανηγύρεως τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, ἡ ὁποία γίνεται μὲ μεγάλην ἐπισημότητα καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκτελοῦνται ἵπποδρομίαι καὶ ἄλλοι ἀθλητικοὶ ἀγῶνες, τέλος πληροφορίας διὰ τὴν ἀλιείαν κ.ἄ.¹

¹ Ὁ κ. Βρασίδας Λαγουμίδης εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ παραχωρήσῃ διὰ τὸ Λ.Α. ἐκ τῆς ἰδιωτικῆς του συλλογῆς τὰ κείμενα διαφόρων τραγουδιῶν, ὡς νυφιάτικα, νανουρίσματα μοιρολόγια, τραγούδια τῆς θάλασσας καὶ παροιμίας, δι' ὃ καὶ τὸν εὐχαριστῶ ἰδιαίτερος. Εὐχαριστῶ ὡσαύτως διὰ τὴν συμπαράστασίν των, τὸν κ. Ἀποστόλου, Δήμαρχον Μυτιλήνης, καὶ τοὺς φίλους τῆς λαογραφίας κ. Στρατῆν Παρασκευαΐδην, ἀρχαιολόγον, Ἄθαν. Παρασκευαΐδην, δικηγόρον, Παῦλον Ἀσημάκην, Δ/ντὴν Δημαρχίας Μυτιλήνης, Καν Ἑλλην Μολίνου, κ. Παν. Μπράτσαν, Πρόεδρον Ἀναγνωστηρίου «ἡ Ἀφύπνισις» εἰς Ἁγιάσον, Δρ. Κράλλην καὶ κ. Εὐαγγελινὸν ἐξ Ἁγίας Παρασκευῆς, ὡς καὶ πάντας τοὺς λοιπούς, οἱ ὁποῖοι συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐπιτυχῆ ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου μου τούτου.

Ἡ ὅλη συλλογή συμπληροῦται ἔτι καὶ διὰ σχετικῶν φωτογραφιῶν.

Περὶ τῆς δημώδους μουσικῆς τῆς νήσου Λέσβου αἱ γνώσεις ἡμῶν εἶναι πολὺ περιορισμέναι, διότι ἐκτὸς μερικῶν Λεσβιακῶν ᾠσμάτων, τῶν ὁποίων ἡ μουσικὴ ἔχει δημοσιευθῆ εἰς τὸ μουσικὸν περιοδ. «Φόρμιγξ» εἰς τὴν βυζαντινὴν παρασημαντικὴν καὶ 20 τραγουδιῶν εἰς τὸ «Λεσβιακὸν Μηνολόγιον» ὑπὸ Παν. Νικήτα¹, δὲν κατέχομεν, ὅσον γνωρίζω, ἄλλας πληροφορίας.

Εἰκ. 1. Τὸ ὄργανον οὔτι.

δρασις τῆς ἀνατολικῆς μουσικῆς πρὸ παντὸς εἰς τοὺς χορούς. Οὕτω ἐκτὸς τῶν συρτῶν χορῶν, Πολίτικου καὶ Μυτιληναῖκου, ὡς καὶ τοῦ χασάπικου, χορεύονται εἰς τὴν νήσον ὁ ζεϊμπέκικος, οἱ καρσιλαμάδες, ὁ χορὸς τοῦ μαχαιριοῦ ἢ Κιόρογλου, τοῦ ὁποίου ἡ μελωδία εἶναι σχεδὸν ἡ ἴδια μετὰ τὴν τοῦ χοροῦ τοῦ μαχαιριοῦ εἰς Κύπρον εἰς πεντάσημον ρυθμὸν 5/8, ἐπίσης ὁ χορὸς «μπεκί», πού εἶναι ζεϊμπέκικος εἰς ρυθμὸν ταχύτερον. Συνηθίζονται ἔτι οἱ ἀμανέδες, τὰ πεστρέφια καὶ τὰ σαρκιά.

Μουσικὰ λαϊκὰ ὄργανα ἐν χρήσει σήμερον εἰς τὴν Λέσβον εἶναι τὸ βιολί, τὸ σαντούρι, τὸ οὔτι (εἰκ. 1) καὶ τὸ τουμπελέκι (εἰκ. 2).

Ὁ ζουρνὰς μετὰ συνοδείαν μεγάλων ντασουλῶν, πού ὑπῆρχε παλαιότερον λίαν διαδεδομένος, ἔχει τελείως ἐξαφανισθῆ. Δημοσιεύομεν τὴν φωτογραφίαν (βλ. εἰκ. 3) ἑνὸς γνωστοῦ ζουρνατζῆ ἀπὸ τὴν Ἁγιά-

Εἰκ. 2. Τὸ τουμπελέκι.

¹ Μυτιλήνη 1953. (Ἐκδοσις Δελτίου τῆς Ἑταιρείας Λεσβιακῶν Μελετῶν, ἀρ. 1).

σον, ὁ ὁποῖος ἀπεβίωσεν κατὰ τὸ 1933, χωρὶς νὰ ὑπάρξη ἀντικαταστάτης του.

Ἐκτὸς τῆν ἠχογραφεθεῖσαν ὕλην ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν τὰ ἀποκριάτικα τραγούδια καὶ τὰ κάλαντα.

Τὴν Καθαρὰν Δευτέραν εἰς τὰ χωρία Ἑγιάσος καὶ Ἑγία Παρασκευή, εἰδικῶς μετημφισμένοι, γυναῖκες καὶ ἄνδρες, περιφέρονται εἰς τὰς ὁδοὺς ἄδοντες ἄσεμνα σκωπτικὰ τραγούδια καὶ δίστιχα. Κατὰ τὸ ἔσπερας συνεχίζουν τὰς διασκεδάσεις εἰς τὰς οἰκίας φίλων ἢ συγγενῶν καὶ δίχως «τὶς μουτσοῦνες», δηλ. τὰ προσωπεῖα.

Εἰκ. 3. Λαϊκὸς μουσικὸς παίζων ζουρνά.

Τὸ παρατιθέμενον κατωτέρω ἀποκριάτικο τραγούδι: «Πῶς τὸ τρίβουν τὸ πιπέρι» εἶναι παρωδία τοῦ γνωστοῦ πανελληνίου ἄσματος μετὸν ἴδιον τίτλον. Τοῦτο ἠχογραφήθη εἰς τὴν Ἑγιάσον. Ἐκτελεῖται ἀπὸ ἓνα κορυφαῖον τραγουδιστήν, ὅστις στέκεται εἰς τὴν μέσην ἑνὸς κύκλου καὶ τραγουδεῖ τὸν πρῶτον στίχον, τὸν ὁποῖον ἐπαναλαμβάνουν ἐν χορῶ οἱ ἄλλοι τραγουδισταί, ἐνῶ συγχρόνως βηματίζουν ρυθμικὰ καὶ ἐκτελοῦν τὰς σχετικὰς κινήσεις. Ὁ σκοπὸς εἶναι εἰς τὸν τρόπον τοῦ Ρὲ (ρε=μί), ὅστις ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν Α' ἤχον τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς καὶ εἰς τὸν ρυθμὸν τῶν 2/2 εἰς δύο κινήσεις.

d ~ 70-79

ΕΝΑΣ

Πώς, μου. ρέ, πώς — του τρίβ.γουν του — πι.

ΟΜΑΣ

πέρ', πώς, μου. ρέ, πώς του τρίβ.γουν του πι.

ΕΝΑΣ

πέρ' πώς του τρίβ.γουν του — πι — πέρ' — γ.οί δια.

ΟΜΑΣ

βόλ' γ.οί κα. λου. γέρ', πώς του τρί - β.γουν

του — πι — πέρ' — γ.οί δια. βόλ' γ.οί κα. λου. γέρ'

3 Κουκ. κί, μω. ρέ, κουκ - - κί — πι - πέ - ρι

ν. έ - σπει - ρα κουκ - κί πι. πέ - ρι —

ν. έ - σπει - ρα στοῦ — φούρ.νου μας τήν τρούλ - λη.

Πώς, μουρέ, πώς τὸν τρίβγουν τὸν πιπέρ', (δὶς)
 πώς τὸν τρίβγουν τοῦ πιπέρ'
 γ-οί διαβόλ' γ-οί καλουγέρ'.

Τρί-, μωρέ, τρίβ'σι του, ξιτρίβ'σι του, (δὶς)
 τρίβ'σι του, ξιτρίβ'σι του, φουλονκουπανίγ'σι του.

Κουκκί, μωρέ, κουκκί πιπέριν ἔσπειρα, (δὶς)
 κουκκί πιπέριν ἔσπειρα
 στοῦ φούρνου μας τήν τρούλλη¹.

¹ Λ.Α. ἀρ. 2765, σ. 50, ἀρ. Ε.Μ.Σ. 7974, ταιν. 557Α1. τραγ. : Χαρίλ. Κορομηλά; (56)
 καὶ ὀμάς ἀνδρῶν.

Τὸ τραγούδι τῆς Τράτας τραγουδιέται τὰς ἀπόκρεως. Τοῦτο ἠχογραφήθη εἰς τὸ χωριὸν Μανταμάδος. Κατὰ πληροφορίας τοῦ τραγουδιστοῦ Στρατῆ Χηροπαίδα, ἑτῶν 66, «τὴν Καθαρὴ Δευτέρα κάνανε ἓνα ρόμβο, κάτι σὰν σχέδιο (σχῆμα) τράτας. Βάζανε τριγύρω ἄδειους σάκκους καὶ μπαίνανε μέσα οἱ μασκαράδες μὲ φορεσιὲς ψαράδων (τραταροί), δηλαδή μὲ βρακιά ἄσπρα καὶ πουκάμισα ἄσπρα. Κρατούσανε καὶ κάτι ξύλα σὰν κουπιά. Στὴ μέση τῆς «Τράτας» ὑπῆρχε ἓνα καρούλι μὲ σχοινί. Μασκαρεμένοι ἔτσι περιδιάβαζαν τὶς γειτονιὲς μιμούμενοι τὸ ψάρεμα τῆς τράτας, τραγουδώντας πειρακτικὰ καὶ ἄσεμνα δίστιχα.

Κατὰ τοὺς γάμους τραγουδοῦν διάφορα ἐπαινετικὰ δίστιχα, μὲ τὰ ὅποια ἐξυμνοῦν τὴν νύμφην, τὸν γαμβρὸν καὶ τοὺς συμπεθέρους. Εἰς κάθε δίστιχον ἀκολουθεῖ πάντοτε γύρισμα, τὸ ὅποῖον λέγεται εἰς τὴν Ἀγιάσον «μαραμπάς». Εἰς τὴν ἐκτέλεσιν σήμερον τραγουδιῶν τοῦ γάμου, καθὼς καὶ τῆς κούνιας, προσαρμόζονται συνήθως μελωδία λαϊκῶν ᾠσμάτων, πού προέρχονται ἀπὸ ἀστικά κέντρα. Ἔτσι ἠχογράφησα νυφικὰ τραγούδια εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ γνωστοῦ λαϊκοῦ τραγουδιοῦ τῶν Ἀθηνῶν «τὸ γιλεκάκι πού φορεῖς» καὶ τραγούδια τῆς κούνιας μὲ τὸν σκοπὸν τοῦ τραγουδιοῦ «τῆς Σαμιώτισσας».

Παλαιότερον τὰ γαμήλια τραγούδια ἐτραγουδοῦντο μὲ ἰδιαιτέραν μελωδίαν.

Τὸ κατωτέρω τραγούδι πού δημοσιεύομεν μὲ τὸν τίτλον «Στοὺν κ'νά» εἶναι συνδεδεμένον μὲ ἓν παλαιὸν γαμήλιον ἔθιμον.

Ὁ τραγουδιστὴς κ. Π. Βουνάτσος ἀπὸ τὸ Πλωμάρι μᾶς πληροφορεῖ: «Στὸ χωριό μας τὰ παλιὰ τὰ χρόνια, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ γάμος, καλοῦσαν τὴν παραμονὴ τὶς κοπέλλες τοῦ χωριοῦ νὰ πᾶνε νὰ τραγουδήσουν τὴ νύφη.

Ἐξω ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς νύφης περίμενε μιὰ κοπέλλα διακριτικὰ στολισμένη καὶ ὅσες περνοῦσαν τοὺς ἔβαφε τὰ νύχια μὲ μιὰ καφὲ σκόνη, πού λέγεται «Κνάς». Ἀνέβαιναν οἱ κοπέλλες ἀπάνω μὲ βαμμένα νύχια, πού ἦταν τὸ διακριτικὸ σημεῖο τοῦ καλέσματος, καί, ἀφοῦ ἔμαζεύοντο ὅλες, ἔβαζαν τὴ νύφη στὸ μέσον τοῦ δωματίου πάνω σὲ μιὰ στολισμένη καρέκλα κ' ἓνα γύρω οἱ κοπέλλες ἄρχιζαν νὰ τῆς τραγουδοῦν τὰ παινέματά της, τὰ προικιά της, τὴν καλὴ ἀνατροφή πού τῆς δῶκαν οἱ γονεῖς της καὶ πολλὰ ἄλλα τραγούδια ἐπαινετικά, σχετικὰ μὲ τὴν νύφη».

Τὸ τραγούδι: «Στοὺν κ'νά» ἀνήκει εἰς τὸν τρόπον καὶ τὴν τονικὴν τοῦ Ρὲ (Α' ἦχος τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς) καὶ εἰς ρυθμὸν ἑπτάσημον (7/8) εἰς τρεῖς κινήσεις.

200-208

ὀ - μορ . φῶ - μου πορ - το - κά - λι, φύλ . λα πρᾶ . σι .

να ———— σὰ δὰ μ' ἀ - γα. πᾶς ————, ντα - γιά - ντα
 τραύ. α βά. σα - να ————, σὰ δὰ μ' ἀ - γα. πας ————, ντα -
 γιά - ντα τραύ. α δά σα - να ————. "Ὄ - μορ -
 φύ - μου πορ - το - κάλ - λι φύλ.λα πρά - σι - να ————.

Ὄ! ὄμορφο μου πορτοκάλι
 φύλλα πράσινα
 σὰ θὰ μ' ἀγαπᾶς, νταγιάντα (=κράτα, ὑπόφερνε)
 τραύα βάσανα. (δὶς)

Ὄμορφο μου πορτοκάλι
 φύλλα πράσινα.

Νύφη μου, ἀγγελόπλαστη,
 ποιά μέρα ἐγεννήθης
 καὶ πῆρες τέτοια λεβεντιά,
 εὐχάριστα νὰ ζήσης.

Ὄχ! Σκέπτομαι, συλλογίζουμαι
 τραγούδι ν' ἀρχινήσω,
 νύφη, κουμπάρο καὶ γαμπρὸ
 νὰ τοὺς εὐχαριστήσω.

Ὄμορφο μου πορτοκάλι
 φύλλα πράσινα
 σὰν θὰ μ' ἀγαπᾶς νταγιάντα,
 τραύα βάσανα¹.

Τὸ ἔθιμον τοῦ Κλήδονα ἀπαντᾷ εἰς ὅλην τὴν νῆσον, τελούμενον συμφώνως πρὸς τὴν παραδεδομένην συνήθειαν. Κατὰ τὰς σχετικὰς πληροφορίας ἡμῶν ἀπὸ τὸ χωρίον Κλειὸ πρέπει νὰ εἶναι «τὸ τσ' κάλ' ἀμεταχείριστο καὶ νὰ εἶναι σκεπασμένο μὲ κόκκινη φοινίκα (=ματσούκα, μαντήλι). Βάζουν τσεσμὲ (ἀλυγαριά) πάνου ἀπὸ

¹ Λ.Α. ἀρ. 2765, σ. 91, Ε.Μ.Σ. 8018, ταιν. 563 Α¹.

τὸ παννί. Ἀφοῦ ρίξουνε μέσα στὸ τσ'κάλ' τὰ διάφορα ἀντικείμενα (σκουλαρίκια, δακτυλίδια, τσιμπιδάκια κλπ.) κλείνουνε τὸ τσ'κάλ' μὲ μιὰ ἀλυσίδα καὶ τὴν κλειδώνουνε μὲ μιὰ κλειδαριὰ ἀποσπεροῦ, ὅταν πρωτοβραδυάση. Τὴν αὔριοιο ἀνοίγουνε τὴν κλειδαριὰ καὶ λένε τὰ τραγουδέλια βγάζοντας ἕνα-ἕνα δίχως νὰ βλέπουν τ' ἀντικείμενα. Ὅταν τελειώσουν, ἡ κάθε κοπελλιὰ παίρνει στὸ στόμα της νερὸ ἀπ' τὸ τσ'κάλ' καὶ πηγαίνει στοὺ τρίστρατου κι ὅποιον δῆ, ἀπὸ τὸ γράμμα πὺ ἀρχίζει τὸ ὄνομά του, θὰ πάρη κι αὐτὴ ἀντρα. Τὸ νερὸ πὺ ἔχουν στὸ στόμα τους τοῦ φρομαῖζουν στὸν διαβάτη».

Τὰ δίστιχα πὺ τραγουδοῦνται ἀλληλοδιαδόχως εἶναι ἕνα ἐπαινετικὸ καὶ ἕνα σατυρικό. Ἄλλοτε ἤδοντο καὶ δίστιχα ἄσεμνα.

Εἰς τὰ χωρία τῆς Λέσβου ἀπαντᾷ μεγάλη ποικιλία καλάντων. Οὕτω, πλὴν τῶν πανελληνίως γνωστῶν, εἶναι ἐν χρήσει καὶ τοπικά. Ἐνδιαφέροντα εἶναι τὰ κάλαντα τῶν Φώτων. Εἰς τὸ χωρίον Μανταμάδος οἱ νέοι περιέρχονται τὰ σπίτια, ὁ δὲ ἀρχηγὸς τῆς ὁμάδος τῶν καλαντιστῶν κρατεῖ ἕνα κούτσουρο «τὴν κουσ'κούδα», ἕνα ραβδί πὺ τὸ κεφάλι του εἶναι χονδρότερον καὶ κτυπᾷ ρυθμικῶς τὴν θύραν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἔσματος.

Ἡ παρατιθεμένη κατωτέρω μουσικὴ τῶν καλάντων τῶν Φώτων ἀνήκει εἰς τὸν τρόπον τοῦ Ρε καὶ τον. $Mi^2 = Re^2$. Ὁ ρυθμὸς εἶναι δίσσημος εἰς δύο κινήσεις. Ἡ κατάληξις τῆς μελωδίας παρουσιάζει πρωτοτυπίαν, διότι καταλήγει εἰς μίαν τετάρτην ἄνωθεν τῆς τονικῆς (Σὸλ) ἀντὶ (Ρε²), ὅπως εἶναι συνήθως ὁ κανὼν.

$\text{♩} \sim 69 - 72$

1 Κα. λὴν ἐ - σπέ - ραν - , ἄρ - χον -
 ΤΕΣ - , κι ἄν - εἶ - ναι ὁ - ρι -
 σμός - σας, Χριστοῦ τὴν θεί - ον θά - πτι -
 σιν - νὰ - πῶ σ' ἄρ - χον - τι -
 (1) κὸ - σας. 2 Αὔ - ρι - ον εἶ - ναι -
 Τον

Καλήν ἐσπέραν, ἄρχοντες, κι ἂν εἶναι ὄρισμός σας,
Χριστοῦ τὴν θείαν βάφτισιν νὰ μπῶ σὶ ἄρχοντικό σας.
Ἀὔριο εἶναι τῶν Φωτῶν, π' ἀγιάζ' ὁ κόσμος ὅλος
καὶ οἱ παπᾶδες περπατοῦν καὶ τὸ σταυρὸ σὶ χέρι
καὶ μέσ' σὶ σπία μπαινουνε καὶ λέν' τὸν Ἰορδάνη¹.

Ἡ ἑτέρα παραλλαγή ἐτραγουδεῖτο παλαιότερον, σήμερον δὲ αὕτη ἔχει ἐγκαταλειφθῆ συντηρουμένη μόνον ὑπὸ τῶν γεροντοτέρων. Ἀνήκει δὲ εἰς τὸν τρόπον καὶ τον. τοῦ Ρὲ καὶ εἰς τετράσημον ρυθμὸν (4/8) εἰς δύο κινήσεις.

♩ ~ 98 - 108

1 Σή. με. ρα τὰ Φῶ. τα κ'οἶ. α. φω. τι. σμοῖ
κι χα. ρὲς μι. γὰ. λικ κ'οἶ γι. α. για σμοῖ 2 Νὰ καὶ γ. ἡ Κυ.
ρά - μας ἡ Πα. να. γιά, κά. τω στὸν Ἰ. ορ. δά. νη στὸν
πο. τα. μό. 3 Κά. τω στὸν Ἰ. ορ. δά. νη τὸν
πο. τα. μό. πὸν βα. στᾶ στοῦ χέ. ρι τὸν ἄ. γι. α. σμό.

Σήμερα τὰ Φῶτα κι ἄφωτισμοὶ
κι χαρὲς μεγάλες καὶ γι-ἁγιασμοί.
Νὰ καὶ γ-ἡ Κυρά μας ἡ Παναγιά
κάτω στὸν Ἰορδάνη τὸν ποταμό, (δις)
πὸν βασιτᾶ σὶ χέρι τὸν ἁγιασμό,
πὸν βασιτᾶ σὶ χέρι βιργὶ κιρὶ
κι τὸν ἅγιο Γιάννη παρακαλεῖ:
"Ἄγιο Γιάννη, ἀφέντη κι Πρόδρομε".

¹ Λ.Α. ἀρ. 2765, σ. 95, Ε.Μ.Σ. 8021, ταιν. 563 Α4, τραγ.: "Ὀμιλος νέων.

² Λ.Α. ἀρ. 2765, σ. 98, Ε.Μ.Σ. 8025, ταιν. 563 Α8, τραγ.: Στρατῆς Χηροπαίδης.

Εἰς τὸ χωρίον Μανταμάδος ἠχογράφησα, ἐπίσης ἀπὸ τὸν ὄμιλον νέων, τρεῖς παραλλαγὰς καλάντων τῶν Βαΐτων, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζουν ἰδιοτυπίαν εἰς τε τὸ κείμενον καὶ τὴν μελωδίαν των.

Ἐκ τοῦ ναυτικοῦ βίου παρατίθεται κατωτέρω ἡ μουσικὴ σχετικοῦ ἄσματος ἐκ Πλωμαρίου. Ἦχογραφήθη ἀπὸ τὸν κ. Βρασίδαν Λαγουμίδη, ἐτῶν 75. Ὡς οὗτος μὲ ἐπληροφόρησεν ὑπῆρχε παλαιότερον ἢ συνήθεια, πρὶν ξεκινήσῃ ἓνα καράβι, νὰ λύνη τὸ παλαμάρι κόρη παρθένος διὰ νὰ πραγματοποιηθῇ τὸ ταξίδι καλῶς.

Ὁ τρόπος καὶ ὁ τόνος εἶναι τοῦ Ρε (Μι²=Ρε²). Ὁ ρυθμὸς εἶναι ἐλεύθερος καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἔχει καθορισθῆ ἀκριβῶς.

Ἡ ρυθμικὴ ἔνδειξις εἶναι κατὰ συνθήκην σχετικὴ.

♩ ~ 69

"Α - ψε, κό - ρη, τὸ - φα. νά - ρι
 κί - κα - τέ - βα στο - για - λό
 κί - κα - τέ - βα στο - για - λό.
 Βρέ 'δῶ που - λιὰ - δέ - ζά. ρου. νε
 κα - ρά. βια - βολ - τα - τζά - ρου. νε.

Ἄψε, κόρη, τὸν φανάρι
 κὶ κατέβα στὸ γιολό. (δὶς)
 Βρέ δῶ πουλιὰ δὲ ζάροννε
 καράβια βολταζάροννε. (δὶς)
 Ἐδῶ πουλιὰ δὲν ζάροννε
 Νὰ μοῦ λύσης παλαμάρι. (δὶς)
 Πῆρ' ἀγέρας νὰ διαβῶ.
 Μιὰ σακουλέβα Ψαριανή,
 βρέ, ὀρτσάρει γιὰ τὴν Καλλονή.
 Μιὰ σακουλέβα Ψαριανή¹.

¹ Λ.Α. ἀρ. 2765, σ. 66, Ε.Μ.Σ. 7989, ταιν. 559 Α9, τραγ. : Βρασίδης Λαγουμίδης (75).

R É S U M É

**Mission musicale dans l'île de Lesbos (Mytilène)
du 11 août au 10 septembre 1963**

par St. Caracassis

Durant sa mission l'auteur a travaillé dans les villages suivants : Aghiásson, Plomári, Plaghia, Meghalo-Horio, Sykaminéa et Skala-Sykaminéas, Stypsi, Pétra, Molyvos, Kalloni, Arisvi et Aghia Paraskévi. Il a obtenu 317 enregistrements, dont 292 de chansons et danses populaires. Les autres enregistrements sont consacrés à divers sujets folkloriques.

Ces enregistrements, dont le texte a été noté en 288 pages (manuscrit no 2765), comprennent les catégories de chansons populaires que le peuple grec chante d'habitude dans les diverses circonstances de sa vie sociale et religieuse. L'auteur a noté en outre en 154 pages diverses moeurs, coutumes et légendes, concernant la vie spirituelle et sociale du peuple lesbien. Parmi les enregistrements, les chansons du carnaval et les kalanda (chansons de quête) présentent un intérêt particulier. La mélodie (p. 354) que nous publions, est une parodie d'une chanson très connue que l'on chante pendant le Carnaval. Le soliste reste au milieu d'un cercle de chanteurs, qui répètent chaque vers chanté par lui en marchant et en faisant des gestes comiques. Le mode est de Ré (ré=mi) qui correspond au premier mode de la musique ecclésiastique byzantine. Le rythme est de 2/2 en deux mouvements.

La chanson de la p. 356 est liée à une ancienne coutume nuptiale. La veille du mariage on invitait les jeunes filles du village à la maison de la mariée pour qu'elles chantent ses louanges. A l'entrée de la maison une jeune fille vêtue d'un habit réservé à cette occasion mettait sur les ongles des jeunes filles qui entraient du henné, signe d'invitation. Le mode et la tonalité sont ceux de Ré (1er mode de la musique ecclésiastique byzantine) et le rythme est de 7/8 en trois mouvements ($\overset{\bullet}{|}$ $\overset{\bullet}{|}$ $\overset{\bullet}{|}$).

La musique des kalanda de l'Épiphanie (p. 357), dans le mode de Ré (ré=mi) et dans la tonalité de Mi³ (ré=mi), présente la particularité d'avoir une catalèxe au-dessus de la tonique (sol), et non sur la tonique, qui est le Re². Le chef du groupe des jeunes gens qui vont de maison en maison chanter les kalanda tient à la main une bûche avec laquelle il frappe sur la porte rythmiquement, pendant toute la durée de la chanson.

L'autre variante des kalanda (p. 358) est plus ancienne et est connue seulement des vieux. La mélodie est en Ré (mode et tonalité) et le rythme de 4/8 se divise en deux mouvements.

La dernière mélodie publiée (p. 359) est une chanson de marins, de Plomari. Jadis, on avait coutume, avant le départ d'un bateau, de faire délier la corde d'amarrage par une jeune vierge, afin d'assurer au bateau une bonne traversée. Le mode et la tonalité sont de Ré (mi²=ré²). Le rythme est libre «ad libitum» et par conséquent l'indication donnée est approximative.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΑΙ ΚΑΤΑΤΕΘΕΙΣΑΙ
ΕΙΣ ΤΟ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΑΡΧΕΙΟΝ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1962 - 1963

Α΄ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1962

1. Μιλτιάδης Νυμφόπουλος, Συλλογή λαογραφικῆς ὕλης ἐκ προσφύγων Σάντας Πόντου. [Θεσσαλονίκη 1961], σχ. 8ον, σελ. 186. (Α.Ε. 2395).

2. Μαρία Λιουδάκη, Λαογραφικὰ Κρήτης. Κρήτη 1946, σχ. 8ον, σελ. 204. (Α.Ε. 2396).

3. Ἰωάνν. Σταυρακάκης, Λαογραφικὴ συλλογὴ ἐκ Πρινὲ Μυλοποτάμου Κρήτης. Ἐν Χανίοις 1909, σχ. 8ον, σελ. 56. (Α.Ε. 2397).

4. α΄) Αἰκατερίνης Κλαψινάκη, Τριαμάτες· παράδοσις ἀπὸ τὸ Γεράνι Ρεθύμνης. β΄) Ματθαῖος Τοράκης, Δύο παραδόσεις περὶ Τριαμάτηδων ἐκ Σκλαβοπούλας καὶ μία παράδοσις περὶ Κύκλωπος ἐκ Σούγιας Σελίνου Κρήτης. Ἐν Σκλαβοπούλα 1961. Ἐν Σούγια 1962, σχ. 4ον, σελ. 12. (Α.Ε. 2398).

5. Μαν. Ἰ. Κόρκακας, Μελέται ἐπὶ τοῦ βίου τῶν Σφακιωτῶν, τόμ. Α΄, μέρος Α΄-Γ΄. Ἐν Σφακίοις 1908/9, σχ. 4ον, σελ. 89. (Α.Ε. 2399).

6. Κατερίνα Κακούρη, Συλλογὴ ὕλης σχετικῆς πρὸς τὸν Καλόγερον τῶν Κωστιανῶν, τὸν Χούχουτον τοῦ Μπροδίβου καὶ τὰ Ἀναστενάρια τῶν Κωστιανῶν. Ἐν Ἀθήναις 1962, σχ. 8ον, σελ. 41. (Α.Ε. 2400).

7. Συλλογὴ δημοτικῶν τραγουδιῶν ὑπὸ φοιτητῶν τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἐν Ἀθήναις 1961, σχ. 4ον, σελ. 134. (Α.Ε. 2401).

8. Δ. Α. Δανδαλίδης, «Ἀβδηρα» (λαογραφικὴ μελέτη), Ἀβδηρα 1962, σχ. 4ον, σελ. 47. (Α.Ε. 2402).

9. Δημ. Τουλούπης, Λαογραφικὸν ὕλικόν ἐξ Ἀνω Θεορῶν Θράκης, Ἀνω Θεόρμες, 1960, σχ. 4ον, σελ. 25. (Α.Ε. 2403).

10. Θεόφ. Ἀγγέλης, Λαογραφικὸν ὕλικόν ἐκ τοῦ Πομακικοῦ χωρίου Ἀσκυρα. Ἐν Ἀσκύροις 1961, σχ. 4ον, σελ. 17. (Α.Ε. 2404).

11. Εὐάγγ. Κόκκινος, Λαογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ Πομακικοῦ πληθυσμοῦ Δημαρίου Ξάνθης. Δημάριον 1961, σχ. 4ον, σελ. 27. (Α.Ε. 2405).

12. Δημήτρ. Κάκκαβος, Λαογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ Πομακικοῦ χωρίου Ἐράνου. [Ἐράνος Ξάνθης 1961], σχ. 4ον, σελ. 35. (Α.Ε. 2406).

13. **Θεόδωρ. Ματσούκας**, *Λαογραφικά στοιχεία Ἐχίνου Ξάνθης*. Ἐν Ἐχίνῳ 1961, σχ. 4ον, σελ. 11. (Α.Ε. 2407).

14. **Κωνστ. Πράσσοις**, *Λαογραφικά στοιχεία χωρίου Κοτύλης*. Ἐν Κοτύλῃ 1961, σχ. 4ον, σελ. 19. (Α.Ε. 2408).

15. **Ἰωάνν. Σβιντερίκος**, *Λαογραφικά σημειώματα περιοχῆς Κάτω Θερμῶν*. Ἐν Κάτω Θέρμαις 1960-1961, σχ. 4ον, σελ. 43. (Α.Ε. 2409).

16. **Γεώργ. Ἀλεξανδράκης**, *Λαογραφικά ἐκ τοῦ Πομακικοῦ χωρίου Σατρῶν*. Ἐν Σάτραις 1961, σχ. 4ον, σελ. 4. (Α.Ε. 2410).

17. **Ἰωάνν. Μαυριᾶς**, *Λεξιλόγιον Πομακικοῦ χωρίου Σμίνθη*. Σμίνθη 1961, σχ. 8ον, σελ. 112. (Α.Ε. 2411).

18. **Γεώργ. Ταουκτσόγλου**, *Λαογραφικά στοιχεία τῶν Πομάκων ἐκ τῆς περιοχῆς Ὠραίου Ξάνθης*, Κύκνος 1961, σχ. 4ον, σελ. 34. (Α.Ε. 2412).

19. **Σωκράτης Ζιάκος**, *Ἡ «Ρητίνη καὶ ἡ ἱστορία της»*. Ρητίνη [Πιερίας] 1960, σχ. 4ον, σελ. 69. (Α.Ε. 2413).

20. **Θεόφ. Κουταλόπουλος**, *Λαογραφικὸν ὑλικὸν ἐκ Μόρφης Βοΐου*. Ἐν Χειμάρῳ [Σερρῶν] 1962, σχ. 4ον, σελ. 14. (Α.Ε. 2414).

21. **Παναγ Ἀργυρόπουλος**, *Λαογραφικὸν ὑλικὸν Πειρῶν Ἀμυνταίου*. Ἐν Πέτραις 1961, σχ. 4ον, σελ. 7. (Α.Ε. 2415).

22. **Νικόλ. Τσάκας**, *Πάργα. Θάλασσα. (Λαογραφικὴ μελέτη)*. Ἐν Πάργῃ 1962, σχ. 4ον, σελ. 83. (Α.Ε. 2416).

23. **Ν. Β. Κοσμᾶς**, *Λαογραφικά τῆς Μπαλάφτισας (Κολχικοῦ Λαγκαδᾶ)*. [Ἐν Ἀθήναις 1960/61], σχ. 4ον, σελ. 58. (Α.Ε. 2417).

24. **Ἀναστ. Κοπανᾶς**, *Λαογραφικά τῶν Περιβολίων (Γάρδιτσα) Ὀλυμπίας τοῦ νομοῦ Ἡλείας*. [Περιβόλια 1962], σχ. 4ον, σελ. 249. (Α.Ε. 2418).

25. **Ἐλπινίκη Σταμούλη Σαραντῆ**, *Τὸ κόκκινο χρώμα*. Ἐν Καλλιθέῃ Ἀττικῆς 1961, σχ. 4ον, σελ. 47. (Α.Ε. 2419).

26. **Σταμ. Ἀποστολάκης**, *Λαογραφικά Σύμμεικτα Καμπανοῦ Σελίνου Χαρίων*. Καμπανὸς 1962, σχ. 8ον, σελ. 79. (Α.Ε. 2420).

27. **Θεόδ. Μαυροειδής**, *Ὁ γυναικεῖος Λάζαρος*. Ἐν Ἀθήναις 1961, σχ. 4ον, σελ. 4. (Α.Ε. 2421).

28. *Φάκελος λαογραφικῶν στοιχείων ἐκπαιδευτικῆς περιφερείας Ἀλμωπίας νομοῦ Πέλλης* Ἐν Ἀριδαίᾳ 1961, σχ. 4ον, σελ. 111. (Α.Ε. 2422).

29. *Τραγούδια, παροιμίαι, ἔθιμα καὶ δεισιδαιμονίαι τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ*. (Συνλ.

λογή ὑπὸ μαθητῶν τοῦ Γεωργικοῦ Γυμνασίου Μόρφου). [Μόρφου 1961], σχ. 4ον, σελ. 82. (Α.Ε. 2423).

30. *Λαογραφικὴ ὕλη ἐκ Κύπρου*. (Συλλογὴ ὑπὸ μαθητῶν τοῦ Γυμνασίου Πάφου). [Κτῆμα Πάφου 1961], σχ. 4ον, σελ. 107· σχ. 8ον, σελ. 108-175. (Α.Ε. 2424).

31. *Λαογραφικὰ ἐκ Κύπρου*. (Συλλογὴ τῶν μαθητῶν τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου Στρογγυλοῦ), [Στρογγυλὸν] 1961, σχ. 4ον, σελ. 5. (Α.Ε. 2425).

32. *Λαογραφικὸν ὕλικὸν ἐκ Λιοπετρίου Κύπρου*. (Συλλογὴ ὑπὸ τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Σχολείου Λιοπετρίου). [Λιοπέτρι] 1961, σχ. 8ον, σελ. 40. (Α.Ε. 2426).

33. *Λαογραφικὰ ἐκ Κύπρου*. (Συλλογὴ ὑπὸ μαθητῶν τοῦ Γυμνασίου Κυρηναίας). [Κυρήνεια] 1961, σχ. 8ον, σελ. 26. (Α.Ε. 2427).

34. *Λαογραφικά*. (Συλλογὴ τῶν μαθητῶν τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου Τσερίου Κύπρου). [Τσέρι] 1961, σχ. 8ον, σελ. 11. (Α.Ε. 2428).

35. *Λαογραφικὴ ὕλη ἐκ Κύπρου*. (Συλλογὴ ὑπὸ μαθητῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Γυμνασίου Λαπήθου). Ἐν Λαπήθῳ 1961, σχ. 4ον, σελ. 222. (Α.Ε. 2429).

36. *Λαογραφικὰ ἐκ Κύπρου*. (Συλλογὴ ὑπὸ μαθητῶν Κολλεγίου Λεμεσοῦ). [Λεμεσὸς] 1961, σχ. 4ον, σελ. 16. (Α.Ε. 2430).

37. **Λ. Κοκολιός**, *Λαογραφικὴ ὕλη*. Κύπρος 1961, σχ. 8ον, σελ. 75. (Α.Ε. 2431).

38. *Λαογραφικά*. (Συλλογὴ ὑπὸ μαθητῶν διαφόρων Σχολείων τῆς Κύπρου). Κύπρος 1961, σχ. 4ον, σελ. 68. (Α.Ε. 2432).

39. **Στέλ. Στυλιανίδης**, *Λαογραφία τοῦ χωρίου Περιστερώνας Πάφου*. [Περιστερώνα] 1961, σχ. 8ον, σελ. 104. (Α.Ε. 2433).

40. **Στυλιανὸς Ραουνᾶς**, *Λαογραφικὴ συλλογὴ ἐκ Ριζοκαρπάσου*. [Ριζοκάρπασον] 1961, σχ. 8ον, σελ. 98. (Α.Ε. 2434).

41. **Εὐφροσύνη Καλαβρουζιώτου**, *Λαογραφικὴ Συλλογὴ ἐκ Γαυρολίμνης Ναυπακτίας*, Γαυρολίμνη Ναυπακτίας 1961, σχ. 8ον, σελ. 75. (Α.Ε. 2435).

42. **Ἰωάνν. Μαγκλῆς**, *Καλυμνιώτικα τραγούδια*. Κάλυμνος 1962, σχ. 4ον, σελ. 2. (Α.Ε. 2436).

43. **Leon Levy**, *14 ᾄσματα τῆς Ἰσραηλιτικῆς κοινότητος Ἰωαννίνων*. Ἐν Ἀθήναις 1961, σχ. 4ον, σελ. 13. (Α.Ε. 2437).

44. *Λαογραφικὰ σύμμεικτα ἐκ τῆς περιοχῆς Παγγαίου ὑπὸ Κυριαζῆ Παπαλούδη, Μόσχου Γκαμπράκη καὶ Δημ. Καραγιαννακίδου*, Παγγαῖον 1961, σχ. 4ον, σελ. 20. (Α.Ε. 2438).

45. **Ἀντών. Παπαδόπουλος**, *Χρονικόν*. Ἡ ζωὴ τῶν κατοίκων τῆς Μα-

πούκας καὶ τῶν τριῶν ἐξαρχιῶν, Ἐν Χορτοκοπίῳ [Παγγαίου] 1961, σχ. 4ον, σελ. 5. (Α.Ε. 2439).

46. Ἀθηνᾶ Σωτηροπούλου, Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου τοῦ χωρίου Λητὴ ἢ Ἀειβάτι καὶ τῶν πλησίον. Ἐν Θεσσαλονίκη 1962, σχ. 4ον, σελ. 44. (Α.Ε. 2440).

47. Ἑλένη Οὔσταμανωλάκη-Δουνδουλάκη, Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου ἐξ Ἀρχανῶν Ἡρακλείου Κρήτης. Ἐν Ἀρχάναις 1959-1962, σχ. 4ον, σελ. 81. (Α.Ε. 2441).

48. Ἀλέξ. Κ. Ἀδαμίδης, Λαογραφικὰ Δαμασκηνέας Βοΐου Κοζάνης. [Δαμασκηνέα] 1962, σχ. 4ον, σελ. 176. (Α.Ε. 2442).

49. Κωνστ. Βραχνιάς, Λαογραφικὸ ὕλικὸ ἀπὸ τὰ Καλύβια Κοκκινοπηλοῦ Ἐλασσόνος, Καλύβια Ἐλασσόνος 1962, σχ. 4ον, σελ. 30. (Α.Ε. 2443).

50. Δημήτρ. Θεοδωρόπουλος, Συλλογὴ μοιρολογιῶν Κερπινῆς Γορτυνίας. Ἐν Ἀθήναις 1962, σχ. 4ον, σελ. 55. (Α.Ε. 2444).

51. Στέφ. Χριστοφίδης, Λαογραφικὰ Κουβουκλίων Μ. Ἀσίας. Μεσιανὴ Κοζάνης 1962, σχ. 4ον, σελ. 18. (Α.Ε. 2445).

52. Ἀπόστ. Δ. Γιωτάκος, Συλλογὴ δημοτικῶν τραγουδιῶν Σοφάδων καὶ περιχώρων Ν. Καρδίτσας. Σοφάδες 1962, σχ. 4ον, σελ. 117. (Α.Ε. 2446).

53. Χαρίλ. Χατζῆς, Λαογραφικὰ Νεστορίου, Νεστόριον 1962, σχ. 4ον, σελ. 39. (Α.Ε. 2447).

54. Ἰάκωβος Ἀ. Ἡλίας, Οἱ πρακτικοὶ ὀργανοπαῖκται (βιολιτζῆδες). Ἀνέκδοτα ἀπὸ τὴν ἐπαγγελματικὴν τῶν ζωὴν. [Ἐν Ἀθήναις 1962], σχ. 4ον, σελ. 79. (Α.Ε. 2448).

55. Γεώργ. Κ. Σπυριδάκης, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Ἰκαρίαν (περιοχὴ Ραχῶν). Ἰκαρία (περιοχὴ Ραχῶν) 1962, σχ. 8ον, σελ. 522. (Α.Ε. 2449).

56. Κ. Ρωμαῖος, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Κοντοβάζαιναν καὶ Μοναστηράκι Γορτυνίας, Κοντοβάζαινα 1962, σχ. 8ον, σελ. 339. (Α.Ε. 2450).

57. Σπ. Δ. Περιστέρης, Μουσικὴ ἀποστολὴ εἰς Εὐρουτανίαν, Εὐρουτανία 1962, σχ. 8ον, σελ. 346. (Α.Ε. 2451).

58. Σταῦρος Καρακάσης, Μουσικὴ ἀποστολὴ εἰς Χίον, Χίος 1962, σχ. 8ον, σελ. 176. (Α.Ε. 2452).

59. Δημήτρ. Β. Οἰκονομίδης, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὰ χωρία τοῦ Δυτικοῦ Ζαγορίου. Ζαγόρι (Δυτικόν) 1962, σχ. 8ον, σελ. 597. (Α.Ε. 2453).

60. Κωνστ. Μακροῦς, *Λαογραφικά στοιχεία κοινότητος Σισανίου Βοΐου*. Ἐν Σισανίῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 74. (Α.Ε. 2454).
61. Ἄννα Ἰ. Παπαμιχαήλ, *Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς νῆσον Σύμην*. Σύμη 1962, σχ. 8ον, σελ. 496. (Α.Ε. 2455).
62. Ἄννα Ἰ. Παπαμιχαήλ, *Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς νῆσον Χίον*, Χίος 1962, σχ. 8ον, σελ. 483. (Α.Ε. 2456).
63. Ἄννα Ἰ. Παπαμιχαήλ, *Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς νῆσον Χίον*, Χίος 1962, σχ. 8ον, σελ. 455. (Α.Ε. 2457).
64. Σπυρ. Δ. Περιστέρης, *Μουσικὴ ἀποστολὴ εἰς Κέρκυραν*. Κέρκυρα 1956, σχ. 8ον, σελ. 29. (Α.Ε. 2458).
65. Χαρίλ. Χατζῆς, *Λαογραφία Νεστορίου*, Νεστόριον 1962, σχ. 4ον, σελ. 49. (Α.Ε. 2459).
66. Ἰωάνν. Παπαγεωργιάδης, *Ὁ ἀρραβὼν καὶ τὰ ἔθιμά του στὸ χωριὸ Πεντάβρυσον Καστορίας*. Ἐν Πενταβρύσῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 4 (Α.Ε. 2459).
67. Παναγ. Παπαπασχάλης, *Θρησκευτικαὶ ἐκδηλώσεις, ἔθιμα καὶ παραδόσεις σχετικαὶ μὲ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου εἰς τὸ χωριὸν Τσάκονη-Καστορίας*. Ἐν Τσάκονη 1962, σχ. 4ον, σελ. 13. (Α.Ε. 2459).
68. Παρθενόπη Κωνσταντινίδου, *Ὁ γάμος στὸ χωριὸ Μεσοποταμιὰ-Καστορίας*. [Μεσοποταμιὰ 1962], σχ. 4ον, σελ. 12 (Α.Ε. 2459).
69. Εὐστάθ. Ἀμανατίδης, *Ἡ προξενεὶα καὶ ὁ ἀρραβὼν στὸ χωριὸ Μεσοποταμιὰ*, Μεσοποταμιὰ 1962, σχ. 4ον, σελ. 6. (Α.Ε. 2459).
70. Ἐλένη Ἰμισιρίδου, *Ὁ γάμος στὸ χωριὸ Μεσοποταμιὰ*. [Μεσοποταμιὰ 1962], σχ. 4ον, σελ. 10. (Α.Ε. 2459).
71. Ξενοφ. Μαγκλάρας, *Λαογραφικὸν ὑλικὸν ἐκ Ζευγοστασίου Καστορίας*. Ἐν Ζευγοστασίῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 9. (Α.Ε. 2459).
72. Νικόλ. Κουτουνίδης, *Ὁ γάμος εἰς τὸ χωριὸν Χιλιόδενδρον Καστορίας*. [Χιλιόδενδρον 1962], σχ. 4ον, σελ. 4. (Α.Ε. 2459).
73. Δημήτρ. Δήμου, *Λαογραφικὸν ὑλικὸν ἐκ τοῦ χωρίου Χρυσὴ Καστορίας*. Χρυσὴ 1962, σχ. 4ον, σελ. 33. (Α.Ε. 2459).
74. Ἀναστ. Σιώντας, *Ἐκλογή ἀπὸ τὰ δημοτικὰ τραγούδια χωρίου Πεύκου Καστορίας*. Ἐν Πεύκῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 21. (Α.Ε. 2459).
75. Ἀχιλλεὺς Βάσσος, *Ἐθιμα τοῦ γάμου στὸ χωριὸ Φτεριά Καστορίας*. [Πτελέα 1962], σχ. 4ον, σελ. 4. (Α.Ε. 2459).

76. **Εὐθύμ. Παναγιωτίδης**, *Λαογραφία Πορειᾶς Καστορίας*. "Εθιμα γάμον. Ἐν Πορειᾷ 1962, σχ. 4ον, σελ. 4. (Α.Ε. 2459).
77. **Νικόλ. Γακίδης**, *Λαογραφικὴ ἐργασία ἐκ Πενκοφύτου Καστορίας*. Πενκοφύτον 1962, σχ. 4ον, σελ. 12. (Α.Ε. 2459).
78. **Ἀριστοτέλης Ρέββας**, *Τὸ ξερύλλιασμα τῶν καλαμποκιῶν στὸ χωριὸ Κνυρέλη Καστορίας*. Ἐν Μανιάκοις 1962, σχ. 4ον, σελ. 5. (Α.Ε. 2459).
79. **Βασ. Διαμαντόπουλος**, *Λαογραφικὰ στοιχεῖα χωρίου Ἱεροπηγῆς Καστορίας*. Ἐν Ἱεροπηγῇ, σχ. 4ον, σελ. 18. (Α.Ε. 2459).
80. **Σοφοκλῆς Ἀμανατίδης**, *"Εθιμα ἐκ προσφύγων Οἰνῆς Πόντου*. Ἐν νόη 1962, σχ. 4ον, σελ. 12. (Α.Ε. 2459).
81. **Νικόλ. Παπαευαγγέλου**, *Λαογραφικὰ στοιχεῖα Βελβεντοῦ*. Ἐν Βελβεντῷ 1962, σχ. 4ον, σελ. 22. (Α.Ε. 2460).
82. **Γεώργ. Γιαννάκης**, *Λαογραφικὰ στοιχεῖα Μηλιᾶς Κοζάνης*. [Μηλέα] 1962, σχ. 4ον, σελ. 151. (Α.Ε. 2461).
83. **Σπυρίδων Στεφανίδης**, *Λαογραφικὸν ὑλικὸν ἐκ Τρανοβάλτου*. Ἐν Τρανοβάλτῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 13. (Α.Ε. 2462).
84. **Στέφ. Χριστοφίδης**, *Λαογραφικὰ Μεσιανῆς καὶ Κουβουκλίων Κοζάνης*, *Μεσιανὴ Κοζάνης* 1962, σχ. 4ον, σελ. 18. (Α.Ε. 2463).
85. **Κωνστ. Παναγιώτου**, *Συλλογὴ δημοτικῶν τραγουδιῶν Φτελιᾶς Κοζάνης, ἐκ προσφύγων Καππαδοκίας, Βιθυνίας καὶ Πόντου*. Ἐν Φτελιᾷ [Πτελέα] 1962, σχ. 4ον, σελ. 36. (Α.Ε. 2464).
86. **Ἀπόστ. Μαρέτης**, *Λαογραφικὸ ὑλικὸ χωρίου Ἐλάτης*. Ἐν Ἐλάτῃ 1962, σχ. 4ον, σελ. 29. (Α.Ε. 2465).
87. **Νικόλ. Τσούλης**, *Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὑλικοῦ ἐκ Κοντοβουνίου Κοζάνης*. [Κοντοβούνιον] 1962, σχ. 4ον, σελ. 15. (Α.Ε. 2466).
88. **Γεώργ. Γιαννακίδης**, *Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὑλικοῦ ἐκ τοῦ χωρίου Ἰμερα τῆς περιφερείας Κοζάνης*. Ἐν Ἰμέροις 1962, σχ. 4ον, σελ. 21. (Α.Ε. 2467).
89. **Εὐστάθ. Κυριαζίδης**, *Λαογραφικὰ Κτενίου Κοζάνης*, Ἐν Κτενίῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 17. (Α.Ε. 2468).
90. **Ἡλίας Σώτηρας**, *Λαογραφικὴ μελέτη*. Κῆπος Κοζάνης 1962, σχ. 4ον, σελ. 12. (Α.Ε. 2469).
91. **Εὐστάθ. Νιξαρλίδης**, *Λαογραφικὰ στοιχεῖα ἐκ Πλατανόρρευματος Κοζάνης*. [Πλατανόρρευμα] 1962, σχ. 4ον, σελ. 10. (Α.Ε. 2470).

92. **Κων/νος Μπάτζιος**, *Λαογραφική μελέτη τοῦ χωρίου Μεταμορφώσεως Κοζάνης*. Ἐν Μεταμορφώσει 1961-1962, σχ. 4ον, σελ. 102. (Α.Ε. 2471).

93. **Ἀναστ. Κολκιάκης**, *Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου τῆς κοινότητος Ἀραβησοῦ*. [Ἀραβησσός] 1958, σχ. 4ον, σελ. 30. (Α.Ε. 2472).

94. **Ἀλεξάνδρα Μοίρα**, *Ἡθῆ καὶ ἔθιμα πόλεως Γιαννιτσῶν καὶ περιχώρων*. [Γιαννιτσά 1962], σχ. 4ον, σελ. 12. (Α.Ε. 2473).

95. **Ἀβραὰμ Παπάζογλου**, *Τὰ ἠθῆ καὶ ἔθιμα τῶν Καρυωτῶν*. [Γιαννιτσά] 1962, σχ. 8ον, σελ. 32. (Α.Ε. 2474).

96. **Νικόλαος Ἀμαξοποιός**, *Λαογραφία χωρίου Δυτικοῦ ἐπαρχίας Γιαννιτσῶν*. Ἐν Δυτικῷ 1962, σχ. 4ον, σελ. 10. (Α.Ε. 2475).

97. **Χρῖστος Πακαλίδης**, *Περὶ τῆς λαογραφίας καὶ ἱστορίας τῶν κατοίκων Μεσιανοῦ Γιαννιτσῶν*. Ἐν Μεσιανῷ 1961, σχ. 4ον, σελ. 21. (Α.Ε. 2476).

98. **Δημ. Καραγιαννόπουλος**, *Λαογραφικὰ στοιχεῖα Παλαιοφύτου*. [Γαλατάδες] 1959, σχ. 8ον, σελ. 48. (Α.Ε. 2477).

99. **Κων/νος Βουζιανᾶς**, *Λαογραφικὰ Γαλατινῆς Βοῖου Κοζάνης*. Ἐν Γαλατινῇ 1962, σχ. 4ον, σελ. 117. (Α.Ε. 2478).

100. **Ἰωάνν. Στρέμπας καὶ Νικ. Θεοχάρης**, *Λαογραφικὰ Ἐρατύρας Βοῖου*. Ἐν Ἐρατύρα 1962, σχ. 4ον, σελ. 31. (Α.Ε. 2479).

101. **Ἄνδρ. Παπαζαχαρίας**, *Λαογραφικὰ Χρυσανγῆς Βοῖου*. Χρυσανγῆ 1962, σχ. 4ον, σελ. 33 (Α.Ε. 2480).

102. **Γεώργ. Τζημόπουλος**, *Λαογραφικὰ Βυθοῦ Βοῖου*. [Βυθός] 1962, σχ. 4ον, σελ. 28. (Α.Ε. 2481).

103. **Βασ. Μαρόπουλος**, *Λαογραφικὰ Σκαλοχωρίου Βοῖου*. Ἐν Σκαλοχωρίῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 20. (Α.Ε. 2482).

104. **Παναγ. Δέντσορας**, *Λαογραφικὰ Κορυφῆς Βοῖου*. [Κορυφή] 1962, σχ. 4ον, σελ. 20. (Α.Ε. 2483).

105. **Ἀθανάσ. Παπαθανασίου**, *Λαογραφικὴ ἐργασία ἐκ Νεαπόλεως καὶ πέριξ χωρίων*. Ἐν Νεαπόλει 1962, σχ. 4ον, σελ. 42. (Α.Ε. 2484).

106. **Βασιλικὴ Βρουβλιάνη καὶ Ὀλγα Κυματῆ**, *Λαογραφικὰ Τσοτυλίου-Περιστέρας*. Ἐν Τσοτυλίῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 13. (Α.Ε. 2485).

107. **Ἀλέξ. Ἀδαμίδης**, *Λαογραφικὰ τῶν χωρίων Λικνάδων, Λεύκης καὶ Διχειμάρρου Βοῖου*. Λικνάδες 1962, σχ. 4ον, σελ. 30. (Α.Ε. 2486).

108. **Λεωνίδας Τζανίδης**, *Λαογραφικὰ Διαλεκτοῦ, Μολόχας, Πλατανιαῆς, Σημάντρου, Χειμερινοῦ Βοῖου*. Ἐν Μολόχα 1962, σχ. 4ον, σελ. 70. (Α.Ε. 2487).

109. Ἀχιλλεὺς Ντέρης, *Λαογραφικὸν ὕλικὸν ἐκ Βροντιῆς Βοΐου*. [Βροντιῆ] 1962, σχ. 4ον, σελ. 14. (Α.Ε. 2488).
110. Λεων. Κουκουλιάτας, *Λαογραφικὰ Πολυδένδρον*. [Πολύδενδρον Γρεβενῶν] 1962, σχ. 4ον, σελ. 28. (Α.Ε. 2489).
111. Κων/νος Ζιωντάκης, *Λαογραφικὰ στοιχεῖα Παλαιόκαστρου [Γρεβενῶν] Βοΐου*. Παλαιόκαστρον 1962, σχ. 4ον, σελ. 17. (Α.Ε. 2490).
112. Ἀναστ. Ζήση Μπέλλος, *Λαογραφικὸν ὕλικὸν τῶν χωρίων Ἀσπρούλας, Βελανιδιάς, Βέλους, Κρουνερίου, Στέρνας*. Ἐν Κρουνερίῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 10. (Α.Ε. 2491).
113. Γεώργ. Κ. Σπυριδάκης, *Σπῦρος Περιστέρης, Ἀποστολὴ εἰς Μέγαρον τὴν 1ην καὶ 2αν Ἰουλίον 1962 πρὸς ἠχογράφειαν δημοῶδους μουσικῆς*. Μέγαρον 1962, σχ. 8ον, σελ. 38. (Α.Ε. 2492).
114. Μιχαὴλ Π. Καμπέρης, *Ἱστορία-Λαογραφία Πενταλόφου Βοΐου*. [Πεντάλοφος] 1962, σχ. 4ον, σελ. 27. (Α.Ε. 2493).
115. Θεολόγος Χασιώτης, *Λαογραφία τοῦ χωρίου Ὀμαλῆς Βοΐου*. Ἐν Τσοτυλίῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 38. (Α.Ε. 2494).
116. Παν. Παπαδόπουλος, *Λαογραφικὰ Ἀνθοῦσης καὶ Τριάδος Βοΐου*. [Ἀνθοῦσα] 1962, σχ. 4ον, σελ. 11. (Α.Ε. 2495).
117. Ν. Φ. Παπανικολάου, *Λαογραφικὰ Ροδοχωρίου - Ἀηδονίων - Κριμηνίου - Δούβρης - Βουχωρίνας*. [Ροδοχώριον Βοΐου] 1962, σχ. 8ον, σελ. 99. (Α.Ε. 2496).
118. Κίμων Χαρίσης, *Λαογραφικὰ Δάφνης Βοΐου*. Ἐν Αὐγερινῷ 1962, σχ. 4ον, σελ. 22. (Α.Ε. 2497).
119. Κίμων Χαρίσης, *Λαογραφικὰ Αὐγερινοῦ - Ἀγίων Ἀναργύρων Βοΐου*. Ἐν Αὐγερινῷ 1962, σχ. 4ον, σελ. 28. (Α.Ε. 2498).
120. Ἀριστείδης Μπακαῖμης, *Λαογραφικὰ Ζώνης - Δαμασκηνέας - Δραγασιᾶς - Κλεισωρείας - Πολυκαστάνου Βοΐου*. Ζώνη 1962, σχ. 4ον, σελ. 43. (Α.Ε. 2499).
121. Στυλιανὸς Χαραλαμπίδης, *Λαογραφικὰ Χορηγοῦ - Ἀηδονοχωρίου Βοΐου*. Ἐν Χορηγῷ 1962, σχ. 4ον, σελ. 55. (Α.Ε. 2500).
122. Γ. Γεωργίου - Σταῦρ. Καρακάσης, *Τραγούδια καὶ χοροὶ Καρπάθου*. Ἀθήναι 1960, σχ. 8ον, σελ. 20. (Α.Ε. 2501).
123. Χρῖστος Ἀγερίδης, Λάζαρος Εὐγενίδης, Βασ. Φθενάκης, *Σύνοψις λαογραφικῶν στοιχείων ἐκπαιδευτικῆς περιφερείας Ἑορδαίας βάσει τῆς ὑπὸ τῶν διδασκάλων τῆς ὠς ἄνω περιφερείας συλλεγείσης σχετικῆς ὕλης*. Πτολεμαῖς 1962, σχ. 4ον, σελ. 156. (Α.Ε. 2502).

124. Λαογραφικά εκπαιδευτικῆς περιφερείας Ἀλμωπίας, συλλεγέμενα ὑπὸ δημοδιδασκάλων. [Ἀριδαία] 1962, σχ. 4ον, σελ. 22. (Α.Ε. 2503).

125. Ἀθαν. Σιδέρης, Λαογραφικά Κωσταραζίου. [Κωσταραζιον] 1962, σχ. 4ον, σελ. 32. (Α.Ε. 2504).

126. Γεώργ. Διάππας, Λαογραφικαὶ σημειώσεις Νεστορίου. [Νεστόριον] 1962, σχ. 4ον, σελ. 16. (Α.Ε. 2505).

127. Ζήσης Καρακώστας, Λαογραφικά Λεύκης Καστορίας. [Λεύκη] 1962, σχ. 4ον, σελ. 7. (Α.Ε. 2506).

128. Θεόδωρος Πουρσανίδης, Ὁ γάμος εἰς τὸ χωριὸν Βασιλειάδα Καστορίας. Ἐν Βασιλειάδι 1962, σχ. 4ον, σελ. 14. (Α.Ε. 2507).

129. Φώτιος Τσολάκης, Ὁ γάμος στὸ χωριὸν Γάβρος. Γάβρος 1962, σχ. 4ον, σελ. 16. (Α.Ε. 2508).

130. Κων/νος Ἐλευθεριάδης, Ὁ γάμος στὸ χωριὸν Βοτάνιον Καστορίας. [Βοτάνιον] 1962, σχ. 4ον, σελ. 20. (Α.Ε. 2509).

131. Σωτ. Παπαϊωάννου, Ἦθη καὶ ἔθιμα, ἑορταὶ καὶ τραγούδια χωρίων Λάγγας καὶ Κρεμαστοῦ Καστορίας. [Κρεμαστον] 1962, σχ. 4ον, σελ. 45. (Α.Ε. 2510).

132. Εὐστ. Σπυρόπουλος, Ὁ γάμος τῶν Ποντίων. [Ἄργος Ὀρεστικὸν Καστορίας] 1962, σχ. 4ον, σελ. 26. (Α.Ε. 2511).

133. Χριστόδ. Βλάχος, Λαογραφικὸν ὕλικὸν ἐξ Ἄργου Ὀρεστικοῦ. Ἐν Ἄργει Ὀρεστικῷ 1962, σχ. 4ον, σελ. 15. (Α.Ε. 2512).

134. Ἀγγελῆς Ἀγγελῆς, Λαογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ χωρίου Γέμμα Καστορίας. Γέμμα 1962, σχ. 4ον, σελ. 22. (Α.Ε. 2513).

135. Ὀλύμπιος Χάσος, Λαογραφικὰ Ἀμπελοκήπων Καστορίας. [Ἀμπελόκηποι] 1962, σχ. 4ον, σελ. 18. (Α.Ε. 2514).

136. Ἄννα Ζωγράφου, Τὸ καρναβάλι τῆς Καστοριάς. [Καστοριά] 1962, σχ. 4ον, σελ. 11. (Α.Ε. 2515).

137. Ἐμμα Ἀλεξανδρίδου, Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου ἐκ τοῦ χωρίου Ἀγκαθιά. [Ἀγκαθιά] 1962, σχ. 4ον, σελ. 15. (Α.Ε. 2516).

138. Λουκία Πέλκα, Ὁ γάμος τῶν κατοίκων Νεοχωροπούλου Ρουμλονίου. Ἐν Νεοχωροπούλῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 12. (Α.Ε. 2517).

139. Καίτη Κράββα, Ὁ γάμος ἐν Σταυρῷ Ἡμαθίας. Ἐν Σταυρῷ 1962, σχ. 4ον, σελ. 36. (Α.Ε. 2518).

140. Ἡρακλῆς Κωτσόγιαννης, Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου ἐκ Παλαιοχωρίου Βεροίας. Ἐν Παλαιοχωρίῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 13. (Α.Ε. 2519).

141. Κων/νος Μαγαλιός, *Συλλογή λαογρ. ύλικού ἐξ Ἀγκαθιάς Ἡμαθίας*, [Ἀγκαθιά] 1962, σχ. 4ον, σελ. 12. (Α.Ε. 2520).
142. Εὐφροσύνη Σεργάκη, *Ὁ θρησκευτικὸς βίος τῶν κατοίκων Ἀγκαθιάς*. [Ἀγκαθιά] 1962, σχ. 4ον, σελ. 13. (Α.Ε. 2521).
143. Ἰωάνν. Ἀσλανίδης, *Ὁ γάμος στὴ Ράχη Βεροίας*. Ράχη 1962, σχ. 4ον, σελ. 6. (Α.Ε. 2522).
144. Ἀναστασία Κουσουρέτα, *Ὁ γάμος στὸ Πολύδενδρον Βεροίας* Ἐν Πολυδένδρῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 17. (Α.Ε. 2523).
145. Βασιλικὴ Γαλάνη, *Ὁ γάμος στὸ Νησέλλι Ἀλεξανδρείας*. [Νησέλλιον] 1932, σχ. 4ον, σελ. 7. (Α.Ε. 2524).
146. Χρῖστος Λαβασίδης, *Ὁ γάμος ἐν Πρασινάδα Βεροίας*. Ἐν Πρασινάδα 1962, σχ. 4ον, σελ. 12. (Α.Ε. 2525).
147. Θεόδ. Ἀλδάκος, *Ὁ γάμος ἐν τῷ χωρίῳ Μελίκη Βεροίας*. Μελίκη 1962, σχ. 4ον, σελ. 16. (Α.Ε. 2526).
148. Ἐλένη Γκόγκου, *Λαογραφικὸν ὑλικὸν παρὰ τῶν ἐντοπίων κατοίκων τῆς κοινότητος Σταυροῦ*. [Σταυρὸς] 1962, σχ. 4ον, σελ. 14. Α.Ε. (2527).
149. Ἀριστοτέλης Σιταρόπουλος, *Ὁ γάμος ἐν Κορυφῇ Ἡμαθίας*. Ἐν Κορυφῇ 1962, σχ. 4ον, σελ. 5. (Α.Ε. 2528).
150. Μόδεστος Περρίδης, *Ὁ γάμος εἰς τὴν περιοχὴν Ρουμουκίου*. Ἐν Κορυφῇ 1962, σχ. 4ον, σελ. 8. (Α.Ε. 2529).
151. Ἀθηνᾶ Σπηλιοπούλου, *Ἐορταὶ καὶ πανηγύρεις εἰς τὸ Δάσκιον Βεροίας*. [Δάσκιον] 1962, σχ. 4ον, σελ. 15. (Α.Ε. 2530).
152. Γεράσιμος Τοκατλίδης, *Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὑλικοῦ ἐκ τῆς πόλεως Βεροίας*. [Βέροια] 1962, σχ. 4ον, σελ. 14. (Α.Ε. 2531).
153. Νίκος Ἀδαλόγλου καὶ Χρυσάνθη Καλλιμπάκα, *Βεροιώτικα τραγούδια*. Ἐν Βεροία 1962, σχ. 4ον, σελ. 3. (Α.Ε. 2532).
154. Ἐλισάβετ Τζίκα, *Τραγούδια καὶ ἔθιμα τῆς πόλεως Βεροίας*. Ἐν Βεροία 1962, σχ. 4ον, σελ. 20. (Α.Ε. 2533).
155. Δημήτρ. Ν. Χαντόλιος, *Τοπικαὶ παραδόσεις τοῦ χωρίου Πολυδενδρίου Βεροίας*. Ἐν Πολυδενδρίῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 15. (Α.Ε. 2534).
156. Ἀναστ. Τσίπος, *Οἱ Λαζαρίνες στὴ Μελίκη Βεροίας*. Ἐν Σιατίστη 1962, σχ. 4ον, σελ. 18. (Α.Ε. 2535).
157. Δημήτρ. Γιοβανόπουλος, *Φυσικὸς βίος τῶν κατοίκων Νεοχωροπούλου*. Ἐν Νεοχωροπούλῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 6. (Α.Ε. 2536).

158. Νικ. Χατζηδούκας, *Συλλογή λαογραφικοῦ ὕλικου παρὰ τῶν ἀπὸ Φαράσων Καππαδοκίας κατοίκων Πλατέος*, [Πλατὺ] 1962, σχ. 4ον, σελ. 24. (Α.Ε. 2537).
159. Ἄννα Καλοῦ - Τσακαγιάννη, *Λαογραφικὰ στοιχεῖα Ἀλεξανδρείας*. Ἀλεξάνδρεια 1962, σχ. 4ον, σελ. 90. (Α.Ε. 2538).
160. Ἰωάν. Ἀθ. Κουβέλης, *Λαογραφικὰ Ἐπισκοπῆς Βεροίας*. Ἐν Ἐπισκοπῇ 1962, σχ. 4ον, σελ. 31. (Α.Ε. 2539).
161. Τρύφ. Ἀποστολόπουλος, *Σαρακατσάνικος γάμος*. Βέροια 1962, σχ. 4ον, σελ. 17. (Α.Ε. 2540).
162. Εὐτυχία Βαϊζίδου, *Περιγραφή Ποντιακῶν ἀρραβῶνων καὶ γάμου Ἀγγελοχωρίου*. Ἐν Ἀγγελοχωρίῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 6. (Α.Ε. 2541).
163. Φωτεινὴ Χατζῆ, *Ἔθιμα τοῦ ἀρραβῶνος καὶ τοῦ γάμου ἐν Ἀγγελοχωρίῳ*. Ἐν Ἀγγελοχωρίῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 8. (Α.Ε. 2542).
164. Πολύκαρπος Χριστοφορίδης, *Ὁ θρησκευτικὸς βίος τῶν Ποντίων*. Ἄνω Ζερβοχώριον 1962, σχ. 4ον, σελ. 7. (Α.Ε. 2543).
165. Μαρία Μητροπούλου, *Ὁ γάμος τοῦ Ἀρκοχωρίου*. [Ἀρκοχώριον] 1962, σχ. 4ον, σελ. 8. (Α.Ε. 2544).
166. Παρασκευὴ Παπαγγελοπούλου, *Ὁ Βεροιώτικος γάμος*. [Βέροια] 1962, σχ. 4ον, σελ. 4. (Α.Ε. 2545).
167. Ἀνώνυμος, *Ὁ γάμος στὴ Βέροια*. [Βέροια] 1962, σχ. 4ον, σελ. 7. (Α.Ε. 2546).
168. Μαρία Λιαπίκου, *Τὰ ἔθιμα τοῦ τοκετοῦ καὶ τῆς βαπτίσεως στὴν Καβάσιλα Βεροίας*. Καβάσιλα 1962, σχ. 4ον, σελ. 8. (Α.Ε. 2547).
169. Ἄνδρ. Καραγκούνης, *Τὰ ἔθιμα τοῦ ἀρραβῶνος καὶ τοῦ γάμου στὸ χωριὸ Καβάσιλα Βεροίας*. Καβάσιλα 1962, σχ. 4ον, σελ. 16. (Α.Ε. 2548).
170. Θεοδώρα Ποριᾶ, *Ἡ ἑορτὴ τῶν Χριστουγέννων εἰς τὸ Καμποχώριον Ἡμαθίας*. Ἐν Καμποχωρίῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 3. (Α.Ε. 2549).
171. Γεώργ. Καλιός, *Ὁ γάμος εἰς τὸ Καμποχώρι Ἡμαθίας πρὶν 50 χρόνια*. Ἐν Καμποχωρίῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 12. (Α.Ε. 2550).
172. Μιλτιάδης Ἱερόπουλος, Χαρίκλεια Ντάκου, *Ὁ γάμος καὶ ἡ Λαμπρὴ τῶν Ποντίων*. Ἐν Κοπανῶ 1962, σχ. 4ον, σελ. 10. (Α.Ε. 2551).
173. Ἀγγελικὴ Χειμωνίδου - Γρηγοριάδου, *Ἔθιμα ἀρραβῶνος καὶ γάμου στὴν Σάντα τοῦ Πόντου*. Νάουσα 1962, σχ. 4ον, σελ. 13. (Α.Ε. 2552).
174. Μαρία Παπαδοπούλου, *Γάμος τῆς Ναούσης (παλαιότερον)*. Ἐν Ναούσῃ 1962, σχ. 4ον, σελ. 2. (Α.Ε. 2553).

175. Ἀργύριος Παπαϊωάννου, Ὁ γάμος σὶ χωριό μου Ἀγγελοχώριον Ναούσης. Ἐν Ναούση 1962, σχ. 4ον, σελ. 4. (Α.Ε. 2554).
176. Φανή Μήκιου, Παρέση Κονονίδου, Ὁ γάμος σὶ Νάουσα. [Νάουσα] 1962, σχ. 4ον, σελ. 19. (Α.Ε. 2555).
177. Αἶκατ. Βαμβούδη, Ὁ πρὸ πενήκοντα ἐτῶν γάμος εἰς Νησίον. Ἐν Νησίῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 8. (Α.Ε. 2556).
178. Φωτεινὴ Δέδε, Πῶς ἐγένετο ὁ γάμος ἄλλοτε εἰς Νεοχώριον Ἀλεξανδρείας. [Νησίον Ἡμαθίας] 1962, σχ. 4ον, σελ. 8. (Α.Ε. 2557).
179. Ἀρκάδιος Κωνσταντόγλου, Τὸ πανηγύρι Νησίου Βεροίας, ὅπως γινόταν παλαιότερα. Ἐν Νησίῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 5. (Α.Ε. 2558).
180. Ἀρετὴ Μανιατάκου, Ὁ γάμος τῶν Ποντίων ἐν Ἀνω Ζερβοχωρίῳ Ναούσης. Ἐν Ἀνω Ζερβοχωρίῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 6. (Α.Ε. 2559).
181. Εὐστάθ. Φωστηρόπουλος, Λαογραφικὰ ἐκ παλαιῶ Ζερβοχωρίου. Ἐν Παλαιῶ Ζερβοχωρίῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 9. (Α.Ε. 2560).
182. Παντελῆς Ἀ. Ζωΐδης, Ὁ γάμος εἰς τὸ βλάχικον στοιχεῖον τοῦ χωριοῦ Παλαιῶ Σκυλιτσίου Βεροίας. Ἐν Παλαιῶ Σκυλιτσίῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 17. (Α.Ε. 2561).
183. Ἐλένη Νικολιδάκη, Ὁ Ποντιακὸς γάμος σὶ παλιὰ χρόνια. Ἐν Παλαιῶ Σκυλιτσίῳ Βεροίας 1962, σχ. 4ον, σελ. 8. (Α.Ε. 2562).
184. Βασ. Φουρλίγκας, Ὁ γάμος ἐν τῷ χωρίῳ Πατρὶς Ἡμαθίας. [Πατρὶς] 1962, σχ. 4ον, σελ. 11. (Α.Ε. 2563).
185. Κορνηλία Γεωργιάδου, Ἡ Μεγάλῃ ἑβδομάς καὶ τὸ Πάσχα ἐν τῷ χωρίῳ Σχοινᾶ. [Σχοινᾶς] 1962, σχ. 4ον, σελ. 5. (Α.Ε. 2564).
186. Εὐανθία Σακελλαροπούλου, Ὁ γάμος τῶν ἐντοπίων εἰς Χαριέσσαν Ναούσης. Ἐν Χαριέσση 1962, σχ. 4ον, σελ. 6. (Α.Ε. 2565).
187. Δωροθέα Πιτάσκου, Ὁ Ποντιακὸς γάμος εἰς Χαριέσσαν Ναούσης. Ἐν Χαριέσση 1962, σχ. 4ον, σελ. 10. (Α.Ε. 2566).
188. Σταυρούλα Γεωργοπούλου, Ἡ φυσικὴ ζωὴ σὶ τὴν Ἐπισκοπὴ Ναούσης. Ἐν Ἐπισκοπῇ 1962, σχ. 4ον, σελ. 13. (Α.Ε. 2567).
189. Κων/νος Ἀθανασούλης, Φυσικὸς βίος Ροδακινέας Ναούσης. Ἐν Ναούση 1962, σχ. 4ον, σελ. 6. (Α.Ε. 2568).
190. Ἰορδάνης Παντόπουλος, Λαογραφικὰ τῶν ἐν Ἀγγελοχωρίῳ Θρακῶν. Ἐν Ἀγγελοχωρίῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 69. (Α.Ε. 2569).

191. Χρυσούλα Ἀδαμοπούλου, *Χριστουγεννιάτικα τραγούδια Μονοσπίτων*. [Μονόσπιτα] 1962, σχ. 4ον, σελ. 20. (Α.Ε. 2570).
192. Νικηφόρος Σιάτρης, *Τραγούδια τῆς Ναούσης*. Νάουσα 1962, σχ. 4ον, σελ. 4. (Α.Ε. 2571).
193. Ἀθανασία Παυλίδου, *Τραγούδια Καβασίων Ἡμαθίας*. [Καβάσιλα] 1962, σχ. 4ον, σελ. 13. (Α.Ε. 2572).
194. Στ. Γουργουλιᾶτος, *Τραγούδια καὶ παραδόσεις τοῦ χωρίου Ἐπισκοπῆς Ναούσης*. Ἐν Ἐπισκοπῇ 1962, σχ. 4ον, σελ. 17. (Α.Ε. 2573).
195. Τασούλα Σαπαρδάνη, *Ἄσματα ἐκ τοῦ χωρίου Κοπανοῦ Ἡμαθίας*. [Κοπανός] 1962, σχ. 4ον, σελ. 8. (Α.Ε. 2574).
196. Ἐλισάβετ Ταχματζίδου, *Λαογραφικὰ Πατρίδος*. Ἐν Βεροίᾳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 6. (Α.Ε. 2575).
197. Χαραλάμπης Καραλῆς, *Συλλογὴ δημοτικῶν τραγουδιῶν ἐκ Χαριέσσης*. Ἐν Χαριέσση 1962, σχ. 4ον, σελ. 9. (Α.Ε. 2576).
198. Εἰρήνη Νούσκα, *Ἀϋθεντικὸ τραγούδι τῆς ξενιτιᾶς Ναούσης*. Ἐν Ναούση 1962, σχ. 4ον, σελ. 3. (Α.Ε. 2577).
199. Ἰωάνν. Καλαϊτζῆς καὶ Δέσποινα Τομπάκογλου, *Βεροιώτικες ἀναμνήσεις*. [Βέροια] 1962, σχ. 4ον, σελ. 10. (Α.Ε. 2578).
200. Ἐλένη Κόλλια, *Λαογραφικὴ ἔρευνα ἐθίμων γάμου τοῦ χωρίου Ἀρχαγγέλου Ἡμαθίας*. Ἐν Ἀρχαγγέλῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 17. (Α.Ε. 2579).
201. Οὐρανία Καλπογιαννάκη, *Οἱ μποῦλες τῆς Ναούσης*. [Νάουσα] 1962, σχ. 4ον, σελ. 4. (Α.Ε. 2580).
202. Καλλιρρόη Τσαπάνου, *Ὁ «Κουκαράς» τῶν Ποντίων*. Νάουσα 1962, σχ. 4ον, σελ. 2. (Α.Ε. 2581).
203. Μαρία Κλεισσᾶ, *Τὸ καρναβάλι στὴ Νάουσα*. Νάουσα 1962, σχ. 4ον, σελ. 3. (Α.Ε. 2582).
204. Ἀθαν. Διαμάντης, *Ἦθη καὶ ἔθιμα περιοχῆς Ναούσης*. Ἐν Κοπανῷ 1962, σχ. 4ον, σελ. 5. (Α.Ε. 2583).
205. Κυριακὴ Μορφοπούλου, *Λαογραφικὰ Ἐπισκοπῆς Ναούσης*. Ἐν Ἐπισκοπῇ 1962, σχ. 4ον, σελ. 9. (Α.Ε. 2584).
206. Δημήτρ. Προκοπίου, *Ὁ Κλήδονας ἐν Βρυσάκιῳ*. [Βρυσάκιον] 1962, σχ. 4ον, σελ. 2. (Α.Ε. 2585).
207. Καλ. Χ' Παρασκευᾶ, *Ἡ Καληνίτσα Στενημάχου-Χωροπανίου Ναούσης*. Ἐν Ναούση 1962, σχ. 4ον, σελ. 1. (Α.Ε. 2586).

208. Καλλιόπη Καρατζᾶ, *Ὁ κοινωνικὸς βίος τῶν Ποντίων ἐν ᾿Ανω Ζερβοχωρίῳ*. Ἐν ᾿Ανω Ζερβοχωρίῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 3. (Α.Ε. 2587).
209. Νικ. Δουβαρᾶς, *Τὸ καρναβάλι τῆς Ναούσης*. Νάουσα 1962, σχ. 4ον, σελ. 4. (Α.Ε. 2588).
210. Δέσποινα Κυριακίδου, *Οἱ ἀρραβῶνες στὴν παλιὰ Νάουσα*. Ἐν Ναούσῃ 1962, σχ. 4ον, σελ. 4. (Α.Ε. 2589).
211. Τασούλα Θεοχαρίδου, *Ἔθιμα τελευτιῆς τῶν ἐν ᾿Αγγελοχωρίῳ Θρακῶν (προσφύγων)*. [᾿Αγγελοχώριον] 1962, σχ. 4ον, σελ. 28. (Α.Ε. 2590).
212. Χρῖστος Τσαλουχίδης, *Ἡ ἱστορία τοῦ χωρίου Χαριέσσης*. Ἐν Χαριέσση 1962, σχ. 4ον, σελ. 4. (Α.Ε. 2591).
213. Ἰωάνν. Τριανταφυλλίδης, *Λαογραφικὰ Ναούσης*. Νάουσα 1962, σχ. 4ον, σελ. 24. (Α.Ε. 2592).
214. Ἀναστ. Σιδηρόπουλος, *Λαογραφικὰ θέματα γύρω ἀπὸ τὸν Ἑλληνισμὸν τοῦ Πόντου*. [Βέροια] 1962, σχ. 4ον, σελ. 40. (Α.Ε. 2593).
215. Δημ. Κ. Ζιάκας, *Ἱστορικὸν καὶ λαογραφικὸν ὕλικὸν τοῦ χωρίου Αἰμιλιανοῦ*. Ἐν Αἰμιλιανῶ 1962, σχ. 4ον, σελ. 9. (Α.Ε. 2594).
216. Γεώργ. Δάκας, *Λαογραφικὸν σημείωμα ἐκ Λειψίου Γρεβενῶν*. Ἐν Λειψίῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 14. (Α.Ε. 2595).
217. Βασίλ. Μαρινόπουλος, *Λαογραφικὰ στοιχεῖα χωρίου Καρπεροῦ*. Ἐν Καρπεροῦ καὶ Μοναχίτῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 22. (Α.Ε. 2596).
218. Ε. Τρουλλινοῦ - Μαρινοπούλου, *Ἑορταὶ καὶ πανηγύρια τῶν Καρπεριωτῶν*. Ἐν Καρπεροῦ 1962, σχ. 4ον, σελ. 8. (Α.Ε. 2597).
219. Ἀνδρέας Στεργιάδης, *Λαογραφικὰ Κυπαρισσίου Γρεβενῶν*, Ἐν Κυπαρισσίῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 5. (Α.Ε. 2598).
220. Εὐστάθιος Μήτσης, *Ἱστορία, παραδόσεις, θρῦλοι, ἥθη καὶ ἔθιμα χωρίου Δεσπότου Γρεβενῶν*. Ἐν Δεσπότῃ 1962, σχ. 4ον, σελ. 45. (Α.Ε. 2599).
221. Παν. Χουλιαρᾶς, *Γάμος στὸ Τρίκωμο Γρεβενῶν*. Ἐν Τρικώμῳ 1960, σχ. 4ον, σελ. 4. (Α.Ε. 2600).
222. Βασ. Νταμπίκης, *Πῶς γίνεται ὁ γάμος στὸ χωριὸ Μηλέα Γρεβενῶν*. Ἐν Μηλέᾳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 8. (Α.Ε. 2601).
223. Ἀθαν. Τσώνης, *Ἱστορικαὶ καὶ λαογραφικαὶ σημειώσεις κοινότητος Τρικόρφου Γρεβενῶν*. Ἐν Τρικόρφῳ 1960, σχ. 4ον, σελ. 4. (Α.Ε. 6202).
224. Δημ. Πρωτογεράκης, *Λαογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ χωρίου ᾿Αγαλαῖοι Γρεβενῶν*. ᾿Αγαλαῖοι 1962, σχ. 4ον, σελ. 6. (Α.Ε. 2603).

225. Γεωργία Γκαραγκάνη, *Λαογραφικά Κρασιάς Γρεβενῶν*. [Κρασιά 1962, σχ. 4ον, σελ. 16. (Α.Ε. 2604).

226. Αίκατ. Βλαγκούλη, *Ὁ γάμος ἐν Κρασιά Γρεβενῶν*. Κρασιά 1962, σχ. 4ον, σελ. 12. (Α.Ε. 2605).

227. Ἰωάνν. Βανιώτης, *Ὁ γάμος ἐν Κρασιά Γρεβενῶν*. [Κρασιά] 1960, σχ. 4ον, σελ. 7. (Α.Ε. 2606).

228. Ἀγγελικὴ Παπαδοπούλου, *Ἔθιμα λαορευτικὰ Κρασιάς Γρεβενῶν*. Ἐν Κρασιά 1962, σχ. 4ον, σελ. 11. (Α.Ε. 2607).

229. Χρῖστος Κιουρόπουλος, *Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου ἐκ Κληματαρίου Γρεβενῶν*. [Κληματαρίον] 1962, σχ. 4ον, σελ. 13. (Α.Ε. 2608).

230. Νικ. Καραβίδας, *Λαογραφικά τοῦ Ζιάκα Γρεβενῶν*. Ἐν Ζιάκῃ 1960, σχ. 4ον, σελ. 5. (Α.Ε. 2609).

231. Γεώργ. Δούβλης, *Ἱστορικά καὶ λαογραφικά στοιχεῖα τοῦ Διάκου Γρεβενῶν*. Ἐν Διάκῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 21. (Α.Ε. 2610).

232. Πτολεμαῖος Ντουρούκας, *Ἦθη καὶ ἔθιμα Λαγκαδιάς Γρεβενῶν*. Λαγκαδιά 1962, σχ. 4ον, σελ. 11. (Α.Ε. 2611).

233. Παῦλος Σταθόπουλος, *Λαογραφικά Λαγκαδιάς Γρεβενῶν*. [Λαγκαδιά] 1962, σχ. 4ον, σελ. 15. (Α.Ε. 2612).

234. Ἰωάνν. Στάμος, *Ἱστορικὸν καὶ λαογραφικὸν ὕλικὸν τοῦ χωρίου Πριονίου Γρεβενῶν*. Ἐν Πριονίσις 1962, σχ. 4ον, σελ. 7. (Α.Ε. 2613).

235. Παρμενίων Κωνσταντινίδης, *Ὁ γάμος στὸ Παλαιοχώρι Γρεβενῶν*. Παλαιοχώρι 1960, σχ. 4ον, σελ. 3. (Α.Ε. 2614).

236. Χ. Φούκας, *Λαογραφικά χωρίου Α' Ἐλευθέρου Γρεβενῶν*. Ἐν Α' Ἐλευθέρῳ 1960, σχ. 4ον, σελ. 26. (Α.Ε. 2615).

237. Ἀντών. Μπουτζίος, *Ἱστορικὸν καὶ λαογραφικὸν ὕλικὸν τοῦ χωρίου Β' Ἐλευθέρου Γρεβενῶν*. Ἐν Β' Ἐλευθέρῳ 1960, σχ. 4ον, σελ. 14. (Α.Ε. 2616).

238. Ἐλένη Ἀμπάτη, *Λαογραφικά Καληράχης Γρεβενῶν*. [Καληράχη] 1962, σχ. 4ον, σελ. 28. (Α.Ε. 2617).

239. Ἰωάνν. Δ. Ἀναγνώστου, *Ἱστορία καὶ λαογραφία Κυδωνιῶν Γρεβενῶν*. Ἐν Κυδωνίαις 1962, σχ. 4ον, σελ. 50. (Α.Ε. 2618).

240. Χαράλ. Θ. Κάσκαλης, *Τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ χωρίου Καλοχίου Γρεβενῶν*. [Καλόχιον] 1962, σχ. 4ον, σελ. 20. (Α.Ε. 2619).

241. Εὐριπίδης Πούλιος, *Λαογραφικά Πανοράματος Γρεβενῶν*, Πανόραμα 1962, σχ. 4ον, σελ. 23. (Α.Ε. 2620).

242. Γεώργ. Ἀλευριάδης, *Λαογραφικά στοιχεία Βάρης Γρεβενῶν*. Ἐν Βάρῃ 1960, σχ. 4ον, σελ. 25. (Α.Ε. 2621).

243. Εὐθ. Τάτσιος, *Λαογραφικά Πολυνερίου Γρεβενῶν μετ' εἰσαγωγικοῦ σημειώματος τοῦ Πολυκάρπου Παπαστεργίου*. Ἐν Πολυνερίῳ 1960, σχ. 4ον, σελ. 23. (Α.Ε. 2622).

244. Κων/νος Σπυρίδης, *Ὁ γάμος καὶ ὁ ἑορτασμός τοῦ Λαζάρου ἐν Νεοχωρίῳ Γρεβενῶν*. Ἐν Νεοχωρίῳ 1960, σχ. 4ον, σελ. 18. (Α.Ε. 2623).

245. Χριστόφ. Παπαβασιλείου, *Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου ἐκ τοῦ χωρίου Ἁγίος Κοσμάς Γρεβενῶν*. [Ἁγίος Κοσμάς] 1962, σχ. 4ον, σελ. 74. (Α.Ε. 2624).

246. Ζήσης Παντζούρης, *Τὰ ἔθιμα τοῦ γάμου στὸ χωριὸ Σαρακίνα Γρεβενῶν*. Ἐν Σαρακίνα 1960, σχ. 4ον, σελ. 8. (Α.Ε. 2625).

247. Γεώργ. Ταμπούρης, *Λαογραφικά Μηλιᾶς Γρεβενῶν*. Μηλιὰ 1960, σχ. 4ον, σελ. 7. (Α.Ε. 2626).

248. Ἄθαν. Μαρίας, *Λαογραφία τοῦ χωρίου Δοξαρά Γρεβενῶν*. Ἐν Δοξαρά 1960, σχ. 4ον, σελ. 6. (Α.Ε. 2627).

249. Γεώργ. Τσιουμπλέκος, *Ὁ γάμος στὸ Μικρολίβαδο Γρεβενῶν*. Ἐν Μικρολιβάδῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 5. (Α.Ε. 2628).

250. Κων/νος Μυτάκος, *Τὸ πανηγύρι τῆς 21ης Μαΐου ἐν Μεσολάκκῳ Γρεβενῶν*. Μεσολάκκος 1962, σχ. 4ον, σελ. 7. (Α.Ε. 2629).

251. Δημ. Μουλαράς, *Ὁ γάμος ἐν Παρορείῳ Γρεβενῶν*. Ἐν Παρορείῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 10. (Α.Ε. 2630).

252. Σ. Στάμος, *Λαογραφικά χωρίου Σιταρά Γρεβενῶν*. Ἐν Σιταρά 1962, σχ. 4ον, σελ. 18. (Α.Ε. 2631).

253. Παν. Λαμπρόπουλος, *Λαογραφικά Χρωμίου Γρεβενῶν*. Χρόμιον 1962, σχ. 4ον, σελ. 7. (Α.Ε. 2632).

254. Δημ. Ἰ. Τσιουμάνης, *Λαογραφικά Κέντρον Γρεβενῶν*. Ἐν Κέντρον 1962, σχ. 4ον, σελ. 5. (Α.Ε. 2633).

255. Μιλτ. Παπαδογούλας, *Λαογραφικά στοιχεία Ἀνοίξεως Γρεβενῶν*. Ἐν Ἀνοίξει 1962, σχ. 4ον, σελ. 5. (Α.Ε. 2634).

256. Νικόλ. Χιόνος, *Λαογραφικά Ταξιάρχου Γρεβενῶν*. Ἐν Ταξιάρχη 1960, σχ. 4ον, σελ. 15. (Α.Ε. 2635).

257. Δημήτρ. Γιωτάκης, *Παλιουριώτικος γάμος*. [Παλιουριά] 1962, σχ. 4ον, σελ. 13. (Α.Ε. 2636).

258. Γεώργ. Σαββίδης, *Λαογραφικά στοιχεία Ποντινῆς*. Ἐν Ποντινῇ 1960, σχ. 4ον, σελ. 3. (Α.Ε. 2637).

259. Βάϊος Καναβός, *Ὁ γάμος εἰς τὸ Κηπουριὸν Γρεβενῶν*. Ἐν Κηπουριῶ 1962, σχ. 4ον, σελ. 10. (Α.Ε. 2638)

260. Χρ. Φούκας, *Ὁ γάμος ἐν Γεωργίτση Γρεβενῶν*. Γεωργίτσα 1992, σχ. 4ον, σελ. 11. (Α.Ε. 2639).

261. Ντίνος Ἀριστοτέλης, *Λαογραφικά Ἐλάτου Γρεβενῶν*. Ἐν Ἐλάτῳ 1960 καὶ 1962, σχ. 4ον, σελ. 31. (Α.Ε. 2640).

262. Κωνσταντίνα Μπάστα, *Λαογραφικά Μερσίνης Γρεβενῶν*. Ἐν Μερσίνῃ 1962, σχ. 4ον, σελ. 4. (Α.Ε. 2641).

263. Εὐάγγ. Παπανικολάου, *Λαογραφικά Μερσίνης Γρεβενῶν*. Ἐν Μερσίνῃ 1962, σχ. 4ον, σελ. 5. (Α.Ε. 2642).

264. Ἡρακλῆς Μπόζιος, *Ἱστορικὸν καὶ λαογραφικὸν ὕλικὸν τοῦ χωρίου Πόρου Γρεβενῶν*. Ἐν Πόρῳ 1960, σχ. 4ον, σελ. 24. (Α.Ε. 2643).

265. Τριαντ. Χαρισόπουλος, *Λαογραφικά Μελισσίου Γρεβενῶν*. [Μελίσσιον] 1962, σχ. 4ον, σελ. 13. (Α.Ε. 2644).

266. Κωνσταντινιά Στραγάλη, *Λαογραφικὸ ὕλικὸν Καταφυγίου Γρεβενῶν*. Ἐν Καταφυγίῳ 1960, σελ. 10. (Α.Ε. 2645).

267. Βασ. Γούσιας, *Λαογραφικά Καταφυγίου Γρεβενῶν*. Καταφύγιον, Καλλιθέα 1960 καὶ 1962, σχ. 4ον, σελ. 13. (Α.Ε. 2646).

268. Ν. Καραβίδας, *Λαογραφικὸν ὕλικὸν Μικροῦ Σειρηνίου Γρεβενῶν*. Ἐν Μικρῷ Σειρηνίῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 8 (Α.Ε. 2647).

269. Νικ. Μηναδάκης, *Λαογραφικά Μαυρονόρους Γρεβενῶν*. Ἐν Μαυρονόρῳ 1960, σχ. 4ον, σελ. 14. (Α.Ε. 2648).

270. Τηλέμαχος Παναγιωτόπουλος, *Λαογραφικά-ἱστορικά χωρίων Καλλονῆς, Ἁγίου Κοσμά καὶ Ἐκκλησίας Γρεβενῶν*. Ἐν Καλλονῇ 1962, σχ. 4ον, σελ. 82. (Α.Ε. 2649).

271. Ἀθαν. Κακαφίκας, *Ἱστορικά καὶ λαογραφικά τοῦ χωρίου Μεγάρου καὶ τῆς γύρω περιοχῆς*. Ἐν Μεγάρῳ 1960, σχ. 4ον, σελ. 84. (Α.Ε. 2650).

272. Δημήτρ. Βραζιώτης, *Λαογραφικαὶ σημειώσεις ἐκ Καλλονῆς Γρεβενῶν*. Ἐν Καλλονῇ 1960, σχ. 4ον, σελ. 5. (Α.Ε. 2651).

273. Ἰ. Πόσκας, *Ἱστορικὸν καὶ λαογραφικὸν ὕλικὸν τοῦ χωρίου Μικροῦ Σειρηνίου*. Ἐν Μικρῷ Σειρηνίῳ 1960, σχ. 4ον, σελ. 6. (Α.Ε. 2652).

274. **Κων/νος Ξηρομερίτης**, *Λαογραφικά στοιχεία τοῦ χωρίου Ἐράπη Γρεβενῶν*. Ἐν Ἐράπη 1960, σχ. 4ον, σελ. 3. (Α.Ε. 2653).

275. **Μ. Μπουραντᾶς**, *Ἱστορικὸν τοπωνυμίας τῆς βρύσης «Γιαννώτσα» Συνδένδρου*. Ἐν Συνδένδρῳ 1960, σχ. 4ον, σελ. 2. (Α.Ε. 2654).

276. **Ἄντ. Νικολόπουλος**, *Γαμήλια ἔθιμα Συνδένδρου Γρεβενῶν*. Ἐν Συνδένδρῳ 1960, σχ. 4ον, σελ. 10. (Α.Ε. 2655).

277. **Φάνης Σπυρούλης**, *Γάμος τοῦ παλαιοῦ καιροῦ εἰς τὸ χωρίον Σπήλαιον Γρεβενῶν*. [Σπήλαιον] 1962, σχ. 4ον, σελ. 16. (Α.Ε. 2656).

278. **Σπυρίδων Μπούμπας**, *Λάβδα. Ἱστορία, ἦθη καὶ ἔθιμα αὐτῆς*. Ἐν Λάβδα 1960, σχ. 4ον, σελ. 7. (Α.Ε. 2657).

279. **Ἀθανάσι. Ἰ. Στεφανῆς**, *Ἱστορία, ἦθη καὶ ἔθιμα Κηπουρειοῦ Γρεβενῶν*. [Κηπουρεῖον] 1960, σχ. 8ον, σελ. 45. (Α.Ε. 2658).

280. **Μ. Παπαστεφάνου**, *Κοινωνικὸς βίος, ἦθη καὶ ἔθιμα Ἐδέσσης-Πέλλης*. Ἐν Κάτω Λιποχωρίῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 3. (Α.Ε. 2659).

281. **Λαμπριανὸς Ἀνδρεανίδης**, *Συνήθειες γάμου εἰς Σαμάριον Ἐδέσσης*. [Σαμάριον] 1962, σχ. 4ον, σελ. 4. (Α.Ε. 2660).

282. **Φανὴ Θώδου**, *Γαμήλια ἔθιμα ἐκ Παναγίτσας Ἐδέσσης*. Ἐν Ἐδέσση 1962, σχ. 4ον, σελ. 4. (Α.Ε. 2661).

283. **Φανὴ Βαλταδώρου**, *Ἡ βάπτισις εἰς Μεσημέριον Ἐδέσσης*. Ἐν Μεσημερίῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 3. (Α.Ε. 2662).

284. **Ἰωάνν. Τσοχατζίδης**, *Ζητήματα σχετικὰ μὲ τὸν γάμον*. Ἐδεσσα 1962, σχ. 4ον, σελ. 4. (Α.Ε. 2663).

285. **Σωκράτ. Φιλιππιάδης**, *Ὁ γάμος στὴ Μαργαρίτα*. [Μαργαρίτα] 1962, σχ. 4ον, σελ. 4. (Α.Ε. 2664).

286. **Δ. Καρνάρας**, *Ἐθιμα ἀραβῶνος καὶ βαπτίσματος εἰς Σωτήρα*. [Σωτήρα] 1962, σχ. 4ον, σελ. 5. (Α.Ε. 2665).

287. **Ἰωάνν. Ἀρμενάκης**, *Ὁ γάμος εἰς Ξανθόγεια Ἐδέσσης*. Ἐν Ξανθογείοις 1962, σχ. 4ον, σελ. 4. (Α.Ε. 2666).

288. **Τρυφωνία Τουρμάνη**, *Ὁ γάμος ἐν Καρυδιᾷ Ἐδέσσης*. Ἐν Καρυδιᾷ 1962, σχ. 4ον, σελ. 4. (Α.Ε. 2667).

289. **Θεοδώρα Φαμέλου**, *Ἐθιμα γάμου εἰς τὸ χωρίον Νησίον Ἐδέσσης*. [Νησίον] 1962, σχ. 4ον, σελ. 6. (Α.Ε. 2668).

290. **Δ. Κεβρεκίδης**, *Ἀραβῶν καὶ γάμος στὸν Ἄγρα*. Ἐν Ἄγρα 1962, σχ. 4ον, σελ. 7. (Α.Ε. 2669).

291. Ἰωάνν. Χαραλαμπίδης, *Ὁ γάμος τῶν ἐκ Καρὰ Νιτὰγ (Μαυροβούριον) Μ. Ἀσίας κατοίκων Πετραίας*. Ἐν Πετραίᾳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 3. (Α.Ε. 2670),

292. Διον. Γραμμενόπουλος, *Ὁ γάμος ἐν Ριζῶ*. Ἐν Ριζῶ 1962, σχ. 4ον, σελ. 4. (Α.Ε. 2671).

293. Ἐμμ. Πολυχροσιάδης, *Ὁ γάμος ἐν Προαστίῳ*. Ἐν Προαστίῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 8. (Α.Ε. 2672).

294. Μαρία Γιόνδη, *Ὁ γάμος παρὰ τοῖς Ποντίοις Λουτροχωρίου*. Ἐν Λουτροχωρίῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 32. (Α.Ε. 2673).

295. Φωτεινὴ Καψάλα, *Ἔθιμα γάμου κατοίκων Ἀρσενίου (προσφ. ἐκ Καρὰ Νιτὰγ Μ. Ἀσίας)*. Ἐν Ἀρσενίῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 18. (Α.Ε. 2674).

296. Ἑλένη Σταματίου, *Λαογραφικὸν ὑλικὸν Πετραίας Ἐδέσσης*. [Πετραία] 1962, σχ. 4ον, σελ. 10. (Α.Ε. 2675).

297. Χ. Καρβουνιάρη, *Τὰ ἦθη τοῦ γάμου ἐν Μεσημερίῳ*. Ἐν Μεσημερίῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 4. (Α.Ε. 2676).

298. Δημ. Βαλαβάνης καὶ Σ. Καραβοκύρης, *Ἡ τελευταία ἐν Ἀρνίση Ἐδέσσης*. Ἐν Ἀρνίση 1962, σχ. 4ον, σελ. 8. (2677).

299. Τρυφωνία Μάϊνου, *Λαογραφικὸν ὑλικὸν ἐκ Πλατάνης Ἐδέσσης*. [Πλατάνη] 1962, σχ. 4ον, σελ. 9. (Α.Ε. 2678).

300. Ξανθούλα Ἀναγνώστου, *Ἔθιμα γάμου καὶ τελευταίας ἐν Ἄνω καὶ Κάτω Γραμματικῶ Ἐδέσσης*. [Ἄνω καὶ Κάτω Γραμματικὸν] 1962, σχ. 4ον, σελ. 10. (Α.Ε. 2679).

301. Κυριάκος Στεφανίδης, Γεωργία Μαλλιαροῦ, *Ὁ γάμος στὴν Περαία*. Ἐν Περαίᾳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 5. (Α.Ε. 2680).

302. Γεώργ. Μυσιρλιάδης, *Ὁ γάμος ἐν Κάτω Λιποχωρίῳ Ἐδέσσης*. [Κάτω Λιποχώριον] 1962, σχ. 4ον, σελ. 5. (Α.Ε. 2681).

303. Ε. Ὁρολογᾶ, *Ὁ γάμος ἐν Σωτήρᾳ Ἐδέσσης*. Ἐν Σωτήρᾳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 3. (Α.Ε. 2682).

304. Εὐστάθ. Τερζίδης, *Τὰ ἔθιμα τοῦ γάμου τῶν Ἑλληνοποντίων Κανκᾶσου ἐν Πλευρώματι*. Ἐν Πλευρώματι 1962, σχ. 4ον, σελ. 13. (Α.Ε. 2683).

305. Ἀπόστ. Σιώψης, *Ὁ γάμος τῶν Ποντίων προσφύγων Λουτροχωρίου*. Λουτροχώρι 1962, σχ. 4ον, σελ. 10. (Α.Ε. 2684).

306. Κων/νος Ἀνδρεάδης, *Λαογραφικὰ προσφύγων ἐκ Πόντου Ἀρσενίου Ἐδέσσης*. Ἐν Ἀρσενίῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 8. (Α.Ε. 2685).

307. Γ. Καραγιάννης, *Ὁ ἀρραβὼν καὶ ὁ γάμος Κερασεῶν Ἐδέσσης*. Ἐν Κερασεῖαις 1962, σχ. 4ον, σελ. 4. (Α.Ε. 2686).

308. Δόμνα Καπλάνη, *Ὁ γάμος καὶ ὁ ἀρραβὼν Βρυτιῶν Ἐδέσσης*. Ἐν Βρυτιοῖς 1962, σχ. 4ον, σελ. 6. (Α.Ε. 2687).

309. Ἀσπασία Δελενίκου, *Ἡ βάπτισις στὸ Κάτω Λιποχώριον Ἐδέσσης*. [Κάτω Λιποχώριον] 1962, σχ. 4ον, σελ. 3. (Α.Ε. 2688).

310. Δευκαλίων Ἀλεξιάκης, *Ὁ γάμος εἰς τὴν δυτ. Μακεδονίαν καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὸ χωρίον Ἅγιος Κοσμάς Γρεβενῶν*. Ἐν Σεβαστιανοῖς 1962, σχ. 4ον, σελ. 3. (Α.Ε. 2689).

311. Ἐλένη Ἀλεξίου, *Ἡθὴ καὶ ἔθιμα Ἁγίου Ἀχιλλείου Πρεσπῶν*. [Ἅγιος Ἀχίλλειος] 1962, σχ. 4ον, σελ. 9. (Α.Ε. 2690).

312. Ἀλέξ. Χαραλαμπόπουλος, *Ἔθιμα λαϊκῆς λατρείας ἐκ Δροσιᾶς Ἐδέσσης*. Ἐν Δροσιᾷ 1962, σχ. 4ον, σελ. 7. (Α.Ε. 2691).

313. Ἰω. Χαραλάμπους, *Αἱ πανηγύρεις τοῦ χωρίου Μεσημερίου*. Ἐν Μεσημερίῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 7. (Α.Ε. 2692).

314. Χρ. Ζοῦμπος, *Λαογραφικὰ Ἀρσενίου*. Ἐν Ἀρσενίῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 6. (Α.Ε. 2693).

315. Φ. Βογδάνου, *Τὰ κάλαντα στὸ χωριὸ Ἄγρα*. Ἐν Ἄγρα 1962, σχ. 4ον, σελ. 3. (Α.Ε. 2694).

316. Π. Πανταγγέλου, *Τὸ πανηγύρι τοῦ χωριοῦ Ἄγρα*. Ἐν Ἄγρα 1962, σχ. 4ον, σελ. 3. (Α.Ε. 2695).

317. Εὐθυμία Πασσαλῆ, *Ἔθιμα λατρείας τοῦ χωρίου Λύκοι Ἐδέσσης*. Ἐν Λύκοις 1962, σχ. 4ον, σελ. 5. (Α.Ε. 2696).

318. Εἰρήνη Γιαννούση, *Λαογραφικὰ Ριζαρίου*. Ἐδεσσα 1962, σχ. 4ον, σελ. 2. (Α.Ε. 2697).

319. Μυροφόρα Ἀποικίδου, *Λατρευτικὰ ἔθιμα ἐκ Ξανθογείων*. Ἐν Ξανθογείοις 1962, σχ. 4ον, σελ. 6. (Α.Ε. 2698).

320. Εὐαγγελία Μπαγγέα, *Λατρευτικὰ ἔθιμα ἐκ Μεσημερίου*. [Μεσημέριον] 1962, σχ. 4ον, σελ. 8. (Α.Ε. 2699).

321. Καλυψὼ Λιάκου, *Παραμύθια ἐκ Φλαμουριάς*. Φλαμουριά 1962, σχ. 4ον, σελ. 8. (Α.Ε. 2700)

322. Ἀναστ. Βαλταδῶρος, *Παραμύθια ἐκ τοῦ Ἐκκλησιοχωρίου Ἐδέσσης*. [Ἐκκλησιοχώριον] 1962, σχ. 4ον, σελ. 8. (Α.Ε. 2701).

323. **Καλλ. Σαμαρά**, *ᾠσματα ἐκ Φλαμουριάς*, Ἐν Φλαμουριά 1962, σχ. 4ον, σελ. 4. (Α.Ε. 2702).

324. **Ἀναστ. Τσίγκρος**, *Δημοτικά τραγούδια ἐκ Φλαμουριάς*. Φλαμουριά 1962, σχ. 4ον, σελ. 3. (Α.Ε. 2703).

325. **Εὐάγγελος Τάτσης**, *Ἡπειρωτικά δημοτικά τραγούδια*. [Παναγίτσα] 1962, σχ. 4ον, σελ. 4. (Α.Ε. 2704).

326. **Ἄννα Νικολάου**, *Τὸ Ποντιακὸ τραγούδι ἐκ Λουτροχωρίου*. Ἐν Λουτροχωρίῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 20. (Α.Ε. 2705).

327. **Ἀναστ. Κριτσόβαλη**, *ᾠσματα ἐκ Ξανθογείων*. Ἐν Ξανθογείοις, 1962, σχ. 4ον, σελ. 4. (Α.Ε. 2706).

328. **Ράλλη**, *Λαογραφικὰ Πλατάνης*. Ἐν Πλατάνη 1962, σχ. 4ον, σελ. 5. (Α.Ε. 2707).

329. **Ἰωάννα Παπαχαράλαμπος**, *Λαογραφικὰ Σεβαστιανῶν*. Ἐν Σεβαστιανοῖς 1962, σχ. 4ον, σελ. 20. (Α.Ε. 2708).

330. **Βασιλικὴ Τάκη**, *Λαογραφικὰ Κερασεῶν Ἐδέσσης*. Ἐν Κερασεαίς 1962, σχ. 4ον, σελ. 5. (Α.Ε. 2709).

331. **Ἐλένη Τζαβάρα**, *Λαογραφικὰ Σκύδρας Ἐδέσσης*. Ἐν Σκύδρα 1962, σχ. 4ον, σελ. 10. (Α.Ε. 2710).

332. **Κατίνα Ἀντωνιάδου**, *Λαογραφικὰ στοιχεῖα ἐξ Ἀρσενίου Ἐδέσσης*. Ἐν Ἀρσενίῳ 1962, σχ. 4ον, σελ. 4. (Α.Ε. 2711).

333. **Ἡρακλ. Νικολαΐδης**, *Γενικὰ περὶ Ποντιακῆς διαλέκτου*, Νησίον Ἐδέσσης 1962, σχ. 4ον, σελ. 8. (Α.Ε. 2712).

334. **Ἀπ. Μ. Σιώψης**, *Παλαιὰ κειμήλια ἱερῶν ναῶν Λουτροχωρίου*. Λουτροχώριον 1962, σχ. 4ον, σελ. 4. (Α.Ε. 2713).

335. **Ἐλένη Γιαννούλτση**, *Συλλογὴ ἱστορικολαογραφικοῦ ὕλικου ἐκ Σεβαστιανῶν*. [Σεβαστιανὰ] 1962, σχ. 4ον, σελ. 7. (Α.Ε. 2714).

336. **Ἡλίας Παπαδόπουλος**, *Ἡ ἐνδυμασία Ἀνθρακιάς*. [Ἀνθρακιά] 1962, σχ. 4ον, σελ. 2. (Α.Ε. 2715).

337. **Στ. Μπέζας**, *Δημοτικά τραγούδια Κάστρου Γρεβενῶν*. Ἐν Κάστρῳ 1960, σχ. 4ον, σελ. 11. (Α.Ε. 2716)

338. **Χρ. Βαταλάχος**, *Λαογραφικὰ Καλαμιτίου-Σπηλαίου Γρεβενῶν*. [Καλαμίτιον-Σπήλαιον] 1960, σχ. 4ον, σελ. 17. (Α.Ε. 2717).

339. **Φ. Στρατοπούλου**, *Ἐθιμα γάμου ἐκ Ροδιάς Γρεβενῶν*. Ἐν Ροδιᾷ 1960, σχ. 4ον, σελ. 4. (Α.Ε. 2718).

340. **Ί. Ν. Πουλῆς**, *Λαογραφικά Νησίου*. Ἐν Νησίῳ 1960, σχ. 4ον, σελ. 3. (Α.Ε. 2719).

341. **Γ. Σταθόπουλος**, *Λαογραφικά Ἀμυγδαλεῶν Γρεβενῶν*. Ἐν Ἀμυγδαλέαις 1960, σχ. 4ον, σελ. 9. (Α.Ε. 2720).

342. **Γ. Βρούσιος**, *Λαογραφικά Καταφυγίου Γρεβενῶν*. Ἐν Καταφυγίῳ 1960, σχ. 4ον, σελ. 2. (Α.Ε. 2721).

343. **Μιλτ. Παπαδογούλας**, *Λαογραφικά Γριᾶς Γρεβενῶν*. [Γριᾶ] 1962, σχ. 4ον, σελ. 11. (Α.Ε. 2722).

344. **Νικ. Λούκας**, *Ἀρραβῶν καὶ γάμος Μανραναίων Γρεβενῶν*. Ἐν Μανραναίοις 1960, σχ. 4ον, σελ. 10. (Α.Ε. 2723).

345. **Ἐ. Γιαννακόπουλος**, *Ἱστορία, θρῦλοι, παραδόσεις τοῦ χωρίου Τρικοκκιᾶς*. Ἐν Τρικοκκιᾷ 1960, σχ. 4ον, σελ. 5. (Α.Ε. 2724).

346. **Γεώργ. Τζιμογιάννης**, *Λαογραφικά Ἀγάπης*. Ἐν Ἀγάπῃ 1960, σχ. 4ον, σελ. 13-20. (Α.Ε. 2725).

347. *Λαογραφικὸ ὕλικὸ περιοχῆς Καρπεροῦ*. Ἐν Καρπεροῦ 1960, σχ. 4ον, σελ. 17. (Α.Ε. 2726).

348. *Λαογραφικὸν ὕλικὸν ἐξ Ἀγίου Γεωργίου Ἰτέας, Κιβωτοῦ, Κοσματίου, Μικροκλεισοῦρας, Μοναχιτίου, Ὀροπεδίου, Παγοράματος, Πυλωρῶν, Σταυροῦ καὶ Τριφυλλίου Γρεβενῶν*, 1962, σχ. 4ον, σελ. 100. (Α.Ε. 2727).

349. **Κ. Κώνστας**, *Α΄. Τραγούδια καὶ σκοποὶ τῆς περιοχῆς Μεσολογγίου ἀντυγραφέντα ἐκ ταινίας μαγνητοφώνου τοῦ Θ. Γεωργοπούλου*. Ἐν Ἀθήναις 1962, σχ. 8ον, σελ. 10. (Α.Ε. 2728).

350. **Μαρία Βούρου**, *Β΄. Δημοτικὰ τραγούδια συγκροτήματος Σ. Καρᾶ, ἠχογραφηθέντα ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Ἑλληνο-αμερικανικῆς Ἑνώσεως*. Ἐν Ἀθήναις 1962, σχ. 8ον, σελ. 11-31. (Α.Ε. 2728).

351. **Σπ. Δ. Περιστέρης καὶ Στάθης Σταθάκης**, *Ἀσματα ἐκ Κοσμᾶ Κυνουρίας καὶ Βροντιαμᾶ Σπάρτης ἠχογραφηθέντα ἐν τῷ Λαογρ. Ἀρχεῖῳ τὸν Μάρτιον τοῦ 1962*, σχ. 8ον μέγα, σελ. 56. (Α.Ε. 2729).

352. **Χριστόφ. Χ. Κουῦβδος**, *Λαογραφικὴ συλλογὴ ἀπὸ τῆς Ράχης Ἰκαρίας. Καρὲς Ραχῶν Ἰκαρίας* 1962, σχ. 8ον, σελ. 22. (Α.Ε. 2730).

353. **Κων/νος Παπαμιχαήλ**, 1) *Παράρτημα Ἱστορίας Λελόβου*. Ἐν Θεσπρωτικῷ Πρεβέζης 1962, σχ. 8ον, σελ. 39. 2) *Ἱστορία ἀρχ. Ἠπείρου καὶ τῶν βασιλέων τῆς*, 1963, σχ. 8ον, σελ. 56. (Α.Ε. 2731).

Β'. ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1963

354. Ἐλπινίκη Σταμούλη - Σαραντῆ, *Σύμμεικτα λαογραφικά*. [Ἀθήναι] 1962, σχ. 4ον, σελ. 10. (Α.Ε. 2732).

355. Ἐλπινίκη Σταμούλη - Σαραντῆ, *Λαογραφικά Σύμμεικτα*. [Ἀθήναι] 1963, σχ. 4ον, σελ. 21. (Α.Ε. 2733).

356. Τάσος Παπαποστόλου, *Τὰ λαογραφικά τῆς Εὐβοίας*. [Εὐβοια] 1961, σχ. 4ον, σελ. 74. (Α.Ε. 2734).

357. Γεώργ. Λαγωνίκας, *Συλλογὴ λαϊκῶν τραγουδιῶν ἐξ Ἰκαρίας*. Χριστὸς Ραχῶν Ἰκαρίας 1963, σχ. 4ον, σελ. 34. (Α.Ε. 2735).

358. Ἐμμαν. Δρεπανιάς, *Λαογραφικά Λακωνίας*. Ἀθήναι 1963, σχ. 4ον, σελ. 7. (Α.Ε. 2736).

359. Πέτρο. Ἀνανιάδης, *Ἡ Γαλάτεια. Γεωγραφικά, ἱστορικά καὶ λαογραφικά στοιχεῖα τοῦ χωριοῦ*. Γαλάτεια Κοζάνης 1960, σχ. 4ον, σελ. 48. (Α.Ε. 2737).

360. Βασιλικὴ Θεοδωροπούλου, *Πατριδογνωστικὸ λαογραφικὸ-ἱστορικὸ ὄλικὸ τοῦ χωρίου Νυμφόπειτρας Λαγκαδᾶ*. Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1962, σχ. 4ον, σελ. 51. (Α.Ε. 2738).

361. Γεώργ. Κολιός, *Συλλογὴ λαογραφικοῦ ὄλικοῦ περιφερείας Ἀσου Προβέζης*. Ἐν Ἀγίοις Ἀποστόλοις 1963, σχ. 4ον, σελ. 95. (Α.Ε. 2739).

362. Βασίλ. Παυλίδης, *Α'. Παροιμίαι καὶ λαϊκὰ ρητὰ στὴν περιοχὴ Παραμυθιάς. Β'. Μέτρα καὶ σταθμὰ στὴν περιοχὴ Παραμυθιάς*. Ἐν Ραχουλίῳ 1958, σχ. 4ον, σελ. 100. (Α.Ε. 2740).

363. Διαλεχτὴ Ζευγώλη-Γλέζου, *Παροιμίαι ἐκ Δημητσάνης*. [Ἐν Ἀθήναις] 1963, σχ. 4ον, σελ. 2. (Α.Ε. 2741).

364. Γεώργ. Κ. Σπυριδάκης, *Περιγραφή τῆς τελετῆς τῶν Ἀναστεναρίων εἰς Ἀγίαν Ἐλένην Σεροῶν*. Ἀγία Ἐλένη Σεροῶν 1963, σχ. 4ον, σελ. 17. (Α.Ε. 2742).

365. Παρασκευὴ Φασουλά, *Λαογραφικά ἐξ Ἀγίας Ἐλένης Σεροῶν*. Ἐν Ἀγία Ἐλένη 1963, σχ. 4ον, σελ. 8. (Α.Ε. 2743).

366. Ἄννα Ἰ. Παπαμιχαήλ, *Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς χωρίον Γιάλτρα Εὐβοίας*. Γιάλτρα 1963, σχ. 8ον, σελ. 368. (Α.Ε. 2744).

367. Ἄννα Ἰ. Παπαμιχαήλ, *Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Εὐβοίαν (χωρία: Αἰδηψός, Πολύλοφος, Ἥλια, Λιχάς, Γιάλτρα, Ἀγ. Νικόλαος)*, 1963, σχ. 8ον, σελ. 567. (Α.Ε. 2745).

368. Ἄννα Ἰ. Παπαμιχαήλ, *Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Τίρναβον Θεσσαλίας*. Τίρναβος 1963, σχ. 8ον, σελ. 565. (Α.Ε. 2746).
369. Εὐάγγ. Βλ. Ντόκας, *Λαογραφικὰ Παλαιοχωρίου Σιράκου Ἰωαννίνων*. Ἐν Καστανοφύτῳ 1963, σχ. 4ον, σελ. 37. (Α.Ε. 2747).
370. Κωνστ. Θ. Ἰωαννίδης, *Λαογραφικὰ τοῦ χωρίου Κωσιάνας Θεσπρωτίας*. Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1963, σχ. 4ον, σελ. 342. (Α.Ε. 2748).
371. Ἀνδρέας Στεφόπουλος, *Λαογραφικὰ κοινότητος Ἀνθοχωρίου Μετσόβου*, Ἰωάννινα 1963, σχ. 4ον, σελ. 11. (Α.Ε. 2749).
372. Γ. Ἀ. Χαλαζιάς, *Ρουμελιώτικες χαρῆς καὶ λύπες. Λαογραφία*. Ἀθήναι 1963, σχ. 4ον, σελ. 166. (Α.Ε. 2750).
373. Ἐλπινίκη Σταμούλη-Σαραντῆ, *Λαογραφικὰ Σύμμεικτα ἐκ διαφόρων τόπων*. [Ἀθήναι] 1963, σχ. 4ον, σελ. 59. (Α.Ε. 2751).
374. Θεόδ. Θεοδωρίδης, *Φαρασιώτικα τραγούδια καὶ χοροὶ*. [Ἀθήναι] 1962, σχ. 8ον, σελ. 61. (Α.Ε. 2752).
375. Δημήτρ. Β. Οἰκονομίδης, *Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὰ χωρία τοῦ Κεντρικοῦ Ζαγορίου*. Κεντρικὸν Ζαγόριον 1963, σχ. 8ον, σελ. 606. (Α.Ε. 2753).
376. Λ. Κοκολιός, *Λαογραφικὰ ἐκ Κύπρου*, Κύπρος 1963, σχ. 8ον, σελ. 18. (Α.Ε. 2754).
377. Δημήτρ. Φούρλας, *Λαογραφικὰ ἀπὸ τὸ Νεοχώρι Ναυπακτίας*, Νεοχώριον 1963, σχ. 4ον, σελ. 44. (Α.Ε. 2755).
378. Βασ. Παυλίδης, *Ἡ τοπικὴ αὐτοδιοίκησις στὴν περιοχὴ Παραμυθίας*. Ἀθήναι 1963, σχ. 8ον, σελ. 45. (Α.Ε. 2756).
379. Πέτρος Π. Πετρῆς, *Δημοτικὰ τραγούδια Λιγουριοῦ Ναυπλίας*. [Ἀθήναι] 1963, σχ. 8ον, σελ. 24. (Α.Ε. 2757).
380. Γεώργ. Κ. Σπυριδάκης, *Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Κίμωλον*. Κίμωλος 1963, σχ. 8ον, σελ. 452. (Α.Ε. 2758).
381. Σπύρος Περιστέρης, Σταῦρ. Καρακάσης, *Ἄσματα ἀπὸ τὸ χωρίον Καινούργιο Ἀργιτίου*. Ἀθήναι 1963, σχ. 8ον, σελ. 8. (Α.Ε. 2759).
382. Σταῦρος Καρακάσης, *Τραγούδια ἐκ Σκύρου*. Ἀθήναι 1963, σχ. 8ον, σελ. 9. (Α.Ε. 2760).
383. Γεώργ. Ν. Αἰκατερινίδης, *Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς χωρία τοῦ Νομοῦ Σερρών*, 1963, σχ. 8ον, σελ. 516. (Α.Ε. 2761).
384. Γεώργ. Ν. Αἰκατερινίδης, *Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὰ χωρία Μικρὸ Σούλι, Ἐλαιῶνα, Κορμίστα, Ἀλιστράτη Σερρών*, 1963, σχ. 8ον, σελ. 339. (Α.Ε. 2762).

385. Γεώργ. Ν. Αϊκατερινίδης, *Λαογραφική αποστολή εις Νιγρίταν, ΕύκαρπIAN, Σιτοχώρι και Χαρωπὸν Σεροῶν*, 1963, σχ. 8ον, σελ. 406. (Α.Ε. 2763).

386. Στέφ. Ἡμελλος, *Λαογραφική αποστολή εις Ἀμοργόν*. Ἀμοργός 1963, σχ. 8ον, σελ. 460. (Α.Ε. 2764).

387. Σταῦρος Καρακάσης, *Μουσική αποστολή εις Λέσβον*. Λέσβος 1963, σχ. 8ον, σελ. 443. (Α.Ε. 2765).

388. Ἄννα Ἰ. Παπαμιχαήλ, *Λαογραφική αποστολή εις Θεσσαλίαν (Ἐπαρχία Ἐλασσόνοσ)*, 1963, σχ. 8ον, σελ. 790. (Α.Ε. 2766).

389. Ἄννα Ἰ. Παπαμιχαήλ, *Λαογραφική αποστολή εις Θεσσαλίαν*. Ἐπαρχία Ἀγιάσ 1963, σχ. 8ον, σελ. 623. (Α.Ε. 2767).

390. Βασίλ. Παυλίδης, *Κοινωνικὲσ σχέσεισ*. Ἐθιμοτυπία ὀνομαστικῶν ἑορτῶν καὶ χωριανικῶν πανηγυριῶν στὴν περιοχὴ Παραμυθίασ, Ἀθῆναι 1963, σχ. 8ον, σελ. 31. (Α.Ε. 2768).

391. Ἐλπινίκη Σταμούλη - Σαραντῆ, *Λαογραφικὰ Σύμμεικτα*. Ἀθῆναι 1963, σχ. 4ον, σελ. 19. (Α.Ε. 2769).

392. Γεώργ. Κ. Σπυριδάκης, *Ἐθιμον τῆσ παραμονῆσ τῆσ Πρωτομαγιάσ εις Μέγαρα*. Μέγαρα 1963, σχ. 4ον, σελ. 5. (Α.Ε. 2770).

393. Δ. Β. Οἰκονομίδης - Σπ. Περιστέρησ, *Λαογραφικὴ συλλογὴ καὶ ἠχογράφησισ ἀσμάτων ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρα Γκικοδήμα ἐκ Πήλιουρησ Χιμάρασ*. Ἀθῆναι 1963, σχ. 8ον, σελ. 25. (Α.Ε. 2771).

394. Σπ. Περιστέρησ - Στ. Καρακάσησ, *Τραγούδια καὶ χοροὶ Καρπάθου ἠχογραφηθέντα ἐν τῷ Λαογραφικῷ Ἀρχείῳ*. Ἀθῆναι 1963, σχ. 8ον, σελ. 17. (Α.Ε. 2772).

395. Ἰάκωβος Ἡλίας, *Ὁ Παναγῆσ στὰ Μέγαρα. Στὸν ἐθνικό μας ἥρωα τὸν Γρίβα Διγενή. Στίχοι (γιὰ τὸ κίνημα τῆσ 1ησ Μαρτίου 1935)*, Ἀθῆναι 1963, σχ. 4ον, σελ. 10. (Α.Ε. 2773).

396. Εἰρήνη Οὐσταγιαννάκη-Ταχατάκη, *Συλλογὴ λαογραφικῆσ ὕλησ ἐξ Ἀνω Ἀρχανῶν Κρήτησ*. Ἐν Ἀρχάναισ 1963, σχ. 4ον, σελ. 212. (Α.Ε. 2774).

397. Ἡλίας Κ. Σαμαράσ, *Λαογραφία Κλειστοῦ Εὐρονταρίασ*. Ἀθῆναι 1963, σχ. 4ον, σελ. 130. (Α.Ε. 2775).

398. Πατρικία Γκέτς, Σπ. Περιστέρησ, *Τραγούδια, μοιρολόγια καὶ χοροὶ ἀπὸ τὴν Ἀπείρανθο τῆσ Νάξου*. Ἀθῆναι 1963, σχ. 8ον, σελ. 35. (Α.Ε. 2776).

399. Γεώργ. Χρ. Παγώνησ, *Λαογραφικὰ τῆσ Μήλου*. Μῆλοσ 1963, σχ. 4ον, σελ. 372. (Α.Ε. 2777).

400. Τάσος Παπαποστόλου, *Τὰ λαογραφικὰ τῆς Εὐβοίας*. Χαλκίδα 1963, σχ. 4ον, σελ. 19. (Α.Ε. 2778).

401. Γεώργ. Ν. Αίκατερινίδης, *Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς χωρία τοῦ νομοῦ Σερρών*, 1963, σχ. 8ον, σελ. 390. (Α.Ε. 2779).

402. Ἄννα Ἰ. Παπαμιχαήλ, *Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Καρδίτσαν*, 1963, σχ. 8ον, σελ. 613. (Α.Ε. 2780).

ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ ΤΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1962 ΚΑΙ 1963

(EXPOSÉS SUR L'ACTIVITÉ DES ARCHIVES DE FOLKLORE PENDANT LES ANNÉES 1962-1963)

Α'. ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1962

Τὸ ἔργον τοῦ Λαογρ. Ἀρχείου κατὰ τὸ ἔτος 1962 διεξήχθη διὰ τοῦ κάτωθι προσωπικοῦ: 1) τοῦ Γ. Κ. Σπυριδάκη, διευθυντοῦ. 2) τοῦ συντάκτου Δημ. Οἰκονομίδου καὶ τοῦ συντ. μουσικοῦ Σπυρ. Περιστέρη. Εἰς τὸ Ἐπιστημονικὸν προσωπικὸν προσετέθησαν α) ὁ συντάκτης Κωνστ. Ρωμαῖος ἀπὸ τῆς 1 Ἰουνίου ἐκ μετατάξεως ἐκ τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσης καὶ ὁ Στέφ. Ἡμελλος, διορισθεὶς ὡς μόνιμος συντάκτης ἀπὸ τῆς 23 Ὀκτωβρίου, μέχρι τότε ὑπηρετῶν ἐπὶ συμβάσει. 3) τοῦ ἐκτάκτου μουσικοῦ Σταύρου Καρακάση. 4) τῶν γραφέων Γρηγ. Δημητροπούλου καὶ Ἐλευθερίας Δήμου Παπαδοπούλου καὶ 5) τῶν ἐπὶ συμβάσει γραφέων: Εὐφροσύνης Καλαβρουζιώτου καὶ Ἀλίκης Γιαννοπούλου.

Α'. Συλλογὴ λαογραφικῆς καὶ μουσικῆς ὕλης.

1. Εἰς τὸ Ἀρχεῖον εἰσῆχθη νέα λαογραφικὴ ὕλη εἰς 337 χειρογράφους συλλογὰς ἐκ σελ. 6327 (ἀρ. εἰσαγ. 2395-2731). Ἐκ τῶν συλλογῶν τούτων 307 ἀπεστάλησαν ὑπὸ λειτουργῶν τῆς Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως καὶ 14 ὑπὸ ἄλλων ἀσχολουμένων εἰς τὴν περισυλλογὴν λαογραφικῆς ὕλης.

Τρεῖς (3) συλλογαὶ ἐκ σελ. 1224 προῆλθον ἐκ τοῦ εἰδικοῦ προγράμματος λαογραφικῆς ἐρεῦνης (συστηματικὴ περισυλλογὴ λαογραφικῆς ὕλης), ἐκτελουμένου εἰς τὸ Λαογρ. Ἀρχεῖον ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ αὐτοῦ κ. Γ. Κ. Σπυριδάκη ἀπὸ τῆς 1 Ἰουλίου ἐ.ἔ. μὲ συνεργάτιν αὐτοῦ τὴν φιλόλογον Ἄνναν Παπαμιχαήλ διὰ τῆς οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως τοῦ Βασιλικοῦ Ἰδρυμάτος Ἐρευνῶν. Ἐντὸς τοῦ προγράμματος τούτου ἐγένετο ἔρευνα εἰς τὰς νήσους Σύμην καὶ Χίον. Αἱ ὑπόλοιποι 7 συλλογαὶ προέρχονται ἐκ τῶν λαογραφικῶν καὶ μουσικῶν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐρευνητικῶν ἀποστολῶν τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Λ.Α., ἧτοι: α) τοῦ Δ/ντοῦ Γ. Κ. Σπυριδάκη εἰς Ἰκαρίαν ἀπὸ 13-31 Ἰουλ. (βλ. ἄνωτ., σ. 230-245). β) τοῦ συντ. Δημ. Β. Οἰκονομίδου εἰς τὴν περιοχὴν Ζαγορίου Ἠπείρου ἀπὸ 7 Ἰουλ. 6 Αὐγ. (βλ. ἄνωτ., σ. 245-259). γ) τοῦ συντ. Κωνστ. Ρωμαίου ἀπὸ 4-23 Σεπτ-

εἰς τὸ χωρίον Κοντοβάζαιναν Ἀρκαδίας (βλ. ἄνωτ., σ. 259-273). δ) τοῦ μουσικοῦ Σπυρ. Περιστέρη εἰς περιοχὰς τοῦ νομοῦ Εὐρυτανίας ἀπὸ 4 Ἰουλ.-4 Αὐγ. (βλ. ἄνωτ., σ. 288-303). ε) τοῦ ἐπι-συμβ. μουσικοῦ Στ. Καρακάση εἰς Χίον ἀπὸ 24 Αὐγ.-13 Σεπτ. (βλ. ἄνωτ., σ. 273-287). στ) τοῦ Γ. Κ. Σπυριδάκη καὶ Σπυρ. Περιστέρη εἰς Μέγαρα (1-2 Ἰουλ.).

2. Εἰς τὴν Ἐθνικὴν Μουσικὴν Συλλογὴν εἰσῆχθησαν 994 ἠχογραφήσεις δημώδους μουσικῆς ὕλης (ᾠσμάτων καὶ λαϊκῶν χορῶν), πρὸς δὲ καὶ 84 ἠχογραφήσεις ἄλλης λαογραφικῆς ὕλης (παραμυθιῶν κλπ.).

Ἡ ἠχογραφηθεῖσα, ὡς ἄνω, μουσικὴ προέρχεται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν ὡς ἄνω ἀποστολῶν τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Ἀρχείου, ἦτοι 65 ἠχογραφήσεις ἐκ Μεγάρων, 54 ἐξ Ἰκαρίας, 52 ἐκ Δυτ. Ζαγορίου, 289 ἐξ Εὐρυτανίας, 82 ἐκ τῆς Βορειοδυτικῆς Ἀρκαδίας (Κοντοβάζαινα), 198 ἐκ Χίου καὶ 75 ἐκ Σύμης. Πρὸς τούτοις ἐγένοντο ἔτι 114 ἠχογραφήσεις ἐν τῷ Λαογρ. Ἀρχεῖῳ, ἦτοι 48 ἐκ τοῦ κ. Σταθάτου ἐκ Βρονταμᾶ Σπάρτης, 44 ἐκ τοῦ ἱερέως Θεοδ. Παπαθεοδωρίδη (ἐκ Φαράσων Καππαδοκίας), 22 ἐκ τοῦ κ. Κώνστα (ἐκ Γουριᾶς Μεσολογγίου) καὶ 83 ἠχογραφήσεις ποικίλης λαογραφικῆς ὕλης.

Ἡ Δισκοθήκη τῆς Μουσικῆς Συλλογῆς ἐπλουτίσθη διὰ 66 δίσκων ἐξ ἀγορᾶς.

3. Ἐντὸς τοῦ προγράμματος τοῦ καταρτισμοῦ εἰδικοῦ Κινηματογραφικοῦ Ἀρχείου λαογραφικῶν θεμάτων ἐξετελέσθη κατὰ τὸ θέρος ἐν Λευκάδι ὑπὸ τοῦ Δ/ντοῦ Γ. Κ. Σπυριδάκη ἡ πρώτη ταινία 30 μέτρ. τῶν 16 mm μὲ θέματα: α) τὸ ἔθιμον εἰς Λευκάδα τῆς παρασκευῆς τῶν προζυμιῶν τοῦ γάμου· β) λαϊκοὶ χοροὶ τῆς Λευκάδος.

Β'. Ἀποδελτίωσις καὶ ἀρχειακὴ κατάταξις

1. Ἐκ χειρογράφων συλλογῶν καὶ ἐντύπων ἀπεδελτιώθη διὰ τῶν γραφῶν ποικίλη λαογραφικὴ ὕλη, ἦτοι ᾠσματα 1715, δίστιχα 58, δημ. παραδόσεις 544, παραμύθια 93, αἰνίγμ. 152, παροιμ. 1327, εὐχαι 58 καὶ ἄλλη ὕλη εἰς δελτία 2715, ἀναφερομένη εἰς τὴν λαϊκὴν λατρείαν, εἰς δεισιδαίμονας δοξασίας, εἰς τὴν μαγείαν, τὴν μαντικὴν, τὴν ἀστρολογίαν, τὴν δημώδη ἰατρικὴν κλπ.

2. Κατόπιν σχετικῆς ἐπεξεργασίας κατετάχθησαν ἀρχειακῶς ὑπὸ τοῦ συντ. Κ. Ρωμαίου 541 ᾠσματα.

Εἰς τὸ τμήμα τῆς Ἐθνικῆς Μουσικῆς Συλλογῆς ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Σπ. Περιστέρη ἡ καταγραφή ἐκ ταινιῶν μαγνητοφώνου τῆς μουσικῆς 17 δημῶδων ᾠσμάτων, πρὸς δὲ συνεχίσθη ὑπὸ τούτου καὶ τοῦ ἐκτ. μουσ. Στ. Καρακάση ἡ καταγραφή τῶν

στοιχείων ἠχογραφήσεως νέας μουσικῆς ὕλης εἰς τὸ σχετικὸν Βιβλίον Εἰσαγωγῆς (ἀρ. 6299-7268).

Γ'. Δημοσιεύματα

1. Ἐκ τοῦ περιορισμένου εἰς ἀριθμὸν ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ, ἦτοι τοῦ Διευθυντοῦ, τριῶν συντακτῶν φιλολόγων καὶ 2 συντ. μουσικῶν, ὁ Δ/ντῆς Γ. Κ. Σπυριδάκης ἠσχολήθη εἰδικῶς εἰς τὴν τελικὴν ἐπεξεργασίαν τῶν κειμένων διὰ τὰ ὑπὸ ἐκτύπωσιν δημοσιεύματα: 1) Ἑλληνικὰ Δημοτικὰ Τραγούδια (Ἐκλογή), τόμ. Α' καὶ 2) Μουσικὴ Ἐκλογή, ἐν συνεργασίᾳ μὲ τοὺς συντ. φιλολόγους Δημ. Οἰκονομίδη καὶ Στέφ. Ἡμελλον, οἵτινες ἠσχολήθησαν εἰς τὴν διόρθωσιν τυπογραφικῶν δοκιμῶν τῶν δημοσιευμάτων τούτων, πρὸς δὲ καὶ εἰς τὴν σύνταξιν πινάκων (εὔρετηρίων) τοῦ πρώτου, τὸ ὁποῖον, περαιωθείσης τῆς ἐκτυπώσεώς του, ἐτέθη εἰς κυκλοφορίαν ἀρχομένου τοῦ ἔτους 1963. Ἐκ τῶν συντ. μουσικῶν ὁ Σπυρ. Περιστέρης ἠσχολήθη εἰδικώτερον εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν τῆς μουσικῆς ὕλης διὰ τὴν ὡς ἄνω ὑπὸ ἐκτύπωσιν Μουσικὴν Ἐκλογήν. 3) Συνεχίσθη ἡ ἐκτύπωσις τῆς Ἐπετηριίδος τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, τόμ. 13/14 (1960-61). 4) Ἀνετυπώθησαν ἐκ τῆς Ἐπετηριίδος εἰς εἰδικὸν τεῦχος «Ὁδηγία πρὸς συλλογὴν λαογραφικῆς ὕλης», συνταχθεῖσαι ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ Γ. Κ. Σπυριδάκη, πρὸς ἀποστολὴν τοῦ τεύχους τούτου εἰς τοὺς ἐπιθυμοῦντας, ἰδίᾳ ἐκ τῶν εκπαιδευτικῶν, νὰ ἀσχοληθοῦν εἰς τὸν καταρτισμὸν λαογραφικῶν συλλογῶν.

Δ'. Βιβλιοθήκη

Εἰς τὴν Βιβλιοθήκην εἰσήχθησαν ἐν συνόλῳ 142 τόμοι καὶ φυλλάδια (ἀρ. εἰς. 3309-3451). Ἐκ τούτων 52 προῆλθον ἐξ ἀγορᾶς, 28 ἐξ ἀνταλλαγῆς πρὸς τὴν Ἐπετηρίδα τοῦ Ἀρχείου καὶ 62 ἐκ δωρεᾶς, ἦτοι ὑπὸ Φωτ. Ἀλεβίζου 1, Νάση Ἀλευρᾶ 1, Π. Βασιλείου 1, Eug. Dallegio 1, Κ. Διαμαντοπούλου 1, Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν 1, Ἑλλ. Λαογρ. Ἐταιρείας 1, Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας 1, Γ. Ζώρα 6, Ἀ. Θαβώρη 1, Rosse Thisse Deronette 2, Σωτ. Καρανικόλα 1, Ἡρακλ. Καραναστάση 1, Κέντρου Μικρασ. Σπουδῶν 2, Π. Κρητικοῦ 1, Φίλ. Κτενίδη 1, Κ. Κώνστα 2, Roger Lecotté 8, Δ. Λουκάτου 1, Kolman-Rukavina M. Mandić 1, Γ. Α. Μέγα 2, Κ. Μερεντίτη 3, Νομαρχίας Φθιώτιδος 1, Δ. Β. Οἰκονομίδου 1, Ἰ. Παμπούκη 1, Δ. Πετροπούλου 4, Ἀλκ. Πρωΐου 1, Δημ. Σπανοῦ 1, Γ. Κ. Σπυριδάκη 3, Δ. Σταμέλου 1, Χριστοφ. Στράτου 1, Ν. Σφυρόερα 1, Σχολείου Ἀρχεσίνης Ἀμοργοῦ 1, Ἀντ. Τρούλλου 1, Ἰωάνν. Τσουδεροῦ 1, Φιλοσοφ. Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν 1, L. Vargyas 1, Vinko Zganec καὶ Nada Scremec 1, Κ. Χαρτοφυλακίδου 1.

Ε΄. Μουσειακή Συλλογή

Ἡ Μουσειακὴ Συλλογὴ ἐπλουτίσθη διὰ 51 λαογραφικῶν ἀντικειμένων, ὡς ἀκολούθως: α) Ἐκ δωρεᾶς 24 ἀντικείμενα, ἦτοι: 3 ἐξ Ἡπείρου (1 ἐκ Παπίγγου· δωρ. Κων. Παπαγεωργίου, 1 ἐκ Κονίτσης· δωρ. Δημ. Οἰκονομίδου καὶ 1 ἐκ Κουρέντων· δωρ. Δημ. Οἰκονομίδου). 2 ἐκ Μακεδονίας (1 ἐκ Κοζάνης· δωρ. Χρ. Τσιώτση καὶ 1 ἐκ Βεροίας· δωρ. Ἰακ. Ἡλία), 7 ἐκ Στερεᾶς Ἑλλάδος (6 ἐκ Μεγάρων· δωρ. Ἡλία Ἰακώβου καὶ 1 ἐξ Ἀραχόβης). 1 ἐκ Πελοποννήσου (ἐκ Καλαβρῦτων· δωρ. Ἡλ. Ἰακώβου). 1 ἐκ Κρήτης (ἐξ Ἀνωγείων· δωρ. Ἡλ. Βενέζη). 1 ἐκ Λευκάδος (δωρ. Ἐλισ. Μπάλτσα). 4 ἐξ Ἰκαρίας (δωρ. Παπαβασιλάκη-Κόχυλα διὰ Γ. Κ. Σπυριδάκη) καὶ 6 ἐκ Χίου (4 δωρ. Στ. Καρακάση καὶ 2 Ἄννης Παπαμιχαήλ). β) Ἐξ ἀγορᾶς 27 ἀντικείμενα, ἦτοι: ἐξ Ἡπείρου 4, Μακεδονίας 1, Στερεᾶς Ἑλλάδος 3, Κορίνθου 1, Ἰκαρίας 2, ἐκ Χίου 15 καὶ διὰ τῆς χρηματ. χρηγίας τοῦ Β.Ι.Ε. 1 ἐκ Χίου.

*

Β΄ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1963

Τὸ διεξαγόμενον ὑπὸ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου ἔργον συνεχίσθη κατὰ τὸ ἔτος 1963 διὰ τοῦ, ὡς καὶ κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος, ἐπιστημονικοῦ καὶ βοηθητικοῦ προσωπικοῦ, ἐνισχυθέντος διὰ τῆς προσλήψεως ἀπὸ τῆς 10 Ἰουνίου ὡς συντάκτου ἐπὶ ἡμερομισθίῳ τοῦ φιλόλογου Ἀγγέλου Δευτεραίου.

Α΄. 1. Εἰσαγωγὴ λαογραφικῆς καὶ μουσικῆς ὕλης

1. Τὸ Ἀρχεῖον ἐπλουτίσθη διὰ 49 νέων χειρογράφων συλλογῶν λαογραφικῆς ὕλης (σελ. 9306). Ἐκ τούτων 17 (σελ. 1735) ἀπεστάλησαν ὑπὸ δημοδιδασκάλων καὶ 18 (σελ. 361) ὑπὸ ἄλλων συλλογέων.

Δέκα (10) συλλογαὶ (σελ. 5177) μετὰ ἠχογραφήσεως καὶ μουσικῆς ὕλης προῆλθον ἐκ τοῦ εἰδικοῦ προγράμματος πρὸς συστηματικὴν περισυλλογὴν λαογραφικῆς ὕλης μεθ' ἧς καὶ ἡ μουσική, τὸ ὁποῖον ἐκτελεῖται ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ Γ. Κ. Σπυριδάκη μὲ συνεργάτας αὐτοῦ τοὺς φιλόλογους Ἄνναν Παπαμιχαήλ ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου καὶ Γεώργ. Αἰκατερινίδην ἀπὸ τῆς 1 Μαΐου, μισθοδοτούμενους ἀμφοτέρους ὑπὸ τοῦ Βασιλικοῦ Ἰδρυμάτος Ἐρευνῶν (Β.Ι.Ε.), τὸ ὁποῖον καὶ ἐνισχύει οἰκονομικῶς τὴν ὅλην ἐκτέλεσιν τῆς ἐργασίας ταύτης. Ἐκ τῶν συλλογῶν τούτων 6 κατηρτίσθησαν ὑπὸ τῆς Ἄννης Παπαμιχαήλ κατὰ τὰς λαογραφικὰς ἀποστολὰς αὐτῆς εἰς τὰς περιφερείας: Εὐβοίαν (βόρειον καὶ μέσην),

Θεσσαλίαν (ἐπαρχίας Ἐλασσόνος, Τιφνάβου καὶ Ἀγιάς), αἱ δὲ ὑπόλοιποι 4 ὑπὸ τοῦ Γεωργ. Λικατερινίδου, ἐργασθέντος εἰς περιοχὰς τοῦ νομοῦ Σερρών.

Τέσσαρες (4) συλλογαὶ (σελ. 2033) προῆλθον ἐκ τῶν εἰδικῶν ἐρευνητικῶν ἀποστολῶν τοῦ ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ τοῦ Ἀρχείου, ἧτοι α) τοῦ διευθυντοῦ Γ. Κ. Σπυριδάκη εἰς Κίμωλον ἀπὸ 14-28 Αὐγούστου ἐ.ξ. (βλ. ἄνωτ., σελ. 304-321), β) τοῦ συντ. Δημ. Β. Οἰκονομίδου ἀπὸ τῆς 8 Ἰουλίου - 7 Αὐγούστου εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Κεντρικοῦ Ζαγορίου Ἠπείρου (βλ. ἄνωτ., σελ. 321-337), γ) τοῦ συντ. Στεφ. Δ. Ἡμέλλου ἀπὸ τῆς 9 Ἰουλίου μέχρι τῆς 8 Αὐγούστου εἰς τὴν νῆσον Ἀμοργὸν (βλ. ἄνωτ., σ. 338-350) καὶ δ) τοῦ μουσικοῦ Σταύρου Καρακάση ἀπὸ 11 Αὐγ. μέχρι τῆς 10 Σεπτεμβρίου εἰς Λέσβον (βλ. ἄνωτ., σ. 351-361).

2. Ἐθνικὴ Μουσικὴ Συλλογὴ.— Νέα μουσικὴ ὕλη εἰσῆχθη ἐκ 2207 ἠχογραφήσεων δημοδῶν ᾠσμάτων καὶ μουσικῆς λαϊκῶν χορῶν. Ἐκ τῶν ἠχογραφήσεων τούτων προέρχονται α) ἐκ τῶν ὡς ἄνω λαογραφικῶν ἀποστολῶν τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Ἀρχείου: 75 ἐκ Κιμώλου, 295 ἐκ Μυτιλήνης, 92 ἐκ Κεντρικοῦ Ζαγορίου καὶ 65 ἐξ Ἀμοργοῦ, ἐν συνόλῳ 527. β) ἐκ τῶν ἀποστολῶν διὰ τῆς οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως, ὡς ἄνω, τοῦ Β.Ι.Ε., 684 ἐκ Σερρών, 220 ἐξ Εὐβοίας, 678 ἐκ Θεσσαλίας, ἧτοι ἐν συνόλῳ 1582. β) 98 τέλος ἠχογραφήσεις ἐγένοντο εἰς τὸ Λ.Α. ἐκ μουσικῶν συγκροτημάτων ἐκ διαφόρων τόπων.

Ἡ Μουσικὴ Συλλογὴ ἐπλουτίσθη ἔτι μὲ ἠχογραφήσεις μουσικῆς ὕλης ἐκ Κύπρου ἐπὶ 13 ταινιῶν, περίπου 7.500 μέτρων, αἵτινες προσεφέρθησαν ὑπὸ τοῦ Κέντρου Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν τῆς Κύπρου εἰς Λευκωσίαν.

Πλὴν τῆς μουσικῆς ὕλης ταύτης εἰσῆχθησαν εἰς τὸ Λ.Α. καὶ 58 ἠχογραφήσεις λαογραφικῆς ὕλης, κυρίως παραμυθιῶν, τέλος δὲ καὶ 118 δίσκοι μουσικῆς ξένων λαῶν ἐκ δωρεᾶς τοῦ κ. Ε. Δ. Μαζαράκη.

3. Ἀρχεῖον Κινηματογραφικῶν Ταινιῶν.— Εἰς τὸ Ἀρχεῖον τοῦτο λαογραφικῶν θεμάτων ἐπὶ κινηματογραφικῶν ταινιῶν, τὸ ὁποῖον συνεστήθη κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, ἀπετυπώθησαν διὰ φροντίδος τοῦ Δ/ντοῦ Γ. Κ. Σπυριδάκη ἐπὶ συνολικοῦ μήκους 460 περίπου μέτρων ταινίας τῶν 16 χιλ. α) ἐξ Ἀγίας Ἐλένης τοῦ νομοῦ Σερρών τὸ ἔθιμον τῆς πυροβασίας τῶν Ἀναστεναρίων τὴν 21 Μαΐου· β) ἐκ Μεγάρων ἔθιμον τῆς Πρωτομαγιάς· γ) ἐκ τῆς νήσου Κιμώλου λαϊκὴ πανήγυρις ἐνταῦθα τὴν 15 Αὐγούστου, τελετὴ τοῦ γάμου καὶ ἡ τεχνικὴ τῆς προετοιμασίας τοῦ στήμονος πρὸς ὕφανσιν καὶ δ) ὑπερπήδησις πυρῶν « φωτιῆς τ' Ἀϊ Γιαννιοῦ » εἰς Ἀθήνας τὸ ἔσπερας τῆς 23 Ἰουνίου.

Β'. Βράβευσις λαογραφικῶν συλλογῶν

Μετ' εἰσῆγησιν τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Λ.Α. καὶ πρότασιν τῆς Ἐφορευτικῆς

Ἐπιτροπῆς τοῦ Λαογρ. Ἀρχείου ἢ Ἀκαδημία ἀπένειμε, συμφώνως πρὸς τὴν ὑπ' ἀρ. 27761/1952 ἐγκύκλιον αὐτῆς, τιμητικάς, ὡς κάτωθι, διακρίσεις δι' ὑποβληθείσας, ἰδίᾳ ὑπὸ ἐκπαιδευτικῶν, λαογραφικὰς συλλογὰς κατὰ τὰ ἔτη 1961 καὶ 1962.

α) Ἐπαινος μετὰ χρηματικῆς ἐνισχύσεως 3000 δρχ. εἰς τοὺς:

- 1) Σωτήριον Φάσαν, Ἐπιθεωρητὴν Στοιχ. Ἐκπαιδεύσεως εἰς Ἀριδέαν Ἀλμωπίας Πέλλης.
- 2) Ἀναστάσιον Κοπανᾶν, διδάσκαλον 14ου Δημ. Σχολ. Περιστερίου Ἀττικῆς.
- 3) Νικόλαον Τσάκαν, Γραμματέα Δήμου Πάργας.
- 4) Γεώργιον Γιαννοῦχον, Δ/ντὴν Δημ. Σχολ. Καλομοίρας Καλαμπάκας.
- 5) Ἀλέξ. Ἀδαμίδην, Δ/ντὴν Δημοτ. Σχολ. Λικνάδων Βοΐου.

β) Ἐπαινος μετὰ χρηματικῆς ἐνισχύσεως 2000 δρχ. εἰς τοὺς:

- 1) Κωνστ. Βουζιανᾶν, διδ. Γαλατινῆς Βοΐου Κοζάνης. Εἰς Γαλατινὴν.
- 2) Ἀπόστολον Γιωτάκον, διδ. Σοφάδων Καρδίτσης. Εἰς Σοφάδες.
- 3) Ἑλένην Οὐσταμανωλάκη-Δουνδουλάκη, διδ/σαν Δημ. Σχολ. Ἄνω Ἀρχανῶν Τεμένους Ἡρακλείου.
- 4) Ν. Παπανικολάου, διδ. Δημοτ. Σχολ. Ροδοχωρίου Βοΐου.
- 5) Στυλ. Ραουνᾶν, ἱερέα, εἰς Ριζοκάρπασον Κύπρου.
- 6) Ἰωάννην Σβιντεροῖκον, διδ. Δημοτ. Σχολ. Κάτω Θεσμῶν Ξάνθης.

γ) Ἐπαινος μετὰ χρηματικῆς ἐνισχύσεως 1500 δρχ. εἰς τοὺς:

- 1) Σταμάτιον Ἀποστολάκην, διδ. Δημοτ. Σχολ. Ροδοβανίου Χανίων Κρήτης
- 2) Δημήτριον Θεοδωρόπουλον, διδ. 88ου Δημοτ. Σχολ. 4ης Περιφ. Ἀθηνῶν. ΤΤ 408.
- 3) Δημήτριον Κάκκαβον, διδ. Δημοτ. Σχολ. Ἐράνου Α' Ἐκπ. Περιφ. Ξάνθης.
- 4) Ἀθανάσιον Κακαφίκαν, διδ. Δημοτ. Σχολ. Μεγάλου Γρεβενῶν.
- 5) Νικόλ. Κοσμᾶν, διδ., Πλάτωνος 14, εἰς Νέον Ψυχικὸν Ἀττικῆς.
- 6) Γεώργ. Κουφόν, διδ. Δημοτ. Σχολ. Πλάτης Ὀρεστιάδος.
- 7) Κωνστ. Μακροῦν, Διευθ. Δημοτ. Σχολ. Σισανίου Βοΐου.
- 8) Ἰορδάνην Παντόπουλον, διδ. Δημοτ. Σχολ. Ἀγγελοχωρίου Βεροίας.
- 9) Χριστόφ. Παπαβασιλείου, διδ. εἰς Ἅγιον Κοσμᾶν Γρεβενῶν.
- 10) Κωνστ. Πράσσον, διδ. Δημ. Σχολ. Κοτύλης Ξάνθης.
- 11) Ἀναστ. Σιδηρόπουλον, διδ. 8ου Δημοτ. Σχολ. Βεροίας.
- 12) Κωνστ. Σιόντην, διδ. Δημοτ. Σχολ. Χρυσανγῆς Θεσπρωτίας.
- 13) Στέλιον Στυλιανίδην, Διευθ. Δημοτ. Σχολ. Περιστερώνας Ἐπαρχ. Πάφου Κύπρου.

- 14) Ἀθηνᾶν Σωτηροπούλου, διδ/σσαν 34ου Δημοτ. Σχολ. Θεσσαλονίκης.
- 15) Λεωνίδα Τζανίδην, διδ. Δημοτ. Σχολ. Μολόχας Βοΐου.
- 16) Στυλιανὸν Χαραλαμπίδην, Διευθ. Δημ. Σχολ. Χορηγοῦ Βοΐου.
- 17) Λ. Κοκολιόν, Θεολόγον, ἱεροκήρυκα τῆς ἱερᾶς Μητροπόλεως Κυρηναίας Κύπρου.

δ) Ἐπαιγὸς ἄνευ χρηματικῆς ἐνισχύσεως εἰς τοὺς :

- 1) Θεόφ. Ἀγγέλην, διδ. Δημοτ. Σχολ. Ἀσχύρων Ξάνθης.
- 2) Γεώργ. Ἀλευριάδην, Δ/ντὴν Δημοτ. Σχολ. Βάσης Γρεβενῶν.
- 3) Κων/νον Ἀριστοτέλην, Δ/ντὴν Δημοτ. Σχολ. Ἐλάτου Γρεβενῶν.
- 4) Κων/νον Βραχνιάν, διδ. Δημοτ. Σχολ. Καλυβίων Ἐλασσόνας.
- 5) Μαρίαν Γιόνδην, νηπιαγωγὸν Λουτροχωρίου Ἐδέσσης.
- 6) Δημήτριον Δανδαλίδην, Διευθ. 8ου Δημοτ. Σχολ. Ξάνθης.
- 7) Λάζαρον Εὐγενίδην, Χρῆστον Ἀγερίδην καὶ Βασίλειον Φθενάκην, διδ/λους περιφερείας Ἐορδαίας Πτολεμαΐδος.
- 8) Παναγ. Δέντσοσαν, Διευθ. Δημοτ. Σχολ. Κορυφῆς Βοΐου.
- 9) Σταῦρ. Ζαλιμίδην, Διευθ. Ζ' Δημοτ. Σχολ. Ξάνθης.
- 10) Σωκράτην Ζιάκον, Διευθ. Δημοτ. Σχολ. Ρητίνης Πιερίας.
- 11) Τασούλαν Θεοχαρίδου, διδ/σσαν Ἀγγελοχωρίου Βεροίας.
- 12) Ἄνναν Καλοῦ-Τσακαγιάννη, διδ/σσαν 2ου Δημοτ. Σχολ. Ἀλεξανδρείας Βεροίας.
- 13) Δημήτριον Καραγιαννόπουλον, διδ. Δημοτ. Σχολ. Γαλατάδων Γιαννιτσῶν.
- 14) Εὐάγγελον Κόκκινον, διδ. Δημοτ. Σχολ. Δημαρίου Ξάνθης.
- 15) Γεώργ. Κολιόν, Διευθ. Δημοτ. Σχολ. Παπαδάτων Πρεβέζης.
- 16) Καίτην Κράββα, διδ/σσαν Δημοτ. Σχολ. Σταυροῦ Βεροίας.
- 17) Ἀθανάσιον Παπαθανασίου, διδ. Δημοτ. Σχολ. Νεαπόλεως Βοΐου.
- 18) Εὐστάθιον Σπυρόπουλον, διδ. εἰς Ἄργος Ὀρεστικόν.
- 19) Ἀθανάσιον Στεφανῆν, διδ. Δημοτ. Σχολ. Κηπουριοῦ Γρεβενῶν.
- 20) Γεώργ. Ταουκτσόγλου, διδ. Κύκνου Ὁραίου Ξάνθης.
- 21) Γεώργιον Τζημόπουλον, διδ. Δημοτ. Σχολ. Βαθοῦ Βοΐου Κοζάνης.
- 22) Δημ. Τουλούπην, διδ. Δημοτ. Σχολ. Ἄνω Θεσμῶν Ξάνθης.
- 23) Ἰωάννην Τριανταφυλλίδην, διδάσκαλον εἰς Νάουσαν.
- 24) Παναγ. Φέτσην, διδ. 8ου Δημοτ. Σχολ. Αἰγάλεω Ἀττικῆς.
- 25) Χ. Φούκαν, διδ. Δημοτ. Σχολ. Α' Ἐλευθέρου Γρεβενῶν.
- 26) Θεολόγον Χασιώτην, διδ. Δημοτ. Σχολ. Τσοτυλίου Βοΐου Κοζάνης.
- 27) Νικόλαον Χατζηδούκαν, Διευθ. Δημοτ. Σχολ. εἰς Πλατὺ Βεροίας.

Γ'. Ἀποδελτίωσις καὶ κατάταξις λαογραφικῆς ὕλης

Διὰ τοῦ βοηθητικοῦ προσωπικοῦ (γραφέων) τοῦ Ἀρχείου συνεχίσθη ἡ ἀποδελτίωσις ἐκ χειρογράφων συλλογῶν ποικίλης λαογραφικῆς ὕλης. Οὕτω ἀπεδελτιώθησαν ἄσματα 1198, παροιμίαι 2957, παραμύθια 41, δίστιχα 420, δημ. παραδόσεις 193, αἰνίγματα 76 καὶ ἄλλη ὕλη, ἀναφερομένη εἰς τὴν λαϊκὴν λατρείαν, τὴν μαγείαν, μαντικὴν κλπ. εἰς δελτία ἐν συνόλῳ 5463.

Ἐκ τῆς ἀποδελτιωθείσης ὕλης ταύτης ἐγένετο ἡ κατάταξις, μετὰ προηγουμένην ἀρχειακὴν ἐπεξεργασίαν, 500 δημοδῶν ἁσμάτων ὑπὸ τοῦ συντ. Κωνστ. Ρωμαίου καὶ 205 ὑπὸ τοῦ συντ. Στεφ. Ἡμέλλου. Τῆς ὑπολοίπου ὕλης προέβη εἰς ἀδρομερῆ κατάταξιν ὁ συντ. Δημ. Οἰκονομίδης.

Ἐκ τῶν συντακτῶν μουσικῶν ὁ Σπ. Περιστέρης κατέγραψεν ἐκ ταινιῶν μαγνητοφώνου τὴν μουσικὴν 92 ἁσμάτων εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν γραφὴν. Ὁ δὲ Στ. Καρακάσης ἠσχολήθη κυρίως εἰς καταγραφὴν νέων ἠχογραφήσεων μουσικῆς καὶ λαογραφικῶν κειμένων εἰς τὰ εἰδικὰ Βιβλία Εἰσαγωγῆς (ἀρ. μουσ. 7269-9762).

Δ'. Δημοσιεύματα

Τὸ ἐπιστημονικὸν προσωπικὸν ἠσχολήθη παραλλήλως καὶ εἰς τὴν προώθησιν τῆς ἐκτυπώσεως τῶν δημοσιευμάτων τοῦ Ἀρχείου, ἤτοι τῆς Μουσικῆς Ἐκλογῆς (διὰ τοῦ Διευθυντοῦ καὶ τοῦ Σπ. Περιστέρη), τῆς ὁποίας ἐξετυπώθη περίπου τὸ ἥμισυ τῆς περιληφθησομένης ὕλης. β) τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Ἀρχείου, τῶν τόμων ΙΕ' καὶ ΙΣΤ' (1962-1963) εἰς διπλοῦν τόμον.

Ἀπὸ τοῦ Μαρτίου ἐτέθη εἰς κυκλοφορίαν ὁ ἐκδοθεὶς ὑπὸ τοῦ Λ.Α. πρῶτος τόμος Ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν (Ἐκλογῆς) ἐκ σελίδων 540, ἀπὸ δὲ τοῦ Ἀπριλίου ὁ διπλοῦς τόμος ΙΓ'-ΙΔ' (1960-61) τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Ἀρχείου ἐξ 29 τυπογραφικῶν φύλλον.

Ε'. Βιβλιοθήκη

Ἡ Βιβλιοθήκη ἐπλουτίσθη διὰ 203 τόμων καὶ φυλλαδίων (ἀρ. εἰσ. 3452-3655) βιβλίων καὶ περιοδικῶν. Ἐκ τούτων 137 προῆλθον ἐξ ἀγορᾶς, 29 ἐξ ἀνταλλαγῆς πρὸς τὴν Ἐπετηρίδα τοῦ Ἀρχείου καὶ 137 ἐκ δωρεᾶς ὑπό: Fr. Roger Decollogne 1, Γρ. Δημητροπούλου 1, Ἑλλ. Λαογρ. Ἐταιρείας 1, Ἐταιρείας Εὐβοϊκῶν Σπουδῶν 1, Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἐταιρείας τῶν Θεσσαλῶν 1, Εὐαγγ. Εὐαγγελίου 1, Κατ. Κακούρη 1, Ἀν. Καρανάστιάση 1, Σωτ. Καρανικόλα 1, Ἰωάνν. Κασιμάτη 1, Ν. Κεφαλληνιάδη 2, Δ. Κρεκούκια 1, Φίλ. Κτενίδη 1, Roger Lecotté 1, Δ. Λουκάτου 3, G. A. Megas 2, Ἀθαν. Μπίκου 1, Νομαρχίας Φθιώτιδος 1,

Δ. Β. Οικονομίδου 1, Ν. Παπαροόδου 1, Ἄριστ. Παπασταύρου 1, Kriss Rudolf und Kriss-Heinrich Hubert 1, Ἑλ. Σαμαρᾶ 1, Γ. Σπαταλᾶ 3, Γ. Κ. Σπυριδάκη 1, Vinko Zganec 1, Φιλοσοφ. Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν 1, Φιλοσοφ. Σχολῆς Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης 1, Ἑλ. Χουρζαμάνη 1, Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 1, Γρηγ. Ἀσσιώτη 1.

ΣΤ'. Μουσειακὴ Συλλογὴ

Εἰς τὴν Μουσειακὴν Συλλογὴν προσετέθησαν 43 νέα λαογραφικὰ ἀντικείμενα ὡς ἑξῆς: α) Ἐκ δωρεῶν 36, ἦτοι: 9 ἐκ Κύπρου (δωρεὰ Κας Ἀθ. Ταρσοῦλη), 2 ἐξ Ἑπείρου (δωρεὰ Κας Ἀθ. Ταρσοῦλη), 6 ἐκ Κιμώλου (διὰ τοῦ Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη), 12 ἐκ Θεσπρωτίας (δωρεὰ κ. Κ. Ἰωαννίδου, διδασκάλου), 3 ἐκ Λέσβου (διὰ τοῦ κ. Στ. Καρακάση) καὶ 4 ἐξ Ἀμοργοῦ (διὰ τοῦ συντ. Στεφ. Ἡμέλλου). β) Ἐξ ἀγορᾶς 21, ἦτοι 5 ἐκ Κιμώλου διὰ τοῦ Γ. Κ. Σπυριδάκη, 5 ἐξ Ἑπείρου διὰ τοῦ Δ. Β. Οικονομίδου καὶ 11 ἐκ Λέσβου διὰ τοῦ Στ. Καρακάση.

Ζ'. Ἐπιστημονικὰ Συνέδρια καὶ γενικωτέρα δρᾶσις

Ὡς ἀντιπρόσωποι τοῦ Λαογρ. Ἀρχείου εἰς τὸ συγκροτηθὲν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀπὸ τῆς 5 ἕως τῆς 12 Αὐγ. 1963 ἐτήσιον Συνέδριον τοῦ Διεθνοῦς Συμβουλίου τῆς Λαϊκῆς Μουσικῆς ὠρίσθησαν ὁ διευθυντὴς Γ. Κ. Σπυριδάκης καὶ ὁ συντ. μουσικὸς Σπ. Περιστέρης. Τοῦ πρώτου, κωλυθέντος νὰ μετάσχη, τὸ Λ.Α. ἀντιπροσωπεύθη διὰ τοῦ δευτέρου, ὅστις καὶ προέβη εἰς ἀνακοίνωσιν ὑπὸ τὸν τίτλον *Chansons Polyphoniques de l'Épire du Nord* (= *Τὰ πολυφωνικὰ δημοτικὰ τραγούδια Δροπόλεως Βορ. Ἑπείρου*). Ἡ ἀνακοίνωσις αὕτη ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ *Journal of the International Folk Music Council*, τόμ. XVI, 1964, σ. 51-53.

Ἄνεκδότου λαογρ. ὕλης, ὡς καὶ μουσικῆς, πρὸς δὲ καὶ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Λ.Α. ἔκαμαν χοῆσιν ἡμέτεροι καὶ ἄλλοδαποὶ μελετηταὶ καὶ εἰδικῶς ἀσχολούμενοι εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ ἐκ παραδόσεως λαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ἐκ τῶν ξένων εἰργάσθησαν εἰς τὸ Λ.Α. ἐπὶ περισσότερον χρόνον ὁ κ. Volker Stein ἐπὶ 2 μῆνας (Γερμανία) καὶ ἡ δεσποινὶς Ellen Frye ἐπὶ 4 μῆνας (Ἑνωμ. Πολιτ. Ἀμερικῆς).

Εἰς τὸ Ἀρχεῖον ἔτι εἰργάσθη ἐπὶ 25 ἡμέρας, ἐλθὼν ἐκ Κύπρου διὰ τῆς οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ὁ κ. Κωνστ. Ἰωαννίδης, μουσικὸς καὶ Ἐπιθεωρητὴς τῆς Μουσικῆς εἰς τὰ σχολεῖα Μέσης Παιδείας Κύπρου. Οὗτος ἠσχολήθη, τὸ μὲν εἰς τὴν καταγραφὴν ἐκ ταινιῶν μαγνητοφώνου Κυπριακῶν λαογραφικῶν κειμένων, τὸ δὲ εἰς τὸν κατατοπισμὸν του ἐπὶ τῆς μεθόδου ἐργασίας

εἰς τὸ Λ.Α., ὥστε νὰ χρησιμοποιηθῇ οὗτος ἐν Κύπρῳ εἰς τὸ ἐν Λευκωσίᾳ Κέντρον Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν εἰς τὴν μελέτην εἰδικῶς τῆς δημόδους Κυπριακῆς μουσικῆς. Τέλος τὸ Λ.Α. ἐβοήθησε καὶ διὰ τῆς ἀποστολῆς πληροφοριῶν ἢ χορηγήσεως ἀνεκδότου ὕλης (λαογραφικῆς μεθ' ἧς καὶ ἡ μουσικῆ) εἰδικοὺς ἐπιστήμονας καὶ Ἰδρύματα, τόσον ἐν Ἑλλάδι ὅσον καὶ εἰς τὴν ἀλλοδαπήν, εἰς λαογραφικὰς μελέτας ἢ γενικώτερον εἰς μορφωτικοὺς σκοποὺς τῶν δευτέρων.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΛΗΦΘΕΝΤΑ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1962-1963
ΕΞ ΑΝΤΑΛΛΑΓΗΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ, ΔΩΡΕΩΝ ΚΑΙ ΑΓΟΡΑΣ

(Revue reçues pendant les années 1962-1963 par donations, achat
et en échange de l'Annuaire des Archives de Folklore)

Α' ΕΛΛΗΝΙΚΑ
(en langue grecque)

Ἀθηνᾶ. Σύγγραμμα περιοδικὸν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας, ἐν Ἀθήναις, τόμ. 66 (1962).

Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν. Ἀθῆναι, τόμ. Θ' (1962), τόμ. Ι' (1963). (Ἐκδ. Ἐταιρείας Εὐβοϊκῶν Σπουδῶν).

Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. 27 (1962), τόμ. 28 καὶ 29 (1963).

Ἑλληνικά. Φιλολογικόν, ἱστορικόν καὶ λαογραφικόν περιοδικὸν σύγγραμμα, τόμ. 17, ἐν Θεσσαλονίκῃ, 1962.

Ἐπετηρὶς τῆς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν. Ἀθῆναι, τόμ. ΛΑ' (εὐρετήριον τῶν τόμ. ΙΑ'-Λ') (1962), τόμ. ΛΒ' (1963).

Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. ΙΒ' (1961/1962), τόμ. ΙΓ' (1962/63), τόμ. ΙΔ' (1963/64).

Ἡλεικά. Τριμηνιαῖο λαογραφικὸ - γλωσσικὸ - ἱστορικὸ περιοδικό. Λεχαινά Ἡλείας, τεύχη 21-22 (1961/1963).

Ἰκαριακά. Μηνιαία ἔκδοσις τῆς Πανικαριακῆς Ἀδελφότητος Ἀθηνῶν. Ἀθῆναι, τεύχη 15-30 (1960/1963).

Κυπριακαὶ Σπουδαί. Δελτίον τῆς Ἐταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν. Ἐν Λευκωσίᾳ Κύπρου, τόμ. ΚΣΤ' (1962), τόμ. ΚΖ' (1963).

Λαογραφία. Δελτίον τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἐταιρείας. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. Κ' (1962).

Μαθητικὴ Ἔστια. Περιοδικὸν τῶν μαθητῶν τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου. Λευκωσία Κύπρου, φ. 28-36 (1961/1963).

Μαθητικὸς Πυρσός. Περιοδικὸν τῶν μαθητῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Γυμνασίου Κυρηνείας. Ἔτ. Α', τεύχ. 1 (1962). Ἔτ. Β' τεύχ. 2 (1963).

Μαθητικὸν Σάλπισμα. Περιοδικὸν ἐκδιδόμενον ὑπὸ τῶν μαθητῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Γυμνασίου Μόρφου. Ἔτ. Γ' (1961/1962) ἀρ. 3.

Μακεδονικά. Σύγγραμμα περιοδικὸν τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, τόμ. 5 (1961-1963), Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1963.

Νισυριακά. Ἐκδοσις Ἑταιρείας Νισυριακῶν Μελετῶν. Ἀθῆναι, τόμ. 1 (1963).

Πάφος. Μηνιαία Παγκύπρια Φιλολογικὴ Ἐκδοσις. Χρον. Α' (1935) ἀρ. 1-4, 7-11. Χρον. Β' (1936) ἀρ. 1-2, 6-11. Χρον. Γ' (1938), ἀρ. 1, 2, 6. Χρονιά Δ' (1939) ἀρ. 5-6, 9-12. Χρον. Ε' (1940), ἀρ. 8-11, 12. Χρον. ΣΤ' (1941), ἀρ. 5-7, 10, 12. Χρον. Ζ' (1942) ἀρ. 2-12. Χρον. Η' (1943) ἀρ. 4-12. Χρον. Θ' (1944), ἀρ. 1-9. Χρον. Ι' (1945), ἀρ. 1-6. Χρον. ΙΑ' (1946), ἀρ. 1-12. Χρον. ΙΒ' (1947), ἀρ. 4-5.

Ποντιακὴ Ἑστία. Μηνιαῖον λαογραφικὸν περιοδικόν. Θεσσαλονίκη, ἔτ. 13 (1962), ἔτ. 14 (1963).

Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. 37 (1962), τόμ. 38 (1963).

Στερεοελλαδικὴ Ἑστία. Πνευματικὴ Ἐπιθεώρησις τῆς Ρούμελης, Λαμία, ἔτ. Β', ἀρ. 7-12 (1961), ἔτ. Γ', ἀρ. 13-18 (1962).

Β' ΞΕΝΑ

(en langues étrangères)

Arts et Traditions populaires. Revue trimestrielle publiée avec le concours du Centre national de la recherche scientifique. Année IX, No 1-4 (1961). Année X, tome unique (1962). Année XI, No 1-4 (1963). (Société d'Ethnographie Française).

Année IX, No 1-4

ROGER PINON, Contributions à l'étude du jeu du roi détrôné, σ. 3-26.

ELISE J.P. SÉGUIN, Images et imagiers à Lille, avant 1800, σ. 27-56.

CHARLES JOISTEN, Le folklore de Pœul en Dauphiné, σ. 57-61.

CLÉMENTINE DUPRAT, Saint Sébastien, récente acquisition du Musée National des Arts et Traditions Populaires, σ. 62-64.

LOUIS ARMAND - GALLIAT, Bâton de St. Nicolas émanant des gens de Saône, au Musée de Châlon, σ. 65-66.

ROBERT - LIONEL SÉGUIN, L'usage du rabot dans la région montréalaise (Canada) aux XVIIe et XVIIIe siècles, σ. 69-73.

CAMILLE FRAYSSE, Au pays de Baugé (Maine-et-Loire). La thérapeutique populaire et les sorciers guérisseurs, σ. 100-108.

HÉLÈNE TREMAUD, A propos d'un jeu de Gargantua : la «boulle plate», σ. 109-114.

ADELIN MOULIS, Médecine populaire en Ariège, σ. 115-126.

PAUL MESPLES, Une enseigne de maréchal ferrant à Ville-neuve - de - Mézin (Lot - et - Gazonne), σ. 127-128.

JEAN - ALBERT FONVIELHE, Un instrument aratoire du nord de l'Espagne : la «laya», σ. 135-138.

HENRI RAULIN, Les carriers et les tailleurs de grès de la région parisienne, σ. 193-248.

MARIE J. BRUNHES DELAMARRE et ANDRE DESVALLÉES, A propos d'une enquête régionale sur l'artisanat, σ. 249-254.

MAGNY P. ANDRAL, Les mélodies traditionnelles françaises de structure archaïque, σ. 289-308.

AIMÉ SERRE, Techniques des potiers de Saint-Quentin - la Poterie et de Saint - Victor-des Oules, σ. 309-320.

GEORGES A. BORLAS, Une famille de potiers de Saint-Quentin - la Poterie : les Clop, σ. 321-333.

GENEVIÈVE MASSIGNON, A propos des jeux à ficher dans l'Ouest, σ. 335-340.

Année X, tome unique (1962)

Bergers de France, exposition ayant eu lieu au Musée des arts et traditions populaires du 26 juillet au 19 novembre 1962, Tome unique.

Année XI, No 1 4 (1963)

† ARNOLD VAN GENNEP, Le jeu de la truie, σ. 3-10.

HÉLÈNE TREMAUD, Essai de typologie des jeux de truie, σ. 11-19.

JEAN - PIERRE SEGUIN, L'information en France avant le periodique. 500 canards imprimés entre 1529 et 1631, σσ. 20-32, 119-145, 203-280.

CORNEILLE JEST, Moulin à huile et presse à coïns archaïque à Coudols (Aveyron), σ. 33-39.

RENÉ NELLI et JEAN GUILAINE, L'aire des Corbières, σ. 40-43.

HENRI GRAULLE, Médecine populaire et guérison magico-religieuse dans les Bourbonnais occidental, σ. 99-118.

R. DE LA COSTE - MESSELIÈRE, La Saint Fleuret à Estaing (Aveyron) et le pèlerinage de Saint Jacques de Compostelle, σ. 281-282.

ROBERT - LIONEL SEGUIN, L'usage du javelier en l'Etat du Québec, Canada, σ. 283-289.

Die Nachbarn. Jahrbuch für vergleichende Volkskunde, herausgegeben von Will-Erich Peuckert, Göttingen II. und III. Bd. (1954/1962).

Band II. (1954)

OSKAR LOORITS, Der Volksgeist als Forschungsobjekt, σ. 7-14.

WILL - ERICH PEUCKERT, Die ostdeutsche Kontaktlandschaft, σ. 15-36.

MAXIMILIAN BRAUN, Beobachtungen zum heutigen Stand der epischen Volksdichtung in Jugoslawien, σ. 36-61.

JOSEF SZÖVÉRFY, Beiträge zur Christophorus - Frage, σ. 62-88.

OSKAR LOORITS, Die Christophorus - Legende im Ost - Baltikum, σ. 89-93.

WILL - ERICH PEUCKERT, Der Wunderdoktor von Royn, σ. 94-125.

GERTRUD ALBRECHT, Grünfrierer Kindheit, σ. 126.

OSKAR V. ZABORSKY, Sagen aus dem Bayerischen und Böhmerwald, σ. 127-142.

RICHARD WEBER, Oberpfälzische Sagen, σ. 143-153.

Band III. (1962)

HEINRICH HEMPEL, Niederdeutsche Heldensage, σ. 7-30.

JAN DE VRIES, Wodan und die Wilde Jagd, σ. 31-59.

JACQUES R.W. SINNINGHE, Die letzte Schlacht im limburgischen Grenzgebiet, σ. 60-66.

ALFRED CAMMANN, An Herdfeuer eine Westfalenhofes, σ. 67-85.

ALFRED CAMMANN, Artländer Parallelen, σ. 86-93.

WILL - ERICH PEUCKERT, Der Wintergarten, σ. 94-110, Grenzsagen, σ. 111-117.

CHRISTIANE AGRICOLA, Der Zauberdegen Hinckes van Wurden, σ. 118-119.

RICHARD WEBER, Oberpfälzische Sagen, σ. 120-125.

P.T. MEERTENS, Die Katzenmusik in den Niederlanden, σ. 126-139.

ROBERT C. HEKKER, Hausforschung im niederländisch-deutschen Grenzgebiet, σ. 140-146.

J. DE KLEYN, Töpfer und ihre Tonwaren zum täglichen Gebrauch im Grenzgebiet im neunzehnten Jahrhundert, σ. 147-154.

Fabula. Zeitschrift für Erzählforschung, hrsg. von Kurt Ranke. Berlin, 4. Bd. (1961).

OTTO SPIES, Das Märchen von den vierzig Mädchen, σ. 1-19.

ROGER PINON, Les relations entre le conte folklorique et la littérature dialectale et régionaliste de Walbonie, σ. 20-80.

MARIA KOSKO, L'auberge de Jérusalem à Dantzig, σ. 81-98.

DOV NOY, The First Thousand Folktales in the Israel Folktale Archives, σ. 99-110.

GENEVIÈVE MASSIGNON, Bibliographie de Recueils de Contes Traditionnels du Magheb, σ. 111-129.

ERNST DAMMANN, Die «Urzeit» in afrikanischen Verschlingemythen, σ. 130-136.

KATHARINE LUOMALA, A Dynamic in Oceanic Maui Myths, σ. 137-162.

EDMUND MUDRAK, Herr und Herrin der Tiere, σ. 163-173.

MAX LÜTHI, Eine Ringerzählung (ClockTale) bei Friedrich v. Spee, σ. 209-230.

LEOPOLD KRETZENBACHER, Die Legende vom heilenden Schatten, σ. 231-247.

EDWIN C. KIRKLAND, The American Redaction of Tale Type 922, σ. 248-259.

WALTER ANDERSON, Zwei neuentdeckte Fassungen von «Kaissar und Abt» (1963), σ. 260-263.

WARREN E. ROBERTS, Two Welsh Gypsy and Norwegian Folktales, σ. 264-266.

ISIDOR LEVIN, Eine wepsische Märchensammlung, σ. 174-176.

ALEXANDER SCHEIBER, Eine angebliche Bar Kochba-Sage und die Benennung des ungarländischen Bar Kochba-Spiels, σ. 179-182.

WALTER ANDERSON, Die wepsische Märchensammlung von E.N. Setälä und J.H. Kala, σ. 267-269.

FF Communications, Helsinki, vol. LXXIV₈ (183), vol. LXXV (184), vol. LXXVI (185), vol. LXXVII₁ (186), vol. LXXVIII (188), LXXIX (189-190), vol. LXXX (191-192), vol. LXXXI (193-195+Index I-LXXXI).

No 183.— PAUL G. BREWSTER and GEORGIA TARSOULI, «Handjeris and Lioyenneti» and child 76 and 110 a study in similarities. Helsinki 1961.

No. 184.— ANTTI AARNE'S, The Types of the Folktale, a classification and bibliography. Helsinki 1961.

No. 185.— LAURI HONKO, Geisterglaube in Ingermanland. Helsinki 1962.

No. 186.— ANNA BIRGITTA ROOTH, The Raven and the Carcass, an investigation of a motif in the deluge Myth in Europe Asia and North America. Helsinki 1962.

No. 188.— SEAN O SUILLEABHAIN and REIDAR TH. CHRISTIANSEN, The Types of the Irish Folktale. Helsinki 1963.

No. 189.— MARTTI HAAVIO, Heilige Haine in Ingermanland. Helsinki 1963.

No. 190.— GERALD BORDMAN, Motif-Index of the english metrical romances. Helsinki 1963.

No. 191.— KUSTAA VILKUNA, Volktümliche Arbeitsfeste in Finland. Helsinki 1963.

- No. 192.— ERNEST J. MOYNE, Hiawatha and Kalevala, a study of the relationship between longfellow's «Indian Edda» and the Finnish Epic. Helsinki 1963.
- No. 193.— ROLF WILH. BREDNICH, Volkserzählungen und Volksglaube von den Schicksalsfrauen. Helsinki 1964.
- No. 194.— IMRE KATONA, Historische Schichten der Ungarischen Volksdichtung. Helsinki 1964.
- No. 195.— ALAN DUNDES, The Morphology of North American Indian Folktales. Helsinki 1964.

Hessische Blätter für Volkskunde, Giessen. Bd. 53 (1962), 54 (1963).

Band 53. (1962)

- GERHARD HEILFURTH, Volkskunde jenseits der Ideologien. Zum Problemstand des Faches im Blickfeld empirischer Forschung, s. 9-28.
- ERHARD RIEMANN, Die Volkstrachten Ost- und Westpreussens, σ. 29-46.
- INGEBORG WEBER - KELLERMANN, Die Rolle der Frau beim Anpassungsprozess (Akkulturation) am Beispiel eines deutschen «Sprachinsel» - Dorftes in Ungarn, σ. 47-62.
- SIEGFRIED LEHMANN, «Von Gottes Gnaden ein schöne Fryheit». Der Eid an der Landsgemeinde zu Appenzell, σ. 63-74.
- HERMANN ARNOLD, Rotwelsch sprechende Bevölkerungsgruppen im Raume Rotheinburg o.T. — Crails Reim, σ. 75-92.
- KARL HEISIG, Die Bestattung des Staufers Manfred bei Dante, σ. 93-94.
- ALFRED HÖCK, Drei ältere Stimmen zu Werken der Volkskunst, σ. 94-97.
- WALTER ATZERT, Der «Leichladen» im österreichischen Saalachtal, σ. 97-100.

Band 54. (1963)

- LOUIS L. HAMMERICH, Jacob Grimm und sein Werk, σ. 1-21.
- HEINRICH BOTT, Die Vorfahren der Brüder Grimm im Hanauer Land, σ. 23-47.
- WILHELM PRAESENT, Im Hintergrund Steinau. Kleine Beiträge zur Familiengeschichte der Brüder Grimm, σ. 49-66.
- ALFRED HÖCK, Die Brüder Grimm als Studenten in Marburg, σ. 67-96.
- LUDWIG DENECKE mit Beiträgen von WILHELM SCHOOF und WALTHER OTTENDORFF-SIMROCK, Blätter und Blüten aus Kassel, σ. 97-123.
- KARL SCHULTE KEMMINGHAUSEN, Dokumente zu Besuchen des westfälischen Freundeskreises der Brüder Grimm in Kassel, σ. 125-146.
- ROBERT FRIDERICI, Harmonie und Dissonanz. Ludwig Hassenpflug und seine Schwäger Jacob, Wilhelm und Ludwig Emil Grimm, σ. 147-201.
- THEODOR KOCHS, Der Anteil Göttingens an der Geschichte des Deutschen Wörterbuches der Brüder Grimm, σ. 203-225.
- WILHELM HANSEN, Die Brüder Grimm in Berlin, σ. 227-307.
- LEOPOLD SCHMIDT, Die Brüder Grimm und der Entwicklungsgang der österreichischen Volkskunde, σ. 309-331.
- MILJAN MOJASEVIC, Jacob Grimm und die Jugoslawen. Skizze und Stoff zu einer Studie, σ. 333-365.
- PAVEL TROST, Jacob Grimm und die tschechische Kulturwelt, σ. 367-373.
- ISIDOR LEVIN, Das russische Grimmbild, σ. 375-403.

- KAREL C. PEETERS, Der Einfluss der Brüder Grimm und ihrer Nachfolger auf die Volkskunde in Flandern, σ. 405-420.
- JACQUES R.W. SINNINGHE, Die Brüder Grimm und die Anfänge volkskundlicher Feldforschung in den Niederlanden, σ. 421-434.
- HANS WANNER, Die Beziehungen zwischen den Brüdern Grimm, ihrem Wörterbuch und der schweizerdeutschen Dialektlexikographie, σ. 435-450.
- HELMUT HENNING, Die Wechselbeziehungen zwischen der Brüdern Grimm und dem Norden, σ. 451-467.
- MARIA GREVERUS, Wege zu Wilhelm Grimms. «Altdänischen Heldenliedern», σ. 469-488.
- EDWARD V.K. BRILL, The correspondence between Jacob Grimm and Walter Scott, σ. 489-509.
- KATHARINE BRIGGS, The Influence of the Brothers Grimm in England, σ. 511-524.
- WAYLAND D. HAND, Die Märchen der Brüder Grimm in den Vereinigten Staaten, σ. 525-544.
- NICOLE ODETTE STEIN - MOREAU, Des frères Grimm, conteurs, et la France au dix-neuvième siècle, σ. 545-558.
- SANDOR KOZOCSA, Grimmsche Märchen in Ungarn. Eine Bibliographie, σ. 559-574.
- HIROKO IKEDA, The Introduction of foreign Influences on Japanese Children's Literature through Grimm's Household Tales, σ. 575-583.
- FELIX KARLINGER, Schneeweisschen und Rosenrot in Sardinien. Zur Übernahme eines Buchmärchens in die volkstümliche Erzähltradition, σ. 585-593.

Journal of American Folklore. Published by the American Folklore Society, Philadelphia, vol. 75 (1962), vol. 76 (1963).

vol. 75 (1962)

- ARTHUR J. BACHRACH, An Experimental Approach to Superstition Behavior, σ. 1-9.
- ALEXANDER SCHARBACH, Aspects of Existentialism in Clackamas Chimook Myths, σ. 15-22.
- DOV NOY, Archiving and Presenting Folk Literature in an Ethnological Museum, σ. 23-28.
- HENRY A. KMEN, Old Corn Meal: A Forgotten Urban Negro Folksinger, σ. 29-34.
- J. WOODROW HASSELL, The Proverb in Bonaventure des Périers' Short Stories, σ. 35-42.
- ALAN DUNDES, From Etic to Emic Units in the Structural Study of Folktales, σ. 95-105.
- GWENDOLYN B. NEEDHAM, New Light on Maids «Leading Apes in Hell», σ. 106-119.
- ALAN P. MERRIAM, The African Idiom in Music, σ. 120-130.
- BELLA GUNDA, Gypsy Medical Folklore in Hungary, σ. 131-146.
- D.R. STODDART, Myth and Ceremonial Among the Tunebo Indians, σ. 147-152.
- WILLIAM A. LESSA, The Decreasing Power of Myth on Ulithi, σ. 153-159.
- FRANK A. HOFFMAN, Introduction (to Panel on Folk Literature and the Obscene), σ. 189.
- HERBERT HALPERT, Folklore and Obscenity: Definitions and problems, σ. 190-194.
- HORACE P. BECK, Say Something Dirty!, σ. 195-199.
- G. LEGMAN, Misconceptions in Erotic Folklore, σ. 200-208.
- ALAN DUNDES and ROBERT A. GEORGES, Some Minor Genres of Obscene Folklore, σ. 221-226.

- G. LEGMANS, Toward a Motif - Index of Erotic Humor, σ. 227-248.
 WILLIAM N. FENTON, «This Island, the Work on the Turtle's Back», σ. 283-300.
 MELVIN M. FIRESTONE, Sephardic Folk-Curing in Seattle, σ. 301-310.
 NORMAN E. WHITTEN, Contemporary Patterns of Malign Occultism among Negroes in North Carolina, σ. 311-325.
 GEORGE E. SIMPSON, Folk Medicine in Trinidad, σ. 326-340.
 KATHERINE LUOMALA, Martha Warren Beckwith. A Commemorative Essay, σ. 353.
- vol. 76. (1963)**
- MERLE E. SIMMONS, The Ancestry of Mexico's Corridos, σ. 1-15.
 SAMUEL G. ARMISTEAD and JOSEPH H. SILVERMAN, A Judeo - Spanish Derivative of the Ballade of the Bridge of Arta, σ. 16-20.
 THEODORE STERN, Ideal and Expected Behavior as Seen in Klamath Mythology, σ. 21-30.
 THOMAS RHYS WILLIAMS, The Form and Function of Tambunam Dussun Riddles, σ. 95-110.
 ROBERT A. GEORGES and ALAN DUNDES, Toward a Structural Definition of the Riddle, σ. 111-118.
 BACIL F. KIRTLEY, The Ear-Speepers : Some Permutations of a Traveler's Tale, σ. 119-130.
 MACEDWARD LEACH, What Shat We Do with «Little Matty Groves»? σ. 189-194.
 WILLIAM P. MALM, The Eighth Day Festival on Miyakejima, σ. 195-205.
 KARL H. SCHWERIN, Ceremonies concerned with Hail and Rain in Tlaxcala, σ. 206-215.
 JUAN HERNANDEZ, Cactus Whips and Wooden Crosse σ. 216-224.
 FELIX J. OINAS, Spittits, Devils and Fugitive Soldiers σ. 225-230.
 AMERICO PAREDES, The Ancestry of Mexico's Corridos : A Matter of Definitions, σ. 231-235.
 CHARLES T. SCOTT, New Evidence of American Indian Riddles, σ. 236-241.
 ALLEN WALEKR READ, The World of Joe Strickland, σ. 277-308.
 DAVID W. PLATH, The Japanese popular Christmas : Coping with Modernity, σ. 309-317.
 B. N. COLBY, Comparison of Themes in Folktales by the General Inquirer System, σ. 324-329.
 STUART A. GALLACHER, Castles in Spain, σ. 324-329.
 KENNETH S. GOLDSTEIN, Riddling Traditions in Northeastern Scotland, σ. 330-336.

Journal of the International Folk Music Council, Cambridge, vol. XIV (1962). vol. XV (1963).

vol. XIV (1962)

- WALTER WIORA, La musique à l'époque de la peinture paléolithique, σ. 1-6.
 ROGER PINON, Les chants de pâtres avant leur émergence folklorique, σ. 7-15.
 MARIUS BARBEAU, Buddhist dirges of the North Pacific Coast, σ. 16-21.
 GRAHAM GEORGE, Songs of the Salish Indians of British Columbia, σ. 22-29.
 GEORGE LIST, Song in Hopi culture, past and present, σ. 30-35.
 BARBARA SMITH, The Bon-Odori in Havvaih and in Japan, σ. 36-39.
 LAURENCE PICKEN, Musical terms in a Chinese dictionary of the first century, σ. 40-43.
 J. H. KWABENA NKETIA, The hocket-technique in African music, σ. 44-52.

TOLIA NIKIPROWETZKY, The music of Mauritania, σ. 53-55.

LUIS FELIPE RAMON Y RIVERA, Negro music of Venezuela, σ. 56-60.

S. J. SACKETT, The hammered dulcimer in Ellis Country, Kansas, σ. 61-64.

EDWARD D. IVES, The satirical song tradition in Main and the Maritime Provinces of Canada, σ. 65-69.

FRANCIS LEE UTLEY, Noah in British and American folklore, σ. 70-73.

GENEVIÈVE MASSIGNON, Chants de mer de l'ancienne et de la nouvelle France, σ. 74-86.

FRANCIS M. COLLINSON, The repertoire of a traditional Gaelic singer in the Outer Hebrides with reference to versions of her songs known in Canada, σ. 87-90.

OVIDIU VARGA, Les variantes folkloriques et les conditions de leurs survivances, σ. 91-95.

Vol. XV (1963)

VICTOR RELAIÉV, The formation of folk modal systems, σ. 4-9.

WILLARD RHODES, North American Indian music in transition, σ. 9-14.

HENRIETTA YURCHENCO, Survivals of pre-hispanic music in Mexico, σ. 15-18.

WOLFGANG SUPPAN, Über die Totenklage im deutschen Sprachraum, σ. 18-24.

JAROSLAV MARKL and VLADIMÍR KARBUSICKÝ, Bohemian folk music traditional and contemporary aspects, σ. 25-29.

ERNST KLUSEN, Gustav Mahler und das volkslied seiner Heimat, σ. 29-37.

DORIS STOCKMANN, Zur Vokalmusik der südalbanischen Camen, σ. 38-44.

RADMILA PETROVIC, Two styles of vocal music in the Zlatibor region of West Serbia, σ. 45-48.

ALICA ELSCHEROVA, Der mehrstimmige Volksgesang in der Slowakei, σ. 49-53.

DVORA LAPSON, Jewish dances of eastern and central Europe, σ. 58-64.

DUSAN HOLY, Instrumental and vocal performance of dance music in the Hornacko district of south-east Moravia, σ. 65-72.

JAROSLAV MARKL, Czech bagpipe music, σ. 72-74.

LAJOS KISS, Über der vokalen und instrumentalen Vortrag der ungarischen Volksweisen, σ. 74-79.

TOLIA NIKIPROWETZKY, The griots of Senegal and their instruments, σ. 79-82.

VASIL HADZIMANOV, The dyotelnik, a Macedonian folk instrument, σ. 82-83.

Midwest Folklore. Published by Indiana University. Bloomington, Indiana, vol. XII (1962), vol. XIII (1963).

vol. XII (1962)

DAVID D. ANDERSON, Songs and Sayings of the lakes, σ. 5-16.

C.E. SCHORER, Indian Tales of G.C. Trowbridge : The Star Woman, σ. 17-24.

KELSIE B. HARDER, Yours Till The Brain Waxes : A Note on Autograph Book Compliments, σ. 25-26.

GORI NATH SEN, An English Kabiwala of Bengal, σ. 27-30.

ALAN DUNDES, Trends in Content Analysis : A Review Article, σ. 31-38.

ROBERT A. GEORGES, Matiasma : Living Folk Belief, σ. 69-74.

MAURICE A. MOOK, The Quaker and the Cuspidor, σ. 75-80.

MARJORIE SACKETT, Folk Recipes in Kansas, σ. 81-86.

CHARLES H. GOLD, Once There Was A Town : The Birth of A Folksong, σ. 87-90.

EVEN LILJEBLAD, The People Are Coming Soon : A Review Article, σ. 93-103.

ELLI - KAIJA KÖNGAS and PIERRE MARANDA, Structural Models in folklore, σ. 133-183.

ROBERT A. GEORGES, Silone's Use of Folk Beliefs, σ. 197-204.

JACK B. MOORE, A Traditional Motif in Early American Fiction, σ. 205-208.

GEORGE MONTEIRO, Fenimore Cooper's Yankee Woodsman, σ. 209-216.

HELEN SEWELL, Shakespeare and The Ballad, σ. 217-234.

HALDEEN BRADY, Shakespeare's Sonnet Plan and the Effect of Folk Belief, σ. 235-240.

vol XIII (1963)

S.J. SACKETT, Simile in Folksong, σ. 5-12.

CHARLES S. ADAMS, The Tales in Peele's Old Wives' Tale, σ. 13-20.

ELLEN STEKERT, The Hidden Informant, σ. 21-28.

GERTRUDE P. KURATH, Afro-Wesleyan Liturgical Structures, σ. 29-32.

EDITH FOWKE, American Civil War Songs in Canada, σ. 33-42.

PUSHKER CHANDERVAKER, Vahanvati Shikotari, σ. 43-50.

ELLI - KAIJA KÖNGAS MARANDIA, The Concept of Folklore, σ. 69-87.

RICHARD M. DORSON, The 1962 Folklore Institute, of America, σ. 89-96.

FRANCES M. BARBOUR, Some Uncommon Sources of Proverbs, σ. 97-100.

EDITE FOWKE, Canadian Variations of A Civil War Song, σ. 101-104.

JOSEPH C. HICKERSON, Manuscripts of Indiana Folklore in the Indiana University Folklore Archive, σ. 105-108.

BRUCE JACKSON, Folk Music on Records, σ. 109-114.

EDITH FOWKE, British Ballads in Ontario, σ. 133-162.

DAN BEN - AMOS, The Situation Structure of the Non-Humorous, σ. 163-176.

VERNON V. CHATMAN III, The Three Ravens explicated, σ. 177-186.

EDSON RICHMOND, Mutatis mutandis : A Review Article, σ. 187-196.

MAURICE D. SCHMAIER, The Doll Joke Pattern in Contemporary American Oral Humor, σ. 205-216.

ALAN DUNDES and C. FAYNE PORTER, Potawatomi Squaw Dice, σ. 217-227.

C.E. SCHORER, Indian Tales of C.C. Trowbridge : The Gambler, σ. 229-235.

W. EDSON RICHMOND, Mutato nomine : An Editorial Comment, σ. 245-248.

Österreichische Zeitschrift für Volkskunde. Wien, Bd. 65 (1962).

Bd. 66 (1963).

Band 65 (1962)

LEOPOLD SCHMIDT, Bienenhaltung und Bienenaufwecken zu Petri Stuhlfeier. Aus der Arbeit am Atlas der burgenländischen Volkskunde, σ. 1-17.

FRANZ THIEL, Alte Dorfgestalten im niederösterreichischen Weinlande, σ. 18-31.

HUBERT KÖHLER, Der Ringstecken, ein altes Hirtengerät in der Obersteiermark, σ. 32-34.

KARL HAIDING, Wie der Prügelkrapfen gebacken wird, σ. 35-37.

KARL FIALA, Ein volkstümliches Rezeptbuch aus Seekirchen, σ. 38.

- MARIA KUNDEGRABER, Sagenhafte Geschichten aus Lackenhof am Ötscher, σ. 65-70.
- FRIEDRICH JOHANN FISCHER, Der Abdecker. Seine Bedeutung als Träger magischer Vorstellungen im Zeitalter des Barocks, σ. 71-95.
- LEOPOLD SCHMIDT, «Post sex». Zu einem Bild der Wolfgangslgende in Niederösterreich, σ. 96-99.
- FRANZ HUTTER, Das Fauschen - Kreuz nächst Kolla-Priel bei Mela, σ. 100-101.
- LEOPOLD SCHMIDT, Die mitteleuropäischen Volkskundemuseen und ihre Aufgaben in der Mitte des 20. Jahrhunderts, σ. 129-146.
- HELENE GRÜNN, Das Museum Neunkirchen, Spiegelbild einer Kulturlandschaft, σ. 147-154.
- KARL ILG, Probleme und Aufgaben der Arbeitervolkskunde in Österreich, σ. 155-168.
- HERMANN COYA, Horaz und die Zuckertüte, σ. 169-176.
- ANTON MITMANNSTRUBER, Ein Donnerkeil im niederösterreichischen Mostviertel, σ. 177.
- FELIX KARLINGER, Inkubationsbrauchtum sardischer Wallfahrtskirchen, σ. 201-209.
- HERMANN STEININGER, Das Erhardopfer in Wartberg im Mürztal, Steiermark, σ. 210-232.
- MARIA KUNDEGRABER, Die Wallfahrten der Gottscheer, σ. 233-260.

Band 66 (1963)

- ULRICH STEINMANN, Die Volkskundemuseen in Wien und Berlin. Gegenseitige Einflüsse und Beziehungen von ihrer Gründung bis 1945, σ. 1-16.
- FRANZ und GERHARD MARESCH, Das Dürrhäusl im oberen Pielachtal, σ. 17-22.
- FRANZ LIPP, Ein Zeichenstein aus Gosau, σ. 23-31.
- VIKTOR FLIEDER, Der Zeichenstein von Göstling an der Ybbs, σ. 32-37.
- LEOPOLD SCHMIDT, Kärntner Heimatmuseen von volkskundlicher Bedeutung, σ. 38-75.
- ELFRIEDE GRABNER, Das «Heilige Feuer». «Antoniusfeuer», Rotlauf und «Rose» als volkstümliche Krankheitsnamen und ihre Behandlung in der Volksmedizin, σ. 77-95.
- HERMANN STEININGER, Mitteilungen über «Abbeten», «Wenden» und Sympathiemittel in Steiermark und Oberösterreich, σ. 96-100.
- RUDOLF KRISS, Zur Begriffsbestimmung des Ausdruckes «Wallfahrt», σ. 101-107.
- WOLFGANG HAID, Zur Verehrung des hl. Erhard in Góss bei Loeben, σ. 108-110.
- HERMANN WATZL, Verbot eines Leiden-Christi-Spieles in Truman, G.-B. Ebreichsdorf, N.-Ö., 1770, σ. 111.
- KLARA K.-CSILLERY, Bäuerliche Möbel in Österreich und Ungarn. Eindrücke von einer Studienreise in Österreich, σ. 112-140.
- LEOPOLD KRETZENBACHER, Anton Bruckner und die Lichterkrebse. Ein kofessionspolemischer Humanistenschwank in einer österreichischen Musiker-Anekdote, σ. 141-153.
- FRANZ SCHUNKO, Von den Weinhütern in Perchtoldsdorf. Eine Dokumentation aus dem Jahre 1962, σ. 154-167.
- FRANZ THIEL, Aus dem Sprachschatz des niederösterreichischen Weinhauers, σ. 168-178.
- ELFRIEDE LIES, Drei Erzählungen über den hl. Petrus am Weinberg aufgezeichnet im steirischen Sausal, σ. 179-183.
- ANTON MITMANNSTRUBER, Ein Wurmsegen aus dem Mühlviertel, σ. 184-185.
- LEOPOLD SCHMIDT, Der hängende Christbaum. Aus der Arbeit am Atlas der burgenländischen Volkskunde, σ. 213-242.

WOLFGANG SUPPAN, Zur Ulinger - Ballade, σ. 243-246.

ROBERT SCHINDLER, Umgürtung der Kirchen mit Wachs in Friaul, σ. 247-248.

FRIEDRICH JOHANN FISCHER, Bäckerschupfen in Salzburg, σ. 249-254.

Revista de Folclor, publicata de Institutue de Folclor, București. Anul VII (1962), anul VIII (1963).

Anul VII (1962)

Nr. 1-2

MIHAIL ROBEA, Imaginea partidului în creația populară contemporană (The Party - The Rumanian Workers' Party - in contemporary folk creation), σ. 7-21.

ION TALOS, Balada mesterului Manole și variantele ei Transilvanene (Some Transylvanian variants of the «Master Manole» ballad), σ. 22-57.

RADU NICULESCU, Unele observații asupra lui Pinteza Viteazul ca personaj istoric (Some considerations on the outlaw «Pinteza the Brave» as an historical character), σ. 58-71.

VASILE D. NICOLESCU, Din materialele premiate la concursul de cîntece noi și cîntece muncitorești - revoluționare (Selections from the material rewarded at the 1960 Competition for New Folk Songs and Revolutionary Workers' Songs), σ. 72-93.

A. GHIURCHESCU și C. COSTEA, Haidaul (The «Haidaul» dance), σ. 94-117.

M. MARTIN, Elemente de viziune populară în poezia lui Mihai Beniuc (Elements of folk vision in Mihai Beniuc's poetry), σ. 118-125.

G. HABENICHT și E. BIRGU, «Cît e lumea și Tara...». Asupra genezei și circulației unui cîntec nou («As wide as the world and my country». On the genesis and circulation of a new song), σ. 128-137.

Nr. 3-4

AL. AMZULESCU, Perspectivele folclorice ale satului colectivizat (The prospects of Rumanian folklore in the collectivized villages), σ. 7-18.

EMILIA COMISEL, Contribuție la cunoașterea eposului popular cîntat (Contribution to the study of the chanted folk epos), σ. 19-38.

MONICA BRATULESCU, Contribuții la studierea mijloacelor de compoziție și stil în folclorul nou (Contributions to the study of compositional means and style in contemporary folklore), σ. 39-50.

NICOLAE COMAN, Elemente de creație populară în cvartetul nr. 1 în do major (închinat păcii) de Ion Dumitrescu (Elements of folk creation in Ion Dumitrescu's quartet No. 1 in G major (dedicated to peace)), σ. 51-67.

OVIDIU PAPADIMA, Neagoe Basarab, mesterul Manole și «vinzătorii de umbre» (Prince Neagoe Basarab, master-mason Manole and «shadow» - vendors), σ. 68-78.

VERA PROCA - CIORTEA, Cîteva documente grafice privind jocul popular românesc (Some graphic documents regarding Rumanian folk dance), σ. 79-88.

TEODOR GHITAN și DUMITRU POP, Un vechi cîntec Nasaudean (An old song from Nasaud), σ. 89-91.

ADRIAN FOCHI, Bibliografia folclorului românesc pe anul 1961 (Bibliography of Rumanian folklore for the year 1961), σ. 121-191.

Anul VIII (1963)**Nr. 1-2**

NICOLAE RADULESCU, Cîntece revolutionare ale Uteciștilor (Revolutionary songs of the Rumanian Communist Youth), σ. 7-25.

AL. SANDULESCU, Delavrancea și problemele folclorului (Delavrancea and problems of folklore), σ. 26-40.

GHEORGHE CIOBANU, Raportul structural dintre vers și melodie în cîntecul popular românesc (The structural relationship between verse and melody in Rumanian folksongs), σ. 41-61.

M. MARIN - BUGA, Lupta împotriva oprimării sociale reflectată în lirica populară (The struggle against social oppression reflected in folk-lyric), σ. 62-84.

CONSTANTIN COSTEA, Locul jocurilor fecioarești în repertoriul contemporan de dansuri populare (Swain dances in the contemporary repertory of Rumanian folk - dances), σ. 85-93.

GOTTFRIED HABENICHT, Tot pe vale și pe grui... (Up hill down dale), σ. 94-98.

MARIANA KAHANE, Doine din Oltenia Subcarpatică (Doinas from Subcarpathian Oltenia), σ. 99-116.

SAMUEL DOMOKOS, Contribuții la cunoașterea legăturilor folclorice Maghiaro - Române (Contributions to the study of Magyar - Rumanian folklore ties), σ. 117-123.

ADRIAN FOCHI, 15 ani de folcloristică în R.P.R. (15 years of folklore - research in the Rumanian People's Republic), σ. 124-139.

ANDREI BUGSUN, Dialecte și aspecte stilistice în coregrafia noastră populară (Stylistic aspects and dialects in Rumanian folk choreography), σ. 140-143.

PAVEL RUXANDOIU, Elemente înnoitoare în stadiul contemporan al evoluției basmului (Novel elements in the present stage of evolution of the folk-tale), σ. 144-152.

Nr. 3-4

AL. I. AMZULESCU, Ion al mare. Balada elacasului răzvrătit («John the Great» - the Ballad of the Rebel Bondsman), σ. 11-59.

ANCA GIURCHESCU, Jocurile ciobănești din satul Dumbrava (Shepherd Dances from the Dumbrava Village), σ. 60-73.

GOTTFRIED HABENICHT, Fenomenul reelaborării unui text folcloric epic. «Mesterul Manole» în versiunile unei informatoare din Singeorz-bai Nasaud (The Re-elaboration of an Epic Folklore Text. The Ballad of «The Building Sacrifice» in the Versions of an Informer from Singeorz-bai, Nasaud), σ. 74-93.

MONICA BRATULESCU, Contribuții la cercetarea metaforei în folclorul din Maramureș (Contribution to the Study of the Metaphor in Maramureș Folklore), σ. 94-116.

N. RADULESCU, Cîntece muncitorești de origine italiană în România (Workers' Songs of Italian Origin in Rumania), σ. 117-128.

ROMULUS VULCANESCU, Calareții sărari (The Salt - bearing Horsemen), σ. 129-139.

N. A. MIRONESCU și PAUL PETRESCU, Construcțiile viticole din zona Husilor. Contribuții la studiul etnografic al viticulturii (Vineries in the Husi Area. Contribution to the Ethnographic Study of Vinegrowing), σ. 140-151.

M. MIHALCU, Contributii la problema conservarii materialelor etnografice si folclorice in colectiile muzeale (On the Conservation of Ethnographic and Folklore Materials in Museum Collections), σ. 152-155.

ION TALOS, Arthur Schott si culegerile lui de povesti romînesti (Arthur Schott and his Collection of Rumanian Tales), σ. 156-165.

ADRIAN FOCHI, Bibliografia etnografica si folclorica romîneasca pe anul 1962 (Ethnographic and Folklore Bibliography for 1962), σ. 166-224.

Rheinisches Jahrbuch für Volkskunde, hrsg. von Dr. Karl Meisen. Bonn, Bd. 5 (1954).

ADELFART ZIPPELIUS, Vormittelalterliche Zimmertechnik in Mitteleuropa, σ. 7-52.

MARGARETE BAUR-HEINHOLD, Bildstöcke in Bayern, σ. 53-92.

ERNST SCHNEIDER, Teufels - Flurnamen. Ein Beitrag zur volkskundlichen Flurnamenforschung, σ. 93-136.

HEINRICH MARZELL, Gunzenhausen: Donnerblumen. Eine Studie zur deutschen Volksbotanik, σ. 137-151.

KURT RANKE, Die Sage vom Toten, der seinem eigenen Begräbnis zuschaunt. Ein Beitrag zur Methodik der Sagenforschung, σ. 152-183.

HERDWIG SCHOMMER, Die Heiligenminne als kirchlicher und volkstümlicher Brauch, σ. 184-231.

AUGUST C. MAHR, Ein deutscher Plagegeist in Pennsylvania, σ. 232-242.

ANTON DÖRRER, Schellen in Glauben und Brauch, σ. 243-280.

JOSEF DÜNNINGER, Das 19. Jahrhundert als volkskundliches Problem, σ. 281-294.

Schweizerisches Archiv für Volkskunde. Vierteljahrschrift, herausgegeben von der Schweizerischen Gesellschaft für Volkskunde. Basel. Bd. 58 (1962).

E. HENCHOZ, Epigraphie alpestre. Inscriptions de maison relevées au Pays d'Enhautromand (suite), aux Ormonts, dans le vallon des Allières et au Gessenay, σ. 1-43.

PETER FELDER, Die hundertjährige Translationsfeier der beiden Wettinger Katakombenheiligen Marianus und Getulius, σ. 65-90.

KARL - S. KRAMMER, Zum Verhältnis zwischen Mensch und Ding. Probleme der volkskundlichen Terminologie, σ. 91-101.

EDIT FÜL und TAMAS HOFER, Der Atanyet Scheffel. Ein Beitrag zu den Beziehungen Mensch und Gerät., σ. 102-124.

P. ISO MÜLLER, Die christlichen Elemente des rätoromanischen Margaretha - Liedes, σ. 125-137.

ALEXI DECURTINS, Zur Entstehung des rätoromanischen St. Margaretha - Liedes, σ. 138-150.

INGEBORGE WEBER - KELLERMANN, Die Volksballade von der schönen Jüdin im europäischen Zusammenhang mit dem Lied von den zwei Königskindern, σ. 151-164.

R i c h a r d W e i s s, Die Brünig-Napf-Reuss-Linie als Kulturgrenze zwischen Ost-und Westschweiz auf volkskundlichen Karten, σ. 201-231.

R i c h a r d W e i s s, Alpiner Mensch und alpines Leben in der Krise der Gegenwart, σ. 232-254.

R i c h a r d W e i s s, Landschaft und Volksart [im Kanton Zürich], σ. 255-268.

Zeitschrift für Volkskunde. Im Auftrag des Verbandes der Vereine für Volkskunde, herausgegeben von Helmut Dölker und Bruno Schier, Stuttgart. Bd. 58 (1962), Bd. 59 (1963).

Band 58 (1962)

GERDA GROBER - GLÜCK, Zur Verbreitung von Redensarten und Vorstellungen des Volksglaubens nach den Sammlungen des Atlas der deutschen Volkskunde, σ. 41-71.

ANDREJS JOHANSONS, Steine im lettischen Kult des Hofschirmherrn, σ. 32-40.

KARL S. KRAMER, Zeitliche und soziale Schichtung im Brauchtum, dargestellt am Überlieferungsbestand des Ansbacher Raumes, σ. 72-93.

HANS MOSER, Vom Folklorismus in unserer Zeit, σ. 177-209.

RUDOLF SCHENDA, Die Sammlung italienischer Flugblätter im Museo Pitre, Palermo, σ. 210-237.

HINRICH SIUTS, Die Ballade von der Radenmutter und ähnliche Liedtypen in Europa, σ. 238-254.

RICHARD WOLFRAM, Weihnachtsgast und «Heiliges Mahl», σ. 1-31.

Band 59 (1963)

WOLFGANG BRUCKNER, Cera - Cera Virgo - Cera Virginea, σ. 233-253.

HANS DÜNNINGER, Was ist Wallfahrt?, σ. 221-232.

GERHARD EITZEN, Zur Geschichte des südwestdeutschen Hausbaues im 15. und 16. Jahrhundert, σ. 1-38.

MATHILDE HAIN, «Der nie stillstehende Fluss lebendiger Sitte und Sage», σ. 177-191.

ALFRED HÖCK, Frühe Wachsvotive am Elisabethengrab in Marburg/Lahn, σ. 59-72.

LEOPOLD KRETZENBACHER, Richterengel am Feuerstrom, σ. 205-220.

HERMANN LANGERBECK, Die Vorstellung vom Schlaraffenland in der alten attischen Komödie, σ. 192-204.

ERHARD RIEMANN, Der Viehaustrieb im Volksbrauch, σ. 39-58, und

DETLEV SIEVERS, Der Gemeinschaftsgedanke in der deutschen Hanse, σ. 73-88.

ΠΙΝΑΞ ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ

- Ἄβδέλλα 88
 Ἁγία Ἄννα Εὐβοίας 52, 65, 70, 79
 Ἁγία Καλή 310, 311, 320
 Ἁγία Παρασκευή 351, 353
 Ἁγιάσος 351, 353
 Ἁγιερσανὶ Νάξου 80, 90
 Ἁγιο Πνέμα 305
 Ἁγιος Ἀθανάσιος Πέλλης 55
 Ἁγιος Δημήτριος Ραχῶν Ἰκαρίας 230, 236
 Ἁγιος Μηνᾶς 246, 248, 254
 Ἀδριανούπολις 54, 66
 Ἀθῆναι 49, 50, 54, 56, 64, 72
 Αἰγιαλεία 215
 Αἰγιάλης κοινότης βλ. Γιάλη
 Αἰδηψὸς 89
 Αἰτωλία 80
 Ἀζαρνανία 64
 Ἀλῆ Φαρμάκη Πύργος 267
 Ἀμισσὸς Πόντου 63
 Ἀμοργὸς 338· Ἀρκεσίνη Ἀμοργοῦ 338, 339, 340, 342—
 Λαγκάδια Ἀμοργοῦ 340, 343, 344, 345—Χώρα Ἀμοργοῦ 338, 340, 348
 Ἀμπελόκηποι Καστορίας 69, 79, 80, 87, 90
 Ἀνακοῦ 9
 Ἀνατολικὴ Κρήτη βλ. Κρήτη
 Ἄνδρος 44, 240
 Ἄντισσα βλ. Τελώνια Λέσβου
 Ἀντιταῦρος 9
 Ἀπείρανθος Νάξου 49
 Ἄργος Ὀρεστικὸν 47
 Ἀρίσβη 351
 Ἀρίστη 246, 248, 251
 Ἀρκαδία 29, 73
 Ἀρκεσίνη βλ. Ἀμοργὸς
 Ἀρμενιστῆς 230, 236
 Ἀρμόλια Χίου 32, 273
 Ἀρχάγγελος Ἡμαθίας 72
 Ἀσπράγγελοι 245
 Ἀστυπάλαια 7, 38, 39, 203
 Ἀύγερινό, τὸ 307
 Βασιλίτσι Πυλίας 50
 Βελημάχι 270
 Βέντζια 72
 Βίκος (πρώην Βετσικὸν) 246, 248
 Βίκου χαράδρα 245, 322
 Βίτσα 323
 Βλάστη Ἑορδαίας 70
 Βλαχοζάγορα 245
 Βογατσικὸν 70, 71
 Βοῖδομάτης 245, 255
 Βολισσὸς 273, 283, 284
 Βόρειος Ἡπειρος βλ. Ἡπειρος
 Βουρδούριον Παιδιάς Μ. Ἀσίας 86
 Βουρλά Μ. Ἀσίας 64, 70
 Βραδέτον 322
 Βρακάδες 230, 243
 Βροντάδες 273, 285
 Βρουλλᾶς βλ. Τραγοστάσι
 Βρούτση (κοιν.) 338, 340
 Βρύσες Μεραμβέλλου 48
 Γαλανάδες Νάξου 90
 Γιάλη βλ. Θολάρια
 Γαλισκάρι 230, 241, 242, 243
 Γιάλτρα Εὐβοίας 70, 89
 Γιάλτσάδες Εὐβοίας 55
 Γορτυνία 206
 Γύθειον 65, 79
 Δαμάσιον 71
 Δελέρια Τιφνάβου 65, 69
 Δῆλος 19
 Διαμαντοσπηλιὰ 308, 309
 Δοβρά βλ. Ἀσπράγγελοι
 Δομιανοὶ 288
 Δομνίστα 288
 Δρακόλιμνη τοῦ Παπίγγου 254
 —τοῦ Σμόλικα 254
 Δωδεκάνησος 3
 Ἐμπαρος 90
 Ἑορδαία 65
 Ἐρμούπολις 89
 Εὐβοία 77, 89
 Εὐρυτανία 201, 203, 204, 205, 209, 288
 Εὐφράτης 9
 Ζαγόρι βλ. Ζαγοροχώρια
 Ζαγορίτικος 245
 Ζαγοροχώρια 245, 321, 324
 Ζάκυνθος 84, 85
 Ζευγοστάσιον Καστορίας 51, 70
 Ἡπειρος 3, 83, 84, 85, 219
 Ἡπόληβος 308
 Θολάρια 338, 339, 340, 344, 345, 346
 Θράκη 3, 55, 83
 Ἱεράπετρα Κρήτης 80
 Ἰκαρία 243
 Ἰλδιριμ Ἀδριανουπόλεως 80
 Ἰωάννινα 201
 Καλαμοτή Χίου 88, 273, 281
 Καλιμασιά 273
 Καλλονή 351
 Κάλυμνος 45
 Κάμπος Μεσαριάς 238
 Καπέσοβον 322
 Καπαδοκία 8, 9, 13
 Κάρπαθος 66, 85, 88, 89, 91, 239
 Καρυδιές Χριστοῦ Ραχῶν Ἰκαρίας 230, 240
 Καροχώριον Ἑορδαίας 70

- Καρωτή Λιδυμοτείχου 90
 Καστανιές Σηλυβρίας 'Ανατ. Θράκης 69, 80
 Καστράκι (φρούριον) 255
 Καστρίον Κυνουρίας 43
 Καστρισιάνικα Κυθήρων 87
 Κατάπολα (λιμνήν) 339—Κατάπολον (χωρ.) 340
 Κατούμενα βλ. Βλαχοζάγορα
 Κάτω Μεριά 338
 Κεπέσοβον· βλ. Καπέσοβον
 Κεφαλληνία 85
 Κεφαλόβρυσον Αιτωλίας 239
 Κίμωλος 304, 305
 Κλαυβοβούνι· βλ. Ξαπλοβούνι
 Κλειώ 356
 Κόκκ'νο λιθάρι 255
 Κολοφάνα 338, 339, 340
 Κόνιτσα 205, 207, 211
 Κοντοβάζαινα 259
 Κορμίστα Σερρών 45
 Κορώνη 89
 Κουκούλι 322
 Κρήτη 3, 48, 71, 89, 90
 Κυδωνία Μ. 'Ασίας 48, 87
 Κυνουρία 214
 Κύπρος 3, 71, 77, 81, 83
 Κωνσταντινούπολις 49
 Κωστή 'Ανατολ. Θράκης 77
 Λαγκάδα 'Αμοργού· βλ. 'Αμοργός
 Λαγκάδα 'Ικαρίας 236
 Λασιόθι 43
 Λάσπη Εύρουτανίας 220
 Λάστα 42, 44, 66, 71
 Λέσβος 84, 88, 89
 Λεσ'νίτσα Δελβίνου Βορ. 'Ηπείρου 206, 220
 Λευκάς 56, 71
 Λήμνος 72, 84, 88
 Λιθί Χίου 69, 88
 Λίμνα 9
 Λοζέτσι ('Ελληνικόν) 201, 217
 Magne· βλ. Μάνη
 Malakubiya· βλ. Μαλακοπή
 Μαλακοπή, Μελλοκοπία, Μυλοκοπία, Μυλοκοπόδι 8, 9, 10, 13
 Μάνη 25
 Μανιάκι 44, 80
 Μανταμάδος 357, 359
 Μάραθος 230, 237, 238, 240, 243
 Μαραθών 53
 Μαστιχοχώρια 273
 Μεγαλόπολις 71
 Μεγάλο Χωριό 351
 Μεγίστη (Καστελλόριζον) 38, 89
 Μεθώνη Πυλίας 73
 Μελένικος Σηλυβρίας 69
 Μεσημβρία 'Ανατολ. Ρουμελίας 70
 Μεσοποταμιά Καστορίας 79
 Μεστά Χίου 37, 273, 276, 277, 285
 Μέτσοβον 70
 Μήλος 89
 Μικρά 'Ασία (δυτική) 52
 Μικρό Σούλι Σερρών 53
 Misitra (Μυστρᾶς) 19, 20, 25
 Μιστι 9
 Μιτσικέλι 245
 Μόλυβος 351
 Μοναστηράκι 259, 267
 Μονοδένδριον 323
 Μοσχονήσιον 45
 Μπλάτσι 70
 Μυρίκη 288
 Μύτικας Αιτωλίας 86
 Ναζλι Μ. 'Ασίας 89
 Naxie· Naxos· βλ. Νάξος
 Νάξος 16, 19, 20, 44, 349
 Νένητα 273, 282, 285
 Νιγρίτα 53
 Νίσυρος 89
 Ξαπλοβούνι 306
 Όρμος 340, 343
 Παλαιόκαστρον Βοΐου 65
 Πάπιγγον 246, 248, 251
 Πάτραι 48
 Πλάκα Λήμνου 54
 Πελοπόννησος 3, 218, 300
 Περβόλια 'Ινναχωρίου Κισάμου 81
 Πετροβούνι 201
 Πέτρα Λέσβου 49, 351
 Πλαγιά 351
 Πλωμάρι 351
 Πολύαιγον· βλ. 'Ηπόληβος
 Πολύλοφος Εύβοίας 84, 89
 Πολύχνιτον Λέσβου 55
 Πόντος 3, 9, 43, 44, 66, 84, 85, 90
 Πόποβον Παραμυθίας 216
 Πόρσοντα· βλ. Πόσοντα
 Πόσοντα 8, 9
 Ποταμός 340
 Πριγκίπων νήσος 16
 Προυσσός Εύρουτανίας 81
 Πυλία 72
 Πυργί 39, 52, 69, 84, 273, 274, 278, 285
 Ράχες 230, 238, 239, 241, 242
 Ρόδος 213
 Ροσκά 288
 Ρούμελη 65, 75, 240
 Sainte Kali· βλ. 'Αγιά Καλή
 Σαμαρίνα 201
 Σαμοθράκη 65
 Σάμος 69
 Σαράϊ 76
 Σαρατζᾶς Πυλίας 70
 Σελλά Εύρουτανίας 212
 Σέρραι 46
 Σητεία 49
 Σιάτιστα Μακεδονίας 70, 204, 205
 Σιτοχώρι Σερρών 53
 Σκάλα Συκαμνέας 351
 Σκαλοχώρι Λέσβου 52
 Σκαλοχώριον Βοΐου 49, 56, 65
 Σκαμνέλι 322, 323, 334, 335
 Σκῆρος 45, 55, 85, 87, 88, 91
 Σμύρνη 47
 Σοποτός Καλαβρύτων 51
 Σπάρτη 85
 Στάβλος· βλ. Μάραθος
 Σταυρίν 86
 Στενήμαχος 79
 Στύψη 351
 Συγκρέλλον 288
 Συκαμνέα 351

Σύμη 33, 34, 35, 36, 37, 88
Σῦρος 48

Ταῦρος 9

Τελώνια Λέσβου 52

Τουρκομνήματα 270

Τραβουδιστής 308, 309

Τραγοστάσι 230, 243

Τσεπέλοβον 322, 323

Τσόρολου Ἄνατ. Θράκης 66

Ἵδρα 71

Φανάρι Σηλυβρίας 69, 76, 80

Φάρασα Μ. Ἀσίας 54

Φιδάκια 288

Φουρνὰ Εὐρυτανίας 212, 288

Φραντᾶτον 230, 231, 240, 242

Χίος 32, 89, 273, 274, 276, 285

Χριστὸς Ραχῶν 230, 242

Χώρα Ἀμοργοῦ βλ. Ἀμοργός

Χώρα Χίου βλ. Χίος

Ψάθη 308

Ψανά 288

ᾠρωπὸς 53

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ, ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

- Ἄα Σοφία· βλ. Ἁγία Σοφία Κων/πόλεως
 ἀγέρανος (χορός)· βλ. γέρανος
 Ἁγία Αἰκατερίνη (ἔθιμον ὄνειρομαντείας) 316, 317
 Ἁγία Βαρβάρα (παράδοσις) 238
 Ἁγία Ἰουστίνη (διήγησις) 59
 Ἁγία Καλή (ἄσμα) 312
 Ἁγία Λεσβία (παράδοσις) 237
 Ἁγία Παρασκευή (παράδοσις) 344, 345
 Ἁγία Σοφία Κων/πόλεως (παράδοσις) 34, 235
 Ἁγιοὶ Ἀνάργυροι (παράδοσις) 37
 Ἁγιος Ἀντώνιος (παράδοσις) 240
 Ἁγιος Βασίλειος (κάλαντα) 52, 53
 Ἁγιος Γεώργιος (λατρεία· παράδοσις) 54
 Ἁγιος Γεώργιος Βαλσαμίτης (λατρεία) 340
 Ἁγιος Ἰλαρίων 84
 Ἁγιος Κασσιανός (παράδοσις) 37, 38, 240, 309, 320
 Ἁγιος Κυπριανός (διήγησις) 59, 60
 Ἁγιος Νικόλαος (παράδοσις) 36, 37, 240, 309, 320
 Ἁγιος Ὀνούφριος (παράδοσις) 309
 Ἁγιος Παντελεήμονας (παράδοσις, ἔθιμον) 36, 348
 Ἁγιος Σέβαστος (= Ἁγιος Σεβαστιανός;) (παράδοσις) 36, 37
 Ἁγιος Τρύφων (ἔθιμον) 335
 Ἁγιος Φανούριος (ἔθιμον) 51
 Ἁγιος Φίλιππος (παράδοσις) 239
 Ἁγιος Χαράλαμπος (παράδοσις 238)
 Ἁγίων Θεοδώρων Σάββατον· βλ. Σάββατον
 ἀγροτικός (χορός) 16
 ἀδερφᾶτο 234
 ἀερανός (χορός)· βλ. γέρανος
 ἀέριν 241
 ἀζώγυρος (ἢ ἀζουριά) 345, 346
 Ἀθανάσιος, ἐπίσκοπος Χριστιανουπόλεως 265
 ἀθάνατο νερό· βλ. νερό
 Αἱ Γιάννης ὁ Κλήδονας 46, 48, 50, 356—Λαμπροφόρος 46—Κληδόνου ἄνοιγμα 46—Λιοτροπιῶ 46, 238, 314—νερό 48
 Αἱ Λευτέρης (παράδοσις) 36
 Αἱλιανός 39
 Αἱ Νικόλαος· βλ. Ἁγιος Νικόλαος
 Αἱς Ἀνθίμος (παράδοσις) 37, 38, 39
 Ἀκλήδονας· βλ. Αἱ Γιάννης ὁ Κλήδονας
 ἀκριτικά ἄσματα 3-13, 313
 ἄκριτον νερό· βλ. νερό
 ἄλαλον ὕδωρ· βλ. νερό
 ἄλβανικός (χορός) 16, 21, 23, 31
 Alexandre le Grand· βλ. Ἀλέξανδρος ὁ μέγας
 Ἀλέξανδρος ὁ μέγας 23, 24, 33, 78, 236, 244
 ἀλευρόπ'ττα 251
 Ἀλή Φαρμάκης 267, 271
 Ἀλόφωτα· βλ. Φῶτα
 ἄλωνι 233
 ἄλωνισμοῦ ἔθιμα 318
 ἄμανέδες 352
 ἀμίλητο νερό· βλ. νερό
 ἀμίλητος 55, 56
 Ἀμοργοῦ βιβλιογραφία· βλ. βιβλιογραφία
 ἀμφιθαλής 47
 Ἀνάληψις 55
 ἀναφακὰς 241
 Ἀνδρόνικος στρατηγός 4, 6, 10
 Ἀνεράϊδες 43, 44, 310
 ἄνοιγμα Κληδόνου· βλ. Αἱ Γιάννης ὁ Κλήδονας
 Anthesteria 245
 Ἀντριῶς (τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου ἔθιμον) 335
 ἀπάρθενες 47
 ἀπεράτης 326
 ἀπορριφή (ἀπόστημα ἀδένων) 87
 Ἀραβες 8, 9
 ἀραδόπ'ττα 251
 ἄργυρος 63, 66
 Aγιάδνε 16, 19
 Ἀριστοφάνης 81
 ἀρμυροκουλλούρα 49, 50
 ἀρναούτικος (χορός) 16, 21
 ἀρούνας 35
 ἄσκαυλος· βλ. τσαμπούνα
 ἄσματα: ἀκριτικά: τῆς ἀνδρειωμένης κόρης πὺν καταδιώκεται ὑπὸ Σαρακηνοῦ 313· τοῦ ὕπνου τοῦ ἀγούρου καὶ τῆς λυγερῆς 313· τοῦ Προσφύρη 313· τῶν ἐννέα ἀδελφῶν εἰς τὸ στοιχειωμένον πηγάδι 3-13—ἄλωσις Κωνσταντινουπόλεως 235—ἀποκριάτικο: πῶς τὸ τρίβουν τὸ πιπέρι 353, 354—γαμήλια 252, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 299, 331, 355, 356—κάλαντα Φώτων 358—τοῦ Κάτω Κόσμου καὶ τοῦ Χάρου 253—Κάτω στὸ γιὰλὸ

- 275—Κάτω στο Μαρουλό-
καμπο 277, 278—νανουρί-
σματα 252, 253 — ναυτικού
βίου 359—του νεκρού ἀδελ-
φοῦ 6—τῶν ἡλικιῶν τοῦ ἀν-
θρώπου 313, 314—τῆς Σού-
σας 281, 282—“Ὅσο κινυό-
μουν κ’ ἤλεγα μαῦρος μὴ μὲ
φιλήσῃ 284, 285—Στὴν Ἁ-
γιά Μαρκέλλα μέσ’ στὸν πο-
ταμὸ 284—μοιρολόγια 253
—τῆς τάβλας 261—τῆς τρά-
τας 355—τοῦ Κίτσου ἢ μάν-
να 283—Δώδεκα χρονῶ κο-
ρίτσι χήρα πὰ’ στὴ μάννα
τῆς 282—Ὁργανικά 253
ἀστρέχιες 326
ἀσύντυχον νερόν· βλ. νερό
αὐτιά γαάρου 32, 33, 236—
σκύλλου 33—τράγου 33, 236
Ἄφροδίτη ἢ πελαγία 312
ἀφωνία 266
ἀχούρι 250
ἀχυρῶνα 250
- Balaristo (χορός) 26, 27
βαρυνᾶς, βαρυνᾶς 39
Βασιλικὸν Ἴδρυμα Ἐρευνῶν
32, 42, 62
βασκανία 78, 79
βάτραχος 266
βενέτικο φλουρί· βλ. φλουρί
βενέτικο
Βερζεβου 35
βιβλιογραφία περὶ Ἀμοργοῦ
340, 341 — τῆς Ἑλληνικῆς
λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1960-
1962 92-200 — περὶ δυτικοῦ
Ζαγορίου 247-248 — περὶ κεν-
τρικοῦ Ζαγορίου 324-325
βικοῖατρος 245, 322
βιολί 352
βλάχικος (χορός) 16, 28, 29,
31
Βολισσιανὸς συρτὸς 276, 283
Βολισσιώτικος χορός· βλ. Βο-
λισσιανὸς συρτὸς
βουβὸ νερό· βλ. νερό
βραφνᾶς· βλ. βαρυνᾶς
βραχνᾶς· βλ. βαρυνᾶς
- βρούσης τάϊσμα· βλ. τάϊσμα τῆς
βρούσης
βυζγάν’ 256
- Candiotte (χορός) 16, 17
Chanson de neuf freres qui
s’en vont en guerre et qui
rencontrent un puits han-
té (résumé) 12-13
Chénier 14, 15, 23, 24
cornemuse· βλ. τσαμπούνα
γαμβροῦ ξύρισμα 71
γαμήλια ἄσματα 252, 289, 290,
291, 292, 293, 294, 295, 299,
331, 355, 356
γάμος 56, 261
γειτονιά 231
γεράνι (χορός)· βλ. γέρανος
γέρανος (χορός) 19, 20
γεροντοκτονία 241, 310
Γιούδας· βλ. Ἰούδας
γκιζόπ’τα 251
γκλιάστρα 251
γκλιαστρόπ’τα 251
Γοργόνα 242
γρεντές (δοκός) 326
Γρηγόριος Θεολόγος 20
Grue (χορός) 18
γωνιά ἢ τζάκι 250
- Dacier 20
δαδι 326
δαίμων 307
δακτυλίδιον ἀντιβασκάνιον 79
—χρυσὸ 79
δακτύλιος 68, 78, 80, 81, 82
δάκτυλος 63
δεβολίτικος (χορός) 26
Dédale (χορός) 16, 19
Δεκαφίτικος (χορός) 276
δετὸς χορός τῶν Νενήτων 276
διάλλαμαν 77
Διγενῆς Ἀκρίτας 4, 13
Διοκλητιανὸς 33
δίσημος (ρυθμὸς) 201
δίστιχα· βλ. τραβούδια
Δρακόλιμνη τοῦ Παπίγγου
(παράδοσις) 254 — τοῦ Σμό-
λκια (παράδοσις) 254
δρακοπήγαδο 7
- δράκων 9
δρεπάνι (χορός) 26
Δωδεκαήμερον 240
Δώριος (μουσικὸς τρόπος) 202
- Εἰκὼν τῆς Παναγίας 263
Ἐκθέσεις Λαογραφικῶν Ἀπο-
στολῶν: εἰς Δυτ. Ἰκαρίαν
230 245 — εἰς Δυτ. καὶ Κεντρ.
Ζαγόριον 245-259, 321-337
—εἰς Κοντοβάζαιναν καὶ
Μοναστηράκι 259-273 — εἰς
Χίον 273-287—εἰς Εὐρυτα-
νίαν 288-303—εἰς Κίμωλον
304-321—εἰς Ἀμοργὸν 338-
350—εἰς Λέσβον 351-361—
πεπραγμένων τοῦ Λαογρ.
Ἄρχ. κατὰ τὰ ἔτη 1962-1963
388-397
ἔλασμα 63, 64, 67, 68
Emploi des métaux dans di-
verses superstitions, aussi
que dans d’autres actions
magiques se rapportant à
la vie sociale du peuple
(résumé) 91
ἐννέα (ἀριθμὸς) 3, 6
ἐξάσημος (ρυθμὸς) 201-229
Exassimos. Mesure de Six
Temps (Exassimos) dans
les chansons folkloriques
grécoques 226 229
ἐπιληψία 77
ἐπωδὴ 55, 66, 67 — Ἀγίου
Παντελεήμονος 348 — διὰ
τὸν ἥλιο 67, 348
εὐλογημένη· βλ. εὐλογία
εὐλογία 238, 305
Ἐφιάλτης 40
- Fallmerayer 342
- Ζαγορίου δυτικοῦ καὶ κεντρι-
κοῦ βιβλιογραφία· βλ. βι-
βλιογραφία
ζεῖμπέκιος (χορός) 352
ζουρνᾶς 352
- Ἡλιου (ἡλιάσεως) ξόρκι 67
ἦλος 63, 69
Ἡπιάλης 40
Ἡρώδης 33
Ἡφαιστίων 24

- Ἦχοι: πρῶτος, δεύτερος, τρίτος 202
- Θεόνια (θεοπούλια) 334
- Θεοφάνεια· βλ. Φῶτα
- Θεριὸ τῆς λίμνης (παράδοσις) 307
- θερισμός 56—ἔθιμα 318
- θεριστικάτος (σκοπός) 276
- Ἱατρικὴ λαϊκὴ 76, 83
- ἴκτερος 77
- Informations sur les danses et la musique hellénique chez le voyageur P. Aug. de Guys (résumé) 30-31
- Ἰνώ 312
- Ἰούδας 35, 36, 345, 346
- Ἰσις—Φουρτούνα 312
- Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος 78, 84
- Ἰωνικός (χορός) 26, 27, 28, 31
- Καγκελλάρης (χορός) 201· βλ. καὶ κύκλες
- κάδρο 250
- καθρέφτης 250
- Καλαματιανὰ (χορός) 332
- κάλαντα Φώτων 357, 358
- Καλὲς Κεράδες 310—Κυράδες 342, 343
- Καλὴ 312
- Καλιβρούσης 240
- Καλικάντζαρος 240, 334
- Καλιτσάντερος· βλ. Καλικάντζαρος
- Καλομοῖρα 243, 245
- Καμάρα 326
- καματερό (ἀράχνη) 241
- καναπὲς 250
- Καράβινο (χορός) 17, 19
- καρέκλα 250
- καρσιλαμάδες (χοροὶ) 352
- κασσίτερος 63
- κατάδεσις 67
- καταπασσάλευσις 67, 68
- καταπερόνησις 67
- κατάποδο (ὑστερο) 256
- κατοπτρομαντεία 48
- κάψαλος 316
- καπούρια· βλ. Καλικάντζαρος
- κέρατον εἰς τὴν κεφαλὴν 33
- κιλλάρ' 326—κιλλαρίτσο (μικρὸ κιλλάρ') 327
- Κιόρογλου (χορός)· βλ. μαχαιριοῦ χορός
- Κλειβωκᾶ μονὴ 264
- Κλειδαριὲς γύφτικες 326
- κλειδί· βλ. κλειθρον
- κλειθρον 69, 82, 84, 86
- κλέφτικος (χορός) 201
- Κλήδονας· βλ. Ἄϊ Γιάννης ὁ Κλήδονας
- Κληδόνου νερό· βλ. Ἄϊ Γιάννης ὁ Κλήδονας
- κόθρα 251
- Κοϊντιλιανός Ἄρ. 201
- κόκκαλον νυκτερίδος 75
- Κολοκοτρώνης Θεόδωρος 267, 271
- κοράκι τῆς πόρτας 234
- κοιόπ'ττα 251
- κουλουκ'θόπ'ττα 251
- κρεασόπ'ττα 251
- Κρητικός (χορός) 16, 19, 30
- κρικέλες 326
- κύκλες (χορός) 201· βλ. καὶ Καγκελλάρης
- κωλοσυρτός (χορός) 276
- Κωνσταντινάτον 77, 78
- Κωνσταντῖνος 4, 5, 6, 10, 11
- Κωνσταντῖνος· βλ. Κωνσταντῖνος
- Λαέν' 327
- λάκκος 7
- Λάμια 4
- Λαογραφικῆς ὕλης συλλογαὶ 362-387
- λαχανόπ'ττα 251
- Légendes populaires des îles Chios et Symi 40-41
- λεκανομαντεία 57
- λεμούρια 346
- Λευκοθέα 312
- Λουκιανός 63, 74
- Λύδιος (τρόπος) 202
- Μαγεία ἔμμεσος 75
- μαζιοῦρες (=πάχνες) 315
- μαῖσσα· βλ. Νεράϊδα
- Μακεδονικός (χορός) 23
- μακελλάρης 24
- μανόλαρος (χορός) 304
- μαντζάτο 250
- μαξίτια 76
- μαραμπάς (τὸ γύρισμα τὸ ὁποῖον ἀκολουθεῖ τὸ δίστιχον) 355
- μασίνα 250
- μασκαράδες — μασκαρεμένοι· βλ. μετημφιεσμένοι
- μαστραπὰς 327
- μάτι· βλ. βασκανία
- Μαυρήγιαννης 5, 6
- Μαυριανός 5
- μάχαιρα 63, 69
- μαχαιριοῦ ἢ Κιόρογλου (χορός) 352
- Μέγα Σάββατον 241
- μέρμηγκας (χορός) 29
- μεσάντρες 326
- μέσα πόρτα 326
- μέταλλα 62
- μετημφιεσμένοι 334, 353, 355
- Μίδασις 33
- Μικροκωνσταντάκης· βλ. Κωνσταντῖνος
- Μικροκωνσταντῖνος· βλ. Κωνσταντῖνος
- μιξολύδιος (τρόπος) 202
- Mission folklorique à l'île d'Icarie (résumé) 243-245 — au Zagorion occidental (Épire) 258-259 — aux villages de Centovazaina et de Monastiraki d'Arcadie 272 — 273 — à Kimolos 319-321 — dans la région centrale de Zagorion (Épire) 336-337 — dans l'île d'Amorgos 350
- Mission musicale folklorique à l'île de Chios (résumé) 286-287 — en Eurytanie 301 303 — dans l'île de Lesbos 360-361
- μνημόσυνο 242
- Μοῖραι 50, 56, 70, 241, 310, 317, 320

- Μοίρες· βλ. Μοῖραι
μοιρολογία 253
μολυβδομαντεία 69
μονόσπιτον 231
μουσαφιρ νοντᾶς 327
μουσικαὶ ἀποστολαί: εἰς Χίον 273-287—εἰς Εὐρυτανίαν 288-303—εἰς Λέσβον 351-361
μουσικὴ ᾠμάτων 7, 222-226, 235-236, 252, 252-253, 275, 277, 279-280, 281-282, 283-284, 289-290, 291, 292, 293, 294, 295, 298-299, 315, 330, 331, 332, 354, 355-356, 357, 358, 359
Μουσούρ 4
μπάλος (χορὸς) 276, 304
μπαρμπέρης 32, 33
μπάσα 250, 326
μπατζάδης (φιγγίτης) 334
μπεκί (χορὸς) 352
μπουχαρὶ ἢ τζάκι 326, 334
musique populaire 7
Μυτιληναῖκος (χορὸς) 352
- Νανουρίσματα 252, 253
Νεράϊδα 42, 43, 45, 58, 243, 245, 342
νερό: ἀθάνατο 42—ἀμίλητο 42, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 76—κοιμώμενον 43, 45
Νέρων 33
νησιώτικος συρτός 276
νομίσματα 68, 69, 73
νυκτερίδος κόκκαλον 75
Νύμφαι τῶν πηγῶν 58
νυμφόληπτος 57
Νῶε 240
- Ξεροπήγαδο 7
- Οἰκία 249
Ὅμαρ 8
ὄμφαλοῦ γύρισμα 77
ὄνειρομαντεία 316
οχοmessα (χορὸς) 18, 20
ὄξωποδίτης 35
ὄξωπορτα 249, 326
ὄργανικά (ᾠσματα) 253
ὄρειχαλκος 63
- Ὅσια Θεοκτίστη ἢ Λεσβία· βλ. Ἁγία Λεσβία
Ὅσιος Ἄνθιμος· βλ. Ἄις Ἄνθιμος
οὔτι 352
- Παλιουρῆς πανήγυρις 257
Παναγία τῆς Ἀπανωχωριανῆς 344—ἢ Ἐδηγήτρια (Ὁδηγήτρια) 306, 316—τῆς Κλειβωκάς (μονή) 264—ἢ Πορταίτισσα 38—Πορταρίτισσα 39—Παναγίτσα (ἐκκλησιδίου) 236
Παναγία Πορταίτισσα, Πορταρίτισσα· βλ. Παναγία
Παναγίτσα (ἐκκλησιδίου)· βλ. Παναγία
Πανώλης 305
παπαρούνα 256
Παραδόσεις 32-40, 54, 235-243, 254-256, 263-271, 307-312, 314, 332-334, 342-346, 348
Πατινιά (ὄνομα) 232
πεζούλι 249
πειραταὶ 236, 237
πειρατεία 309
περατίκιον 74
περγουλιὰ 249
περδικόπ'ττα 251
περίαπτον 66, 77, 79
πεστρέφια 352
πέταλον 68, 82
Πετρωνᾶς στρατηγὸς 8
πιζόβουλου (δίχτ') 251
Πλωμαρίτικος σκοπὸς 280
ποδαρικό 52, 53
ποδιακὸς 53
πολεμικὸς (χορὸς) 26
Πολίτικος (χορὸς) 352
πόχες (μικρὰ δίχτυα) 251
Προδρόμου μονή 265
προσωπίδες· βλ. μετημφιεσμένοι
Προφήτης Ἡλίας 238
Πρωτοχρονιά 51, 75—ἢ πρώτη Σεπτεμβρίου 315
πυράγρα 69
Πυργούσικος (χορὸς) 276, 278
Πύρρος 254
- Pyrrhique (χορὸς) 16, 25, 31
Ρίμα (ἐπιπεφυκίτης) 66, 80
Ρουσάλια 242
ρουζόπ'ττα 251
ρυθμὸς ἐξάσημος· βλ. ἐξάσημος ρυθμὸς
Σάββατον τοῦ Μουσερλά 346, 347—τοῦ Ρουσαλιού 347—τῶν Ἁγίων Θεοδώρων 46, 50
Saint Cassien 320
Saint Nicolas 320
Saints Théodores 61
σαλμάς 70
σαντούρι 352
Σαρακατσάνοι 54, 246, 251, 323
σαρκιά 352
σατυρικά (τραγούδια) 235
σβραχνᾶς· βλ. βαρυπνᾶς
Σεπτεμβρίου πρώτη· βλ. πρωτοχρονιά
Σέρα (χορὸς) 25
σημάδι 46
σημεῖον ἢ πρῶτος χρόνος 201
σιδεροσιὰ 69
σίδηρος 63, 64, 65, 66, 67
silentium 58
σιλτέδες (στρώματα) 326
σινὶ 71
σιωπὴ 45
σκαμναριά 327
σκίρτος (χορὸς) 27
σκρουπόφτιρη 256
Σουρουλῆ, Σουρουλοῦ, τοῦ· βλ. Ρουσάλια
σούστα (χορὸς) 25, 304
σπλόνος 251
σποράς ἔθιμα 318
St. Georges 61
St. Jean Baptiste 61
στάβλος 250
Σταυροῦ ἐκκλησιδίου 344
στεροβότανο 256
Stichid· βλ. Στοιχειὸ
Στοιχειὸ 4, 10, 45, 243, 320, 343
Στοιχειὸ τοῦ νεροῦ· βλ. Στοιχειὸ

- Στοιχειοπήγαδο 7
 Στοιχειωμένα δένδρα 343
 Στο (χορός) 201, 288, 301
 στρούλ' 251
 Συγρόπουλος 6
 Συλλογαί λαογραφικαί βλ.
 Λαογραφικῆς ὕλης συλλογαί
 Συμεῶν ὁ Μεταφράστης 238
 συμπαριά 233
 συμπλιαστής 233
 σύνθετοι χρόνοι βλ. χρόνος
 συνόνομες 47
 συρτοπήγαδο 7
 συρτός 20, 276, 304, 332
 σύστημα (κλίμαξ) 202
 σ'φάς 249
 Σχινιάτικος (σκοπός) 276
 σώγαμπρος 234

 Τάϊσμα τῆς βρύσης 75
 ταραμποῦκες 274, 285
 τετράσημος βλ. χρόνοι συν-
 θετοι
 Thésée (χορός) 16, 17, 19
 τζάκι βλ. γωνιά
 τζαμάρα 253
 τζαρ'χόπ'ττα 251
 Τζέτζης Ἰωάν. 63
 Τίφους 40
 τουμπελέκι 352
 τραβούδια (δίστιχα) 312
 τραγούδια τῆς τάβλας βλ. ᾠ-
 σματα
 τραγούδι τῆς τράτας βλ. ᾠ-
 σματα
 Τραϊανός 33
 τραπέζι 250
 τραπεζοφόρος 34
 τραχανόπ'ττα 251
 τρίπατος (χορός) 276
 τρυπλίτο' 327
 τρίσημος βλ. χρόνοι σύνθετοι
 τσάκισμα 207, 208, 287
 tsakisma βλ. τσάκισμα
 Τσακόνικος (χορός) 21
 tsambouna βλ. τσαμπούνα
 τσάμικα ἐλαφρά βλ. τσάμικος
 tsamicos βλ. τσάμικος
 τσάμικος βαρῦς βλ. τσάμικος

 τσάμικος (χορός) 201, 263, 272,
 332
 τσαμπούνα 33, 287
 Τσάτσος (χορός) 201
 τσουκνίδα 256
 τσεσμές (ἀλυγαριά) 356
 τυρόπ'ττα 251

 Ὑγρομαντεία 49, 57
 ὕδρομαντεία βλ. ὕγρομαντεία
 ὕδωρ κοιμώμενον βλ. νερό
 ὑνὶ 69
 ὕπνος ὕδατος βλ. νερό
 ὑποδώριος (τρόπος) 202

 Φάντασμα 83
 φαουριά 233
 φάσματα 63
 φεγγίτ'ς (εἶδος σιδηροῦ καν-
 τηλεριοῦ) 326
 φθογγόσημον 202
 φιλοξενία 234
 φίλτρα 75
 φιλτροκατάδεσμος 83, 86
 φκολόημα 317, 318
 φλοέρα 253
 φλουρι βενέτικο 75
 φοινίκα κόκκινη (μαντήλι) 356
 φούρκα 249
 φρύγιος (τρόπος) 202
 φυλάκι (=σακκὶ ἀπὸ δέρμα
 κατσικιού) 237
 φυλακτὸν (φυλακτήριον) βλ.
 περιάπτον
 φώκια (φώκη) 241
 Φῶτα τὰ Μεγὰ 54

 Φαγιάτ' 249
 Χαλκοκονδύλης 34
 χαλκός 63
 χασάπης 24
 χασάπικος (χορός) 21, 23, 31,
 352
 Χειρόγραφον ἐκ Κῶ τοῦ ἔτους
 1799 55
 χόες 245
 Χοζοβιωτίσης μὸνῆ 339
 χοιρόλαμος 79
 χοροὶ ἑλληνικοὶ (ἐν γένει) 14,
 15, 16, 17, 19, 30—ἀγέρανος,
 γέρανος ἢ ἀερανός ἢ γεράνι
 19, 20—ἀγροτικός 16—ἀλ-
 βανικός 16, 21, 23, 31—ἀρ-
 ναούτικος 16, 21—Balaretis
 26, 27—βλάχικος 16, 28, 29,
 31—βολισσιανὸς συρτός 276,
 283—Candiote 16, 17—Δε-
 βολίτικος 26—Dédale 16,
 19—Δεκαφίτικος 276—δετὸς
 τῶν Νενήτων 276—δρεπάνι
 26—Grue 18—ζεϊμπέκιος
 352—Ἰωνικός 26, 27, 28,
 31—Καγκελλάρης 201—
 Καλαματιανὸς 332—Kara-
 vino 17, 19—καρσιλαμά-
 δες 352—κλέφτικος 201—
 Κρητικός 16, 19, 30 κύκλες—
 201—κωλοσυρτός 276—Μα-
 κεδονικὸς 23—μανόλαρος
 304—μαχαιριοῦ ἢ Κιόρο-
 γλου 352—μέρμηγκας 29—
 μάλος 20, 276, 304—μπεκὶ
 352—Μυτιληναῖικος 352—
 νησιώτικος συρτός 276—ο-
 komessa 18, 20—πολεμικὸς
 26—πολίτικος 352—πυργού-
 σικος 276, 278—πυρρίχιος
 16, 25, 31—Σέρα 25—σκίρ-
 τος 27—σούστα 25, 304—
 συρτός 20—Thésée 16, 17,
 19—τρίπατος 276—Τσακώ-
 νικος 21—τσάμικος 201, 263,
 272, 332—Τσάτσος 201—χα-
 σάπικος 21, 23, 31, 352
 Χριστούγεννα 54
 χρόνοι σύνθετοι 201
 χρυσός 63

 Ψαλλίς 69, 89
 Ὠτα ὄνου, σκύλλου, τράγου
 βλ. αὐτιά γαάρου, σκύλλου,
 τράγου
 Usage et signification de l'
 eau puisée en silence (sans
 parler) dans la vie popu-
 laire (résumé) 60-61
 Valaque (χορός) 28

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α
(TABLE DES MATIÈRES)

Σελ.

Γ. Κ. Σπυριδάκης: Περί τῶν δημῶδες ᾄσμα τῶν ἑννέα ἀδελφῶν εἰς τὸ στοιχειωμένον πηγάδι. (Sur la chanson des neuf frères qui s'en vont en guerre et qui rencontrent un puits hanté)	3— 13
Σ. Δ. Ἡμελλος: Εἰδήσεις περὶ Ἑλληνικῶν χορῶν καὶ μουσικῆς παρὰ τῷ περιηγητῇ P. Aug. de Guys. (Informations sur les danses et la musique hellénique chez le voyageur P. Aug. de Guys).	14— 31
Ἄννα Παπαμιχαήλ: Δημῶδεις παραδόσεις ἐκ Σύμης καὶ Χίου. (Légendes populaires des îles Chios et Symi)	32— 41
Γεώργ. Ν. Αἰκατερινίδης: Χοῆσις καὶ σημασία τοῦ «ἀμίλητου νεροῦ» εἰς τὸν βίον τοῦ λαοῦ. (Usage et signification de l'eau puisé en silence (sans parler) dans la vie populaire)	42— 61
Ἄννα Παπαμιχαήλ: Χοῆσις τῶν μετάλλων εἰς μαγικάς, δεισιδαίμονας καὶ ἄλλας ἐνεργείας εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον τοῦ λαοῦ. (Emploi des métaux dans diverses superstitions, aussi que dans d'autres actions magiques se rapportant à la vie sociale du peuple).. .. .	62— 91
Γ. Κ. Σπυριδάκης - Δ. Β. Οἰκονομίδης: Βιβλιογραφία τῆς ἑλληνικῆς λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1960-1962. (Bibliographie du folklore grec des années 1960-1962)	92—200
Σπυρ. Περιστέρης: Ὁ ἑξάσημος ρυθμὸς εἰς τὰ ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια. (La mesure de six temps (exassimos) dans les chansons folkloriques grécques)	201—229

*Ἐκθέσεις περὶ τῶν λαογραφικῶν ἀποστολῶν κατὰ τὰ ἔτη 1962-1963
(Rapports sur les missions folkloriques pendant les années 1962-1963)*

I) Τοῦ ἔτους 1962

Γ. Κ. Σπυριδάκης: Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὴν δυτικὴν Ἰκαρίαν (13-31 Ἰουλίου 1962). (Rapport sur une mission folklorique à l'île d'Icarie du 13-31 juillet 1962).. .. .	230—245

- Δ. Β. Οικονομίδης:** Λαογραφική αποστολή εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Δυτ. Ζαγορίου Ἡπείρου (7 Ἰουλ. - 5 Αὐγ. 1962). (Mission folklorique aux villages situés au Zagorion occidental (Épire), du 7 juillet au 5 août 1962) 245—259
- Κωνστ. Ρωμαῖος:** Ἐκθέσεις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εἰς Κοντοβάζαιναν καὶ Μοναστηράκι τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας (3-23 Σεπτεμβρίου 1962). (Mission folklorique aux villages de Contovazaina et de Monastiraki d'Arcadie (Péloponnèse) du 3 au 23 septembre 1962).. .. 259—273
- Σταῦρος Καρακάσης:** Μουσικὴ ἀποστολὴ εἰς Χίον ἀπὸ τῆς 28 Αὐγούστου μέχρι τῆς 9 Σεπτεμβρίου 1962. (Mission musicale folklorique à l'île de Chios) 273—287
- Σπυρ. Δ. Περισιτέρης:** Μουσικὴ ἀποστολὴ εἰς Εὐρυτανίαν (4 Ἰουλίου - 3 Αὐγούστου 1962). (Mission musicale en Eurytanie du 4 juillet au 3 août 1962) 288—303

II) Τοῦ ἔτους 1963

- Γ. Κ. Σπυριδάκης:** Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Κίμωλον ἀπὸ τῆς 14 μέχρι 29 Αὐγούστου 1963. (Mission folklorique à Kimolos du 14 au 29 août 1963) 304—321
- Δ. Β. Οικονομίδης:** Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὰ χωρία τοῦ Κεντρικοῦ Ζαγορίου Ἡπείρου (8 Ἰουλ. - 7 Αὐγούστου 1963). (Mission folklorique dans la région centrale de Zagorion (Épire) du 8 juillet au 7 août 1963) 321—337
- Σ. Δ. Ἡμελλος:** Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Ἀμοργὸν ἀπὸ 9 Ἰουλ. - 8 Αὐγ. 1963). (Mission folklorique dans l'île d'Amorgos du 9 juillet au 8 août 1963) 338—350
- Σταῦρος Καρακάσης:** Λαογραφικὴ μουσικὴ ἀποστολὴ εἰς Λέσβον (ἀπὸ 11 Αὐγ. - 10 Σεπτ. 1963). (Mission musicale dans l'île de Lesbos (Mytilène) du 11 août au 10 septembre 1963) 351—361
- Λαογραφικαὶ συλλογαὶ κατατεθεῖσαι εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον κατὰ τὰ ἔτη 1962-1963. (Collections de matière folklorique déposées aux Archives de folklore pendant la période 1962-1963) 362—387
- Γ. Κ. Σπυριδάκης:** Ἐκθέσεις πεπραγμένων τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου κατὰ τὰ ἔτη 1962 καὶ 1963. (Exposés sur l'activité des Archives de Folklore pendant les années 1962-1963) 388—397
- Περιοδικὰ ληφθέντα κατὰ τὰ ἔτη 1962-1963 ἐξ ἀνταλλαγῆς

πρὸς τὴν Ἑπετηρίδα, δωρεῶν καὶ ἀγορᾶς. (Revue reçues pendant les années 1962-1963 par donations, achat et en échange de l'Annuaire des Archives de Folklore)	398—411
Πίναξ τοπωνυμίων	412—414
Πίναξ λέξεων, κυρίων ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	415—419

ΕΞΕΔΟΘΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΙ ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ
 ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ
 Η ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ ΕΠΕΡΑΤΩΘΗ ΤΟΝ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΝ ΤΟΥ 1965

